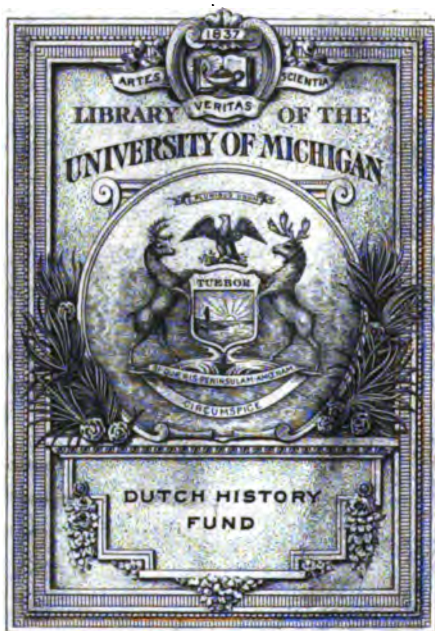

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
DUTCH HISTORY
FUND

MENGELWERK,

VOOR

1837.

VADERLANDSCHE
LETTEROEFENINGEN,
OF
TIJDSCHRIFT
VAN
KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,
WAARIN DE
BOEKEN EN SCHRIFTEN,
DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.
BENEVENS
MENGELWERK,
tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.
VOOR
1837.
MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA.
1837.

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

INHOUD.

I N H O U D.

INHOUD.

INHOUD.

I N H O U D.

De Plaat der *Facfimile's* van VOLTAIRE en ROUSSEAU tegenover bladz. 350.

MENGELWERK.

BESCHOUWING VAN DE HEDENDAAGSCHE DICHTERS OVER DE VROEGSTE TIJDEN DES MENSCHDOMS.

Door

N. G. VAN KAMPEN. (*)

Onder de vele ſchitterende punten, waardoor zich de *Geſchiedenis* onderſcheidt van de *Dichtkunst*, behoort ook dit, dat de eerſte het bekende en naauwkeurig bepaalde zoekt en ontwikkelt, gelijk de tweede het onbekende, dat als 't ware in den nevel der oudheid gehuld is. Hoe groot en gewigtig ook de gebeurtenisſen zijn mogen; waar dezelve, door toenadering tot onze tijden, door een' ruimen voorraad van echte berigten, meer onder het gebied der *Geſchiedenis* vallen, daar treedt KALLIOPE beſcheiden terug, en laat aan hare Zuster KLIO, de Muze der Geſchiedenis, onbelemmerd derzelver behandeling over. Is er wel een onderwerp in de Geſchiedenis, grooter dan NAPOLEON's val door de opoffering eener *wereldſtad?* Maar een *heldendicht* kan het niet worden, althans niet vóór dat eene nieuwe *katastrophe* den overvloed van gedrukte ſtukken, die dezen val tot in de kleinſte bijzonderheden doen kennen, aan de vergetelheid heeft gewijd. VOLTAIRE heeft het gewaagd, de *Ligue* en HENDRIK IV te zingen; een onderwerp, door den grootſten rijkdom aan berigten, door DE THOU, DAVILA en HOOFT reeds vereeuwigd. Hij heeft het *gewaagd;* maar daarom is ook zijne *Henriade*, waarin de *historiſche waarheid* zijne Muze moest zijn, als heldendicht zoo koud en zoo arm. Het was niet de wanklank (zoo als hij ze noemde) der *Hollandſche* namen, het was niet *Woerden*,

(*) Voorgelezen in een' letterkundigen kring.

MILTON, VONDEL, KLOPSTOCK, GESSNER, BYRON, MOORE en BILDERDIJK noeme. De twee, die ik in dezen rang niet durf plaatfen, zijn BODMER en MONTGOMERY. Van dezen hebben vijf het onderwerp *episch* behandeld. MILTON, GESSNER, BILDERDIJK, BODMER en MONTGOMERY; *vier dramatisch*, DE GROOT, VONDEL, KLOPSTOCK en BYRON, en één *lyrisch*, MOORE. Ik wilde u, M. H.! door eene *beknopte opgave* en *bijeenftelling* dier dichtwerken, een bewijs van het boven gestelde geven, en, hoezeer de tijd mij verbiedt, meer dan een droog en dor geraamte (en naauwelijks een geraamte) van eene heerlijk bewerktuigde geftalte te geven, zoo hoop ik toch, dat het *onderwerp* en uwe *toegevendheid* eenigermate tot vergoeding van mijne zwakke krachten en naauwbeperkten tijd zullen ftrekken. Ik zal bij die opgave niet den leeftijd der Dichteren volgen, maar de orde der tijden, welke zij hebben bezongen.

Toevallig echter loopen beide in den oudften dier Dichters te zamen, in HUGO DE GROOT. Zijn *Adamus Exul* is een verheven Treurfpel over den val des Menschdoms en het verlies van het Paradijs. Achttien jaren was DE GROOT oud, toen hij, in het eerfte jaar der zeventiende Eeuw, dit dichtftuk vervaardigde. Het beloop des ftuks heeft alle de eenvoudigheid en het geringe getal van perfonen der oude treurfpelen, naar welke het blijkbaar gevormd is: *de verleider des menschdoms*, *een Engel*, *eene Godsftem*, ADAM en EVA maken alle de perfonen uit, terwijl Engelen den *Rei* vormen. Het dichtftuk begint met eene lange alleenfpraak van Satan, waarin deze als 't ware met zichzelven te rade gaat, en dan zijnen toeleg vermeldt. Na eenen koorzang der Engelen verfchijnt er een Engel bij ADAM, die juist zijn morgengebed tot den oneindigen Schepper aller dingen heeft uitgeftort. De Vader der menfchen verzoekt hem om eene verklaring van den oorfprong der *heerlijke Natuur*, die hem omringt, en de Engel verhaalt hem hierop de *fcheppingsgefchiedenis*.

Vervolgens vertoont zich de verleider onder zijne ware gedaante aan ADAM, die hem echter met verfmading terugwijst, waarop hij zich onder bedreigingen van hem verwijdert. Na nog eenen koorzang verfchijnt de verleider in het vierde Bedrijf aan EVA, onder de gedaante der flang. (Men gevoelt dus, dat dit ftuk niet voor de vertooning gefchikt is.) De weifeling van EVA wordt, een weinig lang, maar toch treffend, belangwekkend en zeer menschkundig befchreven. ADAM verfchijnt. Hij erkent de grootheid van EVA's misftap; doch de liefde tot zijne vrouw overwint in zijn hart die tot God. Er volgt nu eene merkwaardige zamenfpraak tusfchen den eerften mensch en zijne echtgenoote. ADAM, van fchaamte, berouw en wroeging verteerd, wil zich het thans ellendige leven ontnemen. EVA houdt hem terug. „Waarin gij tot hiertoe gedwaald hebt, dat was *mijne* fchuld. *Ik*, rampzalige, heb u misleid. Zult gij nu willens en wetens misdoen? O! bedrijf toch dat kwaad niet! Geloof mij, mijn echtgenoot....." „Ik heb u eens te veel geloofd," herneemt de verbolgen gemaal. Roerend en aandoenlijk zijn nu de fmeekbeden, waarmede de Moeder der menfchen haren echtgenoot tracht te weêrhouden. ADAM is overwonnen. Maar nu komt de ftraffende Godsftem, door den ftorm aangekondigd. Men kan van dezelve flechts zeggen, dat zij te lang fpreekt. De beide ballingen verlaten het Paradijs.

Wanneer men dit ftuk gelezen heeft, dringt zich aan ons het denkbeeld op, dat beide MILTON en VONDEL hetzelve gekend hebben. MILTON heeft DE GROOT in perfoon bezocht. Op zijne reis naar *Italië* werd hij door den *Engelfchen* Gezant te *Parijs*, ter kennis van dien grooten man, die destijds aldaar Gezant van *Zweden* was, ingevoerd. Doch waarfchijnlijk kon hij den *Adam* reeds vroeger gezien hebben, die, in 1601 en 1611 gedrukt, echter vrij fchaarsch was, daar DE GROOT, uit zekeren onverklaarbaren tegenzin tegen het ftuk, (hetwelk althans niet beneden

zijne twee andere Treurſpelen ſtaat) hetzelve niet onder zijne gedichten had opgenomen. Dat MILTON DE GROOT's werk gekend heeft, wordt niet alleen daaruit waarſchijnlijk, dat hij zijn gedicht, even als DE GROOT, eerst met de beroemde alleenſpraak van Satan meende te openen, maar ook doordien hij blijkbaar den *ganſchen aanleg*, in zoo verre het tooneel in het Paradijs is, heeft overgenomen: de komst van Satan, die van den Engel RAPHAËL, welke aan de eerſte menſchen de geſchiedenis van den val der Engelen en die der Schepping verhaalt, en den val van ADAM, in weerwil van zijn volkomen beſef der misdaad, uit liefde tot EVA. Eindelijk blijkt deze overeenkomst uit de navolging van den twist der beide echtgenooten na den val; uit ADAM's verwijtingen aan EVA, zijnen wensch om te ſterven, en hare gelijkſoortige taal bij de twee Dichters. Bij DE GROOT ſpreekt zij dus: „ Bij de heilige regten des „ huwelijks; bij den naam, dien ik voer, het zij ge mij „ *dochter*, uit u voortgebragt, noemen wilt, het zij „ *zuster*, uit éénen vader geboren, hetzij veeleer *echt-* „ *genoote*; — o! verlaat mij toch niet! Thans heb ik „ behoefte aan uwe hulp; thans, nu het lot zulk een' „ keer heeft genomen. Gij, de eenige ſteun van mij, „ de gevallene, mijne eenige hoop in mijne ellende, „ blijf gij mij bij, opdat het geheele menſchengeſlacht „ niet door *éénen dood* verga! Zoo mijne rampen, zoo „ uwe ſmart u bewegen, bedenk dan dit! Gij zijt „ nu reeds tot het uiterſte gebragt; *ergers* kan u niet „ overkomen. Al wat gij tot hiertoe gezondigd hebt, „ was mijne ſchuld; ik ongelukkige heb u bedrogen." Bij MILTON valt EVA op de knieën, en zegt: „ Verlaat mij *dus* niet, ADAM! De Hemel is getuige van „ mijne liefde tot u, van mijnen eerbied voor u, en dat „ ik u onwetend beleedigd heb. Ik ſmeek u, ik om- „ vat uwe knieën, o! beroof mij niet — het is mijn „ leven — van uwe vriendelijke blikken, uwe hulp, „ uwen raad, in deze uiterſte ellende mijne eenige toe- „ vlugt en ſteun! Van u verſtoken, waarheen zal ik

„ mij dan wenden? Terwijl wij nog *leven*, (misschien „ slechts een ras voorbijvliegend uur!) zij er vrede tus- „ schen ons! Toon mij uwen haat niet over uw on- „ geluk; aan mij, de verlorene, die ongelukkiger is „ dan gij zelf! Wij hebben beide gezondigd, maar gij „ tegen God alleen, ik tegen God en u." — Hoe waarschijnlijk wordt het dus, dat een der grootste Dichters van den nieuweren tijd het eerste denkbeeld en sommige fraaije plaatsen van zijn meesterstuk aan de vinding eens *Nederlandschen* jongelings van achttien jaren te danken hebbe!

Het eerste denkbeeld en *sommige fraaije plaatsen*, zeg ik; want men kan een *dramatisch* stuk, gelijk den *Adamus Exul*, niet met een heldendicht als het *verloren Paradijs* vergelijken. MILTON had ook eerst het plan, om het verhevene onderwerp *tooneelmatig* te behandelen, en de reeds gemelde alleenspraak was voor het eerste tooneel bestemd; doch hij veranderde van denkbeeld, en wij hebben daaraan een der verhevenste gedichten te danken. Het vervalt van zelv' in drie deelen, elk van vier zangen. In den *eersten* worden wij in den *Afgrond* verplaatst. Hier vertoont de Dichter ons eene sombere, maar grootsche schepping zijner verbeeldingskracht; den hoogsten der gevallene geesten, gevallen, maar een *gevallen Engel*, geen sater met bokspooten, zoo als de jammerlijke Middeleeuwen hem deden voorkomen; en zijne medestanders, in wier karakters hij in MAMMON de *hebzucht*, in MOLOCH den *bloeddorst*, in BELIAL de *afschuwelijke list*, *met lafheid gepaard*, voortreffelijk heeft weten te schilderen. Maar hierbij bepaalt hij zich niet. Ook den *Chaos*, de *Zonde*, den *Dood* personifieert zijn onwederstaanbaar genie; hij voert die allen als werkende wezens op het tooneel. Eindelijk ontworstelt zijn held, in den noodlottigen togt, om de nieuw-geschapene wereld aan God te onttrekken, zich aan de duisternis van den *Chaos*, en, na eene heerlijke aanspraak aan het licht, dat de Dichter zelf, in zijnen ouderdom tot blindheid vervallen, niet meer

ontwaart, verplaatst hij ons in den Hemel. Hier echter is hij niet gelukkig met het ſprekend invoeren der Godheid, die, met eene zeer ongepaste uitvoerigheid, het geheele plan der verloſſing aan de Hemelgeesten ontvouwt. Satan komt in de Zon, wier Engel hem de Aarde aanwijst; hij bezoekt die, komt in het Paradijs, doch wordt herkend, en nu zou een oorlog, hagchelijk gelijk de krachten der wederzijdſche ſtrijders, tusſchen den grootſten der Gevallenen en de bewakers van het Paradijs zijn ontſtaan, zoo niet een *zeker* voorteeken van den uitſlag des ſtrijds Satan had doen wijken. — Dit alles behoort, vooral door de uitboezeming van zijn gevoel op het gezigt der zon, op dat der eerſte menſchen, door de beſchrijving van dezen en van hunne gelukkige woonplaats, tot de ſchoonſte gedeelten van het gedicht.

Het *tweede* hoofddeel van hetzelve bevat nu het bezoek van den Engel RAPHAËL, door God gezonden om hen in hunne gehoorzaamheid te verſterken. Onnavolgbaar ſchoon is het onthaal van dezen Engel door de nog onſchuldige menſchen. Hij verhaalt hun nu hetgeen waarmede het gedicht naar de tijdsorde had moeten beginnen, den opſtand in den Hemel, ter gelegenheid dat God zijnen Zoon tot Koning der hemelſche heirſcharen had aangeſteld, hetwelk den nijd van Satan en de zijnen opwekte. Hoe verheven ook grootendeels de beſchrijvingen in dit verhaal zijn, vooral het ſchoone karakter van den aan God getrouwen ABDIËL in het heir der Rebellen, men heeft te regt het *werpen met bergen* der Engelen tegen elkander, en naderhand de *Artillerie* van Satan beriſpt. Grootsch daarentegen en den Heldendichter allezins waardig is de beſchrijving van het laatſte tooneel in den Hemel, waar de ſtrijd door de komst van den Mesſias alleen tegen het geheele heir der afvalligen door éénen ſlag wordt beſliſt. Zachter tafereelen biedt ons de beſchrijving der *ſchepping* aan, naar het verhaal van MOZES gevolgd, en het bezoek van RAPHAËL

eindigt met het beroemde, allerbekoorlijkste tafereel, door ADAM geschètst, van de schepping der Vrouw.

Het *derde* hoofdgedeelte bevat den knoop des gedichts, de verleiding der vrouw, en den val van ADAM uit liefde tot haar. Daarop worden wij weder verplaatst naar de gewesten van den eeuwigen Nacht, en onder eenige zonderlinge, zelfs ongerijmde schilderingen munt nogtans de brug, uit de Hel naar de Aarde over den *Chaos*, door *Zonde* en *Dood* gebouwd, in scheppende kracht uit, gelijk in zinnebeeldige waarheid. De twee laatste zangen van het gedicht, de komst van MICHAËL, om ADAM de rampen, lotgevallen, misdaden en herstelling van zijn kroost aan te kondigen, zijn de zwaksten.

Ziedaar met korte woorden den inhoud van een heldendicht geschetst, zoo als er nog nimmer geschreven was; een gedicht, waarin de *menschheid*, niet eenig bijzonder volk, het onderwerp was, en waarin, als ik zoo spreken mag, eene nieuwe *Mythologie* werd geschapen, waarvan zich naderhand KLOPSTOCK en anderen met een' schitterenden uitslag hebben bediend.

Gelijk DE GROOT, dus koos ook VONDEL den eersten mensch en diens val tot het onderwerp van twee zijner treurspelen. In het eerste, den *Lucifer*, komt nogtans alleen de *aanleiding* tot dat onheil voor: de opstand der Engelen; de val zelf wordt slechts op het einde met een woord vermeld. In het tweede, *Adam in ballingschap*, is die val het hoofdonderwerp. Men heeft zich verwonderd over de gelijkvormigheid, die in vele plaatsen tusschen MILTON en VONDEL plaats heeft: zou het te vreemd zijn, dat hij uit dezelfde bron geschept had? Doch de reden van den afval der Engelen verschilt bij VONDEL zeer wezenlijk van dien bij MILTON. Het is geen *nijd* over de verheffing van eenigen Stedehouder en als 't ware Vertegenwoordiger der Godheid over de Engelen; het is *vrees* voor de rijzende hoogheid van den mensch, wiens verblijf, gelijk zijne gunst bij de Godheid, door APOLLYON op het bekoorlijkst geschilderd worden, en die bij LUCIFER

ven, als weleer Satan door de verleiding tot *zonde*. Na eenen pijnlijken droom, waarin KAÏN zijn nakroost, de *landbouwers*, door de meer gelukkige *herders* tot ſlaven gemaakt ziet, ſpringt hij op, ziet zijnen broeder, en — *moordt* hem. De gewaarwordingen van den vader, de moeder, de echtgenoote des *vermoorden*, en de nog ongelukkiger vrouw des *moordenaars*, zijn hartverſcheurend: de laatſte nogtans wil den diep ongelukkigen niet alleen laten; zij verzelt hem in zijne ballingſchap.

Zietdaar het gedicht, hetwelk niet alleen destijds (het midden der achttiende Eeuw) in *Duitschland*, maar ook in geheel *Europa* de algemeene aandacht tot zich trok, en zelfs bij de *Franſchen*, te voren zulke verachters der *Duitſche* letterkunde, in hunne taal overgebragt, met geestdrift ontvangen werd. Immers het vereenigde den zachten toon der *Idylle* met de aandoenlijkheid der *Elegie*, en eenigermate met de handeling van het heldendicht. — KLOPSTOCK trachtte, omtrent denzelfden tijd, op een onderwerp uit de kindschheid des menschdoms de eenvoudigheid des oudſten *Griekſchen* treurſpels toe te pasſen. Het is ADAM's dood, in een dichterlijk proza geſchreven, doch naderhand door GLEIM overgebragt in *jambiſche* verzen.

De aankondiging aan ADAM: *gij zult heden ſterven!* door eenen Engel geſchied, en door den eerſten mensch aan SETH verhaald, is de zeer eenvoudige opening van het ſtuk. Het heeft daardoor veel van het plegtige, dat in den *Œdipus te Kolone* van SOPHOKLES heerscht; doch, in ſtede dat deze zijnen ontaarden zoon *vloekt*, wordt ADAM's ſterfdag verbitterd door den vloek van een' *nog misdadiger* zoon. KAÏN komt opzettelijk tot dat einde uit zijne ballingſchap terug, doch zonder het vonnis, over zijnen vader uitgeſproken, te weten. Ik kan mij niet onthouden, dit tooneel uit het bij ons niet zeer bekende gedicht hier over te nemen:

ADAM vraagt aan KAÏN: Waarom hebt gij mijn gebod overtreden, en zijt in mijne vreedzame hut gekomen, KAÏN?

KAÏN. Beantwoord mij eerst ook eene vraag, dan zal *ik* u antwoorden. Wie is de man, die mij tot u heeft binnengeleid?

ADAM. Het is mijn tweede zoon, SETH.

KAÏN. Ik heb uw medelijden niet noodig. Het is uw *derde* zoon. En nu zal ik u ook antwoorden. Ik ben gekomen, om mij op u te *wreken*, ADAM!

SETH. Wilt gij mijnen vader ook dooden?

KAÏN. Vóór uwe geboorte was ik reeds diep ellendig. Laat mij met ADAM alleen fpreken. Ik wil uwen vader niet dooden.

ADAM. Waarover wilt gij u op mij wreken, KAÏN?

KAÏN. Omdat gij mij het *leven* gaaft.

ADAM. *Daarvoor*, mijn eerstgeboren zoon?

KAÏN. Ja, daarvoor, dat ik mijnen broeder ABEL gedood heb! Dat zijn bloed luid tot den Almagtigen heeft geroepen! Dat ik de ongelukkigfte onder alle uwe kinderen ben, die u geboren zijn, en nog zullen worden! Dat ik, met deze ellende belast, op de aarde ronddool en geene rust vinde, zelfs in den Hemel die niet zou vinden! *Daarvoor* wil ik, mij op u wreken!

ADAM. Eer ik u gebood, dat gij mijn aangezigt niet meer zoudt zien, heb ik u dit reeds menigmalen beantwoord. Maar zóó hebt gij het mij nog nimmer gezegd, en zóó heb ik het nog nimmer gevoeld, als op dezen vreefelijkften mijner dagen!

KAÏN. Gij hebt het mij nog nimmer genoegzaam beantwoord. En wanneer gij heden gevoeld hebt, hoe fterk en hoe waar het is, zoó is dit toch mijne wrake nog niet! Jaren reeds, lange jaren heb ik u heete, gloeijende, vergeldende wraak toegezworen; heden wil ik die volbrengen!

SETH. Wanneer uw ftrakftaand oog van woede nog zien kan, zoo zie, KAÏN! op zijne grijze haren!

KAÏN. Grijs of afgevallen, ik ben de ongelukkigfte onder zijne kinderen! Ik wil mij op hem wreken! Wreken wil ik mij, omdat hij mij het leven gaf!

ADAM tot SETH. Zijn en mijn regter heeft hem gezonden! Wat is dan uwe wraak, O KAÏN?

KAÏN. Ik wil u *vloeken!*

ADAM. Dat is te veel, mijn zoon KAÏN! Vloek uwen vader niet! Om de redding, die gij nog vinden kunt, vloek ADAM niet!

KAÏN. Ik *wil* u vloeken!

ADAM. Zoo kom dan; ik zal u de plaats toonen, waar gij mij vloeken moet, KAÏN! Dit is het graf van uwen vader. Ik zal heden sterven. Een doodsengel heeft het mij aangekondigd.

KAÏN. En wat is dat voor een altaar?

SETH. Gij ongelukkigste onder de menschen, omdat gij de slechtste onder hen zijt! Dat is ABEL's altaar! en die vlek aan deze steenen, dat is ABEL's bloed!

KAÏN. De woede des afgronds grijpt me aan! Het altaar, het vreeselijk altaar ligt als eene rots op mij! Waar ben ik? waar is ADAM? Hoor mij, ADAM! Mijn vloek begint op den dag, dat gij sterven wilt, ADAM! Op den laatsten uwer dagen moet u de doodsangst van *zevenduizend* stervenden aangrijpen! Moge het beeld der verrotting.....

ADAM. Het is te veel! het is te veel, mijn eerstgeboren zoon! Nu versta ik u geheel, gij doodvonnis, dat ginds over mij werd uitgesproken; ik versta u geheel! Laat af van mij, mijn eerstgeboren zoon!

KAÏN. Ach! ach! heb ik mijns vaders bloed vergoten? Waar ben ik? Wie geleidt mij uit deze vreeselijke schemering? wie geleidt mij, dat ik den nacht des afgronds vinde? Doch hier is mijn vader! Is hij het zelf? of verschijnt hij mij slechts? Wend uw gelaat van mij af, opdat ik kan ontvlugten! — (*Hij ontvliedt.*)

Ik behoef u, M. H., hier de onopgesmukte, natuurlijke kracht en hartstogtelijkheid der zamenspraak niet aan te wijzen. Gij gevoelt die allen, die de betrekking van ouders en kinderen kent. Andere, meer zachte gewaarwordingen wisselen dit jammertooneel af; doch de grondtoon der treurigheid blijft. EVA heeft

haren jongsten, verdwaalden zoon, SUNIM, wedergevonden, en het echtverbond van eene harer kleindochteren, SELIMA, met haren zoon HEMAN gesloten. In de vreugde daarover moet SETH haar storen, door op het graf van ADAM te wijzen, naast hetwelk deze slaapt, doch ontwaakt, om met den laatsten zonnestraal, op het teeken eener instortende rots, den geest te geven. EVA brengt het jonge paar met eenige kinderen tot hem; hij zegent die; de zon gaat onder; de rots stort in, en de eerste mensch is gestorven! Men ontmoet in dit stuk geene *beelden*, maar de reine, onopgesmukte taal der natuur en der menschheid.

Wij komen thans tot eenen nog meer in plegtig duister gehulden tijd, dan dien van den eersten broedermoord. Het is de zeer korte vermelding van twee menschengeslachten op Aarde, die door de namen van *Gods-* of *Godenzonen* en *menschenkinderen* onderscheiden worden, en hun kroost, de *geweldigen* of *reuzen*. Inderdaad geven de *vier* verzen van het zesde hoofdstuk van *Genesis*, waarin deze geheele zaak vervat is, eene rijke stof tot dichterlijke vindingen aan de hand. Niet minder dan *vier* Dichters hebben hunne talenten daarin beproefd: BILDERDIJK, MONTGOMERY, BYRON en MOORE.

Ongelukkig is het gedicht van BILDERDIJK slechts een *fragment* gebleven. Voltooid, zou het een heldendicht geworden zijn, zoo als *Nederland* nog niet bezit. Niet alleen de schoonheid der *versificatie*, maar ook de rijke dichtader, welke dit werk bezielt, verdient onze bewondering. De Dichter heeft zich daarbij zelf eene eigene *Mythologie* — om zoo te spreken — geschapen. De *zonen Gods* zijn bij hem geene Engelen, gelijk in het *apokryphe* boek van *Enoch*, 't welk hij aanhaalt, maar *paradijsmenschen*, eene soort van hoogere wezens, door ADAM vóór den val geteeld, die, zonder zondige begeerten en neigingen, met hoogere vermogens begaafd, als 't ware den overgang tusschen menschen en Engelen maken.

Wij mogen, (zegt een dier wezens) met een lijf, uit fijner
ſtof geweven,
Op d'adem onzer borst door lucht en ruimte zweven,
En zwieren, naar 't ons lust, verheven op den ſtroom
Des Ethers, heemlen door, tot 's wereld buitenzoom,
En waar 't oneindig Niet de nooit beklimb're bogen
Van 't levenvol Heelal met nevels houdt omtogen.
Wij ſpannen 't ligchaam uit, en ſchenken lucht en licht
Een' doorgang, die 't verbergt voor aangreep en gezigt,
Of doen het, meer verdikt door ſtoflijk zamentrekken,
En weêr biên aan 't gevoel, *en* 't oog ten voorwerp ſtrekken.

Het zijn deze hoogere *menſchen*, (toch altijd menſchen, onze oudere broeders) die bekoord worden door de ſchoone dochters der *Kaïniten*; en van daar het ſterke, forſche, met ſchier bovenmenſchelijke krachten bedeelde reuzengeſlacht. De Dichter geeft nogtans geene reden voor de woestheid dier Horden, welke van hunne vaderen, bij Engelenkracht, toch ook meer *Engelenwijsheid* en *Engelengoedheid* moesten hebben geërfd. Doch, hoe dit zij, één der paradijsmenſchen gevoelt eene hoogere, reinere vlam in zich voor eene ſchoone dochter van KAÏN, die bij de *Sethiten* is opgevoed, voor ELPINE. Terwijl hij het ſtoute ontwerp vormt, om voor ELPINE het *Paradijs* te heroveren, waaruit zijne ſtamgenooten verbannen zijn, is de ſchaar van dezen, (welke hunne aardſche min uit *Eden* heeft doen verbannen) in de ſtarren gezeteld, getuige van een bloedig gevecht der Reuzen (hunne nog altijd begunſtigde kinderen, die zij op 't punt ſtaan bij te ſpringen) met de zonen van KAÏN. Ook de geesten des afgronds nemen deel in dien ſtrijd; en het is waarlijk kenſchetſend, hoe een derzelven het onderſcheid teekent, dat tusſchen *hen* en de door *liefde* gevallene oudſte zonen van ADAM beſtaat:

Wat wilt gij, ſtamgenooten
Der aarde! Laat aan mij, erfvijand van den mensch,
't Verdelgen over, mijn' en 's Afgronds heetſten wensch!
Wat zoudt gij, ADAM's kroost, en niet voor 't kwaad geboren,
Wien 't misdrijf *poging* kost, — en poging, ſteeds verloren
In wroeging? Lafaarts, *ons*, *ons* voegt het, *ons* alleen.

Hij ſtookt daarop de tweedragt in het leger der *Kaïniten* aan, hetwelk zich onderling doodt.... Doch wat doe ik, Mijne Heeren! met u eene ſchets aan te bieden van een gedicht, dat gij allen kent, en in deszelfs krachtige taal, hoogdichterlijke beſchrijvingen en ſtoute vindingen bewondert; waarin, wel is waar, de forſche *krijgsgalm* den boventoon ſlaat, maar waarin toch ook de zachte toonen der *liefde* en de teedere verzuchtingen van het *berouw* niet ontbreken. Ik zou meenen uwen ſmaak onregt te doen, zoo ik hier die heerlijke plaats terneêrſtelde, die gij allen kent, waar KAÏN door de geboorte van zijnen eerſten zoon zijn ſteenen hart voelt breken, den eerſten traan van berouw weent, en het teeken des bloedvleks op zijn voorhoofd bijna werd uitgewischt.

Een bijna gelijkſoortig onderwerp, als BILDERDIJK, heeft de *Engelschman* MONTGOMERY, en omtrent ten zelfden tijde behandeld, in eene ſoort van heldendicht, *de Wereld vóór den Zondvloed* betiteld. — Ook dit heeft zijne ſchoonheden, hoezeer niet van den eerſten rang. Het *Paradijs* is, volgens eene uitdrukking van MILTON, waarvan hij gebruik heeft gemaakt, *door de rivier afgedreven naar zee.* Hij plaatst het dus op een eiland aan den mond van den *Eufraat.* Ten Oosten van hetzelve wonen, in het land *Eden*, de zonen van SETH, die allengs door de *reuzen*, afſtammelingen der *Sethiten* en der dochters van KAÏN, maar die door woning, opvoeding en karakter tot de laatſten behooren, werden verdrongen tot aan de oevers van den *Eufraat.* Een dier reuzen inzonderheid heeft zich, door grootte, ligchaamskracht, moed en beleid, tot hunnen Koning verheven; en hij is het, die deze verovering tot ſtand brengt. Doch hooren wij den Dichter:

„ Verheven boven zijne hem onderworpene Opper-
„ hoofden, ſtaat hun Heer, gegoten in den prachtigſten
„ vorm der natuur, onder een' eik, wiens ineengevloch-
„ tene takken een groen gewelf van licht en ſchaduw

„ vertoonden. Dáár troonde op eene rots de Koning „ der Reuzen, in de volle mannelijke rijpheid van vijf- „ honderd jaren. Zijn gewaad is eene leeuwenhuid; „ want hij zocht de leeuwen in hunne schuilhoeken op, „ of versloeg hen op de jagt of in gevechten. Zijne git- „ zwarte lokken, niet gebleekt door den allesverslijten- „ den tijd, zwierden om zijn statelijk voorhoofd; zijne „ donkere oogen, waaruit een nooit verdoofd vuur schit- „ tert, blonken als de stralen der Maan op het water. „ Grootheid van ziel, die niets vreest en door niet „ minder dan *alles* voldaan is, had op zijn gelaat en „ in zijne houding het karakter van kalme en heerlijke „ majesteit ingedrukt; maar afgrijselijke wreedheid, „ slechts door list ingehouden, verschool zich in den „ somberen volkaan zijner borst, en broeide in stilte, „ gelijk die geheime magt, welke in de ure des mid- „ dernachts de aarde doet sidderen. Zijn naam is ver- „ geten. God gave, dat dit het lot aller veroveraars „ ware!"

Deze tiran nu heeft een' zanger, JAVAN, uit de *Sethiten*, weleer een' kweekeling van den Aartsvader HENOCH, die nog als het algemeene hoofd der *kinderen Gods* wordt geëerbiedigd, en in het gedicht een schoon *contrast* met den geweldenaar maakt. De genoemde Bard, door zucht tot het vreemde en avontuurlijke naar de *Kaïniten* gedreven, is daar ontvlamd door de toonen van JUBAL; de roem schittert in zijne oogen; hij wordt een dichter, en als zoodanig voor den tiran onmisbaar, die, gelijk SAUL, slechts gevoel heeft voor de toonen der muzijk. Doch, terwijl deze in *Eden* een' inval doet, zondert JAVAN zich af, en bezoekt in 't geheim de stille woning van HENOCH. Hier ziet en bemint hij ZILLAH, de speelgenoote zijner jeugd, weder. De tooneelen bij den Aartsvader zijn belangrijk. HENOCH verhaalt hem van ADAM, die eerst zestig jaren te voren gestorven is, van deszelfs ongemeene zachtaardigheid en lieftaligheid na zijnen val, de vrucht van diepe schaamte en wroeging over den dood, dien

hij aan het menschdom berokkend heeft, en hij verhaalt diens sterven. JAVAN spreekt van JUBAL en van de kracht zijner lier, zelfs op het stugge hart van den ouden zondaar KAÏN. (Deze plaats is zeer fraai geschilderd.) HENOCH brengt een offer aan God, en geraakt bij die gelegenheid in eene profetische verrukking, waarin hij het lot van ADAM's nakroost tot op deszelfs grooten hersteller vermeldt.

Ondertusschen rukt de veroveraar aan. HENOCH en de zijnen worden gevangen. De Aartsvader verdedigt de eer van den waren God voor den tiran, die denzelven hoont, in eene mannelijke aanspraak; — de dwingeland schiet in blinde woede met het zwaard op hem aan, doch — hij wordt eensklaps weggenomen. God, met wien hij gewandeld had, nam hem tot zich. JAVAN, wien de veroveraar tot den smadelijksten dood had bestemd, grijpt, gelijk later ELIZA, den vallenden mantel des Profeets; de gevangenen trekken, onder zijn geleide, veilig door het midden der huns ondanks weêrhoudene scharen daarheen; dezen willen eenen aanval op den Paradijsberg doen, maar worden door onweder, storm, hagel en aardbeving teruggedreven, en door Engelenscharen vergruisd. Dus eindigt het dichtstuk.

Het is waarlijk zonderling, dat bijna gelijktijdig met den *Ondergang der eerste Wereld* en *de Wereld vóór den Zondvloed* (omstreeks 1820) de beroemde *Engelsche* Dichter THOMAS MOORE zijn gedicht *de Liefde der Engelen* uitgaf, hetwelk, volgens zijne verklaring, op hetzelfde *apokryphe* boek van *Enoch* gegrond is, van 't welk wij boven spraken, en dat als eene proeve van verklaring der vermelde Bijbelplaats mag gelden. Het is eigenlijk slechts een tusschenverhaal, bestemd voor een uitvoeriger werk over die stof; doch, hoorende dat de beroemde BYRON zich juist ook met een *dramatisch* gedicht over dezelfde stof bezig hield, haastte zich MOORE met de uitgave dier *Episode*, ten einde niet, zoo als hij zegt, gelijktijdig met de zon te verrijzen, en in hare stralen verloren te gaan. Doch, ook bij ge-

lijktijdige opkomst, zou hij dat gevaar niet te vreezen hebben gehad. — Vergunt, dat ik u de inleiding, die tevens den inhoud des gedichts mededeelt, hier, met eenige bekorting, vertale: (*)

„ In de eerste dagen der wereld, toen, in de vro-
„ lijke morgenschemering der Natuur, menschen en En-
„ gelen elkander op de hooge heuvels en in zonnige da-
„ len ontmoetten, eer de zorge verscheen, of de zonde
„ een gordijn had doen vallen tusschen den mensch en
„ den Hemel; toen was het, dat de Aarde den He-
„ mellingen nader lag dan in deze dagen van misdaad
„ en rouw, en stervelingen, zonder verbazing, te mid-
„ den des uitspansels, Engelenoogen op deze beneden-
„ wereld zagen staren.

„ Ach, waarom moest de hartstogt toen zelfs dien
„ morgen der Aarde ontwijden! Waarom moest, treu-
„ riger nog, die noodlottige smet geesten van hemelschen
„ oorsprong bezoedelen; en, het treurigst van alles,
„ waarom moest die sombere vlek op hen vallen door
„ *liefde der vrouwen!*

„ Op een' avond, aan de zijde eens heuvels, achter
„ welken de zon onder bloemengeuren ter ruste ging,
„ zaten drie hemelsche jongelingen in gesprekken ver-
„ diept. Zij sloegen hunne blikken nu en dan op tot
„ dat verre uitspansel, waar thans het daglicht zijne
„ glansrijke wieken bijeentrok; tot dat uitspansel, de
„ woning dier zonen des *Æthers*, welke als stofjes in
„ den zonneschijn rondom het eeuwige licht spelen, en
„ nacht en dag de weêrklanken en tolken zijn van zijn
„ luisterrijk woord.

„ Zij spraken van den Hemel, doch nog meer van
„ de lieftalige oogen, die hen van daar hadden getoo-
„ verd, tot dat, allengs toegevende aan de kracht des
„ verkwikkelijken avonds, aan de balsemgeuren der bloe-

(*) Men vergelijke voorts de, sedert in het licht verschenen, verdienstelijke overbrenging van dit gedicht door den Heer K. SYBRANDI. *Redact.*

„ men, aan het zachte en ſmeltende maanlicht, elk, als
„ in zijne eerſte minnende, dolende uren, de geſchiede-
„ nis van het onzalige uur verhaalde, toen hij, gelijk
„ een vogeltje, uit zijn hooge nest door bedwelmende
„ oogen naar beneden gelokt, voor vrouwenlonken den
„ Hemel verloor.

„ De eerſte, die ſprak, was in zijnen blik het minst
„ van hemelſchen aard. Hij was een geest van onvas-
„ ten vorm, die de indrukken der Aarde gereedelijk op-
„ nam. Ook in den Hemel was hij niet het naast aan
„ den troon, maar bekleedde veraf eene plaats te mid-
„ den dier heldere kringen, die zich in de oneindige
„ ruimte begeven, en op wier wieken de weêrglans van
„ Hem, die het middelpunt des lichts is, nog ſlechts
„ ſlaauwelijk ſchittert. Nog ſteeds luisterrijk en be-
„ koorlijk, was hij echter de minst hemelſche zijner
„ broederen; nog ſteeds beſtraald met paradijs-licht,
„ maar in wien dat licht was bezoedeld, verbleekt, en
„ wiens oog niet alleen ſporen droeg van den ver-
„ ſchroeijenden adem der aardſche liefde, maar ook van
„ andere, den Hemelling onwaardige, aardſche genoe-
„ gens. Zuchtend begon hij, terwijl zijn geheugen
„ woelde in reeds begravene uitzigten, gelijk de onge-
„ lukkige, die de graven opzoekt en geen lijk onbe-
„ ſchouwd laat."

Overeenkomſtig deze beſchrijving is dan ook de liefde des eerſten Engels geheel zinnelijk, en den minnaar nog dieper vernederend en tot het ſtof doende neêrdalen. Maar de maagd, die hij ontmoet, is te heilig voor zijnen hartstogt: *zij* neemt de verheerlijkte natuur aan, die *hij* door eigene ſchuld verliest, en diepe ſchaamte en wroeging is thans het lot des ongelukkigen, diep vernederden Engels. De tweede, een *Cherub*, ſtaat hooger in de Hemelſche *Hierarchie*. Zijne drift is niet zinnelijkheid, maar dorst naar kennis. De wonderen der Natuur hielden hem eerst bezig; doch ſpoedig vestigde zich zijne geheele aandacht op de doorgronding van den mensch, dat raadſel der ſchepping, 't welk zoo vele

uiterften in zich vereenigt, en, nog meer dan op den man, op de *vrouw*. Hij brandde van verlangen, om te weten, welk eene ziel het was, die zoo treffend uit de oogen kon fpreken. Hij *mogt* EVA's val niet berispen, want deze was gebeurd ten gevolge eens hartstogts, die ook de zijne was; maar hij ftond verfteld over den invloed, dien dit geheimzinnige wezen over haren echtgenoot oefende, die haar, nadat zij den *dood* over hem gebragt had, nog de *levensbron* noemde. Welk eene toovenaresse! en zij was het niet alleen. In alle hare dochters zag hij nieuwe EVA's, even fterk in het bekoren, even zwak in het falen; zeker van den man, die haar aanbidder is, hetzij ze hem eer brengen of fmaad; door haren glimlach bekoorfters van ziel en zinnen, in wier handen het lot dezer wereld ligt, om die naar hare willekeur te behouden of te verdoemen! Hij vestigt zijn hart op eene maagd, edel, fier, maar ook door onverzadelijke zucht naar kennis verteerd, gelijk hij. Ook zij bemint hem, doch begeert hem niet, als aardfchen minnaar, in een ftofkleed te kennen, maar in al zijnen hemelfchen glans. Hij aarzelt, maar ftaat haar eindelijk haar verzoek toe, en de voorbarig naar kennis ftrevende LILIS ondergaat het lot van SEMELE door JUPITER: zij wordt verteerd door den hemelgloed.

De derde Engel, een *Seraph*, is van de drie alleen gelukkig, want zijne liefde is zuiver en van eenen hemelfchen aard. ZARAPH's hartstogt is geene zinnelijkheid, geen koude weetlust, maar het zedelijk goed en de hemelfche liefde; de befchrijving hiervan bij den Dichter is waarlijk hemelsch, maar derzelver mededeeling zou mij te ver mijn beftek doen overfchrijden. Genoeg, hij vindt eene deelgenoote in die Goddelijke aandrift in zijne NAMA, die gevoelde, dat *gelooven* en *hopen*, met *liefde* gepaard, zaliger is dan te *weten*. Zij blijven dan ook hier onafscheidelijk vereenigd. Hunne eenige ftraf, zegt de Dichter, (want hunne liefde was toch overtreding van 't geen ieders natuur medebragt)

is, dat zij de Aarde zullen bewonen, zoo lang zij in stand blijft, maar zeker dien eindpaal vooruitziende, welken zij, hoe verwijderd ook, eenmaal zullen bereiken. Waar deze pelgrims thans zwerven of wonen, weten God en de Engelen, die hunne stappen bewaken, alleen; „maar dáár, waar wij een paar ontmoe„ten, welks schoonheid slechts het sieraad van glans„rijke wieken behoeft, om naar de hemelbewoners te „gelijken, daar mogen wij hen op hunne reis door de „levenswoestijn zegenen, en zeggen: Daar is ZA„RAPH en NAMA!"

Rasser en levendiger in de handeling is BYRON's *Hemel en Aarde*. BYRON's karakter en denkwijze zijn bekend. Hoezeer een vijand der Openbaring, wist toch zijn poëtische geest hare dichterlijke schoonheden te gevoelen, en ook hij heeft uit die rijke mijn geput, waarvan een paar verzen reeds aan twee groote Dichters de bouwstof tot hunne tafereelen gegeven had. Wij spreken niet van zijnen *Kaïn*, het is slechts eene *apologie* van het zedelijk kwaad. Een *fragment* uit hetzelve is door den Heer DACOSTA uitnemend vertaald, en reijen van Engelen beantwoorden de gevaarlijkste stellingen. Deze Dichter heeft ook, in een ander *fragment*, KAÏN's broedermoord bezongen. BYRON's gedicht, *Hemel en Aarde*, is in een' *dramatischen* vorm, schoon het geenszins den naam van *treurspel* mag dragen. Het tijdstip der gebeurtenis is de genakende zondvloed; het tooneel, de voet van den berg *Ararat*. Twee Engelen hebben zich, gelijk bij MOORE, aardsche dochters uit het geslacht van KAÏN gekozen. De eene derzelven, ADAH, zweemt naar BILDERDIJK's ELPINE en MOORE's NAMA; zij is geheel zachtheid en liefde, doch zwak genoeg, aan de min van eenen Hemelgeest de voorkeur te geven boven die van JAPHET, den zoon van NOACH, die wegens zijne liefde van zijnen vader, welke weet, dat het geheele geslacht van KAÏN ten ondergang is gedoemd, wordt berispt. Een treffend tegenbeeld der zachte ADAH is de fiere AHOLIBAMA, eene echte dochter

van KAÏN, de berisping van wiens daad ten aanzien van ABEL zij zelfs in den mond van JAPHET niet dulden kan. De karakters der beide zusters worden reeds in den beginne geschetst in de volgende woorden. „O „AHOLIBAMA," zegt ADAH, „ik bemin onzen „God minder, sedert dat mij deze Engel bemint. Dit „kan niet goed zijn; en schoon ik niet weet, dat ik „verkeerd handel, gevoel ik toch duizendvoudige vrees, „en dit is geen voorbode van hetgeen goed is." — „Trouw dan," hervat de fiere zuster, „trouw dan „met eenen zoon van het stof, en zwoeg en spin! „Daar is die JAPHET, die u wel bemint, en u lang „heeft bemind; trouw hem, en breng stof voort!"

Er is één tooneel vooral in dit stuk, hetwelk ieder lezer diep moet treffen, en den grooten *dramatischen* Dichter verraadt. RAPHAËL komt als Gezant van den Hemel, (deze rol, zagen wij, bekleedt hij in alle de Dichters, die wij behandeld hebben) om de beide Engelen, die zich aan dochters der Aarde hebben gehecht, het stellige bevel over te brengen, dat, gelijk reeds alle hunne broeders, op last des Allerhoogsten, de tot den ondergang gedoemde Aarde hebben verlaten, zij, op straf van Gods ongenoegen, dit voorbeeld zullen volgen. Gaarne had ik de dringende, hartelijke taal van den vriendelijken hemelbode overgenomen, die zooveel naar die bij VONDEL in den *Lucifer* zweemt; doch ik gevoel, dat ik mijn verslag reeds tot eene onmatige lengte heb uitgerekt. De fiere AHOLIBAMA zegt daarop: „Zuster! laat hen ontvlugten! het geslacht van KAÏN „zal ADAM's God niet verbidden. Laat ons de gol„ven tarten, gelijk wij het zwaard zouden doen, zoo „niet onbewogen, dan toch onverschrokken! Vlugt, „*Seraphs*, naar uwe eeuwige woning, waar winden „huilen noch wateren bulderen! Wij moeten sterven, „en ik wilde niet, dat gijlieden iets van *zijne* gunst „verloort voor alle de genade, die SETH's geslacht „nog altijd geniet. Vlugt! en wanneer ik uw vertrek „met een onbetraand oog zie, denkt dan, dat de bruid

„ eens Engels het weenen verſmaadt!" De zachte ADAH daarentegen vermaant haren geliefden door geheel andere gronden tot de vlugt. „ Mijne ſmart kan ſlechts „ kort zijn; de uwe zou eeuwig duren, zoo gij van „ den Hemel verſtooten wierd. O, vlugt! vlugt! Wan- „ neer gij vertrokken zijt, zal de dood mij minder ſmar- „ telijk wezen." JAPHET ſmeekt, in de hartroerendſte taal, den Aartsengel om genade. De beide Engelen, weigeren diens oproeping te volgen. RAPHAËL verklaart hen voor afvalligen van God, en zegt hun een hartverſcheurend vaarwel. Een Rei van vlugtende menſchen verſchijnt nu op het tooneel, wier jammerklagten afgewisſeld worden door de nadering der verſchrikkelijke gebeurtenis, welke door JAPHET met doodsangst voor zijne geliefde wordt opgemerkt. Det twee Engelen verdwijnen met hunne gelieven, en, terwijl het koor der Kaïniten met onbewimpelde woede en wanhoop den Eeuwigen, die hunne klagten niet verhoort, lastert, en den ongelukkigen NOACH en de zijnen vervloekt, doet eene ſtem in hemelſche poëzij de taal der onderwerping en des vasten geloofs hooren, dat zelfs bij 't naderen des doods niet verſaagt. Eene vrouw jammert en roept: „ Waar- „ om was ik geboren?" — „ Om te ſterven," antwoordt JAPHET, „ in uwe jeugd te vergaan; en ge- „ lukkiger in *dat* lot, dan om het algemeene graf te „ aanſchouwen, boven hetwelk *ik* gedoemd ben te „ weenen!"

Dus eindigt dit verhevene dichtſtuk met den ondergang der eerſte wereld. — BODMER's *Noachide* bezit ik niet; maar naar alles, wat ik daarvan gehoord heb, zou eene ſchets, na de vermelding van BYRON's tafereel, al te zeer afvallen. Ik eindig met den wensch, dat deze dorre ſchets u toch een nieuw bewijs moge opleveren van de geſchiktheid der gewijde Geſchiedenis, en in 't bijzonder der *Mozaïſche* oorkonde, voor dichterlijke tafereelen.

IETS OVER HET UITOEFENEN DER GENEESKUNDIGE PRAKTIJK DOOR CHIRURGIJNS EN APOTHEKERS.

In sommige plaatsen van ons Vaderland is het bij velen de gewoonte, in ongesteldheid, niet den Doctor, maar den Chirurgijn (*) of Apotheker te hulp te roepen. Men meent, naar het schijnt, dat althans de Heelmeester wel in staat is, het werk van den Geneesheer te verrigten; doch ten onregte.

De kennis toch, die een Doctor behoort te bezitten, en die ook, bij zijne Promotie, van hem verlangd wordt, is veelomvattend. Onderscheidene vakken, b. v. de bijzondere Ziekteleer (*Pathologia specialis*), de leer der Genezing (*Therapia*), de kennis der inwendige Geneesmiddelen (*Materies Medica*), maken een voornaam deel uit van hetgeen hij onmisbaar behoort te weten; terwijl de toepassing aan het ziekbed van al het aangeleerde (de *kliniek*) nog een afzonderlijk en allerbelangrijkst deel van het onderwerp uitmaakt. Van dit alles wordt den toekomstigen Heelmeester niets onderwezen, ook niet aan de tegenwoordige klinische Scholen, alwaar hij slechts onderrigt ontvangt in datgeen, wat betrekking heeft tot het heelkundige, dat is, de kunst om uitwendige kwalen en gebreken te genezen, voor zoo verre zij door uitwendige middelen kunnen worden verholpen. Het meerendeel der Chirurgijns heeft daarenboven niet eens het voorregt gehad, om onderwijs aan zoodanige School te genieten, daar deze Inrigtingen eerst sedert weinige jaren zijn daargesteld. Misschien denkt de een of ander: „ hetgeen zij niet hebben „ behoeven te leeren, kunnen zij naderhand zich hebben eigen gemaakt." Het is waar, dit is *mogelijk*. Maar, als men bedenkt, hoe zeldzaam jongelieden, die in zeker vak moeten worden geëxamineerd, zich toeleggen op wetenschappen, die men niet van hen vordert; hoe gering bij de meeste lieden in later leeftijd de lust is tot aanleeren van het niet volstrekt noodzakelijke; hoe in het algemeen het aanhoudend studeren eene zeldzame zaak is bij de zoodanigen, die niet van der jeugd af eene *wetenschappelijke* opvoeding heb-

(*) *Heelmeesters ten platten lande* worden hier niet bedoeld. Aan dezen is ook de inwendige geneeskundige praktijk, aldaar en in kleinere plaatsen, door de Wet vergund, terwijl men daar veelal geene Doctoren gevestigd vindt.

ben genoten, hoe bij hen daarenboven voorname hulpmiddelen ter verkrijging der bedoelde kundigheden meestal ontbreken, waartoe in de eerste plaats behoort de kennis van vreemde talen; — als men dit een en ander bedenkt, dan kan men zeker geene groote verwachting hebben van de kennis der inwendige Geneeskunde, die de Heelmeester zich uit liefhebberij, of zucht voor de wetenschappen, zou hebben aangeschaft.

Ik vermoed, dat bij sommige lieden de reden, waarom zij den Chirurgijn in de plaats van den Doctor raadplegen, gelegen is in de ondervinding, „dat de eertsgenoemde zijnen „raad dikwijls tot een of ander huismiddeltje bepaalt; hetgeen gemakkelijker en minder kostbaar is dan het Recept „van den Doctor." Maar ik vermoed ook evenzeer, dat de Chirurgijn zich dikwijls tot een huismiddel bepaalt, omdat zijne in dit opzigt beperkte kennis niets beters weet aan de hand te doen. Soms zal hij ook worden teruggehouden door de vrees, dat het Recept, hetwelk hij zou moeten schrijven, niet in behoorlijke orde zou bevonden worden. Soms ook door de vrees, om eenig stellig bewijs af te geven, waaruit zou blijken, dat hij eene Praktijk uitoefent, die hem bij de Wet verboden is. Ook dit laatste punt behoort iets te gelden. Men handelt immers niet wel, wanneer men iemand uitnoodigt, om de bepalingen, hem door de Wet voorgeschreven, te overtreden, te meer, indien deze bepalingen tot welzijn der Ingezetenen doelmatig zijn vastgesteld?

Wat betreft het praktiseren der Apothekers, dit misbruik, hoezeer nog algemeener, is evenwel nog gevaarlijker en onbegrijpelijker dan het zoo even genoemde. Behalve dat de Wet den Apotheker alle Geneeskundige Praktijk volstrekt verbiedt, hetgeen alleen voldoende behoorde te zijn, om dat gevaarlijk bedrijf te weren, zoo neme men het volgende in aanmerking. De allerkundigste Apotheker verstaat, als zoodanig, niets van de zamenstelling des menschelijken ligchaams, noch van de werking van deszelfs afzonderlijke deelen. Evenmin heeft hij eenig begrip van ziektekunde, of van eenig ander gedeelte der uitgebreide geneeskundige wetenschappen, behalve van zijne kruiden en scheikundige bereidingen. Hoe kan nu bij mogelijkheid iemand, die van dat alles geheel onkundig is, eenigzins in staat zijn tot het genezen van ziekten, waartoe zoo velerlei kennis vereischt wordt? „Ja maar," zegt men, „bij ligte ongesteldheden zal toch de Apotheker zoo

„ veel kwaad niet doen." Ik antwoord: de Apothekers behandelen niet alleen ligte ongesteldheden, maar ook ernstige ziekten, en bij velen wordt eerst dan de Doctor geroepen, als het gevaar dringend, of de kostbare tijd ter genezing verstreken is. Maar, al ware het, dat men alleen *ligte* ongesteldheden aan des Apothekers zorg toebetrouwde, hij kan door verkeerde middelen eene ligte ongesteldheid tot eene ernstige ziekte maken. Daarenboven, menige gevaarlijke ziekte schijnt in het begin weinig belangrijk; doch juist dit begin is de geschiktste tijd, om de opkomende ziekte als 't ware in de geboorte te verstikken. Maar wanneer ook al, op zijn best genomen, de Apotheker geen *kwaad* deed met zijne middelen, iets *goeds* kan men daar dan toch niet wel van verwachten, en zou dus, in allen gevalle, beter gedaan hebben, hem te huis te laten. *Hier* kan hij nuttig zijn, met de door den Geneesheer voorgeschrevene middelen zelf gereed te maken, of onder zijn opzigt te laten bereiden, hetgeen anders, bij de uithuizigheid van den patroon, door de bedienden geschiedt, die, veelal, jong, en nog geene voldoende blijken van bekwaamheid gegeven hebbende, niet altijd die kennis, voorzigtigheid en oplettendheid bezitten, die met regt in den Artsenijmenger gevorderd worden.

„ Maar," meent men, „ zoo ook al de Apotheker niet onderwezen is in de kennis der ziekten en de werking der geneesmiddelen, hij heeft door de ondervinding, daar hij vele zieken bezoekt, zich dit een en ander eigen gemaakt." Eene bedriegelijke redenering! Of zou men den zieken-oppasser, wiens dagelijksch bedrijf het is, te midden van allerlei kwalen te verkeeren, de behandeling dier kwalen toevertrouwen, op grond zijner ondervinding? Men kan *zien*, zonder te weten, *wat* men ziet; men kan vele zieken bezocht hebben, velerlei geneeskundige behandeling hebben gadegeslagen, zonder daarom de vereischte *ondervinding* van ziekten en hare behandeling te bezitten. Hiertoe behoort velerlei *wetenschappelijke kennis*, die vooraf moet worden verkregen.

„ Het is veelal een punt van bezuiniging, (zoo men meent) „ om niet den Doctor, maar den Apotheker te raadplegen. „ Er behoeven dan geene *visites* te worden betaald." Maar men bedenkt niet, dat de Apotheker zelden komt, zonder dat zijn bezoek door een drankje of een doosje pillen wordt achtervolgd; terwijl men er bij den Doctor nog wel eens met een huismiddeltje afkomt. Althans het geldelijk belang van

den Doctor brengt niet mede, dat er vele medicijnen worden gebruikt; terwijl hierin juist het voordeel van den Apotheker gelegen is.

In sommige huisgezinnen is het de gewoonte, dat bij ongesteldheid van eenig lid der familie de Doctor, bij ziekte der Dienstboden de Apotheker geroepen wordt. Nu vraag ik: kan de Apotheker zoo *goed* en zoo *spoedig* genezen als de Doctor, waarom dan voor Mijnheer of Mevrouw bij voorkeur de Doctor gehaald? En kan de Apotheker het minder goed en minder spoedig, dan is het niet alleen onmenschlievend, zijne Dienstboden daaraan te wagen, maar dan strijdt dit ook tegen het geldelijk belang van Heer of Vrouw, daar het *beter* en *spoediger* herstel der Dienstboden, in het belang van het huishouden toch wel eenige stuivers of guldens waardig is, die daarvoor aan den Doctor betaald worden. Hoe stuitend is het daarenboven voor knecht of meid, zich met den Apotheker te moeten behelpen, terwijl Mijnheer en Mevrouw de hulp van den Doctor hebben! Zoo ergens, dan is het in ziekte, dat men de *beste* hulp verlangt; en nu heeft de Dienstbode in de pijnen en benaauwdheid zijner ziekte niet eens den troost, dat zijn lijden zoo veel mogelijk verkort en verzacht wordt, en moet hij zoo veel meer en langer lijden, omdat dit *goedkooper* is!

Ja, het gaat zoo ver, dat menigeen het den eerlijken Apotheker ten kwade duidt, als hij zwarigheid maakt, om de behandeling eener ziekte op zich te nemen; want, — het zij ter eere van dezulken gezegd — men vindt nog Apothekers, die niet dan zeer ongaarne en half gedwongen zich daartoe laten gebruiken. Doch de zoodanige, willen zij hun middel van bestaan niet zien vervallen, zijn bijkans genoodzaakt, met den stroom mede te gaan; want, weigeren zij dit, zij loopen gevaar hunne kalanten te verliezen. Men verleidt derhalve een eerlijk man en *noodzaakt* hem bijna tot het kwaad!

En hieraan is zelfs menig Geneesheer bevorderlijk. Er zijn toch Doctoren, die, bij ongesteldheid of tijdelijke afwezigheid, hunne praktijk, althans gedeeltelijk, door den Apotheker laten waarnemen, het zij omdat hunne zieken dit verkiezen boven een' vreemden Doctor, het zij uit vrees, dat een te hulp geroepen Collega hen in hunne praktijk zou benadeelen. Door dus te handelen, wordt het misbruik zeer bevorderd door hen, die dit in de eerste plaats moeten tegengaan. En, al ware het ook, dat de Apotheker dezen of genen zie-

ke, na bekomen inlichting en voorgeschrevene behandeling van den Doctor, bij tijdelijk afzijn van dezen, met vrucht kon bezoeken, zoo behoorden de Geneesheeren zich te wachten, om door deze handelwijs het misbruik te bevorderen en door hun voorbeeld als te wettigen.

Onbegrijpelijk is het, hoe eene zoo ongerijmde gewoonte, een zóo gevaarlijk misbruik, in een beschaafd land kan plaats hebben en zoo maar ongestoord voortduren; onbegrijpelijk, hoe niet de Apotheker door zijn geweten wordt gedwongen, om niet de Wet dagelijks te overtreden, om niet de gezondheid en het leven zijner medemenschen op het spel te zetten. (*) Het kan toch niet anders, of hij moet zichzelven bewust zijn van zijne onbevoegdheid tot het gewigtig werk dat hij onderneemt. Het moet hem toch wel eens onrustig van binnen worden, als eene door hem behandelde ziekte (al wordt in het laatste tijdperk een Doctor geroepen) een' doodelijken afloop heeft; als hij bedenkt, dat er eenmaal een dag komt, waarop een ieder voor Gods Regterstoel rekenschap zal afleggen van zijne daden, en waarop *het hem* voorzeker niet gemakkelijk zal zijn, die, al heeft hij *hier* door ongeoorloofd bedrijf voorspoed genoten, *daar* het leven van een' of meer zijner medemenschen zal hebben te verantwoorden!

Al moet men veel toeschrijven aan de kracht der gewoonte, aan der menschen hebbelijkheid om na te volgen, wat zij anderen zien doen, zoo schijnt het toch onverklaarbaar, hoe het Publiek in eene zaak, die zoo duidelijk blijkt, zoo zeer kunne dwalen, en dat dit niet alleen bij den minder beschaafden stand plaats heeft, maar ook bij beschaafde, bij geletterde personen, wien het toch bekend kan zijn, dat grondige kennis en wetenschap den mensch niet bij ingeving wordt medegedeeld, dat hiertoe meestal eene wetenschappelijke opvoeding en jaren studie gevorderd worden; onverklaarbaar, dat niet alleen onvermogenden, maar ook bemiddelde lieden, om (zoo zij meenen) eenige stuivers of guldens uit te winnen, hunne

(*) Bovenal, wanneer hij, Lid zijnde eener Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt, als zoodanig gesteld is om tegen misbruik en overtreding der Wet te waken, en eenen Eed heeft gezworen, dat hij *de Wet naar zijn vermogen zal nakomen en doen nakomen, en hare oogmerken zoo veel mogelijk bevorderlijk zal wezen.*

gezondheid en leven, of die van hunne Dienstboden, in de waagschaal stellen. Waren het nog hunne bezittingen, hun geldelijk vermogen, dat op het spel gezet werd, hunne handelwijs zou reeds vreemd zijn; maar, de *gezondheid*, het *leven:* waarlijk, zoo men het niet zag geschieden, men zou het voor ongeloofelijk houden!

DE HUGENOTEN VAN MEYERBEER.

Elk tijdsgewricht, wanneer het door geene verslapping gekenmerkt wordt, heeft deszelfs vertegenwoordigers in iederen tak van den verstandelijken levensboom. De behoeften des tijds, deszelfs wezen en strekking worden door hen erkend, of ten minste met eene soort van donker gevoel bemerkt; de staat, de wetenschappen en kunsten worden door hen beheerscht en bestuurd, tot heil van het geheel, maar ook niet zelden tot deszelfs ondergang.

MEYERBEER is ontegenzeggelijk in de kunst een der vertegenwoordigers van onzen tijd. Reeds de bijval, die zijne werken bekroond heeft, zou als bewijs kunnen gelden, dat hij de snaar kent en weet aan te slaan, die aan eene gelijk gestemde in de harten zijner tijdgenooten den weêrgalm ontlokt. Voor velen moet dit bewijs tot de onwederlegbare behooren, want het laat zich in *francs* en *thalers*, in sommen, die vele duizenden beloopen, uitdrukken. Reeds hier reken ik bij voorraad met dezen af, om verder niets met hen te maken te hebben.

Maar zelfs na een zoo klinkend en treffend bewijs, blijft bij sommigen nog een: waarom? over.

Er is bezwaarlijk immer een tijd geweest, in welken, gelijk in onze tegenwoordige eeuw, de enkele personen zoozeer in den grooten hoop versmolten. Het individu geldt niets meer; de maatschappij, de staat is in deszelfs plaats getreden; men slaat op den enkelen geene acht; slechts het geheel komt in aanmerking. Dit is het kenmerk van onzen tijd. Men voert den oorlog met massa's, en de wil, de geest des geheels, niet meer de kunst van den enkelen, houdt de overwinning geboeid. NAPOLEON, misschien de grootste krijgsman aller eeuwen, werd door BLÜCHER, den Huzaren-Majoor, verwonnen, omdat het leger, hetwelk deze laatste ten strijd voerde, verwinnen *wilde*, omdat het, zelfs

geflagen, nog onverwinbaar was. Vijftien jaren lang poogden enkele perfonen te vergeefs de BOURBONS van den troon te ftooten; alle eerfte geesten der *Franfche* maatfchappij, met LAFAYETTE aan hun hoofd, arbeidden aan derzelver val — alles vruchteloos. Een onduidelijk gevoel der masfa's, een paar uren arbeids van het volk, waren toereikend om datgene te doen, wat alle berekening, alle beleid, alle opoffering der hoogfte verftanden onvermogend geweest waren te verrigten. De tijd, toen een eenige geweldige geest alles zijn kon, omdat het geheel niets dan een zielloo-ze klomp was, behoort tot de gefchiedenis van het verledene; een nieuw tijdperk is begonnen, in hetwelk de geest van het geheel den eenigen, hoe geweldig ook zijn wil en zijne magt mogen zijn, met zich zal voortflepen.

De heerfchende aandoeningen, de wederwaardigheden van onzen tijd zijn niet langer die van den enkelen mensch, van den in de maatfchappij als kluizenaar voor zichzelven levenden egoïst. Men kan tegenwoordig over de zuchten van eenen ongelukkigen minnaar glimlagchen, eigene hartepijn verbijten, en denkt flechts aan de achtbaarder, grooter, geweldiger en zielverfcheurender fmart van het geheel.

Dit overdragen van het perfoonlijke gevoel, van het individuéle lijden en de individuéle vreugde op het geluk of ongeluk van het geheel, vertoont zich in het voorkomen van den tijd, is allengskens ontftaan, en waarfchijnlijk zelfs nu nog in aanhoudenden voortgang. Het is het kenmerkend eigen van ons tijdperk, en de toondichter der *Hugenoten* is de vertegenwoordiger daarvan in de muzijk.

Het lied, of liever de melodie, is de uitboezeming van het perfoonlijke gevoel; het is de traan, die een bedrogene, een ongelukkige, of ook een gelukkige, in zijn eenzaam vertrek, aan de borst van zijnen vriend, aan den boezem der geliefde fchreit. De harmonie, daarentegen, is de ftem van het geheelal, en de natuur fpreekt door haar tot den mensch, wanneer de ftorm op de zeeën loeit; wanneer hij de krakende eiken als wilgentakjes doet buigen; wanneer de fluisterende adem van het oosterkoeltje in de fnaren der windharp lispelt, of wanneer de zuil van MEMNON de opgaande zon begroet. En ook in het geruisch eener groote ftad, waar zich vreugdegezang met hulpgeroep, het kermen van den grijsaard met het ftamelen van den zuigeling vermengt, in de juichftem of den verwenfchingskreet van het

op de marktplaats (*forum*) vereenigde volk ligt eene harmonie voor hem, die dezelve weet te vatten en te verstaan.

Men maakt het den Componist der *Hugenoten* tot een verwijt, dat in dit zijn meesterstuk de harmonie over de melodie heerscht, en ik wil de daadzaak niet betwisten. Maar tot een verwijt moet zij hem niet worden, want hij is een zoon des tijds; hij heeft dien begrepen of gevoeld. Reeds BEETHOVEN verkondigde dezen tijd in zijne symphoniën; en wanneer deze tegenwoordig allerwegen gewaardeerd worden, terwijl daarentegen zijn *Fidelio* slechts zelden den tol van bewondering, aan den naam en de schim des makers verschuldigd, mag genieten, zoo is dit meer dan toeval; het is een bewijs, dat de geweldige harmonie zijner symphoniën ons thans meer aandoet, terwijl zijne melodierijke Opera ons vreemd dreigt te worden. MOZART, die aan volheid van melodie onbereikt is en onbereikbaar blijven zal, leeft op onze (*Duitsche*) tooneelen nog schier alleen in zijnen *Don Juan*; en slechts dáárom is en blijft dit een werk, hetwelk onze tijd als eigendom overneemt, wijl door hetzelve een toon ademt, die van het begin tot het einde de verdediger der maatschappij is, aan welke Don JUAN meent zich te moeten wreken, en met welke hij den strijd voert op leven en dood.

Of deze rigting van onzen tijd een vooruitgang of teruggang voor de muzijk is, mogen toonkunstenaars onderzoeken en beoordeelen; de nakomelingschap zal het vonnis strijken. Doch hij, die onzen tijd in deszelfs wezen erkent, moet zich eerbiedig voor den grooten Componist buigen, die denzelven in zijne harmoniën begrepen en in toonen geboeid heeft.

Uit dit standpunt beschouwd, moet men erkennen, dat de keus van het onderwerp der *Hugenoten* eene gelukkige geweest is. De worsteling der Protestanten tegen de Katholijken is vol hooge, de geheele ziel vermeesterende gedachten, die in onze eeuw weêrklank vinden, en aan den Componist gelegenheid moesten geven, om de verhevenste begrippen van den tegenwoordigen tijd, het voorgevoel eener naderende of nog verwijderde toekomst, die in de zonen onzer eeuw sluimert, aan te roeren. Hij vond hier de denkbeelden eener halve wereld in opstand tegen het geloof der andere helft, gevoelde zich in staat dezelve in zijne geweldige harmoniën weder te geven, en kon dien strijd volgen tot op het oogen-

blik toen beide zich in *Frankrijk* als vernietigden, waar het Protestantismus, door het Katholicismus bij openen moord om hals gebragt, in het graf daalde, en deszelfs bloedige schim den overwinnaar met zich sleepte. Hij vond op zijnen weg den vreeselijken *St. Bartholomeusnacht*, met deszelfs ijzingwekkende onmenschelijkheden, deszelfs afgrijselijke gebeden, bloedige slagtoffers en verre reikenden vloek. Met één woord, hij vond hier het gevoel van een geheel tijdperk, van een gansch volk opgeteekend, en was niet gedwongen, zich in de liefde of den haat, het geluk of ongeluk van eenen eenigen als in te spinnen, en ons het schoone, kunstige spinneweb te vertoonen, dat, wèl beschouwd, toch niet meer dan een spinneweb is. Hij kon ons een wereldepos voorhouden; en waarlijk, wij hebben zolderkamertjes-, voorzaal-, serail- en paleis-idyllen genoeg, om nieuwe, verbeterde en vermeerderde uitgaven derzelve te kunnen ontberen!

De persoonlijke aandoeningen van liefde, vriendschap en verknochtheid vinden wij in de tooneelen tusschen RAOUL, VALENTINE DE ST. BRIS en MARCEL, RAOUL's bediende; en niet zelden levert MEYERBEER in dezelve het bewijs, dat de taak, om, in harmoniën en melodiën, deze aandoeningen als hoofdzaak te behandelen, voor hem niet te zwaar is. Het derde tooneel van het derde bedrijf, waarin MARCEL en VALENTINE, bekend met de afspraak van RAOUL's vijanden, om hem bij een tweegevecht te overvallen en te vermoorden, hunnen angst niet weten meester te worden, als ook de tweede helft van het vierde bedrijf, waarin VALENTINE aan den Ridder RAOUL verklaart, dat zij hem bemint, zijn ware meesterstukken, in welke de verhevenste liefde tot het schoonste lied wordt. Maar door al deze tooneelen stroomt een geweldige adem, een menschheids- en wereldgevoel, voor hetwelk het leed en de smart van den enkelen mensch bijna verstommen moeten; en voor dit heeft de Componist toonen gevonden, welke dengenen, die dezelve begrepen heeft, onvergetelijk zullen blijven.

Het choraal: „Een vaste burg in onze God!" is de uitdrukking van dit wereldgevoel, hetwelk als een stroom het gansche werk doordringt, aan de omgeving leven bijzet, en eindelijk, door den storm gezweept, in vreeselijke golven, bruisend over de oevers vliegt en ons met eene heilige ijzing vervult. Reeds in de inleiding zien wij dezen stroom, eerst

rustig en in de zonnestralen glinsterend daarheen vloeijen; maar te zelfder tijd pakken de wolken zamen; wij hooren in de verte het rommelen des donders en zien den naderenden storm vooruit, tot eindelijk de bliksemstraal schittert, en een hulpgeschrei, hetwelk de muzijk doordringt, ons verkondigt dat de wolk zich ontladen heeft. In het eerste bedrijf treedt MARCEL met het choraal het dolle gewoel der tot lust en vrolijkheid verzamelde Katholijken tegen, om zijnen heer en voedsterling te redden, en verwerft van hen slechts hoon voor zijne mislukte poging. Veelligt is het een misslag tegen het dramatisch effekt, dat reeds hier, zonder noodzakelijkheid, de groote gedachte, aan welke MEYERBEER de ontwikkeling van zijn werk verbonden heeft, ontsluijerd wordt. Maar, zelfs dit zoo zijnde, kenmerkt zich bereids, in het contrast tusschen het choraal en het lustig gejuich der katholijke Ridders, de tegenstelling, die zich in geheel de Opera vertoont; en dit was wel misschien MEYERBEER's bedoeling, toen hij reeds bij den aanvang ons den sleutel tot zijne hoofdgedachte in handen gaf. In de algemeene tegenstelling, even gelijk in de tegenstellingen der bijzondere gemoedsbewegingen, is de Componist groot en geweldig. In het derde tooneel van het derde bedrijf, hierboven reeds door ons vermeld, spreken, in elke uitdrukking van VALENTINE de liefde, in elk woord van MARCEL de verknochtheid, de hoogste onrust en eindelijk toch geloof en vertrouwen op God, eene zoo verstaanbare taal, dat zij zich noodwendig den weg tot het hart moet banen; zij gaan hand in hand, en staan evenwel in het gezang en in het accompagnement tegen elkander over. — Het tooneel, waarin de monniken de dolken der zaamgezworenen wijden, is de hoogste tegenstelling tegen het vredes-choraal, en des te kunstrijker, daar ook hier de stem van het geloof, een choraal, den weêrklank geeft. Maar midden door dit choraal henen hoort men het geschuifel der oude slang, die eens de moeder aller menschen verleidde, en haar voorloog, dat de boom des verderfs die des levens was. Dit tooneel is een diep doordacht meesterwerk, zoo als de muzijk er bezwaarlijk een tweede kan aanwijzen. Dweepzucht, haat en wraak treden hier gezamenlijk op, en in ijzingwekkende melodiën, in vreeselijk grootsche harmoniën stooten zij ons den gewetten dolk in het hart. Nu eens hoort men een gebed, hetwelk naar den zegen des vredes gelijkt, maar dan weder

eene fcheur, een' ftoot, een' dolkfteek, en eindelijk het gebrul der razende menigte; en zoo, afwisfelend, gedurig voort, voort, tot dat de eed gedaan is, en de hel haar amen! roept; voor welk helfche: het zij zoo! de muzijk ftemmen vindt, om het aan ons ligchamelijk oor begrijpelijk te maken!

Het finale van het vierde bedrijf is almede, door de tegenftellingen, die haren weêrklank in de muzijk hebben, grootsch en fchoon. RAOUL kent het ontwerp der zaamgezworenen, en wil zijnen vrienden te hulp fnellen; VALENTINE beproeft hem terug te houden, daar zij ook zijnen ondergang als onvermijdelijk befchouwt. Moedige ftrijdlust en toorn aan de eene, wanhoop aan de andere zijde. Eindelijk belijdt VALENTINE hem hare liefde. RAOUL vergeet hierop, door den geweldigften hartstogt en geestdrift weggefleept, voor een oogenblik de dreigende ijfelijkheden van den naderenden nacht. Hij is niets dan liefde; maar VALENTINE verbeidt met fiddering de eerfte flagen der ftormklok. En al deze ftrijdende gewaarwordingen doen zich met de kracht des levens in de muzijk vernemen, tot dat eindelijk de ftormklok dezelve met haar vreefelijk geklep verdooft en in een eenig gevoel van doodsgevaar en ftervensmoed verfmelt. Maar het achtbaarst en verhevenst is deze tegenftelling in het op één na laatfte tooneel van het vijfde bedrijf. De aan den moord ontkomene Protestanten zijn in eene kerk vergaderd, en RAOUL benevens VALENTINE en MARCEL ftaan voor dezelve, en hooren, hoe zij den hemel te hulp roepen, daar van de aarde geene hulp meer te verwachten is. De vervolgden bereiden zich door het lied van hunnen meester: „Een vaste burg is onze God!" tot hunnen offerdood. Daar klinkt de trompet van het gerigt, en dwars door het choraalgezang huilt het zege- en moordgejuich der van bloedvergieten dronkene menigte, en vereenigt in een kunstrijk geheel de hoogfte, fchrikwekkendfte tegenftelling. En tusfchen deze verhevene tegenftellingen wist de Componist nog eene derde, die van den elken toon met doodsangst gadeflaanden MARCEL en de voorwerpen zijner genegenheid, RAOUL en VALENTINE, te vinden, hetwelk de ontroerendfte werking doet, wanneer, van minuut tot minuut, MARCEL zingt: „*Ils chantent encore!*" tot eindelijk het laatfte offer gevallen, de laatfte toon van het choraal in den triumfmarsch verzwolgen is, en hij de doodsmaar verkondigt: „*Ils ne chantent plus!*" Ik kan bezwaar-

lijk gelooven, dat de muzijk iets, hetwelk dieper gedacht is, en, wat meer zegt, iets, dat de menschelijke ziel sterker vermeestert, als voorbeeld kan aanvoeren. — *Ils ne chantent plus.* Zij hebben uitgeleden, en het kunstwerk behoorde hiermede ook voleindigd te zijn. Is er nog een toevoegsel noodig, zoo hebben wij dit meer den dichter, dan den muzijksteller te danken.

De *Hugenoten* zijn een van de diepst doordachte meesterwerken der toonkunst. Het geheel is een steeds vooruitgaand heldendicht, welks ontwikkeling terstond bij de inleiding en in het eerste bedrijf voor ons openligt. De beide beginselen, het Katholicismus en het Protestantismus, treden van het eerste oogenblik af tegen elkander op, en zelfs in de liefde van RAOUL en VALENTINE vindt zich dit weder; want de eene pleit voor geloof en vertrouwen, de andere verdedigt den twijfel, en, even gelijk het Katholicismus en het Protestantismus, erkennen beide elkander in de bloedbruiloft, en zinken te zamen in het graf. De vermelde tegenstelling gaat, gelijk ik gezegd heb, door geheel het werk henen, en wordt met onbeschrijfelijke zorg en kunst onafgebroken in de muzijk levendig gehouden. Met betrekking tot het uitwerken der muzijk, heeft dezelve eene verdienste, welke men in andere werken zich zelden zoo gelijk ziet blijven. De muzikale belangneming stijgt van trap tot trap, zoo in de geheele Opera, als in ieder bijzonder bedrijf, en elk finale der vijf bedrijven maakt uit dezelve een op zichzelf staand geheel, gelijk het laatste bedrijf zelf de slotsteen, de ontknooping van geheel het stuk is.

Velen hebben gezegd, dat de Componist te zeer het effekt najaagt, en om hetzelve te bereiken te veel met massa's gewerkt heeft. Dat hij in staat is ook met weinig den hoogsten indruk te weeg te brengen, bewijzen vele plaatsen uit de *Hugenoten*; vooral het zoo innig aandoenlijke tooneel, waar MARCEL, in het laatste bedrijf, het huwelijk van RAOUL met VALENTINE inzegent, en waar een enkele toon van den bassethoren, die het eenige accompagnement is, de hoogste uitwerking te weeg brengt. Ging hij dus elders op eene andere wijze te werk, zoo moet hij daarvoor wel zijne redenen gehad hebben; en ik wil niet met hem over bijzonderheden verschillen, daar het geheel zijn doel zoo alleruitnemendst bereikt; te minder nog, dewijl ik van meening ben, dat hij slechts in den geest van onzen tijd ge-

handeld — dat hij geoordeeld heeft, wereldgevoel, gevoel van het geheel, door het geheel en de massa's, waarover hij beschikken kon, te moeten bereiken, en zulks ook bereikt heeft. MEYERBEER is een Componist, gelijk NAPOLEON een krijgsheld was. Ook dezen verwijt men, dat hij alleen dàn wist te overwinnen, wanneer hij de overmagt te hulp kon roepen. Maar, deze overmagt te scheppen, daar ligt de kunst! En MEYERBEER kent het leger, waarover hij gebiedt, zoo als CESAR het zijne, die iederen soldaat bij deszelfs naam wist te noemen. Hij is een der grootste meesters in de harmonie, die immer geleefd hebben, en hij zal zijnen opvolgeren voorbeelden achterlaten, waaraan zij eenmaal de kunst zullen leeren, al is het dat deze, tot dienst van eenen anderen tijd, eene andere behandeling zal vereischen. En tot dat die tijden gekomen zullen zijn, tot dat andere volken toonkunstenaars voortbrengen, die de vertegenwoordigers van hun tijdsgewricht worden, mogen wij (*Duitschers*) trotsch zijn op onzen landgenoot, die ons, zonder groote armee, het groote rijk helpt veroveren.

HUWELIJKS - INZEGENING.

Eenigen tijd geleden huwde een mijner neven. Het meisje behoorde elders te huis, en ik had mij, op verzoek, derwaarts begeven, ten einde de plegtigheid bij te wonen. Van het stadhuis gekomen, waar de verbindtenis burgerlijke wettiging had ontvangen, begaven wij ons naar de kerk, waar de Predikant dezelve verder op eene godsdienstige wijze bevestigen zou.

Hierin was voor mij iets nieuws gelegen. In mijne jeugd had ik den huwelijksband altijd alleen in de kerk zien knoopen. In later tijd, den tijd mijns meer bedrijvigen levens, moest de burgerlijke overheid dien knoop leggen; en het heugt mij, dat schrandere en welonderwezene mannen het voor eene ongepaste overtolligheid uitmaakten, zoo iemand, hetzij uit gehechtheid aan het oude, uit bijzondere godsdienstigheid of waarom ook, kerkelijke inzegening des huwelijks verlangde. Voor mijzelven meende ik daarover niet zoo ongunstig te moeten oordeelen, indien het slechts op de regte wijze geschiedde.

Ik begaf mij dan met genoegen in de kerk. Doch de eer-

ſte indruk was niet gunſtig. Het ledige, holle kerkgebouw deed ſlechts hier en daar een' enkelen toehoorder, in zijn dagelijksch gewaad, opmerken. En ik kan niet zeggen, dat het beter werd, toen jonggehuwden en familie naar eene bijzondere plaats werden geleid, waar ſieraadjen, groen en bloemen geen gering contrast met de gewone deftigheid van kerk en kerkdienst maakten. Waarom, dacht ik bij mijzelven, juist dit ruime, Gothiſche gebouw tot zulk een bedrijf gekozen? Wij Protestanten verbinden immers geene bijzondere heiligheid aan zoogenoemd gewijde plaatſen. Dat men kerkelijke plegtigheden, als Doop en Avondmaal, in het midden, niet des gebouws, maar der gemeente, verrigt, heeft zijne goede en gegronde reden; en ik althans kan mij daaromtrent met onze Hervormde kerk zeer wel vereenigen. Maar, in zoo verre wij het huwelijk geen Sacrament achten, kunnen wij het ook niet wel met deze op gelijke lijn ſcheren, noch het eene eigenlijke kerkelijke plegtigheid noemen. Huiſelijk zou men haar veeleer moeten heeten. In den familiekring, onder het oog van vaders en moeders, niet onder die van eene gapende en onverſchillige menigte, zullen de redenen des eerwaardigen Leeraars, tot vermaning, beſturing en opbeuring, zoo ik achte, den meesten ingang vinden.

Doch dit in het voorbijgaan. Waar het inzonderheid op aankomt, dat is de wijze, hoe de inzegening, godsdienſtige bevestiging, of hoe gij het noemen wilt, door den Leeraar wordt verrigt. Nu dan, wij zijn gezeten. De Predikant treedt op. Het verwonderde mij eenigzins, dat men den jongſten van de twee, zelf nog ongehuwd, en niet den ouderen, ſchoon die de onderwijzer der Bruid was geweest, tot dit werk had verkozen. Eerst naderhand hoorde ik, dat deze zoo mooi praatte, en dat de oude man zoo droog en daarom zoo weinig geſchikt voor dergelijk iets was, dat toch eene zekere gratie en vooral gevoeligheid vorderde. Zoo als ik zeide, de Predikant trad op, en hield, in eene ſoort van poëtiſche proza, zijne huwelijksrede, waarin, op eene ſentimenteel-religieuze wijze, over liefde en eeuwige liefde, en zaligheid der liefde, en verbindtenis voor den hemel en wederzien geſproken werd, dat u de tranen uit de oogen liepen. Daarbij kregen Bruidegom en Bruid een allerliefst complimentje, de wederzijdſche ouders en verdere aanhoorigen een' ſtatigen gelukwensch. Vervolgens knielden

de jongelieden (om dit nog te zeggen, als een kleine jongen de trouw, volgens het formulier, ziende verrigten, vroeg ik reeds: he, moeder! waarom gaan ze op de knieën liggen? en nog weet ik geene reden voor deze *actus*, die bij alle andere, zelfs de plegtigfte gelegenheden, in onze Hervormde kerk anders buiten gebruik is) en de plegtigheid werd, even als de gewone leerrede, met een toepasfeiijk gebed befloten.

Is het *dat* maar? dacht ik, toen het uit was. Is dat die plegtige bevestiging en heiliging, welke de Godsdienst aan deze, inderdaad hoogst belangrijke, hoogst gewigtige verbindtenis moet bijzetten? Is het op deze wijze, dat het burgerlijk gezag te kort fchiet? Bijna zoude ik zeggen, dat de beide Authoriteiten van rol gewisfeld hadden. Want van den Burgemeester had ik niet anders verwacht, dan hetgeen de wet voorfchrijft en hem gebiedt van de gehuwden te vorderen, met toevoeging, in allen gevalle, van eenigen gelukwensch aan eene familie, tot de geachtften in het ftadje behoorende. Doch zijn Edelachtbare had er verfcheidene ftichtelijke vermaningen en biddende wenfchen bijgevoegd. De Prediker daarentegen had ook wel vermaand en gebeden; maar de hoofdinhoud, de geest, zoo als men thans zegt, van zijn discours was het niet.

Te huis komende, floeg ik het *Formulier om den Houwelicken ftaat voor de Gemeente Christi te bevestigen*, nog eens op, en ik vond daar inderdaad vrij wat meer ter zake dienende. Het is waar, een groot deel van het opftel kan thans gepastelijk achterwege blijven. De verbindtenis is daar, eer men in de kerk verfchijnt, en het antwoorden, het handen geven, het knielen (zoo het hier eenige bijzondere beteekenis mogt hebben) is niet meer zoo noodzakelijk. Maar, hetgeen ter inleiding, omtrent de inftelling, de heiligheid en de pligten des huwelijks, voorafgaat, moge kiesfcher en bevalliger kunnen worden uitgedrukt, ten aanzien van doel en ftrekking zal het bezwaarlijk verbeterd worden. Over het geheel genomen, fpijt het mij, dat thans zoo velen geheel tot het oude willen terugkeeren; doch inderdaad, het is flechts een ander uiterfte (even als, bij ongelegenheid op een vaartuig, alle menfchen naar het hooge boord plegen te fnellen, en alzoo hun' eigen ondergang te bewerken): want federt eene halve of een vierde eeuw heeft men het

onde veel te zeer miskend en uit onkunde vaak veracht en bespot.

Laat mij, om reden van mijn gezegde te geven, een oogenblik bij de zaak stilstaan. Is het huwelijk eene burgerlijke of eene godsdienstige instelling? Mij dunkt beide. Zoo wel de gewijde als de ongewijde geschiedenis maakt ons met deszelfs inzetting bekend. En bij MOZES, waar wij dezelve vooral zoeken, was de burgerlijke en de godsdienstige wet één. Het is een burgerlijk contract, in zoo verre de wereldsche overheid het onder hare hoede neemt, ten aanzien der wederzijdsche verpligting door wetten bepaalt, en de nakoming dezer wetten, onder bedreigde straffen, vordert. Maar hoe beperkt is de magt van den aardschen regter, om misdrijven te kennen, te bewijzen, te straffen! Hoe zeer kan zich de echtgenoot tegen de gade, en deze zich tegen hem bezondigen, zonder dat ééne burgerlijke wet overtreden, veel min bewijsbaar overtreden wordt! Hoe ongelukkig zal het huwelijk zijn, waar op geene hoogere wet, geen hooger gezag wordt acht genomen! Hoe vele deugden worden er vereischt, om dit juk in alle omstandigheden zacht, deszelfs last ligt te maken! Hoe onontbeerlijk zijn hier Christelijke liefde en geloof en hoop! Met één woord, hoe vele en rijke stof doet zich voor den Zede- en Godsdienstleeraar op, om daarover bij zulk eene gelegenheid te spreken! Hoe zeer hebben de voornemens der echtelingen noodig, door bedenkingen, van hier ontleend, geheiligd en gesticht te worden, ten einde geene ontrouw, van welken aard ook, ooit in hart en wandel te laten binnensluipen!

Na het afloopen der plegtigheid werd er nog eenigen tijd aan het onderlijke huis vertoefd. En ik maakte van die gelegenheid gebruik, om mijne korte begroeting aan de jonggehuwden zóó in te rigten, dat er, onder Gods zegen, nog te eer eenige goede vrucht van het kerkelijk werk mogt verwacht worden. Vervolgens kwamen er rijtuigen; wij bragten, hoewel het al wat laat in het jaar was, een' vrij genoegelijken dag buiten door, en lieten, met den avond terugrijdende, het jonge paar in hun paradijs, van waar ze, na eenig rondreizen, in de volgende week terugkeerden. Deze soort van aanvang des echtelijken levens scheen mij niet kwalijk gekozen. Want, heeft het iets vreemds en voor de achterblijvenden onaangenaams, wanneer de jongelieden,

zoo dadelijk na de plegtigheid, als wegvlugten, en zich gedurende weken en maanden niet meer laten zien, het ouderwetsche naar bed dansen en 's morgens plagen verdient geen meerderen lof of aanprijzing.

Ziedaar, Mijnheer de *Letteroefenaar*, een paar woorden. Acht gij dezelven eene plaats in uw Mengelwerk waardig, het zal mij aangenaam zijn. En verkiest gij het in de kategorie der spectatoriale vertoogen te brengen, plaats er dan deze woorden van een mijner overledene vrienden boven, die mij misschien alleen hierom waard en althans niet geheel ongepast zijn:

Het huwlijk op een goeden grond is een fontein van heil,
Die springt en vloeit en overvloeit van zoet, van zoet, dat 't peil
Van al wat zoet en lieflijk is, wat 's Hemels gunst ons geeft,
In hartelust, in zielevreugd, ver, ver te boven streeft.

Onuitgegeven Dichtstuk.

Doch, wilt gij het anders, zet er dan eenvoudig *Huwelijks-inzegening* boven. Mij is het hetzelfde.

KLEINE BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS DER BOEKDRUKKUNST IN ONS VADERLAND.

In het jaar 1715 werd het *Gebed onzes Heeren* in 150 talen en tongvallen te *Amsterdam* bij W. *en* D. GOEREE gedrukt, in welk werk de meeste Oostersche talen derzelver eigene karakters vertoonen. Toen Paus PIUS VII ten jare 1804 zich te *Parijs* bevond, om NAPOLEON te kroonen, bewees de beroemde Boekdrukker DIDOT Z. Heil. eene gepaste hulde, door het aanbod van een' soortgelijken druk van het *Onze Vader.* Hij schoot in dit werk echter veel te kort bij zijne bovengenoemde Hollandsche Confraters, daar hij niet in staat was, de Oostersche talen in zoo vele karakters te drukken, als deze gebruikt hadden. Men vergelijke de Amsterdamsche en Parijsche uitgaven met elkander, en men zal in verzoeking komen, de jaarteekening om te keeren. Intusschen werd van den typographischen rijkdom, door DIDOT ten toon gespreid, te *Parijs* veel — Fransche wind gemaakt. Wij hebben thans in ons land, helaas! geen' DIDOT, veel-

min een' GOEKEE; maar ontbreekt het ouden ons wat aan Franschen wind, in het verheffen van onze tegenwoordige vaderlandsche Boekdrukkunst boven die van onze Voorvaderen? . . .

DE SECRETARIS.

LOPEZ DE VEGA had door de nieuwe soort van tooneelspelen, welke hij invoerde, geheel de natie gewonnen. Tegen den rijkdom der voortbrengselen van zijne grillige verbeeldingskracht, scheneh de komediën, waarin men te voren vermaak schiep, en die door geleerde dichters naar het voorbeeld der stukken van PLAUTUS en TERENTIUS opgesteld werden, zoo droog en langwijlig, dat zij niet meer opgevoerd konden worden. De oude tooneelschrijvers zagen zich binnen kort veronachtzaamd, ja vergeten; en, zoo zij al, door bijtende en geleerde spotgedichten, den jeugdigen dichter en deszelfs vrienden de vreugde der overwinning min of meer vergalden, en bij de geleerden voor martelaars hunner kunst mogten gelden, de *dolares*, met welke men te voren hunne kunst betaald had, waren voor hen verloren, en niet weinigen, gelijk zelfs onze groote CERVANTES, geraakten door het verlies van dit middel van bestaan in bittere armoede.

Des te beter ging het den treffelijken LOPEZ DE VEGA. Nog kort te voren een arm student te *Salamanka*, bezat hij thans de middelen, om te *Madrid* eene fraaije woning te betrekken, welke dagelijks wemelde van tooneeldirecteurs, die hem, tegen goede betaling, om nieuwe stukken kwamen smeeken. Het is bekend, dat hij menigmaal in éénen dag een tooneelstuk voltooide. Hierbij was hij gewoon zich van eenen behoeftigen schrijver te bedienen, aan welken hij zijne blijspelen dicteerde, en die hem weldra onontbeerlijk werd, vermits hij niet alleen alles, wat hem voorgezegd werd, snel en getrouw naschreef, maar ook in fabel-, geschied- en aardrijkskunde zoo ervaren was, dat LOPEZ hem de daartoe betrekking hebbende namen niet behoefde voor te spellen. Daar hij op deze wijs den geleerden armen drommel een groot gedeelte van den dag om zich moest hebben, zou hij zeer gaarne met hem in eene vriendschappelijke betrekking getreden zijn; maar, ondanks de minzame vertrouwe-

lijkheid welke hij hem betoonde, kon hij geenen vriendelijken blik van hem verwerven. De schrijver was in den hoogsten graad demoedig en onderdanig, maar zijn gelaat verried steeds eenen verkropten wrok.

Nadat beider betrekking tot elkander in dezer voege verscheidene jaren had voortgeduurd, trad op zekeren dag de schrijver in de kamer van den dichter, en verzocht hem om een klein voorschot aan geld. „Het geld is volkomen tot uwe dienst," zeide LOPEZ; „maar doe mij het pleizier, vriend SOLIS, en blijf mij hier een half uurtje helpen; ik voel mij juist in de beste stemming tot het schrijven eener voorrede voor de verzameling mijner schouwspelen, welke ik, min of meer verbeterd, in druk wil uitgeven." De schrijver ging zitten en LOPEZ dicteerde: „Voorrede. — Met een van dankbaarheid en blijden trots vervuld harte lever ik bij deze aan het publiek den eersten bundel van de beste onder mijne komediën, die, door den schrijver opgesteld alleen met oogmerk om aan de vrienden van betamelijke verlustiging een aangenaam avondonderhoud te verschaffen en dan in de vergetelheid terug te zinken, door mijne beminde landgenooten boven derzelver waarde geschat, en, bijna in gelijken rang met de meesterstukken van den verhevenen SENECA, den fijnen TERENTIUS en den vermakelijken PLAUTUS gesteld, door hen waardig gekeurd zijn voor de nakomelingschap bewaard te worden. Eene vrij lange reeks van jaren hebben de voorstanders van het tooneel mij nu reeds hunne gunst onafgebroken laten genieten. Hoe beschamend zijn de voorspellingen mijner vijanden. — Herhaal toch steeds het laatste woord, wanneer gij zoo ver geschreven hebt," riep hier, tusschen het dicteren, LOPEZ den eenigzins aarzelenden schrijver toe. — „Vijanden," herhaalde deze; — „gelogenstraft geworden," ging LOPEZ voort. „Wat zij mij geprofeteerd hadden, met den gemeenen, wangunstigen RUEDA aan hun hoofd," — „Hoofd," — „dat ik weldra, door alle beteren veracht, in vergetelheid zou wegzinken," — „Wegzinken," — „is aan hen zelven bewaarheid geworden; ter naauwernood kent men hunne namen nog, veel min hunne werken; de grootspreker LOPEZ DE RUEDA is, men weet niet waarheen, verdwenen;" — „Verdwenen," — „in welverdiende armoede, zegt men, boet deze onbeschaamde, laaghartige," — „Laaghartige," herhaalde hier de schrijver met eene zoo zonderling klinkende stem, dat LOPEZ ver-

schrikt naar hem omzag. De pen was hem uit de hand gevallen; met akelig verdraaide wezenstrekken lag hij sprakeloos in zijnen stoel. De dichter droeg den geheel verstijfden met moeite op een rustbed; een arts werd gehaald; doch de schrijver, dien eene plotselinge beroerte getroffen had, was niet weder in het leven terug te brengen.

Eerst na eenige dagen bleek het, dat SOLIS, de schrijver, RUEDA zelf geweest was. Nimmer vergat LOPEZ het gebeurde; maar zijne aandoening en medelijden werden steeds, wanneer hij zich de omstandigheid weder voor den geest bragt, hoe de arme, in nood geraakte auteur de tegen hemzelven gerigte scheldnamen nageschreven had, door een zoo schaterend lagchen afgebroken, dat vele zijner vrienden daaruit eenen twijfel begonnen op te vatten tegen de goedheid van zijn hart.

IETS OVER HET SLAVENWEZEN IN DE VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.

De jonge Geneeskundige, Doctor WALLIS, deed eene reis door het dal van den *Mississippi*, waar hij, in een openbaar kosthuis, op de kamerbewaarster, een schoon en lieftallig meisje van twintig jaren, verliefde. Zijne neiging tot haar werd zoo hevig, dat hij zich over alle vooroordeelen heenzette en haar huwde, onaangezien haar vel niet volkomen blank was, en zij gevolgelijk van een' kleurling en een' blanke moest afstammen. Het huwelijk werd min of meer in het geheim gesloten, en het gelukkige paar reisde naar *Columbia*, eenen Staat, die aan *Washington* grenst, en waar, in het vrije *Noord-Amerika*, de slavernij nog altijd wettig is. Niet lang hadden zij hier in rust en afzondering geleefd, toen zich op zekeren ochtend, onder een gewoon voorwendsel, bij den Doctor iemand liet aanmelden, die, in zijn geheele voorkomen, de manieren, toon en onbedeesdheid van een welgegoed man vertoonde. Naauwelijks echter was het gesprek begonnen, of de vreemdeling brak hetzelve reeds af met de onbescheidene vraag:

„Hebt gij niet eene vrouw uit het zuiden medegebragt?"

„Neen, Mijnheer!" hernam de Doctor; „en, om u de waarheid te zeggen, begrijp ik niet, wat deze vraag te beteekenen hebbe?"

„ Niet?" begon de vreemde weder; „ is dan Mevrouw uwe echtgenoote niet met u uit den *Missisippi*-Staat gekomen?"

„ Ja, dat is zoo," zei de Doctor; „ ik geloof zelfs, dat zij in die ſtreken geboren is."

„ Dat is mij onverſchillig," hervatte de vreemde op een' norſchen toon; „ maar, de vrouw, welke gij zegt uwe echtgenoote te zijn, is mijne ſlavin, en wanneer gij mij niet op ſtaanden voet negenhonderd dollars voor hare vrijlating betaalt, zal ik haar bij de regtbank als eene weggeloopene aangeven."

„ Uwe ſlavin?" riep de Doctor, in de hoogſte verbazing; „ dat is onmogelijk!"

„ Geloof mij, of geloof mij niet," „ ging de vreemde voort, „ dat is mij weder tamelijk onverſchillig; in vierentwintig uren zult gij, van hetgeen ik zeg, de geregtelijke overtuiging bekomen. Doet gij derhalve binnen dien tijd de bepaalde ſom niet in het logement, waar ik mijn verblijf heb, bezorgen, zoo wees verzekerd, dat de naam van Mevrouw de Doctores WALLIS in de openbare nieuwspapieren als eene voortvlugtige ſlavin zal prijken."

Naauwelijks had de vreemde het vertrek verlaten, of de Doctor ſnelde naar zijne vrouw, die hem door hare deugd, hare bevalligheid en eene menigte der voortreffelijkſte hoedanigheden boven alle beſchrijving dierbaar geworden was. „ Mijne lieve," zeide hij haar zoo zachtzinnig mogelijk, „ gij waart dan, toen wij trouwden, nog eene ſlavin?" Een purpergloed overſtroomde haar aangezigt, en werd oogenblikkelijk door doodelijke bleekheid vervangen; onbewegelijk als een marmeren beeld zat zij daar. Eerst nadat zij min of meer van haren ſchrik bekomen was, vermogt zij, onder ſnikken en tranen, met een naauwelijks hoorbaar „ ja," te antwoorden; „ ik vreesde," voegde zij er vol aandoening bij, „ dat, indien ik het u vroeger zeide, gij uwe hand van mij zoudt aftrekken." — „ Stel u gerust, kindlief," troostte haar de Doctor; „ ik weet nu, wat er van de zaak is, en zal oogenblikkelijk den heer zijne negenhonderd dollars bezorgen." Alvorens echter heen te gaan, beſchreef hij nog den vreemde, in al deszelfs doen en voorkomen, aan zijne vrouw, en vroeg haar, om zeker te gaan, of de aldus uitgeduide man werkelijk haar meester geweest was? — „ Ja,"

antwoordde zij, terwijl zij de oogen nederfloeg; „ hij was meer nog dan mijn meester; hij is ook mijn vader!"

AMOR DOOR BAGCHUS ONTWAPEND.

'T Is vruchtloos, aan de maan, de kuifche maan te klagen,
Wat Amor ons misdeed:
Steeds van zijn fchot gewis, gereed ons uit te dagen,
Brouwt hij ons enkel leed.

Hij kreunt zich aan beleid noch ftugheids palisfade:
'T Getroffen harte beeft;
Tot wakkerheid en moed in 't einde, op lijfsgenade,
Zich krijgsgevangen geeft.

Het garnizoen, dat dan de vesting komt bezetten,
Is dolle jaloezij;
Een wangedrogt, in ftaat om zwaard en dolk te wetten,
In blinde razernij.

Voor ons, wien 't lusten moge op Amor's wenk te draven,
Spijt zoo veel onbefcheid,
We erkennen flechts de wet, wij eeren flechts de gaven
Der tonnenmajefteit.

Doch de afgeregte guit, gevreesd bij klein' en grooten,
Wint immer kracht en klem.
Op, op, wie vrijheid mint! op, wakkre Bagchusloten!
Vangt en ontwapent hem!

De lauwer kroont den moed; en, zoo wij zegepralen,
Bij Bagchus! dan, ja dan
Wacht ons een feest, waarbij de buit, dien wij behalen,
Den disch verfieren kan.

De fchalkfche vijand draagt, gelijk wij allen weten,
Een' blinddoek — maar in fchijn;
Dien nemen wij het eerst; hij zal ons, bij het eten,
Ten tafellaken zijn.

De gouden koker op zijn fchouder ftelt ons zeker,
Als geldgebrek ons prangt; —

Voorloopig dien' hij ons, bij 't feestgeregt, als beker,
Die ons den nektar langt.

Cupido's pijl, die, als de gloed der zonneſtralen,
Heel de aarde blaken doet,
Is zachts (want Bacchus' kroost laat nooit het nat verſchalen)
Voor kurkentrekker goed.

Wie onzer, bij geval, ten ſteun van zijne treden,
Een' ſtaf behoeven moog,
Hij ſchraagt zijn duizlend brein en waggelende ſchreden,
Met d' uitgedienden boog.

De vleugeltjes, die wij den ſluwen vijand fnuiken,
Opdat hij niet ontſnapp',
Zijn, ter verkoeling, ook als waaijers te gebruiken
Voor 't gistend druivenſap.

Dus magt- en wapenloos zal 't magtigſte aller wichten
Den disch ter zijde ſtaan,
Ons dienen, en, per ſlot, ons met zijn fakkel lichten,
Bij 't zalig huiswaarts gaan.

Naar het Hoogduitsch. J. W. IJNTEMA.

DE MOEDER. (*)

Eenzaam zat de droeve moeder
Bij haar kranken zuig'ling neêr;
Middernacht was reeds vervlogen,
Maar geen ſluim'ring boeit hare oogen,
Want het teed're moederharte
Lijdt, bij 't zien dier felle ſmarte
Van haar' liev'ling, al te zeer.
Traan op traan ontrolt hare oogen,
Over 't wiegje heengebogen
Van het dra verengeld wicht,
Dat zijne oogjes, ſchoon reeds brekend,
Nog zoo vleijend en welſprekend

(*) Ter aanmoediging van een zeventienjarig Meisje vinde dit versje eene gunſtige opname. *Redact.*

Op de droeve moeder rigt.
Biddend ſtaart zij naar den hoogen;
En ziedaar, van 's Hemels bogen
Daalt een zaal'ge Seraphijn
Tot het ſtervend wichtje neder,
Lacht het toe, omhelst het teeder,
En beneemt het ſmart en pijn.
't Wichtje ſtaakt nu 't angſtig ſtenen,
Blikt naar 't Seraphijntje henen,
Strekt de bevende armpjes uit,
Wordt door hemellicht omgeven,
Is verengeld, en — daar zweven
Beide naar de Hemeldreven
Boven lucht en wolken heen.
Maar tot onder de Eng'lenſcharen
Beide lang verdwenen waren,
Bleef de moeder opwaarts ſtaren,
En haar felle ſmart verdween.

Dordrecht. J. B.....

DWEEPERIJ, VOLGENS EEN TIJDSCHRIFT, DEN PHILOSOOF, VAN DE XVIIIDE EEUW.

Eenige nuttelooze gebruiken naauwgezet waar te nemen, en ontrouw te zijn aan de wezenlijke pligten van den mensch; — lange gebeden op te zeggen, en zich niet te verbeteren; — Pſalmen te zingen, en de zonde in zijn hart te koesteren; — ter kerk te gaan, maar kwaad van anderen te ſpreken; — te vasten, maar tevens te lasteren; — oefeningen bij te wonen, maar zich eene partij te maken; — te zuchten, maar te ſchelden; — te prediken, maar te vervolgen: ziedaar de Godsdienst eens dweepers! Die van een' regtſchapen Christen bedoelt al wat waarachtig, eerlijk, regtvaardig, rein, liefelijk, welluidend, deugdzaam en loffelijk is; die ademt liefde uit een rein hart, en eene ongeveinsde conſcientie.

OPMERKING VAN BEETHOVEN.

De menfchen worden geroerd door het fchoone in de Muzijk; maar deze hebben geen kunftenaarsnatuur: kunftenaars weenen nooit!

SPAANSCHE COURANTEN-BRAVOURE.

Onpartijdigheid noopt ons, bij wijze van tegenhanger, ook het navolgende over te nemen (*):

„ Van Sept. 1834 tot heden zijn, naar luid der 189 Bulletins van Don CARLOS uit *Onate*, van de zijde der *Christinos* gefneuveld 189, 688

„ Gevangen gemaakt	43, 811
„ Tot de *Carlisten* overgeloopen	42, 936
Totaal	276, 435
„ Gewonnen Veldflagen	95
„ Veroverd Gefchut	107
„ Beflisfende Gevechten geleverd en gewonnen . .	67"

(*) Zie het *Mengelwerk* van N°. XVI.

ZOO VADER ZOO ZOON!

„ Mijn zoon, dat gaat zoo niet langer; elk *blameert* u, en mij om uwentwille; daar moet een einde aan komen; gij hebt uwe jaren; gij moet eene vrouw nemen." — „ Van *wien* zal ik ze nemen, Papa?"

TWEEDUIDIGE AANKONDIGING.

In eene der *Duitfche* groote fteden kwamen, ter gelegenheid der kermis, man en vrouw bijeen, die, elk voor eigene rekening, met eene Menagerie rondreisden. Zij befloten, belangshalve, voor ditmaal gemeene zaak te maken; en nu liet de man biljetten drukken, waarin deze zinfnede voorkwam: „ Door het toevallig zamentreffen met mijne vrouw heeft „ mijne Menagerie eene belangrijke aanwinst bekomen."

DE REDACTIE DER VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN AAN HARE LEZERS.

Een woord tot U, lieve Lezers! bij den aanvang van dit jaar. En welk woord kan dit anders wezen, dan een woord, dat bij zulk eene gelegenheid onder vrienden te pas komt, die door lang gekweekte hoogachting en toegenegenheid, door hartelijke belangstelling in alwat edel en goed is, verbonden zijn, een woord van gelukwensching en zelfbeproeving?

Ons Tijdschrift treedt zijnen *zeven-en-zeventigsten* jaarkring in. Dat is een zegen, die aan weinig ondernemingen van dien aard ten deel valt, en dien wij dankbaar terugbrengen tot onze Medeärbeiders, die ons met hunne bijdragen vereeren, en tot de Beminnaars van Wetenschap en Kunst onder het Publiek, die onze pogingen ondersteunen. Wij wenschen onszelve hiermede geluk; wij verheugen ons, dat het ons vergund wordt U op dezen dag te begroeten, en vleijen ons met het vertrouwen, dat Gij in de voortduring van ons bestaan en werken deelneemt. Er hebben in dat lange tijdsverloop meermalen stormen over ons hoofd gewaaid, die dat bestaan bedreigden: maar zij zijn voorbijgedreven, zonder dat zij ons hebben terneêrgeslagen; terwijl wij hebben mogen ondervinden, dat de houding, in die onstuimige dagen door ons aangenomen, ons de achting van alle weldenkenden niet alleen niet onttrokken, maar ons nieuwe vereerders en begunstigers verworven heeft. Wij meenen daardoor te hebben getoond, dat wij de regten van anderen met bescheidenheid weten te eerbiedigen, maar ook de onze, op de verachtelijkste wijs geschonden, met waardigheid en klem te handhaven.

Doch wat is het uitwendig bestaan van ons menschen, afgescheiden van het doel, waartoe wij op aarde zijn? En het bestaan van een Tijdschrift is immers naauw verbonden met de bevordering van den bloei van Wetenschappen en Letteren; het heeft immers invloed op de dierbaarste belangen eener Natie. Dit althans is onze overtuiging. Wij beschouwen onszelve gaarne als in de dienst der Waarheid, en gelijk wij in die roeping onze eere vinden, zoo voelen wij ons daardoor tot de vervulling van dure verpligtingen gedrongen. Verre van ons op den regterstoel te plaatsen, en ons eene oppermagtige beslissing aan te matigen; verre van ons voor leidslieden of *gidsen* uit te geven, op wier aanwijzing anderen zullen afgaan in het beoordeelen der voortbrengselen van kennis en smaak, willen wij niets anders, dan ons bijzonder gevoelen over de bloemen en vruchten, in den vaderlandschen letterhof of ook elders gekweekt, kenbaar maken, met de welmeenende bedoeling, om, naar onze inzigten en onze

vermogens, iets bij te dragen ter bevordering van alwat rein en liefelijk is en wèl luidt.

Wanneer wij, bij een terugzigt op den nu wéderom afgelegden weg, onszelve beproeven, door ons de vraag voor te houden, of wij aan die hooge roeping altoos en in alles zijn getrouw gebleven, zoo kunnen wij ons in opregtheid de getuigenis geven, dat dit onze ernstige wil en ons ijverig pogen geweest is. En zou het te veel ingenomenheid met onszelve verraden, zoo wij vertrouwden, dat wij U, geëerde Lezers, in het afgeloopen jaar, niet alleen menig aangenaam uur hebben verschaft, maar dat wij uwen geest ook nu en dan met nuttige denkbeelden en kundigheden verrijkt, en goede gezindheden bij U hebben opgewekt; dat wij, door bescheidene teregtwijzing of berisping en door hartelijke goedkeuring en welgegronden lof, iets goeds voor onze Letterkunde hebben verrigt? Het is voor ons althans behoefte, aan dit denkbeeld op den dag van heden eenigzins toe te geven; en wij hopen het dankbaar gevoel, dat ons bezielt, daardoor te verhoogen, ja te heiligen. Maar, opdat dit streelend gevoel niet in eene dwaze zelfvoldoening ontaarde, zoo sta nevens deze verklaring de even opregte erkentenis, dat wij zelve beseffen, dat ons werk menschelijk werk, en dus onvolmaakt geweest is. En gelijk wij met deze erkentenis den jaarkring eindigen, die zich achter ons sluit, zoo gaan wij met den wensch, om het onvolkomene te verbeteren en het goede te verhoogen, het tijdperk te gemoet, dat zich heden voor ons opent. Als dienaars der Waarheid, als bescheidene beoordeelaars van letterkundige voortbrengselen, als beminnaars en kweekers van alwat goed en schoon is, hopen wij ook dit jaar tot U te spreken. Zonder nijd en afgunst zullen wij anderen nevens ons tot hetzelfde doel zien werken, mits zij ons ongehinderd onzen weg laten gaan; wij zullen ons zelfs verheugen, wanneer anderen nog meer mogten bijdragen tot den bloei onzer Letteren, dan in ons vermogen stond: want wij zijn van de overtuiging doordrongen, dat het Rijk van Wetenschap en Letteren geene grenzen heeft; en wij kennen daarin geenen anderen naijver, dan die uit liefde voor het ware en goede geboren wordt.

Zietdaar, Lezers, den geest, die ook in het nieuwbegonnen jaar ons werken bezielen en besturen zal! Gij deelt met ons in die gevoelens, en daarom achten wij ons door eenen band vereenigd, die niet zoo zeer door het schrijven en drukken, door het koopen en lezen geknoopt wordt, maar die inzonderheid gelegd is door wederzijdsche hoogachting, door belangstelling in alwat goed en schoon is. Blijft ons, ter volbrenging van deze onze voornemens, verder met uwe toegenegenheid vergezellen, en ontvangt, bij den aanvang van dit jaar, onzen opregten heilwensch voor den bloei van alwat U en ons in het Rijk van Wetenschap en Letteren dierbaar is.

Amsterdam, 1 Jan. 1837. DE REDACTIE.

MENGELWERK.

IS DE UITBREIDING DES CHRISTENDOMS AL, DAN NIET, DE TAAK VAN ONS EN ONZE MEDECHRISTENEN? (*)

Uit de berigten, die wij sedert eenigen tijd van het Nederlandsche Zendelinggenootschap betrekkelijk de uitbreiding van het Christendom ontvangen hebben, vernemen wij, dat nu en dan een enkel persoon door den arbeid der Zendelingen tot Christen gedoopt is; maar van den overgang van geheele volksstammen hooren wij niet. Ook blijven de Zendelingen, zoover wij weten, daar, waar zij zijn. Niemand van hen bragt ter onzer kennisse, dat hij nu zijnen arbeid op dit eiland of bij dit volk afgedaan kon rekenen, en daarom besloten had, zijne krachten op een ander eiland of bij een ander volk te beproeven. Wij moeten zeggen, dat het Christendom zeer geringe vorderingen maakt, gering vooral, zoo wij het oog vestigen op het uitgebreide veld, dat nog onbearbeid ligt. Immers, hoe veel malen overtreffen in getal zij, die geene Christenen zijn, de Christenen! En wat baat het, zoo van de millioenen onbekeerden hier en daar al een enkel persoon wordt bekeerd! — Zoude het wel waar zijn, dat alle menschen, die op den aardbodem leven, Christenen moeten worden? Is dit wel genoegzaam op te maken uit de getuigenissen van Jezus en de Apostelen, die gewoonlijk hiervoor worden aangevoerd? En indien dit waarheid is, zou het dan wel eene taak zijn, op ons en onze Medechristenen berustende, om de banieren des Christendoms daar te planten, waar zij te voren niet stonden? Wat zal het kleine Europa, neen, wat zal een klein deel van Europa

(*) Uitgesproken in eene afdeeling van het *Rotterdamsche* Zendelinggenootschap.

(want in het grootere deel wordt het licht des Evangelies opzettelijk onder eene koornmate bedekt gehouden) op het veel grootere Azië, op het veel grootere Afrika, op het veel grootere Amerika, op het veel grootere Australië vermogen? Wat zullen wij uitregten in verafgelegene gewesten; wij, die in ons eigen land niet eens overal een zuiver licht ontsteken kunnen; wij, wier invloed op de Joden, die in ons midden verkeeren, zoo bijzonder weinig beteekent? — Is de uitbreiding van het Christendom niet een werk, waarvoor onze krachten op verre na niet toereikende zijn? Is het geene ijdele en dwaze onderneming? En indien wij bedenken, hoe weinigbeteekenend de vorderingen zijn, die onze Zendelingen maken, moeten wij dan niet zeggen: „Wij met onze eigenwijsheid willen de Goddelijke Voorzienigheid vooruitloopen. God zal, wanneer volgens Zijne wijsheid de tijd daar is, Heiden en Muzelman en Jood wel in Christenen hervormen. Het is verreweg het beste, dat wij onzen arbeid staken, en vertrouwend afwachten, wat de magtige arm van God bewerken zal."

Ik wil niet ontveinzen, dat zulke gedachten weleens bij mij zijn opgekomen, en daarom achtte ik mij verpligt, opzettelijk te onderzoeken, *of de uitbreiding des Christendoms al dan niet de taak zij van ons en onze Medechristenen.* Ik wil u den loop mijner overdenkingen ter beslissing dezer belangrijke vraag mededeelen. — Mij dunkt, alles, wat tot voorlichting van ons verstand noodig is, kan ontleend worden uit de woorden, met welke Jezus, nadat Hij tot stichting van het Evangelie alles had volbragt en uit het graf was verrezen om ten hemel op te varen, de verbreiding van het Evangelie onder de menschen gebood. Die woorden zijn ons door Mattheus opgeteekend in het 28ste hoofddeel, het 18de, 19de en 20ste vers, en luiden: „Mij is gegeven alle „magt in hemel en op aarde! Gaat dan henen, onderwijst alle de volken, dezelve doopende in den naam „des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes, leerende hen onderhouden alles, wat ik u geboden heb!

„ En ziet, ik ben met ulieden alle de dagen tot de vol-
„ eindinge der wereld!" Uit deze woorden namelijk blijkt ons:

1. Onder wie het Evangelie verbreid moest worden;
2. Door wie het verbreid moest worden;
3. Op welk eene wijze het verbreid moest worden;
4. Wat tot een' onvermoeiden ijver in het bevorderen dier verbreiding opwekt.

1. Jezus wil, dat zijn Evangelie verbreid zal worden onder *alle de volken.* — Het is mogelijk, dat op sommige plaatsen in de H. Schrift het woord *alle* genomen moet worden voor *allerlei.* In het groote linnen laken, dat Petrus tot zich zag nederdalen uit den Hemel, worden gezegd zich bevonden te hebben alle de viervoetige dieren der aarde en de wilde en de kruipende dieren en de vogelen des Hemels. Gij zult begrijpen, dat hier dit *alle* opgevat moet worden in den zin van *allerlei;* niet alle dieren, ook niet volstrekt alle soorten van dieren, maar dieren van allerhande soort waren in dit laken. Indien nu het woord *alle* in de opgegevene woorden van Jezus ook in den zin van *allerlei* genomen wordt, dan beveelt Jezus, zijn Evangelie te verbreiden onder de volken der aarde, onverschillig onder welke; dan heeft Jezus niet zoo volstrektelijk alle volken op het oog, maar laat Hij het aan hen, tot wie Hij zijn bevel rigt, over, zich te vervoegen, tot welke volken zij willen. Ik geloof echter niet, dat Jezus in een' anderen, dan in den eigendommelijken zin, het woord *alle* gebezigd heeft. De Evangelist Markus, die ons ook het bevel van den verrezenen Jezus ter verbreiding van het Evangelie heeft geboekt, geeft hetzelve op in deze woorden: „ Gaat henen in de geheele wereld, predikt het Euangelium allen creaturen!" En deze taal bij Markus verheft het boven alle tegenspraak, dat Jezus ook bij Mattheus de verbreiding des Evangelies gebiedt onder volstrekt alle volken. Trouwens, dit is ook geheel in den geest van Jezus. Immers, wij hooren Hem spreken van een gepredikt worden van zijn Evangelie in de

geheele wereld (Matth. XXIV: 14, H. XXVI: 13); wij hooren Hem zichzelven het licht der wereld noemen (Joan. VIII: 12). Een Engel Gods kondigt zijne geboorte aan in dezer voege: „Ziet, ik verkondig u groote blijdſchap, die alle den volke wezen zal!" (Luk. II: 10). De Godsman Jeſaja zegt, dat door Hem de aarde vervuld zal worden met de kennisſe des Heeren, terwijl hij tevens de toebrenging van Heidenen en Joden tot het Christendom voorſpelt (H. XI.) En hoe krachtig zijn de getuigenisſen, die Jezus eigene leerlingen hieromtrent geven! „Uitermate is Jezus door God verhoogd, opdat zich in zijnen naam alle knieën buigen, en alle tongen belijden, dat Jezus Christus de Heere zij." (Phil. II: 10 en 11.) „God heeft ons de verborgenheid van Zijnen wil bekend gemaakt, om in de bedeelinge van de volheid der tijden alles wederom tot één te vergaderen in Christus." (Eph. II: 9 en 10.)

Dit is dan vast, dit is met volle zekerheid op te maken uit het gebod, door Jezus ter verbreiding van het Evangelie gegeven: alle volken moeten belijders worden van de Christelijke Godsdienst. En is die Christelijke Godsdienst ook niet uit derzelver aard geſchikt, om de Godsdienst aller volken te zijn? Zij voorziet alleen in behoeften, die den mensch als mensch eigen zijn; in behoeften dus, die alle menſchen gemeen hebben, onverſchillig in welk eene luchtſtreek zij wonen, of van welke kleur en geſtalte zij zijn, of in welke eeuw zij geboren worden. Wat Adam in het natuurlijke is voor de menſchen, de oorſprong van aller dierlijk leven, dat is Jezus in het zedelijke voor de menſchen, de oorſprong van aller geestelijk leven. Jezus voorziet ten volle in de behoeften van der menſchen redelijken en onſterfelijken geest. Zijn Evangelie draagt in zichzelve de kenmerken van algemeenheid en duurzaamheid.

En aan wie heeft nu Jezus de verbreiding van het Evangelie onder alle de volken opgedragen?

2. Volgens Mattheus in het 16de vs. ſpreekt Jezus tot zijne elf discipelen. Aan deze was door middel van

de vrouwen, die door Engelen van Jezus verrijzenis verwittigd waren, last gegeven, om naar Galilea te gaan, waar zij den verrezenen Meester zouden zien. Jezus zelf, aan Maria Magdalena verschijnende, had dien last herhaald. En het elftal, offchoon zij reeds meermalen binnen Jeruzalems muren het geluk genoten, om hunnen uit den dood opgeftanen Heer te zien, waren toch naar Galilea opgetrokken op de roepftem van de Engelen en van Jezus zelven, ten einde daar eene verfchijning te ontvangen, die zij zich konden voorftellen, dat van het uiterfte gewigt zijn moest. Tot hen, ter beftemder plaatfe vergaderd, vervoegde zich dan ook de Heer. En nu hoorden zij uit zijnen mond, wat zij nog nooit gehoord hadden, de verhevene magt en majesteit, die *Hij* van den Vader had ontvangen, en de gewigtige bediening, die *zij* diensvolgens te bekleeden hadden. Hij, de Mesfias, ging nu in tot zijne heerlijkheid, als Koning van het rijk, dat Hij door zijn doodslijden had gefticht. Hem was als zoodanig alle magt gegeven in Hemel en op aarde. Nu moesten ook zijne leerlingen worden, waartoe Hij hen van den beginne af aan verordend had, zijne dienaren en gezanten, wier werk het was, Hem, den Koning van het Mesfiasrijk, onderdanen te verfchaffen onder alle volken en geflachten der aarde.

Wij ontdekken alzoo, dat door Jezus de uitbreiding van zijn rijk bevolen is aan zijne elf discipelen, en een ander bevel tot dit einde is niet door Hem gegeven; alleen is dit elftal nog met Matthias en Paulus vermeerderd geworden. Maar zou Jezus, offchoon Hij bepaaldelijk tot zijne elf leerlingen het woord rigtte, alleen aan hen de taak hebben opgelegd, om alle volken tot zijne onderdanen te maken? Zou dan Jezus niet bedacht hebben, dat die taak voor hen, ook met den besten wil en den grootften ijver, volftrekt onuitvoerbaar was? Is dat een bevel, overeenkomftig met de wijsheid van den Zone Gods, om aan elf of dertien perfonen op te leggen, alle de volken der aarde te onderwij-

zen? — Tot hoe verre de Apostelen met hunne prediking zijn doorgedrongen, weten wij niet; maar indien wij in aanmerking nemen den tegenstand, dien zij allerwegen ondervonden, en den langen tijd, dien zij hier en daar moesten doorbrengen om eenige vrucht op hunnen arbeid te erlangen, dan moet zulks zich al tot eenen kleinen omtrek hebben bepaald. Het is waar, de Apostelen hebben ook op het papier gesteld, wat zij anders bij monde verkondigden; maar het is hoogst waarschijnlijk, dat die geschrevene Evangeliën meer ten behoeve der reeds bestaande gemeenten bestemd zijn geweest, dan ter vorming van geheel nieuwe gemeenten. Wat echter hiervan ook zij, dit is zeker, dat nog heden, nu reeds bijna achttien eeuwen sedert den leeftijd der Apostelen zijn verloopen, bij verreweg de meeste volken der aarde de naam van Christus niet gehoord is. — Wat moeten wij nu gelooven: dat Jezus van zijne leerlingen iets hebbe verlangd, hetgeen zij op verre na niet volbrengen konden; of, dat zijn bevel wel in de eerste en voornaamste plaats dezen gold, maar toch ook voor volgende geslachten verbindend was? Gewis het laatste gevoelen komt ons het aannemelijkste voor, inzonderheid als wij bedenken, dat het het eenigste bevel is, door Jezus ter verbreiding van het Evangelie gegeven, en dit juist op het tijdstip, dat Hij gereed stond van de aarde te scheiden. Wij mogen het beschouwen als een bevel, dat Hij op aarde achterliet, zonder op personen en tijden te zien. Hij zou ten Hemel varen, en aan de zijnen op aarde liet Hij het over, de kennisse van Hem, onder zijn hemelsch toezigt en zijne hemelsche bescherming, rondomme te verspreiden. Toen voornamelijk waren het elftal de zijnen; maar spoedig zouden door de prediking van dit elftal de zijnen worden vermeerderd, op wie dan weder dezelfde taak berustte. Het bevel, eerst aan de elf leerlingen gegeven, zal alzoo overgaan op volgende Christenen, en zal geldig blijven voor alle Christenen van alle tijden, tot zoolang alle volken in den naam van Jezus hunne

knieën buigen, althans daartoe in de gelegenheid zijn gesteld geworden. Ja, zoo *moet* het bevel van Jezus worden begrepen. De belofte, die Hij als in éénen adem op hetzelve volgen liet: „Ziet, ik ben met ulieden alle de dagen tot aan de voleindinge der wereld!" wijst ten klaarste aan, dat Hij niet de Apostelen alleen, maar ook alle volgende geslachten voor den geest had. Ook ons geldt dan het gebod van Jezus, om zijn Evangelie te verbreiden onder alle de volken der aarde. Hij, de Heer en Koning in de Hemelen, verlangt en verwacht dit van ons! Ja, op ons, de tegenwoordige Christenen, gelijk mede op hen, die na ons Christenen zullen zijn, berust *willen* de taak, om daar, waar Christus nog niet bekend is, Hem bekend te maken. Geene andere middelen, dan juist de arbeid der bestaande Christenen, zullen daartoe door Christus worden gebezigd. Ieder zal dit moeten erkennen, die let op de wijze, waarop Jezus wilde, dat het Evangelie verbreid zou worden.

3. „Onderwijst alle volken," zegt Jezus, „hen doopende in den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes, leerende hen onderhouden alles, wat ik u geboden heb!" of met andere woorden: brengt ter kennisse aller volken mijne leer, leven, daden en lotgevallen, en, wanneer zij voor waarheid aannemen, wat gij hun meldt, wanneer zij gelooven, doopt hen dan, ten teeken, dat zij deelgenooten worden van die zaligheid, waarvan God de Vader de oorzaak is, ik de Zoon het middel ben, en de Heilige Geest de bewerker is! Spoort hen vervolgens aan tot het bestendig betrachten mijner geboden! — Jezus wil, dat zijn rijk worde uitgebreid door middel van *onderwijs*, hetwelk hen, die het ontvangen, tot geloove moet brengen. Hij moge door zijne Goddelijke kracht heilzamen invloed oefenen op den onderwijzer en den onderwijzeling, onderwijs blijft toch het middel, waardoor het Christendom volgens den wil van deszelfs Stichter uitgebreid moet worden. Onderwijs was het middel, dat de Apostelen

hebben aangewend; onderwijs is het middel, waardoor elk mensch, wie hij ook zij, Christen worden moet. Of zoudt gij denken, dat Jezus tot voltooijing van het Christendom andere middelen aanwenden zal, dan die Hij tot deszelfs eerste vestiging heeft gebruikt? Zoudt gij denken, dat die volken, die nog vervreemd van Jezus leven, anders dan door onderwijs en onderwijzers zullen worden toegebragt? Het zou dan door eene of andere wonderdadige werking uit den Hemel moeten zijn. Maar dan zou ook het Christendom geheel en al van gedaante moeten veranderen; want het wezen van den Christen bestaat in *geloof*, en gelooven is eene werkzaamheid van onze hoogere geestvermogens. Maar bij hem, die wonderdadig bekeerd wordt, blijven die vermogens buiten werking; hij kan niet gezegd worden te gelooven, of in gemoedelijke overtuiging, uit eigen' vrijen wil, iets aan te nemen of te omhelzen; door de zinnen bedwelmende kracht eens wonders wordt hij gedwongen. Zoo het geloof vervalt, dan vervalt ook het geheele wezen van den Christen; want geloof is de spil, waarom het wezen van den Christen draait. Een geheel ander Christendom dan het onze zou alzoo te voorschijn komen. En Apostel Paulus zegt: „Al ware het ook, dat wij, of een Engel uit den Hemel, u een Euangelium verkondigde buiten hetgene wij u verkondigd hebben, die zij vervloekt!" (Gal. I: 8.)

Bijaldien de volken, die nog geene Christenen zijn, Christenen zullen worden door wonderkracht, dan is het geene waarheid, wat de Schrijver van den Brief aan de Hebreën betuigt: „Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde en in der eeuwigheid." (H. XIII: 8.) Immers Jezus, toen Hij op aarde verkeerde, heeft ten krachtigste getoond, hoe afkeerig Hij er van was, om door dwang iemand tot zich te trekken. Menschen, die Hem volgden alleen om wonderdaden te zien, erkende Hij niet voor de zijnen. Bij de geringen en aanzienlijken der Joden stelde Hij wel alle pogingen in het werk, om hen te overtuigen, dat Hij de Messias was; maar,

zoo deze Hem niets baatten, nam Hij tot middelen van dwang zijne toevlugt niet, ook dan niet, als Hij hiertoe werd aangezocht; ook dan niet, als Hij door de tergendste beleedigingen hiertoe werd uitgedaagd. Eer stierf Hij den folterendsten dood, dan dat Hij er toe besluiten kon, om door de ontzaggelijkste teekenen zijne wederpartijders te doen gevoelen, dat Hij de Messias was. Ja, waartoe anders is Hij ook als mensch geboren geworden, en heeft Hij als mensch, den menschen in alles gelijk, zonder eenig teeken van zijnen Goddelijken luister, onder de menschen verkeerd, dan alleen, omdat Hij voor Messias wilde aangenomen zijn uit eigene beweging, uit eigene overtuiging? — Het is niet mogelijk, dat Jezus *nu* middelen te baat kan nemen, waarvan Hij *toen* zoo afkeerig was. Alwie nog geen Christen is, hij zal door onderrigt, dat hem uit eigene beweging tot gelooven brengt, Christen worden; aan geene wonderkracht mogen wij denken. — En van waar zullen Heidenen en Joden en Mahomedanen dit onderrigt anders ontvangen, dan van de bestaande Christenen? De kennis van Jezus leer, leven, daden en lotgevallen zal hun uit den Hemel niet worden medegedeeld; ook dit zou het gelooven uit eigen' vrijen wil in den weg staan: en daarenboven, wij kunnen tot zulke bedrijven geene wonderkracht verwachten, waar dezelve niet volstrekt noodig is. Van de bestaande Christenen *kan* het onderrigt komen, dat hen, die nog geene Christenen zijn, tot de omhelzing van het Christendom brengen moet, en daarom *moet* het ook van hen komen.

Maar, moeten wij dan van dit onderwijzen opzettelijk ons werk maken? Kunnen wij het niet overlaten aan den loop van den tijd? Het licht des Evangelies, dat reeds eenige volken der wereld beschijnt, zal als van zelve tot de naburige volken overgaan, en zoo van nabuur tot nabuur, tot het dan eindelijk eens alle volken der aarde bestralen zal. Is het gebod, dat Jezus toch bepaaldelijk aan zijne Apostelen gaf, voor ons in denzelfden zin verbindend als voor hen? — De ondervin-

ding heeft geleerd, dat er altijd groote moeite aan verbonden was, een volk tot de omhelzing van het Christendom te brengen. Meestal waren onbeschaafdheid, voorouderlijke gewoonten, diepgewortelde vooroordeelen de beletselen, die men overwinnen moest. En zoo er al eenig volk kan worden opgenoemd, dat als bij toeval een Christelijk volk geworden is, het werk van bestaande Christenen zal daarvan toch wel de eerste oorzaak zijn geweest. Ook bij de opgenoemde zwarigheden, die eene als 't ware toevallige uitbreiding van het Christendom in den weg staan, kan men nog de taal voegen. Twee volken, offchoon naburen, hebben dikwerf eene geheel verschillende en voor elkander onverstaanbare spraak. Daarom kunnen wij niet verwachten, dat het Christendom door den loop des tijds als van zelve zich verspreiden zal over den aardbodem. Zonder dat wij Christenen er opzettelijk ons werk van maken, zal dat gezegende tijdstip wel nimmer aanbreken. Het bevel, dat Christus tot de eerste vestiging van het Christendom gaf, geldt in denzelfden zin ook nu bij den gedeeltelijken stand van het Christendom; maar geldt ook nu op dezelfde wijze.

Hij gaf toch dat bevel niet aan alle belijders van zijnen naam; meer dan vijfhonderd broederen waren tegenwoordig, en slechts tot elf, die Hij hiertoe reeds van den beginne had uitgekozen, rigtte Hij zijne taal. Hij wist, dat bij lange na allen niet de geschiktheid en de neiging bezaten tot de Evangelieprediking; alleen hen, die hiertoe geschikt waren, had Hij uitgekozen, en tot deze was zijne taal: „Gaat henen, onderwijst alle volken!" Op dezelfde wijze is het bevel van Christus tot uitbreiding van het Christendom voor de hedendaagsche Christenen geldig. Op hem, die geen' aanleg en lust heeft tot de Evangelieprediking, of wien de omstandigheden het verbieden, slaat het bevel van Christus niet; hij blijve te huis bij zijn gezin en have, gelijk Lazarus te Bethanië bij zijn zusterenpaar. Lazarus was toch ook een vriend van Jezus. Maar tot dezulken on-

der de bestaande Christenen, die er geschiktheid toe bezitten, en de neiging er toe ontwaren, en die door geene gewigtiger verpligtingen teruggehouden worden, klinken nog de woorden van Jezus: „Gaat henen, onderwijst alle volken!" en bepaaldelijk mogen zij de belofte op zich toepassen: „Ziet, ik ben met ulieden alle de dagen tot de voleindinge der wereld!" — Onderscheiden zijn, volgens de taal des Evangelies, de gaven, waarmede de Heer in den Hemel de zijnen toerust, niet slechts tot de vestiging, maar ook tot den gedurigen opbouw des Christendoms. Uitdrukkelijk zegt dit de Apostel Paulus: „Die nedergedaald is in het graf, is dezelve ook, die opgevaren is verre boven alle de hemelen, opdat Hij alle dingen vervullen zoude. En dezelve heeft gegeven sommigen tot Apostelen, en sommigen tot Profeten, en sommigen tot Euangelisten, en sommigen tot Herders en Leeraars, tot de volmakinge der heiligen, tot het werk der bedieninge, tot opbouwinge des ligchaams van Christus; totdat wij alle zullen komen tot de eenigheid des geloofs en de kennisse des Zoons Gods, tot eenen volkomenen man, tot de mate der grootte der volheid van Christus." (Eph. IV: 10—13.) Gij moogt deze uitspraak niet volkomen begrijpen, dit toch begrijpt gij, dat Christus gedurig eenigen onder de zijnen toerusten zal met de bekwaamheid tot de prediking des Evangelies in onverlichte landen, en dat Hij hiermede zoolang zal volhouden, totdat de Christelijke Godsdienst zij, wat zij worden kan en moet, de Godsdienst van alle volken der aarde. Meent echter niet, dat de uitbreiding des Christendoms, offchoon wij in persoon daarmede ons niet behoeven te bemoeijen, eene zaak is, die ons in geenen deele aangaat! Zij, die tot het Zendelingswerk roeping gevoelen, behooren tot ons; zij zijn lieden uit den schoot der hedendaagsche Christenheid; zij hebben en tot hunne verdere voorbereiding en tot hunnen dadelijken arbeid in alle opzigten onze ondersteuning en medewerking noodig. Jezus zelf vond voor zich en voor zijn reisgezel-

schap het levensonderhoud in de giften van diegenen zijner vrienden en vriendinnen, die, in het rustige bezit van have en goederen, in hunne eigene woning hunne dagen sleten. (Luk. VIII: 3.) Naderhand werden de Apostelen van het benoodigde voorzien door de gemeenten, gelijk ons blijkt uit den Brief aan de Philippensen en uit den eersten Brief aan de Corinthiërs. (H. IX.) „Alzoo heeft ook de Heere geordineerd," zegt Paulus, „dengenen, die het Euangelium verkondigen, dat zij van het Euangelium leven." (vs. 14.) Ook wij kunnen en moeten *iets* doen, om het Evangelie ter kennisse van alle volken te brengen. Wanneer van de hedendaagsche Christenen sommigen hunne persoonlijke krachten wijden aan de uitbreiding des Christendoms, en de overigen zich tot het bijdragen van milde giften verbinden, dan handelen ook wij volgens het uitdrukkelijke bevel, en in den geest van den Heere Jezus Christus; dan volvoeren ook wij, wat die Heer aan de zijnen van alle tijden heeft opgelegd, en wat Hij door hunnen arbeid alleen bewerkstelligen wil, de verbreiding der kennisse van Hem over de gansche aarde! O, met welk een welgevallen moet de Koning zijner kerk nederzien op zijne tegenwoordige belijders, zoo door hunne pogingen vele nieuwe tempels derzelver toppen hemelwaarts heffen, en in dezelve duizenden nieuwe belijders den Eenigen en Waarachtigen aanroepen als hunnen gemeenschappelijken Vader!

De gewigtige vraag is beslist, of de uitbreiding van het Christendom al dan niet het werk zij der hedendaagsche Christenen. Onze Heer in de Hemelen wil en verlangt zulks van ons, overeenkomstig zijn eens gegeven bevel, toen Hij op het punt stond de aarde te verlaten en zijne Hemelheerlijkheid in te gaan. Letten wij nu nog op hetgene dit bevel in zich bevat, om ons tot onvermoeiden ijver in het aanbevolen werk op te wekken!

4. Jezus zegt: „Mij is alle magt gegeven in Hemel en op aarde. Gaat dan henen, maakt alle volken tot mijne belijders! en ziet, ik ben met ulieden alle de

dagen tot de voleindinge der wereld!" — Hoe zouden wij kunnen aarzelen, om het gebod te volbrengen van zulk een' verheven persoon, die naast God bekleed is met de hoogste magt en majesteit? Hoe zouden wij nog kunnen aarzelen, om in den eigenlijksten zin dienaren en gunstelingen van dien verheven' Goddelijken persoon te worden? Hoe zouden wij nog met bekommering kunnen opzien tegen het werk ons aanbevolen, hoe veel omvattend en moeijelijk dan ook hetzelve ons voorkome, daar Hij, wien alle magt in Hemel en op aarde gegeven is, met ons zijn zal? Het is waar, zeer klein is het getal der aardbewoners, die Christenen zijn; in vergelijking van het getal der aardbewoners, die door hen tot Christenen moeten worden gevormd. Doch, baart dit bekommering, hoe bekommerd moeten dan wel de elf Apostelen zijn geweest, die naar het bevel des Heeren aan de uitbreiding des Christendoms de eerste hand moesten leggen, en alzoo met de geheele bevolking der aarde te doen hadden! En toch met moed aanvaardden zij de hun opgelegde taak: zij vertrouwden op de magtige hulp en bescherming van hunnen in den Hemel verhoogden Heer, en vonden zich in dat vertrouwen geenszins te leur gesteld. Neen, geen aantal kan bekommering wekken! Wat toch zullen de gezamenlijke krachten der menschen baten tegen hem, die onder de begunstiging der Goddelijke Almagt werkt? Ook zwarigheden en hindernissen mogen ons dan niet afschrikken. Christus, die door ons zijn rijk uitbreidt, bezit in Hemel en op aarde alle magt; Hij is met ons, en zal ons allen tegenstand doen te boven komen. Ja, juist daartoe heeft Hij, volgens de taal van Paulus, zulk eene uitgebreide magt ontvangen, opdat Hij alle heerschappij en alle magt en kracht zou kunnen vernietigen. Hij moet als Koning heerschen, totdat Hij alle de vijanden onder zijne voeten zal gelegd hebben. (1 Cor. XV: 24 en 25.) Als Christus, de Koning in de Hemelen, met ons is, wie zal dan tegen ons zijn? Gaan ook de Zendelingen niet dan zeer langzaam vooruit, het is niet

mogelijk, dat ontmoedigende gedachten bij ons kunnen opkomen, of wij ons ook een herſenſchimmig doel voorſtellen, of de arbeid wel naar onze krachten berekend is, of wij ook de wegen der Voorzienigheid trachten vooruit te loopen! Aan Jezus is tot uitbreiding van zijn rijk door God alle magt gegeven, en Jezus gebruikt hiertoe geene andere middelen, dan den arbeid dergenen, die op aarde de zijnen zijn; en wij arbeiden volſtrekt overeenkomſtig het gebod door Hem gegeven: tot het geloove onderwijzen wij, en op het geloove doopen wij. Onze arbeid kan niet ijdel zijn; onze arbeid moet gelukken! Door de pogingen van de hedendaagſche Christenen en van hen, die na ons Christenen zullen zijn, moet de volheid der Heidenen ingaan, en moet gansch Israël zalig worden! Eens, bij het werk der elf discipelen, brak een oogenblik aan, waarop het ſcheen, dat weder het Christendom van de aarde zou verdwijnen; doch daar trad de vurige, ijverige, moedige Paulus op, en ſtichtte van ſtad tot ſtad en van volk tot volk gemeenten. Zoo herſchept de Heere Jezus de donkerſte uitzigten in het helderſte licht! — Gaan wij dan, elk onzer op zijne wijze en naar zijn vermogen, moedig en onverſchrokken voort in het volbrengen van Jezus bevel tot uitbreiding van het Christendom! Sluiten wij ons gereedelijk aan onze Medechristenen aan, om gezamenlijk te werken! Zorgen wij, dat Jezus ontvange, wat Hij van zijne tegenwoordig levende belijders verwachten mag! Veel, zeer veel gewis zullen wij aan volgende geſlachten moeten overlaten; maar toch de bewustheid van het onze gedaan te hebben, daalt met ons in het graf, waaruit Jezus ons opwekken zal bij de voleindinge der wereld, op het oogenblik, dat in zijnen naam aller menſchen knieën zich buigen, en aller tongen Hem als Heer belijden! Christenen, zijt ſtandvastig, onbewegelijk, altijd overvloedig in het werk des Heeren, als die wetet, dat uw arbeid in den Heer niet ijdel is! (1 Cor. XV: 58.)

Twisk, bij Medemblik. S. HOEKSTRA.

TEGENWOORDIGE STAAT DER GENEESKUNST IN TURKIJE.

De *Turksche* Geneesheeren leiden hunne wetenschap af van zekeren *Arabier*, LOCKMAN genaamd, die Arts was in het leger van den Profeet, en, volgens verordening van dezen, de geheimen der kunst aan anderen moest mededeelen. Die *dervis* deed, naar men zegt, vele wonderen, waarvan de herinnering bewaard is gebleven bij overlevering. Hij onderwees de leden van zijne orde, die vervolgens de opgegevene voorschriften der Geneeskunst aan hunne erfgenamen, van geslacht tot geslacht, overdroegen. In *Turkije*, namelijk, is de Geneeskunst eene erfelijke bezitting, zoodat de zoon van een' Geneesheer, indien al geene bekwaamheid, ten minste de praktijk of kalanten des vaders erft. Ook zijn de Artsen, welke tot deze geestelijke orde behooren, meer bedreven in zekere bijgeloovige verrigtingen, dan in de geneeskundige wetenschap, die zich tot de kennis der krachten van eenige planten bepaalt.

Nu eens schrijven zij het ontstaan eener ziekte aan Gods gramschap toe, dan weder aan de boosheid des Duivels; maar zij nemen geene toevlugt tot de plegtigheid der afbidding of uitdrijving, dan wanneer men hun eene goede belooning belooft. Zoo de som, die zij ontvangen, aan hunne verwachting beantwoordt, komt er aan hun bidden bijkans geen einde; hunne rozekransen draaijen onophoudelijk in hunne handen, en zij dienen aan de lijders spreuken uit den Koran, de eene na de andere, toe. Kunnen de kranken deze drooge medicijnen bezwaarlijk doorslikken, en geven zij de voorkeur aan een vloeibaar geneesmiddel, zoo worden de heilige woorden met krijt op een bord geschreven, dat men vervolgens afwascht, en het water, dat tot deze afwassching diende, is dan een drankje, waaraan men groote kracht toekent. De *Turken*, en in het algemeen de volken van het Oosten, hebben een groot vertrouwen

op *amuletten; Mahomedanen*, *Joden* en *Christenen* zelfs — allen stellen zich onder derzelver bescherming, wanneer zij door eenig ongeluk meenen bedreigd te worden. Ook zijn er weinigen, die sterven, zonder twee of drie *amuletten* te hebben, van welke zij hulp verwachten. Dezelve bestaan meestal in één stuk papier, waarop eene spreuk uit den Koran of uit den Bijbel is geschreven, versierd met geheimzinnige teekens, in eene driehoekige gedaante gevouwen en zorgvuldig in een zakje bewaard, dat men op de huid draagt, het zij door middel van eene koord, het zij aan den tulband gehecht. De *amuletten*, die gerekend worden tegen kogel en dolksteek te beveiligen, zijn zeer duur.

Hoe onkundig de *Turken* doorgaans ook zijn, zij weten nogtans de voordeelen van opleiding en studie op prijs te stellen. Een vreemd Geneesheer, vooral zoo hij een *Frank* is, geniet hooge achting, en wordt door velen bij voorkeur boven de inlandsche Artsen geroepen. Maar deze aanmoediging, welke buitenlanders ten deel valt, geeft meermalen aanleiding tot verregaande misbruiken. Want, daar er geen middel bestaat, om zich van de wezenlijke kunde dier vreemdelingen te verzekeren, komt er menigeen, welke, gedreven door schandelijke hebzucht, zijn voordeel doet met de ligtgeloovigheid der *Turken*. Dikwijls ziet men lieden, die in *Europa* nooit met geneeskunde zich bemoeid hebben, eensklaps in Geneesheeren veranderd te *Konstantinopel*. Doctor OPPENHEIM verhaalt, dat hij eens te *Smirna* met een' vermaard *Fransch* Geneesheer in *consult* werd geroepen, en dat deze man hem bekende, nooit anders voor dit beroep zich geoefend te hebben, dan toen hij, als tamboer-majoor, bij het leger diende. Onder de eerste Heelmeesters bij het *Turksche* leger bevond zich een *Malthezer*, die brievenbesteller op *Corfu* was geweest, en een *Italiaan*, een gewezen Kapitein van een koopvaardijschip, die schipbreuk op de kusten van *Klein-Azië* had geleden. Vreemdelingen uit alle landen en van allerlei beroep, maar inzonderheid *Grieken*, *Joden* en

Armeniërs, ook *Bosniërs*, en oude vrouwen zelfs, maken gebruik van de ligtgeloovigheid der *Turken*. Evenwel zijn er onder de buitenlanders ook verscheidene Geneesheeren, die gestudeerd hebben; maar zij maken een betrekkelijk zeer klein getal uit.

Het is treurig, de Geneeskunst dermate verlaagd te zien in een land, alwaar de inwoners een zoo hoog denkbeeld van dezelve hebben en zoo veel eerbied voor Geneesheeren toonen. Een bekwaam Arts wordt bij de *Turken* bijna als een heilig persoon aangemerkt, en het woord *Hekim* is de zekerste bescherming tegen staatkundige en godsdienstige vervolgingen. In den laatsten strijd tegen de *Russen* werd de sabel van den *Turk*, reeds boven het hoofd van een' verwonnen vijand opgeheven zijnde, meermalen op het enkel roepen van *Hekim* teruggehouden.

Er is een klein *Grieksch* gewest, *Sogora*, in het *Pachalik* van *Janina*, waar de beoefening der Geneeskunst de voornaamste bezigheid der inwoners uitmaakt. Derzelver wetenschap bestaat nagenoeg in eenige recepten, die van geslacht tot geslacht overgaan. Uit drie of vier dorpen komt een zwerm van zwervende Artsen voort, die zich ieder jaar in alle de deelen van het *Ottomansche* gebied verspreiden. Men begrijpt ligt, hoe onkundig deze lieden zijn. Ook ziet men eene menigte even onwetende *Joodsche* Geneesheeren, die, met een' knapzak op den rug, steden en dorpen doorkruisende, overal met een scherp en doordringend geluid schreeuwen: *ei Hekim! ei Hekim!* (de Geneesheer! de Geneesheer!) Wanneer iemand hen raadpleegt, voelen zij den pols, en zeggen met eene luide stem: „Ik ken uwe ziekte." Dan openen zij den zak, geven pillen of een poeijer, en ontvangen daarvoor van den lijder dankbetuigingen en geld tevens.

Een *Turksch* Geneesheer verneemt alles door het voelen van den pols; hij meent niet noodig te hebben, dat hij acht geve op andere teekenen. Zoodra hij dan door middel van den pols omtrent de natuur der ziekte re-

kent verzekerd te zijn, geeft hij zulks te kennen, en bepaalt den tijd, binnen welken de ongesteldheid zal ophouden. Nu smeekt hem de zieke, dat hij een geneesmiddel geve, hetwelk eene ongemeene en krachtige werking doet; hetgeen men dan als de *krisis* beschouwt. Wat niet spoedig en zigtbaar helpt, verliest het vertrouwen. Men houdt hier het meest van *sudorifica*, *purgantia* en *diuretica*. De *Turken* nemen gaarne zeer groote *doses* in, ten einde beter *krisis* te krijgen. In het algemeen geven zij aan drankjes de voorkeur. Nooit zal men van eenen *Turk* verkrijgen, dat hij een braakmiddel gebruike, of zich een lavement late zetten. Te vergeefs ook zou men hem aanbevelen, om van leefwijze te veranderen; hij kan de nuttigheid van een *dieet* niet begrijpen. Evenwel brengt de gewoonte mede, dat velen zich onderwerpen aan iets, dat men de *lentekuur* noemt. Deze kuur bestaat hierin, dat eerst een sterk purgeermiddel wordt genomen, en vervolgens een aftreksel van onderscheidene planten gebruikt, dat men dagelijks met zekere hoeveelheid wei inneemt. Onder de middelen, welke tot bloedzuivering dienen, is adderen-bouillon in de hoogste achting. De meest gezochte adders zijn die, welke in de nabijheid van *Adrianopel* gevangen en jaarlijks in groote menigte naar *Konstantinopel* en andere steden des rijks verzonden worden. Men bewaart dezelve in houten vaten, en wanneer men eenigen noodig heeft, laat men ze over den rand er uitkruipen. Het is ligt te begrijpen, dat dit werk veel voorzigtigheid en behendigheid vordert; maar ook dán nog gebeurt het meermalen, dat de arme Apotheker, die het middel moet bereiden, wordt gebeten. De beet is dikwijls gevaarlijk, soms zelfs doodelijk. Wanneer men, zonder ongeluk, het kruipend dier uit het vat heeft gekregen, neemt men kop en huid van hetzelve weg; het overige wordt in dunne mootjes gesneden, welke men in water laat koken, om deze bouillon te bekomen.

De Oosterlingen maken ongemeen veel werk van ba-

den, zoo wel om ziekten te voorkomen, als om die te genezen. Langen tijd voortgezette wrijvingen, het trekken aan de leden en het drukken op de vleezige deelen hebben heilzamen invloed op de gezondheid. Wanneer men er geen getuige van geweest is, kan men bezwaarlijk de bewegingen zich verbeelden, welke aan de gewrichten medegedeeld worden. Een bekwaam badmeester draait dezelve in alle rigtingen; hij doet ze onophoudelijk kraken, alsof er leden gezet worden. Deze baden zijn bijzonder dienstig voor huidziekten, jicht en rheumatismus. De badhuizen lokken uit door een fraai aanzien en schoone inrigting; evenwel is de prijs zoo matig gesteld, dat ook de armste *Turken* er gebruik van kunnen maken.

De zieke *Turk* doet gewoonlijk vele beloften, die hij echter bij zijne herstelling wel eens vergeet. Daarom gebruikt de Geneesheer veelal de voorzorg, dat hij, alvorens de behandeling te ondernemen, eene bepaalde geldsom vordert, of door eene geschrevene overeenkomst zich van de betaling poogt te verzekeren. Dit stuk wordt gesteld in handen van eenen ambtenaar, die de voldoening kan vorderen, en dan tot belooning zijner vlijt tien ten honderd van de bedongene som ontvangt. Dit zet natuurlijk zijnen ijver aan; evenwel gebeurt het soms, dat de schuldenaar de betaling weet te ontduiken, door aan den regter twintig ten honderd te geven. Zoodanige schriftelijke overeenkomsten dienen intusschen niet alleen om het bedongen loon te verzekeren, maar ook om het leven van den Geneesheer te beveiligen, in geval de kranke komt te sterven. De *Turk* beschouwt het mes van den Heelmeester ten naastenbij als den dolk van eenen vijand, en acht zich geroepen, om den dood van eenen nabestaande te wreken, die onder eene heelkundige bewerking is bezweken. De arme Heelmeester is alzoo dikwijls, om erger gevolgen te voorkomen, genoodzaakt, den prijs des bloeds te betalen, ten einde de gramschap der aanverwanten van den overledene te bevredigen. Om zich tegen alle beschuldiging in veilig-

heid te ſtellen, gaat de Heelmeester met een' der naastbeſtaanden bij den *Cadi* of *Mufti*, en verkrijgt van dezen een *fetwa* of vrijwaringsblijk, dat hem beſchermt voor vervolging, indien de kranke mogt bezwijken. Doctor OPPENHEIM zelf ondervond, welken afkeer de *Turken* van iemand hebben, die eene ongelukkige operatie heeft gedaan. Na den ſlag bij *Monastir*, den 24 April 1830, had hij eenen gekwetſten *Delhi* het been afgezet. Eenigen tijd daarna door den Grootvizier naar *Kistina* gezonden zijnde, om nieuwelings geligt krijgsvolk in oogenſchouw te nemen, werd hij verzocht, bij den *Cadi* te komen. Deze ambtenaar, vernomen hebbende, dat OPPENHEIM de perſoon was, die SOLIMAN-AGA, den *Delhi*, geopereerd had, zeide tot hem: *Gij ziet hier den vader van* SOLIMAN-AGA, *welke den prijs des bloeds van u eischt, dien hij regt heeft te vorderen.* Maar de Doctor, die zich door beſcherming bij den Vizier in veiligheid had geſteld, wist den *Cadi* tot reden te brengen. Sterft iemand aan eene inwendige ziekte, zoo loopt de Geneesheer, die hem behandelde, niet ligt gevaar, wanneer de overledene geen' belangrijken en zeer voordeeligen post bekleedde. In dit geval zoeken ſoms de naaste betrekkingen, door den dood veel verloren hebbende, zich te wreken op den Geneesheer, welke dan best doet, die woede van onzinnigen te ontwijken.

Het gebeurt ook wel eens, dat een Geneesheer geroepen wordt, niet bij een' kranke, maar bij een' doode. Hoe vreemd dit ook ſchijne, het is nogtans letterlijk waar; en voor deze gevallen wordt altijd het best betaald, dewijl de heeren van de kunst het dan in hunne magt hebben, om zoodanige voorwaarden, als zij maar willen, op te leggen aan de genen, die hen laten roepen. De reden is deze. Zoo dikwerf in *Turkije* de beſtuurder van een gewest, of een *Mufti* of eenig ander hoog ambtenaar ſterft, vervallen alle zijne bezittingen aan den Staat. Zijne naastbeſtaanden hebben er dus belang bij, om, zoo lang mogelijk, zijnen dood te

verbergen, tot dat zij zijne nalatenſchap in veiligheid gebragt, of liever, tot dat zij een gedeelte daarvan gebruikt hebben, om van de leden des *Divans* de vergunning te erlangen, dat zij het overige mogen behouden. Zoo weet men, dat de vader van den tegenwoordigen Pacha van *Uskaſe* reeds vier jaren begraven was, vóór dat zijn dood openlijk werd bekend gemaakt. Gedurende dezen tijd had de zoon den post des vaders waargenomen, en diens handteekening op de openbare ſtukken nagemaakt. Intusſchen zocht men overal hulp voor den zoogenaamden kranke, en liet zelfs beroemde Geneesheeren uit *Konſtantinopel* komen; maar, dit is ligt te begrijpen, men liet hun niet toe, den lijder te zien: trouwens, in *Turkije* behoeft dat ook minder, wanneer men ſlechts naauwkeurig de geſteldheid van den pols beſchrijft.

Ieder Geneesheer bereidt zijne eigene geneesmiddelen. Eigenlijke Apothekers zijn er niet, behalve te *Konſtantinopel*, en in eene of twee andere groote ſteden. Daar nu het verkoopen van zoodanige dingen, als men gewoonlijk in eene apotheek vindt, aan geene wettelijke bepalingen is onderworpen, heeft er dikwerf vergiftiging plaats, het zij dan bij toeval, het zij met opzet. Soms weegt men een geneesmiddel in eene ſchaal, waarin nog overblijfſelen van ſublimaat of van rattenkruid gevonden worden; en meermalen ſchrijven onkundige Artſen ſterke middelen in zoodanige hoeveelheid voor, dat dezelve eene gevaarlijke of doodelijke uitwerking hebben. Het kermen en wringen van den lijder wordt dan aangemerkt als gevolg en bewijs van bezetenheid. Terſtond laat men een' *Turkſchen Dervis* en een' *Christen*-Priester komen, welke gelijktijdig, ieder op zijne wijze, overgaan tot de uitbanning. Men roept bedienaren van twee verſchillende Godsdienſten; *want*, zeggen de bijgeloovigen, *wij kunnen toch niet weten, of de Duivel, die onze ziel in zijne magt heeft, Mahomedaan of Christen is.*

Opzettelijke vergiftiging heeft menigvuldig plaats, en dikwerf vindt men gelegenheid, om hiertoe de medicijnen te doen dienen. De *Turk* gelooft niet, eene misdaad te begaan, wanneer hij zijnen vijand vergiftigt. Hij brengt daarvoor twee redenen bij; *de eerſte*, zegt hij, *is, dat, zoo wij hem niet vergiftigen, hij het ons zal doen, en de tweede, dat het vergif, hetwelk men toedient, geene uitwerking zal hebben, indien hij niet moet ſterven.*

„Het is treurig te zien, (zegt Doctor OPPENHEIM, van wien wij deze bijzonderheid ontleenen) dat de leer van een onvermijdelijk Noodlot aanleiding geeft tot zoodanige wanbedrijven. Bij *Mahomedanen* heeft men hierover zich minder te verwonderen, maar moet het inzonderheid betreuren, dat lieden, die *Christenen* heeten, deel nemen aan zoodanige misdaden, en bijna altijd de handlangers zijn. Die van de *Grieksche* belijdenis vooral laten zich tot zoodanige dingen gebruiken. Voor een braaf man is het bijna onmogelijk, als Geneesheer, een' rijken en magtigen *Turk* te bedienen; want als die hem last geeft, om iemand te vergiftigen, en hij weigert, zoude dit hemzelven het leven kunnen kosten. Ik weet het bij eigene ondervinding. De laatste strijd der *Turken* tegen de *Albanezen* was op eene voordeelige wijze geëindigd, niet door meerderheid van moed of veelheid van troepen of betere krijgstucht, maar door list en verraad. Twee der magtigste vijanden van den Sultan, WHELY-BEY en AKBUN-BEY, *de Leeuw* bijgenaamd, werden gedurende een' wapenstilstand uitgenoodigd, om de wapenschouw der geregelde troepen bij te wonen; iets, dat bij hen veel belangstelling moest verwekken, wegens de nieuwheid van het schouwspel. De Vizier liet hen dooden, op het oogenblik, dat zij voorbij een der bataljons gingen. De zoon van den Vizier EMIN, Pacha van *Gomera*, heeft door hetzelfde middel zich ontdaan van verscheidene zijner geduchtste vijanden. Eens gaf de Grootvizier mij een teeken om te blijven. Toen de lieden van zijn Hof allen zich verwijderd hadden, liet hij koffij, pijpen en een schaakbord brengen. Nu bevond ik mij alleen in het gezelschap van eenen man, die van allen, die hem omringden, eene onbepaalde gehoorzaamheid vorderde en erlangde, en wiens wil meer dan honderdduizend koppen had doen vallen. Hij wenkte mij, om op den divan te gaan zitten, en begon te rooken; maar ik, de etiquette in acht nemende, raakte mijne pijp niet aan. Na eene korte poos zich met het spel bezig gehouden te hebben, zag hij op, vestigde zijnen blik op mij, en sprak: *Hekim-bachi! ik heb vijanden. Gij kunt mij helpen en — gij zult het doen.* Hij gaf mij eenen wenk, dat ik mij moest verwijderen. Ik behoefde hem dus niet te antwoorden. Ik maakte eene diepe buiging en ging heen, zeer ontroerd en in groote verlegenheid; want de weinige woorden van den Vizier waren voor mij maar al te duidelijk. Ik

bewees namelijk geneeskundige hulp aan twee *Albanezen* van hoogen rang, welke, zich niet durvende vertrouwen aan den Geneesheer van den Grootvizier, zich tot eenen Doctor van het leger hadden gewend, en dus mij raadpleegden. De Vizier, die dit wist, verlangde, dat ik hem van deze twee vijanden zou ontdoen. — Na de moeijelijkheid van mijnen toeſtand overpeinsd te hebben, zag ik geen ander middel, om het mij dreigende gevaar te ontkomen, dan door groote geldelijke opofferingen te doen bij den *Kroff* (Theſaurier) van den hebzuchtigen Vizier, en bij diens *Grammatiko* (Secretaris). Ten zelfden tijde wendde ik voor, ziek te zijn, en hield mijne kamer. Twaalf dagen waren verloopen ſedert deze ontmoeting met den Vizier, en mij was nog niets merkwaardigs overgekomen. Op den dertienden dag trad des morgens mijn bediende binnen, en bragt mij, als naar gewoonte, koffij en mijne pijp. Reeds had ik den kop bijna uitgedronken, toen ik een' onaangenamen ſmaak bemerkte, die mij iets kwaads deed vermoeden. Ik nam op ſtaanden voet een braakmiddel, en liep met den kop naar de apotheek van het leger, alwaar bij onderzoek bleek, dat er in denzelven nog bijna twee drachmen ſublimaat voorhanden waren. Ik gebruikte terſtond eene groote hoeveelheid eiwit, en had verder geen letſel van de vergiftiging. Offchoon de gunst, waarin ik bij het Hof ſtond, en de hooge rang, welken ik onder de Geneesheeren van het leger mogt hebben, door velen mij benijd werden, en mijne verwijdering hun niet onaangenaam zou geweest zijn, was nogtans iedereen verontwaardigd over de handelwijze van den Pacha. Ik deed alle moeite, om eenen *bouvrouldi* (pas) te bekomen, en, dien gekregen hebbende, haastte ik mij, om *Turkije* te verlaten."

Men is aldaar gewoon, van iemand die magt of rijkdom heeft verkregen, te zeggen: *Hij zal waarſchijnlijk door vergif omkomen.* Rijke lieden zoeken dus zorgvuldig de vriendſchap van elken nieuwelings aangekomen Geneesheer, vooral zoo hij een *Frank* is, dewijl zij vreezen, dat hij zich misſchien zou laten gebruiken, om hen te vergiftigen. De *Turk*, ziek zijnde, toont veel wantrouwen, en hij heeft hiertoe wel reden. Wanneer hij de kurk van een drankfleschje neemt en de voorgeſchrevene hoeveelheid heeft gebruikt, wordt hetzelve terſtond met zijn bijzonder zegel voorzien, ten einde er niemand vergif in moge mengen. Ook

laat hij of zijnen Geneesheer, of eenen slaaf een gedeelte der medicijnen, voor hem bereid, gebruiken; en de ellendige bediende, door zijnen nog ellendiger meester alzoo geplaagd met *purgantia* en andere middelen, heeft alle reden, om te verlangen, dat de ziekte spoedig een einde neme.

Wij voegen hier nog eene anekdote nevens, zijnde eene ontmoeting, Doctor BAILLY bejegend:

't Is bewezen, dat alle wetenschappen, welke op waarneming en ervaring berusten, in *Turkije* geen fortuin maken. Een geschil tusschen *Turksche* Geneesheeren is als een vuur, door buitensporige beweringen ontstoken en door Oostersche beeldspraak gevoed. Het volgende gesprek tusschen Doctor BAILLY en den vermaarden HUSSEIN-*Pacha*, den verdelger der *Janitsaren*, moge eenig denkbeeld geven van den aard der bewijsvoering, welke eene *Turksche* verbeeldingskracht zich veroorlooft.

De Heer BAILLY ondervroeg den Pacha over zijne kwaal; de lijder antwoordde hem, dat hij dikwijls drie smartelijke steken in den omtrek der lever ontwaarde, die somtijds met eene heftige koorts verbonden waren. „Toen ik te *Varna* was," dus vervolgde de Pacha, „werd ik door drie ellendelingen, in welke ik vertrouwen gesteld had, verraden. Ik kon hen niet vatten en straffen. Van dien tijd af dagteekent mijne kwaal. Ik heb sinds een half jaar veel uitgestaan; maar kort geleden heeft men twee van mijne verraders gegrepen, en ik heb hun een' kogel door den kop gejaagd. Sedert heb ik eenige verzachting ondervonden: mijne drie steken zijn verdwenen; doch één is gebleven, want den derden der verraders heeft men niet kunnen magtig worden." De Heer BAILLY kon zich, op het verhaal van eene zoo zeldzame kwaal, niet weêrhouden den Pacha te zeggen, dat dan zijne genezing hem voorkwam meer van de werkzaamheid der Policie dan die der medicijnen af te hangen. „Ik weet," hernam de Pacha, „dat ik gezond zal worden, wanneer de verrader in mijne handen valt; maar — weet gij tot zoo lang niet iets, dat mij van dienst zijn kan?" — „Ik kan u geen' anderen of beteren raad geven, indien uw leven u lief is, dan matigheid in alles." — „De ouderdom maakt mij elken dag matiger, en mijn karakter is reeds veel veranderd. Ge moest mij vroeger gekend hebben! Toen had ik een' kop van ijzer, eene verbeelding van vuur, en eene ziel van buskruid. De minste tegenstand, dien ik ont-

moette, deed mijn bloed koken. Struikelde mijn paard, ik schoot het terstond met eene pistool dood; stootte ik mij tegen een' steen, ik trok mijne sabel tegen denzelven." — „Om u te genezen," hervatte de Doctor, „wordt een veldslag vereischt, of een dag als die, waarop de *Janitsaren* vielen." Op deze woorden verhelderde zich het gelaat des Pachas; hij greep Dr. BAILLY's hand, terwijl hij zeide: „Gij hebt mijne kwaal doorgrond." — „Ja," sprak nu de Doctor, „maar ik weet er geen geneesmiddel voor." — „Dan moge het door u aangeduide mij te hulp komen!"

DE AARDBEVING IN CALABRIË IN 1783.

(Overgenomen uit: P. COLLETTA, *Storia del Reame di Napoli dal* 1734 *fino al* 1825. (*))

Den 5 Februarij 1783 (des Woensdags,) bijna één uur na den middag, gevoelde men eene aardbeving in dat gedeelte van *Calabrië*, dat begrensd wordt door de rivieren *Gallico* en *Mitrarno*, door de bergen *Jeio*, *Sagra*, *Caulone* en den oever der *Tyrreensche* zee, tusschen de beide genoemde rivieren besloten. Deze landstreek wordt *Piana* (de *Vlakte*) geheeten, omdat het land aan den voet der laatste *Apennijnen* zich in eene vlakte van achtentwintig Italiaansche mijlen lengte uitstrekt, die achttien mijlen breed is. De dreuning duurde honderd sekonden en werd tot aan *Otranto*, *Palermo* *Lipari* en de andere (voormalige) *Aeolische* eilanden gevoeld, minder in *Puglia* en in *Terra-di-Lavoro*, volstrekt niet in de stad *Napels* en in de *Abruzzi*. In de bedoelde *Vlakte* vond men honderd negen steden en dorpen, bewoond door honderd zesenzestigduizend inwoners, en in minder dan twee minuten gingen al deze plaatsen te gronde, terwijl daarbij tweeëndertigduizend menschen om het leven kwamen van beiderlei kunne en van elken leeftijd; rijken en aanzienlijken meer,

(*) De Vertaler maakt hierbij tevens den beoefenaar der Geschiedenis op dit zeer belangrijke werk opmerkzaam, dat met regt onder de beste stukken der latere *Italiaansche* literatuur mag gerekend worden, en den Generaal COLLETTA eene eervolle plaats onder de Geschiedschrijvers verzekert.

dan armen of geringen; want geene magt was in ſtaat, om het plotſelinge verderf te ontwijken.

De grond der *Vlakte*, beſtaande uit granietſteen, waar de grondſlagen van het gebergte zich uitſtrekken, of uit onderſcheidene aardſoorten, die door de wateren worden afgevoerd, welke van de *Apennijnen* afvloeijen, verſchilt op onderſcheidene plaatſen in vastheid, hardheid, gewigt en gedaante. Vandaar, dat, welke ook de oorzaken van deze aardbeving waren, volgens den een' vulcaniſche, volgens den ander electriſche, de beweging zich op verſchillende wijzen deed gevoelen en hier vertikaal, elders horizontaal was, ſoms eene ſchudding geleek, dan een plotſelinge ſlag ſcheen, of ook gelijk was aan de beweging van eene draaikolk. Men merkte onderſcheidene, zelfs lijnregt tegenſtrijdige oorzaken en wijzen der verwoesting op; het eene gedeelte van eene ſtad of van een huis was ingeſtort, het andere in de hoogte geworpen; boomen, tot aan de toppen in den grond gezonken, zag men naast anderen, die ontworteld en omvergeworpen waren; een' berg, die zich geopend had en half aan de regter-, half aan de linkerzijde van zijne vroegere ligging was heengevallen, terwijl zijne kruin in de door de ſcheiding veroorzaakte vallei was verdwenen. Men zag ſommige heuvels in vlakten verkeeren, anderen in eene diepte wegzinken, en de gebouwen, die er op ſtonden, met dezelve verdwijnen, meestal in eenen puinhoop veranderd, maar ſomtijds ook ongeſchonden blijvende, zoodat zelfs de ſlaap der bewoners niet werd geſtoord. Elders maakte de geſpleten bodem afgronden, en bijna naast deze verhief hij zich tot kleine hoogten. Het water, hetzij in kommen verzameld, hetzij ſtroomende, veranderde van loop en gedaante; de rivieren vloeiden zamen tot meren, of breidden zich uit tot moerasſen, of verdwenen en braken als nieuwe ſtroomen tusſchen nieuwe ſteilten weder te voorſchijn, en bedekten, door niets in hunne vaart belet, de vruchtbaarſte ſtreken. Niets bleef zijne oude gedaante behouden: de landerijen, de ſteden, de wegen, de kenmerkende bijzonderheden der plaatſen waren verdwenen, zoodat de inwoners verſuft rondliepen, als in een vreemd en woest land. Één enkel oogenblik vernielde zóó vele werken der menſchen en der natuur, in den loop der eeuwen voortgebragt, en misſchien hier of daar rivieren of rotſen, zoo oud als de wereld. De *Vlakte* was dus het middelpunt der eerſte aardbeving; maar, ten gevolge

van de beschrevene gedaante van den grond, zag men sommige streken, die van dat middelpunt verre verwijderd waren, meer verwoest, dan de meer nabijgelegene.

Omstreeks middernacht van denzelfden dag gevoelde men andermaal eene schudding, insgelijks hevig, maar minder verderfelijk dan de eerste, omdat de menschen, verwittigd van het gevaar en reeds van huis en schuilplaats beroofd, ontsteld en ontrust, elk nieuw verschijnsel opmerkten. Alleen de prachtige steden *Messina* en *Reggio* en de geheele streek van *Sicilië*, die *Valdemone* wordt genoemd, leden van dezen tweeden schok meer, dan van den eersten. *Messina* was in dat jaar nog niet geheel hersteld van de verwoesting der aardbeving in 1744, zoodat paleizen en muren, vroeger reeds geschokt, thans alle instortten, en oude en nieuwe puinhoopen zich opeenstapelden. De schokken duurden voort, woelden dezelfde streken om, en bragten dikwijls voorwerpen en menschen weder te voorschijn, die eenige dagen vroeger onder de verwoesting begraven waren. De hooge bergketen van de *Apennijnen* en de groote bergen, waarop *Nicotera* en *Monteleone* liggen, boden langen tijd weêrstand; men zag er de gebouwen gespleten, maar niet ingestort, en de grond werd wel geschokt, maar niet verwoest. Maar den 28 Maart van hetzelfde jaar, ten twee ure des nachts, hoorde men één dof gedruisch, als van een' vollen en verlengden donderslag, en terstond daarop bespeurde men eene geweldige aardbeving tusschen de kapen *Vaticano*, *Suvero*, *Stilo*, *Colonna*, ten minste 1200 vierkante mijlen in het rond; en dit was nog slechts het middelpunt der beweging, daar zij zich mededeelde aan de verste grenzen van *Calabrië*, en door het geheele rijk en in *Sicilië* gevoeld werd. Zij duurde negentig sekonden en kostte aan meer dan tweeduizend menschen het leven; zeventien steden werden, even als de honderdennegen plaatsen der *Vlakte*, geheel vernield; eenentwintig anderen werden gedeeltelijk verwoest, gedeeltelijk in bouwvalligen staat gebragt; meer dan honderd kleine dorpen werden tot puinhoopen gemaakt of verzwolgen, en dat, wat den eenen dag nog was staande gebleven, stortte den volgenden in, daar de schokken, altijd hevig en verwoestende, tot aan Augustus van dat jaar, en dus zeven maanden, bleven voortduren: een oneindige tijd, omdat hij bij sekonden werd afgemeten!

Deze aardbevingen gingen vergezeld van stormen, orka-

nen, uitbarstingen der vulcanen, branden, stortregens en bliksems; al de krachten der natuur waren in beweging; het was, alsof hare banden waren verbroken, en de laatste der dagen was verschenen. In den nacht van den 5 Februarij, terwijl de aarde schudde, brak de beweging der lucht de bovenste gedeelten der gebouwen af en wierp dezelve naar beneden; van een' klokkentoren in *Messina* werd de top afgerukt; een oude toren in *Radicena* werd van zijne grondslagen neêrgesmeten, en een stuk daarvan (zoo groot, dat er een gedeelte van den trap in wordt gevonden) staat nog op de plaats, waar het terneder viel, en wordt als eene merkwaardigheid aan den vreemdeling gewezen: vele daken of uitstekende punten vielen niet op de puinhoopen der gebouwen, waartoe ze behoorden, maar, door den geweldigen wind opgenomen, stortten zij op groote afstanden neêr. De zee tusschen *Charybdis* en *Scilla* en de kusten van *Reggio* en *Messina*, vele ellen hoog opgestuwd, overstroomde de oevers, en sleepte, in hare bedding terugkeerende, kudden en menschen mede. Zoo stierven er bijna tweeduizend alleen uit de stad *Scilla*, die zich op het strand of in schuitjes bevonden, om de gevaren, die hen op het land bedreigden, te ontgaan; de eerste overheidspersoon van de stad, die zich onder dezen bevond, verdween in een oogenblik, en noch zijne bedienden, noch zijne bloedverwanten, noch de beloften van groote belooningen konden zijn lijk doen wedervinden, om het de eer der begrafenis te bewijzen. De *Etna* en de *Stromboli* wierpen meer dan gewoonlijk lava en andere stoffen uit; onheilen, waarop men weinig acht sloeg, omdat zij veel geringer waren, dan de anderen, die men ondervond. De *Vesuvius* bleef in rust. Ergere branden, dan die der vuurspuwende bergen, werden door de gevolgen der aardbeving veroorzaakt; want bij het instorten der gebouwen ontvlamden de balken, die in het vuur nedervielen, en de vlammen, door den wind verspreid, ontstaken zulk eenen geweldigen gloed, dat het vuren schenen, die uit den schoot der aarde oprezen; vanwaar het valsche gerucht van onderaardsche ontbrandingen ontstond, te meer, omdat men een gedruisch, als van donder, somtijds de aardbevingen hoorde voorafgaan, somtijds vergezellen, maar het nog meer op zichzelve en vreeselijk luide vernam. De hemel, nu eens bewolkt, dan helder, regenachtig of afwisselend, gaf geen enkel teeken eener aanstaande beweging; wat op den eenen

dag een voorteeken scheen te zijn, dat miste op eenen volgenden, en men gaf gedurig andere op, tot dat men bemerkte, dat de aardbevingen onder elke gesteldheid des hemels plaats hadden. Een nieuw onheil vertoonde zich; een digte nevel, die het licht des daags verduisterde en de donkerheid van den nacht verdikte, pijnlijk voor de oogen, moeijelijk voor de ademhaling, stinkend, onbewegelijk, die de lucht van *Calabrië* meer dan twintig dagen bezwaarde, en die oorzaak werd van zwaarmoedigheid, ziekte, aamborstigheid bij menschen en dieren.

Ik begin een nog treuriger verhaal, de ellende der bewoners. Bij den eersten schok op den 5 Februarij kwamen allen, die in de *Vlakte* binnen hunne woningen waren, om, behalve degenen, die op eene kommervolle wijze het leven behielden onder toevallige afschutsels van balken of andere stukken, die bij het vallen eenige ruimte insperden; gelukkigen, indien zij bij tijds werden uitgegraven, maar allerrampzaligsten, indien zij van honger moesten sterven. Zij, die bij toeval zich onder den blooten hemel bevonden, bleven gespaard, en ook deze nog niet allen, daar sommigen in de afgronden werden medegesleept, die zich voor hunne voeten openden, anderen door de terugspoelende golven werden medegerukt, weder anderen door de brokken van gebouwen werden getroffen, die door den stormwind waren opgenomen. De ongelukkigsten waren misschien de overblijvenden, die hunne woningen verwoest, en vrouw, kinderen en ouders onder het puin begraven zagen. En daar ik zelf, eenige jaren later, met de ooggetuigen der gebeurtenissen en met mannen en vrouwen heb gesproken, die uit de puinhoopen waren gered, zoo zal ik de gemoedsgesteldheid der menschen en de zedelijke verschijnselen bij de aardbeving van *Calabrië* evenzeer kunnen beschrijven, als ik tot dusverre (eene gemakkelijker taak) de natuurlijke heb kunnen doen.

Bij den eersten schok wekte geen teeken op de aarde of aan den hemel vrees of argwaan; maar bij de voortdurende beweging en het gezigt der gapende afgronden overmeesterde de ontzetting alle harten, zoodat de menschen verschrikt en onbewegelijk bleven staan, het verstand stilstond, en zelfs de zucht naar zelfbehoud verdoofd scheen. Toen de denkkracht was teruggekeerd, was het eerste gevoel der geredden zekere blijdschap over een gedeeltelijk geluk, maar dat spoedig

voorbijging, omdat zij dadelijk werd gevolgd door de gedachte aan de verwoeste woningen en de verlorene leden des huisgezins; en, bij het aanschouwen van zoo vele verschillende wijzen van sterven, bij de vrees, dat de laatste dag was aangebroken, kwelde hen nog het meest het denkbeeld, dat hunne bloedverwanten nog leefden onder de puinhoopen, zoodat zij, bij de onmogelijkheid om hulp toe te brengen, hopen moesten, (een ellendige en vreeselijke troost!) dat zij waren omgekomen. Hoe vele vaders of echtgenooten zag men rondom de puinhoopen zwerven, die hunne dierbaren bedekten, buiten staat om die stukken uit den weg te ruimen, vruchteloos aan de voorbijgangers hulp smeekende, en eindelijk wanhopig nacht en dag op die puinen nederzittende en zuchtende. Bij deze onmogelijkheid, om van menschen hulp te ontvangen, zocht men hoogeren bijstand, beloofde heilige gaven aan de altaren, en deed de gelofte van een leven van boete en berouw; de woensdag werd als een heilige dag in de week, en de 5 Februarij als een heilige dag in het jaar vastgesteld; en men hoopte, op die dagen, door vrijwillige boetedoeningen en plegtige kerkfeesten, den toorn van God te verzoenen.

Maar het rampzaligste lot (met geene woorden te beschrijven, en door geen verstand schier te bevatten) was dat van hen, die, onder de puinen levende, met eene twijfelachtige en pijnigende hoop hulp verwachtten, en eerst de traagheid en vervolgens de hebzucht en de ondankbaarheid van hunne dierbaarste panden en vrienden bij zichzelve aanklaagden, en bij wie, wanneer zij, door honger en droefheid afgemat, begrip en geheugenis verloren en bezwijmden, de laatste gewaarwordingen toorn tegen hunne bloedverwanten en haat tegen het menschelijk geslacht waren. Velen werden door de liefderijke zorg der hunnen opgegraven, en sommigen door de aardbeving zelve, die, de vorige puinen wederom uiteenwerpende, hen aan het licht teruggaf. Toen al de lijken ontdekt waren, zag men, dat een vierdegedeelte van die ongelukkigen in het leven zou zijn gespaard, indien men vroeger hulp had kunnen toebrengen, en dat de mannen waren gestorven, bezig om zich uit de puinhoopen los te werken, maar de vrouwen met de handen het gelaat bedekkende of in wanhoop ze in heure haren slaande. Men zag ook moeders, die, onverschillig voor haar eigen lot, hare kinderen bedekten en met haar ligchaam boven dezelve als eenen boog hadden ge-

maakt, of ook de armen naar hare liefdepanden uitstrekten, offchoon zij, door de puinhoopen verhinderd, ze niet konden bereiken. Vele nieuwe bewijzen van de mannelijke stoutheid en vrouwelijke liefde kon men daar opzamelen. Een stervende zuigeling werd op den derden dag opgegraven en bleef in het leven. Eene zwangere vrouw bleef dertig uren onder de steenhoopen, en, toen door de teedere zorg van haren echtgenoot gered, werd zij na eenige dagen verlost van eenen zoon, met wien zij lang en gezond leefde. Toen men haar vroeg, waaraan zij onder de puinen had gedacht, antwoordde zij: „Ik verbeidde." Een meisje van elf jaren werd op den zesden dag gered en leefde nog, en een ander van zestien jaren, ELOISA BASILI, bleef elf dagen onder de aarde, in hare armen een kind houdende, dat reeds op den vierden dag was gestorven, zoodat het op het oogenblik harer redding reeds verrot was; zij kon zich van het lijkje in hare armen niet ontdoen, omdat zij door de puinen vast was ingesloten, en had de dagen geteld naar een flaauw licht, dat tot in haar levend graf doordrong.

Nog verwonderlijker was de duur des levens bij sommige dieren; twee muilezels leefden onder een' berg van puin, de een tweeëntwintig de ander drieëntwintig dagen; ook een veulen leefde tweeëntwintig dagen; twee varkens bleven gedurende tweeëndertig dagen levend begraven. En deze dieren en menschen hadden bij hunne opgraving eene wezenloosheid en zwakheid, geene begeerte naar spijs, een' onleschbaren dorst, en eene bijna volslagene blindheid, de gewone uitwerkselen van een langdurig hongerlijden. Van de geredde menschen herstelden sommige tot vorige gezondheid en vrolijkheid; anderen bleven zwakkelijk en zwaarmoedig. De oorzaak van dit verschil was te zoeken in de bijzonderheid, of zij vóór het opgeven der hoop of na dien tijd waren gered. De jeugdige BASILI, hoewel in het huis van haren meester zorgvuldig behandeld, om de doorgestane ongelukken gezocht en bewonderd, opende gedurende den ganschen tijd van haar volgend leven hare lippen nimmer weder tot eenen lach. In het algemeen antwoordden zij, die opgegraven waren, wanneer men hun vroeg, wat zij in hunnen rampzaligen toestand hadden gedacht, datgene, wat ik boven heb verhaald, en allen eindigden met te zeggen: „Tot zoo verre herinner ik mij; toen ben ik ingeslapen." De meesten leefden niet lang; de bedrukte BASILI stierf in den ouderdom

van nog geen vijfentwintig jaren; zij begeerde geenen echtgenoot, noch ook den nonnensluijer. Liefst was zij alleen, onder eenen boom gezeten, waar zij noch steden noch huizen zien kon, en, wanneer een kind haar naderde, wendde zij hare blikken elders heen.

De hulp aan hen, die onder de puinen waren begraven, werd langzaam toegebragt; maar de oorzaak daarvan lag niet in onverschilligheid van naastbestaanden of van het volk. want bij de aardbevingen in *Calabrië* waren de menschen, gelijk bijna altijd, meer goed dan slecht; men merkte er eenigen op, diep-bedorven en boosaardig, terwijl anderen de voorbeelden gaven van den edelsten en deugdzaamsten heldenmoed. Een rijk man liet de puinhoopen zijner woning wegruimen, en, toen hij zijn geld en andere bezittingen had gevonden, staakte hij het werk, offchoon hij onder de ruïnen, misschien nog levende, zijn' oom, zijn' broeder en zijne gade liet. Twee broeders betwistten elkander het bezit van eene aanzienlijke erfenis, en waren, gelijk dit onder bloedverwanten meer gebeurt, elkander vijandig. A n d r e a werd onder de puinen zijner woning begraven; v i n c e n z o erfde het betwiste eigendom, maar hij gunde zich geen rust, was er alleen op bedacht, om zijnen broeder te redden, en was gelukkig genoeg, om hem nog levende van onder het puin te halen. Naauwelijks was de orde hersteld en waren de overheden weder op hunnen post, of de ondankbare a n d r e a, doof voor alle voorstellen van schikking, hernieuwde het geding en — verloor het. Wilde ik alle voorbeelden van godsvrucht of woestheid, van erkentelijkheid of ondankbaarheid optellen, ik zou vele bladzijden kunnen vullen, om de reeds oude stelling te bewijzen, of dat de mensch het beste, of dat hij het slechtste van alle schepselen is. Maar de traagheid in de pogingen ter redding werd veroorzaakt door de zorg voor eigen behoud en door den schrik, die in de eerste dagen alle andere denkbeelden, alle andere gewaarwordingen verbande. Van woningen beroofd in de strengste wintermaand, blootgesteld aan onophoudelijke stortregens, windvlagen en stormen, ontbloot van leeftogt, die in de ingestorte kelders werd bewaard, zeldzaam bijgestaan door de naburige plaatsen, wier inwoners bevreesd waren, om levensmiddelen te brengen, waar de dood gedurig nabij was, besteedden allen tijd en geld en moeite, om ruwe loodsen op te rigten, en een weinig voedsel tot onderhoud des levens op te zoeken.

De gedachte aan hunne nabestaanden was zwak en kwam in de tweede plaats.

Alle deze rampen werden door gewoonte langzamerhand dragelijk; de loodsen, eerst ruw gemaakt, werden verbeterd en eindelijk zelfs fraai. De bewoners van ver verwijderde streken, aangelokt door de hoop op winst, bragten levensmiddelen en voorwerpen van gemak en weelde aan, en met het vergeten van schade en droefheid keerden de genietingen des levens, keerden liefde en huwelijken weder; de maatschappij herstelde zich, maar bleef toch in eenen veel minderen toestand. Het algemeene gevoel der eerste dagen was schrik geweest; met alle overige gewaarwordingen waren toen ook haat, hebzucht, wraakgierigheid uit den boezem verbannen, en, daar de misdaad hare spoorslagen miste, was het goddelooze gemeen in die oogenblikken vroom en godvruchtig geworden, behalve dat het van tijd tot tijd uitriep, wanneer het de grooten en aanzienlijken met gebogen en neêrgeslagen hoofd zag loopen: „Zoo zijn wij allen, aanzienlijke heeren en armen, toch gelijk!" en daarbij eene boosaardige vreugde gevoelde, ligt te vergeven aan de vasfalen van trotsche edellieden. Later kwamen de geringe burgers, de misdadigers en vroeger gevangenen, (want bij de vreeselijke aardbeving van 5 Februarij had een gevoel van menschelijkheid de kerkers ontsloten) om de puinhoopen te plunderen, de slecht bewaakte loodsen te bestelen, te rooven en te moorden, en het aantal der misdrijven werd groot. Anderen deden eene rijkelijke winst door het werk hunner handen, in het oprigten van hutten of wegruimen van puinhoopen of inkoopen van levensmiddelen in afgelegene plaatsen, zoodat vele rijke familiën arm werden, en nog meerdere tot plotselingen overvloed geraakten. Het huisraad en dergelijke bezittingen waren voor het grootste gedeelte vernield; de nieuwe loop der wateren nam aan dezen landerijen af en schonk ze weder aan anderen; de vruchtbaarste gronden werden onvruchtbaar; verre bloedverwanten, van uitgestorvene familiën kregen onverwachte erfenissen; eene menigte van geschillen ontstonden, hier door het opeenstapelen van stukken land boven elkander, elders door andere oorzaken; geschillen, waarin het wetboek of het menschelijk verstand niet voorzien kon, en waardoor de bezittingen werden verdeeld en verminderd. Van den anderen kant, daar met de archiven de vroegere procesfen, en met de woningen papieren en

documenten vernietigd waren, zoo hielden vroegere redenen van twist op, of konden althans niet vervolgd worden. De eigendommen werden derhalve evenzeer dooreengeworpen en geschokt als de aarde zelve, en die snelle, onverwachte omkeeringen der fortuin hadden eenen nadeeligen invloed op de zeden des volks.

In *Napels* zelve waren de eerste tijdingen spoedig aangekomen, maar juist om dien spoed werden zij niet geloofd, en omdat de waarheden, die zij verkondigden, en die het menschelijk begrip te boven gingen, haar den schijn van leugens gaven. Nieuwe tijdingen, vlugtelingen, boden en brieven gaven vervolgens aan de regering de zekerheid van de maar al te wezenlijke rampen, en terstond werd er, voor zoo verre de menschelijke zwakheid iets tegen de oneindige krachten der natuur vermag, in den nood der ongelukkigen voorzien. Kleederen, levensmiddelen, geld, geneesheeren, handwerkslieden en architekten, vervolgens geleerden, oudheidkenners en schilders stroomden naar *Calabrië*; aan het hoofd van allen, als vertegenwoordiger van den Vorst, was de Maarschalk FRANCESCO PIGNATELLI; eene *Junta* van magistraatspersonen nam het bestuur op zich; eene zoogenoemde heilige kas ontving de openbare en kerkelijke inkomsten en regelde de orde, en eene buitengewone belasting van een millioen en tweemaal honderdduizend dukaten werd door het rijk uitgeschreven, om de verwoeste provinciën bij te staan.

Zoo poogde men den droevigen staat van zaken zoo veel mogelijk te verbeteren en te herstellen, toen in den zomer, door den stank der lijken, (die wel verbrand waren, maar niet alle, en dan nog te laat) door de uitwasemingen van moerassen, door ongezonde luchtgesteldheid, door gebrek, droefheid en lijden, zich in *Calabrië* eene epidemische ziekte vertoonde en verspreidde, die de rampen en het aantal der dooden onder deze bevolking nog vermeerderde. Zoo rampzalig ging dat jaar voorbij, en in het begin van 1784, toen de aarde zich weder gesloten had, de ziekte was verdwenen, de rampen gelenigd, of de gemoederen tot onderwerping in het ongeluk gestemd, ging men met zijne gedachten terug en berekende koelbloedig de geledene onheilen. In tien maanden waren tweehonderd steden en dorpen te gronde gegaan; op verschillende wijzen waren er zestigduizend *Calabrezen* omgekomen; en, wat de schade betreft, daar kunnt

noch verstand in staat waren om haar op te tellen, noemde men haar te regt onberekenbaar groot; het getal der geborenen was als gewoonlijk; tot groote verwondering waren er niet weinige huwelijken gesloten; vele en afgrijselijke misdaden waren er gepleegd, groote rampen geleden, en oneindig veel tranen geplengd.

EDMUND KEAN EN MISTRISS SIDDONS.

Geheel *Europa* heeft van deze beide namen weërgalmd, de wijdberoemdste van alle, die in de laatstverloopene vijftig jaren het *Britsche* tooneel tot sieraad gestrekt hebben. Zij hebben tot meer dan ééne onechte levensbeschrijving stof geleverd, meer dan één verhaal doen geboren worden, welks romaneske belangrijkheid op logenachtige partijdigheid, op het gesnap der gezelschapskringen, op onzekere volksgeruchten berustte. Men heeft van KEAN eenen JULIUS CESAR en van *Mistriss* SIDDONS eene Mevrouw DE MAINTENON gemaakt: waarlijk, het wezenlijk zeldzame, hetwelk hen onderscheidde, was groot genoeg, zonder dat men, bij het wonderlijke der daadzaken, nog het buitensporige der verzinsels had behoeven te voegen. Wij hebben meer dan zes dikke boekdeelen geteld, alle toegewijd aan den uiterst eenvoudigen levensloop van onze groote tooneelkunstenaresse. Het in de *Engelsche* kroegen en tusschen de schermen doorgebragte leven van KEAN is niet minder vruchtbaar geweest; zoo gretig is de begeerlijkheid van den letterkundigen speculatiegeest: hij maakt zich van elke beroemdheid meester, kookt en bewerkt die in zijne stookhuizen. De stof zij overvloedig of schaarsch, dit bekommert hem niet; de algemeene weetgierigheid is eenmaal gewekt; van den held des dags wil ieder hooren; een ingetogen leven, rustige geneigdheden, pligten met die regelmatigheid vervuld, welke aan de pen des romanesken schrijvers geen' vat geeft, de eenvoudigste, vereerendste leefwijs, die van *Mistriss* SIDDONS bij voorbeeld, zullen het onderwerp leveren voor duizenden van bladzijden.

Ik weet niet, hoe een biograaf *ex professo* met de statigheid van een' schoolgeleerde het leven van KEAN heeft kunnen beschrijven; dat zonderlinge leven, zoo vol van onverstand, zoo kluchtig en zoo onstuimig tevens. De ernst

van eenen levensbeoordeelaar steekt op eene vreemde wijze af bij de duizende dolle dwaasheden, waarmede EDMUND KEAN zijne loopbaan geschakeerd heeft. Een bij afwisseling verlustigend en bedroevend tafereel zou het best, in deszelfs volle waarheid, het beeld hebben kunnen leveren van dat zwart en wit van krankzinnigheid en kunsttalent; dat mengsel van wonderlijke ondeugden en van het edelste streven; dien luister, die glorie, die bewondering des publieks voor den geweldigen akteur en de verschrikkingen, waarmede hij zich omgaf; vervolgens die ellende, die razernij, en al de buitensporigheden, welke zij na zich gesleept heeft. De pen van eenen *Humorist*, zoo als CHARLES LAMB, ware geschikt geweest, om den lezer tot deelnemenden aanschouwer te maken van de bezoedelde zegepraal dier ware maar onvolledige kunstbegaafdheid, van de kinderachtigheden, half ernstig half dol, des bruisenden maalstrooms, die hem voortsleepte, van de dronkenschap zijner eigenliefde, van de woede zijns naijvers. Men zou tranen van deernis en eenen droeven glimlach gehad hebben voor die parodie des roems, voor dien ruwen en magtigen tooneelspeler, wien het niet genoeg was avond op avond bijval en toejuiching in te oogsten, maar die ook nog en BYRON en BONAPARTE wezen wilde. De gewone levensbeschrijvers hebben niet bemerkt, hoe veel leerzaams, welk eene diepte er in het onderwerp gelegen was, waarvan zij zich zoo ligtvaardiglijk hadden meester gemaakt. Hunne gedachtelooze overdrijving heeft geene vergoeding geleverd voor de scherpzinnige zielkundige ontleding, welke zulk een onderwerp gebiedend vorderde. Zij hebben noch de edele eenvoudigheid van *Mistriss* SIDDONS, geëerbiedigd als eene Vorstin, ook wanneer zij haar blanketsel had afgeveegd, noch de geweldige hartstogten en de grillige dolheidsvlagen van KEAN weten te schilderen; van KEAN, wien het hoofd onder zijne goudpapieren kroon duizelde, en die over zijn handwerk van tooneelspeler wraak nam door al wat een gekrenkt brein aan nooit gehoorde ongerijmdheden wist uit te denken. Avontuurlijkheid, grilligheid, overdrijving beheerschen het leven van den een'; orde, spaarzaamheid, eigene achting zitten voor in dat der andere. Wat de zuiverheid van kunsttalent, het welgeregeld gebruik zijner krachten betreft, is de meerderheid van *Mistriss* SIDDONS boven alle vergelijking. De door de natuur zoo rijk begaafde tooneelist heeft niet opge-

houden zijne zielskracht te verkwisten en zijn talent met eigene handen te vermoorden.

Vóór hem, was *Engelands* grootste tooneelkunstenaar, hij, die de fijne verscheidenheden der menschelijke inborst het innigst gevoeld en het naauwkeurigst wedergegeven had, GARRICK geweest. Met eenen geest, gevoed door de werken van SHAKESPEARE, ADDISON en STEELE, rangschikt de wijs, waarop hij de kunst begreep en opvatte, hem in de school der *Engelsche* menschbeschouwers en der zedekundige wijsgeeren. KEAN, door zijne neiging in eene andere rigting voortgerukt, maakte zich van de heftige, tot uitersten gedrevene karakters meester; geheel het democratische deel der tooneelkunst werd zijn eigendom. Ruw, geweldig, razend, maar het heerlijkste beeld van hartstogt; van eene snijdende waarheid, zoo als geen akteur haar immer vóór hem vertoond had, heeft nooit een mensch grootere verschrikking bijgezet aan de voorstelling der woeste gemoedsbewegingen van het volk. De wisselvalligheden van zijn jongelingsleven, de veelvuldige gevaarvolle veranderingen zijner fortuin, bij zijne oorspronkelijke armoede, hadden hem tot het spelen dier rollen voorbereid: hij was bokser, schermmeester, dorpsakteur, koorddanser geweest: zijne opvoeding had, als 't ware, zichzelve gevormd, in kroegen en schuren, onder het oog van een' bijeengeraapten volkshoop.

Van zijne eerste levensjaren weet men weinig; niet veel meer, dan dat hij te *Londen*, nabij *Leicester-square*, tusschen de jaren 1787 en 1790 geboren is. Maar, of zijn vader een kleedermaker of een bouwmeester geweest zij, of hij AARON of EDMUND geheeten hebbe, of hij door eigene handen of door eenen val om het leven zij gekomen, ziedaar vragen, welke wij ons niet vermeten zullen te beantwoorden. Was voorts de akteur een zoon van zekere *Mistriss* CAREY, dan wel van eene kamenier, die bij den Hertog van *Norfolk* diende? KEAN's eigenliefde neigde tot deze laatste onderstelling. Bastaard van eenen Hertog! de donkerheid zijner wieg werd dan iets luisterrijks: hij zag het niet ongaarne, dat men hem als den onwettigen afstammeling van eenen grooten heer beschouwde, die zich zijn eigen werk schaamde. Hoe het hiermede ook gelegen zij, in 1796 betreedt hij voor het eerst den schouwburg van *Drurylane*; de arme zeven- of achtjarige knaap is er nu eens duiveltje, dan *Cupido*, aap, kabouterman of kobold. Op zekeren dag, bij

de vertooning van *Macbeth*, doet hij KEMBLE's optreding misfen, door al ftruikelende geheel de ordening der figuranten en den optogt van den helfchen ftoet in wanorde te brengen. Vol toorn fchiet KEMBLE op hem toe: maar fier antwoordt hem de kabouterman: „ Mijnheer, bedenk, dat het voor de eerfte maal is, dat ik in het treurfpel optreed!"

Weldra werd de rol van *Klein-Duimpje* hem toevertrouwd; de jaarboeken van het tooneel zeggen niet, of en welken roem hij er in behaalde: Maar van dat oogenblik af was dwang hem ondragelijk, en eene volle vrijheid van handelen behoefte voor hem geworden. Men wilde hem op fchool plaatfen, en hem door de krachtige werking der roede eerbied voor de letteren inboezemen; in alle ftilte koos hij den aftogt, floeg den weg naar eene zeehaven in, en ging als kajuitjongen aan boord van een fchip; destijds was hij tien jaren oud. Hij vond fpoedig, dat hij van de *Charybdis* op de *Scylla* vervallen was: de fchoolkastijding fcheen hem een kittelend ftreelen, vergeleken bij de verfchrikkelijke *kat met negen ftaarten*, die geduchte geefelzweep, met welke men de opvoeding der *Engelfche* matrozenknapen voltooit, en hun de *humaniora* inprent. EDMUND verzet zich, en maakt het kwaad erger: hij wordt ziek; men laat hem in het gasthuis van *Madera*, waar hij twee maanden bedlegerig blijft. Van de eerfte gelegenheid wordt gebruik gemaakt, om hem naar *Engeland* terug te zenden, waar de arme knaap, zonder een' penning in den zak, aan de kust wordt uitgezet. Te *Londen* vindt hij vader noch moeder weder, en alleen zekeren oom MOZES, (KEAN's geflacht is waarfchijnlijk Joodsch) die hem eenige hulp bewijst en eenige lesfen in de tooneelkunst geeft. Gedurende dit tijdvak had hij eene menigte kleine begaafdheden opgedaan, welke hij federt nimmer weder vergeten, maar daaraan, in rijperen ouderdom, fteeds een groot gewigt gehecht heeft. Koorddanfen, bokfen, het nabootfen van hanengekraai en hondengeblaf, buikfpraak en halsbrekende kunstfprongen. Zekere *Mifs* TIDWELL, die te *Drurylane* bijrollen fpeelde, en eene *Mistrifs* PRICE verwaardigden zich mede, tot zijne opvoeding toe te brengen, door hem te leeren lezen en verzen opzeggen.

Naauwelijks kon onze kleine koorddanfer een paar dichtregels opfnijden, of zijne hartstogtelijke ziel berst los. Men ftaat verbaasd, en reeds voorfpellen niet weinige toehoorders het

tooneelwonder, dat binnen kort *Grootbrittanje* in geestdrift ontsteken zal. De elfjarige *Othello*, de twaalfjarige *Richard de Derde* laten in de herinnering van Lord BYRON en deszelfs vrienden eenen levendigen indruk achter. Het was in eene kroeg, in eene club, nu eens hier dan eens daar, zonder beschermer om hem op te vijzelen, zonder bloedverwanten om hem te ondersteunen, dat hij op deze wijs zijne krachten beproefde, en het voorspel van zijnen kunstroem leverde, voor een stuk broods. Jonge minnaar onder eenen kindertroep, wordt de verscheidenheid zijner talenten van nut. Op de *St. Barthels*-kermis breekt hij, bij het verrigten van ruiterkunsten, een been: het wordt gezet. Op den schouwburg van *Haymarket* aangenomen, begint hij in verscheidene ondergeschikte rollen uit te munten; maar op zekeren dag, dat *Master* BETTY, een aankomende jongeling, die destijds zeer in den smaak was, de hoofdrol speelde, wilde men aan KEAN eene mindere opdragen. Aan mannen had hij zich onderworpen, maar vernederd te worden onder eenen vlasbaard! Dat nooit! Liever verkoos hij *Haymarket* vaarwel te zeggen en in de provinciën te gaan spelen. Reeds nu derhalve ontwikkelde zich dat hooghartige karakter, van hetwelk zijn verdere levensloop zulke wonderlijke blijken zal leveren.

Ziedaar hem dan een landakteur geworden. Hij is *Scaramouche* en *Richard III*, *Harlekijn* en *Blaauwbaard*, *Ataliba* en *Pailjas*. Tusschen de bedrijven speelt hij de fluit, danst in de balletten, doet zich bewonderen als equilibrist, voert den balanceerstok, waagt zijn' hals op de slappe en op de stijve koord; beurtelings voltigeur, bokser en poetsemaker. Reeds toen was zijne noodlottigste hoofddrift ontwaakt, het streven naar algemeenheid van roem. Uiterst klein van gestalte, met een dik hoofd, vierkante schouders, een gloeijend en somber oog, kort ineengedrongen, log van aanleg, bijna mismaakt, doet zijn talent zijne natuurgebreken vergeten. Op het eiland *Guernsey* wordt hij uitgefloten. Toen hij te *Exeter*, na afloop van het stuk van den dag, komt aankondigen, dat hij den volgenden avond de rol van *Alexander den Grooten* vervullen zal, roept eene stem uit het parterre: „Dat zal een kleine *Alexander* wezen!" — „Ja," herneemt de trotsche jongman; „maar met eene groote ziel!"

Het toeval wilde, dat dezelfde, in eene tooneelzaal hervormde dorpschuur, op zekeren dag, binnen hare wanden

SHERIDAN-KNOWLES, thans *Engelands* grootste dramatische schrijver, deszelfs vrouw en den jongen KEAN vereenigde. Te midden der *Odysfee* van dit zwervende leven, trouwt KEAN *Mifs* CHAPMAN, die hem op zijne akteurstogten vergezelt en zijne armoede met hem deelt. Deze ging zoo verre, dat hij zekeren avond, waarop hij *Othello* spelen moest, den geheelen dag geen voedsel genuttigd had; de baardscheerder van het vlek leende hem twee Engelsche stuivers, om het glas porter te koopen, waaruit hij de noodige kracht putte om zijne taak te volbrengen. Ondanks deze behoeftigheid stelde de kleine akteur met de groote ziel de wet aan zijne tooneeldirecteurs, en verliet hen heldhaftig, wanneer zij niet bewilligden zijne bezoldiging te verhoogen.

Al zijne pogingen hadden hem echter nog niet uit zijne provinciale onbekendheid kunnen verheffen, toen een burger van *Exeter*, NATION geheeten, de toekomst ontdekte, die voor dit groote dramatische talent bewaard was, en KEAN's opkomende kracht aan zekeren GRENFELD deed opmerken, die voor rekening der directeurs van *Drurylane* reisde. Op GRENFELD's verslag kwam de Heer ARNOLD uit *Londen* over, en nam plaats onder het kleine publiek, voor hetwelk KEAN zou spelen. Geheel het levenslot van den jongen akteur hing van deze proeve af, en hij wist het niet. Het was eerst nadat hij, zeer op zijn gemak, de rol van *Alexander den Grooten* voor de tien of twaalf toehoorders in het parterre gespeeld had, dat hij vernam, hoe de afgevaardigde van *Drurylane* zitting gehad had onder zijne regters. „ Hemel!" riep hij, toen zijne vrouw hem te huis ontving, „ ik heb het geluk mijns levens verspeeld! De Heer ARNOLD was er, en niemand had mij gewaarschuwd; ik „ speelde voor het dorp." — „ Des te beter," zeide zij; „ want hadt gij het geweten, zoo zoudt gij al te goed hebben willen spelen."

Welk eene gebeurtenis in het leven van een' akteur, een zijner toehoorders gaat te *Londen* verkondigen, dat de provincie een heerlijk sujet bezit: fortuin, roem, een leven van lust en welvaart lagchen hem toe! Hij volgt den Heer ARNOLD naar de hoofdstad, draagt eigenhandig over de straat het kleine pakje, dat zijne geringe bagaadje bevat, wordt door zijne aanstaande tooneelmakkers met schimpgelach ontvangen, en hoort, hoe zij hem ARNOLD's *blaauwtje* noe-

men; eindelijk treedt hij op, in de rol van den Jood *Shylock*, doet geheel het parterre, dat ademloos naar hem luistert, rillen en sidderen, wischt voor een oogenblik de herinnering van den grooten KEMBLE uit, openbaart aan zijne verbaasde toehoorders een deel der genie van SHAKESPEARE, dat men niet kende, en behaalt eene zoo onverwachte, zoo schitterende zegepraal, dat de tooneeldirecteurs het eerst aangegane contrakt verscheuren, hem verzoeken eene gratificatie van vijftig guinjes te willen aannemen, en hem de plaats van eersten akteur aanbieden. Het fortuin is veroverd; de tijd der beproevingen is voorbij.

Het talent van den tooneelspeler, die kortstondige en bekoorlijke gaaf, die als 't ware een' enkelen dag schittert en verdwijnt, die niet alleen sterft met den mensch, maar met zijne jeugd, bezit één voorregt boven alle overige talenten: zij treft bij den eersten opslag. Zoodra zij zich vertoont, is zij onweêrsproken. Zij behoeft slechts te slagen, en hare regten daarop schitteren ieder in de oogen. De verdiensten eens schilders, de wettigheid van dichterroem worden rijpelijk beoordeeld en langen tijd betwist: de akteur, die toejuiching wint, de poetsemaker, die tot lagchen wekt, de treurspeler, die doet schreijen, hebben niets verder te verlangen; hunne verovering is voltooid. De wilde KEAN had zich op den tooneelvloer van *Drurylane* slechts te vertoonen, om alle hinderpalen overhoop te werpen. Een groot akteur was gevonden; ieder zag het.

Op den deftigen ernst van KEMBLE, op die plegtige en hooge majesteit, welke langen tijd in de *Londensche* schouwburgen onverdeeld geheerscht had, volgde eene andere magt, eene bijna ligchamelijke gewelddadigheid, eene woeste maar wegslepende krachtsoefening, eene schrikwekkende heftigheid van hartstogt. SHAKESPEARE's vreeselijkste karakters, *Othello*, *Shylock*, *Jago*, *Richard III*, *Macbeth*, vertoonen zich met een vermogen, waaraan niemand dacht. KEMBLE woonde eene van KEAN's voorstellingen van *Richard III* bij, toen iemand, die hem vleijen wilde, (alle grootheid heeft vleijers) uitriep: „Het is ellendige poetsemakerij." — „Mijnheer," viel KEMBLE hem in de rede, „het is poetsemakerij, die den schrik door merg en beenen jaagt!"

Van zijnen kant deed KEAN, op zijne wijs, regt aan de uitstekende begaafdheden van zijnen mededinger. In eene

kroeg te *Birmingham* twistte men in zijn bijwezen over de vraag, wie der beide vorſten van het *Britſche* tooneel den voorrang verdiende, en men liet niet na, de ſchaal te zijnen voordeele te doen overſlaan. „Kom, kom," riep KEAN uit, „verkleint mij den roem van JOHN KEMBLE niet; dit ware mij eene ſlechte dienst bewezen. Al de vaten in den kelder moeten op hunne plaats blijven: het eene omwerpen, is niet het ander opzetten. JOHN KEMBLE is een groot akteur, een zeer groot akteur; maar zeker, ik kan dingen doen, die hij moet laten blijven... Kijkt maar eens!" Een capriool over al de tafels, twee buitelingen in de lucht en de groote koorddanſersſprong, allen door *Othello* uitgevoerd, lieten de ontijdige berispers in de kluchtigſte verbazing over zulk een argument!

Laat ons terugkeeren tot zijne voortgangen in de theatrale loopbaan. *Shylock*, *Richard III*, *Koning Lear*, welke hij beurtelings voorſtelde, vonden alle een' gelijken bijval; maar die bijval bedwelmde hem. De nederige landakteur huurt eene prachtige woning, rijdt met vier paarden door de ſtraten van *Londen*, en poogt in wonderlijke buitenſporigheden de dolſte geldverkwistingen van de *dandys* der hoofdſtad te overtreffen. Moeijelijk zou het zijn, op te tellen, en nog veel moeijelijker te beſchrijven al de zotternijen, door welke hij roem verwerven wilde. Zijn tamme leeuw, zijn jagt op de *Theems*, zijne lage minnarijen, zijne ongeloofelijke weddingſchappen, zijne heldendaden als drinker, zijne roemruchtige bedrijven als minnaar verſchaften hem die ellendige ſoort van glorie, naar welke hij de zwakheid had te ſtreven. Boven alles was hij er op geſteld, te doen denken, dat de hooge Adel van *Engeland* hem naliep; dat hij van zijnen kant zich met denzelven niet verbroederen wilde, en dat hij zijne adelrijkſte bewonderaars met minachting overlaadde. Door deze kinderachtige onzinnigheid verbitterd, verlieten zijne oude vrienden hem allengskens; meer dan eenen, in de dagbladen geplaatſten aanval begon zoo beſpottelijk eenen hoogmoed, eene zoo verregaande laatdunkendheid te tuchtigen. Een ergerlijk voorval bragt hem den laatſten ſtoot toe.

In den loop zijner minnarijen had hij de vrouw van eenen *Alderman*, eene vrouw reeds min of meer op jaren, ontmoet en verleid. De man kreeg er berigt van, riep KEAN voor de regtbanken, en eischte eene aanzienlijke ſchadever-

goeding: (*) eene menigte lage en onteerende omstandigheden werden nu openbaar, en het bijzondere leven van dien akteur, zich geheel ontsluijerende, vertoonde voor zijne medeburgers, die hem bijna vergood hadden, zijne gemeene verkwistingen, zijne zotte aanmatigingen, en de ruwe zedeloosheid, waaraan hij zich overgaf. Wat hem betrof, deze ergernis was voor hem een genot; hij waande nu eerst regt een groot man te zijn, en het gerucht, hetwelk hij maken zou, strekte hem tot troost; maar, in *Engeland* speelt men niet met de ondeugd: de openbare meening, welker deernis gewekt zou geworden zijn, bijaldien de zaak eene wegsleping van het hart, eene verschoonbare zwakheid betroffen had, strafte met verdienden afkeer de vuile ontuchtigheden en gemeene liederlijkheid, welke men vernam. Toen hij voor de eerste maal na dit voorval op het tooneel verscheen, werd KEAN met gefluit en andere teekenen van misnoegen ontvangen, die hem achter de schermen terugdreven. Dit was voor den gunsteling der menigte een doodsteek. Ik kan den indruk niet beschrijven, welken deze volkswraak in zijne wrokkende ziel achterliet, het was woede, het was krankzinnigheid; gunst had hem bedweimd, afkeuring doodde hem. Sedert dat tijdstip verzwakten al zijne vermogens; de ontvangene wond bloedde gedurig voort, en onder de daden, welke men hem menigmaal verweten heeft, was ongetwijfeld meer dan ééne het uitwerksel van die in razernij verkeerde ontmoediging, van die tot ijlhoofdigheid opgejaagde spijt; hij braveerde thans het publiek, en zijn gedrag was nu niets meer dan eene reeks van naauwelijks geloofbare buitensporigheden. „ Ik herkende hem niet langer," zegt een zijner vrienden. „ Onmagtige wanhoop was op zijn ineengetrokken gelaat gegraveerd. Het overmatig gebruik van sterke dranken en eene nooit ophoudende woede hadden zijne trekken misvormd en doen zwellen; zijne oogen waren ontstoken en met bloed doorloopen, zijne haren ongeordend, zijn gelaat vol vurige vlekken! Men kon hem zonder medelijden niet aanzien; een' treurigen bouwval der vroegere heerlijkheid, welke talent, jeugd en welverdiende roem hem geschonken hadden. Van de ontzaggelijke geldsommen, welke hem toegevloeid waren, bleef hem ter naauwernood hon-

(*) Volgens het *Britsche*, naar *ons* gevoel, hoogst onkiesche Regt.

derd pond fterling over; van zijne talrijke betrekkingen hadden naauwelijks een of twee trouwe vrienden nog den moed om hem te bezoeken."

Nu begint hij zijn leven van landakteur op nieuw en verbaast ieder door het vreemde zijner grilligheden, daar hij nu eens, midden in zijne rollen, zinfpelingen op zijne bijzondere hartstogten invlecht, dan voor- en naredenen opftelt zonder zin of flot, dan weder gelden opneemt en die met de zijnen op eene dolle wijze verfpilt. Niet zelden zag men hem, midden onder de repetitie van een treurfpel, op handen en voeten een rad flaan, en de aandoenlijkfte rol afbreken, om eene buiteling te doen. „Het is, bij mijn ziel, mijne laatfte broodwinning!" riep hij dan; „ik ben er meê begonnen en zal er weldra toe terugkeeren."

Een jaar daarna verfcheen hij andermaal te *Londen*, maar aanvankelijk op de kleine fchouwburgen. De eigenaars van het *Surrey-theatre* hadden een tilbury gekocht, vroeger behoord hebbende aan den vermaarden WEARE, welken THURTELL vermoord had: om de nieuwsgierigheid en belangneming van het publiek te prikkelen, vertoonden zij in het parterre dit noodlottige rijtuig, waarin de moord gepleegd was. KEAN wordt, van tusfchen de fchermen, hetzelve gewaar, fpringt er in, grijpt de teugels, legt de zweep over de paarden, en rijdt driemaal het amphitheater rond. Hij had met THURTELL eene kroegen-kennis gehad, en deze had hem eens, met een' kandelaar, bijna de herfens ingeflagen.

De ongedurige levensloop van KEAN wierp hem nu eens in *Frankrijk*, dan in *Amerika*. Trekken van edelmoedigheid fchitteren in dit ergerlijke leven: in 1822 fchonk hij de geheele opbrengst van zijn benefiet aan de armen van het door hongersnood getroffene *Ierland*; later fpeelde hij *Shylock*, om de ledige kas van eenen ten onder geraakten troep te vullen. In *Amerika* rigtte hij op zijne kosten een gedenkteeken op ter eere van den tooneelfpeler COOKE.

Weldra had het *Engelfche* publiek berouw, den man verbannen te hebben, die aan hetzelve zulke levendige gemoedsaandoeningen verfchaft had. Allengskens bragt eene beweging van reactie de volksgunst naar KEAN' terug. Maar fpijt zou hem belet hebben de Vereenigde Staten te verlaten, ware deze CORIOLANUS der tooneelkunst niet bedrogen geworden door eene foppaadje, welke hij voor ernst opnam. Een, zoo men zeide van wege den Heer PRICE

te *Londen*, aan hem geschreven brief stelde hem voor, het tooneelbestuur van *Drurylane* op zich te nemen. Oogenblikkelijk gaat hij op reis, komt te *Londen* aan, vindt dat hij bedrogen is, maar bewilligt niettemin, om, tegen honderdvijftig guinjes per avond, op PRICE's tooneel te verschijnen: juist dit had men gewild.

Zijne populariteit herleeft; uitbundig gejuich ontvangt hem. Maar naauwelijks is de zege behaald, of hij brengt haar weder in de waagschaal. Een zijner beste vrienden, de romanschrijver GRATTAN, stelt, opzettelijk voor KEAN, een treurspel op. De akteur aanvaardt daarin de eerste rol, die van *Ben Nazir*. Zijne geestdrift kent geene grenzen: hij noemt zijnen leeuw *Ben Nazir*, zijnen secretaris *Ben Nazir*, zijne jol *Ben Nazir*. Hij spreekt van niets dan van zijne rol en van het nieuwe stuk. Hij weigert op de repetitiën te verschijnen, om niet, door publiciteit, aan de heerlijke uitwerksels, welke zijne rol moet hebben, het waas der nieuwheid te ontnemen. Eindelijk heeft de voorstelling plaats. In het midden van het eerste bedrijf treedt KEAN op het tooneel. Hij laat het hoofd hangen, en zijne rol moet uitbundige blijdschap aan den dag leggen. Hij stamelt, en moest een vreugdegejuich aanheffen. Hij slaat de armen over elkander, terwijl hij met geestdrift naar voren snellen moest. Hij schuift zoo digt mogelijk bij den souffleur, die gedwongen is hem elk vers voor te zeggen. Kortom, hij had van het werk, hetwelk zijn vriend hem toevertrouwd had, niet een enkel woord van buiten geleerd: hoon en schandgefluit vervolgden gelijkelijk en den gewetenloozen tooneelspeler en het stuk van den armen teleurgestelden schrijver.

De dichterhoop van zulk eenen vriend als GRATTAN bedorven te hebben; op het tooneel verschenen te zijn als eene stomme draadpop; het beeld te hebben geleverd van die boeren-akteurs, die zich door hun geheugen verraden zien en bot stil zwijgen: dit was voor KEAN te veel. Van dien tijd af trad hij niet meer op, dan bij lange en onregelmatige tusschenpoozen. De buitensporigheden hadden zijn sterk gestel ondermijnd: hij had zich te *Londen* in eene stelling geplaatst, welke hij niet vol kon houden: de maatschappij, waarin men leeft, aanhoudend te honen, een ergerlijk leven stelselmatig voort te zetten, is iets onmogelijks. Hij schiep behagen, om de gloriekroon, welke zijne

begaafdheden hem gevlochten hadden, met eigene handen stuk te scheuren; het overschot van zijn leven bragt hij door met aan zijne zelfvernietiging de laatste hand te leggen. De 10,000 pond sterling 's jaars, welke zijne tooneelvertooningen hem te *Londen* opbragten, waren voor hem ontoereikend: steeds moest hij op kunstmiddelen en geldopnemingen bedacht zijn. Eene kabriolet te houden, was hem te armoedig; hij moest vier of zes paarden voor zijne kales hebben. Zijne mildheid was zoo zonderling als zijne wraakoefening; hij wierp de guinjes bij handen vol op straat, en weigerde eenen stuiver aan den man, dien hij van de geringste beleediging beschuldigen kon. Dit onvermogen om het hem gedane leed te vergeten of zelfs te verschoonen, dat langdurige herdenken van de kleinste verongelijking, hebben dikwerf wonderlijke uitwerkselen in zijn leven te weeg gebragt.

Aan iemand, die hem eens ten ontbijt genoodigd had, schenkt KEAN een volledig pak kleederen en een fraai rijpaard. Aan een' ander, die hem op zijnen bruiloftsdag een halven guinje geleend en tegen wien hij waarschijnlijk eenige grief had, zendt hij deszelfs halve guinje, in een stuk papier gewikkeld, terug, zonder zelfs een: ik dank u! er bij te voegen. Al deze daden zijn de parodie van het verhevene.

Dus evenaarden zijne belagchelijkheden zijne talenten, en zijne razende eigenliefde stortte hem niet alleen in de ondeugd, maar ook in de zotste gemaaktheid. Wij hebben gezien, hoe hij zich voor den bastaard van eenen Hertog en Pair uitgaf: hij sprak gaarne Latijn, om te doen gelooven, dat hij zijne klassieke opvoeding op de school te *Eton* ontvangen had. Ziethier eene zonderlinge zamenspraak, van welke zijn secretaris PHILLIPS gewag maakt. Ten twee ure 's morgens verschijnt PHILLIPS aan dat wijnhuis van CRIBB, het geliefkoosde tooneel van KEAN's zwelgpartijen.

PHILLIPS (tot den oppasser): „Waarmede was KEAN bezig, toen gij het laatst bij hem waart?"

„Hij speelde op de piano en zong."

„Zoo; dan staat het nog goed."

Ten half drie komt PHILLIPS terug, en doet dezelfde vraag: „Wat doet hij nu?"

„Hij houdt eene lange rede over SHAKESPEARE."

„Drommels! dan zal hij spoedig de hoogte hebben. Doe het rijtuig voorkomen."

Kwart vóór vieren weder dezelfde vraag.

„ Nu spreekt hij Latijn."

„ Dan is hij geheel dronken. Kom, wij moeten hem te huis brengen."

Onder dezen gezelschapskring van drinkebroers bevonden zich eenige tot armoede vervallene akteurs; zij waren de liefste makkers van onzen tooneelist. Zijne verkeering met hen legde hem geenen dwang op; hij beheerschte, hij beleedigde hen naar welgevallen. Vereerd door den vertrouwelijken omgang met den grooten man, onderwierpen zij zich gaarne aan de grilligheden van zijn hoogmoedig karakter. Een zekere FULLER verlustigde zich eens met, in tegenwoordigheid van KEAN, het spel van den grooten akteur in *Othello* en *Shylock* te parodiëren. Het loon daarvan was een glas wijn, dat KEAN hem in het aangezigt smeet. „ Had mijn spelen de minste gelijkheid met die ellendige parodie," riep hij uit, „ dan verhing ik mij."

De oude INCLEDON, van al de *Engelsche* akteurs degeen, wiens ruwe taal en gemeene manieren het publiek meest tegen de borst gestoten hadden, werd KEAN's naauwe boezemvriend. *Lord* BYRON voelde zich met regt beleedigd, toen hij vernam, dat op zekeren avond de akteur zijn gezelschap verlaten had, om een bezoek aan INCLEDON te gaan geven en met dezen te zuipen. Hij staakte zijnen omgang met hem. Kort daarna deed *Lord* ESSEX, die zich tot den bijzonderen beschermer van KEAN verklaard had, hem opmerken, dat al de pogingen zijner vrienden vruchteloos zouden zijn, en dat de Club, waartoe zij behoorden, alle betrekking met hem zou moeten opgeven, wanneer hij zijne naauwe verkeering met INCLEDON, het voorwerp der algemeene verachting, niet afbrak. „ *Mylord*," antwoordde KEAN, terwijl hij van tafel opstond, „ INCLEDON was mijn vriend, toen ik geen' ander vriend bezat; thans, nu zijn fortuin vervlogen en zijn roem vernield is, zou ik, zoo ik hem verlaten kon, de achting en oplettendheid van ieder braaf mensch onwaardig wezen." En met deze woorden nam hij zijnen hoed en verliet de zaal.

Lord BYRON, die hem niet meer toesprak, ging hem zien debuteren in de rol van *Sir Giles Overreach*, de afgrijsselijkste der personaadjen, welke de akteur in het dramatische leven geroepen, en de hatelijke diepte van wiens karakter hij met de meeste kracht gevat heeft. KEAN's ligchamelijke gebreken, zijne kleine leest, brandend oog, neergehaalde wenk-

braauw, al de uitdrukking van helfche boosheid, wraakzucht, verachting voor het menschdom, onverzettelijke vastheid, de bittere fchimplach, die duizend duivelachtige trekken, welke de akteur met eene zoo bewonderenswaardige kracht en waarheid wist weder te geven, bragten eene onbefchrijfelijke uitwerking te weeg, die over BYRON's weêrzin tegen KEAN zegevierde. Achter de fchermen gaande, ftak hij hem de hand toe, en zeide: „ Dat noem ik fpelen."

Jonge en vurige karakters pasten voor KEAN minder. In *Hamlet* ontbrak het hem aan zwaarmoedigheid, in *Romeo* aan teederheid. Die heerlijke, hem aangeboren gaaf voor het treurfpel, in plaats van met zijnen rijperen ouderdom volkomener te worden, verzwakte en verbasterde gedurig meer. Hij ftierf in April 1833, diep in fchulden ftekende en bijna veracht.

(*Het vervolg en flot hierna.*)

IETS OVER MEERMINNEN.

Admiratur —
Ultimaque excipiat quod tortilis inguina piscis.
OVID. *Metam. XIII. vs.* 915.

Verfcheidene zeevaarders en anderen, wier kennis van de natuurlijke historie niet zeer groot was, hebben getuigd, dat zij Meerminnen gezien hebben; en zelfs zijn er eenigen geweest, die bij deze halfflachtige gedrogten het onderfcheid van kunne opmerkten, fchoon de Meermannen minder talrijk zouden zijn dan, en zich ook zoo veel niet laten zien als hunne vrouwen, die menigmalen op de oppervlakte van het water verfchijnen, om, met vrouwelijke *weet*gierigheid, den ftaat dezer ondermaanfche wereld in oogenfchouw te nemen.

Het bijgeloof omtrent de Meerminnen is bijzonder oud. De Griekfche en Romeinfche Dichters hebben reeds zeer vroeg de zee met Meermannen en Meerminnen, *Limnacides*, bevolkt. Het denkbeeld toch, dat de oceaan, die zoo veel meer oppervlakte dan de aarde beflaat, door redelijke fchepfels bewoond werd, deed zich te natuurlijk op, dan dat het ligt verworpen zou worden. De Dichters vonden hier een even ruim veld, als lateren wel eens in den *æther* gevonden hebben; en de ondervinding had geleerd, dat de Meermannen

nimmer zoo onbeleefd waren, om een' dichter, hij mogt ook mistasten en verſieren zoo veel hij wilde, openlijk tegen te ſpreken. Men begreep echter, dat het wel zoo gemakkelijk voor een' zeemensch zou zijn, wanneer hij vinnen had en een' visch- of geſchubden ſtaart, in plaats van voeten, die in de zee van weinig dienst kunnen zijn.

Ook ſchijnt het, dat, ſchoon die inwoners der zee zulk een' ſtaart hadden, zij niettemin zich ook op aarde konden bewegen, en greep deze halfſlachtigheid niet bij de grootere Goden plaats. NEPTUNUS was geen in de zee geborene, en was dus, even als alle andere welgemaakte aardmenſchen, met een paar beenen voorzien. Doch de *Tritons*, PROTEUS en alle overige mindere Zeegoden waren echte Meermannen, even zoo als de *Sirenen* en *Nereïden* meestal voor ware Meerminnen te houden zijn. Beider aantal was bij de *Romeinen* uiterst groot; de vruchtbare geest van den Dichter ſchiep alle visſchen tot menſchelijke gedaanten om; zijne levendige verbeelding deed hem in klippen, bijzonder in blinde klippen en in maalſtroomen, niet dan Meerminnen zien. Ook de aardmenſchen werden dikwijls, in dringend gevaar of wegens hunne misdrijven, in zeemenſchen veranderd, b. v. INO, PALAEMON, enz. Daarenboven zou er eene weide geweest zijn kort bij zee, waarvan het gras vermogend was om menſchen in Meermannen te veranderen. GLAUCUS, die zulks het eerst ontdekte, at er van, en werd ſedert eene Zeegodheid, nadat hij zich gereinigd, negenmaal een zeker formulier opgezegd en zich in den ſtroom van honderd rivieren gebaad had. Men ziet, dat er destijds gelegenheid was om Meerman te worden, waarvan ſedert, zoo het ſchijnt, het geheim verloren ging; ook de weide is misſchien eene prooi der golven geworden.

De ſchoone SCHEHERAZADE ſpeelde haren doorluchtigen gemaal in een der duizend-en-een verhalen ſoortgelijke ſprookjes op de mouw. Echter, zegt ze, kan geen aardmensch een meermensch worden, ten zij een zijner ouders uit het meervolk afſtamt. Thans, geloof ik, is de kans geheel verkeken.

Evenwel vond dit bijgeloof ook nog later, zelfs in ons land, voedſel. In 1430 zagen (volgens eenparige getuigenis van al onze kronijken) eenige *Edammer* melkmeisjes, na regenachtig weder door de *Purmer* varende, eene Meermin, aan lager wal geraakt, in den modder vastkleven. Men haalde

het schepsel er uit, reinigde en kleedde het, en leerde het zelfs spinnen. Later werd het naar *Haarlem* gevoerd, waar het ook overleden is.

Sedert, toen de ontleedkunde grootere vorderingen maakte, verklaarden de geleerden eenparig, dat het eene onmogelijke en met alle wetten van zwaartekracht strijdige zaak zijn zoude, wanneer er Meerminnen aanwezig waren. — Groot opzien baarde het derhalve, toen, vóór weinige jaren, een Hollandsch schip, uit de *Oost-Indiën* in *Engeland* komende, eene Meermin aan boord had. Dezelve was wel niet levend; doch, een exemplaar te hebben van deze vreemde monsters verheugde de geleerden buitengemeen. De eigenaar, hiermede zijn voordeel doende, eischte een aanzienlijk kijkgeld. Het bedrog was echter te klaarblijkelijk, dan dat het lang kon duren. Men bemerkte, dat het voorwerp vervaardigd was uit de gedroogde huid der schouders en van den kop van een' aap, met eene lijmachtige zelfstandigheid aan een' gedroogden zalmsoortigen visch, zonder kop, verbonden; het geheel was bijzonder keurig en sterk gevernist, om het oog des te beter te bedriegen. De aanzienlijke voordeelen, die de eigenaar uit de vertooning trok, gaven aanleiding tot een regtsgeding, dat vrij hevig gevoerd werd. Men vernam toen, dat de *Chinezen* en *Japannezen* zich bijzonder op het vervaardigen van zulke gedrogten toeleggen, en de eerbied, dien men aan dezelve toedraagt, geeft gegronde aanleiding om te vermoeden, dat zij zulke afbeeldsels goddelijke eer bewijzen.

Men zal zich herinneren, dat ook hier ter stede een soortgelijk bedrog heeft plaats gehad, hetwelk den te goeder trouwe misleiden bezitter op veel gelds en spots te staan kwam. Het mislukken echter van deze proeven deed het geloof aan het bestaan der Meerminnen geheel verdwijnen, en alleen het onbeschaafdste deel des volks wordt er nog door bedrogen.

De schippers, die de *Zuiderzee* met hunne beurtschepen bevaren, maken doorgaans, wanneer bij storm de bruinvisschen op onze kusten zwerven, hunne ligtgeloovige reizigers diets, dat die visschen de bekende Meerminnen zijn; waaraan men te ligter geloof slaat, daar de storm een scherper onderzoek verbiedt.

Bij de ontleedkundigen staan derhalve de Meerminnen in denzelfden rang met de Engelen, te weten zoo als men die doorgaans afgebeeld vindt; en zelfs op de kermissen kun-

aan de eigenaars eener Meermin (in welker plaats men dan eene vrouw vertoont, wier ligchaam, ten gevolge van eene walgelijke huidkwaal, met eene fchubachtige korst bedekt is) hunne rekening niet anders maken, dan door een' zeer matig kijkgeld te vorderen.

IETS OVER DEN ONLANGS GESTORVEN ORANG-OUTANG IN DEN PLANTENTUIN TE PARIJS.

Over den *Orang-outang*, of het zoogenaamde Boschmensch, hebben de *Europefche* natuuronderzoekers langen tijd in eene onzekerheid verkeerd, die zelfs nu nog niet volkomen opgelost is. Men heeft van deze dierfoort in *Europa* flechts jonge voorwerpen gezien, uit *Borneo* afkomftig en niet boven de drie voet lang. Op *Sumatra* werd, vóór ongeveer twintig jaren, een enkele reusachtige *Orang-outang* gedood, die al waggelende op de achterbeenen ging, en zich tegen het fcheepsvolk, dat hem aangreep, hardnekkig verdedigde. Hij had de ontzaggelijke grootte van achtehalf voet, en was aan de op *Borneo* gevondene in allen opzigte gelijk, alleen met dit onderfcheid, dat hij aan bovenlip en kin een' ftevigen kastanjebruinen baard had; waarfchijnlijk was hij hetzelfde dier in den volwasfen' ftaat. Anderen hielden den dusgenaamden *Orang-outang* voor een jong van den, op *Borneo* gevondenen, door WURMB befchrevenen *Pongo*, en dachten, dat, bij toenemenden ouderdom, de fnuit van den *Orang-outang*, even als die van den Baviaan-aap, naar buiten uitwies. De nog zeer onlangs in het *Parijfche* Mufeum levende *Orang-outang* zou, bij vervolg van tijd, dezen twijfel hebben kunnen ophelderen; maar het fchijnt, dat de groei dezer foort van dieren zeer langzaam voortgaat. Volgens het naauwkeurigfte onderzoek van den fchedelvorm des *Orang-outangs*, komt dezelve het menfchelijke bekkeneel nader, dan die van eenige andere apenfoort (de *Schimpanfe*, *fimia troglodytes*, alleen uitgezonderd.) Van hier is het voor ons een dier, welks gezigt niet nalaat ons met zekere huivering te bevangen. De te *Parijs* geftorvene, een zeer jong beest, naauwelijks drie voet hoog, bewoonde de bovenverdieping der apengalerij in den Plantentuin. Wanneer het koude herfstweder inviel, mogt hij niet meer buiten op het balkon verfchijnen, tot groote fpijt der *Parijfche* ftraatjon-

gens, die aan de aardigheden van den grappigen *Jacques* ſteeds een ongemeen vermaak vonden. Niettemin was het niet moeijelijk, toegang tot de vertrekken van den Apenvorst te bekomen, wanneer men namelijk kennis had aan een' der Hoogleeraren van het Muſeum. Ik vroeg reeds terſtond om een dozijn biljetten, wijl ik mijne bezoeken dikwijls dacht te herhalen. Ik had mij voorgeſteld, dat ten minſte een traliewerk den aap van deszelfs bezoekers zou geſcheiden houden; maar ik werd in zijn eigen woonvertrek gebragt, alwaar de *Orang-outang* mij terſtond met eenen ſprong om den hals viel. Eerst ſchrikte ik niet weinig, toen ik mij zoo plotſeling in de omarming van het ruige boschmensch geklemd vond, welks aangezigt echter glad, volſtrekt zonder vooruitſpringende ſnuit, en, men moet het erkennen, van de ſchrikbarendſte gelijkheid met het menſchelijke gelaat was. Zijne phyſiognomie drukte eene domme goedaardigheid uit. Ook zijne oppasſeresſe getuigde, dat *Jacques* van alle boosaardigheid vrij was, en zeide, dat ik hem zijne onſtuimige liefkozingen niet kwalijk nemen moest, want dat hij een ſlecht opgevoede wilde jongen was, die met iedereen ſpelen wilde. Hoe dikwijls ik mij ook van hem losmaakte, ſteeds volgde hij mij weder, met minzame, vertrouwelijke gebaren. Ik liet het mij dan ook welgevallen, dat hij met zijne ſtompe tanden aanhoudend mijnen rok beknabbelde; doch op den duur werd mij zijne al te groote indringelijkheid toch een weinig lastig. *Jacques* ging, afwisſelend, nu eens op twee, dan eens op vier voeten. Zijne handen geleken de onzen volkomen, en van de voeten wist hij zich even behendig als van de handen te bedienen. Over het algemeen bezat hij, ondanks zijne jongheid, reeds eene zeer aanmerkelijke ſterkte en vlugheid der leden, en het viel mij in geenen deele gemakkelijk, hem al worſtelende op den grond te werpen. Aan de tafel van het gezin zijner oppasſers was hij een dagelijkſche gast, en at met ſervet, lepel en vork, als de overige dischgenooten. Hij werd er ook volkomen als lid der familie behandeld, en was de ſpeelmakker van den jongſten zoon. Opmerkenswaardig vond ik het berigt der oppasſter, dat hij inzonderheid eene meer dan gewone genegenheid had voor de twee Negers, die in den Plantentuin als wachters aangeſteld zijn, en dat, wanneer deze tegenwoordig waren, hij alle blanke menſchen onopgemerkt liet. Deze bijzonderheid zou tot zeldzame gedachten kunnen leiden.

DE GODSAKKER. (*)

Zijt welkom mij, gij ſtil en rustig oord!
Waar 't ochtendrood in elken dauwdrop parelt;
Neen, de eenzaamheid wordt hier door niets geſtoord;
Dit plekje is vreemd aan 't wuft gewoel der wereld.
De nijvre bij gonst over bloem en kruid,
Waar, naast de roos, 't viooltje mogt ontluiken;
En ſomtijds dringt het trillend, zacht geluid
Des krekels door het groen der doornſtruiken.

De bonte vlinder dwaalt hier dartlend rond,
En nadert, rijst en daalt, en — is verdwenen;
De vogel groet den ſtillen morgenſtond,
En hupt in 't hout, of zet zich op de ſteenen:
Natuur is kalm; het zuiderkoeltje alleen
Suist ſtatig door het loof der dennentoppen;
Mijn ligte tred galmt door den omtrek heen;
Ik hoor mijn hart, in d'engen boezem, kloppen.

't Is mij zoo wél, 't is mij zoo zalig hier;
Hier woont een rust, die de aarde nooit kan geven,
En de Eenzaamheid houdt, troostvol, haar banier,
Te midden van de graven, opgeheven.
Zijt welkom mij, gij ſtil en vreedzaam oord!
Hier vliedt de ſmart, hier wijken zorg en nooden;
Van uit dit ſtof wordt nooit een klagt gehoord;
Geen grafgeſteent' weêrkaatst een' zucht der dooden.

't Geſtarnt' verſchiete, en moge, aan 's hemels trans,
Als de avond valt, de zon in 't Westen dalen;
Bij dag en nacht blijft toch een ſtille glans
Op 't effen blaauw van elke grafzerk ſtralen.

(*) Verkeerdelijk noemt men, mijns inziens, de begraafplaatſen, buiten de ſteden en te platten lande, alsnog *Kerkhoven.* Volgens derzelver tegenwoordige beſtemming hebben zij de oude aanſpraak op dien naam verloren. Onze Duitſche naburen leenen ons daarvoor een woord, hier gebezigd, en dat zoo geheel met het Christelijk gevoel overeenkomt.

En als, van uur tot uur, de kerkklok ſlaat,
Dan dreunt het, wijd in 't ronde, door de dreven:
„ De tijd ſpoedt voort en al wat leeft vergaat;
„ Dáárboven is een ander, duurzaam leven!"

Wel ſluimeren hier de dooden, aan mijn' voet,
Den langen ſlaap, ontvoerd aan 't aardſch gewemel;
Maar 't denkbeeld van dat rusten is mij zoet,
En ieder graf heeft uitzigt op den hemel.
Het *hier* en *dáár* verſchijnt in 't ſchoonſt verband;
De zaaitijd — en 't vergadren van de ſchoven;
De pelgrimstogt — en 't beter Vaderland;
De nacht der aarde — en de eeuwge dag, dáárboven!

Nog eenmaal, zijt mij welkom, rustig oord!
Uwe eenzaamheid kan mij de ziel verkwikken.
Al heeft ze ook vaak der droeven klagt gehoord,
Die d' afſcheidsgroet hun dierbren tegenſnikken;
Al ſtond, weleer, zoo menig vader dáár,
Een' traan in 't oog en diepen rouw in 't harte;
En ſchreide, naast den wees, de weduwnaar,
De borst verſcheurd, verpiet door zieleſmarte;

Ja, mijdt en vliedt of ſchuwt ook menigeen
De ſombre plek, door al wat leeft te ſchromen;
Een troostrijk denkbeeld lokt en trekt me er heen;
'k Verdiepte mij hier vaak in zaalge droomen.
In *droomen?* — neen! al wat mij hier omgeeft
Is waarheid, die de ervaring mij doet leeren:
'k Bepeins het, wat de wereld is en heeft,
En wat zij 't hart doet lijden en ontberen.

Spreekt, dooden! die hier kalm en rustig ſlaapt,
En, zoo gij 't kunt, geeft antwoord op mijn vragen!
Hoe ras was hier uw levensvreugd geraapt?
Hoe ſpoedig hier het leed der aard' gedragen?
Spreekt, grijzen! ſpreekt! of ſtamel, lieve jeugd!
Wilt ge anderwerf, met mij, de reis beproeven?
Haakt gij nog naar 't genot der wereldvreugd?
Of wilt ge u weêr, tot in de ziel, bedroeven?

Gij antwoordt niet. 'k Verneem mijn ſtem alleen.
Dan, ach! zij kan niet door uw grafzerk boren;
En drong zij ook door aarde en marmer heen,
Gij, dooden! zoudt die klanken toch niet hooren:
Neen, gij verneemt de taal des pelgrims niet,
Al is uw blik ook ſoms op de aard' geſlagen;
Wat ze eenmaal ſchonk, aan blijdſchap of verdriet,
Verdween voor u, toen gij het licht zaagt dagen.

Thans, aangeland aan 's hemels blijde kust,
Doet u geen vreugd der aarde één' zielwensch ſlaken.
Uw koud gebeent', dat hier zoo eenzaam ruſt,
Verbeidt, in vreê, den morgen van 't ontwaken.
Verbeiden? neen; het ſtof vermag dit nooit;
De ziel alleen kan met dien troost zich laven:
De Hoop heeft haar het ſchoonst verſchiet ontplooit;
't Geloof ſchept licht, zelfs uit den nacht der graven.

En dáárom is 't mij hier zoo kalm en wél.
De dood kan ſlechts de vonk des levens dooven;
Hij bluscht haar nooit: dit is het wijs beſtel
Van Hem die leeft, en wien de heemlen loven.
Gelukkig hij, ja, zalig, die 't gelooft,
En wien die Hoop tot leidsvrouw is gegeven!
De laatſte ſnik, die ons een wereld rooft,
Wordt ademtogt voor onvergankelijk leven.

Zacht zij uw ſlaap, zoo velen 't ſtof hier dekt!
Gij hebt uw taak, ten eind' toe, afgeweven;
Uw ſluimrend ſtof wordt eenmaal opgewekt;
De hemel zal, wat de aarde nam, hergeven.
Kalm zij uw ruſt! een wereld ſchonk haar niet;
De ſmart drukte u het zegel op de kaken,
Door zorg verbleekt, doorknaagd van zielsverdriet;
Zacht zij uw ſlaap, en vrolijk uw ontwaken! (*)

(*) Bij de vervaardiging dezer *ſtrophe* dacht ik, onwillekeurig, aan *twee* opſchriften, die de, van ijzer gegoten, naald, op de begraafplaats te *Arnhem*, (waar mijne onvergelijke CORNELIA MARIA, op den 16den Julij 1834, ter aarde werd beſteld) aan den aanſchouwer doet lezen. — Op de regterzijde ſtaan deze woorden: TUTI QUIESCANT LAETI

Het zonlicht zag nimmer,
Gestraald uit den hoogen,
Heldhaftiger pogen,
Eendragtiger zin,
Dan toen ons Riëgo
De harten deed gloeijen
Door haat voor de boeijen
En vaderlandsmin.
Soldaten! enz.

Op! hoort de trompetten
In 't kampgewoel schallen,
En 't buldrende knallen:
Wij worden gewacht!
Mars roept reeds de schimmen
Der vadren ten strijde:
Ten kamp aan hun zijde!
Wij zijn hun geslacht!
Soldaten! enz.

Hij leve, de Veldheer,
Die 't eerst op zijn' degen
De vrijheid, herkregen,
Deed vonklen als 't goud!
Het vaderland schudde
Zijn knellende boeijen
Tot gruis, op dat gloeijen,
Weêr moedig en stout!
Soldaten! enz.

Men dreigt ons gewapend!
Laat wapens ons wreken!
Voór wapens verbleeken
En list en geweld.
Zij komen. — Ten strijde,
Ten strijde, soldaten!
Geen moed kan hun baten;
Zij moeten geveld.
Soldaten! enz.

Laat blikkren de zwaarden!
Hoe zouden die slaven
De blikken der braven,
Der vrijen weêrstaan!
Zij zullen verstuiven
Als kaf voor de winden,
Als 't zwaard hen verblinden
En neder zal slaan.
Soldaten! enz.

Hoe beven, hoe beven,
Hoe beven die bloôden, (*)
Voor 't grijnzen der dooden,
  Der vrijen vervaard!
Vrij zijn wij geworden!
Vrij zullen wij sneven!
Geen Spanjaard kan beven,
  Al dreigt hem heel de aard'.
Soldaten! het vaderland
  Roept op ons ten strijd.
Haar zweren wij 't allen:
  Victorie of dood.

G. Jan. 1837. A. B.

(*) Men stelle deze driemalige herhaling niet op rekening des Vertalers, die dezelve behield, om de eenvoudige reden, dat het oorspronkelijke ze hem voorschreef:

Que tremble, que tremble,
Que tremble el malvado
Al ver del soldado
La lanza esgrimir!

AMOR AAN RIJMELAARS.

Gij, Heeren, speelt met mij zoo graag;
Dat wil mij langer niet behagen.
  Waarom als kind, (gunt mij die vraag)
Jaar uit jaar in, mij rondgedragen?
  Aan uwer Muzen drooge borst
Zou ik, als zuigling, slechts mij laven;
  Ik leed daarbij geen' minder' dorst,
Dan ik nu honger bij uw gaven.

Gij stelt mij, onbeschaamd, te kijk,
En laat gansch moedernaakt mij loopen:
  Zijt ge al te gader niet zoo rijk,
Een hemd of rokje mij te koopen?
  Liep ik daar zoo onheblijk heen,
(Wel foei, het denkbeeld doet mij blozen!)
  Zoo ware ik lang reeds tot een' steen,
Bij uw ijskoud gezang, bevrozen!

En valt op aarde niets te doen,
Dan zoo wat heen en weêr te slentren,
  Dat mij uw luim ('t heeft geen fatsoen)
Met schoudervlerkjes rond doet drentlen?
  Ligt vind ik mij, zoo zoet en zacht,
Nog in den Koopmansgod herschapen:
  Steeds rigt ge aan mij uw minneklagt,
En vent die uit aan maagd en knapen.

Waarom bezwaart ge mij den hals
Met wapens, die mij erg verdrieten,
En kommandeert ge mij, mooi valsch,
Op deze en die een' pijl te schieten.
Men kent de meisjes toch, wier schoon
Gij in uw kreupeldicht doet leven:
't Zijn vestingen, die, op vertoon
Des vijands, vaak zich overgeven!

En, voegde ik mij ook naar uw' wil,
Hoe kan ik, arme jongen, raken,
Wien gij, naar overoude gril,
Tot blindemannetje wilt maken?
Ach! stop mij liever de ooren toe,
Dan dat ge mij in 't zien zoudt storen;
Doof wil ik zijn, en blij te moê,
Om maar niets meer van u te hooren.

Naar het *Hoogduitsch.*

DE REDACTEUR DER VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN AAN ZIJNE LEZERS.

Voor de Lezers der *Vaderlandsche Letteroefeningen*, die kennis mogten hebben genomen van zekere *Voorrede*, geplaatst voor het Maandwerk *de Gids*, sta hier het eenvoudig verzoek, om het opstel in mijn Tijdschrift, (maand September) waartegen die Voorrede is gerigt, nogmaals onpartijdig, en met liefde voor Waarheid, Regtvaardigheid en wezenlijke Beschaafdheid, te vergelijken met het woord, dat in het laatstverschenen Nommer der *Letteroefeningen*, ter opening van dit jaar, gevonden wordt. Op het oordeel van zulke Lezers over de waarde en den geest van mijn Tijdschrift (en ik stel mij onder *mijn* Publiek geene andere voor) verlaat ik mij volkomen.

De Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*
J. W. IJNTEMA.

Meng. No. I. bl. 2. reg. 5 v. o. moet zijn: kindschheid.
——— bl. 9. reg. 14: Zietdaar.
——— bl. 9. reg. 9 v. o.: zou het vreemd zijn.
——— bl. 9. reg. 5 v. o.: eenen Stedehouder.
——— bl. 9. reg. 4 v. o.: boven de Engelen.
——— bl. 17 reg. 14: der bloedvlek.
——— bl. 21. reg. 13: ruimte bewegen.
——— bl. 24. reg. 17: bekleedt hij bij alle de Dichters.
——— bl. 25. reg. 15: De.
——— bl. 25. reg. 25: gelukkiger is dat lot.
——— bl. 26. reg. 16: onderwijs.
——— bl. 30 reg. 10: gedrongen.
——— bl. 34. reg. 6 v. o.: is onze God!
——— bl. 39. reg. 17: scharen.
——— bl. 39. reg. 11 v. o.: preekte.
——— bl. 39. reg. 7 v. o.: poëtisch proza.
——— bl. 41. reg. 16 v. o.: gesterkt.

MENGELWERK.

HET LEVEN VAN JEZUS DOOR DOCTOR STRAUSS EENE VERTELLING (SAGE) DER NEGENTIENDE EEUW.

Onder de zonderlinge Boekwerken, die bij onze *Duitsche* naburen, vooral in het vak der Godgeleerdheid, aandacht wekken en opzien baren, schijnt thans wel in de eerste plaats *Das Leben Jesu von Doctor* STRAUSS te *Tübingen* (*) te behooren. Wij hebben het Boek zelf nog niet onder de oogen gehad. Maar zooveel vernamen wij langs vele wegen, dat het de geheele geschiedenis van den Persoon, de leer en de daden van onzen Heer als eene *Mythe* voorstelt en verklaart. Deze buitensporigheid moge ook wel reeds vroeger in het verwarde brein van dezen en genen hebben postgevat; maar niet ligt schijnt zij, ooit of ergens, met meer driest- en stoutheid, dan door dezen Dr. STRAUSS, te zijn ontwikkeld en voortgezet. Mannen van kunde en naam, schoon van bekende zeer verschillende en uiteenloopende begrippen, hebben zich daarover dan ook in *Duitschland* algemeen ontzet en velen hunner grootelijks geërgerd. Ons *Haagsch* Genootschap *ter verdediging van de Christelijke Godsdienst* schreef mede onlangs, in deszelfs jongste Algemeene Vergadering, tegen dit veel geruchts makende Boek eene Prijsvraag uit. Mij kwam het altijd voor, dat vernuftige en verstandige *Ironie* tegen dergelijke voortbrengselen der verbijstering, hoe spitsvindig zij ook ingerigt of scherpzinnig schijnen mogen, steeds het beste wapen is. Dat wapen scheen mij juist en wél aangewend in een regt geestig en schrander opstel van het *Literatur-Blatt redigirt von Dr.* WOLFGANG MENZEL, *Freitag* 5 *Aug.* 1836. *N.* 79: *Das Leben Jesu van Dr.* STRAUSS *eine Sage des neunzehnten Jahrhunderts.* Het stelt den geheelen Dr. STRAUSS met zijn boek en in zijnen persoon ook slechts als eene *Sage*, eene *vertelling*, voor, om daardoor het ongerijmde en bespottelijke van zijn Werk als van zelf in elks oog te doen

(*) Dr. STRAUSS is van zijnen post als Repetent te *Tübingen* afgezet, en woont thans te *Ludwigsburg.*

vallen. Ik besloot dit opstel voor de Lezers van dit geachte Maandwerk te vertalen. Het mag, ten koste van dien Doctor, evenzeer hunnen billijken lachlust wekken, als het mede der overtuiging dient, dat men, ook in *Duitschland*, niet algemeen de dwaasheid huldigt, maar die ook, naar verdienste, weet te tuchtigen en te straffen.

Utrecht, Nov. 1836. F. VAN TEUTEM. (*)

(*) Wij hebben geene zwarigheid gemaakt, aan den wensch van den geëerden Inzender te voldoen, door het plaatsen van het nevensgaande stukje over een boek, dat hier te lande slechts bij eigenlijke Theologanten bekend is, en zich ook wel niet verder eenen weg onder ons Publiek zal banen. Hetzelve kan althans tot eene proeve verstrekken van de uitersten, waartoe de hyperkritiek van het ongeloof, dat zich op het bezit van een zuiver Christendom durft beroemen, in *Duitschland* vervalt, en welligt eenigzins dienen, om eene bezadigde en grondige beoefening der Godgeleerde Wetenschappen onder ons meer te doen waarderen. De geachte Inzender is van gevoelen, dat ironie het beste wapen is, om dergelijke aanvallen af te keeren: wij zouden echter nog al twijfelen, of Z. Eerw. zoo zou hebben geoordeeld, indien hij het merkwaardige geschrift gelezen had. Want hoezeer ieder geloovig Christen over de heillooze strekking van dat boek zich moge bedroeven, en zich overtuigd moge houden, dat onze Heer, naar de uitdrukking van Prof. HENGSTENBERG, „*einem solchen Strausse wohl gewachsen ist*," zoo zal hij de ongemeene scherpzinnigheid en geleerdheid, waarmede het geschreven is, toch niet kunnen loochenen. Dat men dit ook in *Duitschland* erkent, daarvan getuigt niet alleen het *Gutachten* van den even eerbiedwaardigen als beroemden NEANDER, op verzoek van de *Pruisische* Regeting ingeleverd, maar dit bewijzen ook de belangrijke artikels, in de *Evangelische Kirchenzeitung* door den Redacteur, in het *Tübinger Zeitschrift* door Prof. STEUDEL en KERN, in het *Tübinger* Roomsch-Katholijke *Quartalschrift* door Dr. SCHLEIJER, in de *Theol. Studiën* en *Kritiken* door de Proff. ULLMANN en MÜLLER geplaatst, en het even fraai als bondig tegenschrift van den hoogstbekwamen *Duisburger* Predikant J. P. LANGE: *Ueber den geschichtlichen Charakter der Kanonischen Evangelien*, waarbij Prof. THOLUCK, behalve de artikels in diens *Anzeiger*, eene opzettelijke wederlegging zal voegen. Dat men voorts in *Duitschland* het wapen der ironie in deze zaak

---

Wie kent niet het *Leven van Jezus* door Doctor STRAUSS, of heeft voor het minst daarvan niet gehoord? Mogt nogtans de Lezer geneigd zijn te gelooven, dat Doctor STRAUSS een werkelijk mensch, een levende tijdgenoot der negentiende eeuw, en zijn boek: het *Leven van Jezus*, een werkelijk, waarachtig bestaand boek is, zoo zoude hij zich grootelijks kunnen bedriegen. Dr. STRAUSS en zijn boek zijn niets meer en niets minder, dan eene vertelling (*Sage*) der negentiende eeuw, even als Dr. FAUST en diens *Hellevaart* eene vertelling (*Sage*) der vijftiende eeuw is. Er is geen twijfel aan, of velen hebben van Dr. STRAUSS te *Tübingen* gehoord. Want, gelijk voor hem aan den eenen kant de Rationalisten een luid *Hozanna* hebben aangeheven, zoo hebben hem aan de andere zijde de Supernaturalisten een even zoo luid: *Kruist hem, kruist hem*, toegeworpen. Maar, bestaat Dr. STRAUSS daarom werkelijk? Het mag mogelijk zijn, dat hij bestaan heeft, en welligt bestaat: of hij evenwel werkelijk en waarachtig bestaan heeft, of nog bestaat, is nog in het geheel niet boven allen twijfel bewezen, — moet veelmeer nog eerst bewezen worden. Want dat in Nieuwsbladen, kritische Tijdschriften en letterkundige Aankondigingen veel over eenen Dr. STRAUSS vóór en tegen gesproken, geoordeeld, met loftuitingen en smaadrede-

---

heeft aangewend, dit blijkt niet alleen uit het nevensgaande opstel, maar ook uit een ander even geestig als bondig geschreven stukje: *Das Leben* LUTHERS *von Dr.* CASUAR, (Prof. WURM, te *Tübingen*) waarin dezelfde gronden, door Dr. STRAUSS ten aanzien van JEZUS gebruikt, op genoemden Hervormer worden toegepast. Welligt zijn beide stukjes verre navolgingen van een fraai opstel, voorkomende in het *Fransche* Journal *Le Semeur*, (tegen DUPUIS: *Origine de tous les Cultes*) waarin de geheele geschiedenis van NAPOLEON en diens geslacht, Maarschalken enz. enz. niet als een historisch factum, maar als eene allegorie uit de Sterrekunde wordt voorgesteld. — *Aanmerking der Redactie.*

nen gehandeld is, bewijst nog niets voor deszelfs werkelijk bestaan. Dr. STRAUSS is niet meer dan het *Idee*, de verzinnelijkte voorstelling (*Sage*), de *Allegorie* van het Rationalismus. De Supernaturalisten hebben dit in hunnen ambtsijver voorbijgezien, voor vollen ernst, voor gewigtige werkelijkheid genomen, en strijden en ijveren nu tegen den geheel onschuldigen, geheel niet bestaanden Dr. STRAUSS. Wat is Dr. *Strauss?* Een bloote, ijdele naam. Men kon' even zoo goed zeggen: Dr. *Woordkramer*, Dr. *Stroodorscher*, Dr. *Vliegenvanger*, zonder dat daarom deze verdichte personen werkelijk bestonden. Want ook hij mag wel niet te vinden zijn, die ons bewijzen zal of kan, dat een Dr. *Woordkramer* enz. in het geheel niet bestaan. Zeker weet men niets van dezen, noch heeft men van hen iets gehoord of gelezen; maar daaruit volgt geenszins, dat zij niet werkelijk zouden bestaan; en ook omgekeerd, wanneer men ook nog zooveel van den eerwaardigen Dr. *Woordkramer* enz. gehoord en gelezen had — en gewis heeft men reeds zeer veel van deze beroemde en buitengewone mannen gehoord en gelezen — zoo zoude daaruit geenszins het gevolg te trekken zijn, dat zij noodzakelijk werkelijk moesten bestaan. De stelling derhalve, welke schrijver dezes hiermede wil beweren, is: men heeft in den jongstverloopen tijd veel van Dr. STRAUSS gehoord, gelezen, gesproken. Hieruit nogtans volgt niet, dat er werkelijk een Dr. STRAUSS bestaat; even zoo min, als omgekeerd daaruit, dat men kort te voren niets van eenen Dr. STRAUSS geweten of gehoord had, volgen zou, dat er in het geheel geen Dr. STRAUSS bestond. Wij twijfelen derhalve in het geheel niet aan de mogelijkheid van het werkelijke bestaan van Dr. STRAUSS, maar wij trekken de zekerheid van zijn werkelijk bestaan in twijfel; en dit is volkomen toereikend, om hem tot eenen fabelachtigen (*sagenhaften*) mythischen persoon te maken. Dat derhalve in *Tübingen* werkelijk een Dr. STRAUSS bestaan mag hebben, en welligt nog ergens bestaat, geven wij als mogelijk, maar

geenszins als zeker toe. Want zelfs wanneer eene menigte der geloofwaardigste getuigen eenstemmig plegtig verzekerden, ja met eede bezwoeren, dat zij in *Tübingen* werkelijk eenen Dr. STRAUSS gekend, gezien, gesproken hadden; zoo zoude dit nog niets voor het werkelijke bestaan en de persoonlijkheid des genoemden of vermeenden Doctors STRAUSS bewijzen. Konden zich toch deze mannen niet bedrogen hebben, of door den eenen of den anderen bedrogen en verschalkt geworden zijn, die zich wel Dr. STRAUSS noemde en van een' ieder voor denzelven werd gehouden, ja zich wel zelf daarvoor *tout bonnement* kan gehouden hebben, maar die inderdaad een geheel ander iemand, welligt de wijdberoemde Dr. *Woordkramer* was? Maar gesteld ook, dat dáár zelfs werkelijk een Dr. STRAUSS bestaat, zoo is het nog altijd de vraag, of dan deze het zoo veel geruchts makende boek werkelijk geschreven heeft; iets, dan dan nog weder eerst bewezen worden moet. Want vooreerst zijn er nog meerderen van den naam STRAUSS, b. v. de Heer Dr. en Prof. STRAUSS te *Berlijn*. Deze nu heeft het beruchte boek voorzeker niet geschreven. Maar kan er niet nog ergens anders een Dr. STRAUSS wonen, die het heeft geschreven en uitgegeven, om daarin den, in de Theologie en Dogmatiek heerschenden, twijfelgeest onzer eeuw op eene fijne wijs te bespotten? De *Tübinger* STRAUSS heeft misschien slechts de *idée fixe* van zulk een boek geschreven te hebben. Eens stond ook een waanzinnige in het begrip, dat hij de wereld had geschapen. Had hij dezelve daarom werkelijk geschapen? Ongelukkig kwam zijn waanbegrip, dat zich bij hem als waarheid en werkelijkheid had vastgezet, niet met de werkelijkheid overeen; en men floot hem op. Bij onzen fabelachtigen *Tübinger* Dr. STRAUSS, daarentegen, komt het wanbegrip, waardoor hij mag verbijsterd zijn, namelijk van het *Leven van Jezus* geschreven, en daarin de historische werkelijkheid van den persoon en de verschijning van JEZUS geloochend te hebben, overeen met de wer-

kelijkheid, dat er namelijk zulk een boek, waarin dit ultra-fceptifche begrip vastgehouden en ontwikkeld wordt, beftaat, of liever flechts aan het werkelijke beftaan van een zoodanig boek algemeen geloofd wordt; en men zet den geheel onfchuldigen Dr. STRAUSS af. Hoe onregtvaardig! Want gefteld, het meergenoemde boek beftaat werkelijk, zoo blijft nog altijd de vraag: heeft dan werkelijk een Dr. STRAUSS, of ook bepaaldelijk Dr. STRAUSS te *Tübingen*, dat boek gefchreven? Dat hij zichzelven voor den fchrijver houdt en daarvoor uitgegeven heeft, bewijst niet, dat hij werkelijk de fchrijver is. Een geheel andere, ook wel Dr. *Woordkramer* of *Vliegenvanger*, kan de fchrijver daarvan zijn, en zich, of uit luim, of om niet bekend te worden, of ook om aan Dr. STRAUSS eenen kwaden trek te fpelen en hem tegen wil en dank beroemd te maken, Dr. STRAUSS genoemd hebben.

Het van den eenen kant zoo heftig beftredene en van de andere zijde zoo hoog geprezene en bewonderde boek kan ook wel door meerdere opftellers vervaardigd zijn, die flechts den gemeenfchappelijken naam van Dr. STRAUSS hebben aangenomen. Het kan verder allengskens, op verfcheidene tijden ontftaan en gefchreven geworden zijn, en de voorgewende of werkelijke Dr. STRAUSS heeft gelijke inzigten en gedachten, als het boek van den mythifchen Dr. STRAUSS bevat, en houdt zich nu in alle opregtheid voor deszelfs fchrijver, fchoon hij het niet is.

Aan iedere vertelling (*Sage*) ligt noodzakelijk eene gefchiedkundige werkelijkheid ten grond. Anders ware het geene vertelling (*Sage*), maar een fprookje (*Mährchen.*) Van daar zijn ook de verhalen van Dr. STRAUSS en diens boek, het *Leven van Jezus*, geen fprookje, maar eene vertelling, vermits aan dezelve eene gefchiedkundige werkelijkheid ten grondflag ligt, waaruit zij is ontftaan. Deze gefchiedkundige werkelijkheid is de rationalistifche leer en meening en de aanwezigheid eener rationalistifche fekte of partij, zoo men wil. Iedere

leer en meening moet noodzakelijk haar uiterste toppunt hebben, en sedert overouden tijd beweegt zich en arbeidt iedere sekte of partij om dit te bereiken en in eene uitwendig-levende werkelijkheid te doen overgaan; met één woord, om zich te *personificeren* of eene ligchamelijke gestalte te bekomen. Derhalve pleit alles daarvoor, dat Dr. STRAUSS en zijn *Leven van Jezus* slechts de *personificering* of verligchamelijking der rationalistische *idee*, leere en meening is, of dat het de rationalistische sekte en partij, als zoodanige, onder de Theologanten is geweest, die zich in het *Leven van Jezus door Dr.* STRAUSS heeft *gemanifesteerd* en *geëxpectoreerd.* Het is uit dien hoofde ook waarschijnlijk, dat het meergenoemde boek van zeer vele schrijvers en uit zeer verscheidene tijden afkomstig is. Wanneer en waar het wel eerst ontstaan mag zijn, laat zich even zoo min met eenige zekerheid aanwijzen, als het zich laat bepalen, wie het eerst de vertelling (*Sage*) van het *Leven van Jezus door Dr.* STRAUSS schriftelijk heeft vermeld. Het is daarmede juist eveneens gelegen als met MUNCHHAUSEN's *Leugenpraat.* Iedereen kent gewis dit zeldzame boek, en heeft het of gelezen, of daarvan gehoord. Maar niemand weet, wanneer of waar het is ontstaan; het is eene Allegorie van de Leugen. Zoo heeft de, in het gebied der Godgeleerdheid, reeds sedert ouden tijd in stilte voortkruipende, maar in latere dagen openbaar en stout optredende rationalistische leer van de menschelijke persoonlijkheid van JEZUS, van het natuurlijke der wonderen, allengs de meening van het niet geschiedkundige, ja fabelachtige dezer persoonlijkheid verwekt; waaruit zich daarna weder de vertelling van het *Leven van Jezus door Dr.* STRAUSS heeft ontwikkeld. Maar inderdaad is dit niet anders, dan het Rationalismus in zijne hoogste magt (*Potenz*), waarin het zich tot de dunste *scepsis* — men leze maar niet domste, hoewel beide naauw en innig met elkander zijn verwant — heeft verheven en verfijnd. Maar juist daarom, dat deze hoogst verhevene *scepsis* zoo dun als

ſpinrag is, bekoort en ſleept zij mede. De goede lieden verwarren en verwisſelen altijd twee gansch verſchillende vragen met elkander, namelijk wat geweest en gebeurd kan zijn, en wat geweest is en gebeurd. Zoo wordt ons dan nu in alle Bladen en kritiſche Tijdſchriften verhaald: te *Tübingen* leeft een Dr. STRAUSS, die het *Leven van Jezus* heeft geſchreven. Maar wie nu wil en kan met grond beweren, dat hij daar werkelijk leeft en dat *Leven van Jezus* werkelijk heeft geſchreven? Reeds hebben wij de klare en krachtige bewijzen, die daartegen en voor het fabelachtige der geheele geſchiedenis van Dr. STRAUSS en diens *Leven* pleiten, voldoende in het licht geſteld. Wie wil en kan daarentegen ook beweren: hij woont niet te *Tübingen* en heeft het *Leven van Jezus* niet geſchreven? Men moet en kan het derhalve in het midden laten, of Dr. STRAUSS zich werkelijk te *Tübingen* al of niet bevindt; hij *kan* zich daar bevonden hebben. En even zoo moet en kan men de vraag, of de mogelijk werkelijk beſtaande Dr. STRAUSS werkelijk het *Leven van Jezus* heeft geſchreven, in het midden laten; hij *kan* het geſchreven hebben. Maar juist deze omſtandigheid is volkomen toereikende, om Dr. STRAUSS tot eenen mythiſchen perſoon te maken, en aan de geheele geſchiedenis van diens boek het karakter eener vertelling (*Sage*) te geven. Want toch zooveel weet men alleen met zekerheid, dat van eenen Dr. STRAUSS en diens *Leven van Jezus* geſproken, dat hetzelve beoordeeld, geprezen of gelaakt geworden is. Dat deze man werkelijk beſtaan en het veel geruchts makende boek werkelijk geſchreven hebben kan, bevat even zoo weinig in zich eene ſtrijdigheid, als dat hij niet beſtaan en het meergenoemde boek niet geſchreven heeft. Het eene kan derhalve even zoo goed *zijn* als *niet zijn*. Want *dat* alleen kan algemeen *niet* beſtaan, wat eene volkomene ſtrijdigheid in de uitſpraak bevat, als b. v. een vierkante cirkel.

Alzoo meenen wij allezins voldoende te hebben aan-

gewezen, dat het *Leven van Jezus* door Dr. STRAUSS eene vertelling (*Sage*) der negentiende eeuw is, juist daarom, wijl daaraan in het algemeen eene geschiedkundige werkelijkheid ten grond ligt; terwijl de geschiedkundige werkelijkheid des persoons van Dr. STRAUSS, en zijn vermeend of werkelijk schrijven van gezegde boek, als twijfelachtig, in het midden moet gelaten worden. Maar hetgene nog meer gewigts in de schaal der voor het fabelachtige dezes persoons aangevoerde gronden legt, zijn de nieuwste, onbepaalde, wankelende en zeldzame narigten en verhalen van hem en zijne togten naar *Zwitserland*. Welligt hooren wij nog wel van zijn verblijf in een onderaardsch hol, of van zijn geheel verdwijnen. Ontwijfelbaar is de vertelling van het *Leven van Jezus* door Dr. STRAUSS eene der merkwaardigste vertellingen. Zij ontstond in de negentiende eeuw; in eene eeuw, waarin schrikkelijk veel gedrukt en gelezen wordt, en vertoont eene zoodanige schijnbare waarheid en werkelijkheid, dat men bijna niet anders schijnt te kunnen besluiten, dan om haar voor eene waarheid en werkelijkheid te houden; niet anders alzoo dan om te gelooven, dat toch noodzakelijk een werkelijke Dr. STRAUSS en wel te *Tübingen* bestaat, en deze het *Leven van Jezus* zeker moet geschreven hebben. En evenwel is inderdaad deze gevolgtrekking en vooronderstelling overijld; is zij een ware logische sprong. Want daaruit, dat in het algemeen van en over dat boek gesproken, geoordeeld, geschreven is en wordt, volgt niet, dat Dr. STRAUSS en zijn boek noodzakelijk werkelijk moeten bestaan, maar slechts, dat het wel mogelijk is, dat zij bestaan. Hoe! — wordt nu welligt van alle kanten gevraagd — men zou er zoo zelfs aan kunnen twijfelen, of het boek werkelijk besta? Dit heet toch de twijfeling te verre trekken! Maar dit is het voorzeker niet. Want stelt, er zijn honderd menschen. Vijftig van dezelve zijn Theologanten; de vijftig anderen zijn dit niet. Nu durf ik honderd tegen één wedden, dat van de vijftig Theologanten ten hoogste

vijf, en van de vijftig, die geene Theologanten zijn, ten hoogste één een boek met den titel, *Leven van Jezus door Dr.* STRAUSS kunnen verklaren in handen gehad te hebben. Of zij het ook gelezen hebben, is eene andere, hier in het geheel niet te huis behoorende vraag. Maar kunnen deze zes zich niet bedrogen, niet verzien, niet vlugtig en oppervlakkig, in de schemering iets gelezen, en kan niet het boek, dat zij werkelijk in handen hadden, eenen gansch anderen titel, als b. v. „het Leven een Droom," gehad hebben? Er wordt nu overal en algemeen van het *Leven van Jezus door Dr.* STRAUSS gesproken. Het is bijna onvoegelijk daarvan niet te spreken, of in opregtheid te bekennen, dat men het niet gezien, ik laat staan gelezen heeft. Dit toch zoude van gebrek aan beschaving, van geen' tred houden met den tijd getuigen. En wie wil gaarne in zulk een licht verschijnen? De menschelijke zwakheid en ijdelheid kant zich daartegen, en van honderd zeggen negenennegentig liever eene onwaarheid, dan dat zij in de oogen van anderen als onwetend of onbeschaafd zouden willen verschijnen. Wanneer alzoo in ons geval ook honderd of duizend eveneens zeiden: ja, wij hebben het *Leven van Jezus* van Dr. STRAUSS gelezen, zoo beslist dit blijkbaar voor de waarheid en werkelijkheid der zake niets. Zij *kunnen* het gelezen hebben. Wie wil en kan *dat* tegenspreken? Maar of zij het werkelijk gelezen, of ook slechts in handen gehad hebben, is eene geheel andere vraag, die door de verklaring en betuiging van de honderd of duizend menschen, dat zij het in handen gehad en gelezen hebben, nog in het geheel niet bewezen en boven allen twijfel gesteld is. Omgekeerd zou ook daaruit, dat honderd, duizend, tienduizend, ja honderdduizend menschen verklaarden en betuigden, dat zij het gelezen noch gezien hadden, niet volgen, dat zij het werkelijk gelezen noch in handen gehad hadden. Alzoo bewijst de eenparige getuigenis aller menschen voor het werkelijke bestaan van het *Leven van Jezus door Dr.* STRAUSS even zoo weinig

iets voor deszelfs werkelijk bestaan, als de eenparige getuigenis aller menschen tegen deszelfs werkelijk bestaan ook slechts het geringste tegen deszelfs werkelijk bestaan bewijzen zou. Vermits alzoo het werkelijke bestaan van Dr. STRAUSS en diens *Leven van Jezus* niet bewezen kan worden, maar als eene bloote mogelijkheid in het midden moet gelaten worden, van welke intusschen de geheele wereld als van eenen werkelijk bestaanden persoon en een werkelijk bestaand boek spreekt, zoo is Dr. STRAUSS en diens *Leven van Jezus* eene vertelling (*Sage*) uit de negentiende eeuw. *Quod erat demonstrandum.*

Dr. VON KEYSERLINGK.

HET LEVEN VAN DEN GENERAAL JACKSON.

De Generaal JACKSON werd den 15den Maart 1767 in *Zuid-Carolina* (op het Etablisfement *Waxsaw*) geboren. Zijn vader was een *Iersche* uitgewekene, die twee jaren vroeger te *Charlestown* aan wal gestapt was, en kort na de geboorte van dezen zoon overleed. Zijne weduwe verhaalde haren drie zonen menigmaal van het aandeel, hetwelk hun grootvader aan de verdediging van *Carrickfergus* genomen had, en van de verdrukking, waarin het arme volk door den *Ierschen* Adel gehouden werd. De haat tegen de aristocratie, welke deze verhalen ademden, maakte op den jongen ANDRIES den diepsten indruk.

Tot de dienst der kerk bestemd, werd hij op eene school besteld, alwaar de grond tot zijne wetenschappelijke vorming gelegd zou worden; doch kort nadat hij er opgenomen was, berstte de *Amerikaansche* omwenteling uit, en de veertienjarige ANDRIES, benevens zijn broeder ROBERT, snelden naar het leger der *Amerikanen*. Weldra werden beide door de *Engelschen* in eene schermutseling gevangen genomen; hun oudere broeder was reeds in den slag van *Steno*-gevallen. Een

Engelsch Officier beval den jongen knaap, hem de laarzen te poetsen; ANDRIES weigerde zulks te doen, bewerende dat hij wel krijgsgevangen maar geen lijfknecht was. Het antwoord, hetwelk hij van den Officier ontving, was een sabelhouw, dien hij met den arm opving; dit was zijne eerste wond en tevens het eind van zijnen eersten veldtogt. Kort daarna werd hij in vrijheid gesteld. Zijn tweede broeder stierf aan zijne bekomene wonden. Ook zijne moeder overleed van hartzeer over het verlies van twee harer zonen, en ANDRIES bleef, alleen en zonder bloedverwanten, in het bezit van een klein vermogen, hetwelk hij weldra doorbragt.

In zijn achttiende jaar liet hij het plan, om priester te worden, varen, en trad op als advocaat. Weldra werd hij tot Procureur-generaal van zijn district benoemd, en in het jaar 1796 tot lid der commissie, aan welke het zamenstellen der Constitutie opgedragen was; in 1797 werd hij, wegens *Tenessee*, tot lid van den Senaat der Vereenigde Staten verkozen, doch reeds twee jaren daarna bedankte hij, omdat een burgerlijk ambt te weinig met zijne neigingen strookte.

Tenessee vormde destijds den uitersten grensstaat der Unie, en was de wijkplaats aller gelukzoekers van het Westen. Deszelfs bevolking bestond uit onverschrokkene maar ook onbeschaafde planters, die op hunne nog eerst slechts ten halve ontgonnen bezittingen in volle onafhankelijkheid, buiten bedwang van alle gezellige banden, leefden. Daar men gedurig voor aanvallen der *Indianen* blootstond, droeg ieder steeds, tot eigene lijfsweer, eenen dolk en een paar pistolen, dikwijls ook eenen karabijn bij zich; alle welke wapenen hij voerde met het voorbehoud, zich van dezelve, wanneer het hem goeddacht, ook tegen andere wederpartijen, dan *Indiaansche* roodhuiden of wilde dieren, te bedienen. Dusdanige tweegevechten op karabijn en dolk waren destijds in *Tenessee* zoo gewoon, als zij het tegenwoordig nog in *Missouri* en *Arkansas*, gelijk ook in eenige stre-

ken der jongere Staten *Misſiſippi* en *Alabama* zijn. Hier behoort het nog tot de alledaagſche tooneelen, dat de om eene en dezelfde tafel verzamelde gasten in twist geraken, en hunne dischgenooten regts en links zonder veel omſtandigheden doodſchieten. In *Wicksbury* en *Natchez* vraagt men thans nog, even als vroeger in *Tenesſee*, wie er des nachts dolkſteken bekomen heeft en vermoord is, op gelijke wijs als men elders naar het ſtaatsnieuws van den dag of naar den prijs der waren verneemt. Het dal van den *Misſiſippi* toont nog allerwegen de ſporen dezer tijden van gewelddadigheid, en ieder bewoner draagt er nog zijn dolkmes (*dirk*) bij zich. In de dagen der jeugd van ANDRIES JACKSON was *Tenesſee* het tooneel, waar ſpelers en vechters de eerſte rollen vervulden. Met onſtuimigen moed begaafd, trotsch, heerschzuchtig, onverdraagzaam, opvliegend bij de geringſte aanleiding, en ſteeds bereid, in de geſchillen zijner vrienden, wanneer het hemzelven niet gebeuren mogt eenen twist te hebben, als kampvechter op te treden, moest JACKSON onder zulke omſtandigheden weldra boven anderen uitmunten. Zonder aan alles, wat van hem verhaald wordt, geloof te willen hechten, ſchijnt het toch uitgemaakt, dat het voor hem eene behoefte was, wanneer hij in geruimen tijd geenen oorlog tegen de *Indianen* had kunnen voeren, met de *Europeſche* inboorlingen handgemeen te worden. Zijn gedrag ten opzigte van den Kolonel BENTON wordt nog tegenwoordig in de Vereenigde Staten, als eene der eigenaardigſte, dien tijd en deszelfs omſtandigheden treffend kenmerkende, epiſoden, aangehaald.

Kolonel BENTON, namelijk, had eenige maanden in oneenigheid met Generaal JACKSON geleefd, toen hij, op den 4den September 1813, met zijnen broeder te *Nashville* aankwam, en, daar hij wist, dat de Generaal in die ſtad aanwezig was, in eene andere herberg, dan waar deze zijnen intrek genomen had, afſteeg. Zoodra had echter de Generaal deszelfs aankomst niet vernomen, of hij ſnelde, door ettelijken zijner vrienden

vergezeld, maar den Kolonel, trad met gespannen pistool in deszelfs kamer, en legde op den ongewapend voor hem staanden aan. Bij dit gezigt schoot de broeder van den Kolonel op den Generaal, doch zonder hem te treffen. Nu werden verscheidene schoten gewisseld, en, daar geen derzelven trof, greep men naar de dolken. De Kolonel ontving vijf wonden; deszelfs broeder werd mede zwaar gekwetst, en Generaal JACKSON benevens zijne vrienden zouden hen vermoord hebben, zoo de inwoners hun niet te hulp gekomen waren en hen gered hadden.

Zulk een moorddadige aanval, want duël kan men het toch niet noemen, had echter in *Amerika* geene gevolgen. De Kolonel en de Generaal zijn naderhand zeer goede vrienden geworden, en de eerste gaat voor eenen der ijverigste aanhangers van den anderen door.

JACKSON was dus, in zijne jongere jaren, een onverlaat; nogtans was zijne bloeddorstigheid slechts dorst naar daden. Zijne hartstogtelijk gloeijende ziel haakte naar avonturen, en hij stortte zich, wanneer de *Indianen* rustig waren, alleen daarom in zulke kampgevechten, wijl tooneelen, gelijk het door ons beschrevene, het eenige waren, dat hem de gemoedsbeweging verschaffen kon, waarnaar hij smachtte.

In het jaar 1812 brak de oorlog met *Engeland* uit; en deze krijg baande den weg tot fortuin voor JACKSON, aan wien bij het begin daarvan niemand dacht. Het beroemde *Indianen*-hoofd TECUMSEH en deszelfs broeder, de profeet, hadden, van het noorden tot het zuiden, een algemeen eedverbond hunner stamgenooten tot stand gebragt, en zich, uit haat tegen de *Amerikanen*, in de armen der *Engelschen* geworpen. JACKSON was destijds Generaal der Militie, en kreeg als zoodanig het opperbevel bij eenen togt tegen de *Creeks*, welken grooten *Indianen*-stam hij met eene tot dien tijd toe nog nimmer door hem getoonde levendigheid en veerkracht aangreep; niet alleen sloeg hij hen, zoo dikwerf zij poogden stand te houden, maar hij ver-

nielde hunne magt geheel en al, offchoon hij bijna nog moeijelijker ftrijd tegen het gebrek aan krijgstucht bij zijne eigene manfchap te voeren had, dan tegen de dapperheid der *Indianen*.

JACKSON werd tot Generaal-majoor der bondsarmee benoemd, en begaf zich naar *Nieuw-Orleans*, waar men eene landing der *Engelfchen* te gemoet zag; maar hij vond er bijna geene troepen. De militie van *Kentucky* en *Tenesfee* was nog niet aangekomen, en het grootfte deel der bevolking van *Louifiana*, een mengelmoes van alle natiën, was niet in het minst genegen, om zich, tot verdediging der *Amerikaanfche* vlag, aan eenig gevaar hoegenaamd bloot te ftellen. Plotfeling verfcheen de *Engelfche* vloot; zij had de dapperfte *Britfche* regementen aan boord, die onder WELLINGTON den veldtogt in *Portugal* en *Spanje* bijgewoond hadden. Den 14den December viel de *Amerikaanfche* flotille in de magt der *Engelfchen*; den 23ften lag eene *Engelfche* vloot voor *Nieuw-Orleans*, en den 8ften Januarij kwam het tot eenen flag. Generaal JACKSON had verfterkingen bekomen, en thans ongeveer 5000 man onder zijn bevel, van welke het grootfte deel uit die ftoute boschjagers van het Westen beftond, die op honderd fchreden een eekhorentje, aan welk deel des ligchaams van het dier men verkiest, weten te treffen. Het gefchut der *Amerikanen* werd beftuurd door eenen *Franfchen* zeeroover, LAFITTE geheeten, dien de *Engelfchen* vruchteloos getracht hadden in hun belang te trekken. Deze laatften waren ongeveer 9000 man fterk. Hun aanvoerder, PECKENHAM, fneuvelde, en bijna al hunne Officieren bleven op het flagveld. De *Amerikanen* behaalden eene beflisfende overwinning. Op den ochtend na den flag werd een wapenftilftand onderteekend, en na eenige dagen gingen de overblijffelen van het *Engelfche* leger weder fcheep, om den *Amerikaanfchen* grond te verlaten.

Van dezen dag af aan gold Generaal JACKSON niet meer voor eenen dolleman, maar was in den Staat een

man van gewigt en invloed geworden. In eene volksregering wordt steeds groote waarde gehecht aan krijgsbekwaamheden; men bewondert er de dapperheid, die gevaar en dood veracht; heldenmoed wordt er bijna vergood; en juist in deze eigenschappen muntte JACKSON uit. Ook aan den grooten hoop beviel hij, omdat hij hem een geheel nieuw krijgsmans-voorkomen vertoonde. Tot nog toe hadden, naar het voorbeeld van WASHINGTON, alle *Amerikaansche* veldheeren zich steeds zeer onderdanig jegens het burgerlijk gezag betoond, en eenen grooten eerbied voor wet en overheid aan den dag gelegd; zij waren eerst burgers en dan soldaten. JACKSON daarentegen meende, dat het heil des volks niet alleen de eerste maar de eenige wet was, en daarom volgde hij slechts zijne eigene begrippen, zonder zich aan de bevelen te storen, die hem uit *Washington* gezonden werden. Met geweld nam hij te *Nieuw-Orleans* alle manspersonen, die bekwaam waren de wapenen te voeren, in dienst; en, daar hij de overheden niet zeer genegen vond om de *habeas-corpus-acte* op te schorten, kondigde hij de krijgswet in hare volle strengheid af, schorste alle burgerlijke regtbanken, deed de zaal der zittingen sluiten, en stelde eene wacht voor de deur. Te gelijk waarschuwde hij de inwoners zich stil te houden, want dat hij anders hunne stad aan de vier hoeken in brand zou steken. Ook verbood hij, bij eene dagorder, aan alle courantiers, eenen eenigen regel te laten drukken, die op de krijgsgebeurtenissen betrekking had; en, toen de *Courier* van *Louisiana*, ondanks dit verbod, evenwel waagde zoodanig een artikel op te nemen, deed JACKSON den schrijver van dat blad, den Heer LOUVILLIER, die een der leden van den Staatsraad was, gevangen nemen, en den Opperregter, den Heer HOLL, die als deszelfs voorspraak tusschenbeiden wilde komen, uit de stad drijven. Twee dagen na deze daad van geweld werd de vrede geteekend, en de Heer HOLL oefende nu het regt van wedervergelding, door den Generaal tot eene geldboete van 1000 dollars te veroordeelen.

JACKSON's willekeurig en dwingelandisch gedrag tegen de drukpers, de wetgevende en de regterlijke magt baarde weinig opzien. De *Amerikanen* schenen de koude deugden hunner ARISTIDESSEN moede te zijn; zij wilden eens een groot man van een ander slag hebben. Generaal JACKSON viel derhalve juist in hunnen smaak. Hij had voor het overige ook nog het geheim ontdekt, om de Democratie bij hare zwakste zijde, bij hare nationale trotschheid, te vatten. Al wat niet *Amerikaansch* was, had hij, als 't ware, met den hiel van zijne laars voor het hoofd geschopt. NAPOLEON's proclamatiën tegen de *Engelschen* zijn suikerwater, wanneer men dezelve met de proclamatiën van JACKSON vergelijkt. Gelijk de helden bij HOMERUS, scheldt hij op zijnen vijand, eer hij hem aanvalt. Bovenal echter was het zijn gedrag omtrent de *Spaansche* regering in *Florida*, dat zijne stoutheid, zijne verachting voor alwat buitenlandsch was, en zijnen nationalen trots verried. Hij zag in, van hoe veel gewigts het bezit van *Florida* voor de Vereenigde Staten zijn kon; hij voelde begeerte naar *Pensacola*, de eenige goede haven aan de *Mexikaansche* golf, en hij maakte zich van die haven meester, zonder dat er eene oorlogsverklaring tegen *Spanje* uitgevaardigd was, en zonder dat hij er van den President bevel toe bekomen had. Doch juist die wetschendende gewelddaad vermeerderde zijnen roem bij het volk, en bragt niet weinig toe, om hem voor de uitberstingen zijner toomelooze heftigheid vergeving te doen vinden. Onder deze omstandigheden trad hij zijne staatkundige loopbaan in.

Zijn moed, zijne schijnbare onbaatzuchtigheid, zijne onverzettelijke vastheid van karakter, zijn vurig, onwankelbaar Patriotismus hadden hem de gunst van den grooten hoop verworven, maar niet de achting der staatslieden, die hem voor niets meer, dan voor eenen gevaarlijken dolleman hielden. De President MONROË wilde gaarne van hem ontslagen zijn, en was voornemens, hem als Gezant naar *Frankrijk* te zenden; maar

JEFFERSON, dien hij over dit ontwerp raadpleegde, zeide hem, dat, zoo zijn oogmerk was, binnen drie maanden met *Frankrijk* in oorlog gewikkeld te zijn, hij JACKSON maar naar *Parijs* te zenden had. Men ſtelde hierop aan JACKSON voor, als Gezant naar *Mexico* bij Keizer ITURBIDE afgevaardigd te worden; doch hij antwoordde, dat hij met geenen dwingeland iets te doen wilde hebben, en bleef in de Vereenigde Staten.

In het jaar 1818 werd hij door verſcheidene leden van het Congres wegens zijne gepleegde onmenſchelijkheden aangeklaagd. De overrompeling van *Florida*, het ter dood brengen van AMBRISTER en ARBUTHNOT, op zijn bevel, trots de wet en tegen de uitſpraak van den krijgsraad geſchied, en zijne barbaarſche wreedheden tegen de *Indianen*, gaven in het Congres tot lange en onſtuimige debatten aanleiding. De Heer CLAY, een van *Amerika's* edelſte burgers, betuigde zijne bezorgdheid wegens de toegeefelijkheid, met welke men bijna algemeen het gedrag van den Generaal beoordeelde, en meende in deze onverſchilligheid van het publiek voor het ſchenden der wetten een ongunſtig voorteeken voor de vrijheid te moeten zien. Hij drong derhalve, in eene der ſchoonſte redevoeringen, welke nog immer in het Congres gehouden zijn, op het beſtraffen van den Generaal; maar de Preſident MONROË en deszelfs vrienden ſpanden alle krachten in, om aan dezen den ſmaad van een openbaar verwijt te beſparen.

Opmerkenswaardig is het, dat deze ſtrijd het aanzien van den Generaal nog verhoogde, en dat men begon hem als mededinger naar den post van Preſident in aanmerking te nemen. Er wordt verhaald, dat hij het eerſte gewag hiervan als eene ongepaste ſcherts opnam. „Houdt „men mij dan voor zoo dom," riep hij uit, „dat ik mij „verbeelden zou van het hout te zijn, waaruit men Pre„ſidenten maakt?". Zoo veel is zeker, dat hij geenszins de eigenſchappen bezat, om eenen Preſident naar het beeld zijner voorgangers te leveren; hij behoort tot de zelfzuchtigſte, hartstogtelijkſte menſchen, voor welke

de wereld slechts een groot schouwtooneel is, hetwelk zij door woord en wenk willen beheerschen. Hij zou zich met geweld eene plaats nevens CESAR, ALEXANDER en NAPOLEON verworven hebben, zoo hem zijne opvoeding en betrekkingen daarin niet gehinderd hadden.

Zijne werkelijke verkiezing tot President moest noodwendig al de door zijne voorgangers aangenomene grondbeginselen omverwerpen, en eene Radicale verandering in het tot nog toe gevolgde staatkundige stelsel der Vereenigde Staten aanbrengen. Hij was geen man van woorden, maar van daden, en scheen bestemd, om door zijn voorbeeld te toonen, dat de *Amerikaansche* staatsregeling veel *veerkrachtiger* was, dan men tot nog toe geloofd had. Hij heeft in den achtjarigen duur van zijn bewind geen oogenblik gerust, en zich een blijvend aandenken van hetzelve gesticht. Zijne loopbaan als Generaal en als President is rijk aan roemvolle herinneringen; maar zij kenmerkt tevens eene beklagenswaardige gedaantewisseling in de staatkundige gesteldheid des lands. Een geheim instinkt had de *Amerikanen* doen gevoelen, dat hunne vrijheid gevaar liep van het oogenblik af aan, dat een krijgshoofd den presidialen zetel beklimmen zou, en derhalve hadden zij het zich tot eenen regel gemaakt, nimmer eenen soldaat tot die waardigheid te verheffen. WASHINGTON was niet uitsluitend krijgsman; zijne deugden als burger overstraalden zelfs zijne begaafdheden als veldheer. Generaal JACKSON daarentegen is het toonbeeld van een partijhoofd; hij is de gevleeschde oorlog zelf; geheel zijn leven was krijgszuchtig, en is het nog. Het nadeel daarvan is niet achter gebleven. De eerbied voor de wetten, dat palladium van een Gemeenebest, is verdwenen. Voormaals heerschte dit gevoel in de Vereenigde Staten onbeperkt; het afgetrokken denkbeeld, dat men *wet* noemt, werd bemind; men zou aan hetzelve alles opgeofferd hebben; de wet was alles, de mensch, betrekkelijk gesproken, niets. Maar Generaal JACKSON heeft zijn geheele leven lang slechts zijne neigingen

geraadpleegd, zonder zich aan de wet te ſtoren; in elken toeſtand zijner lange loopbaan heeft hij het zoodanig weten in te rigten, dat hij ſteeds in ſtrijd met de wetten was, en heeft dezelve telkens zonder bedenken geſchonden. Dit gedrag heeft een ſlecht voorbeeld gegeven en zeer beklagenswaardige zedelijke gevolgen gehad. Van ultra-democratiſche denkwijs zijnde, heeft hij zich ſteeds door den zetregel laten beſturen, dat het onmiddellijke belang des volks alleen zijn rigtſnoer zijn moest, en dat, waar dit belang in eene zaak gemengd was, geene wetten of gebruiken van kracht konden zijn. Ondertusſchen, ook eene Republiek kan op den duur ſlechts door wetten, zeden en gebruiken beſtaan. — Zijne voorgangers omgaven zich met de achtbaarſte en bekwaamſte mannen des lands; JACKSON brengt zijn leven in vertrouwden omgang met eenige ſlecht beruchte menſchen door, die op den gang der ſtaatsaangelegenheden meer invloeds hebben dan de leden van het kabinet, en in geheel het land onder de benaming van het keuken-kabinet bekend zijn. Met hen behandelt en beſlist hij alle zaken van Staat, en gebruikt hen tot het inwendige beſtuur des lands. Zij verzellen hem op al zijne reizen; en niet het tiende deel van hetgeen hij in dit opzigt doet, zou eenig Vorst zich durven veroorloven, zonder rondom zich het geſchreeuw te hooren opgaan: weg met de *Camarilla!*

In zijn huiſelijk leven is de Generaal uiterst matig en eenvoudig; elk heeft vrijen toegang tot hem; met allen praat hij vertrouwelijk; en ſchijnt vooral genoegen te vinden in de verkeering met de onbeſchaafdſte en gemeenſte menſchen. Op zijne reizen vertoeft hij menigmaal in de herbergen aan den weg, om met de voorbijgangers en de gasten van het huis een geſprek aan te knoopen, en met de pijp in den mond op zijne tegenſtanders te ſchelden. Opmerkenswaardig is het echter, hoe hij in het gezelſchap dezer ruwe kinkels, en bij al zijn ſchimpen en ſchreeuwen, toch het hem toekomende gezag weet te handhaven. Met zijne rijzige, fiere

gestalte en de sneeuwwitte haren, die hem als manen om het hoofd fladderen, met een gelaat, dat te gelijker tijd bevalt en ontzag wekt, dwingt hij allen, die hem naderen, eerbied af; en nog nimmer heeft de menigte zich aan eenige oneerbiedigheid jegens hem schuldig gemaakt. Zijn invloed op den democratischen volkshoop is onbegrensd, en na den Keizer van *Rusland* bezit geen Souverein meer magt over zijne onderdanen, dan JACKSON over zijne medeburgers. De goedkeuring, welke men hem en zijne vermetele handelingen bewijst, doet zien, dat eene thans nog in het geheim voortsluipende revolutie in de Vereenigde Staten onvermijdelijk is, en dat de *Amerikaansche* Republiek, gelijk FRANKLIN, WASHINGTON, JEFFERSON en MADDISON dezelve gedroomd hebben, reeds nu den doodsteek ontvangen heeft.

De *Amerikanen* zijn heden ten dage bewonderenswaardig in het bestuur van hunne zaken en onvergelijkelijk in den koophandel; zij verstaan er zich uitmuntend op, om, binnen weinige jaren tijds, woestenijen, zoo groot als koningrijken, in vruchtbaar land te herscheppen, kanalen en spoorwegen door bergen en bosschen te leiden, en als door eenen tooverslag steden te doen verrijzen; maar *Amerikaansche* burgers, zoo als zij vroeger waren, zijn in het land niet meer te vinden. De liefde tot het vaderland is verkoeld, de zorg voor het algemeene welzijn verdwenen. De uitstekendste diensten, aan hetzelve bewezen, geven slechts stof tot laster; de middelmatige koppen verbinden zich, om verdienstelijke mannen te verdringen; *intrigue* heerscht alvermogend; de wet is niets meer dan een ijdele klank. De vleijers van het volk hebben aan hetzelve het hoofd op hol gebragt, en aan de zijde der zeden en gewoonten van een geregeld huiselijk leven en van eene voorbeeldige nijverheid openbaart zich eene toomelooze neiging tot wanorden in den Staat en eene schrikwekkende zucht tot vernieling. Nevens de gemoedelijke godsdienstigheid, welke het land eene onverzettelijke vastheid schijnt te beloven, schieten de zaden, waaruit eene omwenteling ontspruiten moet, zigtbaar in de hoogte. De toekomst van het land is een raadsel, waarvan Gode alleen de oplossing bekend is!

HERINNERINGEN AAN PARIJS EN DESZELFS OMSTREKEN, 1834, VAN EEN' JEUGDIGEN GENEESKUNDIGE.

(*Vervolg van bl. 327 des vorigen jaars.*)

Geneeskundige School en Straat van dien naam.

Le grand nombre et le mérite de ſes élèves témoignent asſez l'excellence de ſes méthodes d'enſeignement, et justifient la célébrité qu'elle ſ'est acquiſe.

RICHERAND (*Noſogr. et Therapeut. Chir.*)

In de *rue de l'Ecole de Médecine* bewegen zich den geheelen dag de zonen van GALEEN; ouden en jongen, ervarenen en nog maar kort ingewijden, Geniën en botteriken, ... *isten* en ....*anen*. Aan deze ſtraat, en trouwens aan het geheele *Pays Latin*, kan men den titel van „de wijk der Geleerden" niet ontzeggen. Reeds in den vroegen ochtend verlaten de ijverige kweekelingen in menigte hunne woningen, een ſtudentenportefeuille of hunnen lievelings-auteur onder den arm. Deze gaat naar het *Hôtel-Dieu*, gene naar de *Charité*, anderen gaan LISFRANC of den Medicus van *Val de Grace*, BROUSSAIS, hooren. Profesſoren, privaat-docenten en kweekelingen, ontleed- en natuurkundigen, artſenijbereidkundigen, heelmeesters en geneesheeren wemelen hier gedurende den dag immer door elkander. Voeg daarbij eene menigte van drukkersgezellen, bedienden van boekhandelaars en boekbinders, die ſtapels van oude en nieuwe geleerdheid torſchen, en gij zult een denkbeeld der bevolking van de ſtraat der Geneeskundige School hebben. Slechts nu en dan vindt men in den *Parijſchen* kweekeling der Geneeskunde den meestal in overvloed en onbezorgd levenden *Nederlandſchen* Akademieburger terug. Het is er verre af, dat men de ſtudiejaren der meesten den bloeijenden Akademietijd kan noemen. Geen ſtroom van genietingen en verſtrooijingen, geen zorgelooze jeugd, maar een jeugd vol ontberingen, ja bij ſommigen armoede, is voorbereiding tot een werkzaam en wetenſchappelijk leven. Niet zeldzaam is het, jongelieden te ontmoeten, die van honderd, tachtig, ja ſommigen van

vijftig franken 's maands moeten leven, eene som, ter bestrijding van het werkelijk noodzakelijke en dringende, die den besten financier in zijne berekeningen zou doen falen! Menigmaal wordt dus de door PLUTUS zoo schaars bedeelde student, bij eene onvoorziene uitgaaf, het zij aan iets, wat hij dringend behoefde, of wel aan een vermaak, dat hij zich niet ontzeggen wilde, in verlegenheid gebragt, waar de bronnen tot herstel van het te roekeloos verteerde en hem thans zoo noodige geld te vinden. Het zoogenaamde *Ecole pratique* zegt het ons. Hij wendt zich tot den portier van hetzelve, brengt aan dezen een *Dictionnaire des Sciences Médicales*, een *Traité d'Anatomie*, een *Cranium brisé*, met last het voor hem te verkoopen. Ter zijde van de zoogenaamde loge of het troonhuisje des portiers ziet men dan ook altijd, in een daartoe bijzonder dienend en met traliën voorzien kastje, verschillende briefjes of biljetten, waarop „*en vente l'Anatomie générale de* BICHAT; *Traité des malad. chirurg. par* BOYER; *un foetus bien injecté; une boite à dissection, renfermant tous les instruments nécessaires,*" enz. allen eindigende met de woorden: „*s'adresser au portier.*" Zoo ontdoet hij zich dikwijls van voorwerpen, voor zijne studiën onmisbaar, om in het dringende geldgebrek te voorzien. Uit dit alles zal men reeds kunnen vermoeden, dat de student in de Geneeskunde geen prachtig Hôtel bewoont, en zijne kleeding volstrekt geen overvloed verraadt. Velen wonen op de hoogste verdieping. Eene kleine kamer, waarop een ledekant met bed, eenige stoelen, eene kleine tafel, eene secretaire, weinige tegen den muur zich bevindende planken ter plaatsing van boeken, ziedaar zijne woning en meubilair! Zoo zijn er velen, die, om tegen den maalstroom, welken men *Frankrijks* hoofdstad noemt, te kunnen opwerken, met centimes berekenen, wat elke dag aan voedsel en wezenlijke behoeften moet kosten. Uit dezen staat van ontbering en armoede kwamen echter meermalen de schitterendste vernuften voort; in den drom dier jongelieden ontwikkelden zich mannen, wier namen geheel *Europa* met achting en eerbied noemt: of waren DUPUYTREN, BECLARD, VELPEAU geene arme studenten, en desniettemin in later tijd sieraden voor de wetenschap en voor hun vaderland? — Bestaan en zich nuttige kennis verwerven, zijn voor velen synonyma; het sparen van hunnen tijd geschiedt soms met meer zorg, dan dat van hun geld: men behoeft slechts wei-

nige malen bij den restaurant FLICOTEAU of VIOT het middagmaal te gebruiken, om zich hiervan te overtuigen; want velen, met een boek ter zijde hun *plât* (bord met eten), ſtuderen etende, en het behoeft alzoo geen betoog, dat zij de ſpreuk van RICHARD: „*Aimez-vous la vie, ne disſipez pas le temps, car la vie en est faite,*" zeer ter harte nemen. De weinige uitſpanningen, die zij zich veroorloven, beſtaan in het nu en dan bezoeken van eenen ſchouwburg en eene wandeling in een' der publieke tuinen van *Parijs*, vooral die van het *Palais du Luxembourg*; want dat er tusſchen den ſtudent en de *Griſette* eene ſoort van verbroedering beſtaat, zoo als BULWER (*La France ſociale, politique et littéraire*) zegt, ontkennen wij. Deze *Griſette*, waarvan men zich zoo veel liet verhalén, vóór men *Parijs* bezocht, is niet veel meer dan een wezen, dat den geheel verdierlijkten wellusteling voor weinig gelds en weinig tijds toebehoort, en op eene ſchromelijke wijze de verſpreiding eener walgelijke ziekte bevordert. Het is er dus verre af, dat wij met BULWER zouden zeggen: de ſtudent en de *Griſette* „*forment naturellement un nouveau lien ſocial.*" Neen! vele ſtudenten vormen daarentegen echte vriendſchapskringen; en ziedaar een band, die hun gemakkelijker de ontbering doet verduren. Velen deelen lief en leed te gader; zij zijn vrienden, zoo als men zulks op een' twintigjarigen leeftijd werkelijk zijn kan; een leeftijd, op welken het egoïsmus nog niet geheel en al het edele en ſchoone van het menſchelijke hart heeft vernietigd; op welken de treurige wereld- en menſchenkennis nog niet alle droombeelden der jeugd heeft verdreven; droombeelden van geluk, regtſchapenheid en billijkheid, die de weldadige natuur aan elk individu in grootere of kleinere doſis ſchenkt, om dezelve door hem te doen bejammeren, wanneer hij ze verloren heeft! — Men zou zich echter bedriegen, indien men meende, dat er ook geene zonen van welvarende ouders onder de kweekelingen der Geneeskundige School gevonden worden. Sommigen zijn, door eene maandelijkſche ſom van drie- à vierhonderd franken en meer, in ſtaat geſteld, in de genietingen des levens en vooral der Hoofdſtad te deelen, en tevens minder kommervol de reeds zoo moeijelijke en hobbelige baan der wetenſchappen te bewandelen.

Behalve het eigenaardig gewemel en gewoel in de *rue de l'Ecole de Médecine*, waaraan men haar reeds gemakkelijk

zou onderkennen, heeft zij een geheel eigendommelijk aanzien. Winkels van boekhandelaars in geneeskundige werken en van chirurgicale instrumentmakers; winkels, waarin men velerlei foort van afgietfels, inzonderheid voor de Craniologie en Cranioscopie, verkoopt; andere, die fkeletten van menfchen en dieren en meer andere, dikwijls zeer fraaije en kostbare ontleedkundige præparaten, bevatten; weder andere, die, *par brevêt d'invention et de perfectionnement*, ftudenten-portefeuilles (*portefeuilles ftènographes*) aanbieden, — dat alles doet aan eene geheel afzonderlijke industrie denken. Voeg daarbij de *falons littèraires pour les étudiants en médecine*, de veelvuldige annonces van een *cours d'Anatomie*, *de Chirurgie*, *etc. etc. etc.*, op de muren aangeplakt, en daarenboven in het midden der ftraat het fraaije *Ecole de Médecine*, de aan de overzijde van hetzelve zich bevindende en in 1834 nog niet voltooide *Clinique de la Faculté*, en weinige voetftappen verder het *Ecole Pratique*, en men zal mij niet betwisten, dat ik deze ftraat eenig in hare foort noem.

Het *Ecole de Médecine* is een der fraaifte gebouwen van *Parijs*, en al zag men geene enkele andere geneeskundige inrigting meer, dan nog zou, dunkt mij, het bezigtigen van dit gebouw ons overtuigen, dat Genees- en Heelkunde en derzelver onderwijs in *Frankrijk* op den regten prijs worden gefteld. Hoe veel ftaan de inrigtingen van dien aard in ons Vaderland hierbij niet achter! Nergens toch in de door mij bezochte Akademiefteden van *Nederland* vond ik een dergelijk gebouw, zelfs niet eens op eene kleinere fchaal ingerigt. Kabinetten, ontleedzalen, bibliotheken, laboratoria vormen zoo vele brokftukken, waarvan het een zich hier, het ander daar in de ftad geplaatst vindt. Niet dat fraaije gebouwen ons juist altijd de verzekering geven van een goed onderwijs, o neen! want *Nederland* mogt te allen tijde uit deszelfs Scholen groote mannen zien voortkomen; maar deze groote mannen vormden grootendeels zichzelven; het waren Geniën, begaafd met dien lichtftraal, die over alle voorwerpen een' nieuwen dag verfpreidt, en al ware de gelegenheid om veel te zien en te hooren minder gunftig geweest, zij zouden zich desniettemin hebben ontwikkeld; want, zoo als VAN DER PALM zegt: „het genie is een wonderbare „vonk, die uit het hart, waarin zij ontbrandt, naar buiten „in warmte en gloed zich mededeelt; een hemelfche adem, „die alles bezielt met gevoel, geest en leven." Kan men

wijders niet altijd van het uit- tot het inwendige besluiten, en zijn ook hier vele uitzonderingen, staan toch niet meermalen de edele en schoone trekken van het gelaat des menschen in eene gelijke rede tot het edele, goede en schoone, dat in zijn binnenste woont? Een nader onderzoek leerde mij, dat ook het onderwijs in de *Parijsche* Geneeskundige School overeenstemde met het schoone des gebouws; en hier schrijf ik de woorden neder, die een vriend, kweekeling der *Utrechtsche* Hoogeschool, mij eenigen tijd geleden uit *Parijs* toezond: „Als ik al de goede inrigtingen en „fraaije gebouwen hier zie, dan valt mij dikwijls de ge„dachte in: hoe jammer, dat wij in ons land zoo aan het „oude en aan den slender gehecht blijven! hoe jammer, dat „wij, uit een verkeerd geplaatst gevoel van nationaliteit, „zoo weinig nuttigs van onze *Fransche* naburen erlangen, „maar daarentegen zoo veel berispelijks van hen overnemen!"

Tijdens de regering van LODEWIJK XV begon men met de zamenstelling van het trotsche gebouw, waarvan wij spreken. Het werd gebouwd volgens de plannen van GONDOUIN, en de eerste steen gelegd in 1769; het werd voltooid gedurende de regering van den ongelukkigen LODEWIJK XVI. Het is eigenlijk uit vier gebouwen zamengesteld, die met elkander een langwerpig vierkant vormen, en eene binnenplaats omgeven van 60 voet diepte en 96 voet breedte. De voorgevel of façade, in de straat der Geneeskundige School uitkomende, heeft 33 roeden lengte of breedte; het is een vrije zuilengang of peristyle, uit vier rijen hooge Ionische kolommen zamengesteld, die het bovenste gedeelte des gebouws, het anatomisch kabinet bevattende, dragen. Boven het peristyle is een bas-relief van 39 voet lengte, voorstellende het hooge bewind des lands, benevens MINERVA en de Edelmoedigheid, de plannen en de modellen der Geneeskundige School aanbiedende aan HYGIEIA, de Godin der Gezondheid, welke laatste vergezeld wordt door de Waakzaamheid en de Voorzigtigheid. Het achterste gedeelte des gebouws, aan het einde der binnenplaats, bestaat uit zes Corinthische kolommen, waarop een frontispice rust, in hetwelk BERRUER de allegorische vereeniging van de theorie en practijk der Geneeskunde heeft gebeeldhouwd. Vijf groote medaillons onder het frontispice tegen den muur des gebouws prijken met de beelden van PETIT, PARÉ, MARECHAL, DE LA PEYRONIE, PI-

TARD, allen beroemde Heelkundigen van vroegere dagen. Thans, zoo als boven alle publieke gebouwen, wappert de driekleurige vlag ook boven de Geneeskundige School. Aan beide zijden van den hoofdingang naar de binnenplaats bevinden zich met traliën voorziene borden of kasten, waarin alle annonces der Faculteit of der Professoren aan de studenten aangeplakt worden, zoo als aangaande promotiën, examina, concoursen, de orde der te gevene lessen, enz. enz. enz.

In het regter zijdelijk gedeelte des gebouws bevindt zich het Bureau der Geneeskundige Faculteit, alsmede de zaal voor de vergadering der Professoren. Deze zaal is prachtig, prijkt met de portretten der meest vermaarde Ontleed-, Genees- en Heelkundigen, en bevat de beroemde schilderij van GIRODET, voorstellende HIPPOCRATES, weigerende de geschenken aan te nemen, door den Koning van *Perzië* hem aangeboden, ten einde hem te bewegen zijne kunst bij de vijanden zijns vaderlands te komen uitoefenen.

De linkerzijde des gebouws bevat het amphitheater N°. 2, het Chemisch laboratorium, dat zeer ruim en fraai is ingerigt, alsmede de bibliotheek der Faculteit, die, meer dan 30,000 boekdeelen bevattende, voor de studenten te allen tijde geopend is. Treedt men deze zaal binnen, dan treft ons de stilte, die algemeen heerscht; groote lange tafels, van inktkokers voorzien, omgeven met een aantal stoelen, ingenomen door ijverige jongelieden, vindt men hier; alles is orde en doelmatigheid, en het lijdt geen twijfel, dat uit dit mijnwerk menige kostelijke diamant opgedolven wordt. Die stilte en ingespannen aandacht, waarmede ieder bezoeker het door hem gekozen boekdeel inziet en er aanteekeningen uit terederschrijft, doen gelooven, dat ook allen bij hun intreden in deze boekverzameling dachten zoo als HEINSIUS: „*Ambitionem, amorem, libidinem, avaritiam excludo, quorum parens est ignavia, imperitia nutrix.*" (*)

Het geheele voorste gedeelte van het gebouw, hetwelk op de Ionische zuilenrijen rust, wordt ingenomen door het kabinet van ontleedkunde en de verzameling van alle bekende chirurgicale instrumenten. Dit kabinet is mede dagelijks voor

(*) „Ik sluit de eerzucht, de liefde, de wellust, de gierigheid daarbuiten, die allen telgen zijn der luiheid en voedsterlingen der onkunde."

de ſtudenten geopend; het publiek heeft alleen des donderdags toegang; vreemdelingen, op vertoon van hun paspoort, zoo als in alle publieke geſtichten, mede dagelijks. Het is eene uitmuntende verzameling van voor de wetenſchap meest kostbare praeparaten, die net en ordelijk zijn gerangſchikt, en wel zoodanig, dat dezelve, door middel van daartoe dienende fraaije ladders, ter zijde met ſtoelen voorzien, die aan de ladder rijzen en dalen, naar willekeur kunnen beſtudeerd worden. — Is de bibliotheek eene plaats van ſtudie, voor ieder' kweekeling toegankelijk, niet minder is zulks het kabinet van anatomie. Ook hier heerscht orde en ſtilte; het is een heiligdom der wetenſchappen. Ziedaar dus alweder eene inrigting, niet ſlechts tot ſieraad en pronk, maar tot wezenlijk nut. In onze kabinetten kan men zich ſlechts toegang verwerven, door den Mammon in de oogen van concierges en bedienden te doen ſchitteren. — Jammer, dat van het anatomisch kabinet geen beredeneerde Catalogus beſtaat, in den geest van de door DE RIEMER en BLEULAND voor hunne kabinetten vervaardigde. Het gaat hier dus ook, zoo als overal met menſchelijke zaken: zij laten altoos iets te wenſchen over; en daar de mensch er verre af is van volmaakt te zijn, kan het niet anders, of zijne voortbrengſelen en gewrochten zijn immer voor verbetering vatbaar, even als hij zelf. — Het is hier de plaats niet, de heerlijke ontleedkundige praeparaten te beſchrijven; zulks hoop ik ſpoedig in eene bijzondere brochure te doen; maar de woorden van DUPATY, die zoo toepasſelijk op deze nuttige en kostbare verzameling zijn, kan ik niet nalaten hier bijna letterlijk neder te ſchrijven, want deze ſtonden mij voor den geest, toen ik de eerſte maal dit Muſeum zag: „Wat mijne blikken geboeid heeft gehouden, is de mensch. Dit „Muſeum biedt u een volmaakt afbeeldſel van hem aan. „De geheimſte deelen van dit zoo zamengeſtelde werktuig „ziet gij, eerst afzonderlijk hier en daar verſpreid, vervolgens bij elkander verzameld, tot een geheel gebragt, „en als waren zij gereed en geſchikt, om, in de harmonie „der huishouding van het menſchelijk ligchaam, op hunne „beurt en plaats, het deel, dat hen aangaat, te vervullen. „Welk een arbeid! welk een geduld! maar ook, welk een „ſchoon gedenkteeken!"

Het achterſte gedeelte des gebouws bevat meerdere lokalen voor ontleedkundige demonſtratiën, maar wordt voor het

grootste gedeelte door het ruime, fraai verlichte en doelmatig en net ingerigte amphitheater of gehoorzaal ingenomen. Het vormt een' halven cirkel, in het rond met trapswijs en zeer hoog opgaande banken voorzien. Door een glazen koepeldak ontvangt het licht, en kan 1200 à 1300 personen bevatten; maar dikwijls is het te klein voor eene Faculteit, die nooit minder dan 8000 studenten telt. Boven den laatsten omgang der banken en de drie deuren, waarmede men het amphitheater binnentreedt, staat op den halfcirkelvormigen muur met groote letters geschreven: „*Ad caedes hominum prisca Amphitheatra patebant — ut longum discant vivere nostra patent.*" (*) — Beneden op den voorgrond bevindt zich eene groote half cirkelvormige tafel, waarachter tegen den voormuur een met rood fluweel omhangen en verheven zetel of liever catheder, die bij promotiën en andere plegtige gelegenheden door den Deken der Faculteit ingenomen wordt, en waarop zich ook sommige der Hoogleeraren bij het geven hunner lessen plaatsen. Boven dezelve eene fraaije buste van AMBROSIUS PARÉ, te regt de vader en hervormer der *Fransche* Heelkunde genoemd, waaronder de woorden: „*Je les pansay et Dieu les guérit.*" Ter wederzijde dezer buste eene reeks portretten van beroemde Genees- en Heelkundigen van vroegere dagen, door GIBELIN geschilderd, en wel *à fresque* (op kalk).

Op den voormuur en boven den leerstoel zijn drie fraaije voorstellingen en bas-relief; zij zijn levensgrootte. De eerste stelt voor een' veldslag, waarin op den voorgrond eenige Heelkundigen gekwetste krijgslieden verbinden, waaronder: „*Ils étanchent le sang consacré à la défense de la Patrie.*" Het tweede en in het midden zich bevindende bas-relief stelt voor, den Vorst op eenen troon gezeten, omringd door Maagden, die, op zijn bevel, lauwerkransen aan de voor den troon zich bevindende Genees- en Heelkundigen uitreiken, waaronder: „*La bienfaisance du Souverain hâte leur progrès et recompense leur zèle.*" Eindelijk eene derde voorstelling, waarop Ontleedkundigen, bewonderende in een kadaver het voortreffelijke des menschelijken ligchaams; een

(*) „De Amphitheaters der oudheid stonden open tot het nedervellen (in de gevechten der Gladiatoren en wilde dieren) der menschen — maar de onze om te leeren hun een lang leven te verschaffen."

Genius wijst daarop, terwijl een achtbaar man in een groot boek schrijft, waaronder: „*Ils tiennent des Dieux les principes qu'ils nous ont transmis.*" Het behoeft naauwelijks betoog, dat het geheel der Geneeskundige School een' diepen indruk op ons maakt; dat wij verbaasd staan over de groote kosten, die hier aan het onderwijs worden besteed, vooral wanneer men bedenkt, dat een kabinet voor het onderwijs der Physica, verscheidene Hospitalen, waaronder in dezelfde straat het *hospice de Clinique de la Faculté*, het *Ecole Pratique*, een bijzonder *amphithéâtre d'Anatomie*, enz. enz. aanhangsels daarvan zijn, en 23 Professoren er de verschillende takken der zoo veel omvattende Geneeskunde onderwijzen. De toegang tot dit amphitheater is altoos en bij alle lessen geheel vrij, en het verwondert ons, in eene der, nog slechts kort geleden, in het licht gegevene beschrijvingen van *Parijs* (wij bedoelen die van den Heer ENGELEN) te lezen: „dat bij geneeskundige Collegiën geen ongewijde toe- „gelaten wordt." Bij een getal van zes, zeven en meer honderden van studenten, die de Collegiën van GERDY, MOREAU, BOUILLEAUD enz. houden, zou het toch moeijelijk zijn, te onderkennen, of zij al dan niet ingewijd waren. Bij het zeer korte verblijf van den Heer ENGELEN te *Parijs* kan men hem echter deze onnaauwkeurigheid gemakkelijk vergeven.

Behalve de lessen, die hier gegeven worden, dient het amphitheater nog tot het afnemen van examina, het doen van promotiën en het verdedigen van dissertatiën tot bekoming van den doctoralen graad, al hetwelk steeds in het openbaar geschiedt. Eindelijk nog hebben hier de concoursen voor plaatsen in Hospitalen, Professoraten enz. plaats. Deze concoursen behooren onder de beste instellingen van hooger onderwijs in *Frankrijk*. Geen intrigue, geen protectie doen daar eenen leerstoel verwerven, waardoor zoo dikwijls een verwaande weetniet (immers de spreuk: „*quo indoctior eo impudentior*" gaat veelal door) een Professoraat of Lectoraat verkrijgt, althans er om durft vragen. Neen, men moet bewijzen geven, dat men waardig is het Hoogleeraarsambt te bekleeden, en niemand, die zijn onvermogen kent, waagt zich aan die zware proef. Ook zelfs voor de meest geringe plaats in een Hospitaal, die van *Elève interne*, moet men concurreren, en zoo gaat het trapswijs tot die van Professor der Faculteit. Deze concoursen voor een Professoraat

geschieden in het openbaar en voor eene Jury, zamengesteld uit Professoren der Faculteit, uit leden van de Akademie der Wetenschappen en die der Geneeskunde. De proeven van bekwaamheid der concurrenten bestaan in het geven van eene les gedurende een uur, waarvan het onderwerp weinige oogenblikken te voren aan den candidaat door de Jury is opgegeven geworden; (dit is eene proef, die vooral den mededinger als redenaar, iets voor eenen Hoogleeraar van belang, moet leeren kennen) in het beantwoorden eener thesis; die binnen den tijd van 10 à 12 dagen moet geschreven en gedrukt zijn; (alzoo eene proef, die de waarde van den candidaat als schrijver moet doen kennen) eindelijk in eene laatste proef, bestaande in het verdedigen van het laatstgenoemde geschrift tegen de argumentatiën zijner medeconcurrenten. Door den dood van BOYER de plaats van Professor der heelkundige Clinique opengevallen zijnde, begon den 17 Junij 1834 zoodanig een concours. Roemvol bekende namen vond men op de lijst der concurrenten; het zij genoeg LISFRANC, SANSON, VELPEAU en BLAUDIN te noemen. Deze wetenschappelijke wedstrijd duurde tot in het begin van Augustus, wanneer VELPEAU den palm der overwinning wegdroeg en het Professoraat verwierf. Niettegenstaande de drukkende hitte, was bij elke zitting der Jury het amphitheater opgepropt vol, ja het zou mij niet verwonderen, dat het meer dan 1400 menschen telkens bevatte. LISFRANC en VELPEAU droegen de ondubbelzinnigste blijken weg van de geliefkoosde Leeraren der studenten te zijn; een daverend handgeklap en algemeen gegalm van bravo! begroetten hen bij hun intreden in de zaal.

Weinige schreden van de Geneeskundige School verwijderd, bevindt zich een ander, echter minder fraai, maar niet minder nuttig gesticht; 't is het zoogenaamde *Ecôle Pratique.* Het bevat goede en ruime ontleedzalen en kleine amphitheaters voor privaatlessen, die hier de aan de Faculteit toegevoegde Leeraars (*Professeurs agrégés*) geven. Het zijn vooral practisch anatomische lessen, en lessen over operative heelkunde op het kadaver. Aan lijken is hier nimmer gebrek, en elke Leeraar verbruikt er somtijds verscheidene op één dag. Het is hier eene uitgemaakte zaak, dat de wetenschap het regt heeft, zich van alle kadavers der Hospitalen te bedienen; en de ijverige en naar voortgang zijner kennis hakende jongeling behoeft hier het vooroordeel en de dom-

heid niet te bejammeren, die ook nog op vele plaatsen in ons Vaderland desaangaande heerschen, waar men het overblijfsel des menschen, in Gasthuis of Hospitaal gestorven, liever aan de rotting en de wormen ter prooije geeft, dan het te doen strekken tot verbreiding van licht en kennis. Ja, wij leven in dit opzigt als in de tijden van VESALIUS, die met gevaar zijns levens het kadaver gedurende den nacht uit den grafkuil moest opdelven. In de gemakkelijkheid, waarmede men dus het lijk des menschen, de ware bron voor alle ontleedkundige studie, kan verkrijgen, mogen wij ook eene reden vinden voor het aanwezen van een groot aantal beroemde Ontleedkundigen; het is althans te vermoeden, dat er, bij een' omgekeerden staat van zaken, nimmer een BICHAT, een groote BICHAT zou hebben bestaan. Mogten zij, die in ons land aan het hoofd van Ziekenhuizen gesteld zijn, overwegen, dat vorderingen in Heel- en Geneeskunde (zoo heilzaam voor de menschheid) in eene gelijke rede staan en immer een' gelijken tred hielden met die in ontleedkundige kennis. Stemmen wij echter toe, dat in vroegere jaren, en wel in de vorige eeuw van 1740 tot 50, 1760 tot 1813, een schromelijk misbruik van het overblijfsel des menschen in *Frankrijks* Hoofdstad werd gemaakt. In 1760 nog, dewijl er geen publieke anatomische ontleedzaal bestond, nam elk student een kadaver, of een deel er van, dat hij meende noodig te hebben, met zich naar zijne woning; de rest van een lijk wierp men op den mesthoop. In 1765 was PELLETAN nog verpligt, deze akelige overblijfselen in eene ijzeren kagchel te verbranden. De groote DESAULT rigtte het eerste anatomische amphitheater op. Van dit amphitheater gingen uit PELLETAN, DUBOIS, LALLEMAND, BOYER en later BICHAT. Het voorbeeld van DESAULT volgende, had elke Leeraar weldra eene bijzondere gehoor- en ontleedzaal. Zulk eene zaal bevond zich in de meest arme en verborgene huizen. Niet alleen voorzagen de Hospitalen in de behoefte aan lijken, maar een schandelijke kerkhofroof greep stand. Nu eens onderhandelde men met de doodgravers, dan weder nam men list te baat; de grijze en achtingwaardige DUBOIS daalde in zijne jeugd meermalen in den grafkuil neder, terwijl hij voor eene zekere som een aantal straath..... huurde, die rondom het kerkhof de aandacht der voorbijgangers moesten afleiden; in dien tusschentijd koos hij lijken uit, vulde er een fiacre mede, en liet zich in gezelschap

van vijf à zes derzelve naar zijne woning rijden. Van tijd tot tijd verhief zich uit de ontleedzalen, van welke wij zoo even spraken, een dikke rook, die een' walgelijken reuk met zich voerde; het waren kadavers, welke men verbrandde. „In die tijden," zegt de Heer LALLEMAND, „had men „zoo vele personen kunnen vermoorden als men wilde, hen „ontleden en verbranden, zonder dat de Policie er aan ge„dacht zoude hebben, eenig toevoorzigt te houden: dit is „welligt meer dan eenmaal," voegt hij er bij, „gebeurd." Wie huivert niet, wanneer men moet gelooven, wat JULES JANIN beweert, dat een werkelijke koophandel in menschenvet plaats greep? „Weet gij wel," zegt hij, „dat, „ten tijde van het huwelijk van Keizer NAPOLEON met „MARIA LOUISA, een gedeelte der lampions, die *Parijs* „verlichtten, met menschenvet waren gevuld?" Waardige illuminatie voor een huwelijk, dat zoo veel bloeds had gekost! — Tot 1813 duurde deze staat van zaken voort; maar toen ook deed zich de stem van het algemeen met nadruk hooren; geen enkele wilde langer de verschrikkelijke nabuurschap der ontleedzalen dulden; van alle kanten werden er nasporingen naar deze verborgene leerscholen, naar de met eene bedorvene lucht gevulde zolderkamers gedaan, waar de student als 't ware insliep naast het kadaver. Thans zijn er, behalve het genoemde *Ecole pratique* en het *amphithéâtre d'Anatomie* te *Clamart*, in elk hospitaal bijzondere ontleeden gehoorzalen, en eenige duizende lijken worden er jaarlijks aan het onderwijs geschonken; en inderdaad deze nuttige inrigtingen zijn, dank zij de goede maatregelen, noch voor de gezondheid nadeelig, noch voor de menschheid onteerend en huiveringwekkend.

Na dit alles zal men moeten toestemmen, dat het onderwijs der Genees- en Heelkunde te *Parijs* op eene groote en, wij durven het zeggen, goede schaal is ingerigt. Men heeft er aan gedacht, dat de ware strekking dezer kunsten de practijk is. „Tot dit doel," zegt de Heer PRUYS VAN DER HOEVEN, „moet alle studie der Geneeskunst in de eerste „plaats zijn ingerigt; en hij, die haar eens zal uitoefenen, „moet bovenal eene practische vorming hebben, moet vooral tot practisch Geneesheer worden opgeleid." En dit, ja, inderdaad dit geschiedt in de School, van welke wij spraken. Met de woorden van een' mijner vrienden voeg ik hier gerustelijk nevens: „Er is hier (te *Parijs*) nog altoos

„ veel te leeren, men mag zeggen wat men wil, en in vele „ opzigten kunnen onze *Hollandsche* Geleerden en Professo- „ ren zich aan de *Fransche* Geneeskundige Faculteit te *Parijs* „ spiegelen; alles is hier tot nut, tot gemakkelijk leeren van „ den student ingerigt."

EDMUND KEAN EN MISTRISS SIDDONS.

(*Vervolg en slot van bl.* 100.)

Waren alle kansen van geluk en weelde KEAN komen opzoeken, en zonk hij uit dezen heerlijken stand, door eigene schuld, beneden den staat der figuranten van een provincie-tooneel, *Mistriss* SIDDONS daarentegen ontmoette op haren weg niet dan ongunstige kansen. Eindelijk over het grimmige lot, dat haar hardnekkig vervolgd had, door volharding zegevierende, bewees zij door haar voorbeeld de valschheid der stelling, dat een ongeregeld leven het talent bevordert. Haar naam zal onder de beroemdste namen der eeuw op eene vereerende wijs bewaard blijven: Mevrouw STAEL en BYRON, hare bewonderaars, beschermen haren roem bij de nakomelingschap, en haar ouderdom was nog met dezelfde hulde omringd, die hare jeugdige schoonheid ontvangen had.

Miss KEMBLE (dit was haar meisjesnaam) werd den 5den Julij 1755 als op de planken van een provinciaal tooneel geboren. De Heer KEMBLE, haar vader, had, als huwelijksgoed zijner vrouw, een' troep zwervende komedianten bekomen, waarover hij het bestuur aanvaard had: waarlijk de droevigste bruidschat, welke eene vrouw haren man kan aanbrengen! De directeur en zijne echtgenoote bevonden zich in de kleine stad *Brecon*, en bewoonden er eene herberg, onder den naam van *den Schapenbout* bekend, en welker groote zaal hun tot schouwburg diende, toen Jufvrouw KEMBLE van eene dochter beviel. Een niet zeer bekwaam directeur en een middelmatig akteur zijnde, maakte de vader geene groote winsten. Toen zijn dochtertje nog slechts acht jaren oud was, begon hij reeds van hare gaven partij te trekken, door haar, ten aanhooren van de gasten der herberg, de fabel van de kikvorschen, die om eenen koning verzoeken, te laten opzeggen.

Op deze wijs zijn vele voortreffelijke kunstoefenaars be-

gonnen, niet alleen in den laagsten rang der maatschappij, maar zelfs zonder tot die maatschappij te behooren; arme rondzwervers in het tooneelberoep, die hun geheele leven lang tot hongerlijden gedoemd zijn, zoo de alvermogende kunst hun niet te hulp komt. Op haar dertiende jaar zong *Miss* KEMBLE komieke opera's, en danste, zoo goed zij het verstond, om de *dilettanti* der kleine stad te vermaken. Toen reeds was zij een schoon, hoog opgeschoten meisje, van eene welgevormde en majestueuze leest, en welks met elken dag toenemende achtbaarheid zonderling afstak bij de vrolijke maar onbeduidende of gemeene rollen, tot welke haar beroep haar veroordeelde. Een jong mensch, een der leden van den troep, was den directeur van groot nut; bij alle dringende gelegenheden was hij te vinden en te gebruiken. Behoefde men eenen harlekijn, de jonge SIDDONS was harlekijn; eenen *Coriolanus*, de jonge SIDDONS schoot het Romeinsche harnas aan; een' vluggen paljas, geen betere paljas dan SIDDONS. De schoone KEMBLE, zijn kameraadje in den troep, was nu bijna zeventien jaren oud: zij erkende de verdiensten van SIDDONS; zij beminde hem, en weldra had *Julia* haren *Romeo* gevonden. Zij verklaarde aan hare ouders, dat de Heer SIDDONS haar beviel, en dat hij haar man zou worden; een besluit, hetwelk al de berekeningen der familie in de war bragt. Zulk eene schoonheid, op welke men de schitterendste hoop gevestigd had, zou zich tusschen de schermen van een provincietheater wegwerpen, haar lot aan dat van eenen onbekenden akteur verbinden! Vader en moeder beide weêrstonden, met al hunne krachten, eene dwaasheid, die hun eene misdaad toescheen.

De Heer KEMBLE wapent zich met strengheid, als een tweede *Capulet*; Jufvrouw KEMBLE, het voorbeeld van *Lady Capulet* volgende, zingt met haren man uit éénen toon. De jonge lieden klagen en weenen; het gerucht hunner gedwarsboomde liefde verspreidt zich door al de theesaletten der kleine stad, dubbel gelukkig dat zij een onderwerp heeft om over te praten. Om aan het geval eene nog dramatischer wending te geven, dicht de jonge SIDDONS en zingt, bij wijs van slotzang, na eene benefietvertooning te zijnen behoeve, een liedje, waarin het verhaal zijner ongelukkige vrijerij en een beroep op alle medelijdende harten vervat is. Het publiek geraakt in geestdrift; een daverend handgeklap beantwoordt deze publieke biecht. De tooneelen binnenska-

mers, die op dit bedrijf volgden, zouden geene ongepaste plaats in een' kluchtigen roman bekleeden. Achter de schermen teruggekomen, geeft *Miss* KEMBLE's moeder aan den jongen verliefde de eerste proef van hetgeen hem wacht. Buiten haar zelve van woede, vliegt zij op hem aan, slaat hem in het aangezigt, en geeft hem eene geduchte les van vrouwelijke bokskunst, aan welker voortzetting men veel moeite heeft hem te onttrekken.

Onder storm en onweder begonnen, had deze vrijerij nogtans eene gelukkige uitkomst. Na een jaar lang bij eene rijke familie te hebben doorgebragt, die haar tot voorlezeres had aangenomen, huwde *Miss* KEMBLE, den 26sten November 1773, den jongeling harer keuze. Zij bezat volstrekt geen vermogen; het beroep van aktrice was het eenige, dat haar levensonderhoud aanbood. Een kleine troep, die in de stad *Bath* voorstellingen gaf, een tooneelgezelschap zonder geld, zonder krediet, zonder aanzien, verwaardigde zich, om de jonge, onbekende aktrice in zijne gelederen van hongerlijders op te nemen. Hun kleedermagazijn was zoo armoedig, dat *Mistriss* SIDDONS, de rol der *Iersche Weduwe*, in het stuk van dien naam, moetende vervullen, genoodzaakt was, het mansgewaad, dat in hare rol te pas kwam, van een' der tusschen de schermen staande aanschouwers te leenen; wederkeerig leende de aktrice aan Mijnheer haar vrouwenkleedje en rok, en in dit gewaad wachtte hij daar, dat hem zijne onontbeerlijke kleedingstukken teruggegeven wierden. Zoo ziet men haar afwisselend te *Birmingham*, *Cheltenham*, *Liverpool*, *Manchester:* altijd hetzelfde zwervende, behoeftige, rustelooze, onzekere leven; en ondertusschen groeide het gezin aan, zonder dat de inkomsten vermeerderden.

Op zekeren dag was te *Cheltenham* de voorstelling van het *geredde Venetië* aangekondigd: *Mistriss* SIDDONS zou daarin de rol van *Belvidera* spelen, de moeijelijkste misschien van geheel het hedendaagsche tooneel. *Cheltenham* was op dat oogenblik de verzamelplaats van eenige personen uit de hoogere standen, die loges gehuurd hadden, zich vooruit vleijende met het onedelmoedige vermaak, om de bespottelijke pogingen eener boersche *Belvidera* bij te wonen. Een in eene klucht verkeerd treurspel, is dat niet van alle grappen de meest verlustigende? *Miss* BOYLE, *Lord* DUNGARVON, *Lord* AYLESBURY, gekomen om met aktrice en troep den spot te drijven, keerden terug vol bewondering

voor *Mistrifs* SIDDONS. *Mifs* BOYLE wilde de jonge aktrice leeren kennen, nam deel in haar lot, en vernieuwde hare geheele tooneelgarderobe. *Lord* AYLESBURY fchreef aan GARRICK, dat hij op het land eene onbekende parel gevonden had, en de groote tooneelkunftenaar zond den Heer KING af, om *Mistrifs* SIDDONS aan te nemen. Directeur van *Drurylane*, was GARRICK destijds tusfchen twee mededingende aktrices geplaatst, die hem onophoudelijk met hare overdrevene eifchen kwelden en door hare eigenliefde vermoeiden. Het zou hem iets aangenaams geweest zijn, eene derde mededingfter tegen haar over te ftellen, om de oplettendheid en gunst van het publiek met haar te deelen; dit was alles, wat hij van *Mistrifs* SIDDONS verwachtte, alles, wat hij van haar wenschte. Zelden wordt bekwaamheid om haarzelve bemind; men bezigt haar, en daarmede acht men zich wel gekweten te hebben. In de fragmenten harer Memoriën, welke *Mistrifs* SIDDONS befcheidenlijk *Levensherinneringen* noemt, en die met edele en mannelijke opregtheid gefchreven zijn, doet de groote aktrice op eene belangwekkende wijs verflag van hare betrekkingen met GARRICK:

„ Men bood mij vijf pond fterling 's weeks. Ik was jong; men zeide, dat ik fchoon was; dit loon was ik wel waard. GARRICK ontving mij met onderfcheiding. Hij overlaadde mij met zijne beleefdheden en zijnen lof; maar zijne welwillendheid mijwaarts had flechts één ftellig doel, dat van mij te misleiden. Steeds verzette de groote akteur zich er tegen, dat ik mijne krachten in gewigtige rollen beproefde, de eenige, die voor den aard van mijn talent en mijne geftalte en voorkomen gefchikt waren. Menigmaal had ik getracht, de beweegredenen van dit gedrag te ontdekken, en het werd mij eindelijk klaar. Den hoogmoed van twee aktrices, wier aanmatigingen en onderlinge jaloerschheden voor hem eene bron van gedurige kwelling waren, te fnuiken, dit was zijn hoofdwensch. Daarenboven begon hij zijne bijzondere belangen van die des fchouwburgs te fcheiden, en om mij wezenlijk van dienst te zijn, hiervoor zag hij niet de minfte reden. Hetzij zijn geluk hem zelfzuchtig gemaakt had, of dat de zielbedervende vleijerij, die hem omringde, zijne aangeborene hoedanigheden verduisterde, hetzij eenige andere reden invloed op hem oefende, hij is mij meer fchadelijk dan nuttig geweest. Met verbazing bemerkte ik, dat

hetgeen hij in mij het hoogste achtte mijne vergankelijke schoonheid was, en dat hij in de toekomst mijner theatrale loopbaan niet het minste belang stelde.' Andere meer geheime redenen misschien, omtrent welke ik nogtans mij zelfs geene gissing veroorloven zal, bestuurden zijne betrekkingen met mij. Zijn lof hield niet op; zijne overdrevene beleefdheden maakten mij tot een voorwerp van afgunst. Aan mij zond hij loges-biljetten op luisterrijke speelavonden. De rol van *Venus*, in stukken; waar die Godin voorkwam, was steeds de mijne; mijne mededingsters noemden mij *Mijnheer* GARRICK's *Venus:* ik zal de overige kleingeestige kwellaadjen verzwijgen, waaraan die voorkeur mij blootstelde. Koningen en Vorsten maakten GARRICK hun hof; zijn naam weêrgalmde door geheel *Europa*; hij was alvermogend; zijn wezenlijk talent drukte het zegel op dien grooten naam; men benijdde elkander een woord, eenen glimlach van hem. En deze man spaarde mij geene vleijerij, verzuimde nimmer mij blijken van voorkeur te geven! Sterker hoofden dan het mijne, geloof ik, zouden op hol gebragt zijn; maar, ik had twee kinderen, en ik beminde mijnen man.

„ Misschien verwonderde zich GARRICK, aan gemakkelijke veroveringen gewoon, dat hij niet, zelfs zonder uitdrukkelijke en stellige verklaring, over eene vrouw gezegevierd had, die aan hare pligten getrouw bleef. Na duizendmaal aan mijnen man herhaald te hebben, dat hij de zorg voor mij op zich nam, dat wij niets te vreezen hadden, dat mijn lot verzekerd was, liet hij mij naar *Birmingham* vertrekken; en, vol vertrouwen op zijn woord en op zijne herhaalde verzekeringen, twijfelde ik niet, of mijne verbindtenis in *Drurylane* zou gewis hernieuwd worden, toen ik van de nieuwe directeurs eenen brief ontving, waarin zij verklaarden, dat zij mijne diensten niet meer behoefden. GARRICK (zoo als SHERIDAN mij berigt heeft) had mij gesmaad, in plaats van mij aan te bevelen. Hij zelf was het, die het besluit had doen nemen om mij af te danken; eene harde en bittere vernedering, en helaas! mijne vernedering was het eenige niet; mijne arme, nog in de wieg liggende kinderen hadden geen brood. Gedurende anderhalf jaar waren mijne wanhoop en mijne neerslagtigheid zoo groot, dat mijne gezondheid er onder leed. Ten langen laatste vatte ik weder moed; ik bood het hoofd aan het ongeluk. Van *Drurylane* verbannen, vernederd, verguisd, nam ik mijn

leerwerk andermaal op, en hervatte het zwervende leven eener rondreizende aktrice."

Die leertijd moest van langen duur zijn. Na het ſpelen van komieke rollen beproefd te hebben, waarin zij ſlechts middelmatigen opgang maakte; na al de *Engelſche* en *Ierſche* Graafſchappen doorgezworven te zijn, kwam zij te *Londen* terug, en GARRICK verwaardigde zich, haar nog eene of twee rollen te vertrouwen: verder ſtrekte hij zijne beſcherming niet uit. *Londen* en GARRICK hadden haar nog niet begrepen: maar, elke der teleurſtellingen van *Mistriſs* SIDDONS was voor haar het begin van eene nieuwe ſtudie, het onderwerp van eenen nieuwen kunstarbeid. Nimmer was eene menſchelijke ziel volhardender in hare beſluiten; nimmer paarde zich een gezonder oordeel met eenen ſterkeren wil. De eenvoudigheid van haar ſpel, het diepdoordachte en ware harer inzigten vielen den gewonen aanſchouwer weinig in het oog: daar zij niet tot hem wilde afdalen, was zij gedwongen hem tot haar te verheffen; roem van dezen aard groeit langzaam. Het was eerst in 1777, dat aan de inwoners van *Birmingham* en *Manchester* de oogen omtrent de hooge verdienſten dezer aktrice opengingen. De akteur HENDERSON riep in de volle koffijkamer: „Neen, nooit heeft deze aktrice haars gelijke gehad; nooit zal iemand haar overtreffen!" TATE-WILKINSON ſchreef in een dagblad, dat hij zich ten hoogſte verwonderen moest, dat het *Londenſche* publiek en de beroemdſte akteur der wereld dit talent van den eerſten rang, *Mistriſs* SIDDONS, veronachtzaamd en aan de provinciën overgelaten hadden.

„Het was te *Bath*, (zegt zij in hare *Herinneringen*) dat ik de laat gerijpte vruchten mijner aanhoudende ſtudiën begon te plukken. Tot dien tijd toe was ik zeer ongelukkig geweest; het hooge treurſpel, de eenige ſoort van drama, waartoe ik natuurlijke geſchiktheid had, was ſedert lang van het tooneel verbannen. Ik heb misſchien bijgedragen om het weder in eere te brengen; maar hoeveel moeite heeft dit niet gekost! Men moge er over oordeelen: 's Maandags morgens hield ik te *Bath* repetitie van eene tragedierol; dienzelfden avond moest ik te *Bristol* zijn, om er een blijſpel te ſpelen; dan weder naar *Bath* terugkeeren, en er, Dingsdag avond, mijne rol in het treurſpel vervullen. Mijne grootſte ſpijt was, dat ik in blijſpelen en kluchten ondergeſchikte rollen ſpelen moest. Al die arbeid bragt mij 's weeks

de ſom van drie pond ſterling op. Maar een kring van vrienden begon zich rondom mij te vormen; men achtte, men bemoedigde mij; ik hoopte eindelijk te zegevieren; met moed gaf ik mij aan een' onophoudelijken arbeid over. Wanneer ik mij nog herinner, welke overmatige inſpanning van geestkrachten en welke gedurige ligchaamsvermoeijenisſen ik destijds zonder morren onderging, weet ik niet, waar ik de ſterkte en den moed, die mij noodig waren, gevonden heb. Daarenboven drukten alle moederzorgen op mij, en ſtoorden mijne tooneelſtudiën. Menigmaal moest ik aan mijne ſpelende kinderen ſtilte opleggen, om de rol te kunnen van buiten leeren, die ons het brood der week verdienen moest."

Die eenvoudige taal, die beſcheidene herinneringen zijn in mijne oogen oneindig verhevener, dan de ijlende heftigheid en de hartstogtelijke overdrevenheid, welke KEAN kenmerkten.

In 1782 begon de roem van *Mistriſs* SIDDONS, die in de *Engelſche* Graafſchappen gedurig grooter geworden was, op nieuw in de hoofdſtad te weêrgalmen: zij ontving de uitnoodiging, om wederom datzelfde tooneel van *Drurylane* te betreden, hetwelk haar tweemaal zoo noodlottig geweest was. Niet zonder weêrzin beſloot zij er toe; het verledene maakte haar bevreesd; zij was aan de inwoners van *Bath* gehecht, en gevoelde zich door dankbaarheid als aan die plaats geboeid. Tot afſcheid ſtelde zij een dichtſtuk op, hetwelk zij na hare laatſte verſchijning op het tooneel van *Bath* uitſprak. De verhevene, tevens eenvoudige en edele denkbeelden, die er in uitgedrukt worden, hebben iets zoo treffends, dat wij ons genoopt voelen, hier in proza eenige zinſneden uit deze zeldzame toeſpraak te laten volgen:

„Hoe nu, zult gij zeggen, Mijne Heeren, de vrouw, wier pogingen wij aangemoedigd hebben, vermeet zich, ſchrijfſter te worden! Wat kan zij ons dan te zeggen hebben? en wat geeft haar het regt, zich den dichterrang aan te matigen? Welk eene laatdunkendheid! Hebben wij dan van haar gevorderd, dat zij welſprekendheid of letterkennis moet doen blijken? Welke Muze is het, die haar bezielt? — Mijne Heeren, het is de dankbaarheid. Mijne ziel is er vol van. Weldra moet ik een verblijf verlaten, dat mij dierbaar geworden is; ik moet ulieden vaarwel zeggen, wier vaderzorgen mijnen roem gevormd, mijnen naam bekend gemaakt hebben. Gij, die zoo toegevend voor mijne misſlagen, zoo

onderfteunend voor mijne pogingen geweest zijt, u ga ik verlaten; het is een fmartelijk affcheid. Hebt gij voor mij niet meer gedaan, dan mijne geringe verdienften verwachten of verlangen konden? Ben ik niet gelukkig hier? Waarom mij dan aan eene reeds verkregene en door mij zoo innig gevoelde vriendfchap ontrukt; waarom beproefde befchermers verlaten en aan eene onzekere toekomst opgeofferd? Heb ik daartoe eene reden, eene drijfveer, voorwendfel, of verontfchuldiging?

„Ja, die reden, die verontfchuldiging heb ik; en zie, hier zijn zij!"

(Bij deze woorden traden de drie kleine kinderen van *Mistrifs* SIDDONS van achter de fchermen; zij nam hen bij de hand en vervolgde:)

„Zietdaar, Mijne Heeren, hetgeen mij van u wegdrijft; deze hulpelooze fchepfeltjes dwingen mij, mij aan nieuwe gevaren prijs te geven. Arme kinderen! gij waart de eenigen, die mijne broze, door ftormen reeds zoo zeer geteisterde levenshulk naar eene zee terug kondt drijven, waarop ik niet weet, wat mij te wachten ftaat. Gij alleen kondt aan uwe moeder eerzuchtige denkbeelden inboezemen, en haar als in ballingfchap zenden. Immers, waren mij hier niet de winden zacht en de hemel gunftig? Wat ga ik elders zoeken? Onweder misfchien en fchipbreuk. Dient mij derhalve tot verfchooningsgrond bij hen, die mij hadden aangenomen! — En gijlieden, aan welke ik noch het heilige vuur des dichters, noch de welfprekendheid van den redenaar kan aanbieden, ontvangt ten minfte de hulde van het opregtst, het diepst, het vurigst gevoel eener dankbare ziel!"

Het was in September 1782, dat zij aldus fprak. Den 10den October van hetzelfde jaar was haar fortuin gemaakt; hare kinderen hadden overvloed. Het erfgoed van eenen beroemden naam en een eerlijk vermogen was hun verzekerd. Eene eenige rol, die van *Ifabella* in *het noodlottige Huwelijk*, van SOUTHERN, werd voor haar, hetgeen later de rol van *Othello* voor KEAN moest wezen. Men was trapswijs tot den fmaak voor het hooge en edele treurfpel teruggekeerd: *Mistrifs* SIDDONS maakte een' zeer diepen indruk, en werd met bijna razende geestdrift toegejuicht. Zoo veel fchoonheid, zoo veel kracht; deze ftatige vrouwegeftalte, zoo aandoenlijk, zoo edel, zoo doorleerd in hare kunst, zoo waar, zoo diep van gevoel, voltooide de omwenteling:

het melodrama gaf den doodsnik, en ruimde de plaats in aan de tragedie. „ Ik keerde naar huis terug," zegt zij, „ te midden van het luidruchtigst bravo-geroep en als in zegepraal op de handen gedragen. De blijdschap dreigde mij te verstikken; ik was half dood. Ik bereikte mijne vreedzame woning, en zette mij aan onzen eenvoudigen disch, tusschen mijnen man en mijnen vader. De stilte van het maal werd slechts nu en dan door eenige uitroepingen van SIDDONS afgebroken. Mijn vader, destijds reeds een hoogbejaard man, at zwijgend; maar, van tijd tot tijd vork en mes nederleggende, zijn eerwaardig aangezigt, langs hetwelk de tranen nederbiggelden, opheffende, en zijne grijze haren op de schouders terugwerpende, uitte hij eenige woorden van blijdschap, die mij tot in de ziel aandeden. Door aanhoudende inspanning afgemat, verviel ik in eene diepe mijmering; ik liet al de afwisselingen van mijne moeijelijke loopbaan voor mijnen geest voorbijgaan, en gaf mij bij derzelver herdenking aan gepeinzen over, welker innigheid ik moeijelijk zou kunnen beschrijven. Vervolgens maakte een diepe slaap zich van mij meester, en verliet mij eerst des anderen daags omstreeks een ure. Ik ontwaakte volkomen hersteld, vol kracht van geest en ligchaam."

Het was in de rol van *Isabella*, dat Mevrouw STAEL haar het eerst zag; zij verklaarde haar oogenblikkelijk, voor geheel de wereld, de edelste, majestueuste, in haar gebarenspel volkomenste tooneelkunstenaresse, welke zij immer gezien had; de eenige, die niets van hare achtbaarheid verloor, zelfs wanneer zij zich ter aarde wierp. De natuur had haar gevormd, om het toonbeeld der grootheid te zijn: zij behield dit kenmerk zelfs in de heftigste gemoedsbewegingen. „ Wanneer zij *Lady Macbeth* speelde," zegt *Lord* BYRON, „ scheen zij een bovenaardsch vrouwelijk wezen, uit de hoogere gewesten afgedaald om de wereld te verbazen. Kracht, hartstogt, grootheid, alles was in haar vereenigd. Het is onmogelijk haar te vergeten, wanneer men haar eenmaal in het tooneel gezien heeft, waar zij als slaapwandelaarster optreedt, de oogen open, de zinnen in slaap, als eene statige schim voorbijglijdende, de lippen bewegende en geen geluid latende hooren. Hare verschijning is eene gebeurtenis geweest in het leven van allen, die haar gezien hebben."

Den eersten bijval, dien zij verwierf, had zij te danken aan de edele en teêrgevoelige rollen van *Isabella*, *Jane Sho-*

re, *Belvidera*, *Imogina*; inzonderheid deed zij de schoonheid uitkomen der worsteling van een sterk gemoed met het ongeluk; de heldenkracht der vrouw, wanneer zij gelijktijdig en hartstogt en noodlot bestrijdt. Het aandoenlijke van haar spel ontsprong niet uit de gemeene en lage bron van het jammerende en klagende, maar uit iets, dat oneindig edeler en grootscher was. *Katharina van Arragon*, *Elvire*, *Constance*, al de rollen, die hoogheid van ziel, eene bijna mannelijke kracht en heldhaftige grootheid vereischten, waren hare zegepralen. Tegen het einde harer dramatische loopbaan werd zij min of meer zwaarlijvig, en zij verloor iets van die hartstogtelijke verhevenheid, waarvan het bovenaardsche zegel haar bij hare geboorte scheen ingedrukt te zijn. Maar toen zij nog op het toppunt van hare kracht was, toen moest men haar zien, rijzig, slank, met haar kalm en verheven voorhoofd, door haarlokken zoo zwart als ebbenhout omkranst, en hare zwarte oogen, beurtelings liefde, smart, verontwaardiging uitdrukkende! De rol van *Julia*, in *Romeo*, was de eenige, waarin zij minder geviel. De minnende en teedere liestaligheid, de verrukking en bijna kinderachtige vervoering van het jonge *Italiaansche* meisje pasten voor haar weinig. Tot op het einde der achttiende eeuw beheerschte zij, zonder mededingster, het tooneel, dat zij veroverd had. De geestdrift van het publiek kende noch grenzen noch verflaauwing. Van alle kanten zond men haar de prachtigste geschenken; zij leefde veeleer als eene vorstin, dan als eene tooneelspeelster.

Toen ontwaakte de Nijd; de naijverige schrijvers en de dagbladen, derzelver tolken, stroomden over van schandelijke lasteringen tegen haar bijzonder gedrag en hare huisselijke betrekkingen. „Zij had," zeide men, „geweigerd, bij het benefiet harer minst gegoede tooneelmakkers te spelen; zij liet eene harer zusters van honger omkomen." Zaken, die volstrekt valsch waren, maar waaraan het publiek zonder onderzoek het oor leende. Den geest vol van deze lasterlijke beschuldigingen, veroorloofde het parterre zich, op zekeren avond, haar, welke het zoo lang vergood had, uit te fluiten! Men riep: „Weg! Ruim het tooneel!" *Mistriss* SIDDONS liet zich niet van haar stuk brengen; maar, met JOHN KEMBLE tot voor op het tooneel tredende, verklaarde zij, zonder drift, bedaardelijk, met een vasten, kalmen en achtbaren toon, dat al wat men haar te last

gelegd had onwaar was; zij gaf opheldering van hare gedragingen, weêrlegde de tegen haar verspreide aantijgingen, besteedde meer dan een vierde uurs aan die regtvaardiging, en verliet het tooneel onder verdoovend handgeklap en toejuiching. Merkwaardig voorbeeld van de gevaarlijke wuftheid der menigte, van de onzekerheid des tooneelroems, en van de vastheid eener vrouw.

Niettemin, de ziel van *Mistris* SIDDONS was bitterlijk gegriefd. En toen zij vervolgens zag, hoe het publiek SHAKESPEARE en het treurspel verliet, om ellendige melodrama's na te loopen; toen zij getuige moest zijn, hoe een koorddanser, een olifant, een hond, die water putte, den toeloop tot zich trokken, besloot zij, deze ondankbare loopbaan vaarwel te zeggen. Den 29sten Junij 1802 gaf zij hare laatste voorstelling en speelde in *Macbeth*. Na het tooneel der slaapwandeling stond geheel het parterre in massa op, en wilde, dat het stuk niet verder voortgespeeld zou worden.

Thans keerde zij tot het huiselijke leven terug, verscheen niet weder op het tooneel, uitgezonderd twee- of driemaal bij het benefiet harer verwanten, en werd zelfs (eene eer, die slechts haar alleen wedervoer) tot den bijzonderen omgang van Koning GEORGE III toegelaten. Menigmaal was zij te *Windsor* de voorlezeres der koninklijke familie. GEORGE III, die veel van den *Hoogduitschen* tongval behouden had, en die, ondanks zijne moeijelijke uitspraak, een voorbeeld van fraai *Engelsch*-spreken wilde zijn, zeide haar, op zekeren dag, met eene kluchtige geestdrift, welke zijne wijs van zich te uiten nog grappiger maakte: „Vis en vaarlijk, *Mistris* ZIDDONS, ik hab u op een misgreeb villen pedrabben; maar ik hab niet een eenige vout fan uitspraak bij u kefonden, niet een eenige; al mijn moeite vas omsonst."

Op een' anderen dag gaf dezelfde Vorst, aangedaan door het voortreffelijk lezen der aktrice, haar zijne onderteekening, en spoorde haar aan, het papier boven dezelve in te vullen zoo als zij verkiezen zou. Zij gaf de blanco-teekening aan de Koningin terug.

Zulke gevoelens, zulk een gedrag vermogten echter niet, haar voor de pijnlijkste slagen van huiselijk ongeluk te behoeden. Haar man, dien de buitengewone luister, welke zijne vrouw omscheen, in het duister stelde, wierp zich in velerlei ondernemingen, die alle mislukten. Oneenigheid drong in het huishouden, en het kwam tot eene scheiding.

Mistriss SIDDONS behield steeds een diep en teeder aandenken voor hem, en vermaakte hem eene vrij aanzienlijke rente. Te midden van hare zegevierende loopbaan verloor zij twee van hare kinderen, en zag het derde in eene gevaarlijke ziekte storten. „ Waan niet langer," schreef zij aan eene harer vriendinnen, „ dat er hier op aarde geluk bestaat; wij moeten het in eene andere wereld verwachten. Zijne wenschen te beperken, met weinig tevreden te zijn, ziedaar het toppunt van heil, dat voor ons menschen bestemd is! Menigmaal is al wat men doen kan lijdelijk gelaten te wezen. Mijne twee lieve meisjes zijn den Hemel ingegaan; het derde komt uit de school te huis met dien noodlottigen schoonheidsblos, welken ik bij hare zusters heb opgemerkt, en die de voorbode is van ziekte en van dood. Ik gelijk naar NIOBE, reeds door 's hemels wraak getroffen, en magteloos de laatste schichten van zijnen toorn hoorende aansnorren."

Hoeveel kommer en zielsmart levert de loopbaan van tooneelkunstenaar niet op; hoeveel vijanden en gevaren heeft hij niet te overwinnen! Maar ook, hoe heerlijk is de worsteling! en hoe schoon is het niet, dien zegepalm van eer en grootheid, van roem en achting, van bekwaamheid en zielkracht verworven te hebben!

VRIJMOEDIGE BEDENKINGEN OVER EN TEGEN HET GESCHRIFT: ONTWIKKELING VAN HET BEGRIP DER PHILOSOPHIE, ENZ. VAN DEN HOOGLEERAAR TACO ROORDA.

„ Δος μοι πoυ 'στω."

Wijsbegeerte, echte wijsbegeerte in *Nederland!* dit behoort bijna onder de *pia vota* van onzen tijd; men is bij ons te land reeds zoo gewend aan het oppervlakkige, het gevoelvolle, het bloot romantische, dat een wijsgeerig boek of boekje, even als eene komeet, algemeene sensatie verwekt, en ieder naar buiten gaat, om het vreemde verschijnsel aan te staren. Zoude het dan waarlijk goed en nuttig zijn, als onze respective Letterkunde eene meer wijsgeerige strekking verkreeg? Ik geloof ja; en waarom? Een fiksche, gezonde Geldersche pot is toch beter voor de maag, dan de truffels, de *blanc-mangés*, de zoete desertschoteltjes, enz.

Ziedaar ons antwoord. Maar, zal men de lieve, aandoenlijke, en de afgrijselijke, akelige verhalen, het heirleger van romans vaarwel zeggen, en de handen (dat is, de met *geld* gevulde handen) naar wijsgeerige werken uitstrekken? Ik geloof neen! want het is gemakkelijker om te gevoelen, dan om te denken, en men verduwt met minder moeite de minutieuze beschrijving van een kasteel, eener bruiloft, of van eenen veldslag, dan de ontwikkeling van een begrip; het eerste smelt weg op de tong; het laatste moet eerst fijngekaauwd, en dat vermoeit op den duur.

Wij danken den Hoogleeraar voor zijne wijsgeerige bijdrage, en tevens voor zijne belangstelling in de wetenschap der wetenschappen, die, even als de aloë, slechts eens om de honderd jaren op Hollandschen bodem schijnt te kunnen bloeijen. De man, gevormd door Letterkunde en Oudheid, kan niet onverschillig zijn aangaande de vaste grondslagen onzer menschelijke kennis, en, wat meer zegt, hem is zeer goed bekend, *wat* en *hoedanig* anderen vóór en met hem op deze grondslagen gebouwd hebben; velen „hout, stoppelen en stroo." Met waar (dat is, voor ons, *wijsgeerig*) genoegen volgden wij den Hoogleeraar in de Genetische ontwikkeling der wijsbegeerte (pag. 22 *sq.*) Zoo is het: men beziet het gebouw van onderen af, klimt van trap tot trap, en begint eindelijk te begrijpen, met welk een doel, en naar welke wetten, het gebouw is opgetrokken. Daardoor leert men dan tevens zien, waar de bouwmeester te veel of te weinig licht heeft aangebragt; zelfs de gooten en schoorsteenen komen, als gedeelten van het geheel, ons belangrijk voor. De mensch vraagt: wat is toch de wereld? en wat ben ik, wat is de mensch in de wereld? (pag. 30) en ziedaar de physici, de natuuronderzoekers! De boom verkrijgt weldra zijne takken — scheikunde, sterrekunde, wiskunde, ontleedkunde. Maar nu de vraag: wat ben ik? Ziedaar de nieuwe wereld, de bovenzinnelijke! 't Is daar wel wat duister en schemerend; maar men moet er toch ook heen. Nu staat de wijsgeerige mensch voor twee groote velden: hier de zigtbare natuur, *les sciences exactes*; daar de bespiegelende wijsbegeerte (pag. 38), en hier komen de soorten en geslachten, de bijzondere dingen, de wereld, de mensch, het heelal. Waarlijk, hier mag het te regt heeten: „Aan al „die bijzonderheden heeft de philosooph nu voorshands „genoeg," (pag. 44.) Doch, ziedaar de groote vraag al-

ler eeuwen, en ook van de onze: wat is nu de *cardo rei*, het resultaat van dat alles? of, plat uitgedrukt: wat heeft men er aan? en waar is men nu eigenlijk met al dat onophoudelijk philosopheren gekomen? Lees hierover onzen Hoogleeraar na van pag. 54—66, en gij zult het den waarheidlievenden man toestemmen: „Wij zien daarin anders „niet, dan een bajert van verwarringen, en de geschiedenis „der wijsbegeerte is niets anders, dan eene onafgebrokene „opvolging van menschelijke dwalingen en dwaasheid," (pag. 57, 58.) — Maar, ook in *dit* rijk heerscht eene oppositie; (en waar niet al?) men beroept zich op „onmiddellijk „gevoel, op eene onmiddellijke, verneembare openbaring „van het wezen des Oneindigen." Dit is het *Whigsministerie*, met den voorstander JAKOBI als spreker. Ginds de *Tories*, die willen onderzoeken, die verwerpen, ontleden, abstraheren en evolveren; de O'CONNELLS, die eene volslagene *Emancipatie* van rede en denkbeeld eischen; — ook daar zijn hartige sprekers, hier de *Ahnung*, daar de *Kritik* („de „*alles zermalmende*," noemde Vader MENDELSOHN die van KANT); de revolutie is op handen — men zal straks handgemeen worden — de wereld van begrippen en het onmiddellijke gevoel naderen elkander als twee donkere onweêrsbuijen. O, negentiende eeuw! wat zal er van worden? Dat vraagt de Hoogleeraar; wij zien hem aan, of liever zijn geschrift, en vragen hetzelfde met hem. Doch, datgene, wat hij ons op *deze* vraag ten antwoord geeft, was ons, wij bekennen het vrijmoedig, te duister, en bragt ons niet veel verder. Mogelijk ligt de schuld aan ons. „*Hanc* „*veniam damus etc.*" Laat ons zien! In dezen nacht ontbreekt ons eene leidstar; (wij laten den Hoogleeraar spreken) het is een stikdonkere nacht, en echter deze leidstar heeft de Philosophie zelve gevonden, en deze is: „het on„middellijk gevoel, een op drie wijzen zich openbarend ge„weten, gewisse, onmiddellijk gevoel, dat is *donkere ge*„*waarwording* van hetgeen men met één woord het *Goddelijke* „noemen kan." Vergissen wij ons niet zeer, dan is juist dit de veelbesprokene *Ahnung* onzer naburen, welke FRIES wijsgeerig ontwikkelde, (en deze moet echter van den Hoogleeraar een' kleinen aanval verdragen, pag. 62: „Man„nen, als FRIES, beproeven den gulden, beter vergulden, „dat is schoonen en kostelijk schijnenden middelweg") en DE WETTE, bovenal in zijne *Religion und Theologie*, voor

de Godgeleerden smakelijk trachtte te maken. En nu worden wij telkens en telkens weder teruggewezen op deze „donkere gewaarwordingen." — Toen wij den wijsgeerigen Schrijver tot zoo ver gevolgd waren, was het ons even alsof men ons in de verschillende heldere en nette vertrekken van een gebouw rondleidde, maar op eens de deur van eene groote zaal opende, waar al deze vertrekken in zamenliepen. Nu dachten wij eerst wat regt schoons te aanschouwen; maar zie! — het was daar binnen stikdonker; de blinden waren gesloten, en onze vriendelijke leidsman wist niets anders te zeggen, dan: „Ja, vrienden! het is hier donker en het blijft hier donker." — Naar ons begrip, moet het *einde* en het *begin* van de wijsbegeerte, en van elke wijsgeerige onderzoeking, *licht*, dat is *waarheid*, zijn. Als de Genetische ontwikkeling ons eindelijk geheel in het duister brengt, dan is er niet veel gewonnen. Wij hadden juist daarom gewenscht, dat deze „donkere gewaarwording" ons door het licht der wijsbegeerte ware opgehelderd:

„*Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem.*"

Maar hier verlaat ons de wijsbegeerte, en wij vinden ons, op eenmaal, op een *ander* gebied verplaatst. Immers, (pag. 72) om deze duisternis te verdrijven, heeft het Wezen der wezens het licht der Openbaring laten opgaan; men heeft *geloofd*. „Want die donkere gewaarwording in 's menschen „binnenste verzegelde en bekrachtigde, dat, hetgeen de „Openbaring aan het licht gebragt had, waarachtig was. „En dit is nu het tegenwoordig standpunt der Philosophie, „dat zij ook dat licht erkent, dat zij geloovig is, en nu dát „onmiddellijke gevoel en gewisse, die donkere gewaarwor- „ding van het Wezen der wezens in ons binnenste begrijpt „en verstaat," pag. 73. Dit verklaren wij niet te bevatten. *Hoe* men eene donkere gewaarwording *begrijpen* en *verstaan* kan, is ons duister. Wij wilden vooraf zoo gaarne naauwkeurig weten, *wat* deze donkere gewaarwording eigenlijk *is*, om over derzelver waarheid of schijn, over derzelver *wijsgeerige waarde* te kunnen oordeelen. Maar hier staan wij, als AENEAS voor de *Grieken*, in eenen nevel gehuld. — Vergelijkt nu de Hoogleeraar deze donkere gewaarwording bij een kompas, dan wordt het ons nog al duisterder; en nog al meer, daar *deze* gewaarwording de bedoeling der leidstar (het licht der Openbaring) DUIDELIJK *inziet*.

Bestaat hier dus niet, wat men noemt eene *μεταβασις εις αλλο γενος*, wanneer wij op eenmaal van het gebied der wijsbegeerte op dat der Theologie worden verplaatst? en zoude *inderdaad* de wijsbegeerte op *dat* standpunt gekomen zijn? zoude zij reeds zooveel onderzocht, bepaald, gevonden en ontwikkeld hebben, dat zij nu moet gaan *gelooven?* en is het wezen en de aard der Philosophie niet eigenlijk daarin te zoeken, dat zij onophoudelijk blijft navorschen, en zelfs over geloof, bijgeloof en ongeloof haar licht ontsteekt, en alles, wat *donker* en duister is, tracht te verhelderen? Wanneer de Philosophie eindigt met te *gelooven*, is zij geene Philosophie meer; dan geeft zij zich gevangen (aan wien ook, dat doet niets ter zake); maar, wanneer zij het Historisch geloof, of de verschillende Openbaringen, beschouwt en waardeert, en dáár waarheid van schijn afscheidt, wordt zij, als de welbeproefde toetssteen, van groote waarde, en gelooft zelve niet, maar leert te onderscheiden, te vinden, en eenmaal, op juiste en goede gronden, te gelooven. De wijsgeerige Schrijver houde het ons ten goede, dat wij *dit* standpunt liever verdedigen, en ons niet laten misleiden door eene zekere neiging naar het duistere en donkere, waarmede men in ons Vaderland ook hier en daar wel gediend schijnt. Wij eischen heldere, lichte, bepaalde denkbeelden en begrippen. Vonden wij die tot nog toe niet, wij zullen er naar zoeken, en onzen weg gaan als kinderen des lichts en kinderen des dags; wij zijn niet van den nacht, noch van de duisternis, vooral niet bij eene wijsgeerige ontwikkeling.

Gaarne stemmen wij het verder den Hoogleeraar toe, (pag. 85) dat het zinnelijke het gevoel van het bovenzinnelijke verdooft; maar wanneer „een hooger licht die donkere gewaar„wording van het bovenzinnelijke versterkt, zoodat het be„gint te schemeren en te flikkeren voor den geest," dan luidt dat meer dichterlijk, dan Genetisch-wijsgeerig; even zoo, (pag. 93) „dat er plotseling, als met eenen bliksem„straal, een licht in de ziel opgaat, waar men eensklaps in „woorden het licht des bewustzijns ziet uitgedrukt, waar„van men reeds lang eene donkere gewaarwording en leven„dig gevoel had." Voor *ons* is die toestand ondenkbaar; buiten dat mistrouwen wij, om *zekere* redenen, alle waarheden, bekeeringen en levendige of duistere gewaarwordingen, die ons met „de snelheid des bliksems" op het lijf vallen; — dat gaat wat al te onberedeneerd schielijk, en strookt

minder met de *ontwikkeling* der wijsgeerige begrippen. Het kwam ons voor, dat de wijsgeerige Schrijver, onwetend, geheel was afgeraakt van het grondgebied der Philofophie, en ons ergens anders verplaatst had, waar het minder licht en helder was. Wij wenfchen, met hem, waarheid en vaste grondbeginfelen; wij *gelooven*, met hem, van ganfcher harte; wij achten een' Christen-wijsgeer hooger dan eenig ander wijsgeer; wij gelooven, dat de Goddelijke Zoon des menfchen datgene aan de wereld geopenbaard heeft, wat geene wijsbegeerte openbaren *kan:* maar wij eifchen ook echte, zuivere, verlichtende wijsbegeerte, die zich niet buigt of wringt naar den geest der eeuw, of naar geliefkoosde leerbegrippen, en zich onafhankelijk weet te houden van den Heidelberger Katechismus; wijsbegeerte, die alle dingen beproeft en het goede bewaart. Bovenal in onze dagen bidden wij, voor ieder, licht en helderheid voor hart en verftand, waar zoo menigeen, die alles behalve een wijsgeer is, een roekeloos en gevaarlijk fpel drijft met duistere gevoelens en dweepzuchtige ftellingen. En dat vervrijmoedigde ons, om deze *Bedenkingen* onbewimpeld mede te deelen. De kundige, de geachte Hoogleeraar gorde de wapenen aan des lichts, en werke nog lang en veel ten nutte van het rijk Gods, dat is, het rijk der waarheid, des lichts en der liefde!

U. 1836. DAMON.

HET MENSCHELIJK LEVEN.

DE KINDSCHHEID.

Eerfte Zang.

Im öden Weltgewühle
Hebt Wehmuth meine Brust,
Denk' ich der Knabenfpiele
Und ihrer Götterlust.
Zu fchnell verrauschte Jahre
Der Unbefangenheit,
Was, zwifchen Wieg und Bahre,
Gleicht eurer Seligkeit?

MATTHISSON.

Ik breng der kindschheid lof, dien zaligen tijd des levens;
Dien tijd van zielevreê, van vreugde en onschuld tevens;
  Dien tijd, die lagchende ons, met rozen om de kruin,
  Al dartlend binnenleidt in 's levens bloementuin;
Die ons, wat aardsch genot de sterveling ooit moog' smaken,
Bij zijn herinnering nog 't hart van vreugd doet blaken;
  Die, heeft ook de ouderdom het bevend hoofd vergrijsd,
  Nog op dit levensperk, als op een Eden, wijst.

Ja, kindschheid! nooit genoeg geschat, erkend naar waarde,
Bekoorlijk vreugdtooneel des stervelings op aarde!
  Tijd, rijk in aardsch genot, die 't harte smaken mag!
  Volzalige uchtendstond van 's menschen levensdag!
Verbeelding maalt mij nog dien dageraad van 't leven,
Waarin zich 't lieve wicht, door ouderliefde omgeven,
  Als 't pas ontloken bloempje, in zoete vreugde baadt;
  Nog lacht mijn oog hem aan, dien schoonen dageraad,
Waarin de zuigling, rein als witte lentebloesem,
Zich rijk en zalig voelt aan 's moeders vollen boezem;
  Terwijl haar teedre schoot, als 't rustbed koestrend, zacht,
  Zijn al, zijn wereld is, waarop hij speelt en lacht.
Gelijk de hovenier de teedre plantjes voedstert,
Ze dekt voor bui en vlaag, ze in herfst en winter koestert,
  Zoo wordt de prille jeugd des zuiglings opgekweekt,
  En mildlijk stroomt hem toe, wat aan zijn vreugd ontbreekt.
Prangt hem behoefte of leed; op de eerste jammerklagten,
Wil teedre liefdezorg het pijnlijk wee verzachten;
  't Is 't wieglend schootgesus, dat weêr zijn vreugd verhoogt,
  En moederliefde, die de ontrolde traantjes droogt.

Naauw waagt de kleine de eerste en wankelende treedjes,
Of moeder schraagt, met zorgend' angst, de onvaste schreedjes,
  Waart dribblend om hem heen, houdt onverlet de wacht,
  En hoedt hem voor 't gevaar, hetwelk hij tegenlacht.
Zoo onbekommerd, zoo vervreemd van aardsche zorgen,
Gluurt hij het zonlicht aan, bij 't rijzen van den morgen,
  En smaakt nog de eigen vreugd, als de avondscheemring daalt,
  En 't flikkrend kaarslicht hem in vaakrige oogjes straalt,
Hij vindt zijn hoogst geluk, zijn toevlugt bij zijne ouders.
Geen onverdraagbre last beknelt zijn zwakke schouders;
  Geen angel van verdriet doorvlijmt zijn teeder hart,
  Of 's werelds tooverstrik houdt zijne ziel verward.

Neen! ſpelend groeit hij op, terwijl hij ſchatert, dartelt,
Daar nijd noch afgunst hem de ziel ontrust of martelt;
  Het ouderlijke huis, waarin hij rozen plukt,
  Is hem de bloemhof, waar elk voorwerp hem verrukt.

Naauw telt de kleine knaap een drietal levensjaren,
Of vrolijk gaat hij zich bij andre ſpeelnoots ſcharen:
  't Spel is zijn bezigheid, zijn wellust telkenreis,
  En 't kinderlijk vertrek zijn prachtig hofpaleis.
Hij ſlooft den geest niet af door zwaar en tobbig peinzen.
Zijn taal is taal van 't hart; dat hart weet van geen veinzen.
  Neen! onſchulds roos bloeit nog op 't blozende gelaat:
  Zij wijst me op 't paradijs en 's menſchen eerſten ſtaat.
Ja, in dien zaalgen tijd, met lot en ſtand tevreden,
Stoort vlaag noch onweerswolk den hemel van dit Eden;
  Wat vader wil en doet, is wèl en goed gedaan,
  En rustig volgt hem 't kind, hoe 's levens pad moog gaan.
O leerbeeld voor den mensch in laatre levensſtanden!
Stell' hij, als volgzaam kind, ook 't lotgeval in handen
  Dier Hemelwijsheid, die voor al haar kindren waakt,
  En de aard' voor hunnen voet ten ſchoonen lusthof maakt.

O kindschheid, gulden tijd, wie zou u ooit vergeten!
Wat ſchoone ſchakels hecht ge aan 's levens bloemenketen!
  Herinring voert mij nog bij de eerſte kinderpret,
  Waar 'k vrolijk medeſpeel met kaatsbal of raket.
Ja, zie den blijden knaap, als 't ſchooluur is vervlogen,
En, na behaalden lof, de vreugd hem blinkt uit de oogen;
  Hoe hij, door 't knapental verzeld, naar buiten treedt,
  En zich op 't open veld, op 't bloemrijk lusttapeet
Vermaakt, en rolt, of draaft, om zijne ſpeelgezellen,
Ten wedloop zaamgeſchaard, in vlugt vooruit te ſnellen!
  Zie hen bijeen gegroept, bij ſchaterend geſchal,
  Daar ſtraks naar 't luchtgewelf de vlieger rijzen zal!
Dees gaat met drift, zoo 't voegt, de biezen ſtaart ontwarren;
Die blikt de gouden zon, de zilvren maan, de ſtarren,
  Op 't ſtrakke wit papier gelijmd, met geestdrift aan,
  En meent, dat ze in dien vorm en glans aan 't luchtruim ſtaan;
Een ander zorgt voor 't koord, hetwelk hij bot zal vieren,
Staart op de windſtreek, ſpant alreeds de vingerſpieren,
  Om, als de vlieger ſtijgt en zich al hooger heft,
  Te zorgen, dat geen ſchade 't kostbaar kleinood treft.

Men steekt de handen op; het teeken wordt gegeven,
En onder luid gejuich de vlieger opgeheven;
Men loopt en zwoegt en zweet, en 't rank en breed gevaart'
Wordt kleiner voor het oog, hoe meer men tuurt en staart.
't Papieren hart is nu als aadlaar opgestegen;
't Heeft aan het heldre zwerk een' vasten stand verkregen;
Men schouwt het stipjen aan, dat in het wolkruim zweeft,
En ziet niets meer van oord of veld, dat hen omgeeft.
De touwklos ligt ontwoeld; bekroond is 't ijvrig pogen!
Al wakkert ook de wind, verrukt en opgetogen
Houdt elk het turend oog ten hemel heen gerigt,
Terwijl het knapental al zingend nederligt.
Maar hoe! een bui steekt op! geen tijd is 't nu van dralen;
't Vliegt alles op de been: — den vlieger in te halen,
Eer 't romlend onweer rolt door 't zwart betrokken zwerk,
Is aller doel en wil; elk slaat de hand aan 't werk;
't Behoud van 't eigendom zal moeite en zweet vergoeden:
Maar reeds behoeft het hart geen onrust meer te voeden;
Men wuift met doek en muts; gered is 't kostbaar pand;
De vlieger waggelt, daalt en buitelt neêr op 't land!
Genoten is 't vermaak; elk huppelt naar zijn woning,
En 't welgelukte spel is aller zielsbelooning!
Zoo oogst de blijde knaap, bij kinderspel en klucht,
Van d' eersten lentetijd de schoonste en zoetste vrucht.
Al konden schatten ons uit Oost of West verrijken,
In waarde zouden zij voor 't beuzlig speelgoed wijken.
Wat schenken zij ons ook, na de eens vervlogen jeugd?
Hoe rijker soms aan goud, hoe armer vaak aan vreugd.

Ja, eedle CATS! ik sta verrukt bij uw tafreelen,
Als ge ons zoo leerrijk maalt de vreugd der kinderspelen.
't Is waar, de blijde knaap, die op zijn stokpaard rijdt,
Waant zich een held te zijn, die heenrent naar den strijd;
Hij acht het hobbelblok, waarop hij is gestegen,
Een moedig ros te zijn, dat trappelt langs de wegen;
En, daar hij zich vermaakt bij schuldeloos gespeel,
Bestormt geen angst zijn hart, maar zielrust is zijn deel.
Hoor ik, o achtbare! u van elk bedrijf gewagen,
Dan denk ik nog met vreugd aan mijne kinderdagen;
In elk genoeglijk spel, dat mij voor oogen speelt,
Hervind ik, kindschheid! nog uw lief, aanvallig beeld.

'k Hervind het, waar 'k de jeugd, bij 't fpelen, aan mag ftaren,
Als ik haar vreugd aanfchouw bij 't rijpen van de jaren.
Als ik den knaap begluur bij koot of knikkerfpel,
Of als zijn drijftol fnort en draait door 't zweepgeknel;
Of als ik fier hem zie op fteile ftelten ftappen,
En van zijn hooge kunst in 't hoog bedrijf hoor fnappen,
Dan fmaak ik zielsgenot, hoe klein, hoe nietig 't fchijn,
En wenschte gaarne kind, bij 't fpelend kind, te zijn.
Zie rond! wat rein genot kan niet het meisje ftreelen,
Als gij haar met de pop de moederrol ziet fpelen,
Wanneer zij 't wiegje fchudt en drentelt op en neêr,
En al de kleedjes fchikt en herfchikt keer op keer!
Zie, hoe ze elk doekje vouwt of netjes uit gaat fpreijen,
Of 't popje koestren gaat bij 't ingebeelde fchreijen,
Het fust en ftilt, beknort, of zachtjes ftreelt en koost,
Het weer in 't wiegje legt en dus de zorg verpoost!
Dan is voor 't lieve kind het fpeeluur ras verftreken!
Zij heeft, wat moeder deed, opmerkzaam afgekeken;
Ze is vrouw in haar gezin, en, daar zij flooft en lacht,
Volbrengt zij reeds de taak, die eenmaal haar ook wacht.
Ja, fchuldeloos vermaak is voor de jeugd te rapen:
Aanfchouw met mij die groep van opgefchoten knapen,
Ginds deftig zaamgefchaard en prachtig opgefierd,
Daar bont pluimaadje hun op hooge mutfen zwiert.
De fiere krijgsmansftand kan ieders oog bekoren.
Men kiest zich wapens uit en kleeding naar behooren:
Elk hangt een blikken zwaard, of ftok, de fchouders om,
En fnelt naar buiten heen, bij fluit en kindertrom.
Daar ziet ge er een den rang van Overfte bekleeden;
Hij ftapt met achtbaarheid, met uitgerekte fchreden;
Een breed en kleurig lint prijkt hem, als fjerp, om 't lijf;
De muts en fchouders zijn van 't klaatrend zilver ftijf;
De kwasten der fchako gaan flingrend heen en weder,
En wapprend zwiert er op de bonte hanenveder;
Elk van 't gerigt gelid, op 't fierlijkst uitgedost,
Staat, als een oud foldaat, getrouw aan pligt en post.
De krijgsdrom gaat op marsch; 't let all' op 'sHoofdmans wenken:
't Bevelwoord klinkt; men ftaat, of gaat zich ommezwenken;
Nu ftapt men langzaam voort, dan houdt men eensflags ftil,
Of neemt den ftormpas aan, naar dat hun Hoofd het wil.
't Geknipte ridderkruis beloont de dappre daden;
Men gaat met vaste hand den houten fnaphaan laden,

En in het luid gefchreeuw, dat galmt uit aller mond,
Meent elk 't musketten vuur te hooren in het rond.
Men waant den vijand thans te vlugten voor hun wapen;
Terwijl geheel de troep van uitgeruste knapen
Van ftrijd en heirmagt fpreekt, alsof aan hunne kling
De roem of de ondergang van land en vrijheid hing.
Ja, knapen, 't ftaat u fchoon, zoo ge in uw kinderdagen
Eene eedle vrijheidszucht in 't hart fteeds om blijft dragen;
Zij was het, die zoo vaak, als nergens redding blonk,
Een' lauwertak te meer aan Neêrlands volksroem fchonk.
O ftreelend zoet vermaak! wie zal uw vreugde laken?
Onfchuldig mag zich 't kind in zijne jeugd vermaken;
Op 't gouden ridderkruis, waarmeê de krijgsrok praalt,
Wordt niet door afgunst vaak boosaardiglijk gefmaald.
De rang, dien hij bekleedt, als Hoofd der kinderfcharen,
Wordt hem niet fnood misgund, benijd door lasteraren.
Geen geemlijkheid, geen wrok, geen onuitroeibre haat
Vergalt nog 's levens zoet in d' eerften kinderftaat;
Elk is tevreên en wenscht geen andre fpeelgezellen;
Verderflijke eerzucht komt het rustig hart niet kwellen;
Geen rangzucht wekt zijn' nijd; hij vindt zijn' grootften fchat
In 't flikkrend tooverglas, of 't kleurig kaartenblad.

O zalig tijdperk! 'k blijf met wellust op u ftaren.
Hoe wekt niet 's vaders taal, in de eerfte kinderjaren,
Vertrouwen op in 't hart van 't welgezinde kind,
Als 't aan den moederfchoot den hoogften wellust vindt!
Dan komt geen eigenwaan de zoete vreugde ftoren;
Uit ieder nieuw tooneel wordt nieuw genot geboren.
Ja, wie genoegen fmaakt voor zijn verftand en geest,
Als hij van Latium of Hellas zonen leest;
Wat letterminnaar ook zich rustloos moog verzaden
In al wat de Oudheid meldt, of op haar grijze bladen,
Met kracht van taal, hem maalt van krijgsroem, moed en deugd;
Hoog, innig voelt de geest des kleinen zich verheugd,
Als hij van Reus of Dwerg de wondren hoort verhalen;
Dan kent, bij 't hoog belang, zijn weet- noch vraaglust palen;
En, hoe ook 't oud verhaal in duister ligt gehuld,
't Houdt, als 't merkwaardigst feit, geheel zijn ziel vervuld.
Of gaat de kindergeest allengs zich meer ontwikklen,
Gevoelt de kleine knaap zijn' leerlust fterker prikklen,

Hoe gloeit hem dan het hart, wanneer van menig held
'T Geschiedboek 't wapenfeit, de staatsverdiensten meldt;
Hoe leent hij dan het oor aan 't geen de brave vader
Of de onderwijzer hem, als trouwe vriend en rader,
Tot nut en leering toont uit Gods gewijde blaân;
Dan staren de ouders hem met zielewellust aan,
En pogen in zijn hart een' heilgen gloed te ontsteken
Voor al wat deugd en pligt en waarheid aan kan kweeken,
En, luistrende onverdeeld naar 't ouderlijke woord,
Vliegt ieder leeruur om, of leert hij spelend voort.
Zoo wordt het hart gevormd der schuldelooze kindren;
Geen giftig zaad komt nog den bloei der plantjes hindren;
Steeds argloos, rein van zin, in 't eerste jarental,
„ *Zijn 't schaapjes zonder erg, zijn 't duifjes zonder gal.*"

O smart! dat kindren ons het echtheil vaak ontrukken,
En roekeloos een' dolk in 't hart der ouders drukken,
Daar 't oog der moeder schreit, de vader tranen stort,
Wijl 't kind, de zoon der hoop, de levensvreugd verkort!
Vergeet gij, kindren, dan, met welke teedre zorgen
Het moederhart voor u, van d' avond tot den morgen,
Steeds zwoegde, om, onverpoosd, u trouwe hulp te biên;
Hoe 't oog in uw bezit het dierst kleinood kon zien?
Zond daarom 't ouderhart zoo menig stille bede
Voor uw behoud tot God, dat gij hun zielevrede
En huiselijk geluk verbittren, rooven zoudt?
Voelt, kindren, voelt, hoe diep de ziel der oudren rouwt,
Als ze om uw redding zelfs de pijnlijkste offers tarten,
Daar gij hun dierbrer zijt, dan de aders hunner harten!
De zorg, die 't vaderhart, die moederteêrheid toont,
Wordt door geen kind op aard', hoe lang 't ook leev', beloond.
Maar onvermengd genot kunt ge ons, in 't huwlijksleven,
O kleine! door uw deugd, uw liefde en leerlust geven.
Wat zaligheid, als gij der oudren vreugd vermeert,
De les des vaders volgt, den raad der moeder eert;
Als ge, aan ons hart geklemd, bij 't kusfend liefdekozen,
De zorg voor 't huisbeleid al dartlend komt verpoozen;
Als moeder zachten zin in 't jeugdig meisje ontwaart,
En vader op den knaap, als steun des huizes, staart!
Nog eens, wat zaligheid! Blijft, dierbren, schuldloos dartlen;
Geen pijnlijk naberouw zal dan uw' boezem martlen.

'T Is waar, een later tijd biedt last en zorg genoeg;
Maar 't pad van deugd en pligt betreedt men nooit te vroeg.

Ja, kindschheid! bloesemtooi des menschelijken levens!
Tijd van gevaar, maar tijd van hooge Godszorg tevens!
Houdt de Alvoorzienigheid haar oog op elk gerigt,
Meest zigtbaar waakt zij toch voor 't lief, onschuldig wicht.
Een Englenstoet beschut gewis der kleinen schreden;
Ja, waar de hoogste nood hun ook kwam tegentreden,
Waar menschenhulp bezweek, daar heeft ze in vuur en vloed,
Bij 't schrikverwekkendst lot, het hulploos kind behoed.
Ontrol 't geschiedenisblad! Ter staving dezer waarheid
Blinkt menig schoon tafreel in onverdoofbre klaarheid,
Met zonneglans ons toe, waar 's Hemels wondermagt,
In 't zorgen voor het wichtje, ons heerlijk tegenlacht.
Hoe vaak was 't rampgetij niet boven peil gerezen;
Hoe vaak deed vuur of storm het onderhart niet vreezen,
Als redloos have en goed en kroost werd aangerand,
Als liefde en moederangst rondgilde om 't huwlijkspand,
Dat ze eindlijk, ongedacht, wat afgrond 't aan mogt gapen,
Als engel, stil en zacht, in 't wiegje nog vond slapen,
Daar sterker arm het vuur en 't golfgeklots bedwong,
En aan 't verslindend graf de wisse prooi ontwrong!
Ontsluit het heilig Boek. Tal van geschiedenissen
Kan van die hoogre zorg en hoede ons vergewissen.
Werpt op den zuigeling, op Mozes lot het oog;
Ziet, hoe Gods vinger hem aan 't bangst gevaar onttoog:
Daar drijft het biezenkorfje en strekt ten spel der golven;
Straks is de dierbre schat door 't stroomend nat bedolven;
Straks dringt de watervloed door 't ranke hulkje heen,
En vruchteloos zijn zorg en moederlijk geween!
Schoon Mirjams waakzaam oog het kistje na mag turen,
Schoon zij langs d' oever zwerft, of angstig rond blijft gluren,
Één golf, één vlaag, en — God! het overdier kleinood
Vindt in den stroom, ten zoen der wraak, een' wissen dood!
Maar neen! de boosheid zal niet juichend zegevieren:
Een Englenwacht, een stoet van hooger lijfstaffieren
Omweemlen 't weerloos kind, dat onbekommerd ligt,
En slaapt, als sliep 't op dons in 't prachtigst hofgesticht.
Laat de aspis sijflen; dat ontelbre doodsgevaren
Om 't uitgelezen pand der treurende ouders wáren;

Gods oog bewaakt het kistje, en, als dat oog behoedt,
Wat zegt dan menschenmagt, wat zegt dan zwaard of vloed!
Vrij moog het biezenkorfje op Gods genade drijven,
Van zijne liefde zal het steeds gedenkzuil blijven.
Ja, de Alvoorzienigheid redt in het bangst gevaar!
Zij leidt de Rijksprinses met hare vrouwenschaar
Naar d' oever, om er 't koel en zuiver bad te kiezen....
Maar hoe! wat ziet haar oog ginds tusschen wier en biezen?
'k Is 't korfje, als door God zelf er veilig neêrgezet:
Thermutis wordt geroerd, en — 't wichtjen is gered!

Ja, lieve kindschheid! hoe gepleegd door teedre moeders,
Gods Englen blijven u tot wachters en behoeders.
Waakt voor uw jeugdig lot het minnend oudrenpaar,
Niet minder waakt voor u des Hemels Englenschaar.
Spring vrolijk, dartel dan door 't eerste lenteleven;
Geef, als de vlinder, die door 't lustprieel blijft zweven
En fladdert in het rond op 't geurig bloemenbed,
U over aan 't genot der lieve kinderpret;
Vlecht krans en bloemen; blijf in 't zoetst genieten deelen:
Deze aarde ontsluit voor u de schoonste lusttooneelen;
De tijd schiet vleuglen aan; ras is het uur nabij,
En drokke wereldzorg sluipt heimlijk u op zij'.
O, blijf der oudren min als overkostlijk achten;
Vrees God, en 't hoogst geluk moogt gij in 't leven wachten;
Bewaar dien kinderzin, die needrig, volgzaam vraagt,
Die aan elk stervling voegt en 't meest aan God behaagt!
Hoog stondt ge, o kindschheid! steeds geschat op prijs en waarde!
Toen Hij, der kindren vriend, toen Christus hier op aarde
Door leer en voorbeeld stichtte en hemellessen gaf,
Toen vloot het zalig woord Hem van de lippen af,
Toen deed Hij ook voor u genade en zegen stroomen:
„ Laat," was zijn Godlijk woord, „ de kindren tot mij komen;
„ Hun is het hemelrijk." — Ja! ootmoed wijst alleen
Het onbedrieglijk spoor naar beter wereld heen.
O! bleef die kindergeest, die ootmoed ons bezielen,
Geen trots, geen eigenbaat zou dan ons heil vernielen.
De mensch is kind op aard'; voeg hij zich needrig, stil,
In voor- of tegenspoed, naar 's Hemels wijzen wil!

Nog eens, volzaalge tijd! wat later lot mag bieden,
Te vroeg gaat gij op aard' den stervelingen ontvlieden;

Te vroeg verwelkt de roos, die in uw' lusthof prijkt,
Daar ras als neveldamp 't genot aan 't hart ontwijkt.
Blijft, kindren, dan verrukt het levenszoet genieten;
Laaft blijde u uit den ftroom, die u blijft tegenvlieten;
Geniet den ambergeur, die zacht u tegenwaait,
En plukt de bloempjes, eer de tijd ze voor u maait!
Nog woeden op de zee uws levens geene ftormen;
Nog komt geen wolkje zich aan d' effen hemel vormen;
Nog fteekt geen onweer op, dat ftraks verwoest en floopt,
Waardoor het gunftig tij voor 's levens vaart verloopt.
Ontzeilt dan iedre klip, die opfteekt uit de baren;
Hoe kalm de zee ook fchijn', toch dreigen foms gevaren.
Ontvliedt het ondeugdspad: hoe fchoon de roos er gloort,
Gif fchuilt in 't bloempje foms, dat meest het oog bekoort.
Houdt fteeds den boezem blank; blijft onbefmet van zeden:
Dan zult gij 's werelds pad met blijden zin betreden;
Dan blinkt elk roosje nog van d' eerften kinderftaat
U lieflijk kleurig toe, wanneer uw doodklok flaat.

Dartel vrij, als fchuldlooze Engel,
Lieve kindschheid! 't leven door;
't Oogverrukkend kleurgemengel
Lagche u op uw treden voor;
Lep, uit zoete bloemenkelken,
Keur van honig, vóór 't verwelken;
Spring en hup langs 't rozenbed;
Speel, bevredig uw verlangen:
Maar houd, onder fpel en zangen,
't Zieltje rein en onbefmet.

O! verleidbre toovertoonen
Klinken vaak ook om u heen;
Maar de Hemel zal hem loonen,
Die op 't pad der deugd blijft treên.
Lieve kindren! hoop van 't leven!
Schatten, ons op aard' gegeven,
O! verhemelt hier ons lot!
Mag uw jeugd de bloefems dragen
Voor de vrucht van later dagen,
Dan wordt gij bemind van God.

Kindren zijn wij zaam op aarde.
Vlood ze ook heen, onze eerfte jeugd;

Schenkt, wáar vroeger 't oóg op ſtaarde,
Thans aan 't hart geen levensvreugd;
O! dat wij dan rein genieten,
Waar de levensſtroom moog vlieten,
Welk genot het oog ontwijk';
Eens, na vreugde- en rouwtooneelen,
Zijn wij dan, bij de Englenſpelen,
Kindren van Gods Hemelrijk.

J. VAN HARDERWIJK, RZ.

DE MENSCHELIJKE HAND.

De mensch heeft, in de natuurlijke historie, zijne onderſcheidende benaming van de hand ontleend; hij is het eenige *tweehandige* ſchepſel. Ik ben niet voornemens hier iets omtrent haar zamenſtel of gebruik te zeggen; maar, daar zij nog nimmer als een *zedelijk werktuig* is voorgeſteld, als in een innig verband met hart en gevoel ſtaande, als derzelver voorname aanwijzer en verkondiger, en als het vermogende zielswerktuig, waarmede een groot gedeelte van het ſtoffelijke goed en kwaad, hetwelk ons geſlacht ten deel valt, gewrocht wordt, zoo zij het mij vergund, met betrekking hiertoe, eenige weinige aanmerkingen in het midden te brengen.

God heeft het ligchaam in het algemeen tot een geſchikt werktuig gemaakt, niet alleen om de bedoelingen van deszelfs onſtoffelijken bewoner, de ziel, te volvoeren, maar ook om als 't ware de ſpiegel te zijn, die al deszelfs ſtrekkingen en kenmerken terugkaatst; die elke beweging der in ons woelende zee aanduidt, zoo wel wanneer hare golven door den ſtorm der hartstogten worden opgejaagd, als wanneer alles kalm, effen en rustig is. Geen der organen nu van het ligchaam is, door deszelfs maakſel of plaatſing, in allen opzigte tot vervulling dezer verrigtingen zoo klaarblijkelijk geſchikt, als de HAND. Het oog is, ja, misſchien de getrouwſte ſpiegel der zielsaandoeningen; maar, hoezeer het dat inwendige gevoel mag afbeelden en zigtbaar maken, is het volſtrekt buiten ſtaat, deszelfs bevelen uit te voeren; de hand daarentegen is de groote dienaar en gemagtigde der ziel, openbaart niet alleen hare innigſte bewegingen, en verklaart, gemeenſchappelijk met de tong, (en beide zijn, in

hunne vereeniging, de weldadigste of de schadelijkste onzer ligchaamsdeelen) haren wil en voornemens, maar brengt die ook, op haar bevel, ten uitvoer. Daarom zijn ook, van de oudste tijden af, in de gewone spreekwijze, hart en hand, wil en uitvoering, verbonden geworden. De eerste dageraad der rede vertoont zich, bij het onnoozele kind, in de teekenen, die het met zijne *handjes* maakt; door middel derzelve biedt het zijne verzoeken aan voor al wat het verlangen mag; en, in nabootsing hiervan, worden Gods kinderen gelast, in den gebede *hunne handen ten hemel te heffen.* Liefde, vriendschap, weldadigheid, en al de zachte gevoelens in den mensch, gebruiken de handen als teeken en werktuig; de innige omhelzing, de hartelijke vriendschapsdruk, de liefdadige gift worden alle met haar volvoerd. Vreugd, voldoening, toejuiching, verwelkoming en afscheidneming, alles bezigt dit werktuig om zich te kennen te geven. Boetvaardigheid slaat er zich de borst mede; gelatene berusting vouwt ze zamen; godsvrucht en liefde tot den Schepper strekt ze ten hemel.

Maar de handen worden niet alleen gebruikt, om de vriendelijke gevoelens der ziel te doen blijken. Ook die van tegenovergestelden en min beminnelijken aard bezigen dezelve als hunnen aanwijzer. Toorn dreigt en nog heftiger en hatelijker driften vernielen met dezelve. Ja, de handen zijn de werktuigen, waarmede een groot gedeelte van het kwaad, de geweldadigheid, de verwoesting en de ellende, welke onze bedorven aard in de wereld gebragt heeft, veroorzaakt worden.

Bij menige gelegenheden wordt de hand de spreker, in plaats van de tong. Den voorsten vinger noemt men den *index* of wijsvinger, omdat wij daarmede het voorwerp, waarop wij eens anders aandacht willen vestigen, gewoon zijn aan te wijzen. Door hulp der vingers is de doofstomme in staat, zich met zijne medemenschen te onderhouden, en is daardoor niet geheel afgescheiden van de genoegens der zamenleving; en evenzeer kunnen wij door derzelver dienst onze gedachten mededeelen waarheen wij ook willen, hoe groot de afstand ook zij, zelfs naar de woonverblijven der tegenvoeters.

God zelf verwaardigt zich, om geestelijke weldaden aan zijn volk te doen toekomen door de *handen* van daartoe verordende personen, bij de plegtigheden van aanneming en in-

zegening; en de geheiligde Vriend, Beschermer, Voorspraak en Verlosser van ons geslacht schijnt, toen Hij op aarde verkeerde, de meeste zijner wonderdadige genezingen verrigt te hebben met het opleggen der handen; ook bij het zegenen, wanneer kinderkens tot Hem gebragt werden, legde Hij hun de handen op, en bij zijne hemelvaart verhief Hij zijne handen, om zijne jongeren te zegenen.

Al de wijzen te willen optellen, op welke gemoedsaandoeningen door de hand te kennen gegeven worden, zou eene eindelooze taak zijn. Ik zal derhalve nog alleen aanmerken, dat in het grootste deel der gevallen, welke ik aangevoerd heb, de handbeweging eene natuurlijke, niet eene toevallige of door willekeurige overeenkomst vastgestelde gevoelsaanduiding is; gelijk daaruit blijkt, dat zij, met geringe verandering, in alle tijden, bij alle volken en onder alle toestanden der maatschappij gebezigd is.

Hoe dankbaar moeten wij dan onzen Schepper niet zijn, dat hij ons met zulke bewonderenswaardige ledematen begiftigd heeft, die, meer dan eenige andere uitwendige ligchaamsdeelen, de onmiddelbare werktuigen geweest zijn, welke ons tot heeren en meesters gemaakt hebben van den bol, dien wij bewonen; en zulks niet alleen van de zigt- en tastbare stof, die voor onze voeten ligt, met alles wat er op groeit en leeft, maar ook als 't ware van de onzigtbare zelfstandigheden, die den aardbol omgeven, zoodat wij, op gelijke wijs als wij het water doen, zelfs luchten en bliksemstof in onze fleschen besluiten! Dus vermeerderen wij, door middel der handen, dag aan dag onze kennis en wetenschap, en diensvolgens onze magt; onze kunstvaardigheid in alle bedrijven en fabrijken, waarbij zij te pas komen; onze genoegens, onze gerijfelijkheden, kortom alles, wat het leven tot een' zegen maken kan.

HET NEÊRSTRIJKEN DER SPRINKHANEN.

Het neêrstrijken der sprinkhanen, zegt een *Engelsch* reiziger, is, boven alle vergelijking, het vreeselijkste gezigt, dat mij immer voorgekomen is, en wordt in de gewesten van het Oosten en Zuiden als een der onmisbaarste blijken van 's Hemels gramschap aangezien.

Terwijl ik aan de westkust van *Afrika* reisde, ben ik eens van de aankomst dier gevreesde plaag getuige geweest. De insekten vielen met duizenden en tienduizenden om en op ons, op het strand, waarlangs wij reden, en in de zee, die aan onze voeten golfde; en evenwel bevonden wij ons buiten derzelver ergsten val, want ettelijke honderd roeden aan onze regterhand vloog het ontelbare hoofdleger, en naderde langzaam en met vasten voortgang, in eene regte lijn, als eene geweldige aanrukkende krijgskolom. De val van sprinkhanen

uit deze middenkolom was zoo groot, dat, wanneer eene koe, die regt onder de ftreek der vlugt met grazen bezig was, in hare vruchtelooze pogingen om haar voedfel te rapen, haren mond aan den grond bragt, er onmiddellijk zoo digt een zwerm opging, dat voor het oogenblik haar kop bijna aan ons gezigt onttrokken was; en bij haar voortgaan vlogen drommen van fprinkhanen voor hare voeten op, zoodat men die zelfs van aanmerkelijken afftand befpeuren kon, niet ongelijk aan wolken ftof, die op een' ftormachtigen dag door den wind in de hoogte gejaagd worden. Aan het uiteinde van het veld zag ik de landlieden op hunne ftokken ftaan leunen, en met hopelooze bedaardheid deze heirfcharen des doods aanftaren, die als de engel des verderfs over het land zweefden, en al de blijde verwachtingen van het jaar aan vernieling wijdden; want waarhenen ook de verwoestende drommen hunne vlugt keerden, verdween het gouden graan, dat reeds de fikkel verwachtte, en het loof, dat de bosfchen verfierde. Zoo ftonden dan deze ongelukkige landbouwers zwijgende en roerloos, bewust van de overftelpende grootte hunner ramp, maar ook tevens van hun volftrekt onvermogen om die af te wenden; terwijl iets verder, waar eenig boschland in de onmiddelbare rigting der naderende kolom zich uitftrekte, het in brand geftoken heidekruid, en boomen, die in volle vlam ftonden, van den algemeenen fchrik voor eenen geefel getuigden, welken de inwoners zelfs door zoo wanhopig een redmiddel poogden af te wenden. Zij meenden namelijk, dat de rook, uit het brandende bosch opgaande en de lucht vervullende, de regtftreekfche vlugt der kolom verhinderen, dezelve in verwarring brengen, de fprinkhanen naar zee drijven, en op deze wijs het land van hunne vernielende tegenwoordigheid bevrijden zou.

Het was een ontzettend en inderdaad een hartgrievend fchouwfpel, dat ik nimmer vergeten zal; en echter bevond er zich, onder al de genen, wier lot ik toen beklaagde en met wier vernietigden welftand ik medelijden had, waarfchijnlijk niet een eenige, die het niet een Gode welgevallig werk geacht zou hebben, mij om het leven te brengen, of die, aangemerkt ik een Christen was, geaarzeld zou hebben mij aan te tasten, zoo ik ongewapend en niet door een trouw geleide verzeld geweest ware.

BEWIJS IN ALLES.

Zie, hier houd ik eenen Bijbel in mijne hand, en gij ziet den band, de bladen, de letters, de woorden, maar gij ziet noch de fchrijvers, noch den drukker, den lettergieter, den inktmaker, den papiermolenaar, den binder. Nooit hebt gij dezen gezien en nooit zult gij hen zien; en evenwel is er

niemand uwer, die in het hoofd zal krijgen, het aanwezen dezer lieden te betwisten of te ontkennen. Ik ga verder: ik houd ſtaande, dat gij de zielen zelfs dier menſchen ziet, wanneer gij het boek ziet, dat zij vervaardigd hebben, en gij vindt uzelven gedwongen te erkennen, dat zij bekwaamheid, behendigheid, beleid, geheugen, ſmaak, verſtand en zoo vervolgens hebben bezeten. Op gelijke wijs, wanneer gij een ſchilderſtuk ziet, oordeelt gij, dat er een ſchilder moet geweest zijn; ziet gij een huis, zoo begrijpt gij, dat iemand het gebouwd heeft; en bemerkt gij, in dat huis, het eene vertrek tot dit, het ander tot een ander gebruik berekend, eene deur om binnen te treden, een venſter om licht in te laten, eene haardſteê om vuur te bevatten en eenen ſchoorſteen om den rook af te leiden, alsdan oordeelt gij, dat de bouwmeester iemand van bekwaamheid en vooruitzigt heeft moeten zijn, die het huis met opzet zoodanig heeft ingerigt tot gemak der bewoners. Welnu, onderzoekt op deze zelfde wijs het wereldgebouw, en beklaagt den man, die, wanneer hij het *afbeeldſel* eener korenſchoof ziet, verſtands genoeg heeft, om te begrijpen, dat een timmerman het paneel gemaakt heeft, en dat er ergens een ſchilder moet geweest zijn, welke het voorwerp geſchilderd heeft; maar die, wanneer hij die korenſchoof zelve ziet, verſtandeloos genoeg is, om niet tot zichzelven te zeggen: Voorwaar, dit is het werk van eenen wijzen en goeden Schepper!

EEN BEROEP, VRIJ VAN PATENT!

Onlangs verſcheen een jong manſperſoon, wegens *vagabondage*, voor de Correctionele Regtbank te *Parijs*. — „Uw naam?" — „ARTHUR." — „Ouderdom?" — „Vierentwintig jaren." — „Beroep?" — „Dief!" — „Hoe kunt ge zulk eene verklaring voor het Geregt afleggen, en wel zonder eenige aanleiding, daar gij niet wegens diefſtal, maar alleen wegens bedrijfloos rondzwerven, dat der Policie verdacht is voorgekomen, zijt aangeklaagd?" — „Gij vroegt mij naar mijn beroep, en ik zeide u: ik ben een dief; want dat is het beroep, 't welk ik uitoefen." — „Waar en wat hebt gij dan geſtolen?" — „Dat moogt gij elders onderzoeken. Uw pligt is, zulks te ontdekken; de mijne, het te verbergen. Elk doe den zijnen!" — De Regtbank veroordeelde den onbeſchaamden tot zes maanden kerkerſtraf en vijf jaren onder toezigt der Policie.

Mengelw. No. II. bl 83. reg. 14 v. o.: ſommigen.
———— bl. 98. reg. 20: halven.
———— bl. 107. reg. 15: ontplooid.
———— bl. 112. reg. 24: moet ſtaan: nogmaals te lezen, en gezegde *Voorrede* voorts onpartijdig te vergelijken, enz.

MENGELWERK.

OVER HET GEBREK AAN GEMATIGDHEID EN ACHTING JEGENS HET PUBLIEK VAN OPENBARE SCHRIJVERS EN SPREKERS.

Door

Mr. JERONIMO DE VRIES. (*)

Vóór eenigen tijd bevond ik mij in eenen letterkundigen kring, en, na het eindigen der werkzaamheden, viel het gesprek over het nieuw uitgekomen of liever uitkomend werk van den beroemden BILDERDIJK, *Geschiedenis des Vaderlands*. Men berispte algemeen de hier en daar kenbare sporen van partijdigheid en drift, en ik liet mij ontvallen, „dat het BILDERDIJK wel eens aan zelfbedwang en het betoon van die achting, welke schrijvers aan het publiek verschuldigd zijn, gehaperd had.” Dit is door een' der tegenwoordigen mij openlijk ten kwade geduid, en daaruit zijn gevolgtrekkingen afgeleid, ook ten opzigte van mij omtrent BILDERDIJK, die ik geenszins voor de mijne, of door mij bedoeld, erken. Ik achtte BILDERDIJK hoog bij zijn leven, en waardeer de werken van hem, van wien ik niet dan hartelijkheid en vriendschap ondervond, thans nog hooger. Gaarne wil ik zijne verdiensten, ook zijne miskende goede hoedanigheden, in het licht stellen. Ik ben er ook verre van verwijderd, op zijne rekening te zetten, wat, voor een gedeelte ten minste, op dezen of genen uitgever zijner werken kan gesteld worden. Zelden of nooit schreef hij anders dan voor zichzelven. Alleen zittende voor zijne schrijftafel was hij een geducht vijand, een al te stout en moedig held, een hevig aanvaller; in

(*) In onderscheidene Genootschappen in 1835 en 1836 voorgedragen.

gezelſchap bij en voor anderen de beleefdheid en dienstvaardigheid zelve. Om uitgeven dacht hij weinig; men moest er voor hem en de zijnen wel om denken; maar, hoe dit zij, de ſtelling, dat vele ſchrijvers en ſprekers te weinig zich bedwingen, en alzoo te kort doen aan de achting, die men aan het publiek verſchuldigd is, laat ik mij niet ontwringen, en de openlijke vermaning, hoe beſcheiden en zonder mij te noemen gegeven, in plaats van mij terug te brengen, werd de moeder der Verhandeling, die voor mij ligt, en welke ik de vrijheid neem thans mede te deelen.

Iedere vereeniging, ieder gezelſchap, groot of klein, ieder gezin zelfs, is niet alleen aan waarheid en zedelijkheid, maar ook aan zekere beſchaafde en ordelijke formen verbonden, waaraan ieder lid zich in het redelijke moet onderwerpen. Tot dit verband, met deze belofte, treden wij de groote maatſchappij des levens binnen, om elkander te dragen, te gerijven, te helpen, geen aanſtoot, meer dan noodig is, te geven, of in daden of in woorden. Die hiertegen zondigt mist niet alleen het doel zijner maatſchappelijke en burgerlijke roeping, maar misdoet tegen die beſcheidenheid en beleefdheid, welke de eene mensch den anderen ſchuldig is, en die daarom door de Ouden zoo te regt *menſchelijkheid* genoemd werd. Deze welvoegelijkheid met onpartijdigheid en liefde tot de waarheid in acht te nemen, hiertoe is ook inzonderheid ieder openbaar ſchrijver of ſpreker verpligt.

Dat hiertegen in onze dagen in vele opzigten gezondigd wordt, zal niemand ontkennen. Zekere hardheid in het ſchrijven, zekere partijdigheid, afwijking van het kalme, betamelijke en zachte, is doorgedrongen, hetwelk, te allen tijde berispelijk, zulks althans bijzonder zijn moet in eenen tijd, waarin men zich op vrij wat beſchaving beroemt. Heb ik vroeger (*) tegen *het ligtvaardig, ongunſtig en driftig oordeelen over, en bedillen van groote vernuften, vooral in zaken van*

(*) Zie het *Hollandsch Magazijn* bij WARNARS, bl. 1—24.

kunst, geijverd, en welligt den ſchijn op mij geworpen van al te groote inſchikkelijkheid, thans zal ik, als tot een' tegenhanger, *het verkeerde der verwaarloozing van de gematigdheid en achting, welke inzonderheid ſchrijvers en ſprekers aan het publiek verſchuldigd zijn*, ſchetſen, onder inmenging van eenige, mijns oordeels, voor dezen tijd niet onbelangrijke wenken of opmerkingen, die, hoezeer, ik erken het gaarne, met mijn onderwerp in geen regtſtreeksch verband ſtaande, welligt tot nadenken en nut zullen kunnen ſtrekken. Moge het voor te dragene niet tegen mij en mijn onderwerp getuigen, en ik iets goeds, naar tijd en behoefte, overeenkomſtig mijne bedoeling en mijne hoogachting voor u, Toehoorders, hierdoor bijdragen!

Door zelfbedwang en betoon van achting meen ik die eerbiedenis, die pasſende en voegende formen, welke oordeel, pligt, doel en zamenleving vorderen. Door het publiek verſta ik niet het gemeen, den grooten hoop, het zoogezegde oningewijde gemeene volk (*profanum vulgus*), dat heilig en onheilig verwart, en dat men uit tempels, aan Godsdienst, verlichting en beſchaving gewijd, te regt weert, of liever dat zichzelf daarvan verwijdert, maar een gewillig, belangſtellend lezend en hoorend publiek.

Ons leven is niet een bloot natuurlijk beſtaan, als dat van plant of dier, maar een redelijk, verſtandig, maatſchappelijk leven. Het moet tot grond hebben onszelven en anderen tot een beter leven op te leiden. Dit is de groote lastbrief, ons gegeven van Hem, naar wiens beeld wij geſchapen zijn, en aan wien wij eens rekenſchap zullen moeten geven. Zucht en liefde tot het ware, goede en ſchoone moeten het beginſel zijn ook van onzen omgang met anderen. De *waarheid* bovenal moet ons heilig zijn. De waarheid ſtaat onder het onmiddellijk oog en gebied der Godheid. Achting, eerbied voor datgeen, hetwelk wij, na behoorlijk onderzoek, waar vinden, moet dus den grondſlag, het wezen,

doel, de kern ook van hetgeen wij aan anderen mededeelen uitmaken. Deze liefde tot, dit behartigen van, dit gevoel voor waarheid is en moet zijn de grondſtof, het zuivere en echte goud en zilver onzer verkeering met anderen. Hoe in het openbaar voorgedragen, moeten taal en ſchrift, moet alle openbare mededeeling den toets van deze grondſtof kunnen doorſtaan. Men verwacht van hem, die ſpreekt of ſchrijft, dus in de eerſte plaats waarheid. En waaruit blijkt dezelve? Uit opregtheid en onpartijdigheid. Toont iemand vóór zijn ſpreken of ſchrijven bereids partijdigheid, zoo mag, zoo moet hij ons met regt verdacht voorkomen.

Maar niet alleen waarheid, ook *zedelijkheid* behoort tot dien grondſlag. Ons geheele beſtaan is opvoeding. Liefde tot het ware is met liefde tot het goede op het naauwst vereenigd. Elkander tot hooger op te voeren, te helpen, ons onderling waar geluk te bevorderen, is het groote, hooge doel des levens. Die ſpreken of ſchrijven wil, doe het dan in den geest der waarheid en der zedelijkheid, of hij ſpreke of ſchrijve niet. Hij zwijge, en verdrage de verkeerdheid der wereld met een kalm, effen en ſtil gemoed, zoo veel mogelijk gewikkeld in den mantel van eigene deugd, waakzaam en oplettend op zichzelven.

Niet alleen waarheid en zedelijkheid, ook *beſchaafdheid* behoort tot het doel des levens. Ook het ſchoone en behagelijke mogen van het ware en goede niet worden afgezonderd. Het kostbare juweel van waarheid en zedelijkheid, wel geſlepen, goed gekast en in den dag gezet, blinkt dan eerst regt helder en naar echte waarde. Die anderen wil opvoeden, beſchaven, tot indrukken voor het goede verteederen, toone in de eerſte plaats zijne eigene goede opvoeding en beſchaving. Hij geve het voorbeeld, en verge niet van anderen, wat hij zelf niet in zich bewijst en aantoont. Hij eiſche niet van anderen, wat hem in anderen jegens hem hinderlijk en aanſtootelijk zijn zou. Ook hier geldt de Goddelijke les: doe eenen ander' zoo als gij zelf zoudt wenſchen dat u ge-

schiedde. Hij zelf wil immers heusch en fatsoenlijk behandeld worden.

Die dus tot het groote werk, om anderen openlijk te leeren, optreedt, moet niet alleen als een waarheidlievend, naauwgezet, maar ook als een gekuischt, wellevend en beschaafd man op- of voortreden, waardig het gezelschap en den omgang met anderen. Hem is zeker bedwang, zekere omzigtigheid als opgelegd. Ruwheid ligt noch in het wezen, noch in de noodzakelijkheid van waarheid en zedelijkheid, maar wetenschap en kennis. Men moet de onderwerpen, waarover men spreekt, men moet de zaken, die men mededeelt, vóór dat men ze voordraagt, zelf hebben gewikt en gewogen. Men moet ons geven de slotsom van dat overdenken. Wij hebben zoo zeer niet te doen met hem, die spreekt of schrijft, dan wel met dat, wat hij spreekt of schrijft. Wèl spreken en wèl schrijven is geheel wat anders en vrij wat hoogers, dan goede stijl, schrift en uitspraak. Het is het middel, de kunst ter overreding tot datgeen, wat waar en goed is. Wij zien, ja, op den muntslag, maar bovenal op goede gehalte. Wij eischen goede specie, echte munt, of rekenen ons anders onvoldaan. Wij willen den denker, den voorstander van het edele, ware en goede, niet zijne taal, schrift of persoon. Hij wachte zich dus, zichzelven als op den voorgrond te stellen, van zichzelven als 't ware zijne welsprekendheid te willen ontleenen. Zoodra wij merken of weten, dat een schrijver of spreker zichzelven en niet zoozeer de zaak voordraagt en voorstaat, wordt de aandacht hem met volle regt opgezegd.

Bedaardheid, M. H., is met kalme overdenking, met dat wikken en wegen ten naauwste verbonden. Zoodra men te groote drift verraadt, worden wij als 't ware opgeroepen, om op onze hoede te zijn. Wij rekenen spreker en schrijver dan vervreemd van zijn voorstel, ja als buiten zichzelven. Toont hij zichzelven niet meer meester te zijn, hoe wil hij dan de leermeester van anderen zijn of worden? Hoe wil hij onze aandacht ver-

der boeijen, die zichzelven niet meer in bedwang heeft? Liefde tot de zaak, geen eigenliefde, geen eigen lofbejag, die men vergeefs zoekt te koopen door minachting en perfoonlijken aanval van anderen, geven de ware klem en kleur aan hetgeen wij voordragen. Geen hartstogt, maar befcheidenheid, minzaamheid, innemendheid zijn uitvloeifels van onze achting, onze eerbiedenis jegens anderen. Zij, die *beleefd* zijn, dat is, die het nut van de welbeftede levensreis aan den dag leggen, die het wel met ons meenen, met ons goed en hartelijk omgaan, zijn te regt de geliefdften in onze geliefde kringen. Want, gelijk eene begaafde en befchaafde vrouw (*) (en wie gevoelen in dit opzigt fijner, dan zulke vrouwen?) gezegd heeft,

Slechts die beleefdheid wint het hart,
Die door het hart is ingegeven.

En nu, wat lid van een goed geordend gezin, wat befchaafd mensch moet zich niet fchamen, in eenig goed gezelfchap ongemanierde, harde, bijtende woorden tegen iemand te bezigen, zijne geuite gevoelens en meeningen met onmatigen ijver, met zelfverheffing, en als met gezag, vast en vol te houden, zijne magtfpreuken als bewijzen anderen op te dringen, door fchimp en fcherpte anderen belagchelijk, door eigene loftuiting zichzelven behagelijk te willen maken? Die zich zoo denkt aan te bevelen, is van den waren weg af. — Wel nu, weet, T., dat het publiek het grootst en allerbelangrijkst gezelfchap is. Het wacht, het wil, het heeft regt op betoon van achting en eerbiedenis. Het wacht, het wil, het heeft regt, ingelicht, opgehelderd, befchaafd, overtuigd, opgeleid, niet onheusch behandeld en bejegend te worden. Die driftig, ongekuischt, in losfe en platte taal fpreekt, maakt zich de aandacht der befchaafden, onder welke hij zelf toch wel wil gerekend worden, onwaardig. Hij geeft als 't ware eene openbare verklaring, dat hij zichzelven niet langer bevoegd en geregtigd rekent, tot den befchaafden

(*) K. W. BILDERDIJK, *Nieuwe Dichtfchakering*, D. II, bl. 168.

kring, tot de fatfoenlijke wereld te behooren, en tot haar te fpreken. Hij rangfchikt zichzelven bij het gemeen, en fpreke dan ook voortaan tot hetzelve, als tot de zijnen! — Maar, zijn doel en meening was toch anders; hij wilde overtuigen, verbeteren. — Voorwaar, dan heeft hij de regte middelen niet gekozen. Hij raadplege zijn eigen gemoed. Geen ruwe toon overtuigt of verbetert. Hij, die door den toon der zachte en minzame vertrouwelijkheid het wedervertrouwen van anderen weet op te wekken en te winnen, zal beter doel treffen. Die ons bekeeren wil, doe het niet geene geestrijke, bedwelmende dranken; — die ons overwinnen wil, doe het met ridderlijke wapenen; — die ons overtuigen wil, doe het met kracht en klem van welgeordende redenen; — die ons genezen wil, leere ons geftel eerst regt kennen en doorgronden, dan onze kwaal of ziekte, en fchrijve daarna kalm het voorfchrift dier geneesmiddelen, welke het zekerst en, zoo mogelijk, het zachtst en gemakkelijkst werken. Welk genees- en heelmeester, ter wegneming van eenig natuurlijk gebrek, begint dadelijk met branding of infnijding, vóór dat hij de heeling door warme bedekking, ftoving, uiteendrijving en uitwafeming, kan en mag het zijn, beproefd heeft. En ach! onze inwendige kwalen zijn nog zoo veel moeijelijker dan onze uitwendige te ontdekken en te genezen! Wie durft zich hier als genees- en heelmeester van anderen, bij zoo veel eigen gebrekkigs, ftout en fier aanmelden? wie zich hier als geordend en geregtigd verheffen? Ieder heeft zijne wijze van zien. Dwaling is geene misdaad. Wij zelven hebben onze meeningen, onze dwalingen; anderen hebben de hunne. Beiden hebben wij gelijke regten op eene heufche en befchaafde behandeling.

Het is niet te ontkennen, dat men thans, in het algemeen, over openbare mededeeling al te los heenloopt, en het gewigt daarvan niet altijd genoeg befeft of inziet. Het is fteeds belangrijk in zichzelf, tot het publiek te fpreken. Het vereischt zekeren graad van ftoutmoedigheid, opdat ik niet zegge zeker gevoel van eigene waarde. Het is

eene ſoort van niet onbelangrijke rekenſchap, welke men op zich neemt; eene verantwoordelijkheid, waartegen, bij dieper indenken, menig ligtzinnige zou opzien. Het eens openbaar geuite woord, het ter uitgave afgeſtane ſchrift is ons eigendom niet meer. Wij zien wel de drukproeven na, maar het gedrukte kunnen wij niet meer naoogen, den invloed daarvan zeer moeijelijk ontdekken. Menig ſchrijver, indien hij de gevolgen, de uitwerking kon zien van hetgeen hij, min doordacht — wij zeggen nog niet eens, als een offer aan zijne eigenliefde of verwaandheid — in de wereld ſtiet, zou terugtreden. Het is niet te ontkennen, dat vroeger meerdere ſpaarzaamheid, meerdere omzigtigheid, meerdere ſchroomvalligheid hieromtrent plaats had. Men kan het niet tegenſpreken, ook te dezen, gelijk in het algemeen, had bevorens meer beradenheid plaats. Men liet het, Dichters uitgezonderd, het zij dan te regt of te onregt, meer over aan mannen van zekere bepaalde opleiding, door beroep of ſtand eenigermate daartoe verordend. Welligt is de algemeene of openbare mededeeling ook daarom niet zóó klasſiek. De ſchoone naam van Letterkunde heeft een' ruimer' kring gekregen; maar of de letteren daarbij in degelijkheid zoo zeer gewonnen hebben, is eene andere vraag. Bij veel onmiskenbaar goeds der meer algemeene mededeeling, welke wij lof en hulde toebrengen, moet het zedelijke en betamelijke bovenaan blijven ſtaan.

De voordeelen der meer openbare mededeeling, ook bij wijze van overgeprente ſchrijfkunst, zijn groot en onberekenbaar. Den hartgrondigſten dank breng ik aan de uitvinding der Boekdrukkunst toe; de innigſte genegenheid heb ik voor hare redelijke vrijheid, en ik beklaag de kleingeestigheid van ſommigen, die, gelijk in vele opzigten, zoo ook hier, de vermeerderde middelen van kennis en beſchaving *dat* willen aanwrijven, wat aan het misbruik alleen te wijten is; maar het is toch niet te ontkennen, dat, met het ware en goede, ook hierdoor veel ſchijnwaarheid en ſchijnſchoon, veel ijdelheid, veel ſchaduw voor ligchaam en wezen, is in de we-

reld verschenen, en dat de kamp en keus tusschen het kwade en goede niet gemakkelijker, daarentegen de bemoeijing met min gekende en moeijelijk te doorgronden zaken grooter is geworden.

Niets moeijelijker, M. V., dan echte *Staatskennis*. Den regten stand der openbare zaken, de ware beginsels, de regten, verdragen, wetgeving, uitvoering, in- en uitwendige betrekkingen, de morele en physieke krachten van Staten en volken te doorgronden, welk een omvang van kennis, welk eene moeijelijke studie! en echter welk een drom en menigte, in onze dagen, van openbare en bijzondere politiseerders bij monde en in geschrifte! Niets is thans gemeenzamer, zeide, nu bijna eene eeuw geleden, de *Hollandsche Spectator*, dan het politiseren; en wat is er sinds dien tijd, wat wordt er niet in den onzen over staatkunde in het openbaar en bijzonder gesproken en geschreven! Treden wij bijeenkomsten, waar de nieuwspapieren, dagbladen en tijdschriften voorliggen, binnen; men spreekt onder eene losse pijp, met het gelag voor zich, in rook en damp, fier en vast over *onzen* Koning, *onze* staatsregeling, *ons* leger, en over *onze* wetgevers, over *ons* budget, alsof men over eigene huishouding, kantoor- of winkelzaken, over eigene beschikbare voorwerpen sprak. Men doet dikwerf alsdan te kort aan de eerbiedenis, hooger en waarlijk moeijelijk bestuur verschuldigd. En nemen wij de nieuwspapieren zelve in handen; hunne schrijvers althans doen niet zelden grootelijks te kort aan de gematigdheid en achting, welke zij aan het publiek, aan de waarheid en onpartijdigheid verschuldigd zijn. Zij zijn niet zelden de tolken en herauten der partijschap, die hen onderhoudt en betaalt, raddraaijers van deze of gene staatkundige partij, zoodat wij bijna, vóór dat wij nog lezen, als vooruit weten, wat, of ten minste in welken zin of geest wij zullen lezen; ja, geheel tegenstrijdige berigten in bladen, van wederzijden partijdigheid verradende, doen het nu en dan bijna weinig verschillen, of men leest of niet leest, en zulks de ernstige bedenking

dan ook wel eens bij ons opkomen, of men welligt niet vrij wat tijd en noodelooze bemoeijing zou uitwinnen, met de openbare waarheid, die toch op haren tijd hare taal luide en algemeen genoeg verkondigt, rustig af te wachten. Wie verwart zich niet b. v. thans in de tegenſtrijdige *Spaanſche* legerberigten, in de ſnorkende aankondigingen van overwinningen, om nederlagen te bedekken? Wie denkt niet hier aan die vroegere reeks van opgeſmukte *Franſche* bulletins uit de groote armee, door de laatſte en eenig ware, die uit *Moskou*, verſlonden? Een ligtvaardig, al te gewaagd oordeelen over de vertegenwoordigers, over de hoogere en lagere uitvoerders en handhavers onzer belangen, bij monde of in openbaren geſchrifte, is iets onttrekken aan het vertrouwen, hun door ons geſchonken, en bij vele volken de bron van onrust en tweedragt. Dit is onedelmoedig en onverantwoordelijk. Maar daarom mogen Vorſten en hunne dienaren, willen of kunnen zij, om redenen van Staat, niet luid ſpreken, den waren ſtand van zaken niet in een verkeerd licht plaatſen. Hun voegt een vast plan, een helder hoofd en, waar het pas geeft, een open hart en mond. Vorſten, die van Ministers, dat is veelal van een vast plan van ſtaatsbeſtuur, bijna als van kleederen verwisſelen, doen te kort aan de achting, het volk verſchuldigd; en dit volk vernedert zichzelf, wanneer het zijn heiligst regt, zijne ſtem tot kiezing, aan den meestbiedenden verkoopt, kiezers en wetgevers dwingt tot verlaging en vernedering, tot beloften, die zij als eerlijke lieden noch kunnen noch mogen houden, tot aankleving of tegenſtemming van partijen of Ministers, vóór dat derzelver voordragten nog bekend zijn, ja tot onbepaalden tegenſtand van, of onbepaalde medewerking met ſtaatsperſonen, vóór dat deze nog als zoodanig gehandeld hebben. Schandelijke bedrijven inderdaad, Gode zij dank van over zee nog niet naar ons overgewaaid! Maar niet minder ſchandelijk is het gedrag van Wetgevers, welke den eerſten pligt, dien van orde, beſcheidenheid, beſchaving en wellevendheid, in openbare vergaderingen,

jegens het Hoofd van den Staat verwaarloozen, hunne partijdigheid botvieren, en alzoo aan hunne lastgevers, het publiek, openlijk het voorbeeld geven van, ja hen als oproepen tot onordelijkheid, onrust en woeling, welke, door partijschap eens tot oproer aangeblazen en uitgebarsten, noch door den Vorst, noch door henzelven daarna te stuiten zijn, en de welvaart des lands, met die hunner bijzondere belangen, vernielen. Ook die Wetgevers voorwaar toonen weinig achting voor hunne roeping tot medewerking, overeenstemming, onpartijdige, kalme behartiging van het ware en goede, die in de zalen der wetgeving bepaalde plaatsen, regts, links, of in het midden, kiezen, om hunne partijdige bedoelingen in nog niet eens voorgekomene zaken aan den dag te leggen, en, als die voorkomen, ze met alle kracht van lange, smaadvolle redevoeringen te begeleiden. Denkt niet, M. H., dat de waarheid op deze wijze, als van alle zijden getoetst, aan het licht komt! Neen, zij behoeft geene *Fransche* partijschreeuwers; zij is eene vijandin van overdrijving en partijdigheid, en zij weet hare stem en haar regt op haren tijd, met kalmte, onbevooroordeeld toch en beter te doen gelden.

Niets gewigtiger dan de behandeling der *Geschiedenis*, zal zij ten minste eenigzins een leerboek des levens en der wijsheid zijn. De Geschiedschrijver althans moet een' onpartijdigen, waarheidlievenden geest en pen bezitten. De geschiedkundige voorvallen met een' echt wijsgeerigen, dat is waarheidzoekenden zin te behandelen, en die aan anderen welgevallig, onderhoudend, onpartijdig voor te dragen, is inderdaad een zeer moeijelijk werk, en des te moeijelijker, daar vele uitkomsten in de huishouding der volken, even als in die van het dagelijksche leven der menschen, dikwerf tegenstrijdig zijn met de eigenlijke bedoelingen. Hier althans is ernst, bedaardheid, liefde voor de waarheid noodig, ja onmisbaar; en die de Geschiedenis uit een ander, eenzijdig oogpunt beschouwt, de opgaven en voorvallen dringt en wringt naar meeningen, bij hem vooruit geliefd, naar

gevoelens, door hem bij uitsluiting aangehangen en voorgestaan, misdoet hierdoor aan de achting, die hij aan het publiek is verschuldigd, vooral dan, wanneer hij zich soms harde taal en lage uitdrukkingen laat ontvallen, zoodat de uitgever enkele woorden zelfs niet anders dan met stippen, die het ergste doen vermoeden, durft aanduiden. Men mag zich over eene dergelijke behandeling der Geschiedenis, bij al het onbetwistbare, gewigtige en leerzame, vooral door vergelijking en meerdere keus van het proefhoudende, wel met mij bedroeven, en zulks aan verwaarloozing van bedwang en eerbiedenis of achting jegens het publiek toeschrijven. Gewis, de ware drijfveren der daden, die het lot van Vorsten, volken en Staten beslissen, na te gaan, en de slotsom dier onderzoekingen, met bescheidene beoordeeling van anderen, na de zaak van alle kanten gewikt en gewogen te hebben, in kiesche bewoordingen bedaard en kalm mede te deelen, is verre van gemakkelijk, moeijelijk inzonderheid voor een' hoog en dichterlijk gestemden geest. Daarom behoeft men eene vaste overtuiging en stellingen, daarop gegrond, niet te laten varen, of te vervallen tot al te stijve en drooge chronologische opgaven van anderen. Maar, zoo eene opgesierde, partijdige behandeling der Geschiedenis de hoog wijsgeerige of zoo zeer geroemde pragmatische heeten moet, dan houde ik mij, uit voorzigtigheid, nog liever bij de oude en dorre kronijken.

In het algemeen moeten, zoo in het behandelen der Geschiedenis als anderzins, zaken en personen voorgesteld en behandeld worden naar den aard der liefde, zoodat men het goede opneemt, bijlicht, verheft, aanmoedigt, en het min goede als meer laat liggen in zeker duister. Daarom hindert ons te regt iedere vinnige beoordeeling van aangekondigde werken in schriften, die dikwerf partijdigheid, vooringenomenheid, bijzondere belangen en gevoelens, aanvallen van en op personen, in plaats van oordeelkundige beschouwingen der werken, bevatten. Het is, ja, gemakkelijker, het boek, dat men beoordeelt of aankondigt, te doorbladeren, dan te doorlezen,

met hooge, beslisſende woorden, dan met duchtige bewijzen voor den dag te komen, enkele plaatſen uit haar verband te rukken; dan het geheel onpartijdig en naauwkeurig na te gaan. Wanneer men ook hier de achting, die men aan ſchrijvers en uitgevers en tevens aan het publiek verſchuldigd is, ter vestiging van eene goede kritiek, meer behartigde, zoude onze keus en ſmaak, bij het uitkomen van zoo vele en onderſcheidene werken, beter geleid en gevestigd worden.

Alle openbare rede is aan welluidendheid en zekere werktuigelijke maat, wat meer is, aan matiging, orde en bedwang verbonden. Het fijnst, meest overſtelpt gevoel, de meest vurige verbeelding, ook die van den Dichter, is hiervan niet uitgeſloten. Dichten is geen verdichten, de waarheid te kort doen; integendeel, de grondſlag, het doel van het verdichten zelfs moet waarheid en zedelijkheid zijn. Hier geldt de uitſpraak van BOILEAU:

Rien n'est beau que le vrai, le vrai ſeul est aimable.

of van DE LAMARTINE:

C'est pour la Vérité que Dieu fit le Génie.

of wil men ſtouter taal, Nederduitsch, van den VONDEL onzer Eeuw, den eenigen BILDERDIJK, die, als vereischten van dichtkunst, klare denkbeelden, zuivere kennis, wijsbegeerte, kunst van overreding tot waarheid, orde, zedelijkheid en ſchoonheid, reeds in zijne jeugd vorderde, en daarvoor te regt met goud bekroond werd, (*) en die, in later jaren, na in zijn gedicht, *de Dichter*, de ſtoute vlugt van eenen adelaar geſchetst te hebben, dus voortgaat:

Niet anders ſtijgt, voor 't oog der aard',
De fiere Dichter hemelwaart,
Bij 't eens ontvonklend boezemgloeijen;

(*) *Werken van het Leydſche Genootſchap*, VIde D.

Terwijl hij 't onverdraaid gezigt
Op 't ſtroomend vuur der *waarheid* rigt,
Waar *ſchoon* en *deugd* in zamenvloeijen. (*)

Hij, die ſtelt, dat een Dichter, wanneer hij tot het rijk der waarheid afdaalt, als 't ware ophoudt Dichter te zijn; dat de voorſtelling hier alles, de zaak eigenlijk weinig of niets is; dat phantaſie met poëzij moet verzeld gaan; dat onbeſchaafdheid de moeder is der natuurlijke, echte dichtkunst, — hij verwerpt voor een goed gedeelte, wat ſinds eeuwen voor klasſiek gehouden is, en neemt een zeer gevaarlijk ſtelſel ter verdediging op zich. De Ouden noemen dichten *maken*, *vinden*, poëzij de kunst om te maken, te bevestigen, voordeelig en nuttig te maken; en wat is *dichten* anders bij ons? Zeker geen los-, maar veeleer vast- en digtmaken. Losheid in zeden, losheid in taal, ongebondenheid in zaken, ſtaan dan ook eigenlijk regtſtreeks hier tegenover. Dezulken, als minachters, bedervers van het publiek, weerde PLATO te regt uit zijn *Gemeenebest*; maar hen, die den Staat door beginſels en krachtige zangen bevestigden, tot het ware en goede ſtemden, behield hij gaarne. De geheele oudheid, gelijk later tijd, moge niet die leer beleefd hebben; zij predikte toch niet ligt eene andere. Bij *Grieken* en *Romeinen*, bij *Israëlieten* en alle oude volken was daarom Poëzij met Godsdienst op het naauwst verbonden, en de Lierzang eene Godgewijde opwekking tot deugd, moed en heiligheid. Ons innig, in maat uitſtroomend gevoel is alsdan eene overſtorting van liefde voor het goede en ſchoone. Ook voor het *ſchoone*, zeg ik. Niets toch ſchokt meer ons gemoed en gevoel, dan eene harde, wanſtaltige, bonte voorſtelling. Die het goede daarmede wil aanbevelen, en de waarheid met een hansworſten- of duivelspak omhangen, is, naar mijn oordeel, verre van den goeden weg afgedwaald. Geene hoog romantiſche of phantastiſche, gee-

(*) *Krekelzangen*, D. III, bl. 51.

ne ijzingwekkende of helfche voorftellingen zijn hier noodig. Waarheid en deugd behoeven ze niet. Het echte fchoon heeft er een walg van. Hij, die wanftaltigheden, hoe menfchelijk omkleed, ten tooneele voert, doet te kort aan de achting voor het publiek. Zulke gedrogten, in *Duitschland* en *Engeland* gekweekt, in het weelderig en verbasterd *Frankrijk*, naar zijnen aard, hooger opgevoerd, mogen hier en daar nog fporen van vinding en vernuft vertoonen; wij beklagen het land, waar een VICTOR HUGO en dergelijken de CORNEILLES en RACINES hebben verdrongen. Wij moeten waakzaam zijn, om ons wankelend nationaal tooneel daarvoor te hoeden, om het te fchragen en te ftutten. De achting voor het publiek is reeds genoeg gefchokt door den tooneelfpeler, die zichzelven, niet den Dichter fpeelt, en die, door overdrijving en overfpanning, door het ijfelijke eener pijnlijke kunst van krimpend wroegen en fterven, te vergeefs het ware publiek tracht te behagen.

Er is bijna geen edeler, geen verhevener kunst, dan de eigenlijke welfprekendheid. Wat is heerlijker en begeerlijker, dan zaden van waarheid, deugd en zedelijkheid uit te ftorten, en die in de gemoederen van anderen te doen ontkiemen; kracht en keur van woorden, klem van taal en zin te zoeken en te bezigen, om moed en lust te doen ontbranden; wil en zin te buigen; uit de ziel tot de zielen te fpreken; met opgerigten hoofde, in fiere houding, eene menigte alléén bezig te houden; burgers voor het Vaderland, burgers voor den Hemel, als een hoofdman, aan te voeren? Onfterfelijke eer en roeping! Groote redenaars, groote pleitbezorgers hebben geleefd. Zij en hunne cliënten, regters en de fcharen, voor wie zij fpraken, zijn geftorven; en echter, nog leeft DEMOSTHENES, nog leeft CICERO in die fchriften, waarin waarheid en zedelijkheid hen bezielden en het hart hen welfprekend maakte. Geene taal toch dringt zóó door, als die van regt, pligt, Godsdienst en zedelijkheid. Die grondflagen van het ware en goede,

die klem van zaken, en even min beſchaafdheid en welvoegelijkheid kunnen of mogen gemist worden, of men mist het wezen der echte welſprekendheid. 'Wel of goed te ſpreken over kwade zaken, is eigenlijk eene wederſpraak in zichzelve.' Een bedriegelijk ſpreker kan ons door zijne woorden en voordragt voor eenige oogenblikken als bedwelmen en betooveren; wij doorzien echter al ras zijne kunstgrepen. De begoocheling gaat voorbij. Wij bekomen en bekoelen. Zijne redenen vielen niet als goed zaad in de regte aarde. Het was geen ware eerbied, die ze uitſtrooide; geene zon van achting, die ze koesterde. Dan eerst ſchiet het uitgeworpen zaad kiem, vezel en wortel; dan eerst brengt het goede halm, rijpe vrucht voort; dan eerst worden en blijven wij regt warm en welgevoed, wanneer de zaken meer ſpreken dan de redenaar, wanneer zijne ſtem door die van ons binnenſte wordt vervangen, en wij, lang nadat hij geſproken heeft, alles nog eens bedaard in- en nadenkende, regt levendig beſeffen en gevoelen zijne innige, hartgrondige ſtemming voor waarheid en deugd; ja, dan worden wij tot die zelfde beginſels ontvlamd, en onze warme en zuivere gevoelens ontlasten zich in edele daden.

Pleitzaal en leerſtoel, ook zij vorderen, en te regt, welſprekendheid; maar, eilieve, hoort mij dien Regtsverdediger, zoo hij toch heeten wil; let op zijnen hoogen toon en opgeſmukte woorden, op de wendingen, zoo in ligchaam als ſtellingen, op zijnen omhaal van woorden en zaken, ook die vreemd zijn aan het eigenlijk onderwerp; let op het inroepen van vreemd gezag, op de voorgewende gerustheid bij de meest blijkbare onrust: is het niet duidelijk, dat hij een dekkleed zoekt te ſlaan over het weinig afdoende, zwakke en verkeerde zijner zoogezegde bewijzen? dat hij, wanhopende te overtuigen, den regter zoekt te verblinden? dat hij zich ſlechts een advocaat, een *geroepene* acht, om *alle* zaken in zijn belang te verdedigen, niet aan zijn geweten en de waarheid bovenal gehoor te geven? — Verwijdert u dan van dien Pleiter, die ſpreekt op hoogen toon,

alsof hij voor het publiek en de regters als openbaar Leeraar met hoog gezag optrad; maar hoort ook dien Leeraar niet, die op den leerstoel predikt als pleitende, en droog, wijd en breed, met uitgestreken gelaat en omhaal van woorden, betoogende, wat geen betoog behoeft, geleerdheid uitkramende, waar geene geleerdheid te pas komt; die bijbelplaatsen uit haar verband rukt; of die den toon der waarschuwing, minzame mededeeling, opwekking, bemoediging, liefderijke teregtwijzing, hartelijke toespraak verwaarloost, en u den tooneelspeler voor den geest brengt; of die andersdenkenden als aanblaft, en partijdigheid, welke tot haat en vervolging leidt, onbeschaafd, opdat ik niet zegge onbeschaamd, predikt op den leerstoel der *liefde*.

Ik zou, M. H., deze voorbeelden met vele kunnen vermeerderen; ik zou nader de bronnen van het kwaad, waartegen ik te velde trok, kunnen aantoonen; ik zou op het spreken naar eisch van tijd, plaats en toehoorders mogen aandringen; ik zou in het breede de middelen kunnen aanwijzen ter verbetering; ik zou deze en gene bedenkingen tegen het door mij aangevoerde — waarlijk, ik erken ze gaarne — pogen op te lossen; maar wij laten dit alles liever aan uw eigen nadenken over. Ik moet, om eigen bedwang en eerbiedenis jegens u te toonen en uw geduld niet al te zeer op de proef te stellen, mij ten slotte bekorten, en zal daarom tot oplossing van ééne enkele bedenking, die ik mijzelven maken moet, en tot het opgeven van één waar en groot middel tot bedwang en openbare betooning van achting voor het publiek, mij bepalen.

Hoe, vraag ik mijzelven, Toehoorders! hoe is die vordering tot bedwang, tot betoon van achting, dat hooge denkbeeld van het ware, goede, schoone, beschaafde en kiesche overeen te brengen met het door mij, bij vroegere gelegenheid, alhier openlijk geuite gevoelen, *om groote Geniën niet al te zeer te bedwingen*, om zich niet al te zeer te storen, bij al te vol geschonkene bekers, aan eenige overstorting van goeden wijn, noch

aan het ſterk kruiden en ſauſen van enkele geregten door een' al te gullen en milden gastheer? — Wij zien hier inderdaad geene tegenſpraak met onszelven. Wij ſpraken bevorens over een liefdeloos beoordeelen, ondankbaar genieten, bij ruimte en overvloed van keuze; maar daárom wil ik geene ſlordig aangeregte tafel, geen morſen of ontmatig kruiden en ſauſen, dat het lieve eten met den goeden ſmaak bederft; nooit verdedigde ik dit op zichzelf, maar ſpoorde ſlechts aan tot een dankbaar genieten van het ons zoo mild en overvloedig gegunde, tot het niet zien op *kleine* gebreken bij *groote* voortreffelijkheden, ja tot het opſporen en in waarde houden van enkele echte parels, waar en hoe ook gevonden. En van dit gevoelen neem ik niets terug.

Belangrijker is de aanwijzing van het, zoo ik meen, éénige ware en groote middel, om de achting voor het publiek nooit te veronachtzamen. Dit middel is, achting te behouden voor *zichzelven;* die achting nooit te verwaarloozen, veel min te verbeuren. De achting voor en van anderen is digt ineengevlochten met de achting voor onszelven. Aan beide hebben wij en anderen tevens behoefte. Is ons het hart zacht en liefderijk geſtemd; is het bij ons kalm en ſtil daar binnen; zijn wij beſcheiden, liefderijk, nederig; zien wij zelve, als met het oog onzer ziele, ſlechts op hetgeen inderdaad waar, ſchoon en goed is, o! dan vloeit de mond gemakkelijk over van dat, waarvan het hart vervuld is, en de uitvloeijende rede verloochent de bron niet, waaruit zij opwelde; wij mistrouwen onszelven, maar hebben een vast vertrouwen op de zaak, die wij voorſtaan, die ons bezielt en verwarmt, omdat zij de zaak van waarheid en deugd is. Op zulk eenen grondſlag ſtaan wij bedaard en kalm, vast en fier voor den tempel, die tot opſchrift heeft: *Ken uzelven!* Wij ſpreken van die plaats, in dien geest, in dien toon tot anderen. Liefde van binnen, liefde naar buiten, het oog omhoog, het lijf gedost in de wapenrusting van ootmoed, deugd, waarheid en regt, — wie zou ons weêrſtaan? wat en wien zou-

den wij niet overwinnen? De ſtrijd der waarheid in liefde is de ſtrijd des Hemels. Waarheid heeft Goedheid en Schoonheid tot gezusters, en dit drietal der echte en eenige Bevalligheden zijn dochters van dat eenvoudig verhevene, hetwelk wij van hooger ontleenen en te regt *godsdienſtig gevoel* noemen. Liefde tot de waarheid en liefde tot het goede zijn met liefde tot de Hoogſte Waarheid en Goedheid op het naauwst verbonden. Die in waarheid en liefde ſtrijdt, God ſtrijdt met en voor hem.

De waarheid, zeiden wij zoo even, ſtaat onder het onmiddellijk gebied der Godheid; neen, dat is te flaauw! God is waarheid, maar ook God is goedheid en liefde. — Wij zijn, ſprak ik, naar Gods beeld geſchapen; neen, dat is niet genoeg; wij moeten, als Gods beeld, trachten naar de Volmaaktheid! Wij moeten het beeld van de Hoogſte Waarheid en Liefde, onder een ſtil en vurig gebed, hier beneden vertegenwoordigen naar ons beste vermogen: want wij zijn, wij gevoelen ons van *Gods geſlachte!* Dit was de leer der ſchool van den wijzen SOCRATES, dit die van den hooggeroemden PLATO. Niet anders, ja veel beter zegt het ons de Heilige Schrift in de alleen Goddelijke leer der Blijde Boodſchap, daar zij uit een klein gevoelen, uit een wantrouwen van onszelven, een vast vertrouwen op hooger in ons doet opwellen, ons in één groot en heilig Voorbeeld aanwijst, hoe achting en liefde voor anderen uit achting voor onszelven, uit liefde voor de Godheid af te leiden, hoe onszelven en anderen op te voeren tot onze eigenlijke beſtemming; met één woord, hoe een vast en zeker verband te ſtellen en te houden tusſchen Hemel en Aarde.

OVER DE VERWOESTINGEN, DOOR INSEKTEN TE WEEG GEBRAGT.

Weinige lieden beseffen, welken buitengewonen invloed zelfs de allerkleinste dieren op de gewassen oefenen, en welke gewigtige dienst, in het onderhouden van het evenwigt tusschen de soorten, aan het plantenrijk bewezen wordt door de schijnbare verwoesting, welke deze daarin aanregten; want hier is menigmaal, gelijk bij den grooten brand te *Londen*, vernieling een wezenlijke zegen. Van deze diensten leveren de insekten misschien de talrijkste en opmerkelijkste voorbeelden.

Er bestaat naauwelijks eene plant, die niet de bijzondere woonsteê is van eene insektensoort, en meermalen is dezelfde plant zulks van verscheidene. De eik wordt, behalve door de talrijke familiën der *cynips*, door eene menigte andere insekten bezocht; en dit voorbeeld is niet het eenige, want hetzelfde gebeurt ook aan andere gewassen. Voorts worden de insekten zelven, of de ziekten-voortbrengselen, welke zij veroorzaken, niet zelden zeer gewigtige artikelen van voedsel, artsenij of koopmanschap; bij voorbeeld de *coccus* (het cochénille-insekt), het *lac*-insekt en de *cantharis* (de Spaansche vlieg), de galappels van de *salvia pomifera* (de appeldragende salie) en de *Levantsche* galnoten.

Hoe ruim het veld is, weinig en kort zijn de voorbeelden, welke de plaats, waarover wij beschikken kunnen, ons toelaat aan te halen; en het is van de min behagelijke en schijnbaar min voordeelige, offchoon, het geheel in aanmerking genomen, niet min gewigtige pligten der insekten, dat wij thans willen spreken. Er ligt inderdaad iets verbazingwekkends in de overweging der verwoestingsmagt van zendelingen, die zoo onbeduidend schijnen; inderdaad heeft dit iets meer indrukmakends en schrikbarends, dan wanneer de oorzaken schijnbaar meer evenredig aan de uitwerkselen zijn.

Wanneer de pest landen ontvolkt, wanneer wilde horden de vruchtbare akkers van meer beschaafde staten verwoesten, wanneer verscheurende dieren kudden groot en klein vee verslinden en de oogsten bederven, wanneer overstroomingen, aardbevingen en vuurbergen, vlakten, steden en menschen overstelpen, verzwelgen of begraven, hoe verschrikkelijk ook

de uitwerkſelen zijn mogen, is er desniettegenſtaande iets minder geestverwarrends, minder ontzettends in de beſchouwing van dergelijke rampen, hoe geducht dan ook, omdat er in deze gevallen iets meer beſtaanbaars ſchijnt tusſchen werker en gewrocht, dan wanneer wij bedenken, dat diertjes, zoo klein en zwak als ſprinkhanen, bij een enkel bezoek en als in één oogenblik, geheele wouden van loof ontblooten kunnen, alle ſpoor van plantengroei over eene uitgeſtrektheid van verſcheidene duizend vierkante mijlen vernielen, en, gelijk het geval was, toen MASINISSA's koningrijk door dien geeſel getroffen werd, meer dan achtmaal honderdduizend menſchen van honger doen omkomen. Wat zijn de verwoestingen, door roofdieren, wat zelfs de onheilen door aardbevingen en vuurbergen aangeregt, vergeleken met zulk eene niets ſparende vernieling van menſchen, dieren en gewasſen, door deze magten der lucht veroorzaakt!

Onze verbazing vermindert geenszins, offchoon haar voorwerp verandert, wanneer wij het getal dier verwoesters berekenen; wanneer wij bevinden, dat de zwermen dier inſekten zoo overgroot zijn, dat zij uitgeſtrekte landſtreken overſchaduwen, en zoo digt, dat zij letterlijk het daglicht onderſcheppen. Eene dier levende wolken, die, voor zoo ver men zien kon, onafgebroken drie dagen en drie nachten bezig was over *Smirna* te trekken, moet, volgens destijds met alle naauwkeurigheid gedane waarnemingen, driehonderd roeden (*yards*) diep, meer dan veertig (*Eng.*) mijlen breed en ongeveer vijfhonderd mijlen lang geweest zijn. Kapitein BASIL HALL berekende, „dat het geringſte getal ſprinkhanen, waaruit men begrooten kan, dat deze ontzaggelijke zwerm beſtaan moet hebben, 168,608,563,200,000 te boven gaat;" en, ten einde de verbeelding te hulp te komen, berekende Kapitein BEAUFORT, dat deze wolk van ſprinkhanen, welke hij, terwijl hij te *Smirna* lag, zag overvliegen, wanneer men ze in eenen hoop opeengeſtapeld had, de grootſte der piramiden van *Egypte* duizend en dertigmaal in grootte overtroffen zou hebben, of, zoo men dezelve nevens elkander op den grond gelegd had, onzen aardbol omgeven zoude hebben met eenen gordel van eene en een achtſte (*Eng.*) mijl breedte! Ook meldt ons de geſchiedenis, dat, wanneer deze alverwoestende heirlegers door ſtormen vernield worden, de lijken der inſekten, waaruit zij beſtaan, groote ſtreken lands ſoms tot vier voet hoogte bedekt, of, in zee

gedreven, langs het strand eene bank gevormd hebben, drie of vier voet hoog en zich vijftig mijlen ver langs de kust uitstrekkende.

Wij behoeven ons echter niet tot buitenlandsche voorbeelden te bepalen; want het ontbreekt ons naderbij aan geene, daarmede min of meer overeenkomende, schoon zeker niet zóó noodlottige bezoekingen; gelijk zulks de *aphides* (of rozenkever) en de *coccinellae* van onze hopplantaadjen, de vliegen onzer raapvelden en de houtwormen van dit en andere landen in *Europa* genoegzaam bewijzen. De *cossus ligniperda*, of groote geitenmot, is een zeer vermogend werktuig van vernieling in de hand der natuur, en de snelheid, waarmede hetzelve zich ontwikkelt, vormt geen der minst gewigtige voorwerpen van overweging. Men heeft door proefnemingen bevonden, dat de *larvae* van dit insekt in den tijd van een uur tot honderdenveertig maal hun oorspronkelijk gewigt aanwassen, en dat zij, tot hunne volle grootte uitgedijd, tweeënzeventigduizend maal zwaarder zijn, dan toen zij uit het ei kwamen. De wilgenboomen nabij *Londen*, vooral in de nabuurschap van *Hackney*, hebben gedurende de laatste jaren van de door dit insekt veroorzaakte verwoestingen veel te lijden gehad; maar de verwoestingen, die het aanregt, en de snelheid van deszelfs vermeerdering, zijn niets, vergeleken met die van den *termes bellicosus*, die zestig eijeren in eene minuut legt, en deze verrigting een ongeloofelijken tijd lang bijna zonder ophouden voortzet; zoodat een enkel wijfje 3,600 eijeren in het uur, of 86,400 per dag kan leggen. Zelfs van de gewone vleeschvlieg, die niet de vruchtbaarste harer klasse genoemd kan worden, vermag een eenig wijfje aan 20,000 jongen geboorte te geven; zoodat er eenige grond is voor de verzekeringen van LINNAEUS en WILCKE, dat drie vliegen van de *musca vomitoria* een dood paard even snel verslinden kunnen, als een leeuw het zou kunnen doen; en dat zelfs het kleinste insekt, des vereischt, meer verwoestingen kan aanregten, dan een olifant of eenig ander der grootste dieren. Het belangrijke van deze vuilnisruimers der natuur, in het spoedig wegnemen van alle uitgediende en nuttelooze stoffen, zal door ieder erkend worden; doch, hoezeer zij met veel nut, tot het doen afwisselen van loof en kruiden in bosschen en op weilanden, werkzaam zijn, nogtans, wanneer zij tot op akkers of in landstreken doordrin-

gén, die door menschenhand bebouwd worden, is de schade, welke zij toebrengen, allerbeklagelijkst.

Verscheidene voorbeelden hiervan heeft de Heer BRAYLEY, in zijne *Proeve over het nut van de kennis der Natuur*, opgeteekend; hij zegt: „De pijnbosschen in *Duitschland* zijn onderscheidene malen op de deerlijkste wijs geteisterd geworden door de aanvallen eener kleine tor of schalbijter, *bostrichus typographus* genaamd, hebbende men tot tachtigduizend *larvae* van dit insekt op éénen boom gevonden; en, daar zij zich met de zachte binnenschors voeden, en dus ongestoord allersnelst vermenigvuldigen, worden geheele wouden het slagtoffer hunner vraatzucht, zoodat men, in het *Hartsgebergte* alleen, de door hen vernielde boomstammen op anderhalf millioen berekende, en de bewoners van dit uitgestrekte gewest zich bedreigd zagen met gebrek aan brandstof, om hunne mijnwerken en smelterijen voort te zetten, en diensvolgens, als geheel afhankelijk van deze takken van bedrijf, met volstrekten ondergang." Later, toen deze *bostrichi* tot hunnen volkomen' staat, in de gedaante van gevleugelde torren, gekomen waren, verhuisden zij bij zwermen naar *Frankenland* en *Zwaben*, om daar soortgelijke verwoestingen te veroorzaken. Ten laatste, nadat zij herhaalde schaden hadden aangeregt, kwamen de krachten der natuur tusschenbeiden, om een kwaad te lenigen, hetwelk gebrek aan wetenschappelijke kennis, gelijk wij zoo straks zullen toonen, eene zoo schrikbarende hoogte had laten bereiken. Tusschen 1784 en 1789, ten gevolge van verscheidene koude en natte saizoenen, verminderde het getal dezer vernielende insekten aanmerkelijk; zij verschenen echter in 1790 op nieuw, en zelfs nog in 1796 was er groote reden om te vreezen, dat de weinige pijnboomen, die tot nog toe aan het verderf ontkomen waren, zouden wegsterven.

Omtrent zestien jaren geleden hadden de olmboomen in *St. James-* en in *Hyde-park* van eenen dergelijken aanval veel te lijden, en geheele rijen derzelven, zich gedurig dunnende, waren op het punt, om, zoo in de *Malle-laan* als in het *Birdcage-walk*, ganschelijk te verdwijnen. Daar de genen, die het opzigt over de plantsoenen hadden, van de ware oorzaak des kwaads onbewust waren, en het ondertusschen duidelijk was, dat de boomen stierven, doordien zij geheel en al van derzelver schors ontbloot werden, loofde

men aanvankelijk premiën uit op de ontdekking der baldadigen, die de boomen dus afschilden; doch deze uitloving was vruchteloos. Evenwel merkte men op, dat geen boom tot hooger van den grond werd afgeschild, dan men gemakkelijk met de bajonet van een soldaten-geweer bereiken kon; en dit was genoeg om de verdenking op eenige ongelukkige recruten te doen werpen, van welke er meer dan een in hechtenis genomen werd, zonder dat het euvel er door verminderde. Even vruchteloos deed men lieden geheele nachten lang opzitten en op de verschijning des vijands passen; men vond bij voortduring elken ochtend den bast aan den voet der boomen liggen, en de parkwachters konden, na al hunne genomene moeite, tot geen ander besluit komen, „ dan dat de bast afviel, omdat men zeker, gedurende den dag, iets aan de stammen smeerde." Omstreeks denzelfden tijd bemerkte men, dat ook de olmboomen in het zoogenaamde Boschje (*the Grove*) te *Camberwell* bij *Londen* allengs op eene soortgelijke wijs vernield werden; en daar de eigenaars, evenzeer als in het vorige geval, met de oorzaak onbekend waren, schreef men de beschadiging toe aan de uitwerkselen van het gas, hetgeen, dacht men, uit de kort te voren tot verlichting van den weg gelegde pijpen ontsnapte. Dien ten gevolge werden er, tot wegneming van dien overlast, middelen van regten aangewend tegen de Gascompagnie, welke de leverantie ondernomen had. Onderzoekers der natuurlijke historie, vooral die met de geschiedenis der gekorvene dieren eenigzins bekend waren, zagen wel, dat arbeid van insekten de oorzaak was van al wat er gebeurde; maar ongelukkiglijk schonk men hun geen geloof, vóór dat het euvel eene hoogte bereikt had, die alle hulpmiddelen onvermogend dreigde te maken. Eindelijk echter raadpleegde men eenen deskundige, en hij ontdekte terstond, dat zeker insekt, *hylesinus destructor* geheeten, zijne woonplaats in de Parken opgeslagen had, en dat legioenen dier kleine vernielers rustig en onophoudelijk aan het werk waren, hunnen verdervenden arbeid heimelijk voortzettende, spijt al de afkondigingen en nasporingen van Lord SYDNEY. Doch niet genoeg, dat MAC LEAY de oorzaak van het kwaad ontdekte; in den waren geest des wijsgeers gaf hij ook de middelen aan de hand om het te keer te gaan, en de kleine mineurs, die al de bedreigingen van den Houtvester, om hen naar de uiter-

ste strengheid der wetten te vervolgen, getrotseerd hadden, gehoorzaamden terstond aan de stem der wetenschap. (*)

(*) Hoogstwaarschijnlijk is het vermelde door den *Engelschman* dan ook van toepassing op het verdwijnen van den bast der schoone ijpenboomen, in den nazomer des vorigen jaars, op sommige buitensingels te *Haarlem*, waarvan de linden- en andere boomen bevrijd bleven, en waaromtrent toen mede velerlei vruchtelooze gissingen gemaakt werden, en de vernieling desgelijks beurtelings aan baldadigheid en aan het gas werd toegekend. Jammer, dat wij het middel niet vonden opgegeven, door hetwelk dezelve ten laatste zoo spoedig en volkomen werd gestuit. Doch, de oorzaak der kwaal bekend zijnde, zal zij ook onze Natuurkenners niet verlegen laten in het uitvinden en aanwenden van het geneesmiddel. — *Redact.*

HERINNERINGEN AAN PARIJS EN DESZELFS OMSTREKEN, 1834, VAN EEN' JEUGDIGEN GENEESKUNDIGE.

(*Vervolg van bl.* 146.)

Reize naar, en eerste dagen van mijn verblijf te Parijs.

Ville gaie, brillante, pleine de bruit et de mouvement, ville que, plus que tout autre, on peut appeler la cité des vivans.

Mistr. TROLLOPE.

Paris, le cerveau de la France; enorme tête hydrocéphale; écrasant de son poids un corps appauvri; crane tout chauve de fatigue et d'excès!

EMILE SOUVESTRE.

Onder de onaangenaamheden, die eene reis van eenig belang voorafgaan, behoort, althans zulks is bij mij het geval, het pakken van koffers, valiezen, doozen enz., en ik benijdde inderdaad meermalen den goeden STERNE, die, zijne *Sentimental Journey* plotselings ondernemende, een pakket van

een half dozijn hemden en eene zwarte zijden broek maakte, een' blik op de mouwen van zijn' rok wierp, welke hem overtuigde, dat dezelve voor eene reize nog tamelijk goed geschikt was, en plaats op de *diligence* nam. Dat lastige inpakken was eindelijk volbragt, en reiziger, doos, koffer en valies bevonden zich aan boord der stoomboot van *Rotterdam* op *Duinkerken*. Lang bleef op en in het vaartuig alles rustig en stil; maar tegen drie ure des morgens deed zich leven en geraas op het dek hooren; de overbodige stoom werd uitgelaten; de Kapitein gaf met eene forsche stem orders; men maakte hier touwen los, daar weder vast; eensklaps doet zich een dof en brommend geluid hooren; de planken van het dek trillen onder den voet; het water springt en spat ter zijde van het vaartuig; een dikke rook zweeft boven hetzelve; wij vertrekken, eene heldere guil of vore tusschen twee breede strepen wit schuim achter ons latende. Weldra verlieten wij den mond van de *Maas* en bevonden ons in zee. Het was voortreffelijk weder, en vandaar een waar genoegen, zich op het dek te bevinden. Eene onuitsprekelijk grootsche gewaarwording vervulde mij bij den aanblik van het groote water, dat men Oceaan noemt, waarop ons vaartuig even als een notendopje gewiegd en geschommeld werd. Het element, dikwerf zoo verbolgen, dat het dijken omverrukt en reusachtige schepen in den afgrond slingert, was thans kalm, stil, en, zoo als LUBLINK WEDDIK zegt, „het beeld eener schoone ziel, die den hemel met zijnen koesterenden zonnegloed, en dan het betooverend zilverwit der maan afspiegelt." Zee en hemel beide leverden het schouwspel eener prachtige kalmte op. Alles om ons was onbewegelijk, en toch doorkliefde het schip snel den grooten waterplas. Wanneer de wind in de zeilen blaast, de opgeruide golven elkander voortjagen, en donkere wolken schielijk over ons hoofd zich bewegen, dan is het duidelijk, dat het vaartuig in deze beweging moet deelen; alles is dan gewoel op het dek en in het want, op de zee en in de lucht: maar, bij stil weder, wanneer wind en zee als slapen, en zelfs de wimpel langs den mast nederhangt, snel voort te zweven, door eene onzigtbare hand daarheen gestuwd, even als de hemelsche ligchamen, in de ruimte, — ziedaar het wondervolle van eene stoomboot op den zilten plas! Alhoewel meestal langs de kusten stomende, verdween langzamerhand de vaderlandsche bodem voor mijn gezigt;

onwillekeurig waren mijne oogen derwaarts heen gerigt, en BYRON heeft gelijk: „ Een eerste vertrek uit het Vader„land is bitter; men wordt door eene onverklaarbare aan„doening gefolterd; het hart is als door een' onverwachten „ slag gebroken, en men kan niet nalaten, met een' vertee„derden blik, het dorpsklokje of den toren eener stad te „ blijven nastaren." Onze reis ging voorspoedig, en wij hoopten des avonds nog in *Duinkerken* te zijn. Langzamerhand echter begon deze hoop te verflaauwen; tegenwind zette meer en meer op, en de zee werd van tijd tot tijd onstuimiger; mijne reisgenooten verlieten alzoo de een na den ander het dek, in de kajuit nederdalende, om echter spoedig weder boven te komen; het stooten des schips, het rijzen en dalen van hetzelve, eenige uren te voren nog onmerkbaar, was in korten tijd, althans voor den nieuweling op het groote waterëlement, hevig geworden, en allen werden zeeziek. Hij, die nimmer door deze ziekte werd aangetast, kan zich geen denkbeeld maken van hare folteringen, die gelukkig echter zonder gevaar zijn. Eene volkomene ontbinding van den wil grijpt den schepeling aan; een onverklaarbare angst en verwarring ontspant, in de middelpunten der dierlijke huishouding, de banden der levenskracht; de ziel heeft opgehouden te werken, en eene akelige onverschilligheid grijpt plaats; de moeder vergeet haar kind; de verliefde jongeling denkt niet meer aan haar, die anders zijne geheele ziel vervulde; zelfs de meest krachtvolle man ligt als een levenloos blok neder, uit dien staat nu en dan door pijnlijke brakingen gewekt wordende. — Eindelijk lag *Duinkerken* voor ons, maar te laat om binnen te komen; waarlijk geene aangename tijding voor de slagtoffers der zeeziekte! Wat mij betrof, ik vatte, na veel woelen en tobben in het wonderlijke hokje, dat men te regt *kooi* noemt, den slaap, en ontwaakte eerst den volgenden morgen ten vijf ure, daar ik niets bemerkt had van het binnenstevenen der stoomboot in de haven van *Duinkerken*, door het geroep van: „ *Messieurs! vos passeports.*" — Spoedig was ik in de kleêren, aan wal, en, na de visitatie mijner pakkaadje, op weg naar het *Hôtel de Flandre.*

Het denkbeeld, dat men zich niet meer op den vaderlandschen grond bevindt; het vreemde aanzien van alles, wat ons omringt; de zonderlinge indruk, geen enkel woord onzer moedertaal meer te hooren, en de eigenaardige en ka-

rakteristieke trek en uitdrukking op het gelaat der individu's van elke natie, die ons telkens herinneren, dat allen, die wij zien, geheel en al vreemdelingen voor ons zijn; zie, dat maakt ons regt wonderlijk te moede!

Alhoewel *Duinkerken* eene goed gebouwde en met ruime ſtraten voorziene ſtad is, levert het voor den vreemdeling niet vele bijzonderheden op, tenzij men het ſtandbeeld van JEAN BART der bezigtiging waardig wil noemen. Tot zes ure des avonds verveelde ik mij alzoo in *Duinkerken*, en meermalen gedurende dien dag ſtond ik in beraad naar het logement te gaan, en, in navolging van BÖRNE, ſlaaprok en pantoffels aan te trekken, om alzoo op mijn gemak te kunnen vertwijfelen. Verheugd ſtapte ik de *diligence* in, en bevond mij weldra op weg naar het groote brandpunt van *Frankrijk*, naar *Parijs*.

De weg, in den beginne vlak, wordt te *Casſel* bergachtig, welke ſtad zelve op een' berg gelegen is. Aan het bezigtigen van de ſteden, die men doorreist, valt niet veel te denken; men gaat bijna in éénen rid tot *Parijs* door. Te *Rijsſel* en *St. Quentin* worden eenige oogenblikken rust aan den reiziger vergund. Hoewel ik het bejammerde, de twee genoemde ſteden en *Kamerijk* niet naauwkeurig te kunnen bezien, troostte mij een *Franſche* reisgenoot. „Gij gaat naar *Parijs*?" zeide hij; „welnu, dan kunt gij het bezigtigen der ſteden, die wij doorreizen, gemakkelijk ontberen." Voor den *Parijzenaar* zijn de Provinciën van *Frankrijk* een nietsbeteekenend aanhangſel. *Parijs* is zijn afgod; maar het is dit evenzeer voor den bewoner der Provinciën, die, op het hooren dat uwe reisbeſtemming *Parijs* is, terſtond met gevoel van hetzelve begint te ſpreken. In dit opzigt is de weg naar *Parijs* een lange gang, die niets opmerkenswaardigs oplevert, dan dat hij naar het groote, trotſche woonhuis, *Parijs*, geleidt. De menſchen, die wij in dien gang ontmoeten, ſchijnen bedienden des huizes, die heen en weder ijlen, om de bevelen van hunnen Heer te volbrengen en hem hunne opwachting te maken. De bevolking der Provinciën heeft, zoo als een nieuw *Duitsch* Schrijver aanmerkt, een' waren lakkeijenaard; zij ſpreekt van niets anders dan van haren Genadigen Heer PARIJS. De ſteden en dorpen zijn als 't ware mesthoopen, dienſtig om *Parijs* te bemesten; en wel verre dat de individu's, die dezelve bewonen, eene eigene ziel hebben, ſchijnen veeleer alle *Franſchen* eene enkele ziel

gemeenfchappelijk te deelen, die in de Provinciën echter eene maanziel, een licht uit de tweede hand is; *Parijs* is de *zon!* Naarmate men het nadert, loopt het gefprek over geen enkel ander onderwerp meer; en het woeliger worden van den weg door *diligences*, vrachtkarren en andere rijtuigen, geeft daar van zelf aanleiding toe. Aan hem, die voor het eerst *Parijs* bezoeken zal, zoo als mijn geval was, zijn deze gefprekken zeer aangenaam en belangrijk, en onze verbeelding en verwachting wordt meer en meer gefpannen. Vandaar kan een hevige electrieke fchok niet meer uitwerking hebben, dan de woorden van een' der reisgenooten, die, na eenige oogenblikken het hoofd buiten het portier gehouden te hebben, op eenmaal hetzelve naar binnen trok, en uitriep: „*Voilà Paris!*" Inderdaad, de *groote Stad* begon onder haar koepeldak van rook en walm zigtbaar te worden, en al waren onze ligchamelijke en geestelijke krachten bijna geheel en al verdoofd, nog zou, geloof ik, het denkbeeld, van binnen weinige oogenblikken in het herfengeftel van *Frankrijk*, zoo als SOUVESTRE *Parijs* noemt, zich te bevinden, ons opwekken en verlevendigen. Het was omftreeks tien ure des morgens van den 19 April, toen wij *Parijs* binnenreden. Ik vond het getuigenis der meeste reizigers, dat het binnenkomen in *Parijs* alles behalve fraai kan genoemd worden, bevestigd; alles kwam mij vuil, ftofferig voor, en, van tijd tot tijd het hoofd buiten het portier der *diligence* ftekende, trof mij al aanftonds het modderpoelaardige van het midden der ftraat. De eenige fraaije, ja trotfche ingang, welken *Parijs* heeft, is die door de *Champs Elyfées*. Onder het groote gedenkftuk, opgerigt ter gedachtenis van de zegepralen der *Franfche* wapenen onder NAPOLEON, de *Arc de Triomphe de l'Etoile*, doorgaande, liggen de *Tuileries* met hare terrasfen en fchoon gebladerte voor u; het fraaije koepeldak van de kapel der Invaliden ter regterzijde; weldra bevindt gij u op de plaats *de la Concorde*, en zoo wel regts als links wordt uw blik geboeid door het fraaije gebouw van de Kamer der Afgevaardigden en de fchoone Corinthifche gebouwen, die de *Rue Rivoli* zamenftellen. Hoewel langs dezen fraaijen weg niet binnenkomende, trof mij echter, al verder en verder de ftad inrijdende, het kolosfale der huizen en het gekrioel van voetgangers en rijtuigen. De *diligences* in *Parijs* hebben eene bijzondere plaats van vertrek en aankomst, en rijden, zoo als bij ons te lande en in de kleinere

steden van *Frankrijk*, niet van het een of ander logement af; deze plaats heet: *Cour des Messageries royales*; zoodanige zijn er twee, een in de straat *St. Honoré*, en een in de straat *Notre Dame des Victoires*. Op de eerste hielden wij stil. Mij draaide en suizelde het hoofd van het getier en geraas op deze plaats, door het uitpakken van het een, het inpakken van een ander rijtuig, het getrappel der paarden, het geschreeuw der Douanen en der beambten van de *diligence*-dienst, het heen en weder drentelen van nieuwsgierigen, het verwelkomen en affcheidnemen van vrienden en betrekkingen, die, hetzij mannen of vrouwen, elkander omhelsden en kusten. Reeds hier stiet mij deze gewoonte der *Franschen* tegen de borst, en kwam mij in het vervolg dikwerf walgelijk voor. Dit omarmen heeft bijna even zoo dikwerf plaats, als bij ons het drukken van de hand; in den schouwburg, in het koffijhuis, op de straat, bij gelukwenschen en betuigingen van droefheid. 's Lands wijs, 's lands eer; maar heilig de warme handdruk, dien men in *Holland* geeft! Dat vader en zoon, bij roerende omstandigheden, elkander in de armen en tegen de borst prangen; o! de kus, *dan* gegeven, is heilig en rein; of dat twee *beproefde* vrienden het niet bij den handdruk laten, is dikwerf natuurlijk, en van hunnen affcheidskus kan men met STOLBERG zeggen: „Een reine kus „van reine lippen vergeet men in den Hemel niet." Hoe geheel verkeerd zou deze schoone regel, over het geheel genomen, hier van toepassing worden gemaakt! — Op nieuw worden hier de goederen der reizigers gevisiteerd; zulks gaat met eene ontzettende haast en spoed; men heeft Argus-oogen noodig, om niet het een of ander te zien verdwijnen onder de pakkaadje van een' tweeden of derden reiziger; alles wordt onderstboven gehaald, en hier zoude men waarlijk beginnen te twijfelen, dat men zijne intrede in de hoofdstad had gedaan „*du peuple le plus civilisé du monde!*"

Moeijelijk is het, zich een juist denkbeeld te vormen van den eersten indruk, dien *Parijs* op den vreemdeling maakt; een indruk, zoo eigenaardig, dat zeker geene enkele andere stad in staat is, denzelven slechts maar flaauw te vernieuwen. Elke andere stad toch, hoe volkrijk ook, hoe groot en prachtig, heeft een eigendommelijk karakter en voorkomen, en vertoont dit overal in eene meerdere of mindere mate. In eene koopstad zult gij vruchteloos eene plaats zoeken, waar de handel volstrekt geene sporen heeft achtergelaten; — in

eene fabrijkstad zijn overal kenmerken van den aard der fabrijken; — eene stille handstad verraadt dikwijls door de stijve pracht der huizen en inwoners, dat zij den zetel van talrijke renteniers uitmaakt; terwijl eene akademiestad, eene groote garnizoensplaats, of eene residentie enz. zich mede niet verloochenen; koophandel, industrie, geleerdheid, hovelingen, lakkeijen of soldaten zijn de hoofdtrekken, die men bij de eene en andere immer wedervindt, en die als 't ware prædomineren. In *Parijs* woelt dat alles door elkander; het heeft een veelsoortig voorkomen, en het leven en geraas, dat er immer heerscht, is zoo wel dat van politiek, van geleerdheid en letteren, van kunst en wetenschap, als van industrie, koophandel, militaire magt, van het Hof, van rijkdom en van armoede. Het voorziet, meer dan eenige andere stad der wereld, in de behoeften, in de vermaken van eene menigte personen uit alle rangen en standen, ja zelfs uit de meest verschillende landen en klimaten; het brengt u in de vermaken, die het aanbiedt, beurtelings denkbeeldig, zoo wel naar het koude *Rusland*, als naar het zoele *Italië* en het deftige en stijve *Engeland*, over. Alle natiën zijn er als te huis. Vandaar krioelt het van vreemdelingen; de *Egyptenaar* en de *Duitscher*, de *Italiaan* en de *IJslander*, de *Turk* en de *Hollander* of *Engelschman* wemelen onder den grooten hoop *Franschen* „ *durch einander, wie Mausedreck und Coriander.*" De *Parijsche* bevolking is bijgevolg niet uit een enkel menschenras zamengesteld, maar vereenigt de trekken en indrukken, aan verschillende streken en menschensoorten eigen, hetgeen BULWER heeft doen zeggen: „ *Londen* is de stad der *Engelschen*; *Konstantinopel* der *Turken*; *Parijs* is de stad van *Europa*." Hij had kunnen zeggen, de stad der wereld. — De huizen zijn zeer groot, eenige verdiepingen hoog, sommige van vijf à zes *étages*, en bedekt met verwaarlijk groote uithangborden, vele zelfs tot aan het dak toe, waarop dikwijls letters, die de grootte en dikte van een klein mensch evenaren. Tot aan het dak toe, zeg ik, en geen wonder, want elk huis (die in de prachtige straten *Rivoli*, *de la Paix* en de *Chaussée d'Antin* uitgezonderd) vormt eene bevolking, eene buurt op zichzelve. Door een' buurman verstaat men dan ook iemand, die op denzelfden *corridor*, althans op denzelfden trap met u woont. De bewoners van het naastgelegen huis, of dat aan de overzijde der straat, hebben volstrekt geene aanspraak op buurschap. Ie-

dereen vindt alzoo geen winkel aan de ſtraat; en niet vreemd is het, een' hoeden- of kleedermakers winkel, ja ſomtijds zelfs dien van een' Apotheker, op de tweede en derde verdieping aan' te treffen. De meest kontrasterende uithangborden ziet men daarom dikwerf boven of naast elkander. Het met een tafereel eener kraamkamer prijkende uithangbord eener vroedvrouw, waaronder „*Madame une telle, Sage-femme*," heeft dikwerf een ander boven zich, waarop „*Monſieur* DESIRÉ, *Profesſeur de Danſe;*" want ieder, die lesſen geeft, noemt zich hier *Profesſeur;* — het met fraaije letters beſchilderde bord, waarop „*Chirurgien Dentiste de la Faculté de Médecine de Paris*," hangt weinige voeten boven een ander, waarop „*Cabinets d'aiſance.*" Verbazende kolosſale letters en borden geven de plaatſen van de *Mont de Piété*, of lombard, te kennen. De tappers, hier *Marchands de Vin*, laten het geheele uitwendige hunner winkels rood verwen. Een hoedenmaker bedekt niet zelden alles, wat muur of houtwerk aan zijn' winkel is, met houten en vastgeſpijkerde hoeden, en vele ſpekſlagers omringen hunne winkels met een ongehoord aantal houten worſten. Hier moet ik echter aanmerken, dat al deze zaken voor de minder fraaije en fatſoenlijke ſtraten gelden; maar deze zijn verreweg de talrijkſte. Buitengewoon groote en tallooze aanplakbiljetten zijn tegen vele muren aangeplakt, en, om de oogen der voorbijgangers te boeijen, in verſchillende kleuren van papier en letter, vele met de woorden: *par Brevêt d'invention*, of verſierd met het afdrukſel der medaille van Nationale Nijverheid. Om daarenboven meer publiciteit aan velerlei ſoorten van zaken te geven, ſtaan, aan de hoeken van vele der ſtraten, in een *costuum* van rood, groen of geel laken gekleede mannen, die aan iederen voorbijganger kaartjes afgeven, welke dikwijls evenzeer den lachlust opwekken als het publiek de zaak bekend maken; eenige hebben zelfs *motto's*, zoo als: „*Il faut le voir pour le croire*, — *asſurez-vous en*, enz. Hier en daar ſtalt men de meest onzedelijke en geile prenten uit, vooral de ſedert eenigen tijd in zwang gekomene *aquarelles*, die ons, al ware er niets meer onzedelijks waar te nemen, de woorden van den Schrijver der *Gedachten en Beelden:* „verzamelplaats van velerlei on- „deugden, die onder de heen en weder woelende menigte „minder worden waargenomen, en als integrerende gedeel- „ten verſchijnen van het dagelijkſche leven," op *Parijs* doen

toepassen. De spotprenten op het Gouvernement en op LOUIS PHILIPPE, bij velerlei prentverkoopers uitgestald, trekken voortdurend de aandacht en nieuwsgierigheid der talrijke leegloopers in *Parijs*. Ik verwonderde mij, vooral in de eerste dagen van mijn verblijf, meermalen over de stoutheid, waarmede dit ten toon stellen geschiedde. Veelal zijn deze caricaturen uit de *Charivari* ontleend. Het hoofd van LOUIS PHILIPPE, als eene peer voorgesteld, is een eerste *attribut* dier prenten, even als hetzelve op vele muren door kwade jongens, het vaderlijk gezag nog niet ontwassen, wordt afgebeeld. Zoo zag ik eenmaal de volgende afbeeldingen, als op ééne rij: 1°. eene jonge vrouw, voorstellende *Frankrijk*, eene keten aan haren voet, met het andere einde bevestigd aan eene groote peer, waarin de plaats van neus, mond en oogen; de vrouw staat in eene droeve, kwijnende houding, en onder de plaat leest men: „*la France trainant son boulet.*" 2°. LOUIS PHILIPPE, zeer gelijkend, maar veel te dik afgebeeld, in burger kleederen, met een' haan aan een touw, den hoed met eene groote driekleurige kokarde, als bedelende, in de hand, waaronder: „*Pour les pauvres Sergents de Ville et les soldats de la Rue* „*Transnonain.*"' 3°. LOUIS PHILIPPE bevindt zich naast eene groote ton, gevuld met ridderkruisen van het legioen van eer, die hij aan de hem naderende kiezers voor de Kamer der Gedeputeerden uitdeelt, waaronder: „*Recompense* „*honnête pour les électeurs fidelles.*" Na den verjaardag van LOUIS PHILIPPE las men in de *Charivari*, dat op dien dag eene lange reeks van rijtuigen, de deputatiën, die hunne opwachting ten Hove gingen maken, derwaarts gevoerd hebbende, voor en op de plaats der *Tuileries* stond. Deze lange rij werd door gezegde blad vergeleken bij een' *Boa constrictor*, waarvan de kop zich in het kasteel bevond. — Dit alles zijn de *emblemata* van de verachting der jongelieden en Republikeinen, of ook der *Henriquinkisten*, voor den regerenden Monarch. Voetgangers en rijtuigen, en deze laatste vooral, veroorzaken een geraas en gejoel in de straten, die hooren en zien doen vergaan. Behalve eigene equipagiën en de van ouds bekende *fiacres* en *cabriolets de place*, doorkruisen menigvuldige *omnibussen*, eene soort van *diligences*, de stad; het zijn *orléanaises*, *célestines*, *dames blanches*, *favorites*, *diligentes*, *béarnaises*, groote vrachtkarren der *entreprise des roulages*; andere met groote letters het opschrift dragende:

Entreprise de déménagemens pour Paris, la campagne et les départements, en hoog opgeladen met meubelen en huisraad. Inderdaad, het oude spreekwoord, *Paris est l'enfer des chevaux*, wordt dagelijks bewezen. Hier en daar suizen u de ooren door bellen, waarmede de dragers en draagsters van groote vaten, als torens, op den rug, gevuld met tisane en limonade, den voorbijgaanden daglooner tot het nemen van een' kroes uitnoodigen. Overal, maar voornamelijk op de *boulevarts* en in het *Palais Royal*, bevinden zich eene menigte prachtige en nette winkels, en dikwijls staat men verbaasd over derzelver schitterende koopwaren. De laatstgenoemde plaats is waarlijk eenig in hare soort; en al had men van *Parijs* niets anders gezien, zoo zoude men toch reeds genoegzaam over de industrie der *Franschen* kunnen oordeelen. Behalve de werkelijke geldelijke voordeelen, die deze nijverheid hun bezorgt, wordt dezelve ook door het Gouvernement op veelvuldige wijzen aangemoedigd, en wel inzonderheid door de Tentoonstellingen, waarvan er in 1834 eene plaats had in vier daartoe bijzonder gebouwde lokalen op de plaats *de la Concorde*. Aan velen der *exposanten* worden ridderordes, gouden en zilveren en bronzen medailles door het Gouvernement geschonken. Een enkele tak van nijverheid mist echter geheel en al de aanmoediging der tegenwoordige regering. Wèl overdacht, kan deze menigvuldige grieven, door denzelven haar toegebragt, opnoemen. Het is de Boekdrukkunst. Zulks blijkt uit eene opgave der belooningen aan de *exposanten* der Tentoonstelling van Nationale Nijverheid in 1834, medegedeeld door het *Journal des Arts et Métiers* van 30 Julij 1834; aldaar leest men: „28 „*croix d'honneur sont données aux tissus, tapis etc.*, 2 *aux* „*pianos*, 1 *au bleu d'outre-mer factice*, *pas une seule à la* „*presse*, *à l'art typographique*; 67 *médailles d'or aux mé-* „*taux*, *tissus*, *tapis*, *pas une seule à la presse. Sur* 216 „*médailles d'argent* 2 *sont données à* 2 *imprimeurs*, *qui don-* „*nent depuis* 1830 *ouvrage à des milliers d'ouvriers.*" — Onder het groot aantal prachtige gebouwen en gedenkteekenen, die zich voor ons opdoen, worden wij door sommige, ja vele derzelven herinnerd, ons te midden eener Natie te bevinden, die immer dorstte naar verovering en krijgsroem. Behalve vele standbeelden, getuigen daarvan de *portes St. Martin* en *St. Denis*, het *Hôtel des Invalides*, de kolom op de *place Vendôme*, de *Arc de Triomphe de l'Etoile*, enz.

Wonderlijke oorsprong dezer trotsche gedenkteekenen! Zij kostten stroomen menschenbloeds. Mij komt het voor, dat de natuurlijke en onmiddellijke gedenkteekenen van den Oorlog, (omdat men overeengekomen is denzelven een noodzakelijk kwaad te noemen) *de puinhoopen* en *de herinnering der ellende en wanhoop*, die hij na zich sleepte, slechts alleen moesten blijven bestaan. Maar alles gaat te niet, zelfs de puinhoopen; en zulks was de bedoeling der krijgshelden en veroveraars niet. Zij wilden, dat men nog lang na hun verscheiden de sporen zou ontmoeten van de wijze, waarop hun leven besteed, hunne kracht verspild werd; en zij stapelden groote marmer- en steenklompen en metalen op elkander, stichtten bogen en eerzuilen, op welke zij, nog trillende en hijgende van trots en hoogmoed en eerzucht, nederschreven: „In dat jaar heb ik zoo veel steden verwoest of verbrand, zoo veel duizende menschen geslagt of verminkt. Eere zij mijnen naam!"

Het ware en eigendommelijke kenteeken, hetwelk *Parijs* bijna overal aanbiedt, is dat eener onbeschrijfelijke vrolijkheid; en meermalen is men in den waan, dat al het rumoer en gewoel het gevolg van een' feestdag is, die zich echter den volgenden dag weder herhaalt. Ongeloofelijk is de invloed, dien de luchtige vrolijkheid van alle klassen, de levendige gesprekken enz. zelfs op het meest sombere en droefgeestige gemoed hebben. Des avonds na mijne aankomst en bij een heerlijk weder, door mijnen vriend v. D. v. geleid, langs de *Boulevards* wandelende, verbeeldde ik mij op eene druk bezochte kermis te zijn. Derwaarts begeeft zich de lediglooper, om vermaak te vinden; de werkzame, om zich eenige oogenblikken te ontspannen en te verstrooijen; rijken en armen, te voet en te paard, in een *fiacre* of prachtige *tilbury*, wemelen dooreen; groepen vormen zich om de koffijhuizen, of zitten, zoo wel mannen als vrouwen, om deze heen; hier en daar hoort men of eene welluidende, of eene de trommelvliezen smartelijk treffende muzijk; — alles is licht en leven. *Café's* en *restaurants* en fraaije winkels wisselen elkander af; sommige der laatsten zijn geheel uitgestald; de koffijhuizen schitteren van licht, hetwelk hunne fraai beschilderde en geverniste wanden nog meer doet uitkomen; hier een schouwburg, daar een concert, al verder een *Cirque Olympique*; nu eens een goochelaar of een fra-

fenmaker, dan weder een liedjeszanger of orgelfpeler, die de menigte om zich heen lokt: inderdaad, men is als in eene andere wereld overgevoerd; dat leven en geraas hoort men in de eerste dagen nog denkbeeldig, des avonds in het stil verblijf teruggekeerd; het gonst en tiert nog in het hoofd, en, zich nedervlijende, herhaalt men de woorden van DUPATY: „*Je fuis las d'admirer et j'ai befoin que le fommeil* „*vienne fermer mes yeux.*"

OVER DE LETTER IJ.

Men is omtrent het *gebruik* van de letter *ij* minder oneens, dan in de bepaling: of zij een enkele dan wel verlengde klinker zij.

Sommigen willen, dat dezelve eene verlenging is van den klinker *i*, en derhalve geene zesde vokaal kan genoemd worden; terwijl anderen het tegendeel van beide stellen. (*) Ondertusfchen weet elk, die gewoon is zoo wel oude als nieuwere boeken te lezen, hoe, van het laatst der vijftiende en het begin der zestiende eeuw, het gebruik der *i*, *y*, *j*, en *ij* volkomen in de war is geweest. (†) Tot nog grooter verwarring komt daarbij, dat men den zuiveren klank der *ij*, in fommige oorden van ons land, oneigen uitfpreekt als *ai*, zoo als in *Leiden* en *Gouda* enz. Op andere plaatfen hoort men de verbastering in den tweeklank *ei* overgaan, zoodat in *leiden* en *lijden*, *weiden* en *wijden*, *reizen* en *rijzen*, in de uitfpraak, geen verfchil gehoord wordt, en in het fchrijven dezer woorden, zonder onkundig te zijn, nogtans dikwijls de eene voor den anderen klank gebezigd wordt, en de zinsbeteekenis, foms, een belagchelijk denkbeeld veroorzaakt. Deze verwarring, waarfchijnlijk door de Duitfchers bij ons ingevoerd, (§) heeft bijzonder plaats bij de *Amstellanders*, zoozeer, dat men in 1799, in goeden ernst, in een leerboek

(*) Ook zijn er, die de *ij* voor eene vokaal houden, en toch als verlengde *i* willen aangemerkt hebben, waarvan WEILAND echter de onbestaanbaarheid heeft aangetoond, in zijne *Inleid.*

(†) LELIJVELD, 2de D. van HUYDECOPER's *Proeve*, bl. 191, (aant.)

(§) TEN KATE, D. 1. bl. 156.

voor de fcholen, *beiten* voor *bijten* met de tanden, aan de jeugd heeft onderwezen. (*)

Hoe het eertijds en vervolgens met deze letter gefteld was, zoo in het gebruik als in betrekking tot derzelver gedaanten, of zoo als zij nog in gedrukte boeken gebezigd wordt, is bij meer dan éénen Schrijver hierover te vinden. Ik wil mij eeniglijk bepalen bij den klank dezer letter, zoo als die in het befchaafdfte gebruik onder ons voorkomt, zonder over derzelver zamenftelling iets te willen beflisfen: de karakters hebben door het gebruik zoowel derzelver waarde verkregen als de woorden. (†)

Ik meene, dat er omtrent de bepaling van deze letter niet veel twijfel kan overblijven, wanneer namelijk de vraag wèl beantwoord wordt: „heeft de letter *ij*, naar de befchaafdfte „uitfpraak bij ons, een' klank van zichzelve, of is zij eene „verlenging van den klinker *i*?"

Dat de letter *ij*, volgens de Hollandfche en nu Nederduitfche uitfpraak en fchrijftaal, een' vollen klank van zichzelve heeft, leert, onzes inziens, de bepaling, welke men allen anderen klinkers toekent. (§) Immers, daar haar klank op zichzelven reeds eene lettergreep vormen kan, helpt zij, met medeklinkers vergezeld, zoowel een woord of lettergreep voortbrengen, als alle andere klinkers. Maar, daar deze eigenfchappen evenmin ontbreken, al ftelde men ook, dat zij eene verlengde *i* ware, (zoo als de taalkundigen willen) dienen wij nogtans vooraf vast te ftellen, wat men eigenlijk door een' enkelen klinker verftaat. TEN KATE geeft er deze befchrijving van: „dat iedere enkele klinker, hoe zeer de„zelve verlengd worde, nogtans, van het begin tot het „einde, van hetzelfde geluid is." (⁎) Gevolgelijk is *aa* = *a*, *ee* = *e*, *ie* = *i* (‡), *oo* = *o*, *uu* = *u*, onvermengd en zuiver van geluid: de *ij*, uit haren aard voor geene verlenging vatbaar, ftaat geheel op zichzelve, zoo als zij, in

(*) Zie *Rudimenta voor de Scholen*, bl. 57. Vergelijk hiermede ook B. DER KINDEREN in zijne analogifche en etymologifche gronden, bl. 2, 14 en 15, die aldaar, zeer aardig tot in het grappige, onderrigt van de *ij* geeft.

(†) TEN KATE. (§) TEN KATE, D. I, bl. 115.

(⁎) D. I, bl. 115.

(‡) Dit zou, volgens genoemde regelmaat, *ii* moeten zijn; doch zie deswege het vervolg.

de beschaafde uitspraak, met vele andere talen vergeleken, insgelijks op zichzelve staat; althans aan geene taal in Europa schijnt de *ij*-klank zoo natuurlijk en menigvuldig eigen te zijn, als aan de onze, of het moest de *Engelsche* wezen, waarin men, volgens LOCKE, ook de *ij* als eene zesde klink-letter bezigt. (*)

Was nu de *i* de korte en *ij* de verlengde *i*-klank, hoe strookt dit dan met de gegevene bepaling eens klinkers? Ook is het niet mogelijk, dat *i*, verlengd wordende, zonder verandering van spraakorgaan *ij* zou voortbrengen. Neen, de *i*, verlengd zijnde, is *ie*, overeenkomstig derzelver eigen grondklank, overeenkomstig den aard der verlenging van de andere klinkers, en met den grond aller vokaliteit. Nu maakt ééne regelmaat één besluit; dat is; de *i*, verlengd wordende, is naar onze gewone schrijfwijs *ie*, maar naar de meening van de meeste taalkundigen *ij*, dat ondertusschen een gansch andere klank is, geheel onderscheiden van en niets gemeens hebbende met den klank der *i*, bovendien aanloopende tegen den aard der klinkerverlenging. Men moet derhalve immers erkennen, dat men, de *i* verlengende, om een' klank als *ij* te vormen, het teeken met den waarlijk verbeeldenden klank verwart, en reeds lang verward heeft, onzes inziens tot nadeel van gezonde taalkunde.

Zou men bereids hieruit al niet mogen besluiten, dat de *ij*, zoowel enkelvoudig in gedaante als in klank, en derhalve als een enkele klinker, overdeeld is aan te merken, en ook, als zoodanig, verdient onder het aantal klinkers geteld te blijven? Vindt men goed om in het aangevoerde niet te berusten, dan zullen wij voortgaan te vragen: wanneer de Nederduitsche *ij* eene verlenging, of verdubbeling der *i* is, hoe komt zij dan op de lijst van ons alphabeth geplaatst? Geene verlengde klanken staan daarop. Men zou moeten aantoonen, dat dit uit onkunde of vergissing geschied is.

Bij gelegenheid dat wij eene verzameling maakten van de alphabets der oude en hedendaagsche volken, merkten wij op, dat alle natiën, die van de linker- (zoo als wij) naar de regterhand schreven, of nog schrijven, meestal de *ij* in hun alphabeth voeren, in gedaante en naam veelal zeer verschillende. Vraagt men, tot welk gebruik? daarop kunnen

(*) Zie zijne *Opvoeding der Kinderen*, Nederd. uitg. van 1753, bl. 311.

wij niet anders antwoorden, dan dat zij niet voor verlengde *i* diende, en eene gansch andere gedaante dan de *i* heeft. Het gebruik van *i* en *ij*, mag men zeggen, is geheel provinciaal bij ons; maar zóó provinciaal, dat het nu (na 1803) de algemeene spreek- en schrijftaal is der Nederlanders, in al die woorden, waarin dezelve van oudsher, tusschen *Rijn* en *Maas*, bij ons gesproken en geschreven werden, en in onze Woordenboeken bepaaldelijk staat aangewezen, schoon niet altijd in de vereischte orde.

Het is inderdaad van belang, dat men in de bepaling en het gebruik dezer letters en letterteekens *i*, *j*, *y*, *ij* niet verschilt, daar zij bij ons, (misschien wel door de *Franschen*, ten tijde dat hunne romans, hier te lande, dikwijls vertaald werden; bovendien was het Fransch zelve toen, dat is in de twaalfde, dertiende en veertiende eeuwen, alhier zeer bekend; (*)) zoowel voor medeklinker als klinker, steeds verkeerdelijk gebezigd is geworden, en nog daarenboven als een tweeklank wordt uitgesproken, op die plaatsen, waar men haren zuiveren klank oneigenlijk uitspreekt. Wil men echter blijven beweren, dat dit eigenaardige eigenschappen der natjonale, schoon niet gemeenschappelijke taal zijn, dan behoorde men zulks ook als een taalregel op de scholen te onderwijzen, waartoe voorzeker zich niemand verledigen zal. Zondert men nu alles af, wat voor eene geachte uitspraak en schrijftaal afgezonderd moet worden, dan is het onwijfelbaar, dat, ook in dezen, de Hollandsche uitspraak onder de overige tongvallen in ons land, als volkstaal, behoort gerekend te worden, zoo als het gebruik onder ons, reeds lang vóór 1803, heeft ingevoerd gehad; dienvolgens houden wij het daarvoor; dat de *ij* een enkelvoudige grondklank in onze taal is, en als zoodanig ook eene ondeelbare figuur voorstelt, dewijl voor elken onderscheiden klank in onze taal een onderscheiden letterteeken gevorderd wordt. (†)

Dat de *ij* bij ons steeds als een grondklank of klinker ge-

(*) H. VAN WIJN, *Avondstonden*, B. I, bl. 268. Tusschen den klinker *i* en den medeklinker *j* is zulk eene naauwe verwantschap, dat dit sommigen heeft doen besluiten, dat *i* en *j* volstrekt eenerlei zijn. Dat met grond wordt tegengesproken in het Mengelwerk der *N. Vaderl. Bibl.* D. VII, N°. 6, bl. 262.

(†) TEN KATE, D. I.

bezigd is geworden, getuigen de fchriften dergenen, die in Holland aan *Maas* en *Rijn* oudtijds gebloeid hebben, nog meer zelfs dan in de laatfte eeuw, want tot in het begin van 1700 fchreef en fprak men *Marija*, *knijen*, *regel van Drijen* enz., zoodat, nu deze en nog vele andere woorden thans bij ons algemeen de *i* hebben, gezegd kan worden, dat de uitfpraak der Zeeuwen, Friezen en Groningers niet zoo geheel zonder invloed op de Hollandfche uitfpraak geweest is.

Zoodra volksmenigte en rijkdom onder de Hollanders toenamen, en zij hierdoor befchaving en invloed onder zich en omgelegene gewesten verfpreidden, is de volkstaal der Nederlanders, zoowel in het fpreken als fchrijven, allengs geworden, wat zij is, waarbij de *ij* zoo nationaal moet gerekend worden als de taal zelve, wanneer deze er geene zoo jonge geheugenis van draagt, als toen zij die beftendige wet van het gebruik der *ij* fcheen te geven; komende de *ij* reeds voor onder de oudfte alphabeths van onze taal, en bij alle, die met ons verwant zijn, als in het *Gothisch* (waarvan men, naar de meening van vele geleerden, de onze afkomftig acht), (*) en in het *Runisch.* (†) In het *Frank Th.*, *Angelfax.* en op onze oudfte alphabeths zelve komt zij nu eens in hare regte gedaante, dan weder als de Griekfche, naderhand Romeinfche Y, beftendiglijk voor. (§) Onder de Monnikenletters, ten tijde der Middeleeuwen, door bijna gansch Europa in gebruik, vindt men haar in denzelfden rang, waar wij ze bij ons nog hebben. (⁎) Op vele dezer oude alphabeths heeft zij nog die bijzonderheid, dat zij in tweederlei gedaanten voorkomt, ook in het fchrijven in acht genomen, als namelijk ÿ wanneer een woord op een medeklinker ftuitte, en ȳ wanneer ze dat niet deed; en dit beantwoordde aan de Y. Het gebruik van de Y voor I wordt reeds aangetroffen in de elfde eeuw. Men zag toen zoo naauw niet, om eens Griekfche met Nederduitfche letters ondereen te ge-

(*) JORNANDES; *Episc.* FRY, *Pantographia*, p. 100.

(†) *Encycl. Franc.* pl. 10. JORNANDES en ANTH. VAN VLAANDEREN *M. S.*

(§) MASSEY, p. 103. FOURN. V. II. p. 268.

(⁎) *Proeven van letters in de lettergieterij van* J. ENSCHEDÉ, en B. VAN BREIDENBACH, *die heylighe bevaerden tot dat heylighe graff in iherusalem*, *en van daer tot ten bergch Synai*, *etc.* 1488.

bruiken. (*) Dit is ook gevolgd in de vertaling des Bijbels 1637; in MELIS STOKE, door HUYDECOPER uitgegeven in 1772; in de werken van den Hoogleeraar A. KLUIT, en naauwkeurigst in LELIJVELD's uitgave van HUYDECOPER's *Proeve* 1782—1788, althans de twee laatste deelen. In onzen leeftijd is deze schrijfwijze nog zorgvuldig gehouden door BILDERDIJK en degenen, die door hem gevormd zijn. Sedert 1773 houdt men zich, in dezen, bij de Psalmberijmers, die de ij, y (welke de plaats der Grieksche Υ υ vervangt) nergens gebruiken dan in uitheemsche eigennamen; en daar, waar de Hollandsche *ij*-klank voorkomt, overal ij. (†)

Daar nu de *ij* bewezen is op zichzelve een' eigenen klank te hebben, onderscheiden van de *i*; voorts een grondklank is der heerschende Hollandsche uitspraak en schrijftaal; eindelijk als eene enkelvoudige letter op onze oudste en aanverwante alphabeths bestendig voorkomt, zoo is, onzes erachtens, alle overreding aanwezig, dat deze letter onder het aantal klinkers de eenmaal toegekende plaats behoort te behouden, en als zoodanig bij ons onderwezen moet worden.

(*) Zie VAN WIJN, *Huiszittend Leven*, No. IV. pl. 4, D.

(†) J. VAN IPEREN, *Historie van het Psalmgez.* D. I. bladz. 360, en D. VAN HOOGSTRATEN, die het onderscheid van *i*, *ei* en *ij* doet opmerken in *zit*, *ziet*, *zeide*, *zijt*; in *vil*, *viel*, *veil*, *vijl*; in *bid*, *biedt*, *beide*, *bijt*.

DE TERUGKOMST VAN DEN MISDADIGER.

(Een treffend Verhaal.)

Toen ik mij vóor het eerst met der woon in dit dorp nederzette, hetwelk nu ongeveer vijfentwintig jaren geleden is, (dus verhaalde de grijze, eerwaardige Leeraar eener Dorpsgemeente in *Engeland*) was de meest beruchte van al mijne gemeenteleden een zekere EDMUNDS, die hier in de nabijheid eene kleine hoeve bewoonde. Hij was een twistziek, wreedaardig, slecht mensch; lui, en haveloos in de kleeding. Behalve de weinige ledigangers en landloopers, met welke hij door het veld zwierf of in de bierkroeg braste, had hij geen' enkelen vriend of goeden bekende; niemand

verlangde den man toe te fpreken, wien velen vreesden en elk verfoeide; want EDMUNDS werd door iedereen gefchuwd.

Deze man had eene vrouw en eenen zoon, welke laatfte, bij mijne komst alhier, omtrent twaalf jaren oud was. Van de bitterheid des lijdens dezer vrouw, van de minzame en infchikkelijke wijze, op welke zij die verdroeg, van de angftige bezorgdheid, met welke zij den jongeling opvoedde, kan niemand zich een juist denkbeeld vormen. De Hemel vergeve mij het vermoeden, indien het liefdeloos en ongegrond is; maar ik houd mij ftellig overtuigd, dat de booze man federt verfcheidene jaren ftelfelmatig beproefde haar het hart te doen breken; doch zij verdroeg alles om den wil van haar kind en — hoe vreemd zulks in fommige ooren klinken moge — ook om den wil des vaders; want, hoe ruw hij was en hoe wreed hij haar behandelde, zij had hem eenmaal bemind, en de herinnering van hetgene hij voor haar geweest was hield gevoelens van verdraagzaamheid en zachtaardigheid onder het lijden in haren boezem levendig, welke aan alle ons bekende fchepfelen Gods, behalve aan vrouwen, vreemd zijn.

Zij waren arm, — konden zij anders zijn, waar de man een zoodanig leven leidde? Maar de onafgebrokene en onvermoeide pogingen der vrouw, vroeg en laat, 's morgens, 's middags, 's avonds, des nachts fomtijds, behoedden hen voor dadelijk gebrek. Deze pogingen werden zeer flecht beloond; de lieden, welke des avonds, foms zelfs laat in den nacht, voorbij de woning gingen, getuigden, dat zij de klagten en fnikken eener vrouw en het kletteren van toegebragte flagen gehoord hadden, en meer dan eens klopte de zoon na middernacht zachtjes aan de deur van een' der buren, om aan de woede zijns befchonken en onnatuurlijken vaders te ontkomen.

Gedurende dezen ganfchen tijd, en terwijl de arme vrouw niet zelden de fporen der mishandelingen droeg, welke zij niet altijd konde verbergen, was zij eene getrouwe bezoekfter onzer kleine dorpskerk. Elken Zondag, in de morgen- en namiddag-godsdienst, zat zij in dezelfde bank, met den knaap aan hare zijde, en offchoon beide armelijk gekleed waren, — veel armelijker dan velen hunner naburen, die in nederiger ftand verkeerden, — waren zij nogtans altijd netjes en helder. Ieder had een' vriendelijken toeknik en een minzaam woord voor de ongelukkige Jufvrouw EDMUNDS over;

en somtijds helderde zich, wanneer zij stilstond, om, na het eindigen van de dienst, met een' der geburen eenige woorden te wisselen in de kleine olmenlaan, die naar de kerk leidt, of omzag, om met moederlijken trots haren bloeijenden jongen te zoeken, die zich bij zijne makkertjes gevoegd had, haar door het leed gegroefd gelaat erkentelijk op, en zag zij er, zoo al niet vrolijk en gelukkig, voor het minst kalm en tevreden uit.

Dus verliepen er vijf of zes jaren; de knaap was een sterke en kloek opgewassen jongeling geworden. Maar de tijd, die de tengere gestalte des kinds ontwikkeld en mannelijke krachten aan zijne vroeger zwakke ledematen had bijgezet, had het ligchaam der eertijds rijzige moeder nedergebogen en hare treden verzwakt, en — de arm, die haar had moeten ondersteunen, was niet meer in den haren gestrengeld; het oog, welks blik haar had moeten opbeuren, was niet meer op het hare gerigt. Zij besloeg nog hare vorige plaats in de kerk, maar er was eene ledige plaats nevens haar. De Bijbel werd even net als voorheen gehouden; de vouwen werden daarin als vroeger gelegd; maar er zat niemand nevens haar, om daarin met haar te lezen, en groote digte tranen vielen neder op het boek en verduisterden de woorden voor hare oogen. De buren waren even vriendelijk als altijd, maar zij ontweek hunne groeten met afgewend gelaat. Zij draalde nu niet meer onder de olmboomen; in haren blik was nu geene hoop op toekomstig geluk meer te lezen. De verlatene vrouw trok den hoed dieper over haar gelaat en sloop haastig weg.

Zal het nog noodig zijn te zeggen, dat de jongeling, die, wanneer hij met zijne herinnering tot de vroegste dagen zijner kindschheid terugkeerde, zoover het hem mogelijk was zich die te binnen te brengen, zich niets herinneren kon, wat niet in zeker opzigt met de lange reeks van vrijwillige ontberingen, mishandelingen en beleedigingen was verbonden, welke zijne moeder om zijnentwille had verduurd; — dat deze, met hardvochtige veronachtzaming van haar gegriefd hart, met eene dwaze, opzettelijke vergetelheid van alles, wat zij voor hem had gedaan en verdragen, zich in het gezelschap van losbandige menschen had begeven en eenen weg ingeslagen, die hem den dood en haar diepe schaamte moest berokkenen? Ach! tot schande der menschelijke natuur, hebt gij zulks reeds voorlang vermoed.

De maat der ellende en ſmarten dezer arme vrouw ſtond vervuld te worden. Er waren in de omſtreken talrijke misdrijven gepleegd; doch de plegers daarvan waren ongeſtraft gebleven, en zulks had hunne ſtoutheid doen aangroeijen. Dan, een diefſtal, met verzwarende omſtandigheden vergezeld, had tot eene waakzaamheid en eene geſtrengheid van naſporing aanleiding gegeven, op welke zij niet gerekend hadden. De jonge EDMUNDS werd met drie zijner makkers verdacht, gegrepen, verhoord, gevonnisd, — ter dood veroordeeld!

De verwilderde en doordringende gil eener vrouweſtem, die de wanden der regtzaal deed wedergalmen, toen het plegtige vonnis was uitgeſproken, klinkt mij nog in dezen oogenblik door de ooren. Die gil verwekte in het hart des boosdoeners een' ſchrik, welken het verhoor, de uitſpraak, de nadering des doods zelve niet had kunnen verwekken. Zijne lippen, die vroeger geſloten waren, openden zich krampachtig; zijn gelaat werd met loodkleur bedekt, terwijl het koude zweet hem uit alle poriën brak; de kloeke ledematen des knaaps ſidderden, en hij wankelde naar de gevangenis.

In de eerſte vervoering van haren zielsangst wierp de lijdende moeder zich op hare knieën aan mijne voeten, en ſmeekte vurig den Almagtigen, die haar tot hiertoe in al haar lijden onderſteund had, haar uit deze wereld vol jammer en ellende te verlosſen en het leven van haar eenig kind te ſparen. Daarop volgde eene uitbarſting van ſmart en een hevige zelfſtrijd, zoo als ik nimmer weder wensch bij te wonen. Ik wist, dat, van dat tijdſtip af aan, haar hart gebroken was; maar nimmer heb ik klagt of gemor hare lippen hooren ontglippen.

Het was een zielroerend ſchouwſpel, deze vrouw dagelijks op het binnenplein der gevangenis de vurigſte pogingen te zien aanwenden, om, door liefde en vermaning, het hart van haren diepgevallen zoon te verzachten. Te vergeefs! Hij bleef norsch, hardnekkig en ongeroerd. Zelfs de onvoorziene zoo gunſtige wijziging van zijn vonnis in verbanning voor veertien jaren bragt geen oogenblik verzachting in de ſtugge ongevoeligheid zijns gedrags te weeg.

De geest van onderworpenheid en dulding, welke de moeder zoo lang geſchraagd had, was niet in ſtaat, den ſtrijd tegen ligchamelijke verzwakking vol te houden. Zij werd ziek, en wel ſleepte zij nog hare trillende ledematen ten

bedde uit, om haren zoon nog eenmaal te bezoeken; maar de krachten begaven haar, en zij ftortte magteloos op den grond neder.

En nu werden de verwatene koelheid en onverfchilligheid des jongelings op eene zware proef gefteld, en de gewetensangst, welke hem op eenmaal overviel, maakte hem bijna krankzinnig. Er verliep een dag, en zijne moeder kwam niet; een andere dag vloog voorbij, en zij kwam niet tot hem; een derde avond daalde, en nog had hij haar niet gezien, en, eer vierentwintig uren verloopen waren, moest hij — welligt voor altijd — van haar worden weggevoerd. O! hoe hevig beftormden de lang fchijnbaar uitgewischte herinneringen aan vorige dagen zijn gemoed, terwijl hij de enge gevangenplaats met groote fchreden op en neder liep, als kon het berigt wegens haar door zijne drift verhaast worden; en welk eene bittere overtuiging van zijne hulpeloosheid en verlatenheid beftormde hem, toen hij de waarheid vernam! Zijne moeder, de eenige liefderijke bloedverwant, welke hij ooit gekend had, lag ziek, mogelijk ftervende, op geen kwartier afftand van de plaats, waar hij zat, verwijderd; ware hij op vrije voeten geweest, weinige oogenblikken zouden hem aan hare zijde gevoerd hebben. Hij vloog naar de poort, en, de ijzeren ftangen met al de kracht der wanhoop aangrijpende, fchudde hij ze heen en weder, en wierp zich tegen den dikken muur, als om zich een' doorgang door de fteenen te banen; maar het fterke gebouw befpotte zijne zwakke pogingen; hij wrong zich de handen, en weende als een kind.

Ik bragt de vergiffenis en den zegen der moeder aan den zoon in zijnen kerker over, en wederkeerig bragt ik haar op haar krankbed de plegtige verzekering van bekeering en zijnen vurigen dank voor haren zegen en vergiffenis. Met diep gevoel van medelijden hoorde ik den jongen mensch duizend kleine plannen tot haar onderhoud en hare verkwikking beramen, wanneer hij, na afloop van den tijd zijner ballingfchap, teruggekeerd zou zijn; maar ik wist ook, dat, maanden nog vóór hij de plaats zijner beftemming zou bereikt hebben, zijne moeder niet langer op deze wereld zou wezen.

Hij werd bij nacht vervoerd. Weinige weken later fteeg de ziel der arme vrouw — zoo als ik vertrouwend hoop — naar eene plaats van eeuwige gelukzaligheid en rust. Ik

deed de lijkdienst bij haar stoffelijk overschot; zij ligt op ons kleine kerkhof begraven, maar geen lijksteen bedekt haar graf. Haar leed was den menschen — hare deugden waren Gode bekend.

Vóór het vertrek des misdadigers was er afgesproken, dat hij aan zijne moeder schrijven zou, zoodra hij daartoe verlof zou bekomen, en dat de brief aan mijn adres zou zijn gerigt. De vader had stellig geweigerd, zijnen zoon, van den oogenblik van diens inhechtenisneming af, te zien, en het was hem volmaakt onverschillig, of hij leefde dan dood was. Er verliepen ettelijke jaren, eer men eenig narigt van den jongen mensch ontving; en, toen meer dan de helft van den tijd zijner verbanning verloopen was en wij geenen brief hadden ontvangen, vooronderstelde en moest ik bijkans hopen, dat hij gestorven zou zijn.

EDMUNDS was echter, terstond bij zijne aankomst in de volkplanting, een groot eind landwaarts in gezonden; en hieraan moet het welligt worden toegeschreven, dat, ofschoon hij verscheidene brieven had afgezonden, geen derzelven ons ooit ter hand was gekomen. Hij bleef gedurende de geheele veertien jaren op dezelfde plaats. Die tijd verloopen zijnde, nam hij, zijn vroeger besluit en de zijner moeder gedane belofte onafgebroken getrouw, de terugreis naar *Engeland* onder tallooze moeijelijkheden aan, en keerde, aan wal gestapt zijnde, te voet naar zijne geboorteplaats terug.

Op eenen schoonen Zondag-avond in de maand Augustus betrad de voet van JOHN EDMUNDS het dorp, dat hij, bijna zeventien jaren geleden, met schaamte en schande verlaten had. Zijn naaste weg leidde over het kerkhof. Hevig klopte hem het hart, toen hij den dorpel betrad. De dikke, oude olmboomen, door wier bladeren de ondergaande zon hier en daar breede stralen licht op het beschaduwde pad wierp, wekten de herinneringen zijner vroegste levensjaren op. Hij schilderde zich hemzelven af, zoo als hij, met zijn handje in de hand zijner moeder gesloten, rustig naar de kerk wandelde. Het stond hem levendig voor den geest, hoe hij haar bleek gelaat plagt aan te staren; hoe groote tranen somtijds in hare oogen opwelden, wanneer zij zijne gelaatstrekken beschouwde, en hoe die tranen hem op het voorhoofd rolden, wanneer zij stilstond om hem te kussen; zoodat hij zelf moest weenen, ofschoon hij weinig wist, hoe bitter die

tranen waren. Hij herdacht, hoe dikwijls hij, met zijne kindfche fpeelmakkers, vrolijk die laan had doorgeloopen, telkens omziende, om den glimlach zijner moeder waar te nemen of hare vriendelijke ftem te hooren; en daarop was het hem, of een fluijer van voor zijn geheugen werd weggerukt, en onopgemerkte vriendelijke woorden, verachte waarfchuwingen, verbrokene beloften drongen zich aan zijnen geest op, en hij kon het niet langer uithouden.

Nu trad hij de kerk binnen. De avonddienst was geëindigd en de gemeente uiteengegaan, maar het gebouw nog niet gefloten. Zijne voetftappen weêrgalmden met hollen klank, en alles was overigens zoo ftil en rustig, dat hij bijna vreesde daar alleen te wezen. Er was niets veranderd; wel fcheen het hem toe, — gelijk het ons, na langen tusfchentijd, altijd gaat met plaatfen, die wij in onze kindschheid plagten te bezoeken, — dat de kerk kleiner was dan voorheen; maar de oude gedenkteekenen, welke hij, met kinderlijke aandacht, duizendmalen befchouwd had, waren nog daar, en ook de lezenaar met het geborduurde kusfen en de communietafel, voor welke zoo dikwijls de Geboden door hem waren opgezegd, welke hij als kind geëerd en als man vergeten had. Hij naderde de oude zitbank; zij zag er verwaarloosd en verlaten uit; het kusfen was weggenomen, en de Bijbel lag er niet. Misfchien, dacht hij, zat zijne moeder thans in eene armelijker bank, of mogelijk was zij zwak geworden en kon niet meer alleen ter kerk gaan. Wat hij eigenlijk vreesde, durfde hij niet doordenken. Eene koude huivering overviel hem; hij beefde, en wendde zich fnel om.

Juist toen hij het portaal bereikt had, trad een oud man het binnen. Edmunds deed eenige fchreden terug, want hij kende hem wel; dikwijls had hij bij hem geftaan, als hij op het kerkhof graven dolf. Wat zou de doodgraver tot den teruggekeerden misdadiger zeggen? — De oude doodgraver zag den teruggekeerden misdadiger even aan, wenschte hem goeden avond, en trad langzaam verder; — hij had hem vergeten.

Edmunds ging den heuvel af en het dorp door. Het was warm weder; de lieden zaten voor hunne deuren of kuijerden door hunne kleine tuinen, den helderen avond en rust van den zesdaagfchen arbeid genietende. Menige blik werd op hem gerigt, en hij wierp menigen fchuwen blik ter wederzijde, om te ontdekken, of iemand hem herkende en

fchuwde. Vreemde gezigten waren het, welke hij in bijna alle huizen zag; in enkele echter zag hij de ontwikkelde gedaante van eenige oude fchoolmakkers, die hij het laatst als knapen ontmoette, nu door vrolijke kinderen omringd; in andere, in een' leuningftoel aan de deur der hut gezeten, een' zwakken maar genoegelijken grijsaard, dien hij zich als een' kloeken en vlijtigen landbouwer herinnerde; — maar zij hadden hem allen vergeten, en hij ging ongekend voorbij.

De laatfte zachte ftralen der ondergaande zon hadden de aarde bereikt, kleurden de rijpe koornfchoven met eenen rijken gloed, en verlengden de fchaduwen der boomen in de boomgaarden, toen hij het oude huis, de woning zijner kindschheid, bereikt had, naar hetwelk zijn hart, met onbefchrijfelijk verlangen, gedurende de lange, lange jaren van ballingfchap en fmart, had gefmacht. De heining was laag, offchoon hij zich den tijd wel herinnerde, toen zij hem een hooge muur toefcheen, en hij blikte over haar heen in den tuin. Daar ftonden meerder en vrolijker bloemen dan vroeger, maar ook nog de oude boomen, — diezelfde boom, onder welken hij, van 't fpelen moê, zich nedervlijde, en den zachten, milden flaap des gelukkigen knapentijds op zich voelde nederftrijken. Er klonken ftemmen in het huis; hij luisterde, maar zij waren vreemd aan zijne ooren; hij kende ze niet. Het waren vrolijke ftemmen, en hij wist wel, dat zijne oude moeder niet vrolijk konde zijn, en hij afwezig. De deur ging open, en een troep vrolijke kinderen vloog juichende naar buiten. De vader verfcheen aan de deur, met een klein jongsken in zijne armen, en allen vormden een' kring om hem heen, in de mollige handjes klappende en hem den tuin indringende, om hem uit te noodigen in hunne vrolijke fpelen te deelen. De misdadiger dacht aan de talrijke keeren, dat hij, op diezelfde plek, voor zijns vaders blikken was weggeflopen; hij herdacht, hoe dikwijls hij zijn bevend hoofd onder de beddelakens had verfcholen, en er de vreefelijke verwenfchingen, en de wreede flagen zijns vaders, en het gejammer zijner moeder had aangehoord; en, terwijl de onbekende huisvader juichte, toen hij met zijne kinderen in huis ging, was EDMUNDS vuist krampachtig gefloten, en waren zijne tanden, als in doodelijken angst, op elkander geklemd.

Zoodanig was dan de terugkomst, die hem aan het moeijelijk einde van zoo vele jaren had tegengeblonken, en voor welke

hij zich zoo veel lijden had getroost! Geen mond, die hem verwelkomde, geen vergevende blik, geene woning om hem te ontvangen, geene hand om hem te helpen, — en dat in zijn eigen oude dorp! Wat was zijne eenzaamheid in de woeste wouden, waar geen menschelijk wezen zwierf, bij zulk eene tehuiskomst!

Nu eerst werd hij gewaar, dat hij, in het verre land zijner ballingschap en schande, aan zijne geboorteplaats gedacht had zoo als zij was toen hij haar verliet, — niet zoo als zij wezen zou wanneer hij wederkeerde. De treurige wezenlijkheid zonk loodzwaar en ijskoud op zijn hart, en het hart ontzonk hem. Hij had geen' moed om navraag te doen, of om zich te vertoonen aan mij, den eenigen mensch, die bereid was om hem met vriendelijk medelijden te ontvangen. Hij trad langzaam voort, en, den openbaren weg als een misdadiger ontwijkende, ging hij in eene hem welbekende weide, bedekte zijn gelaat met beide handen, en wierp zich in het gras neder.

Hij had niet opgemerkt, dat een man op de nevens hem staande bank lag; het gewaad van dezen maakte eenig geritsel, toen hij zich omwendde om een' blik op den nieuw aangekomene te werpen, en EDMUNDS ligtte even het hoofd op.

De man was overeinde gaan zitten. Zijn ligchaam was sterk gekromd, en zijn gelaat gerimpeld en taankleurig; zijne kleeding duidde hem aan als bewoner van een werkhuis; zijn uitzigt deed hem zeer oud schijnen, maar meer als het gevolg van krankheid of losbandigheid, dan van lengte van jaren. Hij zag den vreemdeling strak aan, en, hoewel zijne oogen aanvankelijk flaauw en dof stonden, scheen daarin een buitengewoon en onrustig vuur te schitteren, nadat zij eenige oogenblikken op hem gevestigd waren geweest, en ten laatste was het, als wilden zij uit hunne kassen puilen. Ook EDMUNDS hief zich langzamerhand op de knieën op, en staarde ernstiger en ernstiger op den ouden man. Zij zagen elkander stilzwijgende aan.

De oude man was bleek als een geest; hij sidderde; zijne beenen knikten. EDMUNDS sprong op hem toe; hij trad een paar schreden achteruit; EDMUNDS trad vooruit.

„Dat ik u hoore spreken!" zeide de bekeerling, met eene afgebrokene stem.

„Weg!" — schreeuwde de oude man, met een' vreeselijken vloek. De bekeerling naderde hem nog digter.

„Weg!" — gilde de oude man. Woedend ligtte hij zijnen stok op, en gaf EDMUNDS een' hevigen slag op het hoofd.

„Vader! — Duivel!" — mompelde de bekeerde misdadiger tusschen de zamengeklemde tanden. Driftig greep hij toe; hij wilde den ouden man bij den strot vatten, — maar het was zijn vader, en zijn arm zonk magteloos langs zijne zijde neder.

De oude EDMUNDS gaf een' luiden gil, die door de eenzame velden klonk, als het gehuil van een' boozen geest. Zijn gelaat werd donkerpaarsch; het bloed gudsde hem uit neus en mond en verwde het gras donkerrood, terwijl hij wankelde en nederstortte. Er was eene slagader gebarsten, en hij was een lijk, vóór dat zijn zoon in staat was hem van den bemorsten grond op te heffen.

In gindschen hoek van het kerkhof (dus eindigde de bejaarde Leeraar zijn verhaal, na eenige oogenblikken zwijgens) ligt een man begraven, dien ik gedurende drie jaren na dit voorval in mijne dienst had, en die waarlijk, indien iemand, boetvaardig, verootmoedigd, ja verbrijzeld was. Niemand buiten mij wist, vóór zijnen dood, wie hij was of van waar hij kwam; — het was JOHN EDMUNDS, de teruggekeerde misdadiger.

IETS VAN HUFELAND.

HUFELAND was groot en goed. Hij had (getuigt zijn Lijkredenaar) *een hart als een kind en een geest als een man*. Men *kan* (zeide hij bij deszelfs graf) niet *meer* in éénen mensch begraven!

Op den 12 Augustus des verstreken jaars had HUFELAND zijnen 74sten verjaardag bereikt, en meende dien in den kring van familie en vrienden te vieren. Tot dat einde had hij ook een aantal spreuken en verzen laten drukken, waarin hij de hoofdstellingen zijner *Makrobiotiek* op eene gemeenzame wijze had vervat, en welke hij, als een laatst aandenken, onder de aanwezigen wilde verdeelen. Dit geschiedde, helaas! op zijn krankbedde, en derzelver milde, vrome en ootmoedige strekking roerde algemeen. Ziehier eenige zijner levensregelen, even eenvoudig maar vloeijender in het oorspronkelijke:

Wilt gij lang leven en in vreugd,
Zoo leer u harden in uw jeugd;
Geniet vrij alles, doch met maat,
En mijd alleen hetgeen u schaadt.

Met melk vingt gij hier aan, te zijn;
Besluit uw leven vrij met wijn;
Doch vangt gij met het einde 't aan,
't Zal aan uw einde u kwalijk gaan.

De wijn verheugt des menschen hart;
Te veel gedronken, baart hij smart;
Hij opent strafbaar u den mond,
En brengt zelfs uw geheimen rond.

Koud water is de beste drank;
't Verlengt het leven u, tot dank;
Het koelt en zuivert u het bloed,
En schenkt u frisschen levensmoed.

Slaap is des menschen plantentijd,
Waar voeding, wasdom best gedijt;
De ziel, na 't spillen van haar kracht,
Wordt als herboren door zijn magt.

Wilt ge altijd wel te moede zijn;
Denk nooit: het moest hier beter zijn;
Neen: arbeid, bid, vertrouw op God,
En schraag des armen droevig lot.

Houd uwe ziel steeds vrij van haat,
Nijd, toorn en aller driften kwaad,
En vest altijd uw hart en zin
Op rust en vrede en broedermin.

Dat reine liefde u in den echt
Verbinde en aan uw weêrhelft hecht;
Dit heiligt de inspraak der natuur,
En schenkt aan 't leven lust en duur.

De dood worde als een vriend verbeid,
Die naar uw' Vader u geleidt.
Leef steeds getrouw aan deugd en pligt;
Zoo valt u eens het sterven ligt.

AAN DE ZON.

Lieve Zon! reeds weêr verrezen?
Andermaal wont gij 't mij af;
En hoe menig reedlijk wezen,
Wien het vee beschaming gaf!

Ja, hoe menig, rijk gezegend,
Aan het eind van zijne baan,
Wien gij met uw gunst bejegent,
Die u nimmer op zag gaan!

Menig, die uw' loop geteekend
  En in cijfers heeft ontvouwd
En uw' afstand juist berekend,
  Heeft uw' opgang nooit aanschouwd!

Menig, die, met dichtertrekken,
  Uw verschijnen heerlijk maalt,
Maar, dat gij hem niet zoudt wekken,
  't Bedgordijn te digter haalt!...

Lieve Zon! wat hemelluister
  Spreidt ge bij uw komst ten toon!
Waarom vliedt de mensch, in 't duister
  Van zijn slaapvertrek, dat schoon?

Dwaze mensch, wien doode kleuren
  Voor uw levend schoon volstaan;
Die het hoofd naauw op wilt beuren,
  Blikt gij hem door 't venster aan;

Wien het doek houdt opgetogen,
  Dat dit schoon in kladverf maalt,
Maar uw pracht nooit heeft bewogen,
  Waar geen aardsche kunst bij haalt!

Gaat dan 't leeuwrikje ons te boven,
  Dat uw' lof ten hemel draagt?
Zal slechts 't vee uw' Maker loven,
  Die van ons het danklied vraagt?

En toch heeft de algoede Vader,
  Die, o gouden Zon! u wrocht,
Aardrijks milde zegenäder,
  Ons, ondankbren, dus bezocht!

En toch gaat gij over boozen,
  Over goeden, weldoend op;
Onbedachten en godloozen
  Laaft dezelfde regendrop!...

Goede God! 'k verlies mijzelven
  In Uw grootheid, in Uw trouw,
Als ik aan de luchtgewelven
  Uwe heerlijkheid aanschouw!

Spreidt Uwe Aard', voor die U vreezen,
  Zoo veel liefde en magt ten toon,
Wat moet dan Uw Hemel wezen,
  Waar Gij zetelt op Uw' troon!

MENGELWERK.

IETS OVER LODEWIJK VAN VELTHEM EN ZIJN SPIEGEL HISTORIAAL.

Melis stoke had zijnen huydecoper, jan van heelu heeft zijnen willems, maar lodewijk van velthem gaat nog gebukt onder de bezwarende aanteekeningen van is. le long. (*) Onwillekeurig ontsnapt ons een zucht, als wij bedenken, dat hij dit met nog anderen, ja met maerlandt's beste werken gemeen heeft, die althans meerendeels nog niet uitgegeven zijn, en wier handschriften hoe langer hoe zeldzamer worden. Doch het was velthem's eenige ongeluk niet, dat hij in le long's handen viel; hij is ook sedert vele jaren aan de verachting der geleerden en van allen, die derzelver oordeel volgen, prijs gegeven; men verledigt zich naauwelijks, om den achtbaren monnik ter hand te nemen, en oordeelt hem niet waardig in de schaduw van stoke of maerlandt te staan!

Wij vinden hiervan blijken in de zoo voortreffelijke werken van balth. huydecoper, p. huisbakker, van wijn, de vries en anderen, die hunne krachten aan oudheden en geschiedenis besteedden. H. van wijn beoordeelt van velthem minst gestreng, en wijdde eenige bladzijden aan zijne gedachtenis. (†) Hij houdt hem echter meer voor een' verzamelaar dan voor een' dichter, en schrijft den geheelen *Spiegel* aan maerlandt toe, met uitsluiting van eenige invoegselen, uit van heelu ontleend. Min-

(*) j. a. clignett en j. steenwinkel schijnen het voornemen gehad te hebben, om van velthem uit te geven, dat, helaas! mislukte. Zie de Voorrede voor hunnen maerlandt, p. LXV.

(†) *Hist. en Letterk. Avondst.* 1800. p. 317 sqq.

der gunſtig ſpreekt BALTH. HUYDECOPER (en met hem de geleerde LELIJVELD) op verſchillende plaatſen (*) van LODEWIJK's werken. Hij noemt den ſchrijver een' letterdief, en ſtaaft zijn gezegde door vergelijkende aanhalingen uit VELTHEM en HEELU. Elders zegt hij, dat HEELU door VELTHEM „ deerlijk mishandeld," en „ deels verminkt, deels naargeſchreeven" is. P. HUIS. BAKKER (†) gaat nog verder. In zijn algemeen overzigt van de toenmalige Kronijken had hij reeds gezegd: „ Ik vind alle (gedichten „ van dezen tijd) zo ruw en onregelmatig, datze den „ naem van verſen niet draegen konnen. — Evenwel, „ zo men op den aenhef der Chronijke, en hier en daer „ in dezelve, agt geeft, ſchijnt het, of MELIS een „ edeler eigenſchap in een vers gekend heeft." Later tot VELTHEM gekomen, gaat hij voort: „ LODEWIJK VAN VELTHEM, zo hij genoemd wordt, „ heeft zijn Rijmſpiegel omtrent op denzelfden rijmtrant „ geſchreven, komende, als SCRIVERIUS zegt, in „ tijd en ſtijl overeen met MELIS STOKE: het heeft „ mij evenwel toegeſcheenen, dat de rijmen van den „ *Spiegel Historiael* over 't geheel nog *ſlegter* en „ *platter* zijn: beiden egter komenze als dichtſtukken „ in weinig aenmerking."

Met dit gevoelen ſtemt Mr. JERON. DE VRIES in zijne doorwrochte *Proeve* (§) nagenoeg overeen in de volgende bewoordingen: „ Wij hebben van hem een' „ *Spiegel Historiaal*, waarvan hij echter ſlechts voor „ een gedeelte vervaardiger is, hebbende hij van andere „ dichters, en bijzonder van VAN HEELU, zeer veel „ overgenomen en uitgeſchreven. — Zijne dichterlijke

(*) *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, p. 507 ſqq. (uitgave van LELIJV.) en MELIS STOKE, *Rijmkronijk*, Iſte D. p. 503, IIde D. p. 259, 276, 507, 508, 561, 563, 572, 583, 585.

(†) Verh. der *Maatſch. van Letterk.* te *Leyden*, Vde D. 1781. p. 92.

(§) Iſte D. p. 15, 16, nieuwſte uitg.

„ verdiensten zijn minder dan die van MAERLANT.
„ Zijn dichttrant is, volgens HUISINGA BAKKER
„ en VAN WIJN, als die van MAERLANT en STOKE, doorgaans van ongelijke regels van acht, negen
„ of tien lettergroepen in den verhalenden trant, en zijn
„ werk heeft, *als dichtstuk*, *weinig of geene waarde.*
„ Het is vol bijgeloovigheid. — Niet zonder *Latijnsche* basterdwoorden zijn zijne rijmen; zoo zegt hij:

„ *Deus!* (*) hoe sal ic volprisen mogen, — enz.

„ Men ziet, hoe *weinig zuiver*, *verheven* en hoe *ongelijkmatig* zijne rijmelarij is." (†)

Tot dusverre de beoordeelingen over onzen schrijver. Niet geheel stemmen wij daarmede in, ja vermeenen zelfs, dat VELTHEM's dichtwijze verre boven die van MELIS STOKE is te verkiezen; dat zijn werk ook als dichtstuk geene geringe waarde heeft, en dat hij geenszins altijd slechts naschrijver of verminker was. Dit met voorbeelden aan te toonen, en tevens iets nopens VELTHEM zelven en zijn werk te vermelden, was ons voornemen bij het ter hand nemen van dit onderwerp.

I. De schrijver was LODEWIJK genaamd, *Brabander* van geboorte, en Priester te *Velthem*, naar welk dorp hij zich LODEWIJK VAN VELTHEM noemde. Dit blijkt ons uit de zonderling duistere regels, VIII. B. c. 35:

Waer oec Here! dat selc persone
Alse die Her, *Lodewijc* es geheten
Van *Velthem*, yet liete weten,
Dat hi dor u ghedoen conde,
Dat soudi doen in alle stonde,
Mijn dienst sal u sijn gereet — enz.

(*) Deze uitroep was den toenmaligen tijd eigen. Men zie MELIS STOKE, IVde B. 1086, en HUYDEC.'s Aant. aldaar.

(†) Zie ook N. G. VAN KAMPEN, *Geschiedenis der Letterkunde*, D. I. p. 154, die echter vrij kort over onzen dichter is.

waarvan de zin schijnt: „ Waar dat gij ook, edel „ Heer! aan zoodanigen persoon, als aan den heer, die „ LODEWIJK VAN VELTHEM geheeten is, iets weten liet, dat hij voor u doen konde" enz.

Dat hij *Brabander* was, zegt hij zelf: (*)

Al ben ic van *Brabant* —

en in 1304 was hij geestelijke te *Sichem*, (†) later in 1313 te *Velthem*. (§) Zijn geboortejaar blijkt niet. Wij vinden hem het eerst in bewondering verzonken bij het zien van een paar dwergjes, te *Parijs* in 1295 (*) vertoond; laatstelijk in groote blijdschap bij het binnenkomen des legers binnen *Antwerpen* in 1315. (‡) Ter loops zegt hij, dat hij in 1314 in 't land van *Reën* (**) was; ook is hij eenmaal te *Horne*, eene plaats in *Limburg* tegenover *Roermonde*, geweest. (††)

Meermalen schijnt hij ook in het leger verkeerd te hebben (als veldprediker?); zoo luisterde hij het mondgesprek (§§) af tusschen den Hertog en de Heeren van *Valkenburg* en *Kuik*. Overigens schijnt zijn kerspel, 't welk hij trouwens met een' anderen priester deelde, niet veel opgebragt te hebben, en wij zien op sommige plaatsen zijn verlangen uitgedrukt, om bij een' of anderen Ridder, liefst bij den Heer van *Vorne*, biechtvader te worden.

Dit is nagenoeg alles, wat wij van den schrijver weten. PAQUOT vermeldt in zijne *Mémoires* (T. XVII. p. 172) een' LODEWIJK VAN VELTHEM, geestelijke in het klooster *Groenendaal* te *Brussel*, die in 't jaar 1395—6 een kind uit het water redde. VAN WIJN zegt, achter eene Nederduitsche overzetting in rijm van den *Lancelot* gelezen te hebben: „ Hier endet Boec „ van *Lanlecote*, dat Heren *Lodewijcs* es van *Vel-* „ *them*." (**) Is deze LODEWIJK onze Kronijkschrij-

(*) V. 25. (†) IV. 55. (§) VI. 4, 5. VIII. 33. (*) III. 29. (‡) VI. 18. (**) Ibid. 10. (††) VIII. 35. (§§) III. 38.

(**) Duiden deze woorden aan, dat LODEWIJK VAN

ver, of is het zijn menschlievende naamgenoot? Dit valt moeijelijk te beslissen.

II. Wij komen thans tot het werk zelf. Het wordt *Spiegel Historiaal* genoemd, als strekkende tot vervolg op den *Speculum Historiale*, door VINCENT, Bisschop van *Beauvais*, geschreven, (en uit het *Latijn* door MAERLANDT vertaald) die zijn werk in vier boeken afdeelde, van de schepping der wereld af alle geschiedenissen behandelde en met 1250 sloot.

Onze LODEWIJK, die zijn' arbeid omstreeks 1300 begon, bemerkte het gemis van een goed historisch werk, dat de feiten na 1250 met vereischte naauwkeurigheid en beproefde trouw uiteenzette. Dit, en de leugenachtige verhalen van sommige schrijvers, die alleen hun voordeel beoogden en zich door de belanghebbende Edelen lieten omkoopen, waren LODEWIJK's voorname drangredenen tot het aanvatten van den grooten arbeid. Immers zoo spreekt hij zelf in zijne *Inleiding*:

Tot desen tiden, tot tesen here, (*)
Heb di ieesten (†) al gehord,
In vier pertien bringen vord:
Sal ic u hier vorder berichten
Tot onsen tide, ende dichten
Alle die dinge, groet ende smal, (§)
Die gesciet sijn oueral.
En desen boec willic heten:
Die *vifte pertie.* —

Omtrent de leugenachtige schrijvers laat hij zich op eene wijze uit, die ons een glimlach afperst. (V B. c. 1.)

VELTHEM bezitter of vervaardiger van dezen roman zij? VAN WIJN liet zulks in het midden. C. DE KONING schijnt, in zijne *Voorvaderl. Levenswijze*, p. 142, het gevoelen te omhelzen, dat VELTHEM er *maker* van was; liever *vertaler*, want CHRESTIEN DE TROYES vervaardigde den *Lancelot* in de 12de eeuw. (FAUCHET, *des Anc. Poet. Fr.* f. 560 v°.)

(*) Tot op dezen Vorst, namelijk KOENRAAD. (†) *Res gestae*, geschiedenissen, feiten. (§) Groot en gering.

Ghi ende dese sijt vorwerd comen,
Die ij of iij cume sout nomen,
Ende die oec setten t' haren rechte! (*)
En wilt dan dichten van gevechte,
En raept dit hier, en dat daer,
En slaet al te gader daer naer,
Gelike en ongelike!
Dit 's verdrietelijc sekerlike —
D' een rijmt cort, de ander lanc
Om met t' ontfane der Heren danc. (†)
Maer als ic dan quam, daer ic dan horde
Van menigerhande dinge worde,
So werd ic erre, (§) ende dichte gereet — enz.

In datzelfde hoofdstuk spot hij met de hairkloverijen der geleerden op eene niet onaardige wijs. Men ziet er uit, dat toen reeds kritiek en antikritiek in hare opkomst waren:

Si scriuen oec in haren saken:
„ Dat dode liede selen comen,
„ Ende leuende werd, (*) ende d' lant begomen." (‡)
Dit heeft men in selken rimen gelesen.
D' ander seit: „ En sal so niet wesen!"
Ende maect een ander rime daer legen.
Die derde wil dese beide verplegen, (**)
Ende maket anders dan d' eerste twee.

Van velthem voltooide zijn werk in VI boeken, den 13 Augustus 1316, met welk jaar hij zijn' *Spiegel*, beginnende van 1248, sloot. Later voegde hij nog twee boeken aan denzelven toe, welke eene berijmde verklaring der profetische schriften van mërlin (VII. 10, 11), joachim (ib. c. 34) en hildegard (VII. c. 14—33) bevatten; terwijl nog iets over daniël en den Apostel johannes voorafgaat. Het gezigt van

(*) Ook gij durft te voorschijn komen, die naauwelijks twee of drie feiten kunt verhalen en ordelijk te boek stellen. (†) Om heeren te believen. (§) Boos, toornig. (*) Levend worden. (‡) Verzorgen, van *goem*, zorg. (**) Versoenen, overeenbrengen.

TONDALUS beslaat bijna het geheele achtste boek, uitgezonderd een tweetal oorspronkelijke stukjes van den schrijver.

III. Ten derde wordt natuurlijk de vraag geopperd: van waar ontleent VAN VELTHEM zijn gedicht? en is het eene welverdiende aantijging, dat hij een gewetenlooze „naschrijver" en „letterdief" was?

Immers neen! Hij verklaart zelf, dat alles, wat hij van 1250 tot 1300 vermeldt, (iets meer dan de drie eerste boeken) deels uit het *Latijn* in „*Dietsce word*" vertaald, deels van *geloofwaardige ooggetuigen* ontleend is. (VI B. c. 31.)

Also als et Latijn had in
Hebb ic 't gemaect, meer no min
Alse verre als 't die jeesten gewaget. (*)
Maer es yemen die daerna vraget:
Of 't Latijn gemaect was
Tot desen tiden daer ic 't af las,
Nu van desen XV jaren?
Dies en secg ic niet 't waren! (†)
Maar — som so ees 't oec na den raet
Van dien lieden, die mi bedieden — (§)
Ende die daer waren in allen tijt
Daer men gehat heeft den strijt.

Men ziet hieruit, dat de drie eerste boeken *vertaald* zijn; uit welke bijzonderheid men de plaats II B. c. 55, bij VAN WIJN vermeld, zeer voldoende kan ophelderen, zonder VELTHEM's werk met dien Geleerde zoo gladweg aan MAERLANDT toe te schrijven, die trouwens geen *maker*, maar *vertaler* van den *Speculum Historiale* was. (*)

Wat overigens de *ooggetuigen* betreft, onder dezen moet men zeker allereerst JAN VAN HEELU rekenen, die, waar VELTHEM over *Braband* omstreeks 1288

(*) Zoo verre het Latijn reikt. (†) Dien zeg ik, dat het niet zoo is! (§) Die mij verhaald hebben.

(*) *Hist. Av.* p. 319.

ſpreekt, door LODEWIJK is *geraadpleegd*, om geen ſterker woord te gebruiken. Dit betreft echter naauwelijks een tiental hoofdſtukken, die in andere en kortere bewoordingen hetzelfde als VAN HEELU bevatten; en wij zijn aan die *dichterlijke vrijheid* verſchuldigd, dat men twee plaatſen uit VAN HEELU er door kan ophelderen. (*) VAN VELTHEM was zelf ſomtijds vóór 1300 (na welk tijdſtip hij oorſpronkelijk is) bij eenige feiten tegenwoordig. Men herinnere zich, dat hij in 1295 te *Parijs* het tweetal dwergjes zag; bij welke gelegenheid hij ook *la dame du grand pont*, eene vrouw van zeer ergerlijken levenswandel, op de groote brug aan de *Seine* wonende, (naar zijne eigene getuigenis) menigwerf zag, terwijl hij, ſchoon met den priestermantel bekleed, niet ſchroomt te zeggen:

Dat ſi die ſcoenſte was van dien,
Die men vonden hadde in 't lant. (III B. c. 48.)

In 't algemeen kenmerken zich de dichters van dezen tijd door geene oorſpronkelijkheid, en vertaalden meestal uit het *Latijn* of het *Fransch*. Zij betrouwden zich niet op eigene vleugels te zweven, en onze vaderlandſche poëzij, nog in hare vroegſte kindschheid verkeerende, zocht een' ſteun en ſtaf bij de vreemde talen. MELIS STOKE raadpleegde MEERHOUT, HEYNRIC VAN HOLLANT PLATEARIUS en anderen. Zelfs MAERLANDT's beste werken, zijn *Rijmbijbel*, *Spiegel Historiaal*, *Heymelycheit*, *Bestiaris* en *S. Franciscus*, zijn vertalingen naar COMESTOR, VINCENT DE BEAUVAIS, ARISTOTELES, ALBERT enz. De vertalers echter vervolgden doorgaans het werk tot op hunnen tijd, en verhaalden de feiten, die zij zelve bijgewoond of van ooggetuigen vernomen hadden. Zoo deed ook VAN VELTHEM.

(*) *Sp. Hist.* II. 7, verg. VAN HEELU, p. 175. *Sp. Hist.* III. 15, verg. VAN HEELU. (Volgens opm. van B. HUYDEC. op MEL. STOKE, IIde D. p. 507, 583.)

IV. Doch in hoe verre zijn LODEWIJK's schriften geloofwaardig? Dit vragen wij bovenal omtrent de laatste vijftien jaren, wier geschiedenis hij zelf, onvertaald en oorspronkelijk, en met die wijdloopigheid schreef, welke een' tijdgenoot kenmerkt. (*) Zonderling is zeker het mengelmoes, dat hij hier en daar, als een echt middeleeuwsche monnik, ons opdischt; en dit heeft zijn gezag nopens historische feiten door velen al te zeer in twijfel doen trekken. Men herinnere zich bovenal den tijd, waarin hij schreef. Zelfs bij MELIS STOKE, die zoo weinig met bijgeloovigheid behebt en daarin zijn' tijd verre vooruit was, behoeft men niet verre te gaan, om fabelen te vinden. Men zie bij voorb. hoe een „ ostelaen niet es quaet hem, de onghesien wille gaen" (I B. 620); hoe een gestorven ridder weder levend werd (II. 1311); hoe een dubbelhoofdig lam *Vriesland* en *Holland* aanduidde, enz. (II. 521.) Wij bekennen het, dat VELTHEM in dit opzigt ligtgelooviger was; en, wanneer hij ons zoodanige fabeltjes te lezen geeft, verhaalt hij dezelve op zulk een' gemoedelijken toon, (men leze zijn dankgebed aan MARIA, die hem uit blindheid herstelde, VIII B. c. 33.) dat men duidelijk ziet, hoe hij zelf geloofde, wat hij schreef.

Wat de geschiedenis echter zelve, met uitsluiting van die kleine voorvallen, betreft, daarin verwonderen wij ons dikwijls over de juistheid en vrijmoedigheid bij het maken van verscheidene aanmerkingen, die een geestelijke zich later nimmer ongestraft veroorloofde. Hij ontziet wereldlijke noch geestelijke magt.

Bij den dood van FLORIS V geeft hij als aanleiding op: (†)

(*) Hij besteedde 154 hoofdstukken tot een tijdsverloop van 15 jaren, nadat hij er slechts 164 aan eene halve eeuw besteed had. MELIS STOKE wijdde drie boeken aan vijf eeuwen tijds, en beschreef vijftig jaar in de volgende zeven boeken.

(†) B. III. c. 43.

Ander fecgen, dat om een vrouwe quam,
Dat men hem fijn leuen nam,
Daer hi met foude hebben te doene,
Die wijf was een van finen baroene.

Eene zaak, die men evenzeer heeft zoeken te verbloemen, als de vergiftiging van JAN I (*), welke VELTHEM geenszins verzwijgt.

Den Paus fpaart hij evenmin; en wanneer deze door het hof van *Frankrijk* befchuldigd wordt, manflag en bloedfchande begaan, twist geftookt en den vorigen Paus vergiftigd te hebben, hangt onze geestelijke er zigtbaar zijn zegel aan. Bij deze gelegenheid geeft hij ons een' brief van den Koning van *Frankrijk* aan den Paus, die forsch gefteld is en door geen' enkelen rijmlap ontfierd wordt: (†) dezelve zij reeds voorloopig eene proeve van VELTHEM's dichttrant:

Philips, coninc van Vrancrike,
Bi der Graciën van Hemelrike,
Tote Bonifacijs, die ongeraect (§)
Ende jeghen recht hem Paus maect:
Een cleine faluut, oft ne geen!
Ik ontbied u (*) dat ic mijn leen
Ende mijn rike (bi defen bode)
Van niemen houde, dan van Gode!
I'n (‡) houde van u clein no groet,
Dat ontbied ic u al bloet!
Want wildi u boeke verlefen,
Du moet's *mi* onderdanich wefen.
Hier up fo hebt uwen raet:
Want wildi uwen ftaet (**)
Dat fal moeten wefen bi *mi*;
Ic fal beneficiën geuen, fecg ic di,
Alfe verre alfe mijn rike gaet
Ende corrigeren der prelate mesdaet!

(*) B. III. c. 47. (†) IV B. c. 12.
(§) Zonder dat het aan hem geraakt, vervallen is. (*) Meld u. (‡) Ik — niet. (**) Wilt ge uw' ftaat behouden.

En bij den dood van dezen BONIFACIUS VII zegt hij, dat hij de *Tempelieren* ombragt, om hunne goederen aan zich te trekken. (*) Elders, van bedevaarten naar een' wonderdoenden boom fprekende, zegt hij, dat vele zieken op hoop van herftel derwaarts gingen, die zich echter door deze daad meest krank naar het verftand betoonden en daar hunne „futselinge" ophingen. Ook het fchandelijke van den aflaat ontgaat zijne gisping niet. Ter loops fpreekt hij er van bij de eerfte viering van het Jubeljaar (1300) te *Rome*, toen er vele aflaten aan de pelgrims gegeven werden, (IV. 59) en fpot er later mede, (V. 15) wanneer, na een' onzinnigen kruistogt, wederom verfcheidene kwijtbrieven werden gefchonken.

Wij komen hierdoor ongevoelig tot de beide laatfte boeken van VELTHEM's werken en vertalingen naar HILDEGARD, waarin de aflaat op eene wijze behandeld wordt, die men geenszins van eene Roomfche vrouw (†) zou verwachten: (VII B. c. 19.)

Ees 't van morde; ees 't geroeft;
Ees 't geftolen; ees 't onthoeft;
Ees 't van perfeme; (§) ees 't omcrecht; (*)
Ees 't van voercope oec echt; (‡)
Ees 't van goede te dage gefet; (**)
Ees 't van ouerfpele oec met;
Ees 't keefdoem, (††) of verfworen;
Ofte daden een der kerke toren,
Dat waer iegen 't facrament;
Ees 't ongeloue oec omtrent;
Ees 't coman, (§§) die valsch jaget; (**)

(*) VI B. c. 9. (†) Al heeft HILDEGARD deze woorden niet gefchreven, echter zijn ze ongetwijfeld van eene Roomfche hand. Zie Aant. b. pag. 317 der *Letterk. Avondft.*

(§) Gierigheid, van 't Lat. *parcere* of van ons *perfen.* (*) Ontweldigd. (‡) Duistere zin: het fchijnt op een' bedriegelijken verkoop te doelen. (**) Op woeker gezet. (††) Overfpel. (§§) Koopman; ontftond door foortgelijke zamentrekking ook *komenij?* (**) Naar winst.

Ees 't ridder, die niemen verdraget;
Ees 't Heere, die loes es ende tijran;
Ees 't een, die es in de ban;
Ees 't van valscheiden quaet;
Ees 't van al der quaeder daet;
Ees 't van verraetnesse en van stride;
Ees 't van hate; ees 't van nide;
Ees 't van wiuen.luxurieus,
Ende haer manne niet sijn preus; (*)
Ees 't van valscen orconden; (†)
Ees 't van dorperliken sonden; (§) —
Al leefde oec een jeghen die wet,
In wat sonden hi es besmet,
Mach hi *geuen*, (⁎) so es hi quite
Gewijst, van hem daer mit vlite.
Om des Duuels verledenesse, (‡)
Ende der sonden soetenesse,
Ende om een blide leuen te leiden,
So maken si een cort gereiden (**)
Der zielen ter verdoemenesse.
Dit sijn ongewarege lessen,
Elken die re met omme gaet,
Dien dus bedrieget dat AFLAET.

Zoodanig schreef de stichtster en abdis van het nonnenklooster te *Rüpen* in 1140! — Men begrijpt, dat zulke geschriften ijverig voor de leeken werden verborgen; maar LODEWIJK, den priesterhaat trotserende, verzweeg er niets van, en strijkt zelfs de monniken vinnig door, wegens dit bedekt houden van sommige werken. (VII B. c. 15.) Hij put uit dezelfde schriften de vinnigste aanvallen tegen de priesters. „De Duivel," zegt hij, HILDEGARD vertalende, „zendt, geene kans „ziende om de menschen langer te verleiden, nieuwe ge„dienstige geesten af, en spreekt aldus: (VII B. c. 32.)

Dat volc — —
Sal quade cappen dragen ane,

(*) *Preux:* getrouw. (†) Getuigenissen. (§) Beestachtige zonden. (⁎) Betalen. (‡) Verleidenis, verleiding. (**) Toebereiding, beschikking.

En oec van menigerhande gedane,
En na ééne maniere gefcoren fijn;
En al haer leuen felen fi fo fijn
En al haer feden fetten na defen,
Dat elken fal behagelijc wefen;
En in de vorhoede felen fe dan
So grote abftinence vaen an,
Dat cume yemen (*) van hem fal wefen,
Die men yet fal mogen na defen
Reprehenderen in enigen faken;
Ende met tefen lieden fal ic maken
In die werelt, al dat ic wille:
Want fi ne fellen nember ftille
Wefen, en felen wandelen vort
Heymelike. Hier met verdort (†)
Die werelt al. —

Ziedaar reeds proeven genoeg, dat VELTHEM niet altijd ligtgeloovig was, waar hij vermogt de waarheid huldigde, en wel wist, dat „de kap den monnik niet maakt."

(*) Naauwelijks iemand. (†) Verdwaast, van *thor*, dwaas.

(*Het vervolg en flot hierna.*)

OVER DE JONGSTE WIJSGEERIGE STELSELS IN DUITSCHLAND.

(Uit de *Hallifche Literatur-Zeitung*, Maart 1836. bl. 185. *Ergänzungsblatt* 24.)

Recenfie van FICHTE's nagelatene werken, door BENEKEN.

Duitschland heeft het (uit een onafhankelijk oogpunt befchouwd) hoogst belagchelijke fchouwfpel opgeleverd, en levert het nog op, van een dozijn Wijsgeeren, die allen beweren, hunne gronden uit de *volftrekte noodzakelijkheid der Rede* ontleend te hebben, en daarbij, de een met die,

de ander met gene ſpraakvormen ſpelende, elkander van de groffte dwaling betigten! Van den éénen geldigen maatſtaf der waarheid, de *wezenlijkheid*, hebben allen voor goed afgezien. *Scherpzinnigheid*, *verbeeldingskracht*, *geestigheid*, en bekwaamheid, om, hetgeen men met een gebrekkig oog uit de ondervinding heeft opgedaan, in die ijdele ſpraakvormen in te ſchuiven, *dit* zijn de toetsſteenen (*criteria*) der waarheid geworden; en daar alle die zaken zekerlijk even zoo goed op het tegendeel kunnen toegepast worden, zoo heeft, volgens dien maatſtaf, de een even zoo wel gelijk als de ander.

Dat het thans bijna verloopene tijdvak der *Duitſche* Wijsbegeerte niet als *het* klasſieke, ja zelfs niet als *een* klasſiek tijdvak kan gelden, (zoo als ſommigen vroeger beweerden en zelfs nog beweren) ſchijnt reeds daaruit te blijken, dat door de onafgebrokene inſpanningen der grootſte Vernuften *zelfs niet de minſte waarheid* voor de Wijsbegeerte gewonnen is, ja *geen enkel waarachtig en als zoodanig algemeen erkend denkbeeld of ſtelling*, *al ware het nog zoo weinig beteekenend*. Willekeur heeft ſlechts tegenovergeſtelde willekeur voortgebragt, magtſpreuken ſlechts nieuwe magtſpreuken; in de lucht kan men ſlechts luchtkasteelen bouwen; en zoo is thans, aan het ſlot van dit tijdvak, de *Duitſche* Wijsbegeerte meer dan ooit in tegenſtellingen en herſenſchimmen verward. De verſchillende ſtelſels zijn zoo ver van elkander, dat zij elkander niet eens kunnen beſtrijden; de wijsgeerige talen ſtaan zoo ver uiteen, dat zij geen kwaad beeld van die gedurende het bouwen van den toren te *Babel* vertoonen. *Wij zijn bovendien met onze Philoſophie, en met volle regt, bij alle andere Volken ten ſpot geworden: want de weinige buitenlanders, die dezelve met zekere genegenheid beſchouwen, kunnen tegen het groote aantal bezadigde onderzoekers, die haar voor kracht- en ſmakeloos* (*ungenieſsbar*) *verklaren, geheel niet gerekend worden;* en die eerstgemelden hebben noch hunne landgenooten, noch zelfs de *Duitſche*

Wijsgeeren, bij welke zij zich hadden gevoegd, kunnen voldoen; zoodat, gelijk men weet, COUSIN onlangs van den grooten tolk der Wijsbegeerte, van HEGEL, heeft moeten hooren, *dat hij van die Wijsbegeerte niets, volstrekt niets begrepen had.*

Vergelijkt men den tegenwoordigen tijd met dien vóór KANT, zoo schrikt men waarlijk en wordt zeer onaangenaam getroffen over den grooten rijkdom van klare en fijne kundigheden van datgene, wat vroeger voor het hoofdonderwerp der Wijsbegeerte gehouden werd, en bij andere Volken nog wordt gehouden, — van menschelijke neigingen, gemoedsaandoeningen en karakters. Waar is van dezen rijkdom, zoo als hij, om slechts eenigen te noemen, in de schriften van LESSING, GARVE en PLATNER gevonden wordt, thans nog een enkel spoor te vinden? In de plaats daarvan vindt men thans de grootste armoede, ja eene ware woestijn. Verre dus van door dit tijdvak iets gewonnen te hebben, moeten wij ons veeleer blijkbaar over een groot verlies bitter beklagen; een verlies, hetwelk even zoo onloochenbaar ook in de gevolgen voortduurt: want, terwijl uit *dien* tijd onze groote letterhelden zijn te voorschijn gekomen, verliezen zich thans onze fraaije Letteren, even als de Wijsbegeerte, steeds meer en meer in hersenbeelden, nevelen, kortom in een volkomen *Niet*. En zoo mogen wij dan de *klassieke Duitsche Wijsbegeerte* eerst van de toekomst verwachten.

Vóór KANT hechtte de *Duitsche* Wijsbegeerte zich (daar uit den aard der zake de Poëzij de Wijsbegeerte voorafgaat) eerst aan de fraaije Letteren en Wijsbegeerte der *Engelschen* en *Franschen*; naderhand had *Duitschland* eene eigene Poëzij, van welke echter de gelijktijdige Philosophie (welke reeds vooraf die bron van het echte leven des geestes ongenegen was) geen voordeel getrokken heeft. Wij hebben veeleer die Wijsbegeerte te beschouwen als de laatste werking der *Scholastieken*, die zich bij ons *Duitschers* (welke in alles langzaam zijn) langer heeft staande gehouden dan bij de overige

Natiën, maar, gelijk men hopen mag, na *deze* geweldige *crisis* voor altijd zal overwonnen zijn, en plaats maken voor eene *Wijsbegeerte der ondervinding*, welke dieper wortelen zal schieten. Over twintig jaren zal men naauwelijks kunnen begrijpen, hoe men zich door zulke geheel ongegronde hersenschimmen en zulke krijtende tegenstrijdigheden, als de stelsels der laatste dertig of veertig jaren in de grootste wanorde hebben vertoond, ook slechts één oogenblik heeft kunnen laten misleiden. Wij staan thans op het keerpunt, en reeds doen er zich van onderscheidene kanten teekenen op, die eenen nieuwen tijd aankondigen. Het algemeene wantrouwen, ja de beslissende tegenzin tegen dorre bespiegelingen wordt van dag tot dag grooter; het voorbeeld der *natuurkundige wetenschappen*, die vóór ruim twee Eeuwen ook aan zoo vele slingeringen onderhevig waren, maar sedert, alleen ten gevolge der *Methode van waarneming*, eenen volkomen zekeren tred gaan, werkt hoe langer zoo krachtiger; en zoo mogen wij ons dan in het vaste vertrouwen toegeven, dat de tijd niet meer verre zal zijn, waarin de Wijsbegeerte, gelijk alle overige wetenschappen, tot eene algemeen *geldige* en *geldende* kennis gebragt, en door alle scholen en alle Volken in eendragtige zamenwerking zal worden beoefend. Daartoe geve God zijnen zegen!

VERDRAAGZAAMHEID DER GODVERZAKERS.

Men heeft wel eens beweerd, dat onverschilligheid omtrent de Godsdienst, en, in nog hoogere mate, volslagene ontkenning aller godsdienstige beginselen, de hoogste mate van verdraagzaamheid moest aanbrengen, daar toch immers de Godverzaker geen belang altóós had, met anderen over iets te twisten, dat hij als eene hersenschim beschouwde. Onder de duizende blijken van het tegendeel, die de *Fransche* Omwenteling ons aanbiedt, (het eenige tijdperk, toen de Godverzaking *heerschende* was) moge ook het volgende dienen.

De waardige BERNARDIN DE ST. PIERRE, de wereldberoemde Schrijver van de *Études de la Nature* en *Paul et Virginie*, Lid van het *Fransche* Instituut voor de klasse der *zedelijke en staatkundige wetenschappen*, had een *Rapport* uit te brengen over eenige ingekomene antwoorden op de prijsvraag: „Welke inrigtingen zijn de besten, om de zedelijkheid van een „Volk te bevorderen?" Alle antwoorden waren geheel in den geest der Godverzaking en van het *Materialismus*, namelijk om alle hoogere, belangelooze, godsdienstige gevoelens uit te sluiten. Deze geest was toen bij het Instituut de heerschende. Verschrikt over eene verkeerdheid, die hij met reden voor hoogstverderfelijk voor de Maatschappij hield, poogde ST. PIERRE zijne tijdgenooten tot juister en troostrijker begrippen terug te brengen, en besloot zijn *Rapport* met eene uitstorting des harten, vol reine geestdrift over de voor het menschdom zoo oneindig heilzame en troostrijke zegeningen van het Evangelie. Zoo lang de spreker de ingekomene stukken met elkânder vergeleek, luisterde men met aandacht naar hem; maar naauwelijks had hij zijn geloof aan God en de Openbaring betuigd, of er verhief zich van alle kanten een woedend geschreeuw. Eenigen vroegen hem spottende: Waar en onder welke gedaante hij God dan toch gezien had? Anderen voeren uit tegen den ligtgeloovigen ouden man. Die nog gematigd waren, haalden de schouders op. Hier bleef het niet bij. Op spot volgde beleediging; men noemde hem een' *zwakhoofd*, een' *dweeper*, en dreigde hem uit eene Vergadering te bannen, waarvan hij zich het lidmaatschap had onwaardig gemaakt; het ging eindelijk zoo verre, dat men hem tot een *tweegevecht* uitdaagde, om hem met den degen of de pistool te bewijzen, *dat er geen God is!* Vergeefs poogde de edele man in deze verbijstering der Godverzakende dweeperij de taal van het gezond verstand te doen hooren; niemand wilde naar hem luisteren, en een Wijsgeer riep schuimbekkend van gramschap uit: *Ik zweer, dat er geen God is, en be-*

geer, dat in dezen kring deszelfs naam niet meer wörde uitgesproken! Dit geschiedde in *Frankrijk*, in de zich noemende hoofdstad der beschaving, *Parijs*, niet onder het schrikbewind van ROBESPIERRE, maar in 1798, ten tijde van het Vijfmanschap (*Directoire*), in eene Vergadering van het *Nationale Instituut*, hetwelk zich voor de bloem der Geleerden der *groote Natie* hield! (Zie WACHLER's *biographische Auffätze.*)

Teregt mogt dan de edele Abt JERUSALEM, twintig jaren vóór de *Fransche* Omwenteling, die de zegepraal van het ongeloof besliste, zeggen: „De *Philosophen* vervolgen niet; zij laten ieder gerust bij zijne vrijheid van denken! Onder den schijn van twijfelarij spreken zij slechts op een' beslissender toon, dan immer het onverdraagzaamste bijgeloof sprak; ieder wil slechts *zijn* stelsel, met de verzekering, dat *hij alleen* de ware wijsbegeerte bezit, aan de wereld tot de éénige geloofsbelijdenis opdringen. — De *Philosophen* vervolgen niet! Het is waar, zij hebben *nog* geen bloed vergoten, geene brandstapels opgerigt; *dank zij daarvoor de ware Wijsgeeren en menschenvrienden op de troonen, die hun de wapenen daartoe niet verleenen.*" — (Twintig jaren later had men de *mitraillades*, *noyades* enz.)

BEKNOPT OVERZIGT VAN DE GESCHIEDENIS DER MNEMONIKA, OF HERINNERINGSKUNST, EN VAN DERZELVER BEVORDERING DOOR DEN NEDERLANDER L. T. SCHENKEL.

De *memoria artificiosa*, *Mnemonika*, *Mnemotechnie*, of welken naam men er overigens aan geven moge, is de kunst, of liever de wetenschap, die ons bekend maakt met de regelen, waarnaar het herinneringsvermogen van den mensch te werk gaat, of ter meerdere uitbreiding en opscherping zou kunnen te werk gaan, om voormalige indrukken *willekeurig* en *geregeld* terug te roepen. De gelegenheid, welke zich met den aanvang dezes jaars te *Amsterdam* en sedert ook in andere plaatsen van ons Vaderland aanbood, om daarin mondeling onderrigt te

bekomen, gaf aanleiding, om eens meer bepaald na te gaan, wat er omtrent dat onderwerp te zeggen valt, ten einde zulken, die, bij gemis eener geleerde opvoeding, daarmede niet bekend zijn, uit den waan te helpen, dat het eene uitvinding van den tegenwoordigen tijd zoude wezen.

Volgens de oudste berigten, wordt de beroemde *Grieksche* Dichter SIMONIDES voor den uitvinder der Mnemonika gehouden. Op zekeren dag, namelijk, zou hij zich bevonden hebben op eenen prachtigen maaltijd bij een rijk en aanzienlijk man te *Crano* in *Thessalië*, SCOPAS geheeten. Hij zong te dier gelegenheid een gedicht op den gastheer, waarin evenwel ook veel voorkwam ter eere van CASTOR en POLLUX; uit welken hoofde SCOPAS hem ook slechts de helft der voor het gedicht toegezegde somme gelds geven wilde: want slechts een gedeelte der in het dichtstuk vervatte lofspraken was hem toegedeeld geworden. Plotseling werd SIMONIDES door twee jongelieden, die zich als CASTOR en POLLUX deden aanmelden, uit de eetzaal geroepen, en naauwelijks had hij deze verlaten, of zij stortte in, en bedolf SCOPAS met de gezamenlijke gasten, zoodat enkel SIMONIDES het leven redde. Toen nu de bloedverwanten der verongelukten derzelver lijken herkennen wilden, was niemand anders hiertoe in staat dan SIMONIDES, omdat hij de plaatsen en de volgorde, waarin zij bij deze gelegenheid gezeten hadden, naauwkeurig had opgemerkt. Deze gebeurtenis zou hem verder, volgens de getuigenis van CICERO, gebragt hebben tot de overweging, dat het voor het geheugen en voor het herinneringsvermogen een zeer geschikt hulpmiddel zoude wezen, als men zich zekere plaatsen voorstelde, en de omstandigheden, die men wenschte te onthouden, aan deze plaatsen wist te verbinden. Zoo doende, zou het den grond gelegd hebben tot de uitvinding der Mnemonika.

Hoe dit zij, en al moge zich de uitvinding dezer wetenschap verder uitstrekken dan de tijden van SIMONIDES, die omstreeks 500 jaren vóór onze tijdrekening leefde, gelijk het wel haast buiten twijfel is, of dezelve is uit het Oosten afkomstig, zoo schijnt aan dezen Dichter toch in zoo verre de eer der uitvinding toe te komen, dat hij waarschijnlijk de eerste was, die de Mnemonika als eene eigenlijke wetenschap afzonderlijk en systematisch bewerkte en als zoodanig in beoefening bragt, zoodat zij sedert meer

volmaakt en, met name in den tijd van SOCRATES, zoo algemeen in gebruik gebragt werd, dat ook zelfs vrouwen er zich op toelegden.

De *Romeinen* maakten insgelijks veel werk van deze wetenschap; doch omtrent de wijze, waarop zij dezelve behandelden en toepasten, zijn slechts onvolledige berigten tot ons gekomen, daar de meest op prijs te stellen geschriften, in het bijzonder een werk van ARISTOTELES, hetwelk deze onder den titel van μνημονικον uitgaf, verloren zijn geraakt. De beste inlichtingen over de Mnemonika der *Grieken* en *Romeinen* zijn hoofdzakelijk bij CICERO te vinden.

Met het verval der overige kunsten en wetenschappen, en van den bloeijenden staat van *Rome* en *Griekenland*, geraakte de Mnemonika almede langzamerhand in vergetelheid, tot dat zij in latere tijden, bij de herstelling der wetenschappen, insgelijks uit het duister teruggeroepen en op nieuw bewerkt en toegepast werd, waarvan zich reeds in de veertiende eeuw der Christelijke tijdrekening sporen laten vinden. Vooral echter in de laatstvoorgaande vier eeuwen zijn er vele geschriften, hetzij afzonderlijk, hetzij met andere onderwerpen verbonden, over de meergenoemde wetenschap op te noemen. In een uitvoerig werk van den Vrijheer VON ARETIN, waarvan hieronder breeder melding zal worden gemaakt, wordt een aantal dergelijke geschriften uit het bedoelde tijdvak opgegeven, en tevens derzelver Schrijvers, benevens hunne eigendommelijke uitvindingen en hulpmiddelen, zoo naauwkeurig mogelijk medegedeeld.

Onder die allen munt bijzonder uit een *Nederlander*, die in zijnen tijd een nieuw leven aan deze zaak heeft gegeven, en tevens, door zijne vlijtige nasporingen en mededeelingen, eene groote aanleiding geweest is, dat dezelve in onzen leeftijd op nieuw ter sprake en in behandeling is gekomen. Het zal niet onbelangrijk te achten wezen, dat hier het een en ander omtrent dien persoon en zijne bemoeijingen zoo beknopt mogelijk, schoon eenigzins meer breedvoerig dan eene algemeene vermelding, verhaald worde.

LAMBERT THOMAS SCHENKEL werd geboren te *'s Hertogenbosch* in het jaar 1547, en was in de eerste 24 jaren van zijne letterkundige loopbaan Schoolonderwijzer. (*)

(*) Het is te wenschen, dat een of ander onzer Oud-

Omstreeks den jare 1592 begaf hij zich op reis, met het oogmerk, om de Mnemonika der Ouden, die hij vlijtig onderzocht en zich geheel en al eigen gemaakt, ja zelfs met eenige verbeteringen opgeluisterd had, aan elkeen mede te deelen, die er lust voor betoonde, en genegen was, om, boven het verlangde honorarium, den eed van geheimhouding af te leggen.

SCHENKEL vond op zijne bijna dertigjarige reize grooten bijval en voordeel. De geschiedenis dezer reize is evenmin naauwkeurig bekend, als de' tijd en de plaats van zijn overlijden. Na 1620 is geenerlei spoor van zijn aanwezen meer te ontdekken. *Duitschland*, *België* en *Frankrijk* waren de landen, waar hij leerlingen gezocht heeft. *Italië* werd in het geheel niet door hem bezocht, welligt uithoofde de Mnemonika daar nog meer bekend was.

Het eerste werkje, dat SCHENKEL over zijne kunst in het licht gaf, was: *De memoria liber a* L. T. SCHENKELIO, *Duaci* 1593. 8. *item Antwerpiæ eodem a°*, en te *Arras* onder den titel: *De la mémoire et de ses admirables effets.* 1593.

Twee jaren later verscheen te *Luik: De memoria liber secundus* etc. Dit werkje is opgedragen aan den Hertog ERNST VAN BEIJEREN, toenmaligen Bisschop van *Luik.*

Van *Luik* reisde SCHENKEL naar *Parijs*, en liet daar drukken: *Brevis tractatus de utilitatibus et effectibus mirabilibus artis memoriæ, et quid singulis lectionibus proponatur. Cum privilegio Regis Christianissimi Franciæ et Navarræ.* In de Voorrede verhaalt hij, dat hij reeds sinds eenige jaren, als Onderwijzer der Mnemonika, *Opper-* en *Neder-Duitschland*, *België* en *Frankrijk* doorgereisd heeft; dat hij Aartsbisschoppen, Bisschoppen, Hertogen, Graven, Baronnen, Presidenten, Raden, Senatoren, Geleerden van alle faculteiten en eene menigte Studenten tot scholieren gehad heeft; dat hij door de Bisschoppen van *Antwerpen*, *Luik*, *Keulen*, *Wurzburg*, *Bazel*, *Arras*, voorts door de Akademische Senaten van *Leuven*, *Douay*, *Wurzburg* enz., ten laatste ook door

---

heidminnaars meerdere levensbijzonderheden omtrent dezen merkwaardigen man zal kunnen en gelieven mede te deelen, waaraan de Redactie van dit Tijdschrift gewisselijk gaarne een plaatsje zal inruimen. In verscheidene werken werd zijn naam te vergeefs gezocht.

den Rector der Akademie te *Parijs* onderzocht en als Lid der Univerfiteit aldaar aangenomen geworden is, waarbij hem tevens de vrijheid verleend werd, om te *Parijs* in de Mnemonika onderrigt te geven. Vervolgens werd hij, op bevel van den Kanfelier van *Frankrijk*, MARILLAC, geëxamineerd, en dien ten gevolge door HENDRIK IV bij patent, gedagteekend den 14 November 1601, (hetwelk wij woordelijk konden mededeelen) geautoriseerd, om, geheel *Frankrijk* door, de Mnemonika te onderwijzen gedurende de eerstvolgende twintig jaren, en wel met de bijgevoegde bepaling, dat allen, die hem daarin hinderlijk mogten zijn, of tegen zijnen wil evenzeer als Onderwijzers mogten optreden, met de voor dien tijd en voor deze zaak zware boete van duizend kroonen geftraft zouden worden.

Dit *Brevis tractatus* fchijnt overal, waar SCHENKEL als Onderwijzer optrad, als aankondiging te zijn uitgegeven.

Dat deze en eenige andere uitgegevene werkjes weder andere gefchriften of ook tegenfchriften van leerlingen, die hun gegeven woord niet hielden en het geheim openbaren wilden, ten gevolge hadden, ftippen wij flechts aan, en deelen liever breedvoeriger mede de bijvoegfelen, welke eene *Straatsburger* uitgave van meergedacht *Brevis tractatus* van 1619 bevat, en welke niet onbelangrijk geacht kunnen worden, zoo voor de gefchiedenis van SCHENKEL's gefchriften, als met opzigt tot den toenmaligen toeftand der Letterkunde in het algemeen.

Terwijl de titel luidt: *Brevis tractatus etc.* (als hiervoor) *a* L. T. SCHENKELIO, *D. ejusdem artis plus quam* 26 *annis profesfore, pro majore informatione editus*, zoo worden op eene ongemerkte bladzijde aan het einde meer dan 80 fteden opgegeven, uitfluitend uit de drie voormelde landen, waar SCHENKEL, met verlof der Overheden, zijne Mnemonika of in eigen perfoon voordroeg, of wel door anderen liet voordragen.

Van meer belang echter zijn de bijgevoegde *Elogia doctorum hominum*, welke meestal van Geestelijken, vooral van Jezuiten afkomftig zijn, en eene *Refutatio cavillationum*, waarbij de volgende tegenwerpingen worden wederlegd:

1o. Dat er een bijgeloovig middel, of zelfs wel tooverij, achter verborgen zou zijn;

2o. Dat men met een goed natuurlijk geheugen door oefening meer zou kunnen verkrijgen, dan met het kunstma-

tige, als waarmede overlading en verwarring zou gepaard gaan;

3o. Dat bij eenigen, om die zelfde redenen, krankzinnigheid zou te vreezen zijn;

4o. Dat God van niemand meer vordert, dan zijn natuurlijk geheugen geven kan;

5o. SCHENKEL ware niet de uitvinder, en anderen hadden uit dezelfde bronnen kunnen putten, als hij;

6o. Men moest daarbij een' te ftrengen leefregel (diëet) in acht nemen.

Alle deze bedenkingen, de tweede alleen uitgezonderd, lieten zich gemakkelijk beantwoorden. Tegen deze voert hij aan: 1o. dat het lezen en fchrijven leeren ook met vele zwarigheden verbonden is, die men echter gaarne tracht te overwinnen, van wege het buitengemeene voordeel, dat daarin ligt; 2o. dat hij eene menigte onnoodige en bezwaarlijke voorfchriften uit de oude Mnemonika had weggelaten, waardoor deze ftudie zeer veel gemakkelijker geworden was.

Het meest opmerkelijk vinden wij het volgende, hetgeen aan het flot der *refutatio* voorkomt:

De *Inquifitor rerum magicarum* te *Antwerpen*, JOH. BAXIUS, maakte de Mnemonika in allen gevalle voor een werk der Tooverkunst uit. SCHENKEL zag zich om deze reden genoodzaakt eene Bisfchoppelijke Commisfie te verzoeken, welke van de befchuldigingen des Inquifiteurs en van de verdediging van SCHENKEL aanteekening deed, en aan laatstgenoemden, den 1 Februarij 1593, eene verklaring ter hand ftelde, dat zijne Mnemonika niets behelsde *contra fidem catholicam romanam, aut rempublicam christianam.* In het oog vallende is het, dat deze verklaring flechts door twee van de drie Commisfarisfen onderteekend is. De derde, MICHAEL HETSRONY. genaamd, Kanonnik te *U. L. F.* en Boeken-cenfor, weigerde niet flechts zijne onderteekening, maar predikte bovendien, bij gelegenheid van het Evangelie van *het Onkruid*, tegen de *Schenkelfche* leerwijze. Hij zeide onder anderen: *Intelligo nunc in hac etiam urbe Zizania feminari de memoria et dum feminantur non internoscuntur, fed quando excreverint, tunc cognoscentur esfe Zizania et a diabolo.* SCHENKEL bragt zijne bezwaren hiertegen in, maar kon geene voldoening erlangen. Nu verkoos hij den weg der openbaarmaking in te flaan en zijn werk te *Leuven* te laten drukken. Dit berokkende hem intusfchen nieuwe

verdrietelijkheden van wege den Boeken-cenſor HENDRIK CUYCK aldaar, welke hem de vergunning tot de uitgave in druk weigerde, en, nadat SCHENKEL hem daartoe geregtelijk had doen aanvragen, eindelijk de volgende verklaring uitgaf: *Tractatum hunc de arte memoriae, cum compluribus facultatis nostrae theologiae magistris communicatum, judico et judicant mecum iidem magistri, quibuscum eum examinavi, non posse utiliter in lucem emitti. Actum Lovanii* 26 *Jun.* 1593. HENR. CUYCKIUS, *pontificius ac regius librorum cenſor.*

Ook deze onregtvaardigheid moest SCHENKEL zich ſtilzwijgend getroosten. Intusſchen zamelde hij verſchillende getuigenisſen, bijzonder van Geestelijken, op, en bragt het zoo verre, dat de theologiſche Faculteit te *Douay* het drukken van zijn werk veroorloofde. Kort daarna verſcheen zijn *liber ſecundus*, met onderſteuning van den Bisſchop ERNST, van *Luik*, die te gelijkertijd Keurvorst van *Keulen* was. Den titel van dit boek deed SCHENKEL aan de St. Pieterskerk te *Leuven* openlijk aanplakken, om den Cenſor CUYCK te trotſeren. SCHENKEL verhaalt te dezer gelegenheid, dat een zeer godvreezend en regtſchapen Theologant te *Leuven*, telkens als hij hem op weg ontmoette, met zulk eene ontſteltenis hem ontweek, dat het duidelijk te beſpeuren was, dat deze hem voor een' hekſenmeester hield. De Inquiſiteur te *Antwerpen*, JOH. BAXIUS, dreef zijne vervolgzucht zoo ver, dat hij aan de theologiſche Faculteit te *Douay* ſchreef, en verantwoording vroeg, waarom zij het drukken veroorloofd had? Hij grondde zijne beſchuldiging voornamelijk op de omſtandigheid, dat SCHENKEL van zijne leerlingen den eed der ſtilzwijgendheid afnam. De Faculteit te *Douay* wederlegde evenwel met ſtandvastigheid de ongegronde beſchuldigingen der opgewekte priesterwoede, en beſchermde den vervolgden Onderwijzer der Mnemonika, welke zonder haren invloed welligt een ſlagtoffer der Inquiſitie zou zijn geworden. — Dit geheele verhaal wordt door SCHENKEL met verſchillende bewijsſtukken geſtaafd.

In het laatſte Aanhangſel eindelijk, te weten in de *Apologia*, waarvan hij zegt, dat zij was *duobus diebus concepta et quod monſtri ſimile nata*, trekt hij los tegen de boven bedoelde Schrijvers over zijne kunst, en beſchuldigt hen, zijne leerwijze geheel verkeerd aangewend te hebben. Ten aanzien van eenen derzelven, zekeren MARTINUS SOMMER, een' Candidaat in de Regtsgeleerdheid, geboortig uit *Silezië*,

zegt SCHENKEL in het bijzonder, dat hij denzelven voor niet onderrigt had gegeven en bij het heengaan drie gulden tot reisgeld verstrekt, zulks enkel tegen schriftelijke belofte, dat dezelve de winst, door mededeeling der aangeleerde Mnemonika verkregen, in het redelijke met den Onderwijzer zou deelen. SOMMER hield zich hier zoo weinig aan, dat hij veeleer niets meer van zich liet vernemen, en dat op een met SOMMER's naam te *Rostock* of te *Leipzig* nagedrukt werk van SCHENKEL de valsche opgave: *Venetië*, 1619, wordt gevonden, ten einde het verblijf van SOMMER des te beter bedekt te houden. Het voordeel, hetwelk SCHENKEL zegt, dat hem door deze ondankbare handelwijze onthouden is, schat hij op meer dan 200 dukaten, en toont hij zich hier zoo verbitterd over, dat hij SOMMER met het ergste dreigt, *qui libellum adeo defoedavit, ut non agnoscas eundem esse, auferendo, addendo, mutando, omittendo.*

In die zelfde *Apologia* zuivert hij zich van de hem ten laste gelegde baatzuchtigheid, en verzekert, slechts eens in zijn leven van twee zeer rijke *Poolsche* Vorsten twintig goudguldens vooruitbetaling geëischt te hebben, waarvan de eene er hem echter, na volbragten leertijd, slechts twaalf ter hand stelde, en de andere hem, wel is waar, tien op rekening gegeven, doch, na een paar lessen de zaak reeds moede geworden, niet verder betaald had. Voorts zegt hij: *a nonnullis divitibus* 16 *thaleros exegi et accepi in initio et jam ditiores octo vel decem dant, studiosi quatuor imperiales, tenioris conditionis quater florenos.* Ook spreekt hij nog van het geval, dat eene zekere Gravin hem vrijwillig 29 thalers meer betaalde, omdat hij haar medegedeeld had *praeter artem aliud magnum et admirandum artificium.*

(*Het vervolg en slot hierna.*)

OORSPRONG VAN HET TWEEKLEURDE GEWAAD DER WEESKINDEREN.

Meermalen heeft men zich geërgerd over het onderscheidende gewaad onzer weeskinderen, waardoor zij als eene afzonderlijke klasse van wezens in de Maatschappij worden gestempeld. Doch hoe veel meer zouden zich gevoelige menschen ergéren, wanneer zij den *oorsprong* dier onderscheiding

kenden! In de Middeleeuwen was het namelijk eene gewoonte, wettige broeders en zusters door eene *gelijke*, ſtiefkinderen, ſpruiten uit bijzitten, en *weeskinderen*, met eene *gemengde*, *bonte kleeding* te kenmerken. Een ſchilder van den *Sakſenſpiegel* ſtelde halve broeders en zusters met bonte kleederen voor. In de *Gesta Romanorum* leest men van eenen Koning, die zijnen onechten zoon voorſchreef, „ zijne klee„ deren van onderſcheidene ſtof en kleur te nemen, de eene „ helft van gemeen, de andere van kostbaar laken.". De beroemde ROELAND, zusterszoon van KAREL *den Grooten*, moest, volgens de oude *Italiaanſche* Romans, een veelkleurig gewaad dragen, omdat het huwelijk van 's Keizers zuster met MILO heimelijk en dus onwettig geſloten was. BOUDEWIJN, eerst houtvester, daarna Graaf van *Vlaanderen*, deed, volgens een oud *Engelsch* lied in de verzameling van PERCY, alle de kinderen, die hem uit het geheime huwelijk met de dochter van Koning KAREL *den Kalen*, BERTHA, geboren waren, half en half kleeden, de regterzijde met goudſtof, de linker met gewone wol. Bij een tournooi verſcheen de *Engelſche* Ridder BRANDON, die met de zuster van Koning HENDRIK VIII, eene weduw, gehuwd was, met zijn paard half in goudſtof, half in gewone ſtoffaadje. Dus werd een *ongelijk huwelijk* (*mesalliance*) door de bonte kleur aangeduid. Maar ook *bijzitten* droegen deze bonte dragt; terwijl zij in de oud-*Duitſche* taal *mooijertjes* (*Hübschnerinnen*), in het *Italiaansch* en *Fransch Courtiſanes* of *hoofſche dames* genoemd werden. Misſchien ligt dit gebruik ook ten grondſlag der *Franſche* woorden *belle-mère*, *belle-fille*, *beau-père*, *beau-frère*, waardoor de *zijdelingſche* (niet eigenlijke) verwantſchap wordt uitgedrukt: want deze woorden beteekenen zoo wel *ſchoonvader* en *ſchoonmoeder*, als *ſtiefvader* en *ſtiefmoeder*. In den *Slavoniſchen* tongval van *Krain* heet de ſtiefmoeder *piſanamati*, *bonte moeder*. In *Italië* heet eene zekere bonte, deels gele, deels violetkleurde bloem, *ſuocera e nuora* (ſchoonmoeder en ſchoondochter) en in *Duitschland ſtiefmoedertje*. Maar ook weeskinderen worden gerekend, uit hoofde van den dood beider ouderen, buiten de regte linie der afſtamming geraakt te zijn, even als de verſtootene gade. Vandaar, dat ook op hen (en met te meer hardheid, daar zelfs op hunne ouders als zoodanig geene ſmet kleefde, en zij dus wegens beider verlies ſlechts te meer deernis hadden verdiend) het kenmerk der onregelmatige

betrekking tot ouders of nabestaanden werd toegepast. Men ziet dus den onteerenden oorsprong van het nog altijd bij ons heerschende gebruik. Doch, al heeft men dit ingezien, wij durven niet hopen, dat het veranderd en verbeterd zal worden, zoodat de weezen, ook naar het uitwendige, weder beschouwd wierden als volkomen wettige, en slechts dubbel ongelukkige, leden der Maatschappij.

LONDON HELLS; HUIZEN, WAAR TE LONDEN HAZARDSPEL GESPEELD WORDT.

— Invite them all! let in the tide
Of knaves: my cook and I'll provide!

SHAKESPEARE's *Timon.*

Onder de duizenden, die over het groote *Babel* aan den *Theems* geschreven hebben, is er in lang niemand geweest, die aan zoo veel zedelijken ernst eene zoo rijke ondervinding en zoo groote onpartijdigheid paarde, als de schrijver van het onlangs in het licht verschenen werk: *The great Metropolis*, 2 *Vol. London*, 1836. Inzonderheid treedt hij op als een welonderrigte en daarom zeer geduchte beoordeelaar en berisper der hoogere standen. In het hieronder volgende uittreksel uit de afdeeling over de Speelhuizen, komt het ons voor, dat het leerzame en het onderhoudende op eene zeer gelukkige wijze vereenigd zijn.

* * *

Wie is er wel te *Londen* geweest, die niet van *Crockford's* gehoord heeft? Voorzeker niemand; en elk, die de stad kent, weet tevens, dat het een groot speelhuis is; maar meer weten de meesten ook niet, want de eigenaar zoowel, als deszelfs gasten, stellen al wat zij vermogen in het werk, om te beletten, dat iemand, wie hij ook zij, buiten henzelven, te weten kome, hoe het er eigenlijk toegaat. CROCKFORD's speelinrigting is de grootste te *Londen*, en waarschijnlijk wel in geheel de wereld. Het huis staat ter regterzijde van de *St. James*-straat, en slechts weinige stappen van *Piccadilly*. Het werd in den jare 1825 voor de ontzaggelijke som van nagenoeg 60,000 pond sterling gebouwd, en aan de innerlijke inrigting van hetzelve werden nog daaren-

boven 35,000 pond te koste gelegd, zoodat het geheel op bijna honderdduizend pond sterling (*f* 1,200,000 Holl.) te staan komt. Het huis is zeer groot, en het uiterlijke voorkomen fraai; maar van den luister, dien het van binnen vertoont, kan men zich bezwaarlijk een denkbeeld vormen, en in dit opzigt heeft het zelfs te *Londen* zijne wedergade niet. Ik ben overtuigd, dat niemand, ook al is hij in de paleizen van den hoogen Adel niet vreemd, CROCKFORD's salon voor de eerste maal betreden heeft, zonder door de pracht, die er heerscht, verblind te worden. Onlangs bood zich mij de gelegenheid aan, om, met eenen vriend, de geheele inrigting te zien; en toen wij in het salon traden, hadden wij inderdaad eenigen tijd noodig, om tot onszelven te komen. De zaal is zeer ruim; ter wederzijde ziet men twee spiegels in prachtige lijsten, welker glas alleen het stuk omtrent honderd guinjes gekost heeft; zij zullen nagenoeg zestien voet hoog en half zoo breed zijn. Wanden en zoldering der zaal zijn met verguld beeldhouwwerk allerkostbaarst versierd; rug en zittingen der stoelen met zwanedons gevuld, en de kabinetwerkersarbeid aan dezelve is eenig in zijne soort. De lusters zijn van uitstekende pracht; en wanneer de spermaceti-kaarsen op dezelve — andere worden hier in het geheel niet gebruikt — aangestoken zijn, grenst de uitwerking aan het wonderbare. Ter linker zijde van het salon vindt men de tot het kaartspel bestemde kamer, die, wel is waar, veel kleiner, maar even rijk gestoffeerd is. Ter regterzijde ligt de hazardspelkamer, met al derzelver toebehooren; zij is niet zeer groot; en heeft slechts twintig voet lengte, bij veertien breedte. Aan dit laatste vertrek grenst de eetzaal voor de spelers. Naar het getal der rondom de tafel staande stoelen, moesten er in den vorigen nacht veertien personen aan de speeltafel geweest zijn; want aan niemand, behalve aan de hazardspelers, is het geoorloofd, in dit bijzonder vertrek te soupéren. De soupers zijn zoo kostbaar, dat men ze zelden op dezen voet onder den hoogsten Adel zal aantreffen, en zij worden door den Heer CROCKFORD volstrekt gratis geleverd. Niet minder prachtige soupers worden in het algemeen voor de leden van den club, die zulks wenschen, mede geldeloos, maar in het groote salon aangerigt. In den beginne kon ik niet begrijpen, hoe de man zich met mogelijkheid aan het gevaar durfde blootstellen, om aan 750 inschrijvers — zoo vele leden namelijk telt de club — zulke kostbare maal-

tijden te geven, terwijl zij daarentegen bij hunne aanneming flechts twintig guinjes entree- en jaarlijks tien guinjes contributie-geld betalen; weldra echter werd de zaak mij helder. Wat die genen betreft, welke de hazardfpel-kamer betreden, zoo kon mij CROCKFORD's ftaatkunde niet ontfnappen, zoodra ik bemerkte, dat men terftond met de uitgezochtfte wijnen, en wel in groote hoeveelheden, tegen hen te veld trok; want, volgens het oude fpreekwoord: als de wijn is in den man enz., zijn de luidjes daarna in den best gewenschten toeftand om hun geld te wagen, met drift te fpelen en zwaar te verliezen. CROCKFORD's kostbare foupers zijn dus niet weggefmeten; en toen mij nu ook nog daarenboven uitgelegd werd, hoe het met de maaltijden gelegen was, welke aan hen, die niet hazardfpelen willen, in het falon gegeven werden, kwam mij de geheele zaak zeer begrijpelijk voor. Die genen der leden, welke het fpel niet beminnen, nemen flechts zeer zelden aan deze foupers deel; voor hen is, in eene lagere verdieping, eene koffijkamer ingerigt, waar zij, volkomen op den voet van andere clubs, allerlei ververfchingen tegen billijke prijzen bekomen kunnen; zulke leden daarentegen, die niet uit grondbeginfelen van het fpel afkeerig, maar evenwel juist geene gewone fpelers zijn, nemen nu eens al, dan eens niet aan de gemelde avondmaaltijden deel. Doen zij het, dan verblijden zij Heer CROCKFORD's hart; dit is voor hem een veelbelovend voorteeken, want zulk een uitgelezen maal, dat met eenen overvloed der keurigfte wijnen, die er te *Londen* te krijgen zijn, verzeld gaat, brengt niet zelden eenen fpeellust te weeg, voor welken zij zich te voren onvatbaar rekenden; en veeljarige ondervinding heeft hem de overtuiging gegeven, dat de overgang uit het falon naar de hazardfpel-kamer even natuurlijk is, als die uit laatstgemelde naar den bedelzak. Doch deze foupers in het falon dienen ook nog tot andere einden. Er verfchijnen bij dezelve zekere perfonen, welke men *Greeks* (Grieken, afzetters) en *Spiders* (fpinnen, prooivangers) noemt, die aan de inrigting verbonden en in fchijn leden van den club zijn, doch geen' penning aan vermogen bezitten. Niettemin zijn zij uitnemend bruikbaar tot het doen gaan der affaire. Wil men weten, op welke wijs? Door het aanbrengen van lieden zonder ondervinding, of, volgens hunne eigene fpreekwijs, door het „duiven lokken, om ze te plukken." Zulke lieden moeten natuurlijk met eene zekere foort

van onderfcheiding behandeld worden; en daar een avondeten in hunne eigene woning tot de zeldzaamheden behoort, weten zij er een bij CROCKFORD des te beter te waarderen. Bovendien is daarmede, dat zij de duiven in huis gelokt hebben, de zaak nog flechts ten halve gedaan. De onnoozelen moeten vooral er toe gebragt worden, dat zij aan den lekkeren disch plaats nemen en de kostelijke wijnen in ruime mate genieten. Misfchien hadden zij, toen zij het huis betraden, zelfs nog niet het geringfte denkbeeld gehad, om eenen dobbelfteen in de hand te nemen, of wilden, in het uiterfte geval, alleen eene kleinigheid wagen. Door de genen, die hen ingeleid hebben, worden hun nu ververfchingen opgedrongen; en zoo gaan zij over tot het fouper, en van daar tot de fpeeltafel. Eerst van het oogenblik af aan, dat zij zich aan dit fouper nederzetten, worden zij als ftellig gevangen befchouwd. Voor het overige is het doorgaande geen gebruik, om eene zoo gevangene duif reeds in de eerfte nachten te plukken; integendeel laat men haar liever eenige avonden na elkander iets winnen. De „*Helliten*" hebben hiermede een dubbel oogmerk: vooreerst den aangelokten tot zwaarder fpel te prikkelen; vervolgens den tijd te hebben, om, hetzij van hemzelven, hetzij van buiten af, berigt in te winnen, hoe groot zijn vermogen wel zijn mag, waarnaar men alsdan de krijgsverrigtingen regelt. Of het flagtoffer met gereede en befchikbare middelen voorzien is, maakt weinig onderfcheid, wanneer hij dezelve flechts met zekerheid te wachten heeft; want ten beloope van de volle waarde derzelven, al bedroegen zij ook vijftigduizend pond en meer, ftaat hem CROCKFORD's kas ten dienfte. Op zulk eene wijs ftorten zich vele jonge Edellieden tot over de ooren in zoogenaamde fchulden van eer, alvorens zij nog eenig vermogen bezitten; en het gevolg daarvan is, dat, wanneer het hun eindelijk te beurt valt, zij even arm zijn als te voren. Vóór weinige jaren nog heeft zeker Lord, toen hij meerderjarig werd, aan CROCKFORD eene eerefchuld van honderdduizend pond fterling betaald.

CROCKFORD's kok is de beroemde *Monfieur* UDE, die een loon van duizend guinjes 's jaars trekt; en deze heeft weder eenen anderen kok onder zich, die met vijfhonderd guinjes betaald wordt. Daarenboven voert *Monfieur* UDE flechts zelden in eigen perfoon het hooge toezigt in de keuken; dit gefchiedt alleen, wanneer de Hertog VAN ARGY-

LE of eenig ander voornaam lid van den club zulks verlangt. Dat de wijnen, die op CROCKFORD's tafel komen, aan uitgelezenheid en verscheidenheid niets te wenschen overlaten, blijkt reeds alleen hieruit, dat men de waarde van het wijnfonds, of de kelders, waaruit het huis bediend wordt, en dat aan CROCKFORD's zoon toebehoort, op 70,000 pond geschat heeft. Van de groote schaal, waarop bij CROCKFORD alles ingerigt is, kan men zich verder een begrip vormen, wanneer men weet, dat er niet minder dan drieëndertig lakkeijen in vaste dienst zijn; de eene helft heeft dezelve bij dag, de andere bij nacht; zij zijn in de rijkste liverei gekleed, en worden zeer goed betaald. Jegens de gasten van het huis zijn zij uiterst beleefd; men ziet dus, dat zij hunne dienst volkomen verstaan. Hieruit kan men zich wel voorstellen, dat deze bediendendrom, nevens de voortreffelijke soupers en de kostelijke wijnen, niet weinig toebrengt, om den luister der plaats te verhoogen, de zinnen der ongelukkige slagtoffers te benevelen, en hen hunnen ondergang te gemoet te voeren; want, wanneer zij voor de eerste maal zulk eene pracht aanschouwen, bedenken zij niet, dat dit alles op hunne kosten en op die van dwazen, huns gelijken, gegrond is. — Ook in de beneden-verdieping is, nevens de leeskamer, een vertrek voor hazardspelen; het is echter kleiner dan dat in de boven-étage. Dit speelvertrek wordt geopend, wanneer de Parlementszittingen gesloten zijn, gedurende welk tijdvak het aantal der liefhebbers van spelen te *Londen* veel kleiner is; alsdan blijft daarentegen de bovenzaal toe.

Met klokkeslag elf gaat de hazardspel-kamer open, en zonder tijdverlies geraken de dobbelsteenen in beweging. CROCKFORD plaatst zich in eenen hoek van het vertrek voor een' kleinen lessenaar, welken hij, zoo lang er gespeeld wordt, nimmer verlaat. Hij is steeds zijn eigen secretaris, en aan niemand der beambten of bedienden van het huis is het, onder welk voorwendsel ook, geoorloofd, de kamer te betreden, zoo lang de spelers aan het werk zijn. Den post van oppertoeziener, inspecteur of *croupier* vervult zekere Heer PAGE. Hij zit tegenover CROCKFORD voor het midden der speeltafel, en gelijkt op zijnen zetel naar eenen Koning op deszelfs troon. Even als elders, roept hij de uitkomst van het spel uit, en trekt met zijnen kleinen krabber de winsten naar zich toe, of schuift hetgeen de bank

verliest naar de fpelers. Deze man bezit het volle vertrouwen der leden van den hoogen en lageren Adel, welke dit gedeelte van het huis bezoeken; en hoezeer hij door CROCKFORD — naar men zegt met het vorftelijke loon van vijftig guinjes 's weeks — voor zijne dienften betaald wordt, kan men hem toch niet wel een bediende van het huis noemen. Naast CROCKFORD is de bank geplaatst, het ding, hetwelk ieder dwaas zich belooft, vóór hij van zijnen ftoel opftaat, te zullen overhoop fpelen, en hetgeen hij echter, als hij vertrekt, door al zijn pogen, flechts nog meer bevestigd heeft.

De ingang in het huis ftaat tot twee ure na middernacht vrij, en ieder kan tot dien tijd toe beginnen te fpelen; na dezen tijd wordt de deur gefloten en niemand meer toegelaten; zij, die reeds in huis zijn, behoeven het echter niet te verlaten; zij mogen integendeel voortfpelen zoo lang het hun belieft, en werkelijk blijven velen tot vier of vijf ure; ja in de afgeloopene maand Augustus is het gebeurd, dat een gezelfchap tot acht ure 's morgens aan de fpeeltafel is blijven zitten.

Op alle in de kamers, waar hazardfpel gefpeeld wordt, geplaatfte tafels zijn aan den eenen kant de woorden: *Odds for*, en aan den anderen kant die: *Odds against*, in het groene laken geborduurd. Er worden bij CROCKFORD zware fommen ook op de kaart gezet; maar de voorname plundering heeft bij het *Franfche* dobbelfpel plaats: daar worden „ de duiven geplukt." Het is derhalve een der hoofdmandaten van de fpelwervers, hunne offers er toe te brengen, dat zij de kaarten nederleggen en naar de hazardfpel-kamer overgaan, waar in de meeste gevallen de zaak binnen weinige uren afgedaan is. De inzet is gemeenlijk zeer hoog, zoodat dikwerf drie of vier *taillen* toereikend zijn om den fpeler tot eenen bedelaar te maken. Bijna ongeloofelijk is het, welke ontzaggelijke fommen niet zelden jonge ligtzinnige Edellieden, in éénen nacht, bij CROCKFORD verliezen. Het is nu zeven jaren geleden, dat een hunner, met *taillen* van 10,000 pond (*f* 120,000), in weinig uren 60,000 pond (*f* 720,000) verloor; en vóór naauwelijks drie jaren verloor zeker Lord, de kleinzoon van eenen ouden, edelen Graaf, in éénen nacht 30,000 pond. De winner was een Markies, een beruchte fpeler, en deelhebber in de bank. Verliezen van 5000, 7000, 10,000 pond op eenmaal behooren niet tot

de zeldzaamheden. — CROCKFORD's inrigting heeft eene eigenheid, die haar van alle andere speelhuizen onderscheidt; al de leden van den club namelijk, gelijk ook de door dezen ingeleiden, spelen nimmer anders dan tegen het huis of de bank. Dit geldt echter alleen van het hazardspel; want in de kaartspel-kamer mogen zij, naar verkiezing, onderling tegen elkander of ook tegen de bank spelen. Onder den naam het huis of de bank is de Heer CROCKFORD te verstaan, die nogtans steeds door den opzigter, of door eenig ander vriend, vertegenwoordigd wordt; want persoonlijk neemt hij nimmer kaart of dobbelsteen in de hand. Zijne bezigheid bestaat eeniglijk daarin, dat hij de uitkomsten van het spel gadeslaat en de geldzaken vereffent, hetgeen hem dan ook werks genoeg verschaft. De club werd naar den grondregel gevormd, dat het aan twee zijner leden, of aan twee vreemden, nimmer geoorloofd is, tegen elkander hazardspel te spelen, ten einde niet de tusschen hen bestaande of ondersteide vriendschap, door het elkander onderling afwinnen van hun geld, gestoord worde; buiten en behalve dat het eenen leelijken indruk zou maken, wanneer openlijk zoo wel als in het bijzonder verteld kon worden, dat de Markies A. van Lord B. een aanzienlijk vermogen gewonnen had. Deze bedenkingen bragten het besluit te weeg, om eene inrigting daar te stellen, in welke al de leden gelegenheid konden hebben om tegen den eigenaar te spelen, die daarenboven niet iemand uit hunne eigene klasse, maar alleen een man van bedrijf zijn moest, welken zij naar welgevallen en vermogen zouden mogen plukken. Wijlen de Hertog VAN YORK en zekere Markies waren het eerst op dit denkbeeld gekomen; een van deze beiden althans moet in het geheim deel aan de speculatie gehad, en aan CROCKFORD, die toen ter tijd te arm was, om voor de bank te kunnen staan, meer dan 100,000 pond hebben voorgeschoten. Thans ondertusschen, zegt men, is CROCKFORD de eenige eigenaar. Spreekt het gerucht waarheid, alsdan heeft een der Edellieden, die aan de affaire deel had, allengskens daaruit eene winst van meer dan 1,500,000 pond sterling getrokken (achttien millioen Holl.); het is echter even zeer bekend, hoe hij het weder verkwist heeft. Thans speelt hij zelden meer, en slechts wanneer het er op aankomt eene duif te plukken. CROCKFORD heeft tegenwoordig geene ondersteuning meer noodig, en, naar mij een man, die voor zeer goed onder-

rigt doorgaat, verzekerd heeft, is hij nu ten minste 800,000 pond rijk (of, gelijk de *Engelſchen* ſpreken, waard.) Dit moge nu zijn zoo het wil, zijne bank is nog nimmer geſprongen. Zijn opzigter, *croupier*, of eenig ander zijner deskundige vrienden, zijn ſteeds bereid, elk ſpel en elken inzet aan te nemen. Wil een *Noble-* of *Gentleman*, wiens vermogen genoegzamen waarborg levert, b. v. 100,000 pond op het ſpel zetten, zoo kan hij zeker zijn, dat de Heer CROCKFORD zulks oogenblikkelijk aanneemt.

CROCKFORD's winſten zijn in menige ſpeelgetijden ontzettend groot, inzonderheid in het ſaizoen, wanneer de meeste duiven voor het eerst uitvliegen. De zuivere winst der affaire, na aftrek der kosten, die 's weeks ongeveer 1000 pond ſterling bedragen zullen, moet in een der laatſte jaren meer dan 100,000 pond beloopen hebben. Zoo veel is zeker, dat een der hoofdbedienden de laatſte maal een nieuwjaarsgeſchenk van honderd pond ontving. In éénen nacht van hetzelfde ſaizoen, waarvan wij thans ſpreken, werd, volgens de uitdrukkelijke verzekering van eenen ooggetuige, van het beginnen tot het eindigen van het ſpel, dat is binnen het tijdsverloop van acht uren, de geweldig groote ſom van nagenoeg een millioen ponden ſterling in omloop gebragt! Dit mag misſchien in den eerſten opſlag ongeloofelijk ſchijnen; wanneer men echter bedenkt, dat bij deze gelegenheid het getal der ſpelenden buitengemeen groot was, en dat velen derzelven jonge Edellieden waren, welken kort te voren groot vermogen toegekomen was, en wier inzetten menigmaal 10,000 pond bedroegen, zoo zal de opgaaf niet overdreven voorkomen.

CROCKFORD heeft, nevens zijne kans als enkel ſpeler, nog eene bijzondere tegen elk, die met hem ſpeelt, en wel onder de benaming „voor het huis," dat is te zeggen tot beſtrijding der kosten van zoo groot een etablisſement. De kanſen, of *points*, gelijk dezelve in de taal der *Hells* genoemd worden, die ten behoeve van het huis ingevoerd zijn, verſchillen naar de onderſcheidene ſpelen, doch zijn ſteeds zeer aanmerkelijk. Bij het *Franſche* dobbelſpel b. v. bedragen zij vijf percent van elken inzet, of honderd percent daarvan in een uur, zoodat, geſteld de ſpelers wagen 500 pond bij iederen inzet, in den tijd van een uur 500 pond aan het huis verloren gaan, zonder dat zij eene kans voor zich hebben, daarop ook ſlechts een' penning te winnen. Rekent men vijf ſpeeluren op iederen nacht, en zes nachten op elke week,

zoo heeft het huis per week eene winst van ongeveer 15,000 pond; uit deze bron alleen vloeit derhalve in een speelsaizoen van zes maanden — zoo lang duurt meestal het drukke verkeer — de ontzaggelijke som van 390,000 pond sterlings in CROCKFORD's kas!... Het is overbodig aan te merken, dat dit echter niet alles zuivere winst is; want meer dan 80,000 pond worden door de gewone onkosten der inrigting verzwolgen, ongerekend nog de vorstelijke *douceurs*, welke hij aan de door hem gebezigde *Grieken* als fooijen heeft uit te keeren, de verliezen, welke hij somwijlen op zijne voorschotten lijdt en die hem niet weder vergoed worden, benevens verdere *toevallen*.

Velen denken, dat CROCKFORD's boeken, wanneer zij aan het licht kwamen, hoogstmerkwaardige inlichtingen zouden leveren omtrent de speelwoede van den *Engelschen* Adel. Dit is echter eene dwaling; want gemelde boeken behelzen alleen verdichte namen, of ook de voorletters van die der winners en verliezers. Zoo lang niet een befaamde speler tot het besluit komt, om een werk als ROUSSEAU's *Confessions* uit te geven, zal men hierover in het duistere blijven; doch, wil hij daartoe overgaan, zoo beloof ik aan zijn werk eenen aftrek, gelijk geen ander het in jaren gehad heeft.

Volgens hetgeen wij reeds gezegd hebben, heeft CROCKFORD personen noodig, welke lieden zonder ondervinding voor hem opvangen (luidens den kunstterm, hem duiven in huis brengen.) Zoo men wil, gebruikt hij hunne dienst ook dikwijls genoeg in andere speelhuizen; tot dit oogmerk schiet hij hun geld voor, en geeft hun aandeel aan de winst. Even zoo zijn de gevallen in het geheel niet zeldzaam, ja komen veel menigvuldiger voor, dan men wel denken zou, waarin deze lieden voor andere personen spelen, die gaarne verbergen willen, dat zij aan het spel deel hebben. Wanneer, naar de speelhuistaal, een goed in de vederen zittende duif *in den wind* is, zijn CROCKFORD's *flat*-vangers terstond bij de hand. Jaren lang hebben zij somwijlen eenen *flat* (rijken hals) in het oog gehad, eer het hun gelukt hem in het net te krijgen. Sinds lang heeft geen jonge Edelman, bij zijne intrede in de wereld, CROCKFORD zoo zeer bezig gehouden, als de jonge Hertog VAN BUCCLEUGH. De onmeetbare rijkdom, welken hij met den tijd te wachten heeft, was inderdaad ook al te bekoorlijk. Derhalve bleef geen middel van verleiding onbeproefd, om hem naar de groote Hel van

St. James te lokken; doch altijd te vergeefs. Dikwijls genoeg verwisfelde hij van liefhebberijen; nu eens verzamelde hij oude boeken, dan weder antieke vazen en andere oudheden; een andere maal viel zijn lust op fraaije meubelen. Dit alles echter had niets te beduiden; dergelijke liefhebberijen konden hem, bij zijn vorftelijk vermogen, nimmer verderfelijk worden, zoo lang hij zich maar van het fpel onthield; doch weinige weken in de hazardfpel-kamer van CROCKFORD zouden hem waarfchijnlijk als tot den bedelzak gebragt hebben.

Toen CROCKFORD's huis opgerigt werd, noodigde men de voornaamfte reeds beftaande clubs uit, tot de hierboven vermelde grondftellingen van den nieuwen fpeelclub toe te treden, en lokte de leden door de verklaring, dat zij zonder ballotaadje en op de gewone voorwaarden, te weten twintig guinjes entrée, en tien guinjes jaarlijkfche contributie, toegelaten zouden worden. Oogenblikkelijk nam de Adel in masfa deel. Wie de geldvermogens der eerfte, nog levende leden gekend had, en wist aan te wijzen, hoe alles gekomen is zoo als het nu ftaat, zou een der merkwaardigfte hoofdftukken in de gefchiedenis des Britfchen Adels kunnen fchrijven. Hoe velen waren niet destijds in bezit van een vorftelijk vermogen, die ten gevolge van het fpel arm geworden zijn, en hunne armoede of naar het vaste land of naar hunne eenzame landkasteelen overgebragt hebben! hoe velen hebben niet hunne dwaasheid door zelfmoord geboet! hoe velen zijn van hartzeer geftorven! Van de ellende, welke zij over hunne huisgezinnen en verwanten gebragt hebben, willen wij niet eens fpreken. — Om aan hetgeen er bij CROCKFORD voorviel eenen mantel om te hangen, en de *flats* niet af te fchrikken, had de club, reeds van den beginne af uit Edellieden beftaande, een committé van beftuur aangefteld, gelijk zulks bij andere clubs het gebruik is. Dit zijn echter bloote poppen of zoogenaamde ftroomannen, en hunne werkzaamheid beperkt zich eeniglijk tot het opzigt over de leesinrigting en de gezelfchapszalen; wat de hazardfpel-kamer betreft, zoo hebben of verlangen zij over dezelve even weinig magt, als een der oppasfers over den Keizer van *Marokko*; ja zij wagen het niet, er eenen voet te zetten, zoo zij geen lust hebben de dobbelfteenen te doen ratelen. Hier heerscht CROCKFORD als oppermagtig Souverein, en verkiest of verwerpt volkomen naar willekeur; het laatfte gebeurt echter

flechts dan, wanneer een onnoozele hals „ fchoongemaakt is," dat wil zeggen, wanneer men hem tot zijnen laatften penning afgenomen heeft. Zoodra, luidens een ander kunstwoord, zoodanig flagtoffer „ uitgebloed" heeft, neemt de beleefdheid der bediénden een einde, en men behoeft het hun geen tweemaal te gelasten, den ongelukkigen, zoo hij laaghartig genoeg is om toelating te verzoeken, de deur uit te werpen; iets, dat nu en dan wel eens gebeurt.

Men heeft zich fomwijlen verwonderd, hoe CROCKFORD's fchuldenaars, daar fpeelfchulden geene wettige regtsaktie geven, zich gehouden rekenen, hem hunne verliezen te betalen; doch zij, die dit zeggen, kennen het wetboek van zedelijkheid, dat onder de hooge ftanden regeert, zeer weinig. Al wie de betaling eener fchuld van eer, gelijk men de aan de fpeeltafel aangegane fchulden noemt, mogt weigeren, onderfteld hij bezit de middelen om die te voldoen, zou fpoedig de reis naar *Coventry* moeten aannemen, hetwelk, in de taal des gewonen levens overgezet zijnde, zoo veel beteekent als, hij zou zich voor altijd van den omgang met zijnen ftand uitfluiten. Dit nu verdraagt geen Edelman, en bij de bloote gedachte aan zulk een lot bezwijkt de ftandvastigfte philofophie. Aan arme handwerkslieden daarentegen een aanmerkelijk kapitaal fchuldig te blijven, wanneer zij zoo onnoozel zijn, eenen heer van hoogen ftand zooveel te borgen, en voor al het manen en fmeeken der ongelukkigen doove ooren te hebben, dit is geene misdaad, ja veeleer is het onder de hoogere ftanden eene aanbeveling. Derhalve wordt de eerefchuld betaald, zoodra flechts de fchuldenaar daartoe de middelen in handen krijgt; maar de arme ambachtsman mag met zijn gezin gaan bedelen, borgen, ftelen, of van honger fterven, naar hij verkiest!

CROCKFORD's levensgefchiedenis is niet zonder belangrijkheid. Oorfpronkelijk was hij een kleine vischkooper, die geen ftuiver in de wereld had. Hij is echter een waar genie in het rekenen; onder het fpelen, hoe groot ook de inzetten zijn mogen, berekent hij de uitkomst uit zijn hoofd vooruit, met bijna volftrekte zekerheid. Toen hij deze *nuttige* begaafdheid bij zich ontdekte, begon hij, zelfs nog onder het drijven van zijn eerfte beroep, zijne fpelersloopbaan in eene Hel van ondergefchikten rang op het Koningsplein te *Londen*. Weldra opende hij, met drie andere perfonen, eene eigene bank voor het *Franfche* dobbelfpel; en hier moet deze com-

pagnieschap, in één saizoen, de hoogst aanzienlijke som van 200,000 pond sterling gewonnen hebben; eene winst, tot welke hij het thans, bij zijne vorstelijke inrigting, bezwaarlijk meer zal brengen, daar zijne onkosten nu ongelijk veel grooter zijn. Hij onttrok zich aan deze vereeniging, nadat de klagten over de met lood bezwaarde dobbelsteenen luid geworden waren, en kocht een huis in *St. James*-straat. Toen hem dit te klein werd, kocht hij er eenige huizen bij, brak die alle af, en deed in derzelver plaats, in 1825, het tegenwoordige prachtgebouw optrekken. Zijne opvoeding is uiterst veronachtzaamd, en, niettegenstaande hij dagelijks met de aanzienlijkste personen van den *Britschen* Adel omgaat, spreekt hij nog steeds in zijn oude voermans-dialekt, en zondigt bij zijn schrijven tegen alle regelen der spelling. Doch men weet, aan de speeltafel houdt alle onderscheid der standen op.

Onder de overige *Londensche* speelhuizen is hetgeen op CROCKFORD's naast in rang mag volgen het *Athenaeum*, in dezelfde straat gelegen. Deze inrigting behoort aan de Gebroeders BOND. Ook zij wordt op een' hoogen voet gedreven, doch moet voor die van CROCKFORD verre onderdoen. Eenige jaren geleden begrootte men hare wekelijksche uitgaven op 150 pond; thans echter zullen zij, in den drukſten tijd van het speelsaizoen, wel 250 pond beloopen. Dit huis is de magtigste mededinger van CROCKFORD, en vele leden van zijnen club deelen hunnen tijd en hun geld tusschen hem en de eigenaars van het *Athenaeum*. Men beweert, dat hier somwijlen in éénen nacht honderdduizend pond in omloop is, en dat de bank, in menige week, op eene zuivere winst van 10,000 pond kan roemen.

Eene andere speelinrigting van eenig aanzien is die in *Albemarle*-straat. De omstandigheden, onder welke zij zich een' grooteren toeloop van het publiek heeft weten te verschaffen, zijn opmerkelijk. In den eersten tijd na haar ontstaan deed zij slechts onbeduidende zaken, en het wilde den eigenaar niet gelukken duiven te vangen, zoodat inderdaad de winsten naauwelijks toereikend waren om de onkosten te dekken, en om de Helbewoners kaas en brood te verschaffen. Met dat al bezaten zij een kapitaal van 15,000 pond, de vrucht van het duivenplukken op eene andere plaats. Nu besloten zij, vier vijfden dier som vrijwillig op te offeren, om de *flats* in het denkbeeld te brengen, dat men in hun huis veel ligter geld kon winnen, dan in eenig ander. Deze

schrandere inval gelukte treffelijk: als een loopvuur verbreidde zich onder oude en jonge spelers de maar, dat in *Albemarle*-straat de dobbelsteenen zich tegen de bank verklaard hadden; de toeloop uit alle oorden der stad was ontzettend, en ieder dacht de bank nog veel geduchter te zullen plukken, zoo hij er al niet toe komen kon, haar overhoop te spelen; allen speelden zij hoog, en allen verloren. Zij beproefden het andermaal, in de hoop van gelukkiger te zullen zijn, en eenigen wonnen werkelijk, (hetgeen juist was, wat de eigenaars wenschten) maar het grootste aantal verloor. Zoo ging de zaak zeven of acht weken voort, binnen welken tijd de meesten „schoongemaakt" werden, en bij slot van rekening hadden de *Hellisten* niet alleen hunne 12,000 pond terug; maar nog 40,000 er bij gewonnen.

De speelhuizen van den tweeden rang zijn talrijk, en vele derzelven zijn aan het grootste gedeelte van het publiek geheel onbekend. De aanmerkelijkste zullen omgeveer zestien in getal zijn, en bevinden zich meestal in de nabuurschap van *Leicester-square*. Wie de speelhuizen naauwkeurig bestuderen wil, moet een van deze kleinere huizen bezoeken. Men treft hier gemeenlijk drie klassen van spelers aan. In de eerste klasse staat de man, die zich nog steeds in de kringen der *fashionables* beweegt, en nog altijd eenen goeden rok aan het lijf draagt, hoezeer hij CROCKFORD en het *Athenaeum* reeds moet mijden; want zijne vroegere middelen zijn zoodanig versmolten, dat hij niet meer zoo hoog kan inzetten als te voren; lager te spelen nu zou niet alleen zijnen hoogmoed kwetsen, maar ook zijne armoede verraden. Zoo lang hij kan, houdt hij den eersten staande en verbergt de andere; doch dit *lang* is bij eenen speler altijd vrij kort. — Hij, die de tweede klasse vertegenwoordigt, is iemand, die vroeger tot de eerste behoorde, doch thans niet meer in staat is, fatsoenlijk voor den dag te komen; zijne kleederen worden allengskens wat men *shabby genteel* (kaal en knap) noemt, en zijne zakken zijn in nog treuriger toestand. — In de derde klasse, eindelijk, ziet men eenen man, voor wiens geheele kleeding niemand eene halve kroon zou bieden. De rand van zijnen hoed is op drie plaatsen gebroken; deszelfs kleur was oorspronkelijk zwart, maar is nu, door het lange dragen, ligtbruin geworden, en in den bol heeft hij een gat, dat oogschijnlijk nog grooter was vóór men het lapte. Zijnen rok is het van voren en van achteren aan te

zien, dat hij vele vermoeijenisfen uitgeftaan heeft; de kraag alleen is nog geheel, maar met eene dikke korst bedekt; twee knoopen volgen misfchien nog hier of daar op elkander, maar de derde ontbreekt zeker, en de gaten van het laken te willen tellen zou vergeesfche moeite zijn. Tot één ding zou deze rok, en wel uitmuntend, kunnen dienen, te weten tot bekleeding van eenen vogelenfchrik. De waarfchijnlijkheid fpreekt er voor, dat de man geen hemd aan het lijf heeft; en heeft hij er een, zoo is het zeker alleen het overfchot van zulk een kleedingftuk, dat in de laatfte veertien dagen met geen water in aanraking gekomen is, en in de eerstvolgende veertien dagen het hoogstwaarfchijnlijk niet doen zal. De pantalon ftaat in de fchoonfte harmonie met den rok; het eene deel der kleeding befchaamt het andere niet. 's Mans baard heeft, minst genomen, in geene acht dagen een fcheermes gevoeld. Op zijn aangezigt ftaat de ftempel van het hongerlijden gedrukt, en vermoedelijk heeft hij den geheelen dag, behalve een ftuk droog brood, geen voedfel geproefd. En evenwel heeft hij, bij al deze ellende, niemand anders, dan hij zelf, weet hoe, een paar fchellingen of eene halve kroon weten op te doen, die hij nu op het fpel komt zetten. — Deze drie klasfen ven menfchen treft men in de geringere fpeelhuizen aan, en binnen weinige maanden of weken ziet men de fpelers uit de eerfte in de laatfte klasfe vervallen, want zelden blijven zij in de tweede ftaan.

Onder degenen, welke de fpeelhuizen van den tweeden rang bezoeken en door de *Grieken* daartoe verleid worden, zijn vooral kooplieden en koopmansbedienden uit de *City*, welke laatften het in zulk een geval met het geld of goed van hunnen principaal zoo naauw niet nemen, en ook fpoedig of voortvlugtig worden, of in de gevangenis geraken, of eindigen met zelfmoord.

In de fpeelhuizen van den derden rang hebben bedienden van den hoogeren en lageren Adel, als ook winkelknechts, enz. hunne verzamelplaats; en vanhier ontftaan de menigvuldige diefftallen, welke deze beide klasfen tegen hunne meesters plegen. De Schrijver der *Ervarenisfen omtrent de Old-Bailey* begroot de fom, welke de lakkeijen der hooge ftanden, gedurende een jaar tijds, in de fpeelhuizen verliezen, door elkander gerekend, op 1,500,000 fterling, (achttien millioen Holl.) en al ware dit eenigzins overdreven,

zoo zijn 1,000,000 pond zeker niet te veel. Gewoonlijk treft men in een speelhuis van deze klasse veertig à vijftig personen aan, en het gemiddelde van het getal der in een etmaal zulk een huis bezoekende personen wordt op honderd-entwintig berekend.

Men zal vragen, hoe het komt, dat men zooveel van lieden hoort, die al hun geld in de speelhuizen verliezen, en nimmer van dezulken, die er winnen? Waar zoo velen verliezen, denkt men, moet toch één winnen. — Dit is ligt uit te leggen. Met al de speelhuizen staat een aantal schobbejakken in verbindtenis, die zaamgezworen zijn, elken nieuweling te plunderen, en, wanneer zij hem den laatsten penning afgenomen hebben, het geld te deelen. Soortgelijke lieden zijn niet alleen, door langdurige oefening, met alle mogelijke spelen innig bekend, maar zij vinden er ook in het geheel geene zwarigheid in, om, wanneer hunne ervarenis niet toereikend is, regtstreeks te bedriegen. Dit geschiedt op alle mogelijke wijzen, al naar de omstandigheden. Somwijlen drukken zij den werpbeker zóó te zamen, dat zij met voldoende zekerheid voorzien kunnen, welk getal oogen boven zal vallen; in andere gevallen maken zij van valsche dobbelsteenen gebruik, of zij houden, zonder dat de vreemde het merkt, eenen steen tusschen vinger en beker vastgedrukt, terwijl zij de anderen schudden. Vóór eenige jaren verloren verscheidene adellijke personen in een speelhuis in *Piccadilly* 50,000 pond onder verdachte omstandigheden; zij namen de dobbelsteenen met zich, en nu bleek het, dat ze aan den eenen kant zwaarder gemaakt waren. Bij het kaartspelen bezigt men niet zelden valsche kaarten, en zijn dezelve al echt, zoo zijn de *Grieken* op knepen afgeregt, welke het den nieuweling ondoenlijk is te doorzien. Betrapt echter het arme slagtoffer zijne tegenpartij ook op bedrog, zoo is het er daarom niet beter aan toe, ja in sommige gevallen nog erger. Steeds is er een toereikend aantal spitsbroeders bij de hand, die elk oogenblik bereid zijn het tegendeel te bezweren, wanneer de *flat* over valsch spel mogt klagtig vallen; en helpt dit niet, zoo maken zij ook wel geene zwarigheid hem vuistslagen te geven. In de meeste gevallen echter hebben de *Helliten* geen valsch spel noodig, en, daar zij toch altijd voor ontdekking schromen, nemen zij dit middel slechts ter hand, wanneer geen ander helpen wil. De gewone wijs, om eenen onnoozelen hals te plun-

deren, bestaat, in de geringere speelhuizen, daarin, dat lieden, die met de *Hellites* onder ééne deken liggen, medespelen, en voor een gedeelte ook schijnbaar veel verliezen. De-ful wordt door de omstandigheid, dat hij ongeluksmakkers heeft, bij goede luim gehouden. Elk speelhuis onderhoudt een aantal lieden van deze soort, die allen naar den laatsten smaak gekleed, wier vingers met gouden ringen overladen, en wier schitterende horologiekettingen met nog ongelijk meer cachetten behangen zijn, dan zelfs die van Sir ROBERT PEEL. Kleederen en tooisel worden door de eigenaars dezer huizen voor hen steeds gereed gehouden.

De bovenvermelde zijn eenige dier middelen, van welke de *Hellites* en de in derzelver soldij staande wezens zich bedienen, om elken domkop, die hun voorkomt, te plunderen. Er zijn er nog veel meer, die echter voor hem, welke met het spel te *Londen* onbekend is, niet ligt begrijpelijk te maken zouden zijn. Genoeg, dat ieder, die, van geld voorzien, in een dezer Helhuizen geraakt, zonder eenen duit in den zak er uitkomt; of, laat men hem al een paar maal winnen, zoo geschiedt zulks om hem nog dieper in het net te lokken. Hoe veel, door elkander genomen, de som wel beloopen mag, die jaarlijks in de speelhuizen verloren wordt, laat zich moeijelijk bepalen; ik geloof de waarheid vrij nabij te komen, wanneer ik dezelve, de groote speelinrigting in *St. James*-straat medegerekend, op zeven of acht millioen ponden sterling (84 à 96 millioen Holl.) begroot. Men bedenke slechts, welke geweldige sommen de eigenaars der hoogere speelhuizen, ondanks de overmatige weelde, die er heerscht, in den zak steken. Kort geleden zijn twee deelhebbers aan zulke inrigtingen uit dezelve getreden, de een met 150,000, de ander met 140,000 pond; beide waren zoo goed als met niets begonnen, en bezitten nu hunne landhuizen, paardenstoeterijen, kortom alles, wat tot eenen *man of fashion* behoort. Eenen *Helliet* uit een der speelhuizen van den minsten rang vond men onlangs in zijn eigen woonhuis stomdronken op den grond liggen; hij had 1200 pond aan banknoten in de hand, die, volgens zijne eigene verklaring, zijn aandeel aan de winsten van den vorigen nacht uitmaakten. De Heeren BOND, eigenaars van het *Athenaeum*, waren nog vóór weinige jaren arme *Joodsche* kramers, en nu schat men ieder van hen op 60,000 pond. Eerst eenige maanden geleden gaf de oudste broeder, EPHRAÏM, 15,000 pond

voor eene ſtoeterij, welke een Edelman verkoopen moest om zijne ſchulden van eer te betalen.

Of en wanneer de wetgeving tegen deze zetels der ondeugd hulp verleenen zal, is hoogst onzeker; de tegenwoordige wetten zijn nu eenmaal ontoereikend, om het vreeſelijke kwaad, dat de ſpeelhuizen aanregten, te beletten, en de bezitters dier huizen weten, door de ontzaggelijke middelen, waarover zij beſchikken kunnen, alle verbod en ſtraf te ontduiken of krachteloos te maken. Dat de ſpeelhuizen, gelijk het behoorde, geheel uitgeroeid of ook ſlechts door wetten beperkt zullen worden, meen ik reeds daarom in twijfel te moeten trekken, wijl de leden van CROCKFORD's club grootendeels tot de beide Kamers van het Parlement behooren, en het toch waarlijk te veel gevergd zou zijn, dat zij voor eene wet zouden ſtemmen, welke zij waarſchijnlijk het eerst zouden trachten te ontduiken.

MERKWAARDIGE WETENSCHAPPELIJKE PROEFNEMING VAN DEN HEER ANDREW CROSS.

De *Somerſet Gazette* bevat het volgende artikel: — 'Met genoegen deelen wij aan onze lezers de volgende merkwaardige proefneming van onzen beroemden nabuur, den Heer ANDREW CROSS, mede. Het publiek weet, dat de Heer CROSS onlangs eene reeks van onderzoekingen over de kristalliſatie door middel zijner galvaniſche batterij in 't werk geſteld en ontdekkingen gedaan heeft, welke een geheel nieuw licht over de wetenſchap verſpreiden. Vóór eenige weken bereidde hij eene kiezelaarde bevattende vloeiſtof tot kristalliſatie. Hij verhitte een' vuurſteen tot witte gloeijing, en wierp dezen daarop in water, om hem tot poeder te brengen. In dezen toeſtand werd nu de kiezelaarde met zoutzuur oververzadigd. Het mengſel werd in een klein glas gegoten, en eene reep flanel daarin zoo opgehangen, dat een eind daarvan over den rand hing, alzoo het vocht opzoog, en dan in een' trechter overbragt, waaruit het vervolgens op een ſtuk ijzererts van den Veſuvius drupte, waarop men twee draden, die met elke pool der batterij in verbinding ſtonden, aanbragt. Wij moeten opmerken, dat het ijzererts eerst uitgegloeid was, zoodat er geene levenskiem in beſtaan kon. De Heer CROSS nam nu dagelijks de draden waar, om te zien,

of er nog geen kristallisatie daaraan begon te ontstaan. Op den veertienden dag zag hij eenige kleine witte vlekken op den steen. Vier dagen later waren deze langer geworden en hadden eenen eironden vorm aangenomen. Hij besloot daaruit, dat zij beginnende kristallen waren. Zijne verwondering was zeer groot, toen hij op den tweeëntwintigsten dag zag, dat acht pooten uit elk dezer witte ligchamen uitstaken; want hij kon naauwelijks gelooven, dat het levende wezens zijn zouden. Op den zesentwintigsten dag echter steeg zijne verbazing tot den hoogsten trap; want het was nu buiten allen twijfel, dat zij zich bewogen, aten, dat zij volkomene insekten waren [mijten, *Acari?*], terwijl er later nog 18 of 20 te voorschijn kwamen. Zij hadden acht pooten, vier draden aan het achterlijf en vele haren aan de randen. Hunne bewegingen kon men met het bloote oog zien; hunne kleur was graauw, hunne zelfstandigheid brijachtig. Zij schenen van de kiezelaardige deeltjes der vloeistof te eten. De buitengewoonste omstandigheid bij hun ontstaan was de geaardheid der vloeistof, waarin dit dier leeft, daar dit zuur bijkans oogenblikkelijk elk ander levend wezen doodt. Eene tweede proefneming bewees, dat deze dieren uit de kiezelaarde en niet uit het zuur ontstaan, daar men een ander stuk vuursteen eveneens behandelde, maar zonder zuur er bij te voegen, waarop na drie weken een dergelijk insekt in de kronkelingen van een' der metaaldraden gezien werd. De Heer CROSS heeft zich, met zijne gewone bescheidenheid, vergenoegd met de daadzaak, zonder in hare verklaring te treden. Hij staat daarover in briefwisseling met Prof. BUCKLAND, en deze geleerde heeft eene verklaring gewaagd, die door volgende waarnemers naar herhaalde proefnemingen beoordeeld moet worden. Wij moeten nog opmerken, dat zich de insekten vooral aan de negative pool bevonden. Een *Duitsch* natuuronderzoeker heeft onlangs ontdekt, dat kiezelaardige en andere steensoorten vooral uit overblijfsels van insekten [*infusoria*] bestaan. Konden niet de kiemen van eenigen derzelven uit hare gevangenis verlost, en, in eene ter ontwikkeling der levenskracht gunstige verhouding gebragt, daardoor, na eenen slaap van duizenden jaren, in het leven zijn overgegaan?

[De Vertaler van het berigt dezer zonderlinge proefneming meent, dat men behoedzaam behoort te zijn, om aan deze zaak geloof te geven, ja twijfelt, of zij wel veel meer ge-

zag heeft dan de van de *Kaap*, zoo het heette, door HERSCHEL bekend gemaakte ſterrekundige ontdekkingen.]

WENKEN.

Wanneer men de Gedenkſchriften der Maatſchappij *tot Nut van 't Algemeen* onpartijdig leest, zoo ziet men daaruit, dat bij derzelver oprigting niet alleen geen ander doel beſtond, dan om, door beſchaving en verlichting, algemeen menſchengeluk te bevorderen, maar ook, dat men ſedert eene halve eeuw aan dat edel doel getrouw is gebleven, en geene middelen onbeproefd heeft gelaten, om in de bereiking daarvan gelukkig te ſlagen.

Opmerkenswaardig is hare geſchiedenis. Uit geringe beginſelen voortgekomen, had zij in den aanvang van haar beſtaan, en zelfs nog lang daarna, te kampen met magtige vooroordeelen van onderſcheidenen aard, waaraan zij kloekmoedig het hoofd heeft geboden; terwijl zij zich bij de ontzettendſte Staatsomwentelingen, toen eene verderfelijke partijwoede alles dreigde omver te rukken, heeft weten ſtaande te houden en uit te breiden. Met het hoogſte regt vierde men dus, weinige jaren geleden, overal, waar ſlechts afdeelingen beſtonden, met geestdrift haar vijftigjarig beſtaan; doch nergens konde dit gepaster geſchieden, dan in het nederige *Edam*, waar die weldadige plans het eerst aan den grond toevertrouwd, en het licht ontſtoken werd, dat zich thans zoo heerlijk, niet ſlechts over geheel ons Vaderland, maar ook over deszelfs overzeeſche Bezittingen verſpreidt. Erkent men (en wie, die niet gansch door vooroordeelen verblind is, doet zulks niet?) de Maatſchappij *tot Nut van 't Algemeen* voor eene ſtichting, in doel en werking in geene andere landen hare wedergâ vindende, zoo mag *Edam* er zich op verheffen, dat binnen hare veste derzelver eerſte grondſlagen zijn gelegd geworden. Doch is het niet te verwonderen, dat eene Natie gelijk de onze, die anders zoo mild is in het oprigten van Gedenkteekenen, en in eenen tijd als den tegenwoordigen, waarin men nog onlangs eene inſchrijving opende tot goedmaking van de kosten, welke de oprigting van een ſtandbeeld, aan den grootſten van *Nederlands* Zeehelden, aan den onſterfelijken DE RUITER gewijd, zoude vereiſchen, — dat

men thans nog achterlijk is gebleven in het daarstellen van eenen eenvoudigen Gedenksteen voor de stichting dier Maatschappij daar ter plaatse? Is het nalatig blijven te dezen wel met het volkskarakter overeen te brengen? Het nederig, onaanzienlijk voorkomen van het stadje *Edam* zal hier toch wel niet in den weg staan; want, behalve dat het betere dagen gekend heeft, is men dáár, bij achteruitgang van welvaart, (het droevig lot der tijden) geheel niet van betamelijk eergevoel ontbloot; ook worden dáár de belangen der Maatschappij geheel niet verwaarloosd, waarvan tot bewijs verstrekt, dat, binnen een zeer kort tijdsverloop, aan eenen geachten inwoner dier stad drie malen het gouden eermetaal is toegekend geworden. Het ware te wenschen, dat men hierop eens de aandacht vestigde. Ongetwijfeld zouden alle Departementen daartoe volgaarne het hunne willen bijdragen; terwijl men, zoo gemeenschappelijk zamenwerkende, weldra *Edam* luisterrijk zag gehandhaafd in de eer der grondlegging van eene Maatschappij, die met het meeste regt tot zinspreuk heeft: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Haarlem, Maart 1837.

GEEN NIEUWE ROK!

Ik mag geen nieuwen rok lijden. Heb ik een' zindelijken knecht, dan laat ik dezen altijd zulk een nieuw kleed eene week lang dragen, tot dat althans de persvouwen, de naadsteken, de glans, met één woord alle kenmerken van nieuwheid verdwenen zijn. Menigeen noemt mij misschien een' gek; maar, ik ben nu eenmaal zoo. Ik wil intusschen vermelden, wat mij aan een' nieuwen rok ergert. Misschien denkt daarbij menigeen bij zichzelven: „ Mij gaat het juist zoo!"

Daar ga ik met een' nieuwen rok uit. Een vriend komt mij tegen, en knijpt mij lagchend in den arm; en vraag ik dan waarom, hij antwoordt spottend: „ Opdat ik den snijder er uit knijpe!"

Een andere lustige gezel blijft reeds van verre staan, als hij mij ziet aankomen, slaat de handen vol verbazing zamen, en vraagt mij tergend: „ O, welk een mooije nieuwe rok! Is hij ook reeds betaald?"

Een' derden moet ik rekenschap geven, hoeveel het laken

heeft gekost; hij vindt het fraai van kleur en fijn, maar bewijst mij tevens, dat het zijne toch nog fraaijer en fijner, en daarbij goedkooper is.

Een vierde vindt aan de snede iets te berispen, en recommandeert mij zijnen snijder.

Een vijfde eindelijk verzekert mij, dat het laken zijne kleur zal verliezen, hoe fraai het thans ook zij.

„Kijk hij reis met zijn nieuw koopje! die beeldt zich vrij wat in!" roept een voorbijganger mij toe.

„Waarom van daag zoo mooi opgeschikt?" vraagt mij juffer S., die mij ontmoet, nieuwsgierig.

Komt mij op straat iemand tegen, wien *ik* geld schuldig ben, zoo verbeeld ik mij, dat zijn blik zich gemelijk op mijn' nieuwen rok vestigt.

Bejegent mij daarentegen een, die *mij* geld schuldig is, en ziet hij mijnen nieuwen rok, zoo ben ik zeker, dat hij, in stede van de oude schuld te betalen, weldra eene nieuwe bij mij zal pogen te maken.

Eenen arme, die mij op straat om eene aalmoes aanspreekt, en mij, om mijn' nieuwen rok, *uwe Genade* betitelt, moet ik toch wel een stuk zilvergeld, in plaats van koper, geven.

Aan elken hoek eener straat blijf ik staan, en sla met mijn' zakdoek het stof van de laarzen.

Hier of daar knelt altijd een nieuwe rok, hoe goed hij ook gemaakt zij; een oude zit veel gemakkelijker.

Mijn meisje maakt toespelingen op mijnen rijkdom en op hare armoede in kleederen. „Ik kan mij in het openbaar thans niet met u vertoonen!" zegt zij. Wat volgt daaruit?...

Ik vermijd eene steeg waar gebouwd wordt, opdat geen kalk op mijn' nieuwen rok valle; ik wijk tien schreden voor een snelrijdend rijtuig; ik til de beide rokpanden op, wanneer ik mij ergens nederzet; kortom, het bewustzijn, dat ik een' nieuwen rok aanheb, kan ik niet verloochenen, gelijk men hetzelfde iedereen kan aanzien.

Ik ontdek, dat oude handschoenen bij een nieuw kleed niet passen, en treed derhalve, schoon de mijne nog geenszins versleten zijn, een' winkel binnen, om een paar nieuwe te koopen. Even zoo gaat het mij met mijnen halfsleten hoed.

Een vriend zegt mij, dat mijn nieuwe rok op den eenen schouder eene plooi trekt; ik steek daarom dien schouder zoo veel mogelijk achterwaarts, om die plooi op te vullen.

De lucht betrekt; ik loop, dat ik zweet.

Het ergste van alles is nog, dat men meent, en mij vraagt, of ik uit vrijen ga?

Zoo schep ik eerst weêr adem, als ik des avonds thuiskome, den nieuwen rok uittrekke, en mij in mijn' ouden, gemakkelijken huisjas werpe!

AAN EEN OUDERENPAAR, BIJ HET AFSTERVEN VAN EENEN VEELBELOVENDEN NEGENTIENJARIGEN ZOON, OP DEN 27 FEBRUARIJ 1837. (*)

Gij weent — ik ken *die* ſmart, in woorden niet te kleeden;
Den last, die loodzwaar drukt op 't zaamgeſchroefde hart!
Gij hebt vergeefs gehoopt, vergeefs getreurd, gebeden;
U blijft niets dan uw rouw — uw aardsch beſtaan heet...ſmart!

Ja, ſmart; oneindig leed, dat enkel oud'ren lijden,
Als eigen vleesch en bloed tot nietig ſtof vergaat;
Wie geeft u kracht en moed, den bangen ſtrijd te ſtrijden?
De wereld? — Ach! haar hulp, haar zorg komt hier te laat.

Werpt op het dierbaar pand de laatſte handvol aarde;
Werpt nog een' natten blik op 't onverbidlijk graf!
Hij ſluimert, die u eens de reinſte vreugde baarde,
Wiens leven 't leven u met ſchooner glans omgaf!

Hij is den heil'gen kring van 't huisgezin ontvloden;
In 't lijkkleed ingehuld, ontweek hij aan uw borst;
Hij rust bij 't talloos tal der diepbedolven dooden;
Hij wierp de lasten af, die gij, bedroefden, torscht.

Vergt gij *mijn'* troost? — Niet ik, *hij zelf* zal trooster wezen.
Gedenkt gij aan zijn deugd, zijn kinderliefde en trouw,
Dan is zijn eerezuil in 't oud'renhart gerezen.
Die troost ſchenk' hij u zelf, bij 't knellen van den rouw!

Hij was een brave zoon — hij wist uw zorg te ſchatten;
Dat ſprak zijn bleeke mond, dat ſprak zijn brekend oog:
Wenscht gij den diamant in aardſchen vorm te vatten,
Als God hem overplaatst aan 's Hemels reinen boog?

Hij ruste zacht en kalm — zijn werkkring is begonnen,
Waar hooger vreugd en heil d' ontboeiden geest verkwikt;
Hij heeft den laatſten ſtrijd (ons wacht hij nog) verwonnen;
Hij kent dat leed niet meer, dat ons de borst verſtikt.

Gij weent — ik eer die ſmart; want innig Godbetrouwen
Doorvlamt met heilig vuur uw diepbedroefd gemoed.
Gij zult den braven zoon op aard' niet meer aanſchouwen —
Misgunt ge aan 't dierbaar kind het hoogst en eenigst goed?

Eens zinkt die zelfde nacht ook op uwe oogleên neder.
Een handvol jaren nog — gij vindt den uwen weêr.
Bemindet gij uw' zoon, reeds hier op aard', *zoo* teeder,
O! voor den troon van God mint gij hem *eindloos meer*.

B. T. LUBLINK WEDDIK.

(*) Mogelijk vinden treurende ouders, in deze eenvoudige woorden, een' weêrklank van hun eigen gevoel. Dit alleen bewoog mij, om voor deze regels eene plaats te vragen in de *Vaderlandſche Letteroefeningen*.

MENGELWERK.

IETS OVER LODEWIJK VAN VELTHEM EN ZIJN SPIEGEL HISTORIAAL.

(*Vervolg en slot van bl.* 241.)

V. De eenige gedrukte uitgave van LODEWIJK's *Spiegel* is die van IS. LE LONG in 1727 in folio.

Deze verzekert ons in zijne inleiding, dat er slechts één manuscript van dezen schrijver bestaat, 't welk in 1620 het eigendom was van Mr. A. VAN MEUSENBROEK, te *Dordrecht*, die het ter leen gaf aan W. VAN GOUTHOEVEN, den schrijver van het *Goudsche Kronijkje*, waarin deze een uittreksel uit VAN VELTHEM drukte. Daarop kwam het in handen van P. SCRIVERIUS, die wederom een gedeelte achter zijn' *Toetssteen van 't Goudsche Kronijkje* in 't licht gaf. Later ging het handschrift over bij Prof. A. MATTHÆUS, nadat F. A. VAN WESTPHALEN het korten tijd bezeten had. Eindelijk kocht de Heer OOSTER (en van dezen weder IS. LE LONG) hetzelve uit den boedel van voormelden Hoogleeraar in 1717. (*)

Jammer voorwaar, dat vóór dezen laatsten bezitter geen der vroegere geleerde eigenaars de uitgave ondernomen had. „Wij hebben," zegt HUYDECOPER in zijne *Proeve*, (†) „een weldaad ontvangen van LE „LONG, toen hij ons dat werk mededeelde; doch niet „geringer zou die weldaad geweest zijn, indien hij 't „ons zonder zijne zogenoemde verklaaringen of uitleggingen hadt gegeven."

Wat wij LE LONG bovendien kunnen dankweten, is,

(*) C. VAN ALKEMADE gaf er een gedeelte van uit achter zijn' MELIS STOKE, en houdt den schrijver voor een' onbekende.

(†) Volgens de uitg. van LELIJVELD, IIIde D. p. 400.

dat hij den langvergeten' naam des ſchrijvers uitvond. Uit de boven vermelde regels had elk opgemaakt, dat de *onbekende* ſchrijver gedicht had om te believen heer LODEWIJK VAN VELTHEM, Heer van *Vorne*; en dit was nog al door eene profesſorale hand er bijgeſchreven. Daar zulk een gezag verdere twijfelingen omverreſtiet, hadden allen met ééne penneſtreek verklaard, „dat „de-ſchrijver een onbekende was." Ook LE LONG noemde hem eenmaal zoo; maar, van zijne dwaling teruggekomen, herſtelde hij den *Brabandſchen* Priester in zijne eer. Wat overigens het handſchrift aanbelangt, VAN WIJN klaagt geenszins ten onregte, dat het vol ſchrijffouten is. Uit den boedel van LE LONG werd het aangekocht voor de bibliotheek der Univerſiteit te *Leyden*, waar het ſedert gebleven is.

VI. Wij ſpraken zoo even van een' Heer van *Vorne*. Volgens de zeer aannemelijke gisſing van VAN WIJN, was deze Edelman Heer van *Foron*, *Voeren* of *Vorne*, in het land van *Daalhem*, en geenszins een telg uit ons *Hollandſche* geſlacht van dien naam. Indien men dit voor waar mag aannemen, droeg LODEWIJK zijn werk zeker aan geen voornaam Edelman op. Het vreemdst is, dat hij dezen heer niet eenmaal gezien had, en het werk alleen aan hem toewijdde door aandrijven van diens knecht JAN VISIER, met wien VELTHEM te *Horne* (*) ſprak, en die hem de deugden zijns meesters hoog ophemelde en een' biechtvaderspost in 't verſchiet voorſtelde, wanneer hij den *Spiegel* zijn' meester

(*) Eene plaats aan den linkeroever der *Maas* tegenover *Roermond*. Deszelfs Graven behoorden tot den hoogſten Adel (MORERI, *Dictionn.* ad vocem *Hornes*) en voerden drie met zilver verſierde jagthorens van goud op een veld van keel. (SEGOING, *Tréſor Héraldique*, p. 423.) Toen VAN VELTHEM te *Hornes* JAN VISIER ſprak, zal WILLEM IV er Graaf geweest zijn. Ik vind bij MORERI, dat diens zuster MARGARETHA getrouwd is met een' Heer van *Bornes* (of *Vornes?*) uit *Limburg*. Zou misſchien dit huwelijk met VISIER's aanwezigheid te *Hornes* in verband ſtaan?

aanbood. Dit toch maakt men op uit het 15de Hoofdſtuk des VIIden Boeks:

I'n ſael's niet laten om haren nijt, (*)
Ic ſael 't den Heren laten weten,
Daer mi al goet af es beheten, (†)
Van *Jans* monde die hiet *Viſier*.
Dor ſijns Heren wille ſal ic hier
Deſe heymelijcheit laten verſtaen;
Omdat ic hope noch ſonder waen
Dat ic ſijn Pape (§) ſal weſen hierna.

En aan het ſlot zegt hij:

Oec ben ic dies alſo bedacht,
Dat ic dengenen wille vermanen
Die mi hier toe heeft ontſpanen, (⁎)
Dat ic dit dichte den Here van *Vorne*!
Dat was *Viſie*[*r*], die mi te *Horne*
Van hem ſede ſo vele dogede
Dat mi dichtens te bat hogede.

Wij lezen niet, of VELTHEM's wenſchen vervuld zijn.

VII. Men zal onder het lezen bemerkt hebben, dat de *taal* zoo zuiver niet is als die van MELIS STOKE of MAERLANDT; niet *Hollandsch*, maar *Brabandsch*. De nabijheid van *Frankrijk* en *Duitschland* en de gedurige oorlogen met het eerſte rijk maakten de *Vlaamſche* of *Brabandſche* taal reeds vroeg tot eene halfſlachtige en verbasterde.

Men beſchuldigt derhalve onzen Schrijver ten onregte van onzuiverheid en het aanwenden van vreemde woorden; — integendeel, zulks geeft eene eigenaardige tint aan zijn werk, en beveſtigt ons, dat hij een *Brabander* was, die in zijne landstaal ſchreef. Echter zijn ook onze *Hollandſche* Schrijvers van die dagen niet vreemd

(*) Ik zal niet zwijgen, het niet nalaten, hoezeer der priesteren naijver woede. (†) Beloofd, toegezegd.
(§) Biechtvader, huisdeken. (⁎) Ontſpannen, verledigd.

van fommige dier bastaardwoorden. Wie herinnert zich niet in STOKE gelezen te hebben *barenteeren* (verfchrikt rondloopen), *maysniede* (*mesnage*, huishouding, knechten), *menifoen* (roode loop), *joeste* (aanval), *vilein* (leelijk, gering), *pongijs* (ftrijd), *covent* of *akort* (verdrag), *conquereren* (*conquérir*); *fijn* voor einde, *tribulacie*, *gracie*, *refpijt* (uitftel), *flattieren*, *Faluut*, *logieren*, *purgeren* (zuiveren, verantwoorden), *fconfieren* (*conficere*, vernietigen), *hoestèl* (*oustil*), *vermaledijd* (*maudit*), om van andere niet te gewagen? (*) Dan, zoo als wij reeds zeiden, het *Brabandsch* nam er meer als burgers op, en dus is het aantal der bastaardwoorden veel grooter bij deszelfs Kronijkfchrijvers VAN HEELU en VAN VELTHEM, dan bij de onze.

Wanneer men flechts even den *Spiegel* doorloopt, ftuit men op de *Franfche* woorden *baetfelere* (†), *opfcuer* (§), *frenefie* (⁎), *lake* (‡), *faeten* (**), *fomere* (††), *pays* en *ompays* (§§), *delijt* (⁎⁎), en wederom op de *Duitfche heruut ragen* (‡‡), *bergelijn* voor *bergje* (***), *ringen* (†††), *yemen gebreken* (§§§), en eindelijk op de *Engelfche els* (⁎⁎⁎) en *engiene* (‡‡‡). Vreemd worden, ouder gewoonte, de *Latijnfche* woorden verbogen; hierdoor kwam van het reeds barbaarfche *incarnatio* (vleeschwording) het nog barbaarfcher *incarnacioen*, van *flumen flume*, van *aquaeductus hagedocht*, van *pugna pongijs*, van *rudis ruut*, op dezelfde wijs nagenoeg als eeuwen later *comptoir* in *kantoor*, *corps-de-garde* in *kortegaard* verbasterde.

Onder de meer inlandfche of echt *Brabandfche* woor-

(*) Voorbedachtelijk verzwegen wij *malengien*, *confort* en *onnoyaelheden*. Zie VAN WIJN, bl. 278. (†) *Bacheliers*, VI. 9. (§) *Obscur*, VII. 1. (⁎) *Frénefie*, VII. 16. (‡) *Lac*, ftilftaand water, badplaats, I. 16. (**) *Saturer*, I. 14. (††) *Bête de fomme*, II. 18. (§§) *Paix et non paix*, *guerre*, II. 19. (⁎⁎) *Délices*, genoegen. (‡‡) *Herausragen*, II. 19. (***) Bergje, I. 12. (†††) *Ringen*, VII. 3. (§§§) Iemand begeven, *gebrechen*, II. 18. (⁎⁎⁎) *Elfe*; anders, ibid. (‡‡‡) *Engine*, werktuig, IV. 21.

den tel ik *daremgerden* (*), *verſaect* (†), *niemare* (§), *ſtem* (⁎) *mieten* en *miede* (‡), *abolge* (**), *veter* en *veteren* (††), *brake* (§§), *goem*, *gomen*, *begomen* (⁎⁎), *ſtavelie* (‡‡), *puud* (***), *broech* (†††), *ontploken* (§§§), *ongans* (⁎⁎⁎), *virijn* (‡‡‡), *mesprake* (****), *gereit* (††††), *ontcrecht* (§§§§) en duizend andere meer, welke op te noemen ons even gemakkelijk zou vallen, als de lezing er van vervelend en vermoeijend zijn zou.

VIII. Men ziet, dat de *rijmtrant* dezelfde is als die van STOKE; doch zijne dichterlijke waarde komt ons hooger voor. Reeds de door ons aangehaalde ſtukken, bijzonder de brief des Konings aan den Paus, verdienen zeker onze opmerking, en zijn niet van de minſte dichtſtukken, die in dit tijdvak voorkomen.

Ik zal mij geenszins vermeten, VELTHEM met MAERLANDT, „dien *Nederlandſchen* ENNIUS," zoo als hem VAN WIJN noemt, gelijk te ſtellen; en echter kwam het mij voor, dat in LODEWIJK, bij minder dichterlijke verdienſten, tevens minder van die vervelende en telkens terugkeerende ſtopwoorden of rijmaanvulſels, b. v. „ſonder waen," „ſijt's gewes," „ſecg ic di," waarvan STOKE overvloeit, voorkomen. Ten voorbeelde ſtrekke IV Boek, Hoofdſt. 21, waarin het beleg van *Kortrijk* vermeld wordt, en dat, te lang om hier ingelascht te worden, ongetwijfeld eene nadere lezing verdient. Dan, zulke plaatſen zijn geens-

(*) Buik- of zadelriemen, II. 16. (†) Verſaagd, II. 18. (§) Nieuwtje, nieuwmare, II. 19. (⁎) Scheef, II. 19. (‡) Omkoopen en ſoldij, II. 23. V. 1. (**) Verbolgenheid, I. 16. (††) Band, boei, VI. 6. (§§) Kluister, van waar brakhond, ibid. (⁎⁎) Bezorgen, zorg, VI. 5; hiermede kon *bruidegom* zamenhangen: zie echter op dat woord BILDERDIJK's *Geſlachtlijst*. (‡‡) Schavot: hangt *Stavelot* hiermede zamen? VI. 8. (***) Puit, kikvorsch, ibid. (†††) Bros, vergankelijk, VII. 16. (§§§) Uitgeplukt, geopend, VII. 17. (⁎⁎⁎) Ongaar, bedorven, IV. 49. (‡‡‡) Vurig, VII. 17. (****) Miszegging, laster, var. loc. (††††) Geraamte, Duitsch *Gerippe*, in 't Iſte B. (§§§§) Ontweldigd, VII. 19.

zins schaarsch. Menigwerf is de taal mannelijk, krachtig en bondig. Hoort de aanspraak van een' bode, die door de oproerige inwoners van *Wallis* gewond was, tot Koning EDUARD, die met zijne Edelen in vrolijkheid zijne huwelijksfeesten vierde; II B. c. 17:

Versaect Coninc, en oec blode!
Ende die hier sitten bi u! Hoe node (*)
Souden si comen daer men soude striden!
Ic sie wel, Coninc! nu ten tiden
Dat si sitten al versaect.
Siet! hoe di gene sit en traect,
Onverweect met sine bode! (†)
Ic wane hi vechten soude wel node
Enen camp teghen hem tween!
Here Coninc! Gi sijt hier al in één (§)
Met uwer feest, ende u lant.
Es den *Waloysen* bat becant (*)
Dan 't u es! Comt! waer toe ees 't goet,
Dat gi Coninc heten doet?
Ic moet u 't segen nu terstont:
Siet hoe ic ben gewont
Ende bebloet om uwe sake!
En doe di hieraf gene wrake,
Ic segge dat gi geen Coninc sijt!
Ende die hier saten nu ter tijt
Bi uwer siden eeten en drinken,
God hi moet si alle scrinken, (‡)
Of si mi niet helpen wreken
Over die *Waloysen*! — —

Men ziet hier tevens een voorbeeld van overloopende regels (*vers coupés*), die der gewone eentoonige maat verscheidenheid bijzetten, en anders in VELTHEM's tijdvak alles behalve veelvuldig te vinden zijn. Doch niet altijd volhardt LODEWIJK bij den kronijktrant; hij neemt somtijds hoogere vlugt, en kleedt zijne gedachten

(*) Ongaarne. (†) Hoe men, zonder zijne hoede en magt op te roepen, zit en talmt. (§) Bijeen. (*) Beter den vijand, dan u bekend. (‡) Krenken, straffen.

in bevalliger maat. Het rijm wordt aangenamer door herhaling; b. v. VIII B. c. 34 aan de Maagd MARIA:

Onbefmette van aller liue,
Ende reine bouen alle wiue,
Moeder ende Maget uutvercoren!
Gi fijt ene die dierfte oliue,
Ende meer gehoget in uwen becliue (*)
Dan nie mensce, die werd geboren.
Wat ees 't dat ic van u fcriue,
En fi dat ic ane u bliue?
I'n fael's niet connen comen te voren
(Al hadd' ic te mi noch finne viue)
Die dinc te maken, die ic bedriue:
Nochtan fo werd mi na dat horen
Al te fwaren een becoren.

In dien fmaak is het einde des VIIden Boeks:

Hier int die feuende Boec vorwaer:
Den achtenden foude ic gerne verclaren.
Die Here van-al moet mi bewaren
Ende gefparen,
Ende genaren (†)
Van quade jaren
Ende van mesvaren; (§)
Dat ic hier naren
In der fcaren
Moet daer varen;
Daer nember der jaren
Van den claren (⁎)
En felen verfwaren! (‡) Amen.

Doch de volgende ftrophes winnen het in zoetvloeijendheid boven al zijne andere gedichten. Men leze en oordeele:

Wel befneden
Van allen leden

(*) Stand. (†) Spenen, doen ontberen. (§) Misvaar, onluk; oud Fr. *mechef*, Eng. *mischief*, is van dit *mes*. (⁎) Braven. (‡) Bezwaard worden.

Sidi (*), Maget rene!
U foete beden,
Met reinicheden,
Gaf u vele te lene.

U goede fate, (†)
U karitate (§)
Brachten u in goeden lof;
U goede mate
Van allen ftate
Sach men in des Conincs hof.

U doget groet,
Sonder genoet, (*)
Die es verre gevlogen!
Gi fijt al bloet,
Die ons vercroet (‡)
Die Duuel van ons' ogen.

Gi fijt die troest,
Die 't al verloest
Hebt, naest onfen Here;
U doen en noest
No fuut, no oest
Ne genen Kerftinen mere. (**)

Waarlijk geene maat, die men in 't laatst der 13de en 't begin der 14de eeuw zou verwachten! De Dichter verhief zich hier boven den kronijktoon; hier was hij misfchien zijn tijdvak vooruit, en vruchteloos zoeken wij naar zulk eene zoetvloeijendheid, naar zoo weinig ftopwoorden en gelijke gefpierdheid, ook in de beide plaatfen van STOKE, die men meestal voor de beste houdt. (B. V. 96, omtrent welks echtheid men twijfelt, en B. X. 1055.) Wil men dezen liefelijken lof-

(*) Zijt ge. Dit ftuk is een lofzang aan MARIA, VIII B. c. 34. (†) Zeden. (§) Liefde, meêwarigheid. (*) Wedergade. (‡) Verdreef. (**) Hier fchijnt het Handfchrift met fchrijffouten, waardoor de zin duister is. Misfchien: „Geene Christin, noch zuid, noch oost, blinkt meer dan „gij uit in vlijt en arbeid."

zang verder doorlezen, men zal zijne verwachting geenszins teleurgesteld zien. Misschien zou de volgende beschrijving van MARIA's bevalligheden beter voegen in den mond van een' minnaar aan zijn meisje, dan van een' Priester aan de eerwaardige Moedermaagd. Hoe dit zij, dichterlijke verdiensten kan men derzelve zeker niet ontzeggen.

U hoeft ront,
U haer blont,
U kele wel gescepen,
U ogen claer
Brun openbaer
Daer 's niet an mesgrepen. (*)
Het 's recht dat si lovelijc sere,
Die in haer woende maket 's ere. (†)

U nese recht,
Lanc ende slecht (§)
Ende breetheit wel ter maten;
U mont clene
Suuer en rene;
U lippe van sconen state;
En wer *Di* niet wel gemaect,
Dat dochte mi sere ongeraect! (*)

U anscijn smal
Ende gracelijc al,
Ene rode uerwe daer in gesait;
Ront u kinne,
Een dal (‡) daer inne,
Of 't van yvore waer gedrait.
Waeran haer yet ontbraect,
Onse Here hadde an haer gesaect.

U oren lanc in die mate —
De maten dinne, van goeden state,
Van suuerheiden besceden; (**)

(*) Misvormd. (†) Teregt is zij liefstallig, in wie onze Heer JEZUS CHRISTUS woonde. (§) Eenvoudig, effen. (*) Ongepast. (‡) Groefje. (**) Zuiver ingerigt.

U arme lanc,
U vinger blanc,
Alle flecht in haren ganc;
Die nagele wel befneden. (*)

Tegen deze vleijende aanfpraak ftel ik over VELTHEM's befchrijving van een' vrouwelijken dwerg, die op de huwelijksfeesten van EDUARD I *niemaren* bragt, II B. c. 19. Bij de lezing herinnerden wij ons onwillekeurig aan eene foortgelijke perfoon bij FERGUUT, f. 19, 20, wier lijf ravenzwart was, wier wenkbraauwen een' halven voet over de oogen hingen, en die ooren had als een brak en flagtanden als een beer. Men zie er uit, dat VELTHEM ook foms op luchtiger toon dichtte.

Niet lanc was dit gefeit, daer naer
En quam ene lelike creature,
Die nie was na wiues figure
Gemaect; want die nefe van hare
Was eens voets lanc openbare,
Ende meer dan ere palme breet;
Die horen (†) waren haer (God weet!)
Gelijc van den efel die oren;
Vlechten had fi achter ende voren,
So dat fi toten gordele gingen;
Si fcenen fo grof, daer fi hingen,
Als peertsvlechten, of grouer vele;
Enen crop hadfe onder die kele
Alfe een gansey es groet;
Den hals lanc ende herte roet;
Den mont wijt en ongefcepen; (§)
In d'ene fide hadd' i begrepen (‡)
Die kinnebacken toten oren toe;
Hi ginc op, f'n weet hoe? (‖)
Ende ftond flem, (**) op werd wide ontdaen;
Die tande, die men daer in fach ftaen,
Waren fom fwerd en fom wit;

(*) De nagels net befneden van vorm. (†) Ooren. (§) Wanfchapen. (‡) Begreep, befloeg hij. (‖) Hij ontfloot zich: ik weet niet, op wat wijs? (**) Scheef.

Ende vinger lanc (dat qualijc ſit) (*)
Rageden heruut (†) twee tande groet.
Op een perdekijn, dat was roet,
Quam ſi gereden dat mager was
Ende dat houte (§) oec, ſijt ſeker das,
Achter en vore herde ſere.
Deze Joncfer met enen corten kere
Es komen vor die tafel gereden,
Daer menſe anſach te ſelſenheden, enz.

Hetgeen in nieuweren vorm nagenoeg aldus zou luiden:

En naauwlijks was het volk nog hiertoe aangezocht,
Of zie! daar ſprong een wangedrogt
De ruime dischzaal in, en boog zich voor den Koning.
Het was een vrouw of vrouwsgelijk,
Althans de leelijkſte van 't ganſche Christenrijk;
Een waardig kermisdier bij elke ſpelvertooning.
Haar neusbeen, diep gewelfd, was plat en lang van maat,
Ja (mag ik VELTHEM's taal gelooven)
De breedte ging een' palm, de lengte een el te boven.
Haar vlechten ſtonden haar niet kwaad,
Maar golfden op den rug en borſten heen en weder,
Of hielden, grof als touw, den loggen buik omvat,
Daar borſtel, kam noch ſpeld hen ooit geördend had.
Ook hing bij d' engen ſtrot een dikke kropzwel neder,
Die, als een ganzenei zoo groot,
Zich wegſchool in den hals, die lang was, ſlank en rood.
Haar breede mond (zij 't onbeſlist gebleven,
Hoe die voor 't eten zich ontſloot)
Was, geel van verw, in rimpels opgetrokken;
En — mogt u ſoms haar dorre kaak verlokken,
Die was niet gansch van hair ontbloot,
En eindigde bij 't oor, dat, langer dan van pas,
Een' ezel overwaardig was.
Haar tanden waren meê door lang gebruik verſleten;
Die ſchenen zwart als roet, *die* weder wit en rein,
En liefdrijk hielpen haar bij 't eten
Twee andre, ſcherp van ſlag, als van een everzwijn.
Haar moedig ros was rood en mager;
Het ging aan voor- en achterpooten mank, enz.

(*) *Ce qui ſied mal.* (†) Zie boven. (§) Hinkte.

Laat ons hier eindigen. Wij hebben VELTHEM's goede eigenschappen kortelijk aangetoond, die zijne min gunstige zoo zeer overtreffen. Heeft hij somtijds nageschreven waar hij geraadpleegd moest hebben, hij vergoedt het door elders oorspronkelijk te zijn. Werd zijn oog, zijn niet argwanend hart door bijgeloof misleid, elders dringt hij door die nevelen, scheidt leugen van waarheid, of ontmaskert een' schijnheiligen Paus en huichelenden bedelmonnik. Ondeugd verfoeit hij, ook waar het eigenbelang die ondeugd goedkeurt. Voor ons is hij meer dan een kille Kronijkschrijver, meer dan rijmelaar; eene sprank van den heiligen gloed, die MAERLANDT's borst doortintelde, gloorde ook in zijnen boezem. Hij behoefde geene nietswaardige aanvulsels, om het gewevene kleed aaneen te hechten. Vinden wij soms min zuivere bewoordingen in zijne taal, kaf onder het koren, — veroordeelt den man niet te spoedig, die met kloosterlatijn doordrongen was, en wiens ooren van *Brabands* bastaardwoorden ruischten! Dat in verhalenden trant weinige verhevenheid te vinden is, wien verwondert dit? Laat thans nog de Dichter eene geschiedenis van zestig jaren in het dwanggareel van het rijm slaan, hij zal schipbreuk lijden op de klippen van platheid en berijmd proza. Doch roert VELTHEM andere onderwerpen aan, en werpt hij het bezwarende juk van zich af, dan zien wij een' anderen, een' dichterlijken geest hem bezielen. Mogt zulks menigeen, met ons, gevoelen, en het strenge oordeel over den grijzen Priester, zoo al niet herroepen, ten minste verzachten! Mogt eindelijk eenig vaderlandsch Geleerde, aangespoord door het belang van geschiedenis, taal en oudheid, zich er toe verledigen, om den langverschoven', doch eerwaardigen Schrijver, in nieuwen dos gehuld, en verlost uit de handen van LE LONG, te voorschijn te doen treden! Alsdan zouden wij een' zeer ouden Dichter in eere hersteld, en ruimschoots de moeite beloond zien, aan deze kleine bijdrage besteed.

DE THUGS, OF DE MAATSCHAPPIJ VAN MOORD, IN INDIË.

Terwijl in het Christelijke *Europa* de Maatſchappijen tot *redding van Drenkelingen*, tot *zedelijke verbetering van Gevangenen*, van *Weldadigheid* tot colonifatie voor behoeftigen, *tot Nut van 't Algemeen*, enz. enz. elkander verdringen, om het natuurlijk, zedelijk en verſtandelijk leven der menſchen uit godsdienſtige gronden te behouden of te bevorderen, beſtaat er ſedert Eeuwen in *Indostan* eene veel grootere Maatſchappij, die vele omwentelingen heeft overleefd; die zich in verſcheidene takken, van het zuidelijkſte punt, kaap *Comorin*, tot de *Himmalaya*-gebergten in het uiterſte Noorden, verſpreid heeft; die onder *Hindoeſche*, *Mohammedaanſche* en *Britſche* Regeerders heeft gebloeid, en die zich vlak het tegendeel der zoo even gemelde Genootſchappen ten doel heeft geſteld, namelijk — *Moord!* Men noemt haar die der *Thugs*. Ook zij gaat uit godsdienſtige beginſelen te werk, namelijk om de wetten en de eerdienst op te volgen van eene bloeddorſtige Godin, KALI, DEVI, of DOERGA; eene Godin, naar welke *onze* landgenooten zelfs een der aldaar gebouwde ſchepen *Doerga* genoemd hebben! Deze Eeuwen heugende Moordmaatſchappij heeft eerst in 1831 de aandacht der *Britſche* Regering getrokken. De Gouverneur-Generaal BENTINCK leerde haar toen eerst in hare volle uitgebreidheid kennen, en nam krachtige maatregelen ter uitroeijing. Men verdeelde *Indië* in verſchillende landſtreken, elk onder een' bekwamen *Europeër*, die *verantwoordelijk* is voor het vatten der moordenaars, waarvan eenigen als getuigen werden toegelaten en alles naauwkeurig verhaalden, zoodat de geheele zaak met de voornaamſte boosdoeners aan het licht kwamen. Tot October 1835 werden 1562 perſonen als leden der Maatſchappij opgebragt, waarvan er 382 werden opgehangen en 986 voor hun leven, hetzij naar een oord van ballingſchap ge-

voerd, hetzij gevangen gezet. De verhooren dezer misdadigers hebben op nieuw doen blijken, dat het Heidendom in *Indië* voor deugd en goede zeden allerverderfelijkst is, en dat deze Godsdienst, welke HAAFNER met zulke weidsche magtspreuken heeft aangeprezen, nog veel meer dan die der *Grieken* en *Romeinen*, de afschuwelijkste misdaden niet alleen toelaat, maar zelfs gebiedt. De oorsprong der *Thugs* is namelijk, *volgens henzelven*, in de oude *Indische* fabelkunde te zoeken. Een booze reus, zoo groot, dat hij in de diepste zeeën kon wandelen en er nog boven uitstak, plaagde de wereld, en verslond de menschen, naar mate zij geboren werden. Der Godin DOERGA verdroot zulks, en zij velde hem neder; maar uit elken druppel van zijn bloed ontsproot een nieuwe reus, en de Godin werd eindelijk vermoeid van het hakken. Van haar zweet vormde zij dus twee menschen; zij gaf hun elk een' doek, met bevel om de opkomende reusjes daarmede te verworgen, zonder dat er een druppel bloeds van op aarde mogt vallen. Dit ging goed, en zoo werd het geheele ras uitgeroeid. De twee personen kwamen met hunne doeken terug; doch DOERGA vergunde hun, dit moordtuig, waarvan zij zich zoo wèl bediend hadden, te behouden, en menschen op aarde daarmede te verworgen; hetgeen dien vermoorden personen toebehoorde, mogten zij behouden. Daar zij het *geheele* menschdom door hunne zegepraal op de reuzen hadden behouden, mogten zij er wel *eenigen* te hunnen eigen' behoeve, en om dan tevens aan den bloeddorst der Godin te voldoen, om hals brengen. Dit regt ging op hunne nakomelingen over; en het waren de *Thugs*, die dus van de Godin het regt hadden verkregen, zoo veel zij wilden te moorden. De lijken konden zij gerust op den grond laten liggen; want voor het overige zou de Godin wel zorgen. Maar een slaaf keek eens na zulk eene teregtstelling om, en zag de Godin naakt de lijken verslinden. Van toen af beval de vertoornde Godin, dat zij de lijken zelve moesten begraven, en gaf hun daartoe eene spade, met boven-

natuurlijke eigenschappen voorzien, waarmede zij het begrafeniswerk konden verrigten. Nog gaf zij hun de kennis aan eene menigte voorteekenen, waaruit zij konden zien, of de moord hun gelukken zou; zoo als het geluid of de ontmoeting van dieren, vooral het balken van ezels. Wanneer deze voorteekenen plaats hebben en *gunstig* zijn, zoo is het de *pligt* der *Thugs*, den moord te volbrengen; het zijn slagtoffers, die de Godin hun in handen levert; zij zijn slechts werktuigen in hare hand, en indien zij het werk des bloeds *niet* volbragten, zouden zij in de ongenade der Godin en tot armoede en ellende vervallen. — Ziedaar de vreeselijke werkingen van het bijgeloof! Niet de minste wroeging kwelt deze moordenaars, die zich over dien titel ten hoogste gebelgd zouden achten. Zij slapen en eten volkomen gerust, en twijfelen niet aan hunne zaligheid na dit leven. Zelfs beweert men, dat de *Thugs*, buiten hun verfoeijelijk bedrijf, in andere verrigtingen en betrekkingen des levens onberispelijk zijn. Maar hier geldt het, *menschenoffers aan de Godheid te brengen*, en dit achten zij een verdienstelijk werk. Eene afdeeling (de *Thugs* van het Noorden) beweert, dat men in sommige gevallen aan de arme reizigers, die men in handen bekomt, genade *mag* bewijzen; doch deze worden door hunne *regtzinnige* broeders in het Zuiden voor *ketters* gehouden!

Om nu de verschrikkelijke gevolgen dezer inrigting na te gaan, bedenke men, dat men den tijd van derzelver instelling volstrekt niet berekenen kan; dat hare leden beweren, dat het geheele bedrijf en de manier van verworging door de *Thugs* reeds vóór onheugelijke tijden in de bergspelonken van *Elloer* is afgebeeld. De *Thugs* reizen langs den weg onder allerlei vermommingen, in partijen van tien of twaalf, tot verscheidene honderden toe. Nu eens doen zij zich voor als kooplieden, dan weder als pelgrims of afgedankte soldaten. Is de troep talrijk, zoo verdeelen zij zich in verschillende benden, die langs onderscheidene wegen of van afstand tot af-

ſtand trekken, en zich zoo onder andere reizigers mengen, die (gelijk in *Indië* meest de gewoonte is) te voet of te paard in grootere of kleinere partijen het land doorreizen. Men vindt zulke lieden, die zich in het gezelſchap der reizigers met ſchijnbare goedwilligheid en onder voorwendſel van onderlinge beveiliging indringen, kennis met dezelve maken, eindelijk, zoo het *ſchijnt*, vrienden worden, en dan de eerſte de beste gelegenheid waarnemen, om, terwijl de reizigers zitten te rusten, hen van achteren met die doeken, waarvan zij zeggen het modèl door hunne Godin te hebben ontvangen, verworgen. Somtijds vielen reisgezelſchappen van *zestig* menſchen onder hunne verraderlijke ſlagen; en zij worden niet afgeſchrikt, al biedt zich de gelegenheid in drie, vier, ja veel meer dagen niet aan. Dankbaarheid vermag niets op deze door de ſnoodſte Godsdienst vereelde zielen. Een aanzienlijk huisgezin reisde langzaam met eenen troep *Thugs* gedurende wel twintig dagen, en was hun (zonder ze te kennen natuurlijk) zoo genegen, dat het hunne vrijheid bewerkte, toen zij beſchuldigd werden een huis in brand te hebben geſtoken; ja twee meisjes van elf en dertien jaren redden hen van de ſtraf op dieverij, door op een paar geſtolene balen zijde te gaan zitten. En toch werd, na verloop dier twintig dagen, *die geheele familie vermoord!* Jonge kinderen van beider kunne ſparen zij, doch ſteken die onder hunne godvergetene bende. Maar zij mogen over hunne vermoorde ouders niet weenen! Een der knapen uit een reisgezelſchap van *vijfentwintig* vermoorde perſonen begon te ſchreijen, toen hij de lijken zijner ouders in den kuil zag werpen; en toen men hem met bedreigingen niet tot zwijgen kon brengen, nam een der *Thugs* het kind bij de beenen, en ſloeg het de herſenen in tegen een' ſteen, terwijl de overigen zeer bedaard den buit deelden. — Op een' anderen tijd werd het ſein gegeven, en van 40 reizigers werden er 38 van achteren geworgd. Eene dochter was over den moord harer ouders ontroostbaar; men wilde haar doen bedaren, me

belofte van haar aan den zoon des Kapiteins der bende uit te huwelijken; daar dit niet hielp, werd de koord ook om haren hals toegenepen. Een ander verworgde eene moeder met haar kind in de armen, en wierp het kind op de lijken, zoodat het levend begraven werd. Kalm en bedaard vermoorden zij mannen van middelbaren leeftijd, grijsaards en kinderen, terwijl dezen op eene rustplaats minzaam met hen fpreken, en hun de hoop te kennen geven, van eerlang hunne dierbaarfte betrekkingen weder te zien. De moord is voor hen een Godsdienstpligt, zoo als liefdadigheid voor den Christen. Ondertusfchen fchrijven de wetten der *Thugs* hun voor, noch vrouwen, noch danfers of danferesfen, (ligtekooijen ter eere der fnoode *Hindoefche* Goden) noch oliekoopen, noch fmeden, noch timmerlieden, noch gebrekkigen of melaatfchen te dooden; maar zij houden die wetten flecht, wanneer er buit bij te verdienen is. Want fomtijds werden er wel 20,000 p. ft. (240,000 guldens) geroofd. Hier echter ging men van de beftendige gewoonte der *verworging* af; eenigen der acht geleiders van den fchat werden doodgeftoken, of met zwaarden aan ftukken gehouwen. In *Bengale* worden er fchuiten door de *Thugs* op nagehouden: zij lokken hierin de reizigers, verworgen hen, breken hun de ruggegraat, en werpen hen in het water. De noordelijke *Thugs* vermoorden tegenwoordig ook vrouwen. De eenige foort van menfchen, (behalve de bovengenoemde uitzonderingen) van wier moord zich de *Thugs* zorgvuldig onthielden, waren de *Europeanen*, omdat die te fpoedig gemist werden, en derzelver dood te ftreng gewroken zou worden. Er zijn daarenboven *Thugs* van allerlei foort. Vooreerst heeft men de groote verdeeling in *noordelijke* en *zuidelijke Thugs*, door de *Nerbudda* gefcheiden, waarvan de laatften hunne afkomst voor verreweg de oudfte en zuiverfte houden; de noordelijke zijn weder in zeven ftammen verdeeld; vervolgens zijn velen der Heidens of *Zigeuners*, waarvan er niet weinigen in *Indostan* worden gevonden, en die hoogstwaarfchijnlijk van daar

koloniën naar *Europa* hebben uitgezonden, denkelijk, ten minste in hun bedrijf, *Thugs*; dan verdeelt men de Maatschappij weder in eenzame (woestijnbewoners) en in bewoners van dorpen, die hun *werk* niet zouden kunnen volbrengen zonder de oogluiking en zelfs de hulp der aanzienlijken en der landlieden. Bij allen nogtans heerscht eene *Hierarchie*, eene opklimming in waarde en pligten, van bespieders tot helpers, dan tot *handenvasthouders* (der slagtoffers), en eindelijk tot *Bhurtoten* of verworgers. Om tot dezen laatsten, den hoogsten post, te kunnen opklimmen, roept men de hulp van een' *geestelijken raadsman* (*Goeroe*) in. Met verlof van dezen, en na het inwinnen van goede voorteekens, (zonder welke niets geschiedt) wordt de *gewijde moord onder gebed* gepleegd en door *vasten* geheiligd! Ook worden er van den geroofden buit offers gebragt aan de bloeddorstige Godin. Zij gelooven stellig, dat de inlandsche Opperhoofden, die de *Thugs* helpen straffen, de wraak dier Godin ondervinden, en aan melaatschheid, bloedspuwing of op eenige andere wijze sterven; ten zij aan waarschuwende droomen gehoor gevende, door de gevangene *Thugs* onvoorwaardelijk los te laten. De *Engelschen* echter, dit bekennen zij, hebben eene onweêrstaanbare magt; voor hunne trommels nemen toovenaars, heksen en duivels de vlugt; en hoe zouden de *Thugs* het dan kunnen volhouden? Zelfs *Mohammedanen* verbasteren zoodanig van hun geloof, dat zij zich in de Maatschappij (die reeds voorlang nieuwe leden opneemt) begeven, en DOERGA of KALI aanbidden.

Dat dit verfoeijelijk bedrijf zoo lang geduurd heeft, is aan de groote magt toe te schrijven, welke de Beschermgodin KALI in *Indië* uitoefent. Dit denkbeeldige Wezen, hetwelk zijnen hoofdzetel te *Calcutta* heeft, wordt in de eerdienst der *Hindoes* niet enkel door hare begunstiging der *Thugs* als dorstig naar bloed voorgesteld, maar alle moordenaars staan onder hare bescherming. Zij is *de Godin der vernieling*, en wordt door

menschenoffers bevredigd. Zelfs nog onder het *Engelsche* bestuur had de kleine Staat *Jaintia*, aan de grenzen van *Bengalo*, de gewoonte, personen uit dat land heimelijk op te ligten, om hen op het altaar van DOERGA te slagten. Van drie dus opgeligten één ontsnapt zijnde, terwijl de twee anderen geofferd werden, had zulks de afzetting van den *Raja* en de inlijving van zijn gebied in het *Britsch-Indische* Rijk ten gevolge. Maar het dolzinnige bijgeloof der *Hindoes* gaat nog verder. Zij onthoofdden *hunne eigene kinderen*, of snijden *zichzelven* den hals af, voor het altaar van dezen vrouwelijken MOLOCH! . . . . . .

Het is dus eene groote weldaad, aan het Menschdom bewezen, dat de *Britsche* Regering de verschrikkelijke sekte der moordenaars ter eere van KALI, die zulk eene groote geheime Maatschappij uitmaakte, op het spoor is gekomen, en op den weg is, haar geheel uit te roeijen. Reeds door het verbieden van de zelfopoffering der weduwen op het lijk harer echtgenooten (mede een gevolg van dat afgrijselijke *Hindoesche* Godsdienststelsel, hetwelk ook nog de moordtooneelen te *Jagernat* en aan den *Ganges* voorschrijft) heeft de *Engelsche* Regering in *Indië* een loffelijk bewijs van standvastigheid tegenover ingewortelde vooroordeelen gegeven. Doch *verbodswetten* zijn ongenoegzaam. Overtuiging, overreding, gevoel voor de weldadige strekking des Christendoms moeten het verouderde gebouw van de *Indische* Afgodsdienst eindelijk sloopen. Mogten Bijbel-, maar vooral Zendelinggenootschappen, daartoe met verdubbelden ijver werkzaam zijn, ondersteund door den uitmuntenden maatregel van de opvoeding der *Hindoe*-jeugd in Christenscholen! — Wat de prediking van het Evangelie vermag, is nog in deze Eeuw schitterend gebleken door de afschaffing der menschenoffers, der verfoeijelijke wellustgenootschappen en der Afgodsdienst op de meeste *Zuidzee*-eilanden, waar nu het Protestantsche Christendom, het lezen en schrijven, zelfs de drukkunst en vele voordeelen der *Europische* beschaving bekend

zijn. Het is waar, dat het ongeloof, door middel van eenen Kapitein KOTZEBUE (eenen erfelijken vijand des Christendoms) en menigen anderen reiziger, de weldaden der Zendelingen in een hatelijk licht ſtelt, en henzelven als grillige Despoten van den *Gezelligen-* en *Sandwichs-Archipel* doet voorkomen; maar men vergelijke den ſtaat dier eilanders vóór met dien nà de komst der Zendelingen! Was dan het drukkende *tabou*-ſtelſel, waren dan de *Iries*-gezelſchappen, de menſchenoffers wenſchelijker dan eene *Europeſche* beſchaving, al is het ook, dat de oorſpronkelijke ligtzinnigheid dier eilanders thans voor mannelijken ernst is geweken? Is ligtzinnigheid, is ontucht dan de beſtemming der menſchen? Doch wijzen wij die vrienden des Heidendoms ſlechts op de *Thugs* en op de eerdienst van KALI in *Indostan!* Zou het niet, al ware het ſlechts uit wereldburgerlijke inzigten, oneindig wenſchelijker zijn, dat men in *Indië* veilig, even als in *Europa*, kon reizen; dat de weduwen, die hare mannen overleefden, van vernederende minachting bevrijd waren; dat er geene verfoeijelijke menſchenoffers, zelfopofferingen of afzigtige zelfkwellingen bij openbare feesten meer plaats hadden; dat de zachte geest van het Christendom, even als een verkwikkelijke levensadem, den geheelen ſtaat der Maatſchappij doordringende, den ijskouden, zelfzoekenden, voor 's naasten heil doodelijken geest der *Hindoe*-Afgoderij verving, dan dat de tegenwoordige ſtaat van zaken, die elken menſchenvriend met droefheid vervullen moet, voortdure? Ook in dit opzigt is de ontdekking van het Genootſchap der *Thugs* zeer gelukkig. Zij kan misſchien velen de oogen openen voor de eerdienst dier zoo te onregt geroemde *Hindoes*, die, nog niet lang geleden, een algemeen vooroordeel als *zacht*, *menschlievend* en *afkeerig van bloedſtorting* voorſtelde.

BEKNOPT OVERZIGT VAN DE GESCHIEDENIS DER MNEMONIKA, OF HERINNERINGSKUNST, EN VAN DERZELVER BEVORDERING DOOR DEN NEDERLANDER L. T. SCHENKEL.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 246.)

Over het nut der Mnemonika deelde SOMMER de navolgende verklaring van SCHENKEL zelven mede, die meestal door bijgevoegde getuigſchriften van onderſcheidene Univerſiteiten bevestigd wordt, en waartegen ook, wat de hoofdzaak aangaat, niets in te brengen valt.

„ Een Advocaat," zegt hij, „ die te zelfder tijd honderd en meer procesſen voert, kan, met behulp dezer kunst, allen, met den geheelen omvang van derzelver menigvuldige daadzaken, zoo vast in het geheugen prenten, dat hij elken zijner cliënten, onverſchillig in welke orde van opeenvolging die ook bij hem mogen komen, zoo kan antwoorden, alsof hij elks papieren had voor zich liggen en oplas; en als hij pleit, dan kan hij niet ſlechts de daadzaken en de regtsgronden zijner eigene partij, maar ook de gronden en tegenwerpingen der tegenpartij naauwkeurig onthouden. Veel van hetgeen men op eene Bibliotheek in verſchillende boeken gelezen heeft, kan men het geheugen zoo vast inprenten, dat men in ſtaat is, om het, na verloop van eenige dagen nog, te huis op het papier te brengen"

„ Die deze kunst verſtaat," vaart hij voort, „ kan aan 10, 20, 30 en meer ſchrijvers te gelijker tijd geheel verſchillende onderwerpen dictéren. Na eene oefening van drie of vier weken zal hij 25000 beelden en plaatſen kunnen regelen gedurende den tijd, voor een paternoster benoodigd; en zal hij dit tien- of meermalen op eenen dag, zonder moeite of arbeid (van beteekenis), kunnen doen, en naauwkeuriger dan een ander, die deze kunst niet verſtaat, gedurende een geheel jaar. Hij zal de vrije kunſten, en elk vak van geleerdheid, leerredenen en al wat wetenswaardig is, zoo kunnen onthouden, dat hij voortaan niet (dikwijls) meer noodig heeft naar boeken om te zien; veeleer kan hij alles zijn leven lang in het geheugen bewaren, als hij bij de herinnering naar de regels der kunst te werk gaat. De geheele curſus ter aanleering der kunst, gepaard met de vereischte oefening, kan in acht of tien dagen volbragt worden, als men er ſlechts

één uur daags toe besteedt. Als men eenmaal de regels begrepen heeft, dan is het, ter verkrijging van steeds toenemende vlugheid, toereikend, er dagelijks slechts een half uur of een klein uurtje voor af te zonderen."

„Voor het onderrigt wordt een matig honorarium vooruitbetaald, doch onder verband van wederuitkeering aan dengenen, die, na de kunst geleerd en dezelve dagelijks één uur beoefend te hebben, op zijn geweten verklaren kan, dat het geleerde niet veel meer waard zij, dat hij er niet veel meer nut van gehad heeft en steeds hebben zal, dan het betaalde geld bedraagt; ja zelfs wordt het aan zijnen vrijen wil overgelaten, om zoo veel te betalen als hem believen zal. De Onderwijzer dezer kunst blijft niet langer dan eene maand ter zelfde plaatse. Als men zulks verlangt, legt hij proeven af, en vertoont getuigschriften van de aanzienlijkste mannen; en vóór dat er nog 4, 5 of 6 uren tot het aanleeren dezer kunst besteed zijn, zal hij door ondervinding toonen, dat door deze zelfde kunst, met bewonderenswaardige gemakkelijkheid, uitwerkselen te voorschijn gebragt worden, die aan onkundigen verbazend, ja ongeloofelijk zullen toeschijnen."

Voorts heeft SCHENKEL over het geheel de handelwijze van CICERO ten voorbeeld gehouden, zoodat hij zich in dit opzigt niet onderscheidt van zijne voorgangers. Maar deze waren enkel blinde navolgers van CICERO, of dwaalden af in den doolhof der scholastiek: onze SCHENKEL daarentegen doorzag de zaak met scherpen blik, en ontvouwde het eerst de groote voordeelen, welke uit eene gepaste aanwending der Mnemonika ontspruiten konden. Daarenboven is het denkbeeld, om van deze wetenschap gebruik te maken tot het gelijktijdig opgeven van een aantal verschillende opstellen, aan hem te danken.

Het menigvuldig misbruik, dat in het laatst der 17de eeuw van de herinneringskunst gemaakt werd, bragt dezelve in zulk een' kwaden reuk, dat, geheel de 18de eeuw door, geen enkele schrandere kop is aan te wijzen, die de verlaten wetenschap in zijne bescherming nam. Omstreeks de helft van dat tijdperk was de onbekendheid daarmede reeds zoo groot, dat de beroemde uitleggers van CICERO, ERNESTI en GESNER, zich uit de daartoe betrekkelijke plaats zijner schriften niet wisten te redden. De werken, welke J. H. DÖBEL in 1707 te *Hamburg* en de Rector R. GREY, van *Hinton*, in *Northamptonshire*, in 1756 te *Londen* uitgaven,

hadden geenen invloed op de meer algemeene beoefening der Mnemonika, evenmin als een twaalftal kleinere stukjes, hiertoe betrekkelijk.

Met meerderen grond kan zoodanige invloed toegekend worden aan de werkzaamheden van een drietal *Duitsche* Geleerden, welke in het begin der tegenwoordige eeuw bijna gelijktijdig en, naar 't schijnt, aanvankelijk zonder onderling medeweten, de lang vergeten Mnemonika weder aan het licht bragten. Aan het hoofd staat de Predikant GRÄFFE, te *Göttingen*, die in het vierde deel zijns *Neuesten Katechetischen Magazins*, *Göttingen*, 1801, een onderzoek *over het geheugen*, met opzigt tot het hoofdonderwerp van dat Magazijn, mededeelde; welk onderzoek hem, door eene juiste uitlegging van de plaatsen der klassieke Schrijvers, niet slechts al de beoefenaars der Mnemonika der 18de en vele der 17de eeuw, maar ook al de gezamenlijke nieuwere uitleggers der oude letterkunde deed voorbijstreven.

De tweede is de toenmalige Opperhofbibliothekaris en Vice-President der Akademie te *Munchen*, J. CHR. *Vrijheer* VON ARETIN. Deze liet te dier plaatse, in 1804, door zijnen leerling C. A. DUCHET, Vertaler bij de Keurvorstelijke Centraal-bibliotheek, een berigt aan het publiek uitgeven: *über eine höchst wichtige Erfindung eines hiesigen Gelehrten zur grösstmöglichen Schärfung und nützlichen Anwendung des Gedächtnisses*; terwijl hij kort daarop zelf uitgaf: *Denkschrift über den wahren Begriff und Nutzen der Mnemonik oder Erinnerungswissenschaft.*

Bijna te gelijkertijd, en wel den 8 November 1804, hield de Predikant C. A. L. KÄSTNER, van *Behlitz* bij *Eulenburg*, eene bijeenkomst van een aanzienlijk getal Geleerden ten huize van een' Professor te *Leipzig*, waarbij hij onder anderen acht onbekende brieven, die hem des voormiddags ter hand gesteld werden, denzelfden avond aan acht schrijvers dicteerde, zonder te verwarren. Deze KÄSTNER had gedurende acht jaren de leerwijze van SCHENKEL bestudeerd; maar, nadat VON ARETIN zich met hem onderhouden en verstaan had, nam hij diens verbeterde leerwijze geheel over, en zette daarmede zijne voorlezingen en onderrigtingen voort. Onder anderen wordt verhaald, dat hij zeker theologisch student, OTTO geheeten, opzettelijk daarin onderwees, met zulk een gunstig gevolg, dat deze in weinige uren de geza-

menlijke titelopschriften der *Pandecten* uit het hoofd leerde en in allerlei willekeurige opeenvolging opzeggen konde.

Ook in *Frankrijk* werd de zaak in hetzelfde jaar 1804 weder opgevat door een gepensioneerd Ordesgeestelijke, G. DE FEINAIGLE. Nadat hij eenige voorname steden aldaar bezocht en er zijne wetenschap medegedeeld had, deed hij vervolgens hetzelfde in verschillende plaatsen van *Duitschland*. Hij schijnt hierbij echter met niet weinig ophef en desniettemin tamelijk oppervlakkig te werk te zijn gegaan; want in een goed geschreven werkje: *Offenbares Geheimnifs der Mnemonik, insbesondere der Gedächtnifslehre des Herrn Prof.* VON FEINAIGLE, etc. *Bremen*, 1810, deelde W. C. MULLER, Doctor in de Philosophie en Professor aan het Lijceum aldaar, een aantal bijzonderheden en bedenkingen mede, waaruit zulks kan blijken, en dikwijls zelfs het omslagtige, geestverwarrende en somtijds zeer belagchelijke eener onhandige toepassing der herinneringskunst op tijdreken-, geschied- en aardrijkskunde in het oog valt. Een paar aanhalingen uit dat stukje mogen hier plaats vinden.

In zijne laatste voorlezing te *Bremen* verklaarde DE FEINAIGLE, dat „ al wie een goed natuurlijk geheugen bezat, „ dit ligt kon verbeteren, en die het niet had, zulks ook „ niet bekomen zoude. De Mnemonika kon slechts te hulp „ komen." MULLER merkt hierbij aan, dat eene dertigjarige ondervinding hem overtuigd heeft, dat een slecht geheugen door oefening versterkt werd, maar dat al te groote inspanning het geheel en al ten gronde kon rigten. Hij voegt er de gepaste opmerking bij, dat het verschil der vatbaarheden, en alzoo ook de verscheidenheid in de huishouding Gods, als noodzakelijk op de natuur gegrond is.

Het andere berigt betreft den Professor DE FEINAIGLE zelven, als welke zulk een zwak geheugen bezat, dat hij den naam van iemand, aan wien hij te *Hamburg* werd aanbevolen, zelfs bij herhaald noemen, niet onthouden konde, maar, met verontschuldiging dat hij met namen steeds veel moeite had, eindelijk zijn zakboekje te baat moest nemen. Tevens vermeldt MULLER, dat de Predikant KÄSTNER, van wien hierboven gesproken is, zich door buitengewone mnemonische inspanningen en vermoeijenissen naar ziel en ligchaam zoozeer verzwakte, dat hij alles had moeten opgeven, tot herstel zijner gezondheid de baden gebruiken, enz. De gulden regel: *medium tenuere beati*, is dus ook hier toe

te pasfen, opdat noch het verftand, noch het geheugen, noch de verbeeldingskracht uitfluitend geoefend worden; en is bij de Mnemonika zoo zeer, als bij alle nieuwe uitvindingen en leerwijzen, het raadzaamfte, om het goede op prijs te ftellen, het bruikbare uit te zoeken en over te nemen, maar het overtollige en alleen fchitterende ftil ter zijde te leggen.

In laatstgenoemd jaar 1810 gaf VON ARETIN in het licht: *Systematifche Anleitung zur Theorie und Praxis der Mnemonik, nebst den Grundlinien zur Gefchichte und Kritik diefer Wisfenfchaft. Sulzbach.* Uit dit werk is ons overzigt grootendeels ontleend; terwijl deszelfs eerfte of theoretifche gedeelte reeds in hetzelfde jaar een' *Hollandfchen* Vertaler vond in onzen verdienftelijken Landgenoot P. J. PRINSEN, thans Directeur en Onderwijzer van 's Rijks Kweekfchool voor Schoolonderwijzers te *Haarlem.* Het verfcheen onder den titel van: *Grondbeginfelen der befchouwende en werkdadige Herinneringskunst, door* J. CHR. VAN ARETIN; *met eene plaat. Amfterdam*, 1810. Naar luid van het Voorberigt, zou de Gefchiedenis' der Mnemonick volgen. Eene beoordeeling of liever aankondiging van dat werkje is te vinden in de *Vaderlandfche Letteroefeningen* voor Julij 1811. Voor zoo veel ons bekend is, bleef de beloofde Gefchiedenis achter, welligt ook ten gevolge van de toenmalige tijdsomftandigheden en van den dood des uitgevers.

Sedert heeft de herinneringskunst, naar ons weten, hier te lande geene verdere openlijke behandeling gevonden, dan door een drietal rondreizende *Franfchen*, als: 1°. in 1806 of 1807 door iemand, wiens naam ons is ontgaan, welke met name ook te *Leiden*, ten aanhoore onder anderen van eenige Profesforen, proeven zijner bekwaamheid gaf, waarvan eene der meest in het oog vallende was, dat hij den inhoud van 500 hoofdftukken uit den Bijbel kende en in alle mogelijke opvolgingen wist op te geven; 2°. door AIMÉ PARIS, in 1824 of daaromftreeks, die te *Amfterdam*, *'s Gravenhage* en elders voorlezingen hield, en de belangftelling in deze zaak weder opwekte, fchoon hij evenmin, als het bezoek van den eerstbedoelden, in de gevolgen eenige belangrijke uitwerkfelen, naar hetgeen ons bekend is, heeft teweeggebragt; en 3°. ALBERT DE MONTRY, die in de maand Januarij dezes jaars te *Amfterdam* in het openbaar de gewone, reeds door SCHENKEL of SOMMER, zoo 't fchijnt, ingevoerde proeven van zijne eigene bekwaamheid en van die zijner leerlin-

gen vertoonde, welke door velen met genoegen en goedkeuring werden bijgewoond, en waarbij het alleen eenigzins te bejammeren was, dat hij bij zijne inleidende aanspraken niet met korte trekken de geschiedenis zijner wetenschap vermeldde. Dit was het intusschen ook juist, wat ons deswege eenige nasporing deed te werk stellen, van meening zijnde, dat velen onzer Landgenooten eene dienst kon bewezen worden met hun den uitslag daarvan mede te deelen.

Het wetenschappelijke te ontwikkelen of op te geven, lag alzoo buiten den kring onzer bedoeling, en laten wij dit over aan hen, die er zich, ook door algeheele bekendheid met de zaak tot op den tegenwoordigen oogenblik, bevoegd toe achten. Alleen kunnen wij er niet van af te doen opmerken, dat, naar hetgeen er ons van bekend werd, de leerwijze van DE MONTRY overeenkomst heeft met die van DE FEINAIGLE; bijzonder is dit het geval met den sleutel tot het onthouden van getalletters. (*)

(*) Een beknopt verslag ook van het wetenschappelijke, theorie en praktijk, der Herinneringskunst, hetzij in het algemeen, hetzij meer bepaald volgens de leerwijze van DE MONTRY, van eene bevoegde hand, zal, wij herhalen zulks, ons welkom zijn. — *Redact.*

EENIGE TREURIGE BIJZONDERHEDEN WEGENS HET VERONGELUKTE SCHIP MEXICO.

In den aanvang dezes jaars verging, op *Sandy-hook*, bij *Newyork*, het schip *Mexico*, met 116 Landverhuizers van *Liverpool* naar *Newyork* bestemd, waarvan slechts 8 gered werden! De *Amerikaansche* dagbladen bevatten de navolgende bijzonderheden van eenen Ooggetuige, die zich destijds daar ter plaatse bevond:

„Ik begaf mij naar de strandingsplaats, en trad eene digt bij den oever gelegene schuur binnen, waarin men de lijken, door de zee opgeworpen, ter herkenning, voor eenigen tijd bewaarde. Nimmer zal ik het gezigt vergeten, dat zich hier voor mij vertoonde; een tooneel van ontzetting en diepen jammer tevens. Tusschen de 40 en 50 lijken, van elken leeftijd en sekse, hard als marmer gevroren, lagen vóór mij, in eene lange rij, op den grond! Eenigen met ineengeslagene

handen, zoo als men doet, wanneer men dezelve door wrijven wil verwarmen; de meesten met uitgeſtrekten gebogen' arm, gelijk wanneer men in het want eens ſchips wil klimmen. Vier à vijf beeldſchoone meisjes van zes tot zestien jaren, met nog rooskleurde lippen, ſtaarden mij met hare opene blaauwe oogen aan, alsof zij ſpreken wilden. Ik kon mij naauwelijks verbeelden, dat ze dood waren; ik raakte hare wangen aan — hard als ſteen! en de drukking mijner hand liet geen ſpoor achter. Duidelijk herkende ik familietrekken bij dezelve, en vermoedelijk waren het de dochters van den Heer PEPPER, die zich met vrouw en kinderen aan boord van de *Mexico* had bevonden. Een arme *Neger* lag ook daar, met achterwaarts gebogen hoofd, opene lippen, naar omhoog gerigten blik, over de borst gekruiste armen, en ſcheen in deze biddende houding bevroren te zijn. Een' klein knaapje moet hetzelfde gebeurd zijn terwijl hij ſchreide; immers zijne gelaatstrekken gaven zulks duidelijk te kennen. Twee lijken, broeder en zuster, waren aan het ſtrand geſpoeld, elkander vast omarmd houdende; hier had men hen geſcheiden. Een klein meisje ſcheen de dood verrast te hebben, terwijl zij op de teenen zich ophief; hare voeten duidden zulks aan.

„ Niet lang konde ik dit hartverſcheurend ſchouwſpel verduren, en wilde mij juist verwijderen, toen mijne opmerkzaamheid door een ander voorwerp des jammers geboeid werd. Een volwasſen meisje, namelijk, was uit de ſtad (*Newyork*) gekomen, om hare zuster te verwelkomen, welke zij met de *Mexico* uit *Engeland* verwachtte. Wie beſchrijft hare ſmart, bij den aanblik des geſtranden ſchips!... Zij ijlt naar de ſchuur, en het tweede lijk, dat zij aanſchouwt, is dat harer zuster! Zij werpt zich op het verſtijfde, met ijs overtogen ligchaam, met eene hartstogtelijkheid, alsof zij door hare kusſen en omhelzingen het vervlogen leven der geliefde zuster wilde terugroepen.

„ Het ſchip was zoo nabij de kust geſtrand, dat het noodgeſchreeuw der ongelukkigen, in den ſtormigen donkeren nacht, aan land duidelijk gehoord werd, tot dat allengskens de kreten verflaauwden, en ten laatſte eene ijsingwekkende ſtilte verkondigde, dat alles voorbij was, terwijl men nu alleen den ſtorm en het brullen der verbolgene zee vernam!

HET IJSPALEIS TE PETERSBURG.

Dit, ten gevolge van eenen grilligen inval opgerigte, gebouw is een van de wonderen der vorige eeuw geweest. Eigenlijk was het verspilde schranderheid en vlijt, maar diende tot een voorbeeld van de strengheid der koude en van de dikte, als ook van een geheel nieuw gebruik, van het ijs. Zeven jaren vóór het bouwen van dit paleis, was er een ijskasteel op de *Neva* gebouwd geworden; maar het ijs der rivier brak onder het gewigt daarvan en onder dat der soldaten, waardoor het bezet was. Men koos derhalve eene betere grondvesting voor het ijspaleis, te weten op den oever van den stroom, en het zonderlinge gebouw werd voltooid en voor het publiek ten toon gesteld ter gelegenheid van het huwelijk van Prins GALLITZIN.

De bouwstoffen, waaruit het paleis bestond, waren blokken ijs, uit de winterkorst van de *Neva* gehouwen, twee of drie voeten dik. Nadat deze behoorlijk behakt en aan elkander gevoegd waren, goot men er water over, hetwelk, terstond bevriezende, alles als een hecht cement aaneen verbond; zoodat geheel het gebouw met al deszelfs huisraad gezegd kon worden eene enkele massa van ijs te zijn. De lengte van hetzelve was 56, de diepte 17½ en de hoogte 21 voet. Het was naar de strengste regelen der kunst gebouwd, en versierd met een' zuilen-ingang, kolommen en standbeelden. Het had slechts ééne verdieping; in de voorzijde zag men eene deur en veertien vensters, welker ramen en glasruiten alle uit ijs bestonden. De dammen tusschen de deuren en vensters waren zoodanig geschilderd, dat zij groen marmer nabootsten. Ter wederzijde der hoofddeur stond een dolfijn, die des nachts, door middel van brandende naphtha, stroomen vuurs spuwde. Naast de dolfijnen waren twee mortieren geplaatst, waaruit men verscheidene bommen geworpen heeft. Ter zijde van elken mortier stonden ook nog drie stukken kanon, van kaliber als drieponders, en geplaatst op affuiten met wielen. Ook deze gebruikte men meer dan eens. In tegenwoordigheid van vele tot het *Russische* hof behoorende personen werd, uit een dier kanonstukken, op den afstand van zestig schreden, een kogel door eene twee duim dikke plank gedreven.

Het paleis had geene zoldering. Inwendig bestond het uit een portaal en twee groote vertrekken, die rijk gestoffeerd en sierlijk geschilderd waren, offchoon al wat zij bevatteden van ijs was. Tafels, stoelen, standbeelden, spiegels, kandelaars, uurwerken en andere sieraden, benevens theegoed, bier- en wijnglazen, ja zelfs schotels met eetwaren, vond men in het eene vertrek, welk alles, mede van ijs gevormd, met de natuurlijke kleuren beschilderd was; terwijl men in het andere vertrek een staatsie-ledekant zag, met gordijnen, bed, beddegoed, kussens, twee paar pantoffels en twee nachtmutsen, insgelijks uit dezelfde koude stof vervaardigd.

Achter de kanonstukken, mortieren en dolfijnen, strekte zich eene lage balustrade uit. Ter wederzijde van het gebouw was nog een kleiner ingang, versierd met bloempotten en bakken met oranjeboomen, deels uit ijs gevormd, deels natuurlijk, op welker takken men vogels zag zitten. Nevens deze stonden twee piramiden van ijs, eene van welke ter regterzijde een' olifant had, die hol en zoodanig ingerigt was, dat hij vlammende naphtha uitwierp, terwijl een mensch de stem van het dier nabootste. Aan de linkerzijde der andere piramide zag men het, bij vorstelijke verblijven in *Rusland* nimmer ontbrekende, vereischte van een *banga* of bad, schijnbaar uit balken gevormd, en hetgeen men verzekert somwijlen heet gestookt en tot gebruik bekwaam gemaakt te zijn.

De vertooning, welke dit ijspaleis maakte, wanneer het verlicht was, moet, volgens alle verhalen, uiterst luisterrijk geweest zijn. Gewoonlijk hingen er volkverlustigende chassinetten voor de vensterramen, en de vlammen, welke de dolfijnen en de olifant uitgaven, vermeerderden den glans, door derzelver terugkaatsing van de kristallijnen massa. Onophoudelijk zag men drommen van nieuwsgierigen rondom dit zonderlinge werkstuk, hetwelk van het begin van Januarij tot de helft van Maart in deszelfs geheel bleef. Tegen het einde echter van laatstgemelde maand begon het toovergebouw door den dooi te smelten, en kort daarna werd het afgebroken en de stukken naar den Keizerlijken ijskelder vervoerd.

DE JODIN, OPERA VAN DEN HEER SCRIBE.

De *vierde* uitgave, een *Brusſelſche nadruk*, van dit Zangſpel ligt naast ons, en ſtrekt ten bewijze, hoe gretig onze *Franſche* en verfransehte naburen zulke producten der hedendaagſche Modelectuur ontvangen en als verzwelgen. En geen wonder, dat, wanneer ligtzinnige hoofden vermoeid zijn geworden van de voorſtelling van menig tooneel van zedeloosheid, — of wel, wanneer dezelve de bedorvene en laagſte zinnelijkheid niet genoegzaam prikkelen, — het oog zich vestigt op bedrijven, waarvoor het hart van den deugdzaam-gevoeligen moet terugbeven! Hoe ſchrikkelijker het tooneel zij, des te grooter is de toeloop; en naarmate deze vermeerdert, putten de *Franſche* toongevers hun buitenſporig vernuft uit, in het uitvinden van allerlei akeligheden. Thans kwam de Heer SCRIBE op het ſchrikkelijk denkbeeld, *om het leven eener ſchoone Jodin, op het tooneel, in een' ketel met kokende olie te doen eindigen*; en — wij moeten het bekennen — zulk een tooneel kan in het Vaderland der ROBESPIERRES en DANTONS, der FIESCHI's en ALIBAUDS geenszins onwelkom zijn!

Dan, om zulk een tooneel op eene ſchitterende wijze, en door zang en ſnarenſpel verheerlijkt, voor te ſtellen, wordt eene bijzondere mate van vernuft, en wel *Fransch* vernuft, gevorderd! Dat, in de donkere Middeleeuwen, de Joden aan vele en zware vervolgingen waren blootgeſteld, is eene bekende zaak en eene treurige waarheid; maar indien eenig *Nederlandsch* Letterkundige op de gedachte konde komen, om eenig voorval uit die jammerlijke tijden te ſchetſen, dan zou hij gewis, bij alle romantiſche of dichterlijke inkleeding, aan de waarheid der gebeurtenisſen getrouw blijvende, ons eenen *Roman* of een *Treurſpel* aanbieden; maar niet alzoo de *Franschman!* Het allerſchrikkelijkſte moet bij hem aan elegante en behagelijke vormen verbonden zijn; en, alvorens het offer der boosheid in den ziedenden ketel verſtikt en jammerlijk ſterft, moet men *door zang en dans*, ja door wat niet al, *den luister van het ſpektakel verhoogen*; opdat duizenden elkander mogen afvragen: „Hebt gij de nieuwe Opera — „hebt gij *la Juive* al gezien? O! zij is *brillant!*"

De vervolgingen der Joden hadden, geſchiedkundig beſchouwd, eene tweeledige oorzaak: *godsdienſtige onverdraag-*

zaamheid en *goudddorst*. Dan deze, anders zoo magtige ſpringveren, tot het in werking brengen der menſchelijke hartstogten en driften, zijn, door het overprikkelende der Modelektuur, geheel verlamd en krachteloos geworden. Godsdienſtige onverdraagzaamheid en goudddorst zijn ondeugden, die, in de ſchool van VICTOR HUGO, DE BALZAC en SCRIBE, als te alledaagsch-menſchelijk beſchouwd worden. De boosheid moet duivelsch — het misdrijf helsch zijn, indien het op den bijval van het *auditoire du Théâtre de l'Académie Royale de Muſique* zal kunnen rekenen. Met één woord: *de mensch moet een Satan zijn!*

ELEAZAR en RACHEL vallen dan ook niet zoo zeer als offers van hunne trouw aan de Godsdienst der Vaderen, maar opdat hun dood het misdrijf van eenen Vorſtelijken ſnoodaard zal bedekken. Deze ſnoodaard, de Keizerlijke Prins LEOPOLD., en aan EUDOXIA, de nicht van Keizer SIGISMUNDUS, door den band des huwelijks verbonden, heeft een overſpelig oog geworpen op RACHEL, de vermeende dochter van den rijken juwelier ELEAZAR. Ten einde zijne ſchandelijke bedoelingen te bereiken, geeft hij zich voor een' Joodſchen ſchilder en kunſtenaar uit, en weet, op deze wijze, eene gemeenzame verkeering in het huis van ELEAZAR en met RACHEL aan te knoopen. Het meisje, niets kwaads vermoedende, vat voor den listigen belager hater onſchuld eene hartelijke genegenheid op; maar eene viering van het Paaschfeest, in de woning van ELEAZAR, (wie anders, dan ligtzinnige *Franſchen*, kunnen dusdanige voorſtellingen op een tooneel dulden?) ontdekt aan RACHEL het ſchrikkelijk geheim, dat LEOPOLD een Christen is. Hetzelve blijft ook voor haren vermeenden vader niet verborgen, en de ontdekking geeft aanleiding tot de ontzettendſte tooneelen; waarbij, onder anderen, ELEAZAR uitroept — neen, *zingt:*

D'un Chrétien ſacrilège,
Et que l'enfer protège,
Je connais les projets,
Et que Dieu, qu'il blasphème,
Le maudisſe à jamais!

eene vervloeking, niet vreemd klinkende in den mond van een' man, dien wij reeds vroeger hoorden *zingen:*

Ah, quel plaisir de tromper ces Chrétiens!
Je les hais tous...

Dan, het blijft hierbij geenszins. EUDOXIA heeft, bij den juwelier, eene kostbare, gouden, met juweelen bezette halsketen gekocht, met oogmerk om dezelve haren gemaal LEOPOLD aan te bieden, ter gelegenheid van een feest, dat, te zijner eere, wegens het overwinnen der *Husfiten*, door den Keizer wordt gegeven: RACHEL en ELEAZAR zijn daarbij tegenwoordig, en worden nu overtuigd, dat LEOPOLD tevens echtgenoot is. Beider gedrag, bij die gelegenheid, heeft hunne gevangenneming, op last van den Kardinaal DE BROGNI, Voorzitter van het Concilie van *Constanz*, en, later, hunne veroordeeling tot den fchrikkelijkften dood, ten gevolge. De Heer SCRIBE heeft echter, *om redenen*, die wij zoo aanftonds zullen ontvouwen, goedgevonden, het oog der *Parijzenaars* alleen op de teregtftelling van RACHEL te *vergasten!!*

Toen, in vroeger jaren, bij de vermeestering van *Rome* door de *Napolitanen*, het paleis van DE BROGNI geplonderd en der vlammen ter prooije was gegeven, had hij daarbij tevens het verlies van echtgenoot en kind te betreuren. Dat kind was echter gered; en wel door een' Jood. Wij vinden dat kind, in de fchoone RACHEL, weêr, om den Heere SCRIBE in de gelegenheid te ftellen, ons het fchriktooneel te vertoonen van een' vader, die zijn eigen, onfchuldig, geliefd en eenig kind, alhoewel zonder dit te weten, tot den ijfelijkften folterdood veroordeelt!!

Had de arme RACHEL iets van dit geheim kunnen weten, of flechts vermoeden, hoe gelukkig en vrolijk had dan de voorftelling kunnen eindigen! Zij blijft echter, tot aan haren dood, onkundig van hare betrekking op DE BROGNI, en ELEAZAR voor haren vader houden en als zoodanig eerbiedigen.

„Maar — vragen onze Lezers — waarom wordt het ge-
„wigtig geheim niet door den vermeenden vader ontdekt?
„Waarom gebruikt hij die ontdekking niet, om de fchoone
„RACHEL en tevens zichzelven te redden? Waarom..."
— Houdt op met uwe *waaroms*, Lezers! — Het was, omdat de *Franschman*, voor *Franfchen*, eenen Duivel, in de gedaante van eenen affchuwelijken Jood, wilde teekenen; omdat hij het afgrijfelijke ten top wilde voeren!

„ Zwijgt ELEAZAR dan?" — O neen! hij ſpreekt; maar niet om te redden en te behouden, maar om aan eenen onverzoenbaren, duivelſchen haat alles op te offeren! Hij ſpreekt; maar als een zedelijk monſter, aller afſchuw waardig! Hoort, *hoe* de booswicht ſpreekt, in een onderhoud met den Kardinaal:

BROGNI.

Ainſi tu veux mourir?

ÉLÉAZAR.

Oui, c'est mon espérance;
Mais je veux avant tout et ſur quelque Chrétien
Me venger! ce ſera ſur toi!
Quand les Napolitains dans Rome ſont entrés,
Vous avez vu vos toits au pillage livrés,
Et ton palais en proie à l'incendie,
Et ta femme expirante!... et ta fille chérie,
En recevant le jour, mourante à ſes côtés...

BROGNI.

Tais-toi, tais-toi, cruel! que ces jours détestés,
Par qui j'ai tout perdu, ſ'effacent et ſ'oublient!

ÉLÉAZAR, *à demi-voix et avec force:*

Non, tu n'avais pas tout perdu!

BROGNI, *avec émotion.*

Que dis-tu?

ÉLÉAZAR.

Un Juif avait ſaiſi ta fille,
L'avait vivante emportée en ſes bras.

BROGNI, *hors de lui.*

Et quel est-il? réponds?

ÉLÉAZAR.

Tu ne le ſauras pas!

BROGNI, *hors de lui.*

Ma fille!... mon enfant! quoi! ce n'est point un rêve?
Ah! par pitié, cruel, achève!

Tu me vois à tes pieds: daigne combler mes vœux,
Dis un mot, un seul mot, ou j'expire à tes yeux!

ÉLÉAZAR, *d'un air triomphant.*

Eh! de quel droit viens-tu, toi que la haine anime,
Implorer ton pardon aux pieds de ta victime?
Non, non, je reste sourd à tes vaines douleurs;
J'ai bravé le bûcher, je braverai tes pleurs.
Oui, ta fille respire;
Oui, je connais son sort, et seul je peux le dire;
Calme, j'attends la mort et tu trembles d'effroi.
Mais mon secret va périr avec moi.
Qu'en vos mains le fer brille,
Que la flamme pétille,
C'est combler tous mes vœux;
Que mon destin s'achève;
Le bûcher, qui s'élève,
Nous rapproche des cieux. (*1*)

Teregt mogt deze schrikkelijke mensch, van DE BROGNI later sprekende, zeggen:

J'ai fait peser sur toi mon éternelle haine,
Et maintenant je puis mourir.

De boosheid van dit wezen moet echter nog hooger klimmen, om op het publiek van den Heer SCRIBE *effect* te doen!

Het schavot staat opgerigt, en de ijselijke strafoefening zal zóó, zóó, voor het oog van den aanschouwer, worden voltrokken! Thans schijnt de onverzoenbare eenig medegevoel aan den dag te leggen; dan dit is niet meer dan *schijn*, ondanks zijn inroepen eener hemelsche ingeving. — RACHEL, *je vais mourir, veux-tu vivre?* vraagt hij; en wanneer zij dan zegt: *Pourquoi? pour aimer et souffrir!* zou men, uit zijn wederwoord: *Non! pour briller au rang suprême!* de hoop aangrijpen, dat hij haar, eindelijk, met het geheim harer geboorte zal bekend maken. Maar dan had ELEAZAR te zeer *als mensch* gedacht, en de Dichter had zijn doel gemist, om *eenen Satan* te malen! Op de vraag van het meisje: *Sans vous?* geeft hij haar een ijskoud: *Sans moi!* terug; en, op haren uitroep van verwondering: *Comment!*

weet het zedelijke monster haar op de gevoeligste plaats te treffen:

Ils veulent sur ton front verser l'eau du baptême:
Le veux-tu, mon enfant?

De verontwaardiging vooruitziende, waarmede RACHEL antwoordt:

Qui? moi Chrétienne!... moi!... non!
La flamme étincelle! venez!

Het zedelijk gevoel schijnt echter nog niet zoo geheel verloren, dat het niet nog éénen slag zou behoeven, om geheel vernietigd te worden! Wij hebben voor den Joodschen NERO *gehuiverd;* SCRIBE wil, dat wij in hem voor eenen tweeden LUCIFER zullen *sidderen!!*

Voor 't laatst rigt de Kardinaal nog het woord tot ELEAZAR, terwijl RACHEL het schavot beklimt, en zegt:

Prêt à mourir, réponds à ma voix qui t'implore!
Cette enfant que ce Juif aux flammes arracha,..

ÉLÉAZAR.

Eh bien?

BROGNI.

Réponds, ma fille existe-t-elle encore?

Terwijl deze korte woordenwisseling plaats grijpt, wendt het monster de oogen naar het schriktooneel, en geeft een eenvoudig: *Oui!* ten antwoord. Op die verzekering wordt het hart des vaders door vreugde en verrukking bewogen, en roept hij, vragend, uit:

Dieux!... où donc est-elle?

In dezen oogenblik werpen de beulen het onschuldig slagtoffer van liefde en haat tevens in den kokenden ketel.... De Hel heeft overwonnen! en de Duivel, in menschengedaante, wijst den rampzaligen vader naar boven, met de hartverpletterende woorden: *La voilà!* — De wanhopige en rampzalige vader geeft een' gil, stort op de knieën neder, en bedekt zijn gelaat met de handen. De booswicht

ſlaat op zijn ſlagtoffer een' zegevierenden blik, en beſtijgt, met vasten tred, het ſchavot.

Hiermede eindigt deze *Opera*. Kon er aan het verſchrikkelijke, onmenſchelijke en duivelſche nog iets meer worden toegevoegd?...

Op deze hoogte ſtaan thans, in *Frankrijk*, de Letterkunde en de Dichtkunst! Neen; tot zulk eene *laagte* zijn beide gezonken, daar, waar eenmaal de meesterſtukken van de CORNEILLES en RACINE werden opgevoerd! En, deelen de vervaardigers van zulke tafereelen in eene billijke en regtvaardige minachting? Neen; de wierook wordt hun, van alle zijden, toegezwaaid, en de ſchouwburgen daveren van de toejuichingen eener gedachten- en zedelooze volksmenigte! Reeds is de *vierde* druk van *la Juive* verſchenen, en *Belgiſche nadrukken* vermeerderen, gedienſtig, het getal der, heinde en verre verſpreid wordende, exemplaren! En — met innig leedwezen ſchrijven wij het neder — ook in *Nederland* werd deze *Opera*, op het *Franſche* tooneel in de Reſidentie, en wel in tegenwoordigheid van het Hof, opgevoerd!...

Heeft het ſtraks aangevoerde dit product in deszelfs ware en ſchandelijke gedaante eenigzins doen kennen; wij willen onze beſchouwing met eene algemeene aanmerking beſluiten.

Dat de vernedering, onderdrukking en vervolging, waaraan het nakroost van *Israël*, inzonderheid gedurende de Middeleeuwen, onderworpen was, op de Joodſche natie, als zoodanig, nadeelig gewerkt hebben, zal wel niemand loochenen. Trouwens, het was, mensch- en zedekundig, onmogelijk, dat de verdrukten hunne verdrukkers konden achten en beminnen; ja, wij willen zelfs toeſtemmen, dat de mishandelingen en folteringen, waaraan destijds de *Israëliet*, overal ſchier, ten doel ſtond, het gemoed met verbittering, haat en vijandſchap, tegen de vervolgende Christenen, hebben kunnen vervullen. Dan, gelukkig zijn deze donkere en bedroevende tijden voorbijgegaan; en, met geringe uitzonderingen, ziet de Jood zich bij zijne regten, *als mensch* en *als ſtaatsburger*, gehandhaafd en verdedigd. Maar waartoe dan thans, bij eene letterkundige en kunstmatige voordragt, *eenen Jood* gekozen, om juist datgene te verzinnelijken, wat een mensch als Duivel kan doen denken, gevoelen en handelen? Wij behooren niet tot het nakroost van ABRAHAM; maar betuigen onzen diepſten afkeer, om hetzelve, in een

van deszelfs leden, te mishandelen en te verguizen. Een *Franschman* moge zich zulks veroorloven; wij laten dit voor rekening van hem en zijne lofredenaars! Dat ELEAZAR het kind van DE BROGNI (deze schijnt destijds nog niet tot den geestelijken stand te hebben behoord) redt en voor zich behoudt, laten wij aan zijne plaats; dat hij het meisje als *zijn* kind doet voorkomen, en RACHEL in de voorvaderlijke Godsdienst opvoedt, hierin vinden wij niets terugstootends; dat hij, voor zich en voor haar, het *Mozaïsmus* boven het *Christendom* schat, en aan zijn geloof getrouw blijft, zelfs tot in den dood, dit is allernatuurlijkst; en vallen beide daarbij, als offers van godsdienstige onverdraagzaamheid, *wij* zullen de eersten zijn, om hun rampzalig lot te beklagen. Maar wanneer wij, reeds in het eerste Bedrijf, op het gezegde van den Kardinaal tot ELEAZAR: *Soyons amis, mon frère, et si je t'offensai, pardonnez-moi*, laatstgenoemden, *ter zijde*, hooren mompelen: *Jamais! non, jamais de pardon aux Chrétiens que je hais!* en dan daarbij zien, hoe de booswicht in zijn stelsel van helschen wrok en wraakzucht, ten einde toe, volhardt; wanneer wij hem de dochter van DE BROGNI aan den afgrijselijksten dood, en haren rampzaligen vader aan de gruwelijkste folteringen der ziele zien prijsgeven, om aan zijnen haat voldoening te schenken; dan beklagen wij den Schrijver, in wiens brein het denkbeeld van zoo veel afschuwelijks kon opkomen; maar verheugen ons tevens, dat onze, anders zoo rijke, moedertaal geene woorden bezit, om zoo veel onmenschelijks met die schandnamen te bestempelen, die het verdienen zou! En tot al dit schandelijke en ongerijmde moest *een Jood* aan den Heer SCRIBE de grondstof leveren? Is er eene grootere en grovere beleediging der Israëlitische natie denkbaar?

Dan, het stuk is in *Frankrijk* en te *Parijs* met allen bijval ontvangen! Gelukkig, dat de *Franschen* hunnen smaak niet verloochenen, en in de kunst van veinzen achterwaarts schijnen te gaan! Gaat zoo voort, mijne Heeren! Naarmate de staat van spanning al hooger en hooger wordt opgevoerd, is er des te spoediger op eene algemeene verdooving en eindelijke ontspanning te hopen! Hel en Hemel beide zijn bereids door uwe Romanschrijvers en Tooneeldichters in het aangezigt gevlogen! Draagt roem op eene zoo lage en tevens zoo hooge vlugt; maar weest aan het lot van IÇA-

RUS gedachtig! Het valle ligt, eene wufte menigte, door dronkenfchap van zinnelijk genot, in den flaap te wiegen; maar hoe zal het u zijn, wanneer op dien bedwelmenden flaap een ontwaken volgt?!...

Of is die ftaat van dronkenfchap niet reeds dáár, mijne Heeren! Ziet denzelven in uwe April- en Julij- en Septemberhelden, in uwe helfche werktuigen en rottingpiftolen, in uwe FIESCHIS, MEUNIERS en derzelver walgelijke bijzitten! Wie *la Juive* van SCRIBE kan toejuichen, van heeler harte kan toejuichen, is befchonken genoeg, om troon en altaar onderstboven te werpen!

Den Hemel zij dank, onze vaderlandfche Letterkunde en Poëzij bleven van dien gruwel nog onbefmet. Zoo lang men hier de graven van fluipmoorders niet, als in *Frankrijk*, met bloemen beftrooit, zoo lang zullen een HUGO, een BALZAC, een SCRIBE en andere apostelen der zedeloosheid, ontucht en goddeloosheid in ons Vaderland geenen opgang maken, en de Nederlandfche Letterkunde en Dichtkunst, gelijk altoos, gewijd zijn aan de bevordering van waarheid, fchoonheid en deugd.

HET MENSCHELIJK LEVEN.

DE JONGELINGSJAREN.

Tweede Zang.

Maintenant se présente à nous la brillante jeunesse. Le jeune homme ne vit que d'élans et de transports; heureux quand ses transports ne l'entrainent que dans la route qu'il doit parcourir!

LACÉPÈDE.

Gelijk een teedre plant, door lenteweêr geprikkeld,
Geftoofd in vruchtbren grond, door zomerzoelte ontwikkeld,
Haar blaadjes openfluit, en, in den rijkften dos
Gekleed, ons tegenlacht met onvervalschten blos;
Gelijk zij 't jeugdig hoofd, als pronkfieraad der hoven,
Hoe meer zij bloeit en rijpt, al fchooner heft naar boven,
Tot dat ze in 't eind, getooid met kleuren fchittrend fchoon,
Het oog des wandlaars boeit, als aller planten kroon:

Zoo zweeft des jonglings beeld verrukkijk ons voor oogen.
De bloeitijd in den tuin des levens is vervlogen;
Ontwikkeld ſtaat hij daar, als rijk ontloken plant,
In fieren ligchaamsbouw en ſchoongebeelden ſtand.

Vlug, krachtig werken nu de ſterke levensraadren;
Met drift en ſnelheid vloeit hem 't bloed door borst en aadren;
Elk voorwerp is hem nieuw, en grijpt met kracht hem aan;
Waar hij den voetſtap zet, ziet hij ſlechts rozen ſtaan;
Met open oog en hart, vol hoop en vreugde tevens,
Zweeft hij nog zorgeloos langs 't kronkelpad des levens;
Verbeelding ſchildert hem 't aanlokkelijkst verſchiet;
Hij kent alleen het zoet, maar 't zuur der wereld niet.

Licht mij, o Dichtkunst! voor met uwe hemelſtralen,
Om waardig 't ſchoon tafreel des jonglings af te malen,
Die op den levenstogt, bij 't geen zijn oog aanſchouwt,
De deugd als reisbrief eert, en haar ter gidſe houdt;
Die, welk ſirenenlied ook andrer oor betoover',
Het ſmijdig goud verkiest voor 't oogbedriegend loover;
Die 't harte zuiver houdt, zich hoedt bij d'eerſten ſtap,
En aan zijn' Schepper denkt in zijne jonglingſchap.

Daar ligt het groot tooneel der wereld voor hem open!
Zijn hart begeert, het wenscht, het blijft ſteeds rustloos hopen;
Elk zintuig opent hem een' lusthof van genot;
Het ſchoonst Elyſium maalt hem een heerlijk lot.
All', waar de ſchepping rijks en lieflijks op kan roemen:
De dauwdrop op het kruid, de zachte geur der bloemen,
De lente- en zomertijd, de herfst- en winterdag,
't Staat alles voor zijn oog met toovervollen lach.
De zon, die hij verrukt aan 't rein azuur ziet pralen,
't Gekweel van 't vooglenkoor, de zang der nachtegalen,
Natuur, zoo als ze in 't rond haar milde ſchatten biedt,
Roept luide: Jongeling! verheug u en geniet!
Ja, leent hij hier het oor aan de inſpraak van 't geweten,
Is 't hart geſtemd voor al wat ſchoon en goed mag heeten,
En blijft dat hart aan deugd en Godsdienst toegewijd;
Dan is dit levensperk voor hem een zaalge tijd.
Aan welk een ſtand zich dan de jongling mag verbinden,
Vlijt doet hem overal de rijkſte ſchatten vinden;

Zijn oog, zijn hart geniet; zijn opgewekt gevoel
Blijft voor geen prikkel ftomp, blijft voor geen vreugde koel.

Aanfchouw hem in 't beroep, waarop zijn keus zich rigtte,
Of waar hem 't wijs beleid der oudren toe verpligtte,
Niet met gedwongen zin, maar met dien lust en moed,
Die alles voor zijn taak en vorming hopen doet.
Het hart is welgeplaatst, het hoofd met kundigheden
Verrijkt, om 't nieuwe pad doeltreffend in te treden;
De fchat, door hem vergaard in d' eerften levenstijd,
Geeft nu de fchoonfte rente en loont zijn noeste vlijt.
Als 't weêr hem gunftig is, wil hij geen tij verliezen:
't Zij hij der lettren baan of 't handelfpoor mogt kiezen,
Bij ieder nut bedrijf, dat meerder zorgen vraagt,
Wordt wufte kinderzin uit hoofd en hart gevaagd;
Of wenscht hij ruimer kring voor zijne vlugt ontfloten,
Wil hij het fieraad zijn van Neêrlands legervloten,
Of kerk en ftaat ten dienst door les en wijsheid ftaan,
Steeds brengt de jonglingstijd hem 't reinst genoegen aan.

Zie d' eedlen Ferdinand in 't bloeijen zijner jaren:
De huiskring is hem te eng; 't onmeetlijk vlak der baren
Moet hem ter werkplaats zijn; hij kiest den zeemansftand,
En hunkert naar den togt en 't vergelegen land.
Reeds heeft der oudren woord des jonglings wil bezegeld;
Wat hem voor de afreis dient, heeft moeders zorg geregeld;
Hem ftreelt geen ftadsgewoel, wel 't mastbosch op de reê;
Hij voelt zich vreemd aan land, maar burger op de zee.
Moog 't voor een oogenblik hem ftof tot peinzen geven,
Als 't fomber affcheidsuur hem voor den geest komt zweven,
Hij voelt zich; maar, offchoon hij de ouders achterlaat,
Er huist in hem een hart, dat voor hun liefde flaat.
In 't eind genaakt de dag. Schoon moeders tranen leken,
Hij haakt naar 't feestlijk uur om van de kust te fteken;
De Ruiter's leven, met Gods overkostlijk Woord,
Gaf vader hem tot gids, tot levensbaak aan boord.
Met de eedle zucht in 't hart, om God-alleen te vreezen,
Om 't dierbaar vaderland tot roem en eer te wezen,
Voelt hij bij 't laatst vaarwel zich held op de eerebaan,
Maar droogt de tranen niet, die in zijne oogen ftaan.

Neen! ernstig, vol gevoel, hoort hij naar 's vaders lessen:
„ Mijn zoon!" spreekt de achtbre man, „dat uwe Schutsgodessen
„ Steeds Deugd en Godsvrucht zijn op de aan te vangen reis!
„ Gij koost u zelf dien stand; 'k bewilligde in uw' eisch:
„ Ik ken uwe inborst; 'k weet uw braafheid en gevoelen;
„ Blijf, waar gij immer zwerft, het edelst wit bedoelen;
„ Doe, wat u pligt gebiedt; eer God en de overheid,
„ En zorg, dat nooit mijn oog om u van weedom schreit!
„ 'k Geef u den Bijbel meê; hij zij uw gids en baken,
„ Om in 't verzoekingsuur voor uwen pligt te waken;
„ De Ruiter's voorbeeld, zoo onmisbaar in uw' stand,
„ Blijve u, naast 's Heeren Woord, een overdierbaar pand!
„ Het afscheid, door Berkhey den braven zoon gegeven,
„ Voeg ik, als gulden boekje en dier kleinood, er neven.
„ „ Mijn zoon! — dit was zijn taal;zij geldt ook u,mijn kind! —
„ „ Een rein geweten heeft en God en mensch tot vrind.
„ „ Leef zóó dan, jongeling! als gij behoort te sterven;
„ „ Vaar op dees les ter zee, en wil er roem verwerven;
„ „ Voldoe aan kinderpligt; wees trouw aan wet en deugd;
„ „ Houd onbesmet uw ziel; 't is 't sieraad van de jeugd.
„ „ Meer eisch ik niet; ontvang mijn' vaderlijken zegen;
„ „ God zij uw steun, uw schild, uw Leidsman op uw wegen!" "
Hier zweeg de vader stil; 't gehijg van moeders borst
Getuigde van 't gevoel, dat zij niet uiten dorst;
Met 's vaders handslag en den kus der dierbre moeder,
Bevelen zij den zoon der zorg van d' Albehoeder;
Zij leiden hem naar boord; men nadert de afscheidsreê,
En bij 't herhaald: vaarwel! steekt Ferdinand in zee.
Gezond, gespierd en vlug, gul, opgeruimd, bescheiden,
Kan de arbeid hem aan boord een vrolijk lot bereiden;
Met ieder, van wat rang, vereend in harmonij,
Vliegt onder kalmte en storm steeds elke dag voorbij;
In d' aanbevolen post, hem op den togt beschoren,
Blijft hij getrouw en braaf, en kwijt zich naar behooren.
Volvaardig in elk werk, gereed op elk bevel,
Is hij des scheepsvoogds vriend, de vreugd van elk gezel.
Ja, komt op d' oceaan een vijand 't schip bestoken,
Is, voor den roem des Staats, het tijdstip aangebroken,
Om fier den roover, die op buit en schatten loert,
Te toonen, welk een volk de bodem met zich voert,
Dan gloeit hij, om, op de eerstgegeven scheepsbevelen,
Bij d' aanval in 't gevaar en in den roem te deelen;

Met Ruiter's edel beeld en krijgsmoed voor 't gezigt,
Is hij de laatste man, die voor den vijand zwicht;
En, waar de lauwer 't hoofd der dappren moge kroonen,
Daar ziet hij zijn beleid, zijn krijgsverdiensten loonen;
Wie om zijn' moed en trouw ook stijge in roem en eer,
Hij, hij ontvangt een' krans en rijst in rang te meer.
Zoo gloeijend voor zijn pligt, waar hij ook aan mag landen,
Bezoekt hij in zijn jeugd reeds oost- en westerstranden;
Zoo zeeman in zijn hart, lacht hem de toekomst aan,
En moedig streeft hij voort op de ingeslagen baan;
Of loopt de togt ten end en 't zwalpen op de baren,
Zal straks, met rijpen last, de bodem huiswaarts varen:
In Ferdinand, om deugd bekroond met roem en eer,
Zien de ouders, met den zoon, den braven zeeman weêr.

Maar eedler vreugde nog, uit reine bron gesproten,
Is voor den jongeling op 's levens baan ontsloten,
Als hij, voor kunst ontgloeid en door haar hand geleid,
Meer voelt van 't ware schoon, dat om hem ligt verspreid;
Als hij zich boven 't spel der zinnen op voelt heffen;
Als elk tooneel hem meer vereedlen kan en treffen;
Als hij met andren blik geheel de schepping ziet,
De ziel verheevner denkt, meer opmerkt en geniet.
Ja, een onmeetlijk veld ligt schittrend hem voor de oogen,
Die 't spoor der kunst betreedt, en zich, met ijvrig pogen,
Aan lettren, wijsbegeerte en hooger oefning wijdt;
Die, voor het schoone ontgloeid, met ingespannen vlijt,
Zich tot de Priesters wendt, die, in Minerva's koren,
De heilge orakeltaal der oudheid hem doen hooren,
Daar zij haar schatten mild hem opent voor zijn' voet,
En, als hem Griekenland en Rome staren doet
Op wondren hunner kunst, op wijze volksverlichters,
Hem toespreekt door een tal van reednaars, wijsgeers, dichters,
Wier kunst- en letterroem, in 't heerlijkst licht gesteld,
Met geestdrift in het koor der wijsheid wordt vermeld.
O ja! de schoonste hof van geurge lettervruchten,
Gekweekt op eigen grond, gestoofd in vreemde luchten,
Ontsluit zich, waar hij toeft, voor zijn kunstminnend oog.
Geen pad is hem te steil, geen bergkruin hem te hoog,
Of stuit zijne aadlaarsvlugt, in 't onvermoeid bestijgen,
Mag hij het toppunt zijner wenschen slechts verkrijgen.

Elk heiligdom der kunst biedt hem den rijkften fchat.
Wat iedre wetenfchap in haar gebied bevat,
Spoort hij met oordeel na. De veder der historie
Schetst hem der Staten val, maalt hem der volken glorie;
Hem meldt Thucydides, Herodotus, Homeer
Den roem van Hellas kroost, Athenes bloei en eer.
De dichtkunst, in het kleed der onfchuld opgetreden,
Bezingt, door Flaccus lier, de landelijke zeden,
Toen nog geen weelde óf pracht het zielbedervend zaad
Alom had rondgeftrooid, ten val van Romes Staat.
De wijsbegeerte ontvouwt, met ernst op 't achtbaar wezen,
Al wat de waarheid in haar' fpiegel hem doet lezen;
Door Socrates geleerd, door Plato voorgelicht,
Gloeit hij voor vrijheid, deugd, voor zeedlijkheid en pligt;
Hij ziet, geleid door 't brein, 't vernuft dier fchrandre mannen,
Wier hoofd de lauwer fiert, voor 't moediglijk verbannen
Van dwaling, bijgeloof en ruwe onwetendheid,
De grens dier kennis ver en verder uitgebreid,
Die hem, in 't heiligdom der hoogre wetenfchappen,
Het zeker voetfpoor wijst naar de eerfte glorietrappen,
Waar hij zijn doel bereikt; waar ftraks Minerva zelv'
Hem bij haar Priestren voert, in 't achtbaar koorgewelf.
Ja, wordt dus 't oefningspad getrouw door hem betreden,
Dan is de toekomst reeds hem als het vrolijk heden.
Geen vijand van de vreugd, maar vriend van feestvermaak,
Klinkt luid het Iö rond, na de afgewerkte taak;
De beker wordt geleëgd op Neêrlands lieve fchoonen;
Voor vaderland en Vorst verheffen zich de toonen;
De boog, wie 't wraken zou, moet eens ontfpannen zijn;
Luid klinkt het vriendfchapslied, bij d' ingefchonken wijn;
En, fchoon de jonglingstijd ook fnel moog henenvlieden,
Die tijd kan reine vreugd bij wijsheids lesfen bieden.
Is dan in 't eind de baan der lettren afgelegd,
Is 't loflijk eerbewijs aan kunde en vlijt gehecht,
Dan lacht den jongling 't pad des roems aanvallig tegen,
Dan ftrekt hij vaderland en maatfchappij ten zegen;
En, 't zij hij kranken redt, of fchuts der onfchuld wordt,
Of balfem uit Gods Woord in duizend zielen ftort,
Hij fmaakt, in ftand en kring, een onvervalscht genoegen;
Hij oogst de vruchten in van ijvrig letterzwoegen.

Nog voert verbeelding mij een' andren tempel in:
Geleid door zuivren fmaak, ontgloeid door eedlen zin,
Zie ik voor fchoone kunst den jongling wierook branden;
Toon-, Dicht- en Schilderkunst brengt hij zijne offeranden;
Ik zie hem neêrgeknield voor 't fchoon der Poëzij,
Betooverd door haar' toon en hemelharmonij;
Hier tokkelt hij de lier ter eer van Neêrlands helden,
Die voor 't behoud des Staats met moed te wapen fnelden;
Daar heft hij 't minnelied, door rein gevoel geleid,
Op trippeltoonen aan, met warmte en teederheid;
Nu, in de ftille cel met geestdrift neêrgezeten,
Kan hij al de ijdle vreugd, 't gewoel der aard' vergeten,
Daar hij op 't fchilderdoek, door hooger wenk geroerd,
Gelijk een God bevel in eigen fchepping voert;
Dan fpeelt of fchertst zijn luit in zachte of fchelle akkoorden;
De toonkunst fpreekt hem toe in onweêrftaanbre woorden;
Haar tooverkracht verdrijft het wigt van zorg en fmart,
En ftort een ftille vreugd in 't neêrgedrukte hart;
Als Mozarts, Haydns, Spohrs de zilvren fnaren dwingen,
Als hem elk denkbeeld treft der toonverwisfelingen,
Dan is 't, alsof de ziel, daar alles om haar zwijgt,
Op 't golvend maatgeluid de woelige aarde ontftijgt.
O ja, zoo menig uur, in ftil vermaak vervlogen,
Doet d' offergeur der kunst dan rijzen naar den hoogen;
De jongling fmaakt genot, dat, wie 't ook elders vind',
Den geest befchaaft, de ziel aan hooger fpheer verbindt.

Maar ach! vaak wordt de vreugd vergald der jongelingsjaren,
Als deugd en zeedlijkheid zich aan 't genot niet paren,
Als voor de ftem des pligts 't gevoel is uitgedoofd,
Dan drukt de kroon der jeugd den jongling zwaar op 't hoofd.
Geflingerd door begeerte, en loom door zelfverveling,
Voelt hij zich arm, fchoon rijk aan ruime lotbedeeling.
Door wellust afgemat, kruipt hij het leven door,
En wat natuur hem biedt, gaat ongebruikt te loor.
Zie Eduard daar ginds berooid en zeedloos zwerven!
Hij mogt een' rijken fchat bij 's vaders lijkbaar erven;
Maar, aan het fpel verflaafd en los van zin en aard,
Waant hij in 't fpeelhuis flechts voor zich de vreugd gefpaard.
Daar wordt het erfbezit, door vader zuur gewonnen,
Verdobbeld en verbrast. Verwilderd, onbezonnen,

Waagt hij de laatfte kans; maar met het laatfte geld
Is ook de laatfte hoop, gevleugeld, heengefneld.
Geen uitzigt rest hem meer; het tooverglas verdonkert;
Geen licht, dat in dien nacht zijn oog meer tegenflonkert;
Met fchuld belast, ontrust, vervolgd van allen kant,
Is op de klip van 't fpel de jonglingsvreugd geftrand!
Waarheen? in 't rampvol uur van iedren vriend verlaten!
Hoe! zal hij 't fchamel brood gaan beedlen op de ftraten?
O neen! die fchande duldt zijn naam, zijne afkomst niet;
Een zelfmoord is 't alleen, die nog hem overfchiet!
Ach! zonder God en deugd, beftormd door 't bang geweten,
Heeft hij zijn menfchenwaarde en wat hem wacht vergeten;
Hij doolt in d' avond om, met wanhoop in 't gemoed,
Gilt raauw zijn' doodskreet uit, en ftort zich in den vloed!
Rampzaalge! die, ontzind, het dierbaar jeugdig leven,
Als weg naar hooger doel den fterveling gegeven,
Verbeuzelde en uw' pligt zoo roekloos hebt verkracht, —
Ach, had uw voet zich hier voor d' eerften ftap gewacht!

O jongelingen! toomt verboden lust en driften!
Leert vroeg den fchijn van 't zijn, het waar' van 't valfche fchiften!
't Gezang, dat foms uw oor verrukt, uw' boezem roert,
Is vaak 't bekorend lied, dat u ten afgrond voert.
Wie is zij, met dien tooi, dat luchtig kleed omhangen?
Zij fpreidt hare armen uit; zij toovert met haar zangen;
Met leliën en roos ziet gij haar borst bedekt,
Terwijl door wulpfchen lach zij de oogen tot zich trekt;
Als blinkend morgenrood, zoo gloeijen wang en lippen;
Een honigzoet gevlei hoort ge aan haar tong ontglippen;
Haar lokken golven neêr in breed gezwierden bogt,
En lieflijke ambergeur rijst uit haar' ademtogt.
Wie is die fchoone? — beef! omhels haar niet, vermetel,
O jongeling! zij vest in 't rijk der hel haar' zetel;
Verleiding is haar naam, en, wie haar lokftem hoort,
Sleept ze in den jammerpoel der diepfte ellende voort;
Zij biedt u nektar aan, zoo 't fchijnt, in gouden fchalen,
Maar vreeslijk duur zult ge eens dien zwijmeldrank betalen;
't Is niets dan addrengif, dat ze in den beker gooit;
Terug! met de eerfte teug drinkt ge u een' wisfen dood!
O, wilt gij 't offer zien, dat zij, van wellust dronken,
Als teeken des triomfs heeft aan haar koets geklonken:

Befchouw dien jongling ginds, die waglend henenfluipt,
En, als de worm in 't ftof, loom, magtloos voorwaarts kruipt;
't Verzwakte hoofd hangt op den boezem neêrgebogen;
Geen jeugdig vuur, geen kracht ftraalt uit zijn kwijnende oogen;
Een doodlijk bleek bedekt zijn uitgeteerd gelaat;
Hij ftrompelt kugchend voort, en waggelt waar hij ftaat;
De ftem, eerst vol en rond, is raauw en fchor bij 't fpreken;
Men ziet van de eerfte jeugd geen fpoor meer ftaan noch teeken;
Neen! vroeg ftond hij de zege aan hare wenken af,
Vroeg afgeleefd en grijs, vroeg rijp voor d' oogst van 't graf!

O, waarom 't aanzijn toch in wenfchen en begeeren
Zoo roekloos weggedroomd, bij 't peilloos diep verneêren
Van menfchenwaarde en eer? 't Is waar, de rede zwijgt,
Als uit het gloeijend hart de vlam der driften ftijgt;
Maar, jongling, 't ftaat aan u, die woeste vlam te teuglen:
Waar u oneerbre min, op bontgekleurde vleuglen,
Omfladdren moge, of wekke in u verboden lust,
Door rede word' dan 't vuur, dat in u brandt, gebluscht;
Haar magt ftuit' dan de vlam; niet om de vonk te dooven,
Die 't heilig vuur der liefde in 't kloppend hart kan ftoven;
Neen! daartoe lag Natuur ze in aller boezem niet:
't Is liefde, liefde-alleen, die 't reinst genot ons biedt.
Slechts booze togt en lust, flechts wulpfche dartelheden
Verwoesten hier de ziel, bederven hier de zeden.
Wat u het echtheil fpelt, wekk', fpore uw liefdedrift.
Eer, achting voor de deugd zij u in 't hart gegrift.
Die hier verdierlijkt mint, moet voor zichzelven blozen;
Maar 't pad der reine liefde is hier beftrooid met rozen;
't Voert, aan de zachte hand der teedre zielsvriendin,
Den jongling lagchend voort naar 't heiligdom der min.

Ja, zie hem door het fchoon der teedre maagd betooverd!
Het meisje heeft door oog en leest zijn ziel veroverd;
Voor haar gloeit hij alleen; zijn hoogst en dierbaarst wit,
Door rein gevoel geleid, is flechts naar haar bezit.
Geen onberaden drift, geen ijdel fpel der zinnen,
Maar liefde, op deugd gegrond, doet hem opregt beminnen.
Wat in den boezem woelt, deelt hij den oudren meê:
Het lieve meisje hoort de aan 't hart ontvloeide beê,
En beider zielen zien zich 't hoogst geluk befchoren;
Geen zucht voor beider heil gaat in den wind verloren.

Neen! nergens bloeit meer vreugd en reiner zaligheid,
Dan die op 't pad der min den jongling zijn bereid.
Verzonken in gevoel, in altijd zoete droomen,
Laaft hij het gloeijend hart uit liefdes zuivre ſtroomen;
Geheel zijn aanzijn ſteunt op zijn bemindes trouw.
Reeds ſchetst verbeelding hem 't voltrokken echtgebouw;
Zij maalt het voor zijn oog met de uitgezochtſte kleuren;
Het leven lacht hem aan; de lieflijke geuren,
Hem uit den hof der min welriekend toegewaaid,
Verkwikken 't levenspad; de lusthof wordt verfraaid,
Als hij de dierbre maagd aan 't kloppend hart mag prangen,
Als beiden zalig zijn in 't eigen zielsverlangen,
Daar 't hart, opregt aan deugd en liefde toegewijd,
Zich voor de toekomst reeds in 't hoogst geluk verblijdt.
Ja, ſchilder voor uw' geest die toekomst, die zij wachten!
Haar oogbetoovrend ſchoon vervrolijkt hun gedachten:
Hij naakt, de vreugdedag voor 't plegtig echtverbond;
Het groenend loover prijkt en ſchittert in het rond;
De huizen zijn getooid der dierbre zielsbeminden;
't Verdubbeld feestbezoek van zegenende vrinden
Tuigt ongekunſteld, hoe, met opgeruimden zin,
Elk 't offer brengen wil, waar 't hoogtijd is der min.
Eer de echtknoop wordt gelegd door priesterlijke handen,
Daalt de ouderzegen neêr op de overdierbre panden;
En welk een wensch of groet ook luid ontboezemd word',
Meer zegt de ſtille traan, die 't oog der moeder ſtort;
Met weemoed, maar met vreugd ziet zij het uur gekomen,
Dat haar het wezen ſchenkt dier duizend zoete droomen,
Waar 't moederlijk gevoel zoo vaak door werd geſtreeld.
Daar ſtaan de dierbre twee, zoo rijk door 't lot bedeeld;
Zij nemen afſcheid ſtraks van d' ouderlijken drempel,
Om, door de min geleid, in d' achtbren huwlijkstempel
Te zweren, voor het oog van God, den huwlijkseed:
Zij naadren 't heiligdom; het outer ſtaat gereed;
Het oogenblik is daar; bij orgelklank en pſalmen
Doen zij het hooge koor van 't zielsgevoel weêrgalmen;
Het jeugdig paar knielt neêr voor 't Godgewijd altaar;
De dienaar van Gods kerk ſpreekt, bij het feestgebaar,
Vol eerbied over d' echt den priesterlijken zegen;
De dank, die 't hart vervult, ſtijgt ſtil den hemel tegen,
Daar beider ziel, die kerk en koor, ja de aard' vergeet,
Den vastgelegden knoop bezegelt met een' eed.

O zaligheid! o vreugd! die 's jonglings borst doet zwellen;
Hij voelt de reinste zucht uit vollen boezem wellen
Voor 't wachtend echtgenot; wat de aarde ook kostbaars heeft,
'T Haalt bij den rijkdom niet, dien hem de liefde geeft!
Wat zou de teedre maagd, wat nog de jongling wenschen?
De band is vastgesnoerd voor 't oog van God en menschen;
Schoon prijkt voor beider oog 't voltrokken echtgebouw;
Hij, zalig aan haar borst; zij, zalig door zijn trouw!

Ja! zoo vloeit genot en zegen
Jongling, mild en rijk u tegen;
Zoo vindt ge op uw levenspad,
Hoe ook 't lot uw streven loone,
Gloeijend voor het goede en schoone,
Om u heen den rijksten schat.

Blijf, hoe ook dat lot moog keeren,
'T Loos gevlei der zinnen weren!
Eens gemeenzaam met het kwaad,
Schiet het onkruid meer te voren;
Verdre zorgen zijn verloren,
En verstikt is 't goede zaad.

Welk genot u tegentrede,
Waarheid, Godsdienst, Deugd en Rede
Moeten hier uw gidsen zijn.
Wilt ge op 't pad, eens uitgekozen,
Nimmer voor uzelven blozen,
Zoek dan 't wezen, vlied den schijn!

O, één dag, in dartle weelde,
Die uw zinnen lokte en streelde,
Onder slechten doorgebragt,
Stort u soms, na kort verblijden,
Bij een lang en naamloos lijden,
In een' droeven jammernacht!

Zet dan, hoe het pad moog hellen,
Hier, met brave medgezellen,
Jongeling, de reize voort!
Wat een wereld u mag rooven,
Pligtsbetrachting geldt hier boven;
Deugd geeft rente in 't hemeloord.

J. VAN HARDERWIJK, RZ.

HET TOPPUNT VAN ZEDENVERBASTERING EN ZEDELIJK ZELFBEDROG.

Wanneer de *Dames de Maison* te *Parijs* (hier te lande, nog min gewoon de ondeugd te bemantelen, noemt men *galanterie* ontucht, en de bedoelde *Dames* H.... waardinnen) iets te verzoeken hebben van de Policie, de oprigting b. v. van zulk een Huis der Schande, in welke andere dan in een *Fransch* brein en eene *Fransche* ziel zou het kunnen opkomen, soortgelijke verzoeken dus in te kleeden, als in de navolgende *curieuse* stalen, door eenen *Franschman* getrokken uit de Registers der Prefectuur van Policie te *Parijs?*

„Mijnheer de Prefect! Mejufvrouw D... heeft de eer u te berigten, dat, offchoon het ongeluk gewild heeft, dat zij een deel uitmaakt der meisjes van pleizier, zij echter altijd een leven geleid heeft, *vrij van de geringste blaam;* hetwelk haar doet vertrouwen, dat" enz.

„Mijnheer de Prefect! Na eene lange reeks van tegenspoeden, bevind ik mij in de noodzakelijkheid, een beroep te omhelzen, hetwelk mijn hart verwerpt. Gelief omtrent mij bij den broodbakker D., den kruidenier P., den vleeschhouwer L., de fruitverkoopster M. navraag te doen; allen zullen zij u zeggen, dat gè mij veilig kunt toestaan hetgeen ik van u verzoek, en dat ik *bemind*, *geacht en met onderscheiding bejegend worde* door allen, die mij kennen."

„Mijnheer de Prefect! Behebt met eene dubbele breuk, onbekwaam tot eenigen arbeid, is het geenszins ongeregelde hartstogt, die mij op uwe Registers heeft doen inschrijven; de getuigenis van mijne gansche wijk zal u kenbaar maken, dat ik de vernedering van mijn beroep heb uitgewischt door *goede zeden en welvoegelijkheid.*"

„Mijnheer de Prefect! Sinds zeven jaren eene galante vrouw, heb ik mij steeds gedragen met *welvoegelijkheid*, *eere en eerlijkheid.* Ik neem diensvolgens de vrijheid," enz.

„Mijnheer de Prefect! Belast met eenen vader en eene moeder, beide gebrekkig, verlang ik een *eerlijk beroep* uit te oefenen, om in derzelver behoeften te kunnen voorzien. 't Is u bekend, dat kinderen verpligt zijn, hen, die hun het leven gaven, te ondersteunen in hunnen ouderdom, en hun dezelfde zorgen toe te wijden, welke zij aan ons in de

kindschheid en vroege jeugd bewezen. Diensvolgens neem ik mits dezen de vrijheid," enz.

„ Mijnheer de Prefect! Dochter en kleindochter van *Dames de Maison*, en zelve dit beroep gedurende een aantal jaren uitgeoefend hebbende, dient deze, om u te verzoeken, ter voltooijing van de welvaart mijner familie, hetzelve beroep wel te willen overdragen op mijne dochter, welke ik, zonder zulks, niet op eene voordeelige wijze kan uithuwen."

„ Mijnheer de Prefect! Tweeëntachtig jaren bereikt hebbende, en dus op het punt staande, mijne ziel aan God over te geven en voor mijnen Schepper te verschijnen, gevoel ik mijne verpligting, om te zorgen voor mijne kinderen. Diensvolgens," enz.

DE BRITSCHE MATROOS.

Het *Engelsche* schip, de *Brunswijk*, had aan den voorsteven eene figuur, die den Hertog, wiens naam het voerde, moest verbeelden. Hij stond daar met de hand aan den degen, en een' met goud geboorden punthoed op het hoofd. Te midden van een heet gevecht werd de hoed weggeschoten. Het scheepsvolk vond het ongepast, dat zijn doorluchtige patroon den vijand met ongedekten hoofde bestreed, en zond in allerijl eene bezending naar den Kapitein, JOHN HARVEY, met verzoek, dat het hem mogt behagen, zijnen bediende te bevelen, den afgevaardigden zijnen eigenen, met gouden tressen voorzienen hoed ter hand te stellen. De Kapitein leende op staanden voet gehoor aan dit verzoek; de hoed werd de figuur op het hoofd gespijkerd, en bleef daar tot den afloop des met roemrijke zege bekroonden gevechts.

HONDENTROUW.

(*Gazette des Tribunaux.*)

Vóór eenige dagen verschenen twee onbekende voetreizigers aan de deur eener herberg bij *Vervins*. Op het zien van hen werd de hond eens koopmans, in dezelfde herberg vertoevende, woedend, en vloog hun met zulk eene drift naar de keel, dat men moeite had hem te doen loslaten. De

vreemdelingen deden natuurlijk hun beklag, en de meester van den hond, die anders zeer zachtzinnig was, ſtond verſteld van deszelfs woede. De aangevallenen zich verwijderd hebbende, was de hond terſtond kalm; en onderſcheidene perſonen kwamen en gingen, zonder dat het beest er eenige acht op ſloeg, veel min hen bedreigde. De reizigers keerden terug — vernieuwde woede en vernieuwde aanval van den hond. Men verloste hen andermaal van het vergramde dier, en wees hun eene kamer aan. Intusſchen wekte die vijandige houding, die onbedwingbare woede van den hond tegen twee, zoo men meende, hem geheel onbekende perſonen, bijzondere oplettendheid. Men beſpiedde de twee vreemdelingen, en hoorde den een' tot den anderen zeggen: „Die vervloekte hond ſchijnt ons na acht jaren te herkennen." En inderdaad, het kwam nu uit, dat de hond, vóór dat hij aan zijnen tegenwoordigen meester kwam, had toebehoord aan diens broeder, die, acht jaren geleden, vermoord was geworden door tot dusverre onbekend geblevene daders! Op grond van dit een en ander, werden beide de vreemdelingen gevat, en bevinden zich thans in de gevangenis van *Vervins*.

Op Aschdag verbrandden de bewoners van een dorp in het *Franſche* Departement van *Gironde*, naar ouder gewoonte, eene ſtroopop. Een hond, die de omgehangene kleederſtukken, welke zijnen meester toebehoorden, herkende, en blijkbaar meende, dat deze zelf verbrand werd, wierp zich in de vlammen, om hem te bevrijden. Niet dan met de uiterſte moeite gelukte het, het getrouwe beest te redden, en niet vóór dat hij zijnen heer, die hem riep, onder de omſtanders ontwaarde.

VERSCHIJNSEL, WAARGENOMEN OP DE NILGHUERRIS.

De verdunning der lucht is zeer merkbaar op de *Nilghuerris* of blaauwe bergen van *Counbetour*, en het geluid der ſtem is op een' aanmerkelijken afſtand hoorbaar. Reeds had Kapitein PARRY in zijne ontdekkingsreize in de poolgewesten, ten jare 1819 door hem ondernomen, opgemerkt, dat men, te midden der geſtrengſte koude, het verwijderde geluid veel duidelijker hoorde, dan gewoonlijk. De inboorlingen des lands ſpreken dikwijls tot elkander van den top van den eenen berg tot den anderen, en zonder eenige moeite, vooral des avonds en des morgens, wanneer de lucht kalm is; zij verheffen de ſtem niet, gelijk de vreemdelingen, die zich op een' verren afſtand trachten te doen hooren, maar ſpreken elke ſyllabe zoo duidelijk uit, alsof zij digt bij elkander waren. Wanneer men hen onder elkander ziet ſpreken, denkt men aan die plaatſen uit den Bijbel, waar JONATHAN tot de inwoners van *Sichem* van den top van den berg *Gerizim*, waar DAVID tot het krijgsvolk van SAUL en ABNER van

eene op een' zeer verren afstand van het leger verwijderde hoogte spreekt. Indien men, te midden van den digten dampkring in *Engeland*, of zelfs van de zuiverder lucht der velden van *Indostan*, zich niet kan verbeelden, dat men op zulk een' grooten afstand de woorden kan onderscheiden; de waarnemingen, welke men op de *Nilghuerris* kan doen, strekken daarom niet minder tot bevestiging van hetgeen wij in de H. S. lezen. Het is tevens, als een teeken van de buitengewone verdunning der lucht op die bergen, der opmerking waardig, dat de hemelligchamen een' veel schitterender glans verspreiden, dan wanneer men dezelve van de vlakte aanschouwt. Alle vreemdelingen hebben het erkend, en wij kunnen, ten overvloede, bij voorbeeld, verzekeren, dat de Planeet *Venus* evenveel lichts verspreidt in haren (omtrek), als de Maan.

WAARDE VAN HET GOUD.

—— Den ganschen dag (dus verhaalt Kapitein HEAD) bragt ik in de goudmijnen van *Carolina* door, en des avonds begaf ik mij alleen naar een' kleinen tuin, en zocht in de aarde naar goud. Ik vond inderdaad eenige kleine gouddeeltjes, en het gaf mij eene vreemde gewaarwording, dit kostbaar metaal in den tuin van zoo arme menschen te zamelen. Terugkeerende, trad ik in verscheidene hutten, om eenig goudstof in te koopen. Ik had nagenoeg niet dan goud geld van 4 dollars waarde bij mij; en, hoewel deze stukken in geheel *Zuid-Amerika* gangbaar zijn, wilde hier, tot mijne verbazing, niemand dezelve aannemen. Vruchteloos verzekerde ik hen van derzelver waarde; deze arme lieden, gewoon goud voor zilver te geven, riepen eenparig uit: „*No vale nada*" (Goud heeft geen waarde); en, te midden van deze woeste bergen, drong zich de groote zedelijke waarheid van dit zeggen met kracht aan mij op. Ik bood een goudstuk van 4 dollars voor datgene, waarvoor zij slechts de helft dier waarde in zilver vroegen, maar te vergeefs, en met moeite bragten wij te zamen zilvergelds genoeg bijeen, om ons nachtverblijf te kunnen betalen.

BLADVULLING.

Een jongman, liefhebber der poëzij, doch zelf geen dichter, vertoonde het portret van zijne minnares aan een' vriend, en bad hem, een paar hexameters daaronder te schrijven, inhoudende, dat hij alleen door haar poëet was geworden. Deze schreef, op staanden voet, de volgende regels:

Ziet gij die oogen, dien mond, schooner dan 't lagchende roosje?
    Ziet gij die leest, vol verrukkende pracht?
Dit is het meisje, dat mij — mij! van een' gek, maar in proza,
    Thans tot een' gek, maar in verzen, herschiep.

MENGELWERK.

VERHANDELING, TEN BETOOGE, DAT, EN HOE, DE MAATSCHAPPIJ: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, NOG VERDER, OVEREENKOMSTIG HARE ZINSPREUK, KAN WERKZAAM ZIJN.

Door wijlen

S. E. WIELING,

in leven Leeraar der Doopsgezinde Gemeente te Zaandam. (*)

Wij hebben, M. H.! vóór weinige maanden een feest gevierd, dat tot blijde herinnering des vijftigjarigen bestaans van deze zoo loffelijke Maatschappij was ingesteld. Dankbaar verheugden wij ons over het goede, dat, onder den zegen van God, bevorderd mogt worden. Wie onzer is niet innig overtuigd, dat deze echt vaderlandsche stichting, overeenkomstig hare schoone zinspreuk, tot algemeen nut steeds werkte, en zelfs veel grootere uitgebreidheid erlangde, dan de waardige JAN NIEUWENHUIZEN of iemand zijner medeöprigters aanvankelijk zich kon voorstellen! Het strekt tot een verblijdend bewijs, dat er onder onze landgenooten bij voortduring nog velen gevonden worden, die gaarne ten goede medewerken, wanneer de gelegenheid zich aanbiedt.

Bovendien, M. H.! meen ik dit als eene ontwijfelbare waarheid te mogen aannemen, dat onze Maatschappij werkelijk tot nut van het algemeen heeft toegebragt, *omdat* en *voor zoo verre*, zij in den geest des Christendoms, volksverlichting en volksveredeling tracht te bevorderen. Alles, wat door menschen wordt beraamd

(*) Uitgesproken in het Departement *Zaandam*, op den 17 Junij 1835.

en uitgevoerd, draagt het kenmerk van menſchelijke onvolkomenheid. Zijn de bedoelingen zuiver, zoo gaat men te rade met ondervinding, en leert het gebrekkige opmerken en verbeteren. Dus werden ook de werkzaamheden der Maatſchappij gewijzigd naar de veranderde behoefte der tijden. Eene menigte van geſchriften over allerlei onderwerpen, gedurende eene halve eeuw uitgegeven, moge hiervan ten bewijze ſtrekken. Daar is reeds zoo veel in het licht verſchenen, dat men zoude kunnen vragen, of niet de Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen* haar eigenlijk doel bereikt hebbe. Bij mij althans kwam deze bedenking weleens op. De viering van het halve Eeuwfeest verlevendigde dezelve. Misſchien zijn er onder mijne Hoorders deze en gene, die in hetzelfde geval zich bevinden. Om voor mijzelven een helderder inzigt in de zaak te erlangen, vestigde ik op dit punt mijne gedachten, en meende in hetzelve een gepast onderwerp voor eene ſpreekbeurt te vinden. Ik hoop en vertrouwe, dat men, het gebrekkige verſchoonende, mij met welwillendheid zal hooren, wanneer ik

I. tracht te betoogen, dat de Maatſchappij nog verder *tot nut van het algemeen* kan werken, en

II. onderzoek, *hoe* zij verder aan hare zinſpreuk zal moeten beantwoorden.

1. Daar ik het genoegen heb, tot voorſtanders en leden van de Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen* het woord te voeren, behoef ik geene wanbegrippen en vooroordeelen te beſtrijden. Waart gij niet overtuigd van het heilzame dezer inrigting, gij zoudt immers ophouden, door uwe bijdragen dezelve te onderſteunen. Voorloopig mag ik derhalve mij verzekerd houden, dat gij allen in mijn gevoelen ſtaat, en alzoo toeſtemt hetgene ik hierover wilde zeggen. Welligt zal het evenwel eenige nuttigheid hebben, zoo ik de gronden aanwijs, waarop mijne overtuiging ſteunt.

Men kan eene zaak uit verſchillende oogpunten beſchouwen. De meeste dingen zijn van dien aard, dat

ze zich anders aan het oog vertoonen, wanneer men van eene andere zijde ziet. Nemen wij nu in aanmerking, wat er federt vijftig jaren gedaan is tot verbetering van schoolwezen en volksonderwijs, zoo zoude het kunnen schijnen, dat de Maatschappij haar eigenlijk doel bereikt heeft. De voorraad van leer- en leesboeken is ongemeen groot en wordt dagelijks nog grooter, zoodat de keuze soms moeijelijkheid veroorzaakt. Doch wanneer men de zaak naauwkeuriger en van alle kanten beziet, blijkt ten duidelijkste, dat de opgenomene taak geenszins is afgedaan.

De Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* heeft het hare toegebragt, om het onderwijs der jeugd te verbeteren; maar dit verbeterd schoolonderwijs is slechts middel — geen doel op zichzelve. Tot staving van dit gezegde behoef ik alleen mij te beroepen op de Wetten, die de werkzaamheden bepalen. Het eerste Artikel daarvan luidt: *Het doel van de Maatschappij is: Godsvrucht en goede Zeden, overeenkomstig de grondbeginselen van de Christelijke Godsdienst, te bevorderen; nuttige kundigheden, voornamelijk onder mingeoefenden, voort te planten, en, zoo veel mogelijk, algemeen volksgeluk te verspreiden.* Gij ziet hier, dat *godsvrucht* en *goede zeden* op den voorgrond staan. Niemand zal willen beweren, dat men te dezen opzigte geene verbetering meer heeft te wenschen. Integendeel, daar is velerwege gebrek aan echte godsdienstigheid. Overdrijven misschien eenigen de klagten hierover, het valt niet te ontkennen, dat onverschilligheid, ligtzinnigheid en losheid van beginselen te veel veld gewonnen hebben.

En wat zal ik zeggen van de zeden? Ik behoor geenszins onder die lieden, welke bij voorkeur het kwade schijnen op te merken en als door een niet helder glas te zien; liefst beschouw ik menschen en zaken van de gunstigste zijde, maar wil echter mijzelven niet misleiden en het verkeerde *goed* noemen. Gedraagt zich de menigte steeds op betamelijke wijze? Wij allen moeten

bekennen, dat hieraan zeer veel hapert. Wanneer men slechts acht geeft, ontwaart men gedurig slechte gewoonten, misbruiken en allerlei verkeerdheden. Elk tijdperk heeft zijne eigene gevaren en gebreken. Terwijl het in eenige opzigten beter wordt, verergeren op een ander punt weder de zeden; zoodat het den onpartijdigen opmerker weleens moeijelijk valt, eene stellige uitspraak omtrent vooruitgang of teruggang te doen. Wie meent geene reden te hebben, om te klagen over het gedrag van dienstboden en werklieden?

En ziet men op de eigenlijke oorzaken van het kwaad, ik schroom niet, in de eerste plaats *onkunde* te noemen. Wat men ook van volksverlichting moge zeggen en roemen, voor vele menschen is het nog nacht. Geen helder licht bestraalt den geest. Wanbegrippen en vooroordeelen, met de moedermelk ingezogen, laten niet zoo gemakkelijk zich verdrijven. Het ontbreekt geenszins aan hulpmiddelen tot verspreiding van nuttige kennis; doch hoe velen worden door omstandigheden verhinderd, daarvan behoorlijk gebruik te maken! En wordt al het lezen en schrijven werktuigelijk geleerd, hiermede is geenszins het eigenlijk doel bereikt. Verstand en hart beide hebben behoeften, die bevrediging vereischen, opdat de geheele mensch zich wèl bevinde. Het valt niet moeijelijk, de jeugd eenige klanken te leeren nazeggen; maar juiste en heldere begrippen bij te brengen en ware levenswijsheid mede te deelen en naar vaste beginselen te doen handelen, overeenkomstig de eischen des Christendoms — dit is geen gemakkelijk werk, dat men in weinig tijds voltooit.

Wie moet niet bekennen, dat er aan het *algemeene volksgeluk* nog veel ontbreekt? De oorzaken zijn geenszins verre te zoeken. Daar bestaat een naauw verband tusschen volkszeden en volksgeluk. In vergelijking met anderen, mogen wij van geluk spreken. Hier wordt betrekkelijk veel goeds gevonden, wanneer wij zien op minder gelukkige natuurgenooten; doch in de geringere standen vooral is opbeuring noodig, opdat een hooger

levensbeginsel zich ontwikkele en werkzaam worde. Bij vroegere eenvoudigheid van zeden was de verzoeking ten kwade niet zoo groot en niet zoo menigvuldig. De vorderingen in werktuigelijke kunsten brengen eigene gevaren mede, waartegen niet ieder de noodige behoedzaamheid weet te gebruiken. De tijdgeest helt over, om aan stoffelijke belangen te hooge waarde te hechten. Menigeen is vergenoegd, wanneer slechts de dierlijke behoefte des levens voldaan mag worden. Zinnelijke genietingen en vermaken houden den geheelen mensch te zeer bezig. Onkunde, gebrek aan verstandelijke en zedelijke ontwikkeling, vooroordeelen, wanbegrippen en kwade gewoonten zijn aan te merken, deels als oorzaken, deels ook als gevolgen van armoede.

Wil men volksgeluk bevorderen, men beginne met volksverlichting, doch met zoodanige volksverlichting, die uitgaat van Christelijke beginselen. Ik ken geen ander waar licht, en al wat men strijdig tegen den geest van het Evangelie onderneemt, zal geen heil voor de menschheid, maar wel verderf aanbrengen. Geene kennis, die opgeblazen maakt, wordt gevorderd; daar is behoefte aan zulke nuttige kundigheden, welke ieder noodig heeft, om in zijnen kring en stand zijne pligten behoorlijk te vervullen. Dan is volksverlichting heilzaam, dan bevordert dezelve godsvrucht en goede zeden, overeenkomstig de grondbeginselen der Christelijke Godsdienst, maar dan werkt men tevens mede, om algemeen volksgeluk te verspreiden.

De Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* heeft hare taak derhalve nog geenszins volbragt. Zij werkt wel voornamelijk voor lieden uit de geringere volksklasse, die vroeger te zeer verwaarloosd werden; anderen zijn echter niet uitgesloten van hare bemoeijingen. De zinspreuk, die zij voert, kan het uitwijzen. *Algemeen volksgeluk* door middel van *kennis* en *godsdienstigheid* te bevorderen, is het doel. Wijzelve, die door ons lidmaatschap tot instandhouding der Maatschappij toebrengen, wij kunnen voor onszelven nut trekken uit ha-

te uitgegevene werken, maar vooral uit het bijwonen der Departementsvergaderingen. Hier wordt dikwerf eenig belangrijk onderwerp behandeld — menig wenk gegeven, die, verstaan en behartigd, heilzame gevolgen heeft. En hoe vele inrigtingen ten algemeenen beste bestaan er reeds, welke door onze Maatschappij daargesteld of bevorderd werden! Doch daar blijft nog veel te doen over, wanneer men ziet op gebrek aan godsvrucht en goede zeden, op onwetendheid en op min volkomen volksgeluk. Wij zullen bij voortduring werk genoeg vinden. Telkens komt er een nieuw geslacht aan, in welks behoeften voorzien moet worden. Tijden en omstandigheden maken zekere wijzigingen in het aanwenden der middelen noodzakelijk. Het komt er dus slechts op aan, dat men wete, *hoe* de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* verder aan hare zinspreuk zal moeten beantwoorden.

II. Ik heb voorgenomen, in de tweede plaats hierover te spreken, en mede te deelen, wat mij het meest belangrijk is voorgekomen. Ik ben tot het moeijelijkste gedeelte mijner rede genaderd, en kan wegens de beperktheid des tijds slechts wenken geven. Men neme welwillend op, wat uit ware belangstelling in de hoofdzaak wordt aangeboden.

De Maatschappij, die gedurende eene halve eeuw inderdaad veel goeds heeft bevorderd, zal tot nut van het algemeen blijven werken, zoo men het eigenlijk doel niet uit het oog verliest, maar door middel der verspreiding van nuttige kundigheden volksgeluk tracht te vestigen op Godsdienst en zedelijkheid, overeenkomstig de grondbeginselen des Christendoms. Dit is een hoofdvereischte, waarvan het wèl slagen grootendeels zal afhangen. Alles, wat gedaan wordt, moet hieraan ondergeschikt zijn en hierop eeniglijk uitloopen. Men kan derhalve op den ingeslagen weg voortgaan. Het doel blijft steeds hetzelfde, en de middelen worden gewijzigd naar de verschillende behoefte der tijden. Zoo handelde men van de eerste oprigting af aan, gedurende eene halve eeuw;

die prijsvragen werden ter beantwoording opgegeven, welke men, naar gelang van omstandigheden, elk jaar bij meerderheid van stemmen het belangrijkst oordeelde. Zoo moet men vervolgens ook handelen, om bij voortduring tot algemeen nut te werken. Wat de Maatschappij doet, behoort tot bevordering van de hooge belangen der menschheid te dienen.

Maar omstandigheden zijn niet meer geheel dezelfde, als vóór eene halve eeuw. Tot nut van het algemeen werd reeds een zoodanig aantal van boeken uitgegeven, dat er geene groote behoefte aan vermenigvuldiging meer bestaat. Maar vraagt men, of deze boeken in de regte handen komen, gelezen worden, en het bedoelde nut stichten, ik wenschte hierop een bevestigend antwoord te kunnen geven; maar ik meen reden te hebben, om het tegendeel als waarheid aan te nemen. De Departementen kunnen het meest toebrengen, om dit gebrekkige, dat niet aan den aard der inrigting zelve moet geweten worden, te verhelpen. Doch hierover straks nader.

Dewijl er reeds zoo aanmerkelijke voorraad van geschriften voor scholen en huisgezinnen bestaat, beginnen de werkzaamheden der Maatschappij in dit opzigt te verminderen. Bovendien, daar er reeds zoo veel gedaan is en de zaken een' geregelden loop hebben, moet volgen, dat men op de punten van beschrijving een geringer aantal voorstellen heeft te verwachten. Ook de Algemeene Vergaderingen zullen voortaan, in zekeren zin, niet meer zoo veel belangrijks opleveren. Ik zeg, *in zekeren zin*. Men zal op den duur niet zoo vele onderwerpen voor nieuwe prijsstoffen vinden. Verminderen de bijzondere voorstellen, zoo valt er minder te overwegen en te beslissen. Doch aan een' anderen kant zullen misschien de werkzaamheden in omvang en belangrijkheid kunnen toenemen. Dit wordt zeker het geval, wanneer men volksverlichting nog meer dienstbaar aan het bevorderen van zedelijkheid tracht te maken. Blijft men slechts werken in den geest des Christendoms, zoo ligt er nog een ruim veld ter bearbeiding. De Maatschappij kan bij

voortduring algemeen nut ſtichten. Het aankomend geſlacht heeft zijne behoeften, en de veranderde tijdgeest vordert ſteeds zekere behoedzaamheid.

Het is derhalve eene belangrijke zaak, dat mannen uit verſchillende ſteden en dorpen des vaderlands jaarlijks zamenkomen, om een broederlijk feest te vieren. Zoodanige vereeniging van menſchenvrienden heeft hare groote nuttigheid. Hier brengt men als in een middelpunt bijeen, wat ſtrekken kan, om heilzame kennis, godsdienſtige veredeling en volksgeluk te bevorderen. Zoo komt er veel ter ſprake, hetgeen misſchien anders in het openbaar niet gezegd zou zijn; en wat tot nut van het algemeen kan ſtrekken, verſpreidt zich van uit dit middelpunt wederom in allerlei rigtingen door het geheele land. De wisſeling van gedachten geeft nieuwe inzigten, en het goede voorbeeld vindt navolging.

Indien de Maatſchappij dan getrouw blijft aan haar beginſel, zal zij voortaan werk genoeg vinden. En, zoo ik wèl zie, rust nu vooral op de Departementen de belangrijke taak, om, naar gelang van plaatſelijke behoeften en omſtandigheden, datgene in werking en beoefening te brengen, wat inderdaad tot algemeen nut kan ſtrekken.

Het algemeene doel der Maatſchappij moet hoofddoel van elke harer Afdeelingen blijven: *Bevordering van godsvrucht en goede zeden, overeenkomſtig de beginſelen van de Christelijke Godsdienst, — voortplanting van nuttige kundigheden, vooral onder mingeoefenden, — verſpreiding van algemeen volksgeluk.* Onwetendheid, die oorzaak van veel kwaad en onheil is, worde in de eerſte plaats beſtreden. De middelen hiertoe zijn voorhanden. Men zie toe, en werke mede, dat geen kind van het noodige onderwijs verſtoken blijve. Avond-Herhalingſcholen en Zondagſcholen, waar men die kan hebben, zullen veel nut doen, wanneer deze inrigtingen niet enkel ſtrekken, om de kunst van lezen en ſchrijven werktuigelijk te leeren, maar voornamelijk dienen, om echt Christelijke begrippen en beginſelen, naar eisch der

behoeften van kring en ſtand, in te prenten. Volksverlichting, alzoo gewijzigd, kan nooit nadeel doen. Integendeel, algemeen volksgeluk moet er door bevorderd worden, wanneer een onbekrompen, milde, Christelijke geest het geheel bezielt.

Een middel tot verſpreiding van nuttige kundigheden is verder het lezen van *goede* boeken. Aan mingeoefenden ontbreekt gewoonlijk datgene, wat vereischt wordt, om zich dezelve aan te ſchaffen — het noodige geld en de noodige kennis tot het doen van de beste keuze. Leesbibliotheken, door de Departementen opgerigt, kunnen aan deze behoefte voldoen. Doch er is onberekenbaar veel aan gelegen, welke geſchriften men in handen geeft. Eene zoodanige boekerij moet werkelijk tot nut van het algemeen ſtrekken. Heeft men aanvankelijk misſchien meer gezorgd, om den leeslust eerst op te wekken, thans vooral eischt de behoefte des tijds, dat alles aangewend worde, om den ſmaak der lezenden te veredelen, en door verlichting des verſtands de verbetering des harten gemakkelijker te maken. Eene Leesbibliotheek tot nut van 't algemeen moet alleen die werken bevatten, welke ter bereiking van het hoofddoel dienen. Biedt men boeken aan, die op zichzelve wel goed zijn, doch meerdere verſtandsontwikkeling onderſtellen en een beter geoefend oordeel vorderen, zoo worden niet de bedoelde *nuttige kundigheden* voortgeplant. Doet het lezen al geene ſchade, voordeel is er geenszins van te verwachten. Men moet vatbaarheid, ſtand en betrekkingen der lieden in aanmerking nemen, ten wier behoeve zoodanige Leesbibliotheken opgerigt worden. Werkjes, die regtſtreeks tot bevördering van godsvrucht en goede zeden ſtrekken, verdienen de voorkeur. Gevaarlijk en nadeelig zijn alle zoodanige boeken, welke te zeer op de verbeelding werken, of zelfs de ondeugd in een bevallig gewaad tooijen. Ik veroordeel niet elken roman, maar alleen diegenen, welke het menſchelijk leven geheel anders voorſtellen, dan het is in de werkelijke wereld. Het lezen daarvan verſlapt den geest, geeft

aan het denkvermogen eene verkeerde rigting, en wekt begeerten, welke voldoening verlangen. Het is een zoet vergif, dat verſchrikkelijke uitwerkſelen kan hebben. Ontevredenheid, overdrevene eerzucht, ligtzinnigheid, verwaarloozing der pligten van beroep en ſtand, losbandigheid, armoede en ellende zijn meermalen de gevolgen. Men moet aan mingeoefenden nooit iets uitreiken, dat geene godsdienſtige en zedelijke ſtrekking heeft. Anders zoude men het algemeene volksgeluk eerder ondermijnen, dan bevestigen en vermeerderen.

Maar de Departementen kunnen nog meer doen, dan het onderwijs der jeugd onder de geringere klasſe te bevorderen, en goede boeken om niet ter lezing aan te bieden. Men moet een' beteren volksgeest zoeken op te wekken door zoodanige middelen, als meest doelmatig ſchijnen en plaatſelijke omſtandigheden toelaten. Behoefte en gebrek belemmeren de noodige verſtandsontwikkeling en verlagen het volkskarakter. Neem de oorzaken der armoede weg, en gij zult veel gewonnen hebben. Is dit niet mogelijk, men trachte dan op te beuren en werk te verſchaffen, opdat eerlijke vlijt brood moge vinden. Alle bedelarij is verderfelijk. Verloop in den handel en gebrek aan vertier veroorzaken ſoms kwijning of ſtilſtand in deze en gene bedrijven. Het algemeene belang vordert, dat men nieuwe bronnen van beſtaan opſpore. Men moet de vlijt opwekken en aanmoedigen, om volksgeluk te verſpreiden. Men geve aan ledige handen bezigheid, opdat nooit de luiheid voedſel vinde, maar de waarlijk hulpbehoevende armoede des te meer onderſteuning erlange. Wanneer menſchenvrienden de belangen der ſchamele menigte zich aantrekken, is er doorgaans wel eenige arbeid te vinden, waarmede iets valt te verdienen.

Verder zoude het tot bevordering van algemeen volksgeluk ſtrekken, zoo men met vereenigde pogingen kon ſlagen, om onder de geringere ſtanden, vooral bij dienstboden en werklieden, een' beteren geest op te wekken en edeler gezindheden in te boezemen. Ik acht dit voor-

al in onzen tijd noodig. Omstandigheden zijn van dien aard, dat verzoekingen ten kwade telkens toenemen. De middelen daartegen moeten vermeerderd en aangewend worden. Welligt zouden voorlezingen in den volkstoon hiertoe kunnen dienen.

Gebrek aan overleg en huishoudelijkheid is in den geringeren stand dikwerf oorzaak van verwaarloozing en armoede. Men geve aan de meisjes vooral gelegenheid, om de noodwendigste kundigheden voor haren toekomstigen stand op te doen. Zoo zullen zij orde en vlijt leeren beminnen, maar tevens betere dienstboden en eenmaal gelukkiger huismoeders worden, welke door huishoudelijkheid het welzijn van man en kroost bevorderen.

Langs dezen weg, meen ik, zal men door volksverlichting tot vermeerdering van volksgeluk toebrengen. En zoo ligt er dan voor de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* nog een ruim veld ter bearbeiding. Wij zullen op onze Departementsvergaderingen ook voortaan genoeg te doen vinden. Mede voor onszelven kunnen deze zamenkomsten nuttigheid hebben. Men vindt hier niet alleen eene aangename verpoozing, maar hoort ook van tijd tot tijd, wat misschien anders niet opzettelijk overdacht zou worden. Voor jongelingen inzonderheid acht ik het bijwonen der Departementsvergaderingen heilzaam. Die opmerkt althans ontvangt weleens wenken, welke tot bevordering van ware levenswijsheid dienstig zijn. Hier kan gezegd worden, wat in de kerk niet past. Men gaat met de behoeften des tijds te rade. Zoo werkt onze loffelijke Maatschappij op den volksgeest. Men onthoudt zich van godsdienstige en staatkundige twisten. Het hoofddoel blijft: Nuttige kundigheden voort te planten, — godsvrucht en zedelijkheid, overeenkomstig de grondbeginselen der Christelijke Godsdienst, te bevorderen. In dezen geest willen wij voortwerken. Zoo zullen wij plaatselijk nut stichten, de oorzaken van armoede helpen verminderen, huiselijk genoegen vergrooten, en, onder Gods zegen, het onze toebrengen tot vermeerdering van algemeen volksgeluk.

OVER DE WESPEN, BIJEN EN MIEREN.

Onder de insekten zijn er geene, welke de grootheid des Scheppers treffender verkondigen, dan die in maatschappij bijeen leven; die voor de leden, waaruit deze vereeniging bestaat, met gemeenschappelijken arbeid als 't ware ruime collegiegebouwen opriqten, niet zelden in staat om vele duizenden inwoners te bevatten; en uitmunten in de zorg, welke zij aan de voeding en opkweeking hunner jongen besteden. Zoodanig zijn horzels, wespen, hommels, bijen en mieren.

De horzels en wespen zijn merkwaardig wegens de kunstrijke gebouwen van eene stof als *papier-maché*, tot welker vervaardiging zij houtvezels gebruiken, met hunne eigene kaken van stijlen en planken geschraapt, met speeksel gemengd en tot zeshoekige celletjes gevormd, waarin hunne jongen grootgebragt worden. Menigmaal zijn hunne raten door zuilen van dezelfde stof ondersehraagd, terwijl de buitenwallen hunner nesten uit bladerige lagen van dit houtpapier bestaan. LATREILLE maakt gewag van eene in *Brazilië* voorkomende soort, die een' ruimen voorraad van honig verzamelt.

In het boek *Josua* worden wij onderrigt, dat God, door middel eener diersoort, tot dit geslacht behoorende, de twee Koningen der *Amoriten* van voor het aangezigt der kinderen *Israëls* verdreef. Het tweede deel der Reizen van Luitenant HOLMAN bevat de volgende anecdote, die tot opheldering dezer gebeurtenis kan dienen: „ Acht mijlen van *Grandie* riepen de muilezeldrijvers eensklaps uit: „*Marambundas! Marambundas!*" welke uitroep de nadering van een heirleger van wespen verkondigt. In een oogenblik wierpen zich al onze dieren, beladen of niet, op hunne ruggen, allergeweldigst met de pooten slaande en schoppende; terwijl de zwarten en alle anderen, die niet reeds aangevallen waren, in verschillende rigtingen wegvloden, daarbij groote omwegen makende en met de uiterste zorg de

drommen pijnigers ontwijkende, die als in eene digte wolk kwamen aanfnorren. Nimmer nog heb ik een zoo plotfeling en algemeen alarm gezien; en inderdaad geloof ik, al ware eene hoos of wolkbreuk boven ons hoofd losgeberften, de opfchudding had niet geweldiger kunnen zijn. Evenwel, men moet erkennen, de fchrik was niet zonder grond; want zoo onlijdelijk is de foltering, welke deze kleine aanranders veroorzaken, dat de dapperfte reizigers zich niet fchamen de vlugt te kiezen, zoodra zij flechts het geringfte teeken van de nadering dezer geduchte zwermen vernemen; iets, hetgeen in de *Campos* of vlakten gansch niet ongewoon is."

Wij gaan over tot die bewonderenswaardige fchepfeltjes, van welke een wijs man heeft aangemerkt, dat, offchoon zij klein zijn onder de gevleugelden, derzelver vrucht nogtans onder de zoetigheden het zoetfte is; die door den Hemel zelven onderwezene wiskunftenaars, welke, vóór dat nog eenig meetkundige berekend had, hoe een gegeven beftek de minfte uitgebreidheid bij de meeste ruimte beflaan zoude, en vóór er eenig fcheikundige beftond, die ontdekken kon, hoe men was uit plantenfap kon trekken, door de Bron aller wijsheid geleerd, hunne zeshoekige celletjes van die reine bouwftof hebben zamengefteld, dezelve aan den bodem met drie ruitvormige ftukken gefloten hebben, en, zonder ftudie of berekening, in ftaat geweest zijn, de zamenfluitende verdieping van celletjes zoodanig te vormen, dat elk dier ruiten er eene uitmaakte van den bodem der drie tegenoverftaande cellen, in dezer voege aan hun gebouw eene fterkte gevende, welke het op geene andere wijs had kunnen erlangen. Wijs in hun ftaatsbeftuur, nijver en ijverig in hunnen arbeid, trouw voor hunne jongen en voor hunne koningin, geven zij den mensch eene les, die hen hunnen Oosterfchen naam, *zij die daar fpreekt*, doet waardig zijn. Ieder, die zich de moeite geeft hun uitwendig maakfel gade te flaan, zal elk deel daarvan op wonderbare wijs voor deszelfs onderfcheidene werkzaamheden berekend vinden.

Deze nuttige diertjes, de aandacht van den wijsgeer niet minder waardig dan de zorg van den huishoudkundige, zijn de eenige van hun geslacht, die niets beschadigen en niemand leed doen: zij nemen wat geen mensch verarmt, en verrijken zichzelven en ons door de kostbare voortbrengselen, welke hunne vlijt en bekwaamheid er uit weet te trekken — daarin echte zinnebeelden van eerlijke nijverheid.

De onderaardsche woningen van de hommel-bij zijn van eene veel ruwer architektuur, dan die der tamme of korf-bij: de cellen bestaan uit eene grove soort van was en zijn zeer verwardelijk geplaatst, zonder die meetkundige juistheid te vertoonen, welke men bij deze laatsten opmerkt.

Al de insekten van deze orde, wanneer zij tot hunnen volkomen staat geraakt zijn, drinken den nektar uit den kelk der bloemen; maar geene soort doet dit, de korf- en hommel-bijen, als ook eene soort van wespen uitgezonderd, met oogmerk om voorraad op te leggen tot volgend gebruik.

Nu nog een woord over de mieren, diertjes bijna even merkwaardig als de bijen, uithoofde van hunne verwonderlijke nijverheid. Het zijn algemeene verzamelaars; wat hun ook voorkomt, dier of plant, levend of dood, alles is van hunne gading; en de paden, die naar hunne woonverblijven leiden, zijn altijd zwart van de heen en weder trekkende menigte. Hun voorname post schijnt te zijn, alles uit den weg te ruimen, wat niet op zijne plaats is, en zelf niet zorgen kan, dat het er komt. Ik ben ooggetuige geweest, hoe een aantal dier insekten een halfdood slangetje wegsleepten, van dikte als eene ganzepen. Evenwel verzamelen zij geenen wintervoorraad, zoo als de bijen, maar zuigen gaarne de zoete sappen uit vruchten, en ook die van de plantenluis, welke men wel hunne melkkoe mag noemen. Al hunne zorg en arbeid heeft betrekking op de kweeking en voeding hunner jongen.

Ik ben, zegt de Heer KIRBY, aan de vriendelijkheid

van Luitenant-Kolonel SYKES, van de *Bombay*-armee, eenige niet onbelangrijke opmerkingen over drie soorten van mieren verschuldigd, van welke de eene inzonderheid, die, naar hare gewoonte, om hare nesten op de boomen te bouwen, den naam van *boommier* draagt, een treffend voorbeeld geeft van het buitengemeen instinkt, hetwelk deze werkzame en zorgvuldige insekten onderscheidt.

De boommier bewoont het westelijke *Ghaut*-gebergte, onder het ontvangerschap van *Poona*, in *Decan*, op eene hoogte van twee- tot vierduizend voeten boven de oppervlakte der zee. Het diertje heeft eene ijzerkleur, en is twee tienden eener (Eng.) duim lang; het hoofd der geslachtloozen is buiten evenredigheid groot; het borstdeel van achteren met twee scherpe dorens, of pennen gewapend. Wanneer de mier zich beweegt, keert zij het onderlijf achterwaarts over het borstdeel, en het knubbelige achtereind ligt alsdan in eene groef tusschen de twee dorens. Het mannetje heeft dezelve niet.

Deze mieren zijn opmerkelijk, doordien zij hunne woningen of nesten, welke de *Maratten moongeara* noemen, op de takken van velerlei boomsoorten plaatsen. Het zamenstel dier nesten is zonderling, beide wegens stof en bouwing, en draagt het kenmerk van verwonderlijk vooruitzigt en kunstvaardigheid. In gedaante verschillen zij van het bol- tot het eivormige, zijnde in dit laatste geval de langste as ongeveer tien en de kortste, acht duimen lang. Wat de stof betreft, bestaan zij uit eene menigte dunne blaadjes koemest, hol gebogen even, als de pannen op een huis, terwijl het bovendeel uit een onafgebroken blad bestaat, hetwelk den top van het nest als eene muts of kap overdekt. De bladen liggen golfs- of schulpswijs over elkander, zoodat er talrijke kleine gewelfde ingangen blijven, en desniettemin het binnenste tegen den regen beveiligd is. Gewoonlijk zijn zij aan het uiteinde van eenen tak gehecht, en eenige der kleinere taksspruiten gaan zelfs dwars door het nest. Eene regtstandige doorsnede van hetzelve doet eene me-

nigte onregelmatige cellen zien, uit dezelfde ſtof en op dezelfde wijze als de buitendeelen zamengeſteld. Naar het midden der woning zijn de cellen ruimer, dan die verder van hetzelve verwijderd liggen; ſomwijlen nemen de mieren eenig hun voorkomend dor blad in de vorming dier cellen te baat. De kweekerijen der jongen, in de onderſcheiden tijdperken hunner ontwikkeling, zijn in onderſcheidene deelen van het nest geplaatst. De cellen, die het naast aan het middelpunt liggen, zijn met zeer kleine eijeren gevuld, ongetwijfeld de laatst gelegde, de afgelegener bevatten er grootere (*), gemengd met bladeren, en de buitenſte cellen hebben poppen, die op het uitkomen ſtaan. Werkelijk vindt men in deze laatſte kamertjes geene andere inſekten dan gevleugelde. Het wijfje huist in eene groote of koninklijke kamer, digt bij het middelpunt van het nest: zij is een halve duim lang, van de dikte eener kraaijepen, wit, en het onderlijf is omgeven met vijf of zes bruine banden; het hoofd is uiterst klein, en de beenen niet veel meer dan ſtompen. In hare cel opgeſloten, leeft zij er in beſtendige gevangenſchap, en kan zich niet bewegen; eene omſtandigheid, waarin deze mieren tot de witte mieren naderen, en die aantoont, dat zij als eene bijzondere ſoort beſchouwd behooren te worden.

In de nesten was geen voorraad te vinden: zij leven dus van hunnen dagelijkſchen arbeid. Van hunne noeste vlijt kunnen wij ons een begrip vormen, wanneer wij bedenken, dat de bouwſtof, uit welke zij hunne nesten vervaardigen, te weten koemest, door hen op den grond moet opgeſpoord worden, en dat zij dezelve waarſchijnlijk van eenen aanmerkelijken afſtand moeten aan- en vervolgens de boomen opdragen.

Kolonel SYKES verhaalde mij (zegt de *Engelſche* Schrijver, uit wien wij dit berigt overnemen) met betrekking tot eene ſoort van *Indiſche* mier, door hem de *groote zwarte mier* genoemd, eene anecdote, die een

(*) Hieruit zou dus volgen, dat de eijeren groeiden.

bewonderingwaardig voorbeeld levert van de volharding, met welke dit insekt naar eenig doel streeft, waarop het bijzonder gezet is; hij zelf, zijne echtgenoote en al zijn gezin waren ooggetuigen van het geval. Terwijl hij zijn verblijf te *Poona* hield, bleef gewoonlijk het dessert, dat uit fruit, gebak en ingemaakte lekkernijen bestond, op eene kleine bufettafel staan, in de *veranda* of galerij der eetkamer. Om hetzelve voor de plunderingen der insekten te beveiligen, stonden de pooten der tafel (volgens *Indische* gewoonte) in vier bakjes vol water; de tafel zelve werd een duim ver van den wand verwijderd, en was, ten einde het stof, dat door de open vensters mogt indringen, af te weren, met een tafellaken overdekt. In het eerst durfden de mieren niet wagen, het water over te steken; doch, daar het kanaal, 't welk zij over moesten, niet zeer breed en de zoetigheden op de tafel al te verlokkend waren, schijnen zij eindelijk alle gevaar getrotseerd, zich op den waterplas gewaagd, den togt over denzelven volbragt en het doel hunner wenschen bereikt te hebben, want elken ochtend vond men hen bij honderden druk bezig met smullen. Dagelijks ook werd regtsoefening over hen gehouden, zonder dat hun getal scheen te verminderen. Eindelijk bedacht men, de pooten der tafel, onmiddelbaar boven het water, rondom met terpentijn te besmeren. Dit scheen aanvankelijk voor de mieren een onoverkomelijke scheidsmuur te zijn, en verscheidene dagen lang bleven de desertschotels onaangetast. Daarna bevond men, dat zij op nieuw door deze onafweerbare plunderaars bezocht werden; doch hoe de diertjes er bij kwamen, kon niemand begrijpen, tot dat eindelijk eens Kolonel SYKES, die menigmaal langs de tafel voorbijkwam, tot zijne verbazing, eene mier, van den muur omtrent een' voet boven de tafel, op het kleed, dat dezelve bedekte, zag nedervallen; op die mier volgde eene tweede, op deze eene derde. Zoodat, hoezeer men gedacht zou hebben, dat de kring van terpentijn om de pooten der tafel en haar afstand van den muur volkomen toereikende hinder-

palen waren, de hulpmiddelen van het dier, wanneer het besloten had zijn oogmerk niet op te geven; ook dan nog niet uitgeput waren; maar dat het integendeel, tot eene zekere hoogte boven de tafel langs den muur opklimmende, door eene kleine poging tegen denzelven bij het vallen, het zoo wist in te rigten, dat het behouden op de tafel nederkwam. Kolonel SYKES vraagt: Is dit instinkt? Ik zou: neen! antwoorden. De lust van het dier is sterk geprikkeld; deszelfs reuk onderrigt het waarschijnlijk, waar het de voorwerpen van zijn verlangen moet zoeken; eerst beproeft het den naasten weg; vindt het dezen afgesneden, zoo klimt het natuurlijk langs den muur op, bij welken de tafel geplaatst is, en slaagt eindelijk er zich op neêr te werpen, in deze geheele handeling de leiding zijner zinnen volgende.

Men heeft de aanmerking gemaakt, dat, offchoon de mieren, onder onze luchtstreek, gedurende koude winters, in eenen staat van verstijving blijven en dus geene behoefte aan voedsel hebben, nogtans in warmere gewesten, gedurende den regentijd, wanneer zij waarschijnlijk hunne nesten niet verlaten kunnen, een vooruit opgelegde voorraad voor hen noodig moet zijn. Offchoon nu de regentijd, ten minste in *Amerika*, een saizoen is, waarin de insekten vol leven en werkzaamheid zijn, wordt echter de aanmerking, dat de mieren in warme landen misschien voorraad opzamelen, bevestigd door een berigt, hetwelk Kolonel SYKES mij omtrent eene andere miersoort gezonden heeft, welke tot hetzelfde geslacht als de bekende *Bezoekmier* schijnt te behooren, die, naar men zegt, op vaste tijden, de huizen te *Suriname* van derzelver ongedierte, muizen, ja zelfs ratten, komt zuiveren. De soort, waarover wij thans spreken, is door den Heer HOPE de *zorgende mier* genoemd. Men heeft bevonden, dat deze mieren, op heldere dagen, na lang aanhoudende regens gedurende de mousson, hun' voorraad van hooizaad en maisgraan op de oppervlakte van den grond bragten, om het te droogen. Menigmaal zag men een groot aantal dier

voorraadshoopen op de ruime paradevlakte te *Poona*. — Dit berigt levert het duidelijke bewijs, dat, waar luchtstreek en omstandigheden het vereischen, deze nijvere diertjes inderdaad voorraad opleggen.

Uit deze ons gedane, belangrijke mededeelingen (zegt de *Engelsche* Schrijver) mogen wij opmaken, hoe de handelingen der dieren zich wijzigen; zijnde menigmaal dezelfde verrigting in verschillende landen aan geheel onderscheidene diersoorten opgedragen. In de gematigde luchtstreken behooren de insekten, die door het verslinden of verwijderen van uitwerpselen en ander vuilnis het meest tot luchtzuivering toebrengen, onder de orde der schaalbijters of torren; maar in *Indië*, waar vermoedelijk talrijker werklieden vereischt worden om dit oogmerk der Voorzienigheid te vervullen, komen de *Boommieren* de torren te hulp, als stellende zij hare nesten uit deze stinkende metselstof te zamen, en zuiverende dus de oppervlakte van den grond, alzoo dit vuilnis, in de hoogte gebragt, waarschijnlijk spoedig droog en reukeloos wordt. Even zoo vindt men in *Europa* geene mieren, die, in den letterlijken zin, SALOMO'S zedespreuk bewaarheden; maar in *Indië* zien wij, en zouden dit vermoedelijk evenzeer in *Palestina* zien, dat de bijen niet de eenige insekten zijn, welke voorraad voor den winter opzamelen, maar dat, waar zulks noodig wordt, ook de mieren met dit bewonderenswaardige instinkt begaafd zijn.

FACSIMILE'S VAN TWEE HANDSCHRIFTEN, NAMELIJK VAN VOLTAIRE EN ROUSSEAU.

(Ontleend uit: *Facsimile Handschriften berühmter Männer und Frauen. Bekannt gemacht von Dr.* W. DOROW, *Berlin*, 1836.)

Wanneer men als grondstelling mag aannemen, dat er in de menschelijke natuur geene ware tegenstrijdigheid

bestaat, of liever dat geen lid van 's menschen ligchaam het andere weêrspreekt, zoo volgt daaruit misschien van zelf, dat alle ligchamelijke bewegingen van den mensch zich naar zijn temperament en karakter wijzigen — dus ook de bewegingen der hand, welke de schrijfpen bestuurt. Op eene uitmuntende wijs heeft LAVATER, in zijne Physiognomische Fragmenten, deze stelling verder uitgewerkt; hij gelooft niet alleen in 's menschen karakter eene bewonderenswaardige overeenkomst met deszelfs handschrift te vinden, maar ook in de overige bewegingen des ligchaams, en onder deze voornamelijk tusschen spraak, gang en schrift. Wil men echter den, bij andere physiognomische onderstellingen en vraagpunten menigwerf te zeer aan zijne verbeelding toegevenden LAVATER, ook met opzigt tot het hier beweerde niet als gezag laten gelden, zoo moet men in bedenking nemen, dat vele andere, van alle dweeperij afkeerige, uiterst bedachtzame mannen, onder welke wij hier alleen GÖTHE noemen willen, wiens schoone verzameling handschriften van beroemde mannen daarvan het duidelijkste bewijs levert, zich althans geene vijanden der leer wegens het karakter der handschriften verklaard hebben. Uitgever dezes had vroeger gelegenheid, om dikwerf iets tot GÖTHE's verzameling bij te dragen, en heeft daarbij van hem meer dan eenmaal de verzekering ontvangen: „dat het oordeel over het karakter der menschen, uit hunne handschriften afgeleid, hem zelden bedrogen had."

De Physiognomische Fragmenten van LAVATER zijn deels vergeten, deels is het werk zeer zeldzaam en kostbaar geworden, en dus niet ligt voor ieder ten gebruike te verkrijgen. Wat deze buitengewone man over de handschriften der menschen gezegd heeft, zal derhalve zeker niet ongaarne gelezen worden; waarom dan ook de daartoe betrekkelijke plaats hier moge volgen: „Het eenvoudigste woord, dat zoo spoedig terneêrgeschreven is, hoe vele verschillend aangelegde punten bevat het niet! Uit hoe menigerlei bogten is het niet zaamgesteld! Wordt

niet deze verſcheidenheid in alle handſchriften door ieder erkend? Spreken zelfs niet wettig ingeſtelde Geregtshoven, die anders de phyſiognomie van den geheelen mensch verwerpen, regt op de phyſiognomie van zijn handſchrift? Dat wil zeggen: onderſtelt men het niet als hoogstwaarſchijnlijk, dat (eenige weinigen uitgezonderd) ieder mensch zijn eigen, perſoonlijk en onnabootsbaar, ten minſte zelden en moeijelijk geheel nabootsbaar handſchrift heeft? En deze onloochenbare verſcheidenheid zou geenen grond in de werkelijke verſcheidenheid van het menſchelijke karakter hebben? Men zal mij tegenwerpen: „Dezelfde mensch, die toch maar één karakter heeft, ſchrijft menigmaal zoo verſchillend als mogelijk is." Ik antwoord: Dezelfde mensch, die toch maar één karakter heeft, handelt menigmaal, ten minſten volgens den uiterlijken ſchijn, zoo verſchillend als mogelijk is. En evenwel zelfs zijne meest verſchillende handelingen hebben éénen ſtempel, ééne kleur, één gehalte. — Doch dit moge zijn zoo het wil; zoo is nogtans deze verſcheidenheid in het ſchrift van eenen en denzelfden mensch geen bewijs tegen het beteekenisvolle, dat in het handſchrift ligt, maar veeleer een duidelijk bewijs daarvoor. Want juist uit deze verſcheidenheid wordt blijkbaar, dat het handſchrift van een' mensch zich telkenmale rigt naar den toeſtand en de gemoedsgeſteldheid, waarin hij zich voor dien tijd bevindt. Dezelfde mensch zal, met dezelfde inkt, dezelfde pen, op hetzelfde papier, aan zijn ſchrift een ander kenmerk geven, wanneer hij hevig vertoornd is, dan wanneer hij liefderijk en broederlijk troost. Wie durft loochenen, dat men het niet menigmaal een geſchrift gemakkelijk kan aanzien, of het met kalmte of met onrust geſchreven is? of het eenen langzamen, dan wel ſnellen, ordelijken of onordelijken, vasten of weifelenden, vluggen of loggen ſchrijver gehad heeft? Zijn niet over het algemeen bijna al de handſchriften van vrouwen meer vrouwelijk en minder vast dan die der mannen? Hoe meer ik de verſchillende handſchriften, die mij onder het oog ko-

men., vergelijk., des te zekerder word ik., dat zij physiognomische uitdrukkingen, uitvloeisels van het karakter des schrijvers zijn. — Alle volken bijna hebben hunne nationale handschriften, gelijk zij hunne nationale troniën hebben — van welke ieder iets van het karakter der natie bezit, en niettemin ieder van de andere zoo zeer verschilt. Om mij wèl te verstaan: niet het *geheele* karakter, niet *alle* karakters, maar van *menige* karakters *veel*, van *eenige* daarentegen *weinig*, laat zich uit het bloote handschrift opmaken."

Eene zeer merkwaardige verzameling van eigenhandig geschrevene, meestal ook wegens den inhoud belangrijke brieven van voorname personen uit alle landen en tijden, ligt den Uitgever dezes ten gebruike, en ook hij heeft, door derzelver bestudering, gelegenheid gehad, zich op menigerlei wijze van de waarheid der stelling van LAVATER te overtuigen.

VOLTAIRE *aan* FREDERIK II.

VOLTAIRE (geb. 20 Febr. 1691, gest. 30 Mei 1778) was op den 10 Julij 1750 naar *Potsdam* gekomen, om zijne dagen bij den Koning te eindigen; maar bekende omstandigheden verstoorden maar al te spoedig den vrede, en de vermaarde *Fransche* Dichter verliet, na menigerlei bittere krenkingen, op den 26 Mei 1753, *Potsdam*, begaf zich eerst naar de Baden van *Plombieres;* vervolgens, na eenig rondzwerven in *Lotharingen* en het zuiden van *Frankrijk*, zette hij zich bij *Genève* neder, alwaar hij een landgoed kocht, aan hetwelk hij den naam *Délices* gaf. Nog in hetzelfde jaar 1753 ware VOLTAIRE alreeds gaarne naar *Sanssouci* teruggekeerd; maar het gerucht, dat hij in *Pruissen* had achtergelaten, was hem tegen. Den 1 April 1754 schreef de Koning aan DARGET: „VOLTAIRE heeft weder pogingen gedaan, om te mogen „terugkeeren; maar de Hemel verhoede zulks: de Man is „goed om gelezen te worden, maar gevaarlijk in den omgang." Zoo liet FREDERIK, in Mei 1754, eenen brief van VOLTAIRE, zeer lakoniek, door eene vreemde hand beantwoorden. Eindelijk evenwel vergaf de Koning: hij bewonderde VOLTAIRE's geest te zeer, dan dat hij de briefwisseling met hem, waaraan hij gewoon was, niet gaarne

Je ne connois j.
n'en avois je.
J'en ai recon
deuxième pa
le seul ouvra
qui soit pen
c'est le seul
platitude e
comment l
desir de ne
et degradem

ois point ce fatras; je
mais entendu parler
… l'auteur dans la —
rge. Ce n'est pas ici —
ge de M. de Voltaire,
…é sans jugement; mais
qui soit écrit avec
- ineptie; et voila —
… basse envie et la
ire étouffent le genie
… talent.

J. J. Rousseau

wilde vernieuwen. In het begin van Julij 1755 kwam de jonge VILLAUME, als Secretaris des Konings, met aanbevelingen van *Délices*, waardoor de oude vriendschappelijke betrekking weder schijnt aangeknoopt te zijn. Het eerste nagebleven blijk der nieuwe verbindtenis van VOLTAIRE met den Koning is de hier medegedeelde brief van den 4 Augustus 1755, waarbij des eerstgenoemden nieuwe Treurspel, *het Weeskind van China*, gevoegd was. Een geschenk, met *zulke* woorden vergezeld, konde FREDERIK, bij zijne geestdrift voor des schrijvers poëzij, niet weêrstaan. Deze aanwijzingen mogen de belangrijkheid eens briefs doen kennen, welke hier, voor zoo veel wij weten, het eerst in druk en prent verschijnt.

ROUSSEAU, (geb. 1712, overl. 2 Julij 1778) *aan den Heer* PANNIFEX.

Met de plaatsteekening: *Londres, chez* MARC MICHEL REY, *Libraire*, verscheen in 1763 een werk in twee deelen: *l'Optique, ou le Chinois à Memphis; essais traduits de l'Egyptien.* Het werk baarde groot opzien en veel strijd, wie wel de Maker zijn mogt. De Heer PANNIFEX, die naar *Straatsburg* zich begaf, om er den *Genèver* Wijsgeer te ontmoeten, bragt het genoemde werk naar het vaderland, waarin ROUSSEAU eigenhandig de hier getrouwelijk afgeteekende regels schreef.

HET HUISELIJK LEVEN EN DE LAATSTE OOGENBLIKKEN VAN WALTER SCOTT.

Het is niet over het genie van Sir WALTER SCOTT, dat ik spreken wil. Van welken schrijver toch is de letterkundige roem immer aan een langduriger en naauwgezetter onderzoek onderworpen geworden? Het is zijn werkdadig leven, zijne kracht van geest, zijn beleid in het bestuur zijner huiselijke zaken, zijn moed in tegenspoeden, zijne volhardende werkzaamheid in voorspoed, zijne gelatenheid bij deszelfs ommekeer, zijne hartstogtelijke liefde voor onafhankelijkheid; dit is het, wat ik voornemens ben uiteen te zetten, niet met de algemeene redevormen eener gewone lofspraak, maar met werkelijke daadzaken. Mijn stand in de

wereld; mijne naauwe vriendschap met WALTER SCOTT; de regtskundige raad, welken hij somwijlen bij mij kwam innemen, hebben mij in de gelegenheid gesteld, vrij innig vertrouwd te worden met de minstbekende bijzonderheden van een leven, zoo moedig en zoo ongekunsteld eenvoudig, dat ik het bijna groot en verheven zou noemen. Weldra zal men met mij moeten erkennen, dat, zoo de meeste schitterende daden, welker luister door de wereld bewonderd wordt, inderdaad slechts eene ijdele en nietswaardige kwakzalverij ten grondslag hebben, er daarentegen ook verborgene heldendaden bestaan, die het leven verslinden, en de hulde der menschen verwerven zouden, indien al wat achtingwaardig is door hen geacht wierd.

Bij zijne intrede in de wereld was WALTER SCOTT niet geheel en al van ouderlijk vermogen ontbloot. Zijn inkomen, hoezeer uiterst beperkt, (*res angusta domi*) onthief hem van de verschrikkelijke slavernij des letteroefenaars, die gedwongen is met zijne hersenvruchten het dagelijksche brood te koopen, maar het was niet toereikend voor een' afstammeling der SCOTTS, voor eenen bloedverwant des Hertogs van BUCCLEUGH. Met die middelmatige fortuin en met eene ligchaamsgezondheid, die, in 1818 eenen schok bekomen hebbende, sedert, tot zijnen dood toe, wankelend gebleven is, was het, dat hij zich in minder dan twaalf jaren tijds tot den eersten rang der letterkundige vernuften van *Europa* verhief, een geweldig zwaar bankroet doorstond, veertig boekdeelen in het licht gaf, verbindtenissen gestand deed, welke menig rijk' bankier in verlegenheid gebragt zouden hebben, en onder den arbeid bezweek, zonder vermogen aan zijn gezin na te laten, terwijl hij inspanning, zweet en bloed opgeofferd had aan eer en trouw. Men bewondert WALTER SCOTT, na zijne werken gelezen te hebben; en echter kent men nog slechts de helft van zijn genie, ziel en deugd.

Ik ben in de laatste tijden van zijn leven zijn vriend geweest, en de bewijzen, welke ik voornemens ben bij te brengen, betreffen uitsluitend dat tijdperk van worsteling. In 1818 bragt eene galziekte zijne gezondheid in wanorde en ondermijnde zijn oorspronkelijk sterk ligchaamsgestel: elk ander zou onder den schok bezweken zijn; maar SCOTT was een van die gunstelingen der natuur, die van het Opperwezen eene onbeschrijfelijke spierkracht ontvangen hebben, gepaard aan de fijnste gevoeligheid van het zenuwstelsel. Even als MI-

RABEAU, LUTHER, FOX, was hij een forsche kampvechter, begaafd met de constitutie van den man van genie; een dubbel temperament, welks hoogst zeldzame vereeniging nimmer mist wonderen te weeg te brengen. Een zijner vertrouwdste vrienden zegt, dat de spierkracht zijner armen geweldig was, en dat de ontwikkeling der borstkas bij hem de evenredigheden der sterkste mansperfonen te boven ging. Overmatige arbeid heeft die reuzenkracht eindelijk gesnuikt: men weet, dat het eigen is aan verstandelijke werkzaamheden, den invloed van het zenuwgestel te verhoogen, ten koste der zamentrekbaarheid van de spieren. In 1818 ontmoette ik WALTER SCOTT in eene der volkrijkste straten van *Edimburg;* hij zat te paard, voorovergebogen op den knop van den zadel, had moeite zich op te houden, bleek, met rimpels op het voorhoofd; hij geleek naar een stervende. „Zie eens," zeide hij tot mij, „ik rijd te paard voor mijne gezondheid; waarlijk de ellendigste aller ligchaamsbewegingen! De Doctors zeggen mij, dat lijden niet doet sterven. Moet ik nog drie maanden lijden, gelijk ik sedert eenigen tijd geleden heb, dan is sterven beter."

Niet alleen stierf hij niet, maar door vijf jaren lang eenen uiterst strengen leefregel te volgen, herstelde hij allengskens. Die worsteling met ligchaamsleed deed hem geen enkel oogenblik zijnen verstandsarbeid staken. Twee meesterstukken: *Ivanhoe* en de *Bruid van Lammermuir* (*) zijn door den zieke aan anderen in de pen gezegd: beurtelings dienden de Heer JOHN BALLANTYNE en zijn rentmeester WILLIAM LAIDLAW hem tot secretarisfen. (De laatste was het, aan wien de inrigting en innerlijke verdeeling van *Abbotsford* opgedragen geweest zijn.) Te midden der kluchtigste tooneelen, terwijl hij het poetsierlijke karakter van *Caleb Obaldistone* schetste, of de grappige gesprekken van dat origineel ontwierp, dwong niet zelden de hevigheid zijner ligchaamspijn hem plotseling te zwijgen; hij staakte voor eenige oogenblikken het dicteren, en, zich vervolgens het laatste woord hebbende doen voorzeggen, vatte hij den draad van zijn verhaal weder op.

Op de derde reeks der *Verhalen van mijn' Hospes*, (†) op

(*) En niet *Lammermoor*. De uitgang is *uir* is *Schotsch*.

(†) *Tales of my Landlord. Landlord*, landheer, eigenaar, beteekent ook waard, hospes. Deze dubbele betee-

Ivanhoe en de *Bruid van Lammermuir* volgden *het Klooster*, *de Abt*, *Kenilworth*, twaalf boekdeelen in twaalf maanden tijds. SCOTT's roem had het toppunt bereikt; de Koning begiftigde hem met den titel van Baronet. CONSTABLE, wien deze werken een aanzienlijk vermogen verzekerden, schoot aan den oorsprong van hetzelve vrij groote sommen voor, door hulp van welke het kasteel *Abbotsford* met de uitgezochtste weelde, niet van pracht, maar van smaak en poëzij, versierd werd. Vorstelijke gastvrijheid ontving de talrijke vreemdelingen, welke *Schotlands* letterheld kwamen bezoeken. Hoe was het mogelijk, dat WALTER SCOTT, gedwongen eene drukke en menigvuldige briefwisseling te onderhouden, veel menschen ontvangende, zijne vruchtbaarheid in het voortbrengen van geschriften niet zag verminderen? Hoe was het hem mogelijk, het getal zijner uren te vermeerderen, en niet te kort te schieten tot zoo ontzettend veel arbeids? Door welke verdeeling van zijnen tijd wist hij dit vraagstuk op te losfen? Hetgeen volgt, zal zulks doen zien.

De vijf volgende jaren zagen drieëntwintig nieuwe boekdeelen in het licht komen, onder welke vooral *de Zeeroover*, *Nigel's Lotgevallen* en *Quentin Durward* te noemen zijn. Nieuwe verfraaijingen maakten *Abbotsford* bijna tot een tooverslot. (*) Sir WALTER leefde in hetzelve, als een oud Baron uit de tijden van het leenstelsel. Maar was hij dan niet eene spruit uit den stam der SCOTTS; en waren dan deze adellijke levenswijs, die Gothische torentjes, dat heerlijke kasteel, die uitgestrekte domeinen, alles met de punt der schrijfpen veroverd, niet ten minste even wettige bezittingen, als wanneer hun eigenaar dezelve met de punt zijns degens gewonnen had?

In 1825 bevond WALTER SCOTT, na langdurige, onvermoeide arbeidzaamheid, en ondanks zijnen schijnbaren rijkdom, zich in vrij belemmerde omstandigheden. De domeinen van *Abbotsford* waren op het hoofd zijns oudsten zoons over-

---

kenis is met een *Hollandsch* woord bezwaarlijk uit te drukken, maar duidt eenen trap van achting voor den *hospes* aan, van welken men zich elders niet wel een denkbeeld maakt.

(*) De naam zelf van *Abbotsford* moest, door haren zweem van leenroerigheid, voor de verbeelding van iemand als WALTER SCOTT behagelijk zijn.

gedragen geworden, en hij zelf had, om de eer zijner zaken op te houden, voor 80,000 pond sterling aan wissels van het huis CONSTABLE geëndosseerd; zijn persoonlijke eigendom, *Abbotsford* uitgezonderd, zou hoogstens 10,000 pond hebben opgebragt. Tot nog toe had het huis CONSTABLE solide geschenen; maar eene crisis naderde; men had het crediet misbruikt, en alle beurzen dreigden zich te sluiten. CONSTABLE was een eerlijk man, maar wiens tot waagstukken geneigde geest, bij eene verbeelding vruchtbaar in uitzigten, die maar al te dikwijs bij de uitkomst bleken hersenschimmen geweest te zijn, het wezenlijke aan het onzekere waagde, en met noodlottige stoutheid de uiterste kansen der fortuin beproefde: zijne gezondheid had in 1825 veel geleden, toen hij, het al te menigvuldige, door hem in omloop gebragte, papier niet kunnende honoreren, beproeven wilde, of hij het niet kon doen vernieuwen. De vrees voor een volslagen bankroet maakte de *Schotsche* bankiers nog al handelbaar; maar te *Londen* moest men zich aan de woekereischen der geldzakken onderwerpen. De boekverkooper liet zich niet van zijn stuk brengen: hij ontwierp het plan van eene onmetelijke onderneming, tot welke NAPOLEON's *Leven*, door WALTER SCOTT, als 't ware de inleiding zijn moest; hij wist al de vermaardste schrijvers van het tijdpunt onder zijne vanen aan te werven; en buiten twijfel zou hij aan den ondergang ontkomen zijn, waren er niet juist toen aan de *Londensche* beurs zooveel ongevallen gebeurd. De schrik was algemeen; de woekeraars zelven weigerden de schikkingen, tot welke men bereid was toe te treden; CONSTABLE's betalingen werden gestaakt, en WALTER SCOTT moest voorzien in de voldoening der 80,000 pond sterling, (*f* 960,000) voor welke hij geteekend had.

De slag kwam geheel onverwacht. WALTER SCOTT, met wien ik steeds naauwe vriendschapsbetrekkingen was blijven onderhouden, droeg dien zonder klagen; zijne gezondheid leed niet; zijn humeur bleef hetzelfde. Ik bezocht hem in zijn kleine huis te *Edimburg*, in de *Castle*-straat. In plaats van er de voornaamste verdieping te bewonen, was hij een' trap hooger gestegen. BRUCE's schedel, een pleisterkop, afgegoten naar het bekkeneel zelf van den ouden heldenvorst, dat men in deszelfs graf gevonden had, was het eenige sieraad van den schoorsteenmantel. Een droevige November-zonneblik verlichtte dit overblijfsel van helden-

grootheid; en geen gezigt was aandoenlijker, dan dat dier kleine kamer, bewoond door eenen man van genie, die gedwongen was, op zijn zestigste jaar, zijn geheele levensgebouw van voren af te beginnen.

In Januarij 1826 was de boedelsvereffening voleindigd. Van al de briefjes, door WALTER SCOTT aan de order van CONSTABLE geëndosseerd, kon er niet een eenig betaald worden. Hij was nu zestig jaar oud. Hij moest zich op nieuw eene loopbaan openen, in de behoeften van zijn gezin voorzien, en daarenboven tachtigduizend pond sterling betalen; zulk een ommekeer zou den moedigsten geest hebben doen sidderen. Niet alleen vernietigde de slag zijn geheele vermogen, maar kwetste ook zijnen goeden naam. Het gerucht verspreidde zich, dat hij den waren staat van CONSTABLE's zaken vooruit geweten had, en dat het endosseren der wissels een onvergeeflijk middel geweest was om zich geld te verschaffen. De gebeurtenissen hebben bewezen, hoe ongegrond deze laatste beschuldiging was. Maar wat is er, waarvan men eenen man niet beschuldigt, die zoo ongelukkig is, genie te hebben! Eenigen zijner schuldeischers, een ras dat altijd gereedelijk kwade trouw onderstelt, toonden zich uiterst gestreng: men had hun onteerende vermoedens omtrent de eerlijkheid van hunnen schuldenaar bijgebragt.

Anderen, evenwel, kenden WALTER SCOTT beter, en boden hem gemakkelijke schikkingen van betaling aan, gegrond op het vertrouwen, dat zijne braafheid inboezemde. Een *Londensch* bankier ging zelfs zoo ver van hem eene aanzienlijke som te doen toekomen, als leening om op onbepaalden tijd terug gegeven te worden. WALTER SCOTT wees het aanbod van de hand en zond het geld terug.

Kalm en met een vast besluit zag hij in éénen opslag al het nachtwaken, al de jaren van moeite, al den ontzettenden arbeid vooruit, die hem de betaling dezer schulden kosten zou. Niet alleen morde hij niet, maar men hoorde hem den boekhandelaar CONSTABLE, die van bedriegelijk bankroet verdacht werd, verdedigen. „Zoolang God mij leven en gezondheid laat," zeide mij WALTER SCOTT, „zal arbeid mij niet bang maken. Jaren lang immers heb ik, begraven in de holen van een vrijwillig zwoegen, doorgebragt; waarom zou ik nu, nu deze arbeid eene onvermijdelijke noodwendigheid wordt, er voor terugbeven?" Zonder tijdverlies deed hij zijn huis te *Edimburg* en de meubelen daar-

van in openbare veiling brengen; deed, ten behoeve zijner schuldeischers, zijn leven voor vijfentwintigduizend pond sterling verzekeren; stelde, als onderpand der schuld, al de meubelen en verdere goederen te *Abbotsford* in hun bezit, en teekende de verbindtenis, om dezelve, met eene jaarlijks te betalen som, tot volle afdoening van kapitaal en interessen toe, te zullen inlossen. Het lot scheen besloten te hebben, zijnen moed op de proef te stellen. De winter van 1826 was te *Edimburg* verschrikkelijk. Het weder was streng; het geld uiterst schaarsch; de koude nijpend; het volk misnoegd. Ter naauwernood vermogten de rijken den nood der geldcrisis, der schaarschte en van het strenge winterweder te weêrstaan. Lady SCOTT, wier zenuwachtige aandoenlijkheid sedert lang voor haren man eene bron van hartzeer en ongerustheid geweest was, verviel in eene gevaarlijke ziekte. Zij was de dochter van eenen rijken koopman uit *Lyon*, CHARPENTIER geheeten: weldra kwam haar verlies de rampen van WALTER SCOTT nog vermeerderen; hij had steeds, niettegenstaande de verregaande ligtgeraaktheid van haren aard, in de beste eensgezindheid met haar geleefd, en was innig aan haar gehecht.

Van toen af aan floot hij zich in zijn schrijfvertrek op, en, even als de soldaat en de zeeman, die geene schrede wijken van den post, welken men aan hunnen moed vertrouwd heeft, vervulde hij, met onbuigzame volharding, de taak, welke hij zich opgelegd had. Geene klagt ontsnapte hem, zelfs niet toen het publiek zijn prijsgegeven goed kwam koopen, bij die veiling, eene grievende en meestal vernederende plegtigheid, van welke hij zelf, in zijnen *Guy Mannering*, eene zoo aandoenlijke beschrijving gegeven had. Hij leverde den hoogsten bieder én zijne geliefde oudheden, én zijne bijna aangebedene boeken, die voor hem van zoo hooge waarde waren. Ik kwam hem omstreeks dien tijd bezoeken; hij had, in eene afgelegen straat, een zeer klein verblijf gehuurd; een student zou er zich naauwelijks mede vergenoegd hebben; hij verliet zijnen lessenaar niet meer. Zijne briefwisseling werd met elken dag drukker en gewigtiger; alle brieven beantwoordde hij, maar uiterst kort en zonder het geschrevene immer over te lezen. Steeds ten zes ure 's morgens uit zijn bed, had hij vóór tien ure een vol blad druks van zestien bladzijden octavo of vierentwintig duodecimo, voltooid. Dáár ik hem de verbazing te kennen gaf, welke

zulk eene vlugheid van werken bij mij verwekte: „O!" zeide hij, „dit is nog slechts een gering kunststukje!"

Zijn schrift was zoo klein en digt geworden, dat elke zijner geschrevene bladzijden twee pagina's quarto-druk vulde. Kwam hij van zijne ambtsbezigheden terug, hoe moede hij ook zijn mogt, zoo vatte hij zijne taak weder op, nam slechts een kwartier uurs vóór het middagmaal, ontving het bezoek van niemand, zette zich, zoodra het dessert afgenomen was, weder aan den arbeid, en staakte dien niet vóór laat in den nacht. Meer dan eens heb ik hem voorgehouden, hoeveel nadeel deze overmatige inspanning van geest- en ligchaamskrachten aan zijne gezondheid moest toebrengen. Wanneer ik zoo sprak, dan glimlachte hij en zeide: „Kom, kom; het ijzer dient gesmeed zoolang het heet is."

„Maar, vreest gij dan niet, dat de krachtigste geest onder zulk eenen last bezwijken zal?"

„Neen, ik ben zelfs overtuigd, dat men zich met letterwerk een fatsoenlijk inkomen verschaffen kan, zoo men er slechts véél geduld en een matigen arbeid aan wil besteden. Het is een redmiddel, dat ik diegenen mijner vrienden aanraad, welken de jongste bankroeten tot armoede gebragt hebben; maar niemand wil naar mij luisteren."

WALTER SCOTT vergiste zich: uit de buitengemeene vruchtbaarheid van zijnen geest, uit zijne verwonderlijke gemakkelijkheid van werken leidde hij gevolgtrekkingen af, die op het gros der menschen niet toepasselijk zijn. Die rijke en onuitputtelijke organisatie was met eene scheppende kracht begaafd, welke haar uitsluitend eigen was. *Zoo* schitterend een voorbeeld moet niemand misleiden; SCOTT zelf *is* onder den arbeid bezweken. Leest Lord BYRON's bijzondere brieven en het gedenkschrift, hetwelk de Heer DALLAS aan dien dichter gewijd heeft, dan zult gij weten, hoe het gelegen is met dien worstelstrijd van het genie tegen de maatschappij, die brood aan hetzelve weigert. BYRON, die noch arm, noch onbekend was, heeft vreeselijk moeten lijden. Tot welke armzalige kunstmiddelen heeft hij niet zijne toevlugt moeten nemen, ik zal niet zeggen om zijnen *Childe Harold* te doen slagen, maar om dien slechts gedrukt te krijgen! Volharding en bekwaamheid zijn niets zonder de ondersteuning van eigen vermogen; het bestaan en de welvaart van den man van genie hangen van de onzekerste wisselkan-

sen af, zoo kapitalen, door zijne voorouders nagelaten, hem niet te hulp komen.

De eerste vrucht van dien geduchten arbeid, aan welken WALTER SCOTT zich onderwierp, was een werk van ongelijk mindere waarde dan eenig dergene, welke de beroemde romanschrijver tot nog toe in het licht gegeven had, te weten *Woodstock*. Het slaafsche van werktuigelijken arbeid doet zich in dit opstel gevoelen; het mist de ongedwongenheid, de vrije opwelling, de wilde en onafhankelijke bevalligheid van *Ivanhoe* en *Old Mortality*. CONSTABLE's schuldeischers wilden op den druk van het werk beslag leggen, onder voorwendsel dat het aan dien boekhandelaar verkocht geworden en het derhalve nu hun eigendom was. „Het is waar," antwoordde SCOTT hun, „ik heb beloofd te schrijven en CONSTABLE heeft beloofd te betalen; maar CONSTABLE heeft niet betaald, dus ben ik ook niet meer gehouden te schrijven. De helft van den roman zit nog in mijn hoofd en zal er in blijven tot gij u beter bezint."

Deze standvastigheid bragt de aanvallers van hun stuk, en men veroorloofde WALTER SCOTT eindelijk, zijne eigene schuldeischers te betalen naar mate hij werkte en geld ontving. De *Geschiedenis van* NAPOLEON, die op *Woodstock* volgde, werd met eenen onbeschrijfelijken spoed voltooid; destijds was het, dat hij, om documenten te verzamelen en zekerheid te erlangen omtrent een en ander, een uitstapje naar *Parijs* deed; welk reistogtje veel toebragt tot herstel zijner gezondheid en tot verpoozing van zijnen afgematten geest.

„Wat zegt gij," vroeg ik hem, „van uw togtje naar *Frankrijk*?"

„Het zou allerliefst geweest zijn, zoo ik het incognito had kunnen bewaren; het luidruchtig eeronthaal, dat men mij gedaan heeft, is mij uiterst lastig geweest; maar beweging, plaatsverandering, nieuwheid van voorwerpen en al de drukte der reis hebben mij doen herleven. Te *Edimburg* waren mijne nachten slapeloos; eerst te *Parijs* heb ik weder leeren slapen. In *Schotland* hielden mijn ambt en het *Leven van* NAPOLEON al mijne uren bezig, vermoeiden en mijnen geest en mijn ligchaam; slaap kwam in mijne oogen niet."

De negen boekdeelen dier Geschiedenis van NAPOLEON, een werk van zoo veel omvang, zoo ingewikkeld, zoo moeijelijk om er meester van te worden, vloeiden in één enkel

jaar tijds uit zijne pen. De heldere schranderheid van zijnen geest bragt den onmetelijken schat van bouwstoffen, waarover hij beschikken kon, in orde en verband. Maar, te ontkennen is het niet, talrijke sporen van overhaasting en achteloosheid ontsieren dat groote werk. Menigmaal heeft hij zijn leedwezen betuigd, dat hij aan de geschiedenis van NAPOLEON niet al den tijd had kunnen wijden, dien zulk eene onderneming vereischte. Uit het oogpunt van geldelijk belang had de uitslag zijne hoop zelfs overtroffen; het manuscript had hem 14,000 pond sterling (*f* 168,000) opgebragt.

Met deze som begon hij de aflossing zijner schulden, en, in handen zijner schuldeischers gestort, bragt zij zijne lasteraars tot zwijgen. De oude gastvrijheid van zijn huis werd hervat, en met haar eene der uitgezochtste genietingen van zijn leven; de meeste tijdschriften dongen naar zijne medewerking, als naar eene gunst; buitenlanders betaalden, met handen vol gouds, elken regel van zijn schrift. Daar de staat zijner geldmiddelen hem niet langer vergunde, om ongelukkige schrijvers met geld te ondersteunen, vergoedde hij dit onvermogen, door hunnen letterarbeid in beoordeelende artikelen te vermelden en aan te prijzen; een liefdewerk, waaraan hij een deel van zijnen, thans zoo dubbel kostbaren, tijd besteedde.

„Ik doe al wat ik kan," zeide hij mij eens; „doch maar al te dikwijls zijn mijne pogingen vruchteloos: de schrijver, dien ik van eenen goeden kant wil doen kennen, beijvert zich somtijds, om mij door slechte werken te logenstraffen. Er zijn lieden, die zich de ongeloofelijkste moeite geven, om zelven hun oordeel te spreken; ongelukkigen, die niets ter wereld in staat is te redden."

(*Het vervolg en slot hierna.*)

GEDACHTEN, RAKENDE EENE DIEP GEZONKEN MENSCHENKLASSE IN DE BESCHAAFDE MAATSCHAPPIJ.

Ik was onlangs te *Amsterdam*. Als mijne geboortestad, draag ik haar hoog in het hart. Doch het is niet alleen om deze vooringenomenheid, dat ik haar, zoo menigwerf ik haar bezoek, met welgevallen intrede: het is ook om de bekende milddadigheid en hulpvaardigheid, welke *Amstels* inwoners

zoo kennelijk versieren, waardoor zoo menige traan gedroogd, zoo menige ongelukkige uit bitteren nood gered en geholpen wordt; het is inzonderheid om de menigvuldige weldadige, het heil der menschheid bedoelende inrigtingen, welke men binnen hare veste aantreft, dat ik steeds met zekere aandoening hare, van der Vaderen noeste en onvermoeide werkzaamheid en vlijt getuigende, straten en grachten bewandel.

Eene toevallige omstandigheid echter deed bij mij de vraag ontstaan: Zou er evenwel, hier en elders in ons Vaderland, niet eene, het heil der gevallene menschheid betreffende, inrigting ontbreken? Ziehier de aanleiding tot die vraag: meestal ben ik voor mijne uitspanning in *Amsterdam*, en dan ben ik gewoon, als ik op weg ben, zoo als men dat noemt, zoo wat rond te slenteren, hier en daar eens stil te staan, voor winkels te kijken, de wijdloopige *affiches* van nieuw-uitgekomene boeken of kunstwerken, als anderzins, door te snuffelen, enz. Zoo stond ik voor een' winkel op den hoek van zeker straatje, en naauwelijks had ik eenige oogenblikken daar vertoefd, of ik werd door eene der priesteressen van Venus, welke haren tempel op zoo menigvuldige plaatsen der groote stad hebben opgerigt, toegefluisterd. Met een' blik van de diepste verontwaardiging zie ik dat toonbeeld van ongeregelde driften aan, en, na haar een verachtelijk *weg!* te hebben toegegraauwd, ijlde ik, vrij onvergenoegd, dat ik zoo ongemanierd gestoord was, met rassche schreden van daar.

Maar, naauwelijks van mijne kwade luim eenigzins bekomen, begon ik mijzelven van ongeoorloofde liefdeloosheid, ja zelfs van wreedheid te beschuldigen. Hoe! had ik het regt, mijn' diepgevallen medemensch zoo onmeêdoogend te verachten? Deed ik niet veel beter en Christelijker, die treurig gevallene medelijdend te beklagen? Ook zij toch is een mensch, een mensch van gelijke beweging als ik, met denzelfden aanleg naar ziel en ligchaam bedeeld. Ben ik niet zoo diep ongelukkig — heeft dit *geheel* van mij afgehangen? Genoot ik niet eene godsdienstige en zedelijke opvoeding? Mogt ik niet het voorregt genieten, door goede voorbeelden in mijne jeugd omgeven te zijn? Werd er voor de ontwikkeling van mijne verstandelijke vermogens niet teeder gezorgd? En, was mijn verstand en hart alzoo tot krachtigen tegenstand toegerust, had ik wel met van buiten aangebragte omstandigheden zóó zwaar te kampen, als zij mis-

fchien, op wie ik met verachting had nedergezien? Ik beken het, ik bloosde over mijzelven, en onwillekeurig drong zich het gedrag van mijnen grooten Meester ten aanzien van zondaren en tollenaren aan mij op. Ja, daar ftond mij zijne handelwijze omtrent de overfpelige vrouw met levendigheid voor den geest. „ Wie uwer zonder zonde is, werpe den „ eerften fteen op haar!" dat woord drong door in mijne ziel. O! dacht ik, indien ik de gefchiedenis dier ongelukkige eens kende, wie weet, hoe diep ik haar beklagen, hoe zeer ik mij het lot dier beklagenswaardige aantrekken zou! Uit de eene gedachte ontwikkelde zich de andere, en nu vroeg ik: Bemoeit men zich ook misfchien te weinig met deze, het Christelijk medelijden toch niet geheel onwaardige, menfchen? Laat men hen misfchien ook te veel aan haar treurig lot over? Zouden er welligt ook middelen te vinden zijn, om zich deze ongelukkigen, die van alle godsdienftige en zedelijke opleiding, uit den aard der zake, verftoken zijn, op de eene of andere wijze aan te trekken? Zoo lang zij in de donkere holen der ontucht verkeeren, mag men het voor hoogst moeijelijk, zoo niet onmogelijk houden, haar met eenig zedelijk licht te beftralen; doch, zoo eens eene berouwhebbende de woningen des verderfs wenschte te ontvlieden; — maar, verftooten door hare betrekkingen, indien zij die nog had, verftooten door de maatfchappij, verftooten door de genen, die flechts van verre hare vroegere betrekkingen kenden, — waar dan henen? Zoo eens eene dier ongelukkigen, die den meesten tijd haars levens in de dienst der zonde had doorgebragt, nogtans tot inkeer kwame; of zoo eens eene, door krankheid overvallen, zich de ijselijkheid van haren zondigen toeftand voor oogen ftelde, en, op hare klagten, door hare medezondaresfen, flechts met een honend lagchen beantwoord wierd, — waar dan henen?

Ik weet het, er is een toevlugtsoord, waar geen boetvaardige afgewezen wordt; er is een antwoord op die vrage, voldoende voor ieder, die de ftemme des roependen hoort, en die nog vastheid van geest genoeg heeft, om terug te keeren tot Hem, die nooit een' boetdling verftoot. Maar ach! de ongelukkige, die in de ftrikken der ondeugd zóó treurig verward is, hoort niet altijd die ftem, of, wordt zij gekend of verftaan, de ongelukkige durft haar niet altijd als tot zich gefproken aanmerken, maar hoort veeleer, in het ontrust geweten, flechts eene ftemme der wraak!

Maar, zou dan ook de menschheid niet kunnen antwoorden? Zou zij geen toevlugtsoord kunnen oprigten, waar die rampzaligen zich bij voorraad redden konden uit den diepen afgrond des verderfs, die om haar gaapt? waar zij, die door haren ellendigen toestand nog tijdig zijn afgeschrikt, het haar hoe langer zoo dreigender wordend verderf konden ontvlugten?

Hoe dieper ik hierover nadacht, hoe belangrijker mij de vraag voorkwam: of er in ons godsdienstig Vaderland, hetwelk op zoovele heilrijke instellingen roem mag dragen, niet eene zoodanige inrigting zou kunnen tot stand gebragt worden, door welke men zich het lot dier berouwhebbende zondaressen, die de wegen der ontucht verlaten wilden en aan de maatschappij wenschten teruggegeven te worden, meer bijzonder kon aantrekken? een verblijf, waarin zij konden opgenomen worden, die, of uit vrije beweging, of op aandrang van anderen, derwaarts zich begeven wilden, en waar het natuurlijk aan die middelen niet ontbreken zoude, welke tot godsdienstige kennis en deugd opleiden, en door welke de mogelijkheid zou kunnen bestaan, om deze of gene in het maatschappelijk leven, verbeterd, terug te voeren, en voor den tijd en de eeuwigheid te behouden?

Ik achtte het niet ongepast, deze gedachte, door dit algemeen gelezen en geacht Tijdschrift, bekend te maken, en, indien het wijs en doelmatig konde geoordeeld worden, aan zoodanig voorstel gevolg te geven, de aandacht van menschenvrienden daarop te vestigen.

Men zegge niet, dat door zoodanige inrigting het kwaad kon in de hand gewerkt worden, naardien men zou meenen geruster te kunnen zondigen, als er zulk eene gelegenheid bestond, om, na een in de dienst der zonde doorgebragt leven, in een gesticht voor boetvaardigheid te worden opgenomen. Ik geloof mij van breede redenering te kunnen ontbouden, en mij, als eene krachtige wederlegging, veilig te mogen beroepen op de resultaten, welke het menschlievend Nederlandsch Genootschap: *Tot zedelijke verbetering der Gevangenen*, alreeds oplevert. Of zouden er thans meer misdaden gepleegd worden, omdat zoodanige instelling bestaat?

Steller dezes is desniettemin geenszins van meening, dat aan de tot stand brenging van zoodanige inrigting geene groote zwarigheden zouden verbonden zijn; maar het komt hem echter voor, offchoon hij voor het tegenwoordige daarin niet

opzettelijk treden wil, dat ook nog wel *veel* tot oplossing dier zwarigheden zou kunnen bijgebragt worden.

En hiermede eindigt hij dit geschrijf, zijne Lezers verzoekende deze gedachten te nemen zoo als zij zijn.

V. D. H.

NASCHRIFT OP HET OVERZIGT VAN DE GESCHIEDENIS DER MNEMONIKA, ENZ.

Bovenstaande Overzigt reeds afgedrukt zijnde, werd ons door eene vriendelijke hand medegedeeld het werkje: SIMONIDES, *ofte die Memori-const, wiens werckinghe met vaste redenen en oorsaken is bevesticht. Door* HERMANNUS JANSZ FOLLINUS, *der vrije consten ende der medecyne Doctor. Tot behulp aller studenten, wijsgierighen, liefhebberen, welcke die memori-cracht noodich hebben. Salich zijn die consten, als die constenaers alleen van haer oordeelen. Ghedrukt t' Haerlem, bij* ADRIAEN ROOMAN. *Voor* DANIEL DE KEYSER, *Boeckverkooper. Anno* 1612. Kl. 8°. 57 fol. — De opdragt er van is geteekend: *Vyt Sandtvoort. A°. CIↃ. DC.XII.* H. FOLLINUS, *Philosoph & Med.*

Deze Schrijver was nog een *jonghman*, afkomstig van *Staveren*, en zijn vader Predikant te *Zandvoort*. Dit een en ander blijkt uit de opdragt van en uit een paar der negen eer-lof-clinck-ghedichten enz. voor een ander werkje van denzelfden Schrijver: *Physiognomia ofte Menschen-kenner. Mitsgaders* SIMONIDES, *ofte die Memori-const. Crachtelijk en cortelijck uyt* ARISTOTELES, *met natuerlycke redenen bewesen door* als boven, enz. enz. *Haerlem*, als boven, 1613. Kl. 8°. 52 fol. Zijnde deze beide werkjes dan ook bij elkander gebonden, en wel dit laatste vooraan.

De naam van SCHENKEL wordt ook daarin te vergeefs gezocht; maar Cap. 1 van eerstgemeld geschrift bevat onder anderen het navolgende: „Ick hebbe twee boecken hieraf in 't Latijn beschreven, waervan den eenen verclaert diepsinnich het object ofte ooghwit deser conste; maer onse Nederlandsche tale en can het niet verdraghen, dat wij dese philosophie den ghemeenen man voorhouden, versekert zijnde, dat Philosophen gheen gemeenschap daeraen hebben te doen. Het tweede hout ende vervaet de wetten, na wien wij ons

moeten draghen in de werckinghe, van welcken wij V. L. hier alleen sullen stellen het cort begrijp, sooveel als onsen tale wil toelaten, ende V. L. verstant sal connen verdraghen. Dit selvende mach getuijghen den wijsen, gheleerden, experten THOMAS CARBASIUS, Doctor der philosophie ende medecijne binnen *Hoorn*, wien ick door nieuwsgiericheyt dit werck binnen *Parijs* (alwaer ick desen const opentlijck leerde) hebbe gheroont," enz.

Aanzienlijke jongelieden schijnen zich voormaals veel op de beoefening der Memoriekunst toegelegd te hebben; verg. de afscheidsrede van J. CATS in de groote vergadering van 1651, bij AITZEMA, 3de deel, bl. 603.

ERASMUS bespotte dezelve intusschen in zijne *Samenspraeken. Rotterd.* 1684. Zie bl. 542. *Ars notoria, dat is, de kunst der geheugenisse*, waar hij ten slotte zegt: „Ik kenne geen andere kunst der geheugenisse, als zorg, liefde en volstandigheid."

DE UITSPRAAK DER GEZWORENEN.

(*Eene aandoenlijke Gebeurtenis.*

Uit het Engelsch.)

Het volgende verhaal bevat eene schildering der laatste tooneelen uit het leven van eenen ongelukkigen, die, in den vollen, rijk prijkenden bloei van aanwezen en werken weggemaaid, met eenen schandvlekkenden dood de schrikwekkende haast moest boeten, waarmede bij de *Engelsche* Geregtshoven de letter der wet den naam eens menschen uit het boek der levenden uitwischt. Gevallen als dat, waarvan wij thans zullen spreken, — en dat het niet het eenige van dien aard is, bewijst meer dan ééne zwarte bladzijde in de lijfstraffelijke geschiedenis van dat volk, — moeten ons met regt wantrouwend maken omtrent de zoo hooggeprezene voordeelen der regtspraak door Gezworenen, aan welker onfeilbare beslissing, die in ééne zitting over leven en dood gebiedt, inzonderheid de *Britten* eene bijna afgodische vereering toebrengen! De echtheid des gevals behoort des te minder in twijfel getrokken te worden, daar het een *Engelschman* is, die, door de mededeeling van hetzelve, tegen

de oudste en hooggeprezene inrigting van zijn volk eene zoo opmerkingwaardige getuigenis aflegt.

Het is nu reeds een aantal jaren geleden — dus verhaalt onze berigtgever — toen ik eens eene zitting van het Geregtshof van *Old Bailey* bijwoonde. De digt ineen gedrongen hoop der in de beperkte ruimte reeds verzamelde toeschouwers, het drijven en dringen der tallooze menigte, welke vruchteloos den ingang derzelve belegerd hield, de ongeduldige, bijna angstvolle verwachting op de aangezigten der aanwezigen — dit alles deed mij terstond vermoeden, dat er eene handeling van meer dan gewone beduidenis op dit jammervol tooneel van menschelijke ellende en menschelijke vernedering toebereid werd. De gevangene, over wiens zaak beslist moest worden, verscheen. Het was een jongman van ongeveer twintig jaren, van slanke, rijzige gestalte, en van een uiterlijk, welks edel voorkomen deelneming en achting gebood. Het donkere haar, 't welk in wanorde van het hooge voorhoofd op de schouders nedergolfde, gaf aan zijn anders regelmatig gelaat eene vreemde uitdrukking van wildbruisende hartstogtelijkheid; maar uit al zijne trekken sprak een gemoedstoestand, die gewoonlijk den misdadiger niet eigen schijnt, en de blikken der vergadering hingen met weemoedige belangstelling aan den ongelukkigen en aan de noodlottige plaats, waarop hij zich bevond, en van welke hij zich meer dan eens met ontzetting en afgrijzen had afgewend.

De akte van beschuldiging werd voorgelezen; zij behelsde het relaas eener gruwelijke misdaad, begaan onder omstandigheden van verraad en ondankbaarheid, die aan het afschuwelijke van het bedrijf iets gedrogtelijks bijzetteden. De beschuldigde was, gelijk zulks in den loop der verhandelingen bleek, van geboorte een *Schot*, en zoon van een' hoogbejaarden algemeen geachten Predikant der *Cameronianen*. Hij zelf had op de Hoogeschool te *Glasgow* door bekwaamheid en kunde uitgemunt, en na voleindigde studiën alreeds de waardigheid van Evangelieleeraar verworven.

Nog gedurende zijn akademieleven had hij met den zoon van een' zeer gegoeden Edelman uit de *Hooglanden* kennis gemaakt en vriendschap gesloten; eenen jongeling, met hem van bijna gelijken ouderdom, en versierd met de beminnelijkste eigenschappen van verstand en hart. De vader van dezen zijnen vriend, verheugd over den vriendschapsband tusschen twee edele, gelijk gestemde zielen, had voor den jon-

gen geestelijke eene zoo hartelijke genegenheid opgevat, dat hij hem eene predikantsplaats in de *Hooglanden* — het doel zijner aardsche wenschen — verschaft, en daaraan tevens het niet minder welkome beding gehecht had, alvorens dit beroep te aanvaarden, zijnen zoon op eene reis door de merkwaardigste gewesten van het vaste land te verzellen. Ten gevolge hiervan waren de jonge lieden naar *Londen* gekomen, waar zij aanzienlijke geldsommen te ontvangen en de noodige toebereidselen tot hunne togten te maken hadden. Alles was afgesproken en geregeld, de dag van het vertrek bepaald — daar vond men, op zekeren nacht, den jongen Edelman in zijn bed vermoord, onder omstandigheden, die, met bijna onwederspreekelijke zekerheid, aanwezen, dat zijn reisgenoot de dader geweest was. Het hierdoor tegen hem ontstane vermoeden werd, bij nader onderzoek, door verscheidene daadzaken, die den moord voorafgegaan waren, bevestigd. Eenige dagen te voren reeds had men hen in hun vertrek met zeer luide, toornige stem, hooren spreken. Het onderwerp hunner woordwisseling was, naar men vermoedde, eene vrouwelijke persoon, wier naam ook genoemd werd, en die aan beide bekend was. Men had duidelijk en stellig de woorden jaloezij, wraak verstaan; ook was het niet onopgemerkt gebleven, hoe, van dat oogenblik af, eene zigtbare verkoeling en verwijdering de plaats der vroegere vrolijke en innige vriendschap tusschen hen had ingenomen; het gedrag van den beschuldigde jegens zijnen vriend, voor wien hij anders met onvermeeiden ijver bezorgd geweest was, had zich oogenschijnlijk veranderd, was stijf, koel, gemelijk geworden, en zoodanig gebleven tot op den noodlottigen avond, als wanneer zij een klein gastmaal aangeregt hadden, om, onder het klinken der bekers, van hunne vrienden en landgenooten afscheid te nemen.

De hoofdgetuige tegen den gevangene was een oude bediende van den vermoorde, een grijsaard van eerwaardig voorkomen, dien de rouw over zijnen, op zulk eene wijze om het leven gekomen heer diep ter nedergebogen had. Hij verklaarde, dat hij, in gemelden schrikkelijken nacht, door een gedruisch in de kamer van zijnen heer, hetgeen hem toegeschenen had alsof twee menschen in harden strijd met elkander worstelden, uit den slaap gejaagd, en met den huiswaard, dien hij terstond te hulp geroepen had, in het vertrek getreden was, welks deur hij had vinden openstaan.

Het eerste, wat hij gezien had, was eene omgeworpene kaars geweest, die nog rookend op den grond lag, vervolgens het bed van zijnen heer stroomende van bloed, en over het lijk van den vermoorde heen gebogen, in eene bukkende houding, de gedaante van deszelfs moordenaar, den hier voor het geregt staande, met doodbleek gezigt, bloedbevlekte handen, naast hem het werktuig zijner daad, een mes, hetwelk terstond herkend werd aan hem toe te behooren, terwijl hij zelf zich in eenen toestand bevond, die van een vreeselijk schuldig, tot in het binnenste geschokt, gemoed allerduidelijkst en ontzettendst getuigde. De gevangene was in de ontleedkunde niet onervaren; menigmaal had men hem hooren zeggen en in het gesprek beschrijven, hoe iemand op de gemakkelijkste en snelste wijze gedood kon worden; met deze beschrijving kwam de plaats der wonde aan het lijk naauwkeurig overeen. Om de mate van verdenking en van schande vol te meten, werden ook nog eenige banknoten, welke de vermoorde kort te voren uit handen van den wisselaar ontvangen had, aan het geregt vertoond door eene juffer, (dezelfde, van welke hier boven reeds gesproken is) die de beschuldigde dikwijls bezocht had, en die thans als getuige tegen hem optrad, en verklaarde gemelde banknoten van hem ontvangen te hebben. — Uit al deze daadzaken, die met naauwgezetheid gewikt en gewogen werden, scheen, helaas! maar al te duidelijk te blijken, dat de ongelukkige jongeling, door ondeugend gezelschap bedorven, door de bekoring van het geld verleid, verblind door dolle jaloezij, hierbij misschien ook nog door genoten wijn aangezet, het heilige kleinood zijner schuldelooze ziel had weggeworpen, en de ontzettende bloedschuld van vriendenmoord op zijn geweten geladen.

Gedurende den geheelen tijd, dat de hartverscheurende gebeurtenis behandeld werd, scheen de gevangene onder het gevoel zijner ellende bijna te bezwijken. Nadat de aanklagt en het verhoor der getuigen voleindigd waren, riep de Voorzitter van het Geregtshof hem plegtig en met ernstige woorden op, om voor te dragen, wat hij tot zijne verdediging te zeggen had. Hij stond op, en, na een' korten, maar geweldigen en pijnlijken kampstrijd, sprak hij de vergadering, in den beginne met zwakke, bevende stem, maar weldra meer bedaard en vast, ongeveer op de volgende wijze aan:

„ Mijne Heeren Regters en Gezworenen! Gij verlangt

van mij, dat ik mijne verdediging zal voordragen; maar ik kan mij niet verdedigen, en evenwel ben ik niet schuldig. God alleen weet, dat ik het niet ben! Is het zijn wil, zoo kan Hij, en ook Hij alleen, mij verlossen uit deze diepte van vernedering, uit deze grondelooze ellende, in welker nacht geen straal van aardsche hoop meer dringt. Wil Hij het niet, zoo onderwerp ik mij zwijgend aan zijn raadsbesluit. Gij hebt hier de geschiedenis van eene verschrikkelijke gruweldaad voor u hooren ontvouwen, welker vereenigde omstandigheden met zoo treffende, alvermogende kracht tegen mij getuigen, dat in uwe ziel niet wel eene schaduw van twijfel aan mijne schuld kan overgebleven zijn. Te wel zie ik in, dat menschelijke hulp mij en mijne zaak niet meer baten kan; daarom heb ik ook versmaad, mij van de regtsgeleerde redekunst te bedienen, of de vruchtelooze welbespraaktheid van bezoldigde verdedigers in te roepen. Ik zelf heb u niets verder te zeggen, dan dat ik onschuldig ben, hoe vijandig ook alles tot mijnen ondergang schijnt zaamgezworen te zijn. De wereld noemt dit gaarne de werking van een onvermijdelijk noodlot; ik erken ook hierin de wegen eener ondoorgrondelijke, maar nimmer dwalende Voorzienigheid. De juffer, die als getuige tegen mij is opgetreden, heeft het geld uit mijne handen niet ontvangen. Het was mijne maar al te gegronde bezorgdheid voor den gevaarlijken invloed, dien zij op mijnen armen vriend verkregen had, die aanleiding tot zijne kortstondige verkoeling en verwijdering van mij gegeven heeft; eene opwelling, welke zijn beter gevoel en zijn onbegrensd vertrouwen in de zuiverheid mijner bedoeling hem welhaast hielpen overwinnen. De bezoeken, welke ik bij de juffer heb afgelegd, hadden geen ander oogmerk, dan om haar over te halen, alle verbindtenis met hem voor altijd op te geven. Wat nu die schrikkelijke nacht betreft, die weldra een tweede offer zal wegslepen, zoo zal ik zeggen, wat ik daarvan weet. Ik ontwaakte door een gedruisch in de kamer van mijnen vriend, die digt bij de mijne was. Ik luisterde — alles was weder stil; doch kort daarop hoorde ik een geluid, hetwelk de doodsnik van den ongelukkige moet geweest zijn, maar dien ik voor het werktuigelijke kreunen in een' onrustigen en gestoorden slaap hield. Desniettemin dreef mij een donker gevoel van angst naar de kamer, waaruit dat geluid was voortgekomen; bij het matte licht eener kaars werd ik mijnen vriend gewaar in

den toestand, die u beschreven geworden is." — Hier verliet den ongelukkige de kracht om voort te spreken. Met zigbare inspanning poogde hij zijne aandoening meester te worden, en vervolgde: „Van hetgeen nu verder voorviel, weet ik niets. Ik vermoed, dat ik mij op het lijk geworpen, de kaars op den grond heb doen vallen, en dat het gedruisch van dit alles dien getrouwen bediende heeft doen ontwaken, wien ik overigens hetgeen hij tegen mij gedaan en gesproken heeft uit den grond mijns harten vergeef. Toen ik weder tot mijzelven kwam, was de kamer vol menschen; doch ik, ik zag niemand; ik zag alleen hem, die daar dood in het bed lag. — Dit, Mijne Heeren, is mijn eenvoudig verhaal en verdediging. Hopen durf ik niet, dat het die massa van bewijsgronden zal vernietigen, welke zich onoverkomelijk en onverzettelijk, zoo het schijnt, tegen mij opgehoopt hebben; want wèl weet ik, er is, behalve mij, niemand, op wien ook slechts de geringste verdenking wegens die verfoeijelijke moorddaad kan vallen. Desniettemin bezweer ik u: overlegt wel, overijlt u niet, hoedt u onschuldig bloed te vergieten! Moge de Alwetende uwe zielen leiden en verlichten! Op Hem berust mijne eenige, mijne algeheele hoop — menschen kunnen mij niet redden."

De Gezworenen verwijderden zich. Hunne beraadslaging duurde een half uur; eenen tusschentijd, om welken af te schilderen de taal der menschen te arm is. Hunne uitspraak was: *schuldig!* De gevangene hoorde die eerbiedig en gelaten. De President van het Geregtshof stond op, en sprak het doodvonnis over hem uit, met plegtige, de ziel op eene geweldige wijs aangrijpende woorden, die meer dan eenmaal door den drang van zijn diep getroffen gevoel werden afgebroken. Hij verklaarde, ook zelf van de schuld des aangeklaagden volkomen overtuigd te zijn; weemoedig betreurde hij het schandelijke misbruik van zoo heerlijke geestvermogens, en dat een gemoed, eens rein en onberispelijk, zoo diep en onredbaar in de magt van het kwaad had kunnen vervallen; hij vermaande den verdoolde, door eene berouwvolle erkentenis, zijne schuld nog ten minste eenigzins te verminderen, en niet te volharden in verstokte betuigingen zijner onschuld, die zijn leven toch niet meer konden redden, en hem slechts den weg sloten tot de genade van den Almagtige.

Nog eenmaal rees nu de gevonniede van zijne zitplaats. Ik kan mij niet herinneren, immer een gelaat gezien te heb-

ben, waarop de uitdrukking van innige zielsrust, waarop de zegepraal over de sterke banden, welke ons aan deze aarde boeijen, treffender geprent stonden. Het was niet langer de onwillekeurige angst, welke de nog onzekere beslissing tusschen leven en dood al bevend te gemoet ziet, het was de triomferende en toch demoedige blik van hem, wien de kroon des marteldoms en eene haven der rust uit gindsche wereld als toewenken. „ Met onderwerping," dus sprak hij, „ berust ik in het vonnis, hetwelk de wetten van mijn land over mij hebben doen vellen. Ik sterf onschuldig; maar ik dank den eerwaardigen Regter, die mijn oordeel spreken moest, voor de menschlievende, waarlijk Christelijke deelneming, waarmede hij eenen verlorenen behandeld heeft, die zoo diep in schuld en schande verzonken schijnt. De Gezworenen konden, naar hunne overtuiging, geene andere uitspraak doen; verre van mij zij het, tegen hem of hen te morren! Eene hoogere hand heeft over mij beslist. O, mogt het offer van mijn leven, zoo al niet eene misdaad, welke ik nimmer begaan heb, toch eene menigte misslagen verzoenen, waaraan ik mij schuldig ken! Onmogelijk kan ik de vingerwijzing van een' verheven' Bestuurder onzer dagen, ook zelfs in mijne tegenwoordige droefenis, miskennen. Met vurige, gloeijende liefde hing ik aan het leven, en zelfs nog in het begin van deze mijne beproeving koesterde ik de blijde hoop van gered en aan mijnen dierbaren vader, aan mijn vaderland en aan de achting aller goede menschen teruggegeven te zullen worden. Thans getroost ik mij, in stille berusting, te sterven, met het heilige vertrouwen, dat het daarboven wijselijk zoodanig besloten was, om der wereld en hare wetten een waarschuwend, leerrijk voorbeeld te geven, mijne ziel van hare menigvuldige gebreken te louteren, en dezelve te genezen van de ijdelheid, dat zij meer naar den bijval der menschen gestreefd heeft, dan naar den vrede met God."

Terwijl deze woorden gesproken werden, heerschte er in de zaal eene doodsche, door geen' ademtogt afgebrokene stilte; met roerlooze spanning hingen de blikken der vergaderden aan den sprekenden jongeling, en op aller aangezigten was onmiskenbaar de weifelende kamp tusschen afschuw en medelijden geteekend, onzeker of zij den vromen, hooggeaafden redenaar voor onschuldig houden en bewonderen,

dan wel voor den overtuigden maar huichelenden moordenaar moesten terugbeven.

Naauwelijks had de gevonnisde met spreken opgehouden, of de diepe, plegtige stilte werd door den uitroep gestoord: „O God! ik dank u, hij is onschuldig." — Met onweêrstaanbare kracht troffen deze woorden de harten der aanwezigen. *Zij* waren voortgekomen uit den mond van eenen grijsaard met zilverwitte haren, die niet ver van mij gezeten had, en thans, in de houding van een' biddende, op de knieën gezonken was; zijne handen waren krampachtig zaamgevouwen; zijne lippen bewogen zich, maar de oogen waren gesloten — het was zijn vader! Een jong en schoon meisje had hare armen om den hals van den ouden man gestrengeld en hing aan zijne borst, bleek en zonder beweging — het was zijne zuster! De gevangene was, bij den toon der welbekende stem, opgesprongen; onwillekeurig wilde hij naar zijnen vader toevliegen; daar herinnerden zijne boeijen hem den toestand, waarin hij was, en met eenen blik, die mij het hart doorsneed, zonk hij op zijne zitplaats terug; een stroom van tranen gaf hem verligting. — Ik zwijg van den indruk, dien dit schouwspel op de vergadering maakte; geen oog bleef zonder tranen; zelfs de cipier, die thans optrad, om den veroordeelde naar deszelfs gevangenis terug te voeren, verrigtte zijne taak met ontroering.

De voltrekking van het vonnis was op den eerstvolgenden Maandag bepaald. Mijn thans overleden oom, wiens post het was, de duistere verblijven der ellende te bezoeken, en de laatste lijdensuren der verdoolden, door opwekking eener berouwvolle hoop op de genade van den Albarmhartigen, te verhelderen, was onvermoeid in zijne liefdediensten bij den jongen *Schot*. Maar hij heeft mij menigmaal verzekerd, dat hij tot hem gegaan was, niet om te geven, maar om te ontvangen, en dat de vrome berusting, de ongekunstelde bescheidenheid van den beminnenswaardigen lijder hem en allen, die hem kwamen bezoeken, van deszelfs onschuld innig overtuigden. Pogingen werden er gedaan om hem te redden; maar zij waren of ontoereikend, of kwamen te laat.

De dag der doodstraf was daar. Mijn oom nam mij met zich naar de gevangenis. Ik was destijds nog een zeer jong mensch, los en onnadenkend; maar ik ontving op die plaats eenen indruk, dien alle volgende jaren en lotgevallen, dien kommer en vreugde nimmer hebben kunnen uitwisschen of

zelfs verzwakken, en die nog heden, in mijne ftille eenzaamheid, nadat ik vrienden, vermogen en gezondheid verloren heb, voor mij eene rijke bron van troost gebleven is.

Onze weg leidde door een gevangenvertrek, waarin drie veroordeelden zaten, welke binnen weinige dagen opgehangen moesten worden. Een derzelven zat in doffe onverfchilligheid, en ftaarde gedachteloos in een verfcheurd gebedenboek, terwijl hij werktuigelijk de daarin voorgefchrevene gebeden en formulieren opzeide; maar klaarblijkelijk was zijn geest met geheel andere dingen bezig. De twee anderen hadden eene kruik met Porter tusfchen zich ftaan, rookten tabak en fpeelden op de kaart, zonder zich door iets hoegenaamd te laten ftoren. Alle drie fchenen volkomen gevoelloos of tot ongevoeligheid verhard. Des te treffender was het onderfcheid, hetwelk de meer inwendige, van dit vertrek gefcheidene gevangenkamer en derzelver bewoners aanboden. Wel is waar was ook dit vertrek duister en treurig; maar de nette zindelijkheid van het weinige en grove huisraad bewees, dat eene vrouwelijke hand hier bezig geweest, en dat het haar gelukt was, door de voor geene befchrijving vatbare bekwaamheid, welke der fekfe eigen is, zelfs aan de donkere muren van eenen kerker eenen, wel is waar kortftondigen, maar echter behagelijken zweem van huifelijkheid bij te zetten. Aan den haard brandde een vriendelijk kolenvuur; een ruiker bloemen in een gebroken glas verfpreidde zijne geuren door het vertrek — doch waarom mij bij de vermelding van zulke kleinigheden opgehouden? — Met innigen weemoed hechtte zich mijn oog aan het bleek, afgevallen en desniettemin opgeruimde gelaat van den jongman, aan de flanke geftalte van zijne zuster en verzorgfter, die nu voor de laatfte maal aan zijnen hals hing en zijne ketenen met hare tranen bevochtigde. Met eerbied zag ik naar den achtbaren grijsaard, die bezig was zijne ziel in den gebede uit te ftorten. Het zilverlokkige hoofd, eens vrij en krachtig opgeheven, was thans demoedig in het ftof gebogen, en evenwel ftraalden zijne trekken, terwijl de warme levenszon door het getraliede venfter des kerkers dezelve befcheen, van eene bijna bovenaardfche hoogheid.

Ook de zoon wendde zich thans tot het gebed, en waarfchijnlijk is er nooit een reiner uit boeijen en kerker ten hemel opgeftegen! Nadat hij geëindigd had, ftond hij blijmoedig en getroost op, en zeide tot den ouden man:

„Thans, vader, ben ik bereid. Geef mij uwen zegen, en gij, mijne zuster, vaarwel!" Hij omarmde het schreijende meisje, en beide knielden voor den grijsaard neder, die de sidderende handen over hen ophief, en zijne kinderen tot sterven en tot leven zegende.

Mijn oom waagde het niet, dit heilige oogenblik te storen. Alle drie waren klaarblijkelijk boven elken menschelijken troost verheven. — De klok deed zich hooren; het was het teeken tot den laatsten gang des levensmoeden. Met eene onbeschrijfelijke zielskalmte nam hij van zijne medegevangenen afscheid, deelde eenige geschenken onder hen uit, keerde zich vervolgens tot mijnen oom, dankte hem met innige hartelijkheid voor de liefde en trouw, welke hij hem bewezen had, en beval zijne dierbare achterblijvenden, zijnen ouden vader en zuster, aan deszelfs zorgen, tot op het oogenblik, dat zij naar hun vaderland zouden kunnen terugkeeren. Ik vermogt geen woord tot hem te spreken, maar greep eene zijner handen en schreide bitter.

De menschelijk voelende vrouw van den cipier trok zich het arme meisje aan, dat onmagtig neêrgezonken was, en de trein zette zich langzaam in beweging naar de regtplaats. De gevangene besteeg het schavot met vasten tred, zijnen vader meer ondersteunende, dan door hem ondersteund. Hij sprak eenige woorden tot het vergaderde volk, hetwelk in ontelbare menigte toegestroomd was; hij betuigde hun, dat hij onschuldig stierf, en hoopte, dat zijne onschuld nog eenmaal aan den dag zou komen, doch dat hij thans tevreden en met volle berusting in den wil des Hemels ten dood ging. — Hierna knielde hij voor de laatste reize neder, stortte nog eenmaal de volle ziel in een stil maar vurig gebed voor den Regter aller menschen uit, sloeg nog eenmaal eenen blik van innige liefde op zijnen verlaten vader, en trad daarna met vastheid naar de hem aangeduide plaats. De scherpregter bedekte hem het wezen en bragt de koord in orde. De beneden staande menigte bewoog zich plotseling, als van onwillekeurige ijzing terugbevend — de gelouterde ziel was uit hare banden verlost!

Slechts weinige weken daarna, terwijl nog de oude vader, na het doorstaan eener zware ziekte, te zwak was om de terugreis naar *Schotland* te kunnen verduren, werd het in hechtenis geraken van een' beruchten straatroover de aanleiding tot het ontdekken van een der schandelijkste komplotten, die

immer door booswichten gefmeed, of waarvan immer de onfchuld het flagtoffer geworden was. De misdadiger, wel beseffende, dat voor hem toch niets meer te hopen was, bekende, dat hij, omgekocht door het listige, gewetenlooze vrouwsperfoon, den moord gepleegd had. De vader hoorde dit gewenscht, maar ontzettend berigt met kalme bedaardheid aan, en zeide: „ Ik wist, dat hij onfchuldig was. Wat mij betreft, ik zal fpoedig bij hem zijn; maar om zijner zuster wille is het mij lief, dat ook de wereld het vernomen heeft — deze heeft het achtbare, het Goddelijke der onfchuld niet kunnen begrijpen."

De jammervolle gefchiedenis had de deelneming van allen gewekt. De regering bood den ouden man een aanzienlijk jaargeld voor het overige van zijn leven. Hij wees het met fierheid van de hand. „ Wil men, dat ik mij het bloed van mijn kind zal laten betalen?" zeide hij. Men befefte, men eerde zijn gevoel, en drong niet verder bij hem aan. Een eenvoudig, maar waardig gedenkteeken dekte het gemeenfchappelijke graf der beide flagtoffers, die elkander op eene zoo wonderbaar vreefelijke wijs op den weg naar de eeuwigheid verzeld hadden. De vader keerde naar *Schotland* terug, doch ftierf er weinige dagen na zijne aankomst. Weldra volgde hem ook zijne wegkwijnende dochter in het graf.

AAN MIJN ZOONTJE.

Lieve jongen, kom eens nader;
Zie, hoe dankbaar is uw vader,
Nu gij weder jarig zijt;
Moeder gaf u duizend kusjes;
Zie, hoe uwe lieve zusjes
Op uw jaarfeest zijn verblijd.

Tranen voelde ik mij ontvloeijen,
En de bruine kaken gloeijen
Van de reinfte vadervreugd;
'k Was van hemelweelde als dronken,
Toen, toen gij mij werdt gefchonken,
Beeld van mijne vroege jeugd!

'k Vouwde toen de handen zamen,
En een ftaamlend: Amen, amen!

Was mijn dankbeê voor Gods troon:
Knielde ik toen eerbiedig neder,
Zie, o God! ik doe het weder
Op het jaarfeest van mijn' zoon.

Jongen, hebt gij nu zes jaren
Met mij 's levens zee bevaren
En geen kommer nog gesmaakt;
Toen ge uw reis hebt aangevangen,
Kuste ik u op mond en wangen, —
Doe 't mij, als mijn doodsuur naakt!

Hebt gij op de levensbaren
Op geen klip of rots gevaren,
'T Zal toch zoo niet blijven gaan;
Neen, mijn jongen, 't kan niet wezen;
Maar, wat stormen u doen vreezen,
Deugd alleen zal blijven staan.

Leer u dan aan haar gewennen;
Leer vroeg uwen Schepper kennen;
Wijd u aan de dienst van God:
Dan zult gij gelukkig leven;
Dan zal Gods genade u geven
Eeuwig leven — zalig lot!

Lieve Jezus! vol erbarmen
Naamt gij kindren in uwe armen
Op deze aarde, o Kindervrind!
Lieve Jezus! Hemelkoning!
Leid mijn kind naar 's Vaders woning,
Die, als Gij, het teêr bemint.

Naaldwijk, 11 Jan. 1837.

Js. VAN DUYN, Landman. (*)

(*) Onder geleide van dezen nederigen maar achtingwaardigen stand, zij dit eenvoudig maar hartelijk gedichtje, dat gewis poëtischen aanleg vertoont, ook onzen Lezeren welkom. — *Redact.*

WALTER SCOTT'S KINDERLIJKE LEEFTIJD DOOR HEMZELVEN VERHAALD.

Onze eeuw toont zich zoo gretig naar letterkundige anecdoten en levensbeschrijvingen, dat ieder, die eenmaal geslaagd is, de oplettendheid der menigte, in meerdere of mindere mate, op zich te vestigen, alle regt heeft, om voor die algemeene drift bevreesd te worden, en wèl doet, voorzorgen te nemen bij het nageslacht. Mijne populariteit heeft niet alleen mijne verdiensten, maar ook mijne hoop en mijnen wensch overtroffen. Ik mag dus, zonder al te laatdunkend te zijn, mij geregtigd achten, mijne biografen vooruit te loopen.

In het leven van zekere dichters ligt eene zeer gewigtige les van zedeleer besloten, en weinige preken kunnen met meer vrucht gelezen worden, dan de biografiën van SAVAGE, BURNS, of CHATTERTON. Zoo ik gelooven kon, in mijn karakter, gelijk deze drie even ongelukkige als vermaarde mannen, eenig gebrek of hoedanigheid te bezitten, welke dezelfde ontwikkeling en uiteenzetting verdienden, zou ik hetzelve even gereedelijk aan het ontleedmes der zedekundigen overgeven, als ik mijn ligchaam aan dat der geneeskundigen zou overlaten, bijaldien de anatomie daarin de oorzaak en het geneesmiddel van eenige tot nog toe voor onheelbaar gehoudene kwaal kon vinden; maar, dank zij mijnen stand in de maatschappij, evenmin als de begaafdheden dier uitstekende mannen, heb ik hunne geweldige hartstogten bezeten. Ondertusschen, offschoon de fortuin mij niet in eenen toestand geplaatst had, om die geweldige worstelingen te moeten verduren, in welke het genie niet altijd de overhand behoudt en zich vlekkeloos bewaart, zoo zullen zij, die deze mijne gedenkschriften lezen mogten, er eenige aangiften in kunnen ontmoeten, misschien niet zonder nut tot zelfverbetering en tot de opvoeding van anderen.

Elke *Schot* heeft een geslachtregister: het is zijn nationaal prerogatief, even onvervreemdbaar als zijn trots en zijne armoede. Ik ben noch van zeer hoogen adel, noch van zeer lage geboorte; maar, volgens de vooroordeelen van mijn land, kan ik mij *adelbijk* noemen, als zijnde, hoewel van verre, aan oude geslachten verwant, zoo van vaders als van moeders zijde. Mijn overgrootvader was WALTER SCOTT,

overbekend in *Teviotdale* door den bijnaam van *den Laird met den baard*, hem gegeven naar den langen baard, aan welken hij gezworen had noch schaar noch scheermes toe te laten, zoo lang niet de wettige dynastie der STUARTS hersteld zou zijn. Die WALTER SCOTT was mede een letterminnaar en een vriend van Dr. PITCAIRN, eenen *Jacobiet* even als hij. Zijne zorgelooze wijsbegeerte was niet minder noodlottig, dan zijne staatkundige denkwijze, voor het erfelijk vermogen zijner afstammelingen.

WALTER SCOTT met den baard liet drie zonen na, van welke de tweede, ROBBERT SCOTT, mijn grootvader was. Hij was tot de zeedienst opgevoed; maar, bij zijne eerste proefreis niet verre van *Dundee* schipbreuk geleden hebbende, kreeg hij zulk eenen weêrzin tegen de zee, dat hij geen' voet meer aan scheepsboord wilde zetten. Dit bragt hem in onmin met zijnen vader, die hem wegzond, met de verklaring, dat hij dan zien moest, hoe hij door de wereld kwam. ROBBERT was een dier werkzame geesten, voor welke zulk een ongeluk er weldra geen meer is. Hij begon met zich tot eenen *Whig* te maken, te gelijker tijd én de staatkundige meeningen én de geleerde armoede zijns vaders afzwerende. Een bloedverwant, de Heer SCOTT van *Harden*, gaf hem zijne landhoeve *Sandy-Knowe* in pacht, en hij nam tot zijnen schaapherder zekeren HOGG, eenen ouden bediende der familie, die hem de som van 30 pond sterling, welke hij gedurende zijnen diensttijd bespaard had, ter leen gaf. Met deze som, toen ter tijd genoegzaam om eene boerderij op te zetten en dezelve van vee te voorzien, vertrokken baas en knecht naar de jaarmarkt van *Wooler*. De herder bezag achter elkander al de schaapskooijen, zocht een honderd stuks uit, en ging mijnen grootvader opzoeken, om hem den koop te doen sluiten. Maar, hoe groot was niet zijne verbazing, toen hij dezen op een kostbaar paard zag zitten, waarmede hij het plein der harddraverijen over galoppeerde, en hetwelk hij voor zijne 30 pond sterling gekocht had! De beruchte koop der groene brillen, waaraan MOZES uit den *Predikant van Wakefield* het hem vertrouwde geld besteedt, stortte de familie PRIMROSE in geenen grooteren schrik: de arme oude herder kon van den zijnen, over de onberadenheid mijns grootvaders, niet tot zichzelven komen. Doch, de zaak lag er toe: zij keerden te zamen naar *Sandy-Knowe* terug, zonder een enkel schaap, maar met een

mooi paard. Ondertusschen, alles liep gelukkiger af, dan men had kunnen verwachten. Na eenige dagen verzelde ROBBERT SCOTT, die een der beste ruiters van zijnen tijd was, zijnen neef, JOHN SCOTT van *Harden*, op de jagt, en deed zijn nieuwgekocht ros zulke kunststukken uitvoeren, dat hij het nog eens zoo duur verkocht, als hij het gekocht had. Ditmaal bekwam de hoeve het noodige vee, en in korten tijd werd mijn grootvader een der meest nijvere en gegoede hoevenaars van het land. Hij huwde vervolgens BARBARA HALIBURTON, en had met haar een talrijk geslacht.

WALTER SCOTT, mijn vader, de oudste zoon van ROBBERT, werd in 1729 geboren, en was bestemd om *writer of the signet* te worden (schrijver van het zegel; een beroep, dat gelijktijdig iets heeft van die van advocaat, notaris en procureur.) Ik moet hem aanhalen als voorbeeld, hoe iemand zich beroemd kan maken in eenen levensstand, voor welken aard en aanleg hem in geenen deele geschikt deden zijn. Hij was een liefhebber van werken, en bezat eene natuurlijke gaaf, om de afgetrokkene leer van het leenregt te ontleden; maar hem ontbrak die gevatte scherpzinnigheid, welke den pleitbezorger zoo noodig is, én om met de behoeften, grillen en dwaasheden van sommigen zijn voordeel te doen, én om zich voor de schurkerij en de boosaardigheid van anderen te hoeden. Oom *Toby* (uit den *Tristram Shandy*) zou geen onnoozeler zaakwaarnemer geweest zijn, dan mijn vader het was. Men zou gezegd hebben, dat hij de taak op zich genomen had, om alleen al de spitsboeverijen, die, sedert vrouw *Chicane* de wereld regeert, aan de procureurs te last gelegd worden, te vergoeden. Hij had voor zijne cliënten eenen bijna bespottelijken dienstijver, en dwong hen, goedschiks kwaadschiks, tot hetgeen hun voordeelig was. Niet alleen verstond hij de kunst niet, om zijn verdiend loon van hen te verkrijgen, maar hij leende hun ook nog geld. Daar de pleitzuchtigen, die zijn kantoor bezochten, tot allerlei staatkundige denkwijzen behoorden, droeg hij de uiterste zorg, om niemand door eenige naar partijzucht zweemende uitdrukking te krenken, en hij had een geheel woordenboek van kiesch gewikte spreekwijzen, die evenzeer bij *Whigs* als bij *Jacobieten* gebruikt konden worden. Evenwel, zijne verdraagzaamheid had hare grenzen, en niet allen, die hij als cliënten ontving, zou hij als huisvrienden toegelaten hebben; ziehier daarvan een voorbeeld.

Sedert eenigen tijd zag mijne moeder, elken avond, in eene draagkoets een' persoon aan huis komen, die in een' wijden mantel gehuld was, en bij haren man tot op den tijd van het avondeten, ja somwijlen nog langer, opgesloten bleef. Zij vroeg mijnen vader, wie toch die geheimzinnige personaadje zijn mogt; doch de onbepaalde antwoorden, welke zij kreeg, prikkelden hare nieuwsgierigheid meer, dan zij dezelve voldeden. Eindelijk, op zekeren avond, het oogen-

blik afwachtende, waarop zij zou hooren fchellen, om door den knecht den draagftoel van den onbekende te doen roepen, treedt zij plotfeling in mijns vaders kabinet met een' trekpot en twee kopjes op een blaadje: „Neem niet kwalijk, Heeren, dat ik u ftoor; maar gij zijt zoolang zamen in conferentie geweest, dat ik gemeend heb, dat een kop thee ulieden niet onaangenaam zou zijn." De onbekende, wiens welgemaaktheid en aanzienlijk voorkomen haar terftond in het oog vielen, nam met eene buiging de hem gebodene ververfching aan; maar de oude procureur maakte haar een knorrig en weigerend gezigt, dat ieder ander, behalve zijne vrouw, verfchrikt zou hebben. Een oogenblik daarna vertrekt de vreemdeling, na haar met den bevalligften zwier bedankt te hebben. Naauwelijks is hij over den drempel, of mijn vader grijpt het ledige kopje, hetwelk op de tafel was blijven ftaan, en werpt het op den grond, dat het in duizend ftukken fpringt. „Mijn kopje, mijn mooije porfeleinen kopje!" roept mijne moeder; „waarom breekt gij mijn kopje?" Mijn vader, haar doende zwijgen, zegt: „Om u te ftraffen voor uwe nieuwsgierigheid, Mevrouw! Weet, dat mijn beroep mij dwingt, wegens zaken, lieden te ontvangen, die ik voor geen geld ter wereld als gasten onder mijn dak zou zien. God beware mij, dat mijne lippen, of die van iemand der mijnen, immer het kopje zouden aanroeren, waaruit een verrader gedronken heeft! Hij, die daar zoo even mijn huis verlaat, is de Heer MURRAY van *Broughton*, die, na geheimfchrijver van Prins KAREL EDUARD geweest te zijn, niet geaarzeld heeft, zijn leven en vermogen te redden door verloochening en verraad."

(*Het vervolg hierna.*)

EEN PAAR VERTAALDE ZINSNEDEN UIT HET JONGSTE MANDEMENT (1837) DES BISSCHOPS VAN GENT.

— Men zou zeggen, dat er, in onze beide *Vlaanderen* vooral, menfchen zijn, die het leed doet het volk godsdienftig te zien; voor 't minst verzuimen zij niets, om, in onze fteden zoo wel, als op het platte land, deze grondbeginfelen te verzwakken. Elk middel, om dit goddelooze doel te bereiken, fchijnt hun welkom. Niet voldaan met alles in 't werk te ftellen, om het volk te lokken naar danspartijen en affchuwelijke fchouwtooneelen van zedeloosheid en ongodsdienftigheid, tot bederf des harten, verfpreiden zij tegenwoordig de Heilige Schrift in ongewijde talen, om des te zekerder de onnoozele geloovigen te verleiden, gelijk hunne hun waardige voorgangers zulks, met zoo betreurenswaardig gevolg, deden in de zestiende eeuw. Wij hopen, dat de verlichte ijver onzer welbeminde Medeärbeiders ditmaal de vernieuwde pogingen dier Bijbelgenootfchappen zal verijdelen, wier heillooze ftrekking de Paufelijke Magten met zoo veel krachts hebben aangetoond.

MENGELWERK.

OVER IZAÄK MOLENAAR.

Door

N. SWART. (*)

De man, over wien ik u dezen avond wensch bezig te houden, is bij weinigen uwer misschien zelfs bij name bekend. En wanneer ik u zeg, dat hij een eenvoudig Doopsgezind Predikant was, in zijne buiten ons land gelegene geboortestad, vóór ruim een jaar overleden, dat hij bij zijn leven geen enkel geschrift het licht heeft doen zien, en dat hij, gedurende zijnen laatsten tijd, in de gevoelens verkeerde, aan welke een vóór weinige jaren tot het Christendom bekeerde *Israëliet* te dezer stede den gemeenzamen naam geeft, (†) dan zult gij u voorzeker verwonderen, dat ik de gedachtenis van MOLENAAR openlijk vieren wil. Inderdaad, G. H., er bestond gedurende dien laatsten tijd tusschen ons weinige gemeenschap, en ik moest de teleurstelling ondergaan,

(*) Voorgelezen in de Maatschappij *Felix Meritis*, 2 Maart 1837. — Na den brief van Prof. SIEGENBEEK, voor den bundel der Hollandsche, en de levensschets van den Hoogl. SACK, voor dien der Duitsche Leerredenen van MOLENAAR geplaatst, zal men de bekendmaking van dit stuk ligt overtollig achten. Doch, wij staan elk zoo zeer op onzen eigen grond, dat er wel bevestiging van dezelfde zaken, maar niet ligt napraterij of herhaling in zal worden opgemerkt. Ik althans las het gestelde door laatstgenoemden, lang na dit geschreven te hebben, met groote belangstelling en genoegen.

N. S.

(†) Ik bezigde deze omschrijving, deels om het bevreemdende mijner keus des te meer te doen in het oog loopen, deels omdat ik voor de zaak geen naam wist, die allen zou voldoen.

dat zijn zoon hier ter ſtudie kwam, zonder mij zelfs eenen groet van zijnen vader over te brengen. Maar ik weet, dat het vriendenhart aan deze handelwijze geen deel had; dat welligt zekere onachtzaamheid, den braven man eigen, gevoegd bij het groot aantal zijner vrienden en betrekkingen, alleen dit verzuim te weeg bragt. En wat de zaak in het algemeen betreft, behalve de verwijdering van zijne woonplaats, die enkel briefwisſeling zou hebben toegelaten, MOLENAAR was zoo geheel wat hij was, zoo geheel Godsdienstminnaar in het bijzonder, dat men bezwaarlijk over eenige andere zaak met hem ſpreken of handelen kon. Zijne taal was altijd uitſtorting des harten, gemeenmaking van hetgeen alle zijne gedachten en gewaarwordingen vervulde, en waar dit geen' ingang, geen' weerklank, geene dankbare teruggave vond, daar was het een zaad, dat op de rots viel, en hem, die het uitſtrooide, alleen ſmartelijk gevoel deed oogſten. Niet dat hij geen wederſpraak kon lijden, geene wijziging van zijn gevoelen wilde toelaten; integendeel, altijd verſchilden wij aanmerkelijk in wijze van zien en gevoelen, zonder dat dit, in vroeger tijd, iets aan het aangename onzer geſprekken ontnam; maar er moest een zekere grond van overeenkomst, eene zekere gelijkheid in het voorwerp der wederkeerige liefde en beijvering aanwezig zijn, en te dezen opzigte vond hij thans gewis betere gelegenheid, om zijn gloeijend hart te luchten, dan bij voorſtanders van den invloed der rede op het geloof.

Deze omſtandigheden ontnemen dus niets aan de verkleefdheid, die ik voor zijne nagedachtenis bezit. En gelijk de herinnering van vervlogen rein en ſchoon genot eene zoo blijde als dankbare gewaarwording bij ons pleegt op te wekken, zoo ſpoedt mijn geest inzonderheid gaarne naar den tijd terug, dat ik met dezen man, toen jongeling, door de innigſte gemeenzaamheid en het zoetſte vertrouwen was verbonden. Elk onzer heeft doorgaans een bijzonder tijdperk zijns levens tot het geliefde voorwerp zijner herinnering en vermelding aan

kroost en vrienden uitgekozen. Deze vertelt van zijne vroege jeugd*, die van zijne akademiejaren, een ander van den eersten huwelijkstijd, vooral wanneer die door vroeg verlies als eene vruchtbare plek in de levenswoestijne daarligt: wat mij betreft, de kinderjaren lieten geene sterke indrukken in mijn hart achter; de daarop volgende leeftijd had bijna meer leed dan lust; in de jongelingsjaren ontbrak mij lang het onontbeerlijkste in dezen tijd, het regte genot der vriendschap; alleen de laatste maanden mijner voorbereiding tot het heilig dienstwerk, de maanden mijner bekendheid met MOLENAAR en sommige andere edele jongelingen, deden mij eerst het ware en verhevene genot des levens kennen. Veel goeds heb ik sedert dien tijd van Gods weldadige hand ontvangen en genoten; door vele dierbare betrekkingen en genoegens zie ik mij steeds omringd; maar geen licht, dat die vroege stralen van den helderen levensdag voor mijne herinnering verdooft, geene verandering, die mij jegens het verledene ondankbaar zal maken.

Vergeeft mij, M. H., dat ik zoo veel over mijzelven sprak. Ik wilde u tegen de ongunstige stemming wapenen, welke een onbekende naam soms mogt inboezemen, en ik verval in een gevaarlijker misslag; ik stel *mijn'* naam daarvoor in de plaats! Heb ik echter mijn doel niet geheel gemist, dan heb ik u allen in de zaak betrokken, u aller gedachten op bepaalde, aangename punten van herinnering teruggebragt, en alzoo verschooning voor mijn ondernemen gevonden. Mogten nu mijne krachten maar toereikend zijn, om het belangrijke, dat waarlijk in de stof ligt opgesloten, wèl te ontwikkelen en in het licht te stellen! Mogt ik ten minste uwe toegevendheid niet onwaardig geacht worden!

Om u niet te lang met bloote vertellingen bezig te houden, die welligt niemand genoegzaam belang zouden inboezemen, begin ik met eene aanmerking, den persoon des mans betreffende, die ons welligt tot nadere ontwikkeling, ten leiddraad zal verstrekken. Zijne gestalte was klein maar breed en gespierd, zijn aangezigt smal,

bleek en weinig gebaard, gelijk ook zijn schedel slechts met dunne, ligtkleurige haren was bezet. Zijne stem was zwaar, maar viel niet zelden als in een' hooger' toon; zijne uitspraak, die naar het *Hoogduitsche* trok, had iets vreemds en plomps, en hij was verre van vlug en vaardig ter tonge te zijn. — Uit deze beschrijving zoudt gij bezwaarlijk tot de beminnelijkheid van zijn' persoon en omgang besluiten; en echter was hij dit in zoo hooge mate, als maar weinigen het, met de grootste voorregten van natuur en oefening, worden. Al de jonge lieden waren zijne vrienden; de beschaafdste vrouwen, met welke hij hier of elders in aanraking kwam, vatten belangstelling voor hem op, en de eerste geleerden van ons Vaderland, MUNTINGHE, VAN DER PALM en anderen, (*) hebben hem met hunne achting en liefde vereerd. In *Duitschland* was hij gemeenzaam aan het huis van den beroemden GRIESBACH, wiens reeds bejaarde maar beminnelijke en letterlievende gade vooral groot belang in hem stelde. — Bezat hij dan zoo groote bekwaamheden, geleerdheid, gemakkelijkheid en rijkdom van gezellig onderhoud, beleefdheid en slimme opmerking van elks zwakke of sterke zijde? Schoon van geleerde en beschaafde kundigheden geenszins ontbloot, was hij echter een te gezellig wezen en te weinig naauwgezet op het gebruik van den tijd, om te dezen juist uit te munten. En eene ziekte van ligchaam en geest, die meerdere jaren uit zijnen besten studietijd wegnam, verhinderde dit te meer. In muzijk, teekenkunst (†) en dergelijke was hij praktisch, zoo ik meen, geheel onervaren. En om iemands hart door welgeplaatste of fijn-

(*) B. V. KEMPER, BORGER, ook BILDERDIJK en BRUGMANS, wiens laatsten Collegie over de Geologie hij, die op alle belangrijke wetenschap prijs stelde, even als andere geleerde mannen, met groote vlijt bijwoonde, ja daarover met sommige vrienden, aan zijn huis, nog eene soort van nabetrachting plagt te houden.

(†) Volgens de verzekering van 's mans zoon, is dit ten aanzien der teekenkunst niet geheel waar.

gesponnene vleijerij te winnen, dat was ten allerverste van zijne geaardheid verwijderd. Wat was het dan, dat zoo velen en velerleijen aan hem verbond, ja door banden der vriendschap naauw verstrengelde? Het schijnen mij toe inzonderheid drie eigenschappen van zijn hart en geest te zijn geweest: vooreerst, *de zachte, liefderijke, vriendelijke gesteldheid van zijn' aard en karakter*; ten andere, *de gevoelige, werkzame, dichterlijke stemming van zijn gemoed*; en eindelijk, *de warme en hooge godsdienstigheid*, met het een en ander gepaard gaande.

Wat het eerste, de zachte liefde, betreft, zij was als eene familiegave; moeder, zuster en broeders (den vader heb ik niet gekend) deelden in dezelve. Schoon ik sedert twintig en dertig jaren dezelven niet meer zag, en drie hunner reeds lang zijn ingesluimerd, nog staan ze mij als liefelijke beelden der herinnering voor den geest; nog kan zich mijn hart in de aanschouwing dier kunstelooze en roerende goedheid verheugen. De eenige gelegenheid, bij welke ik ooit de grenzen van mijn vaderland overschreed, was een twee- of drieweeksch verblijf in zijnen familiekring, in het bedrijvige, welvarende en vrolijke *Crefeld*. Ik had juist de akademische loopbaan volbragt; het was in den zomertijd; bergen en bosschen, zoo als ik die nimmer had aanschouwd, waren het voorwerp onzer bezoeken op meer dan éénen uitstap, en nog staan mij die tooneelen voor den geest, nog gevoel ik de verrukking, die mijn hart daarbij gewaar werd, de aandoening, welke mij bij duizend nieuwe en vreemde voorwerpen trof: maar geen' minder diepen indruk liet het beminnelijk gezin bij mij na, dat ik naauwelijks meer dan eens zag, doch om het nimmer te vergeten.

Merkwaardig is mij voor immer de wijze, op welke onze kennismaking begon, voortgezet werd, en tot innige aanhankelijkheid, althans van mijnen kant, toenam. Hij had een' geruimen tijd aan het Athenéum en Kweekschool alhier doorgebragt; maar ongesteldheid, met zware melancholie vergezeld, had hem genoopt het werk

voor een' tijd te ſtaken en in het ouderlijke huis rust te zoeken. Sedert had hij (ligt het beste middel voor zulke kwalen) eene voetreis door ſommige *Duitſche* landſtreken gedaan, en die beſloten met eenigen tijd aan de beroemde Hoogeſchool te *Jena* zijne ſtudie voort te zetten. Na dien tijd kwam hij herwaarts terug, om de laatſte hand aan zijne vorming voor het predikambt te leggen, en daarna de begeerde loopbaan, als herder en leeraar, in te treden. Ik had veel van hem gehoord; want hij had, bij mijne aankomst, *Amſterdam* maar pas verlaten, en een zijner bloedverwanten (*) behoorde tot mijne gemeenzaamſte bekenden. Ook *mijn* naam, en een en ander daaraan verknocht, mag hem wel niet onbekend zijn gebleven. Maar inderdaad weinig was het, wat ik van hem of hij van mij wist. Daar ſtond hij op eens voor mij. Met zijnen neef en nog een' of ander' kwamen zij ons tot eene wandeling afhalen. Zijn voorkomen nam mij geenszins gunſtig in. Het bleeke gezigt, het lange piekige haar, de onachtzame, vreemde kleeding, niets behaagde mij regt. Maar het was MOLENAAR; alle mijne makkers kenden en beminden hem, en hij behandelde mij als hen allen; na verloop van weinige minuten was het, of wij elkander jaren gekend hadden. Ik gevoelde welhaast de aanwinst, in hem verkregen; want de kring mijner bekenden ſtond meestal, in jaren of in andere opzigten, zoo niet beneden mij, dan ten minſte op een ander ſtandpunt. Hier was meer, dan ik bezat, levendige, aanſchouwelijke bekendheid met *Duitſche* letterkunde, philoſophie, poëzij, theologie. Hier was een hart, met de zucht voor het ware en ſchoone vervuld; hier een jongeling, even als ik gereed, de verhevenſte loopbaan, als loopbaan zijner keuze, in te treden. Maar bovenal, hier was een hart voor vriendſchap geſtemd, goed, vrolijk, vol lust tot het leven zoo wel, als tot wetenſchap en kunst. Er ontſtond van

(*) De Weleerw. Heer B. RUSBURG, thans Leeraar der Doopsgezinden te *Kampen*.

dezen tijd af aan meerdere levendigheid, meerdere innigheid der vriendſchap tusſchen de beste jonge lieden, die toen de beide, ſteeds naauw vereenigde, Seminaria der Doopsgezinden en Remonſtranten bezochten. Wat door jaren, als anderzins, eenigermate geſcheiden was geweest, dat verbond zich rondom hem, als een zeker middelpunt. Vol zucht voor het ſchoone en degelijke, beſtemd om welhaast in dit land als openbaar ſpreker op te treden, was hij der *Hollandſche* letterkunde toch eenigzins vreemd geworden, en wij ſtelden bijeenkomſten daar, waarin wij te zamen HOOFT en VONDEL, benevens enkele andere ſchrijvers van vroeger en later tijd, lazen. Aardig was het, hoe MOLENAAR het natuurlijke en krachtige dier oude ſchrijvers, bij beurte, met geestdrift bewonderen, en het vreemde en overdrevene, met geestigheid, zonder bitterheid, als karrikaturen kon uitmonſteren, die ons nog weken daarna tot vrolijk gelach opwekten.

Doch de regte tijd zijner vertrouwelijkheid met mij viel wat later in. De zomertijd had ons, elk in zijne vaderlijke ſtreek, de weken der verpoozing van de ſtudie doen doorbrengen. Nog naauwelijks twee maanden na den terugkeer, dan was de voorbereiding tot het heilige ambt voor mij ten einde. De vertrekken, tot hiertoe door mij bewoond, waren aan een ander overgegaan. En, niet op mijn gemak in het uitgeſpaarde kamertje, ſtond mij mijn vriend dadelijk deelgenootſchap aan zijne ruime woning toe. Hier leerde ik hem, wegens zachtheid, beminnelijkheid en belangrijkheid in den omgang, in volle waarde kennen. Als twee jonggehuwden bragten wij den tijd in gezamenlijken arbeid en genot door. Was of bleef hij langer dan ik van huis, als de verliefde minnares zag ik naar hem uit. En dikwijls gebeurde het, dat hij, als de vader zijn geliefd kind, hetzij een aardig boek, hetzij iets anders, waarop wij prijs ſtelden, al juichende voor een welkom-thuis medebragt. Nimmer had ik een' vreemde, van mijne eigene kunne, lief als hem. En, ſchoon dit wederkeerig bij hem het geval wel niet

mag zijn geweest, omdat zijne beminnelijkheid hem even zoo vele vrienden verſchafte als zijn voor liefde wijd geopend hart kon bevatten, hij betoonde, door een vertrouwen, waarvan zelfs het jongelingshart maar weinig voorbeeld geeft, mijne genegenheid op den regten prijs te ſchatten.

Doch ik gevoel bij deze ſchetſen, die op nieuw naar ingenomenheid met het eigene rieken, niet langer te moeten ſtilſtaan. Het was intusſchen niet ſlechts die korte tijd van twee maanden, in welken onze vriendſchap bloeide. De omſtandigheden gaven aanleiding, dat zelfs die zamenwoning herhaalde malen werd hervat. En daarna bezocht hij mij en ik hem, bijna op elke onzer ſtandplaatſen. Ik voerde hem in den kring mijner nieuwe betrekkingen in. Hij leerde mij zijne belangrijke gade, lieve kinderen en andere beminnelijke voorwerpen kennen. En onze vriendſchap ging op de onzen over. Geen, oud of jong, die met den lieven Ds. MOLENAAR niet was ingenomen.

Dit zij u het bewijs zijner aangenaamheid in handel en verkeer, op hart en karakter gegrond. Andere laten zich bezwaarlijk geven. Doch ja — zijne vrienden hebben ons eenen ſpiegel van zijn beſtaan en denkwijze in handen gegeven. De Hoogleeraars VAN DER PALM, SIEGENBEEK en MULLER zonden eenen bundel zijner nagelatene leerredenen, (*) meest uit een vroeger tijdperk, in het licht. Dien ſpiegel durf ik u aanbevelen, wie uwer prijs op het licht en den gloed ſtelt, dat een rein en liefderijk hart over het gepredikte woord der liefde van God en CHRISTUS weet uit te ſtorten. Hoort ſlechts deze beſchrijving van JEZUS' liefde, zoo als gij die misſchien niet ligt bij een' ander' zoudt vinden, en die eenigermate het ideaal van datgene bevat, wat ik in hemzelv' opmerkte. Van des Heilands verſchijning aan MAGDALENA ſprekende, zegt hij: „Zoo was JEZUS op aarde; zoo was Hij voor zijne

(*) Bij J. MULLER EN Co. te *Amſterdam*.

„ Geliefden, voor een ieder wat Hij voor *hem* zijn
„ kon, wat *hij* behoefde, wat *hij* alleen kon ontvangen.
„ Tot een ieder had hij eene bijzondere betrekking; met
„ ieder van hen, hetzij vrienden of vriendinnen, eene
„ bijzondere gemeenſchap, een geheel eigen band der
„ liefde, een eigen omgang; elk hunner leefde geheel
„ in Hem, maar op zijne wijze, en dat leven der lief-
„ de, die innigſte betrekking en gemeenſchap was voor
„ *dien* alleen, voor anderen verborgen. Hij omvatte ze
„ allen met hetzelfde hart, maar elk zag in Hem *zijnen*
„ Heer, *zijnen* Meester, *zijnen* Geliefde, *zijnen* Za-
„ ligmaker. — Zoo is de aard der liefde; zoo werkt, zoo
„ openbaart zij zich. Niet in het algemeene, ijdele en
„ onbepaalde ſtrekt zij zich uit, en verliest zich als in
„ eene ledige ruimte; maar gelijk de zon ſchijnt en werkt
„ op de aarde, en door haar licht en hare warmte alles
„ doet uitkomen, en alles tot ontwikkeling brengt naar
„ zijnen aard en deszelfs wasdom bevordert, zoo ves-
„ tigt zij zich op die perſonen, die haar ontmoeten,
„ die zij vindt" enz.

Ja, zoodanig was de aard van uwe eigene liefde, beminde MOLENAAR! En moge men het trotschheid of dankbaarheid noemen, ik gevoel het, dat gij goede zaden bij mij tot ontwikkeling bragt, dat ten minſte eenige afſchaduwing van uw begrip en gevoel omtrent het hoogſte in den mensch, in CHRISTUS, in God zelven, op mijn verſtand en hart mogt vallen, en dat uwe woorden van ſtichting, ons nog als uit het graf toegeroepen, rijkelijken weêrgalm in mijn binnenſte vinden.

Het is tijd, dat wij tot een ander deel onzer beſchouwing overgaan, en alzoo van de gevoelige, werkzame en dichterlijke ſtemming des gemoeds ſpreken, door ons aan MOLENAAR toegeſchreven.

Gij kent hem gewis in dit licht reeds eenigermate. Bij wien het aan een' levendigen en vruchtbaren geest ontbreekt, die vertoont zich op de geſchetſte wijze niet, noch maakt dergelijken indruk op vrienden en makkers. Maar, ik ben verpligt u meer hiervan te zeggen. Ik

roemde in hem eene aanſchouwelijke kennis van *Duitſche* litteratuur. Men vatte dit echter niet zoodanig op, alsof hij, eener Encyclopedie gelijk, het voornaamſte en nieuwſte uit alle vakken zich had eigen gemaakt. Hij was geen wijsgeer in den geest van KANT, geen Godgeleerde als PAULUS en anderen van den nieuwſten ſtempel. Hij was Philoſooph en Theologant op zijne wijze, en bepaalde zijne voorkeur, omtrent anderen, immer tot diegenen, welke aan gevoel en verbeelding offerden. SCHLEIJERMACHER, toen in zijnen opgang, en bijna alleen door zijne *Reden ueber die Religion* bekend; SCHLEIJERMACHER, de leerling van PLATO, behoorde tot dezelven. Niet minder nogtans dan van geleerde wetenſchap, was zijn hart inzonderheid vol van poëzij en kunst, destijds in *Duitschland* met zoo veel geestdrift beoefend en gevierd. De werken van SCHILLER, (*) vooral van GÖTHE, van TIECK, NOVALIS en anderen, waren de dagelijkſche voorwerpen onzer geſprekken en onzer gezamenlijke leesuren. En wat in dezelve het diepſte gevoel ademde of de ſtoutſte bevattingen van het oneindige, ondoorgrondelijke ten toon ſpreidde, dat beviel aan MOLENAAR het meest. Maar niet het ernſtige alleen, ook geheel andere onderwerpen en vormen, zoo ze maar vrij en ſtout, levendig en van goeden ſmaak waren, konden hem behagen. Met geestdrift ſprak hij over alle ſchoone kunſten, ſchoon hij, volgens mijne vroegere aanmer-

(*) Met dezen werd hij, door GRIESBACH, zelfs perſoonlijk bekend, en het was op SCHILLER's aanbeveling, dat hem de plaats van Huisleeraar (Gouverneur) bij den Heer WILHELM VON HUMBOLDT, zich destijds in eene ſtaatkundige bezending te *Rome* bevindende, werd aangeboden. De *jonge* MOLENAAR deelde mij deze bijzonderheid mede. En ik herinner mij zeer klaar, dat mijn vriend van ſoortgelijke gelegenheid, hem voorgekomen, om *Italië* en vooral *Rome* te zien, met geestdrift ſprak; ſchoon hij dit genoegen aan zijn verlangen, om ſpoediger het predikambt te aanvaarden, had moeten opofferen.

king, geene beoefende. En dit moge vreemd luiden, het is zeker, dat hij, zonder ooit, zoo veel ik weet, een vers gemaakt te hebben, in uitnemende mate dichter was. Poëzij was inderdaad het kenmerk, ja het middelpunt van zijne geheele denkwijze, de zon, die zijn leven, zijne Godsdienst, zijne gezamenlijke werkzaamheid heeft bestraald en verlevendigd. Wat hij deed, hij deed het min uit pligt en noodzakelijkheid, dan uit lust, ja nog liever zou ik liefhebberij zeggen. Het is gebeurd, dat ik hem op zijne standplaats aan *de Zaan* bezocht, en hem juist bezig vond aan een nieuwuitgekomen boek, waarmede hij hoogelijk was ingenomen. Terstond moest ik mij met hem aan deszelfs lectuur begeven. Weinige uren slechts kon ik daar toebrengen, en naauwelijks schoot er van dezelve zoo veel over, dat ik een enkel woord met hem wisselen, zijne vrouw toespreken of mij eenigzins met zijne lieve kinderen bemoeijen kon. Ook bij onze correspondentie ontving ik somtijds, in plaats van een' gemeenzamen brief, eene breede uitweiding over eenig punt van Godgeleerdheid, geheel eigenaardig bewerkt, en inzigten in sommige gedeelten des Bijbels bevattende, zoo als ze welligt nog in geen sterfelijk brein waren opgekomen. Gaarne verplaats ik mij in dat tijdperk, waar hij met zijne vrienden MULLER en SANDER, in het nijvere en prozaïsche *Zaandam*, een hoogst poëtisch leven van letterkunde en godsdienstige beschouwing leidde. Wij bevonden ons destijds gezamenlijk in den schoonsten tijd des levens, meest wel reeds mannen en vaders, maar nog geheel in de kracht en het vuur der jeugd. En zoo ernstig de onderwerpen van ons gesprek veelal waren, zoo regt vrolijk was ons verkeer en het matige genot der zinnelijke verkwikking. Trouwens, alle drie daar genoemden, in *Duitschland* geboren of gevormd, bezaten eene tint van dat nationaal karakter, welke de *Hollandsche* bedaardheid niet onaangenaam temperde. Doch, wat wij overigens voor elkander mogten zijn, en elk droeg inderdaad het zijne tot het belang en de vreugd

onzer bijeenkomsten bij, MOLENAAR was het middelpunt en de band derzelven, en waar hij ontbrak, daar daalde alles meer tot het gewone peil van vriendschappelijk bijeenzijn af. Wat wonder! waar hij kwam, daar trok hij welhaast de aandacht en de liefde der edelsten en besten — te *Zutphen*, te *Groningen*, te *Leyden*, op welke beide laatste plaatsen ik, huiselijk aan zijn huis verblijf houdende, daarvan eenigzins aanschouwer mogt zijn, zoo wel als in zijne geboorteplaats, van waar hij tot diep in *Duitschland* en *Zwitserland* banden van achting en liefde met ambtgenooten en gelijkgestemden aanknoopte. Anderen doen zich door hunne geschriften kennen; daar ontdekt men niet slechts hunne kunde en scherpzinnigheid, maar tevens hunne wijze van zien, denken en bestaan; MOLENAAR, aan de oude wijsgeeren en Godsgezanten te dezen meer gelijk, openbaarde zich inzonderheid door zijn leven. En wanneer het waar is, wat een schrander en uitstekend man van zijne leerredenen zeide, dat dezelve of boven allen lof verheven of bijna beneden beoordeeling waren, dan is dit uit hetgeen wij vroeger omtrent zijne werkzaamheid uit liefhebberij zeiden volkomen te verklaren: de eerste waren uitvloeisels van zijn hart en leven; de andere, in min gelukkige stemming, vruchten van den pligt. Doch, dit woord pligt herinnert mij een' trek, die tevens van zijne denkwijze en van zijne geestigheid getuigt. Als ik eens met hem bij eenen bejaarden bloedverwant in gezelschap was, beweerde deze, in den geest der *Kantische* leer, dat eene weldaad, uit medelijden betoond, geene deugd was: maar, Neef, zeide hij, als ik dan toch medelijden heb! alsof hij zeggen wilde: moet ik dan niet wél doen? houdt dan de verpligting op? De verstandige man gevoelde de klem dezer vraag, en een glimlach vergezelde den blos, waarmede hij zijne overwinning erkende. Liefde alleen was inderdaad het beginsel van MOLENAAR's zedekunde; liefde bij hem de korte inhoud van alles, wat goed en groot, edel en loffelijk moet heeten; liefde was zijn geloof, zijn Chris-

tendom, en, zoo ver het de menschelijke zwakheid toelaat, zijn geheele hart was niet dan liefde. Bij niemand, dunkt mij, vond ik dezen geest des Evangelies zoo kennelijk uitgedrukt.

Vergunt ons nogmaals eene aanhaling uit den bundel zijner leerredenen: „Ja, M. G., het kan niet anders „zijn; wij hebben allen grond, om het Pinksterfeest „niet slechts een feest des geloofs en der hope te noe„men; het is inzonderheid een feest der *liefde*. Het „is immers het heilig gevoel der liefde, dat, van God „uitgegaan, ook in God blijft, en juist daarom het „verledene en toekomstige zoo wel als het tegenwoor„dige omvat. De Heilige Geest is niets anders dan de „liefde Gods, die zich over de wereld en in de harten „der menschen heeft uitgestort, en in ons werkt met „de geheele volheid van *Zijne* kracht. Daarom is het „de liefde alleen, die dit feest in waarheid vieren kan; „zij alleen kan loven, danken en aanbidden, maar zij „alleen is ook in staat om in God te werken, om voor „de waarheid te strijden..... Even als zij uit den „hemel is afgedaald, zoo trekt zij ook, door haar bid„den en haar werken, den hemel op de aarde. *Uw* „*rijk*, *o Vader! kome*, dat is hare zinspreuk. En zij „werkt mede ter vervulling van dat woord des ge„beds....." Doch ik mag niet verder gaan. Genoeg, om u te doen zien, hoe alles bij hem was uit liefde tot liefde.

Wij zijn onmerkbaar tot den laatst opgegeven karaktertrek genaderd: 's mans warme en hooge Godsdienstigheid. Gij hebt uit het voorgaande kunnen zien, G. H., MOLENAAR behoorde niet tot die stille, vaak ingetrokkene, droefgeestige, de eenzaamheid zoekende lieden, in welke men het leven en de warmte der jeugd te vergeefs zoekt. Veel min kleefde hem van die ingebeeldheid en dat nederzien op anderen, welke eene valsche of min verlichte vroomheid onderscheiden, iets het minste aan. Doorgaans was hij opgeruimd, immer vriendelijk, verdraagzaam jegens elk mensch en iedere denk-

wijze, aan welke slechts geene lage bekrompenheid of opgeblazen waan kleefde. De kring zijner verkeering was bij uitnemendheid ruim en verscheiden. En met een blijmoedig hart genoot hij het goede des levens; waarbij hij, zoo het de gelegenheid dus medebragt, zelfs geene luidruchtigheid of geringe overtreding van de uiterste matigheid streng berispte. Menig vrolijk tooneel van onzen jongelingstijd, ook uit mijn kortstondig verblijf in zijne ouderlijke woonstad, staat mij nog levendig voor den geest. En wat het hart der jeugd doorgaans vervult, dat vervulde ook zijn hart, en deed den mond niet zelden overvloeijen. Maar het was inzonderheid eene hoogere liefde, die in zijn binnenste woonde, en zich in woorden en daden kenbaar maakte. Godsdienstigheid, levendige en krachtige Godsdienstigheid was hem geheel eigen. In welke aanraking met *Duitsche* ligtzinnigheid, zucht naar nieuwigheden, ongeloof en hoogklinkende wonderspreuken hij zich een tijdlang ook mogt bevonden hebben, ja hoe hij met dezulken, onder de helden van dien tijd, als slechts het gevoel huldigden, ingenomen was, hij had zijn hart van derzelver besmetting te eenemaal vrij gehouden. De Bijbel bezat zijn' volkomen eerbied en liefde, schoon hij inderdaad meer geloofde om de woorden des levens, die hij daar vond, om het beeld der heilige liefde, dat hij in JEZUS aanschouwde, om het gansche tafereel, door zijnen geliefden Evangelist JOANNES zoo heerlijk gemaald, dan wel om teekenen en wonderen, die zijn verstand moesten overtuigen. En niet om hier of daar eene welsprekende redevoering te hooren, maar uit ware vroomheid ging hij ter kerke, en wist voor zich genoegen en stichting uit leerredenen te ontleenen, van welke men ligt zou gedacht hebben, dat derzelver oud-*Hollandsche* vorm en denktrant zijnen, met *Duitschlands* nieuwste voortbrengsels gevoeden, geest in geen opzigt zouden kunnen voldoen. De Godsdienst was veeltijds het onderwerp onzer gesprekken. En meer dan eens trof ik anderen, mij vreemd, meestal *Duitschers*, bij hem aan, die, somtijds in eenen mij bijna

even vreemden geest, met vromen ijver over hetzelfde onderwerp tot hem fpraken. Wat tot de Godsdienst betrekking had, trok inzonderheid zijne aandacht ook bij de dichters, die hij het liefste las. En fprak het flechts tot het gevoel, dan was hem dit welkom, welke bijhangfelen van eene, eigenlijk niet Christelijke denkwijze, zoo als in GÖTHE en anderen, daarmede ook mogten gepaard gaan. Niet gaarne hoorde hij van de rede, zelden fprak hij van de deugd, fchoon hij het Christendom geheel in zich opnam, met al de vermogens zijner ziel omvatte, en zelfs tot een voorwerp van afgetrokkene befchouwing maakte, fchoon zijn geloof geheel praktisch, zijne Godsdienst leven en werkzaamheid was. Hij had trouwens zijne eigenaardigheden, die ik niet altijd kon goedkeuren. Gevoel en verbeelding fchenen mij wel eens toe, al te zeer de overhand boven het fchiftende verftand bij hem te hebben. Doch, hij verwierp mij en mijne veel meer redenerende zielsgefteldheid niet; en zou ik dan in zijne gefprekken en opftellen afkeuren, wat inderdaad zulk een liefelijk en treffend waas over dezelve verfpreidde? In de behandeling der H. Schrift zou het zijner dichterlijke geestgefteltenis inderdaad onmogelijk zijn geweest, den bedaarden gang van eenen GROTIUS en ERNESTI, bij hunne grammatisch-historifche opvatting, immer getrouw te blijven. Hier hechtte zich zijne verbeelding aan de grootfche beeldfpraak der heilige mannen; daar verdiepte zich zijn gevoel in hunne verheven-donkere taal. Met vroegere Godgeleerden zag hij in bloot gefchiedkundige bijzonderheden des Ouden Verbonds fchaduwen van het toekomende. Ja, de natuur zelve leverde hem, niet bewijzen voor Gods beftaan, Zijne almagt en wijsheid, maar affchaduwing van Zijne deugden op, aan welker befchouwing hij zich, misfchien tot in het buitenfporige, kon overgeven. Vele echter van deze bijzonderheden vertoonden zich ook flechts vlugtig, als voortbrengfels van zijnen vruchtbaren geest. En hadden wij hem later gehoord, waarfchijnlijk zou zijne taal zijn, al dien tijd gezocht en ein-

delijk flechts ruste in het ftelfel gevonden te hebben, dat mannen als AUGUSTINUS en CALVIJN (*) bevredigen kon. Het heeft mij inderdaad nooit zeer verwonderd, en ik geloof het reeds gezegde geeft er aanleiding toe, dat zijn geest ten laatfte deze rigting nam. Hij had eene overhelling tot dat mystieke, van welke de bedoelde denkwijze, mijns achtens, niet is vrij te pleiten. De gang der denkbeelden in *Duitschland*, in de laatfte jaren, werkte hiertoe mede. En daar, zoo wel als hier, door enkele uitftekende, geleerde mannen aangeprezen, heeft het ftelfel voor een gemoed, als dat van MOLENAAR, zijne verleidelijke zijde. Die verzaking van alle eigene kracht, dat drijven op de genade des Almagtigen, die diepe vernedering voor Zijne heiligheid, en de aanbidding van Zijne eeuwige liefde, trekken het vrome hart aan. En wat de harde zijde, het onherroepelijke lot van millioenen verworpenen, betreft, het werpt een' fluijer daarover; men flaat zijne blikken voor den Onberispelijken ter aarde, en de hoop wordt in het hart niet ganfchelijk uitgedoofd. Ik houd mij verzekerd, dat het zoo met MOLENAAR is gegaan. Godsdienftig was de ganfche aanleg van zijn hart, en elke verandering van denkwijze moet hem daarin bevestigd, ja dien hooger opgevoerd hebben. — Befluiten wij ook dit gedeelte met eene kleine aanhaling, en wel uit die zijner leerredenen, in welke eene grootere maat van leerftellige regtzinnigheid doorblinkt. Zij zal ons zijne foort van welfprekendheid

(*) 's Mans vriendfchappelijke verbindtenis met de in het hoofd dezer genoemde partij, zoo wel als gefprekken, met hem over den *Geneeffchen* Katechismus, de Remonftrantfche vaderen enz. gehouden, deden mij aldus fchrijven; fchoon de Heer SACK meent, dat hij geene praedestinatie leerde. Gaarne geloof ik, dat hij, vooral in een Land en onder Leeraars, waar deze niet tot de orthodoxie behoort, haar geenszins op den voorgrond plaatfte, misfchien wel geheel in het midden liet; maar hoe kan men, zedelijke verdorvenheid, onmagt enz. tot het uiterfte drijvende, bijna buiten dezelve blijven?

misschien wat nader leeren kennen. „*Wat dunkt u van* „*den Christus?* dit vroeg onze Heer aan de Pharizeërs. „En deze vraag geldt ons allen. Zij is de proefsteen „van ons binnenste; van hare beantwoording hangt het „leven en de rust onzer zielen af. (Zoo als JEZUS „aan onze ziele verschijnt, zoo als wij aan Hem ge„looven of niet gelooven, zoo als wij jegens Hem ge„zind zijn, zoo is God jegens ons gezind.) — Som„migen houden Hem voor den voortreffelijksten der men„schenkinderen, of eerbiedigen Hem ten hoogste als „eenen Engel, naast God geplaatst. Gewisselijk ken„nen zij zichzelve niet, want zij zouden anders gevoe„len en inzien, dat schuldige, hulpelooze en verlorene „wezens, zoo als wij zijn, niet door Hem kunnen ver„lost, geheiligd en gezaligd worden, indien Hij niet „meer is. Anderen noemen Hem wel eenen Heiland, „maar zij mengen hunne eigene werkzaamheid in de „zijne; zij hopen, dat Hij zal aanvullen, wat aan „hunne deugd en verdiensten mogt ontbreken; zij be„lijden, dat zij iets missen, en daarom leggen zij, om „het volle gewigt te verkrijgen, zijnen naam in de „weegschaal. Nog anderen bewijzen Hem alle eer, „waarvoor hun hart vatbaar is. Zij zeggen: *Heere!* „*Heere!* en noemen Hem eene kostelijke parel, en nog„tans kleeft hunne ziel aan de wereld en derzelver be„geerlijkheid. Dezen geven Hem een' Judaskus, en „terwijl zij Hem vereeren, plegen zij aan Hem het „snoodst verraad. Zal zulk een geloof in het gerigte „bestaan?"

Zietdaar, hoe ik meen, dat reden kan gegeven worden van de groote belangstelling in dezen man, bij de geleerde, althans in de boeken-wereld, anders weinig bekend! Zietdaar ten minste aangewezen, hoe hij mijne achting en liefde won! Zietdaar, zoo ik hoop, de reden van verwondering weggenomen, waarom drie beroemde Hoogleeraars, in onze taal, en een niet minder beroemde *Duitsche*, de geleerde SACK, in de zijne,

een deel van het werk des nederigen Predikers na zijnen dood het licht deden zien! (*) Maar zietdaar inzonderheid aan de behoefte van mijn hart voldaan, bij wien de oude genegenheid en eerbiediging, bij het lezen dezer nagelatene schriften, geheel weêr verlevendigd werden, en die het niet verdragen kon, dat onze oude gemeenschap zoo op eens in vergetelheid zou wegzinken. O! zoo mijne poging niet geheel mislukt is, zoo ik maar eenige schaduw van het beeld, gelijk het wederom voor mij staat, aan u heb kunnen mededeelen, dan zeker beklaagt gij u over het gehoorde niet. Het is zoo aangenaam, van regt goede, lieve en belangrijke menschen te hooren vertellen. Het is zoo aangenaam, de opregtste, de zuiverste Godsdienstigheid in zulk een beminnelijk voorwerp te zien leven en werken. Zij zelve verschijnt daardoor in alle hare eigene beminnelijkheid. Jeugd en ouderdom, de zachte vrouw en de ernstige geleerde krijgt ze lief, gelijk die allen MOLENAAR liefhadden. Bemoedigend treedt zij dezen, beschamend genen tegen, die haar tot hiertoe met sombere en afschrikkende kleuren omhing. Dat is ware, Evangelische godsvrucht — zij ze ook van menschelijke dwaling, in vroeger of later leeftijd, niet vrij te pleiten.

Zoo als MOLENAAR in zijn leven was, zoo was hij in zijnen dood. Een gebed, overluid uitgesproken, behelsde zijne laatste woorden, nam zijne laatste krachten. En toen hij ter aarde werd besteld, volgde hem bijna de gansche bevolking van zijne woon- en vaderstad naar de laatste rustplaats.

(*) *Predigten von* IZAäK MOLENAAR enz. *Meurs*, 1826.

DE NOORD-AMERIKAANSCHE STELSELS VAN VERBETERING VOORGESTELD EN VERGELEKEN, DOOR DOCTOR N. F. JULIUS, TE HAMBURG.

[Medegedeeld door W. H. WARNSINCK, BZ. (*)]

Hamburg, den 1 September, 1836.

Gij verlangt, dat ik u thans, al aanstonds na mijne volbragte reis naar de Vereenigde Staten van *Noord-Amerika* en de beide *Canada's*, — alwaar ik uwe voetstappen, zoowel als die der Heeren DE BEAUMONT en DE TOCQUEVILLE, bij het onderzoek der Gevangenissen aldaar, zorgvuldig gevolgd ben — voorloopig en beknopt, eenig verslag mededeele van mijn onderzoek, en der denkbeelden, die ik mij gevormd heb en voor het tegenwoordige koestere, omtrent eenige der gewigtigste en noodwendigste bijzonderheden uit den kring onzer gemeenschappelijke onderzoekingen. Aangezien die bijzonderheden — met name de voor- en nadeelen der onderscheidene, in *Amerika* in werking gebragte, stelsels van verbetering en derzelver onderlinge vergelijking — vooral in het tegenwoordig oogenblik, van hoog gewigt zijn, zoo geef ik aan uw verlangen gereedelijk gehoor, en zal ik mij, in dezen brief, alleen tot die onderwerpen bepalen; mij voorbehoudende, om, in een grooter en uitvoeriger werk, waartoe ik thans de bouwstoffen verzamel, mijne denkbeelden, zoowel over het stelsel van verbetering, als over het aantal, den aard en de oorzaken der misdrijven in de nieuwe wereld, omstandiger te ontvouwen; vooral, daar zich te dien aanzien, en ten gevolge van den geheel verschillenden toestand in het staatkundige, godsdienstige en maatschappelijke, alles gansch

(*) Dit belangrijk geschrift, in eenen brief van den Heer JULIUS aan den Heer W. CRAWFORD, Generaal-Inspecteur der *Britsche* Gevangenissen, vervat, en in de maand Januarij dezes jaars in druk verschenen, wenschte ik, door deze vertaling, aan mijne geachte Landgenooten te doen kennen. Hetzelve werd door den geëerden Schrijver, na diens terugkeer uit *Amerika*, opgesteld, en strekt tot voorlooper van een uitvoerig werk over de Gevangenissen in genoemd werelddeel.

anders dan in *Europa* voordoet, en door den gewigtigen invloed der Volksopvoeding en van het Armenwezen gewijzigd is. Desonaangezien zullen mijne opmerkingen, over de bedoelde onderwerpen, u welligt niet geheel onverſchillig zijn, daar ik het voordeel mogt genieten, dezelve op ervaringen te gronden, die twee jaren later reiken, dan die, welke u, op uwe reis naar genoemd werelddeel, nuttig waren, en eene dagteekening voeren, ongeveer vier jaren jonger, dan die onzer achtingwaardige *Franſche* voorgangers op dezelfde loopbaan.

De meest oppervlakkige overweging van het dusgenoemde *Amerikaanſche ſtelſel van verbetering*, waarover in *Europa* bereids meer dan veertig jaren ſprake was, vertoont ons, al aanſtonds, twee geheel van elkander verſchillende wegen, die men aldaar, zoo wel in betrekking tot den bouw als tot het beheer der Gevangenisſen, heeft beproefd en ingeſlagen, ten einde hetzelfde doel, eene verbeterende beſtraffing van den misdadiger, te bereiken. De onderſcheidende hoofdtrekken der beide ſtelſels zijn bij het eene, doorgaans het *Nieuwyorkſche*, of dat van *Auburn*, genaamd: afſcheiding der gevangenen gedurende den nacht, en gemeenſchappelijke, maar met ſtilzwijgen gepaarden, arbeid bij dag; terwijl bij het andere, zoogenoemde *Penſylvaniſche* of *Philadelphiſche ſtelſel*, de afſcheiding en afzonderlijke arbeid, zoo wel bij dag als bij nacht, gevorderd wordt.

Het ſtelſel van *Nieuwyork*, bereids ten jare 1771 in het Tuchthuis te *Gent*, in *Oostvlaanderen*, volgens de voorſchriften van den achtingwaardigen Graaf VILAIN XIV, beproefd, en hetwelk, volgens de getuigenisſen van HOWARD en BUXTON, gedurende vele jaren aldaar gevolgd is geworden, werd ten jare 1820 in de Vereenigde Staten van *Noord-Amerika*, bij de daarſtelling van den noordelijken vleugel des kerkers te *Auburn*, voor het westelijk gedeelte van den Staat *Nieuwyork*, ingevoerd. De aanbouw was in 1823 voltooid, en van dit tijdſtip af aan heeft zich vervolgens het binnen *Auburn* gehandhaafde ſtelſel, vooral door de berigten en bemoeijingen van het daar ter plaatſe destijds gevestigde *Bostonſche* Gevangengenootſchap en deszelfs verdienſtelijken Secretaris DWIGHT, over een groot deel van *Noord-Amerika* uitgebreid. Wij ontmoeteden hetzelve thans in *vijftien* onderſcheidene gevangenisſen der Vereenigde Staten, als, in den Staat *Nieuwyork*, te *Auburn* en *Singſing*; alsmede, voor de ſtad *Nieuwyork*, op het eiland *Blackwell*; verder te *Windſor*,

voor *Vermont* — in *Concordia*, voor *Nieuw-Hampshire* — te *Wethersfield*, voor *Connecticut* — te *Charlestown*, voor *Massachusetts* — te *Washington*, voor den omkreits van *Columbia* — te *Baltimore*, voor *Maryland* — te *Milledgeville*, voor *Georgië* — te *Bâton-rouge*, voor *Louisiana* — te *Nashville*, voor *Tennessee* — te *Frankfort*, voor *Kentucky* — te *Columbus*, voor *Ohio*; alsmede de gevangenis van het Graafschap *Worcester*, in den Staat *Massachusetts*; welke alle naar dezelfde bouworde en wijze van beheer zijn ingerigt.

Het stelsel van *Pensylvanië* werd in *Amerika* voor 't eerst aan 't licht gesteld door de daarstelling van het verbeterhuis nabij *Philadelphia*. Hiertoe werd, namelijk, ten jare 1821, door het wetgevend gezag van genoemden Staat, overgegaan, en van 1822 tot 1835 werd de bouw aangevangen en voltooid. Dan, sedert het midden des jaars 1829, ving men bij voorraad aan, het bereids voltooide met veroordeelden te bevolken. — Het verdient alhier opgemerkt te worden, dat, vijf jaren vroeger, het nieuwere gedeelte van het Tuchthuis te *Glasgow*, in *Schotland*, werd opgebouwd, alwaar ik, reeds in 1825, den voornaamsten Bestuurder BREBNER een stelsel zag volgen, zeer nabij komende aan dat, wat ik later in *Philadelphia* bewonderde.

Naar de grondbeginselen van dit stelsel, hetwelk de wereld aan den langdurigen en onafgebrokenen arbeid van het, sedert 1776, bestaande *Philadelphische* Gevangengenootschap, zoo wel als aan de scheppingskracht en volharding van den in genoemde stad gevestigden *Engelschen* Bouwmeester JOHN HAVILAND, mag dank weten, zijn, sedert, bereids *acht* onderscheidene gevangenissen ingerigt. Deze zijn, behalve de straks genoemde, die van *Pittsburg*, voor het westelijk gedeelte van *Pensylvanië* — de Graafschappelijke gevangenissen in *Philadelphia* en in *Pittsburg* — gelijk die der Staten *Nieuwjersey*, in *Trenton*, en *Rhode Island*, in *Providence* — der Provincie *Neder-Canada*, in *Montreal* — en die der stad *Nieuwyork*.

Nog verdient een tweetal der in de nieuwste tijden daargestelde *Amerikaansche* Gevangenissen eene afzonderlijke vermelding, aangezien zij alleen in haren aanleg, en geenszins in hare wijze van beheer, aanmerkelijk afwijken van het laatstvermelde stelsel. Het zijn de strafgevangenis te *Kingston*, voor *Opper Canada*, (waarin de Heer POWERS, Broeder des voormaligen Bestuurders te *Auburn*, eene belangrijke verbetering in de bouworde heeft aangebragt) en die, voor

Virginië, te *Richmond*, wier lokale onvolkomenheden door de beide hoogstvereerde Besturders, de H. H. PARSONS en MORGAN, welke elkander opvolgden, voortreffelijk verbeterd zijn.

Uit de zoo even medegedeelde opgaven blijkt, dat slechts *acht* der *Amerikaansche* Gevangenissen den bouwtrant en de tucht van het *Pensylvanische* — *vijftien* echter, of welligt nog eenmaal dit getal, in dezen het *Auburnsche* stelsel gevolgd zijn, voor hetwelk alzoo de meerderheid zoude pleiten. Neemt men echter hierbij in aanmerking, dat de Proefgevangenis in *Philadelphia* eerst in het jaar 1829 zoo verre gereed was, dat men kon aanvangen, dezelve langzaam en van lieverlede te bevolken; terwijl het sedert 1823 in al zijne volkomenheid erkende stelsel van *Auburn* telken jare, door de belangrijkste berigten, van wege het *Bostonsche* Gevangenisgenootschap werd aanbevolen en geprezen: zoo behooren wij ons veelmeer te verwonderen, dat ook nog eene *andere* leermethode en handelwijze zich over de beide grootste en den meesten invloed hebbende Staten, als ook over twee kleinere, wist uit te breiden, ja zelfs, de grenzen dier Staten overschrijdende, tot in de *Britsche* provincie van *Neder-Canada* doordrong. Het laatstbedoelde stelsel telt thans slechts het *achtste* jaar van deszelfs aanwezen, terwijl het *Auburnsche* bereids *veertien* jaren bestond; en desniettegenstaande ontdekken wij, dat al de, sedert de laatste *vier* jaren, en de aanneming der plans voor de *Ohiosche* staatsgevangenis in *Columbus*, in *Noord-Amerika* ontworpen of daargestelde gevangenissen naar het stelsel van *Pensylvanië* zijn ingerigt. Zelfs in *Nieuwyork*, de aanzienlijkste stad der vereeniging, hield men het voor gepast, toen, in den verloopenen jare, eene openlijke prijsuitloving werd uitgeschreven, op ontwerpen tot aanbouw van eene nieuwe groote gevangenis, en ten gevolge waarvan een leerling van den Heer SCHINKEL, de Heer C. F. REICHARDT, van *Berlijn*, den tweeden prijs behaalde, het voorbeeld der drie bestaande gevangenissen, waarvan ééne van wege de stad *Nieuwyork* zelve was daargesteld, *niet* te volgen, maar veeleer den weg in te slaan, dien men, in het mededingende *Philadelphia*, vooraf gebaand en betreden had.

Dit alles schijnt ons te doen gelooven, dat de punten van aantrekking en de voordeelen van het *Pensylvanische* stelsel van veel gewigt moeten zijn, aangezien zij hetzelve bevor-

derd hebben, ondanks deszelfs later ontstaan en het aanwenden van verbazende kosten; op die wijze een ander stelsel verdringende, hetwelk, voorzeker, eene aanmerkelijke schrede ter verbetering had daargesteld, door de nadeelen van het onderling verkeer der gevangenen en het, daaraan verbonden, wederkeerig zedebederf voor te komen; twee kwaden, die in de voormalige gevangenissen aanwezig waren, en nog heden, op vele plaatsen in *Amerika*, gelijk, over het geheel, in de meeste kerkers op het vaste land van *Europa*, worden gevonden. — Wij wenschten de bedoelde voordeelen beknoptelijk te ontvouwen, ten einde te kunnen beslissen, of dezelve waarlijk en metderdaad, of schijnbaar en ingebeeld aanwezig zijn.

I. Het valt niet te ontkennen, dat onderling verkeer, ja zelfs bloote kennismaking, gelijk dezelve bij het stelsel van gezamenlijken, schoon met stilzwijgen gepaarden, arbeid plaats vindt, de kerkerstraf grootelijks verligt, terwijl tevens daardoor het nadenken, en, als gevolg hiervan, de verbetering, schier geheel worden buitengesloten. Het gevoel van hulpeloos aan zichzelven te worden overgelaten, een gevoel, dat door de meest onbepaalde afscheiding der misdadigers onderling moet ontstaan, en hetwelk voorzeker een der gestrengste, maar toch ook nuttigste, grondtrekken der *Philadelphische* huistucht uitmaakt, is eene heilzame tucht, die door de onafgebrokene dagelijksche bezoeken van den Directeur der Inrigting, des Gevangenbewaarders, van den Geneesheer, den Schoolleeraar en den Geestelijke van het gesticht, in de eenzame cel, als ook door beweging en arbeid in de open lucht, genoegzaam verzacht wordt, om niet nadeelig te werken op het ligchaam en den geest. Het is eene uitgemaakte zaak, dat, offschoon wij ook aannemen, dat uit het beperkt verkeer, door het *Auburnsche* stelsel toegelaten, geen groot gevaar voor de zedelijkheid moge ontstaan, desniettegenstaande, door het elken dag tezamenzijn van dezelfde individu's, het drukkende der gevangenschap verminderd, en het afschrikkende van dezelve aanmerkelijk verzwakt wordt. Ook ik verklaar mij, nevens den waardigen Tuchthuisprediker te *Milbank*, bij deszelfs mededeelingen aan de gelastigden uit het Hoogerhuis tot het onderzoek der Gevangenissen, tegen alles, wat daartoe kan bijdragen, dat de gevangene ook slechts voor één oogenblik vergete, dat hij gevangen is; dat alwat hij bezit den Staat toebehoort, en door

denzelven naar welgevallen geschonken of onthouden kan worden.

Dit zijn de zedelijke grondstellingen tegen elke, ook slechts door het zintuig des gezigts, daargestelde verbinding van veroordeelden; grondstellingen, wier aanwezen van veel invloeds moet geacht worden, daar wij in *Philadelphia* eenen gevangene ontmoeteden, die ons verklaarde, dat zijne grootste vreugde in het verschijnen van eenen kever of eene kapel gelegen was, omdat zij hem, als 't ware, tot gezelschap verstrekte. (*) Dan, er zijn ook nog andere, der vermelding waardige, bedenkingen tegen elke verbinding der veroordeelden voorhanden, waarover de Luitenant SIBLY, de voornaamste Bestuurder van het Tuchthuis te *Brixton*, bij *Londen*, zich in de volgende bewoordingen uitlaat: (†) „Gevangenen zijn doorgaans inzonderheid daarop uit, gelegenheden tot gesprekken en woordwisselingen te zoeken, „die eene vruchtbare bron zijn van zorg en onrust voor de „beambten; terwijl zij voor *hen* een middel worden van genot en verlustiging, en eene oefening der vermogens van „waarneming en mededeeling, waarin velen hunner uitmunten; de tentoonstelling hunner begaafdheden en het verwerven van den bijval hunner medegevangenen, en de lage „vreugde, die zij bij de verlegenheid der opzigters gevoelen, terwijl het hun gelijktijdig gelukt, den tijd nutteloos „te verbeuzelen — een' tijd, dien zij, voor 't minst, onder „zoodanige beperkingen behoorden door te brengen, als „meest geschikt zijn bevonden, om niet af te wijken van „den weg der verbetering. Reeds de onvermijdelijke veranderingen van plaats, ten einde zich naar de verschillende gedeelten der gevangenis te begeven, zijn, vooral wanneer zij gezamenlijk plaats hebben, eene hoogstnadeelige „verzachting der straf. De gevangene vindt in de eerste „plaats zijn slaapvertrek, voorts zijn dagverblijf, veelligt „nog eene werkplaats, en een' grooten hof, om er in te „wandelen of te arbeiden; verder de kerk of het bedehuis, „de ziekenkamer, de school, en die verschillende lokalen,

(*) BEAUMONT en TOCQUEVILLE, p. 269.

(†) *First Report from the select Committee of the House of Lords, appointed to inquire into the present state of the several Gaols and Houses of Correction in England and Wales etc., ordered to be printed* 12*th May* 1835. (421) *p.* 158 *etc.*

„ waarin hij arbeidt. Op deze wijze brengt de veroordeelde „ een aanmerkelijk deel van zijnen tijd niet met werken, „ maar met het bezoeken van de onderscheidene deelen der „ gevangenis door; al hetwelk de opmerkzaamheid op zich- „ zelven verhindert, door zijnen geest met iets anders bezig „ te houden. Onthoudt men echter den gestraften dit gezel- „ lig verkeer, en bewaart men hem in zijne eenzame cel, „ zoo noopt men hem tot nadenken, ontneemt hem elke ge- „ legenheid tot gesprek of verstrooijing, en het gemoed wordt, „ binnen kort, als 't ware, tot een' helderen spiegel, waarin „ het verledene met eene getrouwheid wordt teruggekaatst, „ welke nimmer misleidt noch verwart, en met eene kracht, „ die niet kan wederstaan worden; ja die, de beweegoorza- „ ken en daden van vroegeren tijd met hare natuurlijke kleu- „ ren afmalende, den besten leiddraad aan de hand geeft, „ waarnaar de gestrafte in het toekomstige zijne handelingen „ kan regelen."

II. De algemeene indruk, dien de *Philadelphische* tucht op den misdadiger uitoefent, moet, uit dien hoofde, ook inniger en duurzamer zijn, dan dit mogelijk kan zijn bij elk ander stelsel, hetwelk, gedurende den ganschen dag, eene verkeering van de slechtste soort toestaat. Het hoofddoel wordt ook bij een' korten straftijd bereikt, hetwelk zoo wel ten nutte der gevangenen, als ten voordeele van den Staat kan gedijen; en tevens kan men hierdoor, in enkele gevallen, de herhaling van misdrijven en de vermeerdering der recidiven voorkomen: want alhoewel de *Fransche* onderzoekers der *Amerikaansche* Gevangenissen zich zorgvuldig onthouden hebben, om tusschen de beide bedoelde stelsels te beslissen, zoo hebben zij toch niet kunnen nalaten, in hun berigt aan te merken: (*) „ Overmits het stelsel van *Philadelphia* tevens „ datgene is, hetwelk den diepsten indruk op het gemoed „ der veroordeelden te wege brengt, zoo moet het voor de „ verbetering voordeeliger uitkomsten opleveren dan het *Au-* „ *burnsche*. Welligt echter bewerkt het laatstgenoemde, „ krachtens zijne met de gewoonten van het menschelijke le- „ ven meer overeenkomende tucht, een grooter aantal van „ zoodanige verbeteringen, die wij *wettelijk* zullen noemen, „ dewijl zij de uitwendige vervulling der burgerlijke pligten

(*) BEAUMONT en TOCQUEVILLE, p. 105 etc.

„ bevorderlijk zijn. Tasten wij hier niet mis, zoo zou het
„ *Philadelphische* stelsel *meer eerlijke lieden*, en dat van
„ *Nieuwyork meer aan de wetten onderworpene burgers* doen
„ ontstaan."

III. De *Auburnsche* tucht neemt eene meer werktuigelijke en ontkennende — die van *Philadelphia*, integendeel, eene meer zedelijke en stellige rigting. De eerste lijdt daarenboven aan het gebrek, dat het aan dezelve niet mogelijk is, de verkeering der gevangenen genoegzaam te verhinderen. De onlangs overleden beroemde *Amerikaansche* Regtsgeleerde, EDWARD LIVINGSTON, zegt, te regt, in zijnen uitmuntenden brief aan den, eenige maanden vóór hem gestorvenen, voortreffelijken ROB. VAUX, te *Philadelphia*: (*)
„ Het is niet te verwonderen, dat zulke Inrigtingen, als die
„ van *Auburn*, derzelver bewonderaars hebben gevonden. De
„ bezoeker moet de zindelijkheid, orde, arbeidzaamheid, en
„ de stilte, die in de werkplaatsen heerschen, prijzen, en de
„ krijgshaftige houding der veroordeelden neemt hem in.
„ Maar de bezoeker ontdekt in geen geval, en de opziener
„ kan niet altoos ontdekken, hoe de gevangenen elkander
„ door teekens verstaan, noch het fluisteren hooren der we-
„ derkeerige mededeelingen, die tusschen de verworpenste
„ booswichten plaats hebben, en, naar den aard der omstan-
„ digheden, *moeten* plaats hebben tusschen wezens, die ge-
„ durende vele jaren in dezelfde werkplaats, weinige voeten
„ van elkander verwijderd, arbeiden. Men zegt ons, dat
„ een streng toezigt dit belet, dat de ontdekte ongehoor-
„ zaamheid op het oogenblik gestraft wordt, en de vrees
„ voor herhaalde tuchtiging het zwijgen bevordert. — Neen;
„ het zal hen omzigtig maken; of zij zouden hunne natuur,
„ niet alleen als misdadigers, maar ook als menschen, gan-
„ schelijk moeten omkeeren, indien hun verlangen niet daar-
„ heen strekte, met elkander om te gaan, zoo dikwijls de
„ mogelijkheid zich aanbiedt, dat zulks onbemerkt plaats
„ hebbe. Vruchteloos zou het zijn, te loochenen, dat die
„ mogelijkheid bestaat, niet slechts gedurende den arbeid,
„ waar ieder woord, aan een ander gerigt, op geringen af-

(*) *Letter from* EDWARD LIVINGSTON, *Esq. to* ROBERT VAUX, *on the advantages of the Pennsylvania system of prison discipline.* (*Philadelphia*, 1828. 8.)

„ ſtand, en bij den klank van hamer of werktuig, niet ver-
„ der gehoord wordt dan het behoeft te reiken, maar ook
„ gedurende het heen en weder trekken van en naar den ar-
„ beid, waarbij de lippen van elken veroordeelde ſlechts
„ weinig palmen van de ooren zijns voorgangers verwijderd
„ zijn; eene ſtelling, volkomen toereikend, om het woord
„ van wederſtand voort te planten, of eenige afſpraak, om-
„ trent een bepaald teeken van onderlinge verſtandhouding,
„ van het einde tot aan den aanvang der rij, met electriſche
„ ſnelheid, over te brengen. De poging, om deze gemakke-
„ lijkheid des verkeers te keer te gaan, moet, alhoewel dit
„ nimmer naar wensch kan gelukken, dáárdoor onderſteund
„ worden, dat er eene onbegrensde magt, niet ſlechts bij den
„ Hoofdbeſtuurder, maar ook bij elken ondergeſchikten be-
„ ambte berust. Oogenblikkelijke ſtraf, door middel van
„ ſlaan, hierop rust de geheele inrigting."

In volkomene overeenſtemming met dit gevoelen des eer-waardigen *Amerikaanſchen* Wetgevers en Staatsmans, ver-klaart de Heer CHATTERTON, Beſtuurder van de Gevan-genis *Coldbathfields*, te *Londen*, een ijverig lofredenaar van het zwijgend bijeenzijn der gevangenen, hetwelk hij in de-zen, op de oude, onvolkomene wijze gebouwden kerker, met goed gevolg invoerde, in zeker ſchrijven aan eene Com-misſie uit het Hoogerhuis: „ Het ſtelſel van ſtilzwijgend-
„ heid laat zich ſlechts toepasſen door het onwankelbaar be-
„ ſluit, elke overtreding te beſtraffen. Men mag niet ééne
„ verontſchuldiging toelaten, of er zou aan ſchijnredenen en
„ voorwendſels geen einde zijn."

Aan den anderen kant kan het evenmin worden ontkend, dat, wanneer niet alle verſtandhouding geheel kan worden verhinderd, het minder daarop aankomt, of het geſprek over-luid dan wel fluisterend plaats hebbe, ſchoon het laatſte on-zedelijker en gevaarvoller te achten zij; terwijl men, het bloot overluid ſpreken beſtraffende, daardoor niets bereikt, dan het voorkomen van wanorde, en, bij het handhaven der verordeningen van het Huis, den veroordeelde, die zich be-hoorde te verbeteren, als 't ware aanzet, om, door nieuwe overtredingen, de wet krachteloos te maken. Kunnen ech-ter de gevangenen elkander, door gebaren of blikken, ver-ſtaan, dan ware het welligt beter, hun daarbij geen dwang op te leggen; aangezien het beſpieden van tijd en gelegen-

heid daartoe thans bij hen het nadenken wegneemt, hun tijdverdrijf en genoegen verschaft, en daardoor alle bedwang van opsluiting en tucht verloren gaat.

Dit alles betreft de verhindering van het verkeer der gevangenen bij dag, en wanneer zij zich in de werkzaal, de kerk, de school of in de ziekenkamer bijeen vinden. Maar sla hen thans gade, wanneer zij in hunne bekrompene slaapcellen, gedurende den nacht, of van Zondagochtend, na de Godsdienstoefening, tot Maandagmorgen, zijn opgesloten! Dáár zitten zij, nevens, boven en onder zich van andere misdadigers omgeven, den geheelen nacht, door één' beambte bewaakt! Ik geloof, wel te mogen beweren, dat eene zoodanige inrigting, ook wanneer er drie wakers bij elke afdeeling aanwezig waren, altijd als zeer gebrekkig mag beschouwd worden. De niet breede, maar eenige honderden voeten lange, en van veertig tot vijftig voeten hooge verdiepingen, tusschen den binnensten en buitensten vleugel dezer gevangenissen, volgens het *Auburnsche* ontwerp, behooren, niet zonder kosten, jaar uit jaar in, gedurende den nacht, verlicht te worden. De veroordeelden, welke reeds vóór hunne inhechtenisneming met elkander bekend waren, of het in dezelve, door het dagelijksch bijeenzijn, geworden zijn, zullen aldra naar mondelinge verstandhouding omzien, en bezitten dezelfde, of veeleer nog betere middelen en wegen, om de opmerkzaamheid des opzigters te ontgaan, als hij kan aanwenden, om dezelve te ontdekken. Zij zullen elke beweging, door hem, bij het heen- en wedergaan, gemaakt, gadeslaan, en wanneer hij daarbij aan hen den rug toekeert, zal *dit* hun eene verlustiging zijn. De zoodanigen, die hunnen tijd kunnen afwachten, zullen, bij hun karig voedsel, waken; terwijl de welgevoede waker, die zijn bier of brandewijn, welligt ook zijn pijpje gebruikt, slaperig wordt. Want hier geldt de vraag: hoe weinigen er wel in staat zijn, om, gedurende den zoo eentoonigen nacht, wakker te blijven?

De dieven te *Londen*, die deze nieuwe zwarigheden bereids vernamen, en hoe zeer het stelsel der stilzwijgendheid, hetwelk zich over de beste gevangenissen begint uit te strekken, de genietingen van het onderling verkeer bemoeijelijkt, oefenen zich bereids, volgens het getuigenis van den Heer MACKMURDO, Heelmeester in *Newgate*, in de methode der vingerspraak, ten einde al aanstonds een hulpmiddel tegen

het nieuwe ſtelſel, in den eigenlijken zin des woords, *bij de hand* te hebben. (*)

(*Het vervolg hierna.*)

(*) *Reports of the Inſpectors, appointed under the Proviſions of the Act.* 5 *et* 6. *Will. IV. C.* 38, *to viſit the different Priſons of Great Britain. Ordered, by the Houſe of Commons, to be printed*, 22 *March* 1836.

HET HUISELIJK LEVEN EN DE LAATSTE OOGENBLIKKEN VAN WALTER SCOTT.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 360.)

Tegen het einde van 1827 ſcheurde hij den voorhang, die tot nog toe den ſchrijver van *Waverley* bedekt had. Het gerucht had zich verſpreid, dat WALTER SCOTT noch *Old Mortality* noch *Rob Roy* geſchreven had; men geloofde, dat verſchillende perſonen, onder anderen de Heer THOMAS SCOTT, de bewonderenswaardige romans, welke *Europa* met zoo veel vreugde en dankbaarheid ontvangen had, zoo al niet geheel en al opgeſteld, ten minſte met eenige der bijzonderheden verrijkt hadden. WALTER SCOTT kwam op het gelukkige denkbeeld, om eenen nieuwen druk zijner werken in het licht te geven, de uitgaaf in den vorm van maandelijkſche ſtukken te doen, en de helft der winst aan zijne ſchuldeiſchers over te laten. Elk der jaren 1827, 1828 en 1830 bragt een' oorſpronkelijken roman voort. De *Geſchiedenis van Schotland*, voor de Encyclopedie van Dr. LARDNER, de *Tales of a Grandfather*, een deel met *Dramatiſche Poëzij*, talrijke artikelen voor het *Quarterly Review* en *Foreign Review*, eindelijk de *Brieven over de Demonologie*, vermeerderden des ſchrijvers bagaadje gedurende hetzelfde tijdperk.

Zielepijn oefent op de verſtandelijke vermogens eene wegknagende en verderfelijke werking uit, waarvan men den invloed in de laatſte werken van WALTER SCOTT kan naſporen. Ontegenzeggelijk zijn het voortbrengſelen van een zeer voortreffelijk ſchrijver; maar zijn geest heeft blijkbaar niet meer die volle veerkracht, welke van de vrijheid uit-

gaat. Hij wist, dat de hoofdfom zijner fchuld verminderde, maar hij wist ook, dat zij niet afgedaan was; niet altoos betoonde men den verfchuldigden eerbied voor zijn genie en zijne eer, en fommige lieden vermeerderden zijn verdriet, door het aan den dag leggen hunner bezorgdheid, dat hunne vorderingen niet ten volle betaald zouden worden.

Iets zonderlings is aan den aard des fchuldeifchers eigen. Bied hem een, zelfs klein gedeelte zijner fchuldvordering aan, maar betaal op ftaanden voet; hij zal zich zijn verlies getroosten, en aannemen, wat gij hem biedt. Poog daarentegen geheel de fchuld trapsgewijs maar langzaam af te doen, en gij zult zien, hoe bij hem een koortsachtige angst vermeerdert, naar mate de fchuld tot een geringer overfchot gebragt is. Een *Israëliet*, die in 1828 te *Londen* woonde, had den moed, om alle hem gedane fmeekingen te weêrftaan, en alle voorbeelden, door de overige fchuldeifchers van WALTER SCOTT gegeven, te verfmaden. Houder van een' door dezen geëndosfeerden wisfel, verklaarde hij, dat hij zijne volle en fpoedige betaling hebben moest, of dat hij gebruik zou maken van het regt, hetwelk de wet hem toekende. Reeds waren zijne bevelen daartoe gegeven; reeds waren de regtsbeambten te veld, toen men het bewijs erlangde, dat het briefje de vrucht van woekerhandel was; geheel de fchuldvordering werd voor nietig verklaard, en, fchoon WALTER SCOTT naderhand het briefje betaald heeft, was zulks het gevolg van eene waarlijk zeldzame naauwgezetheid, welke den *Jood* zelv' verbaasde.

Enkele genietingen mengden zich nog in den afmattenden arbeid en de zelfopoffering van dit leven. Hij vermogt de verfraaijingen van zijn geliefkoosde *Abbotsford* te vervolgen en te voltooijen, zijne fchoone verzamelingen van wapenrustingen en boeken te vervolkomenen, de beroemde mannen, voor welke het *Scotfche* kasteel eene bedevaartplaats geworden was, aan zijnen disch te ontvangen, en zijne bijna oudheerlijke leefwijs met eenen luister en eerbied te omgeven, waarop fchrijvers zich zelden beroemen kunnen, en welke zelfs weinige leenheeren genoten hebben. Ik laat aan anderen de zorg over, om zijne vorftelijke lanen, al de afwisfelende fchoonheden zijner uitgeftrekte gronden, en de duizende eerwaardige overblijffels der oudheid, welke de verdichtfelen, door den tooverftaf des romanfchrijvers gefchapen verwezenlijkten, te befchrijven. Al die rijkdom trof mij min-

der, dan het persoonlijke karakter van WALTER SCOTT. Ik bewonderde die zeldzaamheden, hoe belangrijk ook als nalatenschap van vroegere tijden, niet zoo zeer, als den invloed, dien eene vaste ziel en een zoo voortreffelijk verstand oefenden op alwat hem omringde. Overal openbaarde zich de onzigtbare tegenwoordigheid, niet alleen van een' uitmuntend' meester, maar van een' man vol orde en smaak, die van uit zijn schrijfvertrek de bewegingen van zijn huis bestuurd, en aan dit kleine koningrijk den gang gegeven had, dien het volgde. Verbeeld u duizend kleine oplettendheden, waarmede de gasten zich omgeven zagen; eene schrandere nasporing van alwat de genoegelijkheden des levens vermeerderen kan; een zeldzaam gezond verstand in al de huishoudelijke inrigtingen; geen gedruisch in geheel het zoo ruime slot; eene steeds onderhoudene netheid des huizes, die juist daarom niets lastigs voor de bewoners had; minder pracht dan geriefelijkheid; alle noodige schikkingen, om, in een kasteel, onder een ijskoud klimaat bij eene moerassige rivier gelegen, voor koude en vocht te beveiligen; eindelijk, alle vertrekken van het gebouw vooruit bereid en ingerigt met eene sierlijkheid, die nergens de aangenaamheid en gemakkelijkheid in het bewonen uitsloot.

Het was moeijelijk, zich rekenschap te geven, waarom men zich in WALTER SCOTT's kasteel zoo volkomen genoegelijk bevond. Dit genoegen hing af van bijna beuzelachtige bijzonderheden, welke men waarschijnlijk met versmading vernemen zou, en welker zinstreelende vereeniging nogtans aan gastheer en gasten een leven vol bekoorlijkheden verzekerde. Hieronder behoorde, bij voorbeeld, eene zoo wel geordende huisbediening, dat nimmer de stemmen, noch het geloop, noch zelfs de gewone bezigheden der bedienden, hinder of stoornis aanbragten. In een gebouw, dat soms achttien of twintig bewoners bevatte, zag men die bedienden werkelijk op wollen sokken vlug door de uitgestrekte galerijen zweven, en, zonder het teeken der kamerschel af te wachten, uwe wenschen voorkomen. Tot zelfs den ouden JAN toe, den vertrouwde of liever den vriend van WALTER SCOTT, een' onverbeterlijken dronkaard, zorgde, zich gedurende den diensttijd steeds nuchteren te houden, en wachtte, om zich aan zijn' geliefkoosden hartstogt over te geven, zijnen eenigen vrijen dag af, die eens om de veertien dagen terugkeerde.

Het huis was met gas verlicht, dat men in de eetzaal zelfs nacht en dag liet branden. Eene eenige groote kagchel verwarmde, door middel van pijpen, het geheele gebouw, zoodat er des winters overal in hetzelve eene gelijkmatige temperatuur heerschte en er tevens veel tijd bespaard werd. De logeervertrekken waren niet alleen van al de vereischte meubelen voorzien, maar ook van al die kleine geriefelijkheden, die het zoo aangenaam is, maar zoo zelden gebeurt, te zijner dienste gereed te vinden. Eene dunne en sierlijke bronzen gasbuis liet een' fijnen straal brandend gas ontsnappen, die, bij dag voor het gezigt volstrekt onbemerkbaar, het lastige van vuurslag of zwavelstok bespaarde, en die zich, des avonds, door de bloote omdraaijing eener kraanschroef, in een helder stralend kamerlicht veranderde. Elk vertrek had een schrijfgarnituur met al het benoodigde, eene kleine boekerij, eene fonteinkraan, die van zuiver *water* voorzag, teeken-crayons, een klein antiek uurwerk, en groote portefeuilles met prenten. Menigmalen heb ik bij mijzelven die inwendige huisinrigting, het blijk der liefderijke zorgvuldigheid van den gastheer, vergeleken met de noodelooze en hinderlijke staatsie der *Engelsche* kasteelen, waar men, om een enkel woord te schrijven, drie malen schellen, en dan door een' lakkei, den inktkoker van Mylord, Mylady of van den onderwijzer der adellijke kinderen moet doen leenen. De onderscheidene, hierboven beschrevene inrigtingen, de vruchten van WALTER SCOTT's vooruitziende zorg, hadden ook nog het onberekenbare voordeel, den tijd der bedienden te besparen, dus minder personen tot huisdienst noodig te maken, en aan die, welken dezelve toevertrouwd was, gelegenheid te laten, hunne vlijt aan gewigtiger bezigheden te besteden. Volgens hetzelfde grondbeginsel, had SCOTT bij de versiering der vertrekken zich minder op praal en weelde toegelegd, dan op kieschen zwier, op eene coquetterie van goeden smaak, op eene liefelijke overeenstemming van het geheel en de bijzonderheden. Alwat de verbeelding zijner bezoekers kon streelen en bekoren, was onder hunne oogen bijeengebragt.

Zoo men geen onwetend of ongevoelig bezoeker was, kon men zonder aandoening en zielsgenot die oude *splenchans* of musketten der *Bergschotten* niet aanschouwen, die als 't ware u de geheele geschiedenis der wilde *clans* voor oogen stelden; die overblijfsels van half verbrijzelde ridderrustingen;

die Gothische portretten en borstbeelden; die naar het voorbeeld van oude klooster-paneelen met snijwerk versierde deuren; die wijde schoorsteenen, de naauwkeurige nabootsing der schoorsteenen van *Schotlands* oude paleizen, en die met wapenschilden uitgebeitelde kasten, van welken het zwarte eikenhout, door lang verloop van tijd eenen rossen weêrglans bekomende, eene zoo schilderachtige uitwerking te weeg brengt. Al deze wonderen, waarvan echter tot nog toe niemand eene volledige en beredeneerde beschrijving gegeven heeft, wil ik met stilzwijgen voorbijgaan. Liever zal ik eenige der kenmerkende trekken van den beroemden eigenaar verhalen. Het Gothische snijwerk, dat hij tot versiering van zijn kasteel behoefde, werd niet door kabinetwerkers van *Edimburg*, *Dumfries* of *Glasgow* vervaardigd, maar door zijne eigene vassalen, welke hij zelf behagen schiep te onderwijzen, en die, na korten leertijd, steeds onder het oog huns meesters doorgebragt, uitmuntende werklieden werden.

Hij kocht weinig schilderijen, en gaf, boven de meesterstukken der kunst, de voorkeur aan zeldzaamheden, die historische daadzaken herinnerden. Een portret, ten voeten uit, van Koningin ELIZABETH, afgebeeld zoo als zij den *coranto* (eenen dans der zestiende eeuw) danste, welk stuk de Heer KIRKPATRICK SHARPE, een zeer bekwaam liefhebber, met de pen geteekend had, bezat het voorregt, om hem, op zijne ergste dagen, wanneer de slechte staat zijner gezondheid niet zonder invloed op zijne vrolijkheid was, te doen lagchen. Inderdaad was er iets uitnemend kluchtigs in dien breeden, strak gesteven halskraag, dat hoog opgestreken kapsel, dat onder parels en andere sieraden als verpletterd hoofd, die reusachtige oorhangers, dat voorkomen van eene *Chinesche* pop, en die geheele potsierlijke figuur, bezig met statige gratie te dansen! Inderdaad het was onmogelijk, zich bij dit gezigt van lagchen te onthouden. WALTER SCOTT had ook veel liefhebberij voor *quaichs*, waarvan hij eene talrijke en zeldzame verzameling bezat. *Quaichs* zijn kleine, ronde, tweeöorde koppen, die aan *Schotland* bijzonder eigen zijn, en nu eens uit zaamgevoegde stukken van verschillende kleuren bestaan, dan weder in agaat- of marmersteen, uit elpenbeen, ebben- of ander hout zijn uitgehoold. Merkwaardige overleveringen waren aan deze *quaichs* verbonden, welke men in een korfje binnenbragt, op het oogenblik dat de likeuren ter tafel verschenen. Een

dier eerwaardige drinkbekers droeg den naam van *Prins Karel*, een andere dien van *Rob Roy*.

Laat ons hier nog eenige bijzonderheden bijvoegen, welke deze fchets voltooijen zullen. Op het einde van zijn leven had SCOTT een' afkeer van lezen. Gewoon om zelf te ftellen, hadden de denkbeelden van anderen voor hem een te ondergefchikt belang, dat voor de werkzaamheid en levendigheid van eenen geest, als de zijne, niet voldoende was. De meeste oude lieden zoeken hunnen troost in lezen en lekker eten, SCOTT was in zijne laatfte jaren niets minder dan een liefhebber van fmullen. Even als NAPOLEON, kon hij niet verdragen lang aan tafel te zitten, en ten acht ure begaf hij zich naar zijne overheerlijke bibliotheek, waarheen zijne gasten hem volgden. Daar doorbladerde men de platen en prentwerken van eene der voortreffelijkfte verzamelingen; men luisterde naar het harp- of pianofpel van Mevrouw LOCKHART en Mifs SCOTT. Tegen tien ure werden er ververfchingen rondgediend. Sir WALTER vroeg een glas porter, en verwijderde zich ten elf ure.

Ik heb reeds gezegd, hoe de al te onafgebroken vlijt, welke WALTER SCOTT aan zijnen letterarbeid en aan zijne ambtsbezigheden befteedde, den weg tot zijnen te vroegtijdigen dood moest banen. Op zekeren dag berispte ik hem wegens die overmatige infpanning, en deed hem de gevolgen daarvan voorzien. „Een man," zeide ik, „die op zijne ambtelijke loopbaan langen tijd met vasten en eerlijken tred is voortgegaan, en die zijn vaderland dienften bewezen heeft, behoorde affcheid en penfioen te nemen, even als een Generaal zulks verkrijgt, en op zijne lauweren te rusten." — „Ik heb regten lust om op u te knorren," antwoordde hij mij. „Zijn wij niet bijna allen gedwongen, te doen, wat ons mishaagt, zonder te verkrijgen, wat wij wenfchen? Wij moeten onze veroveringen met gelijke munt betalen, en verrigten, wat ons verveelt; eene waarheid, welke ik u raad op uw gemak te overwegen. Wat mij betreft, ik ben federt lang aan arbeid gewoon; het meer of min hindert mij niet. Ik zie niet, waarom mijn land in mij eenen doodëter zou moeten voederen. Gij zegt, dat ik te veel tijd aan mijne letterkundige bezigheden befteed. Wat zou ik met dien tijd wel uitvoeren, bid ik u? Waar zou ik dien toe gebruiken? Zoudt gij dan willen, dat ik dien met whistfpelen verfleet, even als onze vriend HAMILTON? Onderfteld, men ver-

oordeelde u om zeven uren achter elkander boston te fpelen: gij zoudt de oogen ten hemel flaan, en fmeeken van die foltering ontheven te worden! Geloof mij, alles ligt in de ziel; kracht van wil beflist alles. Onze pligten zouden ons niet zoo onaangenaam voorkomen, zoo onze verkeerde wijs van zien ze ons niet als onaangenaam voorftelde."

Een ftoïcismus, dat ik bewonderen moest, maar dat fchipbreuk leed tegen de eeuwige wetten der natuur. Bekommering, altoosdurende gemoedsonrust verpletteren iemand wel niet met éénen flag, maar moorden hem langzaam, en verflinden hem door eene trapswijze wegknaging, door eene onmerkbare, maar onophoudelijke werking, die het zenuwftelfel aantast, ondermijnt, verzwakt en eindelijk geheel vernielt; en deze vernieling gaat voort met verfnelde beweging, tot op het oogenblik, dat verlamming begint, en de bewerktuiging ftukswijze hare veerkracht verliest en als verdooft. De zedelijke marteiftraf van WALTER SCOTT had zes jaren lang geduurd. Het geweldige van zulk eene worfteling moest eindelijk de vermogens van den fterkften geest krenken. Inderdaad bemerkte ik trapswijze gewigtige veranderingen in zijne geaardheid en gewoonten; de kleinfte uitgaaf begon hem te ontrusten, hem, die te voren zoo weinig acht op ettelijke gulnjes meer of min geflagen had. De fpringveren van zijn geftel verzwakten; zijne levenskrachten verminderden. Zijne luim werd ongelijk; en de vrees, dat hij zijne aangegane verbindtenisfen niet in derzelver algeheele volheid zou kunnen nakomen, vervolgde hem als een fpookfel. Het gevoel van eer, dat hij tot eene ridderlijke naauwgezetheid dreef, joeg hem met deszelfs prikkel aanhoudend voorwaarts, en ontwijfelbaar moet zijn gemoedslijden zeer groot geweest zijn, toen hij zich gedwongen zag, onteerende vermoedens, welke men tegen zijne eerlijkheid durfde opperen, te beftrijden. In zijne laatfte jaren beheerschte zijne kiefche naauwgezetheid hem zoo geheel, dat, toen hij eindelijk aan de regering verzoeken moest op penfioen gefteld te worden, hij zijne volle wedde, welke Lord GREY hem aanbood, niet behouden wilde. Den Minister voor dit aanbod bedankende, antwoordde hij, dat zijn wensch was, even als zijne voorgangers behandeld te worden, en dat hij niet geloofde eenige aanfpraak op eene meer bijzondere begunftiging te hebben. Misfchien ook, dat het verfchil zijner ftaatkundige denkwijs hem eene aan Lord GREY verfchuldigde

dienstbetooning eer kwellend dan aangenaam gemaakt zou hebben.

Ieder had, gedurende zijn geheele leven, bij hem eene bijzondere zachtheid van aard en eene volkomene gelijkheid van humeur bewonderd; maar die gemoedsgesteldheid was veeleer een gewrocht van zijnen wil, dan eene gaaf der natuur. WALTER wilde steeds kalm en rustig blijven. Langen tijd had hij die zenuwachtige prikkelbaarheid beheerscht, die het eigen is van ieder, welke levendig voelt en krachtig denkt. Met een sterk denkvermogen te kunnen ontwerpen en voor diepe gevoelsindrukken vatbaar te zijn, zonder eene prikkelbare ziel te bezitten, zou eene belagchelijke tegenstrijdigheid wezen; hoe meer genie men heeft, hoe zorgvuldiger men zijne heftigheid besturen moet, en haar door de kracht van zijnen wil in toom houden. WALTER SCOTT, oud geworden zijnde, had de werkzaamheid van zijnen geest in een verzwakt ligchaam behouden; de prikkelbaarheid van zijn gevoel met verminderde wilskracht. Hij werd zeer moeijelijk om mede om te gaan. Toen was het, dat het denkbeeld der staatkundige hervorming hem als een spooksel begon te vervolgen; dat hij de dreigende schim der *Fransche* revolutie tegen zijn vaderland verrijzen zag; dat hij van zijn ziekbed opstond, om zich naar eene club te begeven, en er met kracht van taal tegen Lord RUSSEL's hervormings-*bill* te protesteren. De redevoering, bij die gelegenheid door hem uitgesproken, was zeer opmerkelijk. Meer dan eens wekten zijne Tory-beginselen de gramschap der vergadering, en het gemor der aanwezigen ontnam den man van genie het woord. Zoo weinig eerbiedigt het opgewonden volk, zelfs dàn wanneer het voor de zaak der vrijheid meent te strijden, die vrijheid zelve, als ook verhevenheid van geestkracht en van roem. „Mijne Heeren," zeide SCOTT ten slotte, „ik heb u mijnen afscheidsgroet gebragt, even als de *Romeinsche* zwaardvechter: *Moriturus vos salutat.* (Hij, die gaat sterven, groet u.)" Deze aandoenlijke slotrede ontwapende zijne vijanden niet: zij floten hem uit.

Weldra bemerkte men, dat zijne voorspelling maar al te zeker bewaarheid zou worden; dat de zorgen van den kundigsten geneesheer onvermogend waren, en dat zelfs zijn vriend, Doctor ABERCROMBIE, vruchteloos tegen een uitgeput gestel zou worstelen. Men sprak nog slechts van eene reis, in staat om hem aan zijnen arbeid te ontrukken,

en door heilzame plaatsverandering de inspanning van geest te vervangen, welke hem zoo duur te staan gekomen was; hij kwam in den herfst van 1831 te *Londen*, en zijn oude hart verjongde zich nog min of meer onder den invloed van dien diepen eerbied, van die hem met zoo veel regt verschuldigde achtingblijken en die levendige bewondering, welke men hem allerwegen betoonde. Een schip der koninklijke zeemagt, de *Barham*, werd belast hem naar *Malta* te brengen; een bewijs van algemeene achting en dankbaarheid, waarvoor hij zeer gevoelig was. *Napels* zag ook nog eenige schemeringen zijner oude vrolijkheid en zijns verstandelijken levens. Hij beproefde weder met eigene hand te schrijven; maar de verlamming veroorloofde hem ter naauwernood, eenige onleesbare woorden op het papier te brengen. Zijne nieuwsgierigheid, zijne vatbaarheid voor belangstelling en genoegen verminderden met elken dag, en zijne wegkwijnende zintuigen weigerden den naar kennis dorstenden geest voedsel te leveren. Men herkende den man niet meer, die eertijds, toen hij den ouden put op het kasteel van *Dunottar* deed doorzoeken, een' vreugdekreet aanhief bij elk vermolmd overblijfsel, dat te voorschijn kwam. De puinhoopen van *Pompeji*, de aloude tempels te *Rome* wekten ter naauwernood zijne oplettendheid. In dien toestand van ziel en ligchaam, wanneer alwat er van geestvermogens over is zich zamentrekt om voor physiek behoud te waken, herleeft de mensch alleen om het verval zijner bewerktuiging gade te slaan: dat verval was snel. Het levendigste gevoel, dat aan WALTER overbleef, was herinnering van en verlangen naar het hem zoo dierbare *Schotland:* niets vreesde hij zoo zeer, als te zullen sterven alvorens hij er terug was.

Ook haastte men zich, hem den weg naar *Zwitserland* en de *Rijnoevers* te doen inslaan, om hem alzoo naar zijn vaderland terug te brengen. Het was midden in den zomer; de hitte was brandend, en gedurende de reis had hij veel daarvan te lijden. Toen hij in *Engeland* terug was, bevond hij zich bijna van alle zielsvermogens ontbloot: de hand des doods was op hem!

Drie maanden lang was zijn toestand te pijnigend, dan dat wij beproeven zouden dien te beschrijven. De verlamming, tegen welke hij vruchteloos worstelde, had zijn sterk gestel geheel vermeesterd; niet dan met moeite en bij lange tusschenpoozen herkende hij zijne bloedverwanten, zijne bedien-

den; zijne verstijfde tong kon zich ter naauwernood doen verstaan. Tien dagen was hij te *Londen* in een hotel in *Jermyn-ſtreet* gebleven, waar hij de ijverige zorgen van verſcheidene *Londenſche* Doctoren genoot, onder anderen van zijnen vriend Sir JOHN HALFORD; vervolgens gaf hij het verlangen te kennen, om weder in *Schotland* en te huis te zijn; men ſloeg den weg naar *Edimburg* in, waar hij den 9den Julij 1832 aankwam: destijds herkende hij noch plaatſen noch perſonen meer. Maar toen *Abbotsford*, zijn geliefkoosd ſlot, het door hem als geſchapen tooververblijf, zijn lust, zijn leven, zich weder voor zijne oogen opdeed, hief hij zich in zijn rijtuig op, ſtrekte zijne handen naar de hem omringende vrienden uit, herkende hen volkomen, en, als door een wonder het gebruik der ſpraak terugkrijgende, bedankte hij hen, dat zij hem, vóór zijnen dood, veroorloofd hadden, het voorwerp zijner vurigſte genegenheden nog eenmaal weder te zien. Het waren de laatſte ſlonkeringen der lamp, die opſlikkerde om uit te gaan. SCOTT kwam niet weder tot bewustheid, dan om nog eenmaal de hand van zijnen ouden rentmeester, WILLIAM LAIDLAW, te drukken: verdooving, ſlaapzucht of ijlen verlieten hem niet meer tot op het oogenblik van zijn ſterven, hetwelk eerst den 21ſten September 1832 plaats had.

Dien dag, gelijk een zijner Levensbeſchrijvers aanmerkt, ſcheen lucht en aarde, met eenen digten wolkenſluijer overdekt en door eenen treurigen nevel gedrukt, den ſchilder der menſchen en der natuur te beſchreijen. Zijn ſtoffelijk overſchot werd in de abdij van *Dryburgh* bijgezet. Al zijne verwanten verlieten *Abbotsford*, hetwelk, thans geheel verlaten, het zonderlinge contrast vertoont van een paleis uit de Middeleeuwen, door al het begoochelende van hedendaagſche kunst verſierd; van een oud ridderſlot, vol van het uitgelezenſte, dat latere nijverheid kan opleveren; van den bloeijendſten plantengroei en de volſlagenſte eenzaamheid. Wat mij betreft, ik vermijd ſteeds, mij in het gezigt van die mij zoo wèl bekende torens en kanteelen te bevinden: het beeld, dat zij in mijnen geest oproepen, is het pijnlijkſte van mijn leven!

Zal men het mij veelligt ten verwijt rekenen, dat ik geen woord van critiek of blaam onder de ſchetſen en herinneringen, welke ik hier zonder opzettelijke keus verzamelde, gemengd heb? Zulke blaam of critiek zijn niet eene enkele

maal bij mij opgekomen. Wat vastheid van genegenheden, duurzaamheid van vriendſchap, volkomene conſequentheid van handelen betrof, ken ik niemand, die met SCOTT gelijkgeſteld kan worden: hij was de trouwſte vriend, de opregtſte ziel, die immer beſtaan heeft. Deze hoedanigheden wonnen hem ook eenen kring van trouwe en onveranderlijke vrienden. De lijn van zijn karakter was zoo vrij van alle kromming, dat men, hem eenmaal kennende, in eene gegevene omſtandigheid, gemakkelijk met zekerheid voorſpellen kon, wat hij zou doen of zeggen. Het was moeijelijk, zelfs door losheid, misſlagen of onvoorzigtigheden, zijne genegenheid te verbeuren; hadt gij hem, zoo hadt gij hem voor het leven. De beste raadsman ter wereld, zonder aanmatiging of heerschzucht, vergenoegde hij zich niet met zijne vrienden te berispen, maar hielp hen. Verder wil ik niet uitweiden in den lof van eenen man, die door allen, welke hem gekend hebben, bemind, door allen, die hem gelezen hebben, bewonderd geworden is; bij wien geleerdheid het dichterlijke vuur niet uitbluschte, en die, iets bijna ongehoords, aan het prikkelbare en ligtgeraakte temperament van het genie, aan deszelfs ſchitterendſte werkingen, al de kalme en beſcheidene, al de ſtrenge en verhevene deugden paarde, waarvan hooge geestvlugt en roem de oefening zoo moeijelijk en de vereeniging zoo zeldzaam maken.

HET MENSCHELIJK LEVEN.

DE MANNELIJKE LEEFTIJD.

Derde Zang.

Den man, in 't hoog beſef van 't zeedlijk vrij vermogen,
Wordt alles ſtouter, breed, met meerder kracht omtogen;
De weg, die voor hem ligt, moet zwaar zijn, onbegrensd;
Eene onafzienbre taak is 't, waar zijn hart naar wenscht.

B. KLIJN.

De jonglingstijd vlood heen; de mannelijke jaren
Doen 't oog op ruimer veld, op ſchooner werkkring ſtaren;
Wat lot ons van de wieg tot aan het graf verbeid',
Het leefperk van den man eischt eedle werkzaamheid.

De plant is nu gerijpt en hoog in bloei gekomen:
De man treedt ernstig op; de zinnelijke droomen
Des-jonglings zijn voorbij; op 't nieuwe schouwtooneel
Is, ja, wel zwaarder rol, maar eedler taak zijn deel.
Zijn geestontwikling biedt hem sterker schild en wapen,
Om, waar verleiding loert, niet zorgloos in te slapen;
Zijn rede en wil doen hem volhardend voorwaarts gaan,
En wijzen 't rijkst tooneel ook hem tot handlen aan.

Veel mogen volk en staat dan van zijn' invloed wachten.
Belangrijk is zijn stand; door ijvrig pligtbetrachten
Wordt hij den boom gelijk, die koestrend lommer biedt,
En aan wiens voet een stroom van milden zegen vliet.
Geen laakbare eerzucht doet zijn' boezem rustloos jagen;
Geen nijd, geen afgunst, die aan 't heil van andren knagen;
Geen trots, geen zelfbedrog bezielt, vermeestert hem;
Hem is de stem des pligts een Goddelijke stem.
Al zij de reeks dan groot der uit te voeren pligten,
Veel goeds, der menschheid waard, poogt hij alom te stichten;
Door Godsdienst voorgelicht, door zeedlijkheid geleid,
Wordt door hem 't rijk van deugd en waarheid uitgebreid.

't Is waar, ook voor den man is menig klip te ontvaren,
Verderflijk, even zeer als voor de jonglingsjaren;
Hij waan' de levenshulk nog aan geen veilge reê;
Vaak voert der driften storm hem in zijn dwarling meê,
Waar hij den mensch bedreigt, die, vreemdling in zichzelven,
Het kwade zaad niet weet uit eigen hart te delven,
Daar velt hij ook de plant, die vrucht kon geven, neêr,
En niets spoort meer den man, dan gouddorst, roem en eer.
Die zucht verkoopt den mensch aan 't laf gevlei der grooten,
En rukt verbonden los, hoe krachtig eens gesloten;
Zij schenkt vereerders aan geweld en heerschappij,
En brengt den doodsteek toe aan 's menschen eerwaardij;
Zij rooft den geest de kracht, die, op het pad des levens,
De hefboom wezen moet tot deugd en handlen tevens,
En die zich 't schoonst vertoont in 's levens wisselkans,
En 't beeld ons treffend maalt des waarlijk grooten mans.
Al moog' der zorgen last dan op zijn schouders wegen,
Hij acht geen loon of dank in luiden lof gelegen;
Neen! van dien wierook wars, werkt hij met stillen gang
Voor waarheid, vrede en licht en algemeen belang.

Hij voelt zijn' adeldom, zijn hooge deugdverpligting;
Zijn hand legt hier den grond van menig nutte ſtichting;
Als mensch, de heilge zaak der menschheid toegedaan,
Brengt eens hem 't nageſlacht het dankbaar offer aan.

Daar peinst hij, de eedle man! — Zijne overdierbre wenſchen
Slaakt hij voor 't waar geluk van zijne medemenſchen.
Om ze op te voeren tot beſchaving, deugd en licht,
Acht hij zijn zaligst werk, acht hij zijn' hoogſten pligt.
Een land, nog onbebouwd, ligt voor zijn blikken open;
Hij ſtrooit een' zaadkorl uit; hij blijft op vruchten hopen;
Zijn oog ziet d' akker vol met rijke halmen ſtaan,
En de oogst bekroont zijn hoop door 't ingezameld graan.
Waar zeedlijk voedſel mist, hij poogt het rond te deelen;
Waar 't oog ſlechts akkers ziet, die distlig onkruid telen,
(Zijn taak reikt verder ſteeds dan 't voor hem liggend land)
Alom roeit hij het uit. Door ijver, met verſtand,
Den nacht van domheid en vooroordeel op te klaren,
Is hem een dure pligt; geen poging wil hij ſparen,
Om, daar hij 't ſluw gewoel van 't rijk der dwaling tart,
Deugd, waarheidsliefde en regt te ontvlammen in elks hart.
Zoo poogde een Edele eens, bij 't heiligst pligtbeſeffen,
Geſlachten uit het ſlijk der onkunde op te heffen;
Een eeuwig friſch gebloemt' ſiert nog zijn grafgeſteent';
Het dankbaar nageſlacht, dat bij zijn tombe weent,
Oogst nog de vrucht van 't veld, dat hij eens mogt ontginnen.
Kroont, roemt zijn akkerwerk, wie deugd en Godsdienst minnen!
Nog vloeit de bron des heils, die eens door hem ontſprong,
En Nieuwenhuijzen's naam zweeft nog op aller tong.

Zoo wordt de roem van hem door 't nageſlacht gehuldigd,
Aan wien het menschdom deugd en wijsheid is verſchuldigd;
Die, ſchoon hem 't wanbegrip onzinnig tegentreedt,
Zichzelven kent en nooit zijn' rang als man vergeet;
Ja! rijst zijn waarde en lof nog uit den nacht der graven.
Hem, die onwankelbaar met zijn talent of gaven
Voor andrèn leeft en werkt, gevaar en dood trotſeert,
En als een moedig held gekroond met lauwren keert;
Hem wacht een heerlijk loon; hem wijdt de dichter zangen,
Die, aan het hart ontvloeid, den lof hem doen ontvangen
Voor moed en trouw en deugd, in hulpbetoon nooit moê:
De menschheid brengt hem dank, de hemel juicht hem toe.

Ziet gij op gindſche klip dat tal ſchipbreukelingen,
Die hulp- en radeloos de handen, kermend, wringen;
  Die, worſtlend met den vloed, zich klemmen aan elkaâr,
  Doch nergens uitkomst zien in 't nijpend doodsgevaar.
Verbrijzeld ligt de kiel; wie nog ter hulp wil ſnellen,
Voelt, aâmloos door den ſtorm, zich 't hart van ſchrik beknellen;
  Maar wie, wie hoort den kreet des bangen jammers aan,
  Wie waagt zich naar het wrak, bij 't loeijen van d' orkaan?
't Is Woltemade, die, niet peinzend op 't verwijlen,
Als reddende engel Gods te hunner hulp zal ijlen;
  Hij telt, hoe reeds door 't wigt des ouderdoms bezwaard,
  Geen golfgebons of dood, met moed ſtijgt hij te paard,
En zwalpt, op 't ſnuivend ros, door de opgeſtoven baren;
Wat wemelt aan de kust, blijft op het waagſtuk ſtaren;
  Hij naakt de klip, beſluit te redden wie hij kan;
  Zijn geestdrift en zijn moed zien reeds den laatſten man
Gered; en, hoe de orkaan de golven ook doe koken,
't Verlosſingsuur ſchijnt nu voor allen aangebroken;
  Hij naakt; hij redt; elk bidt; hij gaat, hij landt, keert weêr,
  En luid klinkt van het ſtrand de danktoon keer op keer.
Juicht! achtmaal mogt de togt, het edel feit, gelukken;
Maar de angst ſpoort elk om 't eerst, behouden 't ſtrand te drukken,
  En ijlings klemt er een zich al te ontijdig vast
  Aan 't moedig dier, dat, weêr bevracht met kostbren last,
Den hals nu vruchtloos poogt te heffen uit de baren;
Nu baten toom noch ſpoor; de ſchrikbre doodsgevaren
  Vermeerdren; niemand redt, noch hoort geſchreî of beê,
  En 't ros voert breidloos elk in 't hart des afgronds meê!
Wie achterblijft, ziet nu de laatſte hoop verloren;
Het bangst gejammer doet voor 't vreugdgejuich zich hooren;
  Maar, wat menschlievendheid, wat pligt en deugd beſtond,
  Vindt in den hemel loon en klinkt op aarde rond.

Doen moed en vastheid zoo der mannen waarde pralen,
Schoon kan ze op 't oorlogsveld ook elk in de oogen ſtralen,
  Waar de eedle held voor eer, en regt, en vrijheid ſtrijdt,
  Waar de eerkrans van den roem zijn' moed wordt toegewijd,
Waar, voor dien fieren moed, zijn land- en tijdgenooten
Hem zeegnen voor de bron des heils door hem ontſloten,
  En heel het vaderland hem zijne erkentnis biedt,
  Als 't oog de vredeölijf weêr vrolijk groenen ziet,

Als geen gefchrei meer klinkt bij 't woên der oorlogsdolken,
En hij, door elk vereerd als redder van de volken,
Geen dank of lof begeert, maar 't rijkst en waardigst loon
In eigen boezem vindt voor trouw en pligtbetoon.
Dus maalt Gefchiednis ons, in hare gouden bladen,
Zoo menig fchouwfpel af van grootfche heldendaden,
En ftelt ons mannen voor, wier wijdberoemde naam,
Wier heldengrootheid zweeft op vleuglen van de Faam.
Moog Griekenland een tal van eedle helden noemen,
Moog Rome een Antonijn, Trajaan, Camillus roemen,
Ook Neêrlands eeuwrol wijst, in onuitdoofbaar licht,
Op wondren ons van moed, beleid en trouw en pligt;
En Marnix, Breêro, Tromp, de Ruiter, Rijk, Oranje,
Verbrekers van 't geweld en 't flavenjuk van Spanje,
Zijn nog 's volks gidfen, om, trots list en dwinglandij,
Te ftrijden voor 's lands eer, te fpreken zoo als zij.

God lof! hun evenbeeld, zoo waardig krans en kroonen,
Kan nog het nageflacht aan de aard' met geestdrift toonen;
Het volk, dat vrijheid mint, het volk van Nederland,
Boogt ook op mannen, trouw aan 't heil des Staats verpand.
Zag 't Frankrijks dwingeland het erfbezit der vaadren,
Met benden, zijner waard, met tal van plondraars, naadren;
Sloot hij in d' aadlaarsklaauw 't vernielende oorlogszwaard;
Vlood, waar zijn adem ging, het volksgeluk van de aard':
Hier wist beraden moed der heerschzucht perk te ftellen;
Hier durfde hij in nood den Staat ter hulpe fnellen;
Een driemanfchap trad op, en ftond in 't proefperk pal,
En Neêrlands heilzon rees in 't uur van 's dwinglands val,
Maar 't zag bij de eedle trits een' Edele zich fcharen,
Die, tartend dwinglandij, vervolging en gevaren,
Met eigen hand de boei van 't dwanggeweld verbrak,
Die als Demosthenes voor 't heil der burgren fprak,
Wien nimmer eigenbaat voor 't gouden hoofd deed knielen,
Wien flechts 't geluk des lands kon treffen en bezielen,
Die ging, waar pligt gebood, waar 't volk zijn' bijftand vroeg,
En juichte, toen het uur van Neêrlands redding floeg!
Met kracht, in keur van taal, voor trouw en regt te fpreken,
De heilge vrijheidsvaan met geestdrift op te fteken,
Dit was het doel alleen, waar hij zijne eer in zocht;
Waar foms een duisterling, uit zijn gehate krocht,

Den zwadder op hem wierp, niets kon zijn' moed doen zinken;
Hem bleef de vrijheidszon te schoon in de oogen blinken;
  Doof voor gevlei of hoon, ontgloeid voor Vorst en volk,
  Was hij der burgren eer, van 's lands belang de tolk.
Ja, de adeldom der ziel, steeds vreemd van hoofsche treken,
Gold bij hem meer, dan rang of schittrend ordeteeken;
  En, zoo in 't heiligdom des roems, met heldren glans,
  Het beeld ooit prijken moet eens waarlijk eedlen mans,
Dan moet het zijne er wis in kostbaar marmer pralen:
Maar neen! geen kunst behoeft zijn beeldtnis ons te malen;
  Waar 't oog alleen zijn' naam, den naam van Kemper, leest,
  Daar meldt die naam genoeg de grootheid van zijn' geest.
Zoo voegt het ons, als man, met zielskracht op te treden;
Zoo toont men zich getrouw aan pligt, aan regt en eeden;
  Zoo, als de zon, die licht en leven geeft en vreugd,
  Verspreidt men zegen rond, door *wijsheid*, *moed* en deugd!

Maar, waar kan grootscher taak aan meer genot zich paren;
Waar blijder 't oog des mans op rijker bloemveld staren;
  Waar is zijn werkkring 't schoonst; waar smaakt hij reiner vreugd,
  Dan daar, waar huislijk heil de gansche ziel verheugt?
't Verlustigendst tooneel van aardsche zaligheden
Blinkt hem al lagchend toe, als in een bloeijend Eden;
  En, hoe ook hier fortuin het wereldlot beslist,
  Den grootsten schat heeft hij, die man en vader is.

Ja! sla den huiskring ga, waar echtelijke trouwe
Den man verteedrend boeit aan de overdierbre vrouwe,
  Waar geemlijkheid en zucht tot twisten balling zijn,
  Waar vrede en liefde blinkt als aller oogelijn,
Hoe zetelt daar de vreugd, bij 't zoet der zamenwoning!
Geen schittrend gastmaal, neen! geen weidsche praalvertooning,
  Verblindend slechts voor 't oog, doen 't hart des mans *zoo goed*,
  Als vrouwelach en lonk, die vreugd schept in 't gemoed.
Wat kwelt of blijdschap wekt, geen zucht blijft ooit verholen,
Die hij der vrouw niet uit. De taak, hem aanbevolen,
  Vervult hij, met den blik op hooger hulp van God.
  De dagen snellen heen in werkzaam vreugdgenot.
Voor hem is de echt een beemd van altijd frissche rozen.
Na d' arbeid gaat hij zich er lustig in verpoozen;

Hij fpeelt den last van 't hart, de zorgen uit het hoofd;
En Hymen's lustwarand' fchenkt hem het heerlijkst ooft;
Ja, welke wolken ook zijn levenszon omhullen,
Het echtheil kan zijn ziel met kalmte en troost vervullen:
Want waar, waar voelt de man meer laafnis voor zijn fmart,
Dan bij der vrouwe taal, dan aan het vrouwehart?
De Groot, gij zaagt die trouw, hoe fel u de afgunst griefde!
Uw Reigersbergen ftortte, uit reine huwlijksliefde,
De rijkfte bron van troost u in het harte neêr,
En Loeveftein was u, met haar, geen kerker meer.

't Is waar, ons wacht veel vreugd in Hymen's bloemendreven;
Maar toch is aan den man een zware taak verbleven:
Elk boompjen, in den hof des huwelijks geplant,
Eischt kweeking van zijn zorg, wacht leiding van zijn hand;
Hij moet de jonge loot, waar 't pas geeft, tijdig fnoeijen,
Elk rijsje buigen, waar 't te weeldrig op zou groeijen,
En zorgen, dat elk plantje in dezen rozengaard,
Een plaats bekleed', zijn ftand, zijn doel en aanleg waard.
Ja, mannen, vaders! zwaar, maar edel zijn de pligten,
Waarop uw zorgend oog voor 't kroost zich heeft te rigten,
Om, bij de ontwikkeling, op 's levens kronkelpaân,
De neiging tot het goede of kwade na te gaan.
Ja, moeders! voor uw kind moogt gij in liefde blaken;
Gij moogt bij 't fchommelbed uws zuiglings rustloos waken;
Geheel uw leven zij aan gade en kroost gewijd;
Volbrengt met liefde uw' pligt, al woekrend met den tijd;
Strooit mild de zaden uit van Godsdienst, deugd en zeden;
Stemt vroeg den kinderzin tot eedle bezigheden:
Want, naar het jarental zich bij uw kroost vermeer',
Zinkt ook een zwaarder last u op de fchouders neêr.
Gelijk Natuur ons nooit, in haar ontluikend leven,
Van plotfelijken groei een voorbeeld heeft gegeven,
Daar eensflags nooit de plant in vollen wasdom praalt,
Maar langzaam tiert en groeit, door zonnevuur beftraald;
Zoo werkt niet ijlings ook het ouderlijke pogen;
Neen! wat bij 't kroost den trap der kennis kan verhoogen,
Houdt fteeds gelijken tred met geestontwikkeling,
Tot eens zich 't doel bekroon' voor verdren levenskring.
Dat doel bekroont zich 't fchoonst, als liefde voor elkander
Den wil van d'een verfterkt, de poging fchraagt van d'ander,

Als vaderlijke pligt, als moederlijke trouw
De gids is voor den man, het fpoor wijst aan de vrouw.

Rampzalig hij, die ooit den huispligt kon vergeten,
Wiens hand het rozenfnoer des echts heeft ftuk gereten!
O! waar, door woeste drift en twistzucht aangevuurd,
De man de huwlijksboot ten wisfen afgrond ftuurt,
Daar gaat de zorg voor kroost, voor huisbeftuur verloren,
Daar komt geen voorbeeld ooit tot pligt en orde fporen,
Daar dringt de giftftof, die de boom in zich befluit,
Tot blad en bloefem door en breidt in 't rond zich uit.

Ja, zie de brave vrouw, die tijd en kracht en leven
Voor huisgezin en kroost fteeds wil ten beste geven:
Daar zit ze, in d' avondftond, met kindren om zich heen,
Maar zit, van weemoed ftom, verzonken in geween.
De man vergeet zijn' pligt; de nacht, *reeds ingetreden*,
Schijnt hem de morgenftond voor nieuwe fchandlijkheden;
Hij vindt zijn hoogst genot in 't geen zijn ziel verpest,
En fchreijen om haar lot is 't, wat der vrouwe rest.
Zij weent, zij waakt, zij wacht; de man keert eindlijk weder:
Geen kinderlijk gekoos, geen vrouwetaal, hoe teeder,
Werkt op de ontaarde ziel; verhit, berooid is 't hoofd;
't Getier en 't nachtgedruisch heeft zijn gevoel verdoofd.
Al dringen vrouw en kroost ook om zijn zijde zamen,
Hij kent van huislijkheid en pligt niets dan de namen;
Hij werpt zich geemlijk neêr, flaapt in, ronkt beestlijk door,
En treedt fteeds, dag en nacht, op 't eigen afgrondsfpoor.
Hij kent geen huisbeftuur; der kinderen belangen
Zijn lasten, die zijn ziel als zware ketens prangen;
Daar de armoede, in het eind, met uitgeteerd gelaat,
Hem rillend tegengrijnst en voor zijne oogen ftaat.
De band, hoe naauw gefnoerd, verwijdt zich langs hoe verder;
De kindren dolen om, als fchapen zonder herder;
't Gebrek neemt nu de plaats van vroegre welvaart in,
En 't beeld alleen blijft ftaan van een verwoest gezin.
Zoo komt de man zichzelv' alle echtgeluk ontrooven;
Zoo kan de huwlijkshof nooit knop of vrucht beloven;
Vreugd, vrede en huislijk heil zien daar een open graf;
Daar bouwt geen eendragt op, daar breekt verdeeldheid af.

Hoog fta dan bij den man het tijdperk aangefchreven,
Waarin de fchoonfte taak hem wacht in 't menschlijk leven;

Rein, onvervalscht genot biedt hem die kostbre tijd.
Als 't huis een tempel is, der Godheid toegewijd;
Als Godsdienst hoogen prijs op huislijkheid doet ſtellen;
Als zij een vreugdebron voor allen op doet wellen;
Als eigen voorbeeld wekt en andren ſpoort tot deugd,
Ja zelfs ter baak verſtrekt voor ouderdom en jeugd, —
Of welvaart in 't gezin dan zij ten top gerezen,
Of 't zuurgewonnen brood het karig deel moet wezen,
Met volle korven toch wordt daar de vreugd gegaard,
Waar Liefde als Schutsgodes zich in den huiskring ſchaart.
Wie dan bij pligtbeſef zijn' hoogen rang blijft voelen,
Zal ſteeds, bij eigen heil, ook andrer heil bedoelen;
Het heil van 't algemeen, van volk en vaderland
Zal hem zoo dierbaar zijn, als 't heil van eigen ſtand.
Gelijk ons, in de reeks en gang der jaargetijden,
De zomer en de herfst door vruchten 't meest verblijden;
Gelijk in 't middaguur de zon aan 's hemels trans
Haar ſtralen 't ſchoonst verſpreidt in ſchitterenden glans;
Zoo moet het levensperk des mans ſteeds allerwegen
Het vruchtbaarst tijdperk zijn, dat andren ſtrekt ten zegen;
Zoo ſpreidt, tot veler nut, die levensmiddagſtond
't Weldadig licht van deugd en geestbeſchaving rond;
Zoo blijft de man den naam van vriend der menschheid dragen;
Zoo ziet hij 't ſchoonst verſchiet voor zijne ſchreden dagen;
Zoo ſmaakt hij 't heerlijkst loon, 't onſchatbaarst zielgenot
Van 't leven, toegewijd aan pligt, aan deugd en God.

Ja, wij vlechten
En wij hechten
Kranſen, rijk van geur en gloed,
Om de kruin dier eedlen, braven,
Die aan de aarde een voorbeeld gaven
Van beſchaving, deugd en moed.

Neêrland toont ze,
Neêrland kroont ze,
En in onverganklijk ſchrift
Staan in 's lands historiebladen
Hun beroemde heldendaden
Voor het nageſlacht gegrift.

Echtgenooten,
Zaâmgeſloten

Door den reinsten huwlijksband;
Vaders, waard dien naam te dragen;
Moeders, die het echtheil schragen,
Wonen nog in Nederland.

Ja! van 't leven,
Ons gegeven,
Rijst het leefperk van den man
Tot een hooge, onschatbre waarde.
Tal van eedlen dezer aarde,
Tal van braven, tuigt er van!

Wél, voorzeker,
Die den beker,
't Zij van vreugde, 't zij van smart,
Met een kalm gemoed blijft drinken;
Die, wat om hem heen moog' zinken,
Vrede ronddraagt in het hart!

Lofbetooning,
Deugdbelooning
Daalt op 's braven schedel neêr,
En de rijkste kroon van allen,
De eerkroon van Gods welgevallen,
Siert hem eens in hooger spheer.

J. VAN HARDERWIJK, RZ.

BRAND DOOR EENE KARAF.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Wel Edele Heer!

In de *Amsterdamsche Courant* van den 1 Junij dezes jaars, N°. 127, vind ik, onder het artikel *Duitschland*, uit *Berlijn*, in dato 25 Mei j. l., gemeld, dat er, op den 28 April bevorens, te *Koningsbergen* brand ontdekt is, door eene met water gevulde karaf veroorzaakt; en dat men geenszins vreemd was, dat de groote brand van 14 Junij 1811 op dergelijke wijze ontstaan kan wezen. Daar nu het gegeven *berigt*, zoo wel als het op hetzelve gegrond *vermoeden*, bij sommigen

zou kunnen worden betwijfeld, en deze twijfel aanleiding geven tot het verzuimen der noodige maatregelen van voorzorg, vind ik mij genoopt tot de mededeeling van het volgende voorval, door mijzelv' ondervonden, en hetwelk ter stellige bevestiging van het vermelde uit *Berlijn* strekken kan.

Vóór drie jaren bragt onze achtingwaardige vaderlandsche Dichteres en Schrijfster, Mejufvrouw PETRONELLA MOENS, eenige weken door op mijn Buitenverblijf *Willemsoord*, nabij *Overveen* gelegen. Hare logeerkamer was, aan de zuidzijde des gebouws, op de derde verdieping, aldaar mét twee schuiframen voorzien; zijnde een derde dergelijk raam in den westelijken muur des gebouws geplaatst. Doorgaans begaf zich de altoos ijverige vrouw, des morgens na het ontbijt, vergezeld van hare schrijfster, naar hare kamer, ten einde aldaar, gedurende een paar uren, te arbeiden. Op zekeren morgen verschenen de beide Vriendinnen, na volbragten arbeid, weder in den huiselijken kring, het navolgende verhalende: Onder den arbeid hadden beiden, op eens, eene onaangename lucht, als van brandend lakwerk, vernomen; dan, in het vermoeden, dat dezelve van eene lagere verdieping kwam, had men daarop geen acht geslagen; tot dat de schrijvende Juffer, toevallig opziende, aan het einde der tafel, aan welke beide gezeten waren, rook zag opgaan. Thans werd alles op één duidelijk. De drie ramen waren van *jalousiën* voorzien, en, het vertrek daardoor duister zijnde, had men eene derzelven geopend, waardoor het einde der vrij groote tafel aan den invloed der zon werd blootgesteld. Toevallig bevond zich op dit gedeelte eene, met water gevulde, glazen karaf, die, bol van vorm, de zonnestralen opvangende en in zeker punt vereenigende, de uitwerking deed van een brandglas, waardoor het wasdoek, hetwelk de tafel bekleedde, werkelijk was in brand gestoken, en het daaronder zich bevindende hout bereids geschroeid was. Men had het bluschmiddel dadelijk bij de hand, en de geheele zaak bleef zonder eenig verder gevolg. Ware inmiddels de ontbranding na het vertrek der beide Vriendinnen voorgevallen, wie had dan de noodlottige gevolgen kunnen berekenen?

Met de bovenstaande mededeeling in dit algemeen geacht en veel gelezen Maandwerk vermeen ik de aandacht mijner Landgenooten te moeten bepalen bij het gevaarlijke, om, in vertrekken, die men, gelijk slaapkamers, gedurende den dag zelden bezoekt, karaffen of ander bolgevormd glaswerk, met

water gevuld, aan den invloed en de werking der zonnestralen bloot te stellen. Immers *kan* daardoor een hevige brand ontstaan, waarvan de noodlottige oorzaak wel altijd in het duister moet verborgen blijven.

Ik heb de eer, mij, met hooge achting, te noemen,

Wel Edele Heer!

Amsterdam, 2 Junij. 1837.

Uw Ed. dienstv. Dienaar
W. H. WARNSINCK, BZ.

GIEREN - CONVERSATIE.

Vele beoefenaars der natuurlijke historie zijn van gevoelen, dat de dieren, welke wij gewoon zijn als stom of sprakeloos te beschouwen, inderdaad het vermogen bezitten, om elkander hunne gedachten mede te deelen. Dat zij in staat zijn, algemeene gewaarwordingen te kennen te geven, is onbetwistbaar; elk wezen, dat uit eigen wil geluid kan geven, heeft eene verschillende stembuiging voor genoegen en voor smart. De jagthond verwittigt zijne makkers wanneer hij het wild ruikt. De hen lokt hare kiekens door kloeken, en wanneer hun gevaar dreigt, waarschuwt zij hen door haar geschreeuw.

De vogelen hebben de grootste verscheidenheid van stemveranderingen; eene verscheidenheid, zoo rijk, dat zij bijna genoegzaam schijnt, om eene volledige spraak te vormen, toereikend voor al de behoeften van een leven, dat door het instinkt geregeld wordt en weinig vatbaar is voor verandering of verbetering. Op het gekweel en het geschreeuw der vogelen is de nieuwsgierigheid of het bijgeloof in alle tijden oplettend geweest. Menigeen heeft de taal van het pluimgedierte bestudeerd, en sommigen hebben zich beroemd, haar te verstaan.

Bekwaamheid of zelfvertrouwen in het uitleggen dier boschgesprekken heeft men gewoonlijk het meest gevonden onder de wijsgeeren van het Oosten; een gedeelte der aarde, waar de kalmte der lucht en de zachtheid der saizoenen den beoefenaar dier studie veroorloven, een groot gedeelte van het jaar in bosschen en waranden door te brengen. Doch hetgeen in het eene land door begunstigende omstandigheden mogelijk wordt, kan misschien in een ander uitvoerlijk worden door bijzondere vlijt.

Een herder in *Boheme* had zich, door langdurig verblijf

in de wouden, de kunst verworven, om de stemmen der vogelen te verstaan; althans hij vertelt met veel ernst en vertrouwen eene historie, over welker geloofwaardigheid wij de geleerden moeten laten beslissen.

„Toen ik eens," dus spreekt hij, „in de holte eener rots mijne schapen zat gade te slaan, die in het dal graasden, hoorde ik twee gieren bij afwisseling op den top van den rotsheuvel schreeuwen. Beide stemmen klonken ernstig, en schenen als over het een of ander te raadplegen.

„Mijne nieuwsgierigheid behield de overhand over mijne zorg voor de kudde. Langzaam en in het diepste stilzwijgen klouterde ik van rots op rots, tot dat ik eene kloof vond, waar ik zitten kon zonder te ontrusten of ontrust te worden.

„Spoedig bemerkte ik, dat mijne moeite zich wel beloond zou zien, want op eene naakte uitstekende punt der rots zat eene oude gier met hare jongen bij zich, welke zij in de kunsten van het gierenleven onderwees, en bezig was door deze laatste les tot hun afscheid en vertrek naar afgelegene bergen en hemelstreken voor te bereiden.

„„Mijne kinderen," sprak de gier, „gij zult mijn onderrigt te minder behoeven, daar gij zoo lang mijn voorbeeld voor oogen gehad hebt; gij hebt mij het hoen van de hoeve, de lamprei uit het bosch en het geitebokje uit de weide zien wegvoeren; gij weet, hoe uwe klaauwen in uwe prooi te slaan, en, met dezelve beladen, uw evenwigt onder het vliegen te bewaren: maar gij herinnert u, dat er nog smakelijker spijs is, dan dit alles; menigmaal heb ik u op menschenvleesch onthaald." — „Zeg ons, waar de mensch te vinden is, en waaraan wij hem kennen kunnen; zijn vleesch is zeker het voedsel, dat de natuur voor de gieren bestemd heeft. Waarom hebt gij nooit nog een mensch in uwe klaauwen naar ons nest gebragt?" — „Hij is ons te plomp en te zwaar," zei de moeder; „vinden wij een mensch, dan is al, wat wij doen kunnen, het vleesch van zijn ligchaam te scheuren en de beenderen op den grond te laten liggen." — „Maar, als de mensch dan zoo groot is," hernamen de jongen, „hoe doodt gij hem dan? Gij vreest voor wolf en beer, hoe komt het dan, dat de gieren sterker zijn dan de mensch? Kan hij zich nog minder verweren dan de schapen?" — „Wij zijn zoo sterk niet als de mensch, en nu en dan twijfel ik zelfs, of wij wel zoo verstandig zijn. Ook zouden de gieren zelden zijn vleesch tot hunne spijs kunnen maken, zoo niet de natuur, die hem tot ons gebruik bestemd heeft, hem eene zonderlinge woestheid had in het hart gestort, welke ik in geen ander wezen, dat op aarde zijn voedsel vindt, bemerkt heb. Menigmaal gebeurt het, dat twee kudden menschen elkander ontmoeten en de aarde van gedruisch doen daveren, terwijl zij de lucht met vuur en rook vervullen. Zoodra gij zulk een gebulder verneemt en vuur langs den grond ziet voortschieten, zoo haast u, zoo snel gij vliegen kunt, daarheen, want zeker zijn er de menschen

bezig elkander te vernielen; gij zult alsdan den grond rookende van bloed en met lijken bedekt vinden, van welke vele reeds verminkt en vaneen gereten zijn, tot meerder gemak voor de gieren." — „Maar, als de menschen dan hunne prooi gedood hebben," zei een der leerlingen, „waarom eten zij die dan niet op? Heeft de wolf een schaap gedood; dan duldt hij niet, dat de gier het aanroert, vóór hij zelf zijn bekomst heeft. De mensch is immers ook eene soort van wolf?" — „De mensch," hernam de moeder, „is het eenige beest, hetgeen doodt, wat het niet verslindt; en het is juist deze hoedanigheid, die hem tot den weldoener van ons geslacht maakt." — „Maar, zoo de mensch onze prooi voor ons slagt, en die voor ons gebruik laat liggen," vroeg het jong, „wat behoeven wij ons dan moeite te geven, om zelven buit voor ons te vangen?" — „Omdat," gaf de moeder ten antwoord, „de menschen somwijlen langen tijd stil in hunne holen blijven. Bejaarde gieren zullen u waarschuwen, wanneer gij hunne bewegingen moet gadeslaan. Zoodra gij menschen in eenen grooten hoop bij elkander ziet, zich bewegende gelijk eene vlugt ooijevaars of ganzen, dan kunt gij u verzekerd houden, dat zij op de jagt zijn, en dat gij u binnen kort op menschenbloed vergasten kunt." — „Maar al evenwel," hervatte het jong weder, „zou ik gaarne willen weten, waarom zij toch elkander om hals brengen; ik voor mij zou nooit kunnen dooden, wat ik niet eten kon." — „Kind," zei de moeder, „dit is eene vraag, die ik u niet beantwoorden kan, schoon ik voor den schranderften vogel van dit gebergte doorga. Toen ik nog jong was, bezocht ik menigmaal het nest van een' ouden gier, die op de Carpathische rotsen woonde; hij had veel in de wereld opgemerkt; hij kende rondom zijne woning, in alle rigtingen, de plaatsen, waar prooi te vinden was, zoo ver als de sterkste wieken, tusschen het op- en ondergaan der zomerzon, eenen vogel dragen kunnen; jaar uit jaar in had hij zich met het ingewand der menschen gevoed. Zijne meening was, dat de menschen slechts den schijn van dierlijk leven hebben, maar dat het inderdaad planten zijn, die zich bewegen kunnen; en dat, even als de takken van de eikenboomen door den stormwind tegen elkander geslingerd worden, opdat de zwijnen zich met de vallende eikels zouden kunnen mesten, even zoo de menschen, door de eene of andere onbegrijpelijke magt, tegen elkander worden gedreven, tot dat zij hunne beweegkracht verliezen, opdat er spijs moge komen voor de gieren. Anderen meenen onder deze kwaadaardige schepselen iets bemerkt te hebben, dat naar kunst en orde gelijkt, en vogels, die naderbij hen zweven, willen weten, dat er onder elke kudde één is, die bevelen aan de overigen geeft, en die meer bijzonder zich verlustigt in een geweldig bloedbad. Wat het wezen mag, dat hem op zulk eenen voorrang regt geeft, weten wij niet: zelden is hij de grootste of de vlugste; maar door zijne drift en vlijt toont hij, meer dan eenig ander, een gierenvriend te zijn."

MENGELWERK.

IETS TER VEREERING

VAN MIJNEN VRIEND

CORNELIS WILLEM WESTERBAEN,

DOOR

Mr. JERONIMO DE VRIES. (*)

Gelijk in de natuurlijke, ftoffelijke en zigtbare wereld alles verfcheidenheid is, geen blad aan een' boom, geene bloem op het veld, geen menfchelijk gelaat gezegd wordt volftrekt gelijk aan een ander te zijn, en er toch, door eene grootfche en onbegrijpelijke overeenftemming van zoo veel verfchillends, het Godewaardigst geheel wordt gezien en bewonderd, zoo ook is het in de onzigtbare, geestelijke wereld en in den zedelijken mensch; geen aard, geen vermogen, geene ziel, om zoo te fpreken, aan een ander gelijk. Welk een rijkdom en verfcheidenheid, welk een fchat van opmerking, vergelijking en leering hierdoor ontftaat, laat zich ligt befeffen. Mogten wij flechts goede fcholieren zijn in deze fchool onzer opleiding tot hoogere beftemming! Mogten wij dezen fpiegel flechts gebruiken ter onzer verbetering en behoudenis! Dank zij ook daarvoor der Goddelijke Voorzienigheid, dat zij eene redelijke oordeelkunde ons niet onthield! Door haar leeren wij, van zoo veel verfchillends,

(*) Niet lang na zijnen dood, op den 22 Februarij 1832, met eenige verandering voorgelezen in de Maatfchappijen *Felix Meritis*, het *Nut van 't Algemeen* en *Nut en Befchaving*, van alle welke de Steller Hoofdbeftuurder of Honorair Lid was. Het ftuk wordt thans, op dringend verzoek der Weduwe, hier medegedeeld, zoo als het in de Afdeeling *tot Nut van 't Algemeen* te *Amfterdam* is voorgedragen.

van zoo onderfcheidene hoedanigheden en eigenfchappen, het beste te kiezen en dat ten onzen nutte te bezigen. De befchouwing van ieders ftrekking, aard, aanleg, inborst en geestvermogens geeft een ruim veld, om vrucht tot eigene verbetering in te oogften; maar vooraf moeten wij eenen vasten grond bij ons leggen van ootmoed, nederigheid en leerzaamheid. Bovenal moet liefde de hoekfteen zijn onzer beoordeeling. Zij toch vergeeft gaarne en veroordeelt niet; zij verheft het goede; zij bedekt hetgeen daarvan fchijnt af te wijken; zij haat alle verkleining van anderen, om op dien valfchen grondflag eigene verheffing en verhooging te bouwen. Integendeel, zij fpoort het kenmerkend goede ijverig bij anderen op, toetst zich en het gebrekkige in zich daaraan, geniet dankbaar en roemt hoogelijk de groote, ruime en uitgeftrekte gelegenheid van opmerking en keuze. Deze erkentelijkheid, deze opmerking, deze keus te openbaren en als met den vinger bij levenden aan te wijzen, zou den van nature hoogmoedigen mensch nog trotfcher maken. Met hem te prijzen, doet men zijnen ijdelen waan klimmen.

„ Met den dwazen mensch te prijzen,
„ Doet men zijnen hoogmoed rijzen,
„ Moeder van zijn' droeven val." (*)

Maar wanneer de zerk zijn gebeente dekt, wanneer hij van zijnen arbeid rust, en het loon van hetgeen *hij* gedaan heeft inwacht of geniet, dan ftaat de voorraadfchuur zijner geopenbaarde werken voor ons open, en wij oogften op den akker, waarin hij zaaide en ploegde; dan is het ons gegund, het goede van hem tot opwekking, fpiegeling en verbetering na te gaan. Dit is — God te verheerlijken in den mensch, naar deszelfs beeld gefchapen; dit is — ruimen adem en liefelijken geur op te halen in den lusthof van Gods liefde in en omtrent den mensch. Om duidelijker te fpreken — eene oordeelkundige befchouwing van het prijzenswaardige, van het kenmerken-

(*) JER. DE DECKER, *Rijmoef.* D. II, bl. 378.

de goede, van het leerzame en toepasselijke in hen, die wij kenden, is, na hun verscheiden, goed en nuttig. Zoo dacht ik onlangs bij mijzelven, het afsterven van vele letterkundige vrienden nagaande. Het verschil inzonderheid van twee onder dezelve, BILDERDIJK en WESTERBAEN, trof mij. De felle gloed des eenen overtreft zeker zeer het stille en zachte des anderen; zij verschilden in aard en gaven. Wie durft, om na te sporen, te leeren, te waarschuwen, te genieten, de schatkamer van kennis, wetenschap, vernuft en smaak van eenen BILDERDIJK opensluiten? Wie huivert niet, den sleutel op te vatten, ik laat staan binnen te treden, zonder vrees van door de uitstorting van zoo rijken hoorn van overvloed belet of oversteipt te worden? Mijne kennis en krachten althans zijn tot die stoutheid niet berekend. En toch ontzeg ik mijzelven den lust niet, om in zoo Oosterschen lusthof eenig bloempje van liefelijken geur en kleur eens op te zamelen, en dat te strooijen op het graf van dien wonderbaren en schier onverklaarbaren, die mij in zijn leven dierbaar was, en na zijnen dood in meer dan één opzigt roemwaardig voorkomt. Zekerder, liefelijker en stichtelijker is het intusschen, neder te zitten bij de stille, rustige grafplaats van eenen WESTERBAEN.

Gij allen, Toehoorders, hebt CORNELIS WILLEM WESTERBAEN gekend; gij allen weet, wat en wie hij voor u en voor uwe Maatschappij geweest is. Hij was Medelid en Bestuurder van uwe Afdeeling, Hoofdbestuurder, gemagtigde tot onderscheidene werkzaamheden, en driemaal uw algemeene Voorzitter. Hij was het, die uwentwege dit lokaal inwijdde, in alles goeds u voorging, en het doel uwer Maatschappij in het harte droeg, daarvoor leefde, en tot den laatsten ademtogt het nut van zijnen evenmensch, op alle hem gegunde wijze, met alle hem gegunde vermogens, bevorderde. Het laatst u medegedeeld algemeen verslag heeft hem u reeds eenigzins doen kennen. Zijn waardige Ambtgenoot en medestrijder bij u en elders in alwat edel, goed en nuttig is,

NICOLAAS SWART, heeft hem in eene treffende Leerrede inderdaad onverbeterlijk geſchetst; en het zou dwaas en vermetel in mij zijn, iets te willen voegen bij een voor plaats en gelegenheid zoo goed geheel.

Gelijk Voorzitters der *Leydſche* en *Utrechtſche* Genootſchappen, waarvan hij met regt Lid was, over hem redevoerden; gelijk een VAN DER HOEVEN bij zijn graf ſprak; gelijk een M. C. VAN HALL bij zijn leven, een BRESTER en anderen bij zijnen dood over hem hun gevoel in uitnemende dichttaal uitſtorteden, vermag ik het niet: en echter ſprak ik gaarne nog eens over hem, niet ter wijziging, veelmin ter verbetering van het reeds geſprokene, maar om mijn eigen hart lucht, u, Toehoorders, eenig genoegen te verſchaffen, zijne waarde, als Mensch en zeer verdienſtelijk Letterkundige, naar deze plaats en gelegenheid mij voegende, te ſtaven, en alzoo het werk mijner voorgangers te onderſteunen. Verleent mij, niet om mij en het mijne, maar om mijn doel en onderwerp, u zeker lief en waard, eene toegenegene en inſchikkelijke aandacht!

Onder zoo vele en zoo verſchillende hoedanigheden bij den mensch is er ééne, die niets gemeen heeft met rijkdom, kunst of wetenſchap, en echter meer ſchats bevat dan *Peru's* mijnen. Zij is het ware zout des levens; zij hecht, bindt, ſiert, verwarmt alles; den kundigſten en onkundigſten kan zij even eigen zijn; zij is geldig boven roem en eer, waarvan zij afkeerig is, en die zij als tegen wil en dank toch inoogst; zij is de ware aantrekkings- en zwaartekracht: zonder haar is kennis zelfs gevaarlijk, geleerdheid een werktuig niet zelden om te ſchaden, menſchenkennis nadeelig. Lieden, van die eigenſchap verſtoken, moet men mijden; hen, die daarvan doortrokken zijn, zoekt, acht, eert en bemint men. Geen rang, geen ſtand is er van uitgeſloten. Hare voortreffelijkheid is zoo groot, dat de booze zelfs haar kleed leenen wil en moet, om het dàn eerst weg te werpen en zich in zijne ware gedaante te vertoonen, wanneer hij zijne prooi meester is. De bedoelde eigen-

fchap geeft aan onszelven en anderen eene gemakkelijkheid, kalmte, eenvoud en genoegelijke gelijkheid, waarvan toenadering, vertrouwen, mededeeling en uitftorting de onaffcheidbare gezellinnen zijn. Zonder haar is ook het grootfte en verhevenfte klein; met haar wordt het geringe zelfs veel en groot. Deze voortreffelijke en geprezene eigenfchap zetelt in den Hemel in hare volmaaktheid.

Gij verwacht iets groots, iets verhevens, Toehoorders! Gij zult u bedrogen vinden. Maar neen — niets is groot, dat niet goed is tevens. *Goedheid*, M. H.! of wilt gij *goedaardigheid*, *goedhartigheid*, *rekkelijkheid*, *gemakkelijkheid*, *zachtmoedigheid*; dit alles toch begrijpen wij in hetgeen wij, in den dagelijkfchen zin, door en bij een regt *goed* mensch verftaan; *goedheid* is de bedoelde eigenfchap. Die goed, dat is die zacht, wèl en liefderijk gefteld is in zichzelven, is het ook jegens anderen. Voor allen wèl te *willen*, aan zoo velen mogelijk wèl te *doen*, belang te ftellen in alles, wat ons omringt, daarvan bronnen tot mededeeling en hulpe af te leiden, hart en vermogens ruim en open te toonen en te hebben, mede te voelen en mede te lijden, balfem ter vertroosting, door woord en leer, van meewarige lippen in den boezem van den lijdenden over te ftorten — dit moge de wereld dagelijksch of zwak en gering noemen, het is de ware fterkte en kracht, die ons het hoofd fier ten hemel doet heffen. Met koorden der liefde, vrede en vreugde binden wij daardoor mensch aan mensch, hoeveel te meer vriend aan vriend, maagfchap aan maagfchap! Uit den rotsfteen der ware goedheid, waarop men vast en rustig zich nederzet en vrede heeft met alwat ons omringt, ontfpringen bronnen van deugden, die doorvloeijen ten eeuwigen leven. Is de goedhartige, de goedaardige rijk, zijn goud heeft dubbelen luister; de gift van zijne hand doet den gever meer goed dan den beweldadigde. Hij neemt, hij geeft toch niet van het zijne, maar van dat, wat hij van hooger Gever flechts leende en in deszelfs naam ter leen

weder overgeeft. Is hij magtig, geleerd, kundig, bekwaam, niemand schijnt het minder te weten dan hij zelf, en men eert hem daarom te liever en te geruster, terwijl die bekwaamheden, ten behoeve van anderen uitgezet en besteed, met woeker terugkeeren. Goedheid is de ware grootheid, het ware sieraad van alle standen. Is de goede, liefderijke man Leeraar van de Godsdienst, zijn hart, zijn leven, zijn dagelijksche omgang zijn nog welsprekender dan de reine, onopgesmukte, hartelijke toespraak, aanmoediging, opbeuring, waarschuwing, die hem van de lippen vloeijen; zijn minzaam oog, zijn kalm gelaat, zijne hartelijke deelneming, zijn wèl denken en wèl doen spreken nog beter taal dan zijne beste Leerrede. Hoe kundig, geleerd, vol kennis en wetenschap hij zijn moge, zedigheid verbiedt hem, iets van het zijne eenen ander op te dringen; neen, hij verbergt liever zijn weten boven dat van anderen, om den schijn van eenige meerderheid en meesterschap te vermijden. Hij is kalm, inschikkelijk, zoo lang het geene beginsels van waarheid, regt of vrijheid geldt, maar als het die geldt, ook vurig en onverzettelijk. Goed te doen, nuttig te zijn in stilte, zonder opzien en schittering, nederig, weldadig, opbeurend, liefderijk, verdraagzaam, toegevend, Godvreezend, kalm van leven, rustig in zijn sterven, — zietdaar zijn doel en veelal zijn loon!

Ik beken het, mijne Vrienden, deze inleiding is wijdloopig, welligt naar het oordeel van sommigen te stout, te sterk, maar zeker is zij niet overtollig of zonder stellige toepassing op mijn onderwerp. *Goedheid* en *kunde* waren het inzonderheid, die mij steeds zoo zeer in onzen WESTERBAEN troffen en bekoorden. Bij anderen vond ik welligt ruimer omvang van kennis, dieper inzigt, meer kracht en stoutheid, meer drift om het kwade en verkeerde met wortel en tak uit te roeijen, maar ook hun leven was woelig, zij zelve onrustig, onzeker, dikwerf terugstootend; WESTERBAEN was en bleef steeds rustig, kalm en aantrekkelijk. Grondig was inderdaad zijne geleerdheid, veelvuldig zijne kennis en fijn zijn

oordeel; smaak, stijl, schikking en wending, kieschheid, orde, schildering kenmerken zijne werken, gelijk ik u met proeven zal pogen aan te toonen; maar zijn hoogste doel was en bleef daarbij, zijnen natuurgenoot te verlichten, te beschaven, te veredelen, tot de echte en onloochenbare vrijheid van denken en braafheid van handelen te brengen, niet op meesterachtigen, maar op zachten, innemenden toon en wijze, echter ook niet zonder verheffing en stoutheid, waar het pas gaf. Zuiver van hart, vreedzaam van inborst, gehecht aan onopgesmukte Godsdienst en deugd, afkeerig van op eens anders vrijheid in te breken, wars van spitsvindigheid, wijsgeerige en godgeleerde twisten, zocht hij te regt te brengen in liefde. Daartoe was bijzonder bevorderlijk deze zijne goedaardigheid en zachtmoedigheid, geschraagd door geleerdheid en menschenkennis. Bescheiden en nederig, achtte hij een' ander hooger dan zichzelven; en echter verloor hij nimmer de achting voor de waarheid, die hem boven alles dierbaar was, en welke hij nooit ophield te verdedigen en te handhaven, noch ook de achting voor zichzelven, die hem zoo regtmatig toekwam, uit het oog. Zoo veel mogelijk toegevend, ja schijnbaar zwak, was hij slechts sterk en moedig, als het de verdediging van Godsdienst en deugd of de eer des naasten gold. Niet afkeerig van lof in te oogsten van hen, die hij zelf lofwaardig rekende, zocht hij nimmer dien van eene onkundige menigte, maar van de weinigen, in welke hij, en die in hem belang stelden. De edelste gevoelens blijken uit zijne werken, hetzij hij van anderen overbragt, of eigene gedachten ontwikkelde, of vrienden ter eere en tot lof sprak. Kieschheid en waarheid, hem uit het harte geweld, werden in zijne schriften als overgestort. Zijne vertalingen, (om van SCHRÖCK's *Algemeene Wereldgeschiedenis voor jonge lieden*, in zes deelen, niet te spreken) inzonderheid die uit het *Latijn*, waaronder de Intreerede van zijnen Vriend, den Hoogleeraar VAN DER HOEVEN, *over den echten Uitlegger der H. Schriften*, *den echten Godgeleerde*, maar

bovenal de Gedachtenisrede van den Hoogleeraar D. J. VAN LENNEP op mijnen onvergetelijken Oom JERONIMO DE BOSCH, durf ik meesterlijk, bijna onverbeterlijk noemen. Om mannen en vrienden als CORNELIS ROGGE, wiens nagelatene Leerredenen hij in 1807 uitgaf, te vereeren; om Lof- en Lijkredenen op den edelen JOHANNES LUBLINK *den Jongen*, op den braven en kundigen MARTINUS STUART te schrijven, zoo als onze WESTERBAEN, op den eersten in 1817, op den laatsten in 1827, gedaan heeft, moest men zoo vlijtig als hij hebben leeren doorgronden ieders bijzonderen goeden aard, kunde, hart, verstand en verdiensten. Wanneer hij het edele en goede van zoo edele en goede menschen, van brave Geleerden voordroeg, kon men aan toon, houding, stijl, voordragt, ja aan alles merken, hoe het hem een wellust was, over goeden vrij en ruim uit te weiden, van brave en verdienstelijke vrienden wèl en goed te spreken. Met edel vuur werd hij bezield, als hij den geschonden naam van een goed Dichter of beroemd Staatsman mogt verdedigen. Hiervan strekt zijne verdediging van PIETER DE GROOT in 1823 ten bewijze. De roem van het Vaderland was hem inzonderheid dierbaar. Wat hij schreef, is er vol van. Sprekende bewijzen vinden wij er van in alle zijne werken, in den ten jare 1816 uitgegeven *Brief van* DE RUITER *aan* VAN BEUNINGEN, en in de in 1806 gehoudene *Lofrede op* JACOB SIMONSZOON DE RIJK. Trouwens, zedekunde, Godsdienst en vaderlandsliefde zijn in al de schriften van WESTERBAEN zoo verbonden en vermengd, dat men niet kan afzijn, den man en den burger tevens lief te hebben, in wien dit alles zoo uitnemend vereenigd was. *Heldenmoed*, *Vrijheid*, *Vaderland*, *Verlichting*, *Beschaving* waren de woorden, die wij als opschriften en hoofdleering telkens, zelfs in sommige zijner leerredenen, ontmoeten. In alles, wat hij sprak of schreef, maakte dit de hoofdtoon uit. Het was hem bijna onmogelijk, bij eenig bijzonder voorval, niet van Vaderland, Vrijheid, Heldenmoed en Koning te

gewagen; zijne ziel was er te vol van, en, ſchoon anders geen vriend van het uitgeven van leerredenen, beter geſchikt om gehoord dan gelezen te worden, (de zijne maakten meestal eene uitzondering) moesten zulke, bij bepaalde gelegenheden, die hij nooit verzuimde, gemaakt, het licht zien, en zij vereerden hart, verſtand, ſtijl en vaderlandliefde van den edelen WESTERBAEN.

Het is iets kenmerkends in WESTERBAEN's ſchriften, gelijk het ook in zijn verkeer was, en getuigenis gaf van de edelheid van zijn hart, hoe liefderijk hij alles als in de beste vouw poogde te ſlaan, en naar den gunſtigſten kant, ter leering, ter bemoediging, ter opbeuring, te wenden. Zijn opmerkzame geest en lust, om iets ten goede bij te dragen, deed hem ſteeds ſpreken naar de behoefte van tijd en omſtandigheden. Zoo verhandelde hij in 1818 over *Verlichting en Beſchaving des Volks, als de voorname waarborgen van den roem en de welvaart van ons Vaderland*; gaf in 1821 eene *Aanſpraak op 's Konings Verjaardag* in het licht; ſprak in 1823 *over eenige voordeelen van onzen tijd en ons Vaderland*; in 1825 *over den Invloed, dien de Rampen, inzonderheid die der natuur, kunnen hebben op de grootheid van den mensch*; in 1830: *Het Vaderland een heiligdom*; in 1831 tegen *de moedeloosheid ten aanzien van het behoud onzes Vaderlands*, en: *Leve de Koning!* Vroeger, in 1814, deed hij openlijke en dankbare *Hulde aan onze verlosſing uit Franſche dwingelandij*; gelijk hij in 1815 *Moed en kracht tegen den man des bloeds* aanprees, en *Opwekking tot dankbare hulde aan God* gaf. Alle deze uitgegevene ſchriften zijn vol van de edelſte gevoelens, proefſtukken van ſtijl en ſmaak. Het zijn bewijzen, hoe Godsdienst, Zeden, Vaderland en Vrijheid ten diepſte den braven en edelen WESTERBAEN in het gemoed gegrift waren. Zijne groote leer, door hemzelven beleefd en openlijk in den jare 1811 uitnemend in het helderst licht geſteld in eene opzettelijke Verhandeling, was, dat *de mensch in zichzelven voornamelijk zijn geluk moet zoeken*. Inderdaad,

hij zocht en vond zijn geluk in zichzelven; hij dacht en schreef niet anders dan hij was en leefde. En ik schroom niet, hem, na mijnen Oom JERONIMO DE BOSCH en NIEUWLAND, wiens *Gedichten en Redevoeringen* ik hem daarom in 1824 opdroeg, den zachtsten en beminnelijksten Geleerde te noemen, die mij immer ontmoet is. Opoffering was hem geene moeite, en aan deze vrucht is de liefde toch alleen te kennen. Van alle hardheid, van alle scherpte, geweld en partijdigheid had hij den beslissendsten afkeer.

Er leefde, M. T., in de meest brandende hitte en woede van het partijzieke *Rome*, in de dagen der opvolgende en zich verslindende Driemanschappen, een man van ridderlijk geslacht en, dat meer geldt, van ridderlijk gemoed, TITUS POMPONIUS ATTICUS. De beste lofspraak, die ik immer op hem hoorde, was eene schimprede tegen hem, omdat hij geen partij wilde kiezen. In de partijziekte van zijnen tijd bleef hij-alleen gezond en onbesmet. Onder de verslindende dieren te *Rome*, erger dan leeuwen of tijgers, die hunne gelijken nog ontzien, bleef hij-alleen mensch. Deze weldoener en helper van alle verdrukten was de man uit de oudheid, wien WESTERBAEN den beminnelijksten keurde. Geen wonder — hier had overeenstemming van hart en gevoelen plaats. In 1807 sprak WESTERBAEN over de onpartijdigheid, zachtaardigheid, liefdadigheid, over het kalm, vast, edel karakter en de bekwaamheden van dezen vriend van CICERO, en sprak zóó, als één WESTERBAEN over een' ATTICUS spreken kon en moest. Hij schilderde hem, vrede predikende, helpende, weldoende, doch tevens zich van het staatstooneel, dat is destijds veelal van het tooneel van moord, muiterij, vervolging en roof, onthoudende, naauw gewikkeld in het kleed van zijne eigene deugd en bekwaamheden; een voorbeeld voor allen, zelfs in menig opzigt voor den Christen, wiens leer en leven *liefde* zijn moest, en het echter zoo zelden is, omdat het Christendom miskend of niet beleefd wordt.

Den invloed van het gezegend Christendom op de ware verlichting van het menschdom verkondigde WESTERBAEN openlijk en welſprekend, in den jare 1813, met diep en innig gevoel en met dien uiterlijken rijkdom van taal en uitdrukking, welke hem dàn vooral bezielde, als de kracht en invloed der Blijde-Boodſchap hem hooger ſtemde, hem warmte, ruimte, heldenmoed en verheffing aanbragt.

De pogingen tot geestelijke en ſtaatkundige onderdrukking in al hare zwartheid af te ſchilderen; vrede, verdraagzaamheid, goed onderwijs, redelijke volksverlichting, gepaste beſchaving van den geest te bevorderen en te verſpreiden: zietdaar wat WESTERBAEN in zijnen beperkten kring beoogde en volvoerde! Ongaarne, ja onwillig trad hij buiten denzelven, en zijn geheele wezen en beſtaan waren van dien aard, dat op den voorgrond te treden, vooral in eenige ſtaatkundige loopbaan, geheel buiten de grenzen zijner roeping en wenſchen lag. Het ligt echter in den aard der ſtaatsomwentelingen, dat men hen, die men tot zeker bepaald doel geſchikt acht, uit den ſtillen omvang hunner gewone en geliefde bezigheden roept. Zoo werd WESTERBAEN in 1798 tot het Intermediair Stadsbeſtuur te *Utrecht* (waar hij destijds en wegens den aftogt der *Engelſchen* en wegens de verjaring daarvan openlijk en welſprekend feestvierde) buiten zijnen kring geroepen. *Buiten zijnen kring?* — neen; want men wilde het *Onderwijs* verbeteren, eene Commisſie of afdeeling van onderwijs afzonderen, en behoefde één gemagtigd man en bekwaam penvoerder; daarom werd hij gekozen, daarom onttrok hij zich niet, en werd zijne opoffering beloond met de edelſte zelfvoldoening en vergelding. Naar aller uitſpraak, zelfs van de voornaamſten en vermaardſten des tijds, waaronder een HERINGA, verwierf hij, door voorzigtigheid, onpartijdigheid, toegevendheid en vastheid, ja kracht en doorzetting, waar het pas gaf, de goedkeuring van allen.

Het is eene verkeerde opvatting, die menigeen bedriegt, dat de goedaardigſte, zachtſte, toegevendſte men-

ſchen zwak en ligt buigzaam zijn; neen, de meest mogelijke liefde en toegevendheid zijn met vasthouden aan pligt en waarheid ten naauwſte verbonden, ja maken een deel der ware *zelfſtandigheid* uit, gelijk nog onlangs de welſprekende Leeraar BOEKE te regt aantoonde. Zoo bedroog zich menigeen ook in onzen WESTERBAEN, en meende hem overwonnen, tot dat hij met edele zelfopoffering, na al het mogelijke toegegeven te hebben, voor waarheid, den grond, den toetsſteen der ware zelfſtandigheid, zich gelden deed. De Wetten, Reglementen en Publicatiën *over het Onderwijs*, die WESTERBAEN voor de Stad en Provincie *Utrecht*, en ook *tot Onderzoek der Leermeesters* ontwierp, zijn voor den grond en hoekſteen van het geheele gebouw van een verbeterd lager Onderwijs in *Holland* en elders welligt te houden. Zij werden niet alleen ontworpen, goedgekeurd en afgekondigd, maar des te vaster gehandhaafd, naar gelange de meestmogelijke toegevendheid, zachtheid en goedaardigheid het ſtreng vasthouden van de weinige, maar onwankelbare, beginſels onderſteunden. Schoon dan ook de *Franſche* invloed veel nationaals toen verduisterde, de les van HUIG DE GROOT, aan de *Franſchen* in hun land gegeven, om toch bij zoo veel uitnemende voorſchriften en wetten *ééne* te maken, die de andere deed houden en uitvoeren, was hier onnoodig; maar het hart, het verſtand, de moed en goedheid van eenen WESTERBAEN deden in *Utrecht*, wat een COENRAAD WERTZ, uit uw midden, hier deed. Die hetgeen WESTERBAEN, tijdens zijn deelnèmen aan het Stadsbeſtuur, vooral wat het Onderwijs aangaat, met mij aandachtig heeft gadegeſlagen, zal ook in dit opzigt, vrij van vooroordeel, zijne edele pogingen, zijne werkzaamheid zegenen. Met veel meer genoegen echter dan hij was opgetreden trad hij in 1803 uit het Stadsbeſtuur; doch was niet gewoon van zijn deelgenootſchap daaraan in het vervolg te zwijgen, als had hij zich deswege te ſchamen. „*Andere tijden*," zeide hij, „*andere zeden.* Ik dank Gods hulp, dat ik door

voorbeeld, door zachte teregtbrenging, ook in dezen kring, veel kwaads voorgekomen en welligt iets goeds gedaan heb."

Meer nog in zijnen kring, meer goeds, meer eigenaardig nut ſtichtte WESTERBAEN als Leeraar van de Godsdienst. Hij predikte die echter best door zijn leven en verkeer. De woorden, uit zijn zacht en teeder hart opgeweld, waren woorden van gematigdheid, liefde en vrede. Hij was niet anders in huis, in het gemeene leven, bij vrienden, dan op den leerſtoel. In onſtuimige vergaderingen zagen de twistenden op hem, lieten de meest verwijderde gemoederen en gevoelens zich dikwerf door hem tot elkander brengen. Bij ziekte, bij treffende verliezen of omſtandigheden kwam de kalmte met hem als ter kamer, of bij de legerſtede, in. Ook vóór hij nog geſproken had, ſcheen er reeds eenige leniging van de ſmart plaats te grijpen; de tranen, die hij zelf ſchreide, lokten die uit van het beklemde gemoed, dat hij troostte en lucht gaf. Een aanminnige blik, een handdruk vervingen niet zelden woorden, die, gebezigd, kort, krachtig, weloverdacht en juist gekozen waren. Hij was een ware Verkondiger van de Godsdienst, een bode des vredes, en ſcheen ook hierin, gelijk in alles, niets liever te willen, niets hartelijker te wenſchen, dan, zoo veel mogelijk, als Mensch en Leeraar, het beeld te vertegenwoordigen van dien goeden en grooten Meester, dien hij boven alles liefhad, wien hij met ongekreukte trouw diende, voor wien hij leefde, en in wiens eeuwiggezegende Verlosſing hij roemde, waar het pas gaf. Anderen tot het Christendom op te wekken, daarop was hij ſteeds bedacht; maar ontijdige bekeeringslust was verre van hem. „Door ons leven," zeide hij, „ſpreekt en wint men het best voor de Godsdienst, die men belijdt." Alle twistzucht, haarkloverij, en onnoodige afzondering der Christenen onderling, was hem ten eenemaal tegen de borst; en nog klinkt mij zijn woord in de ooren, toen hij aan iemand, die hem angstvallig onderhield, of niet, bij het gemis van Godgeleerde

Studenten, de Kweekschool der Remonstranten, waarvan hij Curator was, en alzoo dat Kerkgenootschap, wellligt zou kunnen vervallen, toevoegde: „Het zou bedroevend zijn; maar wat geef ik om eene zigtbare kerk, om kalk, hout of steen, om Societeit of kas, zoo de Vrijheid en zuivere Leer zijn behouden? De onzigtbare ineensmelting van harten en zinnen tot éénen Heer, Verlosser en Zaligmaker, in Geloof, Hoop en Liefde, is toch beter, dan de ophooping van vele menschen in één gebouw." Nooit hoorde ik hem van één eenig Kerkgenootschap, nooit van eenig mensch iets ten nadeele zeggen. „Liefde wekt liefde," was zijn woord; „om liefde te koopen, is liefde de beste munt."

In kerk, in huis, in geleerde en andere Maatschappijen (van vele toch was hij lid), in iederen kring was hij welkom, geëerd en bemind, zoo om zijne toegevendheid en rekkelijkheid, als zuiverheid van zeden en kalme wijsheid. Van tijdelijke middelen eenigzins in ruime mate voorzien, en zonder kinderen, leefde hij met eene geliefde Gade stil voor zichzelven, hoogst nuttig en weldadig voor anderen. In huiselijk verkeer, en nog liever in eenzaamheid, oefende hij zichzelven, was liefst met weinigen, leefde voor zijne Gade en vrienden, ten goede van zijne Gemeente, ten beste van letteren, menschelijkheid en Godsdienst, in alle opregtheid en eenvoudigheid des harte. Niemand hinderde hij; niets dreef hij door; zijn omgang was als zijn stijl, gekuischt, gemakkelijk, eenvoudig, en toch vol belangwekking, nadruk en verheffing.

Het kan zijn, M. H., dat ik mij bedriege, en als keurmeester van stijl mij op te werpen, zou de dwaasheid en vermetelheid zelve zijn; maar ik mag toch hier wel in het openbaar erkennen, dat ik den stijl van WESTERBAEN voor uitnemend, allerkeurigst, zuiver en treffend houde. De zinsneden zijn kort, welgerond, vloeijend, welluidend; de woorden eigenaardig, juist gekozen; de beeldspraak, tegenstellingen, vergelijkingen natuurlijk, eenvoudig en toch krachtig; de gang van het

geheel is vol orde, ongedwongen, rustig bij den aanvang, toenemend bij den voortgang, vol klimmende verheffing aan het einde; de edelste zaken zijn op het keurigst voorgedragen. Het is waarlijk te bejammeren, dat veel van hem zoo in losse stukjes verspreid is, en het zou eene weldaad zijn, zoo mogelijk, die in éénen bundel te vereenigen.

Ik vroeg mij wel eens, waarom men zoo dikwerf uit Dichters en zoo zelden uit Prozaschrijvers proeven aan anderen mededeelt. Is dan alle stijl niet in zeker opzigt gebonden? Zijn gehoor, maat, gang, welluidend verband ook niet hier geldig? Is het geven van proeven en voorbeelden niet hier nog nuttiger en van meer bruikbare en bepaalde toepasfing? Ik waag het, onder bepaalde opschriften, korte en weinige proeven mede te deelen van WESTERBAEN's stijl, die, hoezeer uit zamenhang en verband gerukt, toch beter en warmer overtuiging zullen aanbrengen, dan mijne koele en ongestaafde lofspraak. Ziethier dezelve!

Verlichting en Beschaving, met name bij ons.

Een verlicht en beschaafd volk kan voor de rust en veiligheid van zichzelf en anderen, dat is voor den Staat, niet gevaarlijk zijn. Uit den aard der zake bemint het den vrede, de deugd, de wetten. — Neen, het verstand, de kroon van onze vermogens, kan even min te veel ontwikkeld, als de hand te wèl geoefend, de voet te rap en te vaardig zijn. Neen, domheid en woestheid geven geene vastheid. Ons is gegund, wat anderen is geweigerd, en waarvan het gemis elders misnoegen, gemor, opstand, burgerkrijg, duisternis en ellende baart. Het licht heeft bij ons zijne natuurlijke streek genomen, daalt van den troon op het volk af, en keert van het volk tot den troon terug. Door dit licht bestraald, bloeijen in ons vaderland meer dan elders allerlei maatschappijen, inrigtingen van wetenschap en kunst, van Godsdienst, opvoeding en weldadigheid. Waar zijn de oproeren, uit vrijheid en verlichting geboren? Men zoeke ze bij verduisterde en verslaafde natiën, niet bij ons. Zonder verlichting en beschaving; zonder groote bekwaamheden en

groote deugden, ontwoekert men geen land aan de zee, fchept men geen paradijzen uit moerasfen, betwist men ze niet aan de woede der golven, die hare oude regten immer willen hernemen. Landgenooten! het is misfchien een gevolg mijner nationale fierheid, maar misfchien ook waarheid, wanneer ik zeg, dat de Algoede dit land, zoo belangrijk voor de verheffing van den menfchelijken geest en voor de uitbreiding van nuttige kennis, blijkbaar befchermd en gezegend heeft, om het eene leerfchool te doen zijn voor het overige menschdom. Neen, een *volk* behoeft geen *vijfentwintig millioenen menfchen* te bevatten, om eene *groote natie* te zijn: de onze, hoe *klein*, was het reeds vóór eeuwen.

Franfchen.

Een volk, dikwerf onbefchaamd zonder voorbeeld, met de eer in den mond, zonder haar te kennen, welks gematigdheid niet langer duurt dan zijne onmagt. O! wij kennen den *Franfchen* Adelaar, die ons dwong, om over het vergieten van het bloed der volken, die voor ons ftreden, over het vermoorden der jongelingen, die hij ons van het hart fcheurde, Godslasterlijke feesten te vieren! Vernedering en fchande, hoon en verguizing, bederf en verwoesting fchudde het roofdier onophoudelijk van de uitgefpreide wieken. Doch de Almagtige heeft onze fchande in eer, onzen dood in het fchoonfte leven herfchapen. Onze zegezangen vereenigen zich met die, welke van de oevers der *Wolga* weêrgalmen, tot daar de *Taag* zich in den Oceaan verliest. De vlammen van *Moskou* hebben den fieren moed van alle verdrukte volken ontftoken.

Engelfchen.

Het blijft waarheid, onloochenbare waarheid, dat het trotfche *Engeland*, federt den oorfprong van ons Gemeenebest tot heden toe, onze grootheid benijd heeft. Wat heeft men ook anders te wachten van een volk, dat niemand dan alleen zichzelven bemint, en welks vaderlandsliefde onbepaalde afkeer van vreemden is? Wie telt al de fchatten, door *Engelfche* fchraapzucht aan onze handeldrijvende medeburgers, onder allerlei voorwendfels, ontroofd? wie, onze fchepen, door die zeefchuimers weggefleept? „Dat nieuw *Karthago*," zeide van ons vaderland een Lord Kanfelier van *Enge-*

land, in eene vereenigde vergadering van de twee Kamers van het Parlement, „dat nieuw *Karthago* moet omgekeerd!" De daden van LEYCESTER, van de JACOBS, van CROMWELL, van de KARELS, van de GEORGES spreken nog dezelfde taal.

Heldenmoed.

Dapperheid is op zichzelve geene deugd. Lauwerkransen, bevlekt met roof en moord, bloeddorst, onverzadelijke eergierigheid, doen den grootsten held dalen verre beneden de waardigheid van een braaf man. Doch wanneer belangelooze liefde voor eene edele zaak, voor vaderland, burger- of menschenbelang den held verheft, de moed van eenen DE RUITER hem bezielt, dan wordt zijne grootheid tot goedheid veradeld, en onze oogen storten dankbare tranen.

Het Vaderland. Belastingen.

Ons vaderland was steeds een tempel, en is het nog heden, van ware burgerlijke en godsdienstige vrijheid, het heiligdom van orde, wet en ware vrijheid. Men omringe het met een' ondoordringbaren muur, met een' welgewapenden kring van rijk en arm. Geen verdenking, geen wantrouwen, geen waanwijze berisping, geen misnoegdheid over bijzondere bezwaren meer! De kring niet geopend, dan waar lijken vallen, en door braafheid en trouw op nieuw de kring aangevuld en gesloten! God in het oog, Vorst en vaderland in het hart, het geweer in de hand, en het vaderland is zoo zeker gered als ik tot u spreek. Wie regtop staat, kan nooit vertreden worden. Vertrouwt niet op anderen, maar op uzelven, of gij zijt verloren! Verijdelt het werk Gods niet door bekrompenheid, kleinmoedigheid, schraapzuchtige berekening! Opofferen, om niet alles te verliezen, moet het woord zijn. Vaderlandsliefde moet geen woord, maar zaak zijn. Naast de Godsdienst is zij het grootste en belangrijkste. Zij doe in huisgezinnen dien geest van orde en heuschheid, die eenvoudigheid en spaarzaamheid leven, welke voor nuttige werkzaamheid naar buiten zoo gunstig is. Nooit moet een looze sluikhandel, onttrekking aan algemeene belastingen, om die van zijnen medeburger gewetenloos te bezwaren, ons onze aanspraak doen verliezen op de bescherming der wetten. Hij, die zich hieraan schuldig maakt, is even-

min eerlijk man als eerlijk burger. Hij is een roover van de kas van allen, gelijk een huisbreker het is van die van weinigen.

Koning; onze Koning; Inleiding tot Bede voor Hem.

Wat toch is een fchepter in de hand van een kind of dwaas? Wat de luisterrijkfte kroon dáár, waar eigen luister gemist wordt? Wat, grootheid in pracht en aanzien, door geene grootheid van ziel gehandhaafd? Hij, hij alleen kan Koning zijn, die Koning van zichzelven, meester van zijne hartstogten is; wien geen vrees beroert, geen haat verbittert; die meer verftand heeft om het goede te onderfcheiden, meer deugd om het te willen, meer kracht om het te handhaven. Groote gaven voorwaar, die alleen van den Schepper des lichts, van den Gever van alle goede gaven kunnen verworven worden!

Ook onze Koning behoeft ze. Leeft Hij niet in eenen tijd, waarin de volken meer dan ooit deugden en gaven in hunne Vorften vereifchen, terwijl zij zelvé intusfchen nog maar al te wars zijn, zelfs van billijke, wetten? In eenen tijd van algemeene gisting en onrust? Heeft Hij daarom niet honderd oogen noodig om te waken, en eenen onwrikbaren moed om te ftrijden tegen list, baatzucht en vleijerij?

Waarvoor bidt onze Koning, wanneer Hij voor zich en de zijnen bidt? Is het niet voor ons, aan wie zijn geheel leven gewijd is? Is het niet voor *Nederland*, waarmede zijn Huis ftaat of valt? Is het niet voor het land, waarin zijne Vaderen rusten, waarin ook hij eenmaal rustig wenscht te fterven? Van den luister des vaderlands kan alleen de zijne afftralen. — Ja, ik zie het, Landgenooten! gij hebt behoefte, om voor en met Hem, op dezen zijnen verjaardag, te bidden. — Welaan dan, geen oogenblik verzuimd! —

Voor- en Tegenfpoed der Tijden.

Voorbijgegaan zijn de dagen van onzen ouden voorfpoed, toen honderden van fchepen, zoo vele eereteekens van de kunst en vlijt onzer vaderen, de zeeën bedekten, en de fchatten van al de werelddeelen in onze havens ftroomden. Helaas! zij zijn voorbijgegaan als eene fchaduw, en wie durft hunne wederkomst voorfpellen? Voor het tegenwoordige althans is geen menfchelijk vermogen in ftaat, de tooneelen van overvloed te vernieuwen, waarop de rijkdommen verga-

derd zijn, welke zelfs de roofzucht van onze trouwelooze en trotfche overwinnaars niet geheel heeft kunnen uitputten.

Maar is overvloed van vergankelijk ftof dan alleen een wenfchelijk goed? Maakt het ons in alle opzigten wel zoo gelukkig als men waant? Heeft het gemis bij ons niet bekwaamheden ontwikkeld en deugden geleerd, die wij anders niet zouden bezitten? Heeft ook 's menfchen geest niet even zulke dringende behoeften als zijn ligchaam? en is de vervulling der eerfte niet zoo onvergelijkelijk belangrijker, dan die van de laatfte, als beide met elkander onvergelijkbaar in waarde zijn? Wanneer het ons nu blijken mogt, dat wij voor onzen geest rijkelijk hebben gewonnen, wat wij voor ons ligchaam verloren, waar blijft dan de grond van ons beklag over den tegenfpoed des tijds, dien wij beleven?

Vrijheid en Gelijkheid.

Ja, zij hebben ons bloed en tranen gekost, die fchoone woorden van Vrijheid en Gelijkheid, wier onvoorzigtige toepasfing vele verwarringen gefticht, en de roofzucht en verwatenheid der armen op de trotschheid der rijken en aanzienlijken heeft doen zegepralen. Maar is het daarom niet waarachtig, dat ieder mensch, wie hij ook zij, zijne natuurregten heeft, waarover niemand, dan hij zelf, vrij befchikken mag; dat op de fchaal der eeuwige regtvaardigheid geboorte en ftand, rijkdom en aanzien op zichzelve geen gewigt hebben, en dat op deze fchaal alleen die waarachtige adel der menschheid en der ware verdienften geldt, welke van geene uitwendigheden, en dus van geene ouders, tijdelijk vermogen, landftreek of kleur van gelaat ontleend kan worden? Gelijk niemand van u dit loochent, zoo komt ook aan onzen tijd de eer toe van deze denkbeelden wel niet uitgevonden, maar uit de fcholen der wijsgeeren en uit den geest van het Evangelie der waarheid in het gemeene leven overgebragt te hebben. Vanhier die wedijver van talenten, nadat het ftrijdperk der eere voor allen geopend is. Vanhier die uitbreiding van allerlei, den mensch en den burger noodige kundigheden, nadat de weldaad eener goede opvoeding ook aan de laagfte ftanden onder ons verzekerd is. Vanhier die opwekking van het gevoel van menfchenwaarde, en de affchaffing van den, in alle omftandigheden, en om welke reden ook, voor God altijd onverantwoordelijken flavenhan-

del, die verkrachting der menschheid en verloochening des Christendoms. Vanhier die aanmoediging tot het onderzoek der waarheid, bij het algemeen gevoel, dat de overtuiging zich niet laat gebieden, noch de geest zich boeijen, gelijk het ligchaam, en dat geen mensch heeft of kan hebben het allerminste regt op het geweten en verstand van iemand zijner natuurgenooten, hetwelk zich moet kunnen mededeelen en openbaren naar eigen goedvinden, zoo lang het de rust van den Staat en de regten van anderen evenzeer als heilig eerbiedigt. Vanhier, eindelijk, die menscheltjkheid, welke mede tot het doel der verlichting zoo ontwijfelbaar behoort, als zij daarvan de maatstaf is.

Kerkelijke Onlusten.

Zij geheugen mij nog, helaas! die duistere, die ongelukkige dagen, toen onverzoenlijke partijschappen en hatelijke namen den geest onzer landgenooten steeds verbitterden, de maatschappij jammerlijk verdeelden en schokten, het gezellige leven vergalden, en de weêrkeerige wraakgierigheid burgeroorlog dreigde. Gij herinnert ze u, Landgenooten, uit de vroegere en latere geschiedenissen, die allergevaarlijkste twisten over godgeleerde verborgenheden, waarvan de kansels dreunden, de tempels weêrgalmden, die der Godsdienst meer nadeel toebragten, dan al de ongeloovigen te zamen, die de bezadigden en wijzen bedroefden, de onkundige waanwijzen vermetel maakten, van zoo vele heethoofden zoo vele tirannen schiepen, en den eenvoudigen, zuiveren, liefderijken en zaligenden geest des Christendoms verlamden! Wie weet niet, hoe listig en kwaadaardig de helsche boosheid deze godgeleerde met gene staatkundige hatelijkheden in een naauw en allergevaarlijkst verband heeft weten te brengen; hoe veel zij onze vaderen deed lijden; hoe zij steeds een kanker bleef in het hart van onzen Staat, zelfs te midden van deszelfs schitterenden overvloed en uitwendigen luister, en hoe zij den grond gelegd heeft voor onze diepste vernedering en ellende, zoodat wij eindelijk een voetschop zijn geworden voor onze overweldigers, zoodat zelfs onze naam is uitgewischt op de lijst der natiën, en onze oude glorievlag op geene zeeën meer wapperde, ja zelfs op onze binnenwateren vruchteloos gezocht zou zijn geworden? En nu — waar zijn zij gebleven? Zij zijn ver-

geten, die ellendige verouderde namen en fcheuringen! De eene en andere onverlaat mogen ze nog eens willen vernieuwen; maar vruchteloos zal de verderfelijke poging der nieuwe twiststokers blijven. Al wie nog eer en Godsdienst bezit, ja de geheele natie veracht ze. Neen, zij bevindt zich te wèl bij hare rust en vrede; zij verheugt er zich te hartelijk in, en zij is te wijs geworden, om het oor te leenen aan den kreet des oproers in Kerk en Staat. Zij ziet te duidelijk in, welk een lot ons daardoor gedreigd wordt, om het niet met vereende krachten te keeren.

Rampen.

Gelijk geene fchilderij zonder eene mengeling van licht en fchaduw in fchoonheid uitmunt, zoo bereikt ook geen mensch eenigen aanmerkelijken graad zijner volmaakbaarheid zonder die weldadige afwisfeling van 't geen wij voor- en tegenfpoed noemen, welke zijne krachten infpant, zijne vermogens ontwikkelt, zijnen geest verheft. Uitftekende bedrijven, buitengewone moed, groote mannen zijn zelden vruchten van vreedzame tijden. Rampen zijn fcherpe prikkels tot arbeidzaamheid, uitvinding, ontwikkeling en grootheid.

Geluk.

Het eenvoudige is het kenmerk van het ware fchoone en edele. Vereenvoudigen wij onze denk- en leefwijze. Met mindere behoeften zullen wij meer oorfpronkelijk, min afhankelijk zijn. Zoeken wij het geluk in het zedelijk beheer van onzen wil, in de verlichting van ons verftand, de zuivering van onzen fmaak, de eerlijke en vlijtige waarneming van ons beroep. Zoekt het in de liefde uwer gade, in de opkweeking en leiding uwer kinderen met eigene hand, in zachtmoedigheid, edelaardigheid, minzaamheid en weldadigheid jegens alle menfchen! Zoekt het in het rein genot der Natuur, in de beoefening van eene of andere fchoone kunst, in eene nuttige, aangename en onkostbare verkeering met uwe vrienden; doch bovenal in het licht, den troost en de hoop des Christendoms!

Ware Christelijke Verlichting.

Al wie het menfchelijk verftand verlichten wil, moet

vooral den mensch zelven leeren denken, het redelijk vermogen door aanhoudend gebruik versterken, en in staat stellen, om, door eigene kracht, tot ware en vaste besluiten te komen; anders toch is alle onderwijs meer eene oefening van het geheugen, dan van het verstand, en kan hetzelve geene van de blijvende indrukken achterlaten, welke alleen de vruchten zijn van nadenken en overtuiging. Jezus wijst den waren weg naar Gods heiligdom aan, opent den toegang tot den Allerhoogste voor alle menschen, erkent in elken eenen priester van God, in elk menschelijk hart deszelfs altaar, in iedere zelfverloochening deszelfs aangenaamste offerande, in de geheele natuur deszelfs tempel, in de schoonste ziel den besten Godsvereerder. Welk eene vrijheid verkreeg daardoor het menschelijk verstand niet! Nu mogt een ieder over de volmaaktheden van zijnen Schepper vrijelijk denken, zoo vele lichtstralen opvangen als hij slechts konde, zijnen God aanbidden, danken en vereeren in geest en in waarheid, dat is, volgens eigene bevatting en overtuiging, en, alle dingen beproevende, het goede behouden. Inderdaad, Christenen, al had onze Zaligmaker niets meer gedaan, dan het menschelijk denkvermogen ontwikkeld, en de kluisters, die het boeide, verbroken; of al hadden wij ook alles, wat wij van Hem geleerd hebben, ganschelijk kunnen vergeten, met behoud echter van het vermogen en regt van eigen nadenken en vrije Godsvereering, — dan nog zou zijn licht voor de verloste menschheid hoogst dierbaar zijn. Ja, dierbaar, onschatbaar is ons dat licht, waardoor ons de Godsdienst eene zuivere bron van vreugde en gelukzaligheid geworden is; dat licht, hetwelk ons in God een' hoogst volmaakten en eindeloos liefhebbenden Vader ontdekt, die ons alles, zonder uitzondering, ten beste dienstbaar maakt, die het meest vereerd wordt door den onderlingen vrede en de broederliefde zijner kinderen, en door het nuttigst gebruik hunner groote voorregten, en die door ons geheele verstand en hart gedankt en bemind, in plaats van gevreesd wil zijn! Ja, eeuwig blijve ons dat licht gezegend, hetwelk ons in de gansche Natuur, in alle hare krachten, wetten, verordeningen, en in den geheelen zamenhang der menschelijke en ondermaansche gebeurtenissen, loutere wijsheid en goedheid, orde en volmaking vertoont, en waardoor dus noodlot, toeval en blinde werktuigelijkheid, met al hare verschrikkingen, voor eeuwig uit ons gezigt verdwijnen!

Zietdaar dan, Toehoorders, eenige proeven van WESTERBAEN's ſtijl, welke ik met vele, bij mij voorhanden, zou kunnen vermeerderen. Wat zeg ik, — van WESTERBAEN's ſtijl? neen, van zijn hart en verſtand. Bij hem althans ſtroomden uit de zuivere bron des gemoeds goede ſtijl en goede taal. Mogt dat verband nooit ergens elders ontbreken! Mogt het voorbeeld van WESTERBAEN's *zijn* en *ſpreken* ons allen meer en meer opwekken en bezielen ten goede!

Onder de uitgegevene ſchriften van WESTERBAEN is er één, *de zekerheid des doods geene reden tot beklag*. Voorzeker, hem, die reeds hier den Hemel in zijn hart draagt, is *die* zekerheid geene reden tot beklag, wel tot dankzegging! Zij was en kon het ten minſte niet zijn voor eenen WESTERBAEN, wiens leven was vol leering, wijsheid en goedheid. Gelijk hij leefde, zoo ſtierf hij, door niemand benijd, belaagd of vervolgd, (niemand, zegt men, is hem ooit vijandig geweest) door allen bemind en betreurd. Zijn ſterven was zoo kalm, zoo gelaten, zoo rustig, zoo godsdienſtig als zijn leven. Dat leven was voor hem het voorgevoel tot beteren toeſtand, een door- of ingang, een voorportaal tot de onvergankelijke, eeuwige woning. Dáár onze vrienden, onze bloedverwanten, onze geliefden weder te ontmoeten, en in die verwachting hier waardiglijk te leven, tot die hoop ons te ſtemmen, als geroepenen door en in JEZUS onzen Heer, — dit zij ook ons doel, Toehoorders, dit ons vaste voornemen! Zoo vereeren wij toch ook best, niet met *woorden*, maar met *daden*, onze dierbare afgeſtorvenen, onze vrienden en voorgangers, ook onzen WESTERBAEN!

Hij gebood, zijne overgeblevene ſchriften te vernietigen, en deze nederigheid onthield ons menig belangrijk ſtuk. Hij verzocht mij, in het Genootſchap *tot Nut en Beſchaving*, waarvan ook hij Honorair Lid was, en waar ik hem het laatst ſprak, na zijnen dood niet openlijk over hem te ſpreken; „want," voegde hij er bij, „BILDERDIJK had toch geen ongelijk, wanneer hij

gesticht beschrijven, als het mij door Prof. SCHRÖDER VAN DER KOLK is aangewezen. (*)

Het geheel vertoont tot dusverre een centrum met twee zijdelingsche vleugels, waarbij later nog eene andere zijde zal komen, zoodat het gesticht met der tijd een geregeld vierkant zal vormen, hetwelk binnen deszelfs muren de tuinen en wandelplaatsen der krankzinnigen bevat. Het centrum is eigenlijk de basis van het geheele huis, of het oorspronkelijke gesticht, bestaande uit acht of tien cellen, welke vroeger de verblijfplaats der krankzinnigen waren. Eerst sedert vijf jaren mogt het den onvermoeiden ijver van den geachten Hoogleeraar gelukken, aan het huis eene grootere uitbreiding te geven. De pensionnaires worden in *drie* klassen verdeeld, naarmate dezelve meer- of minder bemiddeld zijn. Men geloove evenwel niet, dat aan de derde of laatste klasse, omdat zij minder betalen, eene *minder* menschlievende of verzorgende behandeling dan aan de twee opvolgende ten deel valt. Het eenigste onderscheid is, dat die van de tweede en eerste klasse ieder eene kamer op zichzelve bewonen; voedsels gebruiken, welke eenigzins uitgezochter zijn, en uitspanningen genieten, welke met hunne vroegere leefwijze en opvoeding meer overeenstemmen. Het aantal der pensionnaires beloopt tegenwoordig vijf-en-negentig, waarvan iets meer dan twee derden tot de derde klasse behooren. Schrijver dezes vermeent vernomen te hebben, dat het getal vrouwen voor het oogenblik dat der mannen te boven gaat. Beide de kunnen zijn, zoowel bij deze als bij de overige klassen, zoodanig gescheiden, dat nimmer eenige aanraking mogelijk is, en zij zelfs elkander niet kunnen zien. De derde klasse heeft eene groote, ruime, luchtige eetzaal, die ook te gelijker tijd tot kamer van bijeenkomst dient. Bijzonder aangenaam was de indruk, welken het algemeene slaapvertrek der mannen op mij maakte. Omtrent dertig bedden bevinden zich in eene lange zaal op twee rijen gerangschikt. De kribben zijn van hout. Elk bed bestaat uit eene matras, lakens, hoofdpeluw en dekens. Alle bedden waren zindelijk, en worden door de krankzinnigen zelven opge-

(*) Men vergeve geringe onnaauwkeurigheden, welke in de beschrijving van het gebouw mogten plaats hebben. Daar hetzelve nog niet voltooid is, zoo is het moeijelijk, zich, voor het oogenblik, een juist denkbeeld er van te maken.

maakt. De blaauwe ſlaapmutſen lagen op eene lijn geſchaard op de hoofdpeluwen. De vloer was zuiver geſchrobd, en nergens een ſpoor van onreinheid te beſpeuren. De oppasſers ſlapen niet *in*, maar *voor* het vertrek, en eene, in het houten beſchot aangebragte, ſchuif behoeft ſlechts geopend te worden, om met éénen oogopſlag een overzigt over de geheele zaal te hebben. Schrijver dezes is het wenſchelijk voorgekomen, dat, bij de vergrooting van het gebouw, een ander lokaal voor het ſlaapvertrek der derde klasſe ingerigt wierde, daar hetzelve, onder de pannen, en ſlechts met hout beſchoten zijnde, 's winters door koude en 's zomers door warmte hinderlijk zijn moet. Dezelfde orde, zindelijkheid en inrigting heerscht ook in de ſlaapzaal van de vrouwen dezer klasſe. Daar ik 's middags tusſchen 1 en 2 ure het geſticht bezocht, zoo was ik tevens in de gelegenheid, de derde klasſe aan tafel te zien. Men kan zich geen denkbeeld vormen, met welke ſtilte en orde het eten plaats had. Een ieder had een groot, tinnen bord met goede ſoep met groenten, een ſtuk brood, en een ſtuk vleesch; degene, die het verlangt, kan eene tweede portie verkrijgen. Ook bij de vrouwen dezer klasſe was het vrij ſtil; en alhoewel ik er verſcheidene zag, wier ſchedel en gezigtsvorming meer tot het dier, dan tot den mensch overhelden, zoo kon ik toch niet de geringſte ongeregeldheid bemerken, en alles liep in de beste orde af. In het algemeen hebben de krankzinnigen in dit geſticht niet die zoo eigenaardige neerſlagtigheid, welke men elders zoo dikwijls vindt, hetgene vooral aan de zoo buitengewoon menschlievende behandeling moet toegeſchreven worden, welke deze ongelukkigen hier ondervinden. De mannen en vrouwen der eerſte klasſe hebben eene ſoort van uniform; de mannen eene grijze broek en vest van laken en eene donkerkleurige muts; de vrouwen een groen jak en rok en eene witte nachtmuts. Men vindt hier geene *Ophelia's* van SHAKESPEARE, met eene ſtrookroon op het hoofd, geene verſierſelen van hanevederen, geene colliers van wit papier, gelijk ik elders zoo dikwijls gezien heb; het dwalende menſchelijke verſtand is hier niet belagchelijk, maar verwekt medelijden. Het behoort onder de voorname hulpmiddelen tot eene gelukkige behandeling van krankzinnigen, om dezelve, zoo veel mogelijk, van hunne bijzondere denkbeelden af te leiden, door hun eenen bepaalden werkkring te geven, en hunne geestvermogens op andere voorwerpen te

rigten. Dit ſtelſel van bezighouden is hier treffelijk uitgevoerd. Men heeft werkplaatſen voor kleermakers, ſchoenmakers, ſchrijnwerkers, timmerlieden, verwers enz.; ook worden de verſchillende tuinen door hen zelve onderhouden. Wanneer het weêr gunſtig is, wandelen zij in dezelve onder behoorlijk opzigt, en in het nieuwe gebouw voor de derde klasſe, hetwelk nog niet voltooid is, bevindt zich eene galerij, ten einde ook bij ſlecht weêr de verſche lucht te kunnen genieten. Er is ook eene inrigting voor warme baden en *douches*, welke, bij eene groote eenvoudigheid, de meest-mogelijke bezuiniging in het ſtoken beoogt. Een ketel, welke 80 emmers bevatten kan, levert het water voor 13 baden. In iedere badkamer is naast de badkuip eene kraan voor het koude water. Naast dit lokaal is er een klein kamertje met een bed, ten einde, uit het bad komende, te kunnen rusten. De badkamers voldeden mij evenwel niet bijzonder, en ſchenen mij te klein en te bekrompen te zijn; het laat zich ook verwachten, dat in de behoefte aan eene grootere uitbreiding van het badlokaal, met der tijd, zal voorzien worden.

De verwarming der vertrekken geſchiedt met kagchels. Twee kamers (zoo ik geloof bij de eerſte klasſe) kunnen door eene eigenaardige inrigting door heete dampen verwarmd worden. Het ware wenſchelijk, dat zulks door het geheele gebouw konde geſchieden, daar de mogelijkheid van branden enz. alsdan geheel ophield. Er moeten evenwel nooit ongelukken dienaangaande plaats gehad hebben. De tweede en eerſte klasſe hebben, gelijk reeds boven vermeld is, eigene kamers, eene gezelſchapszaal, voor de mannen eene biljartkamer, voor de vrouwen een piano, en voor beide de klasſen eene uitgezochte boekerij, van welke een der krankzinnigen bibliothecaris is. De mannen en vrouwen der beide eerſte klasſen hebben afzonderlijke tuinen, en naar den tuin opene galerijen voor ſlecht weêr. De ſlaapkamers der eerſte klasſe bevatten een bed, bedtafel, ſtoelen en eene tafel, ſecretaire of chifonière, en zijn niet zonder *élégance* ingerigt; die der tweede klasſe zijn eenvoudiger. De onaangename gewaarwording voor vele krankzinnigen, van in kamers met ijzeren traliën te ſlapen, waardoor de pijnlijke vergelijking met eene gevangenis ontſtaat en het verblijf voor hen ſomwijlen ondragelijk wordt, is hier geheel verwijderd, doordien de ramen zelve, voorzien met kleine ruiten, van ijzer zijn, en op de gewone wijze geverwd, zoodat het door

dengenen, die zulks niet weet, (gelijk mij, alvorens daarop opmerkzaam gemaakt te zijn, zelven geschied is) geheel onopgemerkt blijft. Deze ramen kunnen niet opgeschoven, maar wel van boven naar onderen neêrgeschoven worden, zoodat genoegzame versche lucht ter zuivering in kan dringen, en het uitspringen door de ramen tevens ondoenlijk wordt.

Ik moet hier nog melding maken van de middelen van bedwang, waarvan in dit voorbeeldige gesticht gebruik gemaakt wordt. Deze bestaan uit niets dan uit het *vest met mouwen*, of enkel uit een paar mouwen met handschoenen zonder vingers, welke den meer onrustigen aangedaan wordt, ten einde de vrije beweging der handen te beletten; voor die in eenen hoogeren graad, eenen lederen stoel, met een' riem om het lijf, twee riemen voor de handen en twee voor de voeten. Tot mijn innig genoegen was deze stoel niet bezet; ook was er niet één opgesloten; allen, ja allen (en dit zegt bij een getal van 95 zeer veel) waren aanwezig, en wandelden in de tuinen, eenigen slechts met verzekerde handen. Als eene reliquie, uit eene barbaarsche eeuw, wordt in het huis nog bewaard een zoogenaamde *vangstok*. Dit bestaat uit eenen zes voet langen stok, van voren met een halfcirkelvormig ijzer, hetwelk zeer naauwkeurig om den hals sluit. Met dit belangrijke werktuig werd de woedende tegen eenen muur gedrukt, en hem de verdere lust tot kwaaddoen voor een' korten tijd benomen. Dit instrument bewijst de oudheid van het gesticht.

Zoo veel over het huishoudelijke dezer weldadige en op het grondbeginsel van verhevene menschlievendheid gebouwde inrigting. Nu nog eenige woorden aan mijne kunstgenooten over de *geneeskundige* behandeling, welke de lijders, onder het toezigt van Prof. SCHRÖDER VAN DER KOLK, ondergaan.

Van alle, in het gesticht opgenomene, pensionnaires worden, van het begin af, naauwkeurige geneeskundige aanteekeningen gehouden. Men verlangt derhalve ook eene, zoo duidelijk mogelijke, beschrijving der krankzinnigheid, hare waarschijnlijke oorzaken, en de middelen, welke vroeger, ten aanzien der lijders, gebezigd zijn; in één woord, al hetgeen de physische en psychische gesteldheid, van de vroegste jeugd af, bevat. Dit is van het hoogste gewigt voor de goede uitkomst der behandeling, daar men slechts op deze wijze tot eene juiste *diagnosis*, en een, daaruit volgend, ge-

lukkig geneesplan komen kan. De hooggeachte Professor gaat, met de meeste nieuwe Schrijvers, van het denkbeeld uit, dat elke krankzinnigheid of oorspronkelijk in een somatisch lijden gegrond is, of dat, wanneer de eerste oorzaak ook eene zuiver psychische was, zich na verloop van korteren of langeren tijd een materieel lijden in het eene of andere organ of stelsel opdoet, waardoor de krankzinnigheid onderhouden wordt. De hersenen zijn *steeds* in hare natuurlijke verrigting gestoord, en zulks of *idiopathisch* of *sympathisch*. Op deze theoretische beschouwing berust dan ook voornamelijk het geheele geneesplan. De *idiopathische* aandoening der hersenen kan wederom van verschillenden aard zijn, en wel *dynamisch* of *organisch*. Tusschen de *congestio sanguinea* en de verharding van een klein of groot gedeelte der hersenen zijn veelvuldige, trapswijze overgangen, welke allen hunne meer- of minder duidelijke en karakteristieke kenteekenen hebben, en die zich in de gestoorde verrigtingen van het intellectuele leven, in de beweging, de stem en de spraak openbaren. Dit is vooral het veld der psychische Semiotiek, een der moeijelijkste takken van de geheele Geneeskunde, waar men zich vooral wachten moet, aan alombekende natuur-philosophische droombeelden van *polariteit* en *differenzen*, en anderen dergelijken supernaturalistischen onzin, bot te vieren, dien wij aan HEGEL c. s. te danken hebben, maar zich geheel aan organen en aan niets dan organen te houden, om, door eene naauwkeurige physiologische kennis der hersenen, een grondig inzigt te verkrijgen in de afwijkingen van den natuurlijken toestand derzelve, en in de verschijnselen, waardoor dezelve zich aan ons openbaren.

De *sympathische* aandoening der hersenen geschiedt of door het bloedvaten- of door het zenuwenstelsel, doordien vooral der organen der borst en van het onderlijf hunne behoorlijke verrigtingen niet volbrengen. Hartziekten disponeren ligtelijk tot krankzinnigheid, door eenen gestoorden omloop van het bloed. Ziekelijke gesteldheid der ademhalingswerktuigen kan verschillende soorten van krankzinnigheid verwekken. (*)

(*) CAMPER heeft hierop zijne theorie over de melancholie gegrond: „*Melancholia non ex bile nascitur neque bilis nigrae expulsione sanatur. Nascitur ex respiratione impedita. Respiratio autem non tantum a causis permultis phy-*

Menstruatio anomala, retenta, suppressa, verwekken Nymphomanie; *graviditas* en *partus*, *obstructiones viscerum*, *haemorrhoides*, voorts stoornisfen der *circulatio sanguinis* in het poortaderlijke stelsel, huidziekten, vooral chronische, ziekelijke aandoeningen van het ruggemerg en deszelfs peripherische zenuwen, en van het knoopzenuwen-stelsel — alle deze en vele andere somatische aandoeningen zijn, in verre de meeste gevallen, de ware oorzaken der bestaande krankzinnigheid. Deze aetiologische beschouwing wordt door Prof. SCHRÖDER VAN DER KOLK voor rationeler en practischer gehouden dan die van *Mania*, *Melancholia*, *Monomania*, enz. die slechts symptomatisch is. De uitkomsten der behandeling van genoemden Hoogleeraar mogen dan ook zeer gunstig genoemd worden, daar van de 100 krankzinnigen gewoonlijk 40 genezen, en de recidiven zelden zijn. De somatische behandeling gaat hier steeds met de psychische, door afleiding, mechanische werkzaamheden, muzijk, lectuur, enz. gepaard, en slechts langs dien dubbelen weg is eene volkomene genezing mogelijk.

Dit zijn, in het algemeen, de denkbeelden van den geachten Hoogleeraar over dit onderwerp. Mogen zij als wenken dienen voor vele Geneesheeren, die met de behandeling van krankzinnigen in verscheidene gestichten van ons Vaderland belast zijn, opdat zij zich met de meeste vlijt en de grootste inspanning op de studie der psychische geneeskunde toeleggen, en het, aan hen toevertrouwde, gesticht niet als eene bijzaak beschouwen, die men zoo ligt waarnemen kan! Mogen deze wenken ook door Heeren Regenten van krankzinnigenhuizen behartigd worden, ten einde hen opmerkzaam te maken, dat het niet voldoende is, wanneer de behandelende Geneesheer slechts ééns in de veertien dagen het gesticht bezoekt, of er niet dan ter loops aangaat; ook kunnen hun deze weinige regelen tot vergelijking dienen tusschen de behandeling van hier en elders! Dat hij, die geene roeping tot de behandeling dezer lieden in zich gevoelt, vrij en zonder schroom er voor uitkome, en zich van het tooneel verwijdere; want op hem rust de zware verantwoording, van welligt door onwetendheid of nalatigheid er toe bijgedragen

---

ficis impeditur, uti a corporis quiete, sed et a nimis profundis meditationibus: ideo docti hypochondriaci evadunt." *Dissertat.* Vol. III.

te hebben, het edelste goed des menschen — zijne zedelijke vrijheid — die door eene ligchamelijke kwaal misschien slechts tijdelijk onderdrukt was, voor het geheele leven te vernielen. Het ware wenschelijk, dat alle Nederlandsche Geneesheeren, met het toezigt over krankzinnigenhuizen belast, een reisje naar *Utrecht* ondernamen, en in persoon kennis zochten te maken met den geachten Hoogleeraar. Men moet denzelven in de tuinen en kamers der krankzinnigen volgen, ten einde het vertrouwen en de liefde dezer ongelukkigen tot hem te zien; men moet het geduld bewonderen, waarmede dezelve zich met allen in gesprek inlaat, tot den eenen het woord rigt, aan den anderen op zijne vragen, hoe ongerijmd ook, antwoordt, eenen derden de hand drukt, enz. Schrijver dezes rekent het zich ten pligt, openlijk hulde te doen aan den Heer SCHRÖDER VAN DER KOLK, die, zonder de geringste geldelijke voordeelen, alleen door de zuiverste menschlievendheid geleid, en door eene hooge belangstelling in dezen tak der Geneeskunde aangedreven, zich aan het gesticht toewijdt. Moge deze inrigting dan ook aan vele andere in ons Vaderland ten voorbeeld strekken, en eene wijze Regering vooral zich er aan gelegen laten zijn, het lot der krankzinnigen, welke zich in de onderscheidene gestichten bevinden te verbeteren! Waakt toch de Staat voor het welzijn van misdadigers in gevangenhuizen, met hoe veel meer billijkheid mag deszelfs krachtdadige hulp en toezigt niet gevergd worden ten aanzien van hen, welke, zonder hun eigen toedoen, van hunne zedelijke en burgerlijke vrijheid beroofd zijn! Wij twijfelen dan ook niet, en hebben zelfs gegronde redenen van te kunnen vertrouwen, dat weldra deze vurige wensch zal vervuld worden.

's Hertogenbosch, den 1 Junij 1837. Dr. GOBÉE.

DE NOORD-AMERIKAANSCHE STELSELS VAN VERBETERING VOORGESTELD EN VERGELEKEN, DOOR DOCTOR N. F. JULIUS, TE HAMBURG.

(*Vervolg van bl.* 409.)

IV. Vermits het geheele stelsel van het stilzwijgend bijeenzijn der gevangenen, gedurende den dag, op eene algemeene en oogenblikkelijke bestraffing van elke overtreding, door

middel van slaan, berust, zoo behoort de bevoegdheid en magt daartoe aan elken ondergeschikten opziener of sluiter te worden opgedragen. En hier wordt het volkomen bewaarheid, hetgeen de Heer LIVINGSTON opmerkt: „De minste beambte kan elken veroordeelde onverhinderd tuchtigen. Hij behoeft slechts een' oneerbiedigen blik of een teeken van verstandhouding te vermoeden, en nu is het zijn pligt, de zweep te gebruiken, zonder dat aan die kastijding een grens gezet is. Hij zegt slechts, hoe hij gezien heeft, dat de eene veroordeelde aan den andere een teeken gaf; de gevangene ontkent dit, en wordt echter geslagen, niet alleen om hem voor zijne overtreding te straffen, maar tot zoo lang hij *bekent*, *dat hij het teeken werkelijk gaf*. Dit is geenszins hetgeen *kan plaats hebben*, maar hetgeen werkelijk *plaats heeft*, en hetgeen door zeker Geregtshof is bevestigd, als eene noodwendige en wettige oefening van gezag, die niet slechts bij Bestuurders en Inspecteuren, maar ook bij de gevangenbewaarders moet berusten. En wie zal nu willen beweren, dat dit, aan ondergeschikte handen toevertrouwd, gezag niet misbruikt, en, daar het van willekeur afhangt, *ongestraft* misbruikt kan worden? of dat eene inrigting, die slechts door het verleenen van zoodanig gezag kan blijven bestaan, als een voorbeeld ter navolging behoort gesteld te worden?" (*) In wat werelddeel zullen wij echter karigljk beloonde, en, even hierom, uit de lagere standen genomene, onderbeambten zoeken en vinden, aan wien een zoodanig willekeurig gezag, bij hetwelk gebruik en misbruik zoo naauw aan elkander verbonden zijn, en het misbruik schier onvermijdelijk is, met gerustheid kan worden toevertrouwd? Teregt zeggen wij hier met BENTHAM: *Quis custodiet ipsos custodes?*

Dan, ondanks dit onbetamelijk overdragen van een gezag, dat den geringsten beambte eener gevangenis de bevoegdheid geeft, krachtens *zijnen* wil alleen, de wettelijk bepaalde tuchtiging te veranderen in eene straf, die, van wege hare ongelijkmatigheid, onzedelijkheid en onwaardigheid, is afgeschaft, — ondanks deze handelwijze kunnen in geen geval de gevangenen verhinderd worden, elkander mededeelingen te doen. De, in den jare 1827, door de Wetgevende Ver-

(*) *Letter from* EDWARD LIVINGSTON *etc.*

gadering der Staten van *Nieuwyork*, benoemde Commissie tot onderzoek van de gevangenis te *Auburn* verklaart in derzelver berigt aan den Senaat: (*) „Wij hebben, ondanks het „bewonderenswaardig toezigt, in het gesticht te *Auburn* „heerschende, briefjes gezien, op stukjes leder geschreven, „en eene aansporing tot opstand inhoudende. Men ziet de „gevangenen, zoodra zij gelooven onbemerkt te zijn, pra„ten, lagchen, zingen, fluiten, redeneren en kibbelen, en „dit zoo wel onder elkander, als met de opzigters. Zij „dooden den tijd met niets te verrigten, terwijl zij den be„zoeker der gevangenis aangapen en de stoffen, die zij be„arbeiden, in het ongereede brengen of bederven."

De Heer SAMUEL WOOD, de voorbeeldige Opziener van het verbeterhuis te *Philadelphia*, deelde mij de bekentenis mede van eenen misdadiger, vroeger te *Auburn* opgesloten, inhoudende: dat, toen genoemde Heer, eenige jaren bevorens, de laatstgezegde gevangenis bezocht, alwaar hij door één eenige der aldaar aanwezige misdadigers werd herkend, dit nieuws, in weinige oogenblikken, door de geheele gevangenis verbreid was geworden.

V. Bij het stelsel van afscheiding der veroordeelden, gedurende dag en nacht, zijn de cellen van toereikende grootte, om den gevangene ook in geval van ziekte te kunnen dienen, en hem alsdan geheel ongestoord en onder vier oogen dien geestelijken troost te doen genieten, waarvoor de mensch nimmer toegankelijker is, dan wanneer hij gelooft zich in het voorhof of aan den oever eener andere wereld te bevinden. Op deze wijze kunnen, bij het *Philadelphische* stelsel, ziekenkamers, of afdeelingen voor kranken, gemist worden. Dit is niet alleen betrekkelijk tot het besparen van kosten, maar levert ook een groot, niet te miskennen voordeel op, door het volkomen afsnijden van elken weg tot mededeeling, en den wederkeerigen verderfelijken invloed der misdadigers, die derzelver lievelingsplaats in de algemeene ziekenkamer, het gewone hoofdkwartier van alle veroordeelden, zoo gaarne opslaan, alwaar zij, door het af- en toegaan van niet bedlegerigen, al de onreinheid der gezonden deelachtig worden, zoodat zij, om daarheen te geraken, zoo wel tot voeding der traagheid, als tot het vlieden der eenzaamheid in

(*) *Report of the Commissioners appointed to visit the Auburn Prison to the Senate, Jan.* 1827.

de slaapcel, allerlei ongesteldheden en gebreken voorwenden, of wel dezelve kunstiglijk weten te verwekken, te verergeren en duurzaam te maken.

VI. Eene *volkomene* scheiding der geslachten, wanneer deze, zij het ook in geheel afgezonderde deelen, maar dan toch in hetzelfde gesticht zijn opgesloten, is een onderwerp, dat tot hiertoe in al deszelfs gewigt nimmer is voorgesteld en nog veel minder voldoende is opgelost. Bij het stelsel der eenzame opsluiting, dag en nacht, wordt deze oplossing zeer gemakkelijk. De ondervinding getuigt dit te *Philadelphia*, waar de beide sekfen met goed gevolg bewaard worden, en waar twee medepligtigen aan hetzelfde misdrijf reeds twee jaren, in aan elkander grenzende cellen, zaten opgesloten, toen een hunner aan den Hoofdopziener, den Heer WOOD, demoedig verzocht te mogen weten, of zijn medeschuldige zich mede in handen van het geregt bevond; waaromtrent hem echter, natuurlijkerwijze, niets te kennen werd gegeven. (*)

VII. Al de tot hiertoe opgetelde voordeelen van het stelsel van *Philadelphia* boven dat van *Auburn* zijn betrekkelijk tot de tijdruimte, die door den misdadiger te zijner straffe en, indien mogelijk, te zijner verbetering wordt doorgebragt. Maar na den voleindigden straftijd, en wanneer de ontslagene weder in het burgerlijke leven terugkeert, om andermaal tusschen het volgen van deugd of ondeugd te beslissen, vertoont zich een nieuw en allerbelangrijkst voordeel van het eerstgenoemde stelsel, hetwelk alleen de dikwerf onoverkomelijke hindernissen in het volgen der deugd en de gevaarvolle verzoekingen tot de ondeugd uit den weg ruimt, of wel doet verdwijnen. Wij bedoelen hier de kennismaking der misdadigers onderling. Deze kennismaking, door *zien*

(*) Allermerkwaardigste voorvallen uit een dertigjarig leven in eene gevangenis vindt men hieromtrent bij MARQUET-VASSELOT, Opziener van het Tuchthuis te *Loos*, bij *Rijssel*, en bij LUCAS, Generaal-Inspecteur der *Fransche* Gevangenissen, in hunne nieuwste en hoogstbelangrijke werken. L. A. A. MARQUET-VASSELOT, *Examen historique et critique des Théories pénitentiaires*, 3 *Vol. Lille*, 1835. 8. V. II p. 168 volg. en CH. LUCAS, *de la réforme des Prisons ou de la Théorie de l'Emprisonnement* (*Paris*, 1836. 8.) V. I. p. 88 volg.

verwekt, is, bij de bedoelde individu's, een zoo groot kwaad, dat het alleen door dat der *mondelinge* kan overtroffen worden. De eerste is, voor 't minst, onvermijdelijk bij het stelsel van *Auburn*, maar bij dat van *Philadelphia* geheel onmogelijk; terwijl ook ontslagenen zelden nalaten, de in de gevangenis aangeknoopte bekendschap later te vernieuwen, en, wanneer een voormalige medegevangene het plaats gehad hebbend deelgenootschap mogt ontkennen, er een schandelijk vermaak in vinden hem daartoe te noodzaken, om alzoo met hem eene vernieuwde verbindtenis te sluiten. Een voorbeeld hiervan deelen de Heeren BEAUMONT en TOCQUEVILLE mede uit derzelver gesprekken met de veroordeelden te *Philadelphia*; en het is zoo merkwaardig, en een zoo afdoend bewijs voor het zoo aanstonds beweerde, dat ik hetzelve hier gaarne eene plaats inruime. (*)

„ Een gevangene, 40 jaren oud, verhaalt zijne levensgeschiedenis op deze wijze: Ik was 14 of 15 jaren oud, „ toen ik te *Philadelphia* aankwam. Als de zoon eens armen landbouwers uit het Westen, wenschte ik door arbeid, in deze groote stad, mijn onderhoud te vinden. Niemand aanbevolen zijnde, vond ik geen werk, en, bij gebrek aan huisvesting, zag ik mij, reeds op den eersten „ dag mijner aankomst, genoodzaakt, het verdek van een „ schip, dat in de haven lag, tot mijn nachtverblijf te kiezen. Hier werd ik den volgenden morgen gevonden, door „ de Policie in hechtenis genomen, en door den Burgemeester veroordeeld, om, als landlooper, eene maand te worden opgesloten. Gedurende deze maand bevond ik mij onder misdadigers van elken leeftijd, die de goede beginsels, „ mij door mijnen vader ingeprent, ondermijnden. Mijne eerste daad, na mijn ontslag, was eene verbindtenis met eenige jeugdige misdadigers van mijne jaren, en de medehulp „ aan onderscheidene diefstallen. Ik werd gevangen, verhoord en vrijgesproken, en van nu aan geloofde ik de geregtigheid te kunnen ontwijken; in het vertrouwen op mijne handigheid misdrijven plegende, die mij andermaal voor „ de *Assises* bragten. Ditmaal werd ik, voor negen jaren, „ naar het oude Tuchthuis verwezen. Ik erken, dat ik, gedurende mijn verblijf aldaar, nimmer eenig leedwezen over „ mijne misdrijven gevoelde, noch tot eenig berouw geko-

(*) BEAUMONT en TOCQUEVILLE, p. 276 volg.

„ men ben. Spoedig bespeurde ik echter, dat dezelfde per-
„ sonen gedurig terugkeerden, en dat, hoe groot de be-
„ kwaamheid, de kracht of het moedbetoon der dieven ook
„ schijnen mogt, zij toch allen eindelijk weder in hechtenis
„ kwamen. Deze waarneming deed mij, met ernst, op mij-
„ zelven denken, en ik vormde het vaste voornemen, om,
„ bij mijn ontslag, eene zoo gevaarvolle leefwijze voor altijd
„ vaarwel te zeggen. Na het nemen van dit besluit, werd
„ mijn gedrag beter, en, na eene gevangenschap van zeven
„ jaren, werd ik in vrijheid gesteld.

„ In de gevangenis het kleedermaken geleerd hebbende,
„ vond ik spoedig gelegenheid om goed geplaatst te worden.
„ Ik trad in het huwelijk, en begon allengs mijn onderhoud
„ te verdienen; dan *Philadelphia* omvatte een aantal lieden,
„ die ik in het Huis gekend had, en bestendig sidderde ik,
„ om door hen verraden te worden. Werkelijk kwamen, op
„ zekeren dag, twee mijner oude kennissen aan mijnen win-
„ kel, verlangende mij te spreken. Aanvankelijk hield ik mij,
„ als kende ik hen niet; dan zij noodzaakten mij alras, alles
„ te bekennen. Daarna verlangden zij van mij eene beduiden-
„ de som ter leen, met bedreiging, om, indien ik weigerig
„ bleef, aan mijnen Meester alles te zullen openbaren. Ik
„ beloofde nu hun te wille te zullen zijn, voorslaande, dat
„ zij des anderen daags aan mijne woning zouden komen.
„ Maar naauwelijks waren zij verdwenen, toen ik den win-
„ kel verliet, en, met mijne vrouw, naar *Baltimore* scheep
„ ging. Dáár ter plaats vond ik, met geringe moeite, werk,
„ en leefde zelfs onder gunstige omstandigheden, toen mijn
„ Meester, op zekeren dag, namens de Policie te *Philadel-*
„ *phia*, de kennisgeving ontving, dat hij onder zijne werk-
„ lieden iemand telde, die uit het oude Tuchthuis was ont-
„ slagen. Het is mij onbekend, wat tot dezen maatregel
„ aanleiding mag gegeven hebben; maar wel weet ik, dat ik
„ het aan denzelven moet dankweten, dat ik thans hier ben!
„ Naauwelijks had mijn Meester het bedoelde schrijven ont-
„ vangen, toen ik smadelijk werd weggezonden. Wel liep
„ ik, in *Baltimore*, bij alle Bazen rond; dan zij waren van
„ het gebeurde onderrigt, en een ieder weigerde mij aan te
„ nemen. Thans drong mij de nood, aan den ijzeren spoor-
„ weg te arbeiden, die destijds tusschen laatstgenoemde stad
„ en de *Ohio* werd aangelegd. De kommer en verdrietelijk-
„ heden, aan mijne leefwijze verbonden, haalden mij eene

„ hevige koorts op den hals; lang bleef ik ziekelijk, en in-
„ middels versmolt mijn gering vermogen. Ter naauwernood
„ hersteld, liet ik mij naar *Philadelphia* voeren, waar de
„ koorts terugkeerde. Weder herstellende, en mij zonder
„ middelen, zonder brood voor mij en de mijnen ziende, en
„ aan alle hindernissen denkende, die zich aan mijne eerlijke
„ pogingen hadden in den weg gelegd, gelijk, ook aan de
„ onregtvaardige vervolgingen, die ik had moeten dulden,
„ verviel ik in een' staat van onuitsprekelijke verbittering,
„ en ik sprak tot mijzelven: *Welaan! daar men er mij toe*
„ *dwingt, wil ik anderwerf een dief worden; ja, ware er in*
„ *de Vereenigde Staten slechts één enkele dollar te vinden,*
„ *ik wil dien bemagtigen, al bevond hij zich ook in den zak*
„ *van den President van 't Congres!* Nu riep ik mijne vrouw,
„ en beval haar, al onze minnoodzakelijke kleedingstukken
„ te verhandelen en daarvoor een pistool te koopen. Hier-
„ mede gewapend, begaf ik mij, op krukken, daar ik van
„ zwakte alleen niet gaan kon, in den omtrek der stad,
„ hield den eersten voorbijganger aan, en noodzaakte hem,
„ mij zijne brieventasch af te geven. Maar reeds op den
„ avond van denzelfden dag werd ik ontdekt, daar de be-
„ roofde mij in de verte gevolgd was; en men mij, vermits
„ mijne zwakte, die mij belette mij spoedig te verwijderen,
„ terstond op het spoor kwam; ik bekende aanstonds mijne
„ misdaad, en werd herwaarts gezonden.

„ Wanneer ik nu, na negen jaren, ontslagen word, zal
„ niemand mij meer kennen — niemand weten, dat ik ge-
„ vangen zat — men kan niemand vinden, met wien ik eene
„ gevaarlijke kennismaking aanging. Ik zal de vrijheid heb-
„ ben, mijne nooddruft in vrede te verdienen. Dit zijn de
„ grootste voordeelen, die ik in dit verbeterhuis heb gevon-
„ den, en waarom ik, ondanks de hier heerschende strenge
„ tucht, liever honderdwerf hier ben opgesloten, dan op
„ nieuw in een' mijner vorige kerkers."

Laat mij thans, en zonder mij te beroepen op de *Fransche* onderzoekers — die, ondanks hunne overhelling tot het stelsel van *Pensylvanië*, hetwelk, toen zij zich in *Amerika* ophielden, slechts korteling ontstaan was, zich, vermoedelijk kieschheidshalve, onthouden hebben, omtrent de betrekkelijke waarde der beide stelsels eene beslissende uitspraak te doen, — laat mij thans gadeslaan, wat door andere bevoegde

bezoekers van het Verbeterhuis te *Philadelphia* en gelijkfoortige gevangenisfen, gelijk ook van het vroeger gevestigd Tuchthuis te *Glasgow*, over dit onderwerp is opgemerkt en geoordeeld.

De Heeren MONDELET en NEILSON, die in de lente des jaars 1834, namens het Bewind van *Neder-Canada*, naar de Vereenigde Staten werden gezonden, om den toeftand der Gevangenisfen aldaar te onderzoeken en omtrent derzelver inrigting verflag te doen, opdat de wetgevende vergadering van elke Provincie in de gelegenheid mogt gefteld worden, een der *Noord-Amerikaanfche* plans voor een nieuw op te rigten Verbeterhuis in *Canada* te kiezen, drukken zich op de volgende wijze uit, in derzelver ambtshalve opgemaakt berigt: „ De grondflag van het *ftelfel ter verbetering* beftaat in de afzonderlijke opfluiting van elken veroordeelde. Dat van *Auburn* vereenigt de afzondering bij nacht, bij gemeenfchappelijken arbeid, in verband met een gedwongen ftilzwijgen en het verhinderen van elke mededeeling. Dat van *Philadelphia* vereenigt, daarentegen, eene volkomene affcheiding met den arbeid van elken gevangene in zijne cel. De meest in het oog vallende uitkomften der twee ftelfels, of veeleer de onderfcheidene manieren, om hetzelfde ftelfel van verbetering te handhaven, beftaan, bij *dat* van *Auburn*, in de meerdere overwinst, die de gevangenen door handenarbeid verwerven — bij *dat* van *Philadelphia* in eene onderworpene gemoedsftemming van den misdadiger, en, voor het uiterlijke, in eene doorgaande verbetering van zijne neigingen en gezindheden, bij geringere geldelijke verdienften. Het naaste doelwit bij het ontnemen der vrijheid aan een individu, te weten de beveiliging der maatfchappij voor wandaden, wordt door beide ftelfels bereikt. Maar datgene, hetwelk, naar eigen aard, het meest bijdraagt tot verbetering van den misdadiger en tot het verwekken van affchrik bij anderen, als voorbeeld te nemen en te volgen, zal toch wel in het einde het doeltreffendfte zijn. Wanneer een kerker eene fchool voor de misdadigers wordt, en deze zich, na hun ontflag zich over het land verfpreidende, door vorige bekendfchap aan elkander hechten; zich door een gemeenfchappelijk gevoel, gewekt bij het aandenken aan gemeenfchappelijk gedragen leed, aaneenfluiten, en dan, door hunne bedrevenheid in

„ de kunst van misdrijven te begaan, en tevens de ontdek-
„ king voor te komen, zich verbreiden en verrijken, — dan
„ zal het nadeel aan de zijde van het algemeen, zoo wel
„ door de verliezen van diefstal en roof, als door de kosten
„ van het opsporen en veroordeelen der schuldigen, spoedig
„ onmetelijk zijn. In het hart des lands zal zich dan eene
„ welafgerigte en georganiseerde bende Roovers vormen, wier
„ aantal steeds zal toenemen, en alle bemoeijingen van bur-
„ gers en regenten verijdelen. De oudere gevangenisstelsels
„ hebben nagenoeg dergelijke gevolgen opgeleverd. Nu werd
„ het *stelsel van verbetering* in *Engeland* uitgedacht, en in
„ *Pensylvanië* en de verdere Vereenigde Staten volkomener
„ toegepast, alwaar men begreep, eene mildere toepassing
„ der strafwetten te moeten verbinden aan de poging, om de
„ gebrekkige wijze van opsluiting in de gewone gevangenis-
„ sen, en gelijk die in de meest beschaafde landen werd aan-
„ getroffen, tot geneesmiddel te doen dienen tegen de ver-
„ menigvuldiging der wanbedrijven. — Deze overwegingen heb-
„ ben ons overgehaald, aan het stelsel van *Philadelphia* de
„ voorkeur te geven, offschoon hetzelve minder geldelijk
„ voordeel aanbiedt, en welligt, gedurende eenig tijdsver-
„ loop, aanmerkelijke uitgaven moge vorderen. Daarenbo-
„ ven heeft het stelsel van *Auburn*, onder de handwerkers
„ en handeldrijvende personen, bereids algemeene klagten
„ over mededinging doen ontstaan, in zoodanige vakken van
„ arbeid, die in de Tuchthuizen worden geoefend, en die
„ met de door hen verhandelde waren, als gelijksoortig mo-
„ gen beschouwd worden.

„ Te *Philadelphia* bekomen de veroordeelden boeken en
„ arbeid: arbeidt hij niet, in dit geval ontvangt hij ook niet
„ meer voedsel, dan noodig is voor levensonderhoud. In
„ ieder opzigt wordt hij menschlievend behandeld, en met
„ hem wordt als met een redelijk en door verstand te leiden
„ schepsel gesproken. Hij bevindt zich niet onder de heer-
„ schappij van louter gezag of eene willekeurige toepassing
„ van straf; hij wordt slechts, volgens een onpartijdig oor-
„ deel, en overeenkomstig de door hem overtredene voor-
„ schriften der wet, aan bepaalde tuchtigingen onderworpen.
„ Niets ontdekt men, dat naar wraakneming gelijkt; maar,
„ in stede daarvan, leedwezen over het noodzakelijke van
„ dwangmiddelen, wier toepassing de misdadiger zelf ver-

„ veroorzaakte; een leedwezen, waarin hij, bij gezet nadenken, zonder afleidende omstandigheden of bijkomende verzoekingen, naauwelijks kan nalaten te deelen; terwijl hij tevens, voor de toekomst, het besluit opvat, om zich voor een' dieperen val te hoeden. Bezit nu zoodanig mensch geestkracht genoeg, om bij zulk een besluit te blijven volharden, zoo kan men schier geen' twijfel koesteren omtrent den veelvermogenden invloed van het stelsel tot het bereiken der voorgestelde bedoelingen."

Dit waren de beweeggronden, die de afgezondene gelastigden van *Neder-Canada* bewogen, aan het Bestuur dezer Provincie voor te slaan, om het stelsel van *Pensylvanië* te volgen. Overeenkomstig hiermede werd dan ook besloten, en het door den Heer HAVILAND, volgens de beginselen van het door hem te *Philadelphia* gevestigde Verbeterhuis, ingeleverd ontwerp gekozen tot de daarstelling van een *Canadaasch* Verbeterhuis.

Wilde ik thans gewagen van hen, die de *Amerikaansche* gevangenissen ambtshalve bezochten, zoo zou ik van dezen en ook van mijzelven moeten spreken. Eerstbedoelden hebben bereids, in derzelver, op last van het Lagerhuis, uitgegeven verslag over dit onderwerp, een schitterend getuigenis omtrent het stelsel van *Philadelphia* en ten voordeele van hetzelve afgelegd. (*) Volkomen moet ik bevestigen, wat daarbij wordt opgemerkt, dat, alhoewel in geene gevangenis ter wereld de voordeelen van het *Auburnsche* stelsel in een gunstiger licht kunnen verschijnen, dan in die te *Wethersfield*, desonaangezien, bij hunne reize door de Vereenigde Staten, hun niemand is voorgekomen, die zich op eene beslissender wijze voor de eenzame opsluiting gedurende nacht en dag, in tegenstelling van een stilzwijgend bijeenzijn, heeft uitgelaten, dan de Hoofddirecteur dezer gevangenis. Ja, ik kan hier bijvoegen, dat ik, buiten hem, nog andere opzieners van gevangenissen, naar het stelsel van *Auburn* beheerd wordende, heb aangetroffen, die, met eene edele vrijmoedigheid, erkenden, dat, wanneer zij hunne eigene Inrigting vermogten te veranderen, *zij aan het stelsel van Pensylvanië de voorkeuze zouden schenken.*

(*) *Report of* WILLIAM CRAWFORD, *Esq. on the Penitentiaries of the United States, etc. ordered, by the House of Commons, to be printed*, 11 *August* 1834.

En indien ik nu, eindelijk, van mijzelven zal spreken; zoo verklaar ik rondborstig, dat, naar mijn beste weten en gewisse, van al de mij bekende in *Europa* of *Amerika* beproefde stelsels, niet één, ik wil niet zeggen grootere, maar eene voor 't minst gelijkstaande mate van billijkheid en regtvaardigheid in het toepassen der straf, en zoo vele mogelijkheden ter verbetering aanbiedt, als de eenzame opsluiting, verbonden met het regelmatig bezoek der beambten en Inspecteuren, den Leeraar en den Geneesheer. Ik herhaal de woorden *mogelijkheden ter verbetering*; immers verder reikt de kracht des menschen niet! Hij vermag alleen datgene uit den weg te ruimen, wat de inwendige werking der Goddelijke genade hinderlijk is, die als de éénige hoofdbron van het goede in den mensch behoort aangemerkt te worden.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

WALTER SCOTT'S KINDERLIJKE LEEFTIJD DOOR HEMZELVEN VERHAALD.

(*Vervolg van bl.* 380.)

Mijn vader en mijne moeder hebben bij elkander twaalf kinderen gehad. Mijn oudste broeder, ROBERT, was in krijgsdienst ter zee geweest; sedert deed hij twee reizen naar de Oost, op schepen der Compagnie. JOHN, mijn tweede broeder, die drie jaren ouder was dan ik, is als Majoor van het 73ste regement gestorven. Ik heb slechts ééne zuster gehad, ANNA SCOTT, van hare wieg af een ware speelbal van het lot. Toen zij vier jaren oud was, werd haar handje tusschen een ijzeren hek verpletterd; eenigen tijd daarna viel zij in een' modderpoel, waarin zij bijna verstikte, en op haar zesde jaar ware zij bijna levend verbrand, doordien hare muts in vlam geraakte; al haar haar brandde haar van het hoofd, en haar geheele leven lang bleef zij lijdende en ziekelijk, met eene zonderlingheid van karakter, voor welke hare zwakke gezondheid verontschuldiging opleverde. Overigens was het een goed meisje, dat noch vernuft noch achtingwaardige hoedanigheden ontbeerde, offschoon zij in eene wereld van hersenschimmen leefde, welke hare verbeelding haar geschapen had. Mijn jongste broeder, DANIEL,

is de ongelukkigste van ons allen geweest: hij heeft alles ondernomen, zonder in iets te slagen.

Doch laat ons van mijzelven spreken. Ik ben den 15den Augustus van het jaar 1771 geboren, en was, toen ik ter wereld kwam, de gezondste en sterkste van geheel het gezin; maar die uitmuntende gezondheid werd zeer benadeeld door de keus mijner eerste minne, welke eene borstziekte had en dezelve verzweeg, met gevaar om haar eigen leven en dat van haar zoogkind te verkorten. Toen men haar, op raad van Doctor BLACK, had laten gaan, werd ik aan eene dikke boerin vertrouwd, die tot in 1810 geleefd heeft, zich steeds beroemende, dat zij mij tot een *great gentleman* gemaakt had. Mijn gestel bleef goed tot op den ouderdom van achttien maanden. Op zekeren avond, gelijk men mij menigmaal verteld heeft, wilde ik volstrekt niet naar bed, en men moest mij wel een half uur achterna loopen, eer men mij krijgen en in de wieg leggen kon. Helaas! dit was de laatste maal, dat ik mij zoo vlug ter been toonde. Den volgenden morgen vond men mij in eene zware tandkoorts. Drie dagen moest ik te bed blijven, en toen men mij den vierden ochtend opnam, om mij te wasschen en te baden, bemerkte men, dat ik het gebruik van het regterbeen verloren had. Doctor RUTHERFORD, mijn grootvader, een bekwaam ontleedkundige, wijlen ALEXANDER WOOD, en verscheidene vermaarde *Edimburgsche* Professoren, werden geraadpleegd. Aan het zieke lid was noch ontwrichting noch verrekking te zien; vruchteloos legde men aan hetzelve spaanschevliegen en andere plaatselijke middelen; later raadpleegde men, doch evenzeer te vergeefs, verscheidene kwakzalvers; eindelijk zond men mij, op raad van Doctor RUTHERFORD, naar *Sandy-Knowe*, om te beproeven, wat vrije lucht en beweging zouden vermogen.

Daar wachtte mij een nieuw ongeluk. Eene meid, welke mijne moeder met mij naar buiten gezonden had, uit vrees dat mijne oppassing aan het huisgezin mijns grootvaders te zeer tot last mogt zijn, had te *Edimburg* een' vrijer moeten achterlaten, en vatte tegen mij, de onschuldige oorzaak harer verbanning naar de hoeve, een' geweldigen haat op. Haar verstand raakte zelfs op hol, en zij vertrouwde aan oude AALTJE, de hoofdbediende van het gezin, dat zij op zekeren dag, toen zij mij naar de heide van *Craigs* gebragt had, met moeite eene verzoeking van den Duivel had weêr-

ſtaan, die haar aanſpoorde om mij met hare ſchaar te vermoorden en vervolgens onder het heimos te begraven. Het oude AALTJE, verſchrikt over zulk eene biecht, maakte zich van den armen kleinen kreupele meester, en zond oogenblikkelijk de meid naar huis, die ook in een geſticht voor krankzinnigen overleden is.

Tot dit mijn verblijf te *Sandy-Knowe* klimmen de eerſte herinneringen uit mijne kindschheid op. Ik kan mij nog zeer wel te binnen brengen, hoe ik er als kind heb uitgezien, en dit was niet weinig kluchtig. Onder de zonderlinge geneesmiddelen, welke de menigvuldige raadgeefſters hadden aangeprezen, was er een, dat beſtond om mij moedernaakt in eene versch afgehaalde ſchapenvacht te wikkelen: telken male er een ſchaap geſlagt werd, verzuimde men dit ook niet. Nog zie ik mij, in mijn Tartaarsch bekleedſel, op den grond van het kleine zaaltje der hoeve uitgeſtrekt, waar mijn grootvader, een grijsaard met witte haren, mij, zoo goed het gaan wilde, hielp kruipen. Een onzer neven, Sir GEORGE MACDOUGAL, een oude invalide in montering, ſchoof mij met zijne kruk voorwaarts, of lokte mij tot zich, door mij van verre zijn dik ouderwetsch horologie voor te houden, en met ons drieën vormden wij eene groep, die eenen kunſtenaar zou hebben kunnen verlokken om haar af te beelden. Destijds moet ik drie jaren oud geweest zijn; want Sir GEORGE en mijn grootvader zijn beide geſtorven kort nadat ik dien leeftijd bereikt had.

Mijne grootmoeder bleef nog eenigen tijd de hoeve beſturen, met hulp van haren ſchoonbroeder THOMAS SCOTT, die te *Crailing* woonde. Het was de tijd van den *Amerikaanſchen* oorlog, en ik herinner mij, met hoeveel ongeduld ik de bezoeken van mijnen oom verwachtte, omdat hij de eenige was, door wien wij berigt van de gebeurtenisſen kregen, en met drift haakte ik te vernemen, dat WASHINGTON geſlagen was, even alsof ik tegen dien grooten man eenigen perſoonlijken grond van verbittering gehad had. Ik weet niet, hoe ik dit gevoel overeenbragt met eene ſterke partijdigheid voor het geſlacht der STUARTS, welke ik uit de liederen en overleveringen der *Jacobieten* geput had. Deze laatſte ſtaatkundige vooringenomenheid verſterkte zich nog door bijzonderheden, welke ik hoorde verhalen van de wreedaardige doodſtraffen, die na den ſlag van *Culloden* te *Carlisle* en in het gebergte geoefend geworden waren; een of twee leden

onzer familie hadden er het leven verloren. Eindelijk fprak ook nog de Heer CURLE, een hoevenaar uit *Tethyre* en man van eene mijner tantes, mij dikwijls over de treurtooneelen, van welke hij in 1746 getuige geweest was. Dit alles maakte op mij zulk eenen indruk, dat ik tegen den naam des Hertogs VAN CUMBERLAND eenen haat had opgevat, fterker dan anders een kind gewoonlijk ondervindt, en die aan mijzelven nu nog de uitlegging geeft van den onwillekeurigen toon en geest, welke in fommige mijner werken heerfchen. De oude balladen, waarin de ftoute verrigtingen der ftroopers uit onze grenslanden bezongen werden, hebben op mijne denkbeelden geenen minderen invloed geoefend. Mijne grootmoeder kende vele derzelven van buiten, en evenzeer fchiep zij behagen, mij van de togten te fpreken, waarbij WAT van *Harden*, WELLIS van *Aikwood*, JAMES TELFER, maar vooral een minder oude, doch niet min vermaarde held, DIEL van *Littledean*, had uitgemunt, dien zij gekend had, alzoo hij met eene der zusters van hare moeder gehuwd was geweest. Het was een eerfte plunderaar, wiens onverfaagde ondernemingen en boertige ftreken zij mij met welgevallen vertelde. Men nam ook, om mij gedurende de lange winteravonden bezig te houden, eenige oude boeken te baat, die de bibliotheek der hoeve uitmaakten, onder anderen de *Lotgevallen van Automathes*, en een oneffen deel der *Joodfche Oorlogen* van FLAVIUS JOSEPHUS: dit laatfte boek was hetgeen ik het liefst hoorde. Mijne goede tante JANSJE SCOTT las en herlas het mij met een voorbeeldig geduld, tot dat ik in ftaat was er geheele bladzijden van op te zeggen. Almede leerde ik de oude ballade van *Hardy-Knute* van buiten, tot groot verdriet van den kerspels-predikant, den goeden Dr. DUNCAN, want ik werd nimmer moede, telkens wanneer hij ons kwam bezoeken, haar voor hem op te dreunen. Nog verbeeld ik mij hem te zien, met zijne lange lenden en zijn mager aangezigt, een waar beeld van den Ridder *de la Mancha*, hoe hij vol ongeduld uitriep: „Waar dat kind is, kan men zichzelven noch anderen verftaan; even zoo goed kon men aan den mond van een ftuk kanon zitten praten!"

Ik was in mijn vierde jaar, toen mijn vader op het denkbeeld kwam, dat de wateren van *Bath* voor mijn kranke been heilzaam zouden kunnen zijn. Offchoon nog altijd kreupel, had mijne gezondheid over het algemeen zich in de

vrije buitenlucht versterkt; want telkenmale het weder goed was, bragt men mij bij den ouden herder, die onze kudden op de rotsen en steile plaatsen in den omtrek hoedde. Mijn kinderlijk ongeduld beproefde weldra tegen mijn ligchaamsgebrek te worstelen; allengskens geraakte ik in staat om regtop te staan, te gaan, te loopen; ik begon zelfs in kracht en vlugheid uit te munten, *non sine diis animosus infans*, ik, die, in eene stad gebleven, tot eene vroegtijdige gebrekkelijkheid gedoemd zou geweest zijn.

Mijne goede tante, voor mij al hare gewoonten verzakende, bewilligde om mij naar *Bath* te verzellen. Op de reis derwaarts namen wij den weg over *Londen*, waar men mij de merkwaardigste gebouwen liet bezigtigen. Toen ik, vijfentwintig jaren later, den *Tower* en de Abdij van *Westmunster* bezocht, stond ik verbaasd over de juistheid mijner kindsche herinneringen. Te *Bath* mogten mij noch dompel- noch druipbaden genezen; maar ik werd er bij eene oude dame, die niet ver van ons logement woonde, op school gezonden; ik had er ook gelegenheid, den eerwaardigen JOHN HORNE, schrijver van den *Douglas*, te leeren kennen; zijne ziekelijke vrouw nam mij met zich in haar rijtuig, wanneer zij een toertje naar de duinen ging doen. Eenigen tijd daarna kwam mijn oom, Kapitein ROBERT SCOTT, bij ons, en van zijne komst dagteekenen de aangenaamste oogenblikken, welke ik mij van mijn verblijf te *Bath* herinneren kan; hij verschafte mij alle vermaken, die mij op mijnen ouderdom aangenaam konden zijn, en bragt mij, onder anderen, voor de eerste maal in den schouwburg, waar men SHAKESPEARE's *As you like it* vertoonde. Nog tegenwoordig ben ik onder de toovermagt dier voorstelling. Ik maakte er meer gedruisch, dan wel voegzaam was, en werd, bij voorbeeld, zoo hoogelijk geërgerd over den twist tusschen *Orlando* en deszelfs broeder, in het eerste tooneel, dat ik overluid uitriep: „Zijn het dan geene broeders?" Helaas! veertien dagen verblijfs in het vaderlijke huis bewezen mij, die bij mijnen grootvader het geliefkoosde kindje geweest was, dat twist tusschen broeders niets zoo ongewoons is. Ik herinner mij ook nog mijne krijgsdrift op het zien der parade; en de bijgeloovige vrees, welke mij overviel, zoo dikwijls ik eenigerlei standbeeld gewaar werd. Een beeldstormer uit de tijden van het *Grieksche* Keizerrijk, of een hedendaagsche *Calvinist*, kon met niet grooter afschuw, dan ik, de Jacobs-

ladder met al derzelver op- en afklimmende Engelen, die de hoofdkerk van *Bath* verfiert, befchouwd hebben. Mijn oom beftreed dien kinderachtigen fchrik niet zonder vrucht, en vóór ons vertrek ftelde hij mij met alle ftatelijkheid aan een Nepthunusbeeld voor, dat misfchien nog tegenwoordig op den oever van de *Unn* fchildwacht houdt.

Toen ik te *Bath* een jaar had doorgebragt, keerde ik eerst naar *Edimburg*, vervolgens naar *Sandy-Knowe* terug, en bereikte op deze wijs mijn achtfte jaar. Alstoen dacht men, dat zeebaden mij goed zouden doen: hierom was het, dat ik, fteeds onder befcherming mijner tante, zes weken te *Prestonpans* ging doorbrengen, alwaar ik een gepenfioneerd officier leerde kennen, DALGETY genaamd, die op dit dorp, in afzondering, van zijne halve foldij leefde. Al de oorlogen in *Duitschland* bijgewoond hebbende, en iemand behoevende, aan welken hij dezelve verhalen kon, vond hij in mij den bereidvaardigften aller toehoorders. Wanneer hij mij dan den een' of anderen nieuwen trek uit zijnen avontuurlijken levensloop verhaald had, gingen wij over tot het kapittel van den oorlog in *Amerika*, die nog altijd voortduurde, en wij fpraken te zamen over den togt van Generaal BURGOYNE, waarmede iedereen zich destijds bezig hield; doch DALGETY en ik waren het niet eens in ons vertrouwen op het welflagen der onderneming van dien rampfpoedigen Generaal. Iemand had mij eene kaart van *Noord-Amerika* laten zien, en ik was door het berg- en boschrijk voorkomen des lands en door deszelfs menigvuldige meren getroffen geworden. Deze grondgefteldheid deed mij vreezen, dat de veldtogt misfchien niet tot ons voordeel zou uitvallen. Mijn vriend, de oude officier, weêrfprak mij hierin met verontwaardiging. Eindelijk kwam de tijding der ramp te *Saratoga*, en ik genoot eene kleine zegepraal, welke DALGETY mij niet vergaf. Onze vriendfchappelijke omgang leed er door. Gelukkiglijk had ik te *Prestonpans* een' tweeden bondgenoot gevonden, den Heer GEORGE CONSTABLE, wiens zonderlinge eigenheden ik federt, bijna zonder het te weten, in mijnen *Oudheidkenner* heb afgefchetst. Dit afbeeldfel was zoo treffend, dat, na mijnen roman gelezen te hebben, een andere oude vriend mijns vaders, de Heer CHALMERS, uitriep, dat niemand anders, dan ik, de fchrijver wezen kon. Evenwel GEORGE CONSTABLE was geen zoo uitgemaakte vrouwenhater als de Heer MONKBARNS, en ik vermoed, dat hij in het

geheim zijn hof maakte bij tante JANSJE, die, hoezeer niet meer jong, er nog zeer wel uitzag, en die tot de laatste dagen haars levens de fraaiste tanden en schoonste oogen behouden heeft, welke ik immer gezien heb; hij zocht ten minste haar gezelschap zeer ijverig, en liefkoosde, denk ik, den neef, om een' witten voet te krijgen bij de tante.

Van *Prestonpans* bragt men mij naar het huis mijns vaders in *Georges-Square* terug; van toen af hield ik aldaar vrij regelmatig mijn verblijf tot op mijn huwelijk in 1797. Spoedig bemerkte ik, hoe zeer mijn lot veranderd was: na al de vrijheden van een eenig kind genoten te hebben, ging ik over onder de tucht van een talrijk gezin; nog onlangs door grootmoeder en tante om het zeerst verwend, moest ik mij eensklaps aan de strenge regelmaat onderwerpen, welke mijn vader aan zijn geheele huis had opgelegd. Ik kan niet beschrijven, hoeveel het mij kostte, al mijne kleine grillen en eigenzinnigheden, waaraan ik tot nog toe zonder eenig bedwang had mogen toegeven, te doen zwijgen: ik werd meer vertroost dan verdedigd door mijne moeder, welke ongelijk minder huisgezag oefende dan haar man, die met het klimmen zijner jaren een strenge *Calvinist* geworden was, in zeden zoo wel als in godsdienst. Gelukkig was zij eene vrouw van verstand, die smaak had voor letter- en dichtkunde: zij begreep volkomen, dat een jeugdige geest zich niet altijd met godsdienstige boeken kon bezig houden, en nu en dan las zij zelve mij voor uit POPE's overzetting van HOMERUS. Met kiesch gevoel begaafd, deed zij mij inzonderheid alle trekken des dichters opmerken, die grootsche en edele gevoelens uitdrukten; maar mijne geestdrift liet zich noch veel gemakkelijker opwekken door de beschrijving der veldslagen. Het wonderbare, het verschrikkelijke, ziedaar hetgeen aan kinderen boven alles bevalt, en ik moet erkennen, dat ik in dit opzigt nog steeds een kind ben. Spoedig kende ik, hetgeen mijne verbeelding getroffen had, van buiten, en veel hield ik er van, het aldus geleerde op te zeggen; maar, toen ik bemerkte, dat mijn declameren somwijlen mijne toehoorders deed glimlagchen, vergenoegde ik mij, met mijne verzen, in mijne uren van eenzaamheid, voor mij zelven alleen op te snijden; want, op dat tijdstip mijns levens, was ik banger voor spot, dan ik sedert geweest ben.

In 1779 zond mijn vader mij als dagscholier naar de *Edimburger* hoogere school, in de tweede klasse der eerstbeginnen-

den, alwaar ik het onderwijs genoot van den Heer LUCAS FRASER, een goed Latinist en een waardig man. Daar ik in mijn Latijn juist niet zeer gevorderd was, schitterde ik hier niet, en ging zelfs voor een onoplettend en speelziek scholier door, hoezeer ik somwijlen den Professor door onverwachte trekken van geest en schranderheid deed versteld staan. Onder mijne makkers maakten goede luim en vindingrijkheid mij zeer geliefd. Kinderen zijn in hunne genegenheden meestal regtvaardig en niet minder edelmoedig. Mijn manke been, en de pogingen, welke ik deed, om door behendigheid te vergoeden hetgeen mij aan vlugheid ontbrak, boezemden aan de overigen deelneming voor mij in; en in de winter-speeluren, wanneer wij ons in de open lucht niet vermaken konden, verzamelden mijne vertellingen een' drom van bewonderende toehoorders rondom den haard van moeder BROWN: gelukkig alsdan de geen, die nevens den onuitputtelijken verteller een plaatsje kon erlangen! Eindelijk, hoezeer mijne eigene schooltaak maar al te dikwijls verzuimende, was ik steeds bereid om die van anderen te verrigten; eene dienstvaardigheid, welke mij een klein legertje van aanhangers verworven had, met goede knuisten en eerlijke harten, misschien wat hardhoofdig, maar daarom des te beter geschikt om een' held te verheffen. Alles zaamgenomen maakte ik een beter figuur op de speelplaats dan in de schoolkamer, bij de straatgevechten dan bij het kampen om den eereprijs. Mijn vader woonde (gelijk boven gezegd is) op het *Georges-Square*, in het zuidelijk gedeelte van *Edimburg*, en de kinderen van het huis, met die van het plein vereenigd, vormden eene soort van compagnie, aan welke eene voorname dame een fraai vaandel geschonken had. Deze onze compagnie nu leverde menigvuldige veldslagen tegen de kinderen van *Cross-Causeway*, *Bristolstreet*, *Potter-Row* en de naburige voorsteden. Onze tegenstanders behoorden over het algemeen tot de arbeidende klasse; het waren sterke knapen, die met een' steen op een haar troffen, en niet minder geducht waren in het handgevecht.

Niet zelden duurden onze schermutselingen geheele avonden lang, tot dat eene der benden overwinnaar bleef; en was dit de onze, dan dreven wij den vijand naar zijne wijken terug, van waar wij zelven vervolgens menigmaal teruggejaagd werden door eene versterking van grootere jongens, welke hunne jongere broeders te hulp kwamen. Dolven wij

daarentegen het onderfpit, hetgeen meest het geval was, en werden tot binnen den omkring van ons plein vervolgd, alsdan werden wij op onze beurt door onze oudere broeders, door de bedienden onzer ouders en andere hulpbenden onderfteund.

Onze gedurige vijandelijke ontmoetingen hadden het gevolg, dat wij, zonder de namen onzer tegenftanders te weten, hen zoo goed aan hun voorkomen en kleeding herkenden, dat wij voor de opmerkelijkften onder hen bijnamen uitgedacht hadden. Onder anderen was er een uiterst levendige en moedige jongen, die als het voornaamfte hoofd der bende uit de voorfteden befchouwd kon worden; hij was, geloof ik, dertien of veertien jaar oud, welgemaakt, groot, met blaauwe oogen en lange blonde haarlokken, kortom het volkomen beeld van een' jeugdigen *Goth.* Steeds de eerfte bij den aanval en de laatfte bij den aftogt, tegelijk en de ACHILLES en de AJAX van *Crofs-Caufeway*, was hij een te geduchte tegenftander, dan dat wij hem niet met eenen bijnaam vereerd zouden hebben, en, even als een oud ridder, had hij dien naam aan het meest in het oog vallende deel van zijn gewaad te danken, hetwelk eene oude groene broek was; want, gelijk PANTAPOLIN, volgens het verhaal van *Don* QUICHOT, vocht *Groenbroek*, zooals wij hem noemden, fteeds met naakte armen en bloote beenen.

Eens gebeurde het, dat, in het heetst van den *ftrijd*, die Plebeifche kampvechter een' zoo plotfelingen en zoo geweldigen aanval tegen ons deed uitvoeren, dat geheel ons legertje begon te vlugten; hij was zijne medgezellen verfcheidene fchreden vooruit, en legde reeds eene *zegevierende* hand aan het Patricifche vaandel, toen een der onzen, dien een onvoorzigtige vriend met een hartsvanger gewapend had, plotfeling, voor de eer van het korps, eene geestdrift opvattende, die Majoor STEUR zelven (*) waardig geweest zou zijn, den dapperen *Groenbroek* met zijn *zijdge*weer trof en hem voor zijne voeten nedervelde. Zulk een voorval was iets zoo ongehoords, dat op *dit gezigt* beide de troepen uiteenliepen, den armen *Groenbroek*, met zijne fchoone haren vol bloed, aan de zorgen van den *watchman* overlatende. Die hupfche man paste wel op, niet te

(*) Zeker perfoon uit een kluchtfpel van FOOTE, *de Maire van Garat* geheeten.

weten, wie den noodlottigen slag had toegebragt: het bebloede jagtmes werd in eene naburige sloot geworpen; en wij deden elkander de plegtige gelofte, het geheim niet te zullen verraden, terwijl de schuldige middelerwijl vreeselijk en door berouw en door vrees voor ontdekking gefolterd werd.

Gelukkig kwam de gekwetste held er af met eenige dagen in het gasthuis te liggen; maar vruchteloos bestormde men hem met vragen; geene drangreden, van welken aard ook, kon hem bewegen, om dén geen, die hem de wond had toegebragt, te verraden, hoezeer het onmogelijk was, dat hij hem niet gekend zou hebben. Toen hij hersteld was, openden mijne broeders en ik met hem eene verstandhouding, door tusschenkomst van eenen koekebakker, die gewoon was zijne waar zonder onderscheid bij beide de partijen af te zetten, en deden hem eene soort van geldelijke vergoeding aanbieden. Het bedrag daarvan, zoo ik het hier noemde, zou doen lagchen; maar wel weet ik, dat *Groenbroek's* zakken nimmer zooveel gelds bevat zouden hebben. Hij weigerde met de woorden, dat hij zijn bloed niet verkocht; maar ter zelfder tijd verwierp hij verre het denkdeeld van immer of ooit een aangever te kunnen worden, hetgeen, volgens hem, *clam* zou geweest zijn, dat is laag of laf. Door lang aanhouden deden wij hem eindelijk een pond snuif aannemen, ten behoeve van de eene of andere oude vrouw, tante of grootmoeder, bij welke hij woonde. Hierna werden wij wel geene vrienden, want onze gevechten waren voor beide partijen eene veel aangenamer verlustiging dan ieder ander, meer vreedzaam spel; maar wij zetteden den krijg voort met de verzekering van weêrkeerige achting.

Mijn broeder THOMAS, een zeer bekwaam man, wien slechts de gewoonte van schrijven ontbroken heeft om een beroemd schrijver te worden, had het denkbeeld gehad eenen roman op te stellen, van welken *Groenbroek* de held zou geweest zijn. Misschien zal de edelmoedigheid van den jongen knaap mijnen lezeren niet zoo groot voorkomen als aan kinderen, die door dezelve aan eene gestrenge straf ontkwamen; wat ons betreft, wij vonden daarin de kenmerken van eene ongemeene grootmoedigheid. Hoe onbekend en nederig het leven van den armen *Groenbroek* ook geweest mag zijn, kan ik mij niet onthouden de meening te uiten, dat, zoo de fortuin het gewild had, hij de heldenbedrijven van zijne eerste jeugd geene oneêr gedaan zou hebben. Lang daarna, toen wij

mijnen vader de ware toedragt der zake vertelden, bekeef hij ons zeer, dat wij hem die niet vroeger geopenbaard hadden, omdat hij in dit geval getracht zou hebben onzen *Groenbroek* van dienst te zijn; maar zoo groot was onze vrees voor de gevolgen, die eene met een mes toegebragte wond kon hebben, dat wij het in allen gevalle niet zouden gewaagd hebben, het geheim onzer makkers te verraden.

Misschien zal deze anecdote aan menigeen zeer kinderachtig voorkomen; maar behalve den levendigen indruk, dien het gebeurde in der tijd op mij maakte, is het voor mij eene bron van droevige en ernstige overdenkingen geworden. Van den geheelen troep, die aan deze gevechten deel nam, hoe weinigen zou ik er kunnen noemen, die thans nog in leven zijn! Sommigen zijn uit dien kinderkrijg in de krijgsdienst van hun land overgegaan en er in omgekomen; anderen zijn naar afgelegene landen vertrokken, van waar zij niet meer terugkeeren zullen; de overigen, eindelijk, zijn mij in onderscheidene loopbanen uit het oog geraakt. De onbeduidendste omstandigheden verkrijgen een wezenlijk gewigt, wanneer zij zich hechten aan de nagedachtenis van hen, die wij beminden en verloren hebben.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

AAN MR. C. H. PERK, NA DE LEZING ZIJNER PLEITREDE VOOR EENEN VADERMOORDER.

„Σὺ τίς εἶ, ὃς κρίνεις τὸν ἕτερον;"
JACOBUS.

Daar stondt gij voor uw' God — daar gold het dood of leven —
Één uur nog, en de schuld of de onschuld heeft haar loon;
Wat u doorgloeide, hebt ge ons in het woord gegeven;
Uw taak was, spreker! groot; uw doel, o mensch! was schoon.

Gij hebt vergeefs den strijd, met heldenmoed gestreden;
Gij zwijgt — de regter spreekt — uw taak is afgedaan.
Toen zijt ge in 't kerkerhol, een bode des doods, getreden;
Welsprekend was uw *woord* — welsprekend dáár uw *traan*.

Daar stond hij, stil en doodsch — het kind lag in zijne armen —
De moeder schreide en sprak: „Is dat nu vader niet?" (*)

(*) Zie de Voorrede.

Toen hadt gij en met haar en ook met hem erbarmen;
  Wat toen uw hart doorſneed — dat, ſpreker, ſchets ik niet!

Zijn ſchuld? God weet het, maar de mensch ſtaat in een duister,
  Waar zelfs het ſchranderst brein geen' ſtraal van licht ontdekt;
Maar menschlijkheid — zij houdt in eeuwigheid haar' luister';
  Zij is de ſtem van God, in 't hart met kracht gewekt.

Gij hebt uw taak volbragt. Één woord nog — 't heet: genade!
  Dat zij de kroon van 't werk, in liefde en trouw volbragt;
Klinkt u dat woord eens toe uit 's Vorſten hoogen rade,
  Dan, ſpreker! vindt gij 't loon, waarnaar gij vurig tracht.

16 Junij, 1837. LUBLINK WEDDIK.

HET VLOO-PROCES. (*)

'k Las onlangs in een deftig blad,
  Gazett' des Tribunaux,
Een pleit, dat niets tot ſchering had
  En inſlag, dan — de vloo!

Twee kunst'naars — neen! dat klinkt *commun*;
  Artistes is het woord —
Bei lievelingen der fortuin,
  Het puik van Seines boord;

Twee groote mannen, wier genie
  Op 't eind'loos kleine viel,
Naijv'rig op hunn' roem, als ſpie
  Van de ed'le vlooijenziel;

Twee fiere geesten daagden thans
  Elkaêr voor Themis' regt;
Reeds trokken ze een papieren lans,
  Maar — 't pleit bleef onbeſlecht.

De een had zijn' kunstvriend diep gehoond,
  Hem *charlatan* genoemd,
En dus aan heel 't publiek getoond,
  Wat elk zoo graag verbloemt!

't Was *jalouſie de métier*,
  Die hier ten grondſlag lag,
De bron van zoo veel ach en wee
  En eindeloos beklag.

Zij boden aan 't verbaasd heelal,
  Op wond'ren altijd fel,
Een vloo-ſpektakel; en de val
  Van beiden ſtond op 't ſpel.

Parijs schonk *dezen* goed onthaal,
Die kwam uit Londen pas;
Deez' vlooijen waren nationaal,
En *diens* van Engelsch ras.

Maar beiden, als door tooverkunst,
Bezielden 't klein gespuis,
En dongen naar dezelfde gunst,
Van vorsten zelfs incluis!

Men zag ze walsen op bevel;
Weêr and'ren sloegen maat;
Een paar te zamen in duël,
Uit amoureuzen haat.

Die putten water, vlug en net,
Dees vingen ballen op,
Of speelden een partij piquet,
Of reden in galop.

Men zag er grooten Wellington,
Die hier een vloo bereed;
Den Dey, die tijgers temmen kon,
En 't nu zoo'n beestje deed.

Een oorlogschip, geheel getuigd,
Ruim honderd stukken zwaar,
Door één' getrokken van dat ruigt',
Of 't Belgies zeemagt waar'!

In 't eind', de zaak vond haar beslag:
Dees had en kreeg ook regt,
En *die* betaalde 't duur gelag;
Dus werd dit pleit beslecht.

Hier eindigt dit proces-verbaal,
Voor 't nageslacht gepend:
Mijne aandacht trok de zegepraal,
Den Franschman (†) toegekend.

Bestaat er, dacht ik, sympathie,
Die hier haar kracht verleent,
En 't Fransche met het vloo-genie,
Door wrijving, dus vereent?

Ik zocht en vond weldra 't verband,
En vloo en Franschman zaam,
In aard en wezen, ingeplant,
Tot zelfs in beider faam.

Wanneer ik dus den Franschman noem,
Men denk' de vloô er bij;
Terwijl ik 't eene insekt verbloem,
Dient weêr het and're mij!

't Gerucht, waarin ze alomme staan,
Is niet van 't beste slag;
Die kwelt ons, als wij slapen gaan,
En *deze* nacht en dag.

't Zijn beide springers van natuur,
Een ligt en luchtig ras;
En, staat hun soms dat springen duur,
Het hupp'len blijft hun pas.

De groote natie, heet zich de een.
Ja, groot; maar steeds in 't klein':
Het groote is hier 't getal alleen;
Het kleine, zelden rein.

Doch vruchtbaar zijn ze buiten kijf,
Ja beide legio,
Maar steeds tot 's werelds ongerijf;
Een ieder huist hen noô.

En beiden, echt kosmopoliet,
Zijn glad van buitenkant;
Waar 't oord slechts mensch of dier verried,
Is ook hun vaderland.

Meest onderling vol nijd en haat,
Breidt zich het volkjen uit;
Maar wee het huis en wee den staat,
Die niet terstond het stuit!

Want, eens gehuisd en eens geduld,
(En gaauw zijn beide en taai)
Wordt huis en staat er meê vervuld,
Alsof 't zichzelve zaaij'!

Dán, schoon ook de oudheid, met haar pracht
En wond'ren, ging voorbij,
Streeft, in getal en magt en last,
't Egyptes plaag op zij'!

Ook beide (want ze zijn galant)
Beminnen 't schoon geslacht,
Dat, immers in ons Nederland,
Hun stout bestaan veracht.

Want beide, wuft en los van zin,
Liefkozen bruin en blond,
En dragen hun geveinsde min
Gelijk de vlinder rond.

Offchoon men arg'loos flapen ga,
En van geen kwaad bewust;
Sluipt heimelijk 't gefpuis u na,
't Is uit met uwe rust!

En vrucht'loos oefent men, helaas!
Eene exemplare ftraf;
Geen vorst, hoe groot, zijn ze eenmaal baas,
Weert hunne beten af.

Ja! *propaganda* is het woord,
Dat d' een en d' ander past:
Zij gaan, plant hunne teelt zich voort,
Op Hollandsch bloed te gast.

Maar beide, kou'lijk van natuur,
Zijn huiv'rig voor moeras;
En daarom tierden ze, op den duur,
Ook nooit in Hollands plas.

Wordt alles, wat hun fpoor verraadt,
Bezoedeld en befmet,
O! zij dan aan het heilloos kwaad
Eens paal en perk gezet!

Vervolge men beftendig d' een,
En zette d' ander pal;
Want rust en welvaart zijn alleen
Bereikbaar door hunn' val.

Zoo ijvere elk, in ftaat en huis,
Voor 't algemeene best!
Ja, eeuwige oorlog aan 't gefpuis,
Dat beider rust verpest!

(*) Men moge over den *Franschman*, als individu, verfchillend oordeelen; hij moge zijne loffprekers, ja bewonderaars vinden, — de *Franfchen* in het algemeen, als Natie, en met name het revolutionaire *Frankrijk*, zal wel geen regtfchapen *Nederlander* thans meer in zijne befcherming nemen. Dat revolutionaire *Frankrijk* bedoelde ik dan ook bij de zamenftelling van dit gedichtje, waaromtrent ik overigens verwijze tot het Mengelwerk van N°. II voor 1834 van dit Tijdfchrift, waar het curieuze Proces zelf vertaald te lezen is.

(†) Beiden fchijnen, van afkomst, *Italianen* te zijn; maar, de vader des overwinnaars reeds te *Parijs* in dezelfde verhevene betrekking vermaard geweest zijnde, mag de zoon wel een genaturalifeerde *Franschman* geacht worden.

MENGELWERK.

OVER DE VOLSTREKTE AFSCHAFFING DER DOODSTRAF.

Door

A. GOEDKOOP,

Predikant te Gent.

Dit onderwerp is thans aan de orde van den dag, en men ziet menfchen van tegengeftelde begrippen in het godsdienftige zich vereenigen in dit punt, inzonderheid in *Frankrijk*, dat land van *mode*-begrippen. Zij, die den *Semeur* en de *Archives du Christianisme* lezen, welke als tegenvoeters befchouwd kunnen worden der overige zoo zedekundige, godsdienftige als letterkundige dagbladen, weten het, dat ook de ernftig denkenden in dat land zich in dit punt vereenigen met de wijsgeeren van den dag; en voorwaar er behoort eenige moed toe, om tegen deze verdubbelde ftemmen zich te verheffen, en door hen met medelijden als een *obfcurant* aangezien te worden.

Voor het gevoelig hart, ik beken het, is het wenfchelijk, dat de doodftraf volftrekt afgefchaft *kon* worden, en voor hen, die het *Contrat Social* voor Bijbel aannemen en geenen hoogeren gids ook in ftaats- en burgerlijke aangelegenheden willen laten gelden, dan hunne rede, is er zeer veel, hetwelk voor hun gevoelen pleit, vooral als men die ftraf enkel befchouwt als een middel van affchrik voor de misdaden, op welker pleging dezelve bedreigd is, terwijl zij tevens geene plaats voor verbetering overlaat. Maar voor hem, die het woord van God, vervat in de Schriften des O. en N. Verbonds, belijdt te zijn de regel van ons geloof en van ons gedrag, moeten alle die redeneringen, welke zelfs *fchijn*

kunnen hebben, achterſtaan voor de duidelijke uitſpraken van 's Heeren woord te dezen, en den zoodanigen is *Gen.* IX: 6 overbekend: „ wie des menſchen „ bloed vergiet, zijn bloed zal door den mensch vergoten worden, want God heeft den mensch naar zijn „ beeld gemaakt." En echter ſchijnt deze plaats geen voortdurend beſlisſend bewijs te behelzen voor zulke eerbiedigers der Goddelijke openbaring, die de *mode*-leer der volſtrekte afſchaffing van de doodſtraf in beſcherming nemen; offchoon zij niet kunnen ontkennen, dat een commentarie, die tot den tekst ſtaat als *neen* tot *ja*, geen gezag kan hebben tegen den duidelijken tekst, en dat de *confiderans* (vergeef mij de *mode*-uitdrukking) van een' voortdurenden aard is: „ *God heeft den mensch* „ *naar zijn beeld gemaakt.*" (Zie ook *Jac.* III: 9.)

Men tracht echter de kracht van dit bewijs te ontzenuwen, door er mede te vergelijken het 4de vers van *Gen.* IX, alwaar verboden wordt: „ doch het vleesch „ met zijne ziele [dat is zijn bloed] zult gij niet eten," en daar ſoortgelijk verbod in de Mozaïſche ſpijswetten voorkomt, die voorzeker door Christus opgeheven zijn, *Matth.* XV: 11, 17, en vooral *Hand.* X: 11—16 en XI: 2—17, zoo trekt men hieruit dit gevolg, dat ook *Gen.* IX: 6 voor diegenen, welke onder het N. V. leven, van geene verbindende kracht meer is. Zonderlinge gevolgtrekking! want hierdoor maakt men het N. V. zelf in tegenſpraak met zichzelf, daar wij zien, hoe, ongeacht de opheffing der ſpijswetten van de Israëlitiſche Godsdienst, het verbod van *bloed te eten* door de Apostelen onder de uitzonderingen geplaatst is, *Hand.* XV: 20 en 29, hetwelk doet zien, dat er eene andere dan *Levitiſche* reden alleen beſtond voor dat verbod.

Wij moeten daartoe acht geven op het verbod zelf, en op den tijd waarop, en de omſtandigheden in welke hetzelve oorſpronkelijk gegeven is. Was de rede van *bloed*, *dierenbloed te* DRINKEN, wij zouden aan niets anders denken dan aan hetgene die uitdrukking voor den geest brengt; maar *bloed te* ETEN doet denken aan *bloe-*

dig raauw vleesch te eten, en als wij zien, dat dit verbod gegeven wordt na den zondvloed, dan doet dit zien, welke de ſmaak van het verdronken menschdom is geweest, en welligt de oorzaak van die wreedheden, welke het menschdom vóór den vloed kenmerkten, en in weinige doch veelbeteekenende woorden *Gen.* VI: 11, 12 worden uitgedrukt.

Wij kunnen ons moeijelijk zulk een' ſmaak of wanſmaak verbeelden, als het eten van raauw dierenvleesch vooronderſtelt; maar indien ongelukkig zulk een ſmaak zich vertoonde, en ſlechts zoo algemeen werd, als, helaas, nu het misbruik van ſterken drank, ook bij beſchaafde en in naam Christelijke volken, is, zouden, ongeacht de afſchaffing der Mozaïſche ſpijswetten, *Noachitiſche Genootſchappen* zoo noodzakelijk worden als thans Genootſchappen van Matigheid, (*Sociétés de Tempérance*) waarvan de meesten zelfs het matig genot van geestrijke dranken aan hunne leden volſtrekt ontzeggen. Wat heeft dus het verbod *Gen.* IX: 4 gemeen met de latere Mozaïſche ſpijswetten, om daardoor krachteloos te maken de inſtelling der doodſtraf, gegrond in de waarde van den mensch, als *beeld Gods*? (*)

(*) *Beeld van God.* Men ziet uit deze beweegreden, als ook uit *Jac.* III: 9, dat de H. S. zeer verſchilt van die godgeleerde zamenſtellen, waarin van het *verliezen* van het beeld van God geſproken wordt, hetwelk bij den *val* zou plaats hebben gehad. Het is jammer, dat de Christenen 1 *Cor.* II: 13 niet tot grondbeginſel aangenomen hebben voor hunne theologiſche bepalingen en zamenſtellen; men zou dan nimmer woorden buiten de Schrift gebezigd hebben, die zekere bewijzen, dat, wanneer men een leerſtuk niet zonder dezelve kan uitdrukken, men altijd ten minſte *bezijden* de waarheid is: zoo is het gelegen met de woorden *val*, *perſonen*, *drieëenheid* enz. Ten opzigte van de uitdrukking *beeld Gods* behoort men alle de gevallen te beſchouwen, waarin die uitdrukking gebezigd wordt, en men zal zien, dat die beteekenis hemelsbreed verſchilt, hetzij die uitdrukking genomen wordt van *Jezus Christus* of van den *mensch*,

Hoe meer men nadenkt over den toestand der eerste wereld, zoo veel de weinige fragmenten, door Mozes bewaard, zulks veroorloven, en als men het verbod *Gen.* IX: 6 beschouwt in betrekking tot het verhaal *Gen.* X: 9, 10, dan ziet men duidelijk in, 1°. dat er in de eerste wereld geene burgerlijke inrigtingen bestaan hebben, maar alles *Patriarchaal* was ingerigt. Deze staat van zaken kon dan ook maar op zijn hoogst 16 eeuwen duren, zoo als de ondervinding geleerd heeft; en bij de Patriarchale inrigtingen kon de invoering der doodstraf geene plaats hebben: wie toch had dezelve moeten uitvoeren? de vader? of de eerstgeborene der broeders? Zou men in den beschaafden staat zulken toelaten tot de uitvoering van een doodvonnis? en waar was de magt, die eene vaderlijke uitspraak ten doode zou uitvoeren? Het laat zich dus verklaren, 2°. dat na den vloed de *doodstraf* werd ingevoerd, en ingevoerd in het uitzigt op de vestiging van Burgermaatschappijen, die, offschoon door geweld daargesteld, noodzakelijk zijn, zou het menschdom langer dan 16 eeuwen blijven bestaan, en zich onderling niet als wilde dieren verslinden, zelfs door honger, als zoo vele middelen van bestaan ontbraken, die nu de beschaving, in den natuurstaat *onmogelijk*, verschaft. Het is niet vreemd, dat vóór de inrigting van

---

Gen. I: 27. IX: 6, *Jac.* III: 9, of van den *waren Christen* en van *Jezus Christus zelven*, *Eph.* IV: 24 (vergelijk 1 *Cor.* XV: 45—49), of van den *man in den huwelijkenstaat*, in onderscheiding van de vrouw; doch in *bijna* alle die verschillende beteekenissen heerscht dit derde: *heerschappij of gezag, op grond van meerdere voortreffelijkheid*, en laat dus den aard dier voortreffelijkheid onbepaald. Ook als Seth, *Gen.* V: 3, genoemd wordt Adam's evenbeeld, drukt dit zeker het eerstgeboorteregt uit, dat hij door de vlugt van Caïn en den dood van Habel bezat, en dus zijn gezag over de overige kinderen van Adam en Eva. Hetzelfde denkbeeld heerscht in de uitdrukking des Apostels, dat de vrouw in den echtenstaat het beeld en de heerlijkheid des mans is, en toont, hoe het Christendom den staat der gehuwde vrouw verheft.

zekeren ſtaat, of form, reeds van Godswege verordeningen voorgeſchreven worden, die later te pas komen en uitvoerlijk worden, ook wanneer die verordeningen zelfs uitwerkſels zijn van menſchelijke dwaasheid, maar welke dienstbaar zijn of worden aan het plan des Opperregeerders. Immers ſpreekt Mozes reeds, *Deut.* XXVIII: 36, van den *Koning*, dien de Israëllers eenmaal zouden verkiezen.

Uit dit oogpunt de zaak beſchouwd zijnde, wordt *Gen.* IX: 6 hoogstgewigtig, en voorzeker zal de eerbiediger der Goddelijke openbaring zich wel wachten, — hoezeer zijn gevoelig hart de afſchaffing der doodſtraf zou wenſchen, en hij zich verzetten moet tegen alle toepasſing dier ſtraf tegen *andere* misdaden dan die door den Goddelijken Wetgever bepaald zijn, en dan nog in het geval van doodſlag of moord *met voorbedachten rade*, — om zich te verzetten tegen eene Goddelijke verordening, gegrond in de behoeften der tweede wereld of van het menschdom na den vloed, vereenigd in Burgermaatſchappijen; en waarvan het Goddelijke en hoogstwijze welligt zich noodlottig mogt openbaren, als die afſchaffing gelukken mogt. Deze Goddelijke verordening is geenszins in tweeſtrijd met de Koninklijke magt, om *gratie* van die ſtraf te verleenen; maar deze is zelfs behoefte, om misbruik voor te komen, als *wet* en *geweten* ſomtijds in tweeſtrijd met elkander komen, of menſchelijke feilbaarheid of onvolkomenheid van wettelijke bepalingen te dezen duisterheid of onzekerheid overlaten over de gegrondheid der toepasſing van de ſtraf op den beſchuldigde. Dat regt toch mag niet uitwerkſel zijn van luim of *caprice*, zonder de hoogſte onregtvaardigheid te worden.

Welligt voldoet bovenſtaande uitlegging geenszins aan den eerbiediger der Goddelijke openbaring, die, geloovende aan de uitſpraak des Apostels, *Gal.* VI, dat de mensch maaijen zal na den dood wat hij hier gezaaid heeft, dus, uit liefde voor de behoudenis eener menſchelijke ziel voor de eeuwigheid, den tijd der voor-

bereiding niet door eene *doodstraf* wil verkort hebben; maar deze veranderd in eene zoodanige, die nog aan bekeering naar het Evangelie mogelijkheid overlaat; en die daarenboven beweert, dat Jezus Christus niets te dien opzigte bepaald heeft. Doch, behalve dat Christus geen aardsch koningrijk kwam stichten, en geene burgerlijke bepalingen te geven had, heeft Hij echter *Gen.* IX: 6 bevestigd, in plaats van afgeschaft, en zelfs op een geval toepasselijk gemaakt, waarin ware Christenen zich aan die misdaad konden schuldig maken, door hunne hooge roeping slechts een oogenblik uit het oog te verliezen, of het gevoel van regtvaardigheid verkeerd toe te passen. Wilt ge bewijs, Lezer? zie dan *Matth.* XXVI: 52 in, alwaar Jezus tot Petrus zegt: „Keer „uw zwaard weder in zijne plaatse; *want allen, die het* „*zwaard nemen, zullen door het zwaard vergaan.*" Zijn deze laatste woorden *geschiedkundige* of *profetische* waarheid? of eene erkentenis van een maatschappelijk *regt*? Immers het laatste; want het is er verre af, dat of vóór of na Jezus uitspraak allen, welke het zwaard genomen, en zich tegen de burgerlijke magt verzet hebben, door het zwaard gestraft zijn. Deze plaats is zeer gewigtig, als men die in verband beschouwt. Was er goddeloozer aanval tegen de onschuld, dan die, waartegen Petrus zich verzette, en kon men ooit met zuiverder bedoelingen het zwaard trekken voor eene goede zaak, dan Petrus deed? en echter keurt Jezus zijne daad af, erkent den regel, dat hij, die zich gewapenderhand tegen de vastgestelde magten verzet, zich doodschuldig maakt, en voorkomt de noodlottige gevolgen voor Petrus, door wonderdadig het bewijs te vernietigen, waarop hij regtvaardig had kunnen veroordeeld worden. Maar als Jezus, die geen aardsch rijk kwam stichten, het regt van doodstraf erkende in gevallen gelijksoortig aan die van Petrus, zou Hij dan de Goddelijke wet *Gen.* IX: 6 voor *moedwillige moordenaren* opgeheven hebben? Ik verlang te weten, wat voorstanders van de volstrekte afschaffing der doodstraf hierop hebben te antwoorden: de

Redactie van den *Semeur*, wie ik ook deze bedenkingen toezond om er op te antwoorden, heeft er zich niet aan gewaagd, en is er over heen gegleden, toen zij zich nog verwaardigd heeft eenige bedenkingen te beantwoorden; doch men vergeeft dit gaarne aan mannen, die de revolutie van 1830 in bescherming nemen, en waarbij zij zeker voor de godsdienstige vrijheid in Frankrijk hebben gewonnen.

EIJERLAND.

Na de geweldige en langdurige oorlogen, gevolgen der *Fransche* omwenteling in het laatst der vorige eeuw, heeft *Europa* nu meer dan twintig jaren lang eenen algemeenen vrede mogen genieten, slechts hier en daar, in de afgelegener oorden van dat werelddeel, door afzonderlijke krijgvoeringen gestoord. Door dezen staat van rust, en door het bijna te boven komen van algemeene krankheden, die vroeger zulk eenen moorddadigen invloed op de bevolking oefenden, (thans, helaas, schoon in mindere mate, door de noodlottige Cholera vervangen) is de volkrijkheid, blijkens de statistieke opgaven uit alle landen, toegenomen op eene wijze, welke men inderdaad schrikwekkend zou moeten noemen, zoo niet de verhuizing naar andere wereldstreken voor dien overvloed eenen weldadigen uitweg opende. Gelukkig echter het land, dat, door inwendige verbetering zijner gronden, aan dien volksovervloed, op den vaderlandschen bodem zelven, nieuwe woonplaatsen kan aanbieden en nieuwe bronnen van bestaan kan openen; dat niet genoodzaakt is, als 't ware, door eigene bloedaftapping den aanwas zijner krachten te keer te gaan! Dit denkbeeld was een der gene, die het heilrijke plan der Koloniën van Weldadigheid deden vormen, en de oplettendheid vestigden op het ontginnen en vruchtbaar maken van andere woeste streken, welke *Noord-Nederland*, zelfs in de nabijheid van des-

zelfs sterkst bevolkte steden, bevat. Eene onderneming van dezen aard was ook de bedijking van het *Eijerland* in 1835. Ongetwijfeld zal het onzen lezeren niet ongevallig zijn, wanneer wij, door eene kundige hand daartoe in staat gesteld, hier eenige nadere bijzonderheden omtrent deze merkwaardige bedijking en ontginning laten volgen.

* * *

Eijerland maakt met *Texel*, waaraan het gehecht is, het grootste der keten eilanden uit, welke zich van den noordelijken hoek van *Holland* tot naar den mond der *Elve* uitstrekken, en de overblijffels vormen van den doorgaanden duinzoom, die in vroegere tijden ook aan onze noordkust de binnenlanden gedekt heeft. Het werd *Eijerland* geheeten, naar de veelvuldige eijeren, vooral van zeemeeuwen, welke hier jaarlijks in de maand Mei gevonden werden, en welker inzameling, aan de daartoe geregtigden, tot den 24sten Junij vrijstond. Vroeger bestond het *Eijerland* uit de van ouds bekende *Duinkom*, gevormd door diluvische of oorspronkelijke gronden, (waarop het geheel op zichzelf staande *Eijerlandshuis* gevonden wordt) en het tusschen dit *Eijerland* en *Texel* gelegene *Buitenveld*, een' alluvium of aangespoelden grond. Dit buitenveld was zaamgesteld uit begroesde kweldergronden en onbegroesde zandvlakten, uit welke laatsten zich oostwaarts eene menigte natuurlijke kreken (hier ook zwennen en flufters genaamd) ontlasteden, waarvan de *Roggesloot*, de noordelijkste, en de *Hoogezandskil*, de zuidelijkste, de voornaamste waren.

Tot vóór ruim twee eeuwen spoelde het water uit de Noordzee, bij spring- en stormvloeden, over deze door de zee verhoogde tusschenvlakte, naar den boezem van de Zuiderzee; doch in de jaren 1629 en 1630 werd *Oud-Eijerland*, door het leggen van eenen zanddijk over gemelde vlakte, met *Texel* vereenigd; welke nog als *Zanddijk* bekende zanddam zich thans als eene keten duinen

voordoet, die, 10 à 20, enkele 25 ellen hoog, in eene regte lijn voortloopen, van *Maikeduin* (ten noorden der *Koogerduinen*) tot voorbij *Zanddijkshuis* aan *Oosterduin*, eene lengte van ongeveer 4700 ellen. Hoe hoog men oorspronkelijk den zanddijk gemaakt mag hebben, is ons niet bekend; doch zijne tegenwoordige hoogte heeft hij door natuurlijke opstuiving en kunstmatige helmbeplanting bekomen, hetwelk nog jaarlijks, van wege de provincie, met zorg wordt onderhouden.

Eijerland (onder welke benaming men thans zoo wel het voormalige *Buitenveld* als *Oud-Eijerland* verstaat) grenst ten noorden aan het *Eijerlandsche gat* (waardoor hetzelve van het eiland *Vlieland* gescheiden wordt), ten oosten aan de laagwaterlijn (tot langs de palen van den noorderdijk van *Texel*), ten zuiden aan de limietpalen (langs den *Ruigendijk*, die vroeger de polders *Oosterend*, *Waal* en *Burg*, alsmede het *Koogerveld*, voor overstrooming beveiligde), en ten westen aan de Noordzee.

Dit geheele *Eijerland*, met duinen, stranden en aanwas, heeft eene oppervlakte van 8000 bunders, zijnde het $\frac{2}{5}$ gedeelte van het eiland, welks noorder uiteinde het vormt. Van deze uitgestrektheid behoorden de westelijke en noordelijke duinen en stranden, ter grootte van 2200 bunders, aan de provincie *Noordholland*; de overige, zijnde dominiale gronden, welke door genommerde palen begrensd waren, hadden, volgens den kadastralen legger, eene oppervlakte van 5800 bunders, waarvan 2565 bunders kwelderlanden waren, die als weide gebruikt werden.

Vroeger werden deze kweldergronden met derzelver oostelijke slikken en aanwassen door het Domeinbestuur verpacht. De laatste verpachting, in drie perceelen, door de permanente Commissie van het Amortisatie-syndikaat gedaan, had plaats op den 24sten Januarij 1833. De percelen waren: *a*. *Eijerlandshuis*, met binnengronden, duinen en een gedeelte van het *Buitenveld*, groot bij raming 180 bunders; *b*. *Zanddijkshuis*, grenzende aan perceel *a*, van af den *zwarten paal* in de oosterduinen langs de

groote zwen naar *Welsherduin*, en ten zuiden aan perceel *c*, bij paal *b* onder den zanddijk, bij raming groot 2022 bunders; *c. Kwelderbeek*, hetwelk ten noorden grensde aan paal *b* en de scheidzwen (liggende ten noorden de oosterbollen of directiekeet), ten zuiden aan de palen bij den *Ruigendijk* en paal 12 bij kwelder *Maikeduin*. (*Dirkje Maikeduin* en de vallei, *Nederlanden* genaamd, als ongans beschouwd, werden afzonderlijk gebruikt, vermits het bij Art. 32 der voorwaarden van verpachting bepaald was, dat de *Koogerduinen*, slufterbollen enz. alleen met getuurde schapen en geen ander vee geweid mogten worden.) Dit derde perceel *Kwelderbeek* was 1363 bunders groot.

De gezamenlijke 3565 bunders land werden voor den tijd van zes achtereenvolgende jaren verpacht, en wel het perceel *Eijerlandshuis* voor *f* 980; de pachter hield er, gedurende het laatste jaar zijner pacht, 220 schapen, 35 runderen en 7 paarden, welke laatsten tot het binnenrijden van het hooi en ten dienste der strandvonderij gebruikt werden. Het perceel *Zanddijkshuis*, met *Zanddijksboe* aan de noordzijde van de *Roggesloot*, en een herdershutje bij de *Doodemansbollen* ten zuiden van de *Roggesloot*, bragt *f* 1340 aan pacht op; er werden 800 schapen, een paar paarden en melkkoeijen, jong vee enz. gehouden. De pachtprijs van *Kwelderbeek*, met een herdershuisje op de oosterbollen aan de slufter van dien naam, was *f* 2140; de hoeveelheid van het hier gehoudene vee was 1250 schapen, 5 à 6 paarden en 20 stuks runderen. Het toenmalige personeel dezer drie pachthoeven, met twee herdershuishoudingen, bestond uit 20 à 25 personen. De vijf huishoudingen vonden hun middel van bestaan in de schapenfokkerij, het rapen van eijeren, het vangen van konijnen (hoezeer de eigenlijke uitsluitende duinmaaijerij, overeenkomstig Koninklijk besluit van 1 Aug. 1825, afgeschaft was) en de strandvonderij.

Meermalen ondertusschen was het denkbeeld geopperd geworden, om het *Buitenveld* te bedijken, zoo als bij

voorbeeld in 1753 door den Heer LEENDERT DEN BERGER, toenmaals woonachtig op *Brakenstein*, tusschen het *Oude Schild* en *den Burg* op *Texel*. Eindelijk kwam dit ontwerp in 1835 op eene veel grootere schaal tot stand, ten gevolge van een, door eene vereeniging van vier personen, aan Z. M. daartoe gerigt verzoek. Op den 21sten Februarij van dat jaar, namelijk, werd het geheele *Eijerland*, tegen eene koopsom van *f* 90,000, in twaalf jaars-termijnen te betalen, met 2½ percent interest voor het onbetaalde, te rekenen van 1°. Januarij 1835, in vollen eigendom overgedragen aan de Heeren PAULUS LANGEVELD, KZ., te *Giessendam*, WILLEM LANGEVELD, KZ., te *Hardinxveld*, MARCELUS LEENDERT PLOOSTER te *Ameide*, alle drie aannemers van publieke werken, en den Heer NICOLAAS JOSEPHUS DE COCK, handelaar te *Rotterdam*.

De overdragt geschiedde als tiendvrije eigendom, op den voet als *Eijerland* en het *Buitenveld* door het Rijk bezeten waren, en onder de gewone voorwaarden van eigendomsovergang. De koopers waren gehouden, de gekochte en daartoe geschikte gronden binnen acht jaren te bedijken, na vooraf de plans dier bedijking ter goedkeuring aan het Departement van Binnenlandsche Zaken te hebben ingezonden, en onder verpligting om zich te onderwerpen aan alle verordeningen, welke ten opzigte van het bedijken toen reeds bestonden of nog gemaakt mogten worden. Zij moesten de duinen op de dominiale gronden door helmplanting onderhouden. De Staat of het Domein behield aan zich het regt van overpad voor wagens, paarden of voetgangers, naar de door aanslib te verkrijgene gronden buiten de limiet van het verkochte, zonder eenig bezwaar of onderhoud voor den Staat; alsmede eene vrije vaart op de daar te stellene kanalen, zonder eenige betaling van onderhoud, of tollen van vaarten, bruggen of sluizen. Inzonderheid waren er bij het koopcontract bepalingen gemaakt omtrent den van oudsher bestaanden postrid naar het *Eijerlandshuis* en

de gemeenschap met de postschuit van *Vlieland*, als ook den bijstand, zoo aan den postiljon als aan de schippers te verleenen.

Nadat op dezen voet de overdragt geschied was, rigteden de Heeren koopers, met andere geassocieerden, eene Maatschappij op onder den naam van *Societeit van Eigendom van Eijerland*; en, onder het onmiddellijk beheer der drie eerstgenoemde Heeren, als deskundigen; voorts ook geadsisteerd door een viertal deelgenooten, werd nu dadelijk het plan van bedijking ontworpen. Dezelve werd in den ongeloofelijk korten tijd van nog geene twintig weken, van half April tot in het begin van September, geheel voor eigene rekening, met ongeveer 1500 personen volbragt, en eene oppervlakte van 3163 bunders bevond zich door eenen (echter niet al te hechten) dijk van 11,122[s] ellen lengte tegen overstrooming der zee beveiligd. (*)

(*) De dijk, hoezeer genoegzamen inhoud hebbende, is op verscheidene plaatsen uit te veel maal- of welzand zamengesteld, liggende de grond, als met den kruiwagen zamengekruid zijnde, tevens zeer los op elkander; zoodat ook de vloed van den 17 Februarij 1836, zijnde 1.90 *el* + volzee geweest, eenen aanmerkelijken uitslag aan denzelven veroorzaakt heeft, vooral in de 5de en 6de *lijn*. De vloed van 4 en 5 Februarij 1825, vóór de bedijking voorgevallen, liep nog meer dan een derde el hooger dan die des *volgenden* jaars, hebbende hij hier eene hoogte van 2.25 el boven volzee bereikt.

De binnenzijde van den dijk, met een talus van slechts 1 op 2, is te steil, om op eene voldoende wijze te begroeijen en de noodige vastheid te bekomen; *zoodat deze* helling, bij de minste roering door de schapen, *los* wordt, bij droogte en vorst verstuift en bij regen wegspoelt, zich in breede blinkende vlammen aan den teen van den dijk verplaatsende.

Tusschen de *Kilsluis* en den *Ruigendijk*, alwaar het kanaal op denzelfden inhoud aangestoken werd, doch de dijk ligter was, heeft men den overigen grond, offchoon de profielen van aanleg dezelfde bleven, hier en daar willekeurig opge-

Deze dijk, aan *Woltherduin* begonnen, ſtrekt zich van daar, in tien regte lijnen, tot den *Ruigendijk* uit. De lengte dier lijnen is zeer verſchillend, zijnde de eerſte 1608 en de 9de ſlechts 285 ellen lang; de hoogte des dijks verſchilt van 3.25 tot 3.75 boven volzee.

In den dijk heeft men twee ſteenen duikerſluizen gelegd van gelijken inhoud, offchoon de noordelijkſte, alwaar de dijk zwaarder is, meerdere lengte heeft; beide zijn twee ellen hoog en breed. De bodem of dorpel der *Roggeſluis* ligt 2.37 el — volzee, of 2.87 — terrein. Van deze ſluis, welke het eerst ſtroomde, en daartoe eene veel betere ligging heeft dan die der *Hoogezandskil*, werd de dam in September door den Directeur van Landbouw doorgeſtoken en het water afgelaten.

Aan de binnenzijde van den dijk is, gelijktijdig met het leggen van denzelven, een kanaal gegraven van 20 ellen = terrein breed, 2 el — terrein en 12 el in den bodem. Uit dit kanaal (eenige kreken uitgezonderd)

---

krooijen, waardoor de dijk hier minder fraai is dan in de drie eerſte lijnen, hebbende hij een golvend aanzien. Ook bragt deze verhooging, zonder verbreeding van den grondſlag, eene nog ſteilere helling te weeg, zoodat deze ſchijnbare verbetering niet alleen mindere fraaiheid, maar tevens mindere ſterkte veroorzaakt heeft.

Met een gelijk oogmerk heeft men ook op ſommige plaatſen het kanaal (dat door een' barm van 8 ellen breedte van den dijk geſcheiden wordt) ſlechts ter halve diepte gegraven, tot groote belemmering der waterlozing, aan welke het *Eijerland* zulk eene dringende behoefte heeft; terwijl voorts dit anderzins breede kanaal, door ondiepten en inſpoeling van gulzand uit de kreken, als ook door het gedurig inſtorten der wallen, zelfs voor aken geheel onbevaarbaar geworden is.

Ten gevolge van dezen zandigen ondergrond heeft er ook, in Januarij dezes jaars, eene verzinking der oeverwerken bij het ſtortebed van de *Roggeſluis* plaats gevonden, hetwelk men met zinkwerk heeft moeten herſtellen.

werd de grond, tot den dijk benoodigd, verkregen en met kruiwagens aangevoerd.

De binnen den dijk gebragte oppervlakte van *Eijerland* is een vrij effen terrein, gemiddeld 0.50 ellen + volzee, uitgezonderd eenige onbegroeide zandvlakten, waarvan die bij *Zanddijkshuis* de grootste is. Deze zandvlakten zijn, van den *Ruigendijk* afkomende, *Lammerbultszand* (ten westen den *Meeuwenbol*); de *Bolletjes* (gebroken land met bollen); *Koebultszand*; *Arm der Hoogezandskil*, en *Oosterduinzand* (bij *Zanddijkshuis*.)

De voornaamste kreken op *Eijerland*, welke alle zich in het dijkskanaal ontlasten, zijn, van den *Ruigendijk* afkomende: *Ruigendijkszwen*; *Breg* of *Kwelderzwen*; *Kabeljaauwsflufter*; *de wijde Slufter*; *Hoogezandskil*; *Kruisbalg*; *Huisjeskreek* of *Oosterbollenzwen*; *Scheizwen*; *Roggesloot*; *kleine Zwen*; *groote Zwen* of *Woltherduinskil*.

Ten gevolge van het late spuijen der sluizen in 1835, heeft het binnenwater, dat vrij hoog in het kanaal stond, de zandige, hoezeer vlak glooijende wallen van hetzelve aanmerkelijk uitgespoeld, zoodat de oevers geheel ondermijnd en hier en däar ingekalfd zijn, waardoor *het kanaal*, behalve veel inwassching van *zand*, eene onevenredige breedte bekomen heeft en zich met hoeken en inhammen vertoont. Ook uit den barm zijn eene menigte regengeulen uitgespoeld, die vrij diep zijn, en hier en daar, met het uitgestroomde zand der kreken, zandbanken in het kanaal gevormd hebben, door welke, gelijk wij boven vermeldden, de waterlozing niet weinig belemmerd wordt.

(*Het vervolg hierna.*)

DE NOORD-AMERIKAANSCHE STELSELS VAN VERBETERING VOORGESTELD EN VERGELEKEN, DOOR DOCTOR N. F. JULIUS, TE HAMBURG.

(*Vervolg en slot van bl. 474.*)

Onder zoodanige bevoegde beoordeelaren, die de, naar het *Philadelphische* stelsel zwemende, *Europesche* gevangenissen bezochten, moet ik in de eerste plaats noemen den Heer DUCPÉTIAUX, Generaal-Inspecteur der Gevangenissen in *België*, die, in een door hem, na zijne reize door *Grootbrittanje*, ontworpen en onlangs uitgegeven werk, handelende over het Tuchthuis te *Glasgow*, zich op deze wijze laat hooren: „De invloed der eenzame opsluiting brengt, „zelfs bij de wederstrevigste gemoederen, eene schier oogenblikkelijke verandering te wege. De luije en trage wordt „arbeidzaam en opmerkende; volkomene onderwerping neemt „de plaats in van wrevelmoedigheid, en de tot hiertoe verharde inborst opent zich voor de stem der welwillendheid „en van de Godsdienst." (*) Het onmiskenbaarst bewijs voor de vastheid der innerlijke overtuiging van gezegden Schrijver en Ambtenaar heeft hij daardoor aan den dag gelegd, dat hij, in het beroemde Tuchthuis te *Gent*, hetwelk als de wieg van het *Auburnsche* stelsel kan worden aangemerkt, bij het vernieuwen van eene der oude afdeelingen, een' nieuwen vleugel, geheel overeenkomstig het stelsel van *Pensylvanië*, met cellen voor eenzame opsluiting gedurende dag en nacht, heeft doen inrigten.

Een aantal der meestberoemde Gevangenisbeambten, de Luitenant SIBLY van *Brixton*, de Heer CHESTERTON van *Coldbathfields*, (†) de Heer WHITWORTH RUSSELL, voormaals Kapellaan te *Milbank* en thans Generaal-Inspecteur der Gevangenissen, de beroemde Doctor CLELAND, in zijn berigt omtrent het Tuchthuis te *Glasgow*, gelijk mede de Geestelijke en Leermeesteresse te *Glasgow*, (§) deze allen dee-

(*) ED. DUCPÉTIAUX, *le Bridewell de Glasgow*, p. 6.

(†) *First Report from the select Committee of the House of Lords etc.* p. 91 volg.

(§) *Reports of the Inspectors of Prisons of Great-Britain*, *IV Scotl.* p. 13.

len in hetzelfde gevoelen, dat de volkomen eenzame opfluiting de voorkeuze verdient boven het zwijgend bijeenzijn der veroordeelden. De vrouwelijke gedetineerden in het *Westminsterfche* Tuchthuis beklagen zich daarom ook, dat zij aldaar meer van elkander gefcheiden zijn, dan in *Coldbathfields*, waar zij nog in den trapmolen gezamenlijk arbeiden; verklarende, dat zij veel liever gedurende drie maanden in de laatstgenoemde gevangenis en onder het geftreng opzigt van den Heer CHESTERTON doorbragten, dan ééne maand in het eerstgenoemde Tuchthuis, onder het beftuur van den Luitenant TRACEY, in de eenzame cel te zijn opgefloten; op deze wijze aan het genot, om, alhoewel zwijgend, toch bij elkander te zijn, de voorkeuze gevende, ten koste van een' drievoudigen ftraftijd en een' verlengden arbeid van twee maanden.

Gelijk geheel verdorvene misdadigers de eenzame afzondering als eene affchuwelijke zaak befchouwen en naar het bijeenzijn haken, even zoo ontdekken zij, in wie nog iets goeds aanwezig is, alras, welke nadeelige gevolgen dat bijeenzijn moet veroorzaken. Zekere knaap, die, vóór zijne veroordeeling, in de *Policiegevangenis* te *Glasgow*, bij volftrekten lediggang, met andere misdadigers werd opgefloten, verklaarde aan uwen tegenwoordigen ambtgenoot HILL, toen hij zich later in het *Tuchthuis* bevond, dat, alhoewel de eenzaamheid van zijn tegenwoordig verblijf hem geenszins behaagde, hij toch liever dáár, dan in de *Policiegevangenis* wilde zijn, overtuigd, dat dit meer te zijnen beste zoude verftrekken. (*)

En thans zij het nog vergund, deze talrijke en hoogstachtingwaardige getuigenisfen, uit onderfcheidene deelen der wereld, te bekrachtigen met de uitfpraak van hem, die het allereerst in uw en zijn vaderland (gelijk de groote BURKE zich uitdrukt) de Ontdekkingsreize der Christelijke Liefde aanving, en den wereldtogt ondernam, om de diepten der menfchelijke ellende in de verpeste kerkers van *Europa* te peilen, — de uitfpraak van eenen HOWARD, wiens overtuiging, ingevolge het onfchatbaar getuigenis van zijnen nog in leven zijnde vriend *Sir* SAMUEL WILLIAMS, altijd ge-

(*) *Reports of the Infpectors of Prifons of Great-Britain* (117) IV. *Scotl.* p. 55. Het merkwaardig gezegde luidde woordelijk: *becaufe he knew it was more for his good.*

weest is, „dat de eenzaamste opsluiting voor de beste moest „ worden gehouden, en dat eene korte tijdruimte van de „ allervolkomenste afzondering, zoo zelfs, dat, in enkele „ gevallen, de bewakers der gevangenen alleen bij dringende „ noodzakelijkheid met hen vermogten te spreken, als het „ allerverkieslijkste behoorde beschouwd te worden." (*)

Hier zou ik mijnen tegenwoordigen, bereids zeer uitvoerigen, brief kunnen eindigen, indien het mij niet allernoodzakelijkst toescheen, nog het een en ander hierbij te voegen, ter wederlegging van onderscheidene bedenkingen, die tegen het *Philadelphische* stelsel worden te berde gebragt; offchoon dezelve ook grootendeels berusten op het wanbegrip, dat de eenzame opsluiting alle bezigheid tevens buitensluit, terwijl toch werkzaamheid moet beschouwd worden als eene weldadige verpoozing van de heilzame kwellingen van het zelfonderzoek en de knaging des gewetens.

I. De eerste en voornaamste bedenking rust op het grooter aantal van ziektegevallen, en, in het bijzonder, van zielsongesteldheden, en de meerdere sterfte in het *Verbeterhuis* te *Philadelphia*, vergeleken met andere gevangenissen.

Ingevolge het laatste verslag van Inspecteuren van genoemde Gesticht, den 30 Januarij 1836, aan de Wetgevende Vergadering van *Pensylvanië* medegedeeld, vond men, in 1835, onder 455 veroordeelden (436 mannen en 19 vrouwen) 337 ongestelden. Dit cijfer, hetwelk door andere *Amerikaansche* Gevangeninrigtingen overtroffen wordt, is gewis niet groot te noemen, in een klimaat, waarbij eene even groote als plotselinge afwisseling van warmte, eene *Westindische* hitte, gedurende den zomer, en eene koude, als die van *Siberië*, in den winter plaats heeft, met al de daaraan verbondene verzwakking en vermindering der levenskracht, zoo als dezelve in het meerderdeel der Vereenigde Staten, en alzoo ook te *Philadelphia*, waargenomen worden. In eenige voorafgaande jaren had eene gelijke verhouding tusschen het aantal van zieken en gevangenen plaats, welke nagenoeg overeenkomt met eene gemiddelde begrooting, opgemaakt in de bestgeordende *Europesche* Gevangenhuizen. Onder de zieken van

(*) *First Report from the select committee of the House of Lords, etc.* p. 123.

1835 telde men slechts 11 zielelijders, en onder dezen keerden de toevallen bij een zevental terug. Hierbij moet men inzonderheid in aanmerking nemen, dat de aanzienlijke Staat *Pensylvanië*, met 1½ millioen inwoners, buiten de inrigting der *Vrienden* (*Quakers*) te *Frankfort*, slechts één hoogstgebrekkig nevengebouw van het Gasthuis voor Krankzinnigen bezit, en nog altijd eene inrigting voor deze arme lijders, gelijk die, welke in de Staten *Nieuwyork* en *Massachusetts* gevonden worden, ontbeert. Het noodwendig gevolg hiervan is, dat aan krankzinnigheid ook aldaar, gelijk dit zelfs in *Engeland*, ja nog veel meer in *Frankrijk*, het geval is, eene opsluiting in eene gevangenis ten deele valt, en de ongelukkige lijders alzoo dáár geplaatst worden, waar zij niet behooren.

De sterfte bedroeg in het *Verbeterhuis* te *Philadelphia*, sedert deszelfs opening, op den 1 Julij 1829, tot den 1 Januarij 1836, en alzoo gedurende zes en een half jaren, een getal van 21, op 554 veroordeelden, aldaar opgenomen, van welke er één bereids stervende uit eene andere gevangenis aankwam. Gedurende dit aanmerkelijk tijdsverloop steeg de verhouding der gestorvenen tot het getal der veroordeelden niet hooger dan 2,6 ten honderd. Deze, zelfs voor *Europa*, uiterst geringe verhouding vond daarenboven plaats in eenen tijd, in welken het omgelegen land en de naaste omtrek der gevangenis, herhaalde malen, door de *Cholera* werd bezocht, wier nadeelige invloed, van wege haren epidemischen aard, ook dáár bespeurd en aangewezen kan worden, waar zij zich niet geheel en al in hare uitwerkselen heeft doen kennen.

Ik durf alzoo deze bedenking als volkomen wederlegd beschouwen, vooral daar ik hier nog kan bijvoegen het berigt van den Directeur der Inrigting, den Heer WOOD, en den Geneesheer FRANKLIN BACHE, te weten: „dat de in „1835 ontslagene gevangenen, ten getale van 26, die aldaar, „van drie tot zes jaren, waren opgesloten, hunsinziens, „en te zamen genomen, *intellectueel* beschouwd, veel beter, en *physiek* gezonder waren, dan toen zij in het gesticht werden opgenomen." Verder: „dat van de 84 veroordeelden, die in de 6½ jaren hun ontslag bekwamen, een „getal van 55 zich, even als bij hunne inkomst, te weten: „52 gezond en 3 minder gezond hadden bevonden; 15 verlieten het gesticht in beteren, en 14 in minder gunstigen „gezondheidstoestand, dan bij derzelver intrede."

In het *Tuchthuis* te *Glasgow*, in *Schotland*, aan dat van *Philadelphia* zeer nabij komende, is de gezondheidstoeſtand, in betrekking tot ons werelddeel, nog gunſtiger. De Heer DUCPÉTIAUX vond, tijdens zijn bezoek aldaar, onder de 320 gevangenen, *niet éénen enkelen kranke.*

II. Verder heeft men, tegen het ſtelſel der eenzame opſluiting, ingebragt, dat hetzelve, ten aanzien der verſchillende karakters en de ontwikkeling van de geestvermogens der veroordeelden, op hen met eene ſchrikbarende ongelijkmatigheid drukt.

Dan, waarlijk, dit is eene tegenwerping, die tegen elke ſtrafverordening kan worden ingebragt; dezelve zou echter van aanbelang zijn, bijaldien niet de eenzame opſluiting door het gewoon, herhaald en ongeſtoord bezoek en de vermanende troostredenen van den Leeraar, de Inſpecteuren en Beſtuurders der Inſtelling, aanmerkelijk verligt werd, en, bij de bekommernisſen des gemoeds, voordeelen aanbood, zoo als die bij geen ander ſtelſel kunnen worden aangewezen. — Bij vernieuwing moest ik den Heer WOOD, den waardigen Opziger van het *Tuchthuis te Philadelphia*, en 's mans diepe menſchenkennis bewonderen, toen ik, in zijn jongst verſlag, deze woorden las: „Men vindt welligt ter wereld geene „plaats, waar het karakter, de neigingen, de gemoedsge„ſteldheid en de geestvermogens van den mensch naauwkeu„riger kunnen ontdekt worden, dan in eene eenzame cel; „een wakker opzigter kan, al zeer ſpoedig, zijne goede en „booze neigingen, de ſterkte en de zwakheid van zijnen „geest doorgronden, en hem dienovereenkomſtig te gemoet „komen." En nu vraag ik — bij de beſchouwing der *Auburnſche* tucht, en gelijk die op allen gelijkelijk werkt en werken moet, maar toch, natuurlijkerwijze, ongelijk harder drukt op den knaap, wegens zijne eerſte misdaad veroordeeld, dan op den met hem gelijkgeſtelden volleerden booswicht — nu vraag ik: vindt men daarbij dan wel eene zoo naauwkeurige en haarfijne ontleding van 's menſchen gemoed en geest, als te *Philadelphia*, waar het lijden, door verzachtende balſemdruppen, gelenigd wordt; of is zij daar te zoeken, waar de verjaarde misdadiger, indien het hem mislukt, zijn' nevenman tot eene ſtrafbare daad in de gevangenis, of tot het plegen van ſnoode aanſlagen na hunne invrijheidſtelling te verleiden, zich, voor 't minst, ſtreelt met de gedachte, dat hij zich op zijne vroegere kennismakingen

zal kunnen beroemen, en den leerling in het kwaad, met eene dreigende hardnekkigheid, op zijne toekomstige levensbaan zal kunnen vervolgen?!...

III. Eene andere, tegen de eenzame opsluiting gemaakte bedenking rust op de vooronderstelling, dat zij den aanleg tot gezelligheid verstoort, die toch bij het zwijgend bijeenzijn behouden blijft, gelijk zulks in eene gevangenis behoort plaats te hebben.

Dan, waarin bestaat nu die aanleg, of deze eigenschappen der gezelligheid? Berusten zij op het aanstaren van de aangezigten van andere menschen? Dit toch wordt hun ook in de eenzame cel niet ontzegd; en het is voor den veroordeelden veel voordeeliger, weinige, maar redelijk en helder denkende mannen, en derzelver kalme en welwillende gelaatstrekken, te aanschouwen, dan de schrikbarende werkingen der snoodste hartstogten en van het misdrijf, op de aangezigten van booswichten, gade te slaan. Of wel, kan er eenig gezellig verkeer plaats hebben tusschen menschen, die, offchoon op dezelfde plaats vereenigd, een onduldbaar stilzwijgen moeten bewaren — die niet mogen spreken noch eenig teeken of blik onderling durven wisselen, uit vrees, van, wegens die overtreding, oogenblikkelijk, met zweepslagen, gekastijd te worden? *Die* eigenschappen der gezelligheid, waarvoor de mensch vatbaar is, verschillen *hemelsbreed* van de zoo even genoemde, en kunnen *in* een zoo verdorven en anderen verdervend gezelschap geleerd noch verkregen worden; en een beter gezelschap, dan dat der weinige uitgelezene mannen, die den eenzamen misdadiger bezoeken, kan in geene gevangenis, noch ergens elders, worden verschaft — eene uitgebreidere kennismaking heeft hij niet verdiend.

IV. En wilde men al eens aannemen, dat in eene groote werkplaats, voor velen bestemd, eene naauwlettender bewaking, en een meer onafgebroken toezigt over den veroordeelden en zijne daden, konde plaats vinden, dan in de eenzame cellen; zoo moet men toch ook, aan den anderen kant, toestaan, dat de arbeid, die aan de gevangenen wordt opgelegd, en, vóór alle dingen, de vrijwillige arbeidzaamheid, waartoe de eenzaam opgeslotene de begeerige toevlugt neemt, om de knagingen des gewetens en de eentoonigheid van zijn, aan verstrooijingen geheel vreemd, verblijf te ontgaan, van veel grooter zedelijke waarde te achten zij, dan

eene vlijtbetooning, die, door bestendige bedreiging van ligchaamstuchtigingen, gewekt en verlevendigd moet worden.

V. Van de beide bekende, even zoo verderfelijke als gruwzame ondeugden, die de geesels eener gevangenis te noemen zijn, wordt de eene, als nimmer alleen gepleegd kunnende worden, bij het *Pensylvanische* stelsel geheel onmogelijk gemaakt, en de andere, bij een onmerkbaar gadeslaan des eenzaam opgeslotenen, gewis niet gemakkelijker gemaakt, dan in de *Auburnsche* nachtverblijven.

VI. De aan den misdadiger aangebodene middelen ter zedelijke verbetering, zoo wel bij de bezoeken van den Geestelijke, den Schoolonderwijzer en der Inspecteuren, als door het lezen der H. Schrift en andere godsdienstige, nuttige en leerzame werken, zullen gewis meer ten nutte worden aangewend door hem, die zich in gedurige eenzaamheid bevindt, dan door eenig ander, die daartoe alleen kan overgaan, nadat hij, van eene moeijelijke inspanning en arbeid in de open lucht of in de werkplaats, vermoeid en afgemat is geworden.

VII. De laatste, maar geenszins geringste bedenking tegen het *Pensylvanische* stelsel betreft de kosten. Zij raakt, eensdeels, die van den aanbouw; anderdeels de opbrengst van den arbeid.

Het is waar, dat cellen voor de eenzame opsluiting, bij nacht en dag, met de daarbij, voor de behoeften van den mensch, vereischte noodwendigheden, niet zoo goedkoop kunnen worden daargesteld, als de *Auburnsche* nachtcellen, alleen voor het slapen geschikt, en wier aantal, in eene eens gegevene ruimte, gemakkelijk te vermeerderen is; maar voegt men nevens de kosten dier slaapverblijven nog die voor den aanbouw van groote werkplaatsen, eetvertrekken, ziekenzalen, kerk- en schoolgebouw, welke alle in eene gevangenis, als die te *Philadelphia*, wegvallen, zoo zal het verschil der beide wijzen van aanbouw, wat de kosten betreft, niet zóó groot zijn, als *zij* beweren, die hunnen maatstaf hierbij van het *Verbeterhuis* te *Philadelphia* genomen hebben. De niet minder dan vijftienjarige tijd van aanbouw, te koste gelegd aan eene gevangenis, met even veel overtollige als kostbare bouwkunstige sieraden opgesierd, gelijk ook de gansche inrigting, was, als eene eerste proefneming, met bijzondere, later ligt te ontwijkene, uitgaven verbonden, en kan, uit dien hoofde, even weinig tot maatstaf dienen van datgeen, hetwelk,

met onze tegenwoordige uitgebreidere ervaring, bij hetzelfde, sedert meer uitgewerkte bouwstelsel, kan worden bespaard, als men *Milbank* in *Londen*, of de dusgenaamde *Proefgevangenis der Rue Roquette* te *Parijs*, als standaards voor de kosten eener gevangenis in *Engeland* of *Frankrijk* zou willen aanwijzen.

Opzigtelijk de jaarlijksche verdiensten in de beide verschillende strafinrigtingen, moeten voorzeker menige handwerken en bezigheden, die de medehulp van een ander vorderen, bij de eenzame opsluiting wegvallen, hetwelk bij het stilzwijgend bijeenzijn het geval niet is. Een bekwaam opzigter zal echter in staat zijn, voor de veroordeelden, weinig plaats innemende en echter winstaanbrengende beroepen (b. v. schoenmaken, kleedermaken, weven, spinnen e. d.) in zwang te brengen, die het gewin der te zamen arbeidenden nabij komen. Op deze wijze heeft de Heer BREBNER, de bereids genoemde Directeur van het *Tuchthuis* te *Glasgow*, in de laatste drie jaren, de, aldaar zeer kortstondig versoevende, en alzoo weinig aanbrengende gevangenen, zóó voordeelig weten bezig te houden, dat ik elken opzigter eener *Europesche* gevangenisinrigting, met te zamen werkende veroordeelden, kan uitdagen, iets meer, of zelfs even zoo veel voordeel, te verwerven.

Jaren.	Jaarlijksch getal gevangenen.	Gemiddeld dagelijksch getal.	Gemiddelde strafduur.	Verdienste der gevangenen.	Kosten der inrigting, na aftrek van de verdiensten der gevangenen.
1833	2075	328	58 dagen.	£ 2256. 9	£ 725.18.7
1834	1967	320	59 —	„ 2182. 6. 2	„ 590.10
1835	2176	339	58 —	„ 2267.19.10	„ 400. 1

De gevangenen verdienden, in het laatste, voor de groote manufactuurstad *Glasgow*, en het aldaar gedreven wordend weven en spinnen, bijzonder gunstige jaar, 85% van de gezamenlijke kosten der instelling — eene uitkomst, die ieder gevangenisbestuurder naar waarde zal weten te schatten.

Behalve dit alles mag echter niet onvermeld worden gelaten, dat het *Philadelphische* stelsel een geringer aantal onderopzigters vereischt, dan dat van *Auburn*.

Ziedaar de redenen, die mij hebben overgehaald, om, nevens u, aan de bij nacht en dag afgezonderde opsluiting de voorkeuze te geven boven het stelsel der eenzame nachtverblijven, met een zwijgend bij elkander arbeiden gedurende den dag, overal waar men begeeren mogt eene nieuwe gevangenis, of een verblijf voor gepreveniëerden, te vestigen — immers behooren deze laatste, zorgvuldiger nog dan de reeds veroordeelde misdadigers, vóór de verleiding van anderen beveiligd te worden. Deze redenen wekten al mijne opmerkzaamheid in *Amerika*, en regelden mijne overwegingen en ernstig nadenken, sedert mijne terugkomst van daar; en alhoewel ik met eene aanmerkelijke overhelling tot het stelsel van *Auburn* de nieuwe wereld betrad, zoo moet ik thans, met mijnen achtingwaardigen landgenoot, den Lutherschen Predikant DEMME, te *Philadelphia*, openlijk verklaren (*): „Ik dacht, dat de onvermijdelijke gezellin „der eenzame opsluiting verzwakking der gezondheid, re„delooze ongevoeligheid en kwade luim, of een voortdu„rend, tot droevige bedeesdheid en zwaarmoedigheid afda„lend, angstig gevoel, zoude wezen; terwijl, indien het „gelukken mogt den gevangenen daarvoor te behoeden, de „natuurlijke gevolgen zich zouden doen kennen in achter„klap, boosaardigheid, en het vormen van ontwerpen, om „zich al ras weder aan de Maatschappij schrikkelijk te wre„ken, door het herhalen van vroeger wanbedrijf, of het „begaan van nog zwarter wandaden. Zóó, ten minste, be„schouwde ik, met diepe bekommering, den opbouw der „tegenwoordige gevangenis; en gaarne had ik mede de hand „geleend, om dezelve, steen voor steen, weder af te bre„ken; ja ik zou dit voor een goed en prijzenswaardig werk „hebben gehouden! Dan, nadat de gevangenis, een half „jaar geleden, bevolkt was geworden, werd ik, door den „Secretaris der Gevangenis-Inspecteuren, uitgenoodigd, eenen „veroordeelden te komen bezoeken, een *Duitscher* van ge„boorte, en die zijne onschuld aan het hem toegedichte „vergrijp bleef beweren. Daar hij verlangde in zijne moe„dertaal te worden toegesproken, ging ik, in hope van

(*) *First and Second Annual Report of the Inspectors of the Penitentiary of Pennsylvania.* (*Philadelphia*, 1831. 8.) p. 19.

„ hierdoor den toegang tot zijn hart te winnen, en ter voldoening aan het gedaan verzoek, alhoewel met tegenzin, „ naar den kerker. Sinds dat oogenblik ben ik aldaar herhaalde reizen geweest; en aangezien mij, door de Inspecteuren en den waardigen Directeur en Opzigter, alle gelegenheid hiertoe werd aangeboden, onderhield ik mij met „ een aantal gevangenen, en ben ik met de grondbeginselen „ der inrigting, gelijk ook met hetgeen door dezelve werd „ te weeg gebragt, allergemeenzaamst bekend geworden, „ waardoor mijn gevoelen omtrent dezelve ganschelijk veranderd is. — Thans beschouw ik haar als de uitvoering eener „ gedachte, die, door de verstandigste en werkzaamste menschenliefde ingegeven, een' regel aanbiedt, welke de heilzaamste gevolgen waarborgt voor het zedelijk karakter en „ het algemeen welzijn der Burgermaatschappij."

Ik noem mij, enz.

JULIUS.

WALTER SCOTT'S KINDERLIJKE LEEFTIJD, DOOR HEMZELVEN VERHAALD.

(*Vervolg en slot van bl.* 484.)

Behalve onze schoollessen, wilde mijn vader dat mijne broeders en ik te huis eenen onderwijzer *of repetitor* zouden hebben: het was een arbeidzaam jong mensch, MITCHEL geheeten, die in de godgeleerdheid gestudeerd, maar eene voordeelige standplaats had laten varen, omdat hij van zijne gemeente, welke eene zeehaven bewoonde, niet verwerven kon, dat zij naauwgezet den zondag in acht zou nemen. Uit dezen trek kan men begrijpen, welk een dweeper (*) hij was; doch in alle overige opzigten was hij een uitmuntend meester: ik werkte met hem mijne Fransche lessen over; hij verbeterde mijne thema's en overzettingen; wij lazen *te zamen* de klassische schrijvers, doch niet op eene *klassieke* wijze. Ik verkreeg ook, door met hem te redetwisten, hetgeen hij mij veroorloofde, eene oppervlakkige kennis van godgeleerdheid en kerkelijke geschiedenis: wij waren het niet

(*) Wij laten dit harde woord hier vóor rekening van den gebruiker. *Vert.*

al te best eens in onze soort van theses over de Presbyteriaansche hervorming. Met mijne verbeelding vol van het Ridderwezen, was ik een Cavalier van mijn geloof, mijn leermeester een *Roundhead*; ik een *Tory*, hij een *Whig*. Ik haatte de Presbyterianen, en bewonderde MONTROSE met zijne zegevierende Hooglanders; MITCHEL beminde den ULYSSES van het Presbyterianismus, den somberen staatsman ARGYLE. Ook ontbrak het ons nooit aan stof om over te twisten; maar die twisten eindigden steeds in der minne. In de behandeling van al die vraagstukken was er van mijne zijde geenerhande ware overtuiging, op kennis van de wederzijdsche grondstellingen der beide partijen gebouwd. Ik had toen ter tijd mijn staatkundig gevoelen gekozen op gelijke wijs als Koning KAREL II zijne godsdienst, uit het denkbeeld namelijk, dat het geloof der Cavaliers best voegde aan een fatsoenlijk man.

Onze klasse of afdeeling scholieren, na drie jaren lang door den Heer FRASER bestuurd geweest te zijn, moest nu, volgens de gewoonte der school, onder het bestuur van Dr. ADAM, den Rector, overgaan. Die achtingwaardige man was het, welke mij de waarde leerde kennen van hetgeen ik tot nog toe als de meest nuttelooze kundigheden der wereld beschouwd had. Het gebruik wilde, dat wij twee jaren lang in zijne klasse bleven; hij deed ons CESAR, LIVIUS en SALLUSTIUS lezen en overzetten; daarna HORATIUS, VIRGILIUS en TERENTIUS.

Onder zijne leiding begon ik de schoonheden dier groote schrijvers te gevoelen. Het was voor mij, in den striktsten zin, druiven van doornen geplukt, en ik zal nimmer vergeten, hoe mijn jeugdig hart van hoogmoed zwol, toen Dr. ADAM eens verklaarde, dat, offschoon verscheidene mijner medeleerlingen betere Latinisten waren, GUALTERUS SCOTT de minste niet was in het wèl begrijpen en waarderen der meening van een' auteur. Dus aangemoedigd, begon ik eenige plaatsen uit HORATIUS en VIRGILIUS in verzen te vertalen; een arbeid, die mij lofspraken won, welke mij naderhand, toen ik reeds eenigen naam in de letterkundige wereld verworven had, door Dr. ADAM herinnerd zijn geworden. Middelerwijl begon ik, ook allengskens mijne kennis der Engelsche litteratuur te vermeerderen. In den tusschentijd tusschen de schooluren had ik steeds met gretigheid alles verslonden, wat ik aan geschiedkundige boeken, dichtwerken,

reisbeschrijvingen, magtig kon worden, en nog gretiger, wat het toeval mij aan Arabische vertellingen, verhalen der toovergodinnen, romans enz. in de handen speelde. In die studie ontbrak het mij zeer aan goede leiding. Onze huisonderwijzer beschouwde het als zonde, een tooneelspel of een dichtstuk op te slaan; en mijne moeder, veelligt ook door de godsdienstige bezwaren mijns vaders en die van den Heer MITCHEL teruggehouden, had geene gelegenheid, om mij, als vroeger, dichtwerken voor te lezen. Op zekeren avond, echter, vond ik, in hare kleedkamer, eenige oneffen deelen van SHAKESPEARE. Men dacht, dat ik te bed lag; ook was ik in het bloote hemd. In die luchtige kleeding zet ik mij aan den haard, en bij de vlam van eene houtspaan val ik aan het lezen, tot dat het stoelengeschuif mij verwittigt, dat het gezin van tafel opstaat en het hoog tijd voor mij is om in mijn bed te sluipen, waar ik reeds sedert negen ure had behooren te zijn.

Nogtans deed het toeval mij met den dichter BLACKLOCK bekend worden, die mij, als een' knaap, van wien men zich iets beloven kon, met eenige onderscheiding bejegende; hij noodigde mij aan zijn huis, en daar opende die goede grijsaard mij de schatten zijner boekerij, terwijl hij mij inzonderheid SPENCER en OSSIAN aanbeval. Spoedig was ik de Ossiansche phraseologie zat; iets, dat op mijne jaren vreemd genoeg was; maar SPENCER las en herlas ik. Te jong om mij zeer over den verbloemden zin te bekommeren, nam ik de ridders, dames en draken in derzelver letterlijke beteekenis, en de hemel weet, hoe gelukkig ik in dit gezelschap was! Met mijn overheerlijk geheugen, leerde ik weldra geheele zangen van de *Koningin der Toovergodinnen* van buiten; maar dat geheugen, ik moet er voor uitkomen, is steeds een uiterst eigenzinnige bondgenoot voor mij geweest, en ik zou aan hen, die mij daarover roemden, het antwoord hebben kunnen geven, hetwelk een oud opperhoofd der grenzen aan zekeren prediker gaf, welke hem met het zijne gelukwenschte: „Neen, Mijnheer, zulk een dienstvaardig „geheugen, als gij meent, bezit ik niet; het onthoudt „slechts wat mij bevalt, en gij zoudt mij, bij voorbeeld, „uren lang kunnen voorspreken, zonder dat ik misschien in „staat zou zijn, er mij een enkel woord van te herinneren."

De klasse van Dr. ADAM verlaten hebbende, ging ik over op de Hoogeschool, in de klasse der *humaniora*, onder den

Heer HILL, en in de eerste klasse van het Grieksch, onder den Heer DALZELL. De eerste dier Hoogleeraren bezat de kunst niet, zich eerbied of gehoor te verschaffen; onder hem ging veel van hetgeen ik bij Dr. ADAM geleerd had weder verloren. Professor DALZELL was al wat een leermeester wezen moet; hij stelde veel prijs op de vorderingen zijner discipelen; maar, helaas! mijn verwenscht geheugen had eene ware antipathie tegen het Grieksch. Ik had, gedurende de vacantie, ARIOSTO en TASSO, in de Engelsche vertaling van den Heer HOOLE, gelezen. Verstokt in mijnen haat tegen de taal der *Hellenen*, had ik, toen eens de Heer DALZELL ons eene verhandeling over HOMERUS had opgegeven, de stoutheid, den *Razenden Roeland* met de *Ilias* te vergelijken, en de laatste verre beneden den eersten te stellen. Dit kettersche gevoelen onderstennde ik door eene menigte van aanhalingen en armzalige bewijsgronden. Prof. DALZELL was woedend, en verklaarde, dat ik in mijn geheele leven niets anders dan een zot zou zijn; een wat al te gestreng vonnis, dat hij sedert, onder het drinken met mij van eene flesch Bourgognewijn, in de letterkundige Club te *Edimburg*, toen ik nog bij zijn leven daarvan lid werd, heeft ingetrokken.

Doch reeds toen ter tijd zou ik van dit ongunstig oordeel mijns Griekschen Professors in beroep hebben kunnen komen, of mij daarover vertroosten door eenen blik, welken onze groote dichter ROBERT BURNS op mij liet neêrdalen. *Virgilium vidi tantum.* Ik was slechts vijftien jaren oud, toen hij te *Edimburg* kwam, en al het goud der wereld zou ik gegeven hebben om hem te leeren kennen. De Heer THOMAS GRIERSON, eerste klerk mijns vaders, had beloofd hem bij ons ten eten te brengen, maar kon zijn woord niet houden. Het was bij Prof. FERGUSSON, dat ik BURNS, te midden van een uitgelezen gezelschap en van al de letterkundigen, waarop de *Schotsche* hoofdstad roemen kon, ontmoette. Natuurlijk konden jonge lieden als ik niets beter doen dan luisteren en zwijgen; maar plotseling viel de oplettendheid van BURNS op eene door BUNBURY gegraveerde plaat, verbeeldende het lijk van eenen soldaat, op de sneeuw uitgestrekt, met zijnen hond aan de eene, en zijne weduwe, die een kind in hare armen heeft, aan de andere zijde. Onder deze afbeeldingen las men eenige dichtregelen, waarvan de zin was: „ Misschien heeft, op de bergen van

Canada of in de vlakte van *Minden*, deze arme moeder geschreid om haren onder eenen ijskouden hemel gesneuvelden echtvriend; misschien, haar weenend oog op haren zuigeling slaande, tranen vermengd onder de melk, die hem voedde, — een droevig voorteeken voor het kind des ongeluks, met moedertranen gedoopt." (*)

BURNS scheen door het gezigt dezer plaat, of liever door de denkbeelden, welke zij bij hem ontstaan deed, gevoelig aangedaan, zoo zelfs dat hij tranen stortte. „Van wien zijn die verzen?" vroeg hij. Daar niemand zich herinneren kon ze elders gelezen te hebben, trad ik beschroomd nader, en waagde te zeggen, dat zij te vinden waren in een bijna vergeten gedicht van LANGHORNE, *de Vrederegter* genaamd. BURNS zag mij aan, en zeide mij eenige woorden, die mij niet weinig fier maakten, en welker herinnering mij nog tegenwoordig waar genoegen verschaft.

Eindelijk nam mijn vader, die van mij of zijn' opvolger of een' advocaat wilde maken, mij vroegtijdig onder het getal zijner klerken op. De arbeid op het procureurs-kantoor beviel mij in geenen deele; maar, als een gehoorzame zoon, hield ik, zonder al te zeer te morren, mijnen leertijd uit; en, daar ik telkens eene belooning ontving, na een zeker getal akten in het net geschreven te hebben, herinner ik mij, zonder van mijn' schrijflessenaar opgestaan te zijn, tot honderdtwintig bladzijden in folio gecopiëerd te hebben. Hetgeen ik met dien arbeid verdiende, besteedde ik tot den aankoop van eenige meest geliefkoosde schrijvers, met welke ik mijne boekverzameling begonnen heb. Uit mijne kleine geldwinst kon ik mij ook nu en dan het vermaak van den schouwburg gunnen, en daarenboven abonneerde ik mij in de leesbibliotheek van SIBBALD, in *Parliament-Square*, die eene groote verscheidenheid van, thans weder verstrooid geraakte, zeldzame en zonderlinge boekwerken bevatte. Daar was het, dat ik met de romantische gedichten van *Italië* kennis maakte, met DANTE, BOYARDO, PULCI en anderen. Ik had mij nog eene andere soort van tijdverdrijf uitgedacht,

(*) *Cold on Canadian hills or Minden's plain*
Perhaps that parent wept her husband slain,
Bent o'er her babe, her eye dissolv'd in dew.
The big drops, mingling with the milk he drew,
Gave the sad presage of his future years,
The child of misery, baptiz'd in tears.

dat, zoo mijn vader het geweten had, hem zou hebben kunnen doen vooruitzien, dat zijn zoon eenmaal meer roem als romanschrijver, dan als procureur, behalen zou. Met eenen vriend van mijnen ouderdom, W. IRVING, die dezelfde liefhebberij had als ik, kwam ik op het denkbeeld, om elkander de vreemdste lotgevallen te vertellen, welke wij slechts verzinnen konden. Dus deden wij, elk op onze beurt, geweldig lange verhalen van ridderavonturen, veldslagen en betooveringen, waarvan wij het eind tot eene volgende gelegenheid uitstelden, om er dan oogenblikkelijk weder nieuwe op het touw te zetten. Daar wij over het onderwerp onzer gesprekken een onschendbaar stilzwijgen bewaarden, hadden zij al het bekoorlijke van een verboden vermaak. Tot de lange wandelingen, op welke wij ons aan dit vermaak overgaven, kozen wij de eenzame en schilderachtige omstreken van *Arthur-Seat*; en de herinnering dezer ons zoo gelukkig makende uitspanningen vormt nog tegenwoordig eene soort van *oasis* in de woestijn van mijnen leeftijd op het procureurs-kantoor.

Mijne gezondheid had zich veel verbeterd, toen mij het ongeluk overkwam, dat een der bloedvaten van het onderlijf berstte. Ik moest te bed gaan liggen, mij doen laten en koppen, tot dat ik bijna geen' druppel bloeds meer in de aderen had. Met eenen verslindenden honger zag ik mij tot den strengsten eetregel veroordeeld; en met eene gedurige zucht om te praten, had ik tot oppassers twee allertrouwste waaksters, die mij, zoodra ik een woord of wat gezegd had, stilzwijgen oplegden. Ik had geene andere toevlugt, dan lezen en het schaakspel. Bij mijne razende liefhebberij voor romans voegde ik den lust voor geschiedenis, en vooral voor geschiedenissen van oorlog en verovering. Ik bezat eenige aardrijkskunde, en de kunstwoorden van den vestingbouw waren mij niet vreemd. In mijne gedwongene afzondering kwam ik op de gedachte om de krijgskunst te bestuderen, daarbij de legerbewegingen met hulp van kleine keisteentjes en schelpen nabootsende; kleine kruisboogjes deden de dienst van het geschut, en met bijstand van een dienstvaardig timmerman verschafte ik mij een vestingje in het klein, hetwelk, even als dat van oom TOBIAS, mij bij al mijne belegeringen diende. Ik las ook de *Geschiedenis van Malta* door VERTOT; een werk, dat mij dubbel genoegen gaf, omdat het te gelijker tijd roman en geschiedenis

is. Niet minder beviel mij de voortreffelijke *Geschiedenis van Indostan* door ORME, welker platen mij tot mijne krijgsstudiën zeer bevorderlijk waren. Eindelijk kon ik ook, door eene gepaste zamenstelling van spiegels, die elkander het beeld toekaatsten, uit mijn bed de wandelplaats der *Meadows-Walks* overzien, waar de troepen parade hielden en exerceerden.

Na een paar maal ingestort te zijn, overwon mijn goed gestel de schade, welke zoo ongelukkig een toeval mij had toegebragt; hoezeer ik nog verscheidene maanden lang gedwongen was, eeniglijk van plantenvoedsel te leven.

Ik zal hier, in het voorbijgaan, bijvoegen, dat, zoo ik al door dezen leefregel mijne gezondheid wederkreeg, hij mij niettemin zeer hinderlijk was. Zoo lang ik hem in acht nam, was ik aan eene zenuwachtige aandoenlijkheid onderworpen, waarvan ik te voren niets wist en die ik sedert niet weder gekend heb. Bij het minste gedruisch trilde ik van schrik; ik nam in mijzelven eene besluiteloosheid waar, die anders nimmer mijn gebrek geweest is; de geringste teleurstelling was mij ondragelijk, ik leefde in gedurige vrees. Was zulks misschien meer de werking der ziekte dan der diëet? Ik weet het niet; maar, wat er van zij, naauwelijks was ik hersteld, of ik zei de ziekten en geneesmiddelen voor lang vaarwel, en tot op het oogenblik, waarin ik dit schrijf, heb ik de hechtste gezondheid genoten, en ben slechts nu en dan aan hoofd- of maagpijnen onderworpen geweest, wanneer ik eenige dagen lang mij geene ligchaamsbeweging gegeven, of mij in het genot der tafel een weinig te buiten gegaan had. Van deze twee zonden tegen eenen goeden leefregel heb ik mij de laatste somwijlen in mijne jeugd, de eerste in rijperen ouderdom te verwijten gehad.

Mijne spierkracht hield met de verbetering van mijn gestel gelijken tred, en ik werd een rijzig en forsch jong man, nog steeds, wel is waar, mank gaande, doch zonder dat dit gebrek mij belette lange togten te voet of te paard te doen. Menigmaal heb ik twintig tot dertig (Eng.) mijlen wegs op éénen dag afgelegd. Ik herinner mij, op zekeren ochtend, met JAMES RAMSAY, mijnen medeklerk, en twee andere vrienden, als ware *peripatetici* te *Prestonpans* te zijn gaan ontbijten. Den namiddag bragten wij door met de bouwvallen van *Seton* en het slagveld, waarop KAREL EDUARD zijne eerste overwinning behaalde, te bezigtigen. Wij hiel-

den te *Prestonpans* met overheerlijken visch een allerlekkerst middagmaal, dronken elk onze flesch portwijn, en keerden des avonds naar *Edimburg* terug. Die wandeling van meer dan tien uren vermoeide mij niet in het minste.

Soortgelijke toertjes, te voet of te paard, waren mijne meest geliefkoosde uitspanningen. Mijn geheele leven lang heb ik veel van reizen gehouden. Hoezeer ik dit vermaak nooit op eene zeer groote schaal genoten heb, gaf ik mij somwijlen zoodanig aan mijne zwerfzucht over, dat ik mijne ouders ongerust maakte en vertoornde. Bosschen, wateren, woestenijen zelfs, hadden voor mij onbeschrijfelijke bekoorlijkheid, en ik had de kwade gewoonte der mijmeraars, dat ik altijd verder ging dan ik voornemens was; zoodat, mijn afwezen, zonder dat ik het bedoeld had, langer durende dan men verwachtte, mijne ouders eenige reden hadden om bezorgd te zijn. Eens, bij voorbeeld, was ik met GEORGE ABERCROMBY, den zoon van den onsterfelijken Generaal van dien naam, met IRVING, WILLIAM CLERK en eenige anderen, vertrokken, om in het meer boven *Howgate* en langs de beek, die zich uit hetzelve in de *Esk* ontlast, te gaan visschen. Des anderen daags waren wij op den terugweg, toen mijn vriend CLERK ons beiden, IRVING en mij, zonder veel moeite, bewoog, om *Pennicuik-House*, de woonplaats van zijnen vader, te bezoeken. Wij werden er met veel hartelijkheid door wijlen Sir JOHN CLERK en deszelfs echtgenoote ontvangen. Het genoegen, dat ons de bezigtiging van uitmuntende schilderijen, de schoonheid der landstreek en de innemende gastvrijheid der eigenaars verschafte, deed ons twee dagen lang alle andere bedenkingen vergeten; en daar onze overige makkers regtstreeks naar de stad gekeerd waren, zonder te kunnen zeggen wat er van ons geworden was, dacht men aan mijns vaders huis niets anders, dan dat ons een ongeluk was overkomen. Men werd echter eindelijk aan mijne kromme sprongen gewoon; bij die gelegenheden vergenoegde mijn vader zich meestal met te zeggen, dat het hem voorkwam, dat ik tot een' echten ketellapper of marskramer geboren was. Hij bedoelde hierdoor mijne ijdelheid zeer te doen, en mij misschien op deze wijs terug te houden; maar ik lachte met zulk eene voorspelling, want ik had mijnen SHAKESPEARE gelezen, en herinnerde mij het ketellappersliedje van AUTOLYCUS, in *Winters-tale:*

Al voort en al voort; langs het voetpad heen;
Een hekkefsprong is ons een grapje.
Die vrolijk is, blijft wel een dag op de been,
Maar een knijzert wordt moê bij een ftapje. (*)

Mijn hoofddoel bij deze togtjes was het genoegen om fchilderachtige landgezigten te genieten, en nog meer om plaatfen te bezoeken, die door de eene of andere gebeurtenis vermaard in de gefchiedenis geworden zijn. Dat mij het gezigt der eerfte gelukkig maken kon, werd algemeen begrepen en goedgekeurd; maar menigmaal was het mij onmogelijk, anderen te doen deel nemen in de belangftelling, welke de laatfte mij inboezemden. Wat mijzelven echter betreft, ik gevoelde eene veel ftreelender zielsverrukking bij het aanfchouwen der vlakte van *Bannockburn*, waar BRUCE de onafhankelijkheid van *Schotland* bevocht, dan wanneer het heerlijke vergezigt voor mij uitgefpreid lag, hetwelk men van de wallen van *Stirling* geniet. Ik wil hiermede niet zeggen, dat ik ftomp was voor het gevoel der natuurlijke fchoonheden van een landtooneel; integendeel gevoelden weinigen fterker dan ik den algemeenen indruk van het fchilderachtige; maar ik miste een geoefend fchildersoog, in ftaat om de bijzonderheden van het tafereel te ontleden, en zich van derzelver betrekkingen onderling rekenfchap te geven. Dit is iets, dat ik nimmer met genoegzame *juistheid* heb leeren doen, ondanks mijne latere ftudiën, die mijne denkbeelden daaromtrent eenigzins gewijzigd hebben. Niettemin, ik had teekenen en fchilderen geleerd; maar, door eenig gebrek in mijne bewerktuiging zeker, ben ik nimmer in ftaat geweest, aan mijne nederige eerzucht de voldoening te geven van met eigene hand eene fchets der oorden te ontwerpen, waarin ik belang ftelde. Na vele proeven en pogingen moest ik het opgeven, de beginfelen der doorzigtkunde en van het licht en bruin op het landfchap toe te pasfen, dat mij voor de oogen lag. Ik wanhoopte dus, immer de hulp eener kunst te kunnen aanwenden, welke ik zoo uiterst

(*) *Jog on, jog on, the footpath-way,*
And merrily hent the ftile-a.
A merry heart goes all the day,
Your fad tires in a mile-a.

Winters-tale, Act. IV, Scene 2.

gaarne beoefend had. Maar, toonde men mij een oud kasteel of een slagveld, zoo was ik er terstond in te huis; ik bevolkte ze met strijders in het juiste costuum van den tijd, en deed de ooren mijner toehoorders tuiten door de geestdrift mijner beschrijvingen. Toen wij eens de *Magus*-hei bij *St. Andrews* overtrokken, kreeg ik in het hoofd, om aan mijne reisgezellen den moord van Aartsbisschop SHARP af te schilderen; en een hunner, die nogtans de geschiedenis van het treurgeval zeer wel kende, verzekerde mij, dat mijn verhaal hem zoo zeer had getroffen, dat hij er des nachts niet van had kunnen slapen. Ik maak van deze daadzaak gewag, om te toonen, welk verschil er is tusschen gevoel voor het schilderachtige van handeling en dat voor het schilderachtige van een landschap. Zoo het mij naderhand gelukt is, eenige warmte in de beschrijving van landschappen te brengen, zoo was zulks steeds door mij aan de meest in het oog vallende en algemeene trekken te hechten, of door de plaatsen aan het zedelijk gevoel der zaken te verbinden: om hierin te slagen, heb ik zelfs geene geringe mate van studie noodig gehad.

Doch om tot het tijdstip, waarvan ik thans spreek, terug te keeren: ik poogde mijne onbekwaamheid in het teekenen te vergoeden, door mij eene zekere soort van *mnemotechnie*, of kunstgeheugen, te verschaffen, betrekkelijk de oorden, welke ik bezocht. Overal, waar ik kwam, sneed ik, op eenig merkwaardig punt, een' boomtak af; hiermede vormde ik, wat ik mijn *log-book* noemde. Ik ben zelfs voornemens geweest, uit zulk herinneringshout een schaakspel te doen draaijen. De koningen zouden uit de kasteelen van *Falkland* en van *Holyrood* gekomen zijn; de koninginnen, van MARIA STUART'S iepenboomen te *Crookston*; de raadsheeren (in het Engelsch bisschoppen) uit de abdijen en bisschoppelijke paleizen; de paarden (cavaliers, ridders) uit de sterke sloten der baronnen; de torens, uit de koninklijke vestingen, en de pions zonder onderscheid uit alle plaatsen, die door eenige gebeurtenis vermaard geworden zijn.

Voor de muzijk was ik nog ongelukkiger bewerktuigd, dan voor de schilderkunst. Mijne moeder zou gaarne gezien hebben, dat ik ten minste kunstmatig psalmzingen geleerd had; maar mijn gebrek aan gehoor en mijne onwelluidende stem maakten weldra mijnen leermeester wanhopend. Het is eerst door langdurige oefening, dat ik geleerd heb melodiën te

kiezen of te herkennen; en, offchoon niets mij zoo zeer aandoen of bekoren kan, als een eenvoudig, met gevoel gezongen lied, zoo is, dit besef ik wel, die trap van fmaak voor de muzijk flechts het uitwerkfel eener infpanning van oplettendheid of eener lange gewoonte, of nog eigenlijker ben ik denzelven aan het verband der woorden met de wijs verfchuldigd. Het is mij derhalve ook uiterst zelden gelukt, zangwoorden voor de muzijk op te ftellen; maar mijn vriend Dr. CLARKE en andere toonkunftenaars hebben fomwijlen zeer gelukkiglijk hunne muzijk bij mijne verzen gevoegd.

De onderwijzer, die zich met de ondankbare taak belastte, om mij te leeren zingen, was ALEXANDER CAMPBELL, een allerhupst mensch, met geestdrift ingenomen voor de *Schotfche* muzijk, welke hij voortreffelijk zong. Hij was met eene menigte, zeer onderfcheidene talenten begaafd; maar zijn wonderlijk karakter maakte die alle nutteloos voor hem. Hij heeft verfcheidene geachte boeken, onder anderen eene *Reis door Schotland*, gefchreven; ook floot hij een voordeelig huwelijk, dat hem echter niet lang rijk maakte. Ik had hem eenige dienften bewezen, en zijne dankbaarheid boezemde hem eene vrij originele vooringenomenheid voor mij in: nooit wilde hij erkennen, dat ik geen muzikaal gehoor bezat; maar hij beweerde, dat, zoo ik geen muzikant geworden was, zulks daarvan kwam, dat ik geen muzijk had willen leeren. Ongelukkiglijk was hij de eenige van dit gevoelen; want gedurende den tijd, dat hij, *in Georges-Square*, aan mijne broeders en mij zanglesfen kwam geven, wendde zich onze buurvrouw, Lady CUMING, tot mijnen vader, met het verzoek, om toch zoo goed te zijn, ons niet meer, allen te gelijk en op hetzelfde uur, te kastijden; dat zij gaarne gelooven wilde, dat wij zulks verdienden, maar dat ons gehuil een katten-concert maakte, waarbij het niet uit te houden was. — Mijn broeder ROBERT was de eenige, die zingen kon. Mijn vader evenwel was muzikaal, en fpeelde, op liefhebberij-concerten, de violoncel. (*)

(*) Deze eigene Levensfchets werd gevonden in de nagelatene papieren des beroemden Mans. In 1808 begonnen, heeft hij in 1826 aan dezelve eenige bijvoegfels en aanteekeningen, ook hier ingelascht, toegevoegd. *Vert.*

HET MENSCHELIJK LEVEN.

DE OUDERDOM.

Vierde Zang.

Soon flies our youth, and soon our age is o'er,
And soon we drooping meet our final doom;
Yet blissful mansions lie beyond the tomb,
Where death the virtuous shall divide no more.

MACKENZIE.

De diadeem moog' 't hoofd eens konings glansrijk sieren,
De lauwer om de kruin eens veldheers schittrend zwieren;
Wat zegt die weidsche pracht, die krans, verblindend schoon,
Bij 't glinstrend zilverblank der achtbre grijsheidskroon!
De vorstelijke kroon moge onzen eerbied wekken,
Meer eerbied dwingt ze ons af, de kroon, die 't hoofd mag dekken
Des eedlen grijsaards, die zijn jaren, tijd en kracht,
Aan deugd en menschenheil ten offer heeft gebragt.
Ja! elk is d'onderdom den tol van eerbied schuldig:
Wat rang men eer bewijz', wat levensstand men huldig',
Vaak zweeg, als de oude sprak met welberaden taal,
De mond der wijsheid stil; het scherp gewette staal
Ontviel den onverlaat uit de opgeheven handen,
Wiens moedwil 't wagen dorst de grijsheid aan te randen;
Een muitend graauw werd vaak, hoe plonderziek en wild,
Op 't zien van 't zilvren hoofd des achtbren grijz' gestild.

Ja, eedle levensstand! voor u de citertoonen;
De kunst moog' waardiglijk uw schoone beeldtnis kroonen;
Zij schilder' d'oogsttijd niet van een verspilde jeugd;
Zij male een' levensloop, geheiligd aan de deugd!

Maar, wat is de ouderdom? Kan hij nog vreugde geven?
De raders zijn verlamd van 't afgeloopen leven;
De spierkracht is verstijfd; de sappen zijn verdroogd;
Geen vonkje gloort er meer, dat 's levens gloed verhoogt;
De lust tot vreugd, waar kind en knaap en man naar haken,
Is uitgedoofd; niets kan des grijsaards hart doen blaken;

Verduisterd is het oog; geen toon van 't vooglenkoor
Dringt meer door 't harde vlies van 't lang verouderd oor;
De knieën knikken; loom en traag zijn lijf en leden;
Geen bloempje van genot prijkt meer voor 's grijsaards treden;
Hij strompelt voort; geen heil, geen vreugde brengt hem de aard'!
Tooneelen, nieuw en vreemd, waarop hij achtloos staart,
Doen wel nog voor een poos in lach en scherts hem deelen;
Maar andre spelers zijn 't, die thans hun rollen spelen.
Hij leeft; maar 't nieuw geslacht, dat hij bedrijvig ziet,
Speelt anders dan hij plagt; hij kent hun rollen niet!
Zijn oog zoekt in den kring van lot- en tijdgenooten
Vergeefs de vrienden op, waar 't hart aan was gesloten;
Zij zijn niet meer! hij staat alleen op 's levens baan;
Hij zoekt naar 't plekje rond, om ook ter rust te gaan.

Maar, schoon geen lentevreugd hem meer voor 't oog moog' zweven,
Een stil genot kan toch hem 's levens winter geven.
Die winter is 't geschenk, door God hem toegezegd,
Om 't reispad te overzien, hier door hem afgelegd;
Om reine winst te doen met de opgegaarde schatten,
Die hij uit de edle bron der wijsheid op mogt vatten;
Om vreugd te smaken in 't aan hem verpligt gezin,
Waar zoon of kleinzoon 't loon hem schenkt der oudermin,
Waar elk zijn bijzijn, elk zijn toespraak blijft begeeren,
Hem bestevader noemt, die andren nog wil leeren;
Die, als een prachtige eik, nog 't oog des wandlaars trekt,
Hem in zijn schaduw lokt en door zijn lommer dekt.

't Is waar, geen vreugd kan *hem* des levens winter bieden,
Die eigen heil verwoest, door andrer vreugd te ontvlieden;
Die uitvaart over de eeuw, den tijd, waarin hij leeft,
Maar van een' dankbren geest wel 't minst een voorbeeld *geeft*;
Die zelf den beker van vermaak en aardsch genoegen
Ten bodem heeft geleêgd, maar thans zich niet kan voegen
Te midden van den kring, waar blij zijn nektar schuimt
En schuldeloos genot het vrolijk hart verruimt;
Die, gemelijk, norsch van toon, bestraft, doch zelf in 't leven
Geen daad, die 't merk droeg van iets edels, heeft bedreven;
Die klaagt, dat liefde en zorg aan hem geen hulp besteedt,
Maar zelf nooit iets voor 't heil zijns medestervlings deed;

Die op 't verleden pad niet eens terug durft blikken,
Maar 't naadrend afscheidsuur van de aard' blijft tegenschrikken;
Wiens leven nergens licht of zegen heeft verspreid,
En om wiens dood geen oog een' traan van weemoed schreit.
O! zulk een onderdom (wie zou hem ooit benijden?)
Heeft slechts met naberouw, met angst der ziel te strijden;
Hun wreede marteling strekt hier hem reeds tot straf:
Geen rustplaats, neen! een hel ziet hij in 't open graf.
De onafgedane schuld, die hem hier aan blijft kleven;
Elk offer, aan de dienst der zonde prijs gegeven;
Elke ondeugd, hier gepleegd, of die aan 't hart geviel,
Is schrikbeeld voor het oog, is pijnbank voor de ziel.

Ja, onder 't aakligst lot slijt de oude hier zijn dagen,
Als geld- en schraapzucht aan zijn aardsch genoegen knagen;
Als hij de zon zijns heils dàn eerst in glans ziet staan,
Wen hij met vonklend oog zijn schatten gâ mag slaan;
Als hij 't vermeerdrend goud mag tellen en hertellen,
Om hooger steeds het snoer de buidels om te knellen,
Die, hoe gevuld en zwaar, te ledig en te ligt
Hem schijnen, als zijn oog zich op dien afgod rigt.
Ja, zie den grijzen vrek! — Gekromd, ineengebogen,
Zit hij, verkleumd van koude, als door een' macht omtogen;
Al valt ook de avond laag, al is de winter guur,
Het huis is zonder licht, de haard staat zonder vuur.
Des daags breekt hij het hoofd met renten op te teeknen,
Die hij, verdubbeld, voor 't geleende geld zal reeknen;
Des nachts brengt hij elk uur in pijnlijke onrust door;
Op 't minst gedruisch, dat hem ontijdig klinkt in 't oor,
Vliegt hij, als 't schichtig wild, van uit zijn legerstede;
Hij snuffelt rond, en zoekt, en tast bij iedre schrede,
Of iets in 't holle huis ook op zijn' Mammon aast;
Maar, schoon geen deurslot kraakt, geen windje ruischt of blaast,
Toch streelt geen sluimering de matte leden weder;
Hij zet zich in zijn cel op d' ijzeren koffer neder,
En, als de morgenzon weêr door zijn vensters boort,
Telt, cijfert hij, en schraapt, gouddorstig, rustloos voort.
Geen aalmoes reikt hij ooit, uit vreeze van verarming.
Wie zou *hem* ooit in nood doen hopen op erbarming?
Zoo spreekt hij, en, alreeds met d' eenen voet in 't graf,
Staat hij aan weeuw of wees geen' enklen penning af.

Rampzaalge, die voor 't goud als voor uw' God blijft knielen!
De dood beloert u, dreigt en volgt u op de hielen;
  Gij sterft, en angst der hel pijnt, foltert uw gemoed,
  En spilzieke erven zijn straks meester van uw goed.
Ja, de achtbre Cats sprak wèl: „Het zoontje komt ten leste,
„ Dat schenkt en drinkt en klinkt, dat geeft het al ten beste,
  „ Dat zingt en springt en vinkt, dat vogelt, jaagt en vischt:
  „ Ontijdelijk gespaard, onnuttelijk verkwist."
En nu, heeft eens het uur, het uur uws doods, geslagen,
Wat zult ge in 't plankenhuis ten grave mededragen?
  Het goud, hier opgehoopt, de rijkdom, hier vergaard,
  Maakt de arme ziel niet rijk, bij d' afscheidsgroet van de aard'.

Maar vrolijk rust het oog op d' eerbiedwaarden grijze,
(Dat aller eerbied voor zijn deugd en braafheid rijze!)
  Die, werkzaam voor elks heil, de loopbaan heeft volbragt,
  En 't waardig sieraad is van een beroemd geslacht.
Ja, zie hem daar, als de eer van al zijn stamgenooten,
Als vader, die 't genot van allen wil vergrooten,
  Die in zijn' winterdag nog bloemen om zich strooit,
  En door opregte vreugd ook andrer vreugd voltooit.
's Is waar, wat vreugdezon ons ook bestraal' van boven,
De aard' kan der grijsheid toch den rijksten schat ontrooven;
  Den schat, dien de oude in 't heil eens zaalgen echts omvat.
  O! rooft het lot hem dien, woest, eenzaam wordt dan 't pad,
Zoo lagchend schoon weleer; verdord zijn straks de rozen,
Die bevend nog de min, bij 't innig liefdekozen,
  Kon strooijen op den weg, die naar den grafkuil loopt.
  De gade, die, de grijze, al biddend, had gehoopt
Tot aan den laatsten snik zijn zij' te zien omringen,
Met wie hij lief en leed, bij al de wisselingen
  Des levens, één van zin, trouwhartig had gedeeld,
  Ontzinkt hem op den togt! Heeft vriendschap lang verheeld,
Hem 't grievend afscheidsuur, als zeker, te verkonden,
Niet langer mag zij 't meer. Ras is de band ontbonden;
  Geen tranen of gebeên weêrhouden meer de ramp!
  De laatste hoop verdwijnt, als de opgerezen damp,
Die in de lucht vervliegt! De grijsaard rigt de blikken
Op haar, die, trof hem leed, kon troosten en verkwikken,
  Maar nu het laatst vaarwel zelfs niet meer staamlen kan;
  't Gebroken oog, 't gelaat, het tuigt reeds alles van

Den onherſtelbren ſlag, die 't bevend hoofd zal treffen.
O zielrouw, waaruit niets op aard' hem op kan heffen!
De vreugd zijns levens ſterft; geen wereld geeft haar weêr; —
God! ſnikken kan hij ſlechts; — hij heeft geen gade meer!
Ja, zoo lijdt de ouderdom wel onder 't wigt der ſmarte;
Maar ramp is artſenij, is zegen voor het harte.
Al wordt de dierbre dan van zijne zij' geſcheurd,
De Godsdienst ſterkt de ziel en troost haar, waar zij treurt.
Hij ziet op al het goede, uit 's Hemels hand ontvangen.
Waar ſoms een nacht van leed hem over 't hoofd mogt hangen,
Straks klaarde 't luchtruim op, de dankbre lofſtoon klonk,
De nacht van ſmart verdween, het licht der vreugde blonk!
Zink' dan de levenszon diens grijsaards aan de kimmen,
Hij vest het vrolijk oog op 't licht, dat hij ziet glimmen;
En, wie genieten moge in 's levens morgenſtond,
Voor hem heeft de avond goud en paarlen in den mond.
Al is dan ras de draad zijns aanzijns afgeweven,
Voor hem is de ouderdom de kindschheid van een leven,
Dat voor eene eeuwigheid den ſtervling zalig maakt,
Waar 't oog geen traan meer ſchreit, waar 't hart geen zucht meer ſlaakt.
Aanſchouw hem in den kring van teêrgeliefde kindren;
Hun ſchertſend vreugdgelach zal hem niet geemlijk hindren.
Dat vrij de kleinzoon ſpringe en dartele van vreugd;
Dat ſpelen ſchildert hem zijn weldoorleefde jeugd:
Toen zag zijn kindschheid ook de ſchoonſte rozen bloeijen.
De kleine knaap mag vrij aan zijne knieën ſtoeijen;
Wien in den ouderdom dat dartlen ook verveel',
Hij is het wijsſte kind bij 't kinderlijk geſpeel.
Alom ziet hij met liefde en eerbied zich beloonen;
Steeds wil hij, als verjongd, zich blij en lustig toonen;
In kind en kleinkind ziet hij vriend of ſpeelgenoot,
En vindt in hen 't geluk van d' ouden dag vergroot.

Ja, zie, wat zielsgenot den grijsaard kan verblijden,
Die de offers hier aan kunst en wetenſchap bleef wijden!
D' eens opgegaarden ſchat, die mot en tijdroest tart,
Draagt hij ſteeds met zich om in een tevreden hart.
Niet vadzig zit hij ſlechts het daglicht aan te ſtaren,
Of rekent de uren op, die hem verveling baren;
Niet ledig laat hij 't hoofd, niet werkeloos den geest;
't Ontwoekren aan den tijd ontvonkt zijn' ijver 't meest.

Al leeft hij eenzaam voort en schier van de aard' vergeten,
In 't stille boekvertrek mag hij zich zalig heeten;
En, welk genoegen ook den matten blik ontschiet',
Dat heil ontrooft hem tijd of lotverwisling niet.
Hem is zoo menig les uit de oudheid bijgebleven!
Haar taal, eenvoudig schoon, staat hem in 't hart geschreven,
En, welk een vriendental hij derve op 's levens pad,
Hij vindt zijn vrienden weêr bij zijnen boekenschat.
Het beeld des grijzen Cats zweeft hem gestaag voor oogen,
Die, op zijn Zorgvliet, aan het stadsgewoel onttogen,
Zich in 't studeervertrek verlustte, en uit de bron
Der wijsheid en der kunst zich streelend laven kon.
Dáár was zijn Paradijs voor 't tachtigjarig leven;
Dáár heeft zijn grijsheid de aarde een' lessenschat gegeven,
Die ouderdom en jeugd ten veilgen gids nog strekt,
En 't hart tot waar gevoel voor deugd en godsvrucht wekt.
O ja! hoe menig oord kan tuigen van de vreugde,
Die in zijn' wintertijd den achtbren grijz' verheugde,
Daar menig plekje gronds en welig oevergras
't Aanschouwden, hoe het hart des ouden dankbaar was,
En d' Almagt hulde bragt voor 't goed, dat zij mogt schenken.
Tuig, Boschwijk, hoe uw Feith dien zegen mogt herdenken,
Als hij, in de eenzaamheid, op uwen schoonen grond,
Bij beuk of grijzen eik, den zoetsten wellust vond!
Als hij dáár, uitgelokt door 't ware schoon der *ouden*,
Zich in hun' letterhof met geestdrift op mogt *houden*;
Als dáár de lofzang klonk, aan God en deugd gewijd,
Of hij den roem bezong van Neêrlands heldentijd;
Als zich 't godsdienstig hart ontlastte in feestgezangen,
Of warme vriendentaal den dichttoon kwam vervangen,
Hoe vloog de dag dan niet in 't reinst genoegen om!
Verlustiging was 't hem in 's levens ouderdom.

O zalige avondstond eens welbesteden levens!
O tijdperk van genot en ware zielrust tevens!
Hoe welkom zijt gij dus den dankbren grijze niet,
Die beelden van geluk zich voorgeschilderd ziet!
Is van 't verkwikte lijf de zoete slaap geweken,
Dan rijst hij vrolijk op, als 't daglicht aan komt breken.
Weêrhoudt hem de ouderdom van op gebogen kniën
Der Almagt lof en dank voor 't gunstgenot te biên,

De omhoog geslagen blik, de zaamgevouwen handen
Zijn tolken van zijn hart en heilige offeranden,
Die hij ten Hemel zendt, nu 't licht is opgegaan
En door het lommer speelt der zachtbewogen blaân.
Hij slaat den Bijbel op, en zegt met Isreïs zanger:
„ 'kVerzwijg uw weldaân, Heer! mijn Sterkte en Rots! niet langer.
„ Gij hebt mij van mijn jeugd geleid, verzorgd, gehoed;
„ Gij bleeft me in d' ouderdom en in de grijsheid goed."
O heerlijke ouderdom! al zinkt de kracht ter neder,
Blij, dankbaar hijgt de geest naar zijnen Oorsprong weder,
En, wat nog raadsel blijve of digt omsluijerd zij,
't Lost eens zich op in vreugd en loutre harmonij.
Al wordt dan ook bij hem welhaast de zilvren keten,
Waaraan het lamplicht hangt, ontschalmd en losgereten,
Al staat bij hem weldra de bron des levens stil,
Hij mort niet, maar hij zwijgt, aanbiddend 's Hemels wil.
Hij deelt nog menig les van zijne legerstede
Zijn' gade en kindrental, zijn' dierbre vrienden mede.
Voor hem was steeds de disch des levens welvoorzien;
't Wordt tijd, den Gastheer voor 't genootne dank te biên.
Een baken had hij steeds op 's levens woeste baren;
De Godsdienst deed hem hier zoo menig klip ontvaren,
En, met haar licht bekend, wijst hij ze als noordstar aan,
Om rustig voort te treên tot aan het eind der baan.
Hier was hem 't aanzijn tijd tot eedler voorbereiding;
Nu ziet hij uit naar rust, en siddert voor geen scheiding;
Hij hoopt, gelooft en wacht; hij heeft met vlijt gezaaid;
De tijd des oogstes naakt, waarin hij rijklijk maait.
Gelijk op 't heideveld, waar 't vuur der zonnestralen
Den schedel schroeit en roost; waar, onder 't moeilijk dwalen,
Noch blad noch loover ruischt of frissche schaduw biedt;
Waar nooit een zilvren stroom ons murmlend tegenvliet;
Gelijk dan 't oevergras, de koele schaâuw der boomen,
Of 't kabblen van den vliet langs rijkbebloemde zoomen;
Den matten reiziger, die naar verademing smacht,
In 't uitgestrekt verschiet volvrolijk tegenlacht, —
Zoo ziet hij, daar hem de aard' geen vreugde meer kan geven,
Den Dood, als welkom vriend, als Engel, hem omzweven,
Die hem verkwikking biedt, na de afgelegde reis,
Die hem uit de aardsche tent het hemelsch lustpaleis
Straks binnenvoeren zal, waar 's levens boom blijft bloeijen,
Waar stroomen van genot uit zuivre bronnen vloeijen,

Waar hij den togtgenoot, die hem te vroeg verliet,
Als medgezel begroet, als Engel wederziet.

O grijsaard, met de kruin naar 't open graf gebogen,
Treed toe., en vest met mij op d' achtbren grijze de *oogen*,
Die affcheid neemt van de aard', maar op het levenspad
De deugd vereerde en 't oog op hooger leven had!
Gij, wie het jeugdig bloed nog ftroomt door borst en ader,
Gij, jongelingen, treedt ook gij zijn fponde nader!
O weet, niet altijd bloeit de roos op 's levens paân;
Niet altijd brengt de herfst zijn geurig ooft ons aan;
Niet altijd ftreelt de lente ons met haar rijken bloefem;
Niet altijd is de kelk des levens zonder droefem;
't Gebouw der vreugd, hoe fchoon 't voor '*t oog nog prijken* mag,
Schokt, gruizelt ras ineen, als door een' tooverflag!
O! mist gij dan 't kompas, dat hoeden kan voor ftranden,
Dan derft gij 't uitzigt ook om vrolijk aan te landen;
Maar voert gij waarheid, regt in jeugd en grijsheid meê,
Dan blaauwt in 't ftervensuur voor u de veilge reê.
Aanfchouwt dien grijsaard daar, op 't fterfbed neergezegen!
Zijn laatfte klokflag flaat; geen redding lacht hem tegen;
Het doodzweet parelt reeds op 't moêgetobd gelaat;
De polsflag krimpt; geen beê, geen kunst of liefde baat;
De dierbren, hem zoo waard, ftaan fchreijend aan zijn *fponde*;
Een droeve vriendenrij verzamelt zich in 't ronde,
En ftaart met diepe fmart den bestevader aan.
De grijsaard rigt zich op, en fpreekt, terwijl een traan
Hem langs de wangen rolt: „Wat treurt gij? ftaakt uw klagen!
„ Ik beef voor 't affcheid niet; veel blijde levensdagen
„ Genoot ik uit Gods hand; wat fchrikt gij dan en weent?
„ Haast breekt de morgen aan, dat de Almagt ons hereent.
„ Vrij fcheur de dood den band, die ons hier zaam mogt ftrenglen,
„ Zijn arm voert mij van de aard' naar 't rein verblijf der Englen;
„ De flagboom heft zich op, die van 't geluk mij fcheidt.
„ 'k Geloofde aan pligt en deugd, aan God en eeuwigheid;
„ De zielrust bleef mij bij, hoe buiten de onrust woedde;
„ 'k Vertrouwde in lief en leed op hooger zorg en hoede,
„ En, op die zorg gerust, leg ik het hoofd ter neêr."
Zoo fprak de grijze, bad, en zuchtte, en was niet meer!
Zoo fterft de brave, en blijft, is 't ftrijdperk afgeloopen,
Met opgeruimden geest, op 't loon des Hemels hopen.

O heerlijke ouderdom, die zulk een einde heeft!
Hij, die zoo sterven kan, heeft niet vergeefs geleefd.

Wat aan de uitkomst dan moog' falen,
Wat voor 't menschlijk oog ook zwicht',
Moedig 't hoofd omhoog gerigt!
Bij 't geloof aan deugd en pligt,
Zien we, in onverganklijk licht,
Moog' de nacht des levens dalen,
Op ons hoofd eens de eerkroon pralen;
Eerkroon, allen toegezegd;
Kroon, den braven weggelegd.
Kindren, knapen, mannen, grijzen,
Zoudt gij voor het afscheid ijzen
Van het hobblig levenspad?
Laat der wereld goed en schat!
Boven ligt de vredestad;
Boven ligt het bloeijend Eden,
't Land van rust, van zaligheden,
Waar, in schoone lentepracht,
Geen verwisseling van jaren
Zorg of kommer ons zal baren;
Maar waar steeds, met nieuwe kracht,
Onze geest zal voorwaarts streven;
Waar 't gordijn wordt opgeheven;
Waar 't voor 't zielsoog staat geschreven:
Sterven is de kroon van 't leven;
Sterven, weldaad, die ons wacht.

J. VAN HARDERWIJK, RZ.

DE ROOMSCH-CATHOLIJKE GEESTELIJKHEID EN DE BIJBEL.

(*Bijlage tot het jongste Mandement van den Bisschop van Gent*, *Vaderl. Letteroef.* 1837. *No. VII. Mengelw.*)

Vóór weinige jaren wilde iemand in *België* de nieuwe uitgave van den Bijbel in de Fransche taal koopen, in 1819 uitgegeven bij DESOER te *Parijs*. De boekverkooper durfde het exemplaar niet afgeven zonder voorafgaande kennisgeving aan een' R. C. geestelijke. De man ontving toen wat

later een exemplaar, doch voorzien met eene schriftelijke waarschuwing in het Fransch; waarbij eene en andere uitgaven des Bijbels voor verdacht worden verklaard, en waartegen dus de leeken op hunne hoede zijn moesten. Het slot dezer waarschuwing luidt, getrouwelijk vertaald, aldus:

„ Eindelijk, zonder iets te bepalen nopens de uitgestrektheid of de grenzen, binnen welke het verbod van het lezen der Heilige Schriften in de volkstaal moet beperkt zijn, lijdt het ten minste geene bedenking, dat het aan alle Catholieke leeken verboden is, om, zonder verlof van hunne Superieuren, den Bijbel in de volkstaal in ketter'sche en verdachte vertalingen te lezen; waarvoor moeten gehouden worden alle zoodanige, die met geenerlei goedkeuring zijn voorzien. En waarlijk geen Christen heeft reden om in dit opzigt de Kerk van dwaling of verkeerd gedrag te beschuldigen, vermits zij, als onze Moeder, alleenlijk onze behoudenis bedoelende, niet slechts bevoegd, maar ook uit liefde en pligt gehouden is, hetgeen ons zoude kunnen schaden, uit onze handen te nemen.

„ Te dezer gelegenheid worden de Catholieken gewaarschuwd, op hunne hoede te zijn tegen alles, wat komt van het zich noemende Bijbelgenootschap. Reeds vóór meer dan drie jaren hebben de Poolsche Bisschoppen zich ten sterkste verzet tegen den voortgang van dit Genootschap, en heeft ook onze Heilige Vader, de Paus, *bij een* Brevet *ad hoc*, hen ten sterkste *aangemaand*, om in hunnen godsdienstigen ijver ter verdediging der Catholieke Religie tegen dezen nieuwen aanval voort te gaan.

„ Nog laatstelijk, in 1819, heeft dezelfde Heilige Vader eenen rondgaanden Brief gezonden aan de Bisschoppen in *Ierland*, bij welken deze Kerkhoofden worden vermaand, *bij de ingewanden van Jezus Christus, om zich tegen de Bijbelsche Scholen (Ecoles Bibliques) te verzetten.*

„ De Bijbel, welken het genoemd Genootschap *met zoo* veel ijver doet drukken en verspreiden, ten minste die van *Londen*, 1814, hebbende den stempel van het *Nederlandsch Bijbelgenootschap*, dien ik thans voor mij heb, is geheel en al gebrekkig en kettersch. Verscheidene boeken der Heilige Schriften ontbreken geheel of ten deele. In 't algemeen vindt men daarin oneindig veel verdraaide plaatsen," enz. enz.

„ Den 2 Maart, 1820."

GEDACHTEN UIT EN VOOR DEZEN TIJD, DOOR MORDAX QUCK.

Ei, fchoone vrouwen! waarom wilt gij door uiterlijken zinnelijken tooi veroveren, door bonte, fchitterende kleuren, zoolang gij het blaauw en bruin en zwart uwer oogen nog hebt, waarin uwe ziel behoort te fpreken? Gij kunt de mannen zoo gemakkelijk regeren, door uw gemoed, door uwe woorden; maar gelooft gij daarom, dat zij zullen overwonnen worden door eenige bonte, aan en op elkander genaaide lappen, welke uwe dienstmaagd, even zoo goed als gij, bij SINKEL of BAHLMANN kan koopen? O gij fchoone dwazen! gij wilt uwe heeren en meesters verfchalken; maar weet gij dan niet, dat zij, die u beminnen en huwen, nog iets anders verlangen, dan eenige japonnen, hoeden en mantels? Gij fchijnt te gelooven, dat wij mannen u *onder* en *in* den arm zullen nemen wegens uwe garderôbe; — als gij niets beters hebt, gaat dan naar den fchouwburg of op de pantoffelparade: ook voor zulke waar is er fteeds nog wel deze of gene kooper, uwer waardig; want aan modegekken ontbreekt het, helaas! onder onze jongelingfchap nog geenszins.

Gij neemt, lieve dames! het boven gezegde zeer kwalijk, niet waar? Dat verheugt mij; want daaruit zal ik afleiden, dat gij nog iets beters hebt dan uwe kleeding, b. v. uw' echtgenoot, uwe kinderen, uw' kelder en zolder. Gij kunt immers, des verkiezende, op deze twee laatfte plaatfen verfchijnen in een bevallig negligé; dan behoudt gij ook daar uwe waarde. — Overreedt uwen zachtmoedigen heer gemaal, dat hij een boek, een rok of een jas minder koope, ten einde gij een kleedingftuk meer hebt; en als uw gemaal dan werkelijk toegeeft — dan zette hij uwe muts op, en gij weest het hoofd! — Uwe kinderen, lieve fchoonen! gij kunt ze waarlijk niet langer in huis hebben, als gij ze niet in een nieuwmodisch Engelsch of Fransch liverei- of arlekijnenpak fteekt — anders mogen het *uwe* kinderen niet zijn. Of de kleine menfchen ijdel, kleedingziek en befpottelijk worden, dat zegt niets, als flechts mijnheer *A.* en mevrouw *B.*, die u toevallig ontmoeten, zeggen: „O, wat zijn dat charmante kinderen! hoe lief gekleed!" Wanneer uwe kinderen zedelijk lief waren, en niet tevens in een bont papegaaijenkleed, hoe zoudt gij weenen, arme moeders! — maar ik, ik ween over u.

Tweede, derde en vierde huwelijken zijn loterijloten, waar de gunstigste kansen nog zeer ongunstig zijn, want de hoogste prijzen der eerste en waarachtige liefde zijn er reeds uit; in deze klasse zijn drommels veel nieten. 't *Kan* echter goed gaan, als de nieuwe papa of de nieuwe mama en de nieuwe kinderen van beide zijden geconvenieerd hebben, om net zoo te doen, alsof zij elkander allen hartelijk lief hadden. In den beginne lukt dat dikwijls nog al wel; maar soms komt de gedachte aan *hem* of *haar*, die reeds in het graf ligt, zeer te onpas zich aanmelden, en men wordt gewaar, dat de rozenband eene halsketen is geworden, met de punten naar binnen, zoo als men de honden pleegt om te doen. Over het lot der kinderen, die een *dacapo-mama* of *papa* ontvangen, beslisse de ondervinding — het woordje *stief* klinkt nimmer *lief*; maar als er nu bij dat woordje 50 of 60,000 gulden komt? *Pardonnez! c'est tout autre chose*; — nu is het: liefste nieuwe mama, beste nieuwe papa! En zoo als de ouden zingen, piepen de jongen.

De geleerden kunnen het toch niet helpen, dat zij dikmaals ongelukkige echtgenooten zijn: voor titels en toga's en allerlei signalementen koopt men de liefde van eene vrouw niet, wel somtijds hare *hand* bij hare *revenuen* — meer wil dikwerf een geleerde ook niet: als hij maar iemand heeft, die zijne huishouding waarneemt, zijne vrienden kan ontvangen, en hem van het lastige kindergeschreeuw ontheft, dat is reeds veel gewonnen. Erft de geleerdheid van den man op de vrouw over, dan weet ik geen' raad, dan dat men de arme kinderen, een twee drie, naar eene kostschool zende, en voor de geleerde vrouw, boven de keuken, eene studeerkamer en een laboratorium bouwe, waar zij de dienstmaagd kan hooren, die potten en pannen breekt; — daar kan de SAPHO van onzen tijd dan eene roerende Ode op maken!

DE DICHTER FONTANES, ALS BLEEKER, TIJDENS DE EERSTE FRANSCHE OMWENTELING.

Ten tijde der gedenkwaardige belegering van *Lyon* bevond FONTANES zich in de bijna platgeschotene stad opgesloten.

Bommen hadden zijn huis in brand gestoken, en van eene vrij aanmerkelijke som, welke hij aan goud, zilver en assignaten in hetzelve bijeen had, heeft hij nimmer iets wedergezien. Des te angstiger, daar hij, na de overgave, ook zijne jonge vrouw en een kind, van hetwelk zij eerst onlangs verlost was, te redden had, besloot hij alles te wagen, om slechts buiten de stad te geraken. Nadat hij eene eerste moeijelijkheid, die namelijk om eenen pas te bekomen, overwonnen had, deed zich eene tweede op, om welke te boven te komen men natuurlijk onderstellen moest, dat alle hulpmiddelen van den vindingrijksten geest waarschijnlijk ontoereikend zouden zijn; hij wilde namelijk eenige goederen van waarde, eene vrij groote menigte zilverwerk, en onder hetzelve ook anti-republikeinsche kostbaarheden, met zich voeren, met name eenen kelk, die eens door den Koning van *Sardinië* aan de familie vereerd en met deszelfs wapen versierd was. Dat kostbaar stuk vooral was het, waarvan de vervoer hem verlegen maakte. Een kelk, een stuk kerkzilver! en dan nog met het wapen van eenen Koning voorzien! Zoo iets maakte iemand driedubbel tot een' PITT en een' COBURG. Vertrekken moest men volstrekt, wilde men zich niet aan eenen wissen dood ter prooije geven; maar kon hij het met achterlating zijner eenige hulpmiddelen? Wie kon weten, waarhenen men zou moeten vlugten; wie, hoe lang de ballingschap zou duren? Eene vrouw, een kind, en met deze eene onzekere toekomst! FONTANES nam zijn besluit; hij ging naar zekeren revolutionair, die overigens een hupsche en eerlijke ziel was; een' boomkweeker, nog onlangs welgesteld, maar thans bijna tot armoede vervallen, sedert boomgaarden en tuinen, tevens met de sloten en landhuizen, vernield geworden waren; sedert de republikeinsche grond geene andere boomen meer dragen mogt dan — den vrijheidsboom. In het huis van dien man ontdeed de dichter zich van alles, wat naar den voornamen heer zweemde, en stak zich daarentegen in een volledig sansculottenpak: ongepoederd, sluik nederhangend haar, eene wijde lange broek, schoenen met spijkers in de zolen en vooral zonder gespen, die als patriottische gift aan het vaderland geofferd moesten worden.

Eindelijk ziet men een' boeren-bleeker, met een' zwaren draagkorf beladen, uit het huis treden — het was onze FONTANES. Onder het hoog opgepakte linnen ligt het zilver-

goed, zelfs de gevaarlijke kelk, verborgen. De voorgewende de boer fchuift langzaam en zwoegend onder zijnen last voorwaarts; op eenigen afftand volgt zijn gezin met den pas. Maar de weg voert voorbij de guillotine; zij is permanent, fteeds dreigend, fteeds onvermoeid bezig. FONTANES ijst, zijne jonge vrouw verbleekt, de toeftand is hagchelijk. Eenen anderen weg in te flaan zou argwaan gewekt hebben, maar door te gaan kon ook in het verderf voeren; niet naar het moordtuig op te zien zou als misdadige affchuw voor hetzelve uitgelegd hebben kunnen worden, en eene oplettendheid wekken, welke men zoo vele redenen had te vermijden; en hoe kon men aan den anderen kant van zich verkrijgen het oog op de flagtbijl te flaan, waaraan misfchien het bloed eens vriends nog kleefde! Doch de opgaaf was nu eenmaal, behoedzaam te werk gaan en zich te buigen onder de noodwendigheid. FONTANES derhalve blijft met achterovergebogen lijf, vooruitgerekten hals en half openen mond het fchavot ftaan aangapen, terwijl hij met de handen de riemen van zijnen draagkorf optrekt, even als wilde hij zich den last daarvan verligten.

Terftond trad een kerel met woesten blik op hem toe, een der genen, die deze plaats nimmer verlieten, en welke men de wachters der guillotine had kunnen noemen.

„ Ben je bang voor je keel," duwde hij FONTANES toe, „ dat je het nationale fcheermes zoo naauwkeurig bekijkt?"

„ Wel nou nog mooijer! Ben ik dan een *foederalist*, dat ik bang zou wezen? Kijk mij maar eens regt aan; zien de aristocraten er zoo uit als ik?"

Middelerwijl was Mevrouw FONTANES genaderd, met een benaauwd hart, maar met het oog op haar kind geflagen, om in deszelfs aanblik kracht te zoeken.

„ En wat is dan wel je hantering?" vroeg nu een tweede knaap.

„ Ik win den kost met linnenbleeken."

„ En die daar, wie is die?"

„ Wel, dat is nu weêr onnoozel gevraagd! Daar, kijk dien kleinen jongen eens aan; lijkt hij niet naar mij als het eene ei naar het andere? En moeder is ook niet van de leelijkfte, wat zeg je? Ja, ja, ik kijk goed uit mijn oogen, als ik kies!"

„ Maar je bekijkt toch de guillotine, alsof je?..."

„ En waarom zou ik haar niet bekijken, man? Is het

misschien verboden? Wel, op de guillotine berust immers het heil des volks; en hoe zou het ons, jou, mijn en onze vrienden, wel gaan, als zij er niet was?"

„ Ja, daar spreek je een waar woord, maatje! Weg met de muscadins! Voort met de aristocraten! Leve de republiek!"

„ Zoo is het ook; leven moet zij!"

„ Leve de guillotine!" vervolgde het geboefte.

In dezen kannibalen-kreet kon FONTANES dan toch niet instemmen, en zijne vrouw sidderde als een riet. Met de hand, waarin zij het kind niet hield, tastte zij in het rond naar eenig steunsel, daar zij vreesde neêr te zinken en dus alles te verraden.

„ Kom, vrouw, wij willen ook eens het liedje van onze vrienden opdreunen. *Ah ça ira, ça ira, ça ira! les muscadins à la lanterne!* Kijk, het hart verdaagt, als men zoo iets zingt!"

„ Maar nog meer, als men het ook danst — kom, reik mij de hand en zet dien pakmand neêr."

„ Ja, maar....."

„ Nou, je mand zal geen leed gebeuren! Zet hem neêr; of is hij je op den rug gelijmd?"

En nu dringt de geheele troep als razend op FONTANES toe, om hem den korf van den rug te nemen. In den beginne streeft hij tegen; maar spoedig laat hij gebeuren, wat hij niet verhinderen kan, en wischt zich het ijskoude zweet van het voorhoofd. Hij begrijpt, dat alles verloren is. Reeds hebben zij den korf in handen; zij zetten dien op een' hoop steenen; hij ziet reeds, hoe zij onder zijn goed beginnen rond te woelen. Een oogenblik nog en zij vinden den kelk, en dan is aan geene redding meer te denken. Hij wil zich reeds gevangen geven, en alleen genade smeeken voor zijne vrouw, voor de moeder, die krampachtig haar kind aan den boezem drukt. Hij ziet haar aan; hij poogt vergiffenis te lezen in de oogen dergene, welke hij zich beschuldigt in het verderf gesleept te hebben. Maar plotseling herneemt hij weder hoop en beradenheid; hij heft eenen vreugdekreet aan, en klapt in de handen.

„ Je bent een vrolijke vent," roepen de vrienden en broeders.

„ En ik heb er reden toe. Daar valt mij een denkbeeld in, een heerlijk denkbeeld! Mijne vrouw, die daar staat,

moet de Carmagnole danfen. Sapperment, zoo iets doet nieuwen lust en krachten krijgen!"

Zijne gade zag hem met blikken vol wanhoop aan; hij echter voer voort: „Nu nu, niet zoo befchimmeld.... het zijn immers vrienden!.... en gijlieden, neemt het haar niet kwalijk; zij is jong en bloode. Heda, wie wil mijn' korf in bewaring nemen, en mijn kind er bij, dat fpreekt van zelf?.... Maar zacht wat, zacht wat! Legt den kleinen er boven op!.... Die flaapt op bundels linnen, als op een donzen bed; hij is er nu eenmaal aan gewoon. Komaan nu, vrouw, hier met de hand! En gij anderen, pakt aan! allen in een' kring, en nu de patriottifche rondedans."

De moeder had hem begrepen; zij wierp zich mede in den kring, en, terwijl de mond van het edele paar, zoo goed het gaan wilde, de ijfelijke woorden der Carmagnole nazong, baden zij in hun hart den Algoede om vergiffenis.

Toen de dans ten einde was, nam de moeder haar kind weder op den arm, terwijl FONTANES zich zijn' korf op den rug deed heffen, vervolgens den lieven kameraden, tot teeken van broederfchap, de hand drukte, en onder het heengaan het *chant du départ* begon te fluiten, dat MEHUL's lied in vergetelheid gebragt had.

DE DRIE REISGEZELLEN.

THOMAS MOORE is, in zijne zoo belangrijke levensbefchrijving van Lord BYRON, verfcheidene der jongelingsgrappen van zijnen held met ftilzwijgen voorbijgegaan, die echter, gelijk al wat dien grooten dichter betreft, verdienen aan de vergetelheid ontrukt te worden: Tot dezelve behoort ook deze:

Het is bekend, dat de jonge dichter tot lieveling eenen beer had, met welken hij in bijna onfcheidbare vriendfchap leefde.

Een van de grootfte vermaken zijner Lordfchap beftond daarin, met zijnen ruigen fpeelmakker te bokfen en te worftelen.

Eens moest BYRON plotfeling eene reis naar *Nottingham* doen. Hij nam op eene postkoets twee plaatfen voor „de Heeren BYRON en BRUIN." Het was een donkere Novembernacht; kort vóór acht ure des avonds, den tijd van het afrijden, kwamen de beide vrienden met eene huurkoets

in *Lombard-ſtraat* aan. Het portier van het postrijtuig wordt op verlangen van den Lord geopend. BYRON drukt zijne eigene reismuts den Heere BRUIN op den kop, ſchuift hem in den wagen, ſpringt er vervolgens zelf in, en doet zijnen reismakker naast zich plaats nemen. De ernſtige figuur geleek in deze houding niet kwalijk naar eenen kwaker, in een' bruinen ruiglakenſchen overrok gewikkeld. Zij vulden met hun beiden de achterbank geheel, en het trof juist zoo, dat Lord BYRON en Heer BRUIN de eenige pasſagiers waren, die van het posthuis afreden.

Te *Islington* werd ondertusſchen het reisgezelſchap met eenen derden vermeerderd; het was een eerzaam burgermannetje, kleedermaker van zijn ambacht, en dus een heerlijk reisgenoot voor den geestrijken jongen Lord.

Er werd in den wagen geen woord gewisſeld, tot dat hij den heuvel van *Highgate* opreed. Welk eene foltering moest zoo lang een zwijgen voor een' ouden praatzieken ſnijder wezen! Heer KNIPSCHAAR kon ook zijne tong nu geen' oogenblik langer in toom houden: „ Dat was toch een fataal artikel van daag in de krant, van dien weêrgaſchen kerel, dien BONAPARTE!" begon hij, terwijl hij zich tot zijne reismakkers wendde.

Een luid geſnork van Mijnheer BRUIN was het eenige antwoord, hetwelk op den aanval van den kleinen ſnijder tegen den grooten veldheer volgde.

Meester KNIPSCHAAR ſchudde verdrietig het hoofd over het, zoo hij meende, geweldige ſlapen van dengeen, dien hij aanſprak, en keerde zich naar den reiziger in den anderen hoek, doch ook deze bleef zoo ſtom als een visch: „ Die zal nu misſchien wel doof of ten minſte hardhoorend wezen; een verwenscht reisgezelſchap!" dacht de kleine ſnijder, en met ſterker aanhef van ſtem begon hij op nieuw: „ Dat is dan toch eens een regt donkere en koude nacht, Mijnheer!" Lord BYRON kon met moeite zijn lagchen bedwingen, maar gaf geen antwoord. — Nu was het geduld van den ridder der naald ten einde; praten moest hij, het kostte wat het wilde, en, zich tot den regt tegen hem over zittenden Heer BRUIN keerende, poogde hij, om, zoo mogelijk, hem wakker te maken, met de vingers een' zijner roksknoopen te vatten, doch ontmoette nergens iets anders dan een' ruigen pels. „ Sakkerdeboeren, een lekkere, warme reisjas voor zulk een weder!" grinnikte de ſnijder; maar, ſnorken en brommen was al het antwoord, dat hij van den Heer BRUIN ontving. Door deze laatſte proeve eindelijk overtuigd, dat het hem niet gelukken zou, zijne reismakkers tot ſpreken te brengen, werd de kleeder-kunſtenaar het doen van verdere pogingen moede, gaf zijner tong heilig-avond, en viel in ſlaap.

Aurora's rozenſtraal drong reeds den wagen in, toen de ſnijder ontwaakte; maar, o hemel! met welk eenen ſchrik! Het eerſte voorwerp, hetwelk hij gewaar werd, was de geweldige kop des beers, wiens ſnuit, daar hij al ſlapende het

hoofd gebogen had, zich uiterst digt aan zijne keel bevond. „ God in den hemel!" riep hij; „ de Heer in den warmen reisjas is waarachtig een beer! Hou op, koetsier, hou op! Help! Moord! Er uit! Ik moet er uit!" En met alle krachtinspanning, tot welke het ventje in staat was, stiet hij het portier open, en een' geweldigen sprong nemende stoof hij naar buiten, zoodat Lord BYRON en zijn beer in het uitsluitend bezit van den wagen bleven, daar geene voorstellingen in staat waren, den snijder weder in het rijtuig te brengen, maar hij liever verkoos, zijne plaats boven op hetzelve te kiezen.

De postlijst, waarop de namen BYRON *and* BROWN gevonden worden, is nog tegenwoordig voorhanden, en deze jeugdelijke grap van den edelen Lord wordt, langs gemelden postweg, nog menigmaal aan de reizigers verteld.

ELK ZIJNE EQUIPAGE.

A.

Zaagt gij dat vreemd gespan, in 't blank gareel geslagen,
Dat knabbelt op 't gebit en schuimt van fieren moed?...

B.

'k Was zoo gelukkig niet. Maar, gun mij u te vragen:
Is 't van Arabisch, Turksch, of Fransch of Engelsch bloed?

A.

Niets van dit alles, vriend! 't Zijn — met verlof — 't zijn *vlooijen!*
Gij lacht; maar, wil zoo ver die vinding niet vergooijen:
Bedenk, dat thans elk burgerman
Zijne equipage houden kan!

Eene stootende misstelling haast zich de Redactie, op verzoek des Auteurs, aan te wijzen. In de Noot onder de eerste bladzijde van het *Iets ter Vereering van* WESTERBAEN staat: van alle welke Maatschappijen *de Steller* Hoofdbestuurder of Honorair Lid was. In plaats van *de Steller* moet natuurlijk gelezen worden: *de Overledene* (Ds. WESTERBAEN.)

No. VI. *Mengelw.* bl. 297. reg. 4. leze men: bl. 253.
——— bl. 300. reg. 13: Lyceum.
——— bl. 301. reg. 19: Mnemoniek.
——— bl. 328. reg. 14: in haren omtrek.
No. VII. bl. 353. in de noot: De uitgang in *uir.*
——— bl. 362. reg. 11 v. o.: dan.
No. VIII. bl. 410. reg. 10 v. o.: *Schotsche.*
No. IX. bl. 462. reg. 16 v. o.: organen houden.
——— ald. reg. 9 v. o.: de organen.
——— bl. 465. reg. 10: den anderen.
——— bl. 470. reg. 14 v. o.: men niemand vinden.
——— bl. 480. reg. 14 v. o.: nog.

MENGELWERK.

IETS, NAAR AANLEIDING VAN DEN MEDEGEDEELDEN BRIEF DES HEEREN JULIUS OVER DE AMERIKAANSCHE STELSELS VAN VERBETERING, DOOR W. H. WARNSINCK, BZ.

Toen ik de vertaling van den in 't hoofd dezes genoemden brief ondernam, rees, gelijktijdig, bij mij het denkbeeld, om, naar aanleiding van den belangrijken arbeid des oorspronkelijken Schrijvers, aan mijne Landgenooten het een en ander, met betrekking tot onze vaderlandsche Gevangenissen, mede te deelen, hetwelk geacht kan worden minder algemeen bekend te zijn, of ook, welligt, hier en elders, van ondergeschikt belang wordt beschouwd, maar hetwelk, desonaangezien, eene nadere kennisneming en overweging schijnt te verdienen; immers indien men, met eenige kennis van omstandigheden en zaken en meer dan oppervlakkig, over den tegenwoordigen toestand van de *Nederlandsche* Gevangenissen wenscht te oordeelen.

De zaak der gevangenissen en gevangenen heeft, inzonderheid sedert den jare 1823, hier te lande eene meer algemeene aandacht tot zich getrokken, dan zulks vroeger het geval *was* of *kon* zijn; en de belangstelling des publieks desaangaande is almede door de oprigting van het *Nederlandsche* Genootschap: *Tot zedelijke verbetering der Gevangenen*, en de door hetzelve opgemaakte en verspreide jaarlijksche Verslagen, bevorderd. Immers droeg men, over het algemeen, in vorige tijdperken, weinig kennis aangaande de inwendige inrigting en het beheer eener gevangenis en den toestand en gesteldheid der gevangenen.

Dit laatste moet niemand bevreemden. Eene gevangenis heeft niets, dat ons uitlokt, om met derzelver inwendige gesteldheid bekend te worden; en zij, die zich

in dezelve bevinden, bezitten veelmeer alwat ons van hen verwijdert, dan dat wij eene nadere kennismaking zouden kunnen wenfchen of verlangen; want op die allen, minder of meerder fchuldigen en geftraften, rust het vonnis der veroordeeling, door de Geregtigheid geveld. Zij dragen in de gevangenis het gewigt der ftraf, uitgefproken over de misdrijven, waaraan zij zich fchuldig hebben gemaakt; en, bij het gevoel van eerbied voor de uitoefening van het onkreukbaar en heilig regt, en het diep en innig befef van de fchuld der veroordeelden, was het niet vreemd, dat hun toeftand weinig belangneming kon wekken.

Men is echter van deze denkwijze allengskens teruggekomen, federt het tijdftip, dat men de *gevangenen* wel, en in de eerfte plaats, als *misdadigen* en *boosdoeners*, maar ook als *verdoolden* en *ongelukkigen* heeft leeren befchouwen. Dan, de meerdere belangftelling in derzelver lot is evenwel, in vergelijking met vroegere dagen, niet zóó groot en algemeen, als men, redelijkerwijze, bij eene zoo menschlievende Natie als de onze, zou mogen wachten: immers bij verre de meesten is en blijft de gefteldheid der gevangenisfen en de toeftand der veroordeelden geheel vreemd aan den kring hunner befchouwing; en dit wel, omdat men het belang der zaak of geheel niet, of niet genoegzaam inziet. Dezelve ftaat evenwel met *onszelven* en *onze aangelegenheden*, met onze *perfoonlijke veiligheid* en die *onzer bezittingen* in een te naauw verband, dan dat wij omtrent dezelve geheel onkundig zouden wenfchen te blijven. Of heeft niet ieder een wezenlijk belang bij een zoo aangelegen onderwerp? Het is wel zoo, dat het mij, wanneer ik in mijn' perfoon of bezittingen ben aangerand, tot gerustheid verftrekt, de zekerheid te hebben, dat de fnoode aanrander door den Regter achterhaald werd, dat hij zijn vonnis ontving, en, gedurende een aantal jaren, zijn wanbedrijf in eenen kerker boeten moet. Maar, eene angftige bezorgdheid en vreeze bekruipen mij, bij de voorftelling der vraag: „ of daarmede het gevaar,

„ voor nu en altijd, is afgewend?" Eens toch keert de vroeger veroordeelde, na het eindigen van zijnen straftijd, in het maatschappelijk leven terug, en welligt staat mij dan een vernieuwde en mogelijk noodlottiger aanval te duchten! Daarom, en alzoo om den wille van *mijn eigen welbegrepen belang*, kan het mij geenszins onverschillig zijn, te weten, wat er met den veroordeelde, gedurende den tijd zijner hechtenis, gebeure, en wordt mijn verlangen opgewekt, om te weten, of ik eenige hoop zou mogen voeden, dat hij den kerker verliet met betere gezindheden, dan waarmede hij denzelven eenmaal binnentrad. Hoe, echter, kome ik tot die wetenschap, zonder eenige nadere en meer bepaalde kennis aangaande de inrigting, den toestand en het bestuur der gevangenissen en de gesteldheid van hen, die in dezelve zijn opgesloten?

Gesteld echter, dat ik geene vreeze hoegenaamd heb te koesteren, omtrent de veiligheid van *mijnen* persoon of bezittingen; in dit geval heb ik, als *burger van den Staat*, belang bij het lot mijner medeburgers, en moet mij, als *mensch*, de toestand mijner medemenschen ter harte gaan. Of is niet de misdadiger, de grootste zelfs, mijn *medemensch*, en mag hij, uithoofde van deze naauwe betrekking, mij immer onverschillig worden? *Kan en mag* ik, als *mensch*, ongevoelig en werkeloos blijven, wanneer er zich eenig uitzigt opdoet, waardoor ik het mijne zou kunnen toebrengen, om den misdadiger te verbeteren, en, als zoodanig, eenmaal aan de maatschappij terug te schenken?

Is de kennisneming aangaande gevangenen en gevangenissen, uit dien hoofde, geenszins van belang ontbloot, niet minder bevorderlijk is zij aan de kennis van *onszelven*, de *wereld* en onze *medemenschen*, en kan zij ons daarbij gewigtige voordeelen aanbrengen. Mogten wij velen van onze Lezers tot die kennisneming opwekken, en derzelver belangstelling winnen voor het onderwerp, waarover wij handelen; dan zouden wij de geringe moei-

te, aan de vervaardiging van dit opstel besteed, overvloedig beloond achten!

De toestand van onze vaderlandsche gevangenissen was, in de laatste helft der voorgaande eeuw, allezins lofwaardig, en, vooral in vergelijking van die in andere beschaafde Staten van *Europa*, voortreffelijk te noemen; zonder dat, bij het bestuur over dezelve, door onze Voorouders, aan eenig *stelsel* werd gedacht. Evenmin werd er eenige *eenheid van administratie* in de verschillende Gevangen-, Tucht- of Verbeterhuizen waargenomen, en had schier elke Provincie, Stad of Baljuwschap derzelver eigenaardige bepalingen en verordeningen van beheer, verschillende van die, welke elders werden gevonden. Mogt echter eene gewenschte eenparigheid, in de *letter* van voorschrift of reglement, hebben ontbroken, dit ontbrekende werd, destijds, op eene andere wijze aangevuld, en daardoor werd eene *zedelijke eenvormigheid* geboren, die nergens elders, in die mate, werd aangetroffen. Deze *zedelijke eenvormigheid*, bij alle verschil in voorschrift en regel, was in het *volkskarakter* gegrond; en daarom vond men *orde*, *tucht*, *reinheid*, *menschenliefde* en eenen *godsdienstigen zin* binnen de verblijven der misdaad en der boete; want al dit goede had, zoo wel in de stille woning van den vreedzamen burger, als in een groot aantal weldadige gestichten, deszelfs heilzamen invloed doen kennen, en werd van daar in de verblijven der ellende en van het naberouw als 't ware overgeplant. Hierdoor, en hierdoor alleen, was de toestand onzer gevangenissen, in vergelijking met die van andere Staten, allergunstigst te noemen; en daarom kon ook de edele HOWARD, die, omstreeks het jaar 1781, ons Vaderland bezocht, een uitnemend getuigenis van de gesteldheid onzer gevangenhuizen afleggen. Dezelve konden, in een Land en bij een Volk als het onze, bij geene mogelijkheid in eenen slechten, verwaarloosden toestand zijn. Eere zij der nagedachtenisse onzer Voorvaderen!

Maar tevens en met de verschijning van den menschlievenden *Brit*, was ook, voor de gevangenissen van *Europa*, een nieuw tijdperk geopend. Het was den edelen man, die, gedurende eene harde krijgsgevangenschap, de *Fransche bagno's* en *galeislaven* had leeren kennen, niet genoeg, de diepte der menschelijke ellende te hebben gepeild: als een kundig geneesheer, wilde hij ook het lijden der menschheid verzachten. Hijzelf, en met hem zijne vrienden en navolgers, traden op als hervormers, om, zoo mogelijk, het groote werk der verbetering aan te vangen en voort te zetten, en de eindelijke voltooijing over te laten aan de weldoende hand der Voorzienigheid. Het ligt niet in ons plan, om te vermelden, *wat* daartoe werd ondernomen en beproefd; genoeg zij het, te zeggen, dat, gedurende de laatstverloopene vijftig jaren, de toestand der gevangenissen, in de oude en nieuwe wereld, aanmerkelijk van gedaante is veranderd en verbeterd. Men dacht daartoe onderscheidene stelsels uit, bragt die in beoefening, en beproefde dezelve; de ervaring van elders werd geraadpleegd; men wisselde onderling van gedachten, en wat men goed en doeltreffend oordeelde werd overgenomen en te werk gesteld. Hier en ginds ondersteunden Wijsgeeren en Menschenvrienden de pogingen, door Wetgevers en Staatslieden ondernomen, tot verbetering der gevangenistucht, en, in de eerste plaats, waren *Engeland* en *Amerika* vruchtbaar in Vereenigingen, Maatschappijen en Genootschappen, die niets anders bedoelden, dan om de verstandelijke en zedelijke behoeften van onkundige en zedelooze menschen, zoo veel mogelijk, te vervullen, en daardoor zoo wel aan die beklagenswaardigen, als aan de burgermaatschappij, eene weldaad te bewijzen, waarop men, in vroeger tijd en onder geheel andere omstandigheden, naauwelijks had durven hopen.

In *Nederland* bespeurde men echter schier niets van dit alles; en daarvoor bestond, in de goede gesteldheid der gevangenissen, over het algemeen, een genoegzame grond. Dezelve lieten toch, vooral bij vergelijking

met de kerkers in andere Staten, zoo weinig te wenschen over, en de verbeteringen elders werden zoo tragelijk voortgezet, of hadden met zoo vele mislukking te kampen, dat er nog altijd genoeg ten voordeele onzer verschillende gevangenisinrigtingen kon worden aangevoerd. Overal elders viel zoo verbazend veel te verbeteren en te herstellen, dat men jaren arbeids behoefde, om, in het bedoelde opzigt, met *Nederland* op ééne lijn te kunnen geplaatst worden; en *Nederland* kon alzoo den wel en wettig verworven roem nog langen tijd bevestigen en bewaren, zonder het noodig te keuren, af te wijken van het eenmaal ingeslagen spoor.

En was het daarenboven dan nog wel zoo zeker, dat men elders den eenigen en goeden weg ter verbetering had gevonden? Zag men niet veeleer schoone theoriën, proefnemingen en mislukkingen, en werd het daarom niet veiliger, om, onzerzijds, met kalme bedaardheid, te wachten, tot dat de ondervinding haar goedkeurend zegel zou hebben gehecht op alwat elders, meer stelselmatig, werd ondernomen? De wijsheid gebood dit, en de bedachtzaamheid der Vaderen maakte het hun ten pligt.

Inmiddels ging men, buiten ons Vaderland, werkelijk voorwaarts. Alle onderwerpen, die met de *inrigting* en *tucht* der gevangenissen onafscheidelijk vereenigd zijn, werden meer wijsgeerig beschouwd en toegepast, en zeer veel goeds en lofwaardigs had men overal te danken aan het meer en meer veldwinnend denkbeeld, om de, volgens de uitspraak der wetten, toegepaste *straf* als een *middel* te bezigen *tot verstandelijke beschaving en zedelijke verbetering* van den gevangene; een denkbeeld, waaraan vroeger minder, of wel minder bepaaldelijk, was gedacht.

De gewigtige en doorgaans noodlottige staatsgebeurtenissen in ons Vaderland, op het einde der vorige en bij het begin der tegenwoordige eeuw, waren ook, tevens, uit eigen aard, weinig geschikt, om tot bepaalde en meer rustige overwegingen te leiden; en alhoewel zich, nu of dan, onderscheidene stemmen lieten hooren, tot

aanwijzing der bestaande leemten en ter verbetering van het gebrekkige, een en ander bleef zonder merkbaar gevolg; tot dat eindelijk, na de verlossing en herstelling des Vaderlands, in 1813, het geëerbiedigd Hoofd van den Staat Hoogstdeszelfs aandacht ook op de gesteldheid der gevangenissen en den toestand der gevangenen vestigde, en eene Commissie benoemde, ten einde dit aangelegen onderwerp rijpelijk te onderzoeken, en omtrent hetzelve te dienen van consideratiën en advies.

Door de vereeniging van *België* met de *zeven voormalige Provinciën*, in 1815 voorgevallen, was voor de bedoelde Staatscommissie een uitgebreid veld ter beschouwing geopend. In het stelsel, in het Huis van Reclusie te *Gent* gevolgd, lag toch de kiem besloten van de denkbeelden, in later tijd te *Nieuwyork* en *Auburn* toegepast. Deze denkbeelden waren sedert, vooral op grond der ervaring, gewijzigd, en in vele *Amerikaansche* en *Engelsche* gevangenissen in praktijk gebragt. Dan, er was nog te weinig tijds sedert de invoering van het *Auburnsche* stelsel verloopen, dan dat men zich, geheel onvoorwaardelijk, ten voordeele van hetzelve zou hebben kunnen verklaren, of, op genoegzame gronden, had mogen besluiten, om hetzelve aan te nemen *als eenigen grondslag eener geheel nieuwe instelling*, waarbij, onder meerder, ook vooral de plaatselijke gelegenheid onzer gevangenissen in aanmerking komen moest. Men bepaalde zich derhalve over het geheel bij het stelsel der gevangenis te *Gent*, met uitzondering van de afscheiding der veroordeelden gedurende den nacht; en het uitvoerig en belangrijk Rapport der Staatscommissie legde, ten jare 1822, den grondslag tot de thans bestaande gevangenisinrigting in dit Koningrijk.

Ten genoemden jare was het nieuwere stelsel van *Pennsylvanië*, naar aanleiding der *Glasgowsche* instellingen in werking gebragt, nog van te korten duur, om als maatstaf te kunnen dienen; terwijl er zich tegen dat van *Auburn* belangrijke bedenkingen begonnen op te doen. Neemt men nu dit een en ander in aanmerking, dan zal men

zich voorzeker genoopt gevoelen om te erkennen, dat, in de gegevene omstandigheden, en de lokale gesteldheid der gevangenhuizen in aanmerking genomen zijnde, het thans bestaande gevangenisstelsel als zeer voegzaam en allezins gepast behoort te worden aangemerkt. Deszelfs grondbeginsel berust, gelijk dat van *Auburn*, op gemeenschappelijken arbeid der veroordeelden gedurende den dag, met uitzondering der eenzame slaapcellen, terwijl ieder zijne hangmat in groote lokalen gereed vindt, en verschilt alzoo geheel van dat van *Pennsylvanië*, waarbij de eenzame opsluiting, bij dag en nacht, als hoofdbeginsel gevolgd wordt.

Dit beknopt berigt zal onze Lezers, gelijk wij vertrouwen, eenigzins meer van nabij hebben bekend gemaakt met den *geest* onzer gevangenisinrigting, en het *hoofdbeginsel*, waarop dezelve gevestigd is. Die inrigting verdient voorzeker verre de voorkeuze boven de voormaals hier te lande bestaan hebbende, maar onderling uiteenloopende, provinciale of stedelijke reglementen en bepalingen, waaraan de noodige eenheid ontbrak, om van eene algemeene toepassing te kunnen zijn; en de verbeterde inrigting heeft alzoo alle aanspraak op onze goedkeuring en lof, al is het ook, dat wij den wensch niet kunnen onderdrukken, dat hetgeen onze gevangenhuizen, hier of elders, alsnog gebrekkigs mogen opleveren, eenmaal moge verbeterd en weggenomen worden, en daarmede, allengskens, de hinderpalen mogen worden opgeruimd, die de zedelijke verbetering van den misdadiger in den weg staan.

Het stelsel van *Pennsylvanië* zal wel steeds eene en andere bedenkelijke zijde blijven behouden; maar *de eenzame opsluiting, en derzelver uitnemende geschiktheid ter verbetering van den misdadiger*, zal nimmer nalaten de kracht dier bedenkingen te verzwakken; terwijl het aan de strengste tucht de reinste menschenliefde verbindt. Doorgaans en bij de meeste menschen is het denkbeeld van *straf* aan eenig *ligchaamslijden* verbonden;

en, intusfchen, hoe fpoedig worden pijnen en fmarten vergeten, wanneer derzelver uitwerkfelen niet meer befpeurd worden! De kerkerftraf zelfs, hoe vreefelijk voor den redelijken en zedelijken mensch van eene befchaafde opvoeding en goede beginfelen, is minder fchrikwekkende voor den onbefchaafden, ruw opgevoeden booswicht, die zich in de gevangenis, omringd door zijne medefchuldigen, als te huis bevindt. En welk denkbeeld maakt zich zulk een misdadiger van de tuchtiging, die hij moet ondergaan? Wat zal zij bij hem uitwerken ten goede, opdat hij den weg der zonde verlate? Wij koesteren hier weinig hoop! Maar dáár, waar eene verftandig beftuurde menfchenliefde den weg aanwijst, om de *ligchamelijke tucht*, door afzondering, tot een *zedelijk geneesmiddel* te doen dienen, dáár kan de kerkerftraf, onder Gods zegen, ten goede gedijen.

Zij, die zich, om welke redenen dan ook, bij voorkeuze aan verouderde inftellingen blijven hechten, fchijnen daarbij in het begrip te ftaan, alsof de bedoelingen der *philantropen* eene ftrekking zouden hebben, waardoor, als 't ware, *de ftraf uit de ftraf zou worden weggenomen*. Dan, dit denkbeeld kan alleen op eene gebrekkige kennis van zaken of een beftaand misverftand gegrond zijn, en is geheel vreemd aan de beginfelen, die door de menfchenvrienden, zoo wel in als buiten *Europa*, vóór de hunne erkend worden. Immers, federt den tijd, dat men de verfchillende gevangenisftelfels meer wetenfchappelijk heeft beginnen te befchouwen en te beoefenen, — federt men de veroordeelden, door bezoek en toefpraak, nader heeft leeren kennen, en de gevangenhuizen hebben opgehouden geheel onbekende verblijven te wezen, — federt de refultaten van de verkregene kundigheden, in een aantal rapporten, verflagen, mededeelingen en brieven, door middel der drukpers, eene meer algemeene bekendheid hebben verkregen; federt dit alles heeft men overvloedige gelegenheid gehad, om op te merken, hoe weinig *ligchamelijk lijden*, als zoodanig, *ter verbetering van een bedorven gemoed* kan medewerken;

en indien de menſchenvriend zich tegen hetzelve verklaart, dan geſchiedt zulks tevens met de begeerte, om daarvoor *iets beters en meer op den mensch werkende* in de plaats te geven. En wat is daarvoor beter geſchikt, dan het geheel gemis der vrijheid, waarvan de misdadiger een ſchandelijk misbruik maakte, en wel door middel eener eenzame opſluiting, gepaard met arbeid en de gelegenheid tot nuttige lektuur en doelmatig onderwijs?

Het is zoo; zoodra de kerkerdeur zich achter den veroordeelden digtſluit, is zijne burgerlijke vrijheid hem ontnomen; dan, helaas! hoe ſpoedig weet hij zich voor dit gemis ſchadeloos te ſtellen door den gezelligen omgang met zijne meerder of minder bedorvene lotgenooten, en zich daardoor dat lage genot te verſchaffen, waarop de onbeſchaafde, ruwe en zedelooze zoo bijzonder gezet is, en dat hem ieder uur, in de verkeering met zijns gelijken, wordt aangeboden! En welke uitwerking heeft, onder zoodanige omſtandigheden, de zoo gevreesde kerkerſtraf? De ſchuldige weet, als 't ware, de ſtraffende hand der geregtigheid te ontduiken, en elk middel te verzwakken, dat hem tot betere denkbeelden, gevoelens en gezindheden zou kunnen opleiden. De Lezer herinnere zich hier, wat desaangaande in den Brief van den Heer JULIUS, omtrent het ſtelſel van *Auburn*, is opgemerkt en hier ter plaatſe geene herhaling behoeft, om de overtuiging te verkrijgen, dat tegen al die nadeelen geen ander afdoend middel kan worden aangewend, dan de eenzame opſluiting, zoo als die in het ſtelſel van *Pennſylvanië*, als beginſel, is aangenomen. Op deze wijze wordt de ſtraf geenszins uit de ſtraf weggenomen, maar veeleer verzwaard, zonder daarom wreedaardig te worden. De ſtraf is ontzettend, wij erkennen zulks; maar derzelver toepasſing bedoelt de zedelijke herſtelling en verbetering des tuchtelings, bij wien vaak het kwade te diep is ingeworteld, dan dat hetzelve door zachtere middelen zou kunnen worden gekeerd of weggenomen.

Er beſtaat, met uitzondering van *Amerika*, welligt

geen land, waar het ſtelſel van *Pennſylvanië*, eenmaal toegepast zijnde, krachtiger onderſteuning in het volkskarakter en den zedelijk godsdienſtigen zin der natie vinden zou, dan in ons gezegend Vaderland, vooral daar de ondervinding, gedurende de laatſte jaren, en het naauwkeurig onderzoek van onbevooroordeelden en onpartijdigen, zoo veel ten voordeele van dat ſtelſel hebben ingebragt. Immers, is niet de zucht tot orde en reinheid en de bevordering van zedelijkheid, deugd en Godsdienst, evenzeer als in de tijden onzer Vaderen, met eene verſtandige en welbeſtuurde menſchenliefde verbonden, en heeft *Nederland*, in de laatſte tijden, door de daarſtelling van een aantal nuttige of weldadige Inſtellingen, niet metterdaad getoond, bereid te zijn, om alwat goed is te onderſteunen en te bevorderen? Onder die Inſtellingen tellen wij mede het Genootſchap: *Tot zedelijke verbetering der Gevangenen*, hetwelk, gedurende de dertien jaren van deszelfs aanwezen, onder den Goddelijken zegen, zoo veel goeds mogt ſtichten, als hetzelve, hier of elders, het kwade en de herhaling van vroeger wanbedrijf wist voor te komen; en het is juist dat Genootſchap, hetwelk, door middel van deszelfs Afdeelingen, allerweldadigst zou kunnen arbeiden in eene gevangenis, waarbij het ſtelſel van *Pennſylvanië* als hoofdbeginſel was aangenomen. Thans, wel is waar, ontbreekt het in onze vaderlandſche kerkers geenszins aan middelen ter zedelijke opleiding der veroordeelden; en zoo wel het Hoog Bewind, als de zorg van het genoemd Genootſchap, pogen, zoo veel mogelijk, van die middelen gewenschte vruchten in te oogsten; maar School- en Godsdienstonderwijzers en de Beſtuurders des Genootſchaps vinden dikwerf redenen om te klagen, dat het uitgeſtrooide goede zaad tusſchen de doornen der onkunde en de distels der onbeſchaafdheid ſchaars gedijt, of op den dorren ſteengrond van zedeloosheid en ongodsdienſtigheid verſtikt en verdort. Vanwaar dit treurig verſchijnſel? Het vloeit, als van zelf, voort uit den gemeenzamen en gezelligen omgang der veroordeel-

den, en dat verderfelijk onderling verkeer, waardoor de goede indrukken van één enkel uur, aan leering en ftichting toegewijd, verdwijnen en allengs geheel verloren gaan.

De poging ter verbetering van den medemensch is altijd eene moeijelijke onderneming; maar vooral wordt zij bezwaarlijk tot ftand gebragt, wanneer het kwade *in* den mensch *van buiten* gedurig nieuw voedfel ontvangt. Lijders, aan zekere bepaalde kwaal onderhevig, in een ziekenhuis te plaatfen, waar de ziekte, jaar in jaar uit, epidemisch heerscht, en door onderling bijeenzijn en aanraking moet blijven beftaan, dit kan wel geenszins de kwaal doen afnemen of de genezing bevorderen! Wenfchelijk zou het dus zijn, elken kranke afzonderlijk te houden en te behandelen, indien men, voor 't minst, het gevaar der befmetting wenschte te verminderen. — En hoe! zou het met zedelijk kranken naar hoofd en hart wel anders gefteld zijn?

Doch, van het *wenfchelijke* goede fprekende, mogen wij het *beftaande* goede niet voorbijzien. Of is men, wat eenheid van beheer en overal gelijkelijk werkende adminiftrative bepalingen aangaat, vooral in vergelijking met het vroeger beftaande, niet eene aanmerkelijke fchrede voorwaarts gegaan, en blijft het Hoog Beftuur niet aanhoudend de zaak der gevangenisfen en gevangenen met alle aandacht gadeflaan? En bezit niet ons Vaderland eene Inrigting, eenig in hare foort, en waarop hetzelve roem mag dragen; namelijk de gevangenis voor jeugdige mannelijke veroordeelden te *Rotterdam*, en die voor jeugdige vrouwelijke veroordeelden binnen *Amfterdam*? Eene Inrigting, welke bereids en aanvankelijk weldadige vruchten opleverde en nog meerdere voor de toekomst belooft. Eindelijk, is men, in de laatfte veertien jaren, hier te lande, in menig opzigt, niet verder gekomen, dan in de geheele eeuw, die dezelve voorafging, toen fchier niemand de inwendige gefteldheid eener gevangenis kende, dan zij, die daarbij, door roeping en pligt, óf wel, ambtshalve, eenig regtftreeksch be-

lang hadden? Wij zouden te uitvoerig worden voor ons gemaakt bestek, wilden wij dit alles in de bijzonderheden nagaan; liever willen wij de vraag: *Zou dan al dit goede vruchteloos gesticht en bevorderd zijn?* ontkennend beantwoorden. Heeft men niet altijd en overal den weg bewandeld, die regtstreeks naar het doel kan leiden, dan bedenke men vooral, dat elke onderzoeker, bij gebrek aan genoegzame bronnen *hier* aanwezig, zich, als 't ware, in een vreemd en aan hem en zijne ondervinding onbekend land heeft moeten bewegen; maar dat, intusschen, onze wetenschap en kennis zich allengs hebben uitgebreid, en dat wij, langs dien weg, menige vraag hebben kunnen oplossen, menige twijfeling hebben zien verdwijnen, en thans de toekomst met een' kalmen blik en een hopend hart kunnen te gemoet gaan. Neen, wat ook *wenschelijk* zij, *het bestaande goede is niet vruchtelbos gesticht en bevorderd*, indien wij slechts niet vertragen, om datgene te doen wat onze hand te doen zal vinden, en het ons doelwit blijft, om de zaak der menschheid, in de verblijven van misdaad en ellende, voor te staan en te bevorderen.

Bij de bedaarde overweging van dit een en ander is het eene bemoedigende gedachte, dat, terwijl menschelijke driften en hartstogten, op eene bedroevende wijze, de rust van dit werelddeel bedreigen en schokken, en bij al de geschillen over staatsvormen en staatkundige beginselen, ja ondanks beroering en krijg, verdeeldheden en twisten, de vrienden der Menschheid, uit al de oorden der wereld, door eenheid van zin en geest geleid, elkander naderen, en dat zij, wederkeerig, de een den ander als broeders van één groot huisgezin begroetende, elkander leiden en voorgaan op den weg, die eenmaal op de bevordering van algemeen menschenheil moet uitloopen. Uit die onderlinge verbroedering, en die eendragtige zamenwerking van *velen* tot één *doel*, mag men een gewenscht einde voorspellen. Het was toch reeds der Vaderen spreuk: *Eendragt maakt magt.*

EIJERLAND.

(*Vervolg van bl.* 502.)

Na den zoo snel tot stand gebragten arbeid der indijking ging men terstond over tot dien der ontginning. Nog in Augustus en September des jaars 1835 werden er, op een zestal stukken lands, te zamen 26½ bunders groot, proeven met winter-koolzaad genomen. Deze proefstukken lagen langs het kanaal, en wel het noordelijkste derzelven op den noorderhoek van de groote zwen bij *Woltherduin*. Den 12den Augustus werd de eerste akker door den Directeur van Landbouw met koolzaad bezaaid. De overige vijf stukken lagen afgezonderd van elkander tot naar den *Ruigendijk*. Men droeg zorg dit koolzaad tegen het indringen van het vee door wallen te beveiligen (welke men op *Texel* tuinen noemt.) Hoezeer nu dit gezaaide door droogte geleden had, en later, ten gevolge van het niet tijdig afstroomen der sluizen, door het hooge binnenwater verloren ging, bragt het nog 343 mudden op; hebbende hiervan het zuidelijkste stuk het meeste geleverd.

In dien zelfden nazomer van 1835 en den daarop gevolgden winter werd *Eijerland* ook door wegen, slooten en greppen ingedeeld; tot welke verdeeling men den *Zanddijk* als basis aannam, en op evenwijdigen afstand van deze regte lijn twee strekkende wegen afgroef. De oostelijkste, het naast aan den nieuwen dijk gelegen en de Hoofdweg genaamd, is 14 ellen breed. Hij heeft ter wederzijde eene sloot, 5 ellen wijd, 1½ el diep en ½ el in den bodem, voorts aan elke zijde een barm van 1 el en ½ el talud; de kruin is 11 el met eene tonrondte van 9 palm + terrein, en de weg strekt zich van den *Ruigendijk*, of limietweg, in eene regte lijn, 7447½ ellen uit, tot waar hij tegen de tweede dijklijn stuit. De Postweg, 1280 ellen verder westelijk, (of van as tot as 1297) is, tusschen slooten van 2 ellen, slechts 10 ellen

breed. (De oostelijke sloot is later tot 5 ellen verbreed geworden.) Ook de dwarswegen zijn 10 ellen breed, tusschen slooten van 2 ellen.

Door deze twee strekkende- en vier dwarswegen is *Eijerland* regelmatig in sectiën van 200 bunders verdeeld; elke sectie is weder verdeeld in 10 gelijke percelen, die dus elk 20 bunders bevatten, en ieder perceel in 20 metjes van één bunder. Deze laatste onderdeeling is geschied door het trekken van greppels, eene halve el wijd en diep. De bunders tusschen den *Ruigendijk* en de *Roggesloot* zijn 312½ ellen lang en 32 ellen breed, en die tusschen de *Roggesloot* en *Eijerlandshuis* 250 lang en 40 breed.

De wei- en hooilanden bij *Eijerlandshuis*, reeds vroeger met slooten afgegraven, zijn in den ouden vorm gebleven. Deze inwendig zich bevallig voordoende duinkom, maar met gevaarlijke buitengronden noordwestwaarts uitloopende, en daardoor eene noodlottige offerbank voor de zeelieden, is uit dien hoofde reeds op de aloude zeekaarten bekend. In deze duinvallei ligt het zoogenaamde *Eijerlandshuis*. In den gevel van hetzelve leest men het door gebogen ankers gevormde jaartal 1650; terwijl het gebouw zelf, door aanbouw en vergrooting onder zeven daken gebragt, een kloosterachtig voorkomen heeft. In dit zomersaizoen echter moet het, volgens daarvan gemaakt plan en teekening, in hetgeen de oostelijke kamers betreft, aanmerkelijk verfraaid worden. Binnengetreden, herinnert men zich, bij het gezigt van den ruimen keukenhaard, onwillekeurig, hoe menig ter naauwernood den dood ontkomen schipbreukeling hier, half verkleumd en zijne verdronkene togtgenooten beweenende, zijne natte plunje, het eenige, wat hem overbleef, heeft zitten te droogen. Uit de glasramen heeft men een schilderachtig gezigt; in den achtergrond de duinen, op welker toppen de helmplanten door den wind over het schrale, steeds stuivende zand heen en weder geslingerd worden, terwijl naderbij het vreedzame vee, door deze hoogten beschut, of graast of ligt

te herkaauwen; een tooneel, treffend door de tegenſtelling van zee en land, van barre woestheid en vrolijk veldbedrijf, wel waardig door eenen POOT bezongen te worden.

Op den linker- of noorder-oever van de *Roggeſloot*, aan eenen daartoe opzettelijk aangelegden weg, die met eene bevallige kromming van den postweg naar het dijkkanaal loopt, is de Societeit bezig een dorp aan te leggen, aan hetwelk men, ter eere van haren voorzitter, den naam van *de Cocks-dorp* gegeven heeft. Een fraai magazijn met woning, vijf pakhuizen en ruime zolders in hetzelve, dubbele woon- en werkgebouwen voor wagenmaker, ſmid, bakker enz., alle geplafonneerd, twee winkels van kruidenierswaren, herbergen enz., eene houten loods met 12 huisgezinnen in dezelve, benevens andere woningen, beſtaan hier reeds, en zullen ſpoedig met nog andere gebouwen vermeerderd worden, zoo als eene directie-woning, eene ſchool, burger- en arbeidershuizen enz. enz. Ongelukkig maar, dat op verſcheidene plaatſen in dezen aanleg zich de uitwerkſelen vertoonen van de haast, waarmede men te werk gegaan is, of van andere zwarigheden, welke men niet heeft kunnen vermijden. Er wordt namelijk geklaagd over lekkaadje, rook, het afvallen van het ſtukadoorſel enz.

Behalve dit dorp had men, in 1836, ter wederzijde van den weg tusſchen *Eijerlandshuis* en *de Cocks-dorp*, twee boeren-hofſteden aangelegd, uit woning en ſchuur beſtaande, en hoofdzakelijk volgens *Zeeuwsch* model ingerigt. Het is echter gebleken, dat zij tegen de kracht der winden op *Eijerland* niet beſtand waren; want, op den 27 October, omſtreeks zes ure des avonds, (en dus nog vóór de zoo veel geweldiger orkanen van 29 November en van de Kersdagen diens jaars) werden deze nog onvolbouwde woningen beide omgeſtormd en bijna geheel verbrijzeld op den grond geworpen. Doch niet alleen op de hechtheid dezer woningen, het ongenoegzame waarvan de uitkomst bewezen heeft, ook op derzelver geringe ruimte en ondoelmatige inrigting waren aanmer-

kingen gemaakt; doch hetgeen, bij mogelijken herbouw of aanleg van andere boerderijen, als ook voor de bewoners in het algemeen, de grootste hindernis oplevert, is het gebrek aan zoet water. Op geheel het *Eijerland* levert niet een enkele, op de gewone wijs geboorde, put water, dat drinkbaar is, en in de slooten is het pekelzout. Wel is waar wordt in de duinen water gevonden, dat men gebruiken kan; doch deze duinen liggen op aanmerkelijken afstand, (tusschen de drie- en vierduizend ellen van den nieuwen dijk) en de aanvoer veroorzaakt veel moeite en kosten. In den staat, waarin thans de bevolking van het *Eijerland* zich bevindt, moet men namelijk, dag aan dag, vijf à zes wagens, met de vereischte paarden en voerlieden, aan het werk hebben, om aanhoudend water uit de duinen aan te voeren. Men is wel op andere middelen bedacht geweest, doch tot nog toe zijn dezelve niet geslaagd. Er zijn kannen-buizen (op andere plaatsen ook steenen halve mouwen genaamd) onder den grond gelegd, om op deze wijs het water naar de woningen en stallen te leiden; maar de afstand is te groot, en de geringste opening in deze buizen veroorzaakt, dat er niet tegen te pompen is. Even min is het ontwerp gelukt, hetwelk men beproefd heeft, om een riool van klei in eene sloot voort te leiden; wind en zonneschijn hebben het, door droogte, doen scheuren, en het intrappen van het vee heeft het vernield.

Verder vindt men op *Eijerland*, behalve de reeds vroeger bestaan hebbende gebouwen, vier provisionele stallen, elk voor twaalf paarden, zijnde houten loodsen, met pannen gedekt, als ook eene woning voor een' zetboer, eene directie-keet, eenige houten keeten, en eene menigte met riet of stroo gedekte keeten voor aardwerkers (zoogenaamde polderjongens) en voor boeren-arbeiders.

Eindelijk heeft de Societeit ook nog twee overdekte vaartuigen voor *Eijerland* aangekocht; het eerste, te *Obergum* in de provincie *Groningen* nieuw getimmerd

en *de Eijerlander* genaamd, is 15⅜ roggelasten groot; het andere, *de Texelaar*, is groot 30 lasten.

In 1836 is het ontginnen der landen met meerder kracht doorgezet; terwijl ook de veeteelt, door aankoop van runderen en fchapen van *Texel*, zeer vergroot werd. Het ras dezer laatften is, gelijk men weet, voortreffelijk; fchurft of andere ziekten zijn onder dezelve niet bekend, waarom dan ook fchapen of lammeren, niet op *Texel* geboren of eenmaal van daar uitgevoerd, er niet toegelaten worden.

Van de in het voorjaar van 1836 gezaaide zomervruchten, te weten 78 bunders met zomer-koolzaad, 62⅜ bunders zomer-garst, 15 bunders haver, 4 bunders maartegarst, 10 bunders aardappelen, 2 bunders meekrap en 2 bunders paardeboonen, in alles 173⅜ bunders zomervruchten, is de opbrengst, ten gevolge van het zoo buitengewoon fchrale en drooge jaarfaizoen, in geenen deele winstgevend geweest. Het zomer-koolzaad heeft in alles nog geene 10 lasten opgebragt; ten gevolge der droogte was er flechts weinig aangeflagen, en vervolgens is van het nog rijp gewordene eene groote hoeveelheid uitgeftormd en in de flooten en greppels gewaaid. Bij wijze van proefneming had men ook zomer-koolzaad op verfchillende lage zandvlakten gezaaid; doch op dezen kouden, ziltigen grond ftierf het al fpoedig weg. Dat op de hoogere begroesde gronden was zeer ongelijktijdig aangeflagen, zoodat een gedeelte in het midden van October nog bloeide, terwijl andere gedeelten reeds overrijp waren. Dit tweerijpig gewas, door een nat najaar gevolgd, is oorzaak geweest, dat men zoo weinig zaad heeft ingezameld. De garst, haver en paardeboonen bleven ongemeen kort van ftroo; de opbrengst heeft flechts tot eigen verbruik voor de boeren gediend, en is daartoe zelfs op verre na niet genoegzaam geweest. Voor aardappelen was de nieuw geploegde zode niet zeer gefchikt, zoodat dit gewas witte, fpek- en waterachtige aardappelen opleverde; zij waren weinig, klein van ftuk en flechts van het hoogere land eetbaar. De kiemen der

meekrap hadden, op eene lange reis uit *Zeeland*, en ook op *Eijerland* zelf door droogte en overstuiving van zand, veel geleden. Dit laatste is, op het zoo zeer aan winden blootgestelde *Eijerland*, eene verschrikkelijke plaag, zoo wel des winters bij vorst, als bij zomer-zonneschijn; planten, die den eenen dag een gunstig voorkomen hebben, zijn dikwerf des anderen daags tot op den wortel toe zwart geworden door het scherpe en aanhoudend geeselende zand, hetwelk door den wind als eene sneeuwjagt in *Siberië* voortgezweept wordt.

Bij *Maikeduin* is ook eene boomkweekerij aangelegd geworden, onder zekeren VAN BUHL; doch tot nog toe slaagt zij niet naar wensch, zoodat op de 30 bunders zandgronden, met grove en fijne mast, brem, eik en els bezaaid, het zaad slechts ten deele opgekomen is; de jonge elzen staan er, zonder eenige bewerking der gronden, in gras en wied, waardoor men zich van dit plantsoen niet veel durft beloven. — Met eene hier begonnene kalkbranderij in een' veldoven heeft men ook niet kunnen volhouden, vermits men bevond, dat 3 tonnen kalk, op *Eijerland* gebrand, zoo veel kostteden als 5 tonnen, van elders aangevoerd.

Beter slaagde de schapenteelt. In Julij 1836 leverde de Societeit 2454 vliezen wol af, welke, na op de schapen gewasschen te zijn, (waardoor men rekent dat zij 30 pct. in zwaarte verliezen) netto 6794 Nederlandsche ponden wogen, hetwelk, tegen den prijs van *f* 1-67[5], te zamen eene opbrengst uitmaakt van *f* 11,379-95. — Ook de hooibouw viel aanmerkelijk in de hand, zoodat er met de helft van October reeds 780 voeren, à 700 Nederlandsche ponden elk, te zamen gereden waren, behalve ruim 200 voeren biezen en ruigte.

Doch, ondanks den aanvankelijk ondervonden tegenspoed, werd ook de landbouw met ijver doorgezet. In de maanden Julij, Augustus en September werden, alleen met winter-koolzaad, 817 bunders bezaaid; onder deze waren er 47 met witbloeijend koolzaad. Van andere granen zaaide men minder, te weten in dat jaar

slechts 5 bunders tarwe, 5 bunders garst en 4 bunders rogge. De ongelijkslachtigheid van den grond levert hier weder eene vrij aanmerkelijke hindernis. Tusschen de in 1836 met koolzaad bezaaide gedeelten, b. v., die meerendeels tusschen den Hoofd- en den Postweg gelegen zijn, bevinden zich eene menigte onvruchtbare zandvlakten, welke bij droogte en wind eene zeer sterke zandstuiving veroorzaken; terwijl de greppels in deze zandvelden, even als de breede zandkreken, bij regens, door gebrek aan lozing, geheel digt slijmen, of ook onregelmatig breed en diep uitspoelen, zoodat men alsdan in dit waddige maalzand niet alleen geene paarden gebruiken kan, maar ook, bij hergraving, het zand onder het werken voor zich digt ziet wellen.

Het hoogere veld van *Eijerland*, uit geel zand, plantenvezelen en een weinig klei bestaande, bevat eene menigte schadelijke insekten, waaronder een, het koolzaad zeer benadeelend gebronsd schaaldiertje met zes pooten, welk insekt de grootte van eene garstkorrel heeft. Ofschoon wij hier zoo menigmaal van hoogere en lagere gronden gesproken hebben, is het terrein op *Eijerland* (de duinen natuurlijk uitgezonderd) vrij effen, zoodat men, bij waterpassing, naauwelijks een half el verschil heeft gevonden. Bijna overal is hierbij de grond ligt en zandig, zelfs in de beste gedeelten, dat is in dezulke, op welke, ter diepte van eene halve el, eene bruine, door dierlijke gelei eenigzins vette, bovenkorst gevonden wordt, gelijk tusschen de *Hoogezandskil* en den *Ruigendijk*. Overigens bestaat de grond grootendeels uit zand, doorgroeid en gemengd met eenig humus of teelaarde en plantenvezelen, als ook eene geringe hoeveelheid klei; zoodat ook zelfs de beste gronden van het *Eijerland* al spoedig door bemesting zullen moeten ondersteund worden. Behalve deze voor bebouwing vatbare streken, is het overige, dat ⅘de deelen van het *Eijerland* uitmaakt, te zandig en dunbodemig, om de kosten der bebouwing te kunnen goedmaken, al vergadert men de mest ook op het *Eijerland* zelf en vermeerdert dezelve door groen-

bemesting en ſtalvoedering. Ten minſte moet zulks noodwendig nog in eene lange reeks van jaren het geval zijn. Op ſommige plaatſen vindt men een grof geelachtig zand, met eenen broek- of moerachtigen bovengrond, welks taaije zode of bovenvilt eene zeer donkere kleur heeft, even alsof het derrie- of veengronden waren, uit welke bovenkorst een bruinkleurig water ſijpelt. Deze ſoort van gronden, welke men tot hooilanden gebruikt, alzoo zij tot ſchapenweide ongans zijn, liggen bij *Eijerlandshuis*, in de duinkom onder de *Moesbergen*, onder de kleine of Oosterduinen, langs den *Zanddijk*, en vooral bij *Maikeduin*. De vroegere bewoners van *Eijerland* ſtaken uit deze vilt eene ligte ſoort van turf, welke zij als brandſtof gebruikten.

Het gebrek aan waterlozing uit deze gronden veroorzaakt, dat dezelve een, althans voor de ſchapen, ſchadelijk grasgewas voortbrengen, waardoor deze dieren, gelijk wij zoo even zeiden, ongans worden; hoezeer anderen zulks aan het drinken van het poelwater toeſchrijven. Het is eene ſoort van leverziekte, waarbij zich diertjes, als kleine botjes, in de lever zetten. Deze ongezonde moergronden vindt men ook op *Texel*, en wel voornamelijk in de nabijheid der duinen; zijnde zij ook daar alleen geſchikt tot hooiland of tot weide voor paarden en runderen, tenzij het kome te vriezen, als wanneer er zonder nadeel ook ſchapen op geweid kunnen worden.

Men ſchrijft de ſchraal- en dorheid van den grond op *Eijerland* inzonderheid aan de omſtandigheid toe, dat het zoo nabij de opene zee gelegen is. Op meer verwijderde kweldergronden voert het zeewater vetter ſlib en klei aan, als blijvende deze langer in hetzelve hangen dan het zwaardere zand. De lage onbegroeide zandvlakten van *Eijerland* en de onderwallen der kreken beſtaan meestal uit blaauwachtig zand met ſchulpen doormengd, waarop, bij eene goede waterlozing, zeer weelderig zeekoraal (*Salicornia herbacea*) groeit. Op niet wel uitwaterende zandplekken groeit niets. Op enkele lage zand-

bollen vertoont zich, van de genoemde plant, een klein, armoedig, roodkleurig struikje.

Op de begroeide gronden vindt men, tusschen voedzaam kweldergras, eene hooge, blaauwachtige plant met ovale loodkleurige blaadjes, zeeporselein, in *Zeeland* ook varkensgras geheeten, doch meer algemeen bekend onder de eerste benaming; de botanische naam is *Atriplex portulacoides*. Ook ontmoet men geheele plekken van loodkleurigen sterkriekenden zeeälsem (*Artemisia maritima*), welke plant meestal op het beste land en op de hooge steile oevers van diepe kreken gevonden wordt. Dan, geene plant groeide, vóór de bedijking van het *Eijerland*, veelvuldiger op het *Buitenveld*, gelijk zij het er ook nog tegenwoordig doet, dan het limoenkruid (*Statice Limonium*), op *Texel* bekend onder den naam van schapenoor. De bruine, lange en dikke wortels dezer plant zijn broeinesten van ongedierte; het dikke, stevige blad, van eene glinsterende kleur en van gedaante als een schapenoor, is bitter, en wordt door geen vee gegeten. Het gewas bloeit voornamelijk in Augustus, als wanneer het met een' fraaijen blaauw- en paarskleurigen trosbloesem versierd is.

Hoogere zandbollen van slechts eéne el boven volzee bestaan uit louter zand, waarop eenig dor gras, geelgroenachtig mos en biezen groeijen, welke drooge spichtige ruigte mede door het vee niet gegeten wordt. Deze dorre, onvruchtbare bollen vindt men veelvuldig tusschen de *Hoogezandskil* en de *Roggesloot*. In de nollen en kleine duinen vindt men, behalve helm en mos, eenig duinriet, duinwilg, wilde dorenstruiken met gele bessentrossen (eene soort van brem) en wilde vlier, welke planten ook hier en daar aan de groote duinen groeijen.

(*Het vervolg hierna.*)

OPMERKINGEN OVER DEN GODSDIENSTIGEN EN KERKELIJKEN TOESTAND IN FRANKRIJK, OPGEZAMELD OP EENE REIS DOOR DAT LAND.

(Uit de *Allgemeine Kirchenzeitung* van BRETTSCHNEIDER en ZIMMERMANN, *Dec.* 1836.)

Met opzigt tot de onvolmaaktheid der navolgende opmerkingen, (zegt de Schrijver derzelven, C. F. W. PONIEL, te *Ziegenhausen*, bij *Heidelberg*,) verzoek ik in aanmerking te nemen, dat ik mij, op mijne reis, met de kerkelijke aangelegenheden van *Frankrijk*, niet met het oogmerk, om mijne opmerkingen openlijk mede te deelen, bekend gemaakt heb; verder, dat ik niets mededeelen wil, dan hetgene ik of zelf de gelegenheid had om waar te nemen, of wat mij door geloofwaardige, op de plaats zelve levende personen medegedeeld werd; eindelijk, dat, uithoofde van den korten duur van mijn verblijf in *Frankrijk*, mijne waarnemingen zich noodzakelijk meer tot de uitwendige, dan tot de inwendige betrekkingen der kerk moesten uitstrekken.

Hierop gaat hij, een weinig verder, dus voort: Ik zal eerst spreken over den staat der Katholieke, en dan over dien der Protestantsche kerk in *Frankrijk*.

Het zij mij vergund, eerst over het uitwendigste van de Katholieke kerk aldaar, over de kerkgebouwen zelve, een enkel woord te zeggen. In het grootste gedeelte van *Frankrijk*, met uitzondering der voormaals *Duitsche* provinciën, de *Elzas* en *Lotharingen*, leveren de kerken in de dorpen, en voor een gedeelte ook in de steden, geen zoo vriendelijken aanblik op, als in *Duitschland*. Bij ons hebben zelfs de dorpskerken gewoonlijk hooge en spitse kerktorens, die reeds op eenen afstand een huis Gods aanduiden, en in hunnen spits toeloopenden bouwtrant toch nog een zwak overblijfsel, eene dorpsch-eenvoudige navolging der Gothische bouworde zijn. In *Frankrijk* daarentegen zijn wel zelfs de dorpskerken gewoonlijk van oud massief muurwerk, maar in het Westen en Zuiden van het land missen zij doorgaans den tooi van hooge, slanke kerktorens. Deze zijn veel meer, zoo zij er al zijn, — want aan vele kerken bemerkt men niet eens iets, dat naar eenen toren gelijkt, — laag en stomp:

hierdoor ontbreekt hun een kerkelijk sieraad, waaraan ons oog en een juist gevoel van de noodzakelijkheid, om een huis Gods ook in het uitwendige van andere gebouwen te onderscheiden, gewoon is. Men ziet honderden dorpen, waar men op eenen afstand vergeefs de plaats zoekt te ontdekken, „ waar des Heeren eere woont." Deze omstandigheid, gevoegd bij de niet aangestreken graauwgele steenen muren, waaruit, wegens gebrek aan hout, zelfs de ellendigste boerenhuizen gebouwd zijn, doet dat gevoel van landelijke stilte, vriendelijkheid en kerkelijkheid, 't welk ons bij den aanblik van onze dorpen aangrijpt, niet oprijzen. Het uiterlijke gelaat des lands is niet kerkelijk. Men meent op eenen afstand niets dan verwoeste bouwvallen te zien, waarin nooit eene Christelijke Godsdienst geheerscht heeft. De kerken zelve vertoonen daarbij zeer dikwijls uit- en inwendig de treurige sporen dier omwentelingswoede, die haren haat bijzonder ook aan de kerken botvierde. Zoo zijn zelfs in *Avignon*, hoewel nog heden de stad van het Bijgeloof, aan de steenen beelden der aldaar begravene Pausen, de neuzen, de gevouwene handen en andere ledematen afgeslagen. Bijzonder drong zich, bij de beschouwing der *Fransche* kerken, op nieuw de overtuiging aan mij op, dat voor de Christelijke eerdienst geen andere bouworde zoozeer past, als de zuiver Gothische. Nadat ik in het grootste gedeelte van *Frankrijk*, en in een niet minder groot deel van *Duitschland*, honderden voorname kerken van allerlei vormen gezien heb, is ten minste voor mijn gevoel de vraag, welke kerkelijke bouworde de meest passende zij, beslist. De beroemdste der nieuwe kerken in *Parijs*, *St. Geneviève*, *St. Sulpice* en *Madelaine*, ieder in eenen anderen stijl opgetrokken, vertoonen de Grieksche en de hedendaagsche bouwkunst zonder twijfel in haren hoogsten glans; en desniettegenstaande maken zij niet denzelfden verheven', ik zou haast zeggen zuiver geestelijken indruk, welken de eene of andere goedgebouwde Gothische kerk, b. v. de Dom te *Keulen*, de Munster te *Straatsburg* en te *Freiburg* te weeg brengt. De kerk *St. Sulpice*, met hare breede plompe pilaren, doet te veel denken aan het zinnelijke, aan het stoffelijke, dat ook uit de kerkgebouwen zooveel mogelijk moest verbannen zijn. De *Madelaine*, in haren zuiver antieken vorm, kan even zoo goed, of veel beter, tot eene dans- of beurszaal dienen, dan voor eene kerk, zoo als zij dan ook geheel in den stijl der nieuwe

beurzen gebouwd is. Het Pantheon, vroeger *St. Geneviève*, is zekerlijk, zoowel uit- als inwendig, bijzonder door zijn' heerlijken koepel, in waarheid majestueus; maar het is inwendig te arm aan verſierſelen in ſteen, om niet het gevoel van ledigheid en woestheid te doen ontſtaan. Ik ben dus van gedachte, dat de geestelijke hooge vlugt, welke het Christendom en de Christelijke eerdienst ten doel heeft, zich door geen andere bouworde zoo edel en treffend laat verzinnelijken, als door de vrijſtaande, ſlanke en talrijke zuilen, door de zinrijke ſteenknoesten, de beteekenisvolle verſierſels, die aan de Gothiſche bouworde eigen zijn, en welke gezamenlijk het hemelwaarts ſtrevende des gebeds en der overdenking aanduiden, en onwillekeurig tot vroom gevoel opleiden. Eene vrij gelijke uitwerking doet de koepelvormige gedaante der *Genoveva*-kerk, waarin de zinnelijke afmetingen als 't ware ter zijde worden gedrongen, en voor het naar boven ſtrevende oog een zooveel mogelijk ruim opzien naar den hemel geopend wordt. Deze bouworde ſchijnt daarom in Christelijke waarde en verhevenheid het naast aan de Gothiſche te komen. In het Zuiden van *Frankrijk* vindt men weinig Gothiſche kerken van eenig aanbelang, en zelfs die, welke *Lyon* en *Marſeille* als hoofdkerken bezitten, ſtaan verre achter bij die in het Noorden, voornamelijk de hoofdkerk te *Rouaan*; zoo als dan daarentegen de beroemde *Notre Dame* te *Parijs* weder achterſtaat bij de boven genoemde Gothiſche kerken van *Duitschland*. — Even zoo in het oog vallend, als het boven opgemerkte gebrek aan hooge kerktorens, is het klokkengelui. Wat men in het Westen en Zuiden klokkengelui noemt, verdient naauwelijks dezen naam, en klinkt in onze ooren waarlijk jammerlijk. De klokken worden namelijk doorgaans niet, zoo als bij ons, eigenlijk geluid, maar van buiten of van binnen geſlagen; het laatſte, daar men met eenen enkelen of dubbelen klepel in het binnenſte van de klok heen en weder ſlaat. Op eene andere manier vat de klokkenist de klok zelve bij den uiterſten rand, geeft haar eenen ſtoot en lokt er daardoor eenen zwakken en onvolledigen toon uit. Doch deze drie verſchillende manieren werken natuurlijk niets uit, dan een onharmonisch, volſtrekt onzamenhangend geklingel, waaraan de indrukwekkende waardigheid van ons gelui geheel en al ontbreekt. Terwijl bij ons de Zondag door een ver- klinkend, ſtatig klokkengelui zich aankondigt, hoort men daar de grootſte

klokken, bij tusschenpoozen van eene seconde, een jammerhartig steunen en zuchten van zich geven, als lagen zij allen op sterven.

Dat echter ook in het kerkelijke, door uiterlijke voorregten alleen, de inwendige schade niet kan verholpen worden, bewijst de omstandigheid, dat juist daar, waar de schoonste kerken zijn en het schoonste gelui is, zich de minste kerkgangers bevinden; doch er vereenigt zich daar ook alles, om deze treurige slotsom bijna noodzakelijk te veroorzaken. Men klaagt zoo dikwijls over het ongeloof en de ligtzinnigheid in het kerkelijke bij de *Franschen*; maar zag men met eigene oogen, hoeveel daar zamenloopt, om dit ongeloof en deze ligtzinnigheid te bevorderen, zoo zou men ten minste bekennen moeten, dat de leeken slechts het kleinste gedeelte der schuld dragen. Het grootste en beschaafdere gedeelte van het volk is te ver voorwaarts gegaan; de *Fransche* Geestelijkheid daarentegen, in plaats van dit ter harte te nemen en het onhoudbare op te geven, houdt slechts te meerder aan het oude geloof vast, en meent door eene taaije hardnekkigheid den ouden tijd weder terug te kunnen brengen. Zoo keeren de beschaafden zich met onverschilligheid of tegenzin van een kerkgeloof af, dat hun eene dwaasheid of eene ergernis is: het beschaafde gedeelte wil eene eerdienst, die wel niet zonder praal, maar ook niet met sieraden overladen is, en tevens aan verstand en hart voedsel geeft. De Geestelijken daarentegen maken het huis *Gods* nog steeds tot eenen schouwburg, en zoeken hunne voornaamste sterkte in soldaatachtige parademarschen, die iederen Zondag door de kerk gehouden worden, in buigingen en zwenkingen, die geen einde hebben, en in Latijnsche koorgezangen, die, door twee lange horens begeleid, op eenen zoo vreeselijk brullenden toon voorgedragen worden, dat zelfs mijn reisgenoot, een Katholiek, daarvoor terugschrikte. Daarentegen wordt er zelden en bovendien meest slecht gepredikt. Welk denkend mensch zal zich op den langen duur door zulk eene godsdienstoefening aangetrokken gevoelen? — De Natie streeft sedert veertig jaren naar staatkundige vrijheid; maar de Geestelijken mengen zich, zoo als de Aartsbisschop van *Parijs*, voortdurend in zaken, die hen niets aangaan, en wekken door hun staatkundig Absolutismus zonder ophouden den haat des volks tegen zich op. In een land, waar ieder zich voor beschaafd houdt, en velen, voornamelijk ook in den laatsten

tijd, zich ook werkelijk wetenschappelijk zoeken te beschaven, worden de Geestelijken, die de verlichtsten des volks moesten zijn, op hunne Seminariën gebrekkig onderrigt, en komen daaruit voort, arm aan kennis, maar rijk aan grove vooroordeelen, als voorwerpen van medelijden en bespotting van hen, op welker vorming zij moesten werken. De Geestelijken mogen het wèl meenen met de Godsdienst; maar de wijze, waarop zij hun oogmerk zoeken te bereiken, is in openbaren tegenstand met het karakter, de overtuiging en het gevoel der Natie, en zou, in onzen tijd, in alle landen, aan de Godsdienst, in plaats van nut, veeleer schade toebrengen. Is het niet dwaas, zich met een Volk, welks geestelijke leidslieden men zijn wil, in ieder opzigt in het uit- en inwendige in de sterkste tegenstelling te zetten? en mag dus den Volke alleen te laste gelegd worden, waaraan de Kerk hoofdzakelijk mede schuld heeft? Zouden de *Duitschers* onder dezelfde omstandigheden anders zijn dan de *Franschen?* In de Katholieke kerk van *Duitschland* hebben menige in *Frankrijk* nog zeer streng gebodene kerkelijke inrigtingen, zoo als b. v. de vasten, de aflaat, het grootste gedeelte van hare strengheid verloren; de Katholieke eerdienst is hier tevens eenvoudiger en waardiger dan in *Frankrijk*; de Geestelijkheid is veel beschaafder en verlichter, dan daar; leerredenen worden hier niet zelden, maar dikwijls gehouden, en onderscheiden zich bovendien dagelijks meer: en toch heeft de Katholieke kerk van *Duitschland* in haren eigen schoot eene menigte van geheime of openlijke tegenstanders; hoeveel zou zij er wel hebben, wanneer zij in hare uit- of inwendige omstandigheden naar de Katholieke kerk van *Frankrijk* geleek! Men klage daarom het *Fransche* Volk niet erger aan, dan het verdient! De schuld, die de Katholieke Geestelijken van *Frankrijk*, vóór drie eeuwen, tot op den schandelijken *Père* LACHAISE, (wiens landgoed thans, als bij wijze van voorbeduiding, een kerkhof is) ja tot op den tegenwoordigen tijd, bij de Hervorming gemaakt heeft, moet zij van 1789, tot heden toe, en wel van regtswege, betalen. Gelijk zij, onder den zoogenaamden grooten LODEWIJK XIV, tegen de zaak van het gezuiverd Evangelie met Dragonades gewoed heeft, zoo gebruikt zij in onzen tijd listen tegen hetzelve, omdat zij tot woeden en verdelgen te zwak is; en zoo heden het jaar 1815 terugkwam, zouden ook misschien de moordtooneelen van *Nismes* terugkomen, en men

zou misschien andermaal duizenden Protestanten onder de dolken van dweepzieke Katholieken zien vallen. Priesterschap, Volk, bijgeloof en haat zijn in de Zuidelijke provinciën nog geheel dezelfde als voor 18 jaren, en het zou een wonder zijn, zoo dit alles in zoo korten tijd veranderd ware. In het Noorden is het zekerlijk anders, maar voor de Katholieke Kerk en Geestelijkheid slechts des te erger: er heerscht hier, met uitzondering van de *Duitsche* provinciën, geen overeenstemming meer voor de kerken: gelijk de Katholieke Geestelijkheid in erge verblinding zich van de belangen en neigingen des Volks afgescheiden heeft, zoo heeft zich dit van hen afgescheiden. In het groot is zulks door de verwoesting van het Aartsbisschoppelijke paleis in *Parijs* gebleken, dat thans geheel van den aardbodem verdwenen is, en van zijne verwoesting niets heeft overgelaten, dan de ledige plaats, en de gescheurde muren van *Notre Dame*, waartegen het aangebouwd was. Minder in het oog vallend, maar niet minder duidelijk vertoont zich dit in het bezoeken der kerken, en in de uitwendige achting, die men aan de Geestelijkheid bewijst. Hoe dikwijls ik ook de godsdienstoefening bijgewoond heb, zag ik toch altijd slechts een klein aantal toehoorders, een niets in vergelijking van de honderdduizenden leden der gemeente. Gaan de Priesters op straat — en zij loopen bestendig heen en weder — men groet hen niet; ontmoeten niet-geestelijken hen in de huizen, men groet hen niet; wandelen zij door de kerk, bij welke zij aangesteld zijn, men groet hen zelfs daar niet. Dit heeft zekerlijk zijne uitzonderingen; maar ten minste over het algemeen vond ik het zoo, en geloof, dat dit een veelbeduidend teeken is, met betrekking tot de achting, waarin de Geestelijken bij een Volk staan, dat over het algemeen zoo hoffelijk is. Doch reeds de vaste kleeding der Geestelijken is eene openbare tegenstrijdigheid met de zeden en den aard van het Volk. Wilde zich een *Fransch* Geestelijke in zijne kleeding bij ons vertoonen, zoo zouden hem, zoo ik mij niet bedriege, zelfs in een Katholiek land, de kinderen op straat naloopen. Men kan zich deze smakelooze kleeding genoegzaam voorstellen, als men zich eenen man verbeeldt, die op het hoofd eenen driekanten manshoed draagt, zoo als bij ons de boeren dragen, en daarbij een afschuwelijk gemaakt vrouwenkleed van zwarte stof, met een' zwarten gordel en van achteren opgespelden sleep, aan heeft. Welken indruk moeten zulke ge-

daanten maken op eene bevolking, welke buitendien zoo zeer op het uitwendige ziet? Wat zouden wij zeggen, als wij perſonen in eene kleeding, die in onzen tijd eene ware maskerkleeding is, als Geestelijken moesten groeten? Wat kan de *Franſche* Geestelijkheid van het vasthouden aan eene ambtskleeding verwachten, die op zichzelve leelijk is, en den Geestelijke bij den beſchaafden inlander en bij iederen vreemdeling belagchelijk maakt? Ik heb zelfs te *Parijs* op openbare plaatſen Katholieke Geestelijken, Dorpspastoors, Candidaten en Seminaristen gezien, die zoo gemeen en zelfs zoo ſmerig gekleed waren, dat zeker de geringſte Katholieke Dorpspastoor van *Duitschland* zich van hen zou hebben afgewend. Wie kan er aan twijfelen, dat reeds dit onaangename uiterlijk niet geſchikt is, om de meer beſchaafden met achting voor de kerk en hare dienaren te vervullen? *Straatsburg* ligt in onze nabijheid, en velen kunnen zich met hunne oogen overtuigen van hetgene hier medegedeeld wordt; maar wie heeft ooit in *Duitschland* eenen hoop Seminaristen gezien, die over 't geheel eene zoo onnoozele houding hebben, als die, welke wij tot onze verbazing gezien hebben? Wie ziet ooit in *Duitschland* zulke als een tafelbord groote kruinen, zoo als zij in gansch *Frankrijk* op de hoofden der Geestelijken met een vertoon geſchoren zijn, dat zeker eenen indruk te weeg brengt, juist tegenovergeſteld met dien, welke bedoeld wordt? Wie zou in *Duitschland* gelegenheid hebben, om over het thema: „ dat de allerzaligſte Maagd MA-„ RIA het beste voorbeeld van liefde voor God en menſchen „ is," eene, onder de ongeloofelijkſte, zoo verſchrikkelijke als belagchelijke grimasſen voorgedragene, leerrede te hooren, waarin de ſtelling, dat MARIA zich *reeds op haar derde jaar in den tempel aan God gewijd*, en hierop geheel van de wereld teruggetrokken heeft, ſlechts ééne van de vele onzinnige ſpreekmanieren was? In het Zuiden gaat dit alles nog wel, en wordt zelfs met geloovige aandacht gehoord; in het Noorden daarentegen, den zetel van grootere kundigheid, is het voor de beſchaafden een voorwerp van verachting, zoo als het zonder twijfel ook bij ons zou zijn.

(Het vervolg hierna.)

ONTMOETING VAN VLOTTENDE IJSBERGEN IN VOLLE ZEE.

Het is niet zonder voorbeeld, dat laat in den zomer en op vrij lage breedten door schepen groote ijsbergen ontmoet worden. De *Noord-Amerikaansche* dagbladen des vorigen jaars deelen een treffend geval van dien aard mede; wij willen hun verhaal hier laten volgen.

Den 30 Junij 1836 (een ooggetuige geeft het relaas) was het schip *Byron* van *Liverpool* naar *Nieuw-York* onder zeil gegaan, met eene aanzienlijke lading ijzer, zout enz., aan boord hebbende 119 à 120 personen, zoo scheepsvolk als passagiers. In den ochtend van den 2 Augustus, den vierendertigsten dag na het vertrek, terwijl het schip zich op 44 gr. 22 min. noorder-breedte en 48 gr. 50 min. westerlengte bevond, overkwam aan hetzelve een voorval, dat nimmer uit het geheugen dergenen, die daarvan getuigen geweest zijn, gewischt zal worden. Het was de wacht van den stuurman, een' man, op wien men zich gerust verlaten kon; maar, daar hij zich onpasselijk bevond, had een ander officier hem vervangen. De passagiers, na den avond vrolijk en luchthartig te hebben doorgebragt, waren zoo even te rust gegaan. De stilte, die in het schip heerschte, werd door niets afgebroken, dan door het geluid der schreden van den wachthebbenden officier, terwijl hij op het dek heen en weder ging, of ook nu en dan door het geluid eener klok, die getrokken werd, om de visschersschuiten, welke zich in onze nabijheid mogten bevinden, te waarschuwen; maar, helaas! *wij* waren het veeleer, die gewaarschuwd hadden moeten worden voor het gevaar, hetwelk ons, zonder dat wij het wisten, omgaf. Omstreeks twee ure des morgens deden haastige treden mij ontwaken, en half luid gesprokene woorden mij vreezen, dat er eenig ongeluk gebeurd was. Ik sprong het bed uit, om aan iemand dergenen, die bij de deur der kajuit verzameld waren, te vragen, wat er gaande was. „Wij zijn met ijs omgeven," gaf hij mij ten antwoord. In een oogenblik was de Kapitein op het dek, en snelde naar voren, om te zien, wat er gebeurde. Op dit zelfde oogenblik ontving het schip, dat vijf knoopen zeilde, eenen schok, alsof het op eene rots gestooten had: het was een ijsberg, die meer dan honderd voeten boven de oppervlakte der zee

uitstak, en voorover hing, alsof hij op het punt stond om op ons neêr te storten. Oogenblikkelijk werd er bevel gegeven om het roer te wenden en de zeilen tegen te brassen. Terwijl de matrozen bezig waren dit laatste bevel te gehoorzamen, en terwijl de passagiers, die verschrikt in menigte op het dek drongen, al bevende den geweldigen ijsklomp aanstaarden, die hun boven het hoofd hing, stootte het schip ten tweeden male, nog sterker dan de eerste reis. De schok was vreeselijk; men zou gezegd hebben, dat onze masten, de een na den ander, op het dek moesten nederkomen. De onderstuurman, zijne handen wanhopend in elkander slaande, riep uit: „O God! de boeg is ingestooten; nu zijn wij allen weg!" Inderdaad scheen onze ondergang onvermijdelijk. Te midden van den algemeenen schrik deed de Kapitein de boot uithijschen. Op het oogenblik, dat men de touwen, die haar aan het schip gehecht hielden, lossnijden wilde, sprongen de passagiers in menigte, mans en vrouwen door elkander, in dit kleine vaartuig. In één oogenblik was het met meer dan dertig of veertig menschen gevuld. Het is onbegrijpelijk, hoe het niet, met al de ongelukkigen, welke het bevatte, wegzonk. De Kapitein, hetzij hij hun gevaar inzag, hetzij hij de sloep voor zichzelven en zijn volk bewaren wilde, sprong er in met den blooten degen in de hand, en dwong allen, die er in waren, weder aan boord te klimmen. Het tooneel van angst en wanhoop, dat nu volgde, is niet te beschrijven. Al de passagiers waren voor de kajuitsdeur verzameld, meestal half naakt, zoo als het ongeluk hen in den slaap verrast had; sommigen lagen op de knieën, en riepen de Goddelijke barmhartigheid in; anderen wrongen de handen en gilden van schrik. Alles was in de ontzettendste verwarring. Het angstgehuil verdubbelde nog, toen het schip weder eenen stoot ontving, ditmaal van achteren; de botsing dreunde als een donderslag, en het vaartuig kraakte, alsof alle naden gingen openbarsten: het was een nieuwe ijsberg, die tegen ons aandreef. Alstoen lieten wij alle hoop varen. De moedigsten bereidden zich op den dood. De honden zelven kroopen van angst tusschendeks.

Edoch de schrik was erger dan de schade. Bij den eersten schok schijnt niet het schip, maar de boegspriet gestooten te hebben, van welke het voorste deel verbrijzeld in zee gevallen was. Had het schip met kiel of zijden geraakt, dan

zou er geene redding geweest zijn; maar gelukkiglijk was het hol zelf ongeschonden gebleven.

Naauwelijks had men dit bemerkt, of hoop verving wanhoop. De timmerman berigtte, dat de kiel in goeden staat was en dat de boegspriet hersteld kon worden; maar het was mogelijk, dat wij een lek bekomen hadden, en daarenboven waggelde de bezaanmast. „Aan de pomp!" was nu het commando van den Kapitein. Zij werd oogenblikkelijk bemand en aan den gang gebragt. Nog een oogenblik duurde de ongerustheid; maar weldra bemerkte men, dat het hol van het schip onbeschadigd was. Alstoen herleefde de vreugd op aller aangezigten. De boegspriet werd hersteld, en, dank zij de bekwaamheid van onzen Kapitein, zes dagen na deze noodlottige ontmoeting waren wij in de haven.

SCHATTEN DER DIEPTE.

Wanneer wij overwegen, welk een schat van merkwaardige gedenkstukken, gedurende den loop van elken oorlog ter zee, van de vroegste tijden af aan, in den boezem des Oceaans begraven is geworden, breidt zich het denkbeeld aanmerkelijk uit van de menigvuldigheid der bijna onvergankelijke overblijfsels, welke het menschdom van zijnen arbeid achterlaat. Gedurende onzen jongsten worstelstrijd tegen *Frankrijk* (het is een Engelschman, die spreekt) zijn, in het tijdsverloop van tweeëntwintig jaren, tweeëndertig onzer liniescheepen in de kolken der zee verzwolgen, behalve nog zeven vijftigers, zesentachtig fregatten en eene menigte van kleinere oorlogsvaartuigen. De zeemagt der andere *Europesche* Mogendheden, *Frankrijk*, *Holland*, *Spanje* en *Denemarken*, is gedurende hetzelfde tijdperk bijna geheel vernietigd geworden, zoodat hun gezamenlijk verlies dat van *Grootbrittanje* verre te boven gegaan moet zijn. In elk dier schepen waren batterijen ijzeren of metalen geschut, van hetwelk een groot gedeelte de dagteekening en plaats, wanneer en waar het vervaardigd was, in gegoten schrift daarop uitgedrukt, voerde. In elk derzelven was koperen, zilveren en niet zelden overvloed van gouden munt, in staat om eenmaal tot gewigtige gedenkteekenen voor de geschiedenis te dienen. In elk was er eene oneindige verscheidenheid van werktuigen, tot de kunsten des oorlogs of des vredes behoorende, vele derzelven gevormd van stoffen,

zoo als glas en aardewerk, die gefchikt zijn om een onbepaald getal van eeuwen voort te duren, zoodra zij eenmaal aan de werktuigelijke vernielingskracht der golven onttrokken en onder eene masfa van zand en aarde bedolven zijn, welke de knagende werking van het zeewater belet. Maar de lezer verbeelde zich niet, dat de woede des oorlogs meer toebrengt, dan de vreedzame vlijt van het ondernemende handelbedrijf, om de menigte van verongelukte fchepen in het bed der zee opeen te hoopen.

Bij het nazien der *Lloyds*-lijsten van het jaar 1793 tot het begin van 1829 is gebleken, dat het getal der *Britfche* fchepen alleen, die gedurende dat tijdvak vergaan zijn, door elkander genomen, niet minder dan drie fchepen in de tweemaal vierentwintig uren bedragen heeft; een grooter aantal, dan wij verwacht zouden hebben, hoezeer wij uit MORGAN's tabellen zien, dat het getal der koopvaarders, welke te gelijk in de zeevaart van *Engeland* en *Schotland* bezig zijn, eenen fcheepsinhoud van twintigduizend-en-twintig tonnen bedraagt. Van de vijfhonderd-eenenvijftig fchepen der Koninklijke marine, welke het land gedurende den bovenvermelden tijd verloren heeft, zijn flechts eenhonderd-zestig door den vijand genomen of vernield geworden, en al het overige is geftrand, gezonken of door toeval verbrand; een treffend bewijs, dat het krijgsgevaar op zee, hoe groot ook, nog verre te boven gegaan wordt door dat van ftormen, orkanen, zandbanken en al de overige ongelukskanfen van den pekelplas. Millioenen in muntfpeciën zijn fomwijlen in een enkel fchip te gronde gegaan; en op deze, wanneer het toeval zoo wil, dat zij in een omkleedfel gehuld worden, hetwelk hen tegen fcheikundige veranderingen befchermt, zal veel gefchiedkundig onderrigt gegrift, en dit eene niet af te meten reeks van tijden in aanwezen blijven, gelijk zulks het geval geweest is met de teedere indrukfelen van zoöphyten of van verfteende planten, welke men in fommige rotfen der tweede vorming gevonden heeft. In ieder fchip van eenige grootte, daarenboven, vindt men fteeds edelgefteenten, in zegelcachetten gezet, of op andere wijze tot fieraad en gebruik dienende; ftoffen van de grootfte hardheid, welke in de natuur gevonden wordt, en op welke letters of beelden van den meest verfcheiden aard gegraveerd zijn, welker indruk zij, in de beddingen van den zeebodem befloten, natuurlijk behouden zullen, zoo lang het kristal zijne gedaante be-

houdt. Het was derhalve een luisterrijke lof, toen de dichter de daden der *Engelsche* krijgshelden in den slag van *Agincourt* zoo rijk in roem noemde als de schatten, welke de zee in haren boezem besluit.

STAAL VAN DEN TEGENWOORDIGEN TOESTAND DES TOONEELS IN FRANKRIJK.

(Uittreksel uit de *Gazette de France* van 31 Januarij 1837.)

Wij leven in de eeuw van bedrog en van begoocheling! Eertijds heerschte overal eenvoud en opregtheid: tastte men in staatkundige vergaderingen mis, het was te goeder trouw; men uitte zijn gevoelen, hetzij hetzelve goed of verkeerd was, nam de stemmen op, en het besluit, dat genomen werd, was althans het uitgedrukt gevoelen van de meerderheid der stemgeregtigden. Even zoo in het letterkundige: bij het opvoeren van een nieuw tooneelstuk was het het publiek, dat deszelfs goed- of afkeuring door *applaudisseren* of *fiffleren* te kennen gaf, naar mate men het stuk goed- of afkeurde; en had het laatste plaats, zoo kwamen de dagbladen daarvoor te goeder trouw uit; de Directeuren van het tooneel trokken het stuk eenvoudig in, en de schrijver daarvan, even rondborstig als het publiek, als de Tooneeldirecteuren en dagbladen, poogde zijn werk te verbeteren of het mislukte te herstellen.

Doch hoever zijn wij thans, in het letterkundige en staatkundige beide, van die oorspronkelijke eenvoudigheid afgeweken! Wat is er van het *gevoelen der meerderheid* in onze staatkundige vergaderingen, wat bij de gastmalen en bals aan de Hoven en bij Ministers overig gebleven? Waar beoogt men tegenwoordig nog het ware belang van het publiek? Wat rest er van de goede trouw en voormalige rondborstigheid, als men de openlijke aanspraken en redevoeringen in de Kamers der Afgevaardigden nagaat? En wat het letterkundige vak in het bijzonder betreft, het volgende stuk, dat ten gevolge eener geregtelijke behandeling publiek geworden en door de *Gazette des Tribunaux* (*) is medegedeeld, levert

(*) Het bekende dagblad, waarin verslag wordt gedaan van de teregtzittingen der verschillende Geregtshoven in *Frankrijk*.

ons een staaltje, hoe de letterkundige roem onzer tegenwoordige Geleerden, en bijzonder van onze Tooneelschrijvers, zich door de ongehoordste middelen weet te vestigen, en zich achter de onbeschaamdste maskers weet te verbergen: men zal er de wezenlijke waarde van den letterroem der hedendaagsche Tooneelschrijvers niet alleen uit leeren kennen, maar ook uit zulke proeven overtuigend zien, dat er in onzen tijd een *monopolie* bestaat volstrekt in alle zaken, niet alleen in het staatkundige en bij de Vertegenwoordigers der Natie, maar zelfs ook in het onafhankelijk Gemeenebest der Letteren; ja dat de Natie zelve daardoor, in het politieke zoo wel, als wat het tooneel betreft, het slagtoffer is geworden van loos bedrog en van begoocheling!

Overeenkomst, gesloten tusschen eenen Ondernemer van het welslagen van Tooneelvertooningen en den Directeur van een' der meestbezochte Schouwburgen te Parijs.

Tusschen de Ondergeteekenden is aangegaan de volgende overeenkomst:

De Directeur van het *Théâtre*.... staat — te rekenen van den — af aan den Heer X...., die zulks verklaart te accepteren:

De gansche onderneming van het ten tooneele voeren van stukken, die op voorzegden schouwburg, gedurende het voormelde tijdsverloop zullen gegeven worden, met al de voordeelen en regten, aan die onderneming verbonden, bestaande deze:

1°. In de toegangsbiljetten voor hemzelven en voor twee zijner geëmploijeerden, gedurende den geheelen loop dezer onderneming.

2°. In vier biljetten voor het *parterre* voor elk der stukken, welke dagelijks zullen gegeven worden; welke biljetten zullen worden afgegeven door de Auteurs der stukken, en van wege de administratie des schouwburgs zullen gegaranndeerd worden. Men is tevens overeengekomen, dat het getal dier biljetten nimmer minder zal mogen bedragen dan 12, welke de Aannemer X. zal mogen verkoopen voor zijne rekening aan wien het hem zal goeddunken.

3°. In 25 biljetten voor het *parterre* en 6 voor het *amphithéâtre*, welke aan hem Ondernemer X. mede zullen worden afgegeven, en welke hij zal kunnen bezigen voor het

welgelukken zijner onderneming, op zoodanige wijze en zoodanigen voet, als hem ondernemer geraden zal voorkomen.

De voorzegde concesfie wordt gedaan onder de navolgende lasten, claufulen en voorwaarden, welke de Heer X...., als ondernemer, van zijne zijde wederkeerig belooft en zich verbindt ftiptelijk te zullen nakomen:

1o. Om van zijnen kant alles te doen, wat in zijn vermogen zal zijn, om het welflagen der ftukken, die gedurende het geheele tijdsverloop dezer onderneming op het *Théâtre* .... zullen gegeven worden, zoo veel mogelijk te verzekeren.

2o. Om zich in ieder opzigt te gedragen naar de ufantiën, door de adminiftratie des fchouwburgs vastgefteld, en dientengevolge zich dagelijks, ten 4 ure namiddags, bij de voorzegde Directie te vervoegen, ten einde de noodige inftructiën te ontvangen, die hem voor dien avond door haar zullen gegeven worden.

3o. Om tegenwoordig te zijn bij de generale repetitiën der nieuwe ftukken, ten einde zich te verftaan met den Directeur des fchouwburgs over de maatregelen, die door hem bij de opvoering dier ftukken zullen kunnen genomen worden.

4o. Om de *debuten* der Acteurs en Actrices, welke door de adminiftratie des fchouwburgs zullen toegelaten worden, te onderfteunen, en de zoodanigen bijzonder te begunftigen, die hem daartoe zullen worden aangewezen.

5o. Om geene andere dan welgekleede perfonen in zijne dienst te bezigen.

En eindelijk 6o., om aan den Directeur des fchouwburgs, voor den geheelen loop zijner onderneming, te betalen eene fom van 20,000 franken.

Van zijnen kant verklaart de Directeur des fchouwburgs, aan voorzegden Heer X.... de voortduring zijner functiën bij dezen te waarborgen, en hem daarin te zullen handhaven, in geval hij Directeur zijne directie in het vervolg op een' ander' mogt doen overgaan.

Om hem Ondernemer X.... door geen ander perfoon te doen vervangen, dan tegen de uitkeering en teruggave der gezegde fom van 20,000 franken; mits ook hij Ondernemer wederkeerig ftiptelijk aan de hem geftelde voorwaarden blijve voldoen.

Om hem Ondernemer, bij de eerfte reprefentatie der nieuwe ftukken in 3 bedrijven, al de plaatfen in het *parterre*, en 100 à 200 biljetten voor andere ftukken van 1 à 2 bedrij-

ven, te verzekeren, en de plaatsing en verkoop daarvan te waarborgen; alsmede zich te zullen gedragen naar het gebruik, ten opzigte der twee representatiën, die op de eerste voorstelling der genoemde stukken volgen.

Om geenerlei verhaal op hem te hebben wegens het niet gelukken der stukken; tenzij het bewezen worde, dat er van de zijde van hem, Heer X...., eenige schuld of verkeerde directie hebbe bestaan.

Men ziet hier het *monopolie* in het letterkundige als 't ware geheel geörganiseerd. Geene slechte stukken zijn meer mogelijk; geen behoeft er meer eene mislukking te duchten. Ettelijke Auteuren, met eenige Tooneeldirecteurs en *Claqueurs* vereenigd, (*) zullen de opinie van het *parterre* geheel beheerschen, de kasfen der schouwburgen vullen, en den toegang tot de *académies* of groote *théâtres* (†) bezetten; en aan het publiek, onttroond door mannen, die in deszelfs naam regeren, in deszelfs naam spreken en handelen, worden gevoelens aangetijgd, die aan hetzelve geheel vreemd zijn. Zoo heerscht de geest der *Doctrinairen* overal! (§)

(*) Onder deze benaming verstaat men *applaudisseurs, die zich daarvoor laten betalen.*

(†) Hiermede worden te *Parijs* de groote Opera en andere groote schouwburgen bedoeld.

(§) Met dezen uitroep, dien wij voor rekening van den gebruiker laten, eindigt deze bijdrage tot de erkende diepe vernedering der *Fransche*, immers der Dramatische Letterkunde. — *Vert.*

DE KASTELEIN.

Eene ware Geschiedenis.

(Naar het *Hoogduitsch* van F. VON SCHILLER.)

„Oordeel niet!" is de uitspraak van onzen grooten Meester; en waarlijk! ook ten opzigte van den diepst gevallen misdadiger vergeten wij die les te veel. Onze oplettendheid bepaalt zich te zeer tot zijne wanbedrijven alleen, en meestal, zoo niet altijd, ontbreekt het ons aan kennis van den weg, langs welken hij geworden is, wat hij werd; wij moe-

ten niet ſlechts weten, *wat* hij deed, maar ook, *hoe* hij er toe kwam; wat in zijne ziel omging; welke de loop zijner geſchiedenis — niet zoozeer van zijn uitwendig leven, maar veelmeer van zijn hart, van zijn zieleleven, zij; hoe zich bij hem het eene uit het andere ontwikkelde. O! indien wij dit wisten, hoeveel zou niet onze menſchenkennis winnen; wat voordeel zou het aan onze zelfkennis geven; hoe vaak zouden wij voor ons zelven terugbeven, bij eene ongehuichelde beantwoording der vraag: wat zou, in gelijke omſtandigheden, van *mij* geworden zijn? Dan zou vaak afſchuw van de misdaad verdrongen worden door medelijden met den misdadiger, en een traan rollen op het blad zijner levensbeſchrijving. Zulk eene zielkundige ontleding (men vergunne mij dit woord) van eene reeks van wandaden verſchaft ons de volgende geſchiedenis, door de meesterlijke hand van den grooten SCHILLER geteekend. De man, wien zij betreft, maakte zich aan zware misdaden ſchuldig. Hij boette ze met zijn leven door het zwaard der geregtigheid. Of hij voor de maatſchappij reddeloos verloren ware geweest, moge de lezer beſlisſen!

* * *

CHRISTIAAN WOLF was de zoon van eenen herbergier in eene ***ſche ſtad. Zijnen vader verloren hebbende, zette zijne moeder, door hem tot op zijn twintigſte jaar geholpen, de nering voort. Deze ging echter niet vooruit, en WOLF had eenen overvloed van ledigen tijd. Reeds van zijne ſchooljaren af was hij als een ſluwe knaap bekend. De meisjes klaagden over zijne vrijpostigheid, en de jongens uit het ſtadje roemden zijne vindingrijkheid in het ſmeden van plannen tot allerlei kwaad. Naar het uitwendige was hij door de natuur ſtiefmoederlijk bedeeld. Eene kleine geſtalte, leelijk gekroesd haar, een platgedrukte neus en eene gezwollen bovenlip, die nog bovendien door den ſchop van een paard ſcheef geworden was, gaven hem een voorkomen, dat hem voor alle vrouwen tot een voorwerp van afkeer, en voor zijne kameraden tot een van ſpotternij maakte.

Hij zelf gevoelde dit, maar poogde er zich over heen te zetten. Hij was hoogst zinnelijk, en maakte zich diets, te beminnen. Het meisje zijner keuze beantwoordde zijne liefde niet; hij meende reden te hebben, om te vreezen, dat zijne mededingers gelukkiger waren. Doch het meisje was

arm, en hij dacht, dat een hart, dat voor zijne liefkozingen gesloten bleef, zich misschien voor zijne geschenken zoude openen; maar hij zelf had het niet ruim, en het weinige, dat hij nog van zijn bedrijf overhield, werd verzwolgen door vergeefsche proeven, om aan zijn uiterlijk eenige meerdere bevalligheid te geven. Te traag en te onkundig tevens, om een berooid huishouden door ondernemingen te verbeteren, te trotsch, en ook te weekelijk, om den heer, zoo als hij zich nog al vertoond had, met den boer te verwisselen, en voor beter bestaan op te offeren hetgeen hij zijne vrijheid noemde, zag hij geenen anderen uitweg dan — zoo als duizenden vóór en na hem met gelukkiger uitslag beproefd hebben — fatsoenlijk te stelen. Zijne vaderstad grensde aan een woud; hij werd een wilddief, en de opbrengst van zijnen roof ging getrouwelijk in de handen zijner schoone over.

Onder de minnaars van HANSJE was ROBERT, een knecht van den houtvester. Spoedig bemerkte deze het voordeel, dat die mildheid aan zijnen medeminnaar gaf, en met arendsoogen loerde hij op de gelegenheid, om te ontdekken, vanwaar die geschenken konden komen. Vlijtiger bezocht hij *de Zon* — zoo heette de herberg — en zijne scherpzinnigheid, door jaloerschheid en afgunst gescherpt, deed hem weldra ontdekken, vanwaar het geld kwam. Niet lang te voren was een gestreng bevel tegen het wildschieten vernieuwd geworden, en de tuchthuisstraf tegen de overtreders gedreigd. ROBERT was onvermoeid in het nasporen der geheime gangen van zijnen vijand; eindelijk gelukte het hem, den dief op heeter daad te betrappen. WOLF werd gevat, en slechts met vele moeite en met opoffering van zijn geheele kleine vermogen bragt hij het zooverre, dat hij de straf door eene geldboete ontdook.

ROBERT had overwonnen. Zijn medeminnaar was van de baan gejaagd, en HANSJE's gunst voor den tot den bedelstaf gebragten verloren. WOLF kende zijnen vijand, en deze was nu de gelukkige minnaar van HANSJE. Een drukkend gevoel van gebrek voegde zich bij beleedigden trots; nood en ijverzucht bestormden te zamen zijn hart; de honger drijft hem de wijde wereld in, wraak en hartstogt houden hem te huis. Hij wordt ten tweedenmale een wilddief; maar ROBERT's verdubbelde waakzaamheid hielp hem andermaal in den val. Nu ondervond hij de volle gestrengheid der wet,

want hij had niets meer te geven, en, binnen weinige weken na het eerst geboete vergrijp, werd hij in het tuchthuis opgesloten.

Zijn straftijd was ten einde, zijn hartstogt door de afwezigheid toegenomen, en zijn diep gekrenkte hoogmoed onder de zwaarte des ongeluks nog verhoogd. Naauwelijks zag hij zich vrij, of hij ijlde naar zijne geboorteplaats, om HANSJE te zien. Hij verschijnt, maar wordt ontvlugt. De nijpende armoede boog eindelijk zijne trotschheid, en hij bood zijne diensten aan de gegoede ingezetenen als daglooner. De landman haalt over den week opgevoeden zijne schouders op; men zendt hem weg. Hij waagt eene laatste proeve. Ééne kostwinning is nog open — de buitenste, verloren post van eenen eerlijken naam — hij biedt zich aan tot herder van het stadje; maar niemand wil zijn vee aan eenen deugniet toevertrouwen. In alle zijne pogingen teleurgesteld, overal afgewezen, wordt hij ten derdenmale een wilddief, en ten derdenmale treft hem het ongeluk, zijnen vijand in handen te vallen. (*)

De driedubbele herhaling der misdaad verzwaarde de schuld. De regters lazen in het wetboek, maar niet in dat der zielsgesteldheid van den beklaagden. De wetten tegen het stelen van wild moesten streng en voorbeeldig gehandhaafd worden, en WOLF werd veroordeeld, om gebrandmerkt te worden en voor drie jaren in de vesting te arbeiden.

Ook die tijd verliep, en hij ging uit de vesting, maar — anders dan hij in dezelve gekomen was. Hier vangt een nieuw tijdperk in zijn leven aan; men hoore hemzelven, gelijk hij naderhand tot zijnen biechtvader en voor het geregt gesproken heeft.

„ Ik betrad de vesting als een verdwaalde, en verliet haar als een booswicht. Ik had nog altijd iets op de wereld gehad, dat mij dierbaar was, en mijn hoogmoed ging gekromd onder de schande. Toen ik in de vesting gebragt werd, sloot men mij bij drieëntwintig gevangenen op, onder welke twee

(*) Van hoeveel belang is het toch, den geboet hebbenden misdadiger aan eene eerlijke kostwinning te helpen, opdat hij zich door gebrek niet *genoodzaakt* zie, andermaal een misdadiger te worden! En welk eene medewerking verdienen de pogingen, ook in ons Vaderland daartoe aangewend! — *Vert.*

moordenaars en de overigen allen beruchte dieven en booswichten waren. Men bespotte mij, wanneer ik van God sprak, en dwong mij, schandelijke lastering van den Verlosser aan te hooren. Men zong mij ontuchtige liederen voor, die ik in het begin niet zonder walging en ontzetting hoorde, maar die nog niets waren bij hetgeen ik hier zag. Geen dag ging er om, zonder dat een misdadige levensloop verhaald of booze aanslag gesmeed werd. In het begin ontweek ik dit volk, en onttrok mij, zoo veel mogelijk, aan hunne gesprekken; maar ik gevoelde toch behoefte aan eenig gezelschap, en mijne barbaarsche wachters hadden mij ook mijnen hond afgenomen. Het werk was hard, mijn ligchaam krank; ik behoefde bijstand en, zal ik het opregt zeggen, beklag; en dit wilde ik voor het weinigje geweten, dat mij nog overgebleven was, koopen. Zoo gewende ik mij eindelijk aan het afschuwelijkste, en in het laatste vierendeeljaars had ik mijne leermeesters overtroffen!

„ Van nu af dorstte ik naar den dag mijner vrijheid, gelijk ik naar wraak dorstte. Alle menschen hadden mij beleedigd; want — allen waren beter en gelukkiger dan ik. Ik beschouwde mijzelven als een' martelaar van het natuurlijke regt der vrijheid en als een slagtoffer der wetten. Tandenknersend zag ik, in ketenen geklonken, in de verte de zon opkomen; een ruim uitzigt is eene dubbele hel voor eenen gevangenen. De vrije wind, die door de luchtgaten van mijnen kerker speelde, de zwaluw, die zich op de ijzeren staven van mijne traliën nederzette, schenen mij toe, met mijne gevangenis te spotten, en maakten mij deze nog ondragelijker. Toen zwoer ik eenen onverzoenlijken haat aan alles, wat *mensch* heet, en ik heb die gelofte gehouden!

Zoodra ik mij in vrijheid gesteld zag, was mijne eerste gedachte mijne vaderstad. Zoo weinig daar voor mijn toekomstig onderhoud te hopen viel, zoo veel beloofde zich daar mijn dorst naar wraak. Mijn hart klopte heviger, toen ik den kerktoren van verre boven het hout zag uitsteken. Het was niet meer blijdschap, zoo als vroeger. Neen! de herinnering aan alle ongemakken en vervolgingen, die ik daar eens ondervonden had, wekte mij verschrikkelijk als uit den doodslaap: alle wonden begonnen weder te bloeden; alle likteekenen gingen weder open. Ik verdubbelde mijne schreden; want het denkbeeld, mijnen vijanden door mijne onverwachte verschijning schrik aan te jagen, verkwikte mij, en

ik streefde thans evenzeer naar vernedering, als ik vroeger daarvoor gesidderd had: alles, wat mijnen haat tegen de menschen voedsel kon geven, was mij welkom geworden.

„ Toen ik midden op de markt stond, luidden de klokken tot de Vesper en ging het volk naar de kerk. Spoedig herkende men mij, en ieder, die mij ontmoette, trad ijlings terug. Altijd had ik kleine kinderen zeer lief gehad, en ook nu gaf ik onwillekeurig eenen knaap, die voorbij mij heen huppelde, eenig kleingeld. De knaap zag mij een oogenblik strak aan, en wierp mij het geld voor de voeten. Indien mijn bloed slechts een weinig rustiger geweest ware, zou ik mij herinnerd hebben, dat mijn ongeschoren baard mij nog hetzelfde akelige uitzigt gaf, als toen ik uit de vesting kwam; — maar mijne wrevelmoedigheid zegepraalde over mijne rede. Tranen van woede, zoo als ik ze nog nooit geweend had, vloeiden langs mijne wangen!

„ De knaap weet niet, wie ik ben, noch vanwaar ik kom," zeide ik half luid in mijzelven, „ en toch schuwt hij mij, als een vreeselijk dier. Is dan mijn voorhoofd geteekend, of heb ik opgehouden naar een mensch te gelijken, omdat ik gevoel, *niemand* meer te kunnen beminnen?" De verachting van dezen knaap griefde mij dieper, dan de drie jaren gevangenis; want *hem* had ik nog wèl gedaan, en kon hem althans van geenen haat tegen mij verdenken.

„ Ik zette mij op eene stoep, tegenover de kerk. Wat ik eigenlijk wilde, weet ik niet; doch dit weet ik, dat ik met verbittering opstond, toen van alle mij bekende voorbijgangers niet één enkele mij met eenen groet verwaardigde. Onwillekeurig verliet ik mijne zitplaats, om eene herberg op te zoeken. Toen ik den hoek eener straat omsloeg, liep ik tegen HANSJE. „ WOLF!" riep zij luid, en maakte eene beweging, om mij te omhelzen; „ gij weder hier, lieve „ WOLF? Goddank, dat gij terug zijt!" Honger en ellende spraken uit haar voorkomen; eene schandelijke ziekte uit haar gelaat; haar aanblik toonde het verworpenste schepsel. Terstond vermoedde ik, wat hier moest hebben plaats gehad; eenige vorstelijke Dragonders, die mij pas ontmoet waren, deden mij begrijpen, dat er bezetting in het stadje lag. „ Soldatenslet!" riep ik, en keerde haar den rug toe. Het deed mij goed, dat nog een wezen beneden mij stond! Ik had haar nooit eigenlijk bemind; mijne liefde was louter zinnelijk geweest.

„ Mijne moeder was dood. Ons kleine huisje was door schuldeisschers genaast. Ik had niemand en niets meer. De gansche wereld ontvlood mij, als ware ik vergiftig; maar ik was der schaamte ontwassen. Vroeger had ik mij aan het gezigt der menschen onttrokken, omdat het mij ondragelijk was, veracht te worden. Thans bekommerde ik mij deswege niet het minste; want ik had niets te verliezen en niets te bewaren. Goede eigenschappen had ik niet ééne meer noodig; want men verwachtte geene meer van mij.

„ De geheele wereld stond voor mij open, en ik zou misschien in een vreemd oord voor een eerlijk man hebben kunnen doorgaan; maar het ontbrak mij aan moed, om dit ook zelfs te *schijnen*. Vertwijfeling en schande hadden mij zoo verre gebragt. Het laatste, wat mij overschoot, was, de eer te leeren ontberen, daar ik er toch geene aanspraak meer op maken kon. Indien mijne ijdelheid en mijn hoogmoed mijne vernedering overleefd hadden, zou ik mijzelven om het leven hebben moeten brengen.

„ Wat ik nu eigenlijk beginnen zou, was mij nog onbekend. Zooveel herinner ik mij nog donker, dat ik een booswicht *wilde* wezen. Ik wilde mijn lot verdienen. Ik nam het besluit, de wetten te schenden, juist omdat ik dezelve als weldaden voor het menschdom beschouwde; te voren had ik uit ligtzinnigheid misdreven, nu deed ik het uit vrije keuze en tot mijn vermaak.

„ Mijn eerste werk was, het schieten van wild voort te zetten. Het jagen was mij meer en meer tot een' hartstogt geworden, en ik moest, behalve dat, ook leven en kende niets anders. Maar dit was het niet alleen: het denkbeeld kittelde mij, het vorstelijke verbod te schenden, en mijnen landsheer, zooveel mogelijk, te benadeelen. Gevat te worden, daarvoor vreesde ik niet meer; want ik had nu eenen kogel gereed voor hem, die mij betrapte, en ik wist, dat mijn schot zijnen man niet miste. Ik liet al het wild, dat ik nederschoot, liggen, en maakte alleen zooveel over de grenzen te gelde, als ik noodig had om armoedig te leven en kruid en lood te bekomen. Mijne strooperijen werden ruchtbaar; maar op mij viel geene verdenking meer. Mijn naam was vergeten.

„ Zoo leefde ik eenige maanden. Op eenen morgen had ik, naar gewoonte, het bosch doorkruist, om het spoor van een hert te vervolgen. Twee uren had ik mij te vergeefs

vermoeid, en ik begon mijnen buit reeds verloren te achten, toen ik het dier op eenmaal op den afstand van een schot ontdekte. Juist wilde ik aanleggen en schieten, toen mij plotselijk het gezigt van eenen hoed verschrikte, die weinige treden van mij af op den grond lag. Ik zag naauwkeuriger, en herkende den jager ROBERT, die achter den dikken stam van eenen eik op hetzelfde wild aanleide, waarvoor mijn schot bestemd was. Eene doodelijke huivering joeg bij dit gezigt door mijne leden. Juist deze was de mensch, dien ik onder allen het vreeselijkste haatte, en deze was nu in de magt van mijn' kogel. Op dit oogenblik was het mij, alsof ik de geheele wereld met dit ééne schot kon treffen, en de haat mijns geheelen levens zich vereenigde in den top van den vinger, waarmede ik den doodelijken haan zou overhalen. Eene onzigtbare, vreeselijke hand zweefde boven mij; de uurwijzer van mijn lot teekende onherroepelijk dit ontzettend oogenblik. Mijn arm sidderde, toen ik langs mijn geweer heen mikte — mijne tanden klepperden, als in eene hevige koorts, en de adem hoopte zich tot stikkens toe in mijne longen op. Eene minuut lang bleef de loop van mijn geweer onzeker, nu op het hert, dan op den man gevestigd — eene minuut — nog eene — nog eene derde. Wraakzucht en geweten kampten hevig en heviger; eindelijk overwon de wraakzucht, en de jager lag dood op den grond.

„ Mijn geweer viel met het schot neder.... „ Moorde- „ naar!..." stamelde ik langzaam — het woud was zoo stil als een kerkhof — ik hoorde duidelijk, dat ik moordenaar zeide. Lang stond ik sprakeloos voor den verslagenen. Een luid lagchen gaf mij eindelijk lucht. „ Zult gij nu uwen „ mond houden, vriend?" zeide ik, en trad stoutmoedig toe, terwijl ik den vermoorden omkeerde. Zijne oogen stonden wijd opgesperd. Ik werd ernstig, en zweeg plotseling weder stil. Een zeldzaam gevoel overmande mij.

„ Tot hiertoe had ik op rekening van mijne schande misdaan; nu was er iets gebeurd, waarvoor ik nog niet geboet had. Een uur geleden zou mij niemand hebben kunnen overtuigen, dat er nog grooter misdadiger, dan ik, onder de zon ware: nu begon ik te gelooven, dat mijn toestand vóór een uur, in vergelijking van nu, zeer benijdenswaardig was.

„ Aan Gods oordeel dacht ik niet, — maar wel verward, ik weet niet hoe? aan strop en zwaard, en de herinnering

viel mij in aan eene kindermoordenares, die ik als schooljongen mede had zien ter dood brengen. Verschrikkelijk was voor mij de gedachte, dat van nu af mijn leven verbeurd was. Meer weet ik van dien toestand niet te zeggen. Ik wenschte wel, dat mijn vijand slechts weder leefde. Ik deed mijzelven geweld aan, om mij levendig al het kwaad te herinneren, dat mij de verslagene in zijn leven gedaan had; maar, zonderling! mijn geheugen was als dood. Ik kon mij niets, niet het geringste te binnen brengen van alles, dat mij vóór een kwartier uurs zoo woedend had gemaakt, en ik begreep volstrekt niet, hoe ik tot dezen moord gekomen was.

„ Nog altijd stond ik voor het lijk. Het klappen van eene zweep, en het gekraak van vrachtwagens, die door het bosch reden, bragt mij tot mijzelven. De daad was slechts eenige roeden van den grooten weg volvoerd. Ik moest aan mijne veiligheid denken.

„ Onwillekeurig vlood ik dieper het bosch in. Onderweg bedacht ik, dat de verslagene een horologie bezeten had. Om de grenzen te bereiken, had ik geld noodig — en toch ontbrak mij de moed, om terug te keeren. Nu verschrikte mij de gedachte aan Gods alomtegenwoordigheid. Ik sidderde, maar verzamelde al mijnen moed; ik had besloten, het tegen de gansche hel op te nemen, en keerde terug naar de plaats, waar de moord gepleegd was. Ik vond, wat ik verwacht had, en in eene groene beurs nog ruim een' daalder aan geld. Op het oogenblik, dat ik het een en ander bij mij wilde steken, stond ik eensklaps stil, en wankelde. Het was geene opwelling van schaamte, ook geene vrees, om mijne misdaad door plundering te vergrooten. Een zekere hoogmoed was het, geloof ik. Althans ik wierp het horologie weg, en nam van het geld slechts de helft. „ Gij moet," zeide ik tot mijzelven, „ u gedragen als een persoonlijke vijand van dien dáár, en niet als een roover."

„ Nu vloog ik het woud in. Ik wist, dat het zich vier *Duitsche* mijlen noordwaarts uitstrekte, en daar aan de grenzen van het land eindigde. Ademloos liep ik tot hoog op den middag. De drift mijner vlugt had mijnen gewetensangst eenigzins doen zwijgen; maar deze keerde te verschrikkelijker terug, naarmate mijne krachten verminderden. Duizend vreeselijke beelden vertoonden zich. Mijne borst werd als met priemen doorstoken. Ik had nu keuze tusschen een

leven vol rusteloozen angst en — een' zelfmoord. Tot het laatste had ik den moed niet, en ik beefde toch voor het denkbeeld, te blijven leven. Dobberende tusschen de *zekere* verschrikkingen des levens en de *onzekere* der eeuwigheid, even ongeschikt om te leven als om te sterven, bragt ik het zesde uur van mijne vlugt door; een uur vol wroegingen, schrik, knaging, zoo als niemand ondervond, en waarvan niet het duizendste deel der gruwzaamheid onder woorden kan gebragt worden.

(Het vervolg en slot hierna.)

EEN VUURWERK, VOORSTELLENDE DEN VESUVIUS, IN HET PARK TE AMSTERDAM, IN DE KERMIS VAN 1834.

Wie de Kermis regt wil vieren,
Breng' niet meer dan dertig jaar,
En, bij 't nachtlijk ommezwieren,
Toch geen wijsbegeerte daar!
'k Ben geen stroeve zedepreker;
'k Gun aan ieder zijn pleizier;
Maar ik acht het wis en zeker,
Ééns ook walgt hem dat getier;
Ééns zegt hem de koele rede,
Naar het overoud bescheid:
„ IJdelheid der ijdelheden!
„ Alles, alles ijdelheid!" —
Gunt mij, dat ik moog' beschrijven
D' indruk, dien op mijn gemoed
't Vuurwerk heeft doen achterblijven,
Met zoo groot gejuich begroet! —
Duizend, nog eens duizend menschen
Vond ik in het Park bijeen;
Al hun hopen, al hun wenschen
Draaide om 't eigenste aspunt heen.
Vruchtloos poogde Toonkunst heden
Hen te boeijen door haar magt;
't Oor bleef doof voor hare beden,
't Hart voor hare tooverkracht.
Nu door klappen, dan door stampen
Gaf het ongeduld zich lucht,

Tot het schijnsel van de lampen
Trilde van het woest gerucht.
Eindlijk werd het sein gegeven;
De eerste vuurpijl rees omhoog:
Nu werd alles geest en leven;
Aller ziel en zin werd oog!
Zwermers sisten, vlammen stegen,
Klappers sloegen keer op keer,
En een stage vonkenregen
Daalde op al den volke neêr.
Leed ook menig lieve schoone
Schade aan lint of gaas of kant;
Stond ook menige Amazone
Als in lichtelaaijen brand:
Kindervreugd laat zich niet storen
Door een luttel averij;
Mag 't Sint Maartensvuurtje gloren,
't Kinderhart slaat even blij! —
Maar nog hooger moet het klimmen;
Oog en oor zijn nog niet zat:
Ziet ge daar die planken glimmen,
Bont beschilderd — neen! beklad?
De eene zal de Baai vertoonen;
De and're Napels, aan haar' boord,
En de derde en vierde kroonen
Alles waardig, op mijn woord!
Een Vesuviusje rijst er,
Wel en smerig, naar omhoog;
Wie 't aanschouwt, hij beeft, ja ijst er
Van, ... zoo als de kladder loog!
Een, twee, drie, daar smookt de krater,
Schiet op ééns zijn vlammen uit,
Braakt zijn lava, met geklater,
Dat er ons het oor van tuit!
Eindlijk rolt een plankje neder,
('t Is de krater, die verzinkt!)
En een kruiddamp brengt ons weder
Tot onszelv', die verwig stinkt! ....
En het zijn volwassen menschen,
Die naar zulk een poppenspel
Vurig haken, driftig wenschen,
Als de zuig'ling naar een bel!
Of verlangt men parodiën
Op Gods magt en majesteit,
Waar wij handen vouwen, knieën
Buigen voor de Almogendheid?
'k Sloeg, te midden van al 't joelen,
De oogen naar den hemelboog,
En de bron van 't rein gevoelen
Hief mij ziel en zin omhoog:

'k Zag de ſtarren, die daar praalden,
  En den Melkweg met zijn' ſtoet,
En de ſtarren, die daar dwaalden,
  En d'Orion met zijn' gloed;
'k Zag de Maan in ſtillen luister
  Prijken met haar' zilverglans,
En 't Egyptisch licht werd duister,
  Bij dien ſchitterenden trans!
'k Sloeg den blik weêr om mij henen,
  En kwam met mijzelv' in ſtrijd,
Of ik lagchen moest, dan weenen,
  Om de wuſtheid van den tijd.
Honderden uit Amſtels wallen
  Staarden op het kunſtig vuur;
Ach! ligt zag geen van die allen
  Op naar 't heerlijkst der Natuur; —
Der Natuur, die te elken ſtonde
  Ons haar ſchouwſpel *gratis* ſchenkt;
Die, door wond'ren in het ronde,
  Ons op haren Schepper wenkt; —
Der Natuur, die 't menschlijk harte
  Opent voor milddadigheid,
's Naasten leed en eigen ſmarte
  Lafenis en troost bereidt.
Maar het ſpillen van een weelde,
  Die vervliegt in 't ruim der lucht,
En de grover zinnen ſtreelde,
  Droogt geen traan, verhoort geen zucht.
Menig hongerige en naakte
  Werd gekleed, gedrenkt, gevoed,
Zoo de geestdrift, die hier blaakte,
  Door de Liefde werd geboet.
Door de Liefde.... 'k Mag niet rigten;
  Neen, mijn Broeders in den Heer!
'k Wil gelooven, dat ge uw pligten
  Kent, betracht naar Jezus' leer.
Neen! gij kunt het niet verdragen,
  Bij den jubel om u heen,
Dat één arme u aan zou klagen:
  „ God! hij juicht, terwijl ik ween!"
Neen! het denkbeeld doet u gruwen,
  Dat hij zegt, bij de ijd'le klucht:
„ Zie, daar vliegt, in 't vonken ſpuwen,
  „ 't Brood der armen in de lucht!" —
Wél hem, die het weldoen paarde
  Aan onſchuldig vreugdgenot!
't Eene boeitje hem aan de aarde,
  't And're brengt hem weêr tot God.

No. X. *Mengelw.* bl. 524. reg. 4 v. o. leze men: [illegible].
—— bl. 526. reg. 21: *'t Is waar.*

MENGELWERK.

VERHANDELING

OVER

DE NIEUW-GRIEKSCHE LETTERKUNDE.

Door

Mr. A. F. SIFFLÉ. (*)

Onder de beroemdste volken der Oudheid behoorden voorzeker de *Grieken*. Niet alleen aan schitterende wapenfeiten, maar tevens, en vooral, aan hunne hooge mate van geestbeschaving, aan de levendigheid van hun vernuft, de fijnheid van hunnen smaak, de diepte van hun gevoel, en de meesterstukken, die zij in elk vak der fraaije kunsten en letteren te voorschijn bragten, hebben zij die ongemeene vermaardheid te danken. Met belangstelling overpeinst men steeds hunne lotgevallen, en men doet dit met nog hartelijker deelneming, als men in hen niet slechts de vaders en bewaarders, maar ook de herstellers van de beoefening der klassische Letterkunde aanschouwt, die door hen in het Westen, na den nacht der Middeleeuwen, uit den slaap is opgewekt, om de moeder te worden van zoo vele telgen, als er talen in *Europa* worden gesproken. Of zou men niet de Letterkunde van elk der hedendaagsche beschaafde volken als eenen tak van den *Griekschen* wortelstam mogen aanmerken? Was het niet de herleefde beoefening der klassische Letterkunde, die aanleiding gaf tot het ontstaan, of althans tot de vorming, van die der tegenwoordige natiën? Ieder, die slechts eenigzins met de ge-

(*) Voorgedragen in het Perpetueel Committé van het *Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* te *Middelburg*, den 7 van Wintermaand 1836.

ſchiedenis van het herſtel der Letteren in *Europa* bekend is; ieder, die ſlechts de onderſcheidene ſoorten van dichtkunst en welſprekendheid weet op te ſommen, en nagaat, hoe men, bij de onderſcheidene behandeling van elk vak dier kunſten, de meesterſtukken der Oudheid zich ten voorbeeld heeft geſteld, zal ook toeſtemmen, dat overal in *Europa* de Letterkunde, overeenkomſtig den verſchillenden aard van tijd en plaats, ſlechts eene wijziging van die der *Grieken* is. Het is waar, de Latijnſche taal was ſteeds, en is nog tegenwoordig, algemeener bekend; maar de Latijnſche Letterkunde zelve is ſlechts eene dochter van de *Griekſche*, en in *Griekenland* ontwelt de éénige oorſpronkelijke bron der Westerſche beſchaving.

Dat volk der Oudheid, die beroemde *Griekſche* natie, hoe lang zij onderdrukt zij geweest, en hoe verre zij ook moge ontaard zijn, beſtaat nog. Die taal, hoe vermengd en verbasterd, wordt in haar vaderland nog geſproken; zij wordt er zelfs gezuiverd en herſteld. De Letterkunde van dat volk heeft hare dagen van verkwijning en uitleving gehad, maar nooit heeft het uur van haren dood geſlagen; en, hoe veranderd in tooi en trekken, nog leeft en ademt zij, ja ſtreeft reeds een tijdperk van nieuwen bloei te gemoet, en is het, niet zonder geluk, aanvankelijk ingetreden.

Niet weinigen uwer, M. H., zijn met de oudere Letterkunde der *Grieken* overvloedig en grondig bekend. Het is ook niet dáárover, dat ik alhier het woord meen te voeren; maar het zij mij vergund, een *Overzigt* te geven *van de Geſchiedenis der nieuwere Griekſche Letterkunde.* Ik zal dit doen, deels naar leiding van het daarover handelende werk van JACOVAKY RIZO NEROULOS, (*) een' der beste Schrijvers van het he-

(*) *Geſchiedenis der nieuwere Griekſche Letterkunde. Door* JACOVAKY RIZO NEROULOS, *Oud-eerſten Minister der Griekſche Hospodars van Walachije en Moldavië.* Naar de tweede verbeterde en vermeerderde uitgave, uit het *Fransch*

dendaagsche *Griekenland*. Hij werd in 1778 te *Konstantinopel* geboren, uit een geslacht, dat in staat- en letterkunde zich gelijkelijk onderscheidde.

Nadat zijn Oom SAMUEL, Aartsbisschop van *Ephesus*, zijne opvoeding verzorgd had, en hij voorts het onderwijs van DANIËL PHILIPPIDES in de zedelijke Wijsbegeerte, en van den Abt DE LA FONTAINE in de Wiskunde, had genoten, was hij, sedert zijn twintigste jaar, in de aanzienlijkste betrekkingen bij de *Grieksche Hospodars* van *Walachije* en *Moldavië* werkzaam. Zijne ledige uren wijdde hij aan de beoefening der *Fransche* Letterkunde en de volmaking zijner kennis in de Oostersche talen.

Na den mislukten inval van zijnen bloedverwant, Vorst YPSILANTY, in *Moldavië*, ten jare 1821, waarover RIZO, als ooggetuige, in het Grieksch *Geschiedkundige Fragmenten* heeft uitgegeven, die in 1822 te *Moskou* gedrukt zijn, week hij met den *Hospodar* SOUTZO naar *Odessa*, en vertrok eerst in 1823 naar *Griekenland*, zijne oudste zonen medenemende, die hij tot den krijgsstand bestemde. (*)

In *Griekenland*, waar hij, na velerlei omzwervingen, eerst op het einde van 1826, of nog later, aankwam, heeft hij zijne staatkundige loopbaan met luister weder opgevat; doch het werk, dat mij voornamelijk de stof tot de voor te dragene Verhandeling leveren zal, is opgesteld te *Geneve*, waar hij, in 1826, over hetzelfde onderwerp openbare lessen gaf, welker hoofdinhoud door hem en zijnen vriend BÉTANT, onder den titel van *Cours de Littérature Grecque moderne, donné à Ge-*

---

vertaald en met eenige aanteekeningen voorzien, door J. J. DE GELDER, *Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doctor*. Te *'s Gravenhage* en *Amsterdam* bij DE GEBROEDERS VAN CLEEF, 1829. Des Schrijvers naam wordt gespeld: Ἰακωβάκης Ῥίζος ὁ Νερουλλῆς.

(*) Voorrede van den *Franschen* uitgever voor gemelde werk, bl. 16–20.

nève, *par* JACOVAKY RIZO NEROULOS, *publié par* JEAN HUMBERT, is zamengetrokken.

Ten einde nu bij het beloofde *overzigt* met orde te werk te gaan, zal ik, naar het voorbeeld van RIZO, *eerst*, in korte trekken, het verval der oudere *Griekſche* Letterkunde trachten te malen; *daarna* het ontſtaan en de ontwikkeling der nieuwere ſchetſen, tot aan den tijd, dat de *Grieken* het juk der *Turken* begonnen af te ſchudden; om *eindelijk* een' blik op de verſchillende ſoorten der voortbrengſelen van die Letterkunde te werpen.

I. RIZO vindt het aanvankelijk verval der *Griekſche* Letteren reeds kort na den *Peloponneſiſchen* Oorlog; maar de alleenheerſching van ALEXANDER DEN GROOTEN, de onderlinge krijg zijner opvolgers, en vooral de dwingelandij van *Rome*, bragten achtervolgens aan de *Griekſche* Letterkunde doodelijke ſlagen toe. — De ſchool van *Alexandrië* vormde, met uitzondering van THEOCRITUS, MENANDER en APOLLONIUS van *Rhodus*, naar het oordeel van RIZO, niet dan dichters welke zich aan letterdieverij ſchuldig maakten, niet dan ſmakelooze taalkundigen, dorre uitleggers en redenaars, rijk in onverſtaanbare, afgetrokkene denkbeelden. Bedelende Sophisten, geleerde kwakzalvers, en wijsgeeren zonder wezenlijke kundigheden, overſtroomden *Rome*, *Alexandrië*, *Syrië* en *Griekenland*. Nu en dan verſchenen er eenige vernuften, die boven hunne eeuw verheven waren; maar mannen, als POLYBIUS, DIONYSIUS van *Halicarnasſus*, ARRIANUS, DIODORUS van *Sicilië*, LUCIANUS, STRABO, PLUTARCHUS en PAUSANIAS, geleken ſlechts den tuinlieden, welke, door middel van eenen waterbak, eenen kleinen grond begieten; maar niet, als de regen, onmetelijke vlakten bevochtigen en vruchtbaar maken.

Eindelijk werd de zetel des *Romeinſchen* Rijks naar *Byzantium* verplaatst. Verpligt tot het vergeten van zijnen oorſprong, verwisſelde het zijnen naam met dien

van *Konstantinopel.* In dat *nieuwe Rome*, gelijk men het ook veelal noemde, waren de titels van alle waardigheden en de regtsgeleerde benamingen *Latijnsche* woorden, en het *Grieksch* geraakte al verder in verval.

Maar de Oostersche Kerk, steeds vrij, steeds verheven boven staatkundige wisselvalligheden, bewaarde de oorspronkelijke taal der heilige Evangeliën. Zij bragt BASILIUS, GREGORIUS, CYRILLUS en CHRYSOSTOMUS voort. Deze spraken de taal der oude *Grieksche* Schrijvers, en die taal hernam op den kansel hare zuiverheid en kracht. Doch de kerktwisten vermenigvuldigden. Men wederlegde elkander openlijk in de bedehuizen, en het volk, dat niets verstond van die onophoudelijke scherpzinnigheden, kon weinig nut meer uit die leerredenen trekken. Dit was eene nieuwe oorzaak van verval der Letterkunde. Daar kwam nog bij de toevloed van vreemdelingen te *Konstantinopel.* In die groote stad sprak men alle soorten van vreemde tongvallen, die aan het Grieksch de zuiverheid al meerder en meerder ontnamen. — Keizer JUSTINIANUS zocht weldra de grenzen des Rijks, door het opwerpen van talrijke sterkten, te verzekeren; doch dit veroorzaakte zoo vele uitgaven, dat hij dezelve door nieuwe middelen zocht goed te maken. Hij eigende zich, zegt RIZO, de geldmiddelen van alle scholen des Rijks toe. Dit was een doodelijke slag voor wetenschappen en kunsten. De meeste scholen werden gesloten.

Maar nog vreeselijker rampspoed trof de *Grieksche* Letterkunde van de hand der *Kruisvaarders.* Met hen drongen zich alle Westersche tongvallen met geweld in *Griekenland*, en eene menigte vreemde woorden verkreeg het burgerregt. Klein is het getal der Schrijvers van wezenlijke verdiensten, gedurende dat ongelukkige tijdperk. De geleerde Vorstin ANNA COMNENA maakt als 't ware eene uitzondering. Aan de *Byzantijnsche Kronijkschrijvers* evenwel, hoe gebrekkig zij overigens de pen wisten te voeren, heeft men het behoud van de schriften der Ouden te danken. — Eindelijk viel, ten

jare 1453, *Konstantinopel* den *Turken* in handen. Verscheidene *Grieksche* geleerden, door het gunstig onthaal der Christenvorsten uitgelokt, verlieten hun overheerd vaderland, en vestigden zich in *Europa*, om aldaar het Grieksch te onderwijzen. EMMANUEL en JOANNES CHRYSOLARAS, THEODORUS GAZA, GREGORIUS TRAPEZUNTIUS, ARGYROPOULO en BESSARION bevonden zich onder hen, en wakkerden, in het Westen, den pas ontluikenden smaak voor de oude Letterkunde aan. De eerste leerstoel der *Grieksche* Letteren was reeds tegen het midden der veertiende eeuw, en dus nog vóór den val van *Konstantinopel*, te *Florence* gevestigd, en in het eerst aan geborene *Grieken* toebetrouwd; bijgevolg was het alleen hunne *eigene* uitspraak, welke zij onderwezen. Deze werd tot aan het begin der zestiende eeuw gevolgd, toen (volgens hetgeen deszelfs leerling VOSSIUS verhaalt) de geleerde ERASMUS, door valsche opgaven omtrent de ware *Grieksche* uitspraak misleid, in allerijl eene zamenspraak over dat onderwerp uitgaf. Hij ontwikkelde daarin dat stelsel van uitspraak, waarvan men zich nog algemeen in *Europa* bedient, en slaagde in hetzelve te doen aannemen. RISO zegt (*): „Letterkundigen, vrij van schoolsche vooroordeelen, hebben „de oudheid van onze (d. i. van der *Grieken*) uitspraak „erkend. Inderdaad is ons dezelve van vader tot zoon „overgebragt, door eene onafgebrokene opvolging van „onderwijzers en schoolmeesters, en door het Liturgisch gebruik der Heilige Boeken in onze kerken, „welke nooit gesloten zijn geweest, zelfs niet in het „drukkende tijdstip van de dwingelandij der *Muzelmannen*. Desniettegenstaande behoudt men in *Europa* het „stelsel van ERASMUS, uit vooringenomenheid, gewoonte, en dewijl hij de beginselen van eene moeijelijke studie een weinig vereenvoudigde. . . . Dat de „ligte overgangen in den toon der stem, door de lang-

(*) Het aangehaalde werk, aanteekening op bl. 24 en 25.

„ durigheid der eeuwen, verdwenen zijn; dat het uit-
„ fpreken der ademteekens, het verdubbeld geluid der
„ zamengeftelde letters, het toonkunftig gebruik van
„ korte en lange lettergrepen allengskens zijn verloren
„ geraakt, als zijnde wijzigingen, welke alleen door een
„ zeer fijn gehoor kunnen onderfcheiden worden; in dit
„ alles is niets vreemds, omdat het ftoffelijke der taal
„ aanmerkelijk veranderd is: maar dat klanken, oor-
„ fpronkelijk geheel verfchillende, in één en hetzelfde
„ geluid zouden zijn zamengefmolten, dat fchijnt mij
„ toe moeijelijk te zijn om te verklaren, en onmogelijk
„ om te bewijzen. — Het ftoffelijke nu der veranderin-
„ gen in de taal (*) bepaalt zich tot de aanneming van
„ eenige woorden, voornamelijk uit de *Turkfche* en *Ita-*
„ *liaanfche* talen; tot zekere vormen van naam- en
„ werkwoorden, door een langdurig gebruik zoo gewij-
„ zigd; om kort te gaan, tot eenige beteekenisfen, wel-
„ ke de oude woorden ontvangen hebben. De taal heeft
„ de hoedanigheid en den gloed der nieuwere talen aan-
„ genomen, zonder evenwel iets te verliezen van hare
„ aloude buigzaamheid, rijkdom en verfcheidenheid."

Indien ik RIZO wel begrijp, dan zou het, naar *zijne* meening, met het oudere en nieuwere Grieksch als met het oudere en nieuwere Nederlandsch gelegen zijn. Ook *onze* taal was vloeijend, zuiver en regelmatig, in den tijd van MAERLANT en MELIS STOKE. Zij verbasterde onder de heerfchappij der Vorften uit het *Bourgondifche*, *Beijerfche* en *Oostenrijkfche* Huis. Tot heden toe heeft zij niet alle bij haar ingeflopene vreemde woorden en fpreekwijzen kunnen verbannen. Zelfs de uitfpraak heeft eenige verandering ondergaan. Maar al die wijzigingen zijn niet van dat belang, dat men onze tegenwoordige taal als eene *andere*, eene volftrekt *nieuwe* taal zou mogen befchouwen. Het onderfcheid is niet als tusfchen het *Latijn* en het *Italiaansch*. Het verfchil is alleen gelegen in die trapswijze en ongevoelige

(*) Zie hetzelfde werk, bl. 26 in den tekst.

verandering, waaraan elke levende taal onderhevig is. — Dit is de Geschiedenis van het *Nederlandsch*. Zij is het, volgens RIZO en alle *Grieken*, ook van het *Grieksch*.

Wij hebben tot dusverre het verval van die Taal en hare Letterkunde nagespoord. Dat wij thans overgaan tot de beschouwing van beider herrijzenis, in eenigzins gewijzigden vorm.

II. Wat het ontstaan en de ontwikkeling der nieuwere *Grieksche* Letterkunde betreft, RIZO verdeelt zijne beschouwing daarvan in *drie* tijdperken: het *eerste*, van 1700 tot 1750; het *tweede*, van 1750 tot 1800; het *derde*, van 1800 tot op onzen tijd.

Het *eerste* tijdperk bevat den dageraad der *Nieuw-Grieksche* Letterkunde. — De *Turksche* regering had den *Grieken*, kort vóór dat tijdperk, belangrijke voorregten toegestaan, daar zij niet alleen de Tolken, maar ook de Vorsten van *Moldavië* en *Walachije* uit hen verkoos. Onder de bescherming dier Vorsten begonnen de Letteren te herleven, de scholen zich te verheffen, en de kundigheden verspreid te worden. — In dat eerste tijdperk legde men zich voornamelijk op de beoefening van het *oude* Grieksch toe.

Intusschen zou in dat eerste tijdperk dat alles niet zijn beproefd, indien in het voorgevallene tusschen 1453 en 1700 de kiem eener betere geestontwikkeling niet reeds gelegen had. Na de verovering van *Konstantinopel*, was GENNADIUS, door MAHOMET II, tot *Patriarch* of hoofd der *Grieksche* Geestelijkheid verkozen. Aan GENNADIUS en zijne opvolgers werden door de Sultans onderscheidene voorregten en uitgebreide magt geschonken. De Patriarchen bedienden zich daarvan, op het voetspoor van gezegden GENNADIUS, onder anderen tot het stichten van *Grieksche* hoofdscholen; en alzoo waren, tusschen de verovering van *Konstantinopel* in 1453 en het einde der zeventiende eeuw, behalve de oude school bij de Patriarchale hoofdkerk, andere scholen gesticht op den berg *Athos*, te *Janina*, te *Smyrna*, te *Pathmos*, te *Corfu* en te *Larissa*. Men

onderwees er het *oude* Grieksch, de Redekunst van APHTHONIUS, de Godgeleerdheid van JOHANNES DAMASCENUS, de Beginselen van EUCLIDES, benevens de Rede- en Natuurkunde van BLEMMIDES. Van tijd tot tijd verschenen er uitmuntende mannen, als een CYRILLUS LUCARIS en CALLINICHUS, Patriarchen van *Konstantinopel;* CORYDALÉUS van *Athene;* CHRYSANTHES NOTARA; ZYGOMALAS; DOSITHEUS, Patriarch van *Jeruzalem;* GERASIMUS van *Candia;* CARYOPHYLLUS; SEBASTOS, BASILIUS van *Smyrna;* PHILARETHES van *Athene;* de Aartsbisschop METROPHANES, en DEMETRIUS CANTEMIR.

Men zal welligt vragen: werden de *Grieken* dan niet belemmerd in het stichten van hoogere en lagere scholen? Het antwoord is: de lagere scholen werden gehouden in de voorportalen der kerken; de hoogere scholen droegen den dubbelzinnigen naam van *Verbeteringshuizen.* De Sultan had dus geene kennis van die menigte inrigtingen van hooger en lager onderwijs, en de Landvoogden werden omgekocht.

Evenwel, eerst nadat PANAJÓTAKY, die in *Italie* zijne opleiding ontvangen had, en bedreven was in de geneeskunde en in de oud-Grieksche, Latijnsche, Italiaansche en Oostersche talen, als Tolk bij de verhevene Porte was opgevolgd geworden door zijnen vriend ALEXANDER MAUROCORDATO, geboortig van *Scio,* toen begon de kiem der nieuwe beschaving zich gelukkig te ontwikkelen.

Genoemde MAUROCORDATO had zijne studiën, in de genees- en wiskundige wetenschappen, te *Pavia* en *Padua* volbragt. Naar *Griekenland* teruggekeerd, aanvaardde hij den post van Hoogleeraar in de Fraaije Letteren te *Konstantinopel,* waar hij te gelijkertijd zijne kunst van Geneesheer beoefende, en den Sultan tot Tolk diende. Hij schreef, onder anderen, in de *Grieksche* en *Turksche* talen, eene verhandeling over de toen nog nieuwe ontdekking van den *omloop des bloeds,* en voorts

een aantal geschied- en taalkundige werken. — Onder de leerlingen van MAUROCORDATO telt men beroemde Kanfelredenaars, Bisschoppen, Aartsbisschoppen, Leeraren en Letterkundigen. Hij wist de vergunning te verkrijgen, om, in onderscheidene steden van *Europeesch Turkije* en *Klein-Azië*, scholen te stichten, kocht de werken der klassieke Schrijvers, en begiftigde daarmede de scholen. Vele *Grieken* begonnen nu door *Europa* te reizen, om wetenschappelijke kundigheden op te doen, en, onder geleide van den beroemden BOERHAAVE, de geneeskunde te beoefenen. Het was in dezen tijd, dat men het *hedendaagsche Grieksch*, hetwelk men als een' nieuw ontstanen tongval der algemeene *Grieksche* taal kan aanmerken, begon te beschaven en te zuiveren, zoowel door leerredenen daarin voorgedragen, als door de moeite, welke men zich gaf, om dien tongval, die tegenwoordig de *volkspraak* is, in de raadsvergaderingen der Synode en in de gezellige zamenkomsten, bevallig te spreken.

In het *tweede* tijdperk, zijnen aanvang nemende omstreeks het jaar 1750, met het Patriarchaat van SAMUEL, werd de wetenschappelijke kennis, uit *Europa*, naar *Griekenland* overgebragt. — Genoemde SAMUËL, een hooggeleerd en in de kennis van het oude Grieksch doorkneed man, schreef zijne werken schier altijd in de *Nieuw-Grieksche* taal. Op zijnen raad legden geleerde *Grieken* zich toe op het leveren van vertolkingen der vermaardste werken, die in de hedendaagsche talen van *Europa* het licht hadden gezien. In zijnen tijd bloeiden EUGENIO BULGARIS en NICEPHORUS THEOTOKY, vermaarde mannen, beiden van *Corfu*. Maar weldra trad er iemand op, die den uitgebreidsten invloed op zijne tijdgenooten niet alleen, maar zelfs, nog vele jaren na zijnen dood, op de nakomelingschap heeft uitgeoefend. Ik bedoel den beroemden RIGA, dichter van krijgszangen en vaderlandsche liederen. Nog weergalmen zijne verzen in alle oorden van *Griekenland*; nog zweven zijne toonen op aller lippen. — Langen tijd,

echter, vóór dat RIGA bloeide, had *Griekenland*, na den val van *Konstantinopel* in 1453, reeds zijne dichters gehad. Want, daar die vertraging en versnelling der uitspraak, waardoor lange van korte lettergrepen, onafhankelijk van de plaatsing des klemtoons, of van het *accent*, onderscheiden worden, verloren was geraakt, of althans het gehoor der *Grieken*, even gelijk het onze, niet meer die fijnheid bezat, om de afmeting der verzen van die minder duidelijk uitkomende verscheidenheid te laten afhangen; zoo was door JOHAN TZETZES en KONSTANTIJN MANASSE voor het *oudere*, en door PTOCHOPRODROMUS voor het *nieuwere* Grieksch, eene andere wijze van versafmeting ingevoerd, waarbij men alleenlijk hechtte op de *rhythmische* uitspraak van het vers, en dus, gelijk in al de tegenwoordige talen van *Europa*, de maat der lettergrepen niet door den langeren of korteren duur der vokalen, noch door de opeenstuiting der medeklinkers, onafhankelijk van den klemtoon, maar alleenlijk door de meerdere of mindere stemverheffing voor de zoogenaamd *lange*, en door het gemis van bijkomenden toongalm voor de zoogenaamd *korte* lettergrepen, bepaalde. Die *rhythmische* verzen echter waren *rijmeloos*, even als de *metrische* der Ouden, en even als bij ons b. v. een aantal liederen van BELLAMY en andere dichters. Reeds kort na den val van *Konstantinopel*, in 1453, weergalmden dan die rijmelooze zangen in de holen van den *Olympus*, op de rotsen van den *Pindus*, in de dalen van *Doris*, *Etolië* en *Acarnanië*. Het waren de vrijgeblevene bergbewoners, de zoogenaamde *Klephten*, wier tong die stoute en kunstelooze volkszangen aanhief, welke nog heden in het geheugen der *Grieken* bewaard worden. — In navolging der Westerlingen, en denkelijk door den invloed der *Italianen*, begon men zich echter ook van het *rijm* te bedienen, hetwelk met de *antieke* versmaten, daar *accent* en *quantiteit* telkens met elkander in strijd kwamen, onvereenigbaar was, maar zich zeer wel schikte bij de in zwang geraakte *rhythmische* maatkun-

de. (*) De eerste *berijmde* gedichten waren echter prozaïsch, geesteloos en mat; maar in de eerste helft der achttiende eeuw ontstonden er *berijmde* gedichten, waarin vuur en vinding was. Gunstig onderscheiden zich de Βοςποροµαχία, of *Strijd tusschen de kusten van den Bosporus*, door JANNACAKY TYANITUS van *Konstantinopel*, en de *Spiegel der Vrouwen*, door KONSTANTIJN DAPONTI van *Scopelo*. Doch de lierzanger RIGA, hierboven vermeld, werd weldra de geliefkoosde dichter zijner natie. Na zijnen dood begon men de klassieke Schrijvers, niet alleen om het fraaije, zuivere en krachtige van den stijl, te beoefenen, maar men zocht er ook lessen van staatkunde en vaderlandsliefde uit op te delven. In dien geest onderwezen LAMBROS PHOTIADES van *Janina*, Leeraar der Fraaije Letteren aan de middelbare school van *Bucharest*; NEOPHYTUS DOUKAS, zijn opvolger, uitgever van onderscheidene werken; COMITA, schrijver der *Helleenische Encyclopedie*; MICHAËL CHRESTARY van *Janina*, vertaler in het *Nieuw-Grieksch* van de Staathuishoudkunde van SAY. Voorts DANIËL PHILIPPIDES, geboortig van *Mele*, een vlek aan den voet van den berg *Pelion*, vertaler der Redekunde van CONDILLAC, der Geschiedenis van JUSTINUS, der Natuurkunde van BRISSON, der Scheikunde van FOURCROY en der Sterrekunde van LALANDE, en wijders schrijver eener Geschiedenis van de *Walachijsche*, *Moldavische* en *Bessarabische* Volken, die aan Keizer ALEXANDER is opgedragen. Verder onderwezen in dien smaak GREGORIUS CONSTANDAS, vertolker der Beginselen van Rede-, Bovennatuur- en Zedekunde van den Abt SOAVE, als ook der Algemeene Geschiedenis

(*) Dat de leer van *quantiteit* en *accent* onderscheiden zijn, en het Grieksch naar den accent- of klemtoon behoort te worden uitgesproken, dit blijkt onder anderen uit het voortreffelijke werkje van Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, *De leer der enkele en dubbele Vokaalspelling*. *Rotterdam*, 1836.

van den Abt MILLOT; BENJAMIN van *Mitylene*, een groot natuurkundige, en stichter der Hoogeschool van *Cydonia*; PSALIDAS van *Janina*, Leeraar in de Wijsbegeerte aan de openbare school aldaar, die een discipel was van den beroemden KANT, en de schrijver is van een werk, naar deszelfs stelsel bearbeid, en getiteld: *Het volmaakt geluk, of Grondbeginselen van Godsdienst en Zedekunde.* Niet minderen lof behaalden VARDALACHOS van *Scio*; PROÏUS, Leeraar der Wijsbegeerte te *Couroutzesme*, naderhand Aartsbisschop van *Philadelphia*, in *Klein-Azië*; PLATO, zijn opvolger in den leerstoel der Wijsbegeerte te *Couroutzesme*; STEPHANUS DOUNKAS en anderen, met welke het tweede tijdperk ten einde snelde, om plaats te maken voor het *derde*, dat van volledige ontwikkeling en bloei.

Snelle aanwas, in de beoefening der wetenschappen en wijsbegeerte, had het tweede tijdperk gekenmerkt: de *Grieksche* taal, oneigenlijk *de gemeene* genaamd, was met een groot aantal overzettingen en oorspronkelijke werken verrijkt. Dan, eerst in het derde tijdperk, en dus sedert het begin der tegenwoordige eeuw, ontving dezelve vastgestelde regels en een stelsel van regelmatige volmaking.

NEOPHYTUS DOUKAS ging slechts uit van het beginsel, om de nieuwe taal te verrijken, door in dezelve woorden en vormen weder in te voeren, welke, door de langdurige verbastering der oude *Grieksche* taal, trapswijze veranderd waren, of geheel verloren gegaan. Zoo doende ontstond er een mengsel van geheel oude woorden en verbasterde of platte uitdrukkingen. Ook MELETIUS, THEOTOKY en EUGENIO waren dien weg, in hunne schriften, ingeslagen.

Daarentegen wilde de regtsgeleerde CATARDZY de hulpmiddelen van het onderwijs gemakkelijk maken, door ze naar de bevatting der menigte in te rigten. Hij wilde de *nieuwe* Grieksche taal geschreven hebben gelijk men haar spreekt, zonder eenige verandering te maken,

noch in de beteekenis der woorden, noch in derzelver verscheidenheden, noch in derzelver vormen. DANIËL PHILIPPIDES had, naar dit stelsel, de Redekunde van CONDILLAC en de Sterrekunde van LALANDE vertaald; en, hetgeen van den meesten invloed was, de bevallige lierdichter ATHANASIUS CHRISTOPOULO, die ANACREON van onzen tijd, omhelsde insgelijks de denkbeelden van CATARDZY, en voorzag ze van hechtere grondslagen. Hij vervaardigde eene *Eolisch-Dorische* Spraakleer, waarin hij, door eene vernuftige keuze der voorbeelden, zocht te bewijzen, dat de schijnbare veranderingen der *Nieuw-Grieksche* taal slechts afgeleide vormen zijn van de oude *Dorische* en *Eolische* tongvallen. De navolgers echter van CHRISTOPOULO vervielen welras in een' platten en gemeenen stijl, en alzoo was men tot twee uitersten afgedwaald: het overdreven antieke van DOUKAS, en het tot de gemeene volkstaal te veel afdalende stelsel van CHRISTOPOULO. Maar de geleerde en scherpzinnige CORAY vond eenen middelweg: hij gaf den raad, om te gelijk *zuiver* en *duidelijk* te schrijven. Langzamerhand wilde hij de volkstaal louteren, zonder daarom eenige vormen in te voeren, die te veel verouderd waren; de ingevoerde vreemde woorden zocht hij, zooveel mogelijk, door *Grieksche* te doen vervangen, met behoedzaamheid gebruik makende van den rijkdom der oude *Grieksche* taal. Eindelijk trachtte hij de *Fransche*, *Italiaansche* en *Duitsche* spreekwijzen te vermijden, die, door de talrijke vertalingen, in de nieuwere taal waren ingeslopen. — Ook *zijn* stelsel werd weder door sommigen te ver gedreven; en het was daarom, dat onze RIZO, ten jare 1812, een blijspel tegen die gewaande *Coraïsten* schreef, onder den titel van: *De nieuwe Bastaardtaal der Geleerden*. „Mijn arbeid," zegt hij, (*) „was niet „zonder nut: het wapen van het belagchelijke stuitte „den voortgang der algemeene kwaal." — De tijd heeft,

(*) Het aangehaalde werk van RIZO, bl. 153.

onder geringe wijziging, het ſtelſel van CORAY gevestigd; en van toen af vertoonde de taal eene ware *Griekſche* ſchoonheid, ja! werd zij zelfs fraai en zuiver in de dagelijkſche zamenleving. De ſcholen bloeiden in geheel *Griekenland*. Die van den eerſten rang waren toen (dat is in de jaren, welke den opſtand van 1821 onmiddellijk voorafgingen) die van *Cydonia*, *Smyrna*, *Scio*, *Couroutzesme*, *Bucharest*, *Jasſy*, *Corfu*, *Janina* en *Athene*. Doch de middelbare ſchool van *Scio* overtrof al de andere, en kon met de Hoogeſcholen van *Europa* wedijveren. Zij bezat veertien Hoogleeraren, onder welke VARDALACHOS, VAMVAS, CELEPY, NIKOLAAS PICCOLO en JULIUS DAVID, zoon des ſchilders van dien naam, de beroemdſte waren. Rijk was de boekverzameling en welingerigt de letterdrukkerij dier ſchool van *Scio*, waartoe de edelmoedige VARVASKY, wiens naam alle inteekeningslijsten verſierde, niet weinig had toegebragt. — Ook buiten *Griekenland*, te *Venetië*, *Triëst*, *Livorno*, *Weenen*, *Odesſa* en elders, verrezen er, door medewerking van rijke *Griekſche* handelhuizen en kooplieden, meer of min merkwaardige inrigtingen van onderwijs. *Weenen* had zelfs twee *Griekſche* kerken, en *Odesſa* eenen ſchouwburg, waar men nieuw-*Griekſche* treurſpelen vertoonde. Een der tooneelſpelers, DRACOULY van *Ithaca*, die daarna een der helden van het heilige Bataljon van YPSILANTY was, verdiende door zijne talenten de meeste onderſcheiding.

Zietdaar, M. H., tot welk eene hoogte van beſchaving *Griekenland* zich, vóór den ontijdigen opſtand van 1821, verheven had. De verwoestingen des oorlogs hebben een aantal inrigtingen doen te gronde gaan. Sedert den ſlag van *Navarino* is er intusſchen voor de *Grieken* verademing gekomen. Hetgeen CAPODISTRIAS begonnen heeft, worde gelukkig door Koning OTTO voltooid; en dan zal, in het vrije *Griekenland*, de Letterkunde weldra weder welig bloeijen; wetenſchappen en kunſten zullen met nieuwen luister herleven.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

VERHAAL VAN HET VERONGELUKKEN VAN EEN DRIETAL SCHEPEN, IN HET ZOO ZEER DOOR STORMEN GEKENMERKTE LAATSTE GEDEELTE VAN HET JAAR 1836, BIJ HET NADEREN VAN NIEUW-YORK.

Onbeschrijfelijk was de indruk, welken de opeenvolging dezer treurgevallen te *Nieuw-York* verwekte. Ziehier hoe de schrijvers van een, na het laatste derzelven aldaar in het licht gekomen, relaas zich in de inleiding van hetzelve uitdrukken:

„ De geschiedenis kan onmogelijk het verhaal leveren van twee ontzettender rampen, zoo snel achter elkander gevolgd en van zoo noodlottige omstandigheden verzeld, als die van de *Bristol* en den *Mexico*. Het vergaan van de *Bristol* met ongeveer tachtig zielen, op het oogenblik dat zij onze kusten bereikt hadden en op het punt waren de haven binnen te loopen, had als 't ware een rouwfloers over de stad gespreid en alle harten in treurigheid gedompeld. En, terwijl dat schriktooneel ons nog versch in het geheugen lag, het angstgeschreeuw der stervenden nog ter naauwernood had opgehouden in de lucht te weêrgalmen, en de droeve lijkpligt aan het overschot van hen, welke de zee teruggaf, pas volbragt was, wordt ons oor verdoofd en onze boezem op nieuw verscheurd door het berigt van een nog veel verschrikkelijker onheil, waarbij meer dan honderd menschelijke wezens, van het dek van een enkel schip, in de eeuwigheid overgingen.

„ Wie kan de ijselijkheden dier tooneelen in zijne verbeelding omvatten of voor anderen afschetsen? De schepen waren, opgepropt met passagiers, van *Liverpool* onder zeil gegaan. Er waren ouders en kinderen, echtgenooten, broeders, zusters, hulpelooze vrouwen, die met siddering voor de gevaren der onmetelijke zee aan boord gegaan waren, en moedige mannen, welke die gevaren getrotseerd hadden, in hunnen wensch, om een

land van vrijheid en onafhankelijkheid te bereiken. Met welk eene verrukking moeten zij niet het gezigt der blaauwe gebergten van het vrije en gelukkige *Amerika* begroet hebben! Onze kusten genaderd, waanden zij alle gevaar voorbij, en ſtelden zich voor, binnen weinige uren in het genot te zullen zijn van al de geriefelijkheden onzer ſtad, en vrienden en verwanten te zullen omhelzen, van welke de Oceaan hen zoo lang geſcheiden had. Doch, helaas! welk eene vreeſelijke verandering bragt een enkel oogenblik te weeg! Het ſchip ſtrandde; de golven braken over hetzelve heen; de dood grimde zijne ſlagtoffers aan."

Wij willen thans overgaan tot het verhaal zelf van het eerst voorgevallene dier ontzettende gebeurtenisſen.

Schipbreuk van de Bristol op de kust bij Rockaway.

De nacht van Zondag, den 20 November 1836, was voor de zeelieden, die zich destijds op onze (de *Nieuw-Yorkſche*) kusten aan den zuid-ooster ſtorm blootgeſteld zagen, allerverſchrikkelijkst. Onder de ongelukken, in dien akeligen nacht gebeurd, heeft het treurige lot van het ſchip *Bristol*, gevoerd door Kapitein MACKOWN en behoorende aan het huis *Woodhull en Minturn* van hier, wel inzonderheid ſchrik en belangſtelling in deze ſtad verwekt.

Het paketſchip *Bristol* was, met drooge goederen, 250 ton ſpoorweg-ijzer, 50 ton ſteenkolen, enz., op den 15 October 1836 van *Liverpool* onder zeil gegaan. Na eene voorſpoedige reis kreeg de *Bristol* de *Hooglands*-lichten, noord-noordwest van zich, op Zondagavond, kwartier vóór acht ure, in het gezigt. Men draaide bij en heesch lantarens tot bekoming van eenen loods. Na vruchteloos tot één ure 's nachts gewacht te hebben, en intusſchen de wind vrij ſterk uit den zuidoosten opgeſtoken zijnde, gaf Kapt. MACKOWN bevel van wal te houden. Kwartier vóór vieren, op Maandagochtend, raakte het ſchip de *Rockaway*-bank, vijf

mijlen westelijk van het *Payeljoen*; het was destijds zeer duister, met dikke lucht. Ondertusfchen was de ftoot zoo ligt geweest, dat hij aan boord flechts geringen fchrik verwekt had. Nu echter begon de wind trapswijze te vermeerderen, tot dat het een volflagen ftorm woei, waarbij de zee geweldig over het fchip henen brak, zoodat de passagiers den raad ontvingen, om, veiligheidshalve, zich beneden deks te begeven. Een uur ongeveer daarna trof eene allergeweldigfte ftortzee de *Bristol*, en floeg de booten, verfchanfingen, kortom alwat beweegbaar was, van het dek, ja rukte de luiken, welke men vast gefloten had, open, en vulde in een oogenblik het fchip met water. Van tweeëntachtig pasfagiers, die op dat oogenblik beneden waren, had nagenoeg een vierde deel, te weten zij, die het digtst bij de luiken ftonden, den tijd, om die openingen te bereiken; al de overigen verdronken, zonder dat men zelfs eenen fchreeuw van hen hoorde. Die het leven behouden hadden, fjorden zich vast in het want, rondom de masten en overal, waar zij flechts eenige befchutting tegen de woedende zee dachten te vinden. Met het aanbreken van den dag werd de groote mast gekapt, op hoop dat het fchip dan minder zou flingeren, en ten minfte niet uiteen mogt flaan, alvorens het volk en de nog levende pasfagiers gered waren.

Van den wal, die omtrent een kwart mijl van de plaats verwijderd lag, had men, zoodra de dag aanbrak, het wrak gezien; maar de branding was te geweldig, dan dat men eenige hulp kon toebrengen. Tegen den middag, wanneer het laag water, en de branding dus natuurlijk minder hevig was, ftak eene boot met vier man in zee, en bereikte gelukkiglijk het fchip. Tweemaal volbragt deze boot de reis, en voerde al de nog levende vrouwen en kinderen behouden aan wal. Vervolgens begon de branding op nieuw zoo hoog te loopen, dat men geene verdere hulp kon geven, dan omftreeks den daarop volgenden middernacht.

Middelerwijl was het fchip door midden gebroken, en

kort daarna ſtortte de fokkemast overboord, met zich ſlepende den Heer DONNELLY, de beide Heeren CARLTON en verſcheidene anderen, die zich aan denzelven vastgeſjord hadden. De Heer BURTFALL had zich mede aan dit rondhout gehecht, doch greep in het vallen eene der waterſtaggen, en bereikte door middel daarvan den boegſpriet, van welken hij door de naderhand terugkeerende boot gered werd. Ook de bezaansmast viel weldra; maar zij, die zich aan denzelven vastgemaakt hadden, behielden den tijd om dien te verlaten en zich aan den ſpiegel te hechten, waar zij, gelijk ook allen, welke zich te loevert hadden vastgeſjord, in doodsgevaar bleven, terwijl de zee elk oogenblik over hen henen ſloeg, tot dat eindelijk de boot hen afhaalde.

Aan wal dacht men, dat, op het nu bijna geheel uiteengeſlagen wrak, alwat leven ontvangen had verdronken was. Doch, bij tusſchenpoozen, tusſchen het bulderen van den ſtorm, meende men eenig ſlaauw geſchreeuw te hooren; en, daar te middernacht de branding weder verminderde, waagde de boot zich nogmaals in zee, en bragt, in drie of vier togten, allen aan land, die thans nog overgebleven zijn, om het treurig relaas van hunne ramp te geven.

Kapitein MACKOWN was de laatſte, die het wrak verliet. Het volk der boot had hem aangeſpoord, reeds vroeger op zijne redding bedacht te zijn; maar ſtandvastiglijk had hij zulks geweigerd. Niets heeft hij gered, zelfs niet de ſcheepspapieren, en is, ſlechts met vest en pantalon aan het lijf, aan land gekomen. Den Heer DONNELLY had men op gelijke wijs willen overhalen, om reeds van den eerſten togt der boot gebruik te maken; maar hij weigerde de plaats, van wie het ook zij, der vrouwen in te nemen.

Maandagavond, den 21ſten, was het ſtrand mijlen ver met ſtukken van het wrak bezaaid. Dien avond waren ook reeds twintig lijken aan wal geſpoeld, en oogenblikkelijk, op bevel van den *Coroner*, of voorzitter van het lijkſchouwingsgeregt, die in de nabuurſchap bleef,

begraven. In de zakken van een' der verdronkenen vond men 70 gouden souvereinen, welke de *Coroner* in bewaring nam. Wij wenschten te kunnen zeggen, dat het goed van anderen op gelijke wijs geëerbiedigd is geworden. Door de groote uitgestrektheid van het strand, langs hetwelk de lijken aanspoelden, was het onmogelijk alles behoorlijk te bewaken, en het gevolg daarvan was, dat de lijken van alwat eenige waarde had bijna even snel beroofd werden als de zee hen op de kust wierp. Het strand stond letterlijk vol met wagens, van welke sommige twintig of dertig mijlen ver gekomen waren, en welker eigenaars als gieren op hunne prooi loerden. Terwijl wij het treurtooneel bezochten (zegt de verhaler) zagen wij juist een lijk aan wal spoelen; in een oogenblik was het omsingeld, en het eerste, waar de harpijen hunne handen in staken, waren de zakken. Zestig lijken zijn aan wal gespoeld; in alles vijfentachtig menschen om het leven gekomen.

Bij het beklagelijk omkomen van zoo vele menschen, vestigt het blad *de Amerikaan* de aandacht van het publiek op de bedenking, dat het ongeval veroorzaakt geworden is door de nalatigheid der loodsen, die ten gevolge van het monopolie, hetwelk zij genieten, niet oplettend genoeg op hunne dienst zijn. „Hier zag men," zegt genoemde blad, „een schip, geene vijf (*Eng.*) mijlen meer van de haven, waarheen het bestemd was, alle pogingen aanwendende om zich eenen loods te verschaffen, en desniettemin geenen loods kunnende verkrijgen. Onder deze pogingen werd de bodem door den storm verrast, zoo nabij land, dat het onmogelijk was geworden, van lager wal te geraken; en de uitkomst was, dat het schip verloren ging, en vele menschelijke wezens met hetzelve. Onze meening is, dat voor dit verlies van goed en menschenlevens het loodswezen met regt verantwoordelijk behoort te zijn; en wij houden ons overtuigd, dat, bijaldien eene dergelijke ramp voor *Liverpool* of eenige andere *Britsche* haven gebeurde, de loodsen, tot dezelve behoorende, het geldelijk

verlies zouden moeten vergoeden. Zullen wij hier minder ſtreng zijn, om op de ſtipte vervulling van zulke pligten aan te dringen, of minder zorgvuldig voor de eigendommen en het levensbehoud onzer medeburgers?"

De pasſagiers ſpreken met den hoogſten lof van het gedrag van Kapitein MACKOWN en deszelfs onderhoorige bevelvoerders. De ſtuurman kwam maandagmiddag aan wal in eene boot bijna vol water en met verſcheidene vrouwelijke pasſagiers aan boord, en, terwijl hij met de eene hand de boot beſtuurde, onderſteunde hij met de andere een kind van Mrs. HOGAN, dat anders onmisbaar had moeten omkomen.

Twintig uren lang is de Kapitein aan boord van het door midden gebrokene en mastelooze wrak, over hetwelk de zee aanhoudend henen ſloeg, gebleven. Door zijne bedaardheid en zelfbeheerſching hield hij den moed van verſcheidene der pasſagiers op, die, afgemat door vermoeidheid en lijden, de een na den ander ſlagtoffers van hunnen gevaarlijken toeſtand zouden geworden zijn.

In den loop van Maandag werden door den ſtuurman vele pogingen gedaan, om weder aan het ſchip te geraken; maar hij was niet in ſtaat, daartoe eene geſchikte boot te verkrijgen. Op eenigen afſtand van het ſtrand deed men eindelijk eene boot op, welke, zoo men haar vroeger had kunnen erlangen, vele menſchenlevens zou hebben kunnen redden; maar de eigenaar, of ten minſte de geen, in wiens bewaring zij was, het behoud van zijn vaartuig boven dat van menſchenlevens ſtellende, weigerde langen tijd te veroorloven, dat men het wegnam; en het was niet dan na lang bidden, onder vele beloften van ſchadeloosſtelling, dat men hem zijne toeſtemming ontwrong. Zulk een gedrag heeft met reden algemeene verontwaardiging gewekt, maar is niet van dien aard, dat het, zonder onderſcheid, ten verwijt ſtrekken moet voor eene geheele maatſchappij.

Onder de weinige pasſagiers, die na de eerſte zeeſtorting, welke het ſchip vulde, gelukkig genoeg waren het dek weder te bereiken, telde men onder anderen twee

vrouwen, moeder en dochter. De moeder, echter, verdronk op het dek, verscheidene uren daarna; de dochter, een meisje van omtrent veertien jaren, nam de wijk in het bezaanswant, en werd eindelijk gered; zij was de eenige vrouwelijke persoon, die in het want vlugtte, en doorstond, schoon barrevoets, uren lang, met voorbeeldige standvastigheid, al de ijselijkheden der schipbreuk.

De laatste, die van het schip gehaald werd, was een matroos, die zich in het voorwant bevonden had, toen de mast overboord sloeg; van vijftien menschen, welke zich aan dien mast geklemd hielden, was hij de eenige, die ontkwam, en wel door zich, ondanks het gedurig over hem heen stuivende zeewater, aan een der rondhouten vast te houden, tot één ure des morgens van Dingsdag den 22sten.

(*Het vervolg hierna.*)

OPMERKINGEN OVER DEN GODSDIENSTIGEN EN KERKELIJKEN TOESTAND IN FRANKRIJK, OPGEZAMELD OP EENE REIS DOOR DAT LAND.

(*Vervolg van bl.* 569.)

Wij waren des morgens ten 10 ure in *Notre Dame*, toen er eene zijdeur opengink, en zes bijzonder groote mannen, met onder de kin zamenloopende bakkebaarden, in witte koorkleeden gekleed, in de kerk stormden, zich op het koor plaatsten, en daar het reeds vermelde vreeselijk koorgezang aanhieven. Ik geloof bijna niet, dat een *Duitsch* oor ergens elders, dan in de gemeenste knip, een zoo vreeselijk donderend brullen hoort. Wij hielden deze lieden des te meer voor Geestelijken, daar wij deze zelfde liefelijke gezangen vroeger ook uit den mond van Geestelijken gehoord hadden; maar een *Parijzenaar*, die toevallig bij ons was, zeide ons, dat het burgers waren, die, uithoofde van hunne geweldige basstem, gehuurd waren, om Psalmen op te zingen. Deze man bekommerde zich noch om deze godsdienstige plegtigheid, noch om de stille Mis, die in eene der zijkapellen ge-

lezen werd: toen wij hem vraagden, waarom hij zoo zonder deelneming door de kerk wandelde, antwoordde hij met een knorrig gezigt, dat hij niet inzag, waarom hij naar een geschreeuw zou luisteren, waarvan hij niet eens den inhoud verstond; dat hij geen Latijn geleerd had, en dus ook niet naar de Mis ging: in deze woorden was de gezindheid van het grootste aantal der leden van de Katholieke gemeenten in het Noorden uitgedrukt. Tegen deze overtuiging echter verzekerde mij een Geestelijke, dat geen der *Fransche* Geestelijken de Mis in het Fransch wilde hebben; dit was zonder twijfel te veel gezegd, want reeds het voorbeeld van den Abt CHÂTEL en van den Abt AUZOU bewijst, dat er ook onder de Geestelijken enkelen gevonden worden, die van de noodzakelijkheid eener hervorming van de gesteldheid der kerk overtuigd zijn; maar de gezindheid van het meerderdeel der Katholieke Geestelijken is waarschijnlijk in die woorden uitgedrukt. Men moet dezen bijna alom plaatsgrijpenden tegenstand der Katholieke Geestelijkheid van *Frankrijk* billijkerwijze in aanmerking nemen, vóór dat men aan het *Fransche* Volk zonder verschooning een moedwillig en onverbeterlijk ongeloof te laste legt. Niet zoozeer hierover moet men zich verwonderen, dat deze afkeer tegen Kerk en Geestelijkheid voorhanden is, maar veel meer hierover, dat aldaar nog zoo veel godsdienstigheid en kerkelijkheid in stand is gebleven. Bij velen in *Duitschland* is het eene stereotype, onwederlegbare meening geworden, dat de *Franschen* van nature geen godsdienstigen zin hebben, en dat het hun in zeker opzigt zelfs ontbreekt aan de geschiktheid, om zoo vroom te zijn, als waarop de *Duitschers* zich beroemen. Maar wat geeft dan eigenlijk regt tot deze harde aanklagte? misschien de Geschiedenis? want deze zou toch de zekerste getuigenis moeten afleggen; maar juist die Geschiedenis leert ons de vroegere *Galliërs* en de latere *Franschen*, van de eerste tijden des Christendoms af, tot op den tegenwoordigen tijd, als een volk kennen, dat zooveel godsdienstigen zin heeft, als elders eenig ander volk. In *Gallië* was het, waar het Christendom reeds zeer vroeg talrijke en met geestdrift bezielde aanhangers vond; daar namen de kruistogten hunnen aanvang, en werden van daar het langst voortgezet; daar ontstonden de strengste monnikenorden, de *Karthuizers* en *Trappisten*; daar deed zich het eerst het verlangen zien naar de onvervalschte leer van het Evangelie; daar nam de Her-

vorming, eeuwen vroeger dan in *Duitschland*, haren aanvang; daar werd voor de Hervorming van LUTHER, ZWINGLI en CALVIJN met den volhardendsten heldenmoed gestreden; daar hebben honderdduizenden hun vaderland verlaten, en alles prijs gegeven, liever dan van hun geloof afvallig te worden; daar hebben zich de vroegste Protestanten, de *Waldensen*, en de latere, de Gereformeerden, midden onder de verschrikkelijkste vervolgingen hunner dweepzieke medeburgers, tot op den huidigen dag staande gehouden. En zulk een volk ontzegt men den godsdienstigen zin? Zelfs dat de Inquisitie het eerst in *Frankrijk* ontstaan kon; dat men tegen de vermeende ketters met zoo hardnekkige woede handelde; dat in de zuidelijke provinciën heden nog zoo veel bijgeloof, en bijgeloovige gehechtheid aan de gebruiken der Katholieke kerk heerscht, bewijst, dat dit volk op zijn geloof prijs stelde, al was het dan ook maar waan of bijgeloof. — Maar, thans zijn zij toch uiterst ongeloovig en onkerkelijk! Indien zij dit zijn, zoo is dit de schuld van hen, die de duisternis wilden vasthouden, terwijl de oogen der beschaafdsten reeds voor het licht gesterkt, en ook tot den grooten hoop der onbeschaafderen ten minste zoo veel stralen van dit licht doorgedrongen waren, dat zij de hen omringende duisternis eerst regt levendig bemerkten. Doch het thans aldaar heerschende ongeloof is niet eens werkelijk zoo groot, als men gewoonlijk denkt. Men spreekt steeds alleen van *Parijs* en deszelfs omtrek, en denkt, zoo als het daar is, zoo is het overal, want in *Parijs* vereenigt zich immers geheel *Frankrijk*. *Parijs* is zeker wel in andere dingen de getrouwste vertegenwoordiger van geheel *Frankrijk*; maar het is het toch niet in alle opzigten, en het *allerminst* in zaken van Godsdienst: in het Noorden, *in de Duitsche* provinciën, is men nog even zoo kerkelijk, als bij ons; in het midden van *Frankrijk* insgelijks; maar in het Zuiden is men zelfs nog zoo bijgeloovig, alsof er nooit eene omwenteling hadde plaats gehad, gedurende welke men de Christelijke eerdienst afschafte. Aan den kerkelijken ijver der Protestanten, die zich nog heden aan alle oorden en zelfs te *Parijs* trouw zamenhouden, en door vlijtig bezoeken der kerken en talrijke offers voor hunne eerdienst uitmunten, hebben wij reeds gedacht: er blijft dus voor de aanklagt van ongeloof geene landstreek over, dan *Parijs* en deszelfs omtrek. Allezins heerscht ook daar de openlijkste tegenstand

tegen de kerk, en wel, dewijl daar de meeste kundigheid heerscht, en de gebreken der kerk het best ingezien worden: maar gaat op dezen oogenblik niet ook juist van daar de vernieuwde achting voor het godsdienstige uit? wordt niet juist daar de behoefte aan de Godsdienst in 't algemeen, en aan eene zuiverder eerdienst, het levendigst gevoeld? worden niet juist daar veelvuldige pogingen gedaan, om hetgene, dat men tot hiertoe geloofd heeft, met de wijsgeerige manier van denken in overeenstemming te brengen? Zekerlijk zijn deze pogingen voor het tegenwoordige oogenblik dikwijls nog onvast, ongeschikt, verkeerd en niet tot het doel leidende; maar derzelver onloochenbaar aanzijn bewijst toch, dat men ook in die beruchte hoofdstad nog eenigen zin voor godsdienstigheid heeft. De nieuwe *Fransche* kerk van den Abt CHÂTEL zou zich geen maand hebben staande gehouden, indien zij geene aanhangers gevonden had; en deze aanhangers waren niet slechts, zoo als men gewoonlijk tegenwerpt, nieuwigheidzoekende, het vreemde eenigen tijd naloopende menschen, zonder waarlijk godsdienstigen zin, maar achtbare lieden, wien het met de zaak heden nog regt ernst is. Men ga op het *Père Lachaise*, tegenwoordig over het algemeen in elk opzigt eene der merkwaardigste plaatsen van *Parijs*; men zie daar de menigte van familiegraven, die, en wel eerst in deze laatste jaren, door hetgene, dat er over heen gebouwd is, tot kapellen zijn ingerigt; men zie de menigte van onderschriften, die eene of andere Bijbelspreuk, eene godsdienstige belijdenis, en zelfs eene aanroeping van de Maagd MARIA, of van dezen of genen Heilige bevatten; en men zal moeten bekennen, dat men ook in *Parijs* nog vele aanzienlijke en rijke familiën vindt, die zich hun geloof niet schamen, al ware dit ook een voorwerp van spotternij voor vele anderen. Men stelt zich allerminst in *Frankrijk* aan het gevaar bloot van belspottelijk te worden, zoo de godsdienstige zin niet nog sterker is, dan de vrees voor bespotting. Desalve aarzel ik niet, de overtuiging te kennen te geven, dat men den *Franschen* onregt doet, wanneer men, uitgaande van de treurige verschijnselen der laatste vijftig jaren, en niet bedenkende, dat deze verschijnselen de noodzakelijke gevolgen der onzalige verkeerdheid waren, waarmede men verouderde, geheel onhoudbare leerstellingen en kerkelijke inrigtingen tot elken prijs in stand gehouden wilde hebben, de bewoners van

Frankrijk voor over het algemeen en uit hunnen aard onverbeterlijk ongeloovig verklaart. Hoe zeer vele andere, ten deele niet minder gewigtige oorzaken nog verder daartoe bijgedragen hebben, om in een gedeelte van *Frankrijk* den vroeger voorhanden zijnde godsdienstigen zin ten minste voor een'. gantschen menschenleeftijd te verzwakken, is buitendien uit de geschiedenis der Staat- en Letterkunde genoeg bekend. Hoe de Godsdienst bij een groot, misschien bij het grootste deel van *Frankrijk*, waarlijk eene behoefte voor het hart, eene zaak van gemoedelijke aangelegenheid is, ziet men nergens zoo duidelijk als in het Westen en Zuiden van *Frankrijk*. Daar is de kerk nog steeds eene *ecclesia triumphans* (*zegepralende*), ten minste *dominans* (*heerschende*); want zij heerscht nog over de geweten, en staat in de oogen van zeer verre het grootste gedeelte nog hoog verheven, offchoon alle ongunstige omstandigheden des tijds, en de ontevredenheid van een ook aldaar voorhanden zijnde aantal beschaafden met de instellingen en bedoelingen derzelve, haar diep mogten nederdrukken. De vorming der Geestelijken aldaar schijnt wel op eenen tamelijk lagen trap te staan; het is ten minste kenmerkend voor den aard en den graad hunner vorming, dat de genen, met welke ik sprak, naauwelijks nog iets anders van *Duitschland* wisten, dan dat aldaar de zoogenaamde wonderdoener, Vorst HOHENLOHE, leefde; naar hem vroegen zij mij ook gewoonlijk het eerst, en vernamen zijne tegenwoordige onvermaardheid met eene ongeloovige en ontevredene verbazing: doch deze Geestelijken meenen het even zoo ernstig, als de leden hunner gemeenten, en laten zich met een goed geweten, zoo als ik te *Lyon* zag, openlijk op straat de hand kussen. Hoe vele Katholieke Geestelijken in *Duitschland*, althans in groote steden, mogen zich nog op zulk eene huldiging beroemen? — De Katholieken in het Zuiden zijn wel over het algemeen nog zoo bijgeloovig, dat zij Protestanten en Joden onvoorwaardelijk op gelijken trap stellen, en zich bij gunstige gelegenheid bezwaarlijk lang zouden bedenken, om de Protestanten op nieuw aan te vallen; maar zij doen dit alles in de onwrikbare overtuiging van daarmede eene plaats in den hemel te verdienen. De Heiligenbeelden, die in *Marseille* en *Toulon* door listige *Italianen* verkocht worden, zien er wel met hunne bloedroode mantels als scherpregters uit; maar het zekere geloof, waarmede deze beelden, als de Heilige ELIZABETHS, AN-

NAS, FRANCISCUSSEN, met verwonderlijken ijver door aanzienlijken zoo wel als geringen gekocht worden, spreekt toch steeds voor het onwrikbare geloof dezer menschen. Wanneer men op de meestbezochte plaatsen van *Marseille*, aan de haven, waar zonder ophouden menschen uit alle volken heen en weder stroomen, in de boekwinkels aldaar, dikwijls eene prent ziet, *Arbre Apostolique* genaamd, waaraan slechts de Katholieken als goede takken en vruchten afgebeeld zijn, terwijl de ketters aller eeuwen, de Lutherschen en Gereformeerden bovenal, als verdoemden beneden aan den boom in de hel storten, zoo staat de vreemdeling wel verstomd over dit grove bijgeloof, in eene der eerste handelsteden der wereld; maar hij moet toch bekennen, dat een volk, bij hetwelk de godsdienstige overtuiging nog zoo onbepaald gehuldigd wordt, den godsdienstigen zin nog niet geheel kan verloren hebben. Wanneer men, na eene kortstondige kennis met de bewoners van het Zuiden, en wel met beschaafden, regtstreeks of met menigerlei omwegen naar zijne geloofsbelijdenis gevraagd wordt, en de naam „Protestant" de wezenlijk beleefdste menschen van de wereld oogenblikkelijk schuw en koel maakt, zoo kan men wel een medelijdenden glimlach niet van zich weren, maar men mag echter gerust aannemen, dat zulk een volk van onverschilligheid in het godsdienstige nog zeer verre verwijderd is. In één woord, wie over den godsdienstigen toestand van *Frankrijk* oordeelen wil, moet het middelste en zuidelijke gedeelte van *Frankrijk* gezien hebben: dan zal hij zich overtuigen, dat een zeer groot gedeelte van deszelfs bewoners bijna nog even zoo bijgeloovig en nog even zoo vroom is, als voorheen. Een Katholijk Geestelijke gaf mij *Macon*, ongeveer 16 uren boven *Lyon* aan de *Soane* liggende, als de scheidlinie tusschen de *Parijsche* ligtzinnigheid en de zuidelijke kerkelijkheid op: zijne opgave moge nu wel eenigzins onnaauwkeurig zijn, daar het later bleek, dat deze Geestelijke juist in dat *Macon* Pastoor was; maar zoo veel is zeker, dat reeds *Lyon* zeer kerkelijk is: honderdvijftig uren verder daarentegen, aan den oever der Middellandsche zee, is het *Eldorado* der Katholieke Priesterschap misschien nog veel zekerder te vinden, dan in *Italië* of *Spanje*.

Dewijl *Chambéry*, in *Savoije*, in meer dan één opzigt nog als *Fransche* stad te beschouwen is, zoo zij mij hier de aanmerking veroorloofd, dat zich bijzonder daarheen de van

Montrouge verdrevene Jezuïten gewend hebben. Het oude prachtvolle Jezuïtengebouw, hoog op eenen heuvel gelegen, is niet meer toereikend, om het groote aantal Jezuïten en hunne kweekelingen op te nemen; daarom heeft de orde in het verloopen jaar op eene der schoonste plaatsen der stad een tweede even prachtig Collegie gebouwd, en zelfs besloten, de belendende, wel eenigzins kleine, maar prachtvolle kerk af te breken, om eene nog grootere en nog prachtigere in hare plaats te zetten. Hoe vele Jezuïten daar zijn, wist men niet, daar zij altijd slechts met hun beide uitgaan; daarentegen moeten zij aan vele honderden kweekelingen onderwijs geven. „Zij zijn gekomen, zonder dat wij hen ge„roepen hebben," zeide mij een inwoner van *Chambéry*; maar desniettegenstaande is hun aanzien reeds zeer groot. Zoo was, van den vroegen morgen tot den laten avond, de Jezuïtenkerk vol menschen, die biechten wilden. De Jezuïten te *Chambéry* staan in de naauwste verbindtenis met die te *Freiburg* in *Zwitserland*; de Collegiën in *Savoije* zijn koloniën van die in *Zwitserland*. Ook in het hoogkerkelijke *Freiburg* staan de twee prachtgebouwen, het oude en het nieuwe Collegie, op de hoogte, de stad en de gewetens beheerschende. Men kan *Chambéry* en *Freiburg* tegenwoordig als de twee hoofdkwartieren van het Jezuïtisme beschouwen.

(*Het vervolg hierna.*)

DE GESCHIEDENIS DER CLAQUEURS, MET NAME DIE DER PARIJZER SCHOUWBURGEN. (*)

Ik wed honderd tegen een, het is een Claqueur geweest, die het eerst het spreekwoord in zwang gebragt heeft: er is geen dom handwerk, maar er zijn slechts domme menschen. Inderdaad, kan men zich wel eene kostwinning verbeelden, verstandeloozer dan die, welke eenig en alleen daarin bestaat, dat men in de handen klapt, wanneer een acteur het tooneel betreedt en wanneer hij het verlaat, na met meer of minder kunst eenige meer of minder welgestelde zinsneden uitgesproken te hebben? En niettemin kan men te *Parijs*, door de

(*) Men zie over deze soort van gehuurde toejuichers ons *Mengelwerk*, N°. XI.

oefening van dit ambacht, een aanzienlijk vermogen verzamelen, kiezer, dikwerf zelfs kiesbaar worden, en het uitzigt verwerven om lid der kamer van afgevaardigden te zijn en tot de hofbals te worden uitgenoodigd. De domooren daarbij zijn zij, die, op het vóórklappen der Claqueurs, naklappen, zonder daarvoor betaald te worden.

De oorsprong der Claqueurs dagteekent van den tijd, toen de een of andere slechte schrijver of middelmatige tooneelist, hetzij uit eigenbelang of uit eigenliefde, de behoefte gevoelden, eenen spitsbroeder of zoogenaamden *compère* te hebben, die hun de behulpzame hand mogt kunnen bieden, om het publiek omtrent de eigenlijke waarde van hun kunsttalent te misleiden. De oprigting der Claqueurs-haptering kwam overigens door eene volkomen juiste waarneming der over het algemeen eenigzins schaapkoppige menschelijke geaardheid tot stand. Een enkele geraakt niet ligt uit het bedaarde evenwigt; doch zijn tien menschen bij elkander, en één derzelven begint te geeuwen, te lagchen of te schreijen, zoo kan men er zeker op rekenen, dat de overigen zich niet lang van geeuwen, lagchen of schreijen zullen kunnen onthouden.

Reeds bij de oude *Grieken* ontmoeten wij Claqueurs. De wetgevers wilden hen volstrekt verbannen, en stelden bij de schouwburgen opzettelijk daartoe bestemde beambten aan, te weten de zoogenaamde *Mastigophoren*, (letterlijk zweep- of stokdragers) wier bijzondere last het was, de Claqueurs en alle andere rustverstoorders tot stilte te brengen. Het natuurlijke gevolg van zoodanige verbodswetten was, dat de Claqueurs allerlei vonden en middelen uitdachten, om de wet te ontduiken. Hoe geheimer en verborgener, des te gevaarlijker en geduchter werd de invloed der Claqueurs. — De oude *Romeinen*, die de *Grieken* in alles naäapten, namen van hen ook de wetten op de schouwburgen over. Bij de spelen in den *circus* en bij de vertooningen in den schouwburg was het streng verboden in de handen te klappen, bravo te roepen of met kleedingstukken te zwaaijen. Nadat nu deze drie oorspronkelijk in gebruik geweest zijnde wijzen van bijvalbetuiging niet meer geoorloofd waren, wat deden alsnu de Claqueurs? In plaats van de vroeger gebezigde teekenen, bragten zij er andere in zwang, in de gegronde overtuiging, dat het publiek dezelve werktuigelijk van hen zou overnemen. Men hief b. v. een min of meer luid gefluister of een dof gemor aan; men sloeg met een' metselsteen of een' aarden

pot tegen de steenen trappen, die den aanschouweren tot zitplaatsen dienden. Doch daar de *Romeinsche Mastigophoren* deze wijzen van toejuiching nog te luidruchtig vonden, en dezelve op straf van geeseling verboden, zoo namen de Claqueurs hunne toevlugt tot eene zeer eenvoudige pantomime; te weten, zij legden hunne duimen kruiselings over elkander en hieven daarbij tevens de armen boven het hoofd, of zij stonden op, plaatsten de handen voor den mond, en naderden in deze houding den kunstenaar, welken zij bijval bewijzen wilden. Laat nu iemand eens een middel vinden, om zoo hardnekkige toejuichers te bedwingen! Alle wetgevers van *Rome* hadden (zoo als de *Franschen* zeggen) er hun Latijn aan verloren. Daarom gebeurde het ook misschien in eene soort van wanhoop, dat de *Romeinsche* regering in de eerste tijden van het Keizerrijk een afzonderlijk gilde van Claqueurs instelde, welke het uitsluitende voorregt hadden, om volgens de beste overleveringen der kunst te klappen en toe te juichen. Deze gildebroeders, louter sterke jonge lieden, droegen slechtweg den naam van *Juvenes*, en waren in verscheidene cohorten verdeeld, welker aanvoerders *Curatores*, *Magistri Juvenum* of *Juventutis* genoemd werden. Er zijn tijden geweest, waarin deze overlieden der Claqueurs tot 400,000 sestertiën bezoldiging trokken. Waarlijk, men kon geen doelmatiger gebruik van het staatsbudjet maken! Toen NERO op het tooneel zong, vergenoegden de Claqueurs zich niet meer met in de handen te klappen; zij riepen den Keizer toe: „Hoe weêrgaloos schoon! welk een goddelijk gezang! hoogverhevene AUGUSTUS! onsterfelijke APOLLO!" Ter bekrachtiging waarvan BURRHUS en SENECA den toeschouweren een teeken gaven, om aan de geestdrift der officiële toejuichers deel te nemen. Hierop haastte natuurlijk zich ieder om met hand en mond den tol van zijnen bijval te betalen.

De *Romeinsche* kolossus, van alle kanten door de Barbaren geschud en geschokt, stortte in, en sleepte kunsten en wetenschappen in zijnen val mede. Niet zonder een hoogst smartelijk gevoel kan men nadenken, wat er niet al bij deze algemeene vernieling verloren gegaan en onder deze schrikkelijke lavine van verduistering bedolven geworden is. Doch aan het grootste ongeluk paart zich meestal nog eenig geluk: ook het ras der Claqueurs verdween in den algemeenen ondergang. De Barbaren verdienen, dat men er hun voor

dankzegge.. Eerst eeuwen naderhand zien wij de Claqueurs weder te voorschijn komen: onder de regering van den grooten *Franschen* Koning bij uitnemendheid kruipen zij op nieuw uit hunnen schuilhoek te voorschijn. Te dier tijd maakten zij zich daardoor bemerkbaar, dat zij den knoeijer PRADON de zege over RACINE hielpen wegdragen. Voor leerlingswerk was dit een meesterstuk; want alstoen hadden de Claqueurs nog geene eigenlijke organisatie bekomen. Eerst verscheidene jaren daarna besteedde een *Fransche Cavalier* er zijn genie aan, de armee der Claqueurs te disciplineren, en werd hij de uitvinder dier verwonderlijke taktiek, aan welke, trots al de verbeteringen en voortgangen, welke de beschaving sedert in alle dingen heeft doen maken, niettemin niets wezenlijks heeft kunnen toegevoegd worden.

Er bestaat tegenwoordig te *Parijs* niet een eenige schouwburg, welke niet zijne eigene vaste bende Claqueurs bezit, en er wordt aldaar geen stuk ten tooneele gevoerd, hetwelk men niet vooruit tegen het uitfluiten geassureerd heeft. Het zijn niet blootelijk de middelmatige of slechte auteurs, welke zich door de krijgsmagt der Claqueurs doen ondersteunen en beschermen; alle tooneeldichters zonder onderscheid nemen dit hulpmiddel om te slagen te baat. De dichter LEMIÈRE vergat zich zelfs zoo verre, dat hij van uit den achtergrond eener loge zijne eigene werken met handklappen hielp toejuichen. DORAT besteedde bijna zijn geheele vermogen, om er zijne stukken met luister door te halen. Men vertelt, dat hij, na de eerste vertooning van zijnen *Regulus*, den schouwspelers nog 700 francs voor zekere verschotten schuldig was; bij welke gelegenheid LAHARPE tot hem zeide: „Nog twee of drie zulke successen en ge zijt aan den bedelzak!" De twee eerste thans levende dramatische schrijvers van *Frankrijk* laten geen nieuw stuk ten tooneele voeren, zoo niet al hunne vrienden de voorstelling bijwonen, en zich verbinden, om, het koste wat het wil, te klappen. Wee den armen dichter, die deze gewone hulpmiddelen zou willen versmaden, en het publiek alleen tot scheidsregter over de verdiensten van zijn werk maken; hij zou er gewis op mogen rekenen, de verschrikkelijkste nederlaag te ondergaan. Eene fijn gesponnen en met vrucht in werking gebragte kabaal zou hem weldra overtuigd hebben, hoe gevaarlijk het is, als éénig kampvechter tegen de legioenen der „*Romeinen*" in het strijdperk te treden. Met dezen klassieken titel wor-

den namelijk de *Parijzer* Claqueurs bestempeld; misschien hebben zij dien mede bekomen, omdat zij thans gebieders der tooneelwereld zijn, gelijk voormaals de *Romeinen* beheerschers van de staatkundige.

Eene eerste representatie te *Parijs* is inderdaad iets merkwaardigs; en de aanschouwer, die, slechts oppervlakkig of wel in het geheel niet in de geheimenissen der coulissen ingewijd, zulk eene tooneelvertooning bijwoont, heeft niet het minste denkbeeld, hoeveel moeite, zorg en geld het slagen van een stuk den schrijver gekost heeft, die bij het eind der voorstelling door het in geestdrift gebragte parterre met geweldig geschreeuw naar buiten geroepen wordt. Wanneer de arme auteur, na eene inspanning van twee of drie maanden, eindelijk den laatsten regel van zijn laatste bedrijf heeft nedergeschreven, en nu, onder het slaken van een' diepen zucht, in zijnen armstoel, zoo hij namelijk eenen armstoel bezit, zich gemakkelijk vlijt, omdat hij denkt dat thans alles afgedaan is en hij slechts in rust den goeden uitslag behoeft af te wachten, zoo slaat hij den bal allerdeerlijkst mis; want van dit oogenblik af aan begint zorg en kwelling voor hem eerst regt. In geval hij nog onbekend is, moet hij eerst de trotsche inbeelding van den tooneeldirecteur, het eeuwig uitstellen van het leescomitté, de talrijke luimen der acteurs en de talooze luimen der actrices verdragen, en eindelijk zich op genade of ongenade aan de voorwaarden van het hoofd der Claqueurs onderwerpen. Reeds lang te voren worden de verhandelingen betrekkelijk dit laatste punt geopend. De *Chef de Claque*, met een fraaijer naam *Entrepreneur de succès* genaamd, is bij de bijzondere en algemeene repetitiën tegenwoordig; men zoekt hem, zoo veel mogelijk, den geest van het stuk — te weten zoo er die in is — begrijpelijk te maken; men wijst hem de fraaiste plaatsen, de meest indrukmakende dramatische toestanden, waarbij geklapt moet worden, aan, en wel eindelijk inzonderheid het gunstigste oogenblik, waarin hij, met zijn „volk," het welslagen van het stuk moet veroveren. De tooneeldirecteurs en de acteurs verzuimen nimmer, bij deze onderrigtingen en inscherpingen van den auteur, nog eenige bijzondere opgaven en aanbevelingen te voegen. Met de tooneelisten wordt de *Chef de Claque* het veel moeijelijker eens, dan met den directeur en met den auteur. Zeer uitvoerig en zorgvuldig predikt men hem voor, dat hij toch vooral de wetten der tooneelkunste-

naars-hierarchie in acht behoort te nemen; dat slechts de hoofdrollen regt op een daverend handgeklap hebben; dat de mindere zich met de broodkruimels vergenoegen moeten. De een wil terstond bij het optreden toegejuicht worden; de ander bekreunt er zich weinig om, of men hem in de beide eerste bedrijven toejuiche, mits hij slechts in het derde en vierde niet vergeten worde; een derde, eindelijk, wenscht van het begin tot het einde onder aanhoudend klappen te spelen, en, nadat het scherm gevallen is, nog daarenboven weder op het tooneel geroepen te worden. Daar nu dit buitengewone moeite veroorzaakt, geeft hij ook den *Chef de Claque* extra-drinkgeld à twintig loodjes, om daarmede een afzonderlijk peloton „*Romeinen*" tot zijne bijzondere bediening te posteren. Nadat ieder de vaste overtuiging bekomen heeft, dat de *Chef* alle aanwijzingen begrepen en alle aanbevelingen in zijn geheugen geknoopt heeft, stelt de tooneeldirecteur den dag tot de eerste representatie vast.

Maar het ambt van eenen *Chef de Claque* is niet zoo gemakkelijk naar eisch te vervullen, als men zich misschien wel verbeeldt. Het is zelfs gebeurd, dat ontijdige toejuiching een waarlijk goed stuk in den grond geholpen heeft. Doch ook een kind kan begrijpen, welk onheil er uit ontstaan moet, wanneer de *Chef* doet klappen, waar alles doodstil behoorde te blijven, en vergeet bij die plaatsen te applaudisseren, op welke geheel het slagen van het stuk voornamelijk berekend was. De eerste eigenschap, welke een *Entrepreneur de succès*, zoo als hij behoort te zijn, moet bezitten, is een aangenaam voorkomen en wellevende manieren, om voegzaam in het gezelschap van auteurs en acteurs, met welke hij in gedurig verkeer is, te kunnen verschijnen en zich wél voor te doen; verder vereischt zijn ambt, zoo al niet uitgebreide kundigheden, toch eenige verkregene kennis en natuurlijk begrip, om al de aanwijzingen, welke de dichter hem geeft, te vatten en te onthouden. Een goed geheugen mag hem dus ook niet ontbreken, ten einde hij de menigvuldige opgaven van directeur, acteurs, souffleur, en wie niet al, vast in hetzelve prente, en bij de uitvoering geene al te erge flaters bega. Braaf en eerlijk te wezen, zijn voor eenen *Chef de Claque* mede zeer wenschenswaardige hoedanigheden, wijl het hem anders wel eens zou kunnen gebeuren, dat hij het bedongen en door hem beloofde getal Claqueurs niet voltallig leverde, maar, in verstrooijing

van gedachten, een aanzienlijk gedeelte der vrijloodjes verkocht. Eindelijk heeft de goede man nog eenen grooten voorraad van geduld, langmoedigheid en zelfs van wijsbegeerte noodig, om verscheidene malen achter elkander de repetitiën van vijf oneindig lange bedrijven bij te wonen, zonder de geringste verveling of ongeduldigheid te laten blijken.

Kan men zich, onder zulke omstandigheden, dan nog wel verwonderen, dat een goede *Chef de Claque* zoo buitengemeen zeldzaam is, en dat men in geheel *Parijs* op zijn hoogst drie goede Claqueurs-veldheeren bezit, terwijl men toch ten minste dertig goede acteurs op de onderscheidene tooneelen dier hoofdstad kan tellen? Een *Chef de Claque*, die, gelijk de doorluchtige *Robert Macaire* zich uitdrukt, „de poëzij van zijn beroep volkomen begrepen heeft," is zeer gezocht, en de tooneelbesturen betwisten elkander het bezit van zijnen persoon, terwijl zij hem om het zeerst de voordeeligste aanbiedingen doen. De vaste jaarlijksche bezoldiging, welke hij van de directie geniet, beloopt gewoonlijk twee- of drieduizend francs in gereed geld. Bovendien ontvangt hij dagelijks een zeker aantal loodjes voor parterre en galerij, van welke hij een deel aan zijn volk in handen stelt en het overige met rabat voor zijne rekening doet verkoopen. Voorts ligt hij, zoowel van de acteurs als van de auteurs, eene contributie aan loodjes. De laatstgemelden voegen er gewoonlijk ook nog kleine fooijen bij, welke ligtelijk vijftig of zestig francs per maand beloopen kunnen. De acteurs, die zich op dezelfde wijs in klinkende munt gelieven aan te bevelen, worden naar gelang van het te koste gelegde handgeld bedacht. Het kost meer, wanneer men zich bij het begin of bij het eind der voorstelling doet toejuichen, dan wanneer men slechts in den loop van het stuk zulk eene onderscheiding begeert. Een débutant, die slechts bij zijne eerste verschijning op het tooneel met handgeklap ontvangen wordt en na het spelen zijner rol onder stilzwijgen aftreedt, heeft, hier kan men gewis op rekenen, zich slechts voor het eerste bedrijf aanbevolen.

Door middel dezer menigerlei inkomsten wordt, gelijk men ziet, het ambt van eenen *Chef de Claque* zeer winstgevend en vindt dus vele liefhebbers. Doch om hetzelve te verkrijgen is niet alleen verstand en talent noodig, maar ook geld; want het is bekend, dat deze plaatsen voor zeer hooge prij-

zen verkocht worden, op gelijken voet als de Notariaten in *Frankrijk*. Zoo is b. v. VACHER voor 20,000 francs de opvolger van MOUCHETTE bij het *Théâtre Français* geworden. Menigmaal verhandelen ook de directeurs der schouwburgen deze plaats tegen eene aanzienlijke som; de *Gazette des Tribunaux* en de overige *Parijzer* bladen hebben onlangs zulk een contract tusschen eenen *Entrepreneur de succès* en eenen van de theater-regisseurs dier stad bekend gemaakt. (*) Desniettemin hebben LEBLOND bij de *Opéra comique* en SAUTON aan het *Gymnase*, ondanks den hoogen door hen betaalden inkoopsprijs, zich een aardig vermogen weten te verzamelen; laatstgemelde heeft, bij zijn overlijden, aan zijne erven slechts het bescheiden jaarlijksch inkomen van 15,000 francs nagelaten. LEBLOND en SAUTON waren beide kreupel; ik weet niet, of dit ligchaamsgebrek een gevolg van hun post geweest is; de geschiedenis meldt hieromtrent niets; doch het zou niet geheel onmogelijk kunnen zijn, want deze vereerenswaardige stand heeft ook zijn ongerief. Aan LEBLOND b. v. wedervoer de treurige eer, bij een Keizerlijk bevel uit *Parijs* verbannen te worden, wijl hij, geheel strijdig met zijne optimistische gewoonten, eene kabaal verwekt en een stuk had doen uitfluiten, hetwelk NAPOLEON onder zijne bijzondere bescherming genomen had. Toen hij zich op zekeren dag dit onaangename voorval en nog meer andere herinnerde, uitte hij zeer ernstig de volgende meening: „ Onze kunst gaat met vele lasten en moeijelijkheden gepaard; en schenkt mij de Hemel eenen zoon, zoo zal ik er nimmer mijne toestemming toe geven, dat hij op het theater ga."

(*) Zie ons *Mengelwerk*, als boven.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE KASTELEIN.

(*Vervolg en slot van bl.* 586.)

„ In mijzelven gekeerd en langzaam, buiten mijn weten den hoed diep in het aangezigt gedrukt, alsof dit mij voor het oog der onbezielde natuur onkenbaar maken kon, was ik

onbemerkt een fmal voetpad ingeflagen, dat mij door het diepfte hout bragt — toen plotfeling eene ruwe ftem, op bevelenden toon, voor mij uit: „ halt!" riep. De ftem was zeer nabij; mijne afgetrokkenheid en de diep over de oogen gedrukte hoed hadden mij belet, om mij heen te zien. Ik floeg de oogen op, en zag eenen man op mij toetreden van een wild voorkomen. Zijne geftalte viel in het reusachtige — althans zoo kwam hij mij in de eerfte ontfteltenis voor — en zijne huid was taankleurig, waaruit het wit van een fcheel oog mij ftrak aanblikte. In plaats van eenen gordel, had hij een dik touw tweemaal om een' groenen wollen rok geflagen, waarin een breed flagtmes en eene piftool ftak. Hij riep andermaal, en een fterke arm hield mij vast. De ftem van eenen mensch had mij fchrik aangejaagd, maar het gezigt van een' booswicht gaf mij moed. In mijnen tegenwoordigen toeftand had ik reden genoeg om te fidderen voor een eerlijk man, volftrekt niet voor eenen roover.

„ Wie zijt gij?" zeide hij.

„ Uws gelijken," was mijn antwoord, „ wanneer gij inderdaad zijt, die gij fchijnt."

„ Dat raakt niet. Wat hebt gij hier te doen?"

„ Wat hebt gij hier te vragen?" hernam ik ftoutweg.

„ De man bekeek mij tweemaal van het hoofd tot de voeten. Hij fcheen mijn voorkomen met het zijne en mijn antwoord met mijn voorkomen te vergelijken. „ Gij fpreekt „ zoo brutaal als een bedelaar," zeide hij eindelijk.

„ Dat kan wel zijn. Gisteren was ik het ook nog."

„ De man lachte. „ Men zou zweren," riep hij, „ dat „ gij u van daag nog voor niets beters uitgeeft."

„ Voor iets flechters, zoo gij wilt." — Ik wilde weg.

„ Zacht, vriend! wat jaagt u toch zoo? wat tijd hebt gij „ te verliezen?"

„ Ik ftond een oogenblik in gepeins. Hoe mij het woord op de lippen kwam, weet ik niet, maar ik zeide langzaam: „ Het leven is kort, en de hel duurt eeuwig."

„ Hij zag mij ftrak aan. „ Ik ben verd....," zeide hij eindelijk, „ als gij niet ergens de galg ontloopen zijt!"

„ Dat kan nog wel het geval worden. Alzoo tot weder„ ziens, kameraad!"

„ Top, kameraad!" riep hij uit, terwijl hij eene tinnen flesch uit zijne weitasch trok, een' ftevigen dronk er uit nam, en ze mij overreikte. Mijne vlugt en angst hadden

mijne krachten uitgeput, en op dezen geheelen verschrikkelijken dag was nog niets over mijne lippen gekomen. Reeds had ik gevreesd, hier in het bosch te zullen versmachten; want drie uren in den omtrek was geene lafenis voor mij te hopen. Men oordeele, hoe blijmoedig ik bescheid deed. Nieuwe kracht doorstroomde met dezen verkwikkenden dronk mijne aderen, en nieuwe moed ontwaakte in mijn hart, met hoop en liefde tot het leven. Ik begon te gelooven, dat ik niet geheel ongelukkig was. Ja, laat mij openhartig zijn, de bewustheid, iemand van mijne soort gevonden te hebben, maakte mij in zekeren zin gelukkig. In den akeligen toestand, waarin ik mij bevond, zou ik met den helschen geest broederschap gedronken hebben, alleen om eenen vertrouwde te hebben.

„ De man had zich op het gras uitgestrekt. Ik deed eveneens.

„ Die dronk heeft mij goed gedaan," zeide ik. „ Wij „ moeten elkander nader leeren kennen."

„ Hij sloeg vuur, om zijne pijp aan te steken.

„ Drijft gij het handwerk reeds lang?"

„ Hij zag mij strak aan. „ Wat wilt gij daarmede zeggen?"

„ Was het al dikwijls bloedig?" Ik raakte aan het mes in zijnen gordel.

„ Wie zijt gij?" vroeg hij schielijk, en legde zijne pijp ter zijde.

„ Een moordenaar, zoo als gij; maar ik begin eerst."

„ De man zag mij andermaal stijf aan, en nam zijne pijp weder.

„ Gij zijt hier niet te huis?" zeide hij eindelijk.

„ Drie mijlen van hier. De gewezen Kastelein uit *de Zon* „ te***, als gij daarvan gehoord hebt."

„ De man sprong op, als een bezetene. „ De wilddief „ WOLF?" riep hij uit.

„ Dezelfde."

„ Welkom, kameraad, welkom!" riep hij, en schudde mij de hand. „ Dat is goed, dat ik u eindelijk heb, Kastelein! „ Jaar en dag heb ik al naar u verlangd. Ik ken u zeer „ goed. Ik weet alles. Ik heb al lang op u gerekend."

„ Op mij gerekend? Waartoe dat?"

„ De gansche landstreek is vol van u. Gij hebt vijanden; „ een ambtenaar heeft u verdrukt, WOLF! Men heeft u „ bedorven; het schreeuwt tot den hemel, zoo als men met

„ u heeft gehandeld." — De man werd driftig. — „ Om-
„ dat gij een paar wilde zwijnen hebt geschoten, die de Vorst
„ op onze akkers en velden laat loopen, heeft men u jaren
„ lang in het tuchthuis en in de vesting laten zuchten, heeft
„ men u huis en kostwinning afgenomen, heeft men u tot
„ den bedelstaf gebragt. Is het dan zoover gekomen, broe-
„ der, dat een mensch niet meer waard is, dan een haas?
„ Zijn wij niet beter, dan het vee op het veld? En een
„ kerel, als gij, kon dat dulden?"

„ Wat kon ik doen?"

„ Dat zullen wij eens zien. Maar zeg mij eens, van waar
„ komt gij nu, en wat voert gij in uw schild?"

„ Ik vertelde hem mijne geheele geschiedenis. Zonder het
einde af te wachten, sprong hij met vrolijk ongeduld op, en
trok mij met zich voort. „ Kom, broeder Kastelein," zeide
hij, „ onder dien naam zijt gij toch algemeen bekend, schoon
„ die fraaije geregtigheid er u heeft uitgeholpen; nu zijt gij
„ rijp; nu kan ik u gebruiken; ik zal eer met u inleggen.
„ Volg mij."

„ Waarheen wilt gij mij brengen?"

„ Vraag niets meer en volg." Als met geweld sleepte hij
mij voort.

„ Wij waren slechts eene korte poos voortgegaan, toen
het woud ongebaander, wilder en woester werd. Geen van
ons beiden sprak een enkel woord, zoo dat mij eindelijk het
fluiten van mijnen geleider uit mijne mijmering wekte. Ik
sloeg de oogen op. Wij stonden aan de opening van eene
rots, welke steil naar beneden ging. Een tweede fluiten ant-
woordde uit het binnenste der rots, en eene ladder kwam,
als van zelve, langzaam uit de diepte. Mijn geleider klom
naar beneden, en beval mij, te wachten, tot *dat hij* terug-
kwam. Hij zeide, eerst den hond aan de keten te moeten
leggen, omdat ik hier vreemd was, en anders gevaar liep,
verscheurd te worden. Hij klom af.

„ Nu stond ik alleen voor den afgrond, en ik wist zeer
wel, dat ik *alleen* was. De onvoorzigtigheid van mijnen ge-
leider ontging mijne opmerkzaamheid niet. Het had mij
slechts een moedig besluit behoeven te kosten, de ladder naar
boven te trekken, om vrij te zijn en onverhinderd te kunnen
vlugten. Ik zag naar beneden in de diepte, die mij zou op-
nemen; ik had een duister voorgevoel van den afgrond der
hel, waaruit geen terugkeeren mogelijk is!. Ik begon voor

de loopbaan, die ik ſtond aan te vangen, terug te beven. Slechts eene ſnelle vlugt kon mij redden. Reeds had ik half beſloten — reeds ſtrekte mijne hand zich naar de ladder uit — maar daar was het mij, als donderde mij met helsch gelach eene ſtem in de ooren: „Wat heeft een moordenaar te „wagen?" — en mijn arm viel langzaam van de ladder terug. Mijne rekening was vol; de tijd van berouw voorbij. Mijn moord lag als een berg achter mij en verhinderde voor eeuwig mijne terugkeering. Zoo dacht ik. Mijn geleider verſcheen te gelijk, en riep mij toe, dat ik komen moest. Nù viel er geene keuze meer. Ik klom naar beneden.

„Toen wij eenige ſchreden onder den rotswand doorgegaan waren, werd de grond breeder, en eenige hutten werden zigtbaar. Midden tusſchen dezelve was een rond grasperk, waarop een getal van achttien of twintig menſchen rondom een kolenvuur lagen. „Hier, kameraden," zeide mijn geleider, en plaatſte mij midden in den kring, „hier is „de Kastelein! Heet hem welkom!"

„Kastelein!" riepen allen te gelijk, en allen rezen op en drongen zich om mij heen, mannen en vrouwen. Zal ik het bekennen? De vreugde was ongehuicheld en hartelijk; vertrouwen blonk op ieders gelaat; de een drukte mij de hand, de ander trok mij vertrouwelijk aan de kleederen, en het ganſche tooneel was als het wederzien van eenen ouden vriend. Mijne aankomst had den vrolijken maaltijd, die juist was begonnen, voor een oogenblik opgeſchort. Men zette denzelven thans voort, en noodigde mij tot een' welkomdronk. De maaltijd beſtond uit allerlei wildbraad, en de wijnflesch ging van den eenen naar den anderen beſtendig rond. Een vrolijk leven en algemeene eendragt ſcheen de leus der ganſche bende te wezen, en allen wedijverden, om de vreugde over mijne aankomst luidruchtig aan den dag te leggen.

„Men had mij aan tafel de aanzienlijkſte plaats gegeven, tusſchen twee vrouwen. Ik had er het uitvaagſel van haar geſlacht verwacht; maar hoe groot was mijne verwondering, toen ik onder deze ſchandelijke bende de twee ſchoonſte vrouwen ontdekte, die ik, dacht mij, ooit gezien had! Margaretha, de oudſte en ſchoonſte van beide, was ongehuwd, en kon naauwelijks vijfentwintig jaren oud zijn. Zij ſprak zeer onbeſchaamd, en hare gebaren zeiden nog meer. Maria, de jongſte, was gehuwd, maar haren man om mishandelingen ontloopen. Zij was fijner gevormd, maar

zag er bleek en ſmachtend uit, en viel minder in het oog, dan hare vurige mededingſter. Beide vrouwen ijverden, om mijne wenſchen voor te komen; de ſchoone MARGARETHA kwam mijner ſchaamachtigheid door wulpſche ſcherts te gemoet, maar zij ſtond mij weldra tegen, en MARIA won mijn geheele hart.

„ Gij ziet, broeder Kastelein," begon nu de man, die mij hier gebragt had, „ gij ziet, hoe wij onder elkander le-„ ven; en gelijk heden, zoo gaat het dagelijks. Niet waar, „ kameraden?"

„ Elken dag als heden!" herhaalde de geheele bende.

„ Kunt gij beſluiten, aan onze leefwijze deel te nemen, „ ſla dan toe en wees onze aanvoerder. Tot nu toe ben ik „ het voorloopig geweest; maar ik wil u mijne plaats inrui-„ men. Wat zegt gij er van, kameraden?"

„ Ja!" antwoordden allen, bijkans uit éénen mond.

„ Mijn hoofd*gloeide; denken kon ik niet. Mijn bloed kookte van wijn en wellust. De maatſchappij had mij, om mijne misdaden, als een verpeste uit haar midden geſtooten — hier vond ik een broederlijk onthaal, een goed leven en aanzien. Wat ik ook koos, de dood wachtte mij; maar hier kon ik ten minſte mijn leven duur verkoopen. Wellust was mijn grootſte hartstogt; het andere geſlacht had mij tot hiertoe ſlechts met verachting behandeld; hier wachtte mij gunst en toomeloos genot. Mijn beſluit kostte mij weinig. „ Ik „ blijf bij u, kameraden!" riep ik luid uit, en trad in het midden der bende; „ ik blijf bij u," herhaalde ik, „ wan-„ neer gij mij mijne ſchoone buurvrouw afſtaat." Allen ſtemden mijn verlangen toe. Ik werd de eigenaar van een veil vrouwsperſoon en het hoofd eener rooversbende."

Voor het onmiddellijke vervolg der geſchiedenis ſchuif ik een gordijn: het enkel afſchuwelijke heeft voor den lezer niets leerzaams. Een ongelukkige, die tot zulk eene laagte gezonken was, moest eindelijk de menschheid uitſchudden; maar eenen tweeden moord pleegde hij niet, gelijk hij zelfs op de pijnbank verklaarde.

Binnen kort werd deze misdadiger door den geheelen omtrek berucht. De groote wegen werden onveilig; inbraken ſtoorden de nachtrust van den burger; de naam van *den Kastelein* werd de ſchrik van het landvolk; het geregt vervolgde hem, en men ſtelde eene belooning op zijn hoofd. Hij was zoo gelukkig, om elken aanſlag op zijn leven te verijdelen,

en listig genoeg, om van het bijgeloof der boeren tot zijne veiligheid gebruik te maken. Zijne medepligtigen moesten uitstrooijen, dat hij een verbond met den Duivel had gemaakt en kon tooveren. De streek, waarin hij zijne schandelijke rol speelde, behoorde destijds nog minder dan thans tot het verlichtste gedeelte van *Duitschland*; men geloofde het gerucht en hij was veilig, want niemand had lust, om aan te leggen met den gevaarlijken kerel, die den Booze tot zijne hulp had.

Toen hij dit onzalige bedrijf een jaar lang had uitgeoefend, begon het hem ondragelijk te worden. De bende, aan wier hoofd hij zich geplaatst had, verwezenlijkte zijne schitterende verwachtingen niet. Een verleidelijke schijn en de roes van den wijn hadden hem in het eerst verblind: nu werd hij met schrik gewaar, in welk een afschuwelijk gezelschap hij was gekomen. Honger en gebrek kwamen in de plaats van den overvloed, met welken men hem gevleid had; zeer dikwijls moest hij zijn leven wagen, om eenen maaltijd te bekomen, die nog naauwelijks toereikende was, om hem tegen verhongeren te bewaren. Het schadawbeeld der hooggeroemde broederlijke eendragt verdween; nijd, argwaan en jaloerschheid woonden bij deze verworpene bende. Het geregt had aan dien, die hem levend uitleveren zoude, belooning, en, wanneer het een medepligtige was, genade toegezegd — eene zware verzoeking voor het uitschot der aarde! De ongelukkige kende zijn gevaar. De eerlijkheid dergenen, die God en menschen hoonden, was een weinigbeteekenend onderpand voor zijn leven. Van nu af ontvlood hem de slaap; onophoudelijke doodsangst vergalde onafgebroken zijne rust; het vreeselijke spook van den argwaan liep hem achterna, werwaarts hij zich begaf, pijnigde hem, wanneer hij waakte, streek naast hem neder, wanneer hij poogde te slapen, en verschrikte hem in angstige droomen. Het tot zwijgen gebragte geweten verhief te gelijk zijne stem weder, en het berouw, dat zoo lang geslapen had, beet hem als eene adder in den boezem. Nu keerde zich zijn haat van de menschheid af, en viel met geheele zwaarte op hemzelven. Hij was verzoend met de geheele natuur, en vloekte alleen zichzelven.

De ongelukkige was de school der misdaad geheel doorloopen, en eindelijk zegepraalde zijn natuurlijk verstand over het treurige bedrog. Nu gevoelde hij, hoe diep hij gevallen

was, en eene meer zachte zwaarmoedigheid verving zijne ftuipachtige vertwijfeling. Met heete tranen wenschte hij het verledene terug; want hij gevoelde, dat hij dan geheel anders zou geworden zijn. Hij begon te hopen, dat hij nog een braaf mensch zou worden, dewijl hij gevoelde het te kunnen, en welligt was hij, op den hoogften trap van zijn misdadig leven, nader aan de deugd, dan vóór zijnen eerften misftap.

Omftreeks dezen tijd was de zevenjarige oorlog uitgeberften, en men wierf veel volk aan. De ongelukkige vatte hoop uit deze omftandigheid, en fchreef aan zijnen Landsheer eenen brief, hoofdzakelijk van den volgenden inhoud:

„ Wanneer uwe vorftelijke gunst niet weigert tot mij af te „ dalen, wanneer misdadigers van mijne foort niet buiten „ uwe ontferming zijn, zoo verleen mij gehoor, doorluch„ tigfte Vorst en Heer! Ik ben een moordenaar en roover; „ de wet veroordeelt mij ter dood; het geregt zoekt naar „ mij — en ik wil mij vrijwillig overgeven. Maar ik breng „ tevens eene zonderlinge bede voor uwen troon. Ik heb „ een' affchuw van mijn leven en vrees den dood niet; maar „ het is mij een verfchrikkelijk denkbeeld, te fterven, zon„ der geleefd te hebben. Ik wilde zoo gaarne leven, om „ een gedeelte van het verledene goed te maken; ik wilde „ zoo gaarne leven, om den Staat, dien ik beleedigd heb, „ te verzoenen. Ik wilde leven, om aan de wereld een voor„ beeld te geven van eenen booswicht, die zich verbetert. „ Ik haat de misdaad, en verlang vurig naar regtfchapenheid „ en deugd. Ik heb mij bekwaam genoeg getoond, om voor „ mijn vaderland geducht te zijn; ik hoop het ook te we„ zen, om hetzelve van nut te zijn.

„ Ik weet, dat ik iets ongehoords verlang. Mijn leven is „ verbeurd, en het is mijn doel niet, met het Regt in on„ derhandeling te treden. Maar ik verfchijn niet in ketenen „ en boeijen voor u — nog ben ik vrij — en vrees voor ge„ vangenneming is het minfte, dat mij tot deze bede drijft.

„ Het is genade, om welke ik fmeek. Heb ik al immer „ eenige befchuldiging tegen het Regt gehad; nu waag ik „ het niet meer, die te doen gelden. Maar iets mag ik mij„ nen Regter herinneren. *De tijd van mijne gruwelen vangt* „ *aan met de veroordeeling, die mij voor altijd onteerde.* „ Ware mij destijds de billijkheid minder ontzegd geworden,

„ dan zou ik misschien nu om geene genade behoeven te
„ bidden.

„ Laat genade voor regt gelden, mijn Vorst! Wanneer „ het in uwe vorstelijke magt is, schenk mij dan het leven. „ Het zal van nu af aan uwe dienst gewijd zijn. Laat mij, „ wanneer mijne bede door u wordt verhoord, uw wil door „ de openbare nieuwspapieren bekend worden, en op uw „ vorstelijk woord zal ik mij naar de hoofdstad begeven. „ Hebt gij anders besloten, — dan doe de geregtigheid het „ hare: ik zal het mijne doen."

Dit smeekschrift bleef onbeantwoord, gelijk ook een tweede en derde, waarin de Kastelein om eene plaats als ruiter in dienst van den Vorst verzocht. Zijne hoop op vergiffenis vervloog geheel, en hij vormde nu het ontwerp, uit het land te vlugten, en in dienst des Konings van *Pruissen* als een braaf soldaat te sterven.

Gelukkig ontkwam hij de rooversbende en aanvaardde de reis. Zijn weg bragt hem in eene kleine landstad, waar hij overnachten wilde. Kort te voren waren door het gansche land scherpe bevelen gegeven tot een gestreng onderzoek der reizigers, dewijl de Landsheer, een Rijksvorst, deel in den oorlog genomen had. Zulk een bevel had ook de poortwachter van dit stadje. Hij zat op eene bank bij den slagboom, toen de Kastelein voorbij kwam rijden. Diens opschik had iets vreemds, te gelijk belagchelijk en afschuwelijk. Het magere paard, dat hij bereed, en de bespottelijke keus zijner kleeding, waarbij denkelijk minder zijn smaak dan de soort der gestolene goederen in aanmerking genomen was, maakte een zeldzaam contrast met zijn gelaat, waarop de tegenstrijdigste hartstogten geteekend waren. De poortwachter verwonderde zich over het voorkomen van dezen zonderlingen reiziger. De wachter was aan den slagboom grijs geworden, en eene veertigjarige dienst had hem eene fijne takt omtrent het gelaat der aankomenden geleerd. Ook hier bedroog hem zijn valkenblik niet. Terstond sloot hij den slagboom, en vroeg den reiziger naar zijn' pas, terwijl hij de teugels van het paard greep. W o l f was op dergelijke ontmoetingen voorbereid, en droeg ook werkelijk een' pas bij zich, dien hij nog onlangs van eenen uitgeplunderden koopman bewaard had. Maar dit stuk alleen was niet genoeg, om eenen ouden opmerker te verkloeken, en den man van den slagboom te bewegen hem los te laten. Hij geloofde

zijne oogen beter dan het papier, en WOLF was genoodzaakt, hem naar het ſtadhuis te volgen.

De Burgemeester onderzocht den pas, en verklaarde dien in orde. Deze man was een groot vriend van nieuws, en ſprak inzonderheid gaarne, onder eene fleſch, over de politiek. Het papier toonde hem, dat houder van hetzelve regtſtreeks uit het vijandelijke land kwam, waar het tooneel des oorlogs was. Hij hoopte, bijzondere berigten uit den vreemdeling te lokken, en zond den Stadsſchrijver met het papier terug, ten einde den man op een glas wijn te noodigen.

Ondertusſchen heeft zich, terwijl de Kastelein voor het ſtadhuis wacht, het janhagel der ſtad om den potſierlijken man in eenen kring verzameld. Onder een dof gemurmel wijst men beurtelings op den vreemden ruiter en zijn paard, en de moedwil van het gemeen wordt hoe langer zoo levendiger. Ongelukkig was het paard geroofd: terwijl allen er met den vinger op wijzen, verbeeldt zich de vreemde, dat men het herkent. De onverwachte beleefdheid van den Burgemeester voltooit zijn vermoeden. Hij houdt het voor uitgemaakt, dat de valschheid van zijnen pas ontdekt is, en men hem met deze uitnoodiging eenen ſtrik ſpant, ten einde hem op deze wijze in hechtenis te nemen. Zijn kwaad geweten verleidt hem tot eene domheid: hij geeft zijn paard de ſporen en rent heen, zonder een' lettergreep te antwoorden.

Deze plotſelinge vlugt is het teeken tot een algemeen geſchreeuw: „Een ſpitsboef!" en alles loopt hem ijlings na. De ruiter rent op leven en dood. Hij is een goed eind wegs vooruit. Ademloos hijgen zijne vervolgers hem na. Bijna is hij gered — maar eene onzigtbare hand zweeft boven hem; zijn uur heeft geſlagen; de onverbiddelijke Wraakgodin achterhaalt den ſchuldigen. De weg, dien hij heeft ingeſlagen, loopt dood; hij moet terug, zijne vervolgers te gemoet. Het gerucht van dit voorval heeft ondertusſchen het ganſche ſtadje op de been gebragt; de eene volkshoop voegt zich bij den anderen; eene menigte komt hem te gemoet. Hij trekt eene piſtool uit. Het volk wijkt. Met geweld wil hij zich eenen weg door het gedrang banen. „Dit ſchot," ſchreeuwt hij, „is voor hem, die mij durft tegenhouden." De vrees gebiedt een oogenblik ſtilte. Een koene knaap vat hem eindelijk van achteren bij den arm, en doet hem de piſtool uit de hand vallen. Nu haalt men den weerloozen van het paard, en ſleept hem in zegepraal naar het ſtadhuis terug.

„ Wie zijt gij?" vraagt de regter, op barſchen toon.

„ Een man, die beſloten heeft op geene enkele vraag te antwoorden, als men ze niet beleefder doet."

„ Mag ik vragen, wien ik de eer heb, voor mij te zien?"

„ Dien ik zelde te zijn. Ik heb geheel *Duitschland* doorgereisd; maar de onbeſchaamdheid nergens, dan hier, te huis gevonden."

„ Uwe gejaagde vlugt maakt u zeer verdacht. Waarom reedt gij zoo ſnel weg?"

„ Omdat het mij verveelde, langer door het gemeen hier beſchimpt te worden."

„ Gij hebt gedreigd, vuur te geven."

„ Mijne piſtool was niet geladen." (Men onderzocht het: er ſtond geen kogel op.)

„ Waarom draagt gij geheime wapenen bij u?"

„ Omdat ik voorwerpen van waarde bij mij heb, en men mij voor zekeren roover gewaarſchuwd heeft, onder den naam van *den Kastelein* bekend, die in dezen omtrek zou zwerven."

„ Uwe antwoorden bewijzen zeer veel voor uwe aanmatiging, maar niets voor de deugdelijkheid uwer zaak. Ik geef u tijd tot morgen, om mij de waarheid te ontdekken."

„ Ik blijf bij hetgeen ik gezegd heb."

„ Breng hem in de gevangenis."

„ In de gevangenis? — Heer Burgemeester, ik hoop toch, dat er nog regt in dit land is. Ik zal ſatisfactie eiſchen."

„ Ik zal u die geven, zoodra gij geregtvaardigd zijt."

Den volgenden morgen dacht de Burgemeester: hij kon toch wel onſchuldig zijn: het was gebleken, dat men met barschheid niets op hem vermogt; men kon beproeven, hem met zachtheid te ondervragen. Hij liet de gezworenen vergaderen en den gevangen' voorbrengen.

„ Vergeef, Mijnheer, de eerſte opwelling van drift, wanneer ik u gisteren wat hard aanſprak."

„ Als gij zoo ſpreekt, gaarne."

„ Onze wetten zijn ſtreng, en het voorval van gisteren veroorzaakte gerucht. Ik kan u niet loslaten, zonder mijnen pligt te verzaken. De ſchijn is tegen u. Ik wenschte wel, iets van u te hooren, om dien ſchijn te wederleggen."

„ En als ik u nu niets anders heb te zeggen?"

„ Dan moet ik het voorval aan de Regering berigten, en gij blijft intusſchen in verzekerde bewaring."

„ En dan?"

„ Dan loopt gij gevaar, als een landlooper over de grenzen gebragt te worden, of, als men genadig met u handelt, in de handen der wervers te vallen."

Hij zweeg eenige minuten, en ſcheen inwendig eenen zwaren ſtrijd te voeren. Eindelijk keerde hij zich ſnel tot den regter.

„ Mag ik een kwartier met u alleen zijn?"
De gezworenen zagen elkander dubbelzinnig aan, maar verwijderden zich, op eenen wenk van den regter.
„ Nu, wat verlangt gij?"
„ Uw gedrag van gisteren, Mijnheer, zou mij nimmer tot eenige bekentenis gebragt hebben; want ik trotseer het geweld. De bescheidenheid, waarmede gij mij heden behandelt, heeft mij achting en vertrouwen jegens u ingeboezemd. Ik geloof, dat gij een edel mensch zijt."
„ Wat hebt gij mij te zeggen?"
„ Ik zie, dat gij een edel mensch zijt. Ik heb lang naar iemand verlangd, zoo als gij zijt. Geef mij uwe regterhand."
„ Wat moet daarvan worden?"
„ Uw hoofd is grijs en eerwaardig. Gij *zijt* lang in de wereld geweest; hebt zeker ook wel veel lijden verduurd, niet waar? en zijt daardoor menschelijker geworden?"
„ Mijnheer, wat zal dit?"
„ Gij zijt nog eene kleine schrede van de eeuwigheid — weldra behoeft gij barmhartigheid bij God. En zult gij dan deze aan eenen mensch weigeren? — — Vermoedt gij niets? Met wien gelooft gij te spreken?"
„ Wat is dit? Mensch, gij ontstelt mij."
„ Vermoedt gij nog niets? — Schrijf het aan uwen Vorst, hoe gij mij vondt, en dat ik zelf vrijwillig mijn eigen verrader was — dat God hem eenmaal zal genadig zijn, als hij het nu mij is. Smeek voor mij, oude man! en laat op uw berigt een' traan vallen. Ik ben ..... de beruchte *Kastelein.*" (*)

(*) Hier eindigt SCHILLER, op echt dichterlijke wijze, zijn treffend verhaal. Ten gevalle des meer prozaïschen lezers voegt de Vertaler van hetzelve er, op van elders ontleend gezag, nog dit nevens:
Een paar maanden later verrees op het justitieplein der naaste hoofdstad een schavot. Eene ontzaggelijke, onverduldige volksmenigte verdrong zich in de uitgebreide ruimte, en vervulde alle toegangen. Eindelijk verscheen een misdadiger. Hij was bleek en verslagen, maar scheen met God verzoend: berouw en onderwerping aan welverdiende straf stonden op zijn demoedig gelaat geprent. De Geregtigheid volbragt aan hem haren smartelijken pligt. Nog eenige pijnlijke oogenblikken, en de ongelukkige had aan haren gestrengen eisch, ten behoeve der Maatschappij, voldaan, en met zijn verbeurde leven zijne zware schuld geboet. Het was ..... de beruchte *Kastelein.*

EEN PAAR OPMERKINGEN VAN GÖTHE.

Om Proza te schrijven, moet men iets te zeggen hebben; maar hij, die niets te zeggen heeft, kan, in weerwil hiervan, Verzen maken, omdat hier het eene woord het andere aanbrengt; en daaruit ontstaat in het einde een werk, dat in den grond niets is, maar dat toch iets schijnt te wezen. Men bewere evenwel niet, dat het der werkelijkheid aan Poëzij ontbreekt! Geen Dichter betoont zich Dichter te zijn, dan door aan eene gewone zaak belang te weten bij te zetten. De werkelijkheid behoort altijd de beweegöorzaak, den grondslag van een werk te leveren; 't is de zaak van den kunstenaar, daaruit een schoon en welluidend geheel zaam te stellen.

Men heeft beweerd, dat de wereld door cijfers geregeerd wordt; alwat ik er van weet, is, dat de cijfers bewijzen, of één land wèl of kwalijk geregeerd wordt.

PARIJZER INDUSTRIE.

De *Parijzenaars* moeten heden ten dage, misschien meer dan immer, op hunne hoede zijn tegen eene menigte, gedurig schranderder uitgedachte vonden, welke door eene zekere klasse van lieden worden aangewend, om allerlei goed van bezitter te doen veranderen. Elken dag maken de nieuwspapieren de voorzigtigheid hunner lezers oplettend op de eene of andere nieuwe wijze, waarop deze, zoo het schijnt in middelen onuitputbare, industrie gedreven wordt. Eene van de laatste uitvindingen dezer soort is de snuifdoos-visscherij, die ligtelijk even winstgevend zou kunnen worden, als groote of kleine of ook parel-visscherijen immer geweest zijn.

Kort geleden is het geheim dier visscherij door de Policie ontdekt geworden. Twee heeren zaten niet verre van elkander in den Circus der *Champs Elysées*. Een hunner trok van tijd tot tijd eene kostbare snuifdoos uit den zak, welke hij dan met zekeren zwier tusschen de vingers liet spelen. Niet lang duurde het, of er knoopte zich tusschen de twee geburen een gesprek aan, en van tijd tot tijd oordeelde de man met de doos den ander' een snuifje te moeten aanbieden, hetwelk deze met al de bevalligheid eens kunstvaardigen snuivers aannam. De doos keert telkens in den zak van den eigenaar terug. Eindelijk echter gevoelt deze, in dien zak, eene verdachte beweging. Snel ziet hij om, betast zich; de doos is er, en hij bemerkt niets, dat hem verontrusten kan. Zijn buurman schijnt geheel en al in de bewondering eener schoone danseres verzonken. Eenige oogenblikken daarna voelt hij weder eenige beweging, tast naar de plaats, en bevindt nu tot zijn' schrik, dat zijne doos verdwenen is.

Zijn nevenman zat zoo ſtil en bedaard, zoo geheel met het ſchouwſpel bezig, dat de beſtolene niet waagde hem te verdenken. Evenwel, aan de andere zijde had hij tot eenigen buurman een' der pilaren. Derhalve, na een oogenblik bedenkens, neemt hij zijn beſluit, grijpt den bewusten perſoon bij den kraag en roept de Policie.

Een man der municipale wacht neemt beiden in arrest, voert hen naar het policiebureau, en hier vindt men werkelijk de vermiste doos, in gezelſchap van nog twee andere, in de zakken van den verdachten.

Doch, behalve deze drie doozen, vond men nog iets anders, te weten onderſcheidene zijden draden, aan welker einden looden kogeltjes vastgehecht waren. Deze dienden den Industrieridder tot vischſnoeren. Zoo dikwerf namelijk iemand hem een ſnuifje bood, en dit gebeurt onder *Franſchen*, vooral onder eenigzins bejaarden, bijna elk oogenblik, liet hij, bij het nemen der priſe, onbemerkt een kogeltje in de doos glijden; deze werd toegeklapt, ging, met den vischhoek in den buik, in den zak des eigenaars, en van daar weldra over in dien des visſchers. Alle drie bij den gevangen' gevondene doozen hadden den hoek nog in.

Eene andere ſoort van *Parijzer* Industrie beſtaat in het laarzenſtelen, op deze wijze: Een welgekleed Heer beſtelt, in zeker *hôtel garni*, een uur na elkander, twee laarzenmakers, kiest van elk een paar uit, maar geeft ook aan elk één der laarzen terug, onder voorwendſel van met likdorens aan éénen voet gekweld te zijn, (natuurlijk een aan den linker en een aan den regter voet!) met verzoek die laars op de leest te ſlaan: 't ſpreekt van zelf, dat bij de terugkomst der bedrogenen, de ſinjeur verdwenen is.

GEEF VUUR!

Generaal S***, die in de tweede helft der achttiende eeuw het leger der Republiek *Polen* kommandeerde, was een ſtreng en ulterst hoogmoedig man. Op zekeren dag trad hij uit zijn woonvertrek te *Warſchau* in de voorzaal, waar zich de dienstdoende Officier bevond. Aan dezen hield de Generaal zijne geſtopte tabakspijp voor, en riep op barſchen toon: „Vuur!" De Officier, een man van fieren aard, beleedigd door den aanmatigenden trots zijns bevelhebbers, vliegt de kamer uit, en roept den ſchildwacht houdenden artillerist toe: „Vuur!" Oogenblikkelijk balderen de twee onder de venſters van den Generaal geplante ſtukken. Bedaard keert de Officier naar de voorzaal terug, waar hem de Generaal, met een aangezigt gloeijende van toorn, toeſchreeuwt: „Wat moet dat beduiden, heer Luitenant?" — „Ik heb de wacht doen vuur geven," was het moedige antwoord; „want een ander vuur-commando ken ik niet."

MENGELWERK.

FEESTREDE OP 'S KONINGS GEBOORTEDAG, 24 AUGUSTUS 1837.

Door

B. VAN GEUNS,

Doopsgezind Predikant te Zaandam.

Vreest God, eert den Koning.

1 PETR. II: 17[b].

Het is de verjaardag des Konings! — het geboortefeest van eenen man, dien de landzaat eerbiedigt, de vreemdeling de hulde der bewondering toewijdt, wien vijanden zelve den eernaam des Regtvaardigen niet onthouden. Het is het feest van hem, die belijdt een mensch te zijn van gelijke bewegingen als wij, en die, in het besef van eigene tekortkoming en onvermogen, zijne landgenooten uitnoodigt, om met hem God, den Onzienlijke, te bidden om wijsheid en kracht, den Vaderlande tot zegen en heil. Hunne vreugde en liefdebetoon, hunne wenschen en zegenbeden, mogen hem welkom zijn, — hij verlangt geene uitboezemingen der vleijerij, of den wierook aan menschelijke verdiensten; want hij zelf onttrekt zich aan de ijdele pligtplegingen en verstrooijingen der wereld, om, als mensch onder zijne medemenschen, als vriend onder zijne vrienden, als vader onder de zijnen, den gewigtigen dag zijns levens te vieren, terwijl overal om hem het feestgejubel zijner medeburgeren gehoord wordt. Hij zelf deelt in hunne vreugde; maar eene vreugde, die in gebed en dankzegging begonnen, door godsdienstige beginsels veredeld wordt; en, welke kreten van vaderlandsche ver-

rukking hem tegenklinken, deze voorwaar is hem de belangrijkste, de heiligste: „Vreest God, eert den Koning!"

Zietdaar het beeld van den man, dien onze zielen liefhebben, en op wien zich, in dezen plegtigen stond, de gedachten en wenschen van alle welgezinden vereenigen! Roepen ook wij dan elkander het woord toe: „Vreest God, eert den Koning!" Dat woord is gepast in het bedehuis Gods. Vaderland en Koning zijn één, maar ook alleen onder den zegen van boven. De Koning roept ons tot het gebed; maar onze bede is de zijne, zijne bede de onze, God zij met ons!

„Vreest God, eert den Koning!" Gij gevoelt, Toeh. in welk een naauw verband de beide deelen dezer vermaning door den Apostel gesteld worden; en ook buitendien blijkt uit het voorafgaande genoegzaam, hoe Petrus op zulk eene eerbetooning jegens Koningen, Stadhouders, of welke magten dan ook, als verpligting aandringt, welke op godsdienstige beginsels gegrond is en door dezelve geheiligd wordt. Ik vertrouw naar uwe tegenwoordige behoeften te spreken, wanneer ik deze Apostolische vermaning een weinig nader ontwikkele. De tijd, voor deze bijeenkomst bestemd, vergunt ons slechts eene beperkte ontwikkeling; maar ik spreek tot Nederlanders, die het heil beseffen der vereeniging, waarvan Petrus gewaagt, en die, hopen wij, slechts herinneringen behoeven, om zich opgewekt te gevoelen tot die godsdienstige gevoelens en gezindheden, als ons het tekstwoord voorhoudt, en waartoe de plegtigheid van dezen dag ons beweegt. Hoort mij met belangstellende aandacht, terwijl ik u deze twee bijzonderheden voorstelle: *wat het is, den Koning te eeren? wat het is, den Koning te eeren in de vreeze des Heeren?*

I. Wij, gelukkige bewoners van den vaderlandschen grond, wij behoeven waarlijk geene opzettelijke dringende opwekking, om den Koning te eeren. Wij willen dus slechts, in enkele trekken, de beginselen herinne-

ren, waarop die eere berust; wij willen u herinneren, wat zij bevat, en den heiligen invloed fchetfen, dien zij te weeg brengt.

Deze eerbetooning toch is ook voor Christenen gepast; want de beginfelen, waarop zij berust, zijn de beginfelen zelve des Christendoms. Immers, hoe wij ook over den man zelven denken, die als Koning tot het beftuur van een geheel volk geroepen wordt, de hooge waardigheid zelve, die hij bekleedt, en hare gewigtige invloeden op de algemeene belangen, eifchen eene zekere hulde en ontzag, zonder welke rust en orde onder het volk eene herfenfchim zijn. Moge hij al dan niet van God zijne roeping ontvangen, hij werkt en regeert toch onder het beftuur en de genade van Hem, die de harten der Koningen als waterbeken leidt, ja die zelf, in zekeren zin, de magten en overheden onder het volk daarftelde. Een Vorst is derhalve de eerfte zijns volks, het middelpunt als 't ware van aller bemoeijingen, werkzaamheden en belangen; een man, wien, ook dan zelfs, wanneer menfchelijke gebrekkigheid zijne daden kenmerkt, die eere en dat ontzag toekomen, juist om de waardigheid zelve, welke hij bekleedt, en het onmisbare daarvan voor de rust en de welvaart eens volks. Hij toch, indien het befef dier waardigheid zijn gemoed vervult, hij leidt, vereenigt, bevordert de algemeene belangen. Hij is geroepen, om, bij de uiteenloopende meeningen en denkwijze zijner landgenooten, datgene te kiezen, wat ondervinding, wijsheid en regtvaardigheid hem, als het eenige ware, voorfchrijven. Hij is de raadgever der twijfelenden, de toevlugt der verdrukten, de fchrik der boozen, de hoop der braven; hij is, hij kan ook alleen, in zulk eene betrekking, de krachtige bevorderaar zijn van de dierfte belangen zijner onderdanen. En zoude den zoodanigen geene eere en huldebetoon toekomen? zou hij niet zoo vele aanfpraken hebben op de liefde en het vertrouwen des volks? Gewis, het Christendom wekt ons op, om „ den Keizer „ te geven, wat des Keizers is; gebeden en fmeekingen

„ te doen voor Koningen en allen, die in hoogheid zijn, „ omdat het goed en heilzaam voor ons is." Maar dan is ook alles, wat dien Vorst aanbelangt, voor het volk zelf van gewigt; zijne vreugde moet de vreugde zijner landgenooten, zijn geboortedag hun een even gewigtige ſtond zijn, als die van een' vader des huisgezins. Eere dan, wien eere toekomt! Gewis, wat ons door eenen Apostel wordt toegeroepen, dat zal, ook te dezer plaatſe, voor geen Nederlander een wanklank zijn. „ Eert den Koning!"

Maar waarin beſtaat zulk eene eerbetooning, zal zij betamelijk, Godewaardig genoemd worden? Zeker niet in het ijdel en hartstogtelijk aanheffen van kreten, welke heden de lucht vervullen, om morgen welligt in vloek en verwenſching onder te gaan. Ook niet in dat doelloos prijzen, die uitbundige lofſpraken, dat dweepen als 't ware met *den Vorst zijner keuze*, 't welk, onnadenkend, menſchelijke verdienſten ten hemel verheft, en geene feilen ziet, geene gebreken duldt; eene eerbetooning, dikwijls alleen op bijzonder belang en voordeel gegrond, of voortvloeijende uit den gedeeltelijken glans, die van den Koninklijken troon ons omſtraalt. Dit is eene eere, den Christen onwaardig, door het Christendom als misdadig gekenmerkt; want dat Christendom ziet in den Koning zelven den zwakken, feilbaren mensch. Nederlanders! gij, die niet geheel verbasterdet van den geest onzer voorvaderen, en boven vooroordeelen verheven zijt, uit den tijd ontſtaande en met denzelven verdwijnende, gij beſeft, dat betamelijke gehoorzaamheid aan goede wetten en nuttige inſtellingen, vertrouwen, toegenegenheid, gematigdheid, medewerking ten goede, het wezen dier eerbetooning uitmaken, derzelver ware beſtanddeelen zijn; eene eerbetooning, die zich wel in de kreten der geestdrift uit, maar zulke kreten, welke uit het hart zelf ontſtaan. Maar ook voor u behoef ik voorzeker niet, in breede trekken, te ſchetſen, in hoeverre zulk eene vereering den Koning waardig is, wien het beſtuur dezer landen werd toebetrouwd. „ Zijt

„ alle menschelijke ordeningen onderdanig, om des Hee-
„ ren wil, hetzij den Koning, als opperste magt heb-
„ bende, hetzij hem, die in zijnen naam gezonden
„ wordt, tot straffe der kwaaddoeners, tot prijs derge-
„ nen, die goed doen: eert een iegelijk, eert den Ko-
„ ning!" Zoo sprak een Apostel, zoo denkt, zoo spreekt ieder welgezind burger, ieder geloovige Christen. Hij beseft, dat geene orde of volksgeluk denkbaar, geene verlichting en beschaving mogelijk zijn, zonder vaste en gestrenge bepalingen van wet, maar ook zonder het bestuur van hen, die in aller naam tot de handhaving dier wetten geroepen zijn. Hij ziet in den Vorst des lands den man, wien ook hij zijne rust, zijne veiligheid, zijne welvaart te danken heeft. Hij heeft hem lief, omdat hij aller lasten draagt, aller belangen behartigen, aller wenschen vervullen wil, zooverre menschelijke gebrekkigheid reikt. Hij ziet in hem den man, die, op zoo hoog eenen trap van aanzien en magt, ook tegelijk tot zoo verhevene verpligtingen, in het belang zijner medeburgers, ja in het belang der menschheid zelve, geroepen is; hij gelooft deszelfs belang, deszelfs geluk onafscheidbaar van dat des dierbaren vaderlands; de jaardag des Konings is als 't ware zijn eigen geboortedag, en welgemeend, maar met geestdrift, en tegelijk met Christelijken zin, roept hij, in zulk een' gewigtigen stond, zijne broeders toe: Eert den Koning! De Koning leve!

Kan dit dan ook wel anders, of zulk eene eerbetooning moet den meest heilzamen invloed oefenen? Waar zij heerschende is, daar kan teregt op volk en Vorst als één worden geroemd; daar omringt geene vleijerij den Koninklijken troon; maar daar tracht ook te vergeefs de Vorst, door ijdele praalvertooning, de oogen zijner landgenooten te verblinden; zijne eenvoudigheid, zijn burgerzin is hun dierbaarder, dan het blinkend vertoon van luister en magt. Zijn troon is hun de zetel niet eens aardschen Gods; hij is het vereeningspunt veeleer van aller bemoeijing en werkzaamheid, ten nutte des

vaderlands. Zijne kroon is hun het bedekſel niet zijner menſchelijke gebrekkigheid; zij is hun het teeken alleen, waarbij allen gedachtig zijn aan éénе wet, aan één belang, aan één doel, ter onderlinge uitbreiding van welvaart en volksgeluk. God, de Koning der Koningen, gelijk Hij een iegelijk zijnen ſtand en betrekking in dit leven aanwijst, Hij, de Heer, riep den zwakken mensch tot dien verheven rang onder zijne broederen; Hem alleen komt bij dezulken de hoogſte eere en heerlijkheid toe; Hem vreezen zij boven alle magten der wereld; maar daarom eeren, gehoorzamen en beminnen zij ook de Koningen der aarde, omdat zij weten, dat het welgevallig is in de oogen van hunnen God, en diens liefderijke bedoelingen daardoor mede bevorderd worden. Maar dáár, Toeh., wonen ook de zegeningen van den echten vrede; dáár wonen orde, eendragt, rust; dáár omſtrengelt alle burgers een heilige band; dáár bloeit het rijk van waarheid en licht. De Koning wordt het groote beweegpunt van aller belangen en werkzaamheid, maar ook het vereenigingspunt van aller geestdrift en liefde; het vaderland is in den Vorst, de Vorst in het vaderland! en allen vereenigen zich in éénе leuze, als eene zinſpreuk, uit het Evangelie zelf ontleend: „ Vreest God, eert den Koning!"

Het eeren des Konings kan derhalve niet zonder de vreeze Gods beſtaan; maar niet in diervoege, dat wij ons van deze eerbetooning geheel ontſlagen wanen zouden, wanneer het beſtuur van hen, die over ons geſteld zijn, hunne menſchelijke tekortkoming verraadt; of in navolging van de zoodanigen onzer broederen, die datgene, 't welk hunne vooroordeelen en dwalingen als met die vreeze des Heeren overeenkomſtig wanen, als het eenige ware roemen, en den Vorst liefde en toegenegenheid huichelen, terwijl hunne daden zelve zoo vele bronnen zijn van onrust en verwarring. Neen, Toeh., de ware Christen weet tusſchen beiden eene gelukkige overeenſtemming te bewaren; hij weet, hoe hoog de vreeze Gods boven de vrees en de dienst eens aardſchen

Vorsts moet gesteld worden; hij weet, waar, maar waar ook alleen de dienst des laatsten ongehoorzaamheid en ontrouw zijn zoude jegens den Koning der Koningen, jegens den Heer des hemels en der aarde. Maar dezelfde Christen gevoelt niet minder, aan den anderen kant, waartoe gelijke beginsels van Godsdienst hem verpligten, bij opmerking van het gebrekkige, 't welk alle menschelijke betrekkingen, en dus ook die tusschen den Vorst en zijne onderdanen, kenmerkt. Hij verwacht in dien Vorst geene denkbeeldige volmaaktheid, geene raadslagen altoos, welke de blijken eener zuivere wijsheid dragen, geene regtvaardigheid boven iedere bedenking verheven; want, gedachtig aan eigene tekortkomingen, verschoont hij dezelve ook in hem, die, door zijne waardigheid alleen, geenszins als mensch, boven hem verheven is. Maar zoo berust hij ook met lijdzaamheid en geduld in deszelfs bestuur. Ver van voorbarige oordeelvellingen, is hij nog veel minder tot veroordeeling gereed van 't geen zijner wijsheid en doorzigt verborgen is. Hij rekent zijnen Regent niet als vergrijp of misslag aan, wat het noodwendig gevolg is van de omstandigheden des tijds. Hij wijt hem niet, bij uitsluiting, wat alleen der feilbaarheid of der eerzucht zijner raadslieden en dienaren te wijten is, die, door het bejag van Vorstengunst en tijdelijk gewin gedreven, zoo menigmalen, helaas, de goede bedoelingen der Koningen verijdelen. Hij mort niet, of verheft zijne wijsheid boven die zijner bestuurders, bij ondervinding van dingen, waartoe de beweegredenen hem onbekend zijn en ook moeten zijn. Hij weet te verdragen, te bedekken, te gelooven, te hopen; hij weet in zijnen kring en door zijn voorbeeld mede te werken tot de welmeenende bedoelingen van zijnen Vorst. Hij verdraagt, met vrolijken moed, de onvermijdbare lasten, hem opgelegd, de verpligtingen, tot welke hij geroepen wordt, en hij draagt ze te bereidwilliger, bij de gedachte aan de voorregten, hem overigens zoo ruimschoots geworden, als burger des vaderlands. Terwijl die voorregten hem bij-

blijven, zijne rust niet verstoord, zijne dierbaarste belangen beschermd, zijne burgerlijke vrijheid niet belemmerd worden, eerbiedigt hij zijnen Vorst, en vreest bovenal zijnen God, Hem de eere gevende van alles. Ja, dan klimmen zijne gebeden en dankzeggingen omhoog, tot den Vader van alles goeds; en zijne bede wordt de bede van een geheel volk: o God, behoed onzen Koning, behoed hem tot in lengte van dagen!

II. Het is geenszins ons oogmerk, Geliefden, het gezegde met vele woorden toe te passen op den man, wiens jaarfeest wij in deze ure gedenken. Hier staan wij allen als zondaren voor den vlekkeloos Heilige! Hier ware het heiligschennis, den wierook toe te zwaaijen aan menschelijke verdienste en wijsheid. Onze woorden schetsten het beeld van eenen Vorst en volk, zoo als zij alom zijn moesten, niet zoo als zij inderdaad alom bestaan. Maar, aan den anderen kant, indien de geest van een geheel volk ten minste eenig bewijs oplevert, — dan ja, wij mogen het dankbaar erkennen, dan is de geest der Nederlanders eene veelbeteekenende lofspraak op den Koning, die hen regeert; dan mogen wij zijn bezit zegenen, zijn behoud afsmeken van den Vader des lichts, en de kreet is niet ijdel, welke op dezen dag uit de harten van alle welgezinden opstijgt: De Koning leve!

Landgenooten! eert dan uwen Koning; hij verdient uwe liefde: opent hem uwe harten: hij is uw vertrouwen waardig. Nog behooren wij onder de rijkgezegende volken dezer aarde. Vrijheid, verdraagzaamheid, menschenmin, kennis en deugd, zij bloeijen op Nederlands grond; zij bloeijen, onder de welgemeende pogingen van hem, die arbeid noch moeite ontziet, om het geluk zijner medeburgeren te bevorderen. „De storm der tij„den, die ook zijn hoofd niet ongetroffen liet," heeft zijn gemoed gelouterd en zijne bemoeijingen ten onzen nutte geheiligd. Dat hij mensch zij, gelijk wij; dat menschelijke zal niet ten onzen verderve uitloopen — eene bijkans vijfentwintigjarige ondervinding leerde het

ons. Ja, danken wij met geroerde harten den God onzer vaderen; danken wij Hem den ſtroom van zegen, die ons als Nederlanders toevloeide, ook uit de beproevingen des tijds. Nog zijn de voorregten, die wij genieten, uitnemend; nog hebben wij vele redenen, om den Koning lief te hebben, en God, den Algoede, de eere te geven van alles.

Maar met deze aandoeningen der erkentelijkheid vergeten wij immers niet, wat wij zelven tot onze loutering en verbetering, ook als volk, kunnen toebrengen? Wij ſchetſten u, in den loop onzer beſchouwing, de heilige betrekking tusſchen Vorst en volk, wanneer God gevreesd en de Koning geëerd wordt, — onze eigene harten beſlisſen het, of die betrekking ook in allen deele het Nederlandſche volk kenmerkt; ons hart beſlisſe, wat nog te dien opzigte te verbeteren zij! Wij hielden elkander de trekken der echte vaderlandsliefde voor oogen, — mogt zij meer en meer onder ons wonen en ons volksgeluk uitbreiden! Maar zijt gij Nederlanders en erkent gij niet, dat deze liefde bij ons zuiverder, heiliger zijn konde; ons, wie maar al te vaak de heillooze zucht tot vreemde inſtellingen en zeden beweegt, om met dezelve de zaden van ondeugd en zedeloosheid in en rondom ons over te planten, en den echten volksgeest, den geest van naauwgezetheid en trouw te doen verloren gaan? Zijt gij Nederlanders, en merkt gij niet op de immer om zich grijpende drift in de bevordering van ſtoffelijke belangen, waarbij zoo ligt de hoogere belangen der menschheid achterſtaan? Zijt gij vereerders van uwen Koning, en erkent gij niet, dat weleens zijne goede bedoelingen miskend, zijne pogingen ten algemeenen nutte verijdeld, zijne wetten ontdoken worden, en men in hem misduidt, wat eigene kortzigtigheid niet in ſtaat is te verbeteren, en wat, in weerwil zijner bedoelingen, uit de misſlagen of misſchien uit de ontrouw zijner raadslieden ontſtaat? Zijt gij Nederlanders, die op het bezit uwer voorregten roemt, en erkent gij niet, dat die voorregten grooter, dat die roem heiliger zijn

zouden, indien er in zoo vele uwer handelingen en gevoelens minder verloren ware gegaan van den goeden geest onzer voorvaderen; een gemis, 't welk tot zoo vele gevaren leidt, maar welke ligtzinnigheid alleen aan de omſtandigheden en beproevingen des tijds toeſchrijft? Zijt gij Nederlanders, en roemt gij nog op eene gelijke mate van regtvaardigheid, goede trouw en onkreukbare eerlijkheid, als waardoor vroegere tijdperken uwer geſchiedenis werden gekenmerkt. — Het is waar, Gode zij dank! er ſtaat veel goeds tegen dit gebrekkige over, en Nederland ſpreidt in enkele andere opzigten, tot op den huidigen dag, gezindheden en gevoelens ten toon, welke boven die der vaderen uitblinken, en gewis, te zijner tijd, hunne vruchten geven zullen. Maar daarom te meer dringe ons deze ondervinding, het gebrekkige te verbeteren, en ook als volk, door goede werken, onzen Vader te verheerlijken, die in de hemelen is. Daarom te meer moeten wij voortgaan en toenemen in het goede, zal de verzekering van den tijdgenoot geene onwaarheid zijn, dat op Nederland zal gewezen worden, als het land der echte beſchaving en menſchelijkheid. Heerlijker loſſprake biedt deze wereld een volk niet aan. Mogt het ons opwekken haar waardig te *zijn! Verre* dan van ons de geest der ligtzinnigheid, *der* overſpanning, der ongodsdienſtigheid, der verfijning van zinnelijk genot, die andere natiën verpest, en van wiens heilooze invloeden ook onze vaderlandsche bodem niet geheel werd gevrijwaard! Broeders! een ieder moge te dien opzigte toezien, en in zijnen kring volbrengen, wat de echte vaderlandsliefde, wat bovenal Jezus' leere gebiedt, bedenkende, dat het wijsheid is, de teekenen der tijden te onderſcheiden! Scharen wij *ons*, als één man, rondom den Koninklijken troon, waarop, bij al het menſchelijk-onvolkomene, deugd en regtvaardigheid zetelen! Van uit dien troon, van uit dat volk dringe een goede en heilige geest de wereld door! — Troonen ſtorten in het ſtof ter neder, Koningen vergaan met den adem des tijds..... maar zulk een Vorst, zulk een

volk blijft tot in eeuwigheid! dat zijn de uitverkorenen des Heeren. — Eert dan uwen Koning, vreest God bovenal, den Koning der Koningen! Wat ook wisfele, Hij blijft in Christus Jezus de Vader der menfchen; Zijn naam alleen zij geloofd en geprezen tot in eeuwigheid!

VERHANDELING

OVER

DE NIEUW-GRIEKSCHE LETTERKUNDE.

(*Vervolg en flot van bl.* 603.)

III. Tot welk eene hoogte de nieuw-*Griekfche* Letterkunde reeds geftegen was, vóór den volksopftand in 1821, zullen wij meer in het bijzondere zien, als wij, in het derde of laatfte deel onzer Rede, eenen blik op de verfchillende foorten van voortbrengfelen dier Letterkunde werpen; tot welke befchouwing wij thans overgaan.

RIZO geeft de volgende rubrieken van nieuw-*Griekfche* Litteratuur, als: *Godgeleerdheid*, *Gefchiedenis*, *Wijsbegeerte*, *Taalkunde*, *Vertalingen* in dicht en proza, en eindelijk *oorfpronkelijke Dichtftukken*.

In het vak der *Godgeleerdheid* bekleeden vooreerst de *Leerredenen* eene aanzienlijke plaats. De Patriarchen maanden de geestelijken fteeds aan, zich op de Predikkunde toe te leggen, en daardoor op de gemoederen der leeken zoodanig te werken, dat dezen zich aan het gezag van den Roomfchen ftoel niet onderwierpen. Vandaar zijn de Leerredenen nu en dan van beftrijdenden aard geweest niet alleen, maar zijn ook vele door de boekcenfuur der *Venetianen*, toen deze in een groot deel van *Griekenland* heerschten, onderdrukt geworden. Uit de latere tijden heeft men echter nog vele gedrukte Leerredenen van MINIATI, MACARIUS, BASILIUS, CORNELIUS en THEOTOKY. Van de genoemden

is MINIATI echter weleens gekunsteld, en niet vrij van gezwollenheid van stijl; THEOTOKY, daarentegen, is arm in vinding, spraakfiguren en verdere sieraden, doch zijne vertoogen zijn even geleerd als stichtelijk. Bij mindere kennis der Heilige Boeken en Kerkvaders, bezat EUGENIO BULGARIS eene hoogere mate van verbeelding, vuur en kracht; maar de geleerdheid van THEOTOKY vereenigde zich met de welsprekendheid van BULGARIS in den priester KONSTANTIJN OECONOMOS, wiens lijkrede op den Patriarch GREGORIUS, die reeds martelaar was bij den aanvang des opstands, een meesterstuk van stijl en inhoud wezen moet. — Keizer ALEXANDER ten minste droeg hem, tot belooning daarvoor, het ambt van Prediker in al de *Grieksche* kerken binnen *Rusland* op.

Behalve Leerredenen en kerkelijke Redevoeringen, vervaardigde de *Grieksche* Geestelijkheid nog een aantal Godgeleerde boeken, waarvan RIZO de volgende met onderscheiding vermeldt: *Godgeleerde Zamenspraken over den Pentateuchus*, door EUGENIO BULGARIS; *Verdediging van het Nieuwe Testament tegen* VOLTAIRE, door THEOTOKY; *Verklaringen van den Pentateuchus, de boeken der Koningen en Job*, door THEOTOKY; *Verklaringen over de Brieven van Paulus*, door NICODEMUS VAN NAXOS.

In het vak der *Geschiedenis* munten uit: de *Geschiedenis der Israëlieten, van* ABRAHAM *tot aan het midden der* 17*de eeuw*, door ALEXANDER MAUROCORDATO, in het oud-Grieksch; de *Kerkelijke Geschiedenis van* MELETIUS, in het nieuw-Grieksch geschreven; voorts de *Geschiedenis van* NADIR-CHAH, door zijnen *Griekschen* Tolk VATAZZI; de *Geschiedenis der Walachijsche, Moldavische en Besarabische Volken*, door DANIËL PHILIPPIDES; die van *Walachije* in 't bijzonder, door DIONYSAKY; die van *Souli* en *Parga*, behelzende het verhaal van de oorlogen der *Soulioten* tegen ALI-PACHA, door PERREVOS; die van den laatstvorigen Oorlog der *Russen* te-

gen de *Turken*, door SPIRIDON PAPPADOPOULO van *Corfu;* die van *Cyprus*, door den *Archimandriet* CYPRIANUS, en die van *Oud-Griekenland*, door GREGORIUS PALIOURIS.

Onder de *wijsgeerige* schriften behooren: *Gedachten der Wijsgeeren, of oorsprong der Natuurlijke Wijsbegeerte*, door EUGENIO BULGARIS; *Beginselen der Natuurlijke Wijsbegeerte*, door THEOTOKY; *zedelijke Wijsbegeerte*, door MESIODAX; *Het volmaakt geluk, of Grondbeginselen van Godsdienst en Zedekunde, volgens het stelsel van* KANT, door ATHANASIUS PSALIDAS; *Inleiding tot de kennis van den Mensch*, door DARVARIS, en *Verhandeling over de Rede- en Zedekunde*, door CHRYSOVELONI.

Als *taalkundige* werken verdienen genoemd te worden: de *Spraakleer voor het oude Grieksch*, door NEOPHYTUS DOUKAS; die *voor de gewone Grieksche Taal*, door DARVARIS; *Handboek voor de Woordvoeging van het oude Grieksch*, door den *Archimandriet* IGNATIUS; *Geschiedenissen der oude Letterkunde*, door ANTHIMOS GAZIS en DEMETRIUS ALEXANDRIDES; der *nieuwere Letterkunde*, door GREGORIUS ZAVIRA; *Verhandeling over de Versmaatkunde der Ouden*, door ZENOBIOS POP; *Kortbegrip der Grieksche Oudheden*, door GREGORIUS SAKELLARIUS, en *Leerboek der oude Grieksche Taal*, door KODRIKAS van *Athene*. Voorts is bijna niet één werk, dat eenige vermaardheid in *Europa* bekomen heeft, in de *Fransche*, *Duitsche*, *Engelsche* of *Italiaansche* taal geschreven, of het is ook in de *Grieksche* vertaald, en wel doorgaans door de voornaamste geleerden. Zoo is het met de *Oude Geschiedenis van* ROLLIN; *de oorzaken van den val en de grootheid der Romeinen*, benevens *den geest der Wetten*, door MONTESQUIEU; de *beginselen van* EULER; de *Geschiedenis der Wijsbegeerte* van TENNEMANN; de *Grieksche Geschiedenis* van GOLDSMITH; die *van Amerika*, door ROBERTSON; de *Reis van den jon-*

gen Anacharsis, door BARTHELÉMY, enz. Zoo zijn in *verzen* vertaald de *Phédra* van RACINE, de schoonste Treurspelen van VOLTAIRE, de *Tartuffe* van MOLIÈRE, en de meeste stukken van SCHILLER, GÖTHE, KOTZEBUE, GESSNER, WIELAND, TASSO, ALFIÈRI, MONTI en METASTASIO. Om de namen der vertalers hier achterwege te laten, zal ik slechts die der vrouwen mededeelen. Als bekwame vertaalsters onderscheiden zich dan de Vorstinnen RALOU ARGYROPOULO, dochter van den *Hospodar* CARADZA, en EUPHROSYNE, dochter van den *Hospodar* CALLIMACHY, benevens CATHARINA SOUTZO, en HELENA met CATHARINA SCHINAS. Doch niet alleen zijn aldus vele gedichten, waarop *Europa* trotsch is, in berijmde, naar het getal der lettergrepen en het invallen van den klemtoon afgemetene, *Grieksche* verzen vertolkt; maar in denzelfden trant verscheen er ook eene menigte *oorspronkelijke dichtstukken*.

Behalve de reeds vroeger genoemde Βαςπεφομαχία van JANNACAKY TYANITUS van *Konstantinopel*, en den *Spiegel der Vrouwen* van KONSTANTIJN DAPONTI, heeft men eene uitgebreide dichtverzameling van ALEXANDER MAUROCORDATO, waar echter onze RIZO gansch niet gunstig over oordeelt.

Met lof spreekt hij, daarentegen, zoo van het Treurspel *Timoleon*, door ZAMBELLOS van *Santo Mauro*, als van het Treurspel: *Demosthenes, weggerukt van het altaar van Neptunus door de trawanten der Macedonische dwingelandij*, waarvan schrijver is NICOLAAS PICCOLO, en welk stuk op den *Griekschen* Schouwburg te *Odessa* met toejuichingen overladen is. Ook roemt hij het op *den val van Missolonghi*, onder den titel van Νικήφαντος, in drie bedrijven en in proza, door denzelfden schrijver vervaardigde Tooneelspel.

ZACHARIAS MAVROUDI heeft een dichtstuk uitgegeven, onder den titel: *Droom, of de dood van* MARIA GHIKA.

Het Lierdicht is echter bovenal door de nieuw-*Griek-*

sche Dichters behandeld. Daarin hebben zich onderscheiden RIGA, door zijne krijgszangen en vaderlandsche stukjes; ATHANASIUS CHRISTOPOULO, door Anacreontische drink- en minneliederen; CALBO, door *Oden*, vol van diepen zin en hoog van vlugt, doch gesteld in versmaten, die tot heden op den Nieuw-*Griekschen* zangberg het burgerregt niet hebben verkregen; eindelijk SALOMOS van *Zante*, door een aantal dichtstukken, waaronder zijne *Dithyrambe aan de Vrijheid* uitmunt. Van zichzelven zwijgt onze RIZO in zijn *Kritisch Overzigt*. Van hem zullen wij dus nog met eenige woorden spreken.

Van onzen JACOVAKY RIZO NEROULOS bestaat het Treurspel *Aspasia*, in drie bedrijven, in versmaat en met reijen, opgevoerd in 1811, uitgegeven te *Weenen* in 1813, en herdrukt te *Leipzig* in 1823; voorts het nog belangrijker Treurspel *Polyxena*, in vijf bedrijven en in dichtmaat. Beide stukken zijn meermalen op de *Grieksche* tooneelen te *Jassy*, *Bucharest*, *Corfu* en *Odessa* vertoond. Verder heeft hij nog uitgegeven: *de nieuwe bastaardtaal der Geleerden*, Blijspel in drie bedrijven en in proza, waarvan reeds vroeger iets gezegd is; en: *de wegvoering van een' kalkoenschen haan* (Κούρκας ἁρπαγή), komisch Heldendicht, in drie zangen, ter hekeling van veler *Grieken* zucht, om zich met allerlei beuzelingen te bemoeijen. Nog onuitgegeven zijn zijne volgende dichtstukken: *De verwoesting van Scio*, Heldendicht; *de rampen van Psara*, dichtstukje; *de Schoolvossen*, Blijspel in drie bedrijven en in proza; en eindelijk: *Verzameling van Oden en Treurzangen.*

Met de voordragt van mijne vertaling van één dezer liederen zal ik deze Verhandeling besluiten. Het gedicht staat gedrukt aan het einde van RIZO's meermalen aangehaald werk. Mijne navolging geeft het oorspronkelijke in dezelfde versmaat en in even vele dichtregelen terug:

JAKOVAKY RIZO NEROULOS,

op zich-zelven.

Waar mag die tijd vervlogen zijn,
voor mij zoo vol van zegen,
Toen ik, door d' adem voortgestuwd
der winden mij genegen,
Daar dobberde op de levenszee
met ligtbewogen baren,
En straks behouden haven vond,
die ik mogt binnenvaren!
Die haven was mijn eigen huis:
dáár was 't mij zoet te deelen,
Op elken dag, dien God mij gaf,
in mijner kindren spelen;
Gezondheid zat met ons ten disch,
in plaats van vreemde gasten.
Zóó kweekte ik dáár hun teedre jeugd;
wij kenden leed noch lasten.

Maar, ô mijn Vaderland! o naam,
zoo heilig aan mijn harte!
Helaas! u spreek ik dagelijks uit,
en ween van bittre smarte. —
O ja! mijn dierbaar Vaderland,
zoodra gij slechts uw zonen
Bij uwe vanen zamenroept,
zal ik er meê mij toonen.
Wat echte Griek voelt dan terstond
zijn' krijgsmoed niet ontvonken,
En blijft op uwe stemme doof,
als in den slaap verzonken?

Ik trok het Noordlijk Duitschland door,
waar zooveel volken wonen;
Waar smaak voor kunst en wijsheidsmin
zich in haar' luister toonen.
Ik toog het land der Zwitsers in,
bezocht zijn schoone meren,
En zal, met alle Grieken, steeds
zijn kiesche mildheid eeren.

't Geleerd Geneve had ik lief;
'τ moest mijn bewondring wekken;
Ik bad het 's Hemels gunfte toe,
ging de Alpen overtrekken.....
Daar fteeg ik af in 't paradijs
der Italjaanfche dalen.
Toscane, lagchend, gastvrij oord!
hoe zoet is 't, óm te dwalen
In ieder woud, in elken hof
van uw betoovrend Eden,
Waar naauwlijks, met befchroomden voet,
de winter in durft treden! —
Ik zeg dat alles; maar, helaas!
dat fchoon moge andren ftreelen,
Ik liet een' zoon er in het graf,
en moest een' rouwzang kwelen.

Soms zwierf ik langs het ftrand der zee,
en had geen medgezellen,
Dan flechts mijne eigen moedloosheid,
om mij te meer te kwellen.
Zoo dikwijls ik dan kielen zag
daar dobbren op de baren,
Riep ik: „ Gelukkig al wie vaart!
„ Ach, mogt ik medevaren!
„ Gij fchepen, vooglen van de zee!
„ ik bid u, hoort mijn bede!
„ Ja! fpreidt uw witte vleuglen uit;
„ voert mij naar Hijdra's reede!"

Eens joeg de ftorm het wolkenheir,
dat dreigend zamenpakte;
In de uitgegoten regenbui
verdronk de ontvolkte vlakte....
De orkaan had eindlijk uitgewoed;
ik ging den oever vinden
Des breed gewordén vloeds, en trad,
met eenen van mijn vrinden,
Daar langzaam voort. Het laag geboomt'
lag om ons heen gevallen;
Wij zagen éénen trotfchen eik,
ontworteld als die allen.

Ik wendde mij tot mijnen vriend;
zoo klonk tot hem mijn rede:
„ Ziedaar dien eik! De wilde ſtroom
„ voert in zijn vaart hem mede.
„ Nog kortlings was hij rijk van blad
„ en welvoorzien van twijgen;
„ Hij liet op kruid en veldgewas
„ zijn koele ſchaduw zijgen;
„ De vooglen zongen in zijn loof
„ zoo zoet, zoo zielverblijend;
„ De herders bliezen op de fluit,
„ aan zijnen voet zich vlijend.
„ Maar — hem ontwortelt een orkaan;
„ daar zwalkt hij, overdolven,
„ En, in den Arno neêrgeploft,
„ is hij het ſpel der golven!"

„ Mijn vriend! ik zie mijn eigen beeld
„ in deze ſchrikvertooning,
„ Sinds ik in vreemde landen dool,
„ verbannen uit mijn woning."

EIJERLAND.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 562.)

Offchoon nu de ontwoekering van gronden aan de zee in het algemeen en de bedijking van *Eijerland* in het bijzonder als eene nutte en prijswaardige onderneming beſchouwd mag worden, blijft het voor de *Societeit van Eijerland* nog een belangrijk punt van onderzoek, of het voor haar op den duur voordeeliger zijn zoude, zich voornamelijk op den eigenlijk gezegden landbouw, dan wel op de ſchapenteelt, toe te leggen.

Eijerland heeft een guur en ſtormachtig klimaat, en wordt door zware regens of ook ſterke droogte geplaagd; de bodem is er zandig en mager, doch brengt niettemin een edelſoortig en voedzaam gras voort, van eene eigendommelijke, voor de ſchapenteelt zoozeer gunſtige geaardheid, dat de *Texelſche* ſchapen van wege hunne wol

algemeen beroemd zijn; terwijl het proefondervindelijk gebleken is, dat, bij overbrenging dezer ſchapen, zelfs naar naburige eilanden, deze wol al dadelijk verbastert.

Wanneer men nu al verder nagaat, dat ſommige boeren op *Texel*, op hun beste land, 15 ſchapen per bunder houden kunnen, waaronder zij, volgens hunne eigene opgaaf, ook het hooiland, tot winteronderhoud vereischt, begrijpen, en men ſtelt *Eijerland* dan, om niet te hoog te rekenen, door elkander op 10 ſchapen per bunder, zoo zou, daar ieder ſchaap onzuiver *f* 6 en zuiver ruim *f* 5 opbrengt, een vrij zeker inkomen van *f* 50 per bunder overblijven. Op zulk eene opbrengst mag men, bij de zoo veel onzekerder uitkomst van den landbouw, vooral op *Eijerland*, waar, door de hooge dagloonen, een gevolg van de duurte der levensmiddelen, en het moeijelijke der transporten over zee, de onkosten zeer groot zijn, gemiddeld niet rekenen. Waar is het, van deze opbrengst moeten intereſſen en belastingen afgetrokken; doch dit maakt, bij het vergelijken der onderſcheidene wijzen van benuttiging, geen verſchil, want van bouwlanden moeten deze ongelden evenzeer afgetrokken worden als van weiland; doch men ſtelle dezelve eens op *f* 30, zoo blijft er, bij de ſchapenteelt, eene reine winst van *f* 20 per bunder over. Voorts beſtaat er voor *Eijerland*, zoo men het tot den landbouw wil bezigen, behalve het ongunſtige klimaat en den zandigen bodem, nog het groote nadeel, dat het geen bevaarbaar kanaal heeft, hetgeen in dezen zandigen polder ook moeijelijk daar te ſtellen en te onderhouden zou zijn. Ware het uitvoerbaar geweest, zoo zou het te bejammeren zijn, dat dit niet reeds bij den eersten aanleg van dijk en wegen op eenen goeden en blijvenden voet geſchied is. Ook de ſluizen zijn te klein; geen vaartuig, zelfs geen ſloep of bootje, kan dezelve binnen, als hebbende zij ſlechts twee ellen diep. Ja, voor de waterlozing zelve is deze, voor eene oppervlakte als *Eijerland* te geringe ruimte uiterst hinderlijk, te meerdaar de ſluis der *Hoogezandskil*, door hare ongunſtige

ligging en hooge, breede voorgronden, slechts nu en dan voor eenige oogenblikken loost, en bijna zonder dienst te doen daarligt.

Deze omstandigheden vermeerderen de onkosten van transport voor alle granen of zaden, de wol der schapen enz. Alwat men van *Eijerland* verzenden wil, moet per as naar de losplaats aan de *Roggesloot* buiten den dijk gebragt worden. Bij eene vermoedelijke verstopping van dit water, dat reeds buiten den dijk zoo merkelijk opgeslikt en ondiep geworden is, zou de naaste losplaats aan de haven van het *Oude Schild* op *Texel* wezen. Deze plaats ligt, gemiddeld, drie uren van *Eijerland* verwijderd, hetwelk een lang en kostbaar landtransport veroorzaken zou. Hierbij komt, dat de zandwegen op *Texel* gemeenlijk in eenen slechten staat van onderhoud, en zoo naauw van spoor zijn, dat twee sterke, uiteengegroeide ploegpaarden binnen hetzelve niet nevens elkander kunnen loopen. Het spoor schijnt ook eeniglijk voor het ligte *Texelsche* ras van paardjes ingerigt te zijn. Deze dieren zijn nimmer anders dan mager, want des zomers wordt hun, door het zware rijden over den moeijelijken weg, het vleesch van de ribben gehouden, en de *Texelsche* boeren staan niet in den naam van des winters hunne paarden te overvoeren. Dezelfde bezwaren als de uitvoer heeft natuurlijk de invoer, en deze is zeer aanzienlijk. Hout, steen, turf, zelfs een deel van het benoodigde hooi, moet van buiten aangevoerd worden; want het op *Eijerland* gewonnen hooi kunnen de paarden, voor welke het te branderig is, niet gebruiken. Al deze transporten kosten nu reeds, op de zware zandwegen van *Eijerland* zelf, zeer veel aan menschen, paarden en wagens. Het zou dus voor dezen polder eene zeer wenschelijke zaak zijn, dat de *Roggesloot*, binnensdijks, verlengd en verdiept wierd, en wel tusschen de twee strekkende wegen tot aan *Kwelderbeek*. Hierdoor zou men niet alleen den binnenlandschen vervoer veel zuiniger en gemakkelijker maken, maar ook de waterlozing aanmerkelijk verbeteren. Ver-

volgens zou men, aan de *Roggesloot* eene sluis moeten leggen, 5 à 6 ellen breed en van boven open, door welke tjalk- en kaagschepen, als ook visschersschuiten, naar binnen zouden kunnen varen. Hierdoor zou ook *de Cocks-dorp*, hetwelk alsdan eene veilige lig- en schuilplaats voor kleine vaartuigen zou opleveren, niet weinig verlevendigd worden.

Ook buitenwaarts zou men de *Roggesloot*, hoezeer, gelijk wij boven zeiden, aldaar, ten gevolge van derzelver afdamming, merkelijk opgedroogd zijnde, door ten zuiden der nog bestaande geul een' strijkdam te leggen, om de eb op te vangen, even gemakkelijk tot eene bevaarbare diepte kunnen brengen en daarop houden, als zulks, op eene grootere schaal, het geval is met de haven van het *Nieuwe Diep*; welke belangrijke haven door dit middel diep gehouden wordt. Oorzaak en uitwerking zijn aldaar, als een navolgingwaardig voorbeeld, voorhanden.

Dit eenmaal bewerkstelligd zijnde, zou men aan de *Roggesloot* en verder naar binnen ook mestspeciën kunnen aanvoeren; iets, dat in den tegenwoordigen toestand van het *Eijerland* geheel ondoenlijk zou zijn, wegens de groote daaraan verbondene kosten; terwijl ondertusschen mest eene der eerste behoeften is, zal de cultuur op *Eijerland* immer gelukken.

Met zich, daarentegen, tot de schapenteelt te bepalen, zou men slechts een twintigste gedeelte van het tegenwoordige personeel behoeven; bij het maaijen en hooijen een weinig meer, doch in den winter ook weder minder. Het getal der huisgezinnen hierdoor verminderende, wordt de brandstof, welke het strand oplevert, voor hen genoegzaam; men behoeft geene uitgaven te doen tot het daarstellen en onderhouden van eene haven; men kan, in het best van den zomer, de lammeren, welke men over heeft, als ook de wol, naar het *Oude Schild* brengen; alle kosten tot den aanleg van kanalen, waterlozingen en afschuttingen van bezaaide landen, worden zoo goed als overbodig; geen vreemd hooi en haver

behoeft bij schepen vol aangevoerd te worden; de weinig werkende paarden behelpen zich, bij de schapenboeren, des winters, in de duinen; geene zoo groote kosten van bestuur, geen smid, geen wagenmaker enz. worden vereischt; men kan in de geringe behoeften der bewoners door de ambachtslieden van *Texel* geholpen worden; er behoeven geene twee eigene schepen voor *Eijerland* gehouden te worden. Men keere tot de opbrengst van het schapenhoeden, het konijnenvangen en het eijerenzoeken terug, en men zal zich, met winst, zonder gevaar of moeite, als in de gelukkige leefwijze der vrome Aartsvaders verplaatst zien; men zal eene zee van moeijelijkheden, een omslagtig bestuur, omzetting van geld zonder werkelijk voordeel voorkomen; het land, zoo geschikt voor de schapenfokkerij, als er geen plekje gronds in *Nederland* is, zal in deszelfs kracht en waarde blijven; terwijl daarentegen voor de cultuur de grond, gelijk proefondervindelijk blijkt, te ligt is, spoedig uitgeput wordt, en overmatige kosten vereischt, zonder dat, voor granen en zaad, op de openbare markten, bij wedijvering met andere plaatsen, een penning meer te bedingen is, omdat zij van het *Eijerland* voortkomen, iets dat juist en uitsluitend, met de in *Frankrijk* zoo gezochte *Texelsche* wol, het omgekeerde geval is. Ook zijn de *Texelsche* lammeren altoos duurder op de *Hollandsche* markten, dan die uit andere provinciën.

Dan, laat ons, over de schapenteelt sprekende, ter bevestiging nog met een paar woorden aanstippen, hoe voordeelig dezelve voor *Texel* zijn moet.

De *Texelsche* boer, die goed en ruim leeft en zeer gastvrij is, is traag van aard, en doet bijna nimmer eenig kneuterwerk, anders dan voor tijdverdrijf. Het land wordt, op *Texel*, in koop dikwerf tot 4 à 500 guldens per bunder betaald; tegenwoordig zijn de prijzen zelfs hooger. De opbrengst der inwoners aan rijks- en plaatselijke belastingen is niet gering; zij gaan goed gekleed, eten wat hun lust, en ontzien de herberg

niet; doch zelden ziet men op *Texel* den boer, of iemand van zijnentwege, in het veld. Gods weêr en wind waait over Gods akker, en het fchaapje zoekt voor zich en zijnen meester een tijdelijk beſtaan. In den zomer beſteedt de boer het maaijen en hooijen, per voer of wagenvracht, uit aan de hier veelvuldig komende bovenlanders. Alles gaat er wel; men leeft vrolijk, vreedzaam en onbezorgd; vechtpartijen, bankeroeten en dieffſtallen zijn op *Texel* uiterst zeldzaam. Men heeft er zijn dagelijksch brood, wel geen' rijkdom, maar ook geene drukkende armoede; en, zonder veel beweging of omſlag, zit het gezonde huisgezin genoegelijk en blijde tusſchen hun wollig vee ter neder, hetwelk de gezellige hond ſomwijlen helpt bewaken.

Ziehier eenige bijzonderheden betrekkelijk den ſtaat en de opbrengſten der ſchapenhoederij op *Texel*.

Om ons niet tot den hoogen ſtand der prijzen, voor welke tegenwoordig het land verkocht wordt, te bepalen, gaan wij eenige jaren terug. Toen werd, op *Texel*, het land voor *f* 250 tot 350 per bunder verkocht; welke prijs, naar gelange van de deugdzaamheid des gronds of van deszelfs ligging nabij of ver van de dorpen, grootelijks verſchilde, ſtijgende dezelve wel eens tot *f* 500.

De belastingen, zoo verponding als dijkslasten, bedragen 7 à 8 gulden per bunder.

Voor maaijen en hooijen betaalt men gemiddeld 7½ tot 8½ gulden per bunder; ook wel *f* 1-30 à *f* 1-40 per voer.

Op best land houdt men des zomers 18 en des winters 14 ſchapen; doch op middelmatig land rekent men, 10 ſchapen per bunder te kunnen weiden, wel te weten na aftrek der bunders hooiland en der naweide.

Men rekent wel voorzien te zijn, wanneer men voor vijf ſchapen een' wagen hooi heeft, berekend op 750 Nederl. ponden; ook is men zeer goed tevreden, wanneer men 5 of 6 zulke voeren hooi per bunder heeft kunnen inoogſten. (Eene berekening van opbrengst en uitgaaf zullen wij zoo ſtraks laten volgen.)

Men begroot het getal fchapen, op *Texel* en *Eijerland*, op 31,000 ftuks, van welke jaarlijks 12,000 lammeren naar de zuidelijker deelen van *Holland* worden uitgevoerd, als negen tienden naar *Leiden* en een tiende naar *Noordholland*; de tegenwoordige prijs is gemiddeld *f* 2-60.

De uitvoer van oude fchapen, te weten lamfchapen van de vierde en vijfde dragt, of dezulken, die gebreken aan de tanden enz. bekomen, welke men hier *oude mokken* noemt, bedraagt een getal van 6000, waarvan drie vierde deelen naar *Leiden* en een vierde naar *Noordholland* gaan. Men ftelt de gemiddelde waarde eener *mok* gelijk aan die van twee lammeren; doch tegenwoordig gelden zij niet meer dan *f* 4-: De levering dezer fchapen gefchiedt van 1°. Augustus tot 15. September.

De vacht wol rekent men op 2¼ Nederl. ponden, *dat* is, fchoon gewasfchen; wordende het verlies in zwaarte, door de wasfching te weeg gebragt, op 28 à 30 pct. gerekend. Men pleegt die wasfching, door het fchaap in eene groote tobbe te plaatfen en geheel fchoon te maken. De tijd daartoe is van het begin tot de helft van Junij.

De tegenwoordige prijs van de vette wol is *f 1-10*, en die der fchoone *f* 1-65.

Men betaalt voor het wasfchen, op eigen kost, een ftuiver per fchaap, en evenveel voor het fcheren.

Van *St. Willebrord* (7 Nov.) tot kersmis laat men den ram bij de fchapen, die vervolgens 22 weken dragen.

De uitvoer der lammeren, van welke de rammen niet gefneden of afgebonden worden, offchoon anders, tot het eerfte, de tijd van acht dagen na de geboorte het gefchiktfte is, heeft plaats op drie verfchillende *tijdftippen*, als de eerfte verzending der oudfte lammeren op den 16, de tweede op den 23, en de laatfte op den 31 Mei.

Het melken der fchapen gefchiedt door daglooners, voor een derde van de opbrengst der kaas, welke onder den naam van *Texelfche kaas* algemeen bekend is, en zich door hare groene kleur onderfcheidt. De prijs de-

zet kaas is gemiddeld *f* 17 à *f* 18 de honderd Nederl. ponden, en men rekent, dat een fchaap aan kaas *f* 1-50 opbrengen kan. De beste tijd, om kaas te maken, is na den eerften Junij.

Haakfchoon weegt een goed *Texelsch* fchaap 30 Nederl. ponden; de prijs per pond is *f* : -25.

Gemiddeld rekent men de zuivere opbrengst der fchapen, na aftrek der kosten, op *f* 5 per jaar; doch dit is wat hoog berekend. De volgende balans van uitgaven en inkomften, op eene *Texelfche* boerderij van 30 bunders best land, zal de waarheid meer nabij komen:

Uitgaaf.

Inkoop à *f* 450. De interest hiervan à *f* 5 pct. bedraagt	*f* 675.
Belastingen à *f* 7-50	„ 225.
10 Bunders hooiland, het maaijen en hooijen à *f* 8.	„ 80.
Wasfchen en fcheren van 285 fchapen, à 10 c.	„ 28-50.
5 Pct. verlies (na aftrek der huiden.) . .	„ 41-50.
Verdere uitgaaf op deze boerderij.	„ 150.
	f 1200.

Inkomst.

285 Vliezen wol à 7½ Nederl. ponden, fchoon à *f* 1-54.	*f* 1097-25.
200 Lammeren, à *f* 2-50. . . .	„ 500.
60 Schapen, gemiddelde verkoop	„ 300.
500 à 600 Nederl. ponden kaas .	„ 102-75.
	f 2000.
Zuiver revenu	*f* 800.

makende ruim 26 gulden per bunder; eene opbrengst, waarop men hier, gemiddeld, als zuiver gewin van een' bunder bouwland, na aftrek der lasten en kosten, niet mag rekenen.

Op den eerften Februarij 1837 waren er op *Eijerland* ruim 1100 bunders geploegd; zijnde het overige der oppervlakte, de groote zandvlakten, als ook kreken en verder wa-

ter natuurlijk niet gerekend, voor ſchaapsweide in den oorſpronkelijken toeſtand gebleven. Op dit gedeelte worden ongeveer 5000 ſchapen geweid. Het rundvee beſtond uit 38 melkkoeijen, 26 vaarzen en één ſtier. De paarden waren 93 in getal. Dit laatſte vee kwam in onderhoud vrij hoog te ſtaan, daar men hooi, ſtroo, haver en boonen van elders voor hetzelve heeft moeten aanvoeren.

Over het algemeen zijn de uitgaven over alle posten der werkzaamheden op *Eijerland* ongemeen hoog, en de inkomſten, naar evenredigheid, gering.

*Eijerlands*huis heeft over 1836, plus minus, *f* 800 meer gekost dan het opgebragt heeft.

De runderen, waarvan men zich ontdaan heeft, zijn in het najaar voor minder geld verkocht, dan zij in het voorjaar aan koopprijs gekost hadden.

De paarden hebben ſlechts een vijfde van den inkoopsprijs opgebragt.

Zelfs de ſchapen hebben meer aan voeder gekost, dan dezelve opgebragt hebben.

De gemeste varkens hebben, het Nederl. pond, meer dan een halven gulden gekost, en zijn tegen *f* : -24 verkocht. Terwijl wij de ongunſtige uitkomſten van het graan- en zaadgewas hier boven gemeld hebben.

Doch, hoe ongunſtig de tegenwoordige ſtaat van *Eijerland* ons ook moge voorgekomen zijn, (en men moet erkennen, dat dit meestal het geval is bij alle *eerſte* ontginningen, behalve daar, waar, gelijk in de boschlanden van *Amerika*, de grond door eene dikke laag teelaarde voor langen tijd van overvloedige groeikracht voorzien is) zoo wenſchen wij niettemin van harte, dat de ondernemers der bedijking en ontginning van hetzelve, bij eindelijke uitkomst, in hunne belangrijke onderneming naar wensch mogen ſlagen. Wij wenſchen zulks te meer, daar deze hunne belangen tegen geene andere belangen ſtrijden, maar zoo wel voor den Staat in het algemeen, als voor het eiland *Texel* in het bijzonder, van het hoogſte gewigt zijn.

DE GESCHIEDENIS DER CLAQUEURS, MET NAME DIE DER PARIJZER SCHOUWBURGEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 623.)

De *Claqueur en chef* woont, gelijk reeds gezegd is, alleen de repetitiën bij. Vóór hij zijn volk ten strijd voert, verzamelt hij het bij den *Marchand de Vin* aan den naasten hoek der straat. Hier monstert hij zijn leger, en houdt zijne veldheers-aanspraak aan de troepen. Hij deelt zijne bevelen uit, die zonder wederspraak gehoorzaamd moeten worden; niemand zijner onderhoorigen mag zich verstouten te applaudisseren, wanneer hij daartoe het sein niet geeft. Zijne manschap bestaat niet steeds uit goed gedisciplineerd en behoorlijk geëxerceerd volk; die zich dit verbeeldt, heeft mis. De *Parijzer* Claqueurs verdeelen zich in drie onderscheidene soorten. Tot de eerste klasse behooren al dezulken, die voor hun klappen betaald worden; dit zijn *les intimes*, welke men niet met het gros der gewone *Romeinen* verwarren, maar aan beproefde krijgslieden gelijk moet stellen, die reeds dikwijls in het vuur gestaan, en bij meer dan éene gelegenheid bewijzen van dapperheid, talent en behendigheid gegeven hebben; zij vormen de keurtroepen, de voorhoede; doch hun getal is zoo aanmerkelijk niet, als men wel denkt. Het gros des legers levert de tweede afdeeling der Claqueurs, welke men *neutralen* noemt. Dit zijn de troepen van het centrum; hunne gewone plaats is in het parterre, onder de lichtkroon, waarom men hen dan ook met den titel van *chevaliers du lustre* vereert. Zij trekken nog geene soldij in klinkende munt, maar alleen een zeker aantal vrijbiljetten. Wanneer zij zich op den avond eener eerste voorstelling dapper gedragen hebben, onthaalt hen de *Chef de Claque*, na het uitgaan van den schouwburg, op een litre wijn van 12 sous, klinkt eens met hen, en geeft hun hoop op spoedige bevordering en vaste aanstelling. De derde klasse, eindelijk, bestaat uit *Claqueurs amateurs*, dat is te zeggen uit lieden, die, zonderling genoeg, er nog voor betalen om de rol van Claqueur te mogen op zich nemen. Daar er, namelijk, te *Parijs* eene menigte menschen gevonden worden, die ware komediegekken zijn, maar er geen gelds genoeg aan besteden kunnen, om elken avond een loodje aan de kas te koopen, zoo wen-

den zij zich tot den *Chef de Claque*, die hun loodjes voor het vierde deel van den vastgestelden ingangsprijs afstaat, onder het uitdrukkelijke beding, dat zij het nieuwe stuk zullen helpen toejuichen.

Nadat nu de revue geëindigd is, en de oude zoo wel als de nieuwe soldaten elk in zijn gelid en plaats zijn getreden; voert de opperbevelhebber zijn legerkorps op het slagveld. Wanneer een blijkbaar slecht stuk er door te halen is, laat de theater-directie aan deze hulptroepen het parterre, het orkest, de galerij en het amphitheater over. In dit geval maken de Claqueurs ook niet, als anders, *queue* (*) aan den hoofdingang van den schouwburg, maar worden, reeds vóór het openen der kas, door onderscheidene zijdeuren in de zaal gelaten, waar zij alsdan tijd en gelegenheid hebben, om op de voordeeligste punten post te vatten, ten einde, door een *chef d'oeuvre*, het stuk zelf daarvoor te doen doorgaan. De *Claque-Napoleon* schaart zijne brigades gewoonlijk bij divisiën, in diervoege dat hij onder de nieuwaangeworvene troepen steeds eenige bataillons der oude garde verdeelt, zoodat de recruten der *Claqueurs-amateurs* van alle kanten omslagen en gedwongen zijn hunnen pligt te doen. Hij zelf vormt het middelpunt van het geheel; van zijne schranderheid, van zijn *coup d'oeil* hangt de geheele uitslag van het werk af; hij bestuurt elke beweging zijner soldaten, geeft de seinen, opent het peloton-vuur van het handgeklap, spoort de troepen aan, scherpt de onbekwamen op, en deelt eindelijk, wanneer de slag gewonnen is, eerekruisen en belooningen uit aan hen, die zich bij den auteur verdienstelijk gemaakt hebben. Onmiddellijk onder den *Chef de Claque* staat zijn ordonnans-officier, die den commandant, bij deszelfs gewigtige werkzaamheden, trouw en ijverig ondersteunt. Alleenlijk neemt deze onderbevelhebber niet, gelijk zijn generalissimus, aan het hoofd der troepen-colonnen post, maar houdt zich meestal in de laatste gelederen, om bevel over de achterhoede te voeren, en er voor te waken, dat de *Romeinen*, welke niet onmiddellijk onder het oog van den opperbevelhebber zijn, gelijkmatig aandeel aan het gevecht nemen.

(*) *Faire queue* noemen de *Franschen*, daar, waar aandrang van volk is, zich in eene geregelde rij plaatsen, om op zijne beurt toegelaten te worden; de policie zorgt hierbij gewoonlijk voor de inachtneming van orde.

Behalve de drie hierboven vermelde afdeelingen der *Romeinen*, zijn er nog andere, die onderscheidene namen voeren, naarmate der rol, welke hun voor den avond opgedragen is. Niet alle *Romeinen* zijn *Claqueurs*, in de engere beteekenis van het woord, offchoon zeker deze de talrijkste klasse uitmaken. Waarin derzelver ambtspligt bestaat, is algemeen bekend, en, om dien met waardigheid en met vrucht te vervullen, is er niets noodig, dan een paar duchtige vuisten, of, om in de kunsttaal te spreken, *waschhouten* (*) te bezitten. — De tweede klasse vormen de *Chuteurs*, welker ambtsverrigting aanvangt, wanneer enkele ondubbelzinnige teekenen van afkeuring of verveling onder het publiek luid beginnen te worden; zij moeten alsdan den rustverstoorders stilte gebieden, en beletten, dat er gefloten worde. — De derde klasse bestaat uit de lagchers en huilers (*les Rieurs et les Pleureurs*), die onder beide de sekfen gekozen worden en de moeijelijkste rol hebben. Zoo dikwijls er, namelijk, in het stuk een komieke zet of toestand voorkomt, moeten de lagchers en lachsters terstond uitschateren, en, zoo mogelijk, hunnen lachlust aan het publiek mededeelen. Zij kittelen door hun voorbeeld als 't ware de aanschouwers, en dwingen hen, bijna tegen wil en dank, mede te lagchen. Een goede lagcher, (*un rieur comme il faut*) is voor den *Chef de Claque* een zeldzaam, onwaardeerbaar meubel; want het lagchen van eenen *Rieur* moet volstrekt niets onnoozels hebben, noch den minsten schijn van gemaaktheid vertoonen, maar moet ongedwongen, hartelijk en, natuurlijk zijn. De lagcher in de *Variétés* en in het *Palais-royal* moet in een geweldig geschater uitbarsten, zoo het schijnt daartoe gedwongen door de kluchtige lompheden en alles te boven gaande domme streken van eenen ODRY en ALCIDE TOUSEZ. De lagcher in het *Gymnase dramatique* en in het *Vaudeville* daarentegen moet reeds een fijner, sierlijker glimlach over zijn aangezigt weten te spreiden, als een bewijs, dat hij het geestrijk, doordacht spel van BOUFFÉ en ARNAL weet te waarderen. — De huiler en de huilster zijn het tegenstuk van den lagcher en de lachster; deze zijn de hechte steunpilaren van de Vaudeville, de eerste de onwankelbare zuilen

(*) In *Frankrijk* wordt het eigenlijke wasschen verrigt door uitkloppen in stroomend water, met hulp van een plankje en een klophout.

van het Drama; doch beide zijn voor de *Parijzer* schouwburgen evenzeer onontbeerlijk. De huiler geeft het tranensignaal; bij de roerendste plaatsen van het drama is hij de eerste, die den zakdoek uittrekt en zijn neus snuit, het beste en gemakkelijkste middel om aandoening te huichelen. Daar nu treurigheid even aanstekend is als vreugde, beginnen op het oogenblik loges en galerijen ook de neuzen te snuiten en de oogen te droogen, om niet te zeer achter de huilers, die met hun goede voorbeeld voorgegaan zijn, in gevoeligheid terug te blijven. Die den post van huiler goed vervullen wil, heeft almede veel takt en smaak noodig. Een gewone neus en een gewone zakdoek zijn daartoe niet toereikend. De huilers der schouwburgen van de *Boulevards* maken derhalve ook eene eigene *specialiteit* uit, en hebben als zoodanig titel en besolding, zoodat men hen niet gevoegelijk door andere subjecten kan doen vervangen. Meer dan eens heeft men de eerste voorstelling van een nieuw Melodrama in de *Gaité*, het *Ambigu comique* of de *Porte St. Martin* verscheidene dagen lang moeten uitstellen, omdat de huilers niet bij de hand, maar misschien den zondag te voren op de *Courtille* bij DESNOYERS zoodanig bont en blaauw geslagen waren, dat zij zich in geen fatsoenlijk gezelschap konden laten zien. De huilers uit de schoone sekse moeten, behalve het snuiten en schreijen, ook in geval van van nood in zwijm weten te vallen, wanneer namelijk het stuk op het verwekken der aandoeningen van schrik en ijzing berekend is. — De vierde en laatste afdeeling der *Romeinen* zijn de *Aboyeurs* of bulkers. Derzelver voorname bestemming is, uit vollen hals te schreeuwen, en derhalve hun hoofdvereischte sterke longen te hebben. Zij zijn ook gehouden, de *Chuteurs* te ondersteunen. Laat zich ergens in de zaal een schelle fistoon vernemen, en kunnen de *Chuteurs* deze storing niet meester worden, zoo verheffen zich de *Aboyeurs* in massa en roepen: *à bas le Carliste!* of: *à la porte le Républicain!* al naar dat het te pas komt. Hierdoor wordt het verstandige, opposerende gedeelte van het publiek schuw gemaakt en tot zwijgen gebragt; want, waar de tegenpartij zulke drangredenen aanvoert, doet men best van te verstommen. Gewoonlijk echter begint het ambt der *Aboyeurs* eerst bij het slot der voorstelling; dan brullen zij namelijk zoo lang *l'auteur! l'auteur!* tot dat het scherm weder opgaat en een tooneelist te voorschijn treedt, die de drie gebruikelijke buigingen maakt,

en den naam van den schrijver aan het in geestdrift gebragte publiek mededeelt. Nu vallen de *Aboyeurs*, op het sein van den Opper-claqueur, aan het bravo-schreeuwen en in de handen klappen; want op dit plegtig oogenblik heeft het gansche korps der Claqueurs strikt bevel, om met alle krachten te applaudisseren; *Aboyeur*, *Chuteur*, lagcher en huiler, alles klapt in de handen, en de onderscheidene klassen versmelten tot eene eenige, die der Claqueurs. Het slagen van het nieuwe stuk is stormenderhand veroverd, en des anderen daags staat er in al de *Parijzer* dagbladen te lezen, dat de naam van den schrijver onder daverend bijvalsgejuich genoemd geworden is.

Uit hetgeen ik den lezer omtrent de onderscheidene hoofden en onderverdeelingen van het hedendaagsche *Romeinen*-leger verhaald heb, zal hij de overtuiging bekomen hebben, dat de organisatie van hetzelve ingewikkelder is, dan het publiek gemeenlijk wel denkt. Behalve de vele deugden, die een *Chef de Claque*, bezitten moet en die hierboven door mij opgeteld zijn, moet hem ook nog de hoedanigheid eigen zijn, om zich, bij het aanwerven en plaatsen van zijn volk, als een' man van takt en niet geringe menschenkennis te toonen, ten einde hij aan ieder den post moge toedeelen, welke voor zijnen natuurlijken aanleg het best gepast is. Zoo kan b. v. menig *Romein*, die zijn leven lang een slecht *Claqueur* zou blijven, een voortreffelijk lagcher worden; en menig ander, die een allererbarmelijkste huiler is, zou tot eenen onbetaalbaren *Aboyeur* geschikt wezen. Dit alles verdient de zorgvuldigste oplettendheid; want slechts een scherpziend Generaal kan voor de overwinning instaan.

De aard van het welgelukken eens tooneelwerks hangt almede geheel van den *Chef de Claque* af, wiens hulp elk dichter moet inroepen. Er zijn verscheidene soorten van zulk een slagen, en de tooneelschrijver sluit met den *Chef* een verschillend contract, naarmate hij een succes van de eerste, tweede of derde qualiteit wil hebben. Voor een van deze laatste hoedanigheid staat de *Chef de Claque* in met veertig *Claqueurs*, vier *Chuteurs*, drie lagchers, vijf huilers en acht *Aboyeurs*, dus met een legerkorps van zestig man. Om een succes van de tweede qualiteit te verwerven, wordt ongeveer eene versterking van veertig tot vijftig man vereischt, zoodat daartoe eene goede honderd man medewerken. Tot een succes van de eerste en beste qualiteit, zoo als de Heer

HAREL, de directeur van den schouwburg aan de *Porte St. Martin* dit gewoonlijk inrigt, heeft men noodig: honderd-vijftig *Claqueurs*, vijftien *Chuteurs*, dertig lagchers, even zoo veel hullers en vijfenveertig *Aboyeurs*, dus in alles tweehonderd-zeventig man. — Niet alleen op de avonden der eerste voorstelling echter bieden de *Romeinen* aan auteuren en directeuren hunne verpligtende dienst; maar elken avond *is* een zeker aantal hunner in de parterres van al de *Parijzer* schouwburgen aanwezig, om het publiek, naar luid van het kunstwoord, *op te warmen.* Zelfs de groote Opera mistrouwt den glans en de wonderpracht van het schouwspel, dat zij opdischt, en bezoldigt nog bij elke voorstelling een peloton Claqueurs, om zangers en dansers toe te juichen, wier bekwaamheid ook zonder dit middel den bijval van het verstandig en kunstminnend publiek zeker genoeg zou wegdragen. Doch, behalve op de avonden eener eerste representatie, is de *Chef de Claque* nimmer in de zaal tegenwoordig; terstond na die eerste voorstelling laat hij de leiding van het heir aan zijnen eersten Luitenant over, en hij zelf bezorgt een ander hoogstgewigtig werk, te weten het „wasschen der loodjes" (*le lavage des billets.*) Daar de lezers waarschijnlijk niet weten, wat dit beteekent, wil ik hun deze uitdrukking verstaanbaar maken.

De Claqueur wordt namelijk voor zijne diensten door het tooneelbestuur en door den dichter, welke dezelve bezigen, betaald; doch als dienstloon ontvangt hij niet veel gereed geld, maar des te meer entreeloodjes, welke hij voor zijne rekening aan de deur van den schouwburg doet verkoopen, en dit noemt men in *Frankrijk lavage des billets.* Het zijn ondertusschen niet uitsluitend de Claqueurs, die van de hun geschonkene loodjes zulk een voordeel trekken; maar menige auteurs, acteurs en theater-directeurs drijven ook het wasschen der loodjes, en weten daaruit elken avond een profijtje te trekken, dat aan het eind der maand den wasscheren nog al aardige sommetjes inbrengt. De gewezen Régisseur van het *Théâtre Français*, JOUSLIN DE LASSALLE, ondergaat op dit oogenblik een regtsonderzoek wegens ongeoorloofde loodjeswassching. Ook heeft de Prefekt van Policie nog kort geleden den loodjeshandel verboden; doch het is den Heere DELESSERT met zijn verbod gegaan als den Heere GISQUET met zijne ordonnantie, waarbij aan de tooneeldirectiën geboden werd, de schouwburgen ten elf ure te

ſluiten; te weten, de voorſtellingen duren desniettemin nog altijd tot na middernacht, en de handel in tooneelbiljetten bloeit, even als voormaals, onder de oogen der policie-ſerjanten. Overigens is deze handel een vrij zekere barometer, om te weten, of de fortuin van het ſtuk rijst of daalt. Zoo lang de inkomst van de kas goed gaat, blijven de loodjesverkoopers, met hooghartigen trots, onder den zuilengang van den ſchouwburg, en wachten bedaardelijk, dat de koopers tot hen komen; naarmate de ontvangst trager begint te worden, worden de wasſchers ook handelbaarder, toeſchietelijker, ijveriger en lastiger; zij bieden alsdan hunne waar elken voorbijganger aan; en heeft bij de kas de ontvangst geheel opgehouden, dan ziet men hen naar alle kanten heen en weder rennen en hunne biljetten voor halven prijs uitventen; als klisſen hechten zij zich aan iemands kleederen, en laten hem niet los, vóór dat zij een biljetje geſleten, of, zoo als zij zeggen, een waschje gewasſchen hebben. Bij de nieuwe ſtukken der *Variétés* vindt men, op de avonden der eerſte voorſtellingen, de loodjesverkoopers voor het *café Veron*, aan den uitgang van de *pasſage des Panoramas*; eene week later ſtoppen zij u reeds den weg in het midden van dien doorgang, en nog eene week later ontmoeten zij u op het plein der beurs en in de ſtraat *Montmartre*.

HET AVONDBEZOEK.

In de Pastorij te *K*..., een aangenaam dorp onzes vaderlands, zat op eenen guren avond een gezelſchap bijeen, zich den tijd kortende met vriendſchappelijke gesprekken; de mannen onder de vaderlandſche pijp en een glas wijn; de vrouwen, brei- of naaiwerk met het nuttigen van het zedige kopje koffij afwisſelende. Het gezelſchap beſtond, behalve den gastheer en zijne huisvrouw, uit den op het dorp reſiderenden Notaris en Burgemeester, een' man van middelbaren leeftijd, die met zijne bij hem inwonende nicht de uitnoodiging van zijnen eerwaardigen buurman heden te liever had aangenomen, wijl het podagra, zijn hevige vijand, weder gelukkig van hem geweken was, en hem gelegenheid vergunde, om, het was dezen avond voor het eerst, zijne avonden weder te ſlijten op de bij hem geliefkoosde wijze; te weten, bij den een' of anderen vriend, onder het genot van een glaasje wijn

en een minzaam gesprek. Tegenover hem zat aan den gezelligen haard de jonge Doctor van de gemeente, een snaak der snaken., wiens vrolijke invallen hem te allen tijde een welkome gast deden zijn, en bij wien men dan ook niet vele welsprekendheid behoefde, om hem te bewegen, zijne oude dienstmaagd te verlaten en met de gezonden te kouten, als hij bij de zieken niet moest zitten. De laatste van het viertal was de Schoolonderwijzer, een man van jaren, vrij van die pedanterie, die anders geacht wordt eene erfzonde van zijnen stand te wezen. Hij was een vrij bemiddeld man, hetgeen hem in staat gesteld had, aan zijne dochter, zijn eenig kind, buitenshuis eene opvoeding te doen geven, die verre overtrof, wat men gemeenlijk bij eene dochter van een' Dorpsschoolmeester zoeken zou. Het meisje hield ook na den dood harer moeder de huishouding op, en de Notaris zeide wel eens, dat zij voor den jongen Medicus een — gelijk hij zich uitdrukte — kapitaal wijfje wezen zou. Of deze zijn buurmeisje ook wel eens — om met Dominé te spreken — uit dit oogpunt beschouwd had, laten wij onbeslist. Zoodra wij er iets naders van weten, zullen wij niet in gebreke blijven, onze lezers op het verhaal te toeven, indien zij geduld hebben om er zich op te laten vergasten.

Was het een oogenblikkelijke inval, of was het ten gevolge van een te voren gemaakt plan, uitgelokt door, de Hemel weet welk! denkbeeld; want hoe in onzen geest het eene uit het andere voortkomt, kunnen wij dikwijls zoo niet nagaan: was het nieuwsgierigheid, verborgen onder den schijn van eene uitvinding tot algemeen vermaak: was het een klein weinigje eigenliefde, om lof en dank in te oogsten over het voorstel tot verhooging van onderling genoegen, en alzoo eene proeve te meer van hetgeen na duizend voorbeelden geen bewijs noodig heeft, dat de mensch, als hij zeker doel wil bereiken, er altijd — wil hij er naar zoeken — gemakkelijk eenen glimp van: *ten algemeenen nutte*, aan weet te geven; of wat was het anders? Althans, de Schoolmeester maakte zich een paar minuten kwijnens van het gesprek ten nutte, en zeide:

„Heeren! Wij hebben elkander al zoo dikwijls eens eene of andere bijzonderheid verteld uit onzen levensloop, of uit hetgeen wij van anderen wisten; maar mij dunkt, dat ik mij niet kan herinneren, ooit van iemand onzer eens eene geschiedenis of voorval meer opzettelijk te hebben hooren ver-

halen. Mij dunkt, wij moesten de kaart van ons geheugen eens opslaan, en bedenken ons eens tegen ons volgend kransje. Vast zou b. v. onze Dominé ons wel eens iets belangrijks weten mede te deelen, of de Burgemeester; en van u, Doctor, zijn wij ook nog al iets vrolijks gewend."

De Schoolmeester deed een paar geweldige halen aan zijne pijp, en zag vragend in de rondte.

„Dan moesten wij het om beurte doen," zeide oogenblikkelijk de Geneesheer, die den voorslag wel aardig vond, maar — om den Meester te plagen — eene voorwaarde stelde, die dezen in de noodzakelijkheid bragt, om *of* door eenen voor den mensch vreeselijk zuren appel te bijten en zijn voorstel in te trekken, *of* zelf ook te doen, hetgeen hij, naar het zich liet aanzien, van zijne vrienden alleen begeerde.

Wat kon de Meester daartegen inbrengen? Dat weten wij niet, maar wel, dat hij er niets tegen inbragt; dat onder luide toejuiching der vrouwen bepaald werd, alles niet op éénen avond af te vertellen, maar dat op elke bijeenkomst van het kransje één verhaal zou gehoord worden. Op voorstel van den Podagrist werd goedgevonden, de rollen bij het lot te verdeelen, ten gevolge waarvan den Schoolmeester N°. 1 ten deele viel; na hem de zoon van ESCULAAP; dan de Burgemeester. De Predikant kreeg het langste tijd.

Wij willen de vertellingen der vier Heeren aan onze Lezers mededeelen, hopende, dat zij den ontwerper van het plan zullen bijvallen, die, na het eindigen van het verhaal des Leeraars, te kennen gaf, dat het door hem opgeworpen balletje, zoo als hij zich geliefde uit te drukken, tot een aangenaam en misschien nog wel eenigzins nuttig onderhoud aanleiding gegeven had.

De Ondermeester.

Ik was (zoo verhaalde op den bestemden tijd de Schoolonderwijzer) in vroegere jaren verbazend voorbarig in mijn oordeel. Tot den onderwijzersstand opgeleid wordende, had ik, toen ik nog niet veel meer was, dan hetgeen men een' aankomenden jongen noemt, reeds veel te sterke bewustheid, dat ik meer wist, dan anderen van mijne jaren. Dit maakte dan ook niet zelden, dat ik mij meer verbeeldde te weten, dan ik inderdaad in mijne mars had, en ik geene zwarigheid maakte, om, raak of mis, op mijne manier uit de hoogte

oordeel te vellen over dingen, van welke ik liever moest gezwegen hebben, omdat ik er geene, of althans niet genoegzame, kennis van had. Dit schijnt meer een gebrek te zijn, aan jeugdigen leeftijd eigen; en, schoon het altijd een gebrek blijft, is het echter eenigzins te verontschuldigen bij vlugheid van begrip en onervarenheid der jeugd. Ik had het ongeluk, er niet genoegzaam tegen te worden gewaarschuwd; en vandaar, dat dit gebrek eerder bij mij toenam dan verminderde, tot dat ik er door eene zeer gevoelige les eens van werd genezen, en dat zoo radicaal, dat ik met bescheidenheid zou durven zeggen, er mij naderhand slechts zeer zelden, en nooit dan als 't ware bij verrassing, aan te hebben schuldig gemaakt. Houdt het mij, mijne *vrienden*, ten goede, wanneer ik wat veel van mijzelven spreek. Ik heb mij lang geschaamd, de duchtige les te vertellen; maar ik heb vóór eenigen tijd vernomen, dat de man, die mij de kool heeft gestoofd, overleden is; en ik geef u volkomene vrijheid, om u ten koste van mijne dwaze ligtzinnigheid te vermaken en mij eens helder uit te lagchen. Waarlijk, dat deden destijds ook mijne bekenden; en ik moet zeggen, dat er niets aan verbeurd was.

Het is aan de Heeren bekend, dat familiebetrekkingen en andere omstandigheden oorzaak zijn geweest, dat ik herwaarts ben gekomen van het, anders grooter en aanzienlijker dorp G....., eenige uren van *Amsterdam* gelegen, waar ik vroeger als onderwijzer werkzaam was. Het geluk had mij gediend, zoodat ik daar aangesteld werd in plaats van mijnen overleden voorganger, na slechts een paar jaren ondermeester bij hem te zijn geweest. Ik was reeds gehuwd, en mijne dochter BETJE was nog maar weinige maanden oud, toen de grap voorviel. Zoolang ik de standplaats nog niet verkregen had, was ik gelukkig genoeg geweest, mijn hoofdgebrek in te houden; doch niet zoodra was ik (en dat ik het zoo jong werd, deed er ook al kwaad aan) *schoolonderwijzer*, of de aap begon weêr uit de mouw te komen; ik had gaarne het hoogste woord, en was, zoo als men het noemt, altijd haantje de voorste in mijn oordeel over zaken, ook van welke ik naauwelijks kennis genoeg had, om er in mede te praten.

Zoo gebeurde het op zekeren dag, dat ik, als administrateur van armengoederen, mijne rekening deed voor het plaatselijk Bestuur, of, zoo als het toen nog heette, voor Schout

en Schepenen. Wij bleven, na het eindigen onzer werkzaamheden, nog eene pijp rooken; en een lid der vergadering, een winkelier, verhaalde bij die gelegenheid, dat hij, pas geleden, een vrij aanmerkelijk verlies had ondergaan, door bedrog van iemand, dien hij had gemeend te kunnen vertrouwen, en die van dat vertrouwen een schromelijk misbruik had gemaakt. Waarin de zaak eigenlijk bestaan had, weet ik mij in de bijzonderheden nu juist niet meer zoo bepaald te herinneren; doch dat doet er ook minder toe. Elk beklaagde den winkelier, eenen man, die onder de aanzienlijksten van het dorp behoorde, en dien de schade van eenige honderden, waarop het hem was te staan gekomen, wel niet ongelukkig maakte, maar toch natuurlijk gevoelig trof. Het gezelschap was het er dan over eens, dat onze vriend dit bedrog naauwelijks had kunnen verhoeden, en dat het hem buiten zijne schuld overkomen was. Ik alleen was van een ander gevoelen. Bij hoog en laag hield ik staande, dat de winkelier zich niet had moeten laten bedriegen; dat hij de zaak aan eigene onvoorzigtigheid te wijten had, en veel vijven en zesfen. Men sprak het mij tegen. Ik hield vol, en liet mij door de warmte van het gesprek ontvallen, dat het altijd iemands eigene onvoorzigtigheid was, wanneer hij bedrogen werd, en dat zoo iets, als den winkelier, mij niet gebeuren kon. Verscheidene gevallen werden er verhaald, om mij van de verkeerdheid mijner stelling te overtuigen. Vergeefs. Ik hield vol. Dat bleef daarbij, en het gaf wel geene dadelijke vijandschap, maar, zoo als ik naderhand merken kon, eenige verwijdering tusschen den winkelier en mij. *Ik* zou het nu juist zooverre niet getrokken hebben; want ik had mij enkel door tegenspraak laten vervoeren, om meer te zeggen, dan ik toch eigenlijk bij bedaard nadenken kon volhouden. *Enfin*, ik had het eenmaal gezegd, en eigenliefde hield mij terug van één mijner woorden in te trekken. Voorts moet ik zeggen, dat ik over het gansche ding niet verder nadacht.

Onze winkelier evenwel had mijn snoeven des te beter onthouden. Hij kwam eenigen tijd daarna te *Amsterdam*, met oogmerk om pogingen aan te wenden tot redding althans van een gedeelte der verlorene som. Daartoe bediende hij zich van een' jongen Advocaat, met wien hij zeer bekend was, een' spotvogel in den hoogsten graad; aan wien hij ook verhaalde, — maar, zoo als hij mij naderhand zeide, zonder

eenige bedoeling — wat ik er van gezegd, en dat ik mij beroemd had, te voorzigtig te zijn, om ooit bedrogen te worden.

Wel een jaar, of misschien nog langer, daarna raak ik mijnen Ondermeester kwijt. Hij verzocht en verkreeg elders eene betrekking als Onderwijzer. Niet spoedig naar mijn' zin klaar kunnende komen, besluit ik, eene Advertentie in de *Haarlemmer Courant* te plaatsen, met aanvrage om eenen Ondermeester, de vereischten bezittende, die ik in hem begeerde. Zij moesten zich met vrachtvrije brieven, of nog liever in persoon, bij mij vervoegen. — Kort daarna komt tegen den avond een persoon aan mijn huis, die te kennen gaf, de bewuste aanvrage te hebben gelezen, en dien ten gevolge zich als *sollicitant* bij mij aan te melden.

Uw naam (was mijne vraag) is?

ADRIAAN JACOB VAN M.

Van waar?

Van *Amsterdam*.

Zijt gij aldaar aan het onderwijs werkzaam, en bij wien?

Ja, Meester, om u de waarheid te zeggen, ik ben tegenwoordig buiten eenige betrekking.

Geweest dan?

Ook dat niet, Meester! Ik ben eigenlijk niet tot Onderwijzer opgeleid. Maar ik ben, geheel buiten mijne schuld, een ongelukkig mensch. Mijn levensloop is uiterst zonderling. Indien ik het geluk mag hebben, bij u geplaatst te worden, zal ik u dien wel eens omstandig verhalen. Mijn vader heeft mij eene wetenschappelijke opvoeding laten geven; maar een zamenloop van ongelukkige omstandigheden dwingt mij, eenen stand te kiezen, die, mag ik het zeggen, is beneden hetgene, waartoe ik werd gevormd. Mijn gedrag is onbesproken.

En uwe bekwaamheden?

Wees zoo goed, en onderzoek die.

Ik begon, met pen, papier en inkt te geven, en verzocht hem, eene bladzijde te schrijven, groot, middelbaar en klein.

Ja, Meester, ik zal schrijven; maar dat zal u denkelijk uit de hand vallen. Ik schrijf eene duidelijke, leesbare hand; maar wat men fraai schoolschrift noemt, daarop heb ik mij nog niet genoegzaam bevlijtigd, doch zal dit verder doen, indien ik het geluk mag hebben, bij u te komen. Ik heb dat dan ook nooit geleerd met het doel, om er eenmaal on-

derwijs in te geven; doch mijn lot dwingt mij, en wanneer ik u eenmaal mijne inderdaad zonderlinge geschiedenis verhaal, dan zult gij medelijden hebben met iemand, die zoo geheel buiten zijne schuld Ondermeester worden moet.

Het schrift was geschreven. Het was, ja, redelijk, maar het ontbrak der hand nog aan vastheid en oefening. Bij mijzelven had ik reeds meer dan half besloten, mij met den man niet in te laten; maar, hem, die een fatsoenlijk mensch scheen te zijn, niet onmiddellijk voor het hoofd willende stooten, heimelijk ook nieuwsgierig naar de zonderlinge geschiedenis, ging ik voort, met hem iets te laten lezen. Dat was best. Taalkunde was uitmuntend. Ik liet hem proeven geven van zijne ervarenheid in het rekenen; ook geheel naar mijn genoegen. Vervolgens onderhield ik hem over opvoeding en onderwijs. Daarover ontwikkelde hij voortreffelijke denkbeelden, voorgedragen met beschaafdheid, oordeel en menschenkennis. Kortom, hij beviel mij meer en meer.

Ook deed ik hem eenige vragen over geschiedenis en aardrijkskunde, maar bemerkte al spoedig, dat hij mij hierin ver vooruit was. Wat 's mans bekwaamheden betrof, buiten het schrijven, dat toch ook niet geheel verwerpelijk was en verder kon worden aangeleerd, zag ik niet, dat zedelijkerwijze in een' Ondermeester meer te vergen ware. Daarenboven bezat hij eene innemendheid en wellevendheid, die duidelijk toonde, dat hij naar waarheid zeggen kon, een man te zijn van goede opvoeding. Ik begon eenige neiging te gevoelen, om hem aan te nemen. Zal ik het zeggen? het avontuurlijke van het geval streelde mij, en ik was brandend nieuwsgierig naar zijnen zonderlingen levensloop.

Verstaat gij de *Fransche* taal?

Ja, Meester; ook *Hoogduitsch* en een weinig *Engelsch*.

Dit was reeds boven mijne bevoegdheid tot onderzoek. Ik verstond die talen niet.

En, zoo als ik u begon te zeggen, Meester....

Welnu?

Ik heb eene wetenschappelijke opvoeding gehad; ook nog gestudeerd.

Gestudeerd?

Ja, en ik versta alzoo ook de *Latijnsche* taal, en zou daarin onderwijs kunnen geven. Doch daartoe zal misschien hier geene gelegenheid zijn?

Hm! dacht ik. Een paar buitenplaatsen in den omtrek.

Misschien ook nog wel — mijn huis was te *G*.... groot — een paar kostleerlingen. Ik begon trek te krijgen, mijnen man te houden. In wellevendheid niet voor hem willende onderdoen, vermeed ik zorgvuldig elke navraag naar zijne lotgevallen.

Na nog eenige algemeene vragen, begon ik te trachten, met hem overeenkomst te maken. Zijne vordering was zeer matig. Ik nam hem met mij naar ons woonvertrek. Aan mijne vrouw beviel hij al spoedig zoozeer, en ons kind had zulk een behagen in hem, dat ik, eer nog een uur verloopen was, hem aangenomen had.

En wanneer zoudt gij (was mijne vraag) nu kunnen komen? Gij hebt gezegd, buiten betrekking te *zijn*, *en zult* dus wel geene verhindering hebben?

Hij vroeg een uitstel van veertien dagen. „Maar," voegde hij er bij, „ik moet openhartig met u zijn, Meester! Ik heb u eenigzins met mijne ongelukkige omstandigheden bekend gemaakt; maar gij weet nog niet alles. Gij ziet, dat ik slechts sober gekleed ben. Ik heb intusschen mijn beste pak aan. Tot het aanschaffen van een ander ontbreken mij geheel de middelen. Gelijk ik ben, kan noch durf ik mij hier vertoonen. Mijn voorkomen zou mij, gij gevoelt dit, al te zeer tegenwerken. Als gij nu de goedheid wildet hebben, mij, op het te verdienen loon, eenig voorschot te doen, ten einde ik mij eenige kleederen kon aanschaffen, dan zou ik kunnen komen. Mijne omstandigheden dwingen mij, iets te verzoeken, dat, geloof mij, tegen mijn gevoel strijdt; maar *zóó* (op zijne kleederen ziende) kan ik noch in uwe school, noch op dit dorp verschijnen."

Inderdaad, 's mans plunje was vrij sober. „Hm!" zeide ik, „dit is nu juist wel mijne gewoonte niet; bovendien, ik heb wel gemerkt, Mijnheer! dat gij een mensch van bekwaamheid zijt, maar ik ken u toch niet."

Hij schilderde mij met vuur zijne behoefte; zijne gunstige uitzigten, indien hij mijn Ondermeester werd; zijne teleurstelling, indien ik hem wegzond; zijne eerlijkheid; hij sprak van het helpen eens ongelukkigen, als de betrachting van het hoofdgebod des Christendoms; hij begon van den barmhartigen *Samaritaan*, en herhaalde gedurig zijne nadrukkelijke belofte van mij zóó te zullen dienen, dat het mij niet zou berouwen, hem te hebben gekozen, enz.

Half overtuigd, half overbluft, telde ik hem *f* 50-: toe,

en vroeg hem bij mij te vernachten. Hij nam dit aan, op voorwaarde van den anderen morgen vroeg te kunnen vertrekken, „ omdat," voegde hij er bij, „ het mij en ook u zou kunnen benadeelen, wanneer mij iemand in deze armelijke kleeding zag."

Zoo gezegd, zoo gedaan. Ik nam zijn adres: ***gracht, *N°.* 160, *te Amsterdam.* Des anderendaags morgens vertrok hij nog vóór zonsopgang, en zoowel mijne vrouw, als ik zelf waren zeer ingenomen met onzen kundigen, beleefden Ondermeester, van wiens verkeer wij ons veel genoegen beloofden, en in wien ik een zeer geschikt hulponderwijzer meende gevonden te hebben. Ik verheugde mij in het vooruitzigt, hem te zullen zien, en zijne levensgeschiedenis te hooren verhalen. Een paar dagen later ontving ik eenen brief van hem. Hij dankte mij voor mijne welwillendheid; deelde mij vertrouwelijk mede, hoe hij het hem medegegeven geld had gebruikt tot aankoop van eenige kleedingstukken; beval zich aan en herhaalde zijne belofte, op den bepaalden tijd te zullen komen. Verscheidene andere verzoeken, mij schriftelijk gedaan, beantwoordde ik, dat ik voorzien was, en wachtte nu met ongeduld den dag der komst van VAN M. af.

Die dag verschijnt, maar — geen Ondermeester. „ Dat is geen best begin," zeide ik tot mijne vrouw des avonds. Den volgenden dag moest ik van huis. Des avonds terugkomende, was de eerste vraag: „ Is de Ondermeester gekomen?" — „ Neen!" Nog twee, nog drie dagen — geen Ondermeester. Ik besluit, naar *Amsterdam* aan het opgegeven adres te schrijven. Acht dagen — geen antwoord, en nog minder een Ondermeester. Ik herhaal mijn schrijven; hij zijn stilzwijgen. Een duister vermoeden, bedrogen te zijn, kwam in mij op, en ik begon mijne ligtgeloovigheid te verwenschen, en de *f* 50-: verloren te achten. Elken dag maalt het mij door het hoofd in de school; en elken avond is het met mijne vrouw: „ Wie had dit ook kunnen denken! Hij had een zoo gunstig voorkomen! Wie weet, of hij niet ziek of dood is? Zou zulk een mensch een bedrieger zijn?" En honderd dergelijke uitroepingen, met welke wij niets verder kwamen. Alom vroeg men mij gedurig, wanneer mijn Ondermeester kwam? Wat zou ik zeggen? Dat ik opgeligt was? *Dat* het allerlaatste. Ik maakte er

mij zoo goed mogelijk af. De eene week verliep na de andere — geen Ondermeester.

Het werd vacantie. Ik besloot, als allerlaatste proeve, naar *Amsterdam* te gaan, en daar aan het aangewezen adres te trachten eenige zekerheid te verkrijgen. Deels kon ik het verlies der *f* 50-: niet verkroppen; deels ook, en dit wel voornamelijk, het denkbeeld niet verdragen, bedrogen te zijn, en door het gansche dorp bespot te zullen worden. Ook had ik in die dagen gedurige gelegenheid, om mij het gesprek bij de armenrekening levendig genoeg te herinneren.

De reis naar *Amsterdam* werd dan opgezet. Eene schuit missende, werd ik onder weg opgehouden, zoodat ik eerst in den avond aldaar aankwam. Door een' kruijer liet ik mij een logement wijzen. „Ik moet er nu haring of kuit van hebben," dacht ik, en vormde het plan, om morgen vroeg mijnen man te gaan opzoeken. Het eene *oogenblik* verbeeldde ik mij, dat mij zulks wel gelukken zou. Het andere dacht ik aan de ontzettende grootte der stad, in welke het, voorondersteld dat het met het adres mis was, maar eenen onbekende, van wien ik niets wist dan den naam, even gemakkelijk zoeken was, als naar eene naald in eene lading hooi. Mismoedig en mijne dwaze ligtgeloovigheid het eene oogenblik verwenschende, het andere moed vattende, en alles bijeenzamelende, wat mijne hoop op gelukkigen uitslag zou kunnen versterken; liet ik mij eenige *ververschiug*, en tot tijdverdrijf eene Courant geven. Naauwelijks had ik een paar bladzijden doorgeloopen, zonder iets bepaald te lezen, of de pasgestopte pijp valt mij uit de handen. Ik spring onwillekeurig op, en roep overluid: „Wat is dat? Nog eens goed gelezen. Ja! Wat drommel is dat?"

„En wat drommel was het dan?" vroeg de Burgemeester, die ongeduldig begon te worden.

Daar stond de naam van mijnen man, mijne Heeren! voluit in de Courant. Ik neem het blad nog eens op. Ja! het stond er. Er was uit de hand te koop eene tabaksaffaire, te bevragen, let wel, bij Mr. ADRIAAN JACOB VAN M. *** *gracht*, *N°*. 160. Ik open met drift mijne portefeuille, om het adres van den Ondermeester, dat ik zorgvuldig bij mij had gestoken, te vergelijken; letterlijk hetzelfde. Het was heden te laat, om er nog op af te gaan. Ook was het, vernam ik, aan het andere eind der stad. Willens of onwillens moest ik dus besluiten den morgen af te wachten.

Die morgen verscheen eindelijk. Den ganschen nacht had ik over de zaak liggen peinzen, nu het eene, dan het andere mij voorstellende. Deed vermoeidheid mij eene enkele maal insluimeren, dan stond de gedaante van mijnen Ondermeester op zigt in den droom voor mij. Ik ontwaakte, om weder den Advocaat aan den ongelukkigen Kandidaat-onderwijzer vast te knoopen; terwijl, hoe langer ik suste, de verklaring des te moeijelijker werd, tenzij ik mogt aannemen, dat ik met een' bedrieger had te doen gehad, die van naam en adres des Advocaats VAN M. misbruik had gemaakt. Maar daaraan wilde mijne eigenliefde in het geheel niet. (*)

Zoodra ik meende, dat de tijd mij vergunde, het aangewezen adres op te zoeken, verliet ik mijn logement, en toog, met behulp van eenen kruijer, naar de *** gracht. Mijn weg bragt mij langs het postkantoor. Ik had wel eens gehoord, dat men, in de groote steden, brieven, gerigt aan menschen, die men niet heeft kunnen vinden, voor de glazen ten toon stelt, en gunde mij om die reden den tijd tot onderzoek, of de mijne er ook stonden. Nagenoeg met een oog, als waarmede de loterijspeler naar zijn nommer zoekt, doorliep ik de reeks van brieven; maar — de mijne zag ik niet. Hm! dacht ik, dat is geen kwaad teeken.

Naarmate ik echter het huis, N°. 160, naderde, begon ik te begrijpen, dat ik misschien eene vrij malle figuur zou maken, indien daar eens een Advocaat VAN M. woonde,

(*) Goede Meester, dat zijt gij alleen niet. Hoe menigen belet de bril der eigenliefde, datgene te zien, wat zijn verstand hem zegt, waarheid te zijn; dat zijn waarheidsgevoel toestemt, en door hem geloofd wordt. — Ja, *theoretisch*, verder niet! Zoo zijn wij: de waarheid wordt bij de meeste menschen dan eerst een levensgids, wanneer zij met eigenbelang en eigenliefde naar éénen weg heenwijst; en dat zij dat zoo zelden doet, is hare schuld niet. Zij kan haar karakter niet verloochenen, ten gevalle van den mensch; maar deze verloochent gemakkelijk het zijne, ten gevalle der eigenliefde. Uit puren lust tot moraliseren zouden wij het verhaal van den Schoolmeester wel eens meer afbreken; maar het is niet wellevend, iemand in de rede te vallen. Dáár echter, waar de Lezer denkt, dat wij het zouden gedaan hebben, werpe hij de *Letteroefeningen* uit de hand en — doe het zelf. *De Schrijver.*

welke, zoo als meer dan waarfchijnlijk was, niets van Ondermeester of Ondermeesters gelijke wist. Doch, ik had A. gezegd, en moest ook B. zeggen. Eindelijk zeide ik B. en belde aan.

Woont hier de Heer ADRIAAN JACOB VAN M.?

Deze vraag was vrij overtollig, want een fraai bordje op de huisdeur had mij het antwoord al gegeven. Een knecht deed het nog eens.

Ja, Mijnheer!

Is Mijnheer te huis en te fpreken?

Tien tellens later ftond ik, in eene fraai gemeubelde zijkamer, naar het antwoord te wachten. Dat *ik* aan den knecht had moeten zeggen, wie ik was, *fpreekt van zelf.* Ik bedacht zoo eens bij mijzelven, hoe ik beginnen zou, toen de knecht, na verloop van een kwartier uurs, terugkwam met de boodfchap, dat Mijnheer heden niet te fpreken was, tenzij ik hem volftrekt fpreken moest, in welk geval ik 's avonds ten negen ure andermaal moest komen. — Dat ik aan den knecht antwoordde, zulks te zullen doen, begrijpt gij, Heeren!

„ Ik begrijp," zeide de Doctor, zijne pijp uitkloppende en zijn glas ledigende, „ dat gij met die historie leelijk in de pruimen hebt gezeten, en haar verbazend langzaam vertelt. Mag ik u verzoeken, wat vlugger, dat wij het einde weten?" (*)

Met uw verlof, Doctor, (hernam de Paedagoog) ik moest ook wel geduld hebben tot 's avonds. Langer dag heb ik in mijn leven niet doorgebragt, dan dien dag in *Amfterdam.* Of ik al befloot, den heelen Ondermeester uit mijne gedachten te zetten, 't hielp mij niets. Ik kende geen' fterveling in de gansche ftad. Ik wist wel, dat er veel te zien was voor een' vreemdeling; maar wat raakte mij *Felix*, wat het *Paleis*, wat het graf van DE RUITER, zoo lang ik niets van den Ondermeester wist! (†) Van ganfcher harte neurriede ik in mijzelven:

(*) Ik zal den Lezer nog eens — maar dit is voor het laatst — op den weg helpen. Hij denke aan de tallooze Romanlezers, voor wie kunst, kostuum, ftijl enz. niets zijn, en die alleen lezen, ten einde de ontknooping te weten. *De Schrijver.*

(†) Denk eens, Lezer! *De Schrijver.*

De lange dag is weêr voorbij,
Vol kommer en verdriet.

toen eindelijk het langgewenschte uur daar was. Weder aangefcheld. Dezelfde knecht. Dezelfde zijkamer. Mijnheer te fpreken!

Hij liet mij nu niet lang wachten. Ik durfde mijne oogen niet gelooven, want, zoo waar! de vent had wel iets van den Ondermeester. Hij vroeg mij zeer beleefd naar de reden mijner komst. De ftem van den Ondermeester op een hair! Ik verhaalde mijn ganfche wedervaren, en zette het vermoeden op den voorgrond, dat een fielt van den naam des Advocaats misbruik gemaakt, en zich onder denzelven bij mij ingedrongen had. (*) VAN M. liet mij uitfpreken.

„ Ik vermoed," hernam hij eindelijk, „ dat hier een geval plaats heeft, dat ook voor mij onaangenaam is, Meester! Gij moet weten, dat ik eenen neef heb, die eveneens heet als ik. Die mensch heeft hier en daar omgezworven. Vast is *hij* het, die bij u is geweest. Hij is zeker niet onbekwaam; maar een deugniet is hij. Door zijne eigene fchuld is hij arm. De familie heeft alles aan hem gedaan, maar vergeefs. Maar, Meester! ik zie wel kans, om hem nu tot zijn' pligt te brengen. Het zou mij aangenaam zijn, als gij hem bij zijn woord wildet houden en hem tot Ondermeester nemen."

Ik, Mijnheer?

Ja, gij.

Maar, Mijnheer! iemand, van wien gij zelf zegt, dat hij, met refpect voor uwe familie, een deugniet is?...

De Advocaat antwoordde niets, maar zette zijn' bril af. Vrienden! ik meende door den grond te zinken, want het was de Ondermeester in levenden lijve! Ik durfde echter geen woord reppen. De Advocaat zeide: „ Hoor, Meester! ik ben niet gezind, nog al meer aan mijn' kostelijken neef te doen; maar, als gij nu mij in de gelegenheid ftelt, zal ik maken, dat hij bij u komt, en ik fta er u borg voor, dat hij goed zal oppasfen. Ik ben blijde, dat hij op eene eerlijke wijze aan den kost tracht te komen."

(*) En zichzelven had de Schoolmeester opgedrongen, dat dit niet zoo was? — Waarom fprak hij zoo tegen zijn gemoed? — *Zedekundige aanmerking van den Letterzetter.*

Hm! dacht ik, eene mooije eerlijke wijze! Mij voor *f* 50-: op te ligten! — Maar ik durfde niets zeggen, en wist niet, hoe ik het had.

„ Gij zoudt mij vooraf een gulden of tien moeten ter hand ſtellen, die ik noodig heb, om hem u te leveren."

„ En alzoo goed geld naar kwaad geld gooijen, Mijnheer?"

„ Anders zijt gij ſtellig uwe *f* 50-: kwijt."

Hoe meer ik den Advocaat aanzag, hoe meer ik mij overtuigd hield, dat hij, en niemand anders op de wereld, mijn Ondermeester was. Ik begon nu te begrijpen, dat de gansche historie eene kool was, die hij mij ſtoofde. Ik vatte eindelijk moed, en deelde hem dit vermoeden mede. Onder het ſpreken werd ik boos, en wel zoo, dat ik hem *ronduit* verweet, dat hij mij had opgeligt, en niemand anders; dat die gevraagde tien gulden eene nieuwe proef op mijne ligtgeloovigheid waren, enz.

Hij ſprak geen woord, maar ſchelde. Een knecht kwam binnen.

„ Smijt mij dien brutalen Schoolmeester eens uit de deur!" luidde het bevel.

Of ik al ſprak en ſchold en bad en vergeving vroeg, alles door elkander, het baatte mij niets. De knecht was veel ſterker dan ik, en — in een oogenblik ſtond ik op ſtraat.

Daar ſtond ik, ziedende van toorn, in den avond, midden in het groote *Amſterdam*, daar geheel onbekend. Wat zou ik beginnen? Nog ſtond ik beſluiteloos daar, toen de voordeur van N°. 160 weêr openging en een knecht naar mij toekwam.

„ Mijnheer heeft medelijden met u, mijn vriend," zeide hij, „ en gelast mij, u te vragen, of ik u naar uw *logement* zal brengen?"

„ Wat medelijden, Satanskind!" graauwde ik hem toe, en bekeek hem even bij het licht eener lantaarn. Het was de Ondermeester in een' knechtsrok! Ik wilde voort. Hij hield mij tegen.

„ Een enkel woord ſlechts, Meester!"

„ Ik ben genoeg het ſlagtoffer," antwoordde ik kortaf, en wilde voort.

„ Ook niet over de *f* 50-:?"

Daar ſchoot mij in, dat, als het waarlijk eene grap van den Advocaat was, hij mij misſchien de *f* 50-: wel terug zou geven.

„ Hebt gij de armenrekening geheel vergeten?"....

Om kort te gaan, ik ging weder naar binnen; de Advocaat deed mij nederzitten, en zeide: „ Ik was de Ondermeester; hier zijn uwe *f* 50-: De grap heeft mij veel vermaak gegeven. Ik ben u daarvoor erkentenis fchuldig."

Hij overhandigde mij eene fraaije tabaksdoos. Binnen in het dekfel ftond:

Geen mensch, hoe fnedig hij ook zij,
Is voor bedrog van fchalken vrij.
Gij zaagt het in uzelven hier;
Denk altijd aan den winkelier!

„ En nu blijft gij bij mij, Meester, zoo lang gij verkiest. Morgen gaan wij zamen de merkwaardigheden dezer ftad bezien. Vergeef mij, bid ik, dat ik mij ten uwen koste vermaakt heb, en laat ons van het voorgevallene geen woord meer fpreken."

Ik ftond als verfuft. „ Ik ben radicaal genezen," was alles, wat ik zeide. En dat was ik inderdaad. Maar het geval had mij de aangename kennismaking bezorgd van den vrolijken VAN M.; eene kennismaking, van welke ik naderhand meermalen genoegen heb gehad, en die mij federt in een paar gevallen meer voordeels heeft aangebragt, dan het driedubbele mijner *f* 50-: Het zou onedelmoedig geweest zijn, na dezen afloop nog wrok te koesteren.

Ik heb verhaald, vrienden! De beurt is bij de volgende gelegenheid aan den Doctor.

„ Ik wist niet, Meester! dat gij ooit zoo onbefnoeid been genomen waart," zeide de Notaris.

„ Tien klanten gaf ik voor zulk eene grap!" zeide de Doctor.

Maar de Predikant zeide: „ Vrienden! het verhaal van den Onderwijzer moge ons leeren, nooit voorbarig in ons oordeel te zijn; het doe ons zien, dat vaak gevoelige lesfen noodig zijn, om ons onze verkeerdheden te doen afleggen; en dat hij er wél aan toe is, die leeren wil, waar te leeren valt."

Hier nam het gefprek eene andere wending.

—rz— —RZ—

EENE KLEINE BIJDRAGE TOT HET REEDS GELEVERDE AANGAANDE SIR WALTER SCOTT.

Kort nadat ik, in N°. VII, IX en X van de *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor het loopende jaar 1837, met belangstelling gelezen had, wat de beroemde *Engelsche* Schrijver *Sir* WALTER SCOTT van zijnen eigen' kinderlijken leeftijd opgeteekend heeft, vond ik in zeker werkje van *Sir* BAZIL HALL, betiteld *Schloss Hainfeld*, (*) (in het *Fransch* vertaald door den Heer J. COHEN) nog iets aangaande den grooten Romanschrijver, hetwelk ik meende een aangenaam toevoegsel tot het reeds medegedeelde te zullen zijn; te meer omdat het den brandenden ijver van den jeugdigen Schrijver of Dichter voor al wat de Letteren betreft doet kennen. — Ziet hier het bedoelde.

Omtrent het jaar 1793 drong het vreemdsoortige dichtstuk, de *Leonore* van BURGER, in *Schotland* door, en eene proza-vertaling van hetzelve werd gelezen ten huize van den beroemden DUGALD STEWARD, in tegenwoordigheid van *Miss* CRANSTOWN, eene welonderwezene Dame, die eene groote vriendin was van WALTER SCOTT. Zoodra de gelegenheid zich daartoe voordeed, beschreef gemelde Dame het zonderlinge werk aan den jeugdigen Dichter. Zijne levendige verbeeldingskracht geraakte in vuur door de menigte onzamenhangende beelden en de verrassende omstandigheden, welke in het genoemde dichtstuk voorkomen, en hij rustte niet, eer hij, met behulp van Grammatica en woordenboek, zoo ver gekomen was, dat hij het in het oorspronkelijke kon bestuderen. Aangemoedigd door zijne vriendin, en geene moeite ontziende, gelukte het Sir WALTER na verloop van eenige weken, den zin wél te verstaan, en zelfs eene berijmde vertaling van het dichtstuk te vervaardigen.

Op zekeren morgen te half zeven ure werd *Miss* CRANSTOWN door hare kamenier gewekt, met de boodschap, dat de Heer SCOTT op haar wachtte en haar terstond verlangde te spreken. Vol nieuwsgierigheid naar de reden van dit zoo vroegtijdig bezoek, stond *Miss* CRANSTOWN haastig op, kleedde zich een weinig aan, en ging naar beneden. Daar vond zij *Sir* WALTER met zijn geschreven opstel in de

(*) Ook in de vertaling draagt het geen' anderen titel.

hand, die haar dringend verlof verzocht, het haar voor te lezen. Zij aarzelde niet, een toestemmend antwoord te geven, en luisterde met de grootste aandacht en belangstelling. Hoe verheugd was de Dichter, toen hij door zijne vriendin zijn werk hoorde prijzen! Gewillig stemde hij in haar verzoek, om het Manuscript eenige dagen te mogen houden, ten einde het nog eens oplettend te doorlezen. Hij wilde het haar laten tot dat hij terug zou zijn van een' uitstap, dien hij ging doen, naar het buitenverblijf, waar zich op dien tijd de jonge Dame bevond, aan welke hij het hof maakte.

Zoodra WALTER SCOTT vertrokken was, haastte *Miss* CRANSTOWN zich, een plan ten uitvoer te brengen, dat in haar opgekomen was, terwijl de Dichter vol geestdrift haar zijn werk voorlas. Zij liet, namelijk, de vertaling van *Leonore* drukken; doch de oplage moest van weinige exemplaren zijn, en een derzelven van zeer fraai papier en op het pracht- en smaakvolst ingebonden. Binnen eenige dagen zag zij aan haar verlangen voldaan. Nu werd het fraaije exemplaar netjes ingepakt en aan *Sir* WALTER gezonden. Hij ontving het, terwijl al zijne toenmalige huisgenooten met hem zamen vergaderd waren; een ieder was verlangend te weten, wat het pakket behelsde; maar niemand was meer verbaasd dan SCOTT zelf, toen hij voor het eerst iets van zijn werk in druk onder de oogen kreeg. Die verbazing te ontveinzen, en een geheim van de zaak te maken, zou onmogelijk zijn geweest. De Dichter werd dan ook gedrongen, het gezelschap met zijne *Leonore*, die nog niemand ooit had hooren noemen, bekend te maken, en nieuwe loftuitingen waren het welverdiende loon, dat hij ontving.

Aangenaam zou het ons zijn, hierbij te kunnen voegen, dat 's jongelings erkende bekwaamheden hem de gunst van het meisje, dat hij beminde, hadden doen verwerven; dan dit is het geval niet geweest; zij bleef ongevoelig genoeg voor zijne verdiensten, om hem hare hand te weigeren. Intusschen werd door hetgeen wij verhaald hebben de band der vriendschap tusschen *Sir* WALTER en *Miss* CRANSTOWN nog naauwer toegehaald. Het schijnt, dat hij aan haar de ontwikkeling zijner geestvermogens en de verfijning van zijnen smaak grootelijks verschuldigd is. Na haar huwelijk met den *Duitschen* Graaf PURGSTALL, die het Slot *Hainfeld* in *Neder-Stiermarken* bewoonde, heeft zij *Grootbrittanje*

voor altijd verlaten, doch is nog vele jaren in briefwisfeling gebleven met WALTER SCOTT.

MARTIN VINDT ZIJN' MEESTER.

Altijd genegen talenten te erkennen, waar wij ze vinden, bij den vreemdeling zoo wel, als bij den landgenoot, ftemden wij volgaarne in met den roem, door eenen MARTIN, als wildebeestentemmer, verworven. Maar ook hier bemerkten wij weldra, met leedwezen, die overdrijving ter gunfte van uitlanders, het zwak van een aanzienlijk deel onzer medeburgers, wie het aan nationaal gevoel fchijnt te ontbreken, en hen aan *Sieur* MARTIN eene hulde deed bewijzen, welke ons de grenzen der waarheid fcheen te overfchrijden. Immers, op de keper befchouwd, wat *toch zagen* wij hem verrigten? Wij zagen hem, uitfluitend, eene Hyena mishandelen, in den gevangen ftaat, naar het ons toefchijnt, niet veel geduchter dan een groote, booze Hond, dien wij vaak als een flaaf aan 's meesters voeten zien kruipen; — wij zagen hem manoeuvreren met eene kleine, door ouderdom half verlamde Leeuwin; — voorts nog met een' *Heereveenfchen* (*) Tijger follen, dien hij, zoo wij wél onderrigt zijn, van de geboorte af aan behandeld en als 't ware afgeregt heeft. Over geen' zijner Leeuwen, over geen' zijner *overige Tijgers*, Panthers of Luipaarden, of eenig ander voorwerp zijner fchoone Menagerie, vertoonde hij ons eenig meesterfchap, of zelfs met hen eenige opmerkelijke gemeenzaamheid. Deze bedenking, of, zoo men wil, deze twijfel aan dat zoo hoog opgevijzelde meesterfchap over het gedierte des wouds, ontving bevestiging en verfterking door een berigt uit *Frankfort*, in het *Frankfurter Konverfationsblatt* van 10 Sept. ll., rakende eenen *landgenoot*; ANTHONIJ VAN AKEN, hetwelk, behelst het waarheid, (en geen *Duitfcher* zal zich wel aan overdrevene vooringenomenheid omtrent eenen *Nederlander* fchuldig maken!) fchijnt te bewijzen, dat deze onverfchrokken Man den *Sieur* MARTIN te boven ftreeft in het dusgenoemde meesterfchap over woeste woudbewoners. Dus luidt hetzelve:

(*) De geboorteplaats, zoo men zegt, van dit fraaije dier.

„ Onder het bezienswaardige, hetwelk ons de Kermis aan-
„ biedt, verdient de Menagerie van VAN AKEN roemvolle
„ vermelding. De *Europesche* vermaardheid, welke zich deze
„ even zeldzame als uitgezochte verzameling van dieren heeft
„ verworven, verzekert haar van de welverdiende deelneming
„ des publieks. Meer nog evenwel, dan de beesten zelve,
„ onder welke zich de door zijne grootte en schoonheid uitmun-
„ tende Leeuw en de, thans dragtige, Koningstijger, welke wij,
„ in spijt van derzelver elkander vijandige natuur, hier vreed-
„ zaam bijeenvinden, onderscheiden, trekt het elks bewon-
„ derende opmerkzaamheid, hoe ook hier de mensch zijn
„ meesterschap over het woeste dierenrijk kenbaar maakt,
„ en zelfs de wildste roofdieren aan zijnen magtigen wil weet
„ te onderwerpen. De Heer VAN AKEN heeft ons het be-
„ wijs geleverd, dat ook hij dezelve wist te temmen. Op
„ het daartoe ingerigte tooneel zien wij hem het ontem-
„ baarste gedierte in de veelvuldigste houdingen en toestan-
„ den aan ons vertoonen. Wie ooggetuige was van zijne,
„ door meesterlijke afregting, verbazingwekkende handelin-
„ gen met den *Amerikaanschen* LEEUW, met den Koningstij-
„ ger en met de TWEE LUIPAARDEN; wie gezien heeft, hoe
„ deze bloeddorstige dieren, door middel van de zweep tot
„ hunne natuurlijke wildheid teruggebragt, zich evenwel ge-
„ dwee aan den wil huns betemmers onderwerpen; wie de
„ herschepping der Hyena in een' Herdershond heeft aan-
„ schouwd, dien verwondert het niet meer, dat den Heer
„ VAN AKEN door den Keizer van *Rusland*, bij Ministerieel
„ bevelschrift, vergund werd, in de wouden van *Bialystok*
„ wild gedierte te vangen," enz.

EEN WENK OVER HONDSDOLHEID, ENKEL DOOR HET SPEEKSEL MEDEGEDEELD.

Een, vooral uit een geneeskundig oogpunt, hoogst opmerkenswaardig geval is vóór eenigen tijd in de gemeente *St. Genis Laval*, in *Frankrijk*, gebeurd. Een jongman van zeventien jaren bezat een hondje, dat hij dikwijls liefkoosde. Vóór ongeveer zes weken was dit dier verdwenen, zonder dat men van hetzelve iets vernemen kon, toen deszelfs eigenaar, op den 5 Junij dezes jaars, plotseling door teekenen

van watervrees aangetast werd en ook aan dezelve overleed. Nimmer had de hond hem gebeten, en men kan het voorval niet anders uitleggen, dan door aan te nemen, dat het speeksel (de *salivatie*) van het dier hem aangestoken hebbe.

INGREDIËNTEN VAN EEN HEDENDAAGSCH TOONEELSTUK.

Prachtige schermen, rijke kleedij, schitterende monteringen, branden, springende fonteinen, Bagchanalen, wapenschouwingen, gevechten, bestormingen, kerkers, openbare strafoefeningen, kroegen, paleizen, hutten, zegepralen, moorden, duëls op leven en dood, — niets van dit alles ontbreekt, of mag thans ontbreken, in één zelfde Drama; gelijk het dan ook vereenigd wordt gevonden in een nieuw Monsterstuk van dien aard, getiteld: *La Guerre des Servantes*, hetwelk thans de verrukte *Parijzenaars*, met eene stoomdrift van wie weet hoeveel paardenkrachten, onwederstandelijk naar den Schouwburg drijft!

KEIZER FRANS EN ZIJN LEERMEESTER.

Graaf HOHENWART, die als Aartsbisschop van *Weenen* stierf, was, nog Kanunnik zijnde, Onderwijzer van den Kroonprins FRANS geweest, en werd, na deszelfs meerderjarigheid, Bisschop van *St. Pölten.* Keizer FRANS hing, tot dankbare herinnering aan dezen zijnen Leermeester, deszelfs beeldtenis in een zijner vertrekken. Toen de Kardinaal MIGAZZI, Aartsbisschop van *Weenen*, gestorven was, kwam HOHENWART naar de residentie, om de kerkelijke rouwfeesten bij te wonen. Hij bezocht den Keizer, en was aangenaam verrast, zijn portret bij hem te vinden. De Keizer bemerkte het, en vroeg, op het schilderstuk wijzende: „Wie denkt gij wel, dat dit is?" Met een' glimlach antwoordde HOHENWART: „Vergis ik mij niet, *zoo* is dit de Bisschop van *St. Pölten.*" — „Neen," hernam FRANS, „dat hebt ge mis; het is de Aartsbisschop van *Weenen.*" En met deze woorden was den verrasten Graaf zijne verheffing aangekondigd.

MENGELWERK.

REDEVOERING,

OVER DE VERPLIGTINGEN, AAN DEN BEELDENDEN KUNSTENAAR, ALS WERKZAAM LID DER MAATSCHAPPIJ, VERSCHULDIGD.

Door

J. VAN HARDERWIJK, RZ.

Secretaris des Genootſchaps. (*)

Wanneer wij eenen opmerkzamen blik werpen op de maatſchappij, in welke wij leven, en derzelver werkzame leden met oplettendheid gadeſlaan, zoo als zij zich beijveren, om aan hare algemeene of meer bijzondere belangen bevorderlijk te zijn, vooral wanneer zulks voortvloeit uit het ware en reine beginſel, om, daar een en dezelfde band allen vereenigt, en allen meerder of minder elkander behoeven, nut, beſchaving, kunstzin, en alles, wat goed en edel kan genoemd worden, te verſpreiden; hoe velen ontwaren wij dan niet, die de zuilen heeten mogen, waarop het gebouw van maatſchappelijken bloei, inwendige welvaart en zedelijke beſchaving rust, en die uit dien hoofde de hoogachting en goedkeuring hunner medeburgers en tijdgenooten overwaardig zijn! Hier zien wij edelen, die voor het welzijn van geheele bevolkingen waken; dáár vereenigingen van ijverigen en ſchranderen, aan wie de belangen van handel, nijverheid en volksvlijt ter harte gaan; elders verdienſtelijke mannen, die zich aan de opvoeding, vor-

(*) Uitgeſproken in de Vergadering der Prijsuitdeeling van het Teekengenootſchap: *Hierdoor tot Hooger*, gehouden den 15 April 1837, in het Gebouw der Maatſchappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

ming en zedelijke verbetering der jeugd en der menschheid in het algemeen toewijden; overal zien wij duizenden, in ſtand en beroep, of in den werkkring, waarin zij overigens geplaatst zijn, met belangſtelling en geestdrift in het heil van anderen en het geluk der maatſchappij bezig. Zijn al deze verſchillende betrekkingen, waarin zoo velen arbeiden, de ſchakels van de groote keten, die alles te zamen hecht, en waardoor de raderen, die het wezen der maatſchappij in ſtand houden, worden in beweging gebragt; onder alle deze is voorzeker die des kunſtenaars van geene geringe aangelegenheid.

Er is reeds duizende malen geſproken over het nut, hetwelk de beoefening der kunſten aanbrengt, en wij behoeven dus van de burgerlijke en zedelijke noodzakelijkheid des beſtaans derzelven niet te gewagen. Hoe kunſten en wetenſchappen den mensch beſchaven en veredelen, het gevoel voor het ſchoone bij hem opwekken en verfijnen, en hem vatbaar maken voor alle die indrukken, die op zijn hart en zijne zedelijke geſteldheid weldadig werken kunnen, — dit alles is door bekwame pennen, op verſchillende wijze, doeltreffend en overtuigend aangewezen, en daarbij niet onopgemerkt gelaten, in welk eenen edelen werkkring zich de kunſtenaar, de beoefenaar van het ſchoone, tot nut van anderen beweegt. Of zijn, M. H., bij gelegenheid der drie voorgaande feestvieringen, ons zelfs niet hier, als in een ſchoon geheel, door geachte ſprekers, *verdienſtelijke leden onzes Genootſchaps*, de belangrijke verpligtingen, die op den Schilder rusten, en de edele ſtand, dien hij bekleedt, voorgeſteld? Hoorden wij, hoe hij door zijne kunst het goede en ſchoone bevorderen (*), *hoe hij* naar waarheid in zijne kunstvoortbrengſelen ſtreven moet (†), en welk eene hooge roeping hij in de rij der

(*) In eene Redevoering, door den Heer F. SMEER, *over de Teeken- en Schilderkunst, als hoogst bevorderlijk aan het ſchoone en goede.* (1834.)

(†) In eene Redevoering door den Heer A. VAN DER HOOP, JR. *over de verpligtingen, welke op den Schilder be-*

beeldende kunſtenaren te vervullen heeft (*); het is dan, bij eene gelegenheid als deze, en in een Kunstgenootſchap, waar de geheele omvang der werkzaamheden van den beeldenden kunſtenaar niet te dikwerf en duidelijk genoeg kan worden voorgeſteld, zoo ik meen, niet onbelangrijk, eens meer opzettelijk na te gaan, wat van ons jegens den beeldenden kunſtenaar gevorderd wordt. Toonde ik, M. H., toen ik vóór vier jaren de eer had onze feestviering te beſturen, *de betrekking aan, waarin de Schilderkunst tot de vaderlandſche Geſchiedenis ſtaat* (†), en deed ik toen zien, hoe deze edele kunst medewerkt, om alles, wat het vaderland en deszelfs heldenroem betreft, te verhoogen en uit te breiden; *de betrekking, waarin de Schilder tot de Maatſchappij ſtaat*, moet vooral ook niet uit het oog verloren worden. Of zou hij een minder achtingwaardig voorwerp zijn, dan zoo vele duizenden, die door hunne daden en handelingen den lof der weldenkenden en braven inoogſten? Neen! de kunſtenaar moet zich onder de groote menigté van werkzaam nuttig handelende leden der maatſchappij niet verliezen. Wij zouden den kunſtenaar onregt aandoen, wanneer wij hem niet op dat ſtandpunt plaatſten, waarop hij zoozeer verdient verheven te zijn. De taak dan weder op mij genomen hebbende, om het woord tot deze geëerde Vergadering te voeren, kwam het mij niet ongepast voor, haar, in eenige loſſe trekken, een en ander over deze genoemde betrekking voor te ſtellen. Ik wensch dus tot haar te ſpreken *over de verpligtingen, aan den beeldenden Kunſtenaar, als werkzaam Lid der Maatſchappij, verrusten, om in zijne voorſtellingen naar waarheid te ſtreven.* (1835.)

(*) In eene Redevoering, door den Heer Dr. E. C. A. SANDIFORT, *over de hooge roeping van den Schilder.* (1836.)

(†) Redevoering *over het belangrijke der Schilderkunst in betrekking tot de Geſchiedenis des Vaderlands*, (geplaatst in het Mengelwerk der *Vad. Letteroef.* N°. XI. voor 1833.)

ſchuldigd. Hoort mij, M. H., met eenige belangſtelling; en, terwijl gij ook ditmaal mij uwe welwillende en toegevende aandacht niet onthouden zult, zoo moge dit uur niet geheel der plegtigheid, die wij vieren, onwaardig ten einde worden gebragt!

Zonder, M. H., hier in het onderzoek te treden, welke kunſten al dan niet onder de beeldende kunnen gerangſchikt worden, zij het thans genoeg, dat wij hier uitſluitend den teekenaar en ſchilder bedoelen, terwijl wij ons hem, als lid der maatſchappij, voorſtellen als den man, die in al zijne handelingen en gedragingen al dat zedelijk goede, deugdzame en verdienſtelijke in zich vereenigt, waardoor alleen ieder mensch, wie hij ook zijn moge, op de hoogachting zijner medemenſchen rekenen mag. Wanneer wij u dan den teekenaar of ſchilder van een zedelijk gedrag en edel karakter, als werkzaam lid der maatſchappij, zullen voorſtellen, dan willen wij zijne werkzaamheden beſchouwen *met betrekking tot opvoeding en beſchaving; met betrekking tot de vermeerdering van anderer maatſchappelijk genoegen*, en *met betrekking tot den roem van het land, waarin hij woont.* Ontwikkelen wij kortelijk deze drie hoofdpunten.

Hangt van opvoeding en beſchaving zoozeer het welzijn der maatſchappij af; zien wij den onkundigen, den ruwen mensch niet zelden zich overgeven aan zedelooze en ondeugende handelingen, daar zijn hart minder vatbaar en geopend is voor de werking van het goede, ware en verhevene: de kunſten kunnen hierin edelaardig voorzien, daar zij zoo wel de aangenaamſte bezigheid verſchaffen, als een waar beſchaafd genot opleveren. De Oudheid wijst ons hiervan reeds belangrijke voorbeelden aan. SOLON, onder anderen, zag met weêrzin de ledigheid der *Atheners*, wekte daarom het volk tot de beoefening der kunſten op, en gaf dienaangaande zoodanige wetten, waardoor hij trachtte voor te komen, dat de jeugd in eene kunſtelooze onwetendheid werd op-

gevoed. (*) En, M. H., behoort het thans, nu zoo veel aan de opvoeding der jeugd wordt te koste gelegd, en zelfs de verdienstelijke Maatschappij: *tot Nut van 't Algemeen*, de Teekenkunst van hare bemoeijingen niet uitsluit, — behoort het thans tot de vereischten eener beschaafde opvoeding, zijne kinderen in dezelve te doen onderwijzen; in welk eene belangrijke betrekking treedt dan de kunstenaar, als werkzaam lid der maatschappij, niet op! Aan hem wordt een gedeelte der opvoeding toevertrouwd. Het bestaat niet alleen, om der jeugd die handeling van krijtpen of penseel te geven, waardoor zij eenige omtrekken of afbeeldingen van natuur of kunst leere vervaardigen. Zoo klein, zoo bekrompen, M. H., is des Schilders werkkring niet! Een hooger doel zweeft hem bij zijn onderrigt voor oogen. Het gevoel voor het schoone, door waardige vormen en voorstellingen, op te wekken, die zedelijke indrukken in het gemoed daar te stellen en achter te laten, *dit* behoort tot zijne edele bemoeijingen. Hij weet het, hoezeer eene tijdige beschaving des gevoels eenen beslissenden invloed op het gansche leven heeft; en daarom ontwikkelt hij al de sluimerende krachten van den geest, om ze te doen medewerken tot een en hetzelfde verheven doel. De Schilder vormt alzoo den smaak der jeugd; is werkzaam, om aan dezelve de nuttigste bezigheid te verschaffen; oefent het oog voor eene juistere beschouwing der natuur, en wekt vooral daardoor het hart tot de verhevenste gewaarwordingen op, die hetzelve van het zienlijke tot het onzienlijke verheffen; die den kring der jeugdige genietingen verbreeden, den weg ter veredeling ontsluiten, en alzoo eenen belangrijken invloed op de zedelijke volmaking der menschen oefenen. De uren, aan eigene kunstoefening ontwoekerd, besteedt dus de Schilder aan een gedeelte der belangrijkste taak, van welker getrouwe vervulling zooveel voor de maatschappij

(*) Zie *Reize van den jongen Anacharsis door Griekenland*, 2de Druk, Iste Deel, Afd. 1.

afhangt. En, schoon hij, als lid der maatschappij, ook in zijnen stand die onafhankelijkheid wenscht te genieten, die hem, bij het bezit van tijdelijke voordeelen, vrij kan doen werken, is hij er vreemd van, zijne kunst ten dienste der weelde te verlagen, of zich te verkoopen aan de grilligheden van eenen wispelturigen modegeest. Zoo beschouwt hij zijn onderrigt niet als gewoon bedrijf of handwerk, maar slaat bij zijne kweekelingen aanleg en talenten gade, en vereenigt met hetzelve al die teregtwijzingen en opleidingen, die, al ligt het ook niet in de bestemming des leerlings om tot *Schilder* gevormd te worden, voor zijne opvoeding en beschaving, door de Teeken- en Schilderkunst, dienstbaar zijn kunnen. De les van den grooten LEONARD DA VINCI staat hem steeds voor oogen: dat vooral *bij het* onderwijs niet moet verzuimd worden de opmerkzame beschouwing der Natuur, het onderzoek der Geschiedenis, en het bestuderen van zoodanige geschriften, welke juiste denkbeelden van het ware schoon en het wezen der kunst geven kunnen. Zietdaar, M. H., den Schilder, als lid der maatschappij, *met betrekking tot opvoeding en beschaving!* Staat hij niet op dezelfde rij met die achtingwaardige mannen, aan wie de veredeling van den smaak en de zedelijke vorming der jeugd is toevertrouwd? Is hij het niet, die aan zoo vele andere studiën de behulpzame hand biedt? Of komt zijn onderwijs niet den natuuronderzoeker, den bouwkunstenaar, den sterrekundige, den krijgsman te stade? Voorzeker! den kunstenaar, met de hemelsche gaven der kunst begiftigd, komt eene waardige plaats toe onder de leeraars en opvoeders des volks, daar hij den smaak en de liefde voor het goede en heilige, voor het schoone en verhevene, in aller harten weet op te wekken. Werkt alzoo, Toehoorders! de Schilder aan opvoeding en beschaving belangrijk mede; als werkzaam lid der maatschappij doet hij niet minder *ter verhooging van het kunstgenot zijner medeleden en tijdgenooten.* Beschouwen wij hem verder ook in deze betrekking.

Is het loffelijk en prijfelijk, in onderfcheidene inrigtingen tot nut van anderen werkzaam te zijn; is het hoogst verdienftelijk, door het verfpreiden van belangrijke lettervruchten, den geest te verrijken en den fmaak te verfijnen; heeft men aanfpraak op de erkentenis van alle beoefenaars van kunften en wetenfchappen, wanneer men nijverheid, kennis en befchaving voorftaat en aankweekt, en hierdoor het befchaafd genot zijner medemenfchen verhoogt; wordt dat genot opgewekt door den dichter, wanneer zijne goddelijke Muze voor natuur, godsdienst en vaderland zingt; bevordert de toonkunftenaar hetzelve door de roerende en treffende harmonie der klanken: zonder, M. H., thans te fpreken over den invloed, dien de tijdgeest op de meerdere of mindere beoefening van deze of gene kunst uitoefent, zeker is het, dat de beeldende kunftenaar, de Schilder, belangrijk bijdraagt tot de verhooging van anderer maatfchappelijk genoegen. Ziet, Toehoorders, den Schilder, als hij, in zijne werkplaats gezeten, met den tooverftaf der kunst, het doek of paneel aanrakende, de wonderen van zijn fcheppend vermogen op hetzelve verrijzen doet! Hier maalt hij ons de ftille natuur in al hare fchoonheid. Het bevallige landfchap, fchoon gedaagd, levendig geftoffeerd, vol waarheid en uitdrukking, boeit en verrukt ons. Daar ftelt hij lucht en zeeën in hare ruwheid en woestheid ons voor oogen. Het natuurtooneel, waar zwarte donderwolken het daglicht doen tanen, waar hemelhooge golven dood en verwoesting dreigen, verbaast en ontzet ons. De Schilder wenkt, en de tafereelen der gefchiedenis ftaan ons voor oogen; de helden der oudheid, met de lauweren des onfterfelijken roems gekroond, wekken onze bewondering; de edelen en weldoeners des menfchelijken geflachts treden voor ons op, en dankbaarheid en eerbied vervult onze harten; en wie, van echt kunstgevoel doordrongen, het heiligdom des kunftenaars binnentreedt, hij moet erkennen, dat zijn genot veredeld wordt en verhoogd. Getuigt het, M. H., die, te midden van zoo vele belangrijke betrekkingen,

waarvoor gij leeft en werkt, u bij den Schilder en zijne kunst verpoost! Is hij het niet, die uwe zinnelijke en zedelijke genoegens verhoogt? Dankt gij hem niet zoo vele uren, ter vermeerdering en verheffing van uwen kunstſmaak doorgebragt? Niet, dat zich zulks alleen zoude bepalen tot de bloote aanſchouwing zijner kunsttafereelen, — neen! zij leiden u verder. Zij leiden u in het gebied van ſchoonheid en zedelijkheid. Hare eigenſchappen, hare waarheden roepen zij u voor den geest. De Schilder wordt voor u geſchiedſchrijver en zedeleeraar. En zijn dan niet al zijne tafereelen gelijk aan die, waarvan, volgens den geleerden Abt DU BOS, ARISTOTELES ſpreekt, „ dat er ſchilderijen zijn, meer bekwaam om de zedelijkheid op te wekken, dan de voorſchriften der wijsgeeren" (*); wanneer eene reine verbeelding, waarheid en deugd het penſeel des Schilders beſturen, dan zijn allen toch in ſtaat, om het ſchoonheidsgevoel bij ons op te wekken en te veredelen.

En nu heb ik, M. H., nog niet geſproken van het genoegen, dat de Schilder zoo velen kunstbeminnaren aanbrengt, die uit echt kunstgevoel zich zijne tafereelen aanſchaffen en in derzelver beſchouwing zich dagelijks verlustigen. Of zal ik gewagen van het genot, *hetwelk* de Schilder te midden van de wederwaardigheden des levens ons verſchaft? Als de dierbaren en vrienden, die met ons leefden, en aan wie ons hart zoo zeer gehecht was, ons ontzinken; als de echtgenoot de gade, het kind de moeder, de ouders het overdierbaar kroost ten grave brengen; als met den laatſten ademſnik niets van de levende vormen meer overblijft; als, bij de teederſte liefde en herinneringen, de tijd de voorſtelling van het gelaat en de blikken der genen, die ons zoo lief waren, langzaam uit ons geheugen wischt: dan is het de Schilder, die eene zaligheid, eene weemoedige blijdſchap opwekt, die alleen gevoeld, niet beſchreven kan worden.

(*) In zijne *Oordeelkundige Aanmerkingen over de Poëzij en Schilderkunst*, Iſte D. bl. 35.

Dan geeft hij, daar hij als een andere PROMETHEUS zijne afbeeldingen bezielt, de ouders aan de kinderen weder. De ontroostbare echtgenoot ziet de dierbare gade voor zich. Hij wekt ze, als 't ware, uit den dood op. Hij geeft het zachte oog, den welſprekenden mond, het lieftalig wezen, den gullen lach, het aanminnig voorkomen der dierbare afgeſtorvenen door zijne ſchepping terug, en de wonderen van zijne kunst verzachten den rouw, die zoo diep het harte heeft doorwond. Ja, zoo de kracht en gloed van den Redenaar het gemoed treft en ſchokt, de Schilder ſtaat met zijne kunst hierin voor 't minst met hem gelijk; en onwederſprekelijk is daarom het gezegde van den grooten redekunſtenaar, den welſprekenden QUINTILIANUS, dat de kunst des Schilders zoodanig tot het binnenſte doordringt, dat ze ſomtijds de kracht der welſprekendheid ſchijnt te overtreffen. (*) Vaak verſchaft ons dan de Schilder een genot, dat geen ander, geen redenaar, geen dichter, geen leeraar ſchenken kan.

Verhoogt de Schilder zóó het genot van anderen, als werkzaam lid der maatſchappij is zijne betrekking, *ter verbreiding en verhooging van den roem van land en volk*, hoogstbelangrijk. Dit is het derde punt onzer beſchouwing.

Over de waarde of onwaarde van den roem zijn meermalen vele denkbeelden geopperd en ontwikkeld. Alle eer en goedkeuring, alle roem van anderen als ijdel en nietig te beſchouwen, is ſtrijdig met dat edel zelfbewustzijn, dat betamelijk gevoel van eigenwaarde, dat zoo zeer vereischt wordt om iets edels te verrigten, en hetwelk alleen groote karakters ontwikkelen kan. Roem (lazen wij daarom elders teregt) moet echter het doel niet zijn, dat wij beoogen; maar wij behoeven vereering, opdat wij onszelven ſchatten en erkennen zouden. En, M. H., hebben wij *Nederlanders* reden, om roem te dragen op zoo veel geleerden en dichters, redenaars

(*) T. a. p. bl. 39.

en staatslieden, die als opbouwers onzer taal en letterkunde zich hebben onsterfelijk gemaakt; het is te betreuren, dat de buitenlander dien roem verduistert, of ons denzelven onthoudt. Wij, wie het ook vermoge, wij kunnen omtrent onzen volksroem niet onverschillig zijn. Het streelt ons daarom, dat wij zoo vele voortreffelijke mannen onze landgenooten noemen kunnen; wij zijn er trotsch op, te kunnen zeggen:

Eer nog CORNEILLE's *Cid* de waereld mogt bekooren,
Was hier, in *Nederland*, het treurspel al herbooren;
Reeds bloeyden VONDEL, HOOFT met roem in d' *Amstel-stad*,
Toen *Vrankrijks* schouwtooneel nog geen ROTROU bezat; (*)

wij zijn niet ongevoelig voor de eer, dat de vreemdeling, uit het zoogenoemde middelpunt der beschaving, zich naar ons land begeeft, om in hetzelve de beschaving te leeren kennen, en het onderwijs, bij onze lagere volksklassen aangewend, voor zich ten voorbeelde te nemen. Maar, hoe weinig wordt onze letterkundige en wetenschappelijke roem buiten de grenzen des vaderlands gekend of gewaardeerd! ,De onbekendheid met onze taal, onkunde, partijdigheid en blinde eigenliefde verhinderen, dat die roem verder doordringe: en daarom zijn de gloeijende zangen onzer dichters, de scherpzinnige navorschingen onzer geleerden, de wegslepende meesterstukken onzer redenaars, buiten ons vaderland, doorgaans toonen en stemmen, in eene woestijn uitgegalmd. Doch verheffen wij ons, T. H.! De Schilderkunst heeft het lot nimmer te vreezen, van als een verlatene of onopgemerkte te zullen omdolen. De Schilder spreekt eene taal, die aan den *Theems* en de *Newa*, aan de *Seine* en de *Elbe* verstaan wordt. Hij breidt den volksroem uit. Als de zege onzer wapenen, de moed onzer dapperen den vreemdeling verbaast, dan is de Schilder bezig, de roemwaardige feiten af te malen, dezelve der wereld te verkondigen en aan de vergetelheid te ontrukken. Als

(*) J. F. WILLEMS, *aen de Belgen*, 1818. bl. 22.

in de kunstgalerijen des vreemdelings deze meesterstukken prijken, en de voorstelling van dezelve op de rollen der schildertafereelen staat aangeteekend, dan behoeft de veder der Geschiedenis dezelve niet te beschrijven: de zinnelijke voorstelling, door vormen en verwen, spreekt luider en krachtiger, dan de onbezielde letter op het koude historieblad. Onopgemerkt moge de Schilder onder de bedrijvige menigte der maatschappij zich mengen; onder die menigte, M. H., bevindt hij zich, die den vaderlandschen roem handhaaft, en daarstelt, wat de eer der natie verheffen kan. Laatdunkendheid, eigenbelang en laster mogen de eer onzer Schilders bezoedelen, hunne verwentaal is oorspronkelijk, natuurlijk en waar, en daardoor vooral verhoogen en verbreiden zij den *Nederlandschen* naam. Daarom prijken hunne kunsttafereelen in de galerijen der magtige *Newa*-stad; daarom versieren zij de vorstelijke paleizen aan de *Spree*; daarom worden zij bewonderd in de zalen, die ons de kunsteeuw van LODEWIJK DEN XIV herinneren; daarom hecht men buitenslands toenemende waarde aan die kunstgewrochten onzer landgenooten, en worden duizenden besteed, om de kleinooden der *Hollandsche* schilderschool te bezitten; daarom..... Maar waartoe meer? De Schilder, die met ons in dezelfde maatschappij leeft en werkzaam is, is de kunstenaar, die onze vrijheidsliefde, onze eendragt, onzen heldenmoed, onze standvastigheid, onze vorstenliefde, door *Europa* bewonderd, overbrengt en vermeldt aan meer dan één werelddeel.

Zietdaar den beeldenden kunstenaar in zoo vele belangrijke betrekkingen beschouwd, zoo als hij opvoeding en beschaving bevordert, anderer maatschappelijke genoegens verhoogt, en den roem des vaderlands uitbreidt. Noemt gij hem geen waardig lid der maatschappij? Zijn wij aan hem geene hoogachting en erkentenis verschuldigd? Voorzeker! wij willen die offers, te zijner eer, ontsteken. Maar wissel gij, zielverheffende Toonkunst! mijne rede af. Ook uwe overal verstaanbare taal spreekt tot het hart. Stem ons tot het edele en ware, opdat

wij van het altaar der kunst den zuiveren wierook, ter eere des Schilders, rijzen doen!

Zoo hebben wij ons dan den Schilder in zijne betrekkingen als lid der maatschappij voorgesteld. Is *hij* dat in en voor dezelve, wat wij zagen, zouden er dan geene verpligtingen op ons rusten, die wij jegens hem hebben te vervullen? Het is waar, die toegenegenheid, bescheidenheid en welwillendheid, die wij alle onze medemenschen in het maatschappelijk verkeer moeten betoonen, zijn wij gehouden ook hem te bewijzen; maar zouden er geene meer bijzondere verpligtingen van ons jegens den beeldenden kunstenaar worden gevorderd? Buiten twijfel, hij verdient bij uitnemendheid onze *hoogachting*, *vereering* en *aanmoediging*.

Of zouden wij hem niet *hoogachten*, wien wij mede een gedeelte der jeugdige opvoeding toevertrouwen? Wij zijn toch te omzigtig, te welberaden in onze keuze, om een' anderen daartoe te kiezen, dan hem, die door zedigheid en beschaafdheid waarlijk die hoogachting verdient; en is hij de man niet, die, in onzen huiselijken kring toegelaten, door de achting, welke wij hem toedragen, gunstig en gelukkig op de jeugd werken en nuttig voor dezelve wezen kan? De tijd, M. H., is voorbij, dat de magtspreuk, zoo ondoordacht als onbescheiden daarheen geworpen en zoo vaak op den onderwijzer der jeugd toegepast, thans nog gelden *zoude*. En zij zijn, dank zij der kunstbeschaving! ook onwaar geworden, de denkbeelden, die men omtrent de Schilders koesterde, en op derzelver zedelijkheid zoo vaak toepasselijk heeft willen maken. Gelijk de stand van onderwijzer der jeugd thans in eere en aanzien is, zoo is ook niet minder die des Schilders achting- en lofwaardig. De braafheid en zedelijkheid, de beschaving onzer Schilders logenstraffen alle verkeerde opvattingen te dezen aanzien. Of kennen wij ze niet, die in de zamenleving, of in de kringen, aan de kunst gewijd, hiervan de sprekendste bewijzen opleveren? Hun toon, hun oordeel,

hunne klassieke wijze van beschouwen, veler historische kennis, alles dringt ons, hun die achting toe te dragen, welke zij, als leden der maatschappij, om hunne kunsttalenten zoo zeer waardig zijn.

Maar zou die achting ook niet in *vereering* overgaan, M. H.? Zouden wij niet, waar over kunst of kunstverdiensten wordt gesproken, de eer onzer Schilders verheffen? Zouden wij, nagaande wat zij daarstellen tot verbreiding van den vaderlandschen roem, anderen niet opwekken, om den Schilder eere te bewijzen? Voorzeker! in eene eeuw van meerdere beschaving en verlichting, waar men geacht wordt op de hoogte te staan, van waar men waardiglijk de kunstverdiensten van anderen weet te beoordeelen, daar moeten wij niet kleingeestig, niet bekrompen zijn in de vereering des beeldenden kunstenaars: de eer, toch, voedt de kunsten. En gelijk, zoo als een geleerd Schrijver zegt, „verdiensten, met den lauwer der eer bekranst, schitteren met eenen luister, die het oog bekoort en verkwikt, zonder het te verblinden of te beleedigen;" zoo moet, door onze vereering, de Schilder, onder de werkzame leden der maatschappij, ook glansrijk uitkomen, en beschouwd worden als een sieraad derzelve. Of, M. H., hebben wij geene voorbeelden van hooge vereering van Schilders in de geschiedenis der kunst voor ons? Bezochten Koningen en Vorsten niet weleer de werkplaatsen der kunstenaars? Werd een LEONARD DA VINCI niet door eenen PHILIPPUS van *Milaan* en eenen FRANÇOIS DEN I van *Frankrijk* uitstekend vereerd? Was RAFAËL niet in schitterend aanzien bij de Opperhoofden der Kerk, bij een' JULIUS DEN II en een' LEO DEN X? Herinnert u de eere, welke hij genoot, die, in de nabijheid onzer stad geboren en naderhand in dezelve levende, tot den Ridderstand verheven, met een kwartier uit het vorstelijk wapen begiftigd, met eene gouden eereketen versierd, de hulde van den *Paltzischen* Keurvorst ontving, daar hij in VAN DER WERFF den Schilder vereerde, die ZEUXIS zelfs en RAFAËL kan

tarten door zijne kunsttafereelen! En nog streelt het ons, de kunstenaars te ontmoeten, die, met keizerlijke en koninklijke gunsten bedeeld, door de eereteekens, waarmede hunne borst prijkt, de hooge achting en onderscheiding ons doen kennen, waarmede onze edele Koning den Schilder vereert. Ja! stond de eerbied voor de kunst niet met dien voor den kunstenaar op gelijke hoogte? Gelijk, uit eerbied voor de kunst, DEMETRIUS, toen hij de stad *Rhodus* belegerde, om de schilderij van den voortreffelijken PROTOGENES te sparen, zijne legerbenden deed aftrekken met de woorden: „Ik voer geen oorlog tegen de kunsten," zoo zeide eens KAREL DE V, toen TITIAAN, hem schilderende, zich zijn penseel liet ontvallen en dit door den Monarch werd opgeraapt, bij de verschooning, die de Schilder hierover maakte: „TITIAAN is waardig door den Keizer gediend te worden." Voorzeker, Toehoorders, de Schilder is onze vereering overwaardig, daar hij, in de stille schilderscel gezeten, steeds bezig is, om de eer des volks, den roem der maatschappij en den luister der stad, waarin hij werkt en woont, te verhoogen. Zij zijn er te allen tijde geweest, dezulken, die hieraan het hunne hebben toegebragt: Gaf de VENUS, door den beitel van den grooten PRAXITELES als 't ware bezield, de kleine stad *Cnidus* geene hooge eer en koninklijke gunst? (*) En leven zij niet in ons vaderland, die de eer van zoo vele onzer steden verhoogen? In ons midden bezitten wij talenten, die hoop doen voeden, dat ook de lof der nakomelingschap hun niet ontgaan zal. En zouden wij ze niet vereeren? De eer is de prikkel der verdienste. Koud zou onze borst voor alle kunst moeten zijn, wanneer wij den beeldenden kunstenaar niet huldigden en zijne geestdrift niet ontvlamden, door aanmoediging zijner talenten en waardering zijner verdiensten.

Aanmoediging; ook die zijn wij aan den beeldenden

(*) Zie *Reize van Anacharsis*, VIIIste D. H. 72. bl. 19.

kunftenaar verfchuldigd. En, M. H., zouden wij hem niet aanmoedigen, opdat hij door zijne werkzaamheden den duurzamen roem des volks vermeerdere en uitbreide? In zijne ftille werkplaats moet de prikkel van aanmoediging zich doen gevoelen. Onze zorgen moeten daarhenen ftrekken, om hem onbekommerd, vrij en onafhankelijk te doen leven. De vrije ziel des kunftenaars moet door de lasten des levens niet bezwaard zijn. Bij de Vorften en Grooten bleef het niet bij loutere vereering; zij hield met aanmoediging gelijken tred. Wij moeten deze loffelijke voorbeelden volgen. Wij moeten waken, dat des Schilders kunstijver niet verflaauwe, maar levendig blijve. Ik fpreek niet van die eer en aanmoediging, die weleer den *Grieken* te beurte viel, als in hunne openbare galerijen de Dichters hunne verzen lazen, de Schilders hunne tafereelen ten toon ftelden, en, voor het oog van het vergaderde volk, met lauweren werden bekroond; waar het edele vuur van vrijheids- en vaderlandsliefde de harten ontvonkte, en waar, bij een zamenftel van Godsdienst vol verfiering en vreemde vereeniging van denkbeelden, eene geheel zinnelijke eerdienst ook de beoefenaars der fchilderkunst uitlokte. Gewoonten, zeden, landaard, volksgebruiken gedoogen dit bij ons niet. Maar het moet toch ook hier niet aan aanmoediging van den beeldenden kunftenaar ontbreken. Zij moet uitgaan van den Troon, en door edelen en aanzienlijken begunftigd en onderfteund worden; terwijl de geëerbiedigde Monarch, die ons regeert, ons ten waarborg verftrekt, dat aanmoediging van talenten en verdienften in *Nederland* niet zal worden vergeten. Onthoudt men den kunftenaar deze, het kunstgenie fterft; de kunst neigt ten val, en alle geestkracht, naijver en zucht tot uitbreiding van het fchoone gaat verloren. En zouden wij dan traag zijn, om den roem, dien onze fchilderfchool eenmaal verwierf, te bewaren? Zouden wij, door aanmoediging des kunftenaars, niet trachten, de *negentiende* eeuw met denzelfden roem bij het nageflacht te doen overgaan, als de *zeventiende* met luister

in de jaarboeken der kunst ſtaat aangeſchreven? Ja, Toehoorders, pogen wij hetzelve andere DOUWS en TERBURGS, SCHALKENS en METZU'S, VAN DER VELDENS en BAKHUIZENS, MIEREVELTS en VAN DER HELSTEN te doen kennen; en wij kunnen het, want wij zeggen het eenen BILDERDIJK na:

Neen, *Holland*, eens zoo rijk in glorie! dierbaar erf!
Daar, waar een VONDEL zong, ontbreekt geen VAN DER WERFF.
Het aardrijk draagt ook roem op uwe kunſtenaren!
Uw kunstſchool mag, ook nog, met and'ren evenaren! (*)

Voorzeker! de onpartijdige beſchouwer, de hoogte, waarop ſedert eenige jaren ook onze kunstſchool weder is geſtegen, gadeſlaande, betwijfelt deze uitſpraak niet. Meerder geestdrift voor den kunſtenaar en voor het bezit zijner tafereelen is er bij velen ontſtoken. Vergeten wij het niet, wat wij eens ergens lazen: „Toen bij „onze voorvaders de ſchilderijen hunne huizen verſierden, vonden onze verdienſtelijke Schilders ook de „meeste en beste aanmoediging in hun werk." Moedigen wij dan den kunſtenaar aan. Hij, *die het ware* doel der kunst kent, die gevoelt, wat beſtudeerd, wat beoefend moet worden, om in de rij der kunſtenaars eene waardige plaats te bekleeden, hij zal, hoe ook vereerd en geroemd wordende, ſteeds nederigheid aan een gepast gevoel van eigenwaarde paren; en terwijl hij, gelijk de wijsſte onder de *Grieken* het als zijne hoogſte wetenſchap beſchouwt, niets te weten, zoo zal hij voortgaan, met in de meesterſtukken der kunst al dat ſchoone, verhevene, krachtige en ware op te merken, en, bij het bewaren van oorſpronkelijkheid, ten voorbeelde te nemen, wat alleen in ſtaat is, eigene talenten te ontwikkelen, en den roem der *Hollandſche* ſchilderſchool en de eer des vaderlands te handhaven. Kunſtenaars!

(*) *Winterbloemen*, IIde D. bl. 20.

werkt hiertoe mede! Wij vereeren uwen ſtand in de maatſchappij. Aan voorgangers, medehelpers en aanmoedigers moge het u nimmer ontbreken! Kweeken wij, M. H., waar wij kunnen, ieder naar vermogen, de kunſten aan! Aanmoedigers en voorſtanders der kunst, door magtigen invloed verſterkt, hebben de APELLESSEN, de PHIDIASSEN en zoo vele anderen doen geboren worden. Blijve het dan voor onze eeuw bewaard, groote kunſtenaars te vormen, en daardoor den naam uit te breiden van dat land, „hetwelk DE RUITER ter zee, MAURITS te velde, OLDENBARNEVELD in de raadzaal, DE GROOT in zijn boekvertrek, REMBRAND in zijnen ſchilderwinkel wonderen heeft doen voortbrengen, waarop *Europa* nog met eerbied ſtaart!" Zoo, Schilders! Kunſtenaars! hoe ſtil en onopgemerkt ook in de maatſchappij levende, zoo zal uw naam en uwe kunst bij den tijdgenoot geëerd zijn en tot de nakomelingſchap overgaan; die naam zal in den tempel der onſterfelijkheid worden bewaard, en eeuwen zullen uwen lof verkondigen! „Daar, in dien tem„pel," om met de woorden van hem te eindigen, voor wien ook de onverwelkelijke lauwer des roems is weggelegd, met de woorden van den voortreffelijken VAN DER PALM, „daar wordt uw naam op de vleugelen der „faam van het een tot het ander werelddeel gedragen, „en uw verrukte geest omzweeft eene dankbare nako„melingſchap.... Dat zij uw doel, en dat zij uw „loon!" (*)

(Nu werden, met toepaſſelijke Aanſpraken, de Eereblijken aan de Bekroonden uitgereikt; terwijl de Spreker, na Heeren Burgemeester en Wethouders der Stad, de Commisſiën uit de wetenſchap-, kunst- en letteroefenende Maatſchappijen te dezer Stede gevestigd, en al de aanwezigen, voor derzelver tegenwoordigheid te hebben dankbetuigd, zijne Rede aldus beſloot:)

Toehoorders, van welk eenen rang of ſtand! Leden des Genootſchaps! (†) Kunstvrienden, die deel naamt aan

(*) *Redevoeringen en losſe Geſchriften*, D. II. bl. 190.

(†) Thans is hetzelve met het ſchilderkundig Genootſchap

deze plegtigheid! ons feest is geëindigd. Één wensch uiten wij: de toeneming van smaak en liefde voor de kunst. Ééne zucht bezielt ons: de verheffing en de eer der *Nederlandsche* Schilderschool. Één doel beoogen wij: de uitbreiding van den vaderlandschen kunstroem. Werken wij allen hiertoe naar vermogen mede, door de verpligtingen na te komen, die wij den beeldenden kunstenaar verschuldigd zijn! Brengt het uwe er aan toe, Schilders! door het leveren van voortreffelijke tafereelen! Zweven de meesterstukken van het beroemde voorgeslacht u voor den geest, en blijve *waarheid en oorspronkelijkheid* het sieraad uwer kunst! *Zoo rijze haar* luister al hooger en hooger; en, terwijl hare stralen in middagglans landgenoot en vreemdeling in de oogen blinken, behoude *Nederland* dien roem, of *zie* denzelven verhoogd, dat het, door eendragt sterk, den Staat en het Vaderland getrouw, door deugd bezield, aan orde, wet en Koning is gehecht, en, door zuiveren smaak, wars van vreemden en valschen tooi, geleid, kunstenaars kweekt, wie de lauwer des roems met eere versiert!

Arti Sacrum vereenigd en te dezer Stede gevestigd, onder den titel van: *Hierdoor tot Hooger en Arti Sacrum vereenigd.*

EEN WOORD BETREKKELIJK HET MISHANDELEN VAN DIEREN.

Het schijnt mij toe, dat de dieren bij ons vaak niet uit dat oogpunt beschouwd en met dat gevoel behandeld worden, hetwelk billijk en pligtmatig is. De bewijzen hiervan zijn, naar mijne meening, overvloedig, en wij hebben die dagelijks voor oogen.

Hoe onbarmhartig toch zien wij niet dikwijls een paard aangezet, en met harde slagen gedwongen, tot sterker arbeid, of sneller draf, dan de krachten van het dier toelaten! Hoe veel wordt niet, in sommige streken, van de honden gevergd; wij zien hen zwaar beladene karren al hijgende, met de tong uit den bek hangende, onder geweldige inspanning, vervoeren; ja zelfs worden kleine honden gedwongen, nog bovendien den sterken en gezonden voerman, op zijn

gemak in het voertuig gezeten, onder aanhoudende zweepslagen, voort te trekken.

Deze en dergelijke misbruiken worden door velen afgekeurd. Maar niet altijd is het dus gelegen met andere martelingen, die den dieren worden aangedaan, ik zeg niet *tot nut*, maar enkel *tot vermaak* of *gerief* van den mensch. Zoo, bij voorbeeld, hangt men de garnalen in *koud* water boven het vuur, om ze dus langzaam gaar te koken, en des te gemakkelijker te kunnen pellen! Met de kreeften wordt even wreed gehandeld.

Een der meest barbaarsche tijdverdrijven is het *hengelen*. Men spiest een' levenden wurm aan een' haak, waaraan hij zoo lang van pijn blijft krimpen, tot dat hij den verraderlijk gelokten visch tot eene doodelijke prooi verstrekt. Zoo wordt een scherpe haak het onnoozel vischje door den bek heengetrokken, die er niet dan met geweld, en het gewonde deel al verder vaneenscheurende, kan worden uitgehaald. Nu wordt de dus gemartelde visch onachtzaam daarheen geworpen en sterft een' pijnlijken en langzamen dood, terwijl men er niet eens aan denkt, om het diertje, door het dadelijk te doen sterven, zijn lijden zoo veel mogelijk te bekorten. De wijze daarenboven, waarop een visch buiten het water sterft, kan vergeleken worden bij die, waarop mensch of dier, wier element de lucht is, aan verstikking sterft, wanneer hij door gebrek aan lucht, verdrinken of verworgen, het leven verliest.

De liefhebbers van het *vinken* maken het niet veel beter. Niet zoo zeer omdat ze deze argelooze diertjes op eene listige wijze tot zich lokken en dooden; want deze dood is kort en niet pijnlijk, en de dieren moeten toch eenmaal sterven; maar omdat hiertoe andere vogeltjes moeten gebruikt worden, waarvan sommige, om de makkers met hun gezang te beter te lokken, door het branden met gloeijende staafjes van het gezigt zijn beroofd; andere, mede om de toevliegende vinken te lokken, elk oogenblik aan de pootjes worden getrokken met daaraan vastgehechte lijnen, om ze te doen opvliegen zoo ver deze lijnen toelaten, hetgeen zoo lang wordt voortgezet, tot dat ze geheel krachteloos zijn en met gebrokene pooten onder dit gefolter bezwijken. En aan deze zoogenaamde liefhebberij wordt door velen een schat van tijd en veel gelds verkwist!

Het *vangen van lijsters* in strikken, waarin zij met gebro-

kene pooten of half verworgd, al spartelende, soms uren lang blijven hangen, eer zij, van pijn en vermoeidheid uitgeput, door den dood uit dit gemartel verlost worden, behoort mede tot deze soort van wreedaardige liefhebberijen.

Eene der wreedste en naar mijne gedachte afschuwelijkste mishandelingen van dieren is het *mesten van ganzen*, gelijk dit in sommige streken, onder anderen te *Straatsburg*, gezegd wordt plaats te hebben. Deze dieren worden in een hok geplaatst, zoo naauw, dat zij zich daarin niet kunnen bewegen, en vervolgens aan de hitte van het vuur blootgesteld, terwijl hunne hierdoor veroorzaakte dorst niet wordt gelescht. Zij worden dus gedwongen, onbewegelijk in dezelfde houding te blijven; iets, wat met eene pijnbank kan worden vergeleken; zij worden levende half geschroeid, en ondergaan aanhoudend eene der grootste pijnigingen, sterken dorst. En waartoe dit alles? Opdat hunne levers regt vet mogen worden, en men daarvan *pâté de foie gras* kunne maken, om er, tot in ver verwijderde landen, het verhemelte van den weelderigen en verlekkerden mensch mede te streelen!

Ik vermoed, dat velen van hen, die de bedoelde mishandelingen plegen, of deze bevorderen door het koopen of eten van *pâté de foie gras* enz., dit doen, zonder daar veel bij te denken, maar dat zij, bij nader inzien, zullen erkennen, hierin niet wèl te handelen. Anderen, deze regels lezende, zullen dusdanige denkbeelden aan eene *overdrevene* gevoeligheid toeschrijven, of het eene belagchelijke *sentimenteelheid* noemen. Men is toch vrij algemeen van gevoelen, dat alles, wat op de aarde bestaat, louter ten dienste en tot vermaak van den mensch (dien men dan ook wel den Heer der Schepping noemt) is daargesteld, en sommigen meenen, dat de mensch derhalve naar goeddunken daarover kan beschikken. Maar, op welken grond toch oordeelt men dus? Is het, omdat de mensch een zoo veel voortreffelijker schepsel is? Het is waar, wij zijn verre verheven boven de dieren; maar, wie kent den afstand, die den mensch afscheidt van hoogere wezens? En zou het dan dezen vrijstaan, zoo zij daartoe de magt en den wil hadden, naar goeddunken den mensch te mishandelen, op grond dat hij zoo veel lager rang in het Heelal bekleedt? Men zou dit niet gaarne toestemmen. — Is het dan op grond van het regt des sterkeren, dat de mensch het dier naar willekeur mishandelt? Dit regt des sterkeren is onedelmoedig en een redelijk wezen on-

waardig; en, zoo het op den mensch zelven door hoogere wezens werd toegepast, zou hij niet nalaten, zich daarover bitter te beklagen, en meenen, dat hem groot onregt werd aangedaan,

Alle levende schepselen op aarde zijn door hunnen grooten Maker met verwonderlijke wijsheid zoo geschapen, en hunne geheele huishouding is dusdanig ingerigt, dat zij tegen dreigende gevaren gewapend zijn; dat zij steeds daar, waar zij zich bevinden, ieder het voor hem geschikte voedsel ontmoeten: in één woord, zij zijn door den Almagtige, die tevens de hoogste Liefde is, blijkbaar tot geluk geschapen; waarschijnlijk tevens met het oogmerk, om de aarde te verlevendigen en te verfraaijen, om mede het geluk van den mensch, gedurende zijn verblijf aldaar, te verhoogen. En offchoon nu aan dezen wel de magt is gegeven, om over de dieren te heerschen, en ze tot zijne dienst en tot voedsel te gebruiken, zoo volgt daaruit niet, dat het hem vrijstaat, de aan hem onderworpene schepselen naar willekeur en tot zijn vermaak te mishandelen. Integendeel, in de Heilige Oorkonden wordt meer dan één wenk gegeven, om tegen zoodanige handelwijze te waarschuwen. Toen, na den Zondvloed, aan NOACH en zijne nakomelingen door den Opperheer van al het geschapene uitdrukkelijk magt en gezag over de dieren werd gegeven, werd daar een stellig verbod tegen het eten van bloed bijgevoegd. De Mozaïsche wetgeving verbood, het bokken in de melk zijner moeder te koken; verbood, den dorschenden os te muilbanden. Alle deze, en welligt meer andere Goddelijke wetten, strekten daarhenen, om een zachtaardig gevoel aan te kweeken en van wreedaardige handelwijs jegens de dieren af te manen.

Indien nu het gezegde niet van grond ontbloot is, zoo volgt daaruit, naar mijne gedachte, niet alleen, dat alle mishandeling en noodelooze pijniging van dieren onedelmoedig en ongeoorloofd is, maar ook besluit ik daaruit, dat de mensch, althans zoo lang hij ander voedsel vinden kan, zich moest onthouden van zoodanige dieren tot zijne spijs te gebruiken, die hij niet anders kan magtig worden dan door dergelijke marzelingen, als ik boven heb opgenoemd. Men zegge niet: „het is maar een dier": of meent men dan, dat het daarom niet evenzeer als de mensch gevoel heeft van smart? En, al geeft menig gefolterd dier zijne smart niet door schreeuwen, kermen of ander geluid te kennen, omdat het dit niet doen kan en van nature stemmeloos is, het gevoelt daarom

niet minder de pijn, die de wreede mensch hem aandoet; of heeft het dier geene zenuwen, even fijn en teeder, en dikwijls teederder dan die van den mensch, zoodat het ligchamelijke aandoeningen, nog fijner dan hij, gevoelt? — Daarenboven mag men het er voor houden, dat, door het medelijden jegens de dieren te onderdrukken, ook al ligt het zachtere gevoel jegens den medemensch langzamerhand wordt verminderd; en ik vermoed, dat men niet vele lieden zal vinden, die, doorgaande wreedaardig met dieren handelende, daarbij hunne medemenfchen hartelijk liefhebben.

Laat ons dan fteeds bedenken, dat ook de geringere aardbewoners, mede fchepfelen van den grooten en *liefderijken* Maker van het Heelal, in hunne minderheid en *zwakheid* aanfpraak hebben op ons medelijden en op onze befcherming. Dat het voorbeeld van zoo velen ons niet verleide, en het zij ons geene verontfchuldiging, te *zeggen*: „ wat zal het „ afdoen, of *ik* deze uitfpanning nalaat, *of ik* mij deze aan„ genaame fpijs ontzeg? anderen zullen het daarom niet nala„ ten." Het zij mij vergund, hierop aan te merken, dat eene ongeoorloofde handelwijze niet geoorloofd wordt, omdat ze door velen wordt gevolgd. Maar daarenboven, waarom zou een goed voorbeeld niet wel bij fommigen navolging vinden? Door het voorbeeld van éénen, vooral als hij de redenen zijner handelwijze openlegt, wordt ligt hier of daar een ander overgehaald; door dezen een derde; en zoo kan ieder, die het goed meent en in zijnen kring doet wat hij kan, gunftig op het Algemeen werken. Vooral ook zal dit gefchieden, als ouders en leermeesters de jeugd vroegtijdig zulke gevoelens infcherpen en tot eene zachtzinnige handelwijze jegens de dieren opwekken, geenerlei *wreedaardig tijdverdrijf* of fpel met hen toelaten, b. v. het plagen en flaan van huisdieren, het fpelen met levend doorprikte torren, van vleugels beroofde vliegen, enz.; in één woord, wanneer zij alle mishandeling van dieren zoo veel mogelijk tegengaan en ftrengelijk berispen.

In *Engeland* is bij de wet eene ftraf bepaald op het mishandelen van dieren, en er beftaat aldaar eene Maatfchappij, die het zich ten doel ftelt, om tegen zoodanige mishandeling te waken, en de dieren in hare befcherming te nemen. Mogt ook iets dergelijks in ons Vaderland plaats vinden!

E.

OPMERKINGEN OVER DEN GODSDIENSTIGEN EN KERKELIJKEN TOESTAND IN FRANKRIJK, OPGEZAMELD OP EENE REIS DOOR DAT LAND.

(*Vervolg van bl.* 616.)

Wenden wij ons nu van de alleen zaligmakende kerk tot de ketters en verdoemden! — Bovenaan staan, helaas! twee schurftige schapen uit de kooi zelve. Ieder kent het ontstaan van de zoogenaamd *Fransch-Katholieke kerk* door den Abt CHÂTEL; maar slechts weinigen hebben de scheuring waargenomen, die in deze nieuwe kerk ontstaan is. De Abt CHÂTEL had in den bijna 30 jarigen Abt AUZON eenen veelbelovenden leerling gewonnen. Een' tijdlang bleven deze twee innig verbonden, tot dat, vóór ongeveer anderhalf jaar, de laatste zich van CHÂTEL scheidde. AUZON gaf wel voor, dat hij zich met de vrijgeestige grondbeginselen van CHÂTEL niet kon vereenigen; intusschen zal men hem geen onregt doen, met de vooruitstrevende eergierigheid van den jongeren als hoofdoorzaak der scheiding te beschouwen. Die scheiding is tegenwoordig zoo in het oog loopend, en tevens zoo wezenlijk, als mogelijk is. De Abt CHÂTEL, namelijk, is bij zijne aanvankelijk onbeduidende aankanting tegen de Roomschkatholieke kerk niet blijven staan: hij begon met de Mis in de *Fransche* taal, en is geëindigd met de verwerping der wezenlijkste Katholieke leerstellingen; ja heeft zelfs zoodanige leerstellingen aangetast, die tot hiertoe door de overeenstemmende regtzinnigheid van alle Christelijke hoofdgeloofsbelijdenissen geheiligd waren. Zoo zeide mij een van zijne aanhangeressen, met welke ik vóór den aanvang der *Châtelsche* godsdienstoefening sprak, met betrekking tot de Moeder van JEZUS: „Hoe kan eene vrouw, die een „kind gehad heeft, eene maagd zijn?" — De Abt AUZON is, uit overtuiging of met zeker doel, nog aan een gedeelte der Katholieke stellingen getrouw gebleven, en wil daarmede in het oog der wereld nog voor een regtgeloovig Katholiek doorgaan; de form van zijne Godsdienst onderscheidt zich van die der Roomschkatholieken alleen daardoor, dat hij de Mis in de *Fransche* taal leest; maar hij is desniettegenstaande een even verklaard vijand van de Katholieke kerk als CHÂTEL, want hij grijpt bestendig, met de grootste hevig-

heid, de Katholieke Hierarchie aan, en roept tot wederftand tegen de verordeningen des Aartsbisfchops op: zoo zoekt hij de grondflagen der Katholieke kerk te verwrikken, en maakt zich daardoor in de oogen dezer kerk aan eene veel ftrafbaarder ketterij fchuldig, dan wanneer hij flechts hier of daar eene enkele leerftelling aangreep. Met betrekking tot de pogingen van AUZON, om van de Katholieke leerftellingen nog, zoo veel als mogelijk is, bij te behouden, en ook in het uitwendige flechts weinig van de oorfpronkelijke godsdienftige plegtigheden af te wijken, zou men hem met LUTHER, met welken hij toevallig ook uitwendige gelijkheid heeft, kunnen vergelijken; terwijl CHÂTEL met den meer openlijk vrijzinnigen ZWINGLI zou te vergelijken zijn. AUZON heeft een aantal aanhangers onder dat gedeelte der aanzienlijke wereld, dat wel met de Katholieke Geestelijkheid niets te doen wil hebben, maar zich toch niet geheel aan de kerk onttrekken wil. Deze aanzienlijken laten zich bij AUZON trouwen, hunne kinderen doopen, en de ouderen onderwijzen: het half godsdienftige van AUZON beantwoordt aan het hunne. CHÂTEL, daarentegen, heeft in den laatften tijd onder den middelftand zijne meeste aanhangers, gelijk met name de kosten van zijne eerdienst door een aantal kooplieden gedragen worden. Er hebben zich wel even zoo aan AUZON, als aan CHÂTEL, jongere geestelijken aangefloten; maar de leer *des laatften* heeft reeds daarom een' dieperen indruk gemaakt, *daar zij* beflisfender en onvoorwaardelijker is. CHÂTEL heeft zijne met geestdrift bezielde aanhangers: dit zal hem nog langeren tijd ftaande houden, onder gunftiger ftaatkundige omftandigheden misfchien zelfs het begin tot eene grootere kerkelijke hervorming worden, en zelfs dan niet geheel, zonder fporen achter te laten, te niet gaan, wanneer CHÂTEL genoodzaakt mogt zijn, om zijne kerk te fluiten. Het is niet zeer onwaarfchijnlijk, dat voor zijne kerk en voor die van den Abt AUZON dit lot weldra door de Regering zelve bereid wordt; want federt dat zich deze met de Katholieke Geestelijkheid weder op een' goeden voet zoekt te zetten, toont zij zich tegen de nieuwe *Franfche* kerk blijkbaar niet gunftig. Zoo werd ten tijde van mijn verblijf een zekere Heer PILLOT, die op een naburig dorp, met inachtneming van alle volgens de wet noodzakelijke formen, zulk eene *Franfche* kerk geopend had, eerst meermalen in zijn voornemen

verhinderd, en later voor het geregtshof te *Verſailles*, op gronden, welke de Regering zelve opzettelijk te voorſchijn geroepen had, zelfs tot eene zesmaandſche gevangenis veroordeeld: ieder wist, dat dit de eerſte proef zijn zou, om de *Franſche* kerk te onderdrukken. Door deze handelwijze zal de Regering wel eenigermate de onzekere gunst van de regtzinnige Katholieke Geestelijkheid, welke overigens in geheel *Frankrijk* van ganſcher harte KAREL X toegedaan is, gewinnen, maar zij zal ook op nieuw den tegenzin van het volk tegen de Katholieke Geestelijkheid opwekken, en der *Franſche* kerk vrienden maken, die zich anders weinig om haar zouden bekommerd hebben. — Bij deze uitwendige vijanden der nieuwe *Franſche* kerk komt nog hare verderfelijke tweedragt in haar eigen midden. „*C'est un* „*ſcélérat! un hypocrite! il a trahi le pur et vrai Evangile!*" hoort men de *Châtelisten* met toornigen ijver den afgevallenen Abt AUZON te laste leggen; en al zijn ook de aanhangers van dezen laatſten niet in hevigen toorn ontbrand, als gene, zoo dragen zij toch ook van hunne zijde bij tot openbaarmaking van de beſtaande tweeſpalt; en vernielen elkander zoo wederzijds, tot vreugde van hunne gemeenſchappelijke tegenſtanders.

De zoogenaamde kerken der beide vijandige tegenſtanders zijn in *Parijs* (want beiden hebben ook in de naburige plaatſen godsdienſtige gebouwen) nabij elkander. Het gebouw van Abt CHÂTEL, in de hoofdſtraat *Porte St. Martin*, bevindt zich in het achterſte gedeelte van eenen uitgeſtrekten hof, en was oorſpronkelijk een lang koopmanspakhuis. Om den verborgen en leelijken ingang naar de kerk te vinden, is aan de voorzijde van het huis, naar de ſtraat toe, eene groote nationale vlag uitgeſtoken, waaronder het opſchrift ſtaat: „*Entrée à l'égliſe Catholique Françaiſe.*" Aan den ingang der kerk zelve ziet men de woorden geſchreven: „*Un ſeul Dieu. Le 15 Janvier ce temple fut dédié au Dieu* „*de justice et de bonté, par* F. CHÂTEL, *Evêque. Restauré* „*en* 1834." Op echt *Franſche* manier, ſtaat aan het altaar met groote letters geſchreven, regts: *Gloire*, links: *Patrie*. De kerk zelve, hoewel lang en ſlechts voor een gedeelte van boven verlicht, ziet er zeer fatſoenlijk uit. Zij bezit een dozijn ſchilderſtukken, een aantal met damast overtrokkene zetels, en bovendien een groot aantal van die op zichzelve ſtaande ſtoelen, die men in plaats van onze banken in

alle kerken van *Frankrijk* vindt. Men ziet het deze kerk aan, dat zij reeds langer bestaan heeft, en zich over goede tijden heeft kunnen verheugen. De Godsdientoefening vond ik, bij herhaalde tegenwoordigheid, vrij wel bezocht; bijzonder op eenen Zondag was de kerk vol, hetgeen ten minste bewijst, dat bij een aantal van *Parijzenaren* de belangstelling in de zaak nog niet geheel verdwenen is. De Abt CHÂTEL wordt voor een' zeer goed' prediker gehouden, en onderscheidt zich ook voordeelig boven de gewone Roomsch-katholieke predikers van *Frankrijk*, van welker predikkunde ik slechts zeer zwakke proeven heb leeren kennen; doch het kwam mij voor, dat, zoo men uit het eenmaal hooren van beide predikers besluiten mag, de Abt AUZON met grooter geestbekwaamheid, hoewel met minder kunst van voordragt, predikt.

De Abt AUZON heeft voor zijne kerk een meer in het oog vallend gebouw gekozen: op eene der meest bezochte Boulevards, de Boulevard *St. Martin*, staat een hotel van minderen rang; daarin heeft hij zijne — kraam, zou men bijna zeggen, opgeslagen. De voormalige stal van het hotel is thans tot eene kerk ingerigt, die evenwel nog armzalig genoeg is, en niets van de voorwerpen van weelde der vijandige zusterkerk van CHÂTEL bevat. Op eenen Zondag zocht ik deze kerk op: AUZON had insgelijks gezorgd, dat men dezelve vinden kon; want reeds van verre zag men aan een huis eene nationale vlag waaijen, en aan den voorgevel van het huis zelf stond: *Eglise Française*, (zonder bijvoeging van *Catholique*, wat des te meer te verwonderen is, daar AUZON nog Katholieker gebleven is dan CHÂTEL) *première succursale de Clichy*, waar de hoofdkerk van AUZON is: dadelijk daaronder leest men: *Hôtel du petit Colysée N.* 10 *meublé*, en dan nog eene menigte andere aankondigingen en berigten, welke bij het doel van eene kerk zonderling afsteken; doch dit is niets bijzonder in het oogvallends, daar in *Frankrijk* alle kerken steeds door een zeer groot aantal van aankondigingen, gedeeltelijk met een' voet groote letters, misvormd zijn. Op den weg naar de deur zelve stonden in traliekasten, even als bij CHÂTEL, de schriften en leerredenen van AUZON te koop. Van de straat zag men terstond langs den weg naar de deur in de opene kerk, welker altaar met vier nationale vlaggen getooid is, even zoo vele aanlokselen voor de op deze kleuren zeer ge-

ſtelde *Parijzenaren*. Eene hier insgelijks aangeplakte kerkelijke aankondiging ſchreef ik af: het zij mij vergund, dezelve hier woordelijk op te geven, daar zij er eenigermate eene voorſtelling van geeft, hoe de zaak voor het uiterlijke behandeld wordt. „*Aujourdhui Dimanche*," ſtaat er, „*à* „*deux heures, Messe paroissiale. Mr. l'Abbé* HUOT *chantera* „*sa première Messe. Mr. l'Abbé* AUZON *prononcera un* „*discours contre la nature des peines de l'enfer. A sept heu-* „*res et demie du soir, Office. D'après les nombreuses deman-* „*des qui lui ont été faites, Mr. l'Abbé* AUZON *prononcera* „*l'oraison funèbre de l'Empereur* NAPOLEON. *Lundi pro-* „*chain Mr. l'Abbé* AUZON *prononcera un discours en ré-* „*ponse à Mr. l'Archévêque de Paris. Mardi prochain Mr.* „*l'Abbé* AUZON *et Mr. l'Abbé* *** (waarom deze niet „genoemd is, weet ik niet) *feront une conférence, en ré-* „*ponse à Mr. l'Archévêque de Paris à l'occasion des obser-* „*vances qu'il préscrit en carême.* — Men ziet, dat deze Hervormers zich moeite genoeg geven. Bij de plaats hebbende Godsdienstoefening zelve, waarbij die jonge Abt HUOT zijne eerſte Mis zong, AUZON hierop eene krachtige wederleggende leerrede tegen de zinnelijke voorſtellingen der regtzinnige Katholieke kerk van de toekomende ſtraffen hield, en eindelijk, nadat hij weggegaan was, een andere jonge Abt, met 50 tot 60 kinderen, een tamelijk ſlecht kinder-onderwijs hield, werd van de zijde, zoowel der Geestelijken als der toehoorders, welvoegelijkheid, waardigheid en ſtilte in acht genomen; maar het geheel was desniettegenſtaande zoo bijzonder, dat het onwillekeurig aan een ſchilderſtuk van HOGARTH deed denken. Men weet, dat in *Frankrijk* de burgerlijke wet zelfs des Zondags alle openbare bezigheden veroorlooft: nu verbeelde men zich zes ſchreden van den Boulevard, waarop bestendig honderden en nogmaals honderden equipagiën, huurkoetſen, omnibusſen, vrachtwagens voorbijrijden; van waar het luide gedruisch van de vele duizenden heen en weder ſtroomende menſchen klinkt; waar inzonderheid het gillende en ſchrikkelijke geſchreeuw der meest verſchillende kramers weêrgalmt; zes ſchreden van deze Babyloniſche verwarring een gebouw, dat eene kerk heet, en welks deur wijd opengezet is, zoodat ieder de aandachtige vergadering aanſchouwt, en den Abt eerst den jongen Geestelijke inleiden ziet, dan in priesterlijk gewaad op den kanſel prediken en bulderen hoort: ieder oogenblik ſtroomen aan-

dachtigen of nieuwsgierigen in en uit: een oude invalide, die den kerkeknecht verbeeldt, trappelt met zijn houten been in het kleine kerkje rond, om de tweestuiverstukken voor de bezette stoelen in te zamelen: op het glazen dak zit een arbeider met eene blaauwe sloof, die aanhoudend timmert, zich echter van tijd tot tijd nieuwsgierig over het glasraam heenbuigt, en naar beneden in de kerk gluurt: digt voor de deur schreeuwen plotselijk kinderen, of een omroeper brult zijne woorden opzettelijk naar de kerk heen: in één woord, het was een schouwspel, dat mij onwillekeurig aan een der stukken van HOGARTH deed denken. Of zoo iets ook in *Duitschland* stand zou kunnen houden? of het niet weldra een voorwerp van geringschatting en verachting zou worden? ik ben wel geneigd om het te denken. Bewijst echter het langer bestaan van deze inrigting, die in hare uitwendige verschijning zoo veel stof voor het belagchelijke gaf, niet het aanwezen van eene godsdienstige behoefte, van een levendig verlangen naar eene waarheid, die instaat is, om het afgesleten kerkgeloof te vervangen?

Ik heb boven van de vergunning der wet, om des Zondags alle burgerlijke bezigheden uit te oefenen, gesproken: het zal misschien niet onnoodig zijn, hier de opmerking in te voegen, dat in geheel *Frankrijk* van deze vergunning een veel onbepaalder gebruik gemaakt wordt, dan men denken zou. In *Parijs* vooral heb ik, des Zondags morgens, tusschen werkdag en Zondag, geen eenigzins aanmerkelijk onderscheid gezien: zonder uitzondering worden alle en iedere burgerlijke bezigheid verrigt; het onbeschrijfelijke leven op straat is niet in het minste zwakker, dan op andere dagen; en zoo weinig acht wordt er op geslagen, dat digt naast de kerk *St. Roch*, eene der meest bezochte, gedurende de Godsdienstoefening een huis gebouwd werd, en in het algemeen op vele plaatsen metselaars en steenhouwers bezig waren. — Ook de Abt CHÂTEL had het nog niet eens zoo ver kunnen brengen, dat niet in denzelfden hof, waarin zijne kerk staat, en terwijl hij de Mis las, een zware vrachtwagen geladen werd. Dit schandelijk gebruik beneemt den dag des Heeren al het eigene van den Zondag en van feestelijke grootheid. De weinige kerkgangers zijn onder de tallooze menigte van met wereldsche zaken bezigen naauwelijks te bemerken; en gewis behoort er een bijzonder kerkelijke ijver toe, om zich des Zondags door de algemeene morsigheid van

Parijs, en diens ſmerige lastdragers en arbeiders, naar het huis Gods door te werken, aan welks beſtemming voor den Zondag niets in de uiterlijke gedaante der ſtad doet denken. De vreemdeling gevoelt zich in *Parijs* misſchien door niets zoo onaangenaam geſtemd, als door deze bij de wet vergunde en in overmaat uitgeoefende rustdagſchennis. Men ziet onwillekeurig nog eens in den zakälmanak, eer men met Zondagsgevoel en Zondagsgewaad over ſtraat gaat, en doorgaans niets van de bij ons gewone eigenaardigheden van den Zondag bemerkt. Het is gemakkelijk te begrijpen, dat de kerkelijke zin weldra verzwakken moet, wanneer men gedurende het geheele jaar niets meer ziet, dat naar eenen kerkdag, naar eenen dag van ſtilte, orde en aandacht gelijkt: waar men buiten zich geen oogenblik rust ziet, komt ook het gemoed niet ligt tot die rust, welke de godsdienſtige verzameling en verheffing noodzakelijk vooraf moet gaan. — Men moet nogtans wel opmerken, dat deze onvoegzaamheid in geene andere der vele *Franſche* ſteden, die ik gezien heb, in eene mate beſtaat, met die, welke ik te *Parijs* zag, gelijkſtaande, of ſlechts daaraan nabij komende: men neemt het wel op den Zondag met de burgerlijke bezigheden nergens naauwer, dan in de meer kerkelijke landen van *Duitschland*. Zelfs in het vrome Zuiden, zelfs te *Marſeille* zag ik des Zondags een huis bouwen, dat mij bijna deed denken, dat metſelaars en timmerlieden tot de onkerkelijkſte handwerkslieden behoorden: maar hoe verder naar alle rigtingen de ſteden en dorpen van *Parijs* verwijderd waren, des te meer verminderde deze onvoegzaamheid, en reeds in *Lyon* had het kerkelijke karakter van den Zondag op het duidelijkſte de overhand. Desniettegenſtaande verdedigde men ook hier, en op alle plaatſen, waar daarover geſproken werd, het genoemde gebruik, — niet zoozeer uit tegenſtand tegen Godsdienst en Kerk, maar uit ijver voor eene burgerlijke vrijheid, voor een regt, dat men niet zou durven aantasten, zonder op de gezamenlijke regten van eenen vrijen burger eene ſtrafbare inbreuk te maken. Ik zeide meermalen tot de verdedigers, dat de *Engelſchen* ook vrij waren, veel vrijer dan de *Franſchen*, en desniettegenſtaande de ſtrengſte viering van den Zondag in ſtand hielden; maar zij meenden, dat de *Engelſchen* op dit punt nog verder achteruit waren, maar dat zij zeker ook eenmaal zouden veranderen. — Voor het overige heeft ook deze viering van den Zondag mij op nieuw daar-

van overtuigd, hoe zeer men dwaalt, als men *Parijs* en deszelfs omstreken tot maatstaf aanneemt, om daarnaar den godsdienstigen en kerkelijken toestand van gansch *Frankrijk* af te meten: in godsdienstige en kerkelijke betrekking staat *Parijs* grootendeels eenig op zichzelf.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

VERHAAL VAN HET VERONGELUKKEN VAN EEN DRIETAL SCHEPEN, IN HET LAATST VAN 1836, BIJ NIEUW-YORK.

(*Vervolg en slot van bl.* 610.)

Vergaan van de Mexico, bij Hempstead-Beach.

Het barkschip *Mexico*, Kapitein WINSLOW, ging den 25sten October van *Liverpool* onder zeil, bemand met twaalf koppen en aan boord hebbende honderd-en-vier passagiers, behalve nog drieëndertig kinderen, in alles honderd negenenveertig zielen. Op Zaturdag, den 31sten December 1836, ten elf ure des avonds, kreeg men de lichten van het *Hoogland* in het gezigt, en Zondag ochtend, den eersten Januarij 1837, was men voor de baar, tevens met ruim dertig andere schepen, alle sein doende om loodsen; maar geen loods was te zien. De *Mexico* bleef bij den *Hoek* af en aan houden tot middernacht, en met het vallen van den avond hingen zoo wel dat schip als geheel de vloot lantarens uit van de ra's, om loodsen naar buiten te roepen; doch nog steeds verscheen er geen loods. Te middernacht wakkerde de wind aan tot eenen geweldigen storm uit het noordwesten, en het barkschip was niet langer in staat te loevert te houden, maar werd eenen afstand van ongeveer vijftig mijlen voor den wind af gejaagd. Op dezen tijd waren de leden van zes man uit het scheepsvolk bevroren, zoodat zij dezelve niet meer gebruiken konden, en de Kapitein, de stuurman, benevens twee matrozen, waren de eenigen, die overbleven, om de zeilen te besturen en te reven. Maandag morgen, ten elf ure, naar wal houdende, kregen zij het zuideinde der boschlanden in het gezigt, waarop men den steven wendde, en noordwaarts aanhield, onder digt gereefd groot marszeil, gereefde fok en de andere voorzeilen dubbel gereefd. Ten vier ure op den

volgenden morgen liet de ſtuurman het lood vallen, en berigtte aan Kapitein WINSLOW, vijftien vademen water gepeild te hebben. Uit de peiling, en hetgeen daaromtrent op de kaarten aangeteekend ſtaat, onderſtellende, dat hij veiliglijk nog een paar uren over dezen boeg kon houden, gaf de Kapitein daartoe bevel, en deed zulks te gereeder, daar het volk in zulk eenen ſtaat van onvermogen en het weder zoo nijpend koud was, dat niemand het langer dan hoogſtens een half uur achter elkander op dek kon uithouden. De uitkomst heeft bewezen, dat het berigt, door den ſtuurman gegeven, onjuist was, zijnde zijne vergisſing waarſchijnlijk daaruit ontſtaan, dat de loodlijn, op het tijdſtip van het uitwerpen, ſtijf bevroren was.

Vijftien minuten later ſtootte het ſchip, zesentwintig mijlen beoosten *Sandy-Hook*, bij *Hempſtead-Beach*, niet meer dan eene kabelslengte van den wal. Nog zeven kwartier uurs lang bleef het ſchip op den grond ſtooten zonder lek te worden; doch de zee brak aanhoudend over hetzelve heen. Eindelijk ſloeg het roer weg, en de Kapitein gebood den grooten mast te kappen. Men klaarde de booten; de groote ſloep werd uitgeheſchen en onder den boeg gevierd aan eene ſterke boegſeerlijn, ten einde dezelve, nadat zij vol pasſagiers zou zijn, tot binnen bereik der menſchen, die in menigte op ſtrand waren zaamgekomen, te laten afdrijven, haar dan terug te halen, en op deze wijze, zoo mogelijk, al de ongelukkigen, die aan boord waren, te redden. Dit oogmerk echter werd verijdeld door het breken der lijn, welke als een zwakke draad aan ſtukken ſprong, zoodra de boot zich in de geweldige branding bevond. Vervolgens bragt men de jol ter zijde van het ſchip; doch deze werd bijna oogenblikkelijk verbrijzeld. Ten zeven ure in den ochtend ſloeg het ſchip op zijde en liep terſtond vol water. De Kapitein beval, den fokkemast te kappen, en dat allen, die nog beneden deks waren, boven zouden komen. In onbeſchrijfelijken doodsangst bleven zij tot vier ure des achtermiddags, toen er van ſtrand eene boot gezonden werd, die gelukkiglijk tot onder den boegſpriet van het wrak geraakte. De boot nam Kapitein WINSLOW met zeven man weder terug, en bereikte met hen behouden de kust; edoch de poging was met zooveel oogenſchijnlijk gevaar verzeld geweest, dat niemand overgehaald kon worden om haar te hernieuwen. Van nu af aan werden de ijſelijkheden van het tooneel zoo-

danig, dat zij alle befchrijving te boven gaan. Van het oogenblik, dat het ongeval gebeurde, hadden de pasfagiers, in hunne dik met ijs bezette dekens gewikkeld, zich rondom den Kapitein zamengedrongen, hulp van hem fmeekende, en gedurig vragende, of nog niet alle hoop verloren was. Toen zij bemerkten, dat er van wal geen verdere bijftand kwam, werd hun doordringend angstgefchreeuw tot op een' aanmerkelijken afftand gehoord, en duurde voort gedurende den nacht, tot dat zij een voor een het leven verloren. Den volgenden morgen zag men de lijken dier ongelukkige wezens aan onderfcheidene deelen van het wrak vastgefjord en met eene korst van ijs omgeven. Niemand hunner was, zooveel men vermoedt, verdronken, maar allen doodgevroren.

Van de honderd-en-vier pasfagiers waren twee derde deelen vrouwen en kinderen.

Het is niet meer dan regt gedaan aan de lieden op den wal, te verklaren, dat al wat men *doen kan* om medemenfchen te redden, door hen, zooveel hunne middelen het gedoogden, gedaan werd. De eenige boot, die het fchip bereikte, was tien mijlen ver gehaald en bemand door eenen grijsaard, nevens nog zes andere bootsgezellen, van welke vier of vijf de zonen en kleinzonen van den ouden man waren. Vijfendertig jaren had hij aan de zeekust geleefd, gedurende welken tijd hij aan talrijke fchipbreukelingen hulp had toegebragt, en nimmer had hij of zijne makkers het geweld der branding ontzien; maar, boven en behalve derzelver buitengewone heftigheid in het geval, waarvan wij thans fpreken, was de koude zoo overmatig ftreng, dat eene tweede poging, om nog meerdere ongelukkigen te redden, den redders onvermijdelijk noodlottig geweest zou zijn.

De *Mexico* was een hecht gebouwd fchip van 280 ton en elf jaar oud.

Toen het fchip voor den *Hoek* was, had het, behalve het fein voor eenen loods, de Unievlag neêrgehaald, als teeken van nood, uit hoofde dat zoo velen van het volk door de vorst buiten ftaat waren dienst te doen en ook wegens fchaarschte aan proviand.

De ongelukkige pasfagiers waren in geenen deele van de geringfte ftanden, en hadden veel geld en geldswaarde bij zich. Bij de aan wal gefpoelde lijken vond men goud in vrij aanmerkelijke hoeveelheid. Zij waren reeds zestien of zeventien dagen lang op een rantfoen van flechts ééne be-

ſchuit daags geſteld geweest, en waren overigens in een' zeer treurigen ſtaat, uit hoofde van het hoogst ongunſtige weder, hetgeen zij gedurende eene langdurige reis van meer dan *tien weken* ondervonden hadden.

De nieuwspapieren hebben opgegeven, dat er bij deze noodlottige ſchipbreuk honderd-en-acht menſchen het leven verloren hadden; de ſedert opgemaakte lijsten leveren het bewijs, dat dit getal in alles honderd-en-vijftien geweest is.

Zoodra de maar dezer vreeſelijke gebeurtenis *Nieuw-York* bereikte, begaf de *Britſche* Conſul, de Heer BUCHANAN, zich onverwijld naar *Hempſtead-Beach*, waar hij een paar dagen vertoefde, gedurende welke hij alle hulp, die in zijn vermogen was, bewees. Het verſlag, 't welk hij van het ongeluk in deszelfs trapswijzen voortgang gegeven heeft, zoo als het door de op het ſtrand verzamelde ooggetuigen, die alles zagen, maar niet helpen konden, aan hem verhaald werd, is hartverſcheurend. Achttien uren lang waren de ongelukkige reizigers, op het naakte wrak, aan al de folteringen van koude, honger, gedurig verijdelde hoop en ellenden van allen aard blootgeſteld, terwijl zij den ijſelijken dood, aan welken zij geene middelen hadden om te ontkomen, hun als van aangezigt tot aangezigt zagen aangrimmen; achttien uren lang hoorde men op het ſtrand hun angstgehuil, gedurig minder luid en met langere tusſchenpoozen, tot dat men nog ſlechts van tijd tot tijd een zwak gekerm vernam en eindelijk alles ſtil was; het treurige teeken voor de weinig minder beangſte luisteraars, dat nu de Dood zijne vreeſelijke taak volbragt had, en dat het dek van de *Mexico* nog ſlechts de bevrorene lijken droeg van de zoo kort geleden in leven en hoop zich verblijdende pasſagiers!

Ongeveer zestig der lijken zijn aan wal gedreven; twintig daarvan waren vrouwen, dertig mans, en de overigen kinderen; in twee of drie gevallen zijn lijken aangeſpoeld, in elkanders armen geſloten; men onderſtelt, dat dit naauwverwante perſonen waren. Een oud heer, PEPPER geheeten, die vrouw en zes kinderen en eene groote hoeveelheid goud aan boord had, ſpoelde aan land in de armen van zijne vrouw geſtrengeld, en beiden werden in dien toeſtand begraven.

De uitgever van het blad *Hempſtead-Long-Island-Enquirer*, die van deze noodlottige ſchipbreuk grootendeels ooggetuige

was, besluit het aandoenlijk verhaal, hetwelk hij van dezelve geeft, op deze wijze:

„ Toen wij er omstreeks den middag van Woensdag waren, bemerkten wij, op het dek van de *Mexico*, eenige regtstandige massa's ijs, welke ons voorkwamen gevormd te zijn door het spoelen der zee over de lijken dergenen, die zich aan de hoofdtouwen vastgesjord hadden, en thans, rondom met bevroren water omkorst, eene soort van ijspilaren geworden waren. Onder de aan wal gespoelde lijken leverden twee kleine, in elkanders armen geslotene kindertjes een waarlijk hartroerend tooneel."

Andere nieuwspapieren, dan hetgeen, waaruit dit relaas grootendeels getrokken is, behelzen nog eenige bijzonderheden. In afwachting of er eenig middel van redding zich mogt opdoen, was er aan wal een groot vuur aangelegd, om oogenblikkelijk de noodige hulp en verkwikking te kunnen verschaffen. Zoo geweldig was de woede der zee, dat, toen de groote boot van de boegseerlijn losgeslagen en eene kleinere uitgeheschen was, deze laatste van de lijzijde des schips over hetzelve heen aan loevert geworpen werd; drie menschen, die reeds in het kleine vaartuig waren, werden op dek neêrgesmeten. Het vroor zoo hard, dat de riemen der boot, die van land tot redding kwam, als in stukken ijs veranderden en niet meer te behandelen waren. Sommige dier nieuwsbladen zeggen, dat, terwijl dit ongeluk voorviel, de landslieden hun nieuwjaarsbal hielden!

Over het gedrag van Kapitein WINSLOW schijnt men ook in geenen deele zulk een goedkeurend oordeel te vellen, als over dat van Kapitein MACKOWN van de *Bristol*. Behalve dat de eerstgemelde, het eerst op eigene lijfsredding bedacht, zijne passagiers als 't ware aan hun lot heeft overgelaten, leest men in de nieuwspapieren ook nog eenen, reeds den 20sten December door eenenveertig dezer laatsten geteekenden, en onder de scheepspapieren wedergevonden brief, waarin zij den Kapitein verzoeken, hun, uit eenigen voorraad van levensmiddelen, welken zij zeggen te weten dat aan boord is, als beschuit en haring, tegen inpandgeving der waarde, welke dezelve bevonden mogt worden te *Nieuw-York* te hebben, zooveel te willen afstaan, als voor hunne nooddruft vereischt werd. Kapitein WINSLOW, zich niet verwaardigende dit schriftelijk aanzoek schriftelijk te be-

antwoorden, vroeg alleenlijk den overbrenger, „of hij van zins was, het bevel van het fchip over te nemen?"

Verongelukken van de Tamarac, bij Sandy-Hook.

Omftreeks dien zelfden noodlottigen nieuwjaarsdag trof een dergelijk ongeluk, insgelijks bij *Nieuw-York*, het *Engelfche* fchip *Tamarac*, Kapitein KANE. Dit fchip had bijna eene maand later dan de *Mexico*, te weten op den 20ften November, *Liverpool* verlaten, en, na eene aangename reis, almede in den achtermiddag van Zaturdag, den 31ften December, *Sandy-Hook* in het gezigt gekregen. Hier bleef Kapitein KANE van vier ure 's middags tot acht ure 's avonds af en aan houden, vruchteloos allerlei feinen doende om eenen loods aan boord te krijgen, en daartoe zelfs, nadat het donker geworden was, vuurpijlen oplatende. Tegen acht ure liep de wind om naar het noordwesten, en het fchip hield van wal. Tusfchen 12 en één ure nam de ftorm, van welken wij boven reeds gefproken hebben, een' aanvang. Men haalde alle zeilen in, behalve de drie dubbel gereefde marszeilen. Ondertusfchen hield men af en aan land, en peilde daarbij aanhoudend, tot Woensdag. Ten vier ure des ochtends van dien dag gaf de loodlijn achttien vademen waters. Een uur daarna werd men, dwars door de fneeuwjagt, een licht gewaar, en weinige minuten later ftrandde het fchip, onder die gereefde zeilen, omtrent drie mijlen oostwaarts van het *Vuur-eilands* kustlicht. Nu werden er alle mogelijke noodfeinen gedaan, gefchut gelost, enz. tot dat de dag aanbrak, als wanneer men de booten uitzette, en er eene, aan eene lijn, naar wal zond. Deze boot, reeds digt aan wal gekomen, floeg om. Hierop werd eene andere, vol pasfagiers, naar land gezonden, en, met hulp der lieden op de kust, kwamen zij behouden aan. Tot vijf ure des achtermiddags bleef men de pasfagiers en het fcheepsvolk aan land brengen, hetwelk allen ook in veiligheid bereikten, behalve een kind, dat door de vinnige koude ftierf. Gedurende al dien tijd floeg de zee aanhoudend over het fchip, en toen degeen, door wien dit berigt gegeven is, het vaartuig verliet, was het niet anders dan een vaste klomp ijs, terwijl het water twee voet boven het benedendek ftond. De masten ftonden nog, maar het roer was uitgeflagen en ten deele verbrijzeld.

Verongelukken van de brik Gambia, in volle zee.

Treurig was ook het lot, mede in het laatfte gedeelte van 1836 aan een *Amerikaansch* fchip, doch niet in de onmiddellijke nabijheid van *Nieuw-York*, overkomen. Dit fchip, de *Gambia*, was den 16den November uit gemelde haven naar *Lisfabon* onder zeil gegaan. In den nacht van den 19den, terwijl het, gedurende eenen ftorm, in den golfftroom eenen bijlegger maakte, werd het door een' rukwind omgeworpen. De mededeeler van dit verhaal bevond zich destijds, met den kok en een' jongen, in het voorfchip, toen het omfloeg en het water door het luik binnendrong. De jongen ontkwam naar dek; terwijl de twee anderen het water ontvloden, door naar de bovenkooijen op te klouteren. Na eenigen tijd rigtte het fchip zich weder op; maar het water in hetzelve ftond zoo hoog, dat het bij elke wending van de brik over hen heen fpoelde. Toen zij omtrent een uur in dezen toeftand hadden doorgebragt, kregen zij voor een oogenblik de maan door het luik te zien, en, eene gelegenheid afwachtende, deden zij eenen fprong om het dek te bereiken, en kwamen ook gelukkig buiten. Zij vonden geheel het fchip onder water, behalve de voorplecht. De Kapitein, eerfte ftuurman en nog een ander waren in de kajuit verdronken; de nog levenden, zeven in getal, drongen zich op de plecht bijeen, fjorden zich vast aan de beetingen, en wachtten in dien toeftand, dat het dag wierd. Elke zee fpoelde over hen heen, en dreigde door haar geweld hun het overfchot levens te ontrukken. De dag bragt geene redding aan. Met hopeloos oog floegen zij in het rond den gezigteinder gade. Drie dagen lang bleven zij op deze wijs aan honger en ongemak ter prooije, zonder eenig drinkwater, en niets te eten hebbende dan eenige weinige raauwe aardappelen. In deze overmaat van hun lijden zagen zij elkander aan met oogen, waarin kannibalen-begeerte gloeide. De jongen en twee man ftierven in razenden honger, en, door ijfelijken nood gedreven, fneden de overblijvenden het lijk van den jongen in ftukken, om zich daarmede te voeden! Al dien tijd bragten zij overigens door met God om barmhartigheid en redding te fmeeken. In den nacht van den 22ften ontdekte dit overfchot der manfchap, hetwelk geflaagd was den top van den grooten mast te bereiken, een fchip aan lij. Met zwakke ftem praaiden zij hetzelve, werden ge-

lukkiglijk gehoord, en aan boord van de *New-England*, Kapt. DAVIS, overgenomen. „ Gods hand was zigtbaar," zegt de verhaler. „ Ware het fchip ons te loevert voorbij geko„ men, wij zouden ons nimmer hebben kunnen doen hoo„ ren; ook woei het vóór en na onze redding een' ftorm; „ op het oogenblik derzelve was het ftil. Kapitein DAVIS „ was zuidelijker geraakt, dan hij wenschte; doch de Heer „ had hem uit zijnen koers gebragt, juist op den tijd, dat „ wij, zonder deze omftandigheid, verloren geweest zou„ den zijn."

HET AVONDBEZOEK.

II.

De Studentengrap.

De beurt, om het kransje te ontvangen, was ditmaal aan den Notaris. Men verwachtte van den vrolijken Doctor juist geen aandoenlijk verhaal; allerminst, toen hij te kennen gaf, zijne vrienden te zullen onthalen op eene *historie*, zoo als hij het noemde, ten deele uit de jaren, toen hij zich aan de Hoogefchool te —*e*— voorbereidde tot het helpen der lijdende menschheid.

Ik heb, zeide hij, de heeren niets te vertellen uit mijnen eigen' levensloop, maar uit dien van eenen mijner beste vrienden. Hij heeft mij daartoe vrijheid gegeven, mits ik zijnen naam verzweeg. Hij heeft er zich juist wel niet over te fchamen; maar het is toch beter, dat de gefchiedenis hem niet noeme. Vergunt mij dus, mijne vrienden, dat ik hem eenen verdichten naam geve. Ook van de andere perfonen, die in mijn verhaal voorkomen, of van welke ik u, waar dit te pas komt, de brieven zal voorlezen, heb ik de namen zoo wat veranderd (*); maar dit zal er niets toe doen.

Wij zaten in den winter van het jaar 18** op eenen avond bij elkander, allen groote vrienden, op de kamer van mijnen neef, die tegenwoordig Advocaat is te *R*.... Wij

(*) In dit, op waarheid gegronde, verhaal zou de Schrijver zulks ook dan hebben gemeend te moeten doen, wanneer de Doctor deze voorzorg niet gebruikt had.

waren allen liefhebbers van eene grap, en zaten zelden bijeen, zonder dat de eene of andere klucht bedacht of uitgevoerd werd. Evenwel moet ik zeggen, dat wij nooit ons vermaak zochten in ſtraatſchenderijen of beleedigingen; maar die overigens het ongeluk had, in onze handen te vallen, kon er op rekenen, dat hem, om met onzen Meester te ſpreken, eens de eene of andere kool geſtoofd zou worden. Zoo zaten wij ook nu met ons vijven of zesſen, toen een onzer, ik weet niet meer wie, het woord opvatte: „Laten wij eens de grap hebben, om de eene of andere advertentie in de courant te plaatſen, eene uitnoodiging bij voorbeeld, en eens zien, of dat niet een' vrolijken avond oplevert."

Dat was te mooi, om geen' bijval te vinden. De één was er voor, om een' compagnon in eene zaak te vragen; een ander wilde aankondigen, dat een boek, *onder den eenen of anderen hoogklinkenden titel*, was *in het licht gekomen* bij eenen boekverkooper, dien wij geen van allen regt *lijden* mogten. Maar den meesten bijval vond het voorſtel van onzen gastheer, om in de *Haarlemſche Courant* op zeer aannemelijke voorwaarden te vragen eene jufvrouw van gezelſchap. Men zou zich dan onder gefrankeerde brieven moeten adresſeren bij den eenen of anderen boekverkooper. De antwoorden, die wij hierop te gemoet zagen, zouden, meenden wij, ons ſtof genoeg tot lagchen geven. Het was *zeker*, en ik moet dit van achteren erkennen, wel wat *kras*, eenige meisjes, die men toch moest onderſtellen dat in ongelukkige omſtandigheden verkeerden, uit te lokken, om zich bekend te maken aan perſonen, haar geheel onbekend, en dat voor eene loutere aardigheid. Men kan dit *toch* wel eenigzins noemen misbruik van vertrouwen; en wat zouden wij ook eigenlijk met de brieven anders doen, dan op een' vrolijken avond lezen, en ons vermaken met de dringende verzoeken, om in eene conditie geplaatst te worden? Kon het den toets der zedelijkheid doorſtaan, dat wij ons op die wijze vermaakten ten koste van menſchen, die waarlijk vrij wat meer aanſpraak hadden op ons medelijden, dan wij regt, om haar te beſpotten? Eigenlijk dachten wij geen van allen zoo ver; althans deze bedenkingen wederhielden ons niet. De advertentie werd opgeſteld. Een onzer gaf haar aan zijnen boekhandelaar, als uit naam van zijne tante, die in een afgelegen landſtadje woonde, en in eene der eerstvolgende

Haarlemmers las men: „Eene jufvrouw van gezelschap, „van fatsoenlijken huize, genegen zijnde, zich, op hoogst „aannemelijke voorwaarden, als zoodanig te engageren, ver„voege zich, met vrachtvrije brieven, bij den boekhande„laar*** te —*e*—, onder de letters X. IJ. Z." — Wij waren slim genoeg geweest, geene aanvraag in persoon te doen, en de boekverkooper had last, de brieven, bij hem ingekomen, aan onzen brenger der advertentie af te geven. De kosten dezer laatste zouden hem door denzelfden, voor gemeene rekening, dat spreekt van zelf, worden uitbetaald. Wij beloofden ons van de lezing dezer brieven eenen avond, misschien wel meer dan éénen, vol scherts en vrolijkheid.

De verwachting van antwoorden stelde ons niet te leur. Na weinige dagen was de stapel reeds zoo groot, dat wij eenen avond bestemden tot openen en lezen. Wij beloofden ons, op kosten der dames, eens regt vrolijk te zullen maken. De eerste brief werd geopend. De schrijfster had de advertentie gelezen, en nam de vrijheid, zich aan te melden. Zij meende, aan de vereischten ten volle te voldoen, was zoo en zoo oud, beleed de Protestantsche Godsdienst, en was reeds zoo en zoo lang in de bedoelde betrekking geplaatst geweest. Van die menschen kon zij voldoende getuigenissen bekomen; en de reden van haar vertrek bestond alleen daarin, dat deze naar de *Oost-Indiën* vertrokken, enz. enz. Als men op haar acht sloeg, had men slechts onder de letters P. P. te schrijven naar *Rotterdam*, *poste restante*.

„Die meid is ons te leep," zeide een van ons. „Noemen wij ons niet, zij doet het evenmin." Bemerkende, dat wij hier in nadere *détails* zouden moeten komen, was ons besluit, den brief ter zijde te leggen en er verder niets aan te doen.

Een andere werd gelezen. Ik zal u, mijne vrienden, niet ophouden met de menigte van brieven, die inkwamen. Sommige waren goed gesteld, en boezemden waarlijk achting in voor de schrijfsters; andere waren inderdaad bespottelijk. Genoeg, de lezing gaf veel gelach; offchoon ik toch zeggen moet, dat er bij waren, van welke wij zeiden: „Jongens, het is toch niet wél, dat wij, louter *pour le* grap, die arme meisjes hare geschiedenis en omstandigheden laten vertellen." Met éénen brief inzonderheid was dit het geval. Hij onderscheidde zich van al de overigen in uitvoerigheid

en belangrijkheid. Ik heb dien federt afgefchreven. Vergunt mij, dat ik hem voorleze:

„ De fchrijffter van dezen brief heeft de advertentie gele-
„ zen, bij welke, in de *Haarlemfche Courant* van den....,
„ N°...., gevraagd wordt eene jufvrouw van gezelfchap,
„ en zij neemt de vrijheid, daarop, onder het aangewezen
„ adres, dezen in te zenden.

„ Ik ben geboren te *C***, waar mijn vader eenen wel
„ niet uitgebreiden, maar toch vrij voordeeligen handel dreef.
„ De opvoeding, die hij aan mij en mijne twee zusters gaf,
„ was overeenkomftig onzen ftand; zij was ook zedelijk en
„ godsdienftig. Wij hadden onze brave moeder reeds lang
„ door den dood verloren, en de vrees, van eene minder
„ gefchikte ftiefmoeder voor zijne kinderen te vinden, had
„ mijnen vader van het aangaan van een tweede huwelijk te-
„ ruggehouden. Mijne oudere zuster trad, na eenige jaren,
„ in het huwelijk met eenen man, van wien *mijn* vader niets
„ dan goeds verwachtte. Na weinige jaren bleek het tegen-
„ deel. Mijn zwager had de zwakheid, zich in te laten met
„ hooge fpeculatiën, die hem ongelukkig in het verderf brag-
„ ten. Het voegt mij niet, de daden van mijnen vader te
„ beoordeelen. Onze zwager maakte van zijn vertrouwen
„ misbruik, en wist hem te bewegen tot het onderteekenen
„ van zeker papier, waarbij vader borg voor hem bleef.
„ Dit papier ftortte ons allen in de diepfte ellende. *Alles*
„ werd verkocht, en naauwelijks fchoot ons genoeg over,
„ om op eene afgelegene plaats eenige maanden te leven.
„ Mijne ongelukkige zuster overleefde de ramp flechts kort.
„ Het vertrouwen op de Voorzienigheid befchaamde ons niet.
„ Ik dankte er mijne zalige moeder in haar graf voor, *dat*
„ zij mij had geleerd, te werken. Mijn hartelijk geliefde
„ vader ging meer en meer gebukt onder den last van ons
„ lijden. De fmart, ons, zijne dochters, in kommerlijke
„ omftandigheden te moeten achterlaten, knaagde aan zijn
„ leven. In het verleden voorjaar ftierf hij. Nu ftond ik
„ alleen met mijne jongfte zuster, wier verftandelijke ver-
„ mogens min of meer gekrenkt waren, zoodat zij niet in
„ ftaat was, in onze behoeften te helpen voorzien. *God*
„ heeft haar onlangs van een daarbij komend langdurig lijden
„ verlost.

„ Nu ben ik alleen, hulpeloos en verlaten. Bloedverwan-
„ ten heb ik niet, een' verren neef uitgezonderd, tot wien

„ ik mij eenmaal in mijnen kommerlijken toestand geweest
„ heb. De kieschheid verbiedt mij, de redenen te ontvouwen,
„ waarom ik zijne ondersteuning niet mag aannemen.
„ De arbeid mijner handen, naaijen en borduren, kan in
„ mijne behoeften niet meer voorzien door de gebeurtenissen
„ des tijds. De bespaarde penning is door de ziekte
„ van mijnen lieven vader en mijne arme zuster verslonden.
„ Tot ligchamelijken arbeid ontbreken mij genoegzame krachten,
„ en ach! God kent mij, dat ik er niet te trotsch toe
„ ben; maar, ik ben er toch niet in opgevoed. Kan ik in
„ eene fatsoenlijke betrekking geplaatst worden, dan wensch
„ ik, hetgeen mijne brave ouders mij lieten leeren, met
„ Gods hulp te besteden tot mijn eigen onderhoud en ten
„ nutte van hen, die ik als mijne weldoeners dankbaar zal
„ aanmerken, wanneer zij mij hiertoe in de gelegenheid
„ stellen.

„ Oordeelt nu zelve, geachte uitschrijver of uitschrijfster
„ der advertentie, of ik bij het lezen van dezelve geene reden
„ had, om de goede Voorzienigheid te danken voor
„ eene, zich misschien aanbiedende, gelegenheid! Misschien
„ zullen u verzoeken gedaan worden door ongelukkigen,
„ meer bekwaam dan ik; maar geene, moet ik bijna denken,
„ van eene, aan wie zoo groote weldaad bewezen zou worden,
„ met op haar nederig verzoek acht te slaan.

„ God, bidde ik, bestiere het alzoo, als Hij in zijne wijsheid
„ voor mijn waar belang het nuttigst kent! Is het met
„ zijnen wil bestaanbaar, dan neige Hij uw hart, om aan
„ mij, ongelukkige, die weldaad te bewijzen! Veel behoeve
„ ik niet; slechts zoo veel, dat ik voedsel heb en eene,
„ zij het dan slechts sobere kleeding. Ach! het vooruitzigt
„ is donker, en eenmaal misschien van aalmoezen te moeten
„ leven, — God! dat denkbeeld doet mij beven. Maar ik
„ blijf op Hem vertrouwen, die mij, zeker ten mijnen beste,
„ in de omstandigheden gebragt heeft, die mij drukken. Hij
„ beware mij bij de deugdzame beginselen, die mijne dierbare
„ ouders mij hebben nagelaten!

„ U alzoo met mijne omstandigheden eenigermate hebbende
„ bekend gemaakt, schiet mij niet anders over, dan mij bij
„ u aan te bevelen met dien aandrang, dien het schuldeloos
„ ongeluk geeft, en mij met hoogachting te noemen

„ Uwe ongelukkige Dienaresse
„ MATHILDA H**"

„ Dat meisje moeten wij helpen!" riep de Schoolmeester, en sprong met drift op van zijnen stoel.

„ Stil, vriend," hernam de Leeraar; „ gij vergeet, dat de Doctor ons zal verhalen...."

Deze hervatte: Ziet, vrienden, wij mogten nu vrolijke studenten wezen, maar die brief had ons allen diep getroffen. Het berouwde ons, aldus met het ongeluk een onbarmhartig spel gedreven te hebben, en ik ben aan de waarheid verschuldigd, te zeggen, dat het de laatste brief was, dien wij lazen, want dat de nog geslotene ongeopend ten vure gedoemd werden. Er kwamen voor dat oogenblik betere gedachten bij ons op, en het duurde eene geruime poos, eer iemand een enkel woord sprak. Het ongeluk en de eenvoudige godsvrucht van de ons geheel onbekende MATHILDA boezemden ons onwillekeurig eerbied in.

„ Maar dat helpt nu alles niets," zeide eindelijk een onzer, „ en ik zou voorstellen, dat wij dat brave meisje op de eene of andere wijze poogden te helpen."

„ Waarlijk," hernam een ander, „ wij mogen, als boete voor onze ligtzinnigheid, wel iets voor haar opofferen."

Nu kwamen er allerlei voorstellen op de baan. Wij besloten eindelijk, de zaak vooreerst geheim te houden. Deed zich eens eene toevallige gelegenheid op, om onze beminnelijke schrijfster van eenige dienst te zijn, dan beloofden wij elkander, dit niet te zullen nalaten. Ook legden wij ieder eenig geld bijeen, en een onzer schreef met eene veranderde hand haar eenen korten brief: dat men haar schrijven ontvangen had, en tot spijt moest te kennen geven, dat door veranderde omstandigheden de bedoelde gezelschapsjufvrouw niet meer noodig was; dat men haar wel niet kende, maar door haar ongeluk getroffen was; dat men het zich ten aangenamen pligt zou maken, haar, waar de gelegenheid zich aanbood, van dienst te zijn, en dat men haar, als blijk van belangstelling, *f* 50 : toezond, die haar misschien voor het oogenblik nuttig konden zijn, en zulks, om de teleurstelling eenigermate te verzachten, enz. Haar antwoord, onder hetzelfde adres gezonden, was kort en waardig. Zij dankte welmeenend voor de edelmoedigheid; eerbiedigde de kieschheid, dat wij ons niet genoemd hadden; betreurde, dat zij nu niet wist, wie haar deze gift had doen toekomen; maar deed ons opmerken, dat haar gevoel haar verbood, van onbekenden meer aldus te ontvangen. Ik heb vergeten te

zeggen, dat wij haar ook nog geschreven hadden, haar niet hulpeloos te zullen laten, indien zij hare behoeften nader onder het aangewezen adres te kennen gaf.

Weinige dagen daarna vertrok een van ons, dien ik DE BRUIN zal noemen, (zijn ware naam doet er toch niets toe) onverwachts uit de stad. Dit verwonderde zijne vrienden, omdat hij er te voren niets van had gezegd, en niemand wist, waarheen hij gegaan was. Hij bleef ruim eene week weg, en scheen, bij zijne terugkomst, niet regt te willen weten, waar hij geweest en tot welk doel hij gereisd was. Althans de vertelling, die hij er van opdischte, was juist niet zeer waarschijnlijk, en sprak naderhand zichzelve tegen. Ons vragen baatte niets, en het was kennelijk genoeg, dat hij van zijn uitstapje een diep geheim maakte. Onze nieuwsgierigheid was spoedig gesleten; maar, wat eenigzins onze aandacht trok, was, dat hij sedert dien tijd geen deel aan het gesprek nam, wanneer het eene enkele maal op onze advertentie en op onze onbekende briefschrijfster viel.

„Zou DE BRUIN haar ook hebben opgezocht?" vroegen wij elkander wel eens. Wij deden het ook aan hem. „Gij hebt haar opgezocht en zijt op haar verliefd geworden," was ons woord. Zijn stellig ontkennen, en verzoek, om van de zaak niet meer te spreken, daar het hem, zoo als hij zich uitdrukte, herinnerde, dat wij eigenlijk een gruwzaam spel gedreven hadden, deed ons dan ook hem met de gansche zaak niet meer lastig vallen. Onze studiën en andere gesprekken en kluchten deden de historie langzamerhand op den achtergrond van ons geheugen raken.

Nog vóór de groote vacantie van hetzelfde jaar promoveerde DE BRUIN in de Regten; ik in de Medicijnen. Het scheiden van hem viel mij inzonderheid bitter. Wij waren aan de Akademie altijd boezemvrienden geweest. Hij was iemand van uitstekenden aanleg. Zijne ouders waren vroeg gestorven, en hadden hem een onafhankelijk vermogen nagelaten. Maar daarom verzuimde hij zijne studiën in geenen deele. Hij behoorde onder de meest geachte studenten in zijn vak, en verliet met roem de Hoogeschool. Daar hij zich als Advocaat te *A*** nederzette en ik hier de praktijk opvatte, waren wij te ver van elkander, om persoonlijken omgang te onderhouden, maar schreven elkander van tijd tot tijd. Hoe het kwam, weet ik niet regt meer; maar in eenen

mijner brieven zinspeelde ik op het incognito-reisje, dat hij in het laatst van onzen studententijd eens gedaan had, en waarvan hij het oogmerk zelfs voor mij, zijnen besten vriend, verborgen had gehouden. Zijn antwoord was — ik heb den brief bij mij gestoken — van dezen inhoud:

„ Amicissime! — Ik laat het voor een oogenblik aan „ zijne plaats, of gij mij inderdaad hebt willen uithooren, „ met in uwen laatsten melding te maken van de echappade, „ die ik eens uit —*e*— gemaakt heb, toen wij aan onze „ Dissertatiën werkten, dan of gij daarmede geene nadere „ bedoelingen hadt. Ik ben u nog dank schuldig voor de „ kieschheid, met welke gij destijds vermeden hebt, aan te „ dringen op de mededeeling van iets, dat ik, na *dien* af- „ loop, u toch liever niet zou gezegd hebben. Nu gij mij „ evenwel op dat apropos gebragt hebt, wil ik niet langer „ den geheimzinnige spelen, maar zal het u, u echter al- „ leen, vertellen.

„ De brief van die MATHILDA maakte, ik wil dat niet „ ontkennen, op mij eenen diepen indruk. Ik hield mij over- „ tuigd, dat de schrijfster niet anders dan een hoogst bemin- „ nelijk meisje wezen kon, en brandde van verlangen, haar „ te leeren kennen. Gij weet, dat ik mij nog altijd buiten „ de strikken van Amor gehouden had, maar moest nu mij- „ zelven bekennen, dat hij per brief mijn hart was binnen- „ geslopen. Ook weet gij, dat ik wel eens meermalen eeni- „ ge zucht voor het avontuurlijke gehad heb. Het eene „ kwam bij het andere, en, kort en goed, ik besloot, er „ eens een dag of wat van te nemen en onze onbekende op „ te sporen. Het spreekt wel van zelf, dat ik niemand van „ mijn plan kennis gaf, en spoedig zat ik op de *diligence*. „ Het was op eenen laten avond, dat ik in het dorp, van „ waar haar brief gedateerd was, aankwam. Ik vond er een „ vrij goed logement. De aangeslagen verkoop van een land- „ goed in den omtrek gaf mij een aannemelijk voorwendsel „ voor mijn verblijf aldaar. Zoo voorzigtig mogelijk infor- „ meerde ik mij bij den kastelein naar Mejufvrouw H.** „ Alles kwam uit, zoo als zij geschreven had. De kastelein „ roemde haar, als een zeer deugdzaam meisje, dat haren „ vader met voorbeeldige zorg had opgepast, en met hare „ zuster, die somtijds geheel zinneloos was, oneindig veel „ had overgebragt. Zij had met naaiwerk en dergelijke het „ sober kostje gewonnen. Maar verbeeld u mijne grievende

„ teleurstelling, toen de man mij zeide, dat zij den vorigen „ dag op reis was gegaan; waarheen, dit wist hij niet! „ Den anderen dag, echter, wist ik met de menschen, waar „ zij inwoonde, in aanraking te komen. Zij was weg! Die „ menschen verhaalden mij, dat de lieve jufvrouw, zoo als „ zij haar noemden, den vorigen dag naar *Amsterdam* was „ vertrokken, waar zij gelegenheid had gevonden, om bij „ burgermenschen in te wonen en voor eenen modewinkel te „ werken. Zij had, tot betaling van hetgeen zij hier nog „ verschuldigd was, eene *Russische coupon* gewisseld; onge„ twijfeld dezelfde, die wij, beste WILLEM, haar hadden „ toegezonden. Nadere inlichting wisten zij mij niet te ge„ ven. Haar adres hadden zij niet; en, schoon ik mij nu „ het voorkomen gaf, een bloedverwant van haar te zijn, „ die haar gaarne zoude helpen, het baatte mijne arme ziel „ niets, en ik kon het niet verder brengen, dan dat zij te „ *Amsterdam* woonde.

„ Dat was mij dan nu eene bittere teleurstelling! Want „ te weten, dat zij in het onmetelijke *Amsterdam* was, of „ niets te weten, dat kwam op hetzelfde neder. Dáár was „ toch geen zoeken naar haar. Kortom, ik moest onverrig„ ter zake terugkeeren; en nu zal het u wel niet verwonde„ ren, dat ik noch tegen u, noch tegen iemand anders mij„ ner vrienden durfde of wilde zeggen, waar ik geweest „ was, en wat ik had gedaan.

„ Intusschen was mijne begeerte, om haar te leeren ken„ nen, ja, ik mag wel zeggen, mijne liefde, niet uitge„ doofd. Maar, de onmogelijkheid inziende, om verdere „ pogingen aan te wenden, onthield ik er mij geheel van, „ altijd nog hopende op een gelukkig toeval, dat mij in de „ gelegenheid mogt stellen, hare woonplaats uit te vorschen. „ Bij mijn vertrek verzuimde ik niet, in last te geven, wan„ neer men iets van mijne nicht, zoo als ik haar noemde, „ mogt vernemen, mij zulks te melden onder adres van den „ Makelaar VAN BERG, die, gelijk gij weet, destijds nog „ mijne zaken administreerde. Doch ook daarvan heb ik se„ dert niets vernomen.

„ *Voilà tout!* Lach mij nu uit, als gij wilt; maar ik heb „ er altijd spijt van gehad, dat mijn verlangen door een on„ gelukkig gesternte zoo is gedwarsboomd, of liever, dat „ wij ooit die gekke annonce in de courant gezet hebben. „ Voor dit oogenblik over niets anders. Mijne praktijk be-

„ gint vrij wel op te nemen. Hoe gaat het met de uwe?
„ Schrijf mij eens spoedig, en geloof mij

„ *U. S. T. T.*
„ DE BRUIN."

Wel een jaar daarna moest ik te *Amsterdam* zijn, om den boedel van tante KLEIN, van welke ik medeërfgenaam was, te helpen vereffenen. Wij adverteerden, dat, wie op haren boedel eenige pretensie had, zich bij den Notaris, dien wij in de zaak gebruikten, moest vervoegen. Na den daartoe gestelden tijd leverde de Notaris eenen staat in van de bij hem ingekomene schuldvorderingen. Verbeeldt u, mijne vrienden, mijne verwondering, toen ik las: M. H**, *voor naaiwerk en verschotten*, zooveel. Ik dacht terstond aan de mogelijkheid, dat *zij* de onbekende briefschrijfster wezen kon. Behoef ik u te zeggen, dat ik nieuwsgierig was, het te weten? De brief van DE BRUIN kwam mij in de gedachten. Maar, hoe het aan te vangen? Ik kon haar nu wel gemakkelijk opsporen en te spreken krijgen; maar, wat zou ik haar vragen? Ik moest mij goed voorbereiden; want het was noch raadzaam, noch edelmoedig, haar bekend te maken met den eigenlijken stand van zaken: dat het met de advertentie slechts eene klucht geweest was, zou nooit over mijne lippen komen; en waartoe zou ook de gansche navraag dienen?

Mijne nieuwsgierigheid was evenwel al te zeer opgewekt, om haar niet te gaan zien. Ik verzocht den Notaris, *mij* dien post te laten betalen, vermits ik te *Amsterdam* eenige overhemden wilde laten naaijen, en, niemand daartoe wetende, mijn oog gevallen was op dien post op den staat, en ik dus eens wilde beproeven, of die jufvrouw H** daartoe geschikt was. De Notaris kende haar niet bijzonder, maar meende wel gehoord te hebben, dat ik bij haar goed teregt wezen zoude. Nog denzelfden dag zocht ik haar op. Ik wil niet ontkennen, dat ik te haren aanzien eenigzins verlegen was. Ik had haar toch helpen misleiden, en het geld, dat wij haar hadden gezonden, was daarvoor toch geene vergoeding geweest. Uit haren brief te oordeelen, moest zij een voortreffelijk karakter bezitten, gelijk dit ook door de getuigenissen, die DE BRUIN op hare vorige woonplaats ingewonnen had, bevestigd werd. En ik zou dan toch als de zondaar vóór haar staan, wel zonder dat *zij* dit wist, maar *ik*

wist het des te beter. Zij was te huis. Ik trachtte mijne verlegenheid en verwarring zoo goed mogelijk te bedekken. Zij scheen daarvan dan ook niets te bemerken. Het was een buitengewoon schoon meisje. Haar geheele voorkomen, hare kleeding, alles verried smaak, en die edele eenvoudigheid, welke het kenmerk is van eene goede opvoeding.

„Ik heb," zoo begon ik, „het genoegen, Mejufvrouw H** te zien?"

„Om u te dienen," was het antwoord, gegeven met eene welluidende stem, in eenen hoogst beschaafden toon.

„Ik kom u, Mejuffer, de rekening betalen, ten laste van Mevrouw KLEIN."

„Gij geeft u te veel moeite, Mijnheer! ik zou het wel hebben afgehaald."

Nu zeide ik haar de reden mijner komst, en sprak met haar over de overhemden.

Ziet, vrienden! zulk eene bevalligheid, zulke aangename manieren had ik nooit gezien. Ik was opgetogen van de schoone naaister. Eindelijk verstoutte ik mij, te vragen: „Gij schrijft, Mejuffer, M. H**; mag ik de vrijheid nemen, uwen voornaam te vragen?"

Zij zag mij vragend aan. „MATHILDA."

Ik voelde, dat een gloeijend rood mijn gelaat overdekte. Zij scheen mijne verwarring nu eenigzins op te merken.

„Ik heb toch de eer niet, bij u bekend te zijn?" hervatte zij.

„Ja en neen!" was mijn antwoord. „Zijt gij dezelfde, Mejuffer, die vroeger te *G*** woonde?"

Zij bloosde. „Ik woonde er in mijne jeugd."

„Dan is uw vader buiten zijne schuld ongelukkig geworden, en te *** overleden?"

„Zoo is het. Maar mag ik u nu vragen, Mijnheer! wie gij zijt, en hoe mijne geschiedenis u bekend is?"

Thans wist ik niet, wat te antwoorden. Ik kon niet van mij verkrijgen, het lieve meisje te beleedigen, door de waarheid te zeggen.

„Ik ben te *** eenigzins bekend, en hoorde daar wel eens van u en uwen vader spreken. Het toeval doet mij nu met u bekend worden, en ik geloof, wel te mogen zeggen, dat gij niet zijt opgevoed, om op deze wijze te bestaan."

„Mijnheer," zeide zij met lieftaligheid en waardigheid, „ik verdien eerlijk het brood. Gij schijnt mijne lotgevallen

eenigzins te kennen. Maar mag ik weten, wien ik de eer heb te zien? En kent gij mij, gelijk ik moet onderstellen, dan moet ik u zeggen, dat ik mij niet schaam te erkennen, dat ik niet ben opgeleid om met mijne handen den kost te verdienen, maar dat mij ook niemand, die mijne geschiedenis weet, zal miskennen. Ik leef vergenoegd, en dankbaar voor de begunstiging, die ik mag ondervinden."

Ik noemde haar mijnen naam. Zoo als natuurlijk was, zij kende dien niet. Ik hield nog een kort gesprek met haar, waarin mij de helderheid van haar verstand, de beschaving van haren geest en de edele reinheid van haar hart duidelijk genoeg bleken. Ik was betooverd door de ongekunstelde bevalligheid van het lieve meisje, en waarlijk! indien DE BRUIN mij niet bestendig voor de aandacht gezweefd had, dan geloof ik, dat ik gemakkelijk op haar had kunnen verlieven.

Allerlei plannen vlogen mij bij het naar huis keeren door het hoofd. Mijnen vriend te doen weten, dat ik het onbekende voorwerp zijner opkomende liefde had opgespoord, en welk een hemelsch meisje ik in haar gevonden had, dit stond bij mij vast. Echter wilde ik hem eerst polsen, of hij *nog* zoo bekoord was van haren brief; of het hem *nog* zoo belangrijk zou wezen haar te leeren kennen, en of niet andere voorwerpen dezen indruk bij hem hadden uitgewischt. Het toeval begunstigde mij boven verwachting. Kort te voren had ik mijnen vriend geschreven over eene zaak, den boedel aangaande, die mij te *Amsterdam* bragt, met verzoek bij gelegenheid daarover zijne gedachten te mogen weten. Gij kunt denken, hoe verbaasd ik was, toen men mij eenen brief van hem overhandigde, die, kennelijk in haast geschreven, van dezen inhoud was. Ik zal u dien voorlezen:

„*A*** den....

A. t.!

„De zaak, waarover gij mij schrijft, wordt door u veel „te ligt geacht. Ik kan mij dat wel begrijpen van iemand, „die geen Jurist is. Uit vriendschap voor u, echter, reken „ik het pligtmatig, er u opmerkzaam op te maken. Er „komt in dit geval geene transactie te pas. Gij kunt bij „de minste toetreding importante schade hebben, en de wel„dadige strekking van dit gedeelte des testaments nog ver„ijdelen bovendien. Daar ik op dit oogenblik een paar da-

„ gen van huis kan, en er mij voor u veel aan gelegen ligt, „ zoo kom ik overmorgen te *Amsterdam*. Wij hebben toch „ elkander in geruimen tijd niet gezien. *Vale! Raptim*.

„ *T. T.*

„ D. B."

Wel drommels! dacht ik; ik meende, dat het eene kleinigheid was, en komt dat nu zoo uit! Enfin, dit doet niet tot mijn verhaal. Echter was dit eene gunstige gelegenheid, om DE BRUIN over het meisje te spreken, en te onderzoeken, of hij nog belang stelde in hare kennismaking.

Hij kwam op den bepaalden tijd, en, om u dit in het voorbijgaan te zeggen, hij bragt de zaak van het testament zoo goed in orde, als dit nog te doen was. Het spreken over MATHILDA had ik opzettelijk uitgesteld tot eene wandeling. „ Wie weet," begon ik, „ of onze briefschrijfster, uw oude liefje, niet nog in deze stad woont!"

Mijn vriend zag ernstig voor zich. „ WILLEM," zeide hij, „ het spijt mij eenigzins, dat gij mij daaraan herinnert. De gedachte aan dat meisje houdt mij nog dikwijls bezig, en de onmogelijkheid, om haar te vinden, geeft mij een treurig gevoel. Zij moet, het kan niet anders, een Engel zijn; zoo braaf, zoo deugdzaam en tevens zoo ongelukkig, zonder dat ik haar helpen kan, — ik, die mijn leven voor haar zou geven!"

Ik deed hem opmerken, dat zijne liefde vrij romanesk was, en dat MATHILDA, wanneer hij haar had leeren kennen, misschien vrij wat te kort gekomen zou zijn bij de hooge gedachten, die hij van haar koesterde. Doch dit kon, meende hij, het geval niet wezen. Eindelijk, zeide ik: „ Ik zal het u dan maar zeggen. Ik weet, dat zij hier nog woont."

„ Nog woont?" hernam hij vurig.

„ Ik heb haar gezien."

„ En weet zij van die gruwzame advertentie?"

„ Neen."

Nu rustte DE BRUIN niet, eer ik beloofde hem bij haar te brengen. Ik vreesde eenigzins de uitbarsting van zijnen hartstogt; doch dit liep boven verwachting goed af. Het was niet moeijelijk gevallen, een voorwendsel voor onze komst te vinden. Toen hij haar zag, werd hij doodsbleek, maar herstelde zich spoedig. Na een kort onderhoud verlie-

ten wij haar. Mijn vriend was verrukt. „Ziedaar dan de droombeelden mijner jeugd verwezenlijkt!" riep hij, op de ſtraat, uit.

Ik ſtap eenige maanden in de levensgeſchiedenis van mijnen vriend over. Hij had mij op eenen eenvoudigen maaltijd genoodigd. De plegtigheid was voltrokken.

„Nu hebt gij," zeide de bekoorlijke MATHILDA, „uwe jufvrouw van gezelſchap!"

„Ik dank God," was het antwoord van den nieuwen echtgenoot, „die mij op deze zonderlinge wijze u, mijn dierbaar wijfje, ſchonk tot mijnen hemel op aarde!"

MATHILDA is eene even voortreffelijke huisvrouw en eene even uitmuntende moeder, als zij een *bevallig meisje* was geweest. Zij is ſteeds dankbaar voor de gunſtige wending in haar lot, en haar huwelijk is een voorbeeld van geluk op aarde.

Mijn vriend heeft mij vrijheid gegeven, de geſchiedenis van zijne liefde te verhalen, mits ik hem niet noemde. Meermalen heb ik aan goede vrienden er het een en ander van verteld; hij heet dan altijd in mijn verhaal DE BRUIN.

„Zoo heeft," ſprak de Predikant, „de Goddelijke voorzienigheid ontelbare middelen, om ons lot op aarde te leiden, en oorzaken en gewrochten hangen vaak zamen op eene wijze, die alle betoog overtollig maakt van de waarheid, dat eene hoogere hand onze ſchreden beſtuurt."

EENE VRAAG.

Eene vraag, van welke ik niet weet of zij ergens beantwoord is, ſchoon dit zeer wel zijn kan, daar ik nimmer een opzettelijk letterkundig onderzoek omtrent deze ſoort van zaken heb in het werk geſteld — deze vraag dan waag ik het, door middel van dit tijdſchrift, aan de liefhebbers voor te ſtellen.

In *Friesland* vindt men vele familienamen, welke op *ma* eindigen, en, voor zoo ver dezelve aan oude geſlachten behooren, uit een' voornaam en de bedoelde ſlotſyllabe zijn zaamgeſteld, zoo als HARINKSMA, SIKKEMA, SYTSEMA, TADEMA en vele anderen. Men kan hierin bezwaarlijk iets anders dan die zelfde oude gewoonte vinden, volgens welke men eertijds in die Provincie geen' anderen naam kende,

dan den voornaam, met bijvoeging van iemands vaders naam: PIETER JANS (in *Holland* JANSZE, in *Engeland* JOHNSON of FITZ (*fils*) JOHN, in *Schotland* VICH JAN.) Doch, waarom dit door *ma* uitgedrukt, hetgeen toch, zoo veel ik weet, nergens *zoon* beteekent? Zou het oorspronkelijk ook *ooma* geweest zijn? Het is althans zeker, dat dit woord, thans meer *oome* uitgesproken, en meest door kinderen omtrent vreemdelingen gebezigd, onder de *Friesche* landbewoners de beteekenis heeft van *man*, *homo*; terwijl vader of moeders broeder *omke*, *oomke*, en, wanneer men het verkleinende *ke* al eens weglaat, bepaaldelijk *oom*, nooit *oome* heet. Volgens mijne klare herinnering klonk mij naderhand, in *Holland*, het tegendeel allervreemdst in de ooren. De zaak wordt, dunkt mij, op deze wijze, zeer eenvoudig en natuurlijk. Men had slechts één' naam; met den tijd echter was deze ontoereikend ter onderscheiding, want er waren meer, die denzelfden voerden. *Wiens* — JAN, PIETER enz? was dan de vraag, en het antwoord: *diens man*, hetzij de armoede der taal, hetzij de gewoonte geene juister benaming aan de hand gaf; even als nu nog het bijvoegelijk woord *jonge*, *jongen*, zoo dikwijls, door den gemeenen man, of van denzelven, voor *zoon* gebruikt wordt. SYTSEMA of SYTSAMA was dus eerst SYTSOMA; (want men beminde den doffen slotklank, door *a* uitgedrukt, waarvoor wij, bij wat helderder uitspraak, de *e* plaatsen.) En de uitgang van den voornaam bepaalde, of deze in den eersten of tweeden naamval, of bij verkorting, met *oma*, naderhand *ma*, ineen zou smelten.

Ik eindig met het verzoek: *si quid novisti rectius, candidus imperti.*

FRISIUS.

OVER HET GEVAAR OM LEVEND BEGRAVEN TE WORDEN EN DE NOODWENDIGHEID TOT HET AANLEGGEN VAN LIJKENZALEN.

Ondanks de zoo nadrukkelijke woorden van HUFELAND, ter aanbeveling van het invoeren van lijkenhuizen of zalen, is deze gewigtige zaak tot nog toe in de meeste landen slechts een vrome wensch gebleven. Een kort geleden te *Berlijn* in het licht verschenen geschrift: *over de onzekerheid der ken-*

merken van het ophouden des levens, van M. R. LESSING, dringt op nieuw de noodzakelijkheid daarvan aan. Met grond kent de Schrijver aan de Regeringen het regt, ja den pligt toe, om zoodanige lijkenzalen in te rigten. „Zij zijn voogden der levenden (zegt Dr. HOHNBAUM); zij behooren ook voogden der dooden te zijn." *Tegen* lijkenzalen heeft zich tot nog toe niet eene eenige Regering verklaard; aangeprezen hebben vele dezelve, veronachtzaamd de meeste; en evenwel is het pligt, zich de zaak aan te trekken, die zonder medewerking der Regeringen wel nimmer op eene voldoende wijs tot ſtand zal komen. Volgens de aanteekeningen van FRORIEP moeten, krachtens eene onlangs te *Nieuw-York* gemaakte verordening, de doodkisten met de lijken acht dagen lang boven aarde blijven ſtaan, op de plaats, waar het hoofd ligt, eene opening hebben, terwijl aan handen en voeten ſcheldraden vastgemaakt zijn. Van 1200 op deze wijs gekiste menſchen bevond men, dat zes ſchijndood waren; derhalve zou, zonder dezen maatregel, van elke *tweehonderd* voor dood gehoudenen *een* levend begraven geworden zijn! Zich op deze opgaaf grondende, berekent de Schrijver van het boven vermelde werkje, naar eene volkomen juiste gevolgtrekking, dat er te *Berlijn*, gedurende de laatſte tien jaren, te zamen van 380 tot 420, dus, door elkander gerekend, jaarlijks omſtreeks *veertig menſchen* hoogst vermoedelijk levend begraven zijn; eene berekening, waarbij iemand de haren te berge rijzen! Waarſchijnlijk geldt dezelfde verhouding ook in andere ſteden.

GALVANISCHE TELEGRAFEN.

Naar wij vernemen, is het wetenſchappelijke denkbeeld, om, door middel der galvaniſche kracht, oogenblikkelijk telegrafiſche mededeelingen te doen, een denkbeeld, hetwelk zoo lang als iets onuitvoerlijks beſchouwd geworden was, werkelijk beproefd geworden aan den ſpoorweg tusſchen *Londen* en *Birmingham*, onder beſtuur van Profesſor WHETSTONE en van den Ingenieur der Compagnieſchap, STEPHENSON. Men heeft langs dien weg, in eene uitgeſtrektheid van 25 Eng. mijlen, vier koperdraden gelegd, op welker uiteinden naar welgevallen door zeer eenvoudige galvaniſche mededeelers gewerkt wordt. Deze draden zijn in een ſterk omkleed-

fel van hennep bevat, en elk eind hecht zich aan een *diagram*, waarop de letters van het alphabet in betrekkelijke ſtanden gegraveerd zijn, en met welke de draden door middel van beweegbare ſleutels gemeenſchap hebben, alzoo den inhoud der mededeeling aanwijzende. Deskundigen ſchijnen door de genomene proeven volkomen overtuigd, dat men op deze wijs berigten van allerlei aard met de ſnelheid des bliksems en tot afſtanden, zoo verre men ſlechts zelf begeert, kan overmaken. Ongetwijfeld blijven er nog altijd zwarigheden met dit nieuwe, door de wetenſchap aan het werkdadige leven verſchafte, middel van ſnelle gemeenſchap verbonden; maar men vergete niet, dat het zal kunnen dienen in omſtandigheden, waar telegrafen van eenen anderen aard onbruikbaar worden. Die, welke door het gezigt werken, immers, hebben daartoe het daglicht noodig; nevel, tusſchenbeiden geſtelde donkere voorwerpen breken de gemeenſchap af. De mededeeling door middel van geluid is langzaam; ook vereischt zij herhaling op korte afſtanden, en zoo met de overige.

HET EERSTE DINER, DOOR DEN EERSTEN PRESIDENT DER VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA GEGEVEN.

In een werkje: *Three experiments of living*, heeft de ſchrijver het uittrekſel opgenomen uit eenen brief van den Regter WINGATE, waarin eenig verſlag van het eerſte preſidentiale diner gegeven wordt. Het was, gelijk men zich herinneren zal, in 1789, dus niet volkomen eene halve eeuw geleden. Het zou der moeite waardig zijn, de toen heerſchende gewoonte te vergelijken met die, welke thans bij een democratisch preſidentiaal diner plaats heeft.

„ Ik was lid van het Congres, (zegt de ſchrijver) toen de Preſident WASHINGTON dezen zijnen post aanvaardde, en was tegenwoordig bij het eerſte ſtaatſiemaal, hetwelk hij gaf. De Preſident, de Vicepreſident, de buitenlandſche Ministers, de hoofden der Departementen van het beſtuur, de Spreker van de Kamer der Vertegenwoordigers, de Senaatsleden van *Nieuw-Hampſhire* en die van *Georgia*, zijnde de twee uiterſte noordelijke en zuidelijke Staten der Unie, vormden het gezelſchap aan de tafel. Het was de eenvoudigſte maaltijd, dien ik immer aan den disch van eenen Preſident

heb bijgewoond, en de dischgenooten waren ook niet talrijk. Gedurende het geheele maal nuttigde de President niets anders dan een' gekookten schaapspoot; zijnde het zijne doorgaande gewoonte, nimmer meer dan van één geregt te eten. Daar er geen Kapellaan tegenwoordig was, sprak de President zelf, bij het aan tafel gaan, een kort gebed. Nadat het maal en het nageregt gebruikt waren, werd er eenmaal in het rond gedronken, zonder eenige *toast*. De President stond op, en natuurlijk volgde ieder gast zijn voorbeeld; men begaf zich naar de gezelschapszaal, van waar elk naar verkiezing vertrok, zonder eenige pligtpleging."

GEREGTIGHEIDSBEGRIP IN GRIEKENLAND.

Een *Mainoot* (de *Mainoten* worden voor de afstammelingen der oude *Spartanen* gehouden; ten minste zij bewonen *Laconië*, en hebben veel van den moed en de volharding der vroegere landzaten behouden) was voor den regter geroepen, wijl hij in zijne provincie eenen man om hals gebragt had. Zonder aarzelen erkende hij de daad, en zeide, dat hij ze alleen daarom verrigt had, wijl de gedoode een' zijner bloedverwanten van het leven had beroofd, en wijl, door den dood van dien bloedverwant, zijn stam nu tot 35 hoofden verminderd was, terwijl de vijandelijke stam van den gesneuvelde er 36 geteld had. Hij had geene andere reden gehad om dien man te dooden, dan alleen opdat het getal der wederzijdsche stamgenooten weder gelijk mogt worden.

Herinnert dit niet aan de bewoners van zeker dorp in *Schotland*, die eenen moordenaar daarom niet wilden laten ophangen, omdat hij de eenige smid in de nabuurschap was, doch daarentegen aanboden eenen kleêrmaker te laten hangen, omdat er drie in het dorp woonden?

DE VREDEMAKER.

Men leest in de *Fransche* dagbladen het volgende verhaal van zeker voorval, onlangs gebeurd. — Een gewezen Kolonel had zich eerkwetsende uitdrukkingen tegen de familie van eenen Vaudevilledichter veroorloofd; de laatstgemelde vorderde, dat hij verschooning zou vragen, waarin de ander niet bewilligde, op grond, gelijk hij beweerde, dat in zijn gezegde niets eerkwetsends gelegen was. Men besloot dus te vechten, en koos, gelijk gewoonlijk te *Parijs*, het *Boulogner* bosch tot strijdplaats. De getuigen (niet de ooggetuigen, dat is de omstanders, maar die genen, welke men vroeger, toen het tweegevecht, zoo men dit zeggen konde, op eene nog ongerijmder wijs gevoerd werd, *secondanten* noemde, en die thans, nu zij aan eenen strijd, die hen niet aangaat, geen aandeel meer

nemen, bij de *Franfchen témoins* heeten) poogden vóor de laatfte maal de rol van bemiddelaars te fpelen; doch de beide kampioenen wilden van een vergelijk niets hooren, en de pogingen der getuigen fchenen hen nog flechts meer te verbitteren. Reeds waren, van wederzijden, de degens uit de fcheden, toen een armelijk gekleêd man, wiens aanwezigheid niemand te voren bemerkt had, te voorfchijn treedt, en de twee ftrijders met jammerende ftem aldus aanfpreekt: „ Och, lieve Heeren! ik ben een timmerman zonder werk of brood, en heb vele kinderen." — „ Goede vriend, ga voorbij!" antwoordde een der getuigen; „ wij hebben geen' tijd om u eene aalmoes te geven; men ftaat hier op het punt om te duelléren." — „ Juist daarom fpreek ik u aan, lieve Heeren, en bid om de gunst." — „ Om welke gunst dan toch?" — „ Wel, om die, van voor deze twee heeren de kisten te mogen maken; denk toch, ik ben een arme timmerman, en heb geen werk!" — Op deze woorden kijken de beide duëllisten elkander ftrak aan, beginnen te weifelen, en barften weldra in een luid gefchater uit, onder hetwelk zij elkander de hand reiken en vriendfchappelijk omarmen. Nadat vervolgens ieder der aanwezigen den timmerman zonder werk een ftuk gelds gegeven had, begaf men zich naar den aan de *Maillot*-poort wonenden restaurateur GILLET, en eindigde met de vork in de hand den zoo bloeddorftigbegonnen' ftrijd. (*)

(*) Ziedaar den *Franschman* naar het leven! — *Vert.*

AAN MIJNEN ZOON, TOEN HIJ IN VIJFTIENJARIGEN LEEFTIJD NAAR ZEE VERTROK.

Ga dan, mijn kind, ga heen ter zee!
Gij neemt uws vaders zegen meê.
  Houd altijd God voor oogen.
Denk, waar gij zijt, dat Hij u ziet,
Gij nergens aan *Zijn* oog ontvliedt,
  Hoezeer *mijn* oog onttogen.

Ook op den woesten Oceaan
Moet Hij aan uwe zijde ftaan,
  Uw trouwe leidsman wezen.
Zie dan op God, bij 't golfgeklots;
Vertrouw op Hem, als op een rots;
  Dan hebt gij niets te vreezen.

Ziet ge op die grootfche waterbaan
De zon nu op- dan ondergaan,
  Of 't ftarrenheir verrijzen;
Laat zon en maan en ftarrenheir,
Als dienaars van den Opperheer,
  U dan naar boven wijzen.

Als 't onweer loeit, denk dan aan Hem;
Want wind en donder zijn Zijn ſtem,
De bliksems Zijn gezanten.
Zoo gij Zijn hand bij ſtilte ziet,
Dan vreest gij ook bij ſtormen niet,
Hoe 't loeit van alle kanten.

Vrees Zijnen naam, waar dart'le ſpot
In 't harte zegt: daar is geen God!
En Zijn gezag durft honen.
Wie Hem eert, wordt door Hem geëerd;
Maar wie Hem roekeloos onteert,
God zal dien niet verſchoonen.

De Ruiter's voorbeeld blijve u bij!
Wees matig, kuisch, blijf vroom als hij;
Wil lijf en ziel bewaren;
Wees deugdzaam, omdat God het wil;
Wees vlijtig, buigzaam, ned'rig, ſtil;
Denk: 't zijn mijn vormingsjaren.

Zoek, jongen! waar gij gaat of ſtaat,
Gedurig in den Bijbel raad;
Dit is het boek der boeken.
Leer daar vergeving, raad en licht,
In elk bezwaar of harden pligt,
Bij God, door Christus, zoeken.

Mijn hart, vol liefde, reist u na;
Ik denk aan u, waar 'k ga of ſta;
Ik volg u op de baren;
'k Zend dagelijks, met een ſmeekend oog,
De bede eerbiedig naar omhoog:
God, wil mijn kind bewaren!

Reis dan, mijn zoon, met God in 't hart!
Bang valt mij, bang de ſcheidingsſmart.
God brenge ons weêr te zamen!
Ja, geef, almagtig Opperheer,
Mijn kind mij onbedorven weêr!
Verhoor een' vader! Amen!

Utrecht. S. G. J.

Wij verzuimden eene ſchrijffout op te geven in No. IX, in het *Bezoek in het Geſticht voor Krankzinnigen te Utrecht*, bl. 459. reg. 30, alwaar ſtaat: „De mannen en vrouwen der *eerſte* (moet zijn *derde*) klasſe hebben eene ſoort van uniform."

No. XI. *Mengelw.* bl. 549. reg. 11. v. o.: *begonnen*.
——— bl. 563. reg. 4: BRETSCHNEIDER; reg. 7: FANIEL, en reg. 8: *Ziegelhauſen*.
——— bl. 568. reg. 11: *haar*.
——— bl. 571. reg. 6 v. o.: *kropen*.
——— bl. 575. reg. 10: *onafhankelijk*.
——— bl. 588. reg. 1: *'k Zag de ſtarren*, enz.
No. XII. bl. 607. reg. 4: BURTSALL.
——— bl. 624. reg. 21: *Dat raakt u niet*.

MENGELWERK.

BIJDRAGE

OVER

JAN ADRIAANSZ. LEEGHWATER.

Door

Mr. S. DE WIND. (*)

Dat verdienstelijke en in kunst of wetenschap uitmuntende mannen vaak uit den nederigsten stand gesproten zijn, en, zonder het voorregt eener beschaafde opvoeding, alleen door eigen genie *zichzelven* gevormd hebben, is eene daadzaak, waarvan de geschiedenis aller volken, maar wel bijzonder die van *Nederland*, veelvuldige voorbeelden oplevert.

Wie uwer herinnert zich hier niet eenen NIEUWLAND, den zoon eens armen dorpelings, en toch een' der grootste dichters, geleerden en wiskundigen van zijnen tijd; — eenen JAN CAMPHUIS, een' zilversmidsleerling, en later een' der uitmuntendste Gouverneurs-generaal, die *Nederlandsch Indië* ooit gehad heeft; — of eindelijk den touwslagers-jongen, wiens afbeeldsel deze zaal versiert (†), en wiens naam in alle werelddeelen met eerbied genoemd wordt?

Het is waar, M. H., *die* hoogte hebben weinigen bereikt. Velen, ja verre de meesten zijn in den nederigen kring gebleven, waarin zij geboren en opgevoed waren, zonder echter daarom minder nut voor hunne medemenschen gesticht te hebben; en juist de verdiensten van

(*) Voorgelezen in het *Middelburgsch* Departement der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, op den 9 April 1834.

(†) Het uitmuntende Portret van DE RUITER, door BOL geschilderd.

dezen mogen wel van tijd tot tijd opgehaald worden, om niet van lieverlede in eene onverdiende vergetelheid te geraken.

De overdenking hiervan bewoog mij, om Ul. heden te onderhouden over JAN ADRIAANSZOON LEEGHWATER, een' man, wiens naam genoeg bekend is als schrijver van het *Haarlemmer-Meer-boek*, doch wiens groote verdiensten en veelvuldige uiteenloopende kundigheden, zoo veel mij bekend is, nog nimmer opzettelijk in het licht zijn gesteld.

Hij werd geboren in den jare 1575 in het nederige dorp *Rijp*, gelegen in *Noordholland*, tusschen *Alkmaar* en *Purmerende*. Zijn vader was een timmerman (*). Van zijne opvoeding wordt niets gemeld; het blijkt althans niet, dat hij eenig bijzonder onderwijs in deze of gene wetenschap genoten heeft. Alleen werd hij door zijnen vader tot *molenmaker* opgeleid, een kunstig en, vooral in *Noordholland*, een hoogst gewigtig ambacht.

Wanneer men thans door *Noordholland* reist, ziet men voor zich eene verbazende uitgestrektheid van weiland. Het oog, door geen houtgewas gestuit, rust alleen op de veelvuldige dorpstorens, en hier en daar op een uitgestrekt bosch van enkel molens. Verre is het er van af, dat in de vroege jeugd van LEEGHWATER dit land zich aldus voordeed. Het gebruik van groote molens was toen nog in de kindschheid. Zijn grootvader had den eersten watermolen in *Noordholland* gezet. Hemzelven heugde het nog, dat er niet één oliemolen met stampers in *Holland* was, en hij zelf timmerde den eersten op zijne woonplaats voor zichzelven (†); maar in zijnen tijd begon men reeds die geheele molenreeksen daar te stellen, die thans den rijkdom van *Noordholland* uitmaken. Bijzonder gevoelde men de noodzakelijkheid, om deze uitvinding meer op het droogmaken der landen toe te passen. Immers het lage

(*) Zijn naam was ADRIAAN SYMONSZ. LEEGHWATER. *Cronijk van de Rijp*, bl. 9, N°. 14.

(†) *Cronijk van de Rijp*, bl. 10.

Noordholland, 't welk, reeds van oude tijden af, aan een moeras gelijk, en met uitgestrekte meren doorsneden was, had, gedurende den oorlog met de *Spanjaarden*, voor meer dan ⅓ met de zee gemeen gelegen. De binnenlandsche krijg had eene menigte dijken en dammen doen doorsteken, die sedert niet weder hersteld waren. Toen er na verloop van eenige jaren verademing kwam, waren er van tijd tot tijd pogingen gedaan, om het verloren land te herwinnen, en de groote meren in vruchtbaar land te herscheppen; doch zij waren met geen gunstig gevolg bekroond geworden. Eerst omstreeks het twaalfjarig bestand, 't welk, gelijk men weet, in 1609 gesloten werd, begon men met ijver en volharding de hand aan het werk te slaan. Onze LEEGHWATER vond hier een ruim veld voor zijnen werkkring. Reeds bij de eerste bedijking, te weten die van de *Beemster*, een binnenwater van zeven mijlen in de rondte, bij *Purmerende* gelegen, welke tusschen 1608 en 1612 plaats greep, werd hij aangesteld tot fabrijk en steller van alle de watermolens, benoodigd tot het uitmalen van dezen 7545 morgen grooten waterplas (*). Dit verrigt zijnde, bewees hij dezelfde dienst bij de bedijking van de *Purmer*, de *Wormer*, de *Bijlmeer*, de *Woerd*, de *Schermer* en nog een aantal andere moerassen en meren, zoodat ruim 18,600 morgens land, door zijnen ijver en medehulp, alleen in *Noordholland* werden aangewonnen. Men mag het er voor houden, dat hij hierin meer gedaan hebbe, dan alleen zijn ambacht medebragt, en dat hij hierbij zeldzame bekwaamheid hebbe ten toon gespreid en de ziel van het werk was. Anders toch is het onoplosbaar, dat zijn roem zoo ver buitenslands zoude verspreid zijn geworden, als nu blijken zal het geval geweest te zijn. Van nu toch af werd hij zelfs naar vreemde landen geroepen, om zijnen raad in het droogmaken van moerassen te geven. Zoo werd hij in

(*) *H. M. Boek*, bl. 17, N°. 48, 49; bl. 21, N°. 65, 66 en verv. *Cronijk van de Rijp*, bl. 25, uitg. van 1727, in 4to.

den jare 1628 naar *Bordeaux* geroepen, om een groot moeras, 9000 gemeten gronds beslaande, en den Hertog VAN EPERNON toebehoorende, welk moeras eenige uren van *Bordeaux* lag, droog te malen (*). Zich hiervan tot bijzonder genoegen van den Hertog gekweten hebbende, riep men hem twee jaren later naar *Metz in Lotharingen*, mede tot het uitmaken van een uitgestrekt moeras. Nog werd hij verscheidene malen door den Hertog van *Holstein* ontboden, om meren en poelen uit te malen en te bedijken, zoo in *Oostfriesland* als in het *Holsteinsche* en verder oostwaarts op (†). Zoo moest destijds nog de vreemdeling zijne toevlugt tot den *Hollander* nemen, om van hem te leeren zijn land te verdedigen en vruchtbare landouwen aan de golven te ontwoekeren! — Doch ook in ons Vaderland maakte men allerwegen van zijn vernuft gebruik, zoodat hij in en buiten *Holland*, in *Friesland*, *Groningen*, *Vlaanderen* (§) en elders, tot zoodanige werken als om strijd geroepen werd. Zelfs in 1629, toen FREDERIK HENDRIK, Prins van *Oranje*, het sterke en door inundatiën gedekte *'s Hertogenbosch* belegerde, en zijne Ingenieurs niet slaagden om het water meester te worden, werd onze LEEGHWATER naar het leger ontboden, alwaar hij groote dienst deed met *molens te ordineren en te stellen, om het water uit te malen; 't welk een groot voordeel heeft gegeven, om deze onverwinnelijke stadt verwinnelijk te maken, gelijk gebleken is.* (*) Doch nog grooter en heerlijker doel had

(*) *Haarl. M. B.* bl. 15. (†) *Haarl. M. B.* bl. 16. *Cronijk van de Rijp*, bl. 34.

(§) *Cronijk van de Rijp*, bl. 31, N°. 20. *Haarl. M. B.* bl. 16, N°. 44, 45.

(*) *Cronijk van de Rijp*, bl. 38. Verg. *Leven van* FREDERIK HENDRIK (II Deelen, 8vo.) Iste D. bl. 259, 269. Niet onwaarschijnlijk is het, dat hij hiervoor den zilver-vergulden gedenkpenning, op de overwinningen van FREDERIK HENDRIK geslagen, ten geschenke kreeg; welke penning althans onder zijne nakomelingen berustte. Zie *K. en L. B.* 1807, bl. 277. Verg. nog *Haarl. M. B.* bl. 15, N°. 41.

hij zich voorgefteld. Hij zag federt lang met leede oogen, hoe eene ontzettende binnenzee, het *Haarlemmer-Meer* namelijk, in zijnen tijd reeds ongeveer 20,000 morgen groot, geftadig aan meer land inzwolg, en een deel van *Holland* met vernieling bedreigde. Hij begreep, dat deze *verflindende waterwolf*, gelijk hij dezelve noemt, wel konde gebreideld worden, en dat deze verbazende plas met minder kosten, in evenredigheid, dan zoo vele vroegere meren, bedijkt en uitgemalen kon worden, waardoor dezelve, even als de *Beemfter*, in eene heerlijke en gezegende landouw, *een Paradijs van Holland*, konde worden herfchapen (*). Reeds lang had hij hierop met hoogen ernst aangedrongen, en in den jare 1643 (zoo niet vroeger) gaf hij hierover een belangrijk werk in het licht, getiteld: *Haarlemmer Meer-boek, of Befchrijving, hoe men het Haarlemmer en Leytfe Meer bedijken en droog maken zal; als ook van de diepten, gronden, en nuttigheid derzelver.* De belangftelling in dit werk was zoo groot, dat hetzelve in minder dan 80 jaren *tienmalen* herdrukt is. Om welke redenen men dit reusachtig en toch naar het fchijnt uitvoerbaar werk toen niet bij de hand genomen hebbe, mogen wij, kortheidshalve, hier niet onderzoeken. Genoeg zij het, dat de uitkomst de vrees van LEEGHWATER gebillijkt heeft; want het toen reeds ontzettende meer heeft federt zijnen tijd nog ruim tienduizend morgen ingezwolgen, en is dus een derde grooter geworden (†). Nimmer is ook *zijn* plan geheel opgegeven geworden; dikwijls heeft men hetzelve op nieuw te berde gebragt (§), en flechts weinige jaren geleden heeft de Baron VAN LIJNDEN VAN HEMMEN, in een uitgebreid en kostbaar werk,

(*) Over de heerlijke *Beemfter* zie LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Nat. Hist. van Holl.* Ifte D. bl. 76, en vooral A. WOLF, *de Bedijking van de Beemfter.*

(†) MARTINET, *Katechismus der Natuur*, Ifte D. bl. 413, en LE FRANCQ VAN BERKHEY, Ifte D. bl. 223.

(§) Zie onder anderen *Tegenw. Staat van Holland*, VIde D. bl. 163 en 186.

hetzelve op nieuw aangedrongen, en, naar het oordeel van vele deskundigen, het uitvoerbare en hoogst nuttige daarvan met goede gronden betoogd.

Doch niet alleen was LEEGHWATER, door de vernuftige en ijverige uitoefening van zijn hoofdvak, een allernuttigst burger van zijn Vaderland; hij vereenigde ook in zich eene zeldzame mate van kundigheden. Hij verstond de Fransche en Hoogduitsche taal, was ervaren in de teekenkunst en het ontwerpen van meetkundige kaarten, en had zich den geheelen omvang van alwat tot bouwkunst maar kan gebragt worden zoo zeer eigen gemaakt, dat hij zich met regt den titel van *Ingenieur* geven konde (*). Doch dit is niet alles: „Ik heb „ (zegt hij, in zijn straks te melden *Cronijkje*) in mij„ nen tijdt gemaakt verscheiden soorten van moolens, „ ook huisen ende sluisen, ende verscheiden notabele „ stukken van kassen ende schrijnwerken, alsmede ver„ scheiden uurwerken in dorpen en steden, ook mede „ twee groote notabele speelwerken te *Amsterdam*, staan„ de op den Wester- ende Zuiderkerks-toren. Ik heb „ ook mede gemetseld aan 't nieuwe stadthuis te *Amster„ dam*, ende mede aan den toren van de nieuwe kerk, „ alsmede aan de brugh bij Jan Roonpoorts-toren. Be„ halve dien heb ik nog verscheiden notabele handwer„ ken gedaan in hout en in steen, in koper, in yvoor „ ende metael, hetwelk te lanck zoude wezen om alles „ te verhalen." (†)

Buitendien trachtte hij ook met de pen nuttig te zijn, en veel van zijne eigene lotgevallen heeft hij in zijne geschriften opgeteekend. Behalve het *Haarlemmer-Meerboek*, heeft men van zijne hand eene *korte Beschrijving en kleyn Cronijkje van de Stadt Haarlem* (§), alsmede nog een *kleyn Cronijkje van de Dorpen van Graft en*

(*) Op den titel zijner geschriften noemt hij zich *Ingenieur en Molenmaker van de Rijp.*

(†) *Cronijk van de Rijp*, bl. 38, N°. 49. DOORGEEST en POSJAGER, *Rijper Zeepostil*, bl. 339.

(§) *Haarlem*, 1669, 8vo.

de Rijp (*). In dit laatste werkje vooral vindt men eenige zeer belangrijke berigten van zijn leven en bedrijven. Het heet *Cronijk van de Rijp*, maar het is in waarheid eene kronijk van alwat hij hoorde, vernam en deed; alles voorgedragen in eenen eenvoudigen, maar zeer naïven stijl, zoodat dit boekje zich met het grootste genoegen lezen laat. Een en ander niet onvermakelijk staal zal ik, ten besluite dezer Bijdrage, daaruit aanvoeren.

„*Van het onder-water gaan, geschiet in den Hage in bijwezen van Prins* MAURITIUS *en andere groote Heeren, een konst nooit te voren gehoort of gezien.*

„ 1. In 't jaar 1605, in 't laatste van April, zoo is daar een Wijnkooper tot *Alkmaar* geweest, genaamt DIRK THOMASZ., die met den Prince MAURITIUS zeer familiaar was, en verscheiden redenen met den Prince hadde, waarvan hij mede verhaalde, dat in *Noort-Hollant* in de *Rijp* twee of drie jongelingen waren, die onder het water konden gaan, waarvan den Prince zeer begeerig was om 't zelve te zien; waarop den Wijnkooper tot antwoord gaf: „ Ik zal de luiden verschrijven, dat zij bij zijne Vorstelijke Genade in *den Hage* zullen komen."

„ 2. Ende alzoo door het schrijven zijn wij na *den Hage* gereist, en zijn aldaar bij den Prince gekomen, die ons zeer vriendelijk groette ende ons vraagde, of wij de luiden waren, die onder 't water konden gaan? waarop wij antwoordden: Ja mijn Genadigen Heer; waarop de Prince wederom zeide: Hoe zoude men dat konnen weten, of men zoude dat moeten zien? waarop wij wederom antwoordden en zeiden: Zo het mijn Heer morgen believt te zien, wij willen 't alhier morgen in den Vijver wel doen; waarop de Prince wederom zeide:

(*) *Amst.* 1727. 4to. De eerste druk is mij onbekend.

dat hij dat in den Vijver niet en begeerde; daar zouden wel duizent menschen bij komen; dat en zoude niet dienen.

„ 3. Doen heeft de Prince een Valkenier bij hem ontboden, genaamt HENDERIK EVERTSZ., die met ons zoude gaan buiten *den Hage*, om een water te zoeken, daar 't bequaam was om de konst te doen, 't welke wij alzo gedaan hadden, welke water is een weinig buiten *den Hage* aan de slinkerhand, in een Molentocht, als men naar *Delft* vaart.

„ 4. Den eersten dach doen wast een storm ende heel kout weder, so dat wij den Prince doen niet en spraken, maar den tweeden dach daaraan heeft den Prince ons een zeker uure gestelt, als den maaltijt gedaan was na de middag, dat wij dan op de plaatze gereet zouden staan, waarbij dat de Prince ook tegen ons zeide: Mannen, ik heb gisteren wel om u gedocht; ik en zoude niet gaarne hebben, dat gij een ziekte zoude halen om mijnent wille.

„ 5. Alzo den tijt bestemt was, zoo zijn wij op de plaatze gegaan, ende gereetgestaan; doen is den Prince MAURITIUS, met zijn broeder Prins HENDERIK, met Graaf WILLEM van *Vrieslant*, met Graaf ERNST, ende meer andere groote Heeren en Edelluiden met de koetzen bij ons gekomen, ende daar alzo gelijk bij ons staande, doen zeide den Prince MAURITIUS: Mannen, ik ben nu gereet om te zien; waarop ik JAN ADRIAANSZ. LEEGHWATER met een goede couragie in 't water gesprongen ben, en zeide: Adieu, mijn vroome Heeren; ende ik was daar zo lange onder het water, dat den Prince MAURITIUS met d'andere Heeren wel vernoegt waren, en doen ik weder boven 't water quam, doen vraagde mij den Prince MAURITIUS: Wat was dat geluit dat ik hoorde? waarop ik zeide: Ik heb luide geroepen; heeft mijn Heer dat ook verstaan? waarop de Prince zeide: Ik meende, dat het het brullen van een koe was.

„ 6. Daarna is PIETER PIETERSZ., een van

onze medemakkers, in 't water gesprongen een stuks weegs verscheiden, dewelke alzo lang onder het water was als ik, waarover PIETER PIETERSZ. met zijne vingeren een weinig boven 't water speelde; doen zeide Graaf WILLEM van *Vrieslant:* Den kerel werd verzoepen; hij en kan hem nigt langer holden.

„ 7. Ende alzo PIETER PIETERSZ. mede op 't land komende, wij beide nog fris ende wel waren, zoo heeft den Prince MAURITIUS tegen ons gezeit: Mannen, ik zie dat de konste goet is; gaat niet uit *den Hage* aleer ik u gesprooken heb, en gaat in een goede herberge en maakt goede cier, hetwelke wij alzo gedaan hebben, ende daarna zijn wij weder bij den Prince gekomen op het Hof, daar hij ons een vereeringe gegeven heeft, ende ook mede Octroy van onze konste, hetwelke ik nog tot dezen dag bewaart heb."

Dat dit geheele verhaal van LEEGHWATER de zuivere waarheid behelst, is later bewezen door den geleerden MEERMAN, die het oorspronkelijk *Octroy*-zelf voor den dag gebragt en in den *Konst- en Letterbode* van 1807, N°. 18, bl. 276 en volg., der geleerde wereld heeft medegedeeld.

In het volgende jaar herhaalde LEEGHWATER zijne proeve te *Amsterdam*, waarvan hij het volgende verslag geeft:

„ *De tweede onderwaterduiking, geschiet tot Amsterdam.*

„ 1. In 't jaar 1606, op Amsterdamsche kermis, zo is daar een koopman van de *Rijp* geweest, geheeten MEINERT CORNELISZ. SALM, die tot *Amsterdam* zeer wel bekent was, die van de konste onder water te gaan tegen zommige bekende Borgers van *Amsterdam* gezeit hadde, dat de konste op de Wetering, buiten de Heilige Wegs-Poort, aan de slinkerhant, gedaan zoude werden in prezentie van 10 of 12 perzonen, aldaar mede prezent was MEINERT SALM van de

Rijp, ALBERT VERSPEK van *Antwerpen*, DIRK VAN OS van *Amsterdam* met zijn Soon, die nu Dijk-Graaf van de *Beemster* is, FREDERIK JANSZ. met zijn Soon, JACOB FREDERIKZ. van *Amsterdam*, beide Olijslagers, JACOB WROGT van *Amsterdam*, met JAN LOUWEN van de *Rijp* met zijn Huisvrouw, ende meer andere goede bekenden.

„ 2. Ende alzo dit geschiedde nabij de stad *Amsterdam*, zo is aldaar een grooten toeloop van volk gekomen ende vergadert van verscheiden steden, dorpen en plaatzen, so dat daar wel zeven of agt hondert menschen bij malkander waren, of meer: zo was daar een onder allen, die het niet geloofde, en zeide: Het zal wezen gelijk die man die vliegen zoude; wie is malder, de man die vliegen zal, of die gene die het zien zullen? waarop ik JAN ADRIAANSZ. wederom zeide: Ik zal het volk niet bedriegen; ik zal 't voor haar oogen doen, dat zij dat zien zullen.

„ 3. Zo is 't dat ik een linnen kleed bij mij genomen hadde, hetwelke ik aandede, waarvan ik de zakken uittrok, en dede daar tien of twaalf peeren in, dat zij het voor hare oogen zagen, ende ik zeide tegen het volk: Deze peeren zal ik half op-eeten, opdat gij luiden niet en zegt dat ik de peeren in den grond gesteken heb. Ook hadde ik mede een schalmey bij mij, daar ik wel op konde speelen, dien ik mede bij mij in mijn zak dede, en zeide: Daar zal ik verscheiden voizen en Psalmen op speelen, dat gij dat boven water, op het land hooren ende verstaan zult; waarbij PIETER PIETERSZ. op het land bij het volk bleef, om het volk reden te geven en te onderregten.

„ 4. Onder allen was daar mede een Makelaar onder het volk, geheeten LEMS, die hadde een schoon blad pampier bij hem, daar schreef hij zijn naam op, hetwelke hij mij gaf, waarop ik tegen hem zeide: Ik zal daar onder water op den grond op dat pampier met pen ende inkt schrijven, dat gij dat boven water op het land zult konnen lezen.

„ 5. Ende doen ik gereed was, ende wel wakker konde zwemmen, ende ook mede een jongman was, zo gaf mij den Almogenden God de vrijmoedigheit, dat ik met een goede couragie in 't water fprong, mijn aangezigt na het volk toewendde, ende zeide: Adieu, gij vroome Borgers van *Amſterdam*, dat is u ter eeren, daar ga ik onder.

„ 6. Zo is dat alzo geſchied, dat ik de peeren onder water half op-gegeten heb, en vertoonde de peeren onder het volk, doen ik op het land quam; ende op hetzelve pampier ſchreef ik mede zo veel: *dit heb ik voor Amſterdam in de Wetering onder water geſchreven;* ende op de ſchalmey ſpeelde ik mede onder water op den grond, dat het volk, die op het land ſtonden, boven water gemakkelijk hooren ende verſtaan konden; onder allen ſpeelde ik mede den 23 Pſalm: *Mijn God voet mij als mijn Herder geprezen*, dat die luiden, die op de kant van de ſloot ſtonden, zeiden: Hoort eens mannen, dat ſpeelt hij nu! Alzo had ik mijn plaizier ende recreatie onder 't water op den grond.

„ 7. Ende doen ik dogte dat ik aldaar lang genoeg geweest was, dat het volk wel vernoegt zoude wezen, zo ben ik met een goede couragie weder opgekomen, mijn aangezigt na het volk, en doen ik nog in 't water was, zo heb ik tegen het volk met een luide ſtemme geroepen: Wat duiken de luiden van de konst? waarop het volk antwoordde en zeide: De konst is goet.

„ 8. Ende doen ik weder op het land quam, doen vertoonde ik mijn geſchrift, het pampier nog droog wezende, hetwelke veel luiden gezien en gelezen hebben, ende daarover zeer verwondert waren: ende den Makelaar LEMS weder behandigt hebbende, die het nog sommige jaren daar naar bewaarde; ende als ik nog onder water was, zo was alreeds de tijdinge al in de ſtad, die man is al verdronken, hij en komt zijn leven niet weder: en doen ik weder op het land quam, zo hadde FREDERIK JACOBSZ., Olijſlager van *Amſterdam*, een nagt-glas bij hem genomen, en zeide tegens mij:

JAN ADRIAANSZ., weet gij wel hoe lange dat gij onder water geweest hebt? — Neen ik, FREDERIK JACOBSZ., zeide ik. Doen zei hij weder tot mij: Dat glas is eens uit-geloopen ende eens half uit, dat is drie quartier van een uur. Doen waren daar verscheiden luiden, die tegen malkanderen zeiden: Hebt gij wel gezien wat dat hij gedaan hadde doen hij in 't water ging? hij hadde hem met olij bestreken; ende d' andere zeide, hij hadde een root lapken in zijn mond genomen; in zomma, elk een zeide het zijne. Ik hadde gedaan gelijk de Comedianten doen, ik speelde het spel te regt, zonder iets te haperen ofte te manqueren; die het spel niet en kan, die en speel het niet. Ende als het werk gedaan was, zo waren daar veel liefhebbers, die haar milde hand toonden: ende onder allen was daar een man uit *Zeeland*, die zeide, omdat de konste zoo fraay is, zoo schenke ik u daartoe nog een Zeeusche Daalder.

„ 9. Daarna heb ik mijne kleederen weder aangetrokken, ende ben weder na de stad gegaan, aldaar ik een groot getal van volk bij mij hadde, die zeer begeerig waren om de man te zien, waarvan nu nog verscheiden luiden in de stad van *Amsterdam* zijn, die het gezien hebben ende daarvan konnen getuigen.

„ 10. Nu voort wat de konste belangt, men vint in 't Boek Jobs geschreven in het 28 cappittel in het 12 vers: *Men keert den stroom des waters, ende brengt dat daar verborgen in is aan 't ligt.* So dat ik niet en weet eenige konsten te bedenken, die zo bequaam ende zo goet zijn om verborgen schatten van den grond te halen; men kan aldaar onder water een wijl tijds leven, ende zijne handen en voeten wel gebruiken, hetzij dat het een vadem diep is, ofte meer: al waar 't agt of tien vadem diep, de konst is even goet. Hiervan wil ik nu mijn schrijven afkorten, ende nog wat anders noteren."

Aan de waarheid ook van dit verhaal, waarbij (om nog van het *Octroy* niet te spreken) onze LEEGHWATER zich op zoo vele, toen nog levende, getuigen

beroept, valt niet te twijfelen. Ook schijnt destijds de zwemkunst eene hoogte en algemeenheid bereikt te hebben, die ons thans verwondering baren moet. De beroemde HUGO DE GROOT getuigt in een zijner werken (*) het volgende: „Ook heden gaat geen volk „gemeenzamer met het water om, dan het onze; want „wij zwemmen niet alleen met schepen, maar wij varen „ook met onze ligchamen. Ééne stad, beweert men, „kan tweehonderd man opleveren, die een' sterken „stroom, gelijk het *IJ*, met brandende lonten en ge„weren in de hand kunnen overzwemmen, en dezen „in 't midden van 't water afschieten en wederom met „kogels laden. Zoo zeer behoort ook hier het spel tot „de dingen van belang."

Dit getuigenis van DE GROOT, wiens waarheidsliefde boven alle bedenking verheven is, met deze twee verhalen van LEEGHWATER vergelijkende, zal men het zeker vreemd vinden, dat deze zoo gewigtige kunst na zijnen dood is verloren gegaan. Althans men vindt in onze Geschiedenis geene verdere sporen daarvan.

Hetzelfde kronijkje houdt nog een aantal opmerkelijke bijzonderheden in, waarop men allen staat kan maken, zoodra LEEGHWATER spreekt van hetgeen hij gezien of bijgewoond heeft. Of hij niet wel wat te ligtgeloovig voor goede munt aannam, wat hem door anderen werd medegedeeld, durf ik alleen niet beslissen, en zal het dus aan Ul. ter beoordeeling overlaten. Op bl. 28 en 29 vindt men de drie volgende berigten:

„4. Ik heb wel eertijds groote conversatie gehadt met een zeker man, die uit het Noordelant van *nieuwe Nierop* van geboorte was, genaamt REIER DIRKSZ., die mij verhaalde van de eenvuldigheit van het volk in *Noort-Hollant*, hoe dat aldaar van oude tijde in het geheele dorp van *Langedijk* niet meer als twee of drie paar schoenen waren, dewelke gespaart wierden voor de

(*) *Paräll. Rerumpubl.*, vertaling van MEERMAN, IIde D. bl. 119.

Schepenen en Regenten van het dorp; wanneer dat zij na *den Hage* souden trekken, so trokken zij die schoenen aan, ende doorgaans gink het volk met klompen ende hooiblokken, ende het vrouw-volk gemeenlijk met stroompelingen om de kuiten van de beenen, ende met besuinen aan hare voeten, gelijk in mijn jonkheit ook veel gezien heb: so dat het gemeene volk haar met een kleintjen en soberlijk moesten behelpen."

„ 12. Op een zekere tijt ben ik gevaren tegen *Amsterdam* ende *Rijp*, met een koopman van *Amsterdam*, geheeten DORHOUT, die zijn huisvrouw *bij hem* hadde, ANNA ERNST VAN BASSEN; welke vrouw mij verhaalde, dat haar grootvader, genaamt JOHAN ERNST VAN BASSEN, die een Edelman was, die bij den Prince WILHELMUS diende, dewelke vader was van twee en 't zeventig kinderen, ende doen hij zijn laatste vrou troude doen was hij 'tzestig jaren oud, en teelde nog twintig kinderen bij zijn jonge vrouw."

„ 13. Het is zommige jaren gelede, dat ik tot *Wormer* was in een Herberge bij het Stadt-huis, alwaar de Waerdinne genaamt was FRANSJE; welke Waerdinne mij verhaalde van een Borgermeester van *Hoorn*, die in een voorjaar over zee gevaren was om osfen te koopen, ende aldaar in een zeker huis komende, zo zaten aldaar zeven kleine kinderen bij het vier, elk met een kopjen in de hand, ende aten brij ofte pap met een lepel: waarover die Borgermeester zeide: Moeder, uwe gebueren die zijn u heel gunstig, dat zij de kinderen brengen bij u te bewaren: Neen, zeide die vrouw, het zijn mijn eigen kinderen, die heb ik tot een dracht gehaelt: ende moogt gij nog wat vertoeven, zo zal ik u nog meer wonders laten zien: zo haalde zij nog zeven kinderen bij der handt die een dracht ouder waren, hetwelke was veerthien kinderen in twe drachten.

„ 14. Doen zeide de vrouw tot den Borgermeester: Ik ben weder zwanger, ende zo gij het toekomende jaar weder alhier komt, zo spreekt mij wederom aan; het

schijnt wel weder een manier te wezen. Ende alzo die Borgermeester het andere jaar weder over zee trok, zo sprak hij de vrouw weder aan, zo had die vrouw nog zeven kinderen tot een dracht geteelt, dat is te zamen in drie drachten een en twintig kinderen."

Doch, zoo men onzen LEEGHWATER niet geheel van ligtgeloovigheid mag vrijspreken, moet men, aan den anderen kant, zijne groote en ontegenzeggelijke verdiensten niet uit het oog verliezen. De man, die, in en buiten zijn Vaderland, met eere en roem bekend was, die duizende morgens land aan de golven ontwoekerde, zijn Vaderland de grootste diensten bewees, en daarbij eene zeldzame mate van uiteenloopende talenten in zich vereenigde, mag aanspraak maken op de achting en dankbaarheid van den nakomeling, en kan tot bewijs verstrekken der stelling, waarmede ik deze Bijdrage aanving: *dat verdienstelijke en in kunst of wetenschap uitmuntende mannen vaak uit den nederigsten stand gesproten zijn.*

OPMERKINGEN OVER DEN GODSDIENSTIGEN EN KERKELIJKEN TOESTAND IN FRANKRIJK, OPGEZAMELD OP EENE REIS DOOR DAT LAND.

(*Vervolg en slot van bl.* 718.)

Van de Protestantsche kerk van *Frankrijk* kan ik uit eigene aanschouwing, of uit geloofwaardige mondelinge berigten, insgelijks het een en ander zeggen.

De Gereformeerde en Luthersche kerkgebouwen, die ik zag, waren in de steden wel uit- en inwendig van een vriendelijk voorkomen, maar zonder bijzondere bouwkunstige waarde. De schoonste Protestantsche kerk van *Frankrijk* (met uitzondering der kerken te *Straatsburg*) is wel de *Temple de l'Oratoire te Parijs*, de eerste Gereformeerde kerk aldaar: het is een groot, prachtig, in goeden stijl opgetrokken gebouw, dat ongeveer 1500—2000 menschen bevatten kan, en genoegzaam midden in de stad ligt, maar nogtans geene klokken heeft. De overige Protestantsche kerken te

Parijs, en in *Frankrijk* over het algemeen, staan met de gewone huizen, waarvan zij zich weinig onderscheiden, in dezelfde rij, en vertoonen zich des te minder als kerken, daar een toren hier gewoonlijk geheel ontbreekt. Zelfs de kerken te *Nismes* en *Montpellier* hebben niets uitstekends. De haat der Katholieken tegen de Protestanten veroorloofde dezen niet, zelfs niet in het Zuiden, waar er toch zoo velen van hen zijn, schoone, in het oog vallende kerken op te rigten. Ik heb er verscheidene gezien, die, met opzigt tot haren uitwendigen stand in de rijen huizen en hare inwendige inrigting, met de Duitsch- en de Fransch-Gereformeerde kerk te *Frankfort aan den Main* de grootste overeenkomst hadden, zonder evenwel daarbij te rekenen de aan die tempels zich bevindende versierselen. De kerk te *Marseille* heeft zelfs, zoo als de Fransch-Gereformeerde te *Frankfort*, in de bovenste verdieping eene Predikantswoning, en nog bovendien eenige schoolvertrekken. Over het algemeen stemmen ook de inwendige inrigtingen der Gereformeerde kerken in *Frankrijk*, met betrekking tot de Consistoriën, Presbyteriën, en verkiezing van Predikanten, Onderlingen, Armverzorgers, armenbedeeling enz., met de daarmede overeenkomstige inrigtingen der Gereformeerde Gemeente te *Frankfort*, der voormalige te *Manheim*, en van alle dergelijke Gereformeerde Kiesgemeenten, volkomen overeen. Het is mij zelfs waarschijnlijk, dat deze inrigtingen grootendeels uit *Frankrijk* in de Gereformeerde kerken van *Duitschland* zijn overgebragt geworden. In allen gevalle stonden de *Duitsche* Hervormden, van den tijd der opheffing van het Edict van *Nantes*, in een naauwer verkeer met *Fransche* dan met *Geneefsche* Hervormden, welke laatsten nog tegenwoordig van den toestand der Hervormde kerk van *Duitschland* zeer weinig weten.

De form der Godsdienstoefening in deze kerken is insgelijks aan de bij ons gebruikelijke zeer gelijk. Vóór den aanvang der hoofdgodsdienstoefening wordt catechisatie gehouden. Om de opmerkzaamheid der kinderen door het gezigt van de binnentredende leden der Gemeente niet te storen, was, in de *Temple de l'Oratoire*, voor het achterste gedeelte der kerk, het voormalige koor, een groen voorhangsel geschoven, hetwelk na het einde der catechisatie weder weggenomen werd: nogtans had een niet onbeduidend aantal van beschaafde gemeenteleden achter dit voorhangsel de catechisatie met groote opmerkzaamheid bijgewoond. Wie

zou gelooven, dat onze kerkschuwe-, onverschillige *Duitsche* stedelingen en boeren, die, volgens de algemeene klagt ten minste in het zuidelijk *Duitschland*, geene catechisatie meer willen bijwonen, in dit opzigt door het voorbeeld der bewoners van het ligtzinnige *Parijs* zouden kunnen beschaamd worden? — Na het einde der catechisatie, en terwijl de leden der Gemeente zich steeds talrijker verzamelen, treedt de Voorlezer op, en leest een hoofdstuk uit de Heilige Schrift. In de meeste Gereformeerde stadskerken (in eene dorpskerk ben ik niet geweest) bevindt zich, namelijk, onmiddellijk onder den eigenlijken kansel, en met dezen zamenhangende, een tweede kansel, van welken af de Voorlezer een stuk uit den Bijbel leest. De Voorlezer is bij wijlen een Candidaat in de Theologie, meermalen de Schoolonderwijzer, of ook een wereldlijk lid der Gemeente: te *Marseille* was het een jong koopman, wien de Gemeente op hare kosten had laten opvoeden: men heeft echter plan, om dit werk in het vervolg alleen aan Candidaten in de Theologie of geordende Predikanten over te laten: ik meen nogtans, dat het met den geest der Hervormde kerk overeenkomstiger, en zelfs der kerkelijkheid meer bevorderlijk zijn zou, wanneer men voor dit gedeelte van de Godsdienstoefening bestendig wereldlijke leden der Gemeente aannam. Dit voorlezen van een stuk uit den Bijbel, dat ook in de Gereformeerde kerken van *Holland* gebruikelijk is, is overigens eene goede voorbereiding voor de eigenlijke Godsdienstoefening. Het geraas, dat door het binnenkomen van de leden der Gemeente veroorzaakt wordt, het gesprek over ongewijde dingen, dat uit gebrek aan betere bezigheid door de ledigzittenden gehouden wordt, de ongehinderde beweging van vele aanwezigen, over het algemeen de ontbrekende godsdienstige waardigheid, welke bij de Godsdienstoefening gewoonlijk zoo lang duurt, tot dat de Geestelijke binnentreedt, wordt door eene inrigting verminderd, die den inkomenden dadelijk op Gods woord heenwijst, zijn gesprek met anderen als ongepast doet voorkomen, tot ernstige stilte nadrukkelijk opwekt, en den toehoorder op de dadelijk volgende eigenlijke Godsdienstoefening reeds daarom het best voorbereidt, dewijl de geest met eene menigte godsdienstige denkbeelden vervuld wordt. Het voorlezen duurt tot op het oogenblik van het begin der eigenlijke Godsdienstoefening: dit uur van begin is op onderscheidene plaatsen en tijden verschillend. Te *Parijs* begint,

zoo als men mij zeide, de Godsdienstoefening nooit vroeger, dan ten 12 ure, op welken tijd ik zelf daaraan deel nam; maar in verscheidene Protestantsche kerken wordt zij ook ten 2 ure gehouden, hetwelk met den tijd van onze Godsdienstviering geheel overeenkomt, wijl daar iedereen eerst ten 5 ure den hoofdmaaltijd, het middageten, neemt. Te *Lyon*, *Nismes*, *Marseille* en *Toulon* daarentegen, welke, met *Parijs* vergeleken, reeds kleinsteedscher zijn, begint de Godsdienstoefening des zomers ten 10, in den herfst en in den winter ten 12 ure; te *Marseille* bijzonder is dit des te noodzakelijker, daar, in het schoone jaargetijde, ieder welgezetene, dadelijk na de Godsdienstoefening, naar zijne *Bastide*, naar zijn buitenverblijf, rijdt. — Na gemelde voorlezing begint de Godsdienstoefening met gezang, gaat tot de leerrede voort, en eindigt andermaal met een gebed, een slotvers en den zegen. Het gezang is gewoonlijk zacht en goed. Te *Parijs* bestond het gezangboek uit eene verzameling van eigen gemaakte godsdienstige liederen; in het *Zuiden* bestoegen, naar oude gewoonte der Gereformeerden, de Psalmen, als kerkgezangen, de voornaamste plaats. Te *Marseille* had ik tevens gelegenheid, om de plegtigheid des Heiligen Avondmaals bij te wonen: die plegtigheid, welke van de zijde zoowel der bedienaars, als der gebruikers, hoogstwaardiglijk gehouden werd, was van de onze slechts in één punt verschillend, dat tot ieder der Communicanten, behalve de woorden der instelling, nog eene bijzondere Bijbelspreuk gerigt werd.

Over het bezoeken der kerken kan ik wel slechts uit weinige proeven oordeelen; maar ik vond het in vijf onderscheidene groote steden over het algemeen zoo goed, dat ik wel op de verzekering der Gemeenteleden en der Geestelijken, volgens welke hetzelve ten allen tijde ijverig zijn moet, durf vertrouwen. Te *Parijs* was de *Temple de l'Oratoire*, hoewel noch COQUEREL noch MONOD de jonge, maar een jong Adjunct predikte, vol toehoorders, bijna doorgaans uit de beschaafde, en, naar de voor de kerk wachtende eigene rijtuigen geoordeeld, zelfs uit de hoogste standen. Ook de overige Protestantsche kerken te *Parijs* waren, voor zoo veel ik dezelve zag, zeer bezocht. Men zeide mij, dat aan de Protestantsche Godsdienstoefening gewoonlijk vele Katholieken deel nemen. Ook te *Lyon*, waar het aantal der aldaar gezetene Protestanten niet zeer groot is, (er zijn evenwel

drie Predikanten aangesteld) maken de aanwezige vreemdelingen en de Katholieken het grootste aantal der kerkgangers uit. Te *Marseille* vond ik meer vrouwelijke dan mannelijke toehoorders; te *Nismes* was de verhouding der beide sekfen gelijk.

Om over de eigenlijke vorming der Protestantfche Geestelijken een juist oordeel te vellen, zou men langer omgang met hen moeten hebben. Het oordeel over de Katholieke Geestelijken is gemakkelijker, daar deze oneindig talrijker zijn, daar zij hunne gevoelens langeren tijd onverholen te kennen gegeven hebben, en daar hunne werkzaamheid in burgerlijke en kerkelijke zaken op verfchillende wijzen kenbaar wordt. De Protestantfche Geestelijken daarentegen, vooral het meerendeel in het Zuiden, hebben tot hiertoe nog weinig gelegenheid gegeven en gevonden, om het oordeel van vreemdelingen over hunne vorming te bepalen. Uitwendig zijn zij zeer los aan elkander verbonden; en bovendien, tot op het jaar 1830, ook door de Regering, in het Zuiden zelfs door de Katholieke bevolking onderdrukt, zou het hun vroeger, zelfs bij den besten wil, moeijelijk zijn gevallen, in Tijdfchriften wetenfchappelijke vereenigingspunten vast te ftellen, waarin hunne kundigheid en hun ijver zich meer openlijk zou hebben kunnen aan den dag leggen. In den jongften tijd is het hun nu wel vergund, zich vrijer te bewegen; ook is men van uit *Parijs* zeer ijverig bezig, om, door middel van eene grootere gelijkmatigheid in de kerkelijke organifatie, ook de Geestelijken door eenen vasteren band te vereenigen; niet minder, om door eenen verbeterden toeftand der Hoogefcholen de godgeleerde ftudie te verheffen, en door goed gefchrevene Tijdfchriften gelegenheid te geven, om zoo wel over godsdienftige en kerkelijke zaken zijn gevoelen te zeggen, als om in de wetenfchap vorderingen te maken. Doch dit alles is fleehts van eenige weinige mannen uitgegaan, bijzonder van den ouden, nu geftorvenen, en den jongeren, nu als Profesfor naar *Montauban* beroepenen MONOD, en van COQUEREL: de wetenfchappelijke vorming dezer uitmuntende mannen als maatftaf voor de vorming van alle, of van de meeste Protestantfche Geestelijken aan te nemen, zou nogtans blijkbaar te veel zijn. In den jongften tijd moest het Tijdfchrift: *Le libre Examen*, uit gebrek aan toereikende deelneming, ophouden, hetwelk juist niet zeer voor de vorming der Protestantfche Geestelijkheid

schijnt te spreken. De Heeren VINCENT en FONTANES te *Nismes*, welke laatste ook aan het *Geneefsche* Eeuwfeest deel nam, werden mij van den kant van verscheidene Geestelijken uitdrukkelijk als „de pilaren der Gereformeerde kerk" aangeduid. Deze van zuidelijke bewoners afkomstige benaming geldt ook veelligt slechts voor de zuidelijke provinciën. Van de *Duitsche* Godgeleerdheid weet men ten minste in het Zuiden zoo goed als niets, hoewel men thans, zoo als in *Frankrijk* over het algemeen, voor de *Duitsche* geleerdheid eenen bijzonderen eerbied heeft, die zich bij overlevering van den eenen tot den anderen voortplant, zonder dat men eigenlijk zelf onderzocht heeft, in hoeverre de *Duitsche* wetenschappelijkheid dezen eerbied verdient. „*Oh, nous ne sommes pas si savants, comme les Allemands!*" wordt er dikwijls, met eene zekere demoedigheid en zelfbeschuldiging, uitgeroepen. Door het *Geneefsche* feest werden ten minste de namen van eenige *Duitsche* Geleerden bekend: VON AMMON, RÖHR en BRETSCHNEIDER worden tegenwoordig in de Gemeenten aan den oever der Middellandsche zee met schroomvalligen eerbied genoemd; terwijl zij bij de ongelukkige poging, om den voor hen bijna onuitsprekelijken naam BRETSCHNEIDER over de lippen te brengen, telkens als door eene soort van huivering bevangen worden. Niets pleit zoozeer voor de achting, waarin de *Duitsche* geleerdheid staat, als de moeite, die deze goede en beminnenswaardige menschen doen, om de naar hunne meening barbaarsche namen van *Duitsche* Geleerden te onthouden en goed uit te spreken. Maar, de diepere wetenschappelijke vorming der Protestantsche Geestelijkheid daargelaten, verwekken de leerredenen, die ik op onderscheidene plaatsen hoorde, eene goede gedachte van dit gedeelte der godgeleerde vorming. De leerredenen waren namelijk zeer goed uitgewerkt, en werden in het geheel niet met dat overdrevene uitwendige voorgedragen, dat ik bij enkele Katholieke Geestelijken van *Frankrijk* opmerkte. Twee der Predikanten, die voor de uitmuntendste gehouden worden, COQUEREL en MONOD, heb ik niet gehoord. (*) De leerredenen waren ove-

(*) Bij deze gelegenheid merk ik hierbij op, dat men te *Hières*, de geboorteplaats van MASSILLON, waar ook voor onzen weldadigen landgenoot, den tot Baron verheven kleedermaker STULTZ, op kosten der stad, een grafteeken ge-

rigens in zuiver Bijbelschen zin vervaardigd, zoo als mij dan onder anderen de eerwaardige President MARION te *Marseille* verzekerde, dat het meerendeel der Gereformeerde Geestelijkheid een gematigd Rationalismus huldigde. In dezen geest heeft de Hervormde kerk eigenlijk van oudsher gedacht en gewerkt.

Bij de meer beschaafden staat de Protestantsche Geestelijkheid in aanzien; hoewel mij dezelfde Heer MARION verhaalde, dat het hem en zijne Ambtsbroeders nog verleden jaar was gebeurd, dat, bij gelegenheid van eene begrafenisplegtigheid, de lieve jeugd hun honend en spottend nageloopen was: doch al worden zij in het Zuiden door de onbeschaafde volksklasse meest nog als erge en verdoemelijke ketters beschouwd, zoo genieten zij toch nevens hunne Gemeenteleden, uit hoofde van hunnen zedelijken wandel, zelfs van den kant der geringere volksklasse, achting. Daarbij zijn zij, zoo als te *Bordeaux*, en zoo als dikwijls ook op andere plaatsen in en buiten *Frankrijk*, de gegoedsten, en genieten daardoor een zeker aanzien. Te *Toulon* en *Marseille* heeft het kerkbestuur zijne afzonderlijke jongensschool met de stads-elementaire-school vereenigd, om van onderen op in de Katholieke jeugd langzamerhand eene verdraagzamere gezindheid jegens de Protestanten te verwekken.

De uitwendige toestand der Protestanten is overigens, sedert de Julij-revolutie, stellig beter dan vroeger. De Regering geeft zich vele moeite om het volk te verlichten, waarvan de Protestanten zich eene weldadige terugwerking op hunne eigene betrekking tot de Katholieken beloven. Hoezeer ook GUIZOT in staatkundig opzigt gehaat is, zoo wenschen toch de Protestanten zeer begeerig naar zijn langer verblijf in het Ministerie, daar de rustelooze ijver, waarmede hij het onderwijs en de zaak der opvoeding over het algemeen ter harte neemt, met zijn aftreden waarschijnlijk niet wederom een' zoo vastberaden vertegenwoordiger in het Mi-

---

plaatst is geworden, ook voor den voortreffelijken MASSILLON een gedenkteeken heeft opgerigt. Op de schoonste plaats der stad, de *Place royale*, die men thans *Place Massillon* noemt, verheft zich eene eenvoudige zuil, waarop het voortreffelijk bewerkte borstbeeld van MASSILLON staat: op het voetstuk bevindt zich geen verder opschrift dan de naam „MASSILLON."

nisterie vinden zou. Doch al is ook de Regering den Protestanten gunstig, zoo heeft toch in het Zuiden de stemming der afzonderlijke Katholieke Gemeenten tegen dezelve zich natuurlijk niet veranderd; men is in het afzonderlijke zoo verdraagzaam of onverdraagzaam gebleven, als men het vóór den jare 1830 geweest is. De Gemeente te *Marseille* heeft wel, zelfs in het jaar 1815, onder die dweepzieke en bloeddorstige woede niet geleden, met welke toenmaals de Gereformeerden te *Avignon*, *Nismes* en omstreken door de Katholieken vervolgd werden; maar de Gemeente zelve meent, dat dit hoofdzakelijk daarvan komt, dat het aantal harer leden in verhouding tot de 120,000 Katholieken te onbeduidend is, en daardoor te weinig opgemerkt wordt. *Te Nismes* en *Avignon* daarentegen duren de botsingen nog steeds voort, daar op de eerste plaats het getal der Protestanten dat der Katholieken bijna evenaart. Te *Parijs* daarentegen wordt de Protestantsche Geestelijkheid, hare Gemeente, en het gansche Protestantisme, bij de meer beschaafden, die zich om de kerk over het algemeen nog eenigzins bekommeren, gewoonlijk veel meer geacht dan de Katholieke Geestelijkheid. Reeds de enkele goede Predikers, die in de beide Protestantsche Gemeenten aangesteld zijn, geven aan het meer beschaafde gedeelte der inwoners eenen goeden dunk van den kerkelijken toestand van het Protestantisme, en lokken vele Katholieken uit, om aan de Protestantsche Godsdienstoefening, ten minste om der Leerrede wille, *deel te nemen*.

Ik heb den uitwendigen band, die de Protestantsche, en onder deze met name de Hervormde, Gemeenten onder elkander vereenigt, boven eenen zeer losfen genoemd, en met alle regt; want aan de noodzakelijkheid van een uitwendig vereenigingspunt tusschen de gescheidene Hervormde Gemeenten denken de minsten; integendeel strekt de poging van grooter en kleiner steden bestendig daartoe, om een eigen afgescheiden Consistorie te vormen. Zoo bekende men te *Marseille* openlijk, dat men het getal der Gemeenteleden van het Consistoriale district iets hooger opgegeven had, alleen om het ter oprigting van een Consistorie bij de wet bepaalde aantal van 6000 Gemeenteleden als voorhanden zijnde te kunnen opgeven. Zulk een Consistorie verkiest zijne Predikanten vrij, en bestuurt alle zijne aangelegenheden, zonder met eenige andere ambtenaren, behalve met het Ministerie, in noodwendige aanraking te komen. Men vindt dus door ge-

heel *Frankrijk* eene menigte kleine onafhankelijke kerkjes, die de op zichzelve reeds eng begrensde *Ecclesia Reformata* vormen: het Consistorie te *Marseille* b. v. bestaat slechts uit de Gemeente te *Marseille*, die te *Aix*, eenige Landgemeenten, en nu nog die te *Toulon*, welke eerst vóór weinige jaren opgerigt geworden is, en alleen aan de op den voorgrond gebragte omstandigheid, dat zich te *Toulon*, uit hoofde der inscheping naar *Algiers*, tijdelijk eene menigte van Protestantsche soldaten ophouden, haar ontstaan te danken heeft. De Bestuurders en Geestelijken dezer buitengemeenten zijn stemgeregtigde medeleden van het Consistorie, dat te *Marseille* zijne zitting heeft, en waarheen deze buitenleden bij gewigtige omstandigheden worden opgeroepen; meer dan twaalf zulke kleine Consistoriën vindt men zeer in de nabijheid, in het departement *du Gard*. Ook deze kerkelijk maatschappelijke vrijheid ligt geheel in den geest der Hervormde kerk, en strijdt ook, uit een denkbeeldig oogpunt beschouwd, in het geheel niet met de uitspraak van JEZUS: „Het zal „één herder en ééne kudde zijn," noch met deze andere: „Eén geloof, één doop, één God en Vader van ons allen." Hoe vrijzinniger, omvattender en zelfstandiger zich in eene kerk de verstandsvorming ontwikkelt, zoo als dit in de Hervormde kerk van oudsher het geval geweest is, des te minder rekent men het noodig, zich op Joodschen of Piëtistischen trant, bij wijze van sekten, uitwendig bijeen te houden, en door eene digtgeslotene bende van talrijke hoopen ontzag te verwekken, te heerschen, en bij gelegenheid ook te vervolgen, in plaats van kracht en invloed naar binnen en naar buiten eeniglijk in de gemeenschappelijkheid en onschendbaarheid van godsdienstige overtuigingen en zedelijken wandel te zoeken. Vanhier ziet men ook de Rationalisten, die in den grond niets anders dan Hervormden zijn, zelden of nooit, met die Joodsche vasthoudendheid en bekrompenheid, afgeslotene, zich tegen elkander ondersteunende partijen vormen of complotten maken; terwijl de anderen van beide geloofsbelijdenissen, welke het niet noodig is te noemen, zich gelijk de Vrijmetselaars zamenhouden, hunne herkenningsteekenen en wachtwoorden hebben, en elkander ondersteunen en met verdringing van anderen voorthelpen. Hoe bekrompener de geest is, des te bekrompener is het hart; hoe bekrompener het hart, des te beperkter de broederliefde; hoe beperkter de broederliefde, des te afgeslotener naar buiten, maar

ook des te naauwer gefloten naar binnen is de kring der gelijkgezinden. Alleen zaligmakende kerken en fekten, inquifitiën en zamenzweringen moeten een meer gemeenfchappelijk uitwendig middelpunt, eenen zigtbaren beftuurder hebben, aan wien allen zich als aan eenen vleugelman aanfluiten, wien allen gehoorzamen, om allen door gemeenfchappelijk uitwendig geweld te gewinnen, wat zij door de kracht der ontbrekende waarheid nooit verkrijgen kunnen. Eeuwige waarheden, daarentegen, behoeven zulke uitwendige hulpmiddelen denkbeeldigerwijze niet, en de menfchen, die dezelve huldigen, fchatten, zoo als de Hervormden in *Frankrijk*, zuiver uitwendige verbindtenisfen gering. Doch daar de menfchen aldaar even zoo min, als hier, reeds tot de volledige waarheid zijn doorgedrongen; daar de meer verlichten aldaar, zoo wel als hier, nog fteeds met de kinderen der duisternis en met de Vorften der wereld te kampen hebben, zoo is het aldaar, zoo wel als hier, praktisch dwaas, de belijders van die zuivere en eeuwige waarheid in uitwendige fplitfing te houden, in plaats van zich, tot den dag der algemeene kennis der waarheid, tot eene gelijkvormige uiterlijke flagorde te vereenigen. Breekt eindelijk die dag aan, dan mogen zich voorts de Gemeenten uiterlijk van elkander fcheiden, en flechts twee of drie eene Gemeente des Heeren vormen, zij zullen desniettegenftaande door eenen onlosmaakbaren band met elkander verbonden zijn; want de eeuwige waarheid zal hen vereenigen, en de geest van CHRISTUS zal midden onder hen zijn. Dit heeft ook het Hervormde Confistorie te *Parijs* wel ingezien, en aan de fpreuk der Heilige Schrift gedacht: „De kinderen der duisternis zijn „voorzigtiger dan de kinderen des lichts." Het heeft daarom een nieuw ontwerp van organifatie uitgevaardigd, en dit aan de overige Confistoriën ter goedkeuring en aanneming voorgelegd. Op dit oogenblik zijn in de verfchillende Confistoriën te dien einde de Commisfiën daartoe benoemd. Het Confistorie te *Nismes* had zich, tijdens mijn verblijf, nog niet gunftig over het ontwerp uitgelaten, misfchien uit ijverzucht, omdat het *Nismes* als den hoofdzetel der Hervormde kerk van *Frankrijk* befchouwt, en daarom de aanleiding tot zulk een ontwerp liever van het Zuiden ziet uitgaan. Wordt voor het overige het ontwerp, zoo als waarfchijnlijk is, eindelijk aangenomen, zoo wordt hetzelve tot kerkelijke wet verheven; waaromtrent wij dan, door de heuschheid der Geeste-

lijkheid aldaar, in staat gesteld zullen worden, nader berigt te geven.

De inwendige Presbyteriale en Consistoriale inrigtingen dezer vrije Gemeenten zijn voor het overige zoo als bij ons. Door de heuschheid van den President van het Consistorie te *Marseille*, den Heer MARION, en eenen zeer ijverigen Kerkbestuurder aldaar, den zeer geachten Grootthandelaar, den Heer HÖFER, onzen landgenoot, heb ik gelegenheid gehad, deze inrigtingen bij eene enkele Gemeente, die evenwel naar het voorbeeld der overige gevormd is, naauwkeuriger te leeren kennen. Daar de inrigting der Hervormde Consistoriën en Presbyteriën bekend is, zoo is het onnoodig, die van aldaar nog bijzonder te beschrijven. Ik merk slechts dit op, dat zich daar, onmiddellijk na de geëindigde Godsdienstoefening, de armen laten vinden: de weldadigheid der Gemeente wordt nogtans waarlijk misbruikt; want in mijne tegenwoordigheid verschenen er niet alleen bedelende Katholieken, welke te ondersteunen, alle hatelijk Godsdienstonderscheid daargelaten, het doel eener geslotene Gemeente van eene andere Geloofsbelijdenis niet zijn kan; maar er verscheen zelfs, nevens verloopene *Duitsche* handwerksgezellen, die zich naar *Afrika* wilden inschepen, en ontslagene soldaten van het vreemdenlegioen, die gezamenlijk geen getuigenis van hun Protestantisme konden toonen, ook een *Elzasser* Jood, die zich voor een' Christen uitgaf, en slechts door den Heer HÖFER en mij aan zijn Joodsch lispelen voor een' Jood herkend werd. Desniettegenstaande, en hoewel de Gemeente niets minder dan overvloed van geld heeft, werd aan allen, uit de zoo even ingezamelde aalmoezen, een niet onbeduidende bijstand verleend. De hoofdinkomsten der Gemeente vloeijen uit de verhuurde kerkstoelen, die ook hier werkelijk stoelen zijn, uit de regelmatige omslagen over de leden der Gemeente, en, in den jongsten tijd, uit den verkoop van begraafplaatsen op een kerkhof, dat aan de Gemeente vroeger door de Katholieken was ontnomen geworden, maar hun toch, na de Julij-revolutie, ten gevolge van hunne klagten, teruggegeven is. De bezoldiging van eenen Geestelijke der Gemeente bestaat uit 2000 fr. van den Staat, 1000 fr. van de Stad, en 500 fr. van de Gemeente. Vroeger ontvingen zij, in plaats van deze laatste 500 fr., nog 1000 fr. uit de Departementskas; doch daar de Regering na 1830 den haar niet gunstigen Katholieken Geestelijken deze

1000 fr. onttrok, zoo werd, uit hoofde der gelijkheid, deze som ook den Protestantschen Geestelijken ontnomen. Als halve vergoeding gaf hierop de Gemeente die 500 fr., maar hoopt, ten gevolge van den onlangs gesloten vrede tusschen de Regering en de Katholieke Geestelijkheid, van dezen last weder te zullen ontslagen worden. Over het algemeen, *c'est tout comme chez nous!* ook daar, hoewel de jaarlijksche ontvangst der Gemeente 8000 fr. bedraagt, klagen de Kerkbestuurders bitterlijk over gebrek aan geld. Te *Toulon* is, zoo als men begrijpen kan, dit gebrek nog veel grooter, daar de Gemeente eerst korteling opgerigt is, er slechts weinige vaste betalende leden zijn, de afwisselende daarentegen niet alleen niets betalen, maar ook nog ondersteund willen worden.

HERINNERINGEN AAN PARIJS EN DESZELFS OMSTREKEN, 1834, VAN EEN' JEUGDIGEN GENEESKUNDIGE.

(*Vervolg van bl.* 212.)

Dood en Begrafenis van LA FAYETTE.

„*Gäste setzen die Gläser an:* „*Die Republik!*"
„*Gianettino wirft das Glas mit macht auf die Erde:*
„*Hier liegen die Scherben.*"

SCHILLER, *die Verschwörung des Fiesko.*
Fünfter Auftritt.

De vrijwillige voorvechter der *Amerikaansche* vrijheid, die eenmaal door WASHINGTON met vreugdetranen in de oogen werd omarmd; de voorstander der omwentelingen; de man, die LODEWIJK XVI en MARIA ANTOINETTE, MIRABEAU, de Klub der *Jakobijnen*, NAPOLEON en LOUIS PHILIPPE tot vijanden heeft gehad; de man, die door het *Fransche* volk werd verheerlijkt, en den naam van „de vrijheid der oude en nieuwe wereld" droeg, — LA FAYETTE is niet meer!

Welk eene zonderlinge rigting kan het leven eens menschen door een enkel toeval nemen! en zou men bijna met zekerheid niet kunnen zeggen, dat er zonder een' gunstigen zamenloop van omstandigheden weinig beroemde, en zeker nimmer beruchte, mannen bestonden? In 1785 schreef een

der Leeraars aan de Militaire School, op een' staat van verantwoording aangaande de bekwaamheden der kweekelingen, achter den naam van hem, uit wien daarna NAPOLEON werd: „*Corse de nation et de caractère; il ira loin, si les circonstances le favorisent.*" De omstandigheden deden zulks, en een Keizer der *Franschen* ontstond uit den militairen kweekeling! — Denk u dien LA FAYETTE eens zonder *Amerika!* Zonder *Amerika* was hij vermoedelijk als Kapitein van het Regement gestorven, waarvan hij in 1774 deserteerde. LA FAYETTE vertrekt in den ouderdom van 19 jaren naar *Amerika*, niet als een bevrijder der volken, als een man, die doordrongen is van het belang der zaak, maar als een scholier, die zich wegpakt om den klap des meesters te ontwijken. Eene dienstbode in eene herberg herkent hem, en is op het punt, om alles aan de Gendarmerie te verraden. De geheele toekomst des persoons, die in de Geschiedenis eene eenigsoortige vermaardheid heeft verkregen, is op de punt der tong eener herbergs-dienstmaagd! Zij zwijgt echter gelukkig. Herinner u, dat het toeval LA FAYETTE tot Bevelhebber der Nationale Garde maakte. In den ochtend van 16 Julij 1789, terwijl eenige afgevaardigden ter Nationale Vergadering, waaronder LA FAYETTE, LALLY TOLENDAL en de Hertog DE LIANCOURT, uit *Versailles* afgezonden, zich bezig hielden, de rust in *Parijs*, door het mededeelen der verzoenende aanspraak van LODEWIJK XVI, te herstellen, werd het woelige gemeen, hetwelk voor het stadhuis vergaderd was, opmerkzaam gemaakt, dat de driekleurige vlag door den togt van het opene venster tegen het borstbeeld van LA FAYETTE (een geschenk, dat genoemde afgevaardigde voor zijne krijgsdienst van de Republiek *Amerika* ontvangen had) geslagen werd, en het benoemde hem, met een algemeen geroep, tot Opperbevelhebber der Nationale Garde!

Meermalen is de vraag opgeworpen, in hoeverre men LA FAYETTE een groot man kan noemen, en hierover is men het niet eens. Groot, in de eigenlijke beteekenis des woords, dat wil zeggen door bijzondere en eigendommelijke hoedanigheden of daden uitmuntende, groot is LA FAYETTE nimmer geweest; maar den titel, hem door een *Fransch* Schrijver gegeven: „*Le héros, le grand homme de la bonne intention,*" heeft hij regtmatig verdiend. Vastheid van grondbeginselen kan men hem evenmin ontzeggen. LA FAYETTE

was te eenvoudig, om voortdurend de steile hoogte, de waggelende plaats te blijven behouden, die hij door zijne populariteit verworven had. In de verbazende ontwikkeling van geestkracht en werkdadigheid, die de eerste *Fransche* omwenteling deed ontstaan, in die plotselinge ontkieming van bekwaamheden en nietigheden van allerlei soort en aard, zouden zich alle menschelijke begaafdheden, om zoo te zeggen, in den man hebben moeten vereenigen en kenmerken, die er bij uitnemendheid de vertegenwoordiger van was. Gewoonlijk echter ziet men, dat slechts ééne dier gaven, tot de meestmogelijke ontwikkeling opgevoerd, den grooten man kenmerkt. Met vaste grondbeginselen en weinig geest, werd LA FAYETTE door den zamenloop der omstandigheden geroepen tot het vervullen der eerste rollen, — tot rollen, die veel geest en minder grondbeginselen vereischten. Zoo lang de zaken in den kring zijner grondbeginselen bleven, gaat hem alles voor den wind; maar wanneer haar onwederstaanbare voortgang of hevige schokken dien kring hebben *doen* overschrijden, kan hij niets terugleiden, evenmin iets volgen. De man, die zoo vele omwentelingen en veranderingen zag, was er het minste voor geschikt; hij behoorde te huis in een land en tijdperk, waarin alles bijna onwrikbaar geordend en bepaald was. „LA FAYETTE," zoo lazen wij, eenigen tijd geleden, „was een enthusiast van hoofd en van hart; hoedanigheden, met welke men de volksmassa's wel in beweging kan brengen, maar niet regeren en bedwingen. *Om zich* van anderen meester te maken, moet men eerst meester van zichzelven zijn. De eerste voorwaarde, om zich tot eene staatkundige hoogte en magt te verheffen, is een koel hoofd en een koel hart. Enthusiasmus is de deugd van hen, *die* uitvoeren; kalmte en koelbloedigheid de deugd van hen, die besturen." Wij zijn het eens met K. A. MENZEL, den bewerker van de laatste groote afdeeling van BECKER's *Algemeene Geschiedenis*, wanneer hij, over BAILLY en LA FAYETTE sprekende, zegt: „Beiden waren mannen, die het goed meenden, en de zaak der vrijheid met eene geestdrift voorstonden, welke uit inwendige overtuiging ontsproot." LA FAYETTE had zich geheel gewijd aan het volksbelang; eene gematigde volksregering was zijne hersenschim, zijn *idée fixe;* hij begeerde niets voor zich; dat, wat hij verwierf, kwam tot hem zonder inspanning; dat, wat hem het naaste aan het hart lag, de bevrediging van zijn grondbeginsel, keert

hem voortdurend den rug toe, ontsnapt wanneer hij het meent gegrepen te hebben. Eene der deugden van LA FAYETTE meenen wij daarin te mogen vinden, dat hij nimmer tot den woesten *Jakobijnen*-hoop behoorde, LODEWIJK XVI meermalen wilde redden, PHILIPPE ÉGALITÉ trachtte te ontmaskeren, en steeds gematigdheid predikte; iets, waardoor hij zelf in levensgevaar werd gebragt en het mes der guillotine hem bedreigde. Door de omstandigheden gedrongen, verliet LA FAYETTE in den nacht van 19 Augustus 1792, met een gedeelte van zijn' generalen staf, zijn hoofdkwartier *Sedan*, onder voorwendsel eener verkenning de grenzen der toenmalige *Oostenrijksche Nederlanden* overgaande. De nationale kokarde deed hem door de *Oostenrijkers* aanhouden; zij werden te *Olmutz* in den kerker geworpen en streng bewaakt. Naauwelijks in 1802 in *Frankrijk* teruggekomen, verklaarde zich LA FAYETTE tegen de handelingen van NAPOLEON, en schreef hemzelven eenen brief, waarin hij het herstellen der vrijheid verlangde; „een stap," zegt MENZEL, „die den ontvanger van den brief bewoog, alle gemeenschap met den schrijver af te breken, en hem, toen hij eens in den vergaderden Staatsraad over de verandering sprak, welke ten aanzien der overdrevene denkbeelden omtrent de vrijheid had plaats gegrepen, voor den eenigen volstrekt ongeneeslijken te verklaren, die bij de eerste gunstige gelegenheid het harnas met meer ijver dan ooit ten behoeve van zijne oude hersenschimmen zou aantrekken." Na een tweeëntwintigjarig stilzwijgen, besteeg LA FAYETTE in 1815, als lid der tweede Kamer, het spreekgestoelte, en deed de Veteraan der vrijheid, gelijk hij zich noemde, weder voorstellen tot het tot stand brengen eener Republiek. In 1830 werd LA FAYETTE op nieuw tot Chef der herstelde Nationale Garde benoemd, en wilde ook weder de Republiek invoeren, tot dat hij eindelijk werd overgehaald, LOUIS PHILIPPE tot Burgerkoning te kiezen; een denkbeeld, waaraan en waardoor hij alzoo slechts eenmaal het republikeinsche stelsel, den afgod, dien hij geheel zijn leven gehuldigd had, opofferde. Sedert dien tijd verloor LA FAYETTE zijnen invloed; — de omstandigheden deden eenige schreden buiten den kring, waarvan wij straks spraken, en ontglipten hem gelijk te voren. — Bijna tot het einde zijns levens gaf LA FAYETTE elken Dingsdag eene *soirée*. Zoo als ik vernomen heb, moet het daar zonderling zijn toegegaan. BÖRNE zegt van zoo-

danig eene *soirée*, waarop hij tegenwoordig was: „In drie salons waren wel driehonderd menschen verzameld, zoo gedrongen, dat men zich niet roeren kon. LAFAYETTE, die 73 jaren oud is, ziet er nog tamelijk wel uit; hij heeft eene zeer goede physionomie, is altijd vriendelijk, en drukt ieder de hand. Hoe het de oude man echter den ganschen avond in het gedrang en in de hitte uithoudt, is mij onbegrijpelijk; daartoe moet men een *Franschman* zijn. Toen men hem berigten uit ..... mededeelde, scheen hij zeer vergenoegd en lachte. Er waren daar ook veel *Duitschers*, jongelieden, die sterk revolutioneerden. In *Oostenrijk* zou het geheele gezelschap verboden worden. Het gaat er wonderlijk en zonder complimenten toe, ja ongegeneerder dan in een koffijhuis; en daarenboven heeft men ververschingen voor niet. Ik ging reeds ten tien ure heen; de trappen waren echter nog vol van lieden, die eerst kwamen; hoe deze plaats hebben gevonden, weet ik niet; er waren ook twee sopha's met dames, meestal *Noord-Amerikaansche*."

Reeds had men in het begin van Mei meermalen het gerucht uitgestrooid van den dood van LA FAYETTE; men was er eindelijk aan gewoon geworden, en rangschikte de hernieuwing van die tijding onder de praatjes van den dag; velen begonnen zelfs aan het ernstige der ziekte van den Generaal te twijfelen, toen eindelijk de werkelijke tijding overal bekend werd. In *café* en *restaurant*, schouwburg- en collegezaal hoorde men niets anders dan: „*Le Général* LA FAYETTE *est mort; il a succombé*," enz. enz. De dagbladen maakten verschillende uitnoodigingen bekend tot het bijwonen der begrafenis; talrijke *rendezvous* werden daartoe bepaald. Aan de ingangen van het *Ecole de Droit* en *de Médecine* las men, op tamelijk groote aanplakbiljetten: „*Messieurs les Etudians en médecine (et en droit) sont invités de se réunir le 22 Mai à onze heures dans la rue Grenelle, St. Honoré et sur la place de l'Ecole de Médecine, pour assister au convoi du Général* LA FAYETTE."

Zoo naderde de dag der begrafenis; alles bleef stil en kalm; uit de omstreken trokken verschillende corpsen de stad binnen; over het algemeen was men beducht voor een aanstaand oproer; de heerschende kalmte scheen niet de gewenschte te zijn, maar veeleer die, welke den orkaan voorafgaat.

Den 22 Mei begaven wij ons reeds vroegtijdig naar het

hotel *Montmorency* op den boulevard *Montmartre*, alwaar de Heer K.... logeerde, die ons in de gelegenheid stelde, gemakkelijk en zonder gedrang de geheele begrafenis te zien.

Langzamerhand begon men de meeste winkels, die nog geopend waren geworden, weder te sluiten; de boulevard, die zelden zonder veel menschen is, begon nu nog meer bevolkt te worden, en geen wonder; want in *Parijs* behoeven slechts twee menschen te blijven stilstaan, en de houding aan te nemen van iets opmerkzaam te bezien, om een' derden tot zich te lokken; deze begint met zich moeite te geven, om naar het voorwerp der nieuwsgierigheid, dat de eersten bezig houdt, te raden; dit gelukt hem niet; nu nadert hij, ongeduldig geworden, en waagt het, op een' schroomvalligen toon, te vragen: „*Que regarde-t-on là?*" een vierde persoon tracht in het voorbijgaan het antwoord op te vangen; hij wordt gevolgd door een' vijfden en zesden, door een dozijn, door honderd, door duizend, en in minder dan vijf minuten is het onmogelijk geworden, het getal der nieuwsgierigen te tellen; de groep is verzameling geworden; de verzameling wordt menigte, en het verschijnen van eenige bajonetten brengt dikwijls die menigte in beweging: hoeveel te meer reden was er thans voor dat gewemel en gekriel! Daken en vensters vertoonden niets dan hoofden; naar beneden ziende, scheen de boulevard met hoofden als geplaveid, en de hemels van fiacres en andere rijtuigen werden als eene benijdenswaardige plaats beschouwd. Duizende menschen waren in rouwgewaad gehuld; ontelbaren droegen een' rouwstrik om den arm, en hadden knoopsgat of hoed met eenige immortelles versierd. Onder de lieden, door den Heer K.... uitgenoodigd, om gebruik te komen maken van den heerlijken stand zijner appartementen, inzonderheid voor dezen dag, bevonden zich zekere Monsieur en Madame CHAUVET, warme vereerders van LA FAYETTE, dus hevige Republikeinen, en ik geloof de vrouw nog meer dan de man. „Gij hebt reden, mijne Heeren," zeide de Heer CHAUVET tot ons, „trotsch op den naam van *Hollander* te zijn; uwe natie was en bleef eenstemmig denken; maar wij, ongelukkige *Franschen*, worden door de meest uiteenloopende partijen geslingerd en ontzenuwd." — „O!" riep Mevrouw CHAUVET, met welgevallen het aangroeijende volk gadeslaande, „welk eene heerlijke gelegenheid voor eene contra-revolutie! Kwam er b. v. maar brand in de zalen der Tentoon-

ſtelling! Ééne aanleiding was thans genoegzaam, en weldra zou het gehate *penſée immuable* op zijn' troon waggelen en vallen." Ik moet ronduit verklaren, dat, hoewel het pligtmatig is, de wenſchen der Dames zoo veel mogelijk te bevredigen en te voorkomen, ik uit den grond mijns harten hoopte, dat haar onchristelijke wensch onvoldaan mogt blijven. Na lang wachten begon men eindelijk eene doffe muzijk te hooren, en naar den kant der *Madelaine* zag men de glinſterende koperen helmen der *Garde municipale*, die de lijkſtaatſie opende.

Om zich een denkbeeld van den trein te vormen, zij het genoeg, denzelven in de orde op te noemen, waarin hij voorbijtrok:

Een eskadron Kavallerie *Garde municipale.*

Een bataljon Infanterie derzelve.

Een peloton *Sergens de ville*, eene ſoort van agenten van policie, gekleed in blaauwen rok met witte knoopen, waarop het wapen der ſtad, en dragende een' degen en militairen hoed.

Eenige bataljons Infanterie van linie.

Eenige Commisſarisſen van Policie te paard.

Een peloton *Sergens de ville.*

Bataljons Nationale Garde met verdekt geweer.

Corpſen Muzijk.

Catafalk.

Bloedverwanten en Vrienden.

Nationale Garde, alleen met de ſabel gewapend.

Duizende Studenten met vaandels, waarop inſcriptiën en deviezen.

Een bataljon Infanterie *Garde municipale.*

Batterij Artillerie met brandende lont.

Koetſen.

Twee eskadrons Kavallerie Jagers.

Eskadron *Garde municipale.*

Op weinig ſchreden afſtands van de plaats, waar wij ons bevonden, deed de krijgsmuzijk, welke den prachtigen Catafalk, waarin het ſtoffelijk overſchot van LA FAYETTE zich bevond, voorafging, door dof trommelgeluid afgewisſeld, de toonen van het bekende duët uit de *Muette de Portici* hooren:

„ *Amour ſacré de la patrie*,

Rends nous l'audace et la fierté!
A mon pays je dois la vie,
Il me devra sa liberté."

Een wonderbaar gevoel ging als van de oppervlakte mijns ligchaams naar het binnenste van mijn hart. Die toonen, die Catafalk, die doodsche stilte onder zoo vele duizenden menschen deden mij eene kille huivering door de leden gaan. Dáár, in dien met zwart en met pluimen omhangen' en versierden wagen, lag de man, die het beleefde, dat men op de Tuileriën schreef: „Dit huis is te huur," en men den Koning van *Frankrijk* en *Navarre* „*Mijn Heer* LODEWIJK BOURBON" noemde. LA FAYETTE stond mij voor den geest op den togt van LODEWIJK XVI naar *Parijs*, toen de woedende volksmenigte wapenen van allerlei soort omhoog droeg; het verscheurde vaandel der Bastille gezwaaid werd; de veroverde kanonnen voor den trein werden getrokken; de hoofden der vermoorden op staken werden gedragen; eene bloedige bijl door een' moordenaar van groote lengte omhoog werd geheven met den uitroep: „Dit is de ware nationale kokarde!" en het hoofd der Koningin tot speelbal, hare ingewanden tot nationale leus werden verlangd! Ik meende LA FAYETTE te zien op den jaardag van den val der Bastille, 14 Julij 1790. Naar het hooge, op het *Champ de Mars* onder den blooten hemel opgerigte altaar, waarvoor de Bisschop van *Autun*, TALLEYRAND, met zestig priesters de mis gelezen en de vaandels der 83 Departementen van *Frankrijk* ingezegend had, klom het eerst LA FAYETTE op, en zwoer, met het vaandel van *Parijs* in de hand, uit naam van alle Nationale Gardes en soldaten des rijks, der natie, der wet en den Koning getrouwheid. Levendig verbeeldde ik mij den ongelukkigen LODEWIJK te zien, opstaande en der natie met uitgestrekten arm zwerende, dat hij alle magt, welke hem door de wet en de staatsregeling toevertrouwd was, tot het instandhouden van die staatsregeling zou gebruiken. De man, wiens overschot daar heen ging, om weldra in de koele aarde te rusten, had, nog geene vier jaren geleden, het lot van *Frankrijk* in handen. Toen klonken de kreten: „*Vive la Liberté! Vive* LA FAYETTE! *Vive la République!*" overal, waar hij zich vertoonde. Vier jaren geleden zeide de Koningin der *Franschen* tot haren Gemaal, op LA FAYETTE en LAFFITTE wijzende:

„Wij zijn alles aan deze twee mannen verschuldigd;" en, zich tot beiden wendende: „De Koning heeft niemand meer achting toegedragen en meer bemind, dan ulieden, mijne Heeren!" Vier jaren, welk eene verandering! LAFFITTE is arm en zijn hotel wordt verkocht; eene ledige koets des Konings gaat achter de lijkstaatsie van LA FAYETTE!

Een familiegraf in de nabijheid van *Parijs* ontving zijn aardsch omhulsel. Hij ruste in vrede!

HET AVONDBEZOEK.

III.

De verkeerde Reiskoffer.

De beurt van verhalen was dezen avond aan den Burgemeester. Hij begon met te zeggen, dat zijn post als Notaris hem wel meermalen in betrekkingen had geplaatst, die tot een niet onbelangrijk verhaal-stoffe konden leveren, doch dat de verpligting tot geheimhouding hem wederhield van mededeeling aan den kring zijner vrienden.

Doch van ééne gebeurtenis, mij vóór weinige jaren voorgekomen, geldt deze reden niet, mijne vrienden! zoo ving hij aan. De menschen mogen veel praten van toeval en dergelijke magtspreuken; ik wil dan wel weten, eenvoudig genoeg te zijn, om de hand der Goddelijke Voorzienigheid in menschelijke lotgevallen te erkennen, gelijk die, welke ik thans ga verhalen.

In de eerste jaren van mijne praktijk werd ik geroepen in den boedel van zekere weduwe P... Haar man, pas overleden, had haar meermalen gezegd, dat zij, na zijn overlijden, onbezorgd zou kunnen leven, en zelfs wel aan de opvoeding van hare twee dochters — destijds nog kinderen — meerdere onkosten besteden, dan anders de beurs van burgerlieden gedoogde. P... had eenen burgerlijken post, die hem naauwelijks genoeg opbragt, om met vrouw en kinderen fatsoenlijk te leven, en noch van zichzelven, noch van zijne vrouw vele middelen. Dit een en ander had hem doen uitzien naar andere bronnen van verdienste. Hij had hiertoe zekeren handel aangelegd met eenen inwoner van zijn stadje, eenen man, die door onderscheidene speculatiën een niet onaanzienlijk

vermogen verworven had, en tot den onderhavigen handel eenen medgezel behoefde, zoo bekend en in de gelegenheid, om in- en verkoopen te sluiten, als de algemeen geachte P..., die door zijne uitgebreide betrekkingen der compagnieschap misschien nog ruim zoo veel voordeel aanbragt, als zijn makker door het kapitaal. Het was trouwens niet te verwonderen, dat de stadgenooten gaarne in dezen den huisvader voorthielpen, van wien men het wel wist, dat de zorg voor de zijnen hem in dit geval de les: „ schoenmaker, houd u bij uwe leest," deed veronachtzamen.

„ Een spreekwoord, mijne vrienden," merkte de Predikant aan, „ dat, in het voorbijgaan gezegd, veel gebruikt, maar ook veel voorbijgezien wordt. Niet weinige personen mogten het wel wat beter in het oog houden; en ook vele — Burgemeester! mag ik den tabak eens verzoeken? — Ik zal mij bij het spreekwoord houden. Ga voort, Notaris!" (*)

„ Verschoon ons dezen avond van uwe toepassingen, Dominé!" zeide de zoon van *Esculaap* lagchende.

De handel had nog slechts eenige weinige jaren geduurd, toen de voordeelen, met elken inkoop toenemende, onzen P... een aardig kapitaaltje hadden doen overwinnen. De naauwgezette man bestemde het eeniglijk voor zijne vrouw en kinderen, in geval hij — en met hem de voordeelen van zijnen post — haar mogte ontvallen. Omstreeks denzelfden tijd had hij eene tamelijke erfenis verkregen. Deze wist hij, met het vroeger voor zijn aandeel overgewonnene, niet voordeeliger, dan in denzelfden handel, te beleggen. Van wederzijden werd nu dezelfde som afgezonderd, en de handel, thans op uitgebreider schaal aangelegd, leverde — zoo als het gaat — soms wel eenig verlies, meestal echter ruime winsten op.

Het gebeurde op zekeren tijd, dat het afzetten van bijna den ganschen voorraad des voorwerps van hunnen handel hen omtrent hun gansche kapitaal deed in huis hebben. Schoon anders gewoonlijk de Heer DE B... de kas hield, werd dit geld (eene aanmerkelijke som, ongeveer *f* 26,000 beloopende) nu, ik weet niet door welk toeval, ten huize van P...

(*) Ik verbeeld mij, dat er eene kleine stekeligheid in ligt, dat de D°. niet den *Notaris*, maar den *Burgemeester* om tabak vraagt; doch *ik* moet geene aanmerkingen maken, want: schoenmaker enz. *De Letterzetter*.

bezorgd. Behalve eene onbeduidende fom in klinkende munt, waren het effecten en bankpapier; hetwelk alles door den zorgvuldigen P... geborgen werd in een groen kistje, en, met eene aanwijzing buiten op, dat deze papieren toebehoorden aan de tusfchen hem en den Heer DE B... bestaande compagniefchap, wél gefloten en bezorgd. Van dit alles zeide hij echter niets tot zijne echtgenoote, welke hij, vermits te dezer gelegenheid de balans zou worden opgemaakt, met het berigt der aanmerkelijke winst op haren, na weinige weken invallenden, jaardag wilde verrasfen, zoo als uit eene, naderhand gevondene, aanteekening vrij duidelijk bleek.

Slechts zeer weinige dagen daarna wordt P... door eene vrij ernftige ziekte overvallen, welke, fchoon in den aanvang niet hevig, zoozeer toenam, dat men voor zijn leven vreesde, en hij in eene ijlende koorts viel, die hem ten eenemale van alle bewustheid beroofde. Het verwonderde niemand, dat in die dagen DE B... vroeg om *de papieren, die* tot beider gemeenfchappelijke zaken betrekking hadden, die hij dezelve zeide noodig te hebben. Met behulp der vrouw werden deze gezocht en al fpoedig gevonden. Bedroefd en beangst wegens haren echtgenoot, gaf zij zich niet eens den tijd, om een oppervlakkig nazien van het kistje te vorderen, eer het werd medegenomen, gaf aan DE B... den fleutel, en fnelde, zonder zelfs aan een bewijs van ontvangst te denken, naar de ziekenkamer terug.

Van achteren kan ik zeggen, dat dit niet *voorzigtig* was; doch van de verflagene en bekommerde vrouw, die niet wist, *wat* zij afgaf, kan het ons minder verwonderen. Zij ontving den volgenden morgen een klein briefje, waarin DE B... haar meldde, dat de inhoud der ontvangene papieren zijne tegenwoordigheid te *Amfterdam* onmiddellijk vorderde; dat hij hoopte haren echtgenoot na eenige dagen in welftand weder te zien, enz. Ook dit gaf haar geene achterdocht. Maar mij — die van de zaak een enkel woord gehoord had — fpeelden de zonderlingfte vermoedens door het hoofd, toen, twee dagen na het vertrek van DE B..., mij eenige wisfels werden toegezonden, om van denzelven te incasferen, met last tot protest in cas van non-betaling. Hij was weg, keerde niet terug, en was, ondanks de zorgvuldigfte nafporingen, nergens te vinden. *Dit* bleek mij uit hetgeen regterlijk verder in 's mans zaak verrigt werd, dat zijne zaken geheel in de war waren, en dat ik fchoon protesteren had,

vermits de houders der wisfels geenen gulden bekomen konden. De Heeren woonden nog geen van drieën hier; maar dit faillisfement gaf destijds in dezen omtrek vele opfpraak. Doch, om tot mijn onderwerp weder te keeren: P... ftierf na weinige dagen, en zijne weduwe riep mijne hulp in tot regeling harer zaken. De bedroefde vrouw had wel meermalen, zoo als ik ftraks zeide, van haren overleden man vernomen, dat zij een onbezorgd leven zou kunnen leiden, wanneer hij mogt komen te fterven; doch deze hare hoop bleek nu geheel ijdel geweest te zijn. Behalve de voorhanden zijnde contanten (geene groote fom) en een paar onbeduidende hypotheken, werd geenerlei geldswaarde gevonden. Ik waagde het, haar te vragen naar hetgeen ik vernomen had aangaande de papieren, die DE B... had medegenomen. Nu ging ons een licht op, en wij twijfelden niet, of de gewetenlooze fchurk had der ongelukkige vrouw haar gansche vermogen ontvreemd. Ik deed mij dadelijk door haar voorzien van de noodige volmagten, fchreef aan de koopers der goederen, en bekwam door deze en andere middelen en navorfchingen de zekerheid, dat in het kistje voor het aandeel van den overledene ruim *f* 12,000 moest zijn geweest. Gaarne beken ik, dat het mij aan den moed ontbrak, om der ongelukkige weduwe deze treurige tijding bekend te maken. Zij bekwam door voorfpraak eenig penfioen, en begaf zich kort daarna naar een goedkoop oord, waar zij, zoo als ik federt vernam, van haar gering inkomen met hare dochters fober leefde, en door vrouwelijke handwerken nog iets tot haar klein penfioen toevoegde. In eenen hartelijken brief, dien ik na eenige maanden van haar ontving, verweet zij zich hare onvoorzigtigheid, die zij als de oorzaak harer kommerlijke omftandigheden — en met regt — befchouwde, en gaf haar verlangen te kennen, om te weten, voor *hoeveel* zij bedrogen was geworden. Ik gaf haar in algemeene uitdrukkingen te kennen, dat, fchoon het mij niet gelukt was het regte te vernemen, dit verlies nog al aanmerkelijk moest wezen. Van den eerloozen DE B... werd federt niets meer vernomen. Niets deed mij meer leed, dan den fchuldige niet te kunnen achterhalen, te meer, daar ik de aanfpraken der weduwe P... onwederlegbaar bewijzen kon.

Aldus verliepen verfcheidene jaren, en vele andere zaken hadden de levendige herinnering aan deze rampfpoedige langzamerhand verdrongen, toen het mij op het onverwachtst te

beurt viel..... Doch ik mag mijzelven niet vooruitloopen. Laat ons, mijne Heeren! eerst het glas ledigen en eene versche pijp stoppen. Het regent daar buiten zoo hevig, dat gij, nog wel eens opsteken zoudt, al hadde ik niets meer te verhalen.

De Notaris vervolgde: Het is nu ongeveer drie jaren geleden, dat ik eenen brief ontving van eenen mijner oudste vrienden, die sedert vele jaren in de *West-Indiën* gevestigd was, maar thans wegens eene belangrijke handelszaak eenige weinige weken in het vaderland vertoefde. Geene bloedverwanten hebbende, en weinig lust gevoelende, om tot het bezoeken zijner oude vrienden het halve land door te reizen, was hij op den inval gekomen, hen op eenen bepaalden dag bij zich te *Rotterdam* te noodigen, en verzocht mij met aandrang, mij aldaar ook te laten vinden, ten einde eenige dagen te zamen door te brengen in herinnering aan onze oude vriendschap, en — welligt voor het laatst op deze wereld — elkander te ontmoeten. Dit voorstel was al te uitlokkend, om er geen gehoor aan te geven. Ik bevond mij op den bepaalden tijd ter plaatse, en bragt, met een klein aantal onzer oudste en beste vrienden, eenige dagen zoo genoegelijk door, als waarvan onze D°. na het *Utrechtsche* feest zoo veel wist te verhalen. Menig vóór jaren gesmaakt genoegen werd opgehaald en nog eenmaal in herinnering genoten; het smartte ons allen, dat de tijd der scheiding eindelijk kwam, en ik kon een' traan niet onderdrukken, toen mijn oude vriend mij op de stoomboot bragt en met eenen handdruk afscheid van mij nam.

Ik was nog niet lang op de boot geweest, en had nog naauwelijks mijn reisgezelschap opgenomen, toen ik ontdekte, dat ik den sleutel van mijn koffertje niet bij mij had, en mij, bij nader indenken, overtuigde, dat ik dien bij mijn vertrek voor den schoorsteen mijner slaapkamer had laten liggen. Daaraan viel voor het oogenblik niets te doen. Nog éénen nacht moest ik onderweg vertoeven, en dacht niet meer aan het geval, zoodra ik mij voorgenomen had, aldaar door eenen smid het slot te doen opensteken. In den namiddag stapte ik van de stoomboot naar het logement *de gouden Leeuw* te ..., en ging, na er eene kamer besteld en gelast te hebben, dat de kruijer, die met mijn' koffer op eenigen afstand volgde, betaald zou worden, onmiddellijk naar iemand, dien ik spreken moest, en wien ik vreesde, later niet

te zullen te huis treffen. Het was in den avond, eer ik terugkwam. Terstond zond ik om eenen smid, die het slot opende. Niet zoodra echter had deze mijne kamer verlaten, of ik ontdekte, bij het opslaan van het deksel, tot mijne verwondering en ontsteltenis, dat ik een' verkeerden koffer van de stoomboot had medegenomen. Het was ook een zwart lederen, van dezelfde grootte en vorm als de mijne; zoodat de vergissing in de haast ligtelijk kon plaats hebben.

„ Hoe nu?" vroeg ik mijzelven. Ik wist er niets beters op, dan aan de directie der stoomboot dadelijk mijnen koffer te beschrijven, met opgave van het adres, aan hetwelk ik de afzending verzocht; tevens kennis gevende, dat de verkeerde, indien, zoo als meer dan waarschijnlijk was, daarnaar mede gevraagd werd, in mijne handen was. „ Maar," dacht ik, „ hetgeen mij gebeurd is, kan den eigenaar van dezen koffer ook zijn overkomen. Hij kan den mijnen medegenomen hebben, en wij dienen dus te onderzoeken, of de man ook zij uit te vinden." Ik besloot, zulks uit den inhoud te onderzoeken. Bovenop lag een zwarte rok, die geene de minste aanduiding gaf van zijnen eigenaar. Daarop volgde een pak papieren, omtrent hetwelk ik mij in dit geval, bij de grootst mogelijke bescheidenheid, eenige vrijpostigheid moest veroorloven. Ik vond er, behalve eenige papieren, die ik niet eens inzag, verscheidene brieven in, alle geopend, aan het adres van den Advocaat L..., te—*n*, eene stad, die ik den volgenden dag juist moest doortrekken. Het was dus meer dan waarschijnlijk, dat die heer de eigenaar van den koffer was, en ik nam mij voor, deswege in het voorbijgaan onderzoek te doen. Juist wilde ik, met dat voornemen, den rok op zijne plaats leggen en den koffer sluiten, toen mijn oog op eenen brief viel, mede aan hetzelfde adres, maar waarop ik, tot mijnen hevigen schrik, de mij zeer goed bekende hand van den snooden DE B... ontdekte. Werktuigelijk nam ik dien op; de inzage bevestigde mijn vermoeden. Nu stond mij de zaak der ongelukkige weduwe P... in volle levendigheid weder voor den geest, en verheugde ik mij in de zekerheid, ditmaal althans 's mans verblijfplaats te kunnen weten. Naauwkeuriger zag ik nu den brief in, maar — dezelve voerde eenen geheel anderen, mij onbekenden naam, VAN S. Het was een verzoek aan den Advocaat L..., om voor den briefschrijver, die uit een stadje in het *Munstersche* schreef, zekere schuldvordering te innen.

Hoe meer ik evenwel het schrift bezag, des te sterker hield ik mij overtuigd, dat de brief door niemand anders geschreven was, dan door den mij maar al te wel bekenden DE B... Zijn handschrift had iets zoo bijzonders, dat ik niet geloofde mij te kunnen vergissen, en de gedachte vast begon te staan, dat de bedrieger onder eenen anderen naam leefde.

Des anderen daags zocht ik mijnen man te—n op. Ik had mij omtrent den koffer niet vergist. Hij was te gelijk met mij van de stoomboot gegaan, en had op zijn' koffer weinig acht geslagen, daar zijn rijtuig aan de boot gestaan en hij dus de zorg voor zijne goederen aan zijnen bediende overgelaten had. Dien ten gevolge was eerst des avonds bij het te huis komen de vergissing ontdekt geworden, en had L... voorgenomen, heden aan de stoomboot-directie te schrijven. Ik verhaalde de toedragt der zaak, er naar waarheid bijvoegende, dat ik geene verdere inzage genomen had, dan tot het ontdekken van den eigenaar noodig geweest was. Aan dit geval had ik de aangename kennismaking met den Advocaat te danken, die sedert van tijd tot tijd is onderhouden.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

WAS HET TOEVAL OF BESCHIKKING?

Aan zeer oude Courantlezers zal misschien nog wel de naam van Sir EVAN NEPEAN bekend zijn, die onder het Ministerie van den jongeren PITT eerst Onderstaatssecretaris van Binnenlandsche Zaken, en daarna, tijdens den revolutie-oorlog, Secretaris der Admiraliteit geweest is. Met betrekking tot dezen Staatsman verdient het navolgende voorval bijzondere vermelding, getrokken uit een onlangs in het licht gekomen *Engelsch* werk, en aldaar opgeteekend, zoo als Sir EVAN zelf het zijnen vrienden medegedeeld heeft, die daarbij verklaarde, het hem bejegende voor het buitengewoonste voorval zijns levens, ja voor iets inderdaad wonderdadigs te houden.

Op zekeren zomernacht kon Sir EVAN niet inslapen. Hij gevoelde zich niet in het minst onpasselijk, had vóór het naar bed gaan niets bezwarends gegeten, werd door geene zorg, door geene opwekkende gedachte, waaruit hij zijne

slapeloosheid zou hebben kunnen verklaren, bezig gehouden; doch, slapen kon hij niet. Zoo lag hij van elf ure des avonds tot twee ure des morgens; de dag begon aan te breken, en, zijne vergeefsche pogingen om in slaap te komen moede, sprong Sir EVAN op, kleedde zich, ging naar beneden, en begaf zich vervolgens naar het *Regentspark*, om, door eene wandeling in de koelte, misschien nog eenige uren morgenslaaps te winnen. Het park was geheel eenzaam; Sir EVAN zag op zijnen weg geen levend wezen, uitgezonderd de schildwachten, die geeuwden of sliepen. In het op- en nedergaan kwam hij meermalen het ambtsgebouw van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken voorbij, en kreeg eindelijk den inval, om door eene zijdeur, van welke hij steeds den sleutel bij zich droeg, naar binnen te gaan. Eenig oogmerk verbond hij hier niet mede; hij deed het alleen, omdat hij niet wist, wat hij doen zou. In eene expeditiekamer lag het diarium van den vorigen dag nog op den lessenaar; hij treedt toe, en geheel werktuigelijk, zonder iets te willen zoeken, slaat hij het op. Het eerste, wat zijn oog treft, is, onder de rubriek *ingekomen*, het volgende: *Genadeverleening voor de vier ter dood veroordeelde valsche munters, naar York te verzenden.* Tot zijne uiterste verbazing valt hem nu in, dat hij het bevel, om den genadebrief af te zenden, wel is waar den vorigen dag reeds gegeven, doch dat hij nog niet het geteekende bewijs terug ontvangen had, dat de afzending werkelijk gebeurd was. De voltrekking van het vonnis was op den vroegen morgen van den volgenden dag bepaald. In de hoogste spanning slaat hij in het kopijboek na, of het niet ontvangen bewijs misschien daar aangeteekend staat; en met toenemenden angst ontwaart hij, dat het ook daar ontbreekt. Onverwijld snelt hij naar *Downingstraat*, waar de Kanselarijdirecteur van zijn Ministerie woonde, doet hem opwekken — het was reeds over drieën — en vraagt: „Zijt gij zeker, dat het genadebevel naar *York* verzonden is?" Verbaasd en verlegen antwoordt de Directeur, dat hij het zich niet zoo terstond herinneren kan. „Gij zijt nog slaapdronken; bedenk u eens wél; het moet verzonden zijn." — „Nu schiet het mij te binnen," herneemt de ander; „ik heb gisteren de zaak aan den Kroonkanselarist opgedragen, tot wiens ambt zij behoort." — „Goed," zegt Sir EVAN; „maar hebt gij ook bewijs van hem in handen, dat het bevel werkelijk verzonden is?" — „Dat niet." — „Zoo

moeten wij hem oogenblikkelijk opzoeken. Kom met mij; het is nog vroeg; wij zullen hem zeker te huis treffen." De man woonde vrij ver van daar, in *Chancery-lane*; geen fiaker was nog op de ftandplaats; Sir EVAN en zijn medgezel renden meer dan zij gingen, en kwamen voor de deur van den kroonbeambte juist op het oogenblik, dat deze in een rijtuig fteeg, om naar zijn landgoed te rijden, want hij rekende op eenen vrijen dag. Reeds over het bezoek van den Onderftaatsfecretaris, op een zoo ongewoon uur, verwonderd, fchrikte hij geweldig, toen hij hoorde, wat daarvan de reden was. „O God!" riep hij, en floeg zich voor het voorhoofd; „ik heb het bevel nog in mijn' lesfenaar liggen." Hij haalde het terftond voor den dag, en Sir EVAN droeg, aan het postkantoor, den fnelften en vertrouwdften expresfe den gewigtigen last op, aan welken vier menfchenlevens hingen. Den volgenden morgen kwam de genadebrief te *York* aan, op het oogenblik, dat de veroordeelden de kar beklommen, welke hen naar de ftrafplaats moest voeren!

MERKWAARDIGE IERSCHE REGTSOEFENING.

Voor de jongfte *Asfifes* van *Cork*, in *Ierland*, onder voorzitting van Lord CAULFIELD, ftonden twee mannen te regt, befchuldigd van roof, gewapenderhand, op den grooten weg. Toen de *Jury* terugkeerde met de uitfpraak: *fchuldig*, wendde zich de oudfte der boosdoeners, JAMES ROGBURN, tot den jongeren, WILLIAM GIDDY, en, met een gelaat, waarop zich beurtelings woede, kwaadaardigheid en dorst naar wraak teekenden, grauwde hij dezen toe: „Dat de adem des Satans uwe ziel verftikke! Lafaard, waart gij er niet geweest, ik had den ellendeling, die nu tegen ons kwam getuigen, ter helle gezonden! Ik wilde hem ombrengen, want de dooden fpreken niet; maar gij, lafhartige, die gij zijt, gij hebt mij bepraat, om hem het leven te laten. Hondsvod, die gij zijt, zoo ik hangen moet, zal ik voor 't minst u nevens mij zien opknoopen! Dit zal althans voor mij een troost zijn. En gij overigen, die mij hoort, zoo er eenigen van het handwerk onder u zich bevinden, neemt een voorbeeld aan hetgeen mij wedervaart! Wanneer gij iemand berooft, doodt hem meteen; dan hebt gij niets te vreezen; want de dooden fpreken niet. Ik heb

vele menschen beroofd — ik kan uit de gevangenis ontkomen en nog vele anderen berooven; maar, bij Hemel en Hel! elk, dien ik voortaan beroove, zal ik ombrengen!"

„Over mijn hoofd kome het bloed van hem, dien gij zult dooden!" riep de Regter CAULFIELD uit. „Mijnheer de *Sheriff*, doe een' timmerman komen; dat men de galg oprigte; dat men eene kist brenge, op staanden voet, op het oogenblik! want ik zal dezen regterstoel niet verlaten, vóór ik dezen mensch heb zien regten — zoo het een mensch is! — Wat u aangaat, WILLIAM GIDDY, wiens inborst, hoezeer bedorven door den invloed van dit helsche monster, nog eenige goede trekken van menschelijkheid heeft bewaard, gij zult niet met hem ter dood gebragt worden. Ik moest de doodstraf tegen u uitspreken; maar, in naam van Hare Majesteit, blijf ik u borg voor eene schorsing, die ik mij ten nutte zal maken ter verligting van uwe straf. Zoo worde elk vergolden naar zijne werken! Zoo zal ik voor 't minst aan dezen ellendeling de afschuwelijke voldoening ontrukken, die hij zich nog in dit leven had voorbehouden!"

De *Sheriff* gehoorzaamde. De Regter en de Gezworenen hielden zitting, met de misdadigers tegenover hen. Niets bewoog zich in de vergadering; niemand verliet zijne plaats. Gedurende vijf kwartier heerschte in de zaal eene stilte als die des doods, en men hoorde duidelijk de hamers en het spijkeren der timmerlieden, die, op het plein zelf van het paleis, het schavot en de galg oprigteden. Dit volbragt zijnde, trad de *Sheriff* weder binnen, vergezeld van Onder-*Sheriffs*; een venster ging open; men voerde JAMES ROGBURN derwaarts, die toen eerst het vermogen herkreeg, om vloeken en verwenschingen uit te stooten, welke aanhielden tot dat de scherpregter hem „de Eeuwigheid had ingeslingerd!"

Er is inderdaad iets zeer buitengewoons en treffends in de magt, eenen *Engelschen* Regter verleend, wiens oordeel vonnis velt en treft, om zoo te spreken, als Gods oordeel. In het onderhavige geval werd geenerlei gemor gehoord; geene enkele stem verhief zich, om eene Constitutie te laken, welke zulk eene magt in de handen van een bijzonder persoon heeft gesteld.

EEN NACHT VAN DRINGEND GEVAAR.

Zij, die, vóór de ſtad *Rovigo*, de oevers van de *Etsch* ſomwijlen langs gewandeld zijn, zullen weten, dat, omtrent anderhalf uur van die ſtad, twee eilanden in het midden van het ſtroombed liggen, tusſchen welke en den oever het water niet meer dan een voet diep is; en zij, die nimmer hun land hebben verlaten, zullen ten minſte waarſchijnlijk wel eens gehoord of gelezen hebben, dat de *Etsch* bijzonder vatbaar is voor geweldige overſtroomingen, opmerkelijk tevens door den plotſelingen was en val des waters, alles een gevolg van den oorſprong der rivier in het gebergte en van derzelver korten loop.

In den avond van een' der laatſte Meidagen (1836) kwam ik tegenover een dezer eilanden aan. Het water was zoo helder als kristal, en kabbelde zachtkens over een' effenen, met kleine keiſteentjes bedekten bodem; het eiland, hetwelk omtrent veertig ellen van de plek, waar ik op den oever ſtond, gelegen was, ſchoon meer dan dubbel dien afſtand van den tegenoverliggenden wal, was aanlokkend door het uiterst malſche groen, als ook door eenen overvloed van hyacinten, die aan de eene zijde van hetzelve groeiden; eene bloem, op welke ik ſteeds bijzonder geſteld geweest ben. Aan den zoom van het eiland ſtonden ook drie of vier boomen, met over het water gebogene ſtammen en ſlechts weinige takken. Na een' dag wandelens is niets aangenamer, vind ik, dan door eenen friſſchen ſtroom te waden, en, daar ik tijd genoeg over had, beſloot ik naar het eiland over te ſteken. Dit was ſpoedig volbragt. Ik vond, dat de diepte nergens twee voet te boven ging, en dat het eiland inderdaad zoo liefelijk was, als het mij van verre had toegeſchenen. Nadat ik eenen grooten ruiker geplukt had, ſtrekte ik mij op den oever, waar de hyacinten groeiden, in het gras neder, en verdiepte mij in de aangename herinneringen aan het vaderland en verledene levenstooneelen, welke de geur dezer bloemen in mij opriep.

Ik had op deze wijs omtrent een kwartier uurs gelegen, tijd en plaats volſtrekt vergetende, toen mijne oplettendheid min of meer gewekt werd door een geluid uit de verte, hetwelk ik eerst onderſtelde donder te zijn, vermits men in

den loop van dén dag veel onweder naar den kant van het noorden gehoord had; zelfs toen dit gerommel luider werd, geloofde ik nog altijd, dat het een dier voortrollende slagen was, welke men bezuiden de *Alpen* zoo menigmaal verneemt. Weldra echter veranderde de klank, en begon naar het bruisen der zee te gelijken; en, daar dit elk oogenblik luider werd, sprong ik min of meer verschrikt op — hemel, welk een gezigt trof mijn oog! Op den afstand van weinige honderde ellen zag ik een' berg van donkerkleurig water, steil als een rotswand en met een gebulder, hetwelk thans den zwaarsten donder overtrof, onbeschrijfelijk snel op mij aanschieten.

Er was geen oogenblik te verliezen; de vlakke grond des eilands zou binnen weinige sekonden overstroomd zijn, en den rivieroever te bereiken was onmogelijk. Snel rende ik naar den grootsten der boomen, en was tot eene hoogte van ongeveer tien voeten boven de oppervlakte des eilands opgeklouterd, toen de vloed het bereikte. Naarmate hij nader kwam, scheen deszelfs kracht onweêrstaanbaar te worden; het was alsof het eiland van deszelfs grondvesten losgerukt zou worden, en het stond te vreezen, dat de stam, op welken ik gezeten was, buiten staat zou zijn, het geweld des aanstormenden waters te verduren. Het kwam, en de boom hield vast. In een oogenblik was het eiland met alwat er op groeide overdekt. Ik zag den stroom onder mij voorbijstuiven, als teekenen zijner betoonde kracht en woede geweldige takken en wortels, stukken van bruggen, huisraad en doode dieren met zich voerende.

Wat mijzelven betrof, zoo was het eerste en onmiddelbare levensgevaar voorbij; maar een oogenblik nadenken, een rondom mij geworpen blik deden mij beseffen, dat ik weinig reden had om mij geluk te wenschen. Tusschen het eiland en den vasten wal rolde onophoudelijk een stortvloed, dien geene menschelijke kracht weêrstaan kon, en, offschoon hij slechts ongeveer vijftig ellen breed was, zou eene poging, om er over te geraken, even onuitvoerlijk geweest zijn, alsof de breedte zoo vele mijlen bedragen had. De eerste stoot had den boom niet ontworteld, maar een volgende kon het doen, en daarbij bleef de vloed nog steeds rijzen — van oogenblik tot oogenblik kon ik bemerken, hoe de afstand tusschen mij en het water verminderde; ik was nog slechts vier voeten boven deszelfs oppervlakte. Ondertusschen ble-

ven mij nog altijd twee gronden van hoop, doch de flaauwste misschien, die immer met dien naam bestempeld werd: het was mogelijk, dat iemand van den wal, nog vóór de avond inviel, mijn' toestand bemerkte en anderen tot mijne hulp bragt; het was ook mogelijk, dat de rivier niet verder rees en spoedig weder daalde. De eerste dezer kansen had niet veel waarschijnlijkheid voor zich, want dit gedeelte van het land is zeer dun bevolkt; de groote weg liep niet langs de rivier, en de oever stond, tot op drie- of vierhonderd ellen van het eigenlijke stroombed, onder water, waarschijnlijk ter diepte van drie of vier voeten: daarenboven viel het moeijelijk te begrijpen, hoe menschelijke hulp mij zou hebben kunnen redden; geen schuit kon het eiland bereiken, en, al had men een touw zoo verre kunnen werpen, was het uiterst onwaarschijnlijk, dat ik het zou hebben kunnen vangen, daar het mij onmogelijk was, den boom, waarop ik zat, te verlaten; — en wat de waarschijnlijkheid betrof, dat het water dalen zou, deze was mede zeer gering: in allen gevalle kon dit bezwaarlijk vóór den nacht gebeuren.

In dezen zorgelijken toestand liep de avond ten einde; niemand verscheen, en de rivier bleef nog rijzen. De lucht werd bewolkt en dreigend; de vloed stroomde donkerder en al gedurig geweldiger, mij elk oogenblik, door de wrakken, welke hij medevoerde, herinnerende, aan welk een' brozen draad mijn leven hing. De oevers ter wederzijden schenen in uitgestrekte meren veranderd, en de *roodgloeijende zon* ging als met toornig aanschijn onder over eene woestenij van bloedkleurig water. Eindelijk viel de nacht; een verschrikkelijke nacht was het voor mij! Somwijlen verbeeldde ik mij, dat de boomwortels begonnen los te laten, en dat de stam vlakker over het water helde; somwijlen scheen het mij, alsof geheel het eiland losgerukt was, en ik met hetzelve den stroom afdreef. Ik bemerkte, dat mijn geest van tijd tot tijd ijlde; en ik nam de voorzorg, een' zijden neusdoek, dien ik bij mij droeg, in strooken te scheuren, dezelve aan elkander te knoopen, en mij daarmede om den middel aan een' vrij dikken tak te binden, tegen welken mijn rug geleund was: dit, dacht ik, zou mij eenigzins behoeden van den boom te vallen, bijaldien duizeling mij vermeesterde, of een oogenblik slaaps mij bekroop. Gedurende den nacht bemagtigden mij menigerlei vreemde verbeeldingen, behalve die, welke herhaalde malen terugkwam, dat het ei-

land met mij wegdreef. Nu eens was het mij, alsof ik aanhoudend in het rond draaide; dan weder kwam het mij voor, dat de ſtroom terugvloeide; ſomwijlen verbeeldde ik mij, dat ik geweldig groote zwarte ligchamen op mij zag aandrijven, en ik drukte mij zamen, om de botſing te vermijden; op andere tijden ſcheen het mij, alsof iets uit het water beneden mij opree en mij poogde naar onderen te trekken; menigmalen hield ik mij overtuigd, dat ik gekerm en geſchreeuw zich onder het bruiſen van den ſtroom hoorde mengen, en dan weder ſcheen plotſeling alle geluid te zwijgen, en ik zou bijna hebben durven wagen naar beneden te klimmen, zoo zeker meende ik te zijn, dat de rivierarm droog was. Eens of tweemaal viel ik voor een oogenblik in ſlaap, maar ontwaakte bijna onmiddellijk daarop, zoo heftig opſpringende, dat ik van mijne plaats had moeten vallen, zoo de vast geknoopte doek niet gehouden had.

Slepend ging de anders korte nacht voorbij; hij was warm en droog geweest, zoodat ik ten minſte niet van koude geleden had. Ik was nu bijna zeker, dat de boomſtam, waarop ik mijne wijkplaats had genomen, vast genoeg geworteld was; en, offchoon mijne redding onzeker en in allen gevalle verwijderd was, beſloot ik het uit te houden, zoo lang ik kon. Op deze wijze bragt ik den nacht door tusſchen eenen hemel zonder ſterren en een' zwarten, onder mij bruiſenden watervloed. Vóór nog de ochtendſchemering aanbrak, was ik zoo goed als zeker, dat het water was begonnen te zakken; het gedruisch was minder; ik verbeeldde mij, dat ik heestergewas op het eiland boven de oppervlakte zag uitſteken, ook de boomen aan den oever derzelver gewone voorkomen zag hernemen; en bij het eerſte krieken van den dag bemerkte ik, met onbeſchrijfelijke vreugde, dat ik mij niet bedrogen had: de rivier was ten minſte drie voeten gevallen, en vóór nog de zon boven de kimmen rees, was het eiland grootendeels droog. Nimmer heeft een misdadiger, die in het oogenblik vóór de ſtrafvoltrekking genade verwerft, zijne boeijen met meer blijdſchap afgeſchud, dan ik den band, die mij aan den boom gehecht had. Ik kroop langs den ſtam, die over den ſtroom hing, af, en ſtapte op het eiland, nog altijd tot aan de knieën in het water. Vervolgens waadde ik naar dat gedeelte, hetwelk droog was, en ſtrekte mij op den grond uit, afgemat door mijn nachtwaken en ſtijf van de moeijelijke houding, in welke ik zoo lang had moeten blij-

ven. Het water bleef thans oogenschijnlijk elk oogenblik meer dalen, — weldra was geheel het eiland droog, en de overstrooming aan den vasten wal nagenoeg binnen de gewone oevers teruggekeerd; doch nog altijd was de stroom te sterk en te diep, dan dat ik dien had kunnen overgaan, vooral in den staat van uitputting, waarin ik mij, ten gevolge van het mij in de laatste twaalf uren overkomene en gebrek aan voedsel, bevond. Hoe laat het wezen mogt, hieromtrent had ik geene zekerheid; want men zal mij wel gelooven, dat ik er niet aan gedacht had, den vorigen avond mijn horologie op te winden. Nogtans, naar de zon te oordeelen, was het nog geen middag, toen het water reeds zoo veel verminderd was, dat ik hopen kon, binnen twee of drie uren den oever te zullen kunnen bereiken. Derhalve trad ik omstreeks drie ure na den middag in den stroom; ik vond dien nu nergens dieper dan vier voeten, en met eenig worstelen bereikte ik den oever, dien ik gedacht had niet weder te zullen betreden. Van den bundel hyacinten, dien ik werktuigelijk met mij op den boom had medegenomen, heb ik eenige bloemen gedroogd en tot een aandenken bewaard. Nimmer ruik ik den geur van dien bloem, bij het doorkruisen van bosschen en velden, of ik ondervind weder ten deele eenige dier zelfde aandoeningen, welke mijnen geest bestormden, toen ik, mijn hoofd opligtende, den geweldigen vloed op mij zag aandruischen; en, hoe vreeselijk de wezenlijkheid ook geweest moge zijn, is de herinnering gemengd met vermaak. Menigmaal open ik de bladen, tusschen welke mijne gedroogde hyacinten liggen, en ik kan niet zeggen, dat ik, bij het beschouwen derzelven, mij immer verbeeld, dat zij te duur gekocht zijn.

OP HET AFSTERVEN VAN H. M. FREDERICA LOUISA WILHELMINA VAN PRUISSEN, KONINGIN DER NEDERLANDEN. (*)

'k Zing geen heldendaên, geen glorie,
Op het veld van eer behaald,
Maar met broederbloed betaald.

(*) Om den goeden geest, dien dit stukje ademt, wilden wij het de verlangde plaats niet weigeren. *Redact.*

Rijk is daarin 's lands historie!
Voor geen feiten, hoe vermaard,
Heb ik thans mijn lier besnaard.

Dierbaar is mij 't koor der kunsten,
Waardig aller dicht'ren lied;
'k Breng haar nu mijne offers niet,
Schoon gevoelig voor haar gunsten;
And're nooden heeft het hart,
Aangegrepen door de smart.

Plegtstatig klinkt de stem der doodklok mij in de ooren;
Reeds dagen achtereen sprak hare stem mij toe;
't Verlies, dat Neêrland lijdt, doet zij mij somber hooren;
Aan d' algemeenen rouw is 't, dat ik hulde doe.

Kom, droeve zangster! strooi cipres en najaarsbloemen
Op 't graf van 's Konings Gâ, zijn' arm te vroeg ontrukt!
Wil, daar gij klagend zingt, hare ed'le deugden roemen,
Waarvan de menschheid zoo veel zegen heeft geplukt!
Die roem is offergaav', die wij haar' beeldt'nis wijden;
Hij is de grafnaald, die zijzelv' zich heeft gesticht,
De glansrijke eerekroon, behaald bij moeilijk strijden,
Die de eeuwen overleeft, daar and're grootheid zwicht.
Geen vorstlijk purper, dat den arm des doods ontwapent;
Geen diadeem, die ooit bevrijdt van 't zwijgend graf,
Schoon ijdelheid, helaas! zich aan den schijn vergapend',
Geen hooger adel kent, dan die het lot haar gaf.

's Lands Moeder is niet meer; haar zon heeft uitgeschenen,
Maar heugelijker dag ging achter 't graf haar op,
En voert, terwijl heel 't land haar heengaan blijft beweenen,
In 't land van rust en heil haar hemelvreugd ten top.
De Koning oogt haar na in 't rijk der zaligheden,
En voelt den moed gesterkt door zijn geloof aan God;
Maar 't hart wordt niettemin door 't wreed gemis bestreden,
En brengt, door wee verscheurd, dit offer aan het lot.
Hoe heeft zij niet met hem een gansche reeks van jaren,
Tot blijdschap zijner ziel, in lief en leed gedeeld!
Hoe deed ze op distelpaên hem zelfs nog bloemen gaêren,
Wier geur zijn hart bekoord, zijn zinnen heeft gestreeld!

De ſtorm des tijds heeft haar, gelijk ook hem, beloopen,
Maar rustig ſtond zij pal in 't barnen van den nood;
De magt van 't lijden kon de kracht des ligchaams ſloopen,
Maar 't Christelijk geloof verwon bij haar den dood;
Dit was haar bron van troost, en, rijk in ſchoone-deugden,
Vond ſteeds het weesje in haar een dierb're Moeder weêr;
Wat weldaên, die het hart der weduwen verheugden,
Wat ſtroom van zegening daalde op het onheil neêr!
De tranen, die haar dood in Nederland doet vloeijen,
Zijn tolken van 't gevoel; wat immer praal ook ſchijn',
Zij zullen kunſteloos het grafgeſteent' beſproeijen,
En ſteeds de beste hulde aan haar gedacht'nis zijn.
Oranje! welk een' ſchat hebt ge in uw Gâ verloren!
Min zwaar was u de kroon, de zorg van 't rijksgebied:
Wie zal nu uwen moed, wie uw vertrouwen ſchoren,
Nu gij uw hartvriendin den dood ter prooije ziet?
Wie? — God, uw ſchild, uw loon, uw Leidsman door dit leven.
Hij wil, wat u ontzink', hoe zwaar 't gemis ook zij,
Hij zal, al zijt ge alleen, Hij zal u nooit begeven;
Hij ſtaat, in nood en dood, u met zijn hulpe bij.
Maar, eenzaam zijt ge niet; gij leeft in uwe Telgen,
Die, zulk een' Vader waard, u troosten in uw ſmart.
Veel, wat u dierbaar is, moog' 't nijdig lot verdelgen,
Zij balſemen de wond, geſlagen in uw hart.
Hun tranen mengen zich met die van hunnen Vader:
Wien hebben zij op aard', hoe hoog in ſtand en eer,
Hoe edel ook van geest, wien hebben zij nog nader?
De dierb're Moeder, ach! zij is voor hen niet meer.
Wat innig leedgevoel ſpreekt luide uit aller blikken
Bij 't doodbed der Vorſtin, haar Kind'ren dier en waard!
Geen wereldſche eer of glans kan hunne ziel verkwikken:
Hoe nietig wordt hun nu de grootheid dezer aard'!
Gods goedheid doe nog lang hun 't dierbaar pand behouden
Eens Vaders, in de ſchool der wijsheid zoo volleerd,
Wiens deugd, ſchoon jaren ook zijn' levensdag verouden,
Door vriend, door vijand zelfs, alomme wordt vereerd!

Komt, Loten van een' ſtam, door Neêrland aangebeden,
Schept troost, terwijl ge uw' rouw met dien des Vaders mengt!
De tranen, die ge weent in 't hartverſcheurend heden,
Zijn 't waardigſte offer, dat ge zulk een Moeder plengt.

'k Heb mijn' klaagzang aangeheven,
Niet uit laffe vleijerij,
Niet uit dwaze hoovaardij,
Niet door baatzucht aangedreven;
Christentroost, dien Godsdienst biedt,
And're zangen heb ik niet.

Velzen. A. HOFFMAN, *V. D. M.*

TER GEDACHTENIS AAN MIJNE GELIEFDE TANTE, MEJUFVROUW FRANCINA BAANE, OVERLEDEN TE GOES, DEN 17 OCTOBER 1837. (*)

Ook gij zijt eindlijk dan bezweken;
  Uw lijk daalde in het graf ter neêr;
Uw geest toog heen naar beter ſtreken;
  Wij zien u nooit op aarde weêr!
Gij gingt den lievling wedervinden,
  Wiens luit uw deugd vereeuwigd heeft,
Uw' Bellamy, uw' zielsbeminden,
  Dien u de Hemel wedergeeft.

Getrouwe! meer dan vijftig jaren
  Hebt gij des Dichters asch beweend.
Gij bleeft ſteeds op het tijdſtip ſtaren,
  Dat thans eerst u met hem hereent.
Uw hart, gevoelig, rein en teeder,
  Bleef altijd hem-alleen verpand.
Nooit trof een ſchicht der liefde u weder;
  Geen' ſterveling ſchonkt gij meer uw hand.

Neen! nu gij éèns hem hadt verloren,
  Wat jeugd en ſchoonheid gij bezat,
Gij bleeft getrouw aan d' uitverkoren,
  Die eens zoo vurig u aanbad.
Wat minnaars zweefden om u henen,
  Wie klagen mogt van boezemſmart,
Gij bleeft uw' Bellamy beweenen;
  Hij, hij-alleen vervulde uw hart.

Zijn beeld was altijd u voor oogen;
  Het werd met traan op traan beſproeid;
Het hield, met toovrend alvermogen,
  Geheel uw hart aan hem geboeid.
Ja! Hollands beemden, Zeelands velden,
  Kapelles bosch en Goeſche wal,
Zij zullen zijnen naam vermelden
  Tot aan het jongst bazuingeſchal!

Die naam zweefde altijd op uw lippen;
  Zijn klank verwon de felſte ſmart;
Wat pijn ooit klagt u deed ontglippen,
  Die naam verrukte op nieuw uw hart.
Francine! uw jaren mogten klimmen,
  Bij 't vlugten van uw prille jeugd,
Die naam deed vaak een vonk ontglimmen
  Van liefdes vuur, van weemoeds vreugd.

(*) Uitgeſproken in het *Middelburgſche* Departement der Maatſchappij *tot Nut van 't Algemeen*, den 8 Nov. 1837.

Zelfs in der grijsheid dorre dagen,
  Als ligchaamsfmart u nederboog,
De last der jaren u deed klagen,
  En u geen levensvreugd bewoog;
Dan had ik minzaam slechts te naadren,
  Ik sprak tot u van Bellamy, —
Het bloed vloot sneller door uwe aadren,
  En gij spraakt óók... van Bellamy!

Dan sierde een flaauwe blos uw wangen,
  Dan speelde een lachje om uwen mond,
Dan bleeft gij aan mijn woorden hangen,
  Alsof u God een' Engel zond.
Gij dwaaldet óm in 't schoon verleden,
  Gij waart weêr zalig aan zijn zij',
En vloegt een' blik naar 't hemelsch Eden:
  Want dáár, gewis, daar leefde hij!

Dáár had hij u nog niet vergeten,
  o Neen! hier viel geen twijfel aan;
Dáár zou ook hij u welkom heeten,
  En blij voor u de citer slaan....
Het is geschied!... Zij laat den wormen
  Haar grover hulsel reeds ten buit;
Haar' geest omgevèn fijner vormen,
  Bij 't luchtig kleed der Hemelbruid.

Een Engel snelt haar juichend tegen;
  Hij kent, hij ziet zijn Phyllis weêr;
Hij leidt haar, langs de starrewegen,
  Als gids door heel de hemelspheer.
Hereenigd dáár met alle braven,
  Is beider leven lente en jeugd.
Wij staren hier slechts op hun graven,
  Daar eeuwig heil hen ginds verheugt.

Ik mogt het eerst uw lijkbaar volgen;
  Ik zag u dalen in het graf;
Maar wis! geen Godheid was verbolgen,
  Toen de Almagt u hem wedergaf.
Wij mogen droeve tranen plengen;
  Wij mógen weenen bij uwe asch, —
Gij zult uw' dank den Vader brengen,
  Wiens liefde uw boezemwond genas.

Wij zullen eeuwig u gedenken,
  U, voorbeeld van de trouwste min!
Laat ons dit needrig kransje u schenken,
  En kenne uw schim ons hart er in!
Cipres en mirte, zaamgestrengeld,
  Zij malen onze droefheid af
En uwe liefde, omhoog verengeld,
  Die zegevierde op dood en graf!

A. F. SIFFLÉ.

MENGELWERK.

KANAAL TUSSCHEN DE ROODE EN MIDDELLANDSCHE ZEEËN.

Bij gelegenheid, dat de *Engelschen*, ter bespoediging van hunne gemeenschap met *Indië*, eenen weg over het vaste land hebben gezocht, en daartoe de oude handelgemeenschap langs den *Euphraat* en de *Perzische* golf hebben doen herleven, is ook de weg van den *Nijl* naar de Roode Zee, en van daar over *Suez* naar *Bombay*, in aanmerking gekomen. Een zorgvuldig onderzoek, ook in verscheidene tijdschriften, heeft de volgende belangrijke bijzonderheden over een reeds bestaande *Kanaal* tusschen den *Nijl* en de *Roode Zee* doen kennen, hetwelk tevens eene verrassende opheldering en verblijdende bevestiging van de echtheid der Bijbelsche Geschiedenis geeft.

De oude Schrijvers, ARISTOTELES, STRABO en PLINIUS, verhalen, dat de oude Koning van *Egypte*, SESOSTRIS of RAMESES, misschien een tijdgenoot van MOZES of kort vóór hem geleefd hebbende, dit kanaal had begonnen, en wel uit den *Nijl*. HERODOTUS, de oudste Geschiedschrijver, geeft het eenen veel jongeren oorsprong, namelijk van NEKOS, den PHARAO NECHO des Bijbels, die 900 jaren *na* SESOSTRIS leefde. Maar deze zou het niet eens hebben voltooid, om dezelfde reden, waarom SESOSTRIS het had laten steken, namelijk omdat de Roode Zee 28 voet *hooger* was dan de *Nijl*-bedding, en dus, bij gemeenschap met deze, geheel *Neder-Egypte* met zout water zou overstroomd hebben. Dit werk zou tot stand gebragt zijn door den *Perzischen* Koning DARIUS HYSTASPES, die tevens *Egypte* bezat; doch deze zette het werk wel voort, maar de voltooijing was eerst aan de uitmuntende Regering der eerste PTOLEMEËN

te danken. Naderhand geraakte het kanaal in verval, doch werd door den eersten *Saraceenschen* veroveraar, den Kalif OMAR, in 644 heropend en zelfs met een' nieuwen tak uit het Zuiden vermeerderd. Daarop bleef door dit kanaal de gemeenschap met de Roode Zee, en dus met *Indië*, open tot het jaar 764, onder den Kalif MOTASSEM, die het, om alle vervoer van levensmiddelen en krijgsbehoeften naar het toen opgestane *Arabië* te beletten, weder deed sluiten. Sedert dien tijd is het kanaal, in weerwil van alle vertoogen aan de *Turksche* Regering, nimmer heropend. Het was, volgens STRABO, 100 tot 150 voet breed, en, volgens HERODOTUS, breed genoeg, dat twee groote oorlogsschepen (*triremes*) naast elkander daar door konden varen. De diepte was *dertig* voet. Men had vier dagen werk, om door het kanaal te zeilen, hetwelk door sommigen 92 *Eng.* mijlen of 31 uren lang wordt geschat. Het begon te *Bubastis*, aan den *oostelijken Nijl*-arm, en ging van daar in eene regte lijn zuidoost en door een effen land van 12 *Eng.* mijlen, of 4 uren, tot aan het dal *Wady Tomylat*. In dit eerste gedeelte van het kanaal, dat jaarlijks overstroomd wordt, zijn weinig overblijfselen van hetzelve te vinden; nogtans liggen daarin verscheidene oude waterleidingen, die eertijds met hetzelve in verband stonden. Aan de gemelde plek ontmoet het kanaal den zuidwestelijken tak, weleer door OMAR daarbij gevoegd, en die van *Kairo* komt. (Misschien was deze tak, van de overzijde over het oude *Memphis* komende, veel ouder, en kan wel tot de vroegere *Egyptische* Koningen worden te huis gebragt.) Het genoemde dal, of *Wady Tomylat*, is een merkwaardig verschijnsel. Het is 13 uren lang en drie kwartieruurs breed, ten Oosten, Noorden en Zuiden door twee bergrijen, zoo wel voor harde winden, als voor het stuifzand der woestijn beschut; dit laatste echter, door de laagte des bergmuurs, slechts ten deele. Nogtans is het over 't algemeen vruchtbaar, en de *Arabieren* telen er koren. Aan de westelijke opening van het dal,

waar het kanaal van *Kairo* zich bij dat van *Bubastis* voegde, ligt de ſtad *Abaceh*; aan de oostzijde (*Wady Sababyar*) vindt men eenige hoogten, waarop oudtijds twee ſteden en een tempel van SERAPIS ſtonden, van welken men nog puinhoopen ziet. Er zijn bij deze vallei nog vele ſporen van het kanaal, en in het midden zijn de bouwvallen eener groote oude *Egyptiſche* ſtad, welke de *Franſche* Geleerden in de *Description de l'Egypte*, volgens onweêrlegbare gronden, voor *Heroöpolis* verklaren. Nu ſtelt JOSEPHUS, als iets, dat buiten alle bedenking is, dat *Heroöpolis* de ſchattingſtad *Pithom* was, die de *Israëliten* ten tijde hunner verdrukking, even als *Rameſes*, in hun eigen land (*Goſen*) moesten bouwen. Dus ſchijnt *Wady Tomylat* wel niet geheel *Goſen*, (want hoe zou zulk een talrijk volk in deze kleine ruimte hebben kunnen wonen?) maar toch het voornaamſte gedeelte, de kern van het land *Goſen* te hebben uitgemaakt; en dit is te waarſchijnlijker, omdat dit juist met de ſtaatkunde der *Egyptenaren* overeenkwam, om de *Israëliten* als eene voorhoede en wacht te plaatſen tegen de *Arabiſche* herders, die weleer het land overſtroomd hadden, en die hun daarom „*een gruwel*" waren. Toen, onder latere Koningen, de dienſten van JOSEPH, en zijne betrekking, zoo tot het land als tot de herderskolonie, vergeten waren, begon men de verbazende vermenigvuldiging der laatſte te vreezen, en te duchten, dat zij de vallei, dezen ſleutel des lands aan de oostzijde, wel eens aan de *Arabieren*, herdersvolken als zij, zouden kunnen verraden, en *Egypte* weder in alle de ellenden der vroegere heerſchappij van vreemdelingen dompelen. Daarom moest het volk, volgens de ſtaatkunde der *Egyptenaren*, zoo hard behandeld, door *Egyptiſche* bezettingen te midden des lands (gelijk *Belgrado* in *Servië*) beteugeld, door harden arbeid aan het herdersleven onttrokken, en moesten zelfs alle mannelijke kinderen gedood worden, om de vermenigvuldiging van *Israël* te beletten. Het verzoek om uittogt moest den Koning in dezen argwaan

versterken, en daarom verhardde hij zich tegen alle wonderen. Hij bleef tot het laatste toe in zijne ongelukkige staatkunde volharden, om zijne regten op dit volk niet op te geven. Hier dus, in deze vallei, heerschte licht, toen duisternis het geheele overige *Egypte* bedekte; tot hiertoe drongen de plagen niet door, die het overige land bijna tot wanhoop bragten. Toen dan toch eindelijk de hoogste nood en het algemeene geroep des lijdenden volks den Koning tot toegevendheid dwongen, trokken de *Israëliten* uit *Gosen*, hetwelk ten minste alle de hoofden der stammen en aanzienlijke *Israëliten* bewoonden, terwijl de anderen als herders in den omtrek rondzwierven of misschien elders door de *Egyptenaren* aan den arbeid werden gehouden. Doch zij mogten, op Gods bevel, niet *westwaarts* uit het dal trekken, om zóó langs den kortsten en gemakkelijksten weg, langs den *Nijl* en de Middellandsche Zee, *Kanaän* te bereiken, maar *oostwaarts*; en dit leidt ons nu tot de beschouwing van de verdere gesteldheid des lands, en dus ook van den loop, dien het kanaal zal hebben genomen. Vlak oostwaarts van de bergen, die *Wady Tomylat* ten Oosten bepalen, is een lage grond, de *bittere meiren* genaamd, en thans wel grootendeels waterloos, maar die de duidelijkste blijken draagt van eenmaal tot de bedding der Roode Zee te hebben behoord, waarvan zij het Noordeinde uitmaakte. Tusschen dezen grond en de tegenwoordige Roode Zee, die te *Suez* begint, loopt eene diepe vallei tusschen twee bergketenen, die mede alle sporen eener oude zeebedding draagt. Doch tusschen deze vallei en de tegenwoordige Roode Zee is er een hooge grond van 3 of 4 voet boven de zee en een half uur lang, eene soort van dijk, aan gene zijde van welken de vroeger tot de zee behoorende laagte begint, die zich tot de *bittere meiren* uitstrekt. Hoe juist beantwoordt dit alles niet aan de verklaring van den wonderdadigen doortogt der *Israëliten* door de Roode Zee en den ondergang van PHARAO's leger, zoo als onze beroemde VAN DER PALM die gegeven heeft! *De bank*,

die den Israëliten, volgens de onderstelling van dien Geleerde, (*) *tot doortogt verstrekte*, *is wedergevonden*; het is de 3 of 4 voet hooge grond tusschen de tegenwoordige bedding der Roode Zee en den ouden zeegrond, die zich tot de *bittere wateren* uitstrekt, welke misschien nog het langste dat zeewater behielden en daarvan den naam bekwamen, doch eindelijk ook bijkans uitdroogden. De *Israëliten* trokken dus, op Gods bevel, van de *bittere meiren*, (toen de Noordpunt der Roode Zee) waar zij bij den uittogt uit hunne vallei *Tomylat* of *Gosen* aankwamen, *zuidwaarts*, omtrent vijf uren verre, naar de bank bij het tegenwoordige *Suez*, en bragten dus, daar zij regtstreeks van *Kanaän* afgingen, PHARAO natuurlijk in den waan, dat zij verdwaald waren, waarop zijn booze geest hem weder tot vervolging aanzette, misschien langs den weg, die, aan de overzijde van *Memphis*, naderhand tot kanaal diende, door *Gosen* en langs den zeeoever, of ook wel ten Noorden om *Gosen* langs het gebergte. De *Israëliten* konden gemakkelijk in éénen nacht den overtogt doen over eene bank, die slechts een half uur breed was: juist die korte afstand moest PHARAO tot de vervolging aanmoedigen; doch storm en onweder moesten eenen grond, die toen slechts bij ebbe misschien even boven water kwam, spoedig doen overloopen, zoodat PHARAO met zijn heir daarin den dood vond. Hoe heerlijk wordt dan niet de naauwkeurigheid en juistheid der opgave in den Bijbel gestaafd, zonder dat het wonder eenigermate verminderd wordt; want wie beschikte juist op de gepaste oogenblikken den wind, die opdroogde en eenen doortogt tusschen twee wateren schonk, en den tegenwind, die het water terugvoerde en den vijand in de golven deed smoren? Zulk eene plaatselijke naauwkeurigheid en juistheid, die, na verloop van Eeuwen, door onderzoekingen, tot een geheel ander einde gedaan, (de opneming

(*) Zie *Bijbel voor de Jeugd*, Vde St. bl. 157—160, en *Bijbelvertaling* op *Exod.* XIV: 22.

van de kusten der Roode Zee door de *Fransche* Ingenieurs van BUONAPARTE's *Egyptische* leger) eerst blijkbaar worden, pleiten toch wel voor de echtheid en gelijktijdigheid met de gebeurtenissen der *Mozaïsche* oorkonden, en weêrleggen het geliefkoosde denkbeeld der *Neologen*, dat EZRA derzelver schrijver zou zijn, die nimmer *Egypte* gezien had.

In die vallei dan, tusschen de *tegenwoordige* Roode Zee en de *bittere wateren*, loopen allerduidelijkste sporen van het oude kanaal, namelijk van muren, die hetzelve insloten, en die de geheele uitgestrektheid daarvan doorloopen, zijnde van 5 of 6 tot 15 voet hoog, en, gelijk STRABO zulks beschrijft, 150 voet (de breedte van het kanaal) van elkander. De bedding is tegenwoordig opgehoogd; maar de *Fransche* krijgsbouwkundigen vonden, 4 of 5 voet beneden dezelve, de kunstige zamenstelling der Ouden om het water tegen te houden, zijnde zand met zout, klei en gips. Dus wordt het gevoelen van HERODOTUS gestaafd, dat SESOSTRIS althans het gedeelte tusschen de *bittere wateren* en de tegenwoordige zee, destijds ook zeegrond, niet kan hebben doen uitgraven. Dit kanaal ligt vijftien voet beneden de oppervlakte of het waterpas der Roode Zee. Het doorsteken van den hoogen grond, of de oude bank, zou dus dadelijk die vallei doen onderloopen, en de oude bedding der Roode Zee tot aan de *bittere meiren* herstellen. In de aan die oude meiren grenzende vallei van *Tomylat* ziet men ook, vooral aan de westzijde, zeer duidelijke sporen van het kanaal, (ten Oosten is het onder 't zand bedolven) en de grond is aldaar dertig voet beneden de Roode Zee en de overstrooming des *Nijls* op deszelfs hoogste standpunt. Van de blijken van zulk een kanaal in twee armen (ten N. W. en Z. W.) van den westelijken uitgang der vallei tot aan den *Nijl* is reeds gesproken. Wanneer men dus van *Kairo* het kanaal weder wilde openen, zou het meer of min een' halven kring beschrijven, waarvan de noordelijke boog door *Wady Tomylat* zou gaan, en de beide eindpunten

op *Kairo* en *Suez* rusten; doch volgde men, dezen weg verlatende, *Bubastis*, zoo zou het eerst Z. O., dan O. en eindelijk vlak Zuid, eene onregelmatige lijn volgen. De *Fransche* Geleerden van BUONAPARTE's togt naar *Egypte* hielden de herstelling van dat kanaal door middel van vijf sluizen (die misschien de Ouden ook reeds gekend hebben) voor zeer mogelijk; en *Engelsche* Schrijvers houden mede de herstelling van dat kanaal, ten behoeve des handels naar *Oostindië*, (namelijk van den *Nijl* tot de Roode Zee) volkomen doenlijk, als zijnde de grond bijkans volkomen vlak. Zij geven daaraan verre de voorkeur boven de scheepvaart, die vóór eenigen tijd beproefd is, op den *Euphraat*, als waar te vele bijkans onoverkomelijke ondiepten zijn, en waar de oevers door roofzieke *Arabieren* worden bewoond, die de scheepvaart ten hoogste onveilig maken.

HERINNERINGEN AAN PARIJS EN DESZELFS OMSTREKEN, 1824, VAN EEN' JEUGDIGEN GENEESKUNDIGE.

(*Vervolg van bl.* 778.)

LARREY.

„ Ziedaar den Man, die zich, door zijne gedienstigheid „ omtrent vreemde Geneesheeren, boven de meeste andere „ geneeskundige Despoten zeer voordeelig onderscheidt!"

H. J. LOGGER, *Aanteekening op eene wetenschappelijke Reize naar Parijs in* 1818.

LARREY, die vroeger zijne *Clinique* in het tegenwoordig niet meer bestaande Hospitaal voor de Garde hield, daarna in het Hospitaal *du gros Caillou*, bewoont thans het Hôtel der Invaliden, en is (behalve Chef van de militaire Geneeskundige Dienst in *Frankrijk*) Chef der Infirmerie van voornoemd gesticht. Reeds te lang had ik het verschoven, dien beroemden man te gaan zien en hooren, toen ik eindelijk, den 12 Mei, des morgens ten half zeven ure, den weg naar het trotsche gebouw der Veteranen insloeg. Aan den ingang

gekomen, alwaar eene wacht van Invaliden zich bevindt, vroeg ik aan een' derzelven naar de Infirmerie, of wel naar de plaats, waar de Baron LARREY zijn onderwijs gaf, en werd naar de appartementen, door dien Heelkundige bewoond, verwezen. Ik schelde aan, en, eene vrouwelijke dienstbode mij openende, herhaalde ik mijne vraag, in welk gedeelte des gebouws de Heer LARREY zijn onderwijs gaf. Zij verzocht mij haar te volgen, daar ik dan den Baron zelven zou kunnen spreken. Daar het mij toescheen, dat het niet zeer belangrijk voor LARREY kon zijn, eenen vreemdeling te zien, die hem kwam zeggen zijne *Clinique* te willen bijwonen, maakte ik deze opmerking, er bijvoegende, dat ik hem niet gaarne in zijne bezigheden wilde storen; waarop mijne geleidster antwoordde: „In het geheel niet, Mijnheer; ga gerust naar boven, en klop slechts aan de eerste deur ter regter zijde, daar is het kabinet van den Heer LARREY; hij zal met vermaak met u spreken." Ik trok alzoo, om mij figuurlijk uit te drukken, de stoute schoenen aan, maar verbeeldde mij toch (hoewel de Heer LOGGER LARREY's vriendelijkheid roemt) eenen tweeden DUPUYTREN b. v. te zullen spreken, en verwachtte geene bijzondere belangstelling te ontmoeten; althans tot nog toe ontving ik van geen' der door mij gevolgd wordende Genees- of Heelkundigen eene enkele onderscheiding, of greep eenig gesprek tusschen ons plaats, hetwelk dan ook, der waarheid hulde doende, bij de groote menigte, die hunne lessen bijwoont of hunne visite volgt, zoo wel vreemdelingen als *Franschen*, voor hen zeer moeijelijk en lastig zoude zijn.

Alles, wat LARREY voor de uitbreiding en volmaking der Heelkunde had gedaan, herdenkende, meende ik niet anders dan veel en met belangstelling van hem te zullen hooren spreken. Hoe zeer werd ik, reeds in de eerste dagen van mijn verblijf te *Parijs*, daarin te leur gesteld! Ik ontbeet op zekeren morgen in een klein salon, beneden in het hôtel *Mazarin*, en las in de *Formulaire des Hôpitaux civils de Paris* van RATIER. Spoedig kwam een medebewoner des hôtels zich aan de tafel nederzetten, en, na den gewonen beleefdheidsgroet, ziende dat ik een' RATIER in de hand had, begon hij te spreken over Geneeskunde, derzelver uitoefening in hospitalen zoo wel, als private praktijk in *Parijs*, waarin natuurlijk de namen van dezen en genen beroemden Heel- of Geneeskundige dikwerf genoemd werden. Ik maakte van

deze gelegenheid gebruik, om van de *Clinique* van LARREY berigten in te winnen; maar hoe zeer was ik verwonderd, het jonge mensch de volgende uitspraak te hooren doen, gepaard met bijgevoegde raadgeving: „ Hoor eens, Mijnheer! gij moet de *Clinique* van LARREY maar in den steek laten. Het is een man, die slechts *zijne* denkbeelden voor goed houdt, een egoïst, die niet in het voordeel der wetenschap, maar slechts voor eigene grootheid werkt. Gij zult daar niet veel nut opdoen. Lessen van DUPUYTREN, BOUILLEAUD, ROUX enz. enz. worden hier algemeen boven het nietsbeteekenend gebabbel van LARREY gesteld." — Aan deze opgeblazen en verwaande taal in den mond van den vlasbaard mij niet gestoord hebbende, stond ik thans (om tot mijn verhaal terug te keeren) voor de deur van LARREY's studeervertrek, en klopte aan. Spoedig ging de deur open: een klein maar dik man, met een breed taankleurig gelaat, sprekende oogen, ten deele pikzwarte, ten deele grijze haren, in den nek en op de schouders hangende, en een' dikken rooden neus, stond voor mij. Hij had een' grooten witten vilten hoed met zeer breeden rand op het hoofd, en 3 à 4 ridderlinten van verschillende kleuren aan het knoopsgat. Het was LARREY! — Na hem beleefd gegroet te hebben, begon ik met te zeggen *Hollander* en Heelkundige te zijn, die wenschte, zijne *Clinique* en operatiën, gedurende den tijd dat ik mij in *Parijs* zou bevinden, bij te wonen. Minzaam sprak hij mij dadelijk toe, verzocht mij hem te volgen, en zeide: „ Zeer goed, Mijnheer! gij kunt al dadelijk bij mijne gewone visite tegenwoordig zijn; des Donderdags ten 7 ure geef ik echter uitsluitend *Clinique*, en doe operatiën." Wij gingen langs de bovengalerij van het *Hôtel des Invalides*, en de volgende vragen werden gedaan en beantwoord: „ Uit welke streek of stad in *Holland* komt gij, Mijnheer?" — „ Van *Rotterdam*." — „ Hebt gij ook kennissen in *den Haag*?" — „ Ik ken er eenige Genees- en Heelkundigen, inzonderheid tot de militaire Geneeskundige Dienst behoorende," en noemde daarbij hunne namen. Ik vroeg hem, of hij zich den Heer LOGGER herinnerde, die in den jare 1818 eene reize naar *Parijs* had gedaan, en, behalve zijne verdiensten, ook de vriendelijkheid en minzaamheid van zijn' persoon voor vreemdelingen in een der *Hollandsche* tijdschriften geroemd had. Hij antwoordde daarop ontkennend; „ maar (zeide hij) ik heb een' anderen uwer Landgenooten, *le Pro-*

fessor BRUUKMANS (BRUGMANS), zeer goed gekend; zijnde deze in der tijd mijn Collega in het *Conseil de Santé*, toen *Holland* met het Keizerrijk vereenigd was. Ook heb ik (zoo ging hij voort) vele *Hollandsche* Officieren en Opperofficieren gekend, en menigeen van hen verbonden en geopereerd." — Wat konde ik op dit alles anders zeggen, dan dat zijn Ed. met roem bij ons bekend was? Op de vraag, of zijne schriften ook algemeen in *Holland* bekend waren, toestemmend antwoordende, knikte hij met een' vergenoegden lach mij toe. Zoo al pratende, kwamen wij aan de Infirmerie. Ik was verrukt over den vriendelijken, hupschen en achtingwaardigen grijsaard, en met genoegen zal ik mij altijd den 12 Mei 1834 herinneren, dag, waarop ik LARREY voor het eerst zag en met hem sprak. Ik had reeds opgemerkt, dat de hem voorbijgaande of hier en daar zich bevindende Invaliden met een meer dan gewoon ontzag, — neen, dit is het regte woord niet, met meer dan gewone eerbiedige achting, in 't kort op eene wijze, die zich beter laat gevoelen dan beschrijven, den hoed afnamen en hem groetten. Is er wel zoeter belooning voor verdiensten en edele daden, dan de achting en verkleefdheid, ons betoond door menschen, die ooggetuigen of voorwerpen van dezelve waren? Ik ten minste gevoelde, toen ik mij in de ziekenzalen bevond, in den eerbied, waarmede elke oude verminkte soldaat LARREY naderde, de hooge waarde en het benijdenswaardige van groot en goed gehandeld te hebben. Die schatting der oude krijgslieden, hem bewezen, scheen mij een spoorslag tot het moedig volbrengen van onze pligten, al zijn zij zoo groot en menigvuldig als die van den *Franschen* militairen Heelkundige LARREY, oneindig sterker dan die der eere- en *ridder*-linten, welke zijne borst versierden.

Ik volgde in de zalen der Infirmerie de visite van LARREY. Alvorens hij daartoe overging, ontdeed hij zich van zijne gewone burgerfrak, en trok eene soort van ouden uniformrok aan, in een van welks knoopsgaten eene groote half ontbladerde roos zich bevond; deze laatste bijzonderheid, door mij opgeteekend, is zeker gering, ja nietig; het zij zoo! maar, groote mannen ziende, bespiedt men ook derzelver kleinste beweging en handeling; het schijnt ons toe, dat zulks niet meer gering en onbelangrijk is; de groote man schijnt zelfs het werkelijk kleine groot te maken.

De zalen der Infirmerie zijn zeer luchtig en netjes, en dra-

gen namen, met des krijgsmans gevoelens en droomen van roem en eer overeenkomende: de groote zaal, waarin ik dezen morgen mij bevond, droeg den naam van *Salle de la Valeur.* Ik zag, dat velen der oude helden de afbeeldsels hunner idealen van grootheid en roem in hunne ledekanten hadden opgehangen, als portretten van NAPOLEON, van NEY, van MURAT, of op de planken, die zich aan het hoofdeneind bevonden, busten en beeldjes, ten voeten uit, van NAPOLEON; bij een' was het ledekant zelfs opgesierd door eene in het klein nagebootste en in pleister vervaardigde kolom der *Place Vendôme.* — LARREY doet zijne visite met veel zorg en oplettendheid en is zeer vriendelijk; diegenen, welke tot het leger van *Egypte* behoord hadden, waarvan hij Chef der Geneeskundige Dienst was geweest, worden door hem *Egyptenaren* genoemd: naderde hij zulk een', dan begon hij met mij te zeggen: „*Monsieur, c'est encore un Egyptien*" enz. Vijf of zes Officieren van Gezondheid volgden hem, en verbonden volgens zijne voorschriften. Het is hier zeer aangenaam, dat men de zieken naauwkeurig kan gadeslaan, aangezien er geene groote menigte, zoo als in de andere burgerhospitalen, aanwezig is. Ik zag dezen morgen echter niet veel belangrijks; maar het was genoeg, den waarlijk vriendelijken man gesproken te hebben, die mij ook bij het ziekenbezoek met veel onderscheiding bleef bejegenen. Bij een' man van 50 à 60 jaren bleef LARREY zich lang ophouden. Deze man had een, geheel den vorm der onderkaak en het bovenste gedeelte van den hals hebbende, zilveren bedeksel over deze deelen bevestigd. LARREY liet het losmaken, en nu vertoonde zich eene der zonderlingste misvormingen, door eene geschoten wond daargesteld. Een kogel had namelijk het kinstuk der onderkaak (middelste gedeelte) weggenomen; de gehemeltebeenderen waren zamengedrukt met de beenderen der bovenkaak, zoodat de groote kiezen van beide zijden elkander nagenoeg aanraakten. Er was aan beide zijden der wond, zoo het scheen, genoegzame huid overgebleven; deze was hereenigd, zoodanig echter, dat aan het bovenste gedeelte van den hals onder de tong eene groote opening was gebleven, die uitgang aan de tong gaf, welke dan ook als door een' tweeden mond aan den hals uitstak: het slikken geschiedde met moeite; de spraak was geheel een wanklank, en de toonen niet geärticuleerd, althans zeer gebrekkig. LARREY verhaalde

het volgende: „ Gij ziet hier, Mijnheer, een zonderling en belangrijk geval tevens. Deze man werd gekwetst in den flag bij *Wagram:* door de groote menigte en de fpoedige opvolging van geheele hoopen gekwetften is hij mij vermoedelijk ontfnapt, en heeft een ander hem verbonden. Door dit verband, dat zeker verre van doelmatig is geweest, ontftond deze misvorming. Ik geloof, dat, indien ik zelf den lijder verbonden had, de tong nu niet uit deze opening te voorfchijn zou treden," enz. Na de vifite verzuimde ik niet, LARREY te bedanken, en, mij groetende, voegde hij er bij: „ Nu, Mijnheer, ik hoop u aanftaanden Donderdag weder te zien." Ik verliet vergenoegd het *Hôtel des Invalides*, meer dan ooit overtuigd, dat verdienften en groote bekwaamheden den bezitter mogen doen bewonderen, maar dat minzaamheid en dienstvaardigheid, wanneer zij zich met de genoemde hoedanigheden vereenigen, hem doen hoogachten en liefhebben.

NIEUW MOORDSTELSEL IN INDIË.

Het blad *the Englishman* van den 28ften Februarij dezes jaars heeft het daarzijn van eene andere vereeniging van moordenaars in de westelijke provinciën aan den dag gebragt, die op dezelfde wijze ftelfelmatig moorden als de *Thugs*, met dit onderfcheid, dat zij vergiftigen, terwijl deze verwurgen. Het fchijnt, dat die booswichten reeds jaren lang een ftelfel van plundering hebben volgehouden, op even moorddadige, maar nog arglistiger wijs, dan dit onlangs bekend geworden moordgenootfchap. Deze lieden hebben, even als de *Thugs*, zekere hun bijzonder eigene offerplegtigheden, ter eere van BHOWANNIE. Om te beter in hunne ondernemingen te flagen, gebruiken zij, gelijk deze, eene, alleen onderling door hen verftane, geheime taal. Het eenige verfchil van de *Thugs* fchijnt bij hen te zijn meerdere onverfchilligheid omtrent het geheim van hun bedrijf, en meerdere bereidwilligheid om in regten tegen hunne medeftanders te getuigen. Zij noemen zich *Mietawallas*, hetgeen misfchien overgezet zou kunnen worden: *lekkernij-lieden*, als zijnde *mieta* of *lekkernij* de benaming, welke zij aan het vergif geven, dat zij in plaats van den ftrop gebruiken, om hen, welke zij berooven willen, te dooden of te bedwelmen. De ftreken,

waar men vooralsnog weet dat deze moordenaars aanwezig zijn, zijn *Sarun* en *Patna*. Lang was het eene algemeen bekende zaak, dat er in dat gedeelte des lands niet zelden, door *Fakirs*, bedwelmende kruiden aan reizigers werden toegediend, met oogmerk om hen uit te plunderen; want meestal waren zulke het land doortrekkende perfonen, die, niets kwaads vermoedende, aan de *mutt* of *tucken*, de grafstede of den tempel, waar deze *Fakirs* hun verblijf hielden, kwamen uitrusten, derzelver flagtoffers. De *Mietawallas* echter, van welke de meesten *Hindoes* fchijnen te zijn, bedelaars van de *Gosaen*-fekte, ondernemen veel meer dan dit. Zij trekken, even als de *Thugs*, te veld, onder den bekwaamften man der bende, als *jemadar* of aanvoerder. Op deze wijs doorreizen zij het land, om flagtoffers op te fporen; doch hunne reizen, op welke zij meerendeels den weg naar *Nepaul* fchijnen te nemen, zijn van geene zeer groote uitgeftrektheid. De *jemadar* oefent zijne kunst van te overreden en in te nemen, om perfonen, welke zij ontmoeten, te bewegen zich bij hen te voegen; en zijn deze perfonen *Hindoes*, zoo veinzen de moordenaars van dezelfde *caste* te zijn, om alzoo van hunne flagtoffers te verkrijgen, dat zij hen veroorloven gezamenlijk hunne fpijs te bereiden. Is dit niet uitvoerlijk, alsdan nemen de *Mietawallas*, die op zulke gevallen fteeds wél voorbereid fchijnen, de gelegenheid waar, om *dhall*, zout, rijst, of eenige andere benoodigdheid, waarvan het andere gezelfchap onvoorzien mogt zijn, hetzelve aan te bieden. De toebereide fpijs, of ook de raauwe ftof, is fteeds, gelijk men begrijpen kan, vergiftigd; doch, biedt zich ook op deze wijs geene gelegenheid aan, om het vergif toe te dienen, zoo giet men het in de *fcherbut*, of mengt het met den tabak in een *chillum*. De gifftoffen, waarvan men zich bedient, fchijnen even krachtig te werken, hoe ook aangewend; zijnde de inademing in enkele gevallen genoeg, niet alleen om de zinnen te benevelen, maar ook om het leven te vernielen. Het gifmengfel beftaat uit *dhuttoera*-wortel, opium, *ganja* of *bhang*, en eene of twee andere ftoffen, welk alles ondereengeftampt en gedroogd wordt. De uitwerking fchijnt gevoeld te worden omtrent 40 minuten nadat men het gif binnen gekregen heeft; 40 minuten later is gewoonlijk het flagtoffer dood of gevoelloos. Wanneer de vergiftigde perfoon over duizeligheid begint te klagen, welke het eerfte teeken van het werken der gifftof is, heeft de *Mietawalla* fteeds het een of an-

der voorwendsel gereed, om reden van dien toestand te geven, en mist niet aan te raden, dat men zich nederlegge en poge in slaap te geraken. Brengt de werking den dood aan, dan rolt het slagtoffer zich een paar maal heen en weder, en sterft; doch, het zij wegens verschil van ligchaamsgestel, of van de hoeveelheid der binnengekregene stof, menigmaal gebeurt het, dat de vergiftigde zich alleenlijk verdoofd of bedwelmd bevindt, en dat hij, na beroofd en uitgeschud te zijn, weder tot bewustheid terugkeert, wanneer het vergif zijne werking gedaan heeft. De *Mietawalla* schijnt hieromtrent onverschillig te zijn. Sterft zijn slagtoffer, eer hij het verlaat, zoo werpt hij het lijk in eene rivier, bijaldien er eene in de nabijheid voorbij stroomt, of anders in eenigen put; somtijds wordt het ook begraven, maar meermalen blijft het liggen, waar het gestorven is. Komt de ongelukkige weder bij, en vindt hij zijne verraderlijke reisgezellen nog op de plaats zelve, waar de moord beproefd geworden is, (want het schijnt, dat zij zich somwijlen voor eenen tijd op eenig punt nederslaan, waar sterke doortogt is) zoo overbluft men hem, door met stijve kaken te loochenen, of zelfs door te dreigen, en de arme man is meestal nog zoozeer door het vergif aangedaan, dat hij zich ontmoedigd gevoelt, in eenen staat van halve verstandeloosheid, en zonder de noodige kracht van geest, om het onderzoek voort te zetten. Gewetensbezwaar tegen het ombalsbrengen van menschen heeft de *Mietawalla* volstrekt niet: verscheidene gevallen zijn aan den dag gekomen, waarbij zij hunne slagtoffers met een touw verwurgd, of met zwaarden neêrgesabeld hebben. Zij staan in eene soort van broederschap met de *Thugs*, en personen van beide de vereenigingen schijnen meestal elkander van beroepswege te kennen, als wurger en vergiftiger. Eene bende *Mietawallas* is van onderscheidene sterkte, van vijf tot vijftien. Er zijn onder hen *Muzelmannen*, die, even als dezen onder de *Thugs*, zonder geloofsbezwaar aan de afgodische offerande deelnemen, welke iederen togt voorafgaat. Het ten offer gebragte dier is eene geit, die door den *jemadar* der bende met de gewone plegtigheden gedood en daarbij de kop van het dier verbrijzeld wordt. De *Mietawallas* nemen niet, gelijk de *Thugs* gewoonlijk doen, eenige geregeld wederkeerende orde bij hunne togten in acht; zij schijnen tot het opsporen van slagtoffers uit te trekken, naar mate hunne luim of behoeften er hen toe aansporen. Vandaar zijn hunne togten, gelijk wij

reeds hierboven aangemerkt hebben, veel korter dan die der *Thugs*; maar, door elkander genomen, doen zij er eenen alle vier maanden.

BIJDRAGE TOT DE OPMERKINGEN OVER DEN GODSDIENSTIGEN EN KERKELIJKEN TOESTAND IN FRANKRIJK.

De *Opmerkingen*, dezer dagen in dit geacht Tijdschrift medegedeeld, *over den godsdienstigen en kerkelijken toestand in Frankrijk*, bijzonder die, welke verzekeren, dat *Avignon* nog heden de stad van het bijgeloof is; dat de geestelijken het huis Gods nog steeds tot een' schouwburg maken; dat zij het wél mogen meenen met de Godsdienst, maar de wijze, waarop zij hun oogmerk zoeken te bereiken, in openbaren tegenstand is met het karakter, de overtuiging en het gevoel der natie enz. enz., herinnerden mij eene aankondiging, die ik niet lang geleden in zeker *Fransch* tijdschrift vond, en hier laat volgen, ten einde dezelve, des verkiezende, als eene nadere proeve van den geest, die de katholijke geestelijkheid in het zuiden van *Frankrijk* en juist ook te *Avignon* kenmerkt, almede eene plaats in de *Letteroefeningen* in te ruimen.

Het betrof het werkje: *Concerts spirituels, ou recueil de motets à une, à deux, à trois et à un plus grand nombre de voix, sur la musique de* GLUCK, PICCINI, SACCHINI, MOZART, ROSSINI *et autres maîtres célèbres, pour les offices et les saluts des fêtes solemnelles, et pour servir à l'exercice du chant dans les établissements religieux et les maisons d'éducation chrétienne. A. M. D. G.* 1e *et* 2de *livraison. Avignon.* SEGUIN, *aîné*, *in* 12*mo.*

De verslaggever laat zich hierover hoofdzakelijk dus uit:

Er zou een niet onaardig staatkundig artikel te schrijven zijn, even gallikaansch, als anti-ultramontaansch, over het boek, welks titel wij geheel en al uitschreven, opdat men wél vatten moge waar wij over spreken zullen. De geestelijke of staatkundige vraagpunten gaan ons voor het oogenblik weinig aan, en zullen wij zelfs den moed hebben om de lofsprekers der *Jezuïten* te worden, zoodra het blijkt, dat de *Jezuïten* iets ten voordeele der muzijk verrigt hebben.

Bedriegt de liefde voor de kunst ons niet, dan komt het ons voor, dat de uitgave der aangekondigde twee kleine

ſtukjes veel grooter gevolgen zal opleveren, dan men bij den eerſten opſlag er van zou meenen te mogen verwachten. Het is bekend, dat het gebruik, om wereldſche aria's op Goddelijke liederen, gelijk men die noemt, toe te paſſen, ingevoerd werd bij alle zendingen, in een groot aantal kerken, en in alle de inrigtingen, die ſtaan onder het beſtuur der eerwaarde paters *Jezuiten.* Deze nieuwigheid, die men veelzins en te regt beſpot heeft, bragt intusſchen vruchten voort, welke men er niet van vooruitgezien had; de ſmaak voor anderen zang, dan koraalgezang, is bijna tot eene noodzakelijke behoefte geworden; de bekende aria's zijn op zeer vele plaatſen gevolgd door andere, opzettelijk vervaardigd *ad hoc*; en ziet, nu voldoen ook deze niet meer. De *Jezuiten*, die in dit opzigt uitmuntende thermometers zijn, hebben begrepen, dat men al de gevolgen van den ſmaak, welken zij hadden doen geboren worden, zich moest laten welgevallen, of dat er, aangezien de laauwheid der geloovigen met elken dag grooter werd, onvermijdelijke noodzakelijkheid beſtond, een middel te vinden, krachtig genoeg om de laauwen aan te vuren, de ijverigen te onderſteunen, en de nieuwsgierigheid der onverſchilligen op te wekken: kortom, welk eene tot nog toe ongehoorde zaak het ook zijn moge, ziet, daar maken zij zich tot hun eigen voordeel meester van hetgeen zij zoo menigmaal en zoo hevig veroordeeld hebben, en gaan tot heil der geloovigen aanwenden, wat tot dusverre ſlechts een middel ten verderve was, „door namelijk de Latijnſche „woorden van de gebeden der kerk en opmerkelijke gedeelten uit de H. S. toe te paſſen op de fraaiſte ſtukken der „tooneelmuzijk, bijzonder van *Duitſche* en *Italiaanſche* „meesters."

De voorrede zegt verder: „Deze gezangen zijn niet „ſlechts zonder gevaar, maar evenzeer met voordeel als met „genoegen, te zingen in de godsdienſtige inrigtingen en in „de meisjes-kostſcholen, waar de muzijk een deel van de „opvoeding uitmaakt. Onzes inziens beſtaat er geenerlei bedenking tegen, om dezelve te doen weêrgalmen in de bidzalen of kapellen en in de kerken, bij de dienst of bij „het lof op de plegtige feestdagen. — Wij vleijen ons, „dat de overſten en de beſtuurderesſen dezer inrigtingen *ons*, „door hunne goedkeuring, de gegronde hoop mogen verſchaffen, dat ons werk, overeenkomſtig onze bedoeling, „zal ſtrekken *A. M. D. G.*"

Wat ons aangaat, wij hopen ook, dat deze *geestelijke concerten*, dank zij der welbekende volharding der goede paters, veel liefhebbers van wereldsche muzijk in de kerken mogen lokken, en wederkeerig den smaak voor de wereldsche muzijk inboezemen aan de beminnaars der gewijde muzijk; en alzoo het werk der *Jezuiten*, offchoon zij dit niet bedoeld hebben, zal mogen strekken: *A. M. M. G.*, *ad majorem musicae gloriam.*

De voormelde twee eerste afleveringen bevatten 42 stukken, *solo's*, *duo's*, *trio's*, *quatuors*, *quintetti*, koren, enz. getrokken uit de Opera's van MOZART, GLUCK, PICCINI, SACCHINI, PAER, ROSSINI, CIMAROSA, GRETRY en MÉHUL. Op zeer geringe uitzonderingen na, is de keuze in het algemeen vrij goed gedaan. Wij willen een zestal ten voorbeelde opgeven. Het koor uit de *Iphigénie: Que d'attraits, que de majesté*, is geworden een *Laudamus te*; van de quintet: *Celesto man placata*, en van de quartet: *Mi manca la voce*, heeft men een vijfstemmig *Parce Domine* en een vierstemmig *Requiem* gemaakt; de verrukkelijke canon uit de *Camilla: Sento che quelli sguardi*, is omgewerkt tot een trio in proza: *O cor, amoris victima*; het: *Batti, batti, o bel Mazetto*, tot een vers van het *Stabat*; en het koor: *O dolce concento*, tot een *Adoremus in aeternum.*

DE VERKEERDE REISKOFFER.

(*Vervolg en slot van bl.* 784.)

Om weder tot mijn verhaal te komen: ik nam de vrijheid, hem over den bewusten brief te spreken en naar den schrijver te vragen, in algemeene uitdrukkingen te kennen gevende, dat ik reden had, om in dien man zeker belang te stellen. De aanduiding van het schrift was zeker voor eenen vreemde niet voldoende, om er eene regtstreeksche beschuldiging op te gronden. L... kende den briefschrijver niet anders, dan daardoor, dat hij nog eens of tweemaal eene dergelijke zaak voor hem had ten einde gebragt, en voorts meende, dat de man in het *Munstersche* stadje als rentenier leefde. Verder sprak ik er niet over, en L... was bescheiden genoeg, om niet verder te vragen.

Mij echter lag de zaak, zoo als men zegt, hoog en laag.

Na mijne tehuiskomst werd spoedig een papier opgezocht, vóór jaren door DE B... geschreven, en waarlijk! het was dezelfde hand. Ik besloot, voorshands niemand over mijne vermeende ontdekking te spreken; maar het besluit kwam tot rijpheid, mij van de waarheid in persoon te overtuigen. Belangstelling in de weduwe P... deed mij de reis naar het *Munstersche* ondernemen. Binnen weinige dagen was ik reisvaardig.

Ik kwam in het stadje aan. Op mijne, aan den kastelein van mijn logement, onverschillig gedane vraag, vernam ik, dat de Heer VAN S. aldaar werkelijk woonde, van zijne bezittingen leefde, doch weinigen omgang met lieden van zijnen stand hield, en voor een onbesproken man scheen te boek te staan, uitgezonderd, dat hij den naam had, zich nu en dan zeer zonderling aan te stellen, en zich bij die gelegenheden aan misbruik van sterke dranken schuldig te maken. In de tot dit logement behoorende societeit verscheen hij dagelijks een uur, las de couranten, dronk zijn *schnaps*, en was voorts weinig te zien. Het gelukte mij, hem waar te nemen, zonder door hem gezien te worden. Ik dacht door den grond te zinken, want — het was DE B... Mijn besluit was genomen, hem als 't ware te overvallen.

Den volgenden morgen zond ik hem eene boodschap, dat iemand van wege den Advocaat L... te—n hem wenschte te spreken. „ Mijnheer zou mij, als mij het uur onverschillig was, tegen elf ure afwachten." Met een kloppend hart betrad ik den dorpel zijner woning. Ik vond in hem eenen man, wiens voorkomen eenen meer bejaarden teekende, dan ik van hem kon onderstellen. Ik had hem met veel jeugdiger gelaat gekend, en toch waren slechts eenige jaren verloopen. Eene vrouw, die hem voor huishoudster en tevens voor meid scheen te dienen, zat ook in het vertrek. Zijne ontvangst was beleefd, doch eenigzins teruggetrokken. Thans gevoelde ik, eigenlijk regt noch volmagt tot dit bezoek te hebben; maar ik had mij nu eenmaal voorgenomen, de zaak aan te vatten, en — tot terugkeeren was het te laat. Ik verzocht een afzonderlijk gesprek. De huishoudster verliet de kamer.

Het lezen van den brief in *den gouden leeuw* had mij genoeg in staat gesteld, om het gesprek eenigen tijd levendig te houden. Tot mijn geluk bemerkte ik, dat L... hem nog niet had geantwoord. Op zijne vraag zeide ik hem, dat deze de bewuste schuldvordering had ontvangen, en voegde er

met eenige verheffing van ſtem bij, dat daarmede niet alle ſchuldvordering was afgedaan.

Hij zag mij vragend aan, maar zweeg.

„ Niet alle vorderingen zijn betaald!" hernam ik langzaam, doch met nadruk.

„ Mag ik u vragen, wat gij hiermede bedoelt?" was het antwoord.

„ Bedoelt?" hernam ik, „ bedoelt, Mijnheer? Ik ſpreek op vasten toon, omdat ik weet, tot wien ik ſpreek."

„ Dat is namelijk?"

„ Niet tot den Heer VAN S...., maar tot DE B..."

Hij werd doodsbleek. Zijne verwarring duurde echter ſlechts eenige ſekonden. Droogweg hernam hij: „ Gij ſchijnt u in mijn' perſoon te vergisſen, mijn goede Heer! Gij, en de Heer, die u gezonden heeft, zult weten, dat ik VAN S... ben."

De vaste toon, waarop hij dit zeide, maakte mij inderdaad eenigzins onthutst. Doch, hem ſcherper in het gelaat ziende, meende ik mijnen man te doorgronden, en de verwarring, die ik hem zoo even, bij het noemen van zijnen waren naam, had aangejaagd, was mijnen blik niet ontgaan. Ik deed moeite, om met ijskoude bedaardheid te ſpreken, en hervatte: „ Welnu, Mijnheer, de naam doet minder ter zake. Wij zullen evenwel beproeven, of ik den regten man voorheb. Waart gij ooit te * — ?"

Een vlugtig rood verſpreidde zich over 's mans gelaat. Hij zweeg eenige oogenblikken, beet zich op de lippen, en ſtond van zijnen ſtoel op, de eene hand op de leuning, de andere op de tafel leggende.

„ Heer!" zeide hij, eenigzins ſtamerend, „ het raakt mij niet, met welke boodſchappen gij hier komt; en als gij nieuwsgierig zijt, te weten, wie ik bén, dan zeg ik u thans, dat ik iemand ben, die goed in ſtaat is, eenen onbeſchoften indringer de deur te wijzen."

Hij zeide dit op vrij hevigen toon, zoodat de huishoudſter de kamer binnenſtoof, maar zich, op eenen veelbeduidenden wenk van haren heer, terſtond weder verwijderde.

„ Ik verzoek u, Mijnheer," was mijn ook niet zeer vriendelijk antwoord, „ uwe uitdrukkingen te matigen. Ik zou misſchien dingen kunnen zeggen, die u op minder ſtouten toon ſpreken deden. Ga zitten, en hoor mij bedaard aan. Waart gij immer te * — ?"

Hij zette zich neder, en bewaarde eenige oogenblikken het ſtilzwijgen.

„Wie geeft u regt, mij in mijne eigene woning aldus te beleedigen?"

„Is deze vraag beleedigend? Welnu, dan zal ik eene andere doen. Heeft Mijnheer vóór jaren ook handel gedreven, in gemeenſchap met zekeren * — ?"

„Ik verlang geene verdere geſprekken met u te houden," was het antwoord, „en verzoek u, als gij mij niets anders te zeggen hebt, mij niet langer op te houden."

„Beantwoord ſlechts mijne vraag."

„Mijnheer! ik zeg u voor het laatst, dát ik niet gezind ben, u langer aan te hooren."

„Welnu, als gij ook die vraag niet beantwoorden wilt: kendet gij niet eenmaal eenen P...? Ziedaar weder eene andere."

De ſchuldige ſcheen op die vraag geheel te veranderen. Zijne drift maakte plaats voor een ſomber zwijgen: eene doodelijke bleekheid verſpreidde zich over zijn gelaat: zijne lippen beefden, en hij ſcheen alle moeite aan te wenden, om bedaard te kunnen *ſchijnen*. Na eenige oogenblikken herſtelde hij zich, en zeide: „De naam, dien gij daar noemt, wekt ſmartelijke herinneringen bij mij op. Ik woonde vroeger in *Oost-Indië*, en verloor daar eenen vriend van dien naam op eene treffende wijze."

Een ſomber zwijgen volgde.

„Ik vraag naar eenen P... te * —," zeide ik.

Onder de woorden: „Mensch! wat wilt gij van *mij?*" trachtte hij de kamer te verlaten; doch zijne voeten weigerden hem alle dienst.

„Veel heb ik niet meer te vragen," zeide ik; „nog ſlechts ééne: herinnert gij u zeker groen kistje?"

„O God!" gilde hij uit. „Mensch! verlaat mij; gij zijt een kwelgeest. Om Gods wil, zie; neen, zie niets. Ik gevoel mij niet wel; ik ben op het punt, een toeval te krijgen. Ik ben ziek; mijn hoofd gloeit."

Meer kon hij niet uitbrengen. Hij viel op een' ſtoel neder. De overſpanning had zijne krachten uitgeput.

Nu had ik den booswicht in mijne magt. „Gij hebt," vervolgde ik, „eene weduwe met onſchuldige kinderen ongelukkig gemaakt. Duizenden, ik weet alles, duizenden hebt gij haar gewetenloos ontroofd. Gij meent, hier buiten

het bereik des wereldlijken regters te zijn; maar in uw binnenste spreekt die onomkoopbare, dien gij niet hebt kunnen ontvlieden. Mensch! eenmaal zult gij staan voor het gezigt van den onkreukbaar Regtvaardige, van den Alwetende. Herstel, wat nog te herstellen is. Geef het onregtvaardig ontvreemde terug, en verzoen u met uwen God, gelijk gij dan met de ongelukkige zult verzoend zijn. Zij zucht in armoede en kommer. Dat is *uw* werk. Ik heb medelijden met uwe gewetenswroegingen. Zij staan op uw bleek gelaat geteekend. Ontlast uwe ziel van het goud, dat eenmaal onherstelbaar op uw gemoed drukken zou."

Hij was verpletterd. Een weldadige tranenvloed gaf aan zijnen boezem lucht. „Ja, ik wil — gij weet alles — ik wil herstellen, wat ik kan. Zeg mij, wie gij zijt, en, om Gods wil, maak mij niet nog meer ongelukkig!"

Ik noemde hem mijnen naam, dien hij zich slechts flaauw wist te herinneren. De oude volmagt, die toevallig nog onder mij gebleven was, had ik medegenomen. Ik legde hem die voor. Hij verzocht mij, hem in een ander vertrek te volgen.

„Beloof mij," zeide hij, „stilzwijgendheid, en ik zal u alles ter hand stellen."

Ik deed dit gaarne. Hij opende eene kist, en legde mij eenige duizenden aan effecten voor. „Met het dubbele der som hoop ik boete te doen," zeide hij langzaam. „Ziehier een papier, waaruit blijkt, dat het bewuste kistje bijna *f* 27,000 bevatte. De helft daarvan behoorde mij. Moge de arme weduwe het als een bewijs der opregtheid van mijn berouw aanmerken! Bij God! dat geld heeft mij geen zegen aangebragt. Ik vlugtte, maar kon mijn geweten niet misleiden. Het heeft mij op de ziel gebrand; maar nooit had ik den moed, het terug te geven. Ik woon hier sedert jaren; welvarend naar het uiterlijke, maar onophoudelijk gemarteld door de vreeselijkste folteringen. Ik dank God, dat ik in de gelegenheid ben, dezen steen van mijn hart af te wentelen. Thans ben ik arm; want ik leefde van de rente der rampzalige som. Het mij toekomende wil ik niet. Ik zal mijn kommerlijk leven wel rekken, en al moet ik van honger sterven, deze straf is niet zwaar genoeg voor den ellendige, die zóó bedriegen kon."

Afgemat zonk hij neder. Ik kon niet besluiten, meer, dan de hoofdsom, der weduwe toekomende, tot mij te ne-

men, schoon hij mij de renten, sedert de verloopene jaren, mede wilde opdringen.

„Nog iets," zeide DE B..., zich een weinig hersteld hebbende. „Ziehier een afschrift van mijn notarieel opgemaakt testament. Bij hetzelve is de weduwe P..., of hare afstammelingen, benoemd tot mijne eenige erfgename, met een verzegeld papier, dat de bekentenis mijner misdaad bevat. Neem nu het haar toekomende, en zweer mij, dit laatste aan niemand te zullen ontdekken!"

Het gelukte mij eindelijk hem tot bedaren te brengen, en hem te wijzen naar eenen geestelijke, aan wien hij zooveel noodig van zijne omstandigheden mededeelen kon, ten einde in de Godsdienst troost te vinden.

Diepgeroerd verliet ik hem. Mijn God! zeide ik tot mijzelven, wat is de mensch! Eene hoogere hand kon ik hier niet miskennen. Het bezoeken van eenen vriend moest mij naar *Rotterdam* brengen. Ik moest juist te gelijk met den Advocaat L... op de stoomboot zijn. Ik moest den sleutel van mijn' koffer vergeten. Onze reiskoffers moesten elkander zoo bijzonder gelijken. De brief van DE B... moest juist in mijne handen vallen. Ik moest het schrift herkennen. En dat alles, om eene misdaad te ontdekken, die anders tot den dood van den schuldige onhersteld zou gebleven zijn; om eene ongelukkige weduwe en dochters uit kommerlijke omstandigheden te redden....

„En, misschien, om eenen ouden zondaar met troost de eeuwigheid te doen ingaan," merkte de Leeraar aan.

Spaart mij, vrienden! het verhaal mijner ontmoeting van de weduwe P... Ééne bijzonderheid doe u oordeelen over haar gevoel. Zij leefde wel bekrompen, maar vergenoegd. Hare oudste dochter werd bemind door eenen Officier, een zeer braaf en achtingwaardig mensch. Hij had de beminnelijke MARGARETHA zoo gaarne de zijne genoemd; maar — noch hij, noch zij bezaten middelen, om de storting, door het Rijk gevorderd, te kunnen goedmaken. Deze omstandigheid baarde allen veel kommer. Maar nu viel ook deze hinderpaal weg; te meer, daar DE B... of VAN S... kort daarna overleed, en aan de weduwe P... van zijnen uitersten wil behoorlijke kennis werd gegeven, en dezelve ten uitvoer gelegd.

„Mijne oogen beginnen te pinken," zeide de Schoolmeester. „Wij moesten nu, dunkt mij, dadelijk scheiden; want

ik wil liever met den indruk van het verhaal des Burgemeesters naar huis gaan, dan iets anders hooren of zeggen."

„ Waarachtig! de Meester heeft gelijk," zeide de Doctor. En de vrienden gingen huiswaarts.

Den Heere Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Ik las onlangs in BORGER's *Dichterlijke Nalatenschap* op nieuw zijnen algemeen bekenden klaagzang: *aan den Rijn*, en herlas de daarbij geplaatste mij bekende overzetting in het Latijn. Ik waagde eene proef, om dien zang mede in het Latijn, doch in eene andere versmaat, over te brengen. Ik heb mij daarbij misschien wat al te streng aan het oorspronkelijke gehouden, en de overzetting is daardoor geworden hetgene zij is. Doch wordt zij der plaatsing in UEds. geacht Tijdschrift niet onwaardig gekeurd, dan zult UEd. verpligten, die de eer heeft zich te noemen,

Mijn Heer!

Woerden,
8 September 1837.

UEds. dienstw. Dienaar
J. G. H. REUDLER,
V. D. M.

AD RHENUM.

Tandem procellas cessat hiems fera
Nimbosque densae mittere grandinis:
Rhenique concreta soluti
Nunc glacie fluit unda mollis.

Ripas vetustas rursus aquae rigant;
Ludunt ad illas ruris et incolae,
Salvere te, ridente verno
Tempore, Rhene pater, jubentes.

Quodquod fluentum tu superemines,
Ex Alpium qui verticibus ruens,
Ripas vel arrodis rigasve
Limite regna secasque certo.

O me beatum, cui licuit frui
Experte vita follicitudinis,
Multaque laetorum dierum
Prosperitate apud hoc fluentum.

In jugero agri parva domus, fide—
Castique amoris splendida vinculo,
Faustis et uxori mihique
Dives erat velut aula regis.

Sedi sub astris heu! quoties ego
Hic aut in umbra conjuge cum mea,
Qua vita coelestis Deusque
Semper in ore fuere nostro.

At nunc — capillis fit numerus meis,
Non lacrimis est: Rhenus enim prius,
Quam tristis obliviscar horae,
Ad caput irriguum redibit.

Illius horae, qua rapuit meis
Amplexibus mors pallida conjugem,
Demsitque crudelis secundam,
Quam mihi vinxit Hymen, coronam.

Supplex Deo non fidere desii,
Nec desinam, dum vivus adhuc ero,
Sed duplicem perferre luctum
Difficile est nimium marito.

O Rhene, qua te Cattigenae vident
Undas fluentes in mare fundere,
Prae luce mi dilecta conjux
Sub tenui jacet hic arena.

Undis quiëtis me lacrimas juvat
Miscere: fletus ad tumulum vehas:
Ploratibus rorare, vires
Haud mihi sufficiunt, sepulcrum.

Tu lacrimarum sis mihi nuntius,
Queis non sat unquam defleo conjugem;
Tristem mariti tu doloris
Ad tumulum monumenta defer.

Deferque natae, cui requiescere
Tellure jam fors obtigerat sua,
Cum lucis orbaret nitore
Lumina mors inaperta matris.

Effodit autem patris amor pius
Cistam minutam filiolae suae,
Clausitque majori parentem,
Quam peperit subolemque cista.

Matris mamillis, indiguit quibus
Infans nec unquam, deposui pater:
Nam quas Deus conjunxit olim,
Non ego claudo duabus urnis.

Sit terra sedes Elysii licet,
Fortuna queis hic prospera rideat;
Huc usque quos vixi, dierum
Opto referre diem nec unum.

Quemcunque vixi, tristitia gemens,
Adpono lucro praeteritum diem;
Sunt, o Deus laudande! jam nunc
Lustra mihi superata septem.

His fluctibus par hora brevis ruit;
Sis terra caris pignoribus levis,
Et mox meum jungas cadaver
Relliquiis anima solutis.

GEDACHTEN OP HET PAASCHFEEST.

Wanneer natuur op nieuw herleeft
En lentevreugd ons beidt,
Dan vieren wij het heuglijkst feest,
Met heel de Christenheid.

Wanneer zich veld en akker siert
Met bloem en jonge blaân,
Gedenkt de Christen, hoe zijn Heer
Van 't graf is opgestaan.

Op heel natuur lag 't doodsche kleed
Des winters uitgespreid,
Zoo kil en zwijgend als het graf,
In rust en donkerheid.

En schoot de zon door 't wolkenfloers
Een' straal op 't aardrijk neêr,
Toch spade teeg haar flaauwer licht,
En spoedig daalde 't weêr.

Geen leeuwrik stemde 't ochtendlied;
Geen bloem, die zich ontsloot;
Geen enk'le klank, die d' avondstond
Zijn' groet of hulde bood.

Nu stolde er elke damp tot ijs,
Dan loeide weêr de orkaan,
En zagen wij het dreigend zwerk
Met angst en huiv'ring aan.

't Scheen, dat natuur, verstijfd en doodsch,
Bij telkens strenger koû,
Niet weêr ontwaken uit haar slaap,
Niet weêr herleven zou.

Wij blikten treurig om ons heen,
En zaten zwijgend neêr;
Maar ach! 't bleef alles doodsch en koud:
De lente kwam niet weêr.

Zoo zaten ook bij 't somber graf,
In rouw en leed gehuld,
Eens Jezus' jong'ren zwijgend neêr,
Het hart met wee vervuld.

Ach! na een lijden, vol van smaad,
Een smart, ondenkbaar groot,
Was hier de Heer ter rust gelegd
In 's aardrijks somb'ren schoot.

Hier plengde de ed'le vrouwenschaar
Haar tranen, bij het graf
Van Hem, die door zijn heilrijk woord
Steeds troost en leering gaf.

Ach! uitgewoed had nu het volk,
Nadat een felle orkaan
Van helſche en godvergeten drift
Hun 't booze hart deed ſlaan.

Thans was de wensch des Joodſchen raads
Voldaan, door 's Heilands bloed;
Hun moordlust, aan het vreeslijk kruis,
In zijnen dood geboet.

En nu, nu zonken angst en ſchrik
Op Jezus' jong'ren neêr:
Geen hoop, geene uitkomst in hun leed:
Hun Trooster was niet meer!

Reeds tweemaal daalde 't zonnelicht,
Nog rees geen derde dag,
Daar Jezus ſteeds, een prooi des doods,
In diepe ſluim'ring lag.

't Was alles ſtil in Jozef's hof,
En langzaam week de nacht,
Als plotsling de aarde zich bewoog
En ſchudde, dof en zacht.

Daar daalt bij 't graf, met majesteit,
In ſtarrenglans, een geest!
De wacht vliedt naar Jeruzalem,
Verbijsterd en bevreesd.

Daar daalt de geest, in 't rein gewaad
Van blinkend hemellicht,
Gelijk er tienmaal duizend ſtaan
Vóor 's Heeren aangezigt.

De ſteen wijkt van de grafſpelonk,
En 't zegel ſpringt vaneen:
Zoo vliedt, als kaf, voor 's Hoogſten hand,
't Ontwerp des menſchen heen.

o Grootsch, o heilig oogenblik!
Wie zingt, op geestentoon,
Wie ſchildert ooit, wat ſtout penſeel,
Uw heilig, godlijk ſchoon?

Ja, even als natuur herleeft,
Met ſchooner glans zich ſiert,
Zoo ook hebt ge op de zonde en 't graf,
o Heer! gezegevierd.

